This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

B 1,461,495

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

KVĚTY.

LISTY

PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK IV.

DRUHÉ POLOLETÍ.

Kniha IX.

Patisk původních prací se vyhražuje.

V PRAZE.
Tiskem dra. Edv. Grégra.
1882.

AP
52
.K96
v.9

135a-212626

OBSAH.

Strana
V podvečer pětilisté růže. Historický román od Vácslava Beneše Třebízského . . . 1, 127, 253, 379, 505, 631
Cesta do pekla. Báseň od Jar. Vrchlického . . . 15
O některých pohybech květů, květných částí a listů. Sepsal Dr. Antonín Hansgirg . . . 18
Zmařený život. Novella D. V. Grigoróviče. Z ruského přel. *Amalie Šlechtova* . . . 30
Z básní Adolfa Heyduka . . . 50
Hrad Pernštýn na Moravě. Napsal Frant. Bauer . . . 52, 222
Z ruských zpěvů knížecích. Od Frant Kvapila . . . 58
Román Lutnových. Novella od Jana Liera . 63, 206, 281, 441, 538, 682
Harun-al-Rašid. Báseň od J. V. Sládka . . . 77
Z dějin a politiky národností v Uhrách. Sepsal dr. J. L. Píč . 79, 176
Vodopád ve skalní bráně. Z biografických povídek o umělcích. Napsal Jakub Arbes . . . 87
Göthe ve styku s českými učenci a básníky. Napsal Jos. Korn . 99
Římanka. Báseň od Jana Kučery . . . 103
Ukázka z Frithiofs-Sagy. Podává dr. Karel Chudoba . . . 105
Za korunu a vlasť. Rhapsodie z dvou století od K. Tůmy 108, 233, 359, 473, 597, 718
Slavia. Báseň od Svatopluka Čecha . . . 115, 243, 366. 613, 745
Ostrovy ostfrieské. Napsal Eug. Mir. Rutte . . . 151, 492
Po Šumavě zastesklo si jaro. Báseň od Adolfa Heyduka . . . 160
Popelka. Napsal Fr. Herites . . . 161
Ukázka z „Prostých motivů“ Jana Nerudy . . . 174
Tajné hoře. Báseň od J. D. . . . 186
Alexandrie. Z cest Josefa Wünsche . . . 188
Chlév Augiášův. Báseň Sully-Prudhommea. Přel. *Jar. Vrchlický* . . . 200
Nad prvním lístkem rudým. Báseň Irmy Geisslovy . . . 205
Z dob zašlých. Báseň Arnoštky Farkačovy . . . 205
Arco. Líčí Jan Iler . . . 215
Adolf Ivanovič ze Sačurova Dobrjanskij. Od S. B. H. . . . 240
Z Kristianie do Göteborgu. Píše Josef Kořenský . . . 274, 398
V sny zabrán šel jsem bučinou. Báseň od Adolfa Heyduka . . . 299
Netečnost. Báseň od Ivana M. Vazova. Z bulharštiny přeložil *Jos. Ant. Voráček* . . . 299
O řasách. Podává V. M. Kořánek . . . 300
Markétin list. Povídka od Enrica Castelnuova. Z vlaštiny přeložil *A. Koudelka* . . . 305
Slovinsku. Báseň od Otokara Mokrého . . . 319
O nejstarší poesii perské. Z orientálních studií Rud. Dvořáka 321, 466
U prázdného hnízda. Báseň od Josefa Jakubce . . . 328
Antické zastavenîčko. Báseň od Lad. Brtnického . . . 328
Chvíle v podvečer. Báseň od Stanislava Mráze . . . 330
Prázdniny. Napsal A. Z. . . . 331
Psyche. Starší příběh. Napsal Pavel Albieri . . . 342, 409
Večerní vzpomínka. Báseň Josefa Jakubce . . . 408

Žižka u Hory Kutné. Z malebných procházek po bojištích Žižkových. Líčí a kreslí Ed. Herold 427
Na vrbském jezeře. Arabeska Otokara Mokrého 436
Výlet do českomoravské vysočiny. Napsal dr. Ant. Hansgirg . . 453
Makavý důkaz. Od Alfonsa Daudeta. Přeložil *V. Černý* 480
Z Tater. Líčí O. M. 486
Z cyklu „Za mrtvou láskou“. Básně od Jos. Kuchaře 491, 703
U horských srázů. Báseň od Adolfa Heyduka 499
Vzpoura soch. Báseň Jaroslava Vrchlického 533
Vina a trest pana Jiřího Popela z Lobkovic. Napsal Ferdinand Menčík 558, 671
Janu Nerudovi. Báseň od Rudolfa Pokorného 567
Z lásky otcovské. Povídka od Josefa Štolby 568
Pocel. Báseň od Adolfa Heyduka 584
Léta plynou . . . Báseň od Irmy Geisslovy 584
Voják v české písni národní. K nákresům Mik. Aleše 585
Jelenův skon. Báseň F. B. Khemla 669
Hvězda. Báseň Adolfa Heyduka 681
Vasilij Grigorjevič Perov. Od Augusty Šlechtovy 704
Tetka Marie. Z upomínek umělce V. Perova. Z ruského přel. *Sofie Šlechtova* 710
Druhům. Báseň Rud. Pokorného 715
Ze Seweryna Goszczyńského. Přeložil Rudolf Pokorný 716
Z dob zašlých. Báseň od V. M. 738
Bojiště u Hořic. Z malebných procházek po bojištích Žižkových. Líčí a kreslí Ed. Herold 740
Rozhledy v literatuře, umění a vědě.

Vyobrazení: K básni „Cesta do pekla“ (2 obrázky). Kreslil Adolf Liebscher. — K pojednání: O některých pohybech květů, květných částí a listů (8 obr.) — Síň na Pernštýně. Hrad Pernštýn na Moravě. Kreslil Ed. Herold. — Charles Darwin. — Tajné hoře. Kreslil Bartoloměj Hlavín. — Arco. Rivská brána v Arcu. Ulice v Arcu. Partie z Arca. Kreslil Karel Liebscher. — Adolf Ivanovič ze Sačurova Dobrjanskij. Dle fotografie ryl Jan Patočka. — Prázdniny (7 obrázků). Kreslil Adolf Liebscher. — Kolínská brána. Průsmyk u Kaňku. Vlaský dvůr v Hoře Kutné. Kreslil Ed. Herold. — Kolbašské vodopády. Prameny Kolbachu. Mořské oko. Kreslil Adolf Liebscher. — Osm vojenských obrázků od Mik. Aleše. — Jelenův skon. Kreslil Bartoloměj Hlavín. — Kytarista. Kreslila a ryla Amalie Šlechtova. — Rybář. Kreslila a ryla Sofie Šlechtova. — Ptáčník. Kreslila a ryla Aug. Šlechtova. — Z dob zašlých. Kreslil Adolf Liebscher. — Sv. Gothard u Hořic. Nárys bojiště u Hořic. Kreslil Ed. Herold.

* * *

V podvečer pětilisté růže.

Historický román

od

Václava Beneše Třebízského.

(Pokračování.)

Dobře, že paní Evička se jejich společnosti vyhnula a ještě lépe, že i Hanuše u pana bratra omluvila. Bývalo už od jakživa, že přijdou-li kam příbuzní, kteříž se již dědictví nemohou ani dočkati a uvidí-li pokrevence bližšího, zarazí se a v hlavách jim proti soku snad šťastnějšímu vznikají úklady, které vždycky skorem zle končívají. —

„Viděli jsme se, hochu! Já se tebou potěšila . . .“

„Za tak kratinký čas, matičko?“

„Věčně spolu nikdy nebudeme moci býti! Vím, žes zdráv i že v tobě otcova krev a to mi nejlepší útěchou! Však se bohdá zase brzo uvidíme!“

„Zůstaneš zde, u strýce, matičko?“

„Zůstanu, miláčku! Co bych také si tam v té cizí zemi počala! Jeď s pánem bohem! Bude pro tebe nejlépe!“

Mladému Zrinskému se hlava naklonila zamyšlena; svěžím, bujarou zdravostí kypícím obličejem přeletěl lehynký ruměnec, i tmavě modré oko jeho zdálo se, že se zalesklo nezvyklým svitem. — Zase mu znenadání přiletěla k téhle hlavě hezounká dívčí tvář, tak mile dojemná, že ji nemohl a nemohl zapomenouti. Tak se stává: lidé uvidí se v životě jen jednou a potom prý pokoje nemají, dokud se zas nevyhledají a jeden druhému ze dna duše se nesvěří s nejtajnějšími myšlenkami. Měla na sobě městský šat, z těžké, drahé látky. Ale tak se zdálo, jakoby jí býval nepohodlný a tísnil ji na všech údech. A jak plaše kolem se rozhlížela, tak jako když mladou laňku, která byla zvyklá pouze zelené travičce, lesnímu potůčku a ptáčkům zpěváčkům, překvapí náhle steré oči a nemohou se lesknavé srsti a štíhlým nožkám dosti vynadiviti. Viděl ji poprvé v císařské zahradě. Šla s ní tenkráte stará jakás žena, tak jakoby polo služka a zase polo střežitelka. Sledoval je v patách zámeckými nádvořími za bránu a potom se mu ztratili přímo před rožemberským domem.

Na císařském dvoře bylo sice dívčic na vybranou. Na panoše se, jak se říká, přímo lepily. A jak hovořiti uměly! Samy začínaly a konce nemohly nalézti. Až se hlava ze všeho točila a panic chtěj nechtěj uvázl v tenatech. Takto zevnějškem dbaly mravu až úzkostlivě, i studem se zardívaly, ve chrámě až do samých modlitebních knížek ruměnné líce skláněly, na obě kolena poklekaly a bily se v prsa za nejhlubší pokory... A při tom jim lístečky na dlažbu padaly, kde by se s žádoucím svého srdce potěšením mohly nejspíše i nejbezpečněji sejíti. A co všecko slibovaly i jakých vybraných zdvořilůstek užívaly! Ale pan Hanuš si jich všiml, jako si všímá sedlák za žní čekanky modrající se v ouvoze. Jedva že nezbytnému mravu zadost učinil... A od těch dob, kdy uviděl neznámou dívčinu, teprv se fraucimoru vyhýbal, až si z toho nejeden dvořenín i úsměšek učinil, že prý zakládají někde ve Vlaších zase nový klášter pro bledé, smutné tváře s regulemi, jimiž se nemůže honositi dosud žádný řád.

Mladému Zrinskému nechtěl a nechtěl ani z očí ani z mysli obraz milounké děvušky. Provázel jej z Hradčan až daleko za Krumlov krok za krokem a na zdejším hradě ani na okamžik se mu před zrakoma neztratil.

„Jen vždycky buď rodu svého pamětliv a nezapomeň, že v tobě krev Rožmberků a hrabat Zrinských, z nichž nejslavnějším otec tvůj!“

„Budu pamětliv, matičko, a nezapomenu!“

„Pánbůh ti, synu milý, požehnej!“

Hrabě Hanuš Zrinský odjížděl z Krumlova již druhého dne, vzav odpuštění od pana strýce, i s vlašskými příbuznými se rozloučiv.

A paní Evičce jakoby kámen spadl se starostlivého srdce mateřského.

Vlašti strýčkové dívajíce se okny za odjíždějícím jinochem prohodili jeden k druhému poněkud mrzutým hlasem: „Tenhle nám může překážeti! Může nám naše záměry překřížiti úplně.“ Potom se odmlčeli; ale na nedlouho a oba se opět podívali na sebe, jakoby jim ke hlavám byla přišla stejná myšlenka: „Však nám škoditi nebude. Dáme si dobrý pozor, ostatně za nás jiné oči budou bdíti!“

Páni Ursinové se tentokráte na Krumlově zdrželi proti svému obyčeji delší čas. Všecko si tu důkladně prohlíželi, jakoby jednotlivé předměty znaleckým okem odhadovali a potměšilý úsměv se jim s tváří neztrácel. Rožemberské dědictví mělo pro ně nepoměrně větší cenu než dědictví království božího, jehož ostatně může dosíci i člověk nejchudší.

Nejpodezřívavějším zrakem stopoval je klíčník Olivec. Plížil se nepozorovaně skorem všude v patách za nimi.

„Prohlížíte? Prohlížíte? Naše povětří by vám, pánové milí, nijakž nesvědčilo!“ nejednou sám pro sebe prohodil utkvívaje pronikavýma očima na příbuzných páně vladařových.

Z frauncimoru se k nim měla vlídně jen instruktorka krumlovská paní Markýta. Byla sic již hezky přistárlá a velice tělnatá; ale páni Ursinové se jí přec ku podivu dvořili. A dostalo se jim pokaždé nesmírně přívětivého úsměvu i nad obyčej hluboké úklony. Paní Markýta jinak hlavu vysoko nosila a i k pozdravení hostů urozených jedva že mnohdy přikývla. Tihle Vlaši však jakoby zrovna školu, v kteréž umění slušnosti i mravů spořádání učí mistři z Madridu, byli prodělali. Paní Markýta se ani nemohla dost vynadiviti přímé chůzi, svižnému kroku, pohybům rukou, držení hlavy a potom hlavně měkounké jejich řeči. A Ursinové zase kde si jen mohli na dvoře pana vladaře koho získati, ničeho neopomenuli.

Klíčník Olivec si zašel vždycky večerem ke starému Březanovi. Oba byli stejného smýšlení a oba Vlachů z poctivých duší nenáviděli, ač pan písař, kde jen mohl, všude se jim vyhýbal. Když i dvorem šli a on je zočil ze své pracovny, stranou se obrátil. A Olivci svou ctí se zakládal, že Rožemberkové a Ursinové tak od prvopočátku od sebe rozdílní, jako růže od medvěda, že u nich jediné krůpěje krve není společné.

„Kdo by to také jiný věděl jistěji než ty, kterýž v rožemberské historii znáš každinkou čárku a kterýž všude pravdy až tuze úzkostlivě dbáš, i tu a tam zamlčuješ...“

„Jen k vůli cti a dobrému jménu pětilisté růže, milý Olivče. Černé nečiním bílým, zlého neomlouvám a nemohu-li do paměti co vepsati, raději mlčím... Nejsi-liž, Olivče, i ty věrným sluhou rodu rožemberského? A zdaliž ty svého pána poklesků, ať už jakýchkoliv, odhaluješ a rozšiřuješ?“

Václav Březan položil kostnatou ruku klíčníkovi na rameno.

„Zdaliž bych mohl do kroniky vepsati, jak paní Evička přijela chudičce, jak slavného hrdiny křesťanského syn podobal se spíše panoši nějakému z rodu ochuzeného? Vždyť by se mi oko zkalilo a péra bych v pravici, Olivče, neudržel. Beztoho nad nejednou zprávou se zamyslím a potom ji přetrhávám! Jak také jinak, milý Olivče!“

A dva staří druhové, rodu rožemberského sluhové nejvěrnější, držíce se za ruce vespolek, hleděli si do očí, jež jim zavlhaly, až se rosa na svráskovatělé tváře vyprýštila.

VII.

Zlatokopský mlynář ode dvou dnů skorem ani nemluvil. Jen pořád přecházel z místa na místo s hlavou svěšenou, nikde stání nemaje. Ani spáti nemohl, ani pokojně jediného sousta do úst dáti. Mleči se pana otce až zdivili. Jindy samá řeč, jak u nich, co ten dělá, co onen a dnes jich jedva přivítal. Ani jim ruky nepodal a pan otec toho neopomenul ani oproti nejchudšímu. I panímámě šlo všecko po zpátku, jindy se jako na vřetýnku točila, bylo jí všude plno, kam člověk ucho naklonil či kde jen okem utkvěl a dnes také, jako když na potočním mlýně voda vyschne do poslední krůpěje a kola suchotou popraskají.

Vozka, jenž jezdil každým týdnem z Krumlova do Prahy, přinesl jim smutnou zprávu, že prý Jelenka postonává. Zlé to sice prý není; ale tak jakoby jí pražské povětří nesvědčilo.

Pan otec tuto novinu vyslechnuv neřekl své ženě ničeho, jen se na ni pronikavým okem podíval. A panímáma tomuhle pohledu rozuměla s důstatek. Bylať toho ona příčinou, že dceru do Prahy na učení poslali. Den ode dne na muži seděla, až mu jednou i lakotu předhodila, na koho prý chce šetřiti, když nechce na vlastní, jediné dítě ničeho vynaložiti. Pan otec jí však neučinil ani slovem nejmenší výčitky a ani na sebe nepromluvili. Panímáma už chtěla kolikrát začíti, ale vždycky jakoby jí slova v hrdle vázla a jakoby už slyšela, že jí muž řekne: „a toho jsi vinna ty“! A potom jí také v tom bránila pýcha, kterouž prý zdědila s věnem po matce.

Bylo k večeru, když se začal náhle pan otec chystati na cestu. Poručil čeledínovi, aby přichystal vůz, kola dobře namazal, všecko důkladně prohlédl, navázal sena a vzal obroku na pět dní, ráno před slunce východem aby vše bylo připraveno.

„Kdyby zdejší mlýn zlatou mouku mlel, co by mi bylo platno, kdyby nebylo tebe, milé drahé dítě! Kdyby se všecky tyhle vrchy v zlatou rudu proměnily, jak by mne to mohlo těšiti, kdybys zde ty nebyla. Stůně, postonává. Z nevelkých počátků bývají nejednou konce zlé. Musím za ní, musím! Že jsem jen hned večer se na cestu nevydal. Mohl jsem tam dnes již býti. Smutná nemoc, když kolem lůžka cizí tváře; těžká nemoc, když cizí ruce posluhují; neupřímné posloužení, když je placené. Máš to, Jelenko, divnou matku, ani se nezmíní, že by šla za tebou; jen se s tebou chlubiti, jen tě ukazovati a jednou snad i prodávati! Jak jinde jsou ty matičky! Jak ta má bývala! Já také v nemoc upadl a ona se od té postele nehnula, ruka její na hlavě mé co chvíli, slza její na tváři mé každým okamžikem. Tys ji neznala tu dobrou babičku!“

Pan otec šel olšinami a vrbovím proti řece dál a dál. Tudy každinkým dnem s Jelenkou chodíval. Co jí tu všecko povídal; i potom se ptala, co tyhle olše šelestí, co voda šumívá, co na nich chtějí ti ptáčkové, že jim tak hezounce nad hlavami zpívají...

Panímámu však již začínalo mrzeti, že pan otec jakoby řeč ztratil a že si jí nevšímá, že s ní nepohovoří a že ani se s ní nesmluviv, čeledínovi poručil uchystati všecko na cestu.

Mlynářka si podepřela ruce v bok, rozčepejřila se, usmála se a propověděla: „Však mu ukážu, kdo tu poroučí! Nebýti mne, už by zdejší mlýn byla dávno voda odnesla. Na vůz ani nesáhneš, zítra půjdeš s chasou spravovat jez! Rozumíš?“

Panímáma vyšedši na zápraží, tato poslední slova jakoby byla zaštěkla. Okrouhlé tváře se jí zarděly až do tmava a hnědé oči se zaleskly, že se jich čeledín zrovna ulekl.

„Zač že vystavena znovu mlejnice, než za mé tolary? Zač nová krytba na střechu, než za mé tolary? Zač stáje se stodolou, než za mé tolary? A pak že bych tu nesměla ani slova promluviti — já zlatokopská mlynářka? Podívám se na to! Ty's nerozuměl? Ani nehneš vozem!“

Panímáma znovu se z plna hrdla na čeledína rozkřikla.

„Pan otec —“

„Co pan otec! Já zde paní! On ať se stará, je-li kolo ve mlejnici namazáno, zdali kámen okřesán!“

Čeledín poslechl a vyšel si do zahrady, maje ruce založeny přes prsa.

Panímáma vedla svou ještě i ve mlejnici, jakoby byla úplně zapomněla, že jediné dítě její v Praze postonává.

Pan otec se vrátil do mlýna už samým večerem. Mlynářka však jakoby ho ani neviděla, jen podle kvapnější chůze a jak se jí fěrtoch házel, bylo znáti, že v ní kypí všecka krev.

„Co vzkážeš Jelence? Chci se k ní zítra podívati. Ani bych neměl pokoje!“ otázal se muž dobrák ženy, sedaje za dubový stůl.

Panímáma však jakoby neslyšela; jen fěrtoch se jí házel ještě prudčeji.

Pan otec otázal se za nějakou chvilku ženy podruhé. Byl z duše mírný muž.

„Dřív čeledín musel věděti, že chceš do Prahy, než vlastní žena tvá! S pacholkem se spíše poradíš, než s manželkou. Abys byl řekl: jak to uděláme? Ale ani slova; já také schválně nic.“

„Přivezu ji domů!“ pravil mlynář, nedbaje výčitek manželčiných. „V Praze prý bývají divné nemoci a často zle končívají! Však já nechtěl, a jen tobě k vůli a pro pokoj jsem povolil. Co platno? Do Prahy musím! Jen aby koně křídla měli!“

Panímáma neodpovídala, mužova slova se její duše tkla až do kořen. Zlá nebyla; ale jak už bylo ode dávna, ženský jazyk skorem vždycky chce míti v domácnostech vrch. A potom někdy mateřská pýcha nezná hranic, k vůli chloubě vydává v plen klenoty nejdražší. Aby však Jelenka, v kteréž viděla všecko své štěstí a s kterouž zamýšlela tak vysoko, s níž měla tak dalekosáhlé záměry, náhle v Praze vzala konec svůj, protože prý, jak starý řekl, nemoce tam často končívají zle, téhle myšlenky se zhrozila víc, než kdyby letošní voda byla zlatokopský mlýn vzala se vším všudy. Ani jí ještě tak do opravdy nenapadlo, že by snad o Jelenku mohla přijíti. Když už dcera nevěstou a ženichů by bylo jako jepic za parného letního dne, nerada vidí každá matka, když holce na lících růže začínají blednouti.

„Jak uvidíš!“ prohodila potom a odběhla na dvůr, volajíc po čeledínovi, aby si ráno přivstal a byl hotov se vším po druhé s půlnoci.

„Ještě si samou pýchou z toho bohatství rozum poplete!“ zahučel čeledín, jenž dosud přecházel za humny s rukama křížem přeloženýma přes prsa. Pýchou z bohatství zbláznilo se už jen za jeho paměti několik lidí, dolský mlynář, sedlecký zeman a správce blízkého rožemberského dvorce.

A panímáma ještě tu chvíli zadělala z nejbělejší mouky, z níž pekla mazance panu faráři, vajec celou kopu natloukla, másla do těsta nalila, medem promíchala a jak hezounce pletence uvíjela, jakoby ani z těsta nebyly.

Aby prý měla Jelenka zákusek. V Praze beztoho kdo ví, zdali kuchařky čehos podobného dovedou. Panská strava někdy za kozla nestojí.

Do půlnoci bylo všecko upečeno, panímáma pletence opatrně svázala, všecko ještě muži k vozu odnesla, ve voze dobře opatřila a rozloučila se s ním v očích se slzami.

Nikdo by toho ani neřekl, že mohou takové povahy býti. Ale jsou opravdu; po venkově takových dost a dost. Nejdřív samý hněv a jedno dvě slova rozpráší všecku zlost jako jarní slunce březnovou mlhu.

Mohlo býti tak po druhé hodině, když ze zlatokopského mlýna koně vyjeli a zařehtali, že se to o zdejší stráně odrazilo asi desetkrát. Když Jelenku vezli do Prahy, také tak zařičeli, a děvuška, ač měla oči pláčem zčervenalé, přece se usmála, že běloušky až do Prahy uslyší, protože tahle voda, co šla na jejich mlýn, teče ještě daleko za Prahu, až prý do moře.

„Tak se šťastně ve zdraví vrať! A přivez ji!“

Panímáma tahle poslední slova nemohla nějak ze sebe ani vypraviti, jak se jí ouzkostí hrdlo sevřelo, a když už hrkot vozu nebylo slyšeti, dala se do usedavého pláče, až se mleči zalekli, co že se jí přihodilo, protože zdejší mlynářce v očích ani slzy neviděli, neřku-li aby od ní slyšeli pláč.

VIII.

Před hospodou v Sudoměřicích zařičel náhle kůň, šenkýř vyběhl na silnici a hned čepičku v rukou vyždimuje, hluboce se ukláněl.

„Zůstanu u tebe noclehem!“

„Veliká čest, pane, tuze veliká!“

Mladinký jezdec seskočil s vraníka a hospodský pořád se tak ukláněje, chopil se uzdy ořovy, aby jej zavedl do konírny. Tuto službu obyčejně dělávali podomci; ale takovémuhle pánu opatřil šenkýř všecko sám.

Na silnici stálo plno povozů, jež se svými bílými plachtami podobaly se z pozdálí vojenským stanům. Koně byli u všech již vypřaženi a čeledín ležel opodál ve příkopě hlídaje. Tenkrát byly časy nejisté. Tu za bílého dne přepadli kupce a řemeslníky z trhu jedoucí, tam se zase vlámali do zemanského dvorce a po silnicích bylo vídati lidi, s jakýmiž se za šera nikdo rád nesetkává.

„Máme tu toho dnes plno! První dny v týdnu vždycky tak bývá a zítra ještě v Benešově trh. — Ale pohodlí ti, pane, přec uchystám, seč budu moci. — Na takovéhle hosty nebývá člověk den jak den připraven.“

Hospodský si mladého pána prohlížel se všech stran. Tyhle barvy byly mu nějak neznámé. Rožmberk to nemohl býti žádný, z komonstva páně vladařova také sotva kdo, protože by měl na čabrace pětilistou růži a ze synů zemanských takhle napraven by také nebyl ani jediný. Ptáti se však neodvážil; jedině že si dovolil otázku: „kam?“

„Do Prahy.“

Šenkýř si potom hosta prohlížel ještě bedlivěji.

Mladý pán vešel do šenkovny a usadil se ke stolu, za nímž podřimoval starý jakýs muž.

Hosté uviděvše vzácného pána, na několik okamžiků utichli, i karbaníci, o nichž se říká, jsou-li zabráni do hry, že by nevěděli, kdyby se nad nimi bořil strop, chvilinku ustali, ohlížejíce se po „pančisku“; ale za nedlouho šlo opět po starém, že nebylo skorem vlastního slova slyšeti. Mladého pána nevšímal si už potom nikdo.

Pouze stařík za stolem, k němuž si šlechtic usedl, hlavu pozdvihl a hodlal poposednouti o něco dál, aby nepřekážel.

„Jen zůstaň, příteli! — Však se tě neštítím!“ zahovořil panic, pokynuv starci přívětivě pravicí.

Pak se dali spolu do řeči. Šenkýř na vzácném hosti mohl oči nechati a od dubových, dlouhých stolů v jizbě kolem stěn rozestavených zaletěl každou chvilkou do tohohle kouta udivený pohled. Tenkrát nebylo ani slyšeti, aby se byl dal pán do řeči se „sprosťáčkem“. K uctivému pozdravení jedva hlavou přikývl; často si nikoho ani nevšiml a ještě se mu tváře naduly. Rožemberští úředníci se „pávili“, jakoby každému z nich z pětilisté růže patřil nejméně jeden list. A tenhle s tím krajánkem jako otec se synem. Jak ho poslouchá, jak se mu diví, jak mu přikyvuje! Po chvíli to ani není žádný pán, nejspíš tak nějaký panoše. Čeští bohatýři už tenkrát věnovali na vystrojení své čeledi hezkou část příjmů z rozsáhlých statků. Někdy nebylo ani možno rozeznati pána od služebníka.

„Ty mne znáš?“

Tuto otázku pronesl panic poněkud zvučnějším hlasem a ke starému muži přisedl blíže.

„Jak bych tě, pane, neznal!“

„Odkud bys mne mohl znáti?“

Stařík se čtverácky pousmál.

„I tvou paní máti znám a jak dobře znám! — Můj ty bože! — Stará má hlava znala ještě ledakohos, že jí z těch známostí přišly pod lebku hrozné myšlenky — hrozné záměry, milý pane. — Jen tomu se divím, že ráčíš tak sám, bez jediného čeledína.“

„Bezpochyby že mne předejeli. Zastavili se na Třeboni a já nejel vždycky silnicí.“

„A žes si nevybral lepší hospody?"

„Líbí se mi tu!"

Stařík zakýval třikrát hlavou, mladého pána pořád důkladněji a důkladněji si prohlížeje. Páni jezdívají obyčejně s četnou družinou, v pěti, šesti koních nejméně.

„Buď, pane, opatrnější! Stará hlava má je zkušena; jsem mezi lidem dobrým i zlým ode mnoha let. Jakou by potom lítost měla paní máť pro tebe! Slyším ledacos, pozoruji velmi mnohé věci a kdo pak si mne všimne, takového potulného člověka! Jsem, pane, jen krajánek!"

Stařík se lehounce pousmál.

„Říkají mi za zády i do očí „Oremus". — Tys o mne slyšeti nemohl, protože na císařský dvůr tací lidé, jako jsem já, nesmějí."

„I o tom víš, že sloužím na dvoře císařském?"

„Inu, milý pane, ještě jiné věci vím!"

Stařík se opět tak zlehka usmíval.

„A jak jsem tomu povděčen, že jsme se spolu setkali. Byl bych tě byl musil vyhledati. — Svých přátel na císařském dvoře se střež jako hadů v kamení, když slunce pálí nejžhavěji. Žes odejel z Krumlova, tvůj anděl strážce ti dal dobré vnuknutí, ten který chránil na cestě do země medské Tobiáše, který se zjevil ve snách Josefovi a řekl mu: vstaň, vezmi dítě i matku jeho a utec do Egypta . . ."

Stařík naklonil hlavu k mladému pánu zcela blizounko.

„Jsem na cestě do Krumlova; nyní ji mám uspořenou."

Panu Hanušovi, jejž jste již dozajista zcela dobře poznali, napadlo, že tenhle starý muž šílencem, tichým bláznem, pod jehož lebkou spřádají a rozpřádají se nejnemožnější události a skorem se ho ulekl, když cítil na svých tvářích jeho dech a na svém rameni jeho ruku.

V šenkovně opět nastalo pro okamžik ticho a zraky všech upíraly se do kouta. Bude to as divný pán, když se pustí v hovor s krajánkem a když si i šeptají, leda jestli mu stařík o nějaké „kůstce" nepovídá a jestli jejich setkání není umluveno. Zde ve vůkolí hezkých křepeliček na vybranou a příliš upejpavé také nejsou; věsí se na každého.

„Ty mi ještě nevěříš? — Milý pane: peří ptáka nedělá a šat člověka ještě méně. — Nejsou-liž na Krumlově u pana vladaře páni strýčkové až ze Vlach? — Jsou dva! — Přijíždějí z Prahy, mají na rtech med, jsou vtělená srdečnost; jen ať jim ani pan vladař nevěří!"

„A odkud všecko tohle víš?"

„Inu, milý pane! — Neřekl-liž jsem, že velmi mnohé věci pozoruji, že slyším ledacos, že se ode mnoha let potloukám mezi lidem dobrým i zlým a potulného krajánka že si téměř nikdo ani nevšimne?"

Tvář starého muže se už skorem Hanušových lící dotýkala, jak se k němu těsně nahnul.

„Ty, pane, můžeš býti jednou rožemberským dědicem! — Ty k tomu máš největší právo! — Až jednou pan vladař oči zamhouří, uvidíš, co se jich vytasí se svými nároky na starých, sežloutlých pergaménech s padělanými podpisy i pečetmi. — Ty, pane, musíš býti rožemberským dědicem! — A proto se hleď a opatrným buď jako had, tichým jako holubička a bystrozrakým jako orel."

Stařík se náhle prudce odtrhl a upřel oči ke dveřím, jimiž vstoupil do šenkovny muž jaksi ostýchavě se kolem rozhlížeje. A uviděv v rohu krajánka, přímo proti němu zaměřil.

„Aj hle! — Pan otec ze zlatokopského mlýna!“

„Nehněváš-li se?“

„K čemu bych se hněval!“

„Ale vyhýbáš se našemu mlýnu přec!“

„Když jste mi dvéře skorem ukázali?“

Krajánek se zase usmíval.

Pan otec povšimnuv si mladého šlechtice, poněkud se zarazil, nevěda, má-li usednouti či zajíti ku protějšímu stolu, kde bylo několik židel prázdných.

„Jen bez okolků!“

Pan hrabě poznovu pokynul příchozímu pravicí; ale mlynář se přec posadil v uctivé dálce.

„Proč ne blíže, příteli? — Semhle naproti!“

Zlatokopský mlynář ani svým očím nevěřil; zdálo se, že se rozpomíná, kdy a kde tohohle pána byl viděl. Jemně zaokrouhlené rty a oči svědčily o příbuzenství s Rožemberky; ale měl by as rožemberské barvy a po těch ani pohádky. V těch časech poznali na českém jihu už z daleka i rožemberského čeledína podle obleku.

„Řeknu-li někdy někomu pravdu, třeba ostrou a nemilou pravdu, přec se proto na něho nehněvám, byť by mi za to dal i zlé slovo. Kdo pak odjakživa trpkou pravdu slýchá rád! — A jsi celý přepadlý! Snad si nejdeš hledat pomoci?“

Pan otec vypověděl krajánkovi všecko do slova. Podívati se však na vzácného společníka odvážil se jen tak se strany, jedním okem.

„Chtěl jsem dnes až do Miličína. Ale slyším, že se kolem silnic potloukají podezřelci, a proto jsme vypřáhli už zde.“

Mlynář se rozhledl šenkovnou nějak nejistým okem. Bylo tu už nocležářů, že nemohl člověk skorem učiniti ani krok. Benešovské trhy bývaly někdy mnohem hlučnější. Potom si sáhl na opasek a nahmatav celou řadu tolarů, oddechl si spokojeněji. Čeledín pokrmiv, usedl si ke stolu vedlejšímu.

„Ty že máš dceru v Praze?“ otázal se zlatokopského pana otce mladý šlechtic, jakoby byl hovoru jeho s krajánkem jen z pola naslouchal.

„V adventě tomu bude rok, co jsem ji tam, pane, odvezl!“

Mlynář mluvil nějak stísněným hlasem.

„A kde?“

„Pode Hradčany, pane!“

„A proč?“

„Inu, pane!“

Mlynář nechtěl s tou pravou příčinou nějak ven; pouze ramenoma krčil a rozpačitě se kolem díval.

„Aby se prý naučila v Praze spůsobům, aby venkovský ráz se sebe setřela, aby uměla promluviti i s pány. Zlatokopský mlýn na Vltavě jedním z nejbohatších; někdy v něm bývali svobodníci,“ vysvětloval panu hraběti krajánek Oremus.

Pan otec se díval kolem ještě rozpačitěji a nyní si obě ruce jeho opaskem pohrávaly.

Z protějšího rohu pozorovalo několik očí tuhle skupinu ostřeji a ostřeji. Někdy se jejich hlavy blizounko k sobě naklonily a zdálo se, že si cos našeptávají. Přišli do šenkovny asi před čtvrt hodinou, skorem stejně se zlatokopským mlynářem. Podle zevnějšku byli to sedláci od Krumlova.

Krajánek si jich snad z celé hospody všiml jediný a potom jich už s oka ani nepustil.

Mladému hraběti přišla opět na mysl hezounká dívčí tvář a skorem ani nevěděl, že si ku stolu jejich přisedl cizinec s obličejem slunečním palem až zahnědlým, s černýma očima a nakudrnatělými vlasy v krátké tmavomodré kazajce a na krku s velikým, červeným šátkem. A sotva že si přisedl, udeřil pěstí na stůl a poroučel, aby mu šenkýř plecháč přenesl sem.

Šenkýř se podíval na Hanuše, krajánka i mlynáře a nějak se k tomu neměl, aby cizincovu rozkazu zadost učinil.

„Host jako host, místo jako místo, peníz jako peníz!“

Cizinec vstal se zaťatou pěstí; ale pan Hanuš již také k boku sáhal po křivé šavlici. Avšak týmž okamžikem ucítil v pravici prudké zabodnutí.

A před samým stolem pojevila se postava muže as šedesátiletého s přísným výrazem v zarostlém obličeji.

„Pane, jsi mým zajatcem!“

Šenkovnou zavládlo na několik okamžiků ticho a na rtech uvázlo všem slovo: „Burák“. Tenhle neznámý muž byl Burákovi podoben na jediný vlas. A hostům přišly opět tak živě na paměť časy, kdy se padesát junáků vespolek zapřisáhlo, že pana Petra Voka zabijí a jak všude skorem mívali cestami na pána úklady a „stavuňky“.

Pan Hanuš vrhl se však na odvážlivce se šavlicí v levici sám jediný.

Krajánek vzchopiv se, co mu hrdlo stačilo, zavolal: „Ve jmenu pana vladaře! — Hr na ně! — Nebojte se, lidé! — Jsou to bídní uplacenci! — Vzhůru, co kde kdo máte!“

Obrovský muž šavlici páně Hanušovu prostou rukou zachytiti chtěje, jen zuby zaskřípal, protože měl dlaň vejpůlky a potom divoce zařvav, rozsápal se po mladém šlechtici.

„Musím tě zdrtiti, protože i v tobě jeho krev!“

Pan Hanuš se však hbitě uhnul a křivou ocelí uťal útočníku levé rameno. Kolem očí, zasvítilo se mu náhle dvé dýk; ale každá se cíle chybila.

„Chraňte rožemberského dědice, chraňte syna nejslavnějšího hrdiny na světě!“

Krajánek Oremus až osípěl, jak se rozkřikl, sedě na muži, jenž tuhle hádku byl vyvolal, aby mladého panice připravili o život a jenž se pod ním svíjel jako had, když mu hlavu člověk k zemi přidupává.

„Já Burák! — Všecky vaše statky vypálím, když budete míti ourodu doma svezenou nejplněji!“

„Chopte se ho! — Což nevidíte, že bezmocen?“

Krajánek už ani mluviti nemohl.

„Odvažte se!“

Pan Hanuš z pravé ruky silně krváceje, ještě se pokoušel tnouti po lupiči, ale levice mu nějak slábla a zlatokopský mlynář s čeledínem chystali se povaliti k zemi Buráka sami.

„Ty? Však se mne nenaděješ, až tě navštívím!“

Podivný muž ohnal se pravou rukou a čeledín i s panem otcem div že se neoctli na zemi. Až se jim mezi očima zajiskřilo. —

Burák již byl za Sudoměřicemi, když se za ním vyhrnulo as ke třiceti lidí v rukou buď s holemi či rozpěráky a klanicemi; ale marný každý jejich krok. Burák jakoby se nad ním spustil oblak, aby ho ukryl pronásledovatelům. Oba jeho soudruzi také zmizeli beze stopy; jen třetí ležel v šenkovně teprv ze mdlob se probíraje.

Když mu ruce i nohy vázali silnými provazy, bránil se vší silou; musili jej sevříti jako kleštěmi, protože se pod jejich rukama svíjel ouhořem, když ho rybák prudkým máchnutím pravice zachytí. Ale co mluvil a jak proklínal, ani slovu nerozuměli. Byl to kýs cizinec, dle všeho Vlach. Pod hrubou kazajkou měl i jemnější šat a košili jak by ji vybělil.

„Dovezte jej do Třeboně! — Však ho tam vyzpovídati dovedou! Bude na něho potřeba řádného skřipce! Jen tu jde o spolehlivé hlídače a musí se opatřiti dobrou zbraní.“

Krajánek Oremus rozkazoval, jakoby tomu byl uvykl od maličkosti.

Zlatokopský mlynář vážil si krajánka sice vždycky, jeho řeč prozrazovala nesmírnou zkušenost v životě, jeho výpovědi zlatým zrnům se podobaly, umělť jimi také vždy nejvhodněji proplésti hovor svůj. Ale dnes na něm mohl oči nechati. Tak mu náhle připadla ke hlavě myšlenka, to jeho krajánkování že snad jen tak záminka, zástěra... Kdo ví, nepatří-li k pětilisté růži sám!

Mladý hrabě se pokoušel, aby si zastavil krev hojně z rány se prýštící. I tu mu krajánek pomohl a jak hbitě, zas jakoby in arte medicina byl dokonale vycvičen. Ani magister by nemohl ránu lépe obvázati.

„Dnešní noci bude potřeba důkladné hlídky! — Slyšíš, šenkýři! Účet všechen pan vladař zaplatí. — Ale nejvýše ostražité hlídky! — S Burákem nejsou žerty...“

„Vždyť tu nechal levého ramene!“

„Kdyby tu i hlavu byl nechal, ještě byste jisti nebyli, že s jinou nepřijde!“

Zlatokopskému mlynáři teprve touhle krajánkovou řečí rozležela se ve hlavě Burákova výhrůžka. Mlýn o samotě, sám na cestě ku Praze... Pan otec si nesměl dalších vět ani pomysliti. A potom ani téměř neviděl, ani neslyšel. Stane-li se cos zlého, všeho žena vinna bude, proč dceru chtěla v Praze míti... Nebýt nemoci Jelenčiny, nebyl by se musil vydati na cestu a nebyl by se setkal s Burákem, o němž všude domnívali se, že kdesi setlelý... Panu otci vyvstávaly na čele studené krůpěje.

V sudoměřické hospodě tu noc si nikdo ani nelehl. A zdřímnul-li kdo, jen že si tak hlavu na ruce položil.

Krajánek Oremus bděl však očima i ušima.

Zlatokopský mlynář pořád myslí dílem v Praze a dílem ve mlýně. Ani okamžiku neměl pokojného; ani neslyšel, co kolem povídají.

„Bývalo by hůře, pane hrabě, kdyby byli počkali až na noc. — Pak nevím, — nevím, milý pane, jestli bys se byl rána dočkal. — A na noc svůj černý skutek měli nalíčený. — Chránila tě bílá paní a jim rozumy ve hlavách popletla. — Bílá paní, slyšíš a věříš-li mi? Ó, já ji znám, výborně znám .... Poslouchej, pane: na dnešek bylo lépe pod širým nebem než pode střechou. Hebounká travice nejměkší poduška a ptačí zpěv nejmilejší ukolébavka. A když k tomu ještě tichounce šumí olše s vrbinami, přicházejí na člověka dřímoty i kdyby na spánek neměl ani pomyšlení. Mně se také oči ku podivu brzy klížily a nejsem přece takto ospalec. Člověk za let mých spíše dřímoty volává a na tři kostely prý myslívá, aby mohl usnouti. A když tak dřímám, tu vidím obličej, kterýž rožemberské růži nejvýznačnějším a než jsem si oči protřel — i ve spaní cítil jsem, jak jsem si pravicí přejel tváře i zrak, už stála přede mnou, jak ji po rožemberských zámcích všude vídáváš ... Bílý, až na paty splývající šat, kolem boků uzounkou černou pásku, vlasy rozpuštěny šíjí a ramenoma ... Mně — starému krajánkovi — se oužil dech ... Obličej bílé paní byl zatažen starostlivým výrazem, z každého rysu tváří jejích vyzírala úzkostlivost, pozdviženou rukou ukazovala dále k severu, potom jsem zaslechl podivný výkřik, nevím odkud, ale to vím, že jsem se probudil a že přímo vedle mne stanulo několik mužů, kteříž tu právě řeku přebrodili ... A já se od nich dověděl o jejich úkladech .... Nemohli se, pane, srovnati, mají-li si na tě počíhati na samotě či očekávati tě na noclehu ... Mluvili poloitálsky, o zlatě, o bohaté odměně ...“

Krajánek Oremus se k mladému hraběti naklonil blíže.

„Mluvili o tvých vlašských strýčcích, jakoby se s nimi znali velmi dobře ... I to jim nebylo nepovědomo, že nejspíš pojedeš sám a ne-li sám, tedy se dvěma či třemi sluhy, kterýmž prý sluší už lépe růženec než kord či šavlice! — O jáť bílou paní výborně znám!“

Krajánek potom na chvíli umlkl, protože na rameni Hanušově obvazkem krev začala prorážeti. Musil mu ránu pevněji a pečlivěji obvázati. Nebezpečná sice nebyla, ale mrzutá přec. A do Prahy cesta ještě dosti daleká.

„Zítra již můžeš jeti bezpečně. — Burák se za den nesebere. — Těmhle jsem tak musil říci; byli by sednouce usnuli! — Alespoň hlídají! — Je po čertech znamenán. — Podruhé však nikdy nejezdi sám a dobře toho dbej, kdo s tebou na cestě. Dá pánbůh, že se opět brzy setkáme! — A mých „varuňků“ nezapomeň, ať jsi kde jsi!“

Krajánek Oremus si potom poněkud odsedl. Pan Hanuš měl zapotřebí pokoje. Šenkýř mu sice nabízel svou komůrku, ale krajánek nabídnutí odmítl, protože prý v šenkovně bezpečněji.

Ještě po půlnoci bylo v hospodě hovoru jako za dne bílého a za každým pátým slovem bylo slyšeti: Burák. Probírali tu jeho život jako nejsvědomitější biograf, jenž si hlavu láme nad nejnepatrnějším úkazem, a celé hodiny promyslí, než vezme do ruky péro a učiní několik črt .... Jedině, že zde by ruka psáti nepostačila, co všecko o tomhle odpovědníku rožemberské růže na sklonku století šestnáctého věděli. Jen si nemohli vysvětliti, že o sobě tak dlouho nedal ani slyšeti, jakoby zrovna z Čech byl odešel, až dnes, tak proti všemu nadání.

Krajánkovi ze všech těch řečí ani jediné slovo neušlo. Někdy se zlehka pousmál, podruhé se poněkud zamračil a potřetí zase pěsti sevřel, jakoby na dubový stůl chtěl udeřiti, protože si tihle lidé spletli všecko, co kdy slyšeli, a o Burákovi v mnohé hlavě vytvořil se obraz až báječný, skorem takový, jako v letech dvacátých a třicátých o Jiříkovi Kopidlanském. Soud lidu prý nejzdravější soud; žel, že se však příliš nechává vodit na bezcestí...

Pan Hanuš za stolem podřimoval.

Přede chvilkou mu krajánek vymyl a obvázal ránu potřetí.

„Nepřenáhlujte se, braši! — Má-li Burák co s kým, nic nám do toho. — Ale kdo spolčuje se s uplacenci, nemá k člověku podlému daleko. — A panu vladaři by dnes byl sotva příliš uškodil, ale mateři, kteráž má jediného syna a v tomhle synu jedinou radost, byl by věrné srdce rozbodl.“

Pan Hanuš náhle procitl, krajánek umlkl a hosté za stoly vstávali, protože kdes na dvoře kohout zakokrhal, že prý už svítá...

Jen zlatokopský mlynář beze slova dosud sedí s hlavou o ruce opřenou. Přišlo na něho spaní před chvilkou; ale ani za dřímot nemohl se zbaviti výhrůžného pohledu Burákova. A domů se vrátiti přece nemohl. Sám Bůh ví, jak s Jelenkou! Do Prahy musí, kdyby ho to mělo státi nevím co.

„Pojedeme spolu! — Neřekl-lis, že jedeš k nemocné dceři do Prahy?“

Pan otec si protřel oči, ale přece se mu zdálo, že v hlubokém snu, protože mladý panic, jejž byl večerem krajánek rožemberským dědicem prohlásil, stál před ním usmívaje se.

„Nebude se nám aspoň stýskati!“

„Ty, pane —“

Pan otec nemohl rychle nalézti slov, aby aspoň něco prořekl. Tak mu náhle připadla na mysl výpověď krajánkova, když byl naposled ve mlýně, že prý Rožemberkové stárnou, na jejich růži že vadne list za listem, i růže stolistá prý opadá, natož ta, jejíchž lístků jen patero...

Krajánek vedle na lavici mlčky, jakoby neslyšel slova; jen na mlynáře se strany pohlížel.

„Já mlynář a ty pana vladaře...“

„Sestřenec. — Co potom? — Oba před sebou tutéž cestu máme a proč bychom spolu nemohli?“

Pan otec samou radostí i na Buráka zapomněl. Takovéhle cti by se byl věru nenadál, když vyjížděl ze mlýna. Co by tomu panímáma řekla? Tak snad přece nadarmo dceru do Prahy neposlali na učení. Kdo ví, jaké ji čeká štěstí! — Téhle poslední myšlenky se však lekl, protože oči jeho se setkaly se zrakem krajánkovým.

Starý muž nyní vstal a prohledl na ruce panicově obvazek. Krev přestala se prýštěti úplně; pavučiny, jimiž zásek zatáhl, vykonaly službu výbornou.

„A čím tobě se, starý, dobrý muži, odměním?“

„Budu psáti, pane, na účet, dovolíš-li?“

„Jen abych ti jej mohl brzy splatiti!“

„A já zas, aby se hodně protáhl, abych mohl počítati hezký řád. Však doufám pevně, že naše známost nebude jen do zítřka. Prozatím šťastnou cestu a tobě, pane otče, z duše přeju, abys se potěšil a nezarmoutil!“

„Na shledanou tedy, dobrý muži!“

Panic podal krajánkovi pravici a za malou chvíli vyjížděl ze sudoměřické hospody vůz se zlatokopským mlynářem a za ním několik kroků poklusával vraný, bujný koník s mladým hrabětem ze Serinu.

Krajánek „Oremus“ pustil se touže silnicí, jedině že k poledni.

„Co to za neobyčejného člověka? — Tyť se s ním, mlynáři, bezpochyby blíže znáš?“

Panic se dal do řeči s panem otcem hned za hospodou.

„Znám i neznám, tvá milosti! — Chodí do našeho mlýna už ode mnoha let. Takto je mlynářský; alespoň našemu řemeslu výborně rozumí. Kámen dovede okřesati nejlépe a kola spraviti jako nejdovednější sekerník. Tu pobyde den, tam dva dni, jinde tři, podle toho, jak se mu kde líbí a potom zase táhne dál. Ať začne kdo o čem chce, všecko ví, všade byl, všemu rozumí . . .“

„A že už ho znáš ode mnoha let?“

„A pořád stejný; jak jsem ho poprvé uviděl, takovým je dnes. Ani nestárne.“

„A nikde se ho: odkud, nezeptají?“

„Nedověděli by se!“

„A proč mu říkají „Oremus?“ “

„Také tvé milosti nemohu pověditi. — Snad že někdy chtěl býti knězem a sešel s toho! — Ale kdož může věděti!“

„Rozumí-li řemeslu tak dobře, proč se ho nedrží?“

„Snad že nemá nikde stání. — Znal jsem lidi, kdyby jim nevím co dával, aby zůstali na jednom místě, že prý nemohou a nemohou. Kdyby je řetězy přikovali, dvou dnů nepřečkají. — Už tak v krvi, tvá milosti!“

„A proč mu to neřeknete?“

„V povltavských mlýnech se ho bojí. Neráčíš si ani pomysliti, co všecko on dovede. — Chce-li, nehnou se kola, kdyby na ně spustil vodu nejprudším proudem. Chce-li, nesemele nikdo vejražku. — Chce-li, ať okřesáme kámen, jak umíme nejlépe, nic platno.“

Ve hlavě panicově utvořil se také touhle řečí zlatokopského mlynáře o krajánkovi až báječný obraz. Ale mohl se ptáti po něčem určitém o podivném muži celou cestu až do Prahy, obraz jeho by byl pořád temnější a tajemnější. — Proti nim ujížděli silnicí dva jezdci, že vystávaly kotouče prachu jako smršť. Byli to služebníci rožemberští, již nemohouce se na noclehu ve Voticích mladého pána dočkati, nazpět o půlnoci vyjeli.

(Pokračování.)

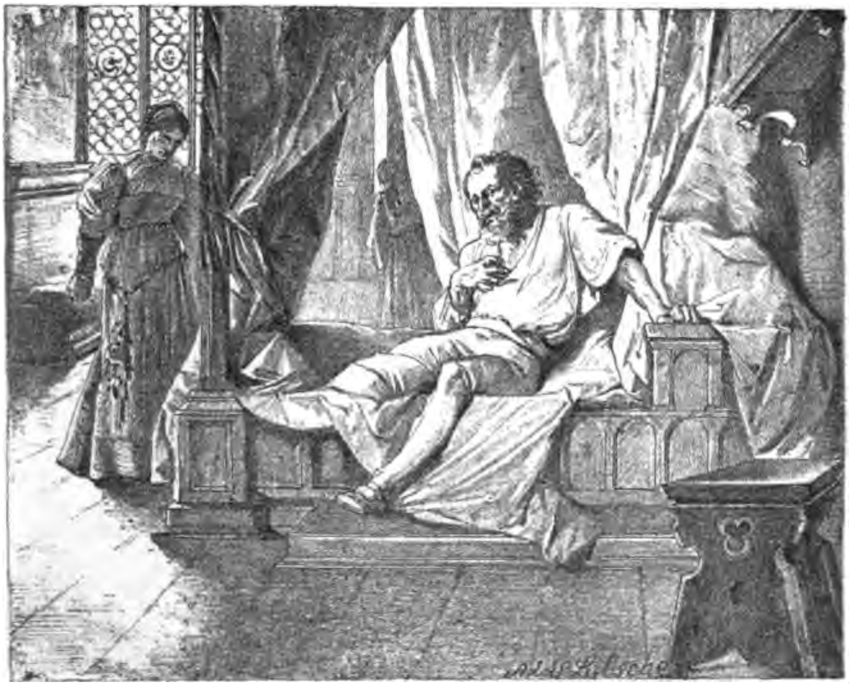

Cesta do pekla.

Báseň
od
Jar. Vrchlického.

Boleslav, vévoda Opavský,
již cítí v hrudi šíp smrti,
již veselý hon jej netěší
ni sokoli, ni chrti.

A rázem skočí s postele
a dvéře ukáže knězi:
„Mám dost již toho modlení,
smrt již mi v ňádrech vězí!

Sem vína číš, to nejstarší,
jež tři sta let spí v mém sklepě,
jak žil jsem, umřít chci nádherně,
vesele, velkolepě!

Ne jako křesťan zpozdilý,
jenž růženec brebencuje
a myslí, že rakev člunem jest,
po kterém do nebes pluje.

Sem k loži mému přiveďte
mi nejlepšího oře,
naň skvostnou hoďte čabraku,
sedlo buď rubínů moře!

A úzda zlatá smaragdy
ať bohatě se blýští,
já sednu naň a pojedu
jak bohatýr v život příští!

Ne na kolenou bázlivě,
ve dlani voskovici,
na hlavě popel, na rtu vzdech
a před smrtí děs v líci!“ —

— „Máš pravdu“ — vážně kdosi děl,
toť kněžna Jadviga bledá,
jak duch se z okna výklenku
v šedivých vlasech svých zvedá.

„Máš pravdu, koně dej připravit,
tvé srdce pravdu ti řeklo,
kdos chce jít s tebou, kníže můj,
sám nepojedeš v peklo!

Na oře tvého vyhoupne
se kdosi k tvému boku,
a hon to bude divoký
ve trysku, cvalu a skoku!

Na pravou stranu usedne
duch první milenky tvojí,
již zazdít dal jsi v klášteře
a to — v den svatby svojí.

Na levou stranu sedne duch,
duch mého děcka, vrahu,
má kletba poletí za vámi,
až k pekelnému prahu.

A duchů sbor — tvých obětí
tě bude nocí hnáti....
Ó bude to cesta veselá
a peklo bude se smáti!“

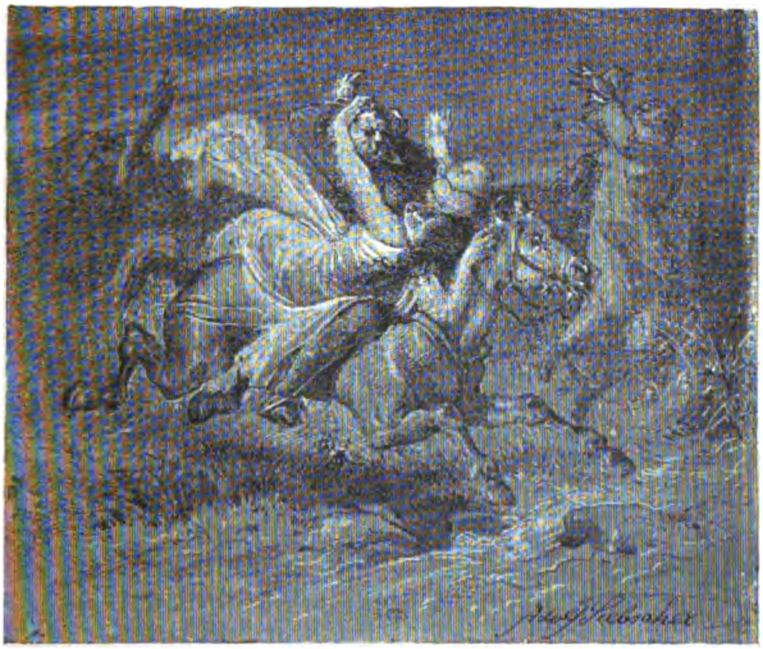

O některých pohybech květů, květných částí a listů.

Sepsal

Dr. Antonín Hansgirg.

(Dokončení.)

II. O zdrážděných pohybech.

Pojednavše v předcházejících řádcích o pohybech nyktitropických a samovolných, pokud na listech a některých částech květných se jeví, přihledneme v následujícím blíže ku památným pohybům zdrážděným.

Některé z těchto pohybů zdrážděných, na listech a tyčinkách dosti četných rostlin patrné, upoutaly záhy svou nápadností na se pozornost botaniků. Zdrážděné pohyby na nitkách tyčinkových některých bodláků patrné byly již r. 1653 Borelem pozorovány; později povšimli si jich blíže Camerarius (1719), dal Covolo (1764), Kölreuter a j., aniž však o mechanice jejich jasného nabyli pojmu; tato byla pak teprve náležitě v novější době hlavně výzkumy Cohna, Ungera, Kabsche a Pfeffera objasněna.

I zdrážděné pohyby lupenů citlivky stydlivé (Mimosa pudica) a podobných, neobyčejnou citlivostí svou nad jiné památných rostlin staly se již záhy předmětem vědeckého pozorování a zkoumání. Již Hooke (1667) zmiňuje se o zdrážděných pohybech citlivky stydlivé. Po Hookeovi zkoumali pak vznik těchto pohybů četní rostlinozpytci, zvláště Lindsay, Dutrochet, Hofmeister, Sachs, Pfeffer a j. Ale i zdrážděné pohyby blizen a některých jiných ústrojů květných, o nichž níže se zmíníme, byly již dosti záhy pozorovány a popsány.

Ačkoliv fysiologický význam zdrážděných pohybů některých ústrojů rostlinných dosud nedosti jasným jest, nelze nám přece o tom pochybovati, že všeliké pohyby zdrážděné pro život rostlin, na nichž se jeví, více nebo méně jsou důležitými a užitečnými. Jako periodické pohyby květných částí, usnadňují i zdrážděné pohyby tyčinek, blizen a podobných ústrojů květových oplozování květů přímo nebo nepřímo. Přímo, mohou-li květy jako na př. u dříšťalu (Berberis) svým vlastním pylem zúrodněny býti, nepřímo na květech cizosnubných (allogamických). Jak zdrážděné pohyby listů citlivky, šťavele a j. rostlinám, na nichž se jeví, prospívají, není dosud ještě vyzkoumáno, zdá se však, že pohyby těmi rostliny výše uvedené různé škůdce své, zvláště četné býložravé hmyzy, je navštěvující, zapuzují. Že zvláštní pohyby zdrážděné, na lupenech rosnatky, mucholapky a jiných tak zv. hmyzomorných rostlinách se jevící, těmto rostlinám prospívají, dokázal K. Darwin, zjistiv četnými pokusy, že těmito pohyby rostliny hmyzomorné část jim nevyhnutelně potřebných látek dusičných sobě opatřiti mohou.

Zdrážděné pohyby na listech citlivek (Mimosa) patrné zasluhují toho více nežli jiné, abychom zde o nich na prvém místě pojednali. Pohyby ty, jež na listech této i jiných rostlin podobně pohybům periodickým pomocí tak zv. kloubů se dějí, vznikají účinkem různých popudů. Dotkneme-li se listů citlivky stydlivé, otřeseme-li je, řízneme-li nebo píchneme-li do nich, pálíme-li je, dráždíme-li je proudem elektrickým nebo lučebně, vždy nastane týž pohyb zdrážděný. Otřeseme-li na př. silněji zcela vyvinutý list této citlivky za dne, když jednotlivé lístky jeho ještě zcela vodorovně jsou rozloženy a hlavní řapík, jak na výkresu přiloženém patrno, s lodyhou úhel 40—50° svírá, sklánějí se, jak jinde již líčeno bylo, jednotlivé lístky nad svým řapíkem. Druhořadé řapíky pohybují se při tom v před, skládajíce se vějířovitě a hlavní řapík sklání se o úhel 90 až 120°. Po zdráždění jsou tudíž listy citlivek v téže poloze, ve které je též v noci pozorujeme.

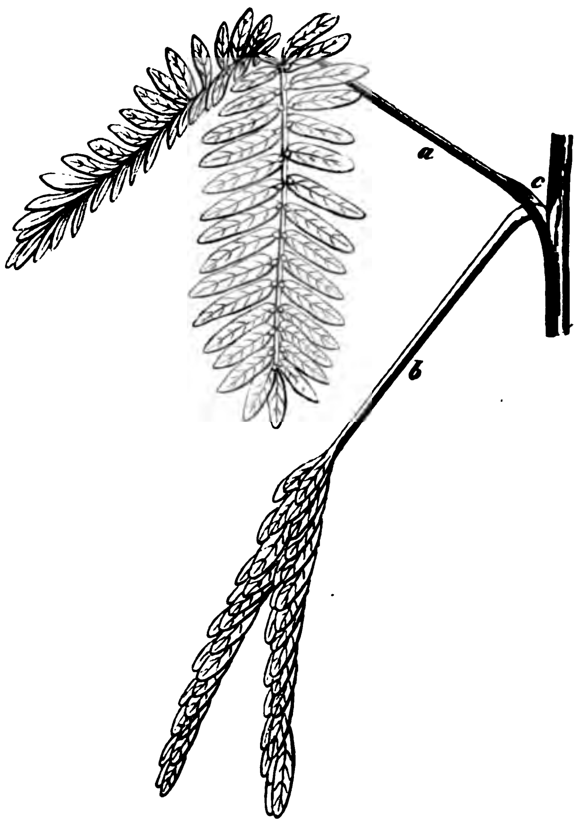

List citlivky stydlivé (Mimosa pudica): *a*, před zdrážděním i v poloze denní; *b*, po zdráždění nebo v poloze noční.

Byl-li jen jeden list nebo lístek otřesen, sdělí se popud, je-li dosti mocným, i sousedním listům, jež následkem toho, jak již Meyen pozoroval, jeden po druhém se sklánějí. Meyen řízl do větve citlivky stydlivé nožíkem tak hluboko, že z rány velká krůpěj tekutiny vypryskla a nejbližší list následkem toho poranění se sklonil. Po prvním lupenu takto se sklonivším, sklání se za 10—20 sek. nejbližší druhý, pak třetí, čtvrtý a t. d. Dle Sachse, jehož náhled i později Pfeffrovými pokusy potvrzen byl, děje se sdělování se popudu zde patrné následovně: tekutina, jež v řádně zavlažovaných lodyhách citlivek i ve svazcích cévných dosti hojně jest obsažena, jest v nich stlačována silně bubřícím okolním parenchymem i vyprýšťuje se z rány až do dřeva svazků cévných zasahující; tím porušuje se však rovnováha v napjetí pletiv nejblíže ležících, tedy i v kloubech nejbližších listů, jež se pak jeden po druhém sklánějí. Však nejen otřesením způsobený popud sděluje se z podrážděného místa vzdálenějším, nýbrž i popud jinými dráždidly vzniklý. Podráždíme-li na př. účinkem kyselin nebo žíravin zvolna na lupeny kapaných aneb horkem zápalného skla nebo řeřavého uhlí, jež k listu přikládáme, silněji jediný lístek na druhořadém řapíku, vztýčí se po něm za chvíli i druhý párový lístek, brzy na to skládají se pak i nejblíže ležící jařma lístků po sobě až do posledního, pak sklesne hlavní řapík i ostatní řapíky druhořadé, na nichž se zase lístky po párech zdola nahoru skládají; bylo-li pak podráždění velmi prudké, sklesne po chvíli i nejbližší lupen druhý, pak třetí atd.

I náhlým intensivnějším osvětlením nebo zatemněním, oteplením nebo ochlazením, též náhlým úbytem par vodních ve vzduchu okolním pohlcených, vztyčují se lístky citlivky na řapících se sklánějících, jakoby otřeseny byly.

Přílišným teplem nebo zimou stávají se lístky citlivky podobně jako déle trvajícím účinkem tmy nehybnými. Z pokusů Sachsových vysvítá, že lupeny citlivky jen za teploty 15—40° C zdrážděných (i periodických) pohybů jsou schopny; v prostoru 45° teplém přestávají se tyto lupeny asi za $^1/_2$ hod. pohybovati a okřívají zase, přeneseme-li je do prostoru asi 20° C teplého. Dle Sachse zanikají pohyby na listech citlivky při 52° C, dle Berta však při 62° úplně.*) Za teploty 16 až 18° C ochabují zdrážděné pohyby citlivky; sklesne-li pak teplota vzduchu okolního pod 15° C, zanikají úplně a to tím dříve, čím více se vzduch pod tento minimální stupeň tepla ochladil.

I často opakovaným mechanickým podrážděním na př. otřásáním zmenšuje se dráždivost lupenů citlivky; příliš častým drážděním zaniká pak na čas. Dassen, jenž lupeny této rostliny během $^3/_4$ hod. neustále po krátkých přestávkách dráždil, udává, že lupeny takto popuzované na hodinu zdrážděného pohybu neschopnými byly. Desfontaines, jenž jednoho dne citlivku stydlivou v kočáře po Paříži vozil, shledal, že listy její, jakmile kočár po nerovné dlažbě pohybovati se počal, ihned se sklonily, po delší době však opět se rozestřely a v denní poloze své tak dlouho setrvaly, až kočár se zastavil. Kdykoliv pak kočár opět dále jel, sklonily se lístky citlivky, byvše znova podrážděny.

I slabým proudem elektrickým několikráte po sobě na lupeny citlivky vedeným nebo silnějším proudem toliko jednou vedeným ničí se dráždivost jejich na čas.

Byly-li dány celé citlivky nebo listonosné větvičky jejich do prostoru, v němž vzduch až na 15 mm. zředěn byl, sklánějí se jakoby otřeseny byly a jsou na delší dobu necitlivými. Podobnou bezcitnost lze vzbuditi i na citlivkách chovaných v prostoru, naplněném parami étheru, chloroformu nebo jinými rostlinám více méně zhoubnými parami a plyny.

Jaké změny v buničkách hybného přístrojí listů citlivky přílišným teplem, zimou, tmou, otřásáním atd. citu zbavených vznikají, není sice dosud dosti objasněno, netřeba však o tom pochybovati, že uvnitř protoplasmového obsahu buniček před se jdou. O změnách následkem jakéhokoliv mechanického, chemického a j. podráždění v pletivech kloubů na listech citlivky spůsobených a zdrážděnými pohyby těchto listů sledovaných pojednáme níže, až ku podrobnějšímu výkladu o vnitřních příčinách v tomto článku líčených pohybů rostlinných přikročíme.*)

---

*) Výsledkům Bertových pokusů, o jichž správnosti Sachs pochybuje, nasvědčují výsledky podobných pokusů na lupenech rosnatky Darwinem konaných.

Neméně nežli právě líčené jsou i zdrážděné pohyby lupenů některých šťavelovitých rostlin nápadné a zajímavé. Pohyby takové byly nejprve na některých exotických druzích šťavelu pozorovány, později teprve (1839) popsal Morren i pohyby některých evropských druhů; po něm zkoumali pohyby těchto šťavelů zvláště Cohn, Kabsch, Sachs, Pfeffer, Darwin a j.

Lístky trojeného lupenu našeho šťavelu kyselého (Oxalis acetosella) malými klouby na hlavním řapíku listovém přisedlé jsou za klidu ve dne téměř vodorovně rozloženy; čímsi podrážděny skloní se však jakoby usínaly. Ačkoli zdrážděný pohyb těchto lístků tak náhle se neděje, abychom jej pouhým okem jako u citlivky stydlivé sledovati mohli, stává se přece již po několika sekundách dosti patrným.

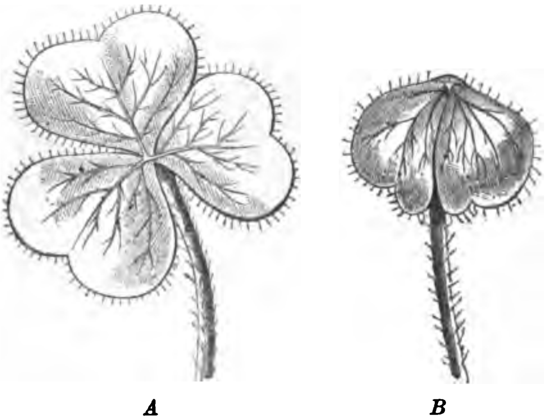

List šťavele kyselého (Oxalis acetosella): *A*, před zdrážděním i v poloze denní; *B*, po zdráždění nebo v poloze noční.

Zdrážděné pohyby počínají se již na ne zcela vyvinutých listech šťavelu kyselého jeviti; na dorostlých listech obnáší pak amplituda zdrážděného pohybu asi 90° za 1—3 m. Prve však nežli se lístky v dřívější polohu svou opět vrátí, uplyne z pravidla $^{1}/_{4}$—1 hod. Jako mechanickým podrážděním, lze citlivé lístky tohoto i jiných druhů šťavele popuditi i náhle změněným účinkem světla a tepla. Byly-li na př. lístky šťavele kyselého v hod. odpoledních z prostoru 20° C teplého do prostoru o 10° teplejšího přeneseny, sklesnou za $^{1}/_{2}$ hod. asi o 80°; dopoledne však jen asi o 50°.

Nápadnější pohyby zdrážděné nežli na listech našich šťavelů lze pozorovati na lupenech některých těmto příbuzných, u nás toliko ve sklenících chovaných rostlin šťavelovitých z rodu citobýlů (Biophytum) a Averrhoí.

---

*) Jako na listech citlivky stydlivé (Mimosa pudica), tak lze i na četných jiných druzích Mimos nápadné pohyby zdrážděné pozorovati. Méně nápadné pohyby zdrážděné byly pozorovány i na jiných luštinatých rostlinách, zvláště na některých chouloslicích (Aeschinomene), sucholcích (Desmanthus), trnovnících (Robinia) a pod.

Nemnohými slovy zmíníme se zde ještě o zdrážděných pohybech listů některých rosnatkovitých rostlin. Ačkoli zdrážděné pohyby lupenů rosnatky (Drosera) a mucholapky (Dionaea) již v minulém století pozorovány byly, nebyly přece příčiny jejich až do posledních dvou desítiletí dosti objasněny. Teprve výzkumy Cohna, Munka, Batalina, Darwina a j. byla mechanika jejich lépe vysvětlena a shledáno, že na listech těchto v mnohém ohledu pamětihodných rostlin dvojí pohyby zdrážděné se jeví: 1. pohyby zdrážděné mechanickým podrážděním způsobené a 2. zvláštní pohyby zdrážděné, tak zv. resorpční pohyby lučebnými účinky, hlavně účinky látek bílkovinných vzniklé.

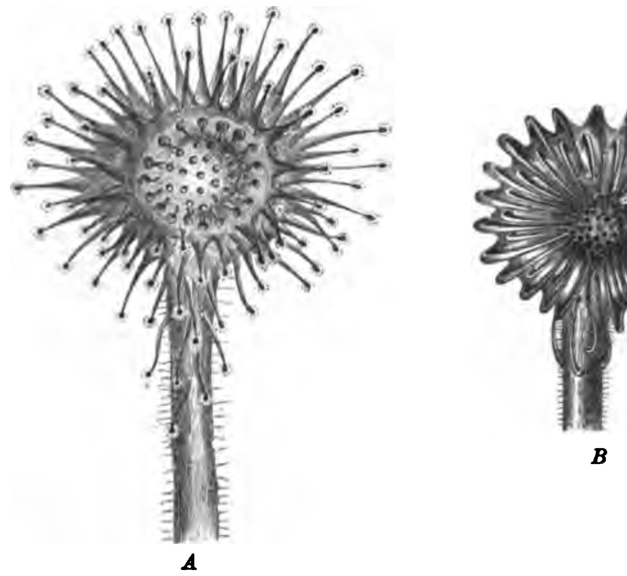

List rosnatky okrouhlolisté (Drosera rotundifolia): *A*, se žláznatými chloupky před zdrážděním; *B*, po zdráždění těchto.

Obojí pohyby jeví se toliko na čepelích listových, jež u rosnatky okrouhlolisté (Drosera rotundifolia) na povrchu svém četnými žláznatými chloupky porostlé jsou. Žlázky těchto chloupků jsou jakéhokoli mechanického i chemického podráždění citlivy. Dotkneme-li se jich na př. jehlou, sklánějí se velmi rychle, sdělujíce popud čepeli listové i okolním chloupkům; bylo-li podráždění dosti mocné, prohne se čepel listová miskovitě i se všemi chloupky, jež žlázkami svými vždy nad místem přímo podrážděným se sklánějí.

Jak velice jemnocitnými tyto chloupky jsou, nejen vzhledem ku chemickým, ale i vzhledem ku mechanickým dráždidlům, dokázal nejlépe K. Darwin. Nepatrný kousek vlásku 0·000822 mgr. těžký na žlázku jediného chloupku vložený, způsobil již zdrážděný pohyb celého chloupku. Jak nepatrné množství látky bílkovinné značné podráždění a patrný pohyb resorpční způsobuje, vysvitne opět z následujícího pokusu Darwinova: malou krůpějí, 0·000423 mgr. roztoku fosforečňanu ammonatého obsahující a na žlaznatý konec vzpřímeného chloupku ukápnutou, podráždí se celý chloupek tak silně, že se prohne.

Podráždění stává se na jednotlivých chloupcích během 20 sek. až 1 min. patrným.

Prve však, nežli se popud celé čepeli a chloupkům jejím sdělí, uplyne vždy delší doba (1— několika hodin). Byl-li list mechanicky podrážděn, rozevírá se z pravidla již během 1 dne, byl-li ale chemicky podrážděn, na př. látkami bílkovinnými, nerozevírá se někdy ani za týden.

Velmi zajímavé a důležité jsou též pokusy Darwinovy o účinku tepla a některých jedovatých alkaloidů i jiných podobných dráždidel na lupeny rosnatky.

Zdrážděné pohyby zanikají na listech rosnatky okrouhlolisté, byla-li tato delší dobu v prostoru 54—62° C teplém chována; v prostoru mírně teplém nabývají listy rosnatky po delší době opět dřívější své citlivosti, v prostoru 65° C teplém pozbývají však navždy citu svého, odumírajíce.

Necitnými či anesthetickými, na delší nebo kratší čas stávají se lupeny rosnatky také, byly-li držány v prostoru naplněném parami lihovými, etherovými, chloroformovými a pod. Byly-li na př. celé rosnatky asi hodinu chovány v atmosféře kyseliny uhličité, stávají se listy jejich jakéhokoli podráždění necitnými a okřívají na čerstvém vzduchu teprve za 1—2 dny.

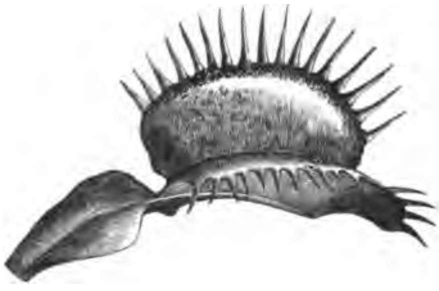
List mucholapky (Dionaea muscipula) před zdrážděním.

Nemožno nám však v tomto článku ani o rozmanitých výzkumech Darwinových na listech rosnatky provedených ani o důležitosti ani o vzniku zdrážděných pohybů jejích obšírněji jednati i odkazujeme laskavého čtenáře v té příčině ku článkům o t. zv. rostlinách hmyzomorných podrobněji pojednávajícím.*)

Podobné pohyby zdrážděné jako u rosnatky okrouhlolisté jeví se i na čepelích lupenů příbuzné mucholapky (Dionaea muscipula). Povrch čepele listové této severoamerické rosnatkovité rostliny není na všech místech stejně účinku mechanického i chemického podráždění citlivým, nejpopudlivější jsou nedlouhé štětinky, jež na každé půli čepelové po 3 vynikají.

---

*) Viz na př. můj článek „O rostlinách hmyzomorných“ ve „Květech“ roku 1880.

Podráždíme-li zpodní část těchto štětinek, neboť jen tato jest zdráždění schopna*), jakýmkoli spůsobem na př. píchnutím, sděluje se popud velmi rychle celé čepeli listové, jejíž obě poloviny na křídlovitě rozšířeném řapíku před zdrážděním spolu asi úhel 90° svírající, po zdráždění proti sobě se pohybují a se sbližují. Bylo-li podráždění dosti prudké, sevrou se obě půle čepelové současně a pravidelně během krátké doby tak, že štětinky na okraji jejich vynikající, s obou stran mezi sebe jako prsty sepjaté ruky zasahují.

Neopětuje-li se po prvním podráždění popud více, vrací se zenenáhla se rozvírající čepel listová během 2—3 dnů opět do původní polohy své a jest zase nového podráždění schopna. Byly-li však listy mucholapky lučebně, zvláště látkami dusičnými podrážděny, nesvírají a nerozevírají se tak rychle jako po zdráždění mechanickém, nýbrž jejich pohyby resorpční stávají se teprve po několika hodinách nebo teprve po 1—2 dnech patrnými. Po prvním sevření rozvírá se pak podrážděním se sevřevší čepel listová teprve po 5—7 dnech a není druhého pohybu resorpčního více schopna, někdy se dokonce ani již více nerozvírá.

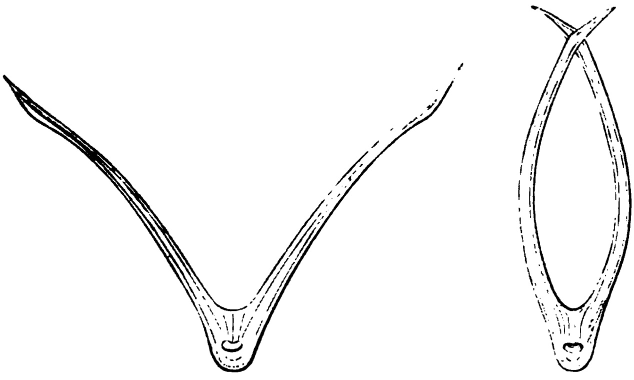

Příčný průřez čepelí listu mucholapky (Dionaea muscipula): *A*, před zdrážděním; *B*, po zdráždění.

Obojí pohyby zdrážděné a resorpční jsou pak, jak se zdá, od sebe skorem zcela neodvislé; na listech mucholapky nedějí se alespoň nikdy současně, jelikož list během pohybu resorpčního buď zcela nic nebo jen slabě mechanického podráždění jest citliv.**)

---

*) To dokázal Munk následovně: Ostřihoval tyto štětinky ostrými nůžkami velmi opatrně od shora dolů a shledal, že zůstala čepel nepohnutě rozevřena, dokud se nedotekl spodiny těchto štětinek; stalo-li se tak, sevřely se obě poloviny její, byvše popuzeny.

**) Podobné pohyby zdrážděné jako na čepelích listů mucholapky a na listech četných druhů rosnatek (Drosera), lze pozorovati ještě na lupenech hmyzomorné aldrovandky (Aldrovanda vesiculosa) a některých tučnic (Pinguicula).

Zdrážděné pohyby nitek tyčinkových některých bodláků, k nimž zde nyní blíže přihledneme, ač celkem méně nápadny jsou, byly již d'al Covolem (1764) podrobně popsány, však mechanika jejich byla teprve v novější době zvláště výzkumy Pfeffrovými náležitě objasněna. Jako ve květech složnokvětných rostlin vůbec, tak jsou i ve květech bodlákovitých rostlin tyčinky počtem 5, spodním koncem nitek svých v korunu vrostlé, prašníky svými v trubku čnělku objímající srostlé. Zdrážděné pohyby počínají se na nitkách tyčinkových (ostatní části tyčinek nejsou drážditelny) nejprve jeviti, když květy bodláků se rozvírají a pyl v prašnících jejich dozrává, od té doby až do úplného vypylení jsou pak nitky tyčinkové jakéhokoli mechanického podráždění citlivými; jakmile však po vypylení prašníků blizna čnělková z trubky prašníkové vynikne, stávají se zdrážděné pohyby na nich již méně patrnými a ustávají znenáhla. Dle Cohna jsou tyčinky těchto rostlin bodlákovitých celkem jen asi 24 hod. popudlivými.

Za klidu na venek poněkud obloukovitě vypnuty, smršťují se nitky tyčinkové těchto bodláků podrážděním dosti značně, někdy až o 26% původní délky své, stahujíce s sebou též trubku prašníkovou; podobně smršťují se tyto nitky také samovolně, někdy až o $^1/_2$ *) celé délky své, když po vypylení prašníků znenáhla necitlivými se stávají. Byla-li toliko jediná nitka tyčinková podrážděna, smrští se sama a jest příčinou jednostranného pohybu (zakřivení se) celého kvítku; byly-li pak i ostatní protiležící nitky tyčinkové popuzeny, smršťují se též a následkem toho prohýbá se zase celý květ opačně. Otřeseme-li celým úborem bodláků, pobouří se nitky všech kvítků, na nichž pak jakési vlnění pozorovati lze.

Zdrážďuje-li se jedna tyčinka po druhé, pohybuje se celý kvítek sem tam se kolísaje, zdráždí-li se však všechny tyčinky najednou, narovnají se nitky jejich, za klidu na venek obloukovitě vypnuté, smršťujíce se zároveň tak značně, že blizna z trubky prašníkové vynikne. V ten čas, když nitky jsou nejcitlivější, nevyčnívá totiž ještě blizna z rourky prašníkové — jsouť květy bodláků protandrické; pošine-li se však trubka prašníková podrážděním níže, vynikne z ní blizna a vymítá pyl, jenž v ní se byl nashromáždil.

Místní podráždění sděluje se celému ústroji; byly-li na př. nitky tyčinkové jen uprostřed podrážděny, skracují se přece po celé délce své.

Podrážděním smrštěné tyčinky prodlužují se za klidu opět, nabývajíce původní délky své během 6—15 min. a jsou pak zase nového podráždění schopny. To lze pozorovati i na tyčinkách slabě proudem elektrickým podrážděných; příliš mocným proudem elektrickým podrážděné nitky tyčinkové neprodlužují se však více byvše usmrceny. Několikráte po sobě podrážděné nitky tyčinkové vyžadují však ku každému následujícímu pohybu zdrážděnému vždy delšího odpočinku; otupuje se totiž citlivost jejich podobně jako citlivost živočichů příliš často opa-

---

*) Značné skracování se nitek podrážděných lze snadno vysvětliti velikou pružností blan u šťavnatých, tenkoblanných, zdrážděním ochablých buniček pletiva hybného. Elasticnost těchto blan buněčných jest tak veliká, že se nitky tyčinkové některých chrp až o 37% své původní délky prodloužiti dají, aniž by se přetrhly.

kovaným drážděním. Chloroform a podobné, na rostliny zhoubně působící páry a plyny účinkují na tyčinky artyčoků (Cynara) a jiných bodláků*) podobně jako na listy citlivek (Mimosa).

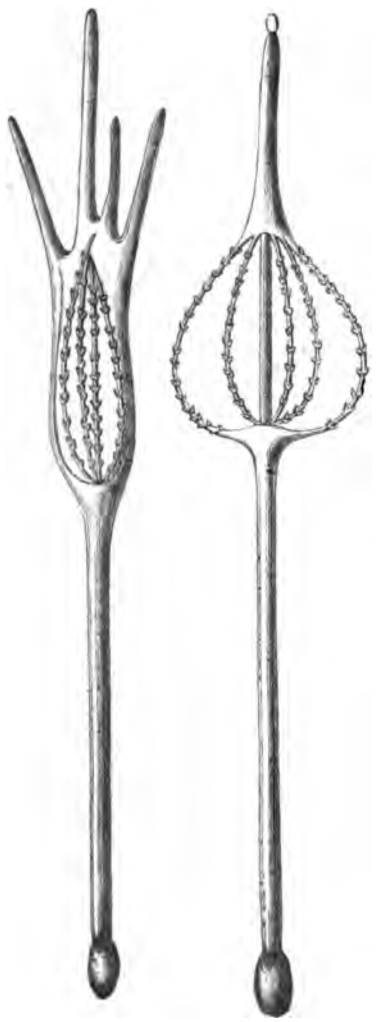

Kvítek chrpy (Centaurea): *A*, s nitkami tyčinkovými před zdrážděním; *B*, po zdráždění těchto.

Jako zdrážditvé nitky složnokvětných, chovají se též nitky tyčinkové některých kaktusových rostlin na př. nopálu (Opuntia vulgaris) a kaktusu (Cereus vulgaris); jsouť kolem do kola citlivými. Dotkneme-li se jich na vnější straně, pohybují se dovnitř květu, blížíce se čnělce; byly-li ale na vnitřní straně podrážděny, vzdalují se této, pohybujíce se vždy v opačném směru nežli ve kterém drážděny byly.

Poněvadž citlivé pletivo parenchymatické toliko ve spodní části těchto nitek tyčinkových vyvinuto jest, skracují se mnohem méně nežli nitky tyčinek chrp a artyčoků; mechanika pohybů jejich jest však táž jako u všech rostlin, podobné zdrážděné pohyby jevících.

Četné tyčinky našeho devaterníku (Helianthemum vulgare), některých cistů (Cistus) a pod. jsou též na všech stranách svých jakéhokoli prudšího podráždění citlivými. Nejcitlivější jsou tyto tyčinky v čas vyzralosti prašníků; tehdy otřeseny pohybují se společně, odchylujíce se od pestíku, jejž za klidu obkličují, ku plátkům květným s dosti značnou rychlostí. Za pošmurných dnů jsou však méně citlivy a tu lze pak zdrážděné pohyby i na jednotlivých tyčinkách pozorovati.

I nitky tyčinkové obnitce (Sparmannia africana) jsou podobně jako tyčinky devaterníků dráždivé; poněvadž však parenchymatické pletivo na jejich vnější straně jest citlivější nežli na vnitřní, naznačují tyčinky této rostliny již jakýsi přechod ku tyčinkám dřišťalů, jež jsou podobně kloubům pohyblivých řapíků listových citlivek a šťavelů toliko po jedné (vnitřní) straně citlivými.

---

*) Mimo artyčoky lze zdrážděné pohyby nitek tyčinkových pozorovati

O zdrážděných pohybech tyčinek některých dřišťalovitých rostlin uveřejnil r. 1828 Göppert obšírnější pojednání; později byly pak nápadné a velmi zajímavé pohyby jejich zkoumány zvláště Kabschem, Hofmeisterem a Pfefferem.

Nitky tyčinkové dřišťalu obecného (Berberis vulgaris) v poupěti necitlivé jeví teprve, když se květy jeho rozvírají a prašníky pukají, pohyby zdrážděné. Za klidu ku plátkům květným volně přiléhající tyčinky dřišťalu přeskakují, dotkneme-li se jich na vnitřní straně*), ku blizně pestíkové; ale po chvíli (asi po 3 min.) vracejí se zase do své dřívější polohy a jsou nového popudu schopny; příliš často drážděny stávají se však na delší dobu necitlivými. Slabým proudem elektrickým lze je podobně jako mechanickým otřesením podrážditi, silnějším však usmrtiti.

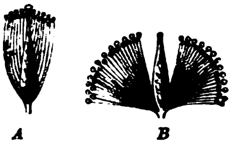

Květ devaterníku (Helianthemum vulgare) okvětí zbavený: *A*, s tyčinkami před zdrážděním; *B*, po zdráždění těchto.

Byly-li květy dřišťalu dány do prostoru, v němž vzduch až na 20—25 mm. zředěn byl, přeskakují náhle ku pestíku; navrátivše se pak zase do dřívější polohy své nejsou již více zdrážděného pohybu mocny. V atmosféře čistého kysličníku dusnatého a jiných podobných plynů zaniká také pohyblivost těchto tyčinek asi za $^1/_2$—2 hod.; netrval-li však zhoubný účinek těchto plynů příliš dlouho, nabývají tyto tyčinky na čerstvém vzduchu opět dřívější citlivosti své.

Jako na četných druzích dřišťalů (Berberis) jsou i ve květech příbuzného rodu mahonií (Mahonia) tyčinky toliko na vnitřní straně své citlivými a jeví na této straně, podrážděny byvše, pohyby podobné zdrážděným pohybům tyčinek dřišťalů.

I blizny mnohých rostlin jsou jakéhokoli mechanického a chemického podráždění schopny. Dotkneme-li se na př. ve květu pižmovky (Mimulus moschatus) jednoho nebo druhého laloku bliznového na vnitřní straně jehlou, sevrou se tyto laloky dříve od sebe dosti oddálené během $^1/_2$—1 $^1/_2$ hod., vracejíce se po zdráždění zvolna opět v dřívější polohu svou. Rychlost zdrážděného pohybu těchto blizen závisí pak hlavně na zralosti (stáří) jejich a na teplotě okolního vzduchu.**)

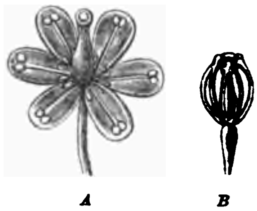

Květ dřišťalu (Berberis vulgaris): *A*, s tyčinkami před zdrážděním; *B*, po zdráždění těchto a bez okvětí.

Velmi nápadné jsou však zdrážděné pohyby tak zv. pysku některých vstavačovitých rostlin, zvláště z rodu Pterostylis a Caladenia. Po obou stranách svých hustě obrvený a daleko z květu vyčnívající

---

i u mnohých druhů chrp (Centaurea), trubilů (Onopordon), suchokvětů (Xeranthemum), čekanky (Cichorium) a j. složnokvětých.

*) Na vnější straně nejsou podobně kloubům Mimosy citlivými; ale i na vnitřní straně jest část nitky tyčinkové pod samým prašníkem podráždění neschopna.

**) Podobné pohyby zdrážděné byly pozorovány i na bliznách některých jiných krtičníkovitých rostlin, na př. v rodech Scrophularia, Gratiola, Antirrhimum a j., jakož i na biznách mnohých jiných rostlin.

pysk vstavačovité rostliny (Pterostylis longifolia) vymršťuje se do výše ze své původní polohy, byl-li jakýmkoli způsobem otřesen na př. hmyzem, který si naň byl usedl, a ulehne ku sloupku tyčinkobliznovému (gynostemiu) uvnitř květu skrytému; po $^1/_2$—$1^1/_2$ hod. sklání se však opět a jest o něco později zase nového zdrážděného pohybu schopen.*)

Na příkladech, v předcházejících řádcích uvedených, seznali jsme nejen vnější příčiny pohybů zdrážděných, nýbrž z části i závislost jejich na některých zevnějších okolnostech. Třeba však, abychom zde i o vnitřních příčinách těchto i jiných v tomto pojednání vylíčených pohybů rostlinných se zmínili i abychom k tomu, co o nich na jiném místě v tomto článku již napovězeno bylo, některé nutné dodatky přičinili.

Známo, že v dorůstajících i dorostlých ústrojích rostlinných v různých pletivech nebo v jednotlivých vrstvách buněčných účinkem světla, tepla, elektřiny i účinky mechanického a chemického podráždění změny v napjetí vzniknouti mohou, jimiž pak, byly-li dosti značné, pohyb celého ústroje jest podmíněn.

Ačkoli v zcela dorostlých listech a jiných částech rostlinných napjetí v pletivech obyčejně úplně zaniká, zachovává se přece dosti často v některých částech rostlinných, zvláště v tak zv. kloubech listových, jimiž i zdrážděné i periodické pohyby četných listů se prostředkují. Hlavní příčinou měnícího se napjetí pletiv v těchto i jiných ústrojích zdrážděné i jiné pohyby jevících jest pak rostoucí nebo ubývající naduřivost čili turgescence jednotlivých buniček a vrstev buněčných.

Dotkneme-li se na př. kloubu některého listu citlivky na vnitřní straně, vyniká následkem podráždění, jak pokusy zjištěno bylo**), z obsahu buniček parenchymatických, v tomto kloubu hojně obsažených, a sice nejvíce z vrstev dolní poloviny kloubu, trochu tekutiny do blízkých mezer intercellularných, následkem toho ochabuje pak též naduřivost těchto vrstev buněčných, ruší se rovnováha v napjetí pletiv a vzniká pohyb celého ústroje. Po zdráždění vssává se pak opět tekutina, jež z buniček t. zv. pletiva hybného do mezer mezibuněčných byla vnikla, znenáhla zase v buničky tohoto pletiva zpět a nastává zpáteční pohyb celého ústroje.

Podobně mění se následkem podráždění též naduřivost pletiva šťavnatých tenkoblanných buniček v nitkách tyčinkových bodláků a jiných ústrojů rostlinných, podobné pohyby zdrážděné jevících.

Co děje se však následkem podráždění uvnitř buniček, jichž naduřivost se mění? Otázkou tou obírali se skorem všichni botanikové, kteří pohybům rostlinným zvláštní pozornost byli věnovali. Náhledy jejich zprvu nedosti jasné, tříbily se však tím více, čím hloub vnikala věda v tajemný život buniček. Ačkoli světlem vědy, život rostlin zpytující, z části již i pochody, jež uvnitř buniček následkem podráždění se dějí, objasněny byly, třeba v příčině té, jak z následujících řádků vysvitne, ještě dalších výzkumů, jimiž by různé v obsahu buněčném činné síly a výjevy jimi působené lépe poznány byly.

---

*) Udání o zdrážděných pohybech plodistvého ústrojí sloupatkovitých rostlin (Stylidieae) není dle Gada (Bot. Zeitung 1880) pravé. Pohyby, jež na gynostemiu těchto rostlin, na př. na Stylidium adnatum a. j., se jeví, nejsou totiž zdrážděnými, nýbrž samovolnými pohyby. Liché jest též udání Preslovo o dráždivosti tyčinek některých vojtěšek. Nedosti spolehlivá nebo nedosti úplná jsou též udání o zdrážděných pohybech různých částí květných jiných rostlin, o nichž v tomto článku zmínky se nečiní.

**) Pilným měřením dokázal Pfeffer, že následkem podráždění objem spodní strany tohoto kloubu trochu se zmenší, objem vrchní strany pak poněkud se zvětší.

Ani Lindsayovi 1790 ani Dutrochetovi (1824),*) jichž pracemi mechanika zdrážděných pohybů lupenů citlivky poprvé**) jasně vyložena byla, nebyla ještě známa síla, jíž uvnitř pletiva hybného změny v naduřivosti buniček vznikají. Teprve Brücke (1848), jenž první též rozdíl mezi pohyby zdrážděnými a periodickými, dříve v jednu řadu kladenými, náležitě vytkl, dokázal nezvratně, že příčinou měnící se naduřivosti buniček rostlinných jest diosmosa, aniž by však dále byl pátral, zda osmotické změny po zdráždění hlavně v bláně čili v obsahu buněčném se dějí.

Později bylo sice pilně k těmto změnám osmotickým přihlíženo, náhledy jednotlivých badatelů o nich však se různily.

Dle náhledu Hofmeistera a Nägeliho dějí se všeliké pohyby zdrážděné i jiné na rostlinách následkem měnící se naduřivosti citlivé blány buněčné čili následkem rostoucího a ochabujícího osmotického účinku jejího; vydávají-li blány hybného pletiva parenchymatického, jakýmkoli spůsobem podrážděny, část tekutiny v nich obsažené, porušuje se tím rovnováha v napjetí pletiv okolních a nastává pohyb, jenž v zpáteční tenkráte přechází, když zdrážděním ochablé blány buněčné za klidu opět tekutinu z nich prve vyniklou do sebe vssají.

Proti tomu dokázal však Pfeffer, s jehož náhledy Sachs zcela souhlasí, že sídlo hybné síly čili změn osmotických, pohyb rostlinných ústrojů působících, ne v bláně, nýbrž v obsahu buněčném se nalézá.

Jedna věc nebyla však ještě dosavádními výzkumy náležitě objasněna: uniká-li totiž při zdrážděném pohybu tekutina z plasmatického obsahu buněčného, podrážděním aktivně se smrštivšího, nebo je-li následkem zvětšené propouštivosti podrážděné nástěnné protoplasmy z buniček uniklá tekutina***) teprve příčinou následného (passivného) smrštění se protoplasmatického obsahu buněčného. Jakkoli druhému náhledu na základě dosavadních výzkumů Pfefferových a j., přednost dáti slušno†), nelze přece i prvnímu náhledu — že protoplasma rostlinná následkem podráždění podobně jako masovina živočišná se smršťuje a že zdrážděné pohyby rostlinných ústrojů podobně živočišným stažitelností protoplasmového obsahu buniček pletiva parenchymatického, obdobného svalovému pletivu živočišnému, se dějí — pravděpodobnosti upříti. Mimo jiné hájili tento náhled, aktivní stažitelnost buniček rostlinných hlásající, hlavně Cohn, Unger, Kabsch a v novější době též Darwin a Vines; přisuzujíce však dráždivost a smrštivost buď jen blanám nebo jen protoplasmovému obsahu buněčnému nebo jednomu i druhému, rozcházejí se tito přívrženci prvého výkladu, jejž nyní učením školy Darwinovy nazvati možno, ve svých náhledech.

---

*) Spis Lindsayův r. 1790 sepsaný byl teprve r. 1827, tedy později nežli spisy Dutrochetovy, vydán Burnetem a Mayoem, kteří ve spise původním některé důležité opravy učinili.

**) Starší fysiologové od Malpighiho až po Linka hledali původ všelikých pohybů zdrážděných ve svazcích cévných, jimž jako nervům živočišným citlivost přisuzovali.

***) Výzkumy Pfeffrovými zjištěno, že následkem podráždění osmotické síly obsahu buněčného ochabují a tekutina z něho napjatou pružnou blanou buněčnou tak dlouho se vytlačuje, dokud v obsahu buněčném, tímto hustnoucím, osmotické síly tlaku tomu opět rovnováhu udržeti nedovedou.

†) Viz Pfeffrovy spisy: Osmotische Untersuchungen 1877 a Pflanzenphysiologie 1881.

Nechceme však v těchto listech obšírněji oprávněnost prvého nebo druhého z výše uvedených náhledů vykládati i podotýkáme na konec celého pojednání ještě jednou, že bádavému duchu lidskému ony molekulárné změny, jež v buničkách rostlinných účinkem různých dráždidel, hlavně však působením světla, tepla, tíže, elektřiny a pod. sil, vznikají a jež na venek ochabujícími nebo rostoucími účinky osmotickými, pohyb celých ústrojů rostlinných budícími, patrnými se stávají, z velké části dosud ještě tajnými zůstaly, podobně změnám, jimiž různé jiné výjevy či zkrátka život buniček rostlinných a živočišných podmíněn jest.

* * *

Zmařený život.

Novella

D. V. Grigoróviče.

Z ruského přeložila Amalie Šlechtova.

(Dokončení.)

První pel lásky dávno již v srdci jejím uhasl; zůstalť již jen pouhý zvyk. Takovému citu, jenž obsahuje tolik půvabu a poesie u lidí s probuzeným srdcem, zřídka mohou porozuměti takové ženštiny, jakou byla Káťa. Těmto bývá přístupnou toliko vášeň a vůbec city výstřední. Vášeň, vznikne-li v srdci takovéto ženštiny, celou ji uchvacuje, rozvíjí v ní okamžitě tisíc nejněžnějších pocitů a pudů; oddává se pak s úplnou důvěrou a miluje snad mocněji než každá jiná. Zmizí-li však záchvat náruživosti, tu duševní mělkost, kteráž byla na čas potlačena, na novo se objevuje. Společný život, jenž se stane zvykem, pobádá při každém kroku k nesčíslnému množství malých pohoršlivých výstupů; nedostatek něžnosti a jemného citu nutí ji využitkovati každé příležitosti, aby si přisvojila rozličná materielní práva domácí vlády, člověk stává se v srdci jejím pouhým majetkem a život se promění ve věčné tyranství. Vůbec se může říci, že vzájemné poměry muže se ženštinou stávají se jasnými jen tehdáž, když se vášeň stala zvykem; zvyk v tomto případě — je dobrou zkouškou skutečné příchylnosti, duševní příbuznosti a sympathie.

Káťa nepřestávala Andréjeva zlobiti. Mrzelo ji, že mezi ní a ním umístila se jakási třetí bytost, — akademie, kteréž byl právě tak nakloněn jako jí. Počala žárliti na Petróvského, tužky a výkresy. Nenávist k Borísovu, s nímž se jednou náhodou u Andréjeva setkala, byla příčinou mnohých hádek. Zasypala Andréjeva výčitkami. Pokaždé, když zůstav déle v akademii neb u přátel, přicházel pozdě domů, — Káťa nalezala zvláštní potěšení, mohla-li jej drážditi, vyprávějíc mu, jak strávila den u známé již Levické. Jasné chvilky ve světnici pod střechou stávaly se řidšími a řidšími.

Ponenáhlu začal Andréjev pozorovati při Kátě změnu. Stala se pojednou zádumčivější a klidnější. Tento klid nevěstil při její povaze nic dobrého. Andréjev nebyl již také v poslední době daleko tak do ní zamilován, — ale při myšlence o ztrátě Káti srdce bezděky mu krvácelo a city novou silou lnuly k dívce. Káťa přestávala jej zlobiti, stala se lhostejnou k jeho zaměstnání, ba nevšímala si ani Borísova, vůbec celé její chování dávalo mu na srozuměnou, jak velice k němu ochladla. V brzku ke všem těmto nepříjemnostem přidaly se ještě jiné.

Kmotr vyčenichal nějakým spůsobem, že křestěnec, jehož „dobrodiním zasypal“, je s akademií ve spojení. To dostačilo popuditi jej proti mladíku. Lidé, soustředivší po mnohá leta veškerou svoji duševní i hmotnou činnost na stole, plném papírů a kaněk, — pohlížejí vždycky na umělce jaksi nepříznivě. Dle jich mínění umělec je typem zahálky a ničemnosti. Za celé tyto tři měsíce nedostavil se Andréjev několik dní po sobě do úřadu, jelikož spěchal dokončiti ke zkoušce své skizzy. Kmotr, kterýž dříve vzdaloval se dle možnosti příbuzenských styků s křestěncem, — najednou po tomto případě, jakoby jej byla nějaká vosa žihadlem bodla, jakožto starý otcův přítel a dobrodinec Andréjevovy rodiny, použil nad ním veškerých svých práv.

Zahrnoval jej výčitkami pro nevděčnost a připomínal mu bídný stav oklamaných rodičů, kteří vložili v jediného syna všecky své naděje. Stávalo se, že kázání kmotrovo, přecházející obyčejně v dojímavý pathos — nebyl-li v dobrém, proměňovalo ton a převracelo se v uštěpačné šprýmy — byl-li vesel. Staralť se všemožně, aby křestěnce u podřízených očernil, kteří zase, těšíce se příležitosti, že se mohou svému představenému zalíbiti, špičkovali Andréjeva o závod.

Všichni ženatí lidé, kteří nemají dětí a dosáhli jistého stáří, — mají téměř takové zvyky jako staré panny. Jakkoli srdce těchto i oněch nedostatkem oživujícího citu stárne, zůstává přec v nitru jejich cosi podobajícího se vyschlé slupce. V této slupce přebývají obyčejně dva city: láska k bolonkám a mopslíkům a tajná, zuřivá nenávist ke všemu, co jest mladé a probouzí se k životu. Mopslíkem kmotrovým byla jeho vlastní žena, — ke komu se tedy obrátiti s druhým citem, ne-li k příbuznému křestěnci, v jehož zraku plálo tolik ohně a života?!

Toto vše přispívalo k tomu, že Andréjev, rozzloben na domácí svůj život, přilnul s větší ještě náruživostí k akademii a umění. Předsevzal si, sprostiti se již jednou pro vždy všech dětinských, jinošských tužeb a obrniti se vůlí a povážlivostí mužného člověka, jenž rozumně a jasně pojímá svůj stav. Dospěv k tomuto náhledu, rozhodl se, že bude právě tak mlčelivě snášeti rozmary a vrtochy Kátiny, jako poučné kázání kmotrovo; přisáhal si, že bude zastávati své povinnosti ještě správněji než kdy jindy, ostatní čas pak věnovati milovanému umění, že bude pracovat, namáhat se a budoucnost — ponechá vůli prozřetelnosti boží... Takto minul nějaký čas, jedinéť snad šťastné doby v životě Andréjeva, až pojednou jistý případ zviklal v základu šlechetnou jeho snahu.

Jednou večer seděl ve své třídě. Měsíční zkouška právě se ukončila; žákův bylo velmi málo. Na temných stupních, rozložených amfitheatrálně ze středu síně téměř až ke stropu, míhalo se tu a tam asi dvacet hlav, nachýlených nad deskami — kamž směřovalo jasné světlo lamp, zastřených plechovými stínidly. — V třídě panovalo neobyčejné ticho. Jen zřídka kdy bylo řezání tužky neb šelest papíru přerušeno tichým hovorem neb chvílemi i hlasitějším slovem.

Andréjev seděl na nejvyšším stupni přímo proti skupení dvou „modelů“, které bylo shora osvětleno a jasně vystupovalo na tmavočervené stěně, tvořící průčelí amfitheatru. Kreslil velmi horlivě a jak se zdálo, byl všecek do své práce zabrán. Ale pojednou se jeho ruka zastavila; odstrčil netrpělivě desky a nahýbl se přes zábradlí. Přehlednuv bystrým zrakem amfitheatr, utkvěl očima na Váchruševu a ještě na jakémsi umělci s dlouhými vlasy, jež mu visely v prsténcích přes límec a ramena bluzy. Oba seděli od něho šikmo a pološeptmo rozmlouvali. Andréjev zatajil dech a počal naslouchati:

„Je-li možná?“ pravil dlouhovlasý umělec.

„Opravdu!“ odvětil Váchrušev.

„Kdy že to bylo?“

„Před čtrnácti dny.“

„Jak jsi se s ní seznámil?“

„Vidíš: mám jistého přítele — majitele zlatých dolů, kterýž přijel nedávno ze Sibíře — člověk to ze zlata!“ odpovídal „Van Dyck“, kroutě si samolibě vousy. „Ten mě odporučil jedné dámě, t. j. dámě, hm! — rozumíš snad.... m-me Levické a prosil mne, abych namaloval její podobiznu (učiněná to Kleopatra, můj milý); — a tam jsem se s ní seznámil... Povídám ti, — rozkošná to dívka! Oči černé, tak černé... jako vladimirská třešně, — jen jen vášní srší! — I horoucí! Suchounká, nervósní (víš, že mám takové rád), jmenuje se Káťa... Kateřina Andréjevna; povídám ti, — okouzlující to dívka.... Jaké formy, jaké nožky, — pochoutka! Jistě namaluji dle ní Bachantku!“

„Nu, počkáš ještě, holenku,“ skočil mu do řeči vlasatý umělec. „Chtěl bys příliš brzy...“

„To by bylo pěkné!“ ozval se Váchrušev. „Vsaďme se! Což je tak brzy, — vždyť jsem ji už včera večer doprovázel domů —“

„Kde pak bydlí?“

„Po čertech, brachu, daleko, — na Nových místech!“

Andréjev už Váchruševa neposlouchal a vyběhl z akademie. Jaký účinek měla naň rozmluva dvou umělců, — ponechávám k posouzení těm, kteří kdysi milovali s opravdovou vášní. — Ti, jichž vzájemná láska plynula neustále stejně, nedovedou si představit, jak hrozně působí nenadálá, neočekávaná rána. Častokráte žije člověk až do té chvíle v šťastné nevědomosti, sám si nejsa vědom, ba nestaraje se ani zvěděti, zdali posud miluje čili nic. Někdy mu i dokonce připadá, jakoby byl přestal úplně milovat. Zatím však, když nadejde jeden z těch neočekávaných okamžiků, o nichž zde mluvíme, když si člověk poprvé snad pohledne jasně do srdce, — pak teprve se, jako nyní Andréjev, přesvědčí, jak mnoho bylo v něm ještě lásky a náklonnosti k milované ženštině.

Čím více se Andréjev k domu přibližoval, tím více zlost a žárlivost, rozdírající jeho srdce, proměňovaly se ponenáhlu v němé zoufalství. Cítil, jak jej síly opouštějí; ačkoliv všemožně o to usiloval, aby zachoval aspoň zevnější klid, — vyzrazoval se při každém kroku; chvílemi, kdy již nemohl kolemjdoucí obejíti, musil se k nim obrátiti zády, aby mohl nepozorován setříti slzu. Jakmile přešel schody, zastavil se u dveří, nevěda si rady. Káťa mohla být v jeho pokoji... Při této myšlence zabušilo v něm srdce ještě silněji než dříve.

Posléze otevřel dvéře a octl se přímo proti Kátě. kteráž se procházela po pokoji, zpívajíc jakousi veselou píseň. Zůstal státi a nemohl ze sebe ani slova vypraviti; nohy se mu třásly, jakoby měl zimnici; cítil, že zbledl jako šátek. Káťa naň sotva pohledla, popošla k oknu a škodolibě se zasmála. Andréjev neměl již síly přemáhati se; vrhl se k ní, uchopil se křečovitě její ruky a pravil hlasem, který se třásl vztekem: „Kdes byla včera?“

„Zbláznil jste se!“ vykřikla Káťa, vymknuvši ruce. „Čeho si ode mne přejete? Co chcete? Přišla jsem sem pro práci, kterouž jsem tu včera zanechala, a k vám dokonce ne...“

Andréjev zlostí sotva dýchaje, na novo k ní přiběhl, ale v tutéž chvíli zaklepal kdosi silně na dvéře.

„Zase vaši proklatí umělci!“ zlostně zašeptala Káťa, patrně velmi spokojena, jelikož se počala do opravdy Andréjeva lekati. „Vy mne ani dost málo nešetříte,“ doložila přetvářivě uraženým tónem. „Chcete, aby mne každý ostouzel...“

Klepání na dvéře ji přerušilo, odběhla za záslonu. Než mohl Andréjev ku dveřím dojíti, otevřely se již dokořán a do světnice vstoupil jeho kmotr.

Byl to člověk apoplektický, zevnějšku drzého, plešatý, tlustý, špinavý a nosil v uších náušnice. Pomalounku snal klobouk, rozhledl se po pokoji, odfoukl si a obrátiv k Andréjevu purpurovou svoji tvář, kteráž byla plna červených a modrých žilek, ozval se sípavým hlasem: „Přišel jsem, můj zlatý, přišel jsem, fi! — fi! — přišel jsem k tobě pro vysvětlení.“

Tu teprve pohledl Andréjev upřeně na bukáče i pozoroval, že byl ještě červenější než obyčejně.

„Co je vám libo?“ tázal se ho, vrhaje bázlivý pohled na záslonu.

„Jak, co je mně libo? myslím, že dobře víš; zdá se, že není třeba se ptáti.“

Andréjev mu chtěl podati křeslo, kteréž bylo obráceno lenochem k zásloně, ale oči jeho utkvěly na Kátině kloboučku, jejž byla na něm zapomněla; pospíšil tudíž podati židli.

„O to se nejedná, můj milý,“ řekl kmotr, odstrkuje židli. „Dostal jsem od tvého otce psaní... Řekni mi, prosím tě, panáčku, vecpal jsi si opravdu do hlavy, žes umělcem a můžeš zahálet?“ pokračoval kmotr, zastrkuje zavalité ruce za tučná záda. „Ale ukaž mi přec jednou ty darebáky, kteří tě podporují, aby si se zaměstnával každou hlouposti a zanedbával své povinnosti... ukaž mi je!"

„Prosím vás, nevyčítejte mi nikoho," odpovídal úryvkovitě Andréjev. „Nikdo mne k ničemu nenutí... Jestli něco dělám, dělám to sám ze sebe, z vlastní vůle."

„Co?" vykřikl apoplektický pán, zčervenav jako jahoda. „Co-o-o?.. Ach ty kloučku! Ještě se ti zachtělo mne učiti? Obsypal jsem tě dobrodiním, dal jsem ti kus chleba a ty se ještě opovažuješ být ke mně hrubým... Ano, zdali pak víš, že tvůj otec mne pro boha prosil, abych ti zaopatřil nějakou službu, a ty místo toho, abys děkoval a uznával, co bylo pro tebe uděláno, spolčil jsi se s nějakými ničemníky, a chytáš jenom lelky! Jistě ti na tom pranic nezáleží, že rodina má sotva kousek chleba... Chceš užívat světa... To je to! Ptal jsem se domovníka: i rozličné krasotinky se k tobě naučily chodit, — máš tedy mnoho peněz... a! a! vida! tu je, tu je..." pravil s jakousi radostnou zlostí, ukázav na klobouček. „Dokonce jedna hanebnice tady je! ... Proč pak se schovala holubička, — ukaž se!" dodal, udělav krok k zásloně.

„Nepřibližujte se!" vykřikl Andréjev, nevěda vztekem co dělá.

„Jak! — Ach ty ničemo!" zvolal bukáč, ale pohlednuv na bledou, chvějící se tvář Andréjevovu, odstoupil bezděky ke dveřím.

„Ach ty darebáku! ty darebáku!" pokračoval, vzav za kliku a vycházeje do síně: „Jen počkej, můj milý, — však já ti to připomenu!"

Andréjev bouchl dveřmi a jako šílený běžel za záslonu. Ale Káťa ho již předešla. Stála uprostřed pokoje a rychle brala na sebe šátek. Tváře jí hořely, oči plály nelíčenou zlobou. Pohyb její ruky, zavazující mašli u klobouku, dovršil, jak bylo vidět, zoufalství Andréjeva. Hlasitý nářek vyrval se mu z prsou; vrhl se k dívce, ale tato vymknula se jako kočka rukám jeho a běžela ke dveřím.

„Káťo!" zvolal Andréjev. „Pro bůh, vyslyš mne! — Alespoň jedno slovo —"

„Co je mně do vašich slov?" pravila hodivši netrpělivě hlavou. „Prosím vás, netvařte se takovým zoufalým, vždyť vím, že je vám všecko jedno... Myslím však, — že je všecko mezi námi skončeno... noha mé již vícekráte u vás nebude!"

„Káťo, Káťo!" křičel Andréjev, vztahuje k ní ruce.

„Ničeho nechci, ničeho! ničeho!" odpovídala, vzavši za kliku. „Jděte si ku svým umělcům, — já již nyní, chvála bohu, všemu rozumím; vidím, jak mnou opovrhujete!... Ale co na tom, — s bohem!... s bohem, — buďte šťasten!" dodala, vycházejíc na schody a bouchajíc za sebou dveřmi.

Andréjev sklonil hlavu, zastřel si rukama tvář a vypuknuv v hlasitý pláč, vrhl sebou na pohovku.

VIII.

Sestra.

Druhého dne nešel Andréjev do úřadu. Celé dopoledne obětoval na dopis Kátě. V tentýž den večer vrátila mu Barbora Gavrílovna dopis: byl nerozpečetěn. Tak to šlo několik dní po sobě, až mu konečně Barbora Gavrilovna sdělila, že Káťa odjela na návštěvu k Levické. Za týden nemusil již Andréjev do úřadu choditi. Byl propuštěn. Rozmýšlet se nebylo možno. Okamžitě odebral se do akademie a pověděl Petróvskému vše, co jej potkalo. Vypravování mělo dva účinky: Petróvský naléhal na to, aby se Andréjev ihned k němu přestěhoval; Borísov se mu vrhl kolem krku, div že jej radostí nezadusil.

Těžký zármutek ovládl bezděky srdcem Andréjeva, když vynesli veškerý jeho nábytek, jedno po druhém, a on zůstal samoten uprostřed vyprázdněné komnaty, v níž prožil tři léta své mladosti. Člověku hluboce cítícímu nebývá nikdy lehko loučiti se s obvyklým příbytkem; připadáť mu, jakoby opouštěl cosi k tělu vlastnímu příslušného, k srdci přirostlého. Snadněji přilne k čtyrem začazeným stěnám nežli k velkolepým síním nebo ku přírodě. Tu se každý pocit rozplyne, ale mezi těmi čtyřmi stěnami, svědkyněmi nejskrytějších tajností našeho soukromého života a často i jedinými našimi přátely, tam se vše soustřeďuje...

Ještě teskněji však bylo Andréjevu, ještě mocněji zanylo jeho srdce, když se octnul na dvoře a pohledl posledníkráte na okno Kátino. Konec záclonky se již nepozvedl jako dříve. Bylať docela stržena, jakoby ve světnici ležel nebožtík. Na podokenici místo dvou hrnků balzámu a geranium, nalezala se celá hromada hadrů a domácího haraburdí. Uchvácen zármutkem, opustil dvůr a hodiv přes rameno svůj uzlík, ubíral se volným krokem na Vasiljevský ostrov.

Přes veškeré úsilí Petróvského i Borísova, dojmy, jež Andréjev přetrpěl, zatřásly tak hluboce jeho duší, že na ně nemohl dlouho zapomenouti. Ponenáhlu však neunavná práce a pokroky, jež obracely na se všeobecnou pozornost, Andréjeva rozveselily, k čemuž přispěl též skvělý postup jeho z třídy antiky do třídy, kdež se kreslí dle modelů živých. Tento přechod bývá téměř hlavní dobou v životě umělcově. Tu se již zaměňuje tužka štětcem, papír — plátnem, okouzlující svět tonů a barev otevírá své brány, — a příroda — hrdá, nepřístupná krasavice nesmělému a nedospělému umělci, — dojata posléze nalehavým, tvrdošíjným pronásledováním, podává mu poprvé ruku.

Andréjev se dal do práce s vášní a zápalem, jenom pravému umělci pochopitelným. Petróvský, jenž obdržel první zlatou medalii a vystaviv svoji konkurenční práci vzbudil všeobecný obdiv, jenž uznán mezi všemi žáky akademie nejnadanějším, za odměnu měl býti vyslán na státní útraty do Italie, — Petróvský nepřestával ani minutu pracovati, spal pět hodin denně i vyseděl celé dny v akademické bibliotéce, prohlížeje důkladně umělecké knihy a rytiny... Příklad takové lásky k umění povzbudil Andréjeva ještě více. Podobizny úřadnických žen a dcerušek vytrhovaly jej sice poněkud, ale nestěžoval si na to. Dle přání tatínkův a maminek zjemňoval obratnou rukou hrubé tahy něžně milovaných dítek, převracel tupé neb nemilosrdně zašpičatělé nosy v římské a řecké, nelitoval na zeleno-žlutavé tváře ruměnce a byl bůh ví jak šťasten, když odeslal domů prvních sto rublů, vydělaných tužkou a štětcem.

Kromě těchto peněz prozatím žádných nepotřeboval. Petróvský mu otevřel nekonečný kredit v krámě s barvami: barvy, štětce a plátno měl v zásobě, — jenom pracuj! Andréjev tudíž pracoval a namáhal se, pokud síly stačily. Ku konci roku byl prvním. Celoroční zkouška se blížila a celá akademie jednohlasně tvrdila, že první stříbrnou medalii dostane za výkres Andréjev. Borísov, kterýž k němu ráno jen tak na skok přiběhl, byl prvním, jenž mu přinesl tuto zprávu.

„Ale to není ještě všecko!“ doložil poskakuje před Andréjevem. „Ještě něco mám, co tě též nemálo potěší; nu, co myslíš, co to asi je? Hádej!“ A zastrčiv do zadu ruce, počal od Andréjeva odstupovati, neodvraceje od něho svá uzounká smějící se očka.

„Vskutku nevím!“ odvětil Andréjev.

Ale v tu chvíli přikradl se k Borísovu Petróvský a zatahal jej za ruku. Na podlahu upadlo psaní.

„Dopis od sestry!“ zvolal Borísov, podávaje ho Andréjevu. „Poznal jsem ho dle písma.“

Andréjev popadl dopis, přečetl na obálce nadpis, radostně list otevřel a počal čísti.

Oba soudruzi k němu přisedli a upřeli naň netrpělivé pohledy; chtěli se patrně brzy dozvěděti, co dopis obsahuje. Po vypravování Andréjeva o svém mládí, jež Petróvskému a Borísovu za společného s nimi pobytu doplnil, oba umělci přijímali každou zprávu o jeho sestře s nejživějším účastenstvím. Avšak radostně netrpělivý výraz jejich tváří stával se ponenáhlu ustrašeným a nepokojným. Tvář Andréjeva se náhle zakabonila. Obrátiv chvějící se rukou stránku, sklonil hlavu.

„Co píše?“ tázali se najednou umělci.

„Přečtěte si!“ odvětil Andréjev, podávaje Petróvskému dopis a obraceje k oběma soudruhům bledou tvář, zarosenou slzami.

Petróvský pročetl následující:

„Milý bratře a příteli! Nepřestáváš mi tvrditi, že jsi se změnil. V každém tvém listě shledávám se s následující větou: „Každým dnem cítím, jak střízlivím ve všech dětinských pomyslech a tužbách; nepoznáš mne, sestro, — pohlížím již na svět vážně, jak se sluší na člověka v mých letech a zvláště mého stavu...“ Nikdy nebudeš míti snad takové příležitosti dokázati svoji statečnost jako nyní. Dokaž mi ve skutečnosti, že nejsi již více dítětem; připadáť mi, že tě pak budu milovati ještě více, — je-li to vůbec možné. Poslyš: nás všechny stihlo — velké neštěstí. Strašno říci, co se stalo: náš otec byl pro jakousi důležitou věc zbaven místa! Nikdo ještě neví, čím ta věc pro něho může skončiti. Jsme všichni v zármutku. Otec tuto ránu nesnesl; ulehl nám a máme-li věřit lékaři, — nalezá se u velkém nebezpečí. Nebudu tě těšiti, — k ničemu to nevede. Až přečteš dopis do konce, uvidíš, že není ještě třeba podávati se přílišnému zoufalství. Předně to není tak smutné, jak se zdá. Seber veškerou pozornost a slyš! Pochopíš, že nemůžeme zůstati v nynějších poměrech. Otec, jak víš, nemá pražádného majetku kromě našeho polozbořeného domku. Žili jsme pouze z jeho služného. Mnoho bude, prožijeme-li ještě měsíc bez cizí pomoci. Tvých sto rublů je nyní též jako kapka do moře a mají snad význam jedině pro mne a to ještě v jiném smyslu; každý tvůj rubl — je pro mne celým pokladem; mně je líto tyto peníze utrácet, jakoby byly posýlány na památku; ale otec, matka a sestra soudí jinak. Jim je zapotřebí hmotných prostředkův... Teď ti řeknu, co jsem vymyslila. Napřed tě prosím: nepředstavuj si, jako obyčejně, tisíc domnělých utrpení a neštěstí; nehledej v této věci nižádného sebezapření s mé strany, nermuť se pro bůh tím, že se pro to rozhoduji snad z přinucení, se zoufalstvím v srdci a t. d., — buď povážlivým, dobře si to rozmysli, — zkrátka dokaž, že nejsi dítětem; byl by již čas! Hle, oč se jedná: víš snad, že již před čtyřmi léty Ivan Petróvič Kunícyn (připomeň si, týž, jenž má tři domy, — jeden ještě velmi pěkný, právě na břehu řeky), žádal o moji ruku. Tehdáž jsem byla dětinskou a nechtěla si ho vzíti, nehledíc na to, že mi bylo těžko žíti ve vlastním domově. Nemysli však, že mi nebyl naprosto po chuti, ale byla jsem tenkrát velmi mladá; dostačilo tudíž těch padesát let Kunícyna, že jsem mu odřekla. Nyní soudím jinak. Mimo to jsem se lecos o něm dozvěděla; je člověk dobrý. Povídá se, že prý je skoupý, — ale což je mně po tom! Nejsem marnotratnice a zábav nemiluji, vždyť to víš. Hlavním je to, že Iván Petrovič, v případě, stanu-li se jeho ženou, slibuje pomoc naší rodině. Ráda mu podám ruku. Je už třeba udělati tomu konec. Můžeš soudit dle sester, co to je, zůstati starou pannou. Naše poměry, jak vidíš, nejsou tedy ještě tak zlé. Ba mám i naději, že ti uspořím těch nešťastných sto rublů, jichž v Petrohradě potřebuješ. Jsem věru šťastna, můj drahý, když si zpomenu, že jsem rozehnala strašný mrak, z něhož div že se nestrhla bouře nad ubohou hlavou tvou. V první chvíli našeho neštěstí chtěli tě sem vzíti, ba začali se již starati a to s dobrým výsledkem o nějaké uprázdněné místo pro tebe — snad dokonce při zdejší poště — jak se ti to líbí? Ale jediné moje slovo dostačilo, abych zničila takový skvělý plán. Musím ti říci, že od té doby, co jsem dala slib Ivánu Petróviči, celá rodina pohlíží na mne jinýma očima, pleine estime, liberté et confiance... Kmotr nepsal ještě ani slova o tvém propuštění ze služby; nemůžeš si představit, s jakým strachem jsem pohlížela na každé psaní, jež otec dostával. Již, již, myslím si, přišla osudná zpráva... Ale nyní, musím ti říci, ničeho se již nebojím! Ať napíše kmotr své žaloby, já se tebe zastanu a mně se uvěří. Kdyby to nebylo hříchem odtrhnouti tě na čas od práce, najisto bych tě poprosila, abys byl mé svatbě přítomen. Avšak pán bůh s tebou, pracuj! Jsem tak ráda, že ti snad nyní nebude již nic překážet. Nemůžeš si představiti, jak horoucně bije mé srdce, když si tě představím sedícího v pracovně u obrazu. Zdá se mi, že jsem v tu chvíli úplně šťastna. (Stiskni za mne vřele, co nejvřeleji Petróvskému a Borísovu ruku; kdybych měla mimo tebe ještě dva bratry, nemilovala bych je více.) Tak tedy vidíš, můj drahý, že poměry nejsou tak zlé, jak jsi snad očekával. Nebýt Ivána Petróviče, bůh ví, jak by to bylo vše skončilo, zvláště pro tebe. Ty bys byl skutečně nešťastným, kdežto já... e! ale darmo o tom povídat! Pomysli si jenom, jaký rozdíl je mezi tím, co ty bys dělal, kdybys přijel sem, a tím, co já nyní dělám. Sebezapření s tvé strany bylo by trpkým poznáním jisté záhuby; ty máš skvělou budoucnost, jistou slávu, peníze — a co já? Posuď sám: jsem ubohá dívka, jejíž celá budoucnost uzavřena v politování hodném těsném kruhu; musím slýchati vzdechy a stesky matčiny, věčné bručení ne příliš milých sester.... Řekni sám, zdali nebude můj nastávající osud záviděníhodným a nemám-li se mu těšiti? Nelituj mne zbůhdarma a nepodávej se zoufalství. Pracuj, pracuj! Neupadej duchem, neochabuj! Hle, oč tě prosí tvoje sestra. Při všem tom jest pouze jeden zármutek: kdy nám bude popřáno se shledati? Buď s bohem, bratře a příteli, s bohem! Odepiš mi co nejdříve; stal jsi se nějak líným. Netrať celé hodiny na psaní, nežádám takové oběti. Vezmi prostě arch papíru (ale větší) a připisuj mi každého dne několik řádek; piš podrobněji o sobě, co děláš, jak žiješ. O Petrohradu a petrohradských novinách vědět nechci. Radím ti, abys též napsal otci; to jej v nemoci potěší. Neříkej mu však o akademii ani slova; ponech to mně, — spravím to lépe. Vysvětlení ústní, mezi čtyřma očima přesvědčuje lépe nežli každý dopis. Buď s bohem ještě jednou! Dovol, bych tě v duchu vřele, horoucně objala... nu, teď je dobře, obejmi ještě jednou svoji sestru a přítelkyni.

Douška. Mám ještě prosbu: pošli mi svoji podobiznu. Nežádám jí nyní, — vím, že teď jsi zaměstnán, — ale až se skončí zkouška. Popros o to někoho ze svých soudruhův. Tvoje podobizna, kterou jsi sám dle zrcadla nakreslil, příliš mne neuspokojuje, ač na ni pohlížím stokrát za den. Prosím tím snažněji, jelikož za ta čtyři léta, jak sám povídáš, velmi jsi se změnil, zvláště morálně. Poněvadž duševní změny silně na zevnějšek účinkují, — je suis toute curieuse de vous voir, Monsieur le Caton...“

Přečtení listu mělo na tři umělce rozličné účinky. Andréjev bled a rozčilen chodil sem a tam po pracovně; bylo na něm viděti příznaky hlubokého zoufalství. Borísov seděl na dřívějším místě a nepřestával jaksi bezděčně mhouřiti oči, jakoby zíral do slunce. Petróvský stál s dopisem v rukou, vztýčiv kadeřavou hlavu; v jeho černých očích zářilo nadšení a ostré tahy bledé jeho tváře byly oživeny.

„Nu, co tomu říkáte?“ zvolal Andréjev, sprásknuv zoufale ruce.

„Říkám, že takových ženštin, takových ušlechtilých bytostí, jakou je tvá sestra, jest na světě málo!“ nadšeně odvětil Petróvský.

„Jaká pak ženština, toť... toť anděl a ne ženština!“ vykřikl Borísov, vyskočiv se svého místa a házeje rukama. „Poslyš, Andréjeve, příští rok budeš najisto pracovat na konkurs; až ukončíš svou práci, pojedeš domů a vezmeš mne s sebou — chci tvoji sestru vidět!“

„Říkám kromě toho,“ pokračoval Petróvský, „že ona je tisíckrát rozumnější a povážlivější nežli ty! Přestaň rukama lomiti a nepodávej se zoufalství, musíš ji ve všem uposlechnouti —“

„Co že? Ty se můžeš domnívati, že přijmu od ní takovou oběť?“

„Můžeš souditi dle nálady jejího listu, že dokonce není tak nešťastna. Ostatně se zdá, že ti dosti zřetelně praví, že oběti nadobro žádné není —“

„A ty tomu věříš?!“ zvolal Andréjev. „Nevíš ovšem, že tento pan Kunícyn je darebák a hanebník první třídy, jenž nabyl svého jmění nejpodlejšími skutky. A ona... ona, sestra moje, rozumná, vzdělaná, s duší vznešenou, bude jeho ženou — a to vše k vůli mně a spáse naší rodiny, — cožpak je to možné! Jsem zoufalý pouze nad tím, že mohu přijít pozdě...“

„Co pak míníš dělat?“ tázali se oba umělci.

„Samo sebou se rozumí, že tam pojedu. Kdož ví, co mne zde ještě očekává.“

„Jak, co že?“ vykřikli Petróvský i Borísov najednou: „Zpamatuj se přec! Ukaž nám někoho v celé akademii, jenž by tak skvěle pokračoval! Nezapomeň, Andréjeve, že zbývá přetrpěti nejvýše ještě tři léta a potom nebudou tvoji rodní ani vědět, jak ti mají děkovat.“

„Ano, a v těchto třech letech dojde třebas k tomu, že moje sestra, provdavši se za hanebníka a ničemu, hořem se usouží!“

Petróvský a Borísov počali Andréjeva na novo chlácholiti, vzavše ku pomoci celé své přátelství; — vše bylo nadarmo. Andréjev ničeho neslyšel; přestal pracovati a začal se připravovati na cestu. Na štěstí však obdržel na několik dní před odjezdem od sestry druhý dopis, v němž mu oznamovala, že se již provdala.

Tato zpráva strašně na Andréjeva účinkovala. Z počátku se Petróvský a Borísov od něho ani na krok nehnuli, očekávajíce, že to skončí nějakou nebezpečnou nemocí; ale vše minulo šťastně. Ba, za několik dní počal již Andréjev navštěvovati vyučování. Ponenáhlu však mohli při něm oba přátelé pozorovati velkou změnu; jeho tužka pohybovala se po papíře jaksi mdle a mrtvě; očividně hubeněl a jeho oči byly zkaleny. I zevnějškem naznačoval, že se stal netečným k sobě samému a to ve všem, — v oděvu, v účesu i v zaměstnání. Bylť mlčelivým a nepřístupným, takže zřídka kdy se podařilo přátelům dostati z něho slovo; zastali jej často nepohnutě sedícího a pohrouženého v trudnomyslné rozjímání. Několik dní před zkouškou zdálo se Petróvskému a Borísovu, jakoby byl Andréjev poněkud oživl; bylť činnějším. Jiskra nadšení a dřívějšího zanícení jakoby byla zasvitla na bledé jeho tváři. Tento den byl pro ně pravým svátkem. Oba měli v duchu za to, že úspěch, jejž Andréjev očekával, medalie to a podpora, navrátí jim dřívějšího druha; popřáli mu raději nějaký čas klidu, i mnuli si ruce, když si připomněli zkoušku.

IX.

Sebezapření.

V brzku však Petróvský a Borísov uviděli, že se ukrutně mýlili. Zkouška se skončila, zprávy, jež v akademii o Andrejevu kolovaly, uskutečnily se nad očekávání: obdržel nejlepší známku a stříbrnou medalii; kromě toho bylo mu naznačeno, že má pracovat na zlatou medalii i vydána mu potřebná částka peněz — ale to vše na Andréjeva ani dost málo neúčinkovalo. Dal se sice do práce, navštěvoval každého večera od pěti do sedmi učební síně, — ale snadno mohl již každý pozorovati při něm jakési ochabnutí, — zrovna jakoby pracoval proti vlastní vůli. Někdy neodvracel po celou hodinu očí s jednoho místa a pak zase, jakoby se byl náhle zpamatoval, rychle se nad desky nachýlil; — ale za nějakou chvíli ruka jeho na novo roztržitě kreslila, myšlenky jej patrně od zaměstnání uvlékaly. Borísov si zoufal. Nespouštělť s Andréjeva oči a pečoval oň jako chůva. Jednou (bylo to dva měsíce po zkoušce) pozoroval jej Borísov s větší ještě napnutostí.

Seděli oba v síni, kdež se kreslilo dle živých modelů; ostré světlo lampy, přikryté bílým stínidlem, padalo přímo na hlavu Andréjevovu, takže Borísov, jenž seděl o stupeň níže, mohl snadno rozeznati sebe menší hnutí v soudruhově tváři. Zdálť se mu Andréjev ještě bledším než obyčejně, leč vzdor tomu jevily tahy jeho jakýsi klid; bylo v nich pozorovati cosi přísného, podobného výrazu pevné, nezvratné odhodlanosti. Od samého počátku vyučování nebyl se tužky dotkl a skříživ na prsou ruce, zvolna těkal zádumčivým zrakem s jednoho konce síně na druhý. Posléze zavřel nenadále desky a počal je zavazovati s takovou starostlivostí, s jakou pracuje hrobník, zatloukaje k rakvi víko.

Tento pohyb, jenž byl sprovázen tajeným vzdechem a slzou, náhle na řasách jeho se objevivší, neušel Borísovu. Dobré srdce nebohého umělce se sevřelo, tušíc něco nedobrého. Uložil rychle své výkresy a vyšel ze síně; umínil si, že na Andréjeva v chodbě počká a s ním promluví. U vrat akademie jej zastavil.

„Nu což, můj drahý, jaké skupení professor postavil? Udělals dnes mnoho?“ tázal se, zavěsiv se v rámě přítelovo a hledě přijati na se svoje bezstarostné, usmívající se vzezření.

„Nikoli, nedělal jsem dnes pranic,“ odpovídal tento, přejev dlaní tvář. „Víš, že k smrti nenávidím nedodělané práce, a jelikož tuto sotva budu moci ukončit, — tedy jsem ani nezačínal.“

„To je pěkné! Takové čarokrásné skupení! Nepochopuji tě —“ skočil mu do řeči Borísov, při čemž mu selhal hlas.

„Šel jsem se s akademií rozloučit,“ doložil Andréjev, tiskna mu křečovitě ruku. Hlas Andréjeva ovanul chladem celý zevnějšek Borísova.

„Co to povídáš?“ tázal se, stanuv jako přimražen. „Považ, Andréjeve, co to s námi vyvádíš?“

„Pojďme domů — vše se dozvíš —“

Borísov úplně zkameněl. Tisíc myšlenek oblétlo jeho slabou hlavu. Nevěděl co říci, co si pomysliti; plížil se za Andréjevem jako šílený.

V brzku dostihli pracovny. Borísov běžel k Petróvskému, jenž seděl u svého dokončeného obrazu a radostně si jej prohlížel.

„Nevěř mu, Petróvský, nevěř, — zbláznil se!“ zvolal Borísov, při každém slově se zajíkaje a ukazuje na Andréjeva, jenž se hotovil říci něco. „Přichází s takovým nesmyslem, až to uši uráží; povídá, že se byl nyní rozloučit s akademií, že myslí, že nebude moci výkres dodělati —“

„Co to žvaníš?“ tázal se vesele Petróvský, zvedaje se z místa a zadržuje se lehounce rukou Borísova.

„Vskutku, Petróvský, on mluvil pravdu,“ řekl Andréjev. „Borísov se zmátl jenom v tom, že mne prohlásil za blázna. Opakuji, že jsem byl teď v akademii, abych se s ní rozloučil; dnešní večer bude snad posledním, jejž s vámi strávím.“

Upíral při tom vlhký zrak nejdříve na Petróvského, potom na Borísova.

Tato slova a výraz, jenž je provázel, působila jako mráz na srdce obou umělců. Byla vyřknuta s klidem, v němž zřejmě bylo slyšeti nezvratnou a promyšlenou odhodlanost.

„Co to znamená? — Co to?“ vypravil ze sebe Petróvský, zamračiv se a přiblíživ se k Andréjevu. „Prosím tě, příteli, zpamatuj se! Co to mluvíš? — Považ . . .“

„Přestaň, Petróvský,“ odvětil klidně Andréjev. „Netrať zbůhdarma napomínáním čas — teď rozhodně k ničemu již neposlouží, — pozdě! —“ při tom vytáhl z kapsy pomačkané psaní — „Raději si sedněte, čtěte, a potom oba řekněte: mám-li pravdu čili nic.“

Petróvský rozevřel dopis, Borísov si přisedl blíže a oba pročtli následující:

„Milý synu! Nevím, čím jsme rozhněvali Tvůrce Nebeského, že nás tak krutě trestá; málo je na tom neštěstí, jež stihlo tvého otce, ani v tobě nevidíme útěchy na stará kolena. Dozvěděli jsme se o tvém daremném chování; styď se před námi, rodiči svými! Hřešil jsi před Hospodinem, žes nebyl pamětliv dobrodiní hodných lidí. Všecko jsme se dozvěděli od tvého kmotra a tato zpráva tak otce zarmoutila (on je beztoho už sotva živ), že jsme mysleli, že ho přivede do hrobu. Mimo to stihlo nás ještě jedno neštěstí při muži tvé sestry Sofie. Zmýlili jsme se v něm krutě. Ukázalo se, že je to člověk podlý, podvodník a nestyda v každém ohledu. Odpírá nám teď naprosto podporu, jež byla ujednána před svatbou a my jsme mu Sofinku, jak víš, jen proto dali. Pochopíš snad, že jsme nyní zbaveni veškeré naděje na výživu a jestli ty se neodvrátíš od prostopášných přátel svých a nezanecháš daremného života, — tož budeme nuceni jíti žebrotou. Po otcově neštěstí se nás všichni straní a nechtějí nás znát. Jediný toliko Nikanór Akímyč, náš přísedící, — hodný člověk — neopouští nás svými radami a útěchou. Nechceš-li si zasloužiti kletbu svých rodičův, vyplň matčinu i otcovu vůli. Jakmile toto psaní obdržíš, okamžitě sem přijeď; přikazuje ti tak otec na smrtelném loži, my pak všichni tě o to snažně a se slzami v očích prosíme. Otec ti tu našel při poště výhodné místo na přímluvu Nikanóra Akímyče. Tys nyní jediná naše naděje a spása; zajisté nebudeš chtít, aby tvojí vinou zašli rodní tvoji hladem a žalem. Sestry tvoje, Alžběta a Darja, jakož i všichni druzí tě úpěnlivě prosíme, bys vyplnil společnou naši prosbu. Jak tento list dostaneš, prodej co máš, zpomeň si na nás a nedopusť prostopášným kamarádům, aby na tobě tyto peníze vyloudili, — přivez je sem. Proklatý lékař (ukázalo se, jaký to darebák), řekl, že nebude k otci chodit, jestli se mu nezaplatí, a tento je na pokraji smrti. Co nejdříve nedají též v lékárně již léků. I tím nám zlomyslník pohrozil. Buď s bohem, milý synu náš; modlíme se všichni k Tvůrci milosrdnému, by tě přivedl na pravou cestu a nedopustil, aby tvoji ubozí rodičové zůstali bez ochrany a péče. Prádlo však neprodávej, nezapomeň, jinak se bude musit zase doma kupovat a šít; — trvám, že tam u vás v Petrohradě je laciněji k dostání. Sestry tě pozdravují, kromě Sofinky, kterouž jsme za příčinou hádky s jejím darebákem mužem již asi měsíc neviděli. Schází chudák jako svíčka. Buď s bohem! Za spásu duše tvé prosí boha vroucně tě milující matka, Anna Andréjeva.“

Skončivše čtení, oba umělci sklonili mlčky hlavy. Nemohliť ničeho namítat. V takových případech, je-li neštěstí příliš zjevné a neodvratné, poskytnutá útěcha strpčuje ještě více rány srdce rozervaného.

— — — — — — — — — — — — — — —

Za tři dni po obdržení dopisu byl již Andréjev okolo poledne připraven na cestu; odjížděl v drožce, provázen Petróvským a Borísovem.

Jak bylo vidět, vyhýbali se oba umělci hovoru. Petróvský, jenž se poněkud obrátil jednou stranou ke kolům, nespouštěl od země zádumčivého pohledu. Borísov pohlížel na protější stranu a přimhouřená jeho očka, neodvracející se od Andréjeva, zřídka jen utkvěla pokradmo na Petróvském. Mlčelivé soudruhovo rozjímání počínalo patrně Borísova znepokojovati. Jeho dobré srdce, sevřené žalem, prahlo v této chvíli víc než kdy jindy po sdílnosti. Zkusilť již několikráte zapřísti rozmluvu, jeho zrak se však setkal pokaždé se zachmuřenými brvami Petróvského; zatajiv tudíž hluboký vzdech, nevolky setrval v mlčení. Ale ku konci cesty to již nevydržel; přisedl k Petróvskému blíže a pravil, vrtě sebou jako slepice, bojící se rozmáčknouti vejce: „Zdá se, že se nějak připravuje k dešti...“ Petróvský přehledl chladným pohledem temně olověnou oblohu a mlčky se odvrátil. Po nějaké chvíli Borísov na novo začal: „Řekni mi, prosím tě, kam se to odevšad valí lid?... musí být dnes nějaký svátek...“

Tenkráte nepozvedl Petróvský ani hlavu, načež Borísov neměl více zmužilosti pouštěti se do hovoru.

Mezitím však cesta z Vasiljevského ostrova do Jamské*), kamž mířili umělci, jedouce nejhlučnějšími ulicemi petrohradskými, stávala se neustále lidnatější. Pestré davy lidí, povozy, omnibusy a drožky, přeplněné vystrojenými obyvately, zatarasovaly jim cestu. Každý poskakoval a dral se ku předu, nehledě na zasmušilé, beznadějné nebe, směrem k ostrovům, kdež se měla v tento den odbývati národní zábava a ohňostroj. Jakoby se bylo v ten den celé město najednou probudilo. Na všech stranách bylo slyšeti hrčení povozů, rozlehal se křik, smích a výskot zástupu, kterýž se valil všemi ulicemi jako dlouhý, vlnitý pás. Pomalu prodíral se povoz mezi lidem a celými řadami ekypáží; veselé tváře měšťákův, kteří byli přinuceni udělat mu někdy cestu, pozastavovaly se udiveně nad truchlivými obličeji tří umělců, jakoby nemohli pochopiti, že by se mohli lidé jinam ubírati, než na Krestóvský neb Jelágin. Konečně dostihli naši přátelé jakž takž Jamské. Izvóščik, kteréhož Andréjev v předvečer odjezdu najal, dávno již jej očekával. Andréjev naložil tlumok, sedl do vozíku a naposledy podal oběma umělcům ruce. Loučení minulo právě tak mlčelivě jako doprovázení. Cítilť každý v hloubi duše ztrátu svoji a němé příznaky žalu v obličeji mluvily srozumitelněji veškerých slov a něžných výlevů. Jediný Borísov plakal jako dítě.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Na to večer téhož dne, když minul první, hluboký dojem, Petróvský a Borísov opustili pracovnu a bloudili po ostrově. Zabráni ve své myšlenky nepozorovali ani, že se octli na první linii. V létě v podvečer, zvláště pak za dnů svátečních podává první linie Vasiljevského ostrova nejživější panorama. Sloužíť nejbližším spojením mezi Petrohradem a ostrovy, jež jsou letní dobou obydleny téměř polovicí měšťákův. V takových dnech nepřestává její dlažba hřímati pod tisíci koly a statisíci nohami. Tu spatříte zámožnou šlechtu, kteráž v kočárech, v kabrioletech i jiných povozech jen jen letí na Kamenný ostrov, na němž se nachází množství velkolepých letních domků a vil, tu zočíte kupce v omalovaných povozech neb v pryčkách; ohromným fiakrům, kteréž nebyly od času povodně r. 1824 čistěny, není konce. Obsahujíce ženy a dcerky středního kupeckého neb úřadnického stavu, vyparáděné, v růžových mašlích, čepcích, šátečkách neb v kloboučkách, plíží se zvolna jako neobratní mořští raci mezi těsnými řadami malinkých izvóščických vozíků, kteréž se vedle nich podobají mravencům. Mezi omnibusy, připomínajícími Noemovu archu, je viděti často faetony a ekypážky zvláštního druhu, levňoučké avšak pohodlné, patřící petrohradským Němcům a Francouzům: majitelům to obchodů, zámožným řemeslnickým mistrům, — šťastným obyvatelům letních sídel v podobě kartového domku, v Čuchonské neb Nové vsi. Chodníky jsou zataraseny lidstvem. Úřadníčkové — ženatí s deštníky, svobodní s rákosovými hůlkami, šviháčtí písaři, nalíčené krasotinky, obchodníci z bazaru i s manželkami, měšťané, tovaryši ve svátečním oděvu s „harmonikou“ pod paží, — to vše se žene, tlačí a spěchá na Krestóvský, kterýž je pro ně pravým eldoradem.

---

*) Místo, kde najímají se povozy.

Petróvský a Borísov strženi návalem jako dvě krupičná zrna žernovem mlýnským, následovali společný směr a téměř proti své vůli octli se na hlučných ostrovech. Svěží vzduch od vody, hluk pestrého shromáždění, pohybujícího se po malebných březích, zelení porostlých, vzdálené zvuky hudby, balkony a terassy, přeplněné ženštinami, hrčení ekypáží, všeobecný ruch, — to vše účinkovalo čarovně na oba umělce a ponenáhlu přemáhalo jejich žal. Dohodnuvše se, že zde zůstanou celý večer, prodírali se již na Jelágin, střediště to zábav, — najednou však v polovici Krestóvského mostu vrazili docela neočekávaně do několika umělců, s Čibézovem, Váchruševem a Sidorénkem v čele. Všichni měli trochu v hlavě.

„A! Petróvský, Borísov! Kam pak? Jakou náhodou?“ zvolali jednohlasně, obklopivše soudruhy, kteříž se snažili prodrati se ku předu. „Kam pak, pánové? Pojďte s námi, ukážu vám dceru tanečníka na provaze Weinarda — co nevidět se musí představení skončiti — podivuhodné děvče! Nožky, ruce, postava — ihned může člověk malovat Bachantku,“ pravil Váchrušev, máchnuv rukou ve vzduchu.

„Ach, pánové — ach Petróvský — toť rozkoš, učiněný římský karneval, vem ho ďas! Roma! Napoli!“ křičel Čibézov, máchaje čepicí na vše strany. „Nu, a kde pak je Andréjev, co to, že ho nevidím?“

„Andréjev dnes ráno odejel,“ suše odvětil Petróvský.

„Ach opravdu — vždyť jsem úplně zapomněl — to jsem!“ zvolal Čibézov, udeřiv se v čelo.

„A škoda, skutečná škoda,“ ujal se slova Váchrušev, přijímaje na se přísnou, zádumčivou tvářnost. „Měl talent; nedávno viděl jsem ještě poslední jeho studii dle přírody, — živě, náramně živě a pěkně perspektivně začal malovat . . .“

„Ano, modelace i perspektiva se mu v poslední době dařily,“ smutně pravil Sidorénko, na něhož víno účinkovalo vždy jaksi melancholicky. „Ale ký čert mu velel vystoupit z akademie a odejet do smutného našeho venkova?“

Místo odpovědi Petróvský a Borísov poroučeli se přátelům a chtěli vzít nohy na ramena, aby se dostali na druhou stranu mostu, ale v tu chvíli izvóščický kočárek zamezil jim cestu a přinutil je na novo se přidružiti k umělcům. Borísov pozvedl zrak a stanul leknutím; ale úžas nebohého umělce třikrát se zvětšil, když Váchrušev sebou trhl a běžel úprkem k zábradlí a začal dělat poklony hezounké dívce, kteráž seděla v drožce a též několikrát s veselým úsměvem se mu poklonila.

„Kdo je to?“ tázali se umělci jednohlasně, obklopivše Váchruševa, jenž se nepřestával ukláněti povozu dávno zmizevšímu.

„Kdo je to?“ pravil „Van Dyck“, dávaje si na stranu svůj bílý klobouk a přehazuje samolibě sametovou stranu pláště přes levé rameno.

„Překrásná, roztomilá! Ale kdo je to? Ach ty darebáku, sultáne! Koho bys ty neznal, po čertech . . . Nu, ale mluv přec, kdo je to?“ zahučeli kolem Váchruševa.

Borísov zatajil dech.

„Je to dobrá moje známá,“ odvětil „Van Dyck“, hladě si vousy. „Žije u jednoho mého známého, majitele zlatých dolů; ostatně, znám ji už dávno; chodila dříve k jisté Levické, s níž jsem též poněkud znám,“ doložil s výrazem bezstarostného, ale zároveň demonicky-šelmovského úsměvu ve tváři. „Jmenuje se Kateřina Andréjevna, — ale darmo mluvit, chcete-li, můžete ji vidět u mne v pracovně, třebas v těchto dnech neb někdy jindy; slíbil jsem jí, že ji vymaluji jako Bachantku.“

Petróvský a Borísov vyměnili pohledy a mlčky s umělci se rozloučili. Tento případ vyvolal mžikem všecky teskné upomínky. Zpomněli si na Andréjeva, jenž se trmácel po osamotnělé cestě a plni trudné tesknosti dostihli pracovny, nevyčkavše konce slavnosti.

X.

Závěrek.

Za pět let po výše vylíčených událostech jméno Petróvského bylo již známo téměř ve všech akademiích evropských. Nový obraz, kterýž v Italii namaloval, byl převezen po pařížské výstavě do Petrohradu; zároveň s ním přijel také Petróvský. Obklopen slávou a zahrnut se všech stran skvělými objednávkami, nezapomněl přece na starého svého přítele Borísova. Vyhledalť jej kdesi v osmnácté linii Vasiljevského ostrova na půdičce a dojat jeho bídou, nabídl mu práci, kteráž záležela v tom, že měl vymalovat v jistém chrámu v jedné z jižních našich gubernií dle skizz Petróvského ikonostas a strop. Snadno si každý představí, s jakou radostí přijal Borísov toto nabídnutí. Obdržev nějakou částku jakožto závdavek, nakoupil štětců a barev, vzal si adresu, rozloučil se s Petróvským a odejel.

Zde je úryvek z dopisu Borísova, jejž Petróvský za několik dní obdržel . . .

„Jak jsme se, můj drahý, před odjezdem umluvili, zajel jsem do městečka, kde žije náš ubohý Andréjev. Nemohu ti vylíčiti pocit, jenž se mne zmocnil při pohledu na toto městečko. Snad byly myšlenky mé tak naladěny, že se mi zdálo strašně teskným a unylým. Bylo okolo poledne, když jsem vjížděl do polozbořené brány. Na ulicích panovalo mrtvé ticho, jakoby se byli obyvatelé konečně zhrozili vetchosti svých chatrčí a odebrali se ještě v čas na jiné místo. Majitel zájezdní hospody, — člověk to mezi měšťanem a mužíkem, — na moji otázku: „Je-li zde poštmistr Andréjev?“ přisvědčil, že ano a vysvětlil mi, kterak se k němu dostanu. Ale výsledkem tohoto vysvětlení bylo, že když jsem se byl dvakrát neb třikrát zahnul, ocítil jsem se mezi dvěma ploty, jež se nalezaly na samém kraji rozsáhlého údolí; v hlubině jeho vinul se potok a zdvihala se studánka v podobě kapličky. Nevěděl jsem si rozhodně rady. Jestli jsi zažil někdy okamžik, jenž předchází shledání, třebas nejradostnějšímu, tož musíš pochopiti, jakou nesnesitelnou, tísnící touhou srdce se svírá; zdá se, že člověk, toužící po shledání, právě tak si přeje zbaviti se co nejdříve tohoto tísnícího jej pocitu jako netrpělivosti, by mohl již druha nebo přítele obejmouti. Nevím, jak dlouho bych byl takto mezi ploty stál, kdyby mne nebyla vysvobodila jakás ženština, kteráž se v údolí u studánky objevila. Sešel jsem k ní a ona mně ukázala Andréjevův domek, jenž vystupoval jednou stranou nad příkopem. Odsud nebylo možno k němu se dostati; musil jsem obejíti dříve celé údolí, abych přišel na ulici. Když jsem se již blížil domu, srdce ve mně silně zabušilo. Díval jsem se do každého okna, ale tato byla zastřena vybledlým kartounem; zdálоť se, že v domě bylo právě takové ticho jako na ulici. Vešel jsem vraty dokořán otevřenými na nevelký dvorek, obehnaný kůlnami, porostlý pelyňkem a kopřivami a plný obručí a sušících se kadeček. Tu a tam běhaly slepice. Na schůdku seděl šedivý stařec ve vojenském plášti a spravoval na slunci jakousi houni. —

„Bydlí zde Andréjev?“ tázal jsem se.

„Grigórij Petróvič? — Ano, — tady, — ale není doma, nepřišel ještě z úřadu, teď je pošta —“

Za malinkou chvíli vcházel jsem do nizounké chodby poštovního úřadu; otevřev dvéře, ocítil jsem se v tlačenici mezi mužiky a čeledíny. Uprostřed světnice za nevelkým stolem, jenž byl poset obálkami a pětáky, seděl Andréjev, shrbený až hrůza, jednou rukou zapisuje do knihy, druhou počítaje peníze... Těžko ti říci, jak se změnil. Zabolelo mne nad ním srdce. Popošel jsem k němu a zaklepal mu na rameno.

„Hned, počkejte,“ ozval se, pokračuje ve psaní — ale najednou pozvedl zrak, zalekl se, vstal se svého místa a uchopiv mne s radostným výkřikem za ruce, vrhl se mi kolem krku. — „Grigórij Petróviči,“ pravil hrubý hlas od druhého stolu, „pošta čeká...“

„Hned, hned — počkejte trochu —“

A na novo padl mi do náruče. Za pět minut byla pošta odpravena a my se ocítili na ulici.

„Co, jak? odkud? Jakou náhodou!“ zvolal Andréjev, nevěda radostí co dělat.

Pověděl jsem mu cíl své cesty, rozhovořili jsme se o tobě. Poslouchal mne s nadšením, a jak bylo vidět, bál se, aby mu neušlo ani jedno slovo; ale jakmile jsme se přiblížili k jeho domku, nadšení a pozornost byly ty tam. Najednou se zarazil. Trhnuv sebou, jakoby se náhle probouzel ze sna, pohlédl plaše v okna, u vrátek mne zastavil a pro boha mne prosil, abych nevyzradil před domácími pravý svůj stav. „Slova: umělec a malíř mají pro ně dosud nejhroznější účinek. Řekni jim, žes úředníkem a všecko bude dobře.“ Za řeči nepřestával ohlížeti se na všechny strany.

Se stísněným srdcem vcházel jsem s ním na schůdky. V síni zarazil mne zápach od žehlení, mýdla a smažené ryby. V pootevřených dveřích mihla se ženská postava s vyhrnutými po lokte rukávy a v touž skoro chvíli dvě očka zaleskla se ve skulině. Vešli jsme do malinké, dusné světničky s křivým stropem, až do černa mouchami posetým. Podél stěn na křivo stála roztrhaná pohovka a dvě židle, nad nimiž taktéž křivě visela zaprášená mapa. Vše páchlo na deset kroků bídou. Mezi přístěnky houpaly se na hřebících plátěné pytlíčky, bezpochyby se sušenými semeny. Na podokenici ležel malinký polštářek s přišpendlenou k němu kanafasovou cýchou. Měděný náprstek, jehelníček a nůžky prozrazovaly, že pokojík nenáležel samotnému Andréjevu. Když jsem se počal vyptávati, dozvěděl jsem se, že je ženat, jeho otec a sestra Sofie že zemřeli. Rozmlouvali jsme šeptem. Andréjev nepřestával pošilhávati na dvéře. „Avšak co ti budu povídat,“ pravil nachýliv se k mému uchu. „Zůstaň zde několik hodin a lépe poznáš můj nynější život, než kdybych ti jej popisoval.“ — „Grigóriji Petróviči!“ ozval se jakýsi nepříjemný hlas za dveřmi.

Andréjev mi stiskl ruku a rychle odběhl. Na to zaslechl jsem šustění šatů a šepot několika hlasů. Za chvíli přivedl Andréjev do světnice velikou, hubenou, poněkud shrbenou stařenu v brejlích a v obnošeném čepci na hlavě.

„Hle, maminko, zde můj starý petrohradský přítel,“ řekl Andréjev, hledě dodati svému hlasu nejměkčího a nejněžnějšího přízvuku.

Stařena svěsila své prožloutlé ruce a mžourajíc na mne skrze nečisté brejle, pravila slabým, ale přísným hlasem: „Tuze mne těší, pane, — prosím, sedněte si . . . prosím . . . Vy jste už dávno Petrohrad opustil?“

„Asi před týdnem.“

„Jak? . . . neslyším, pane.“

Opětoval jsem odpověď.

„Čím se ráčíte zaměstnávati, pane?“

Mohl jsem snadno pozorovati, že pouhá myšlenka na to, že jsem byl snad jedním z těch, kteří přivedli jejího syna na bezcestí, popouzela proti mně stařenu; směle nazval jsem se úředníkem, nevím už ani jakého oboru.

„Ach, milý pane,“ pravila stařena plačtivým tónem, „jak to, že jste si zpomněl na Gríšu? . . . Zdali pak za to stojí, abyste co úřední a důležitá osoba na něho myslil? . . . Vy jste ho, trvám, znal v Petrohradě?“ —

Tu počala stařena k velikému mému podivení syna plísniti a viniti jej z lenivosti a z prostopášného chování, doloživši, že kdyby jen chtěl, mohl by na každý spůsob dosáhnouti též jako já čestného, výnosného místa, k vůli dřívější jeho prostopášnosti že si všichni oči vyplakali, atd., atd. Andréjev stál chudák po celý ten čas se svěšenou hlavou, rozpaky se zardívaje. Hleděl jsem přeměniti hovor.

„Na dlouho jste se zastavil, pane, v našem městečku?“

„Nikoli, všeho všudy na jeden den,“ odvětil Andréjev, obraceje se přívětivě k matce.

„Tebe se neptám,“ pravila hrubě stařena. „Což pak nevidíš, že mluvím s tímto pánem?!“

Odpověděl jsem jí.

„Já jsem ho pozval k nám k obědu,“ nesměle pravil Andréjev.

Stařena pozvedla hbitě hlavu, upřela na syna ostrý pohled a pravila dosti hrubě, starajíc se však dodati přísné tváři své truchlivého výrazu: „Nezazletež nám, pane, vy jste, trvám, v Petrohradě přivykl výborné stravě... u nás takové není... nezazlete nám, co máme, rádi dáme...“

Stařena vstala a otevřela dvéře, jež jí ztěží povolily, poněvadž se na ně asi opírali z venčí zvědavci. Sotva jsem se k Andréjevu přiblížil, zase jej týž nepříjemný hlas volal, načež jsem slyšel ve vedlejší světnici řinčení talířů, což mi však nepřekáželo rozeznati úryvkovitý, nevrlý šepot. Andréjev se ke mně vrátil nadobro zničen. Šli jsme obědvat. Světnice, do níž jsme vstoupili, byla poněkud prostornější než první, ale všelijakým haraburdím tak přeplněna, že zůstalo jen uprostřed místo pro stůl. Mimo matku byly zde ještě tři ženštiny. Jedna z nich tlustá, nafouklá, s tváří podobnou špatně vypečenému jablku a s pohledem drzým, druhá mladší, asi v stáří třiceti pěti let, veliká a od neštovic zďobaná, — úplná to podoba matky, s chumáčkem ryšavých vlasů v týle v podobě řetkve; třetí bylo všeho všudy něco přes dvacet. Její bílý a kulatý obličej jevil veškeré známky nevýslovné hlouposti a tuposti.

„Toť moje žena,“ — pravil Andréjev, vztahuje k ní ruku; „a to jsou sestry,“ pokračoval, ukazuje na první dvě.

Všechny tři se nuceně poklonily, i zasedli jsme ke stolu. Rozmluva, jak si můžeš pomysliti, nebyla tuze příjemná; hovořilo se mezi jiným s patrnou ironií, že městskému obyvateli musí být v bídném venkovském městečku teskno, že všichni měšťáci starají se pochytiti, co a jak mluví venkované; pak přešla řeč na počasí, při čemž žena Andréjeva, kteráž po celou dobu mlčela, řekla, zarděvši se po uši jako její muž, že počasí je teď „krásný“ atd. Zkrátka, bylo to smutné, Petróvský. — Za tohoto nešťastného oběda mohl jsem pozorovati, že všichni členové rodiny — mimo jediného Andréjeva, jak se samo sebou rozumí — nenávidí jeden druhého, neb alespoň že každý z nich „proti druhému něco má“. Též jsem si mohl snadno domysliti, že s Andréjevem zacházeli s jakousi nevšímavostí a opovržením. V této půl hodině ukázal se mně nynější jeho život ve vší své bědnosti. Nalezal se patrně pod vlivem celé této chamradi. I není divu. Mně je to alespoň pochopitelno: strach, jenž každým pořádným člověkem ovládá při pouhé myšlence na hádku, skandál neb výstup — zvláště v rodině, nutí jej nevolky trpět a mlčet; lidé hrubí a nevzdělaní nikdy nebývají s to oceniti takový cit. Naopak, Andréjev jen rozmazloval ještě více jich drzost. Vysvětlujíce si trpělivost za nesmělost a bojácnost, vždycky jich využitkují, aby se mohli na člověku vozit.

Konečně oběd, neb lépe řečeno: muka má — se skončila. Octl jsem se s Andréjevem zase v prvním pokojíku. Nemohu ti vylíčiti, můj drahý, jaký těžký, tísnící pocit mnou opanoval; žal, stesk a zlost kypěly zároveň v mém srdci. Slyšel jsem za dveřmi bručivý, tichý hovor, všecky jsem je viděl skrze skuliny a trhliny, i přemýšlel jsem jenom, nedbaje potěšení, že jsem se s Andréjevem shledal, — kterak bych se dostal co nejdříve ven. Počalo mi býti dusno v tomto domě. Andréjev pochopil asi, co se ve mně dělo a popošel ke mně. „Pojďme odtud,“ řekl nahnuv se jako náhodou k mému uchu. Vykradli jsme se z domu jako zloději. Minuvše domy a ploty, zahnuli jsme za město a octli se na návrší srázného břehu, omývaného širokou řekou. Pod námi v strašné hloubce kupily se podél břehu rybářské chatrče, obklopené vrbami a rozprostřenými sítěmi. Za řekou se rozkládala až bůh ví kam nepřehledná luka, v nichž se křižovaly tu a tam klíny sosnového lesa. Na pravo k údolí za nevelikým pustým valem bylo viděti městský hřbitov. Andréjev tam se mnou zamířil.

„Tu!“ pravil, ukazuje na pustý rov, pokrytý kamennou deskou a zastíněný štíhlou vrbou. „I tys ji kdysi miloval... O! kdybys věděl, Borísove, jak velice jsem ztrátou sestry osiřel!“ doložil, zakrývaje si oči rukama. „Smrti otcovy jsem téměř ani neucítil, — bylo mně jenom smutno; nás sbližovala pouhá povinnost a zvyk, — ale tu jsem úplně osiřel.“ —

Sedli jsme u hrobu na trávu a dlouho jsme hovořili. Pozoroval jsem, že Andréjev, jakmile jsme vyšli z domu, se změnil; ale ponenáhlu byla tato proměna ještě zjevnější, stal se úplně jiným člověkem.

„Ano, Borísove, pro mne je vše již ztraceno!“ pravil. „Nejsemť již daleko tím, jakým jsi mne znal před pěti lety; dávno uhasl ve mně duševní boj, když otázka být či nebýt? neustále se střídá. Mám již rozhodný okamžik osudu za sebou, — zemřel jsem, zemřel pro život. Ale co ještě horší, cítímť, že pozbývám posledních sil. Neobviňuj mne! Vezmi kohokoli, přenes jej do venkovského města, obklop jej mými poměry, — věř, nevydrží a skončí týmž co já; ni přesvědčení, ni vůle tu nepomohou. Boj bude nerovný, ale poměry dříve neb později vše pohltí... A byl přec jednou čas, kdy i na mne se tak přívětivě život usmíval! Často si myslím: proč si osud tak krutě se mnou zahrál? Jak často, sedaje právě na tomto místě, s tváří obrácenou k řece, k severu, k Petrohradu, — jako nyní, — připomínám si své nadšení, své naděje, naši pracovnu, chudičký můj pokojík na Nových místech, kde jsem byl tak šťasten... Káťu... Uprostřed života, jakýž nyní vedu, i upomínky na utrpení přinášejí duši nevýslovné slasti... Rci, neslyšels ničeho o Kátě? kde je nyní? co se s ní stalo?“ Přesvědčil jsem jej, že o ní ničeho nevím, že od té doby, co jsme se rozloučili, nepodařilo se mi již ani jednou s ní se setkati.

„Věru, Borísove, bůh svědkem, jaká hořkost v duši se mi vkrádá, pomyslím-li, co mne mohlo očekávat v jiných poměrech,“ dodal s povzdechem. „Ať se to vezme jakkoli, osud můj, osud celého mého žití byl rozhodnut tím, že jsem neměl mizerných pět set neb tisíc rublů, jediného tisíce! Kdo však uvěří a co je komu do neštěstí, v něž vrhá našince nedostatek! Bída, tající se v zátiší mezi čtyřmi stěnami, bída, zahalená vetchým, ale čistým šatem a v klobouku na pohled slušném, nikoho nedojímá, ani nevzbuzuje vůbec důvěry. „Je-li možná, aby mladík, ve všem pořádný, vzdělaný a dobře vychovaný, nenalezl místa nebo kousek chleba! Nesmysl! — Patrno, nechce, když nemá!“ Tak mluví obyčejně lidé, kteří by mohli podat ruku pomocnou. Nenamahají se vniknouti hlouběji do věci a uvážiti, že bývají častokráte jiné ještě potřeby kromě kouska chleba. Pravda, jsou též dobří lidé, pro něž pomáhati bližnímu stalo se povinností a přesvědčením, — ale při všem tom nevidí též dále než první. Je to smutné. Oni věří jako ti první pouze neštěstí malebnému, effektnímu, jež halí v ohyzdné cáry skřivené své údy, jež se plíží po špinavé dlažbě a prosí chraptivým hlasem o almužnu... Zkus jen povědít jim třeba moji vlastní historii; nezapomeň však hned z počátku jim sděliti, že se jedná o člověka sloužícího ve venkovském městě, — a uvidíš, veškerý soucit bude ten tam! Bude se jim zdáti až hrůza zábavným venkovský písař — písař Werther neb Rousseau! — I prohoď ještě, že tento písař má matku, sestry, rodinu a ještě k tomu „dům“, vlastní svůj dům, jejž po otci zdědil, — pak se ti do očí vysmějí a řeknou: „Čeho si ještě přeje?“ Divíš se asi, jak jsem se mohl, věda dobře, co mne očekává, smířiti se svým osudem? Trvám, divíš se as také, že jsem se oženil? Vnikni však hlouběji, a uvidíš, že každý na mém místě udělal by totéž. Sestra zemřela, mne opanoval strašlivý stesk. Ani zármutek nebylo s kým sdíleti. V takovém stavu kruté osamělosti, soucit druha nebo bratra nedostačí. V takových chvílích srdce mermomocí si přeje sděliti své city srdci ženskému; zdáť se, — ale často se mýlíme, že jenom v něm najdeme pramen opravdového, něžného soucitu. Seznámil jsem se s nynější svou ženou, zdálať se mi dobrou, prostou dívkou. Oženil jsem se, abych se co nejdříve sprostil opuštěné samoty; nejsem příliš nešťasten...“ dodal, zardívaje se až po uši. „S malbou rozloučil jsem se skoro taktéž jako s nebožkou sestrou, — na vždycky! Chovám staré své výkresy jako nezapomenutelnou památku všeho minulého a jakožto doklad, že i já měl kdysi talent. Často je prohlížím... Myšlenka, že jsem dobrovolně neudusil v sobě vlohy, že jsem je neodhodil, bývá mně vždy útěchou; a kdyby nebylo těch nešťastných poměrů, — byl bych umělcem!“

On neví ještě ničeho o tom, že je nyní „Podporovací spolek umělcův“ — rozhodl jsem se, (pochopíš proč!) s Andréjevem o něm nemluvit, ale v duchu žehnal jsem šlechetnému účelu, jenž chrání dobročinným křídlem svým naše mladé umělce! Ano, Petróvský, nyní nestihne už jistě nikoho z nás truchlivý osud našeho nebohého Andréjeva!

Takto hovořil Andréjev ještě dlouho. Smutná byla jeho slova; ještě smutněji a bezútěšněji odkrýval se přede mnou život tohoto nešťastného přítele, jenž trpěl tiše, bez reptání a nenávisti, jsa si úplně vědom svého neštěstí, — toť život plný šlechetného sebezapření, — a to vše k vůli komu? K vůli rodině, kteráž nejen že nepochopovala veliké oběti, nýbrž starala se ještě otravovati každý okamžik jeho žití... A jak často se mi zdála obětavost Andréjeva vznešenější než každá jiná, projevená v okamžiku zanícení před zástupem nadšeně tleskajícím. I ten, kdo schopen velikého činu ve chvíli zápalu, ne vždycky najde v sobě tolik síly ve chvíli chladné rozvahy, aby jen část toho vykonal! Již se stmívalo, když jsme ukončili svou rozmluvu.

Kolkolem v městě a za řekou vše již poněkud utichlo. Slabé zvuky zvonu vzdáleného kláštera, zanášeny lehkým větříkem, rozléhaly se v nepřehledném prostranství. Mlčky prošli jsme hřbitov... Unyle hleděly pusté rovy, zahaleny ve stínu; jen štíhlá vrba nade hrobem sestry Andréjeva a kolem něho několik žlutých kvítků ozářeno bylo purpurovým leskem zvolna zapadajícího slunce...

Za hodinu rozloučil jsem se s Andréjevem a tiskl jsem snad naposledy jeho ruku..."

* * *

Z básní Adolfa Heyduka.

Rozhlížím se po kraji,
ruka srdce svírá,
ze všad na mne potají
upomínka zírá:
z luhu květným úsměvem,
temnou zvěstí lesa,
bystřin zvučným úplavem,
černým okem plesa.

Z temných houštin, ze strání,
z mýtiny i z luhu,
ze všad slyším volání:
Na zdar, milý druhu!
Aj, aj, už ti bělá vlas —
není jinak v stáří,
u nás budiž mladým zas,
milý písničkáři!

Budu, budu, vím to přec,
proto jsem zas tady,
chodím sem jak churavec
v jaře do zahrady;
pojďte všechny v duši mou,
smutnilko i smíšku,
napište se písničkou
v cestovní mou knížku!

* * *

Slétla v srdce vlaštovička malá,
zlaté hnízdo si v něm zbudovala,
z podsněžek a chudobek je spletla,
z šeříkové vůně, z jemných vláken světla,
jež se v zlaté říze slunka skvějí —
tiše, tiše, pro Bůh, nesplašte ji!

A jak mile vlákno k vláknu skládá,
očkem směje se a křídly vládá,
a jak krásný je ten švitor drobný,
každý zvuk tak milostný a zdobný . . .
Vlaštovičko, Lilo! . . . Proč se chvěji?
Osude, slyš, nech ji, nesplaš mně ji!

* * *

Už od března mne den co den
vždy odpolední chvíli
chce slunce vyšípati ven
a v světničku mi střílí;
a stihne-li mne jaký šíp,
vždy myslím: venku bude líp!
leč nelze, práce pílí.

Když přijechá však červenec
a kyne doba prázně,
tu prostřílená moje plec
již syta strastné kázně,
hned z kantora se stává rek,
svůj upnu sobě raneček
a rázem prost jsem bázně.

Ve staré ruce s bodcem hůl
a v hlavě drobnou dumu
jak hoch přebíhám horský důl
a rozhlížím se s chlumu
a zpěvná moje chvátavost
vždy zlatých zrnek snese dost
z žul pošumavských rumů.

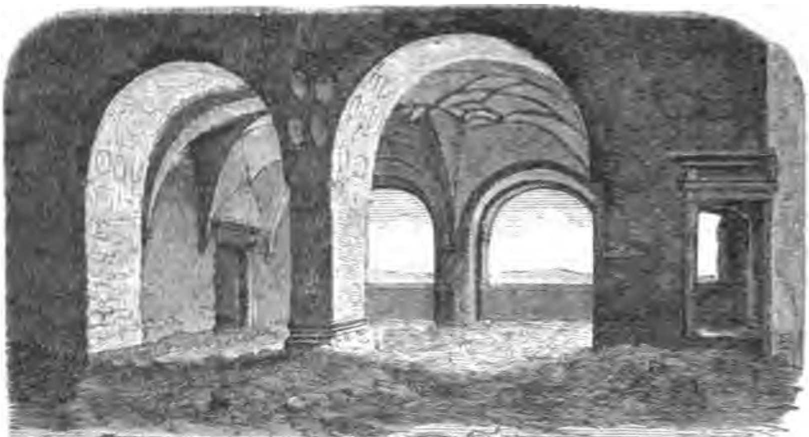

Hrad Pernštýn na Moravě.

Napsal

František Bauer.

Blížili jsme se od Brna po silnici k městysi Nedvědicům, když nás pojednou překvapilo divadlo velkolepé. V dáli na výšině vypínal se, ze skály jakoby vykouzlen, smělý hrad, ztápěje hrdé čelo své v jasném lesku slunečním. V celé své kráse a síle strměl tu před námi — starobylý Pernštýn. Bezděky zastavili jsme kroky zapomněvše rázem všelikých svízelů vícehodinného cestování. Kochali jsme se úchvatným pohledem na velebný ten pomník stavitelství domácího, který v nezdolné dosud síle pyšně k nebesům ční, hlásaje mocným hlasem slávu věkův minulých. S novou chutí zaměřili jsme pak v poboční údolí od Nedvědic k hradu se táhnoucí, bychom seznámili se blíže s onou vzácnou historickou pamětihodností vlasti naší, k níž každý Čech a Moravan od věkův jen s úctou a láskou pohlížel.

Zdálo by se, že teprv po namahavém lezení dopracujeme se výše hradu, avšak možno beze všech obtíží dostati se do něho. Pohodlná vozová cesta vede pozvolna vzhůru a chceme-li si nadejíti, můžeme u letohrádku hraběcího („villa Mittrovsky“) odbočiti od voznice a pustiti se cestou lesní, jíž ve stínu příjemně se projdeme. Dáme cestě této i proto přednost, že dovede nás za několik minut již k památnému tisu, s jehož trváním pověst spojuje i trvání hradu samého.

Tis tento stojí na západní straně skalnatého výběžku hory, na které hrad vystavěn jest, a má vskutku cos podivného do sebe. Jest nahoře silnější než dole a netvoří žádnou vrškovou korunu, nýbrž má pouze větve, které jakoby nemohouce do vrchu růsti, do šíře se rozkládají. V objemu má 4 metry. Stojí tu již po století a k němu se pojí významná pověst.

Když prý potomkové Věnavy, o němž níže promluveno bude, hrad ten stavěti se jali, šel okolo poutník ze svaté země a vida, jak lid stavivo snáší a hrad na samou skálu buduje, zastavil se, jsa smělostí myšlenky té překvapen; neviděl nikde po dalekých cestách svých tak podivného a smělého díla i zdálo se mu nemožným, aby na skalách tak příkrých hrad byl vystavěn. I zvolal, vší mocí vraziv poutnickou hůl svou do země: „Jako z této holi nikdy strom nevyroste, tak na této skále nikdy hrad se nevypne!“ Na to odešel. Ale proroctví poutníkovo se nevyplnilo. Neb ejhle! Hůl jeho, jež z tisu uříznuta byla, zazelenala se a z holi vyrostl strom krásný. A nastojte, i pyšný hrad pernštýnský vypjal se na kruté oné skále! Dosud ukazuje se památný tis cestujícím a lid o něm pevně věří, že s osudem jeho nerozlučně spojen jest zdar hradu samého. Kdyby strom zahynul, i hrad prý se rozsype a dokud strom trvá, státi bude i hrad. Víru lidu v palladium toto udržují rozliční příběhové, z nichž nahodilou souvislost mezi osudy hradu a tisu odvoditi lze.

Buď tomu jakkoliv: hrad, z jehož pyšných věží a cimbuří mluví jarost a sláva dob minulých, bohdá mnohá leta ještě bouřím času odolá a do věků nejpozdnějších celý a neporušený potrvá, hlásaje potomkům, co dovedla síla, co dokázal věhlas a bystrý um statných předkův!

Hrad Pernštýn, historicky proslavené sídlo pánův z Pernštýna, jednoho z nejbohatších a nejmocnějších panských rodův domácích, leží 5 mil sev.-západně od Brna v příčním údolí horní Svratky v okresu bystřickém, kraji jihlavském ve výši 1355 stop nad hladinou mořskou. Strmí na mohutné skále, hustým lesem zarostlé, a vyniká daleko nad okolí své, jemuž mocně panuje. Otevřenými branami jeho můžeme nyní všude volně a bez překážky vejíti.

Prvý vchod jest okrášlen erby do kamene tesanými, kteréž náležely Adamu Lvu Licku z Riesenburgu, pánu hradnímu a jeho choti Estheře Zeydlicové ze Schönfeldu. Letočet 1609 připojený značí, že onoho roku tato část hradu opravena byla.

Při vchodu druhém vzbuzují pozornost silná vrata, silným železným plechem pobitá, jež pocházejí prý ze sousedního, dávno již sešlého hradu Zuberstejnu, kterýž asi 2 míle sev.-vých. od Pernštýna u Pivonic na vrchu lesnatém strměl. Byl již r. 1348 v ssutinách, nyní stojí ještě jedna věž a některá zeď.

Týž hrad, nazvaný dle rodového znaku, náležel též pánům z Pernštýna a vyskytá se pod jmenem Lapis = Kámen, dle kteréhož se pánové z Pernštýna i pány z Kamene (de Lapide) psávali. Četné rány, železné této bráně od seker nepřátelských zasazené, jichž stopy do dnes viděti

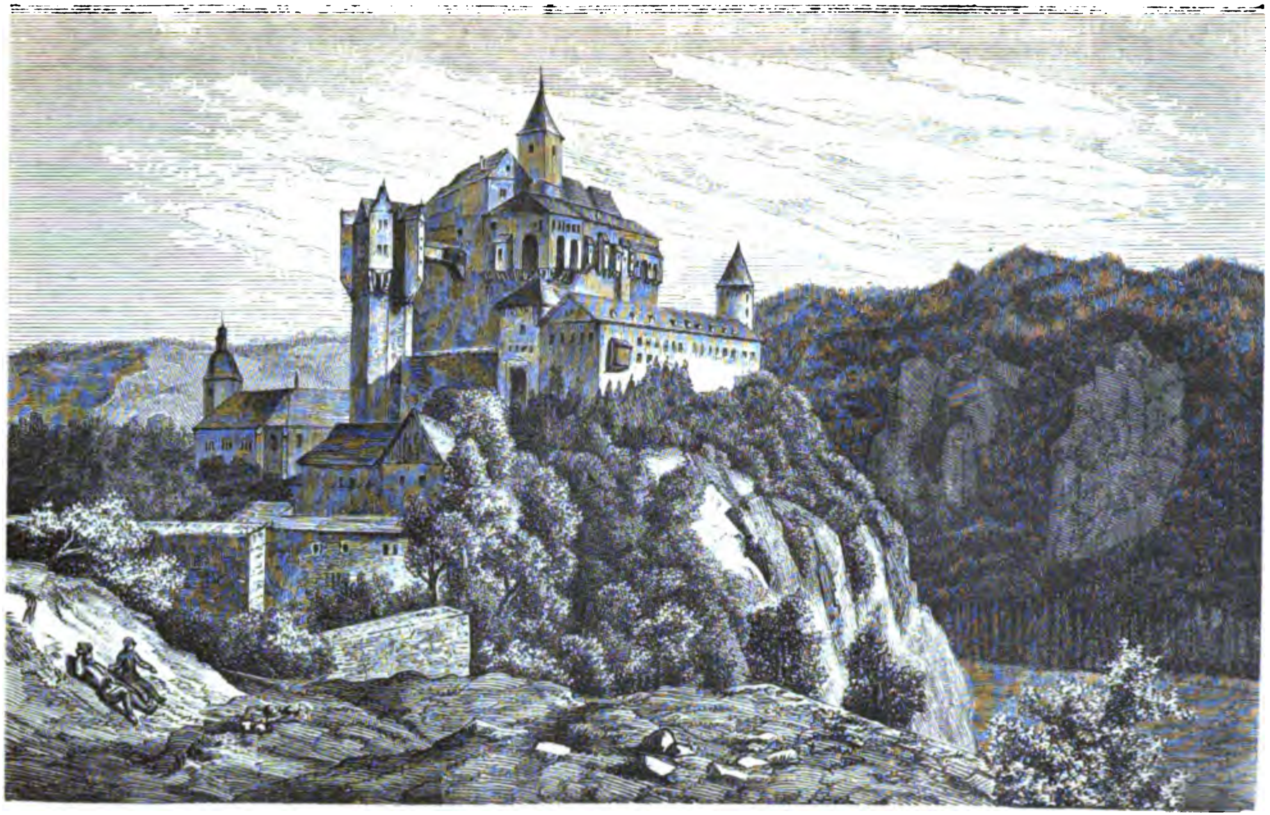

Hrad Pernštýn na Moravě. Kreslil Ed. Herold. Ryl J. Patočka.

lze, dosvědčují, že zloba nepřátelská marně pokoušela se o dobytí a zboření hradu.

Před branou třetí na zevnější zdi původní věže hranaté jest relief, oslavující, pokud ze starobylého zbytku ještě souditi lze, hrdinský čin uhlíře Věnavy, který zubra potírá. Nad ním skví se erb Pernštýnův.

Mezi druhou a třetí branou poskytuje přívětivý pohled vkusný pavillonek (s nápisem Schroefl de Mansberg 1802), kterýž, jak později shledáme, činí vchod do krásného parku zámeckého. Na třetí bráně skví se opět erb s českým nápisem: „Leta Páně 1828 Urozený Pán Wilém hrabě Mittrowsky z Nemyšle a Mittrovic“ a vedle: „Leta Páně 1828 Urozená Paní Josefa, Svobodná paní Schröfflová z Mansbergů.“ —

Touto branou vcházíme v nejstarší část hradu, za níž vystupuje již hrad v plné své velkoleposti.

Kdo odsud vzhůru ke hradu hledí, žasne nad imposantním velikánem, kterýž tu ze samých skal takřka až k nebesům vyrůstá. Za podklad hradu zvolena nebetyčná skála, kteráž táhnouc se místy až do nejvyššího patra jeho, hrad již sama polohou svou nedobytným činila, a na této skále, téměř na místě nejnepřístupnějším, vystaven byl hrad, aby vnukl pocit silného, velkého, vznešeného ba i dobrodružného. Přístup, tehdy k němu bez toho již těžký, stížen byl ještě uměním lidským.

Kolem hradu táhly se dvě silné zdi ohradní, skrze něž vedlo patero bran na hrad, padacími mosty opatřených. Hluboké hradební příkopy, do skály vytesané, obklopovaly jej se všech stran a předními hradbami, věžemi a jinými obrannými prostředky zvýšena bezpečnost a síla jeho.

Bylť nepřátelům na postrach! Nesnadno bylo naň útok činiti, poměrně snadno jej chrániti! Jediný pohled na velké množství výklenkův, cimbuří, galerie kamenné, dřevěné mosty, jakoby ve vzduchu visící, starobylé věže dostačí, abychom si vykouzlili v duchu obraz oněch dob minulých, kdy příchod cizince k hradu se blížícího od věže opovězen byl troubou hlásného.

Množství zamřížovaných oken dovršuje zvláštnost dojmu toho. Ač hrad čítá více než 100 oken, nepodobá se ani jedno druhému, ani co do velikosti ani co do tvaru, tak jako uvnitř hradu mezi všemi četnými komnatami ani jediné není, která by byla druhé formou podobna.

Ještě jedna zvláštnost při hradu oko poutá.

Diváku opodál stojícímu zdá se, vzhledne-li ku hradu, že vrchní jeho část, jednotlivé komnaty a výklenky, vystupují ze zdí hlavních nad základy jeho, vyčnívajíce nad ně na nesmírně velkých kamenných podpěrách. Zdání toto neklame, neboť vrchní část hradu pod okapem jest vskutku širší než základnice jeho a obnáší rozdíl v šířce 2 metry. Následkem této nesrovnalosti pojímá každého, kdo s vrcholu hradu dolů hledí, závrať, neb vidí před sebou hlubinu k sobě ho táhnoucí a zdá se mu, stojí-li na pavlanu, jakoby vše s ním se klonilo.

Ze všeho, co tu vidíme, patrno, že při stavbě nebylo dbáno souměrnosti, ale jistoty a solidnosti. Pozdější věkové přičinili se ještě zvýšiti nepravidelnost stavby původní novými doplňky a opravami, jež byly konány pouze ve prospěchu bezpečnosti samé. Stavěno a přestavováno dle potřeby skutečné, aniž se hledělo k zachování jakéhosi jednotného plánu. Ano, když pohromy živelní budovu poškodily, hleděno při opravách vždy zase k zachování nepravidelnosti a nesouměrnosti původní, nikoliv ku zvýšení pohodlnosti a lahodnosti. Tak povstala stavba nynější, jež by se nazvati mohla vzorem nepravidelnosti a nesouměrnosti stavitelské. Však právě tato nepravidelnost hradu stanoví jeho originalnost a zajímavost.

Vynadivivše se monumentalnosti a nádhernosti stavby zevnější a povšimnuvše si obzvláště krásného průčelí, skvějícího se mnohými erby majitelů hradních z rozličných dob, přistupujeme již k prohlídce hradu vnitřního, který v sobě chová mnoho vzácností a krásy. Minuvše rozsáhlé zámecké sklepy do skály vytesané a kasamaty, jež v 30leté válce zajatým Švédům za žaláře sloužily, kráčíme po 68 stupních do krásné, gothicky klenuté předsíně. Jelení parohy, kančí hlavy s tesáky divě vyceněnými objevují se tu na stěnách a připravují na překvapení nás očekávající.

Prohlídka, nyní započínající, jest ovšem s jakousi obtížností spojena, neboť často bude slézati a vylézati přese schody točité, zhusta malé a úzké. Ale za namáhání to budeme bohatě odměněni. Krok za krokem objevují se věci, tu více onde méně zajímavé, avšak nikdy neopouští nás při pozorování jich pocit, že stojíme na místě, s nímž spojeny jsou upomínky na historii několika set let. Všude jeví se návštěvovateli péče a píle, jíž nynější majitel hradu, hrabě Vladimír Mitrovský z Mitrovic a Nezamyšle na zachování historické památky této vynakládá.

Jizby, jimiž nám kráčeti bude, po všech prostorách hradu rozptýleny jsou; do některých jen po stupních vcházeti možno. Řada jich jest velmi značná. Jen obydlených pokojů jest více než 40, pokojů pak bez nábytku, zhola nezařízených neshledal jsem nikde. Vedlo by nás daleko, kdybychom pouštěli se do obšírného a podrobného vypisování všeho, což pozoruhodného jest na hradě. Dostačí vytknouti, co povšimnutí všeobecného zasluhuje, a zmíniti se též o takových věcech, jichž vypsání v dosavadních popisech hradu pohřešujeme. Nejprve přicházíme z gothické předsíně do síně rytířské. Rytířská síň, as 40 kroků dlouhá a 20 široká, jest — vyjma jedinou síň knihovní — nejprostrannější a nejvyšší všech komnat na hradě. Vysoká okna, volný světlu dennímu přístup poskytující, činí sál velmi světlým. Příjemný dojem činí na vstupující hojné obrazy na stěnách rozvěšené, kteréž síni této dodávají, řekl bych, rázu jakési obrazárny. Zdi její jsou krásně vyozdobené štukaturskou prací ze 16. století a staré fresky na stěnách rozmnožují pestrost dojmův. Obrazy představují buď členy hraběcí rodiny Mitrovské aneb zajímavé pohledy na krajiny, na př. na Pernštýn, jak vypadal v 15. století, na Rožinku, Bystřici (panství hrabat Mitrovských), Doubravnickou kryptu rodinnou a j.

Na doby již dávno minulé připomíná starožitný dlouhý stůl, za nímž se bavívali rytíři za dřevních dob při veselých pitkách, starodávný lustr, prý na 200 let starý s 36 svíčkami, jimiž síň se osvětluje a přes 80 let starý kulečník zvláštní façony, na němž panstvo, když na hradě mešká, dosud hrává. Též tu vyložena pamětní kniha, do níž zapisují navštěvovatelé hradu jména svá. Prvý ohromný svazek, naplněný tisíci tisícův podpisy, sahá od r. 1825—1866. Druhý počíná od r. 1866 a sahá až do doby naší. Ačkoliv i tento svazek o velkém formátě representuje knihu velmi tlustou, jest již přes polovici podpisy naplněn. Knihu druhou založili Prušáci, kteří za poslední války rakousko-pruské přitáhli na hrad a tu v počtu 300 mužův pěchoty po dva dny na zámku bydleli. Karel Bedřich, princ pruský, a generalní jeho štáb zapsali se osobně na první stránky svazku toho dne 11. července r. 1866.

Přistoupiv k oknům zamřížovaným chtěl jsem požiti vyhlídky na krajinu. Tmavé lesiny po hřbetech horských se rozkládající spouštěly se po obou stranách do údolí a střídaly se, ztrácejíce se v dáli, s holými stěnami skalními. Tam v dáli rozprostíral se zelený koberec luk a hluboko v údolí vlnily se zlaté klasy obilní. Slavnostní kouzlo leželo na krajině. Zadumal jsem se bezděky. Duch můj zalétal v doby dávnověké minulosti a čím více v ně se pohřížel, tím více zdálo se mi, jakoby tajemná moc rozestírala plášť svůj nad údolím a jakoby je byl ovanul dech dějin a poesie . . .

Stěží odtrhl jsem se od toho místa i vešli jsme pak do síně předkův, v níž jsou četná vyobrazení předkův nynější hraběcí rodiny. V ní vytkl bych hlavně následující zajímavé obrazy:

První, stářím svým památný, pochází z r. 1548 a je na prkně malován; představuje četnou rodinu horního rady ze Schröfflů, jehož jmeno jako jednoho z dřívějších držitelů hradních častěji se uvádí. Na starožitném obraze tom jest dvacet dětí vyobrazeno, jež pocházely z dvojího jeho manželství.

Druhý obraz představuje vlka, „dle přírody a palcové míry malovaného“, kterýž dne 2. ledna 1830 na panství Rožince u Pernštýna v Rovenském revíru v tak zv. „českém lese“ od Stříteřského revírníka Václava Maříka zastřelen byl.

Třetí jest obraz hraběnky Berty z Rožmberka ze 17. století, kterýž bych vřadil mezi nejzajímavější obrazy síně té, obraz to tak zv. „bílé paní“ z Jindřichova Hradce, Telče, Pernštýna atd., o níž z let dávných tato pověst se zachovala:

Sotva odtroubil hlásný na hradě Pernštýnském dvanáctou od věže, rozlila se bílá záře po chodbách hradu a přicházela bílá paní. Chodila celá bíle oblečená, nikomu neubližujíc. Nikdo se jí v cestu nestavěl, nikdo jí nebránil. Tiše a beze hluku kráčela chodbami a osamělými jizbami. Kdykoliv se na hradě ukázala, věstil příchod její nějaké neštěstí pro rodinu pánův z Pernštýna neb oznamoval důležitou rodinnou událost aneb varoval od nějakého nebezpečenství, rodině hrozícího. Když r. 1646 dne 6. února poslední potomek vznešeného rodu Pernštýnského*) měl zemříti, tu zjevila se bílá paní naposledy a těkala rukama lomíc po chodbách hradu. Od oné doby nebyla více na hradu viděna; brzy na to zahynul slavný rod Pernštýnský na věky a s ním zmizela navždy i „bílá paní“. Mimo obraz „bílé paní“ jest tu ještě jiný, od vídeňského malíře Jindřicha Nigga malovaný. Mnich drží krucifix v ruce a zaklíná služku. Na obraze dole jest psáno:

---

*) Febronia Alžběta z Pernštýna, zakladatelka koleje piaristů v Litomyšli.

„Auf Pernstein eine hoffärtige Magd, die versäumt Kirch' und Gebet vor'm Spiegel, für ihr gottlästerlich frech Betragen und Reden vom Pater verfluchet, kann sie auf Erden und in Ewigkeit nimmermehr Ruhe finden.“

Věc má se dle pověsti takto: Na hradě žila před dávnými lety komorná, krásná dívka, jejíž mysl obrácena byla k marnostem světa. Zlatem splývaly jí po bělostné šíji rozkošné vlasy a pyšna na sličnost svou, stávala dívka celé dny před zrcadlem, česávajíc si vábivé kadeře své. Na pána Boha si však nevzpomínala, času k modlení vždy málo měla. Jednou když zase před zrcadlem stála a ke kostelu se neměla, ač k modlení se sezvánělo, objevil se tu mnich a stanul před dívkou zděšenou. Hněv krutý mu planul z přísných očí, ve tváři zrcadlil se odlesk posvátného rozhorlení; jako zlý duch probuzeného jejího svědomí klonil se k ní a vztahuje ruku s krucifixem proti ní, zaklínal ji a svolával trest boží na hlavu její. Prostopášné dívky zmocňovala se hrůza, půda pod nohama jejíma počala se třásti, země rozstupovala se najednou a hříšnice za živa se propadla. Duch její obcházel na hradě, neb nemohl na zemi ani na věčnosti pokoje najíti. Učený jezovita Jan Drahowius tvrdí dokonce, že zakletou komornou tu r. 1626 vlastníma očima na hradě „viděl“ . . .

Minuvše několik rodinných pokojův (v jednom jest obraz císařovny Marie Terezie s velikou uměleckostí provedený a císaře Josefa II., rukou vyšívaný), pak toiletní kabinety a ložnici vrchnostenskou, přišli jsme do pokoje, kdež naposledy r. 1643 zůstávala „bílá paní“ a nyní bydlí mladý hrabě Vladimír Mitrovský, načež jsme vstoupili do pracovního kabinetu hraběcího.

(Dokončení.)

Z ruských zpěvů knížecích.

Od

Františka Kvapila.

Sedlák Mikula.

Na mohyle v stepi, jež se táhla
dálkou nedozírná, neobsáhlá,
Bojan seděl, bradou šedou kýval,
bludný zpěvák, slepý stařec věští,
a svou dumu v pohodě i dešti
takto při varytě zvučném zpíval:

„Kde jsi, Iljo, ruský bohatýre?
Pěji dnes tvou chválu stepi šíré,

chloubo ruská, volám tebe zpěvem!
Přispěj, mládče, největší všech reků
deset dní již válčí, v nedaleku
vztekem na smrt zápasí a hněvem!

Svatogor, jenž v mraky noří témě,
sedlák Mikula, syn Báby země,
v krutý boj se dali strašný, klatý:
pláče svatá Rus, lká a se děsí,
pojď, tys přemoh potvory a běsy,
s nimi bij se, zjednej zas mír zlatý!“

Tak bil v struny, vlkem letěl polem
jako střela hbitá za sokolem,
a kdo poví nám, zdaž stihl mety?
Vichr stenal, s bílým hrál mu vlasem,
a jak v posměch, s keře hlohu časem
na skráň stříbrné mu sypal květy.

Znikl den, již v mraku blýskly hvězdy,
Bojan bez oddechu pěl však vezdy,
a když hasly, hle, tu Ilja před ním.
„Jdu, kam děl jsi!“ řekl bez váhání,
a již zmizel v husté páře ranní
on i kůň i medvěd skokem jedním.

⁂

V buřan jitro zlaté růže hází. —
Před Iljou step dálná beze hrází,
země nezoraná, neveselá,
plna hloží, skal šla na vše strany,
a tam spatřil výjev nevídaný,
strnul žasem, jeho hruď se chvěla.

Uzřel souboj. — Obr, který hlavu
ztápěl v oblak zlatolesklém hávu,
nerovný boj válčil s trpaslíkem.
Kam vzpjal nohu — údolí se tvoří,
ruku vztáhl — v červánky ji noří,
vykročil — pět honů ušel mžikem.

Hoj, byl on to Svatogor, muž boží,
on, jenž hrdě na hvězdném spal loži,
hrady zvracel, bil se s reky všemi,
města bořil v pýše nelítostné,
a když smál se, zvukem bouře zlostné
celý vesmír chvěl se, hrůzou němý.

Do kštice svých vlasů blesky střásal,
s nimi hrál si, s vichrem rval se, jásal,
a kde stanul, v poušť vše měnil všady.
Úpěla zem tíží jeho kroků,
kterou v pláči nesla dvacet roků,
než syn Mikula jí vzrostl mladý.

Přijel však již oři na sedlaném,
nežli soumrak rozloučil se s ránem,
na souboj zval Svatogora směle:
„Příšero, jež v lůno biješ matky,
v propasť tmy já srazím tebe zpátky,
odkud vstal jsi, přelud noci stmělé.“

Svatogor však, silák, slova nedí,
drsný smích jen vrh mu odpovědí,
a pak vztáhl k červu rámě tuří.
Mikula se uhnul skokem hada,
a již mečem bodá, seče, vpadá
lstí i hněvem, marně obr zuří.

Darmo zdrtit chce jej silou svojí —
vždy se vymkne a zas vrátí k boji,
ať den tmí se, ať noc jitrem vzchází:
tak dva supi o lup na skalisku
s rykem válčí, když jej zřeli v blízku,
střela lovce než je v propasť srazí.

Zemdlel Svatogor, kol moře krve,
zemdlel Mikula, však jako prve
prach se zvedá, dál boj hřímá stepí,
až pak náhle oba jednou dobou
padli na zem, uchváceni mdlobou,
a jich zápas skončen velkolepý.

Ale sotva do znavené hrudi
oddech zavlál, v půtku je zas budí,
vstali bleskem. Ku západu zlatem
žhavé slunce chýlilo svou kštici,
chytli zbroj, vztek zahořel jim v líci —
mezi ně v tom Ilja vkročil chvatem.

„Buď nám soudcem!“ vzkřikli oba rázem.
„Jeden pán kde jest, ať druhý plazem,
a kde jilm, ať pýr mu stopy líbá.
Málo pro dva nám je v světě místa —
život jednoho smrt druha jistá,
nerad horský modřín šíji shýbá!

Buď nám soudcem, kdo z nás větší více,
koho z žuly páž a srdce lvice,
kdo má vládcem býti a kdo sluhou!
Marně zápolíme ze dne k noci.“
A jak vichry dva, jichž nelze zmoci,
vzdorně dali se zas v půtku druhou.

Svatogor v ráz chytil skalnou horu,
vrhl ji v tůň nebes do obzoru,
marně čeká — zpátky nepřilétne.
Smál se Mikula, vzal s pole hrudu:
„Zdvihni tu, já otrokem ti budu,
nežli smrt rej dnů mých vrátký přetne!“

Darmo zdvihá silák mocnou dlaní:
„Co ji poutá k zemi?“ — „Pot mých skrání!“
A již v závod jej zve novou zvůlí:
„Sedni na kůň, k tmavému spěj lesu —
dřív tam dráhu doorat chci v plesu,
nežli dojedeš jen cesty k půli.“

V smíchu urval obr slunci oře:
zlatohřivák, v paprsky se noře,
vzpjal se rázem — skok, sto honů v cestě.
Mikula však vesel vyjel s pluhem,
píseň zpíval sobě v díle tuhém,
pohnal kobylku — skok, honů dvě stě.

Hněvným Svatogor teď blýskl zrakem:
„Ještě nezmohl's mne v boji takém,
hle, tu les — jej ruky vzmachem zničím!“
A již duby rval i cedry, sosny,
drtil vše — byl děsný, neúprosný.
Klidně sedlák pravil: „Já jej vzklíčím!“

V půdu kyprou hodil zrnko malé:
a hle, vzešlo již a rostlo stále,
rostlo mžikem, k nebi se až vzpjalo,
a již pučí, zlatým šumí plodem,
a zas nové stéblo vzrostlo spodem
v tisíc odnožů, vše kvetlo, zrálo.

Celý hvozd tu klasů před ním dálný
a jím hlučel hlahol triumfalný:
„Jsem chléb světa — kdo mne zničit může?
Jsem zdroj žití — každou bolest sytím,
a že plesám, proudím vždy, to cítím,
ve mně spí sen děcka i máj růže.

Nesmrtelnost ze zraků mých sálá,
z pouští tvořím ráj, mnou pučí skála,
z mléka ňader mých jen lidstvo vzrůstá.
Všady bujím, kypím, neumírám,
k svému prsu lva i červa svírám,
zrno ptáku, včele plást dám v ústa.

Zlatým klasem biji v hvězdná sídla,
mnou duch lidský vzplá a zvedne křídla:
nad vesmír jej vznesu nekonečný.
Bouří jásám, moře poutám lodí,
hory srážím, mnou vše dýše, rodí,
hrudí mou hřmí chorál světů věčný!

Srnou plachou prchám k šípu lovce,
prsť, vždy plodnou, vrhám na ledovce,
sluji ruchem, strdím jsem i manou,
z mozolů se rodím, klíčím z potu,
přečkám vše; květ révy, píce skotu,
zázrak jsem, mnou kosti z mohyl vstanou!

Z muk a trudů, jimiž člověk pádí,
vždy mu z rohu sypu radost, mládí,
hrůzou dnes, jsem zítra jemu krásou.
Do čela jej líbám sluncem lásky,
v kolébce mu šeptám báje, zkazky,
zoru v sny mu střásám zlatovlasou.

A když vzroste — pluhem jsem pak muži,
ve mně zraje on, mnou rámě tuží,
strašnější jsem zbrojí než hrot meče:
zdrtím vše, co v cestu se mi staví,
hory pohřbím v moře stébel, trávy,
z níž roj žití věčným proudem teče.

Jsem chléb světa — kdo mne zničit může?
Ve mně spí sen děcka i máj růže,
jsem chléb žití, mnou vše pučí znova!...“
Tak to hřmělo, rostlo hymnem klasů —
a kol všichni němi od úžasu,
Ilja pouze k druhům děl v ta slova:

„Mír buď s vámi! Ty se navrať k roli,
ty zas hory kácej, rovnej doly,
před vrahem braň zlaté Báby děti.
Stejni v síle, buďte bratři v práci —
a než v smrt náš život dokrvácí,
přejte, bych byl v kruhu vašem třetí!“

Román Lutnových.

Novella

od

Jana Liera.

Pan Lutna se přesvědčil, že mu tabák v dýmce hoří pravidelně po kuřácku, že brejle jsou vycíděny, že pastelka jest pěkně přiříznuta na modrém i na červeném konci, a rozloživ na stole před sebou „Krajana“, přejel nehtem palce přehyby časopisu.

Zahájil svou čtenářskou činnost nakuřováním novin, po nichž se táhl obláček dýmu za obláčkem. Nadpis úvodního článku „O pauperismu“ vzbudil zvědavost páně Lutnovu; sáhnuv stranou po slovníku, vyhledal si „pauperism — chudinství“ a článku si pak již ani nepovšiml. Feuilleton jej nezajímal, rubriku „Zprávy z bojiště“ obrátil a jal se opravdově čísti teprve „Novinky z města i okolí“.

V první lokálce učinil na konec červený otazník, v druhé podtrhl modře čtyři řádky, ve třetí se dočetl, že městská rada usnesla se zvýšiti obecním strážníkům denní plat o $10^0/_0$, totiž z 55 kr. na $60^1/_2$ kr. a škrtl jim tento přídavek tučnou rudou čárou. Doplňuje tak veřejné mínění svým, pročetl se až k „Zasláno“, patrně polemickému insertu, a dav jej do závorek, napsal pod něj staromodním latinským písmem „Sláva! Hlučné na zdar!“

Takto pořízeného „Krajana“ odložil konečně, sáhl po druhých novinách, přečetl si na pásce uctivě svoji adresu, sňal ji, vystřihl z ní známku s kolkem „Praha“ a jal se pražským denním listem nakládati podobně jako učinil s lokálním půltýdenníkem.

Již do telegramů nasypal vykřičníků, šípek a čar, projevil úvodnímu článku svoji zálibu podškrtáním řádky za řádkou skrze dva sloupce a nasytiv se válečnými bulletiny, obohacoval své vědění denními událostmi.

„Zdenko!“

„Čeho si přeješ, tatínku?“

„Co je to stavební rada?“ tázal se pan Lutna.

„Vyšší úřadník nepochybně,“ odpověděno.

„Eh! Člověk jako Bydžovský s milionem nebo dvěma nevymetá kanceláře.“

„Podnikatel Bydžovský stavebním radou? Obdržel nepochybně prázdný titul jako vyznamenání —“

„Tak, tak, dítě! Chlapík! Prázdný titul, říkáš? Ty tomu asi rozumíš! Komu čest, tomu čest; — milion nebo dva a na vrch stavební rada —! Hm — —“

Pan Lutna počal se kochati v blaženosti podnikatele Bydžovského; zamyslil se.

Čas i místo k dumě byly dosti šťastně voleny. Přišedivělé májové odpoledne, doba svačinová, pokoj prostranný o třech vysokých oknech, naplněný usedlým, trošku parfumovaným a trošku zapouchlým vzduchem, jak bývá v pokojích starých mládenců, kteří dosti kouří, málo provětrávají a v rozličné veteši si libují. Podle stěn byl rozestaven nábytek, patinovaný na povrchu prachem, zašlostí a mnohonásobným utíráním, s vyrudlými povlaky, připomínající živě obrázky domácnosti z let čtyřicátých. Tenkráte bývaly podobné truhlářské výrobky potěšením nevěst, dnes vypomáhají dětem v kuchyních a jsou vydány smíchu i pustošení vnuků.

U krajního okna v levo byl kout vyplněn psacím stolem, před nímž se byl pan Lutna právě oddal snům o stavebním radovství.

Na opačné straně pokoje ve výklenku pravého okna byl umístěn směšný stoleček, určený k damskému psaní, hračka s deskou o desíti čtverečních pídích, na kterouž se vešly pouze kalamářík jako náprstek, papír neb visitka na lístek přítelkyni či — honny soit qui mal y pense — příteli a k tomu dvě ženské ručky; tomuto útlému a křehkému nářadí tovaryšil rovněž tak malý stolek šicí.

Podél stěny od vylíčeného okenního výklenku nalézala se pohovka se zánovním povlakem a docela svěží mladou dívkou, rozloženou na poduškách.

V starobylém haraburdí pokoje podobala se poupátku v seschlém roští, perličce ve starém železe.

Jako svižné graciosní kotě byla zabořena do měkkého lůna pohovky, po jejímž okraji dvé roztomilých, po domácku bez ostychu zjevných nožek hrálo. Neposedně vrtěla sebou, kladla hned levou, hned zas pravou ruku za hlavu, jíž pocuchání krásných rusých vlasů nad míru slušelo; v druhé malé ručince mávala knížkou, do níž chvílemi její velké sivěmodré, zvláštním naivním výrazem okouzlující oči zabloudily. Zabývala se patrně deklamováním v duchu a na plný, mladistvý, aksamitově hebký bílý obličej dívky se střídajícím se líčeným výrazem měly začazené podobizny na stěnách směšnou podívanou. Živoucímu diváku, aspoň o třicet let mladšímu než byl pan Lutna a nespřízněnému blízce s dívkou, byla by tato podívaná rozhodně nebezpečnou.

Zdenka náležela k děvčatům, vůči nimž nás opanuje pravidelně nepřekonatelná chuť k líbání a k jiné milostné hře.

Pan Lutna z otcovské povinnosti arci nebyl povolán k dvoření se dceři; přes to však podobalo se, jakoby Zdenka sobě přála, aby se poněkud uskrovnil ve své nevšímavosti.

Ohlédla se naň chvílemi a zadržené slůvko chvělo se jí na třešňových rtech.

Její otec odložil za čtvrt hodiny stavebního radu ad akta i přeskočiv „literaturu a umění“, počal křečovitými tahy a s velkým plýtváním pastelkou řáditi v kursech.

„Kreditky 134!“ vzdechl si a vyskočil jakoby jej vosa píchla.

„Tatínku!“

„Živno 381“ pokračoval oslovený, zastavil se před pohovkou, svěsil hlavu a sepjal ruce.

„Už nebudu celá v modrém. Nařídila jsem, aby mi živůtek udělali červený, slyšíš, — červený! Ach kdybys věděl, jak mi sluší! Vyprovoď mne pak —“

„Stříbrná renta 62!“

„Ano, abych nezapomněla: Vyšívání stříbrné na místě zlatého, které bylo určeno k modrému,“ pokračovala dívka naléhavě, vzchopivši se a vzavši otce za ruku.

„Co?!“ broukl pan Lutna.

„Vyprovodíš mne pak k modistce?“ lichotila dívka.

„Já? proč?“

„Ale vždyť vypravuji, tatínku, o svém kostymu! Což tě netěší, že budu hráti v jednoaktovce Nanynku z Květin? Že si umneš ruce radostí až —“

„Tak?! — Napoleondor 10·40!“ odpovídal roztržitý otec, potřásaje povážlivě hlavou.

„Prosím tě —“ durdila se dívčina, stahujíc ústečka.

„Jen mi neplač, dítě! Hrej si, hrej, já ti učiním všechno po vůli; čeho si ještě přeješ —? Pst! Co jsi mluvila o stříbře? Tuším, že jsem něco zaslechl!“

„Stříbrné lemovky, šňůrky a vyšívání jsem si poručila na živůtek, poněvadž bude čer —“

„Ach tak! Dobrá, výtečně. Děkuji ti, Ždenko. Máš rozum, zlato je drahé. Napoleondor 10·40 —“

Další naučení, jež si dával pan Lutna z kursů, zaniklo v broukání, jímž provázel ukládání přečteného časopisu pod vysoký pult, kdež na půldruhého metru výšky bylo již narovnáno časopisů ve třech papírových pilířích. První byl složen ze samého „Krajana“, druhý z pražského a třetí z vídeňského denního listu; jednotlivá čtvrtletí byla označena letopočty a příslušnými ciframi na tabulkách z tuhého papíru, jež na všech stranách z novin vyčnívaly.

„Zdenko!“ zvolal pan Lutna prudce, pohlížeje hněvivým zrakem na jednu z tabulek.

Dívka vzchopila se kvapně.

„Pojď sem! Podívej se!“ utrhoval se otec dále, ukazuje nohou na jeden z nejspodnějších nadpisů.

„Krajan“, ročník 1868, kvartál II.,“ čtla Zdenka.

„Skutečně? Jsi přesvědčena?“

„Nejsem. Za devět let nesáhl na tvé noviny nikdo, ani já, ani služka. Ani ty, tatínku,“ vypravovala dívka s rozkošnou bezstarostností.

Dlouhými kroky přistoupil rozezlený otec ku svému stolu a trhl šňůrou; kdesi venku zařinčel zvonec a za chvilku vběhla do pokoje služka poděšená, vyjevená.

Na rozkaz páně Lutnův rozebrán „Krajan“ a skutečně ukázalo se, že lístek nevězel při čísle 27., nýbrž při 21.! Ba, co více, čísla 22. a 24. scházela na dobro.

„Doroto, ty mi čísla opatříš a kdybys pro ně musila do pekel! — Zdenko, jaké to hospodářství v mém domě!? — Kdo jest zodpovědným za zkracování mého majetku!? Dvě čísla, — čísla, v kterých byla

5*

vypsána slavnostní střelba našeho sboru na počest hraběte Stelzenfussa, dají na zátop, pod koláče, na fidibusy, — bůh ví kam!“

Tak naříkal a láteřil pan Lutna, rozhněvaný do útrob své duše. Poručiv konečně, aby mu vyklidili jarmaru, do níž si umínil zavříti své poklady na dva zámky, usedl rozechvěn k další četbě.

Na řadě byl nyní vídeňský denník; v tom strávily všechnu pozornost otce Zdenčina „Zprávy dvorní a osobní“.

Zdenka uvelebila se opět na pohovce a pokračovala v memorování. Smála se chvílemi do sebe — zdali přiměřeně úloze Nanynky z Květin nebo neslušně svému otci, neumím pověděti.

Pohledla občas šelmovsky po panu Lutnovi a vidouc pak, že otec něco maluje, sklouzla tiše jako hravé kotě na podlahu, přistoupila po špičkách k otci a opřevši se o lenošku, nakukovala mu přes rameno do novin.

„Kníže Nassau-Siegenský udělil při svém odjezdu z X-ských lázní majiteli baronu A. velkokříž svého řádu fialového orla, purkmistrovi B. a lázeňskému lékaři C. komandérský kříž, hotelieru D., kapelníkovi E. a faráři F. rytířský kříž téhož řádu a vrchnímu sklepníkovi G. záslužnou medalii s dubovým věncem.“

Kolem této zprávičky vyráběl pan Lutna rámeček složený z maltánských křížků v modré obrubě a povzdychával si.

„— a setníku -ských ostrostřelců, panu Quirinu Lutnovi řád sv. Martina II. třídy s válečnou dekorací,“ doplnila Zdenka zprávu žertujíc a vtiskla otci na čistě holenou tvář mlaskavý polibek.

„Hlouposti!“ broukl její otec trhnuv sebou leknutím při nenadálém oslovení dceřině. „Zdenko, pamatuj si konečně, že jsem úhlavním nepřítelem rouhačství.“

„Jen se nehněvej!“ hrozila dívka otci biscuitovým prstíkem. „Pozorovala jsem, jak jsi se ulekl více radostným překvapením než z mého rouhání. A zlobí-li se můj drahý tatínek, mrzí jej spíše předčasnost mého poselství než zpráva sama.“

„Ach, nedráždi! K uskutečnění asi nedojde. Leč by —“

„Leč bys knížete Nassau-Siegenského potkal, on by kýchnul a ty bys řekl: Pozdrav pán bůh!“

„Čtveračko!“ smál se elegicky pan Lutna.

„Kníže by odvětil: děkuji,“ pokračovala rozpustilá dcera, nedavši se vytrhovati, „vyptal by se na tebe, zvěděl by, že jsi z pořádného domu, usedlý a pravovárečný občan, ostrostřelecký setník, chvalně známý kupec na odpočinku, rentier, majitel usedlosti venku a dcery doma, zachovalý vdovec atd. atd. a řád bys měl na krku.“

„Ano, — kdyby bylo možno — tak hravě — —“

„Nu přiložil bys nějakou stovku pro knížecího tajemníka, vysvědčení o svých znamenitých skutcích v obci, já bych ti dala vysvědčení nejlaskavějšího otcovství a pak —. A propos, než budu na tvou štědrost a laskavost svědčiti, podej mi ještě maličký příspěvek. Od rána se na tebe chystám a nemohu k slovu.“

„Mluv.“

„Měli jsme včera zkoušku a líbila jsem se nesmírně. Kdybys věděl, otče, jak mi záviděli! Růžena Fantovic se podříkávala a Ida

Petříčkových mohla mne ubodat svými pohledy. A ke všemu, vypůjčili jsme si kostumy z divadla, — naše nejsou ještě hotovy — zkoušeli jsme totiž už v oblecích."

Pan Lutna vzal zatím pastelku a dělal před i za ořáděného sklepníka vykřičníky.

„Nesouhlasím," podotkl, klofaje prstem sklepníka. „Toť plýtvání, nemám-li říci dokonce snižování druhých vyznamenaných."

„Věnuj mi přece chvilku!" rozhněvala se Zdenka, odstrčila lenošku i s otcem od stolu a vskočila mu na klín.

„Zkoušeli jsme — ano tak — v oblecích — to jsem už řekla. Namanulo se mi, jak by mi asi slušel červený živůtek! Vzala jsem si jej —"

„— a objednala zrovna takový se zlatým —"

„Inu ne! Se stříbrným vyšíváním. Vždyť jsme již o tom mluvili a tys mne chválil."

„Aha, aha!"

„Nelíbila jsem se sobě v modrém; připadala jsem si tak nějak po Claurenovsku, asi jako souchotinářská vzdychavka podle německého předpisu. V červeném byla jsem ihned ohnivější, živější."

„Ani lázeňský kapelník není dosti vhodný pro řád," rozumoval poznovu pan Lutna, jehož oči opět zabloudily do samodílného rámečku v novinách se sbírkou řádů.

„Přej mu, tatínku, prosím tě, přej mu," zvolala Zdenka; uchopivši zároveň otce oběma ručkama za hlavu, obrátila jeho obličej k sobě a držela jej pevně.

„Abych tě déle neobtěžovala, obmezím se stručnými slovy na věc," pokračovala pak. „Vytýkali mi leccos v deklamaci, nevím, zdali právem či neprávem a radili mi, abych požádala slečnu Michalcovu o několik lekcí divadelního přednesu. Není prý drahá."

„Michalcova? Neznám?"

„Slečnu Atanasii Michalcovu, tragickou milovnici našeho městského divadla. Vždyť čteš její jméno den co den na divadelní ceduli."

„Nečtu."

„A viděl jsi ji před čtrnácti dny jako Moniku na jevišti."

„Nevím, nepamatuji se."

„Pozeptej se tedy na ni."

Staré rámcové hodiny odbíjely zvolna pátou hodinu.

„Zdenko, pusť mne! Zapomněl jsem se — už abych byl z domu. Musím pryč! Tak mne Dorota zdržela s novinami a já jsem měl býti hned v půl páté u Ovesného. Obdržel nový druh brambor, kvetou zvláštně, — tuze divně a to mne zajímá. Honem svrchník!"

„A což moje dramatické lekce?"

„Boty, hůl, klobouk, zazvoň na Dorotu."

„Zazvoním, až mi odpovíš."

„Zjednej si koho chceš na deset, dvacet lekcí. Ovšem, příliš se mi do vydání nespouštěj, — o tom si vyhradím ještě slovo. Zvoň, zvoň!"

Spůsobiv šramotu, jakoby se vypravoval k severní točně, odcházel pan Lutna za chvíli.

„Nevrátím se již,“ pravil mezi dveřmi, „jest chladno. Ať mi Dorota ohřeje želízko a položí do postele.“

„Stane se. Ale tatínku, — počkej.“

„Rychle — rychle!“

„Smím pozvati slečnu k nám?“

„Pozvi.“

Pan Lutna bouchl dveřmi a otevřel je hned zase.

„S tou osobou, — jak se u všech všudy jmenuje —“

„Slečna Michalcova.“

„— nedělej mi žádných caviků! Takoví lidé bývají smělí, ukáže-li se jim laskavá tvář.“

„Neboj se.“

Těžké nohy páně Lutnovy dupaly po schodech několik okamžiků dolů a pak zase vzhůru.

Zdenka vběhla do předpokoje.

„Toť strašné, nevypravím se z domu samými starostmi: Na noviny nechť mi nikdo nesáhne!“ volal pan Lutna, vstrčiv hlavu mezi dveře.

„Budu je stříci jak oko v hlavě,“ smála se Zdenka a zavřevši za otcem vrátila se do rodinného pokoje.

Hodivši knihou do kouta na pohovce, urovnala si před zrcadlem vlasy, obešla s dovádivým líčením respektu pult s novinami a zotvírala všechna okna.

Ještě skok před zrcadlo a pak k oknu, z něhož se vyložila.

Časté kývání krásné dívčí hlavinky svědčilo o mnohém pozdravu, který z ulice nahoru do prvního poschodí slušného domu zalétl a mnohé nahýbání, obracení a všechen ruch hrající drobnou a přec plnou i luznou dívčí postavou byl znamením živého interesu, s jakým výjevy pouličního života sledovala.

Za hodinu asi odešla do svého pokoje a přioděla se rychle na procházku.

„Zavřete v pokoji okna,“ velela Dorotce v předpokoji, oblekajíc si rukavice. „Dbejte v čas, aby měl otec želízko do postele a připravte mi večeři na osmou.“

„Kam ráčí slečinka?“

„Na procházku, — ne, k Fantovům. Anebo k Petříkovým — sama nevím.“

Kráčejíc ulicemi bez určitého cíle a očividně na vahách, kam by se měla obrátiti, ocitila se Zdenka v brzku na cestičkách malého parku zřízeného kolem děkanského kostela.

Setkala se s několika pokašlávajícími špitálníky, s mnohými chůvami, s dětmi v písku se batolícími a minula mladého, švihácky oděného cizince, kterýž si bedlivě stavbu kostela prohlížel; pociťujíc poněkud unavení, zasedla na krátko na jednu ze sadových lavic a dívala se hře dětí.

Podobá se, jakoby člověk měl šestý smysl, tak jemný a málo patrný, že si ho nejsme ani vědomi aniž jej definujeme. Mohli bychom smysl ten snad nazvati tušením ve spůsobě konkretní a po výtce na vzájemnosti lidské se jevící. Hledí-li na nás někdo upřeně ze zadu, obrátíme se, aniž bychom pocítili patrného nutkání; podíváme-li se bystře na oči spícího, probudíme jej neb způsobíme aspoň nepokoj v jeho spaní; vejdeme-li do místnosti zdánlivě prázdné, pozorujeme, že někdo jest a musí býti přítomen, třeba náš sluch a zrak ničeho neznamenal; sem náleží také předtuchy, mnohdy podivuhodně se osvědčující a jiné úkazy, jevící se nejzřejměji v citovém žití zvláště sensitivních povah a zjednávající spiritismu hojných přívrženců.

Pouštějíce však jiným vyzkoumání tohoto posud nepojmenovaného prvku v sloučenině lidské duše, konstatujeme prostě, že Zdenka nevědouc čím puzena, zvedla za chvíli hlavu, obrátila se v určitou stranu a její oči se setkaly přímo se zraky neznámého mladého muže; poznala v něm obdivovatele gotické stavby kostelní.

Stál několik kroků před ní mezi boskety, opřen lehce o strom a hleděl s mladickou zálibou na spanilé děvče. Zapýřila se, mladík se vzpamatoval, zdvihl lehce klobouk a dal se zvolna stranou.

Zdenka odešla rychle opačným směrem, ani se neohlížejíc, — dvě minuty, sto a sedmdesát krůčků; po té se však přece ohlédla. Cizí švihák nespěchal na svém útěku, ba byl ještě tak blízko, že Zdenka postřehla, kterak mu zahrál úsměv pod kníry, jež si hladil a kroutil.

Zamířila do nedalekého domu.

Všecka udýchána a zruměněna vyběhla do prvního poschodí.

„Tuším, že zde bydlí slečna Michalcova,“ oslovila služku kutící na chodbě.

„Ano, — dveře v levo.“

Zaklepala a vešla.

Nalezala se v kuchyni, naplněné podivnou směsí nářadí, v níž starý muž s vykasanými rukávy a brejlemi na očích lopotil se s lepenkovým krunýřem, patrně ženským, snad Johanny d' Arc. Pobíjel jej papírovými zlatými hřeby.

„Slečna Atanasie Michalcova doma?“

„K službám,“ odpovídal stařec, zvedl si okuláry na čelo, přišoural se ku dveřím, vedoucím dále do vnitř a zvolal: „Voršilo!“

Dveře se pootevřely a jimi vyklouzla ženská hlava.

„Pardon — na okamžik strpení, ctěná dámo. Strýčku, podej slečně židli, — utři ji —!“

Za dveřmi nastal šramot a šustění.

„Račte!“ vybízela tragická milovnice, otevřevši za několik slušných okamžiků znova, — tentokráte do kořán — dveře svého boudoiru.

Byla oděna obnošeným županem, jímž velké, přeplné formy její statné postavy nebyly zmírněny; černovlasá a černobrvá měla výrazný obličej s určitými rysy a pletí poněkud svadlou, což bylo možno přičísti účinkům mnohého a ne vždy vzácnými prostředky prováděného líčení. Přes to byla slečna Atanasie dosti hezká a před málo lety nepochybně velmi hezká, ba snad krásná; všechno na ní svědčilo však již o zralejším mládí a bez rozpaků mohl jí host přiznati skutečnou zletilost před zákonem. V interesu dám jest opravdu litovati, že mezi dvacátým a pětadvacátým rokem jest pouhých pět let.

„Promiňte, jestliže vytrhuji, slečno,“ vypravila kvapně Zdenka z dmoucích se prsou. „Neměla jsem vlastně v úmyslu již dnes vás navštíviti, leč —“ přistoupila k oknu malého pokoje a přelétla zrakem ulici. Nebylo tam nikoho, jenž by se podobal jistému člověku.

„— leč domnívala jsem se, že dnes nehrajete, poněvadž — poněvadž se dává — tuším — operetta.“

„Nikoli, slečno. Fraška. Neklamete se však přec, — nehraju dnešního večera.“

„Toť mi vítáno. Jsem aspoň jista, že moji žádost vyslechnete, když vás nezdržuji od zkoušky, nebo hry či toiletty.“

„Račte přijati místo,“ vybízela s úklonou slečna Michalcova, ukazujíc na vetchou, z hůlek sestrojenou židličku z časů prvního empire a přistavujíc si sama důkladnou židli, jakou vídáme po venkově a již považují někteří vlastenci za židlový typ staročeský.

„Jsem odkázána na vaši laskavost,“ počala poněkud v nesnázích Zdenka; mátl ji pevný pohled herečky a nezvyklé okolí, v němž se nalezala. „Doufám, že mi neodepřete malého přispění, za kteréž bych se neodvážila žádati, kdybych nebyla zpravena o vaší ochotě.“

„Jsem k službám.“

„Bylo mi řečeno, že udílíte dramatické lekce, jichž velice potřebuji. Po svém přesvědčení neumím ničeho a chci se vám v učení bezvýminečně podříditi, abych se naučila aspoň něčemu.“

„Neodůvodněná skromnost,“ prohodila s úsměvem tragická milovnice, jejíž pohled se přiostřil k pátravému a tón řeči k bezohlednějšímu. „Slečna má přirozený dramatický oheň a pohyb.“

„Lichotíte mi,“ namítala Zdenka, klopíc rozjasněné oči.

„Nikoli. Mluvím o věci, jíž rozumím. Zkusme něco, slečno. Improvisovaný výstup ukáže vše, čemu se již nemusíte učiti a co vám chybí. Umíte snad nějakou maličkost.“

„Doufám, — však — nepřipravena —“ zajíkala se Zdenka, dostavší nezbytné debutantské tlučení srdce.

„Ano, právě že jste nepřipravena. Prosím, neračte se ostýchati. Jsme samy, můj strýc nevšímá si ničeho a já odstoupím stranou. Deklamujte třebas tomuto věšáku, nebo kamnům, račte si počínati úplně volně.“

Zdenka deklamovala část své úlohy.

„Pěkný talent, gratuluji vám,“ tvrdila zvolna, důrazně slečna Michalcova, položivši Zdence ruku na rameno. „Trošku soubretka, trošku naivní milovnice, více však poslednější. Slečna nebyla ještě zamilována?“

„Nebyla.“

„Nehoršete se pro mou smělou otázku. Táži se jen, zdali zlato bylo již v ohni. Nu, časem, — časem. Chcete se věnovati opravdově divadlu?“

„Věnovati, — ovšem, — ale — —“

„Nerozpakujte se. Věštím vám hezkou karriéru.“

„Na to jsem nikdy nepomyslila,“ odpírala Zdenka. „Chci hráti u příležitosti a prozatím běží mi o pouhé nastudování nepatrné úložky selské dívčiny.“

„Ach, — tedy pro ochotnické divadlo?“

„Ani tolik. Některé známé rodiny pořádají malou zábavu a na program položen také malý entreacte o třech, čtyřech osobách, z nichž jednu mám sehrati já. Toť vše.“

Herečka zdvihla kvapně svoji ruku s ramene Zdenčina a ustoupila poněkud.

„Promiňte, slečno, mýlila jsem se bezděky, pozdravujíc ve vás novicku našeho umění. Dovolte, abych připojila, jak lituji, že bylo mezi námi pouhé nedorozumění.“

„Prosím, abyste mi přes to neodpustila ničeho a naložila se mnou upřímně a bez ohledů jako se skutečnou novickou,“ pravila Zdenka rychle, srdečně, jako na usmíření herečky, jejíž tón s poznáním omylu přešel rázem v uctivý, reservovaný.

„Přičiním se, pokud mi dovolíte a seč budu.“

„Ujednáno,“ smála se Zdenka, tisknouc ve své ručince slušnou, hezky utvářenou ruku herečky. „Jen prosbu ještě. Nemám nikoho, kdo by mne vyprovázel, a doufám, že vám nebude obtížno, přenésti svou školu do bytu své žačky.“

„Jak vám libo. Kromě mé školy měla byste však také častěji divadlo navštěvovati.“

„Ráda bych. Přijdu dosti zřídka do divadla, — nejspíše s přítelkyněmi, poněvadž otec zřídka se dá uprositi, aby mne doprovodil.“

„Tím spíše hleďte využiti vzácného požitku ve svůj prospěch. Radila bych vám přímo některé kusy, spůsobilé zvláště pro studie ve vašem oboru.“

„Vroucí díky. Poslechnu, raďte jen.“

„V dnešní frašce — kus jest sám o sobě z lehčích — má naivní milovnice velmi vděčnou úlohu.“

„Toť bych ovšem neměla promeškati,“ zasteskla si Zdenka.

„Já sama se za chvíli vydám do divadla, — ač kus již dobře znám. Kdybyste byla přítomna, mohla bych vám mnohým upozorněním posloužiti.“

„Jak jste dobrotivá. Půjdu s vámi, — avšak, — nu což na tom, — budete mi laskavou průvodkyní. Dávám se ve vaši ochranu.“

Hned za nerozvážnými slovy následovalo poznání chyby. Leč Zdenka z obyčejné umíněnosti chybujících nedopustila již obratu a zmařila pokus námitek slečny Michalcovy v zárodku.

U zadního vchodu roubené budovy, v níž bylo umístěno městské divadlo, uvítali nezaměstnaní herci a herečky hosta slečny Michalcovy zvědavými pohledy, jež stíhaly Zdenku po celý večer. Byla jimi zprvu zmatena a puzena k návratu; provázející ji herečka opatřila však skryté místo, s něhož mohly dobře přehlédnouti jeviště, aniž byly vydány mimo zrakům herectva ještě pozornosti hojně shromážděného obecenstva. —

Touže dobou scházeli se večerní hosté v hostinci Jindrové, předním v městě.

Z prvních byl mladý štíhlý muž, elegantního zevnějšku a velkoměstských, jistých, uhlazených spůsobů; vešed, rozhlédl se, přejel si lesklé černé kučery, moderně přičísnuté a vybral si místo u okrouhlého stolu v zákoutí u kamen. Za kamny sestrčili oba sklepníci hlavy a šuškali; u druhého, třetího stolu a jinde učinili sousedé podobně. Cizinec pozoroval zvědavost, jejímž byl předmětem, aniž by na jeho hezké tváři aneb v klidných, skoro melancholicky snivých hnědých očích bylo znáti samolibost, mrzení neb opětování zvědavosti.

Povytáhl si černé hebké kníry a zahloubal se do jídelního lístku, po té do „Krajana“.

Nedlouho po té vkročil do jídelny starý pán a zaměřil také ku stolu u kamen; v půl cestě se zarazil, pohledl nedůvěřivě k okrouhlému stolu a obrátil se ku sklepníkovi. Ukazuje palcem přes rameno směrem k mladému cizinci domlouval pilně služebnému, jenž krčil rameny a odpovídal vytáčkami.

Nechav sklepníka, odebral se starý pán ke stolu; klobouk a svrchník mu pověsili.

Po několika ostrých, zlých pohledech, jimiž z pod hustého obočí střelil po cizinci, dobyl starý pán lomozně židli a s okázalým hlukem se usadil. Obrátiv se k sousedovi zády, opřel loket o stůl a vyňal ze šosu stříbrnou tabatěrku a šátek; oboje pak zhurta zase schoval do kapsy, kynul sklepníkovi a ušklíbnuv se chtěl mu cosi říci. Neřekl však nic a poslav přes stůl znovu tucet jisker ze svých očí, tvářil se velmi rozervaně.

Sálem obcházel tlustý muž s vyšívanou čepičkou na hlavě a otevřenou tabatěrkou v ruce. Přiblíživ se ku kamnům podával také nespokojenému starému pánovi; týž sáhl pravou rukou do tabatěrky a vsouvnuv levou pod stůl gestikuloval jí prudce směrem k cizinci.

„Prosím tisíckráte za odpuštění,“ žádal sladce muž s čepičkou mladíka, „dovolím-li si pozvati vašnost k malinké změně místa.“

„S radostí.“

„Pan Cípek,“ pokračoval hostinský, seznamuje cizince se starým pánem, „sedává již přes dvacet let na místě, které jste ráčil zasednouti a snad by spíše snesl čtyřiadvacet hodin levou botu na pravé noze než jinou židli nějakou tu hodinku večer u mne.“

Pan Cípek kýval na dotvrzení, vyměnil si s cizincem místo a záře spokojeností vyložil před sebe tabatěrku a k ní šátek, hladil oboje a chutnalo mu.

„Dobrý večer,“ přihlásil se později starší muž s velikými okuláry na nose a stříhanými licousy po tvářích; postaviv se mezi pana Cípka a cizince obracel se od jednoho ke druhému.

„Dovolte, pane,“ ozval se pan Cípek, ťukaje na stůl vedle talíře, na němž mladík čtvrtku kapouna rozbíral. „Pan oficiál Vlach by vás prosil o přepuštění svého místa.“

„Již zase? Pane hostinský, — odstěhujte mne někam, kde nikomu nebudu překážeti. Pánové mi tuším nezazlí.“

„Ale, ale! Račte jen zůstati,“ konejšil Jindra neznámého hosta, „přidáme židli a bude po svízelích. Jindy zde sedávají čtyři páni, dnes bude pět.“

Pan Vlach sňal brejle, ponořil je do hlubin jedné kapsy a vyňal z druhé jiné okuláry, jimiž obrnil své oči na čtenářskou výpravu kupou novin, které mu sklepník snesl.

Pan Cípek hladil tabatěrku, mačkal šátek, usmíval se a kýval chvílemi na přisvědčenou svým tichým myšlenkám.

„Lutna s Ovesným,“ oznamoval za chvíli nahlas a již potřásali si kříž na kříž čtyři pánové kolem stolu rukama.

„Pánové se zdrželi,“ vytýkal oficiál, popatřiv přes brejle a časopis na hodiny.

„Ehé. Zkoumali jsme nový druh brambor,“ vypravoval pan Ovesný, také starý pán v mysliveckém kabátě. „Jsou zvláštní, ranné — tentoc,“ zabředl, prohlížeje si cizího mladíka.

„Dostal je z Tyrolska od švakra,“ vykládal pan Lutna dále; „mají vám podivný květ, neobyčejný — hm, hm, hm,“ zakuckal se, upoután zjevem neznámého.

„Chladno, pane Cípku, což?“ prohodil pan Ovesný, mna si ruce.

Oslovený pohladil tabatěrku, pomačkal šátek a kýval na levo.

„Ó, což to! Já pamatuji tou dobou sněhy,“ tvrdil otec Zdenčin.

Pan Cípek hladil tabatěrku dále, usmíval se a kýval na pravo.

„Já také,“ hájil se pan Ovesný, „a jaké sněhy! Když jsem v Haliči u hraběte Glinského na Ulanówce správcoval, mívali jsme o svatém Janě téměř poloviční sanici.“

„Pomysleme si! Arciť blízko již u ruských hranic?“

„Blízko. Deset mil, — ne, počkejme, dva dny se musilo s dobrým spřežením jeti, — či pouze jeden, nebo tři? Už se nepamatuji.“

„Ze statků Glinských u Drohobycze jest na ruské hranice dobrých patnáct mil,“ prohodil cizinec.

Všichni čtyři pánové upřeli naň s ustrnutím oči a odmlčeli se.

„Pak jen považme, co asi ve válce zkusí ubozí ruští vojáci při takové nepohodě,“ přerušil mlčení bývalý správce, zíraje do novin, odložených oficiálem.

„Inu tak! Tam dole okolo Dobrudžy v samých řekách a močálech,“ litoval pan Lutna.

„Ach, tam není zle,“ opravoval pan Ovesný, „naši vojáci, kteří byli ve Valašsku v roce šestapadesátém, vypravovali, že v těch končinách bývá teplo jako v Italii. Hůř asi bude v zadu v kavkazských horách. Víme jak u nás bývá, což teprve na kopcích v Rusku. Brr!“

„A při tom si junáci tak slavně počínají;“ divil se pan Lutna. „Považíme-li, že operují jako blesk, — četl jsem dnes, co vyvádí generál Tergusakov.“

„Tergukasov,“ ozval se oficiál, zdvihnuv svou hlavu přes noviny.

„Tedy tak. Vlasy mi na hlavě vstávaly. Turci jen běží a oni za nimi a pořád je bijí.“

„Mají dobrou jízdu,“ prohodil znalecky bývalý správce.

„Ovšem, a výtečné vůdce. Zejména jak jsem dnes četl, jezdecký generál Čavačadze.“

„Čavčavadze,“ opravoval hlučným basem oficiál a pohřížil se znovu do čtení.

„Dobývají vítězství za vítězstvím. Právě ztekli Ardahan,“ vypravoval pan Lutna dále.

„Kde to stojí?“ žasl pan Ovesný.

„V novinách, vždyť je držíte v rukou! Čtěte jako já a budete také věděti,“ poučoval samolibě otec Zdenčin.

„Já nikde nic nevidím,“ bručel správce.

Pan Lutna vzal mu časopis z rukou a oba pánové převraceli horlivě listy a probíhali rubriky od nadpisů do tiskaře.

„Hm hm! Nemůžeme nalézti,“ stěžovali si unisono.

„Zde,“ řekl cizinec, sáhl mezi dvě šedivé hlavy a ukázal prstem na určité místo.

„Skutečně. Děkujeme.‘

„Já nic nevěděl,“ přiznával se správce. „A kdy se to sběhlo?“

„V těchto dnech. Jestli včera či předevčírem, nevím určitě.“

„Devatenáctého května,“ udal neznámý mladík.

„Pravda, devatenáctého. Slavný boj,“ pokračoval povýšeným hlasem pan Lutna, „krvavý a mistrný. V levém boku kryl hlavní sbor generál Tergusakov.“

„Ter-gu-ka-sov,“ bručel přes stůl oficiál.

„A na pravém křídle stál u Batumu kníže Čava —“ pan Lutna hledl plaše na noviny, za nimiž byl ukryt oficiál.

„Čav-ča-va-dze,“ zahřměl skutečně správný oficiál pan Vlach.

„Podivná jsou ta ruská jména,“ žasl správce.

„Ba že,“ dotvrzoval pan Lutna.

„Mám za to, že pánům nezní asi cize jména skutečně ruská,“ vmísil se do řeči opět neznámý. „Oba jmenovaní vůdcové jsou původu gruzinského a rovněž jejich příjmí.“

„Aj, aj!“ divili se pánové.

Cizí mladík se vzchopil a odešel ku svému svrchníku pro pouzdro s doutníky.

„Znáte jej?“ — „Odkud je?“ — „Kdo to?“ vyletlo zároveň z trojích úst a pan Cípek rozmnoženým kýváním sesiloval společnou otázku. —

„Neznám.“

„Jak živ jsem neviděl.“

„Spadl mezi nás jak s nebe,“ zněly odpovědi.

„Ten člověk všechno ví! Já čtu pořáde, ale takovou hlavu nemám,“ mínil pan Lutna. „Ať chci já datum, pan Ovesný kus Haliče, ať řeknu Ardahan nebo Tergusakov —“

„Tergukasov! Příteli!!“ napomínal zuřivě pan Vlach.

„Pardon. Ale, — začněme s ním řeč.“

„Pane oficiále,“ vybízel správce.

„Ještě jsem nic nečetl. Nevytrhujte stále,“ broukl vyzvaný.

„Promluvte s ním sám, pane Ovesný,“ mínil otec Zdenčin.

Pan Cípek přikývnul s úsměvem a hladil tabatěrku.

Neznámý se vrátil. Chvíli bylo ticho.

„Hm, hm!“ odkašlal si pan Ovesný přimhouřil jedno oko a zdvihnuv sklenici prohlížel ji. „Jak chutná vašnostem naše pivo?“

List novin před oficiálem se sklonil, pan Lutna vytáhl obočí a pan Cípek přerušil pokyvování; čtyři páry zraků zaměřily soustředně na cizince.

„Dobrá kuchyň, dobrý nápoj,“ chválil oslovený, poznav za chvilku, že jest poctěn otázkou.

„Není tak všude. Kterak u vás, prosím?“

„U nás?! Těžko mi odpověděti; pro mne nikde není u nás.“

„Za kterou firmu pán cestuje?“

„Za svou. Jsem od maličkosti mezi cizími a přenáším svůj domov s místa na místo. Nyní jsem mezi ctěnými pány u nás.“

„Těší mne srdečně,“ ubezpečoval pan Ovesný.

„Račte býti ubezpečen, že my, měšťané, dovedeme si vážiti každé vzácné návštěvy vzdělaných a ušlechtilých pánů,“ komplimentoval pan Lutna. „Tuším, že vašnost nemešká dlouho mezi námi a nezhrdne svými prvními známými, kteří — jak mohu poctivě ubezpečiti — nejsou z nejhorších. Osměluji se představiti vám své přátely, pana Cípka, prýmkáře na odpočinku, pana Ovesného, správce v pensi, pana Vlacha, oficiála ve službě a konečně sebe, Lutnu, prve obchodníka, nyní privatiera.“

„Edvard Holub, stavební adjunkt,“ přihlašoval se s úklonou cizinec.

„Ah—ha! Státní — prosím?“ tázal se Ovesný.

„Soukromý, podnikatelstva Bydžovský a spol.“

„Je-li možná,“ žasl radostně pan Lutna. „Toť jsme již poloviční přátelé! Račte býti snad v bližším poměru s panem stavebním radou?“

„Paní Bydžovská jest moje teta.“

„Dovolte, abych vám směl stisknouti ruku na důkaz přátelské úcty. Znám pana strýce, ctím jej a lituji, že nemožno, abychom se častěji stýkali. Buďte mi náhradou.“

„Snad, že strýc v brzku přijede sem.“

„Ale, — ta radost! Máte zde práci?“

„Já, nikoli. Poslali mne k vám a z toho soudím, že za nějaký čas přibude strýc, aby mi pověděl proč. Učiním-li vám tím vděk, budu jej ve svém příštím listu do Prahy od vás pozdravovati.“

„Velice bych za to prosil. Jsme staří přátelé, pochybuji sice, že by se pan stavební rada na mne dobře pamatoval, — neviděli jsme se již dávno —“

„Strýc Bydžovský má dobrou paměť.“

„Nu, pak si snad přece vzpomene, že před lety společně s nějakým Lutnou jistého sedláka exekvoval. Setkali jsme se tehdy poprvé a naposledy; zda-li mne zachoval váš pan strýc v příznivé vzpomínce, nevím, já však nezapomněl, ctím jej a vážím si ho. Prosím vás, — takový muž dobývá si náklonnosti rázem, — milionář a stavební rada! Jest zdráv, vede se mu dobře?“

„Lépe než mně.“

„Ale, ale, — mladý pane!“ káral Ovesný.

„Mladý pán se nudí,“ zívl si mladík.

„U nás nesmíte!“ zakazoval pan Lutna. „Dopřejte mi té radosti, abych vás směl přihlásiti přispívajícím členem v našem ostrostřeleckém sboru, činným údem v zábavném spolku „Kri-kri“, v „Hlaholu“, „Sokolu“, u hasičů — kde pak ještě?“ lámal si pan Lutna hlavu.

„U veteránů — byl-li mladý pán vojákem,“ doplňoval vážně bývalý správce.

„Byl. Loňského roku táhl jsem za srbskými prapory od Alexince k Pirotu a pak od Pirotu k Alexinci.“

„Je-li možná. Vy jste byl dole?“ podivil se pan Lutna. „Ale, toť musíme s vámi do čtenářsko-zábavného spolku! Budete přednášeti, otevřete nám oči; znáte beztoho všechno v těch krajinách, kde se opět perou, lid, vojska, vůdce, Tergusakova —“

„Tergukasova!!!“ rozčertil se oficiál a mrštil novinami před sebe; sebrav je zase po několika hněvivě povržlivých pohledech na chybujícího přítele, četl dále.

„Neračte na mne spoléhati,“ ozval se Holub. „Jsem nepřítelem závazků. Mařím-li čas a peníze, činím tak po svém, nechtěje se nikdy baviti, radovati, truchliti nebo přesýpati písek podle paragrafů stanov a programů. Obdivuji se pánům, kteří se obětují tolika jednotám.“

„My?!“ usmál se otec Zdenčin. „Nám jsou sklenice plzeňského a bačkory milejší než všechen spolkový život. Já jsem pouze členem loterní jednoty „Fortuna“, pan Ovesný ekonomem veteránů, pan Vlach v úvěrním a pensijním spolku úřednickém, přítel Cípek v marianském bratrstvu, — co máme činiti více? Tu jsem vám vypočetl čtyři spolky, k nimž se vy, mladý nadějný muž, jistě nedáte.“

„Naději se do sebe takové zdrželivosti.“

„Ale něčemu se přece věnujete. Dopoledne přijdete mezi nás k „modré rukavici“ na víno, odpůldne do kavárny na taroky s přítelem Ovesným, večer sem a dni vám poplynou jak v ráji. Prázdný čas věnujete dívkám, máme zde krásné děti, — hehehe — již se usmíváte. Oč, — že jste hned na první ráz něco ulovil? Známe to z mladých let. Nechci vyzvídat, ale přejete-li sobě, pomohu vám, — pokud starý člověk slušně může.“

„Díky. My mladí musíme si do dívčích srdcí raziti cestu sami. Připouštím ku chvále vašeho města krásu jeho dcer. Před nějakou hodinou skutečně mne upoutaly některé sličné zjevy.“

„Jen za nimi, nepustit se stopy! Vám neodolají a přejte si, mladý pane. Milostná zápletka jest pro jinocha potřebou. Mnoho štěstí.“

„Doslechl jsem také o zajímavých herečkách vašeho městského divadla. Hrají prý dobře.“

„Nemůžeme sloužiti,“ odfoukl pan Ovesný.

„Jak? Pánové nenavštěvují divadlo.“

„Ne.“

„Jednou za čas,“ připouštěl pan Lutna, „k vůli dětem nebo známým. Ale jinak nevím, koho z měšťanů by divadlo vábilo. Mládež ať se podívá, — také s mírou — a jinak nechť nás nechají komedianti s pokojem.“

„Rozcházíme se v názorech,“ namítal mladý adjunkt. „Považuji řádné divadlo za měřítko kulturního stupně občanstva.“

„Prosím, v tom nejsme pozadu! Obec vydává na školy až příliš, — my, kdož platíme přirážky, známe její zásluhy o šíření osvěty oceniti. A neschází nám ničeho, občanstvo jest zámožné, město samá továrna i obchod, — věru, pokročilejších obcí bude v Čechách málo.“

„Tím spíše by bohaté město a uvědomělé občanstvo měly se zastyděti za divadlo, na němž pouhé, chatrné, roubené zdi jsou zásluhou obce. Město co do zámožnosti jedno z prvních, co do obyvatelstva snad na čtvrtém neb třetím místě v zemi, — tuším na dvacet tisíc duší?“

„S neusedlým obyvatelstvem vysoko přes dvacet tisíc!“

Proud zábavné a nevášnivé výmluvnosti mladého muže rozrážel se ještě dlouho o úskalí flegmatické umíněnosti v předsudcích a utat konečně oficiálem na dobro.

„Už to mám!“ pravil vítězně, snímaje své čtenářské okuláry s očí a zavěšuje si za uši společenské brejle. „Čtyřiadvacet hodin jsem neměl pokoje, avšak nyní vás usvědčím, Lutno. Tvrdil jste včera, že sbor, o který jsme se přeli, sluje vanský a on se zatím nazývá — erivanský! Erivanský — rozumíte? Zde, čtěte, černé na bílém.“

„I božínku, což na tom?! Mínil jsem sbor, jemuž velí generál Tergusa —“

Vztýčiv se, byl by pan oficiál bez mála porazil stůl; vyškubl z kapsy svrchníku papír, z vesty olůvko a zlomiv ve své zuřivosti špici tužky, čmáral velkými literami a syčel skrze zuby: „Ter-gu-ka-sov!“

„A už mne nezlobte!“ hučel, hodiv panu Lutnovi papír.

Hovor byl převeden opět na bojiště, vrátil se pak do místních pivovarů, prošel ohněm staromládeneckých anekdot a dozněl na ulici v tklivém loučení.

„Geniální hlava, ten mladý Holub!“ liboval si pan Lutna, vyprovázen oficiálem Vlachem. „Četl, pamatuje si, ví všecko.“

„A vy nic. Učíte se z novin nazpaměť, spletete si páté přes deváté a máte nás za blázny. Ani slabikovat ještě neumíte,“ káral oficiál soudruha s přátelskou upřímností.

Přišed domů, ulehl i usnul s blažícím vědomím své převahy, získané zachráněním správného vyslovování cizích jmen a ve snu zdálo se mu, kterak kníže Čavčavadze před frontou svých jezdeckých pluků připíná mu odměnou na prsa první gruzinský řád první třídy.

(Pokračování.)

Harun-al-Rašid.

Báseň
od
J. V. Sládka.

Já, Harun-al-Rašid, člověk spravedlivý,
od počátku věků až na soudný den
hledím ku člověku a na jeho vřavu,
jak by hleděl bdící na spícího sen.
Vidím jeho srdce: nádoba to prázdná,
vidím jeho žití: prázdný je to dech;
obléká a svléká věčně oděv blázna,
potácí se věčně, kde je stezka srázná,
belhá se, kdy mní, že letí na křídlech —
až se po všech strastech, lopotě a práci,
radosti a stesku, touhách dlouhých let
jako zrnko písku do propasti skácí
a na břehu po něm nezbude ni sled.

Nádobo ty prázdná! slyš, co tobě praví
ten, jehož tvých skutků činí svědkem Bůh,
ten, jenž viděl Kaina, a do věků tajna
jak napíná zraky a napíná sluch,
stále tebe vidí, jak tvá dráha kleta
od Chama ats pošel, nebo od Jafeta,
stále tebe vidí, jak jsi Kaina druh.

Krmí tvou je vina, ctnost ti jenom bájí,
jenom útočištěm, když je vrahem blud,
jazyk tvůj je lhavý, ret tvůj usmívavý
zkaženého srdce kryje kal a rmut —
u svých bohů žebrák, když se rozhněvají,
sám ku bratří stesku slitováním chud.

Byl jsem při tvém rodu, budu při tvém skonu,
vidím tvoje žití jako vetchý troud,
život jednotlivý, život milionů
jest jen záblesk žhavý jiskry, jež tě stráví,
aby mohla mžikem dále přelétnout;
dále, jenom dále věky neskonalé
věčně tvoříc, ničíc, uvolňujíc stále
a do věčných zase uvrhajíc pout.

Ve mrákotě zrozen, v mrákotu se nesa
letíš, zpupný vítěz, v žití krátký mžik,
za tebou co bylo v zapomnění klesá,
slyšíš jenom dneška opojivý ryk,
ale v posléz oči upřeš na nebesa,
když tvůj svět a dumy rozpadnou se v rumy
a jak posměchem je vítězný tvůj křik.

Jiný v každou chvíli, nemáš v sobě síly,
abys pohleď světlu v tvář anebo tmám,
mezi tmou a světlem vrávoráš jak spilý
a když ve svých stvůrách šílený jsi sám,
směle pravíš Bůh že Veliký to šílí.

Co to kvílíš stále osudu se boje?
Bohu dej co boží, bližní měj svůj díl,
však též směle sáhni po tom, co je tvoje
a tvé právo tady dostačí ti v cíl!
nač tvé oko plaše v budoucnost se dívá?
klidně může hledět líce spravedlivá.

Slyš! Já vím, to slovo že je zvuk jen lichý,
pablesk nebes maně vržen na ten svět,
však přes vaše bludy a přes vaše hříchy
setrvá tu stále v moři lidských běd:

ve příboji vášní nepohnutá skála,
zbloudilému plavci hvězda skvělá, stálá,
maják od přístavu vzdorující mhám; —
přes ty vaše křivdy, vášně, zápas divý
obraz boží bude člověk spravedlivý,
nesmrtelný jako Velký Bůh je sám.

Z dějin a politiky národností v Uhrách.

Napsal

Dr. J. L. Píč.

Celých téměř tisíc let sedí Uhři na středním Dunaji (od roku 892—894), a celých těchto tisíc let zápasí různé národnosti království uherského s nezvanými hosty o své politické postavení: není tedy otázka národnostní výmyslem naší doby, alespoň ne na středním Dunaji, neboť tam trvá od pradávna, měníc nanejvýše časem svou zevní podobu.

Pojímání uherských poměrů jest zajisté jednou z nejtěžších partií rakouského dějepisu, možná snad proto, že během času zmateny a smazány jsou původní pojmy, týkající se někdejších poměrů historických v Uhrách, tak že badateli novověkému těžko jest vyplésti se z tohoto labyrintu spletených poměrů a pojmů minulosti. Vždyť pak již sama první věta dějin uherských: země uherská dobyta jest od Uhrů, jest větou plnou záhad a pochybností, a na pochybném tom základě vystavěna pak celá budova dějin uherských, rovněž pochybná a záhadná, kterou tuto nutno na prvém místě vysvětliti.

Kočovní Uhři, přišedše od jižního Uralu, usadili se v druhé polovici IX. věku v dnešní Moldavě, odkudž je zavolal na pomoc proti Svatoplukovi francký král Arnulf, při kteréž příležitosti na západě první zmínka o nich se činí. Jedinou však zprávu o jich vystěhování z Moldavy a usazení se na středním Dunaji zachoval nám císař byzantský Konstantin Porphyrogeneta asi v tomto smyslu: když Uhři meškali na výpravě proti Velké Moravě, bulharský car Symeon, jehož zemi nedávno, najati byvše od Řeků, spustošili, spojil se se sousedy jejich Pečeněhy a přepadl území jejich v Moldavě; vše, co doma zůstalo, jest pobito, stáda odvedena, a Pečeněhové usadili se v zemi právě dobyté; to když viděli Uhři vracejíce se z výpravy své, ze strachu před Pečeněhy obrátili se, aby hledali sobě nových sídel, tam kde nyní sedí, na středním Dunaji. Zprávě této císaře byzantského můžeme směle věřiti, neboť vypravuje událost tuto jako na doklad, proč Uhři od té doby báli se Pečeněhů, a proč v Cařihradě pro případ války s Pečeněhy nemohli počítati na Uhry. Dle tohoto výkladu však nelze příchod Uhrů považovati za výboj, aniž tvrditi, že říše uherská výbojem povstala. Živili se Uhři arci, po příchodu svém na Dunaj ponejvíce bojem až do osudné bitvy u Augšpurka (955), ale v těchto loupežných bojích měli podle stížného listu biskupů bavorských účastenství i Slované, pobádajíce Uhry ke vpádům do říše francké a účastníce se ve vpádech těch.

Říše uherská však povstala teprve za sv. Štěpána, který s územím nebo vlastně tehdy (od r. 1000) již královstvím uherským spojil Slovensko (po r. 1025) a i krajiny východní na území dnešního království uherského, jež patřívaly k říši bulharské, za jeho doby právě od Řeků vyvrácené.

Změnou tohoto základního pojmu o původu a vzniku království uherského mění se však rozhodně i celé pojímání dějin uherských, neboť území Slovany a Rumuny obydlená nebyla podmaněna, nýbrž připojena ke království uherskému a onoho rázu státu výbojem povstalého, kde by totiž obyvatelstvo výbojné sídlilo uprostřed obyvatelstva pokořeného a se zbraní v ruce vládlo obyvatelstvu podmaněnému, v Uhrách vůbec nenalezáme. Vždyť pak by národnost uherská uprostřed toho moře slovanského dávno již byla vymizela, kdyby právě Uhři nebyli zaujímali zvláštního území, dělíce se i jinak od nejbližších sousedů svých slovanských a rumunských; naopak zase zachovali i tito poslední svých zvláštních zvyků a obyčejů i svého zvláštního postavení v království uherském i dovedli uhájiti obého v častých bojích, které během času mezi stranami byly vedeny až do konečného rozpadnutí se říše uherské počátkem XVI. věku.

Dějiny starodávné říše uherské končí totiž bitvou u Mohače (1526); i nelze říci, že by tato poměrně nepatrná a krátká srážka s Turky, pověstná nejvíce osudnou smrtí krále Ludvíka, nemající však přímých následků, vyjímaje snad spustošení některé části země, byla bývala příčinou rozpadnutí se čili rozkladu starodávné říše uherské, neboť ne bitva moháčská, nýbrž nesmiřitelnost stran, seřaděných dle území a národností, dala podnět k rozdělení Uher nejprve na dvě a pak i na tři části. Když pak konečně po dvou téměř stoletích spojeno jest zase království uherské v jeden celek šťastnými válkami císaře Leopolda s Turky, vzniklo ústrojí státní podstatně různé od někdejšího; neboť během té dlouhé doby turecké zaniklo jednak vědomí starodávných poměrů mezi národnostmi, jednak, a to hlavně zaváděna v zemi centralisace podle spůsobu západoevropského tak dlouho, až poměry uherské až na nepatrné zbytky na nových základech jsou upraveny; revoluční ústava r. 1848, obnovená r. 1867, jest jen dovršením toho, o čem habsburští panovníci tak dlouho byli tvořili a co podle svých plánů a potřeb pak přetvořili vlastenci uherští. Čeho nedosáhla národnost uherská v době předturecké ani s mečem v ruce proti ostatním národnostem, toho dosáhla tím, že chytře využitkovala politiky rakouské v Uhrách.

Dějepisectví uherské vzniklo jako u nás koncem minulého věku, tedy v době, v které lze stopovati první počátek nového vývoje národností, a pracujíc již s pojmem jednotného království uherského arci podle tehdejších okolností šlechtického, zavdalo přirozeně podnět k výkladu, který hověl především národnosti uherské: neboť co nebylo uherským šlechticem, to nemělo též politických práv ba práva téměř vůbec; a protože práva šlechty zakládala se na uherském státním právě a toto státní právo čili Codex Juris v posloupnosti své odvozovalo se od příchodu Uhrů, neměl v Uhrách práva nikdo, kdo nebyl uherského původu a šlechtic k tomu, neb kdo, stav se šlechticem, nesplynul se šlechtou uherskou v jeden politický celek. Z tohoto postupu myšlenek vyvinuly se i theorie politické let čtyřicátých, opakované i dnes, kde totiž hlásalo se zřejmě, že kdo chce býti účastným svobod politických v království uherském, musí splynouti s národností uherskou, kterážto byla vždy zdrojem veškeré této svobody. Tak vzniklo z pojímání dějin uherských i hlásání a provádění maďarisace i považováno vůbec za velezrádu proti státu uherskému, když by někdo, jsa živ pod ochranou svobody uherské, sám z vlastního popudu a přesvědčení se nepomaďařil. Slovanští národovci, nevědouce sobě rady proti uvedené historické logice, vymyslili novou theorii, že totiž Uhrem je každý člověk, který v Uhrách se narodil, ale jinak že prý tu žijí Maďaři, Slováci a j. a těm že přísluší každému stejné a rovné právo. Kdyby byli jednoduše řekli: my zde máme právo, poněvadž zde jsme, byli by stáli alespoň na stanovisku přirozeného práva, ale tak jim odpověděli zcela krátce, že pojem Uher je totožný s pojmem Maďar, tak asi jako pojem Čech a Böhme, atd. a kdo chce býti v Uhrách živ, ten že musí býti Uhrem čili Maďarem. K lepšímu dotvrzení tohoto politického učení vymyslil nedávno uherský učenec Pavel Hunfalvy (Ethnographie von Ungarn) z brusu novou theorii, že prý totiž Uhři jsou na půdě uherské nejstarším národem, ostatní národnosti pak později přišlými a tedy již z počátku z milosti uherské zde jsoucí; jakého ohlasu tato nová theorie v Uhrách nalezla, arci nevím; to však víme všickni, že maďarisace v Uhrách tak silně bují, jako za zpupného diktatorství Košutova.

Nejvíce ušetřeni bývali zpupností maďarskou arci Chorvaté, mohouce se odvolávati na titul královský pro zemi svou; ale jako někdy Košut na sněmu uherském potupně pravil, že nezná žádného království chorvatského, tak odvážili se i nyní v Uhrách na Chorvaty, byť by prozatím jen v theorii.

Uherský historik Pesty uveřejnil totiž počátkem letošního roku v Ungarische Revue článek pod názvem: die Entstehung Croatiens, v kterémž na základě své dřívější důkladné práce: Az eltünt régi vármegyek (Budap. 1880, 2 sv.) dokazuje, že dnešní Chorvatsko a Slavonie jsou pouhou smyšlenkou nové doby, nemajíce základu v dějinách starších, dle svědectví kterých obě země prý patřívaly přímo k Uhrám; na základě tohoto vědeckého výsledku vyzývá pak Pesty přímo vládu uherskou, aby obě tyto země přivtělila zase k Uhrám, ujišťuje zároveň, že v té příčině vláda bude moci počítati na pomoc všech vlastenců uherských.

Myšlenka tato zdáti se bude arci na prvý pohled příliš paradoxní, jíž vyvraceti vůbec netřeba; a přece má jmenovaný dějepisec uherský v jisté míře pravdu, ačkoliv zase nelze upříti, že se dal více unésti stranictvím a národní vládychtivostí, než slušelo tak důkladnému znalci starých poměrů uherských. Jest totiž pravda, že dnešní Chorvatsko a Slavonie jsou pojmy zcela nové, dějepisně neodůvodněné, neboť jméno Slavonie v dnešním smyslu vyskýtá se poprvé počátkem XVIII. věku a sice co dolní Slavonie, jméno Chorvatska pak v dnešním smyslu uvádí se teprve od roku 1790, kdežto dříve dnešní Chorvatsko pode jménem Slavonie známo bylo, a dnešní Slavonie jen pode jménem komitatů sremského, vukovarského, požegského a kdysi i vereviticého se uvádí, vlastní Chorvatsko však při moři jaderském se rozkládalo. Vyskýtá se zde tedy skutečně něco — alespoň co do jména — zcela nového, skutečné totiž přenesení názvu na země, které názvu toho prve neměly; nicméně však nedá se nikterak dokázati druhá a důležitější část tvrzení Pestyho, že by totiž obě tyto země, nebo celé ono území mezi Drávou a Sávou bylo patřilo přímo k Uhrám, což arci vytkl si spisovatel za hlavní účel. Pokusíme se vysvětliti otázku tu záhadnou pokud možná přehledně.

Dle zpráv císaře Konstantina Porphyrogenety přistěhovali se Chorvaté za času císaře byzantského Heraklia (někdy 632—638) z bílého Chorvatska za Karpaty do starodávné provincie Dalmacie, a vyhnavše odtud Avary usadili se mezi mořem a řekami Cetinou, Vrbasem a Kupou, kdež hlavním jich městem potom byl Bělehrad, nedaleko Zadru při moři ležící. Tato země nazývala se potom vždy Chorvatskem, a když panovníci chorvatští získali i města dalmatská Split, Trogir a Zader i ostrovy dalmatské v zálivu kvarnerském, vzniklo spojené království chorvatsko-dalmatské. Z tohoto Chorvatska při moři jaderském vyšla dle zpráv téhož císaře Konstantina Porphyrogenety část národa za řeku Sávu a založila zde říši pannonských Chorvatů, usadivši se snad uprostřed obyvatelstva slovanského zde již usedlého, bezpochyby slovinského, neboť filologové tvrdí, že nářečí slovinské do dneška tu převládá jakož i pozdější název Slavonie na Slovince poukazuje. Knížectví toto, původně s hlavním městem Sisekem, vyskýtá se počátkem IX. století pode jménem knížectví Ljudevitova, ale veškeré jeho určité stopy zanikají příchodem Uhrů, kde posledně (896) vyskytuje se ve spojení s knížectvím blatenským za knížete Braclava. O nějakém spojení tohoto pannonského Chorvatska s Chorvatskem při moři jaderském do této doby, ba ani za domácích králů chorvatských není určitého svědectví, a pokusy chorvatských učenců v té příčině zůstaly dosud pouhými pokusy. Hlavní závada ve věci té bude asi ta, že pozdější jméno této země, totiž Slavonie, vyskýtá se teprve koncem XII. věku, s titulem královským pak dokonce poprvé teprv r. 1246; avšak tolik asi se vší určitostí na jevo jde, že trojjediného království: Chorvatska, Dalmacie a Slavonie za domácích králů chorvatských nebylo, jelikož tito vždy se uvádějí jen jako králové Chorvatska a Dalmacie a o posávském neboli pannonském Chorvatsku v politickém ohledu nikde určité zmínky se nečiní.

Vyskýtá se tu ještě jiná záhadná a sporná otázka, jak daleko totiž ono pannonské Chorvatsko na východ sáhalo. Dosud totiž tvrdívali učenci chorvatští a po nich ostatní slovanští, že panonské ono Chorvatsko zaujímalo celé území mezi Dravou a Sávou až k Dunaji; nejnověji však obmezil prostranství to poněkud chorvatský učenec Rački v důmyslném pojednání svém: Hrvatska prije XII. vieka (Rad., LVI.) a sice v ten smysl, že prý knížectví srěmské vyloučiti se musí. Víme totiž, nepřihlížejíce ani k známým bojům bulharsko-franckým o krajinu srěmskou v IX. věku, že ve Srěmu ještě r. 1019 byl zvláštní kníže jménem Sermon, kterýž po pádu říše bulharské od řeckého vojevůdce Konstantina Diogena jest zajat a knížectví jeho od Řeků opanováno; r. 1057, zemi tu, ač smímeli věřiti listině, dobyl uherský palatin Rado, založiv u dnešní Mitrovice klášter sv. Demetria, čímž arci Srěm s Uherskem ve spojení přišel; o nějakém spojení s Chorvatskem nemůže tedy býti řeči. Zbývá arci ještě otázka, jaký rozsah asi mělo ono knížectví sřemské, na kterouž určité odpovědi nalezáme teprve v jedné zprávě z XII. věku. Byzantinský historik Cinamus vypravuje totiž, že císař Emanuel Komnen, když stál v Bačce proti vojsku uhersko-českému (1164) neodvážil se boje, ale přešed přes Dunaj přišel do hlavního města Srěmu, kteréž Cinamus jmenuje *Παγάτζιον* t. j. Požega (přesmyknutím *Πατζάγιον*), z čehož by arci vysvítalo, že tehdejší knížectví srěmské, jehožto jméno arci od té doby přichází v zapomenutí, zaujímalo celou dnešní Slavonii.

Po vymření domácích králů chorvatských připojena jest západní část Posávska, t. později tak nazvaná Slavonie (dnešní Chorvatsko) s hlavním městem Záhřebem jakož i království chorvatské a dalmatské též ke království uherskému, když nejprve r. 1091 král uherský Ladislav překročiv řeku Drávu zmocnil se vší země až ku řece Sávě, i když král Koloman o deset let později proniknul až k moři a dal se korunovati v Bělehradě chorvatském. Do této doby nebylo zajisté žádného spojení mezi královstvím uherským a chorvatsko-dalmatským ba ani s později tak zvanou Slavonií, neboť uherská kronika zřejmě praví, že král Ladislav byl prvým z králů uherských, který překročil řeku Dravu. Spojení toto arci nazvati sluší personalní unií i nutno podotknouti, že zemi, nebylali dána v úděl členům rodu královského, obyčejně spravovali banové, tak sice, že obyčejně býval jeden ban pro Dalmacii a Chorvatsko a druhý pro Slavonii. Bývají arci pojmy oba často mateny i v listinách i zákonech, ale toho přece Pesty nedovedl a nedovede dokázati, že by pro starodávnou Slavonii (dnešní Chorvatsko) nebyli bývali zvláštní banové ustanovováni i že pod jménem Slavonie míněno bylo vždy jen Chorvatsko při moři, neboť svědectví proti tvrzení tomu svědčící jsou tak častá a tak jasná, že v té příčině pochybnosti býti nemůže.

Méně jasně vyvinuly se poměry poněkud dále na východ, t. ve starodávném knížectví srěmském, když starodávný tento titul vešel v zapomenutí a jmenují se napořád jen komitaty; avšak i tu se dají poměry politické poněkud objasniti. Ve XIII. věku stalo se totiž několikrát, že dány byly komitaty požegský a vereviticý (někdejší a ne nynější) královnám uherským v léno a sice s titulem: Ducatus de Posaga, čímž zvláštnost území, byť i ne celého, opět na jevo vyšla.

Východní část území toho, čili komitaty vukovarský a srěmský bývaly asi častěji pojímány pode jménem obojího komitatu srěmského (citerior et ulterior Sirmiensis c.), a poněvadž ona část Mačvy mezi Bělehradem a Šabcem, kterou — myslím jen ob čas — králové uherští drželi za Sávou prve ještě než král Sikmund získal Bělehrad, byla pouhým okresem (districtus) komitatu srěmského, zároveň však banové Mačvy v listinách stále se uvádějí, mohlo by se s velikou pravděpodobností souditi, že spojený komitat srěmský a vukovarský byly oním banatem mačevským asi tak, jako komitaty lugošský a karanšebešský byly banatem severinským. Ačkoliv tento výklad jest velice charakteristickým a důležitým k pojímání starodávných poměrů na území dnešní Slavonie, nestačí přece k objasnění zvláštního postavení této země ve příčině politické a administrativné, poněvadž po většině na území tom se jmenují pouze jednotlivé komitaty a sice mezi ostatními komitaty uherskými, tak jakoby mezi těmito a oněmi co do politického rozdělení žádného rozdílu nebylo; i byli bychom věru v rozpacích s úsudkem svým zejména vzhledem k té učenosti, kterou Pesty do boje vede, aby obhájil svůj náhled, kdyby v starodávném zřízení království uherského nebylo instituce, která věc tu náležitě vysvětluje, totiž komora královská.

Nevím, zdali historikové uherští dosud neviděli aneb viděti nechtěli — ale soudím, že asi poslední bude pravé — že finanční zřízení uherské nemělo rázu jednotného; neboť ani povinnosti lidu, které byly vždy podle národnosti jiné — (tak na př. se platívalo mezi Drávou a Sávou za starodávna z jednoho domu po kuní kůži (merturina), co později uvedeno na peníze a sice počtem 12 denárů), — ani daně šlechty a jiné důchody královské neplynuly přímo v pokladnu královskou, ale byly vybírány a spravovány podle území, zaujímajících vždy více komitátů. Jedním z takových území byla též starodávná Slavonie (dnešní Chorvatsko) s městem komorním Záhřebem, kdež scházely se nejen daně ale raženy též zvláštní peníze tak zvané denarii banales, malé stříbrné denárky, které bán sám dával raziti, jakož vybíral veškeré daně v banatě Slavonském, tak že o zvláštním postavení Slavonie, nepřihlíží-li se ani k tomu, že ban byl vždy též nejvyšším velitelem branné hotovosti slavonské i nejvyšším soudcem v zemi, nemůže býti pochybnosti. Podobná komora královská byla zřízena i pro východnější krajiny, které dnes zoveme Slavonií, s městem komorním Požegou, i jest zajisté zajímavo, že komora tato se jmenuje komorou sremskou, tak že starodávný název v původním objemu alespoň ve finančním ohledu se zachoval. Zvláštní jest zajisté, že si této okolnosti ani chorvatští učenci nepovšimli ve sporné otázce tak staré; možná však, že se jim také ani nehodí, neboť jim jde více o název Slavonie (dolní) a ne tak o název Sremu, již z té jednoduché příčiny, že v Sremu bylo obyvatelstvo srbské a pravoslavné, které nejen v duševním ohledu bývalo ve spojení s vlastním Srbskem, ale kdysi bylo i údělem srbského krále Dragutina a později despotů srbských z rodu Brankovičů, kdežto se Slavonií mívalo styky velmi malé, jen tehdy totiž, když některý člen rodiny královské dostal v úděl vedle Slavonie i některé komitaty jiné, jak ve starodávném Sremu tak i v Uhrách samých.

Zbývá ještě podotknouti, jakým způsobem se svrchu zmíněná změna jmen udála, o čemž lze krátce pověděti následující: Za krále Sikmunda získali Benátčané celou severní část dnešní Dalmacie až po řeku Cetinu i s většinou přilehlých ostrovů, kterou potom drželi až do doby Napoleonovy. O století později, když sultan Soliman zahájil dobu válek tureckých, dobyto od Turků znenáhla nejprve celé starodávné území sremské (dnešní Slavonie) a během času i téměř celé území starodávného Chorvatska při moři, tak že Turci s Dalmacií benátskou přímo sousedili a při zálivu kvarnerském jen několik hradů v držení posádek císařských zůstalo; ze všeho tedy, co kdysi za Dravou s královstvím uherským spojeno bylo, zůstala v době turecké pouze Slavonie, kteráž poslouchajíc panovníků habsburských, pomocí jejich se uhájila. Když pak konečně za císaře Leopolda zbraně císařské vítěziti počaly a Turci vyhnáni jsou z Uher, i starodávné území sremské osvobozeno jest od Turků a spravováno především provisorně ponejvíce od vojenských velitelů, jako celá ostatní část jižních (dolních) Uher, což dá se vysvětliti jednak častými ještě válkami tureckými, jednak nedokonaným ještě tvořením se Vojenské Hranice. V této době vzniká též neznámým dosud způsobem v dějinách jinak neodůvodněný název horní a dolní Slavonie, onen pro starodávnou Slavonii s hlavním městem Záhřebem, tento pro označení starodávného území srěmského. Když pak později dojíti mělo ke konečné organisaci Vojenské Hranice, jakož i k zavedení civilní správy v komitátech, tu žádal sněm uherský (1715, 1723, 1729), aby komitaty starodávného území srěmského s jinými připojeny byly zase k Uhrám, a sněm slavonský (záhřebský), aby komitaty tyto „dolní Slavonie“ připojeny byly k „Slavonii horní“ (1741). Když pak konečně r. 1745 vyslána byla za tou příčinou na místo zvláštní komise pod předsednictvím hraběte Alexandra Patačiče, provedla organisaci tak zvané dolení Slavonie v ten smysl, že vymezila nejprve území Vojenské Hranice v mezích z doby nedávno minulé nám známých, a poněvadž tím ztenčeno jest území komitatu srěmského, požegského i verevitického, zrušen jest komitat vukovarský a území jeho rozděleno ve tři tyto komitaty „dolnoslavonské“, které v soudních věcech podřízeny appellační stolici bánské v Záhřebě, ve finančním ohledu však podřízeny byly komorní kase (komoře královské) v Oseku; podobně postaveny jsou tři tyto komitaty naroveň komitatům uherským, že jako ostatní komitaty měly vysýlati své poslance na sněm uherský, kdežto Slavonie posýlala deputaci za všecky tři své komitaty. Tím povstala arci veliká nesrovnalost, ale vyhovělo se částečně oběma stranám. Zároveň zorganisována jest Vojenská Hranice též ze zbytků starodávného Chorvatska při moři i části Slavonie vlastní, a než minulo století, začalo se užívati názvu Chorvatsko pro starodávnou Slavonii (zejmena počínaje od r. 1790), kdežto název Slavonie výhradněji přecházeti začal na tři východnější komitaty čili území starodávného Srěmu (po způsobu asi římské doby císařské, kde jména ztracených provincií přenášena na území ještě římské a sousední), až konečně r. 1848 tato změna jmen dokonána jest.

Se stanoviska slovanského neměli bychom arci pro tuto změnu jmen takých bolestí jako uherský historik Pesty, když uhájilo se tím samosprávné postavení tak veliké a důležité slovanské země, arci kdyby Chorvaté chovali se šetrněji k srbskému obyvatelstvu této země: ale tak musí pisatel těchto řádků vydati smutné svědectví, že Chorvaté nechovají se šetrněji k Srbům starodávného Srěmu než Poláci k Rusínům haličským neb Maďaři k ostatním národnostem v Uhrách usedlým; neboť nehledě ani k vzájemné nechuti obou národností, která se jeví již tím, že Chorvat nenazve Srba jinak leč Vlachem, Srb Chorvata Šokcem, jest zejmena to smutným úkazem nesnášenlivosti, když v dnešní Slavonii, kde obyvatelstvo je téměř výhradně srbské, žádný úřad (mimo snad církevní, pravoslavný) nepřijme srbsky (kyrillicí) psané listiny, podobně jako se děje v Haliči i Uhrách.

V Uhrách samých trvají třenice a boje mezi národnostmi arci již od příchodu Maďarů na střední Dunaj, i nelze věru říci, že by Maďaři byli bývali někdy zvláště snášelivými. Nejmenší příkoří snášívali obyčejně Srbové, jednak proto, že uherští státníci se vždy jaksi štítili sáhnouti na práva národností pravoslavných vůbec, jednak že v době novější

Srbové opírati se mohli o privilegia vždy nově potvrzovaná. Nemyslím arci, žeby všichni Srbové v Bačce a Banatě usedlí byli potomky oněch Srbů, jenž za císaře Leopolda v posledním desítiletí XVII. věku se sem přistěhovali; ale privilegia ta platila pro srbský národ vůbec, i vpravili se do rámce nových řádů i ti Srbové, o nichž právem soudíme, že zde byli z doby již prastaré.

Vysloviv již svrchu svůj náhled, že starodávné území Srěmu v širším smyslu bylo zasídleno od té doby, co Slované se přistěhovali na jih, národností srbskou, pisatel těchto řádků dovoluje si dodati na tomto místě, že jest toho pevného přesvědčení, že nejen Bačka ale i západní část dnešního Banatu byla zasídlena Srby, uprostřed nichž obyvatelstvo uherské a to zejmena šlechtické jen řídce bylo usídleno. Úsudek ten plyne především z té okolnosti, že v jižních těchto končinách již během středověku, a sice jen tři století po příchodu Uhrů dají se sledovati určité stopy pravoslaví zejmena u slovanského obyvatelstva, kteréž jedině z doby předuherské se zde zachovati muselo.

Dle jednotlivých byť i kusých zpráv, které se nám ze starší doby v té příčině zachovaly, můžeme pak souditi, že obyvatelstvo srbské v západní části dnešního Banatu těšilo se dosti výhodnému postavení, plynoucímu z organisace vojenské (snad na ochranu Dunaje) i příslušenství k zámku Temešvárskému, jehož území zaujímalo právě tuto západní část dnešního Banatu od Aradu až po Bělehrad, v obvodu dnešních obou komitatů torontalského a temešvarského.

V sousední Bačce bylo postavení obyvatelstva srbského ve středověku méně výhodné, neboť jednak provedeno zde pokatoličení obyvatelstva v mnohem hojnější míře než na území temešvarském, jednak obmezeno obyvatelstvo ve své svobodě zaváděním řádů uherských, směřujících k porobě obecného lidu, jakýmž bylo obyvatelstvo srbské. Protož nesmíme se také diviti, že Srbové jakmile v těchto krajích obdrželi prvé větší posily z krajin zadunajských počátkem XVI. věku, pokusili se pod vedením Ivana Černého vybaviti se z moci pánů uherských, jež v Bačce napořád vyháněli neb pobíjeli. Za nedlouho však zmocnili se země této Turci a odtud nevíme o tomto obyvatelstvu nic určitějšího.

Po míru Karlovackém pak pojati jsou vůbec všickni pravoslavní Srbové i v Bačce i v Temešvarsku ve znění privilegií, vydaných oněm Srbům, kteří přišli pod vedením patriarchy srbského Arsenie Crnojeviće ze Starého Srbska. Podle těchto privilegií často potvrzených a celkem známých měl srbský národ právo voliti si svého vévodu, svého patriarchu, i spravovati své poměry náboženské, školské atd.; zůstalo arci mnoho z těchto slibů na papíře, neboť vyjma rok 1848, kde skutečně došlo k volbě vojvody Plamence, a krátkou dobu na to až do r. 1861 nesplněno Srbům ničeho ze svobod politických, ale nezkracováno jim také — vyjma dobu Marie Terezie, kde stal se neblahý pokus o zavedení unie — ve svobodách náboženských až na naši dobu, kde houževnatý protivník všeho, co nemaďarského jest v Uhrách, ministr Trefort, i na tuto jich svobodu sáhl.

(Dokončení.)

Vodopád ve skalní bráně.

Z biografických povídek o umělcích.

Napsal

Jakub Arbes.

Loď stará, stožárová vyplula z přístavu marseillského.

Slunce bylo se právě vyhouplo nad obzor. Není krvavé, aniž zarudlé — z lůna mořského vyhupuje se takořka v průsvitné stříbrokráse jako oslňující, démantové oko obra.

Uzoučký žlutavý pruh dělí je od bělostného obzoru a na vše strany srší miriady stříbrných a žlutavých jisker. Zde houpají se na zčeřených vlnách jako nesčetné měnivé perly, onde, na mírněji zdouvané hladině mořské splývají v dlouhé a široké, různě prohybané, lesklé prouhy vějířovité, vybíhající ve stříbrné krajkoví s chvějivými třásněmi.

Pomalu, klidně, skoro majestátně pluje koráb k jihovýchodu, zůstavuje za sebou dlouhou, rozvlněnou stopu stříbrnou, splývající po stranách s okraji paprskovitých pruh a mizící v dáli ve spoustě dokmitávajících jisker a jiskřiček.

Temný hukot větru, plachty zdouvajícího, šplounání zčeřených vln, vrzavý šelest, loskot a praskot v ráhnoví sráží se v nevylíčitelně-jednotvárné chaos zvuků, rušené jen občas velícím hlasem kapitánovým, odpovídajícími hlasy námořníkův nebo nahodilým zvukem, když vetchá loď zaúpí a zasténá.

Na palubě těsně u hlavního stožáru stojí mladík, noříci zrak svůj v oslňující lesk vyšlého slunce. Nezdá se míti pro nic jiného smyslu než pro oslňující jas — pro divuplné moře jisker a paprsků, v kterýchž se duše jeho právě stápí.

Je to mladík as dvacítiletý, štíhlé a přece svalovité postavy. Tvář jeho prozrazuje jižní původ: snědá pleť, černý lesklý vlas a takové též jiskrné oko.

Avšak i nyní, když v němém úžasu zdá se býti pohřížen v divuplný obraz přírody, jeví se v pravidelné, skoro sličné tváři jeho smělost, odhodlanost, umíněnost, ba vzdorovitost. Je to jedna z oněch tváří, které nasvědčují duchu ničeho se nelekajícímu, před ničím neustupujícímu; duchu, kteréhož odpor a překážky spíše dráždí, než aby jej odstrašovaly.

Nezdá se býti ani chuďas, ani boháč. Je oblečen prostě, ale slušně: široké spodky, volný kabátek, plstěný klobouk s širokou střechou a příruční cestovní brašna, v kteréž má uschovaný zbytek matčina podílu — již jen několik haléřů — toť vše, co zove svým majetkem... Avšak z výrazu jeho tváře lze souditi, žeť pevně přesvědčen, že není v širém světě boháče nad něho... Byltě si vyvzdoroval a vybojoval skvost nejdražší: volnost sebeurčení...

A právě nyní, když stápí zrak svůj v oslňující jas vyšedšího slunce, tane mu na mysli dávná i nedávná minulost. Před duševním zrakem jeho vyhupuje se starobylé město Avignon se svými úzkými, klikatými uličkami — rodiště jeho . . . I vidí sama sebe co hocha v dílně střízlivého, poctivého, ale přísného otce, malíře dekorac.

Pomáhá otci v řemeslném zaměstnání — tře barvy, upravuje plátna a štětce, vypomahá, kde a jak jen může a dovede. Však v brzku pozoruje, že v duši jeho počíná znenáhla klíčiti podivná touha — práhne po čemsi, o čem nemá posud ještě jasného ponětí. Chladná, střízlivá řemeslnost otcova počíná se mu protiviti, ba hnusiti. Bývá mu v dílně otcově jako v ledové sluji, do které nikdy nezapadne osvěžující, zahřívající, neřku-li rozplameňující paprsek slunce. A v osamělých chvílích pokouší se o vlastní ujmě a bez návodu o něco jiného než o šablonovité natírání plátna barvou, kterémuž jej byl otec již přiučil, snaží se tužkou nebo křídou znázorniti obraz, jejž mu ohnivá, mladistvá obraznost předvádí a jenž se tak nápadně liší od stereotypních obrazů, kteréž byl až dosud společně s otcem prováděl, aby v klamném osvětlení večerním oko diváků jen ošálily.

I připomíná si, kterak i otec s podivením nad jeho prvními pokusy kroutil nedůvěřivě hlavou, jak radostně zamručel: „Eh! Čertův hoch! Kde jen se tomu naučil? Ode mne se tomu nenaučil! . . . Kde se to v něm béře?! . . . Já bych podobné skizzy za všechny poklady světa nesvedl!“

Avšak což vše to platno, když přísný otec má své zásady, když ví, že „řemeslo má zlaté dno“ a „umění chodí fechtem“ — což platno, když nezvratně stojí na tom, aby vstoupil syn v šlepěje otcovy a stal se právě jen tím, čím jest otec — prostým poctivým řemeslníkem, živícím se duchaprázdnými, ale slušně placenými výrobky pseudouměleckými?!

Marně hošík prosí, marně naléhá, marně poukazuje k tomu, že nechce, že nemůže býti tím, čím jest otec — že chce býti pravým a skutečným umělcem. Vůle otcova je neoblomná a synek se podrobuje. Avšak prodlením času nechuti jeho k pracím dekorativním přibývá. Pracuje vždy mechaničtěji a všechen prázdný čas věnuje obrazům, jež mu ohnivá obraznost předvádí — sní, dumá a přemítá jen o tom, jak by se zbavil proklatého jařma, kterýmž jej byla neustupnost a umíněnost otcova obmyslila.

Konečně dochází ku katastrofě. Po prudkém výstupu s otcem klade syn v mladíka dospěvší poslední podmínku: „Buď svolíš, otče, bych stal se umělcem nebo uteku z domu bez tvého svolení — buď mne dáš do učení k dobrému mistru nebo půjdu k němu sám — já nechci býti tím, čím jsi ty, já chci a musím se státi pravým a skutečným umělcem . . .“

Otec však i nyní ještě trvá na svém.

„Nebudeš a nesmíš býti, než čím jsem já: poctivým řemeslníkem! Nechci, abys o hladu a v bídě zanášel se nevýnosným sněním; nechci a nesmím dopustit, abys se vydal na bouřlivé moře nejistoty a vratkého štěstí uměleckého — „řemeslo má zlaté dno“ a chrání před bídou i zoufalstvím . . .“

Ale syn je pravým synem umíněného, svéhlavého otce; ba svéhlavostí i otce překonává, den co den prosí — den co den naléhá. Otec odmítá, mručí, občas i vyhrožuje, ba i v domněle spravedlivém hněvu zuří; ale nic naplat: syn splácí stejnou měrou . . .

„Musím, otče, musím,“ jest jednotvárný refrain jeho řečí, „a nesvolíš-li po dobrém, provedu, co uznávám za dobré, proti tvé vůli — uteku a ty pak přičítej následky jen sobě . . .“

A otec konečně, nabažen a rozmrzen každodenními spory a hádkami — povoluje . . . Nerad, hněvivě, ba skoro s kletbou vyplácí vzdorovitému synkovi nepatrný podíl po matce a loučí se s ním chladně, skoro ledově.

„Jdi jen, jdi, nezdárný synu!“ jsou poslední slova jeho. „Měl bych ti sice dáti otcovskou kletbu na cestu; ale jsem přece jen tvým otcem a dávám ti, ač nerad, otcovské požehnání. Přál jsem ti vždy jen nejlepší a přeju ti zdaru a štěstí i nyní, když mne opouštíš co dítě neposlušné a nezdárné, které se zpouzí a protivuje vůli otcovské. Jdi jen, jdi! Však brzo se přesvědčíš, že's odešel od hostiny, aby's zasedl za stůl žebráků a pojídal suché kůrky. Jdi jen, jdi — ubohé, nesmyslnými sny své obraznosti oklamané dítě — jdi! a přesvědč se, že umění chodí jen žebrotou, že nečiní šťastným, nýbrž že rozdírá srdce a přivádí na pokraj záhuby, ba začasté i v propast zoufalosti vrhá... Jdi, jdi jen! Však se v brzku přesvědčíš, že poctivý tvůj otec měl pravdu — svatou pravdu!“

Podali si ruce — chladně, skoro lhostejně a rozloučili se, jako se loučí dva nesmiřitelní odpůrci v citech a smýšlení, v snahách i skutcích, kteří se milovali, dokud růzností těch nepostihli, ale mezi kterýmiž se byla nevyplnitelná propasť rozevřela . . .

Vše to připomínal si roku 1734 mladistvý Josef Vernet na své první cestě po moři po východu slunce — na cestě k Eldoradu všech umělců, svatému Římu.

Vše to a mnohé jiné si připomíná; ale duch jeho jsa prost všech pout a závaží, která jej do nedávna tížila, prohání se na perutích bujné fantasie ve sferách, kde rodí se jen skvělé naděje a sladké, divukrásné sny . . .

A dlouho, dlouho stojí bez pohnutí . . .

Koráb zatím pluje dále — klidně, majestátně, jakoby na palubě jeho stál miláček Štěstěny.

Břeh vždy více mizí, až je koráb v širém moři . . .

Však co to? Nad vzdáleným obzorem a sice právě tam, kde se bylo časně z rána z lůna moře démantové slunce vynořilo, vyhoupnul se šedý mráček.

Na korábě nastal ruch a šum — lodníci na první pohled poznali, co mráček věstí . . . Bez odkladu učiněna všechna opatření pro případ bouře a se stoickým klidem očekává každý první prudčí zavanutí vichru.

Konečně se dostavilo — náhle, jako obyčejně na moři. Až dosud jen lehynce zčeřená lesklá hladina moře takořka v okamžiku ššediveěla a sryhovatěla. První dech vichru rozbrázdil ji s temným, mručivým hukotem; ale hned na to moře zasyčelo a pěníc se, pokrývá se nesčetnými bublinami, které splývajíce praskají, aby hned zase učinily místa novým. —

Mraky vystupují vždy výše a s několika stran současně. V brzku je zahaleno slunce, a moře úpí, stěná a občas už i řve svým ohlušujícím jekem jako z tisícerých hrdel. Vlna stíhá vlnu — koráb se zmítá, kymácení a houpání nelze už skoro ani rozeznati; loď stává se hříčkou rozbouřených vln . . .

Mladý Vernet stojí posud na palubě, dívaje se — poprvé v životě svém na děsné a přece tak divukrásné divadlo.

Hukot větru mění se v řvaní; z černých mraků, jež byly už k zenithu dospěly, šlehají blesky; hrom duní a dunění jeho mísí se s hukotem, sténáním a sykotem rozkaceného moře.

Bouře zuří v nezkrotitelné své zuřivosti a divokrásné velkoleposti.

Hrůza a závrať pojímá mladého Verneta; každým okamžikem, když koráb obrovskou vlnou vyhoupnut, octne se v závratné výši nebo hned na to klesá v zdánlivě bezednou propasť, zdá se mu, že nadešla poslední jeho chvíle. Ale přes to s napnutím veškerých svých sil drží se nejsilnějšího lana, aby nebyl smeten do moře — aby nasytil se pohledem na hrůzné velkolepý obraz přírody, který neoslňuje, ale za to v duši jeho budí pocity a obrazy, o jakých neměl až dosud zdání . . .

Po několik hodin burácí bouře s nezměněnou zuřivostí a po celý ten čas dlí mladý Vernet s nebezpečenstvím života na palubě; neboť právě tento divoký, nezkrotitelný zápas odpovídá jeho duchu a poprvé v životě svém nalezá pravý obor svých snů, své touhy.

Je mu, jakoby slyšel nejkrasší hudbu, jakoby viděl nejluznější obrazy. Chvěje se hrůzou, zavírá oči, ale hned zase je otvírá nemoha se nasytiti pohledem na hrůzněkrásný zápas živlů v nejvolnější, v nejbezuzdnější chvíli — — —

Konečně bouře ve své zběsilosti ochabla. Za nedlouho objevilo se i slunce, prudký orkán změnil se v příznivý vánek; moře vyrovnávalo zvenáhla své hluboké jízvy a vrásky, až nastal podobný šumný klid jako před bouří. Loď plula opět klidně, skoro majestátně dále . . .

Mladý Vernet, na kůži promoklý, posud dlel na palubě. Znaven a předcházejícími dojmy rozechvěn sklesl na okrouhlou lavičku u hlavního stožáru. Neviděl a neslyšel, co se kolem něho dělo — duše jeho byla naplněna velkolepým obrazem, o jakémž neměl druhdy ani tušení a jenž byl — odpovídaje úplně a jedině nynějšímu rozpoložení jeho mysli — zůstavil v duši jeho dojem nevyhladitelný . . .

* * *

Po několikadenní plavbě přistál koráb v přístavu Civita Vecchia. Vernet vydal se bez odkladu pěšky na cestu k Římu a ve dvou dnech dorazil k cíli — bez haléře; neboť nepatrný podíl, jejž mu otec vyplatil, nestačil právě na více než na uhražení cestovních potřeb. Vkročil do svatého města s pocitem posvátného obdivu. Jako šílený probíhal ulicemi nemoha se nasytiti pohledem na tyto velkolepé krásy umělecké — putoval z chrámu do chrámu, až posléze přihlásil se ku svému právu — hlad . . .

Schylovalo se k večeru. Unaven a vysílen plížil se Vernet kolem chrámu svatého Petra, až konečně nemoha už dále usedl na stupních chrámových a zadumal se.

Dlouho seděl nevěda, co počíti. Duší jeho táhly podivné, ale veskrze chmurné obrazy. Smělost a odhodlanost, jež jej až dosud provázely, byly jej opustily a zůstavily beznadějnosti. Poprvé v životě svém cítil, žeť opuštěn. V obrovském městě nebylo živé duše, ku kteréž by se mohl obrátiti s prosbou o skyvu chleba a skrovné přístřeší — leda co žebrák nebo potulný vagabund, jenž se byl vydal na cestu do Říma bezúčelně nebo s účelem zcela obyčejných dobrodruhů.

Nevylíčitelná tíseň a úzkost svíraly mu srdce. Zdálo se mu, že není bídnějšího tvora pod sluncem nad něho. Připomenul si i varování otcovo — připomenul si vše, co bylo předcházelo a poprvé pocítil trapnou, palčivou lítost a — proud slzí vyhrkl mu z očí . . .

Dlouho štkal a plakal; avšak pláč i štkání byly v tísni jeho právě tak bezúčelnými prostředky jako lítost a všechny ty trpké a bolestné pocity, kterýmiž jej mučilo vědomí, že spáchal přec jen skutek nepředložený.

Bylo už pozdě večer, když kdosi před ním se zastavil a po několik minut pozorně na něj se díval. Byl to obstarožný muž, na pohled řemeslník, jenž mladíka posléze oslovil.

„Kdo jsi?“ optal se v jazyku italském. „A co tu tak pozdě večer děláš?“

Vernet zvedl hlavu a odpověděl po francouzsku, že nerozumí.

„Aj — tedy krajan!“ zvolal radostně neznámý taktéž francouzsky a opětoval v jazyku tom dřívější svůj dotaz.

Vernet odpověděl prostě a upřímně. Pověděl, že byl zavítal do Říma, aby se stal malířem; ale že nikoho nezná, že neví, kam by hlavy položil a zač skyvu chleba koupil; slovem — vyzpovídal se . . .

Neznámý pozorně naslouchal; v tváři jeho značila se mírná útrpnost, když posléze pravil:

„Ah, krajane zpozdilý a zbloudilý! Do Říma přicházejí mladí umělci, kteří už něco a to něco výborného svedou. Přicházejí sem, aby se tu zdokonalili a nikoli aby se tu teprve učili. A takových, kteří už něco dovedou, je tu takové množství, že pro ty, kdož ještě pranic nesvedou, není místa, aniž podpory a podobného. Chceš-li se státi umělcem, musíš se dříve něčemu naučit a pak teprve můžeš se pokusiti o to, přijme-li tě ten neb onen mistr za svého žáka — jinak —“

Neznámý se zarazil, jako by byla duší jeho kmitla šťastná myšlenka, načež dodal:

„Ostatně o tom všem a podobném, chceš-li, pohovoříme později. Jsem tvůj krajan a chci ti býti nápomocen. Jsi statný hoch a nemáš-li prostředků ku své výživě, vstup — libo-li — do práce ke mně! Umíš-li jen poněkud zacházeti s barvami, vpravíš se snadno a hravě v nové zaměstnání a budeš mi, jak doufám, rovněž tak nápomocen jako kdokoli jiný, jenž se v tom vyzná . . . Nuže?“

Bodré vyzvání to zaplašilo na okamžik Vernetovu beznadějnost; avšak přece se optal:

„A čím pak jsi, krajane — a v čem a jak ti budu pomáhati?“

„Jsem kolář,“ zněla klidná odpověď, „a vstoupíš-li ke mně do práce, nebudeš pranic jiného dělati než hotové výrobky mé barvou natírati ... Toť vše — nuže?“

Vernet byl zdrcen.

Chvíli váhal s odpovědí; ale posléze přece zvítězila neúprosná nutnost ... Svolil a tak stal se — kolářským natíračem ...

* * *

Mladý, bujný, neoblomný muž, jenž byl vzdorovitě opustil otcovský dům, aby se stal umělcem, musil se snížiti k práci nejpodřízenějšího druhu, jaké by se byl i nejbídnější břídil sotva podvolil.

Co dělo se v jeho duši po celou tu dobu, co byl nucen věnovati se zaméstnání tak pokořujícímu a ponižujícímu, nelze vypsati. Avšak bujná, ohnivá obraznost jeho v brzku nabyla převahy nad hnusnou skutečností; v prázdných chvílích Vernet zase snil a dumal, zase vídal před sebou skvělé, oslňující obrazy a obzvláště výjevy námořní, které byly od okamžiku, kdy byl na moři první bouři zažil, celou duši jeho naplnily.

Opět začal doufati a za nedlouho vrhl se s veškerou neodolatelnou odhodlaností svého temperamentu na práce přípravní. Počal kresliti a malovati, kdykoli se mu vůbec příležitost naskytla a třeba jen okamžik ku cvičení odzískal. V neděli a ve svátek navštěvoval chrámy, musea a sbírky umělecké nebo konal výlety do okolí, pod večer sedával ve své podkrovní komůrce s tužkou v ruce, časně zrána pak stál před plátnem a štětcem pokoušeje se o primitivní znázornění námořních výjevů ...

Tak minulo několik měsíců.

Zatím byl se Vernet seznámil i s některými mladšími, nadanými krajany, kteří meškali v Římě z těchže nebo podobných příčin jako on, a prostřednictvím krajanů těch i s jinými italskými a cizozemskými mladými umělci a počal žíti zcela jinak než posud. Noví a veselí přátelé jeho, z nichž byli mnozí mohovití, poskytli mu možnost vrhnouti se aspoň občas ve vír bujného života uměleckého. Vernet začal žíti jako jeho přátelé, kterýmž byl pro svou bodrou a veselou mysl vždy vítaným soudruhem při pitkách a jiných zábavách; ale maje nyní ve svých zkušenějších a s uměním aspoň již obeznámenějších přátelích obstojné rádce a pseudoučitele, vrhl se s dvojnásobnou horlivostí a pilností na své pokusy, až posléze po nadlidském namahání a nesčetných nešťastných pokusech podařilo se mu provésti obraz — ovšem že zase jen výjev z rozbouřeného moře — kterýmž krasochuť a posud ještě nevytříbený vkus všech svých přátel a známých uspokojil.

Někteří z nich uvedli jej k svému mistru, proslulému malíři téhož genru, jakým se Vernet obíral, k Bernardu Fergionimu, kterýž sice obraz Vernetův prohlásil za nemotornou práci pouhého začátečníka, ale shledav v ní zjevné nadání přijal Verneta v kruh svých žáků.

Vernet byl nevýslovně šťasten. Byl-li až dosud pilen, zdvoj- a ztrojnásobil nyní svou píli; v ateliéru býval vždy první a poslední, z učňů a žáků Fergioniových nepřekonal ho v ohledu tom ani jediný.

V brzku počal mu mistr svěřovati samostatnější práce podřízeného druhu, tak že Vernet i slušný peníz vydělal. Ale vše to mladému umělci nestačilo; práhnul po činnosti vždy namáhavější, toužil po úkolech nejnesnadnějších, po práci a činnosti ryze umělecké a zároveň nejsmělejší... Žil sice jako jiní i pracoval, studoval, přemítal, snil a občas si s přátely i zahýřil, ale ohnivý duch jeho nenalezal uspokojení.

Za nedlouho počal se vyhýbati hlučným společnostem, zamiloval si samotu a kdysi, právě když mu byl mistr svěřil opět jednu z nejzajímavějších prací, kterou mu skoro každý záviděl — nedostavil se více do dílny; zmizelť, nezůstaviv po sobě ani nejmenší stopy.

Někteří hádali, že stihlo jej nějaké neštěstí, že někde zahynul; jiní, že vrátil se do své vlasti a podobně; však mistr Fergioni, kterýž znal povahu lidskou a obzvláště uměleckou, nevěřil ani tomu, ani onomu jsa přesvědčen, že se Vernet dříve nebo později zase navrátí.

Nemýlil se. Po několika měsících, skoro po roce navrátil se Vernet skutečně a zaujal své místo v ateliéru, jež bylo po jeho odchodu zůstalo neobsazeno. Avšak místo veselého, zdravím a vtipem oplývajícího mladíka vrátil se bledý, usoužený, malomluvný, zamračený nevlídník, kterýž nezdál se míti pro nic jiného smyslu než pro neznámou bolest, která byla v srdce jeho zaťala své drápy tak hluboko, že nebylo lze se naditi, že je kdy zase ze svých spárů pustí.

Přátelé jej obklopili a vítajíce jej vyptávali se na vše možné: kde prodlíval, co se mu přihodilo atd. Vernet však nedal na žádný dotaz uspokojující odpovědi, leda že pokrčil rameny nebo zavrtěl hlavou nebo slíbil, že bude vypravovati později.

K radě mistrově naň nenaleháno. Nechali jej pracovati a žíti, jak si byl právě oblíbil; přáli mu dumavou bolest a život samotářský, nerušili ho v trapných a bolestných zpomínkách, v kterýchž se, jak se zdálo, přímo kochával.

Po mnoho měsíců vedl Vernet život zádumčivců. Nikdo nezvěděl, ba ani netušil, co bylo příčinou této změny, až pak posléze vše vyrovnávající čas vykonal svůj blahý úkol a Vernet pocítil potřebu poodhaliti tajnou roušku, kterouž nenadálé zmizení a změna v jeho chování zahaleny byly.

Kdysi, když byl mistr v ateliéru samoten, vstoupil Vernet s velkou mappou pod paží a vykoktav nesměle několik slov na omluvu předložil mistru a učiteli svému nejnovější své náčrtky, v kterýchž se byl odchýlil od posavadního svého směru; neboť místo výjevů námořních byly to vesměs skizzy a studie krajinářské, ku kterýmž byl látky vážil z bezprostředního okolí Říma.

Zvědavě a s nemalým interesem jal se mistr prohlížeti pokusy učňovy. Vernet stoje opodál sledoval skromně a přece s jakousi jistotou, že dojdou pokusy jeho pochvaly, každé hnutí mistrovo, kterýž bera list po listu každý bedlivě a svědomitě zkoumal.

Zpočátku vrtěl mistr nedůvěřivě hlavou; ale čím déle ten neb onen náčrtek prohlížel, tím větší uspokojení jevilo se v jeho tváři.

Vernet stál beze slova a bez pohnutí. V tváři jeho jevil se sice odlesk uspokojení, jaké se jevilo v tváři mistrově, ale bylo to uspokojení trpce a bolestně zkoušeného — truchlivě dojemné.

Konečně vzal mistr do ruky skizzu poslední. Sotva však na ni pohledl, vypukl v jásot...

Byl to obraz skalnaté krajiny — vodopádu... Voda řítí se se skalní stráně a úzkým, pitoreskně rozrytým korytem skalním teče pěníc se dále. V středu v pozadí je viděti na skalině zříceniny, po levé straně strmou stráň a na ni dolů se sklánějící zakrsalé stromky a keře, po pravé straně pak skalní bránu, skrze kterouž jako v mlze je v dáli viděti město a zříceniny. Nad vodou v korytě skalním poletují vodní ptáci, v středu obrazu loví vesničané ryby na udici, tu a tam je viděti lidi buď odpočívající nebo cestou se ubírající... A celek i podrobnosti prozrazují genialnost...

Radostí a překvapením vykřiknuv dívá se mistr dlouho pozorně na obraz, až konečně obrací se k žáku svému, kterýž doposud stojí opodál se sklopeným zrakem očekávaje úsudek mistrův.

„Probůh, co to, Giuseppe?“ bylo první slovo mistrovo. „Ani svým očím nevěřím — tak nápadně liší se tyto skizzy ode všech posavadních tvých prací. V oboru námořním prozrazoval's talent, ale v oboru krajinářství osvědčil jsi se co nepřekonatelný mistr.“

Po těchto slovech odložil mappu, vstal a objal svého učně, v kterémž byl právě poznal mistra netoliko sobě rovného, nýbrž v oboru krajinářství genialnějšího.

„Avšak rci, mistře Vernete,“ ujal se po chvíli slova Fergioni, „kde jsi se všemu tomu přiučil! Kdo vnuknul ti myšlenku, by's odvrátiv se od posavadní dráhy nastoupil cestu jinou, talentu tvému jedině a úplně odpovídající? Kde přiučil jsi se tak duchaplnému pojmutí a překvapující, přímo mistrovské technice?“

Vernet se v náruči mistrově zachvěl a vymknuv se z jeho objetí zakryl bledou, ztrápenou svou tvář oběma rukama.

Po chvíli položil pravou ruku na srdce a upřel zrak svůj na mistra, — v očích leskly se mu slzy...

„Rozumím, rozumím!“ zvolal mistr. „Srdce — srdce — —“

„Ano, mistře zbožňovaný,“ dodal temným hlasem Vernet, „srdce — ale srdce zdrcené...“

Několik okamžiků panovalo mezi oběma trapné mlčení. Mistr nechtěl na svého žáka nalehati, aby rány srdce jeho ještě více nerozdíral; žák pak — — —

Avšak vlídným pohledem mistrovým srdce žákovo přece roztálo...

Usedli proti sobě a Vernet stísněným hlasem jal se zpovídati.

„Nemohu, mistře milovaný,“ počal, „déle snášeti muka duševní, jež mi působí tajemství mého srdce... Odpusť! Zdá se mi, že jen ty jediný dovedeš pochopiti a porozuměti, co dělo se a děje v mé duši — a proto dovol, abych ti upřímně pověděl vše, co se stalo...“

„Kdysi,“ pokračoval po krátké pomlčce, „vraceje se z ranní potulky po okolí Říma domů potkal jsem mladistvé rybářské děvčátko, vracející se s prázdným košem z trhu, kam bylo drobné ryby k prodeji odneslo... Náhoda ta stala se mi osudnou. Bylo to svěží dítě lidu — černooké, černovlasé, snědé pleti, ale čarokrásné jako Murillova madonna... Pohledy naše se setkaly — popošli jsme, zůstali státi a ohledli se... A opět se zraky naše setkaly... Toť vše, co stalo se, když jsme se poprvé spatřili... Ona i já šli jsme pak svou cestou; ona z města, já do města...

Však od tohoto okamžiku byl můj posavadní klid ten tam. Dnem i nocí tanul mi obraz krásné dívky v těch prostých, ba rozedraných šatech, v kterýchž jsem ji byl spatřil, na mysli. Vídal jsem ji ve snu jako princeznu nebo královnu, kdysi i jako anděla přisluhujícího v ráji rodičce boží... A nechť jsem se namahal sebe více, nechť jsem pracoval nebo hýřil, bděl nebo snil a dumal, vždy stála divuplná tato postava před duševním mým zrakem s lahodným, sladkým úsměvem na kyprých, vábných rtech a s něhyplným výrazem v ohnivém oku...

Den co den putoval jsem z rána na trh, abych ji, možno-li, spatřil nebo jen zahledl; avšak nenalezl jsem ji, nespatřil, nezahledl — zmizelať beze stopy... Poptával jsem se po ní na trhu a vůbec každého, kdo mi mohl, jak jsem se domníval, aspoň něco napověděti; ale vše marně — po dívce nebylo ani stopy...

Dlouho jsem přemítal co počíti. Věda, že musí dívka prodlévati někde na blízku Říma, rozhodl jsem se konečně, že vstoupím mezi žáky mistra Paniniho, kterýž, jak milý mistře víš, s učni svými cestuje po okolí Říma, aby je seznámil s nejlepšími partiemi krajinářskými a každému z nich umožnil svobodnou volbu látky a na základě vlastního názoru co možná samostatné provedení. Provedl jsem rozhodnutí své bez odkladu, aniž bych byl o tom komu hlesnul nebo se s někým rozloučil. A tak putoval jsem s mistrem Paninim a jeho žáky z krajiny do krajiny, od zříceniny k zřícenině, od jedné lesní partie k druhé, od skály ku skále — pracoval jsem jako každý jiný žák, ale po čem jsem nejvíce práhnul: nalézti aspoň stopy po zmizelé dívce — nenalezl jsem...

Vše to arci mé píli a svědomitosti v studiu a práci nikterak nevadilo; naopak spíše ji podporovalo. V brzku — přiznám se k tomu upřímně — upoutal jsem k sobě pozornost mistrovu, kterýž poznav, jak sám pravil, ve mně eminentní talent pro obor krajinářství, byl mi v mých studiích a pracích radou i jinak jako pravý přítel a starostlivý otec nápomocen. Přiznám se však upřímně i k tomu, že stal jsem se sice miláčkem Paniniho, ale že přece jsem se netěšil neobmezené jeho přízni — vytýkalť mi a začasté trpce mne káral pro moji nestálost a těkavost; nevědělť, ba neměl ani tušení, že hledám bytost, bez kteréž zdál se mi býti život nevlídným, bezradostným a pustým.

Tak strávil jsem několik měsíců, až pak kdysi k večeru právě když klonilo se slunce k západu, zabloudil jsem samotinký po příkrých, neschůdných, sotva rozeznatelných skalních stezkách na strmou skálu... Vystoupiv na nejvyšší témě zůstal jsem jako ztrnulý čarokrásným pohledem do nejbližšího okolí... Pode mnou zívalo hluboké, široké a pitoreskně rozryté skalní koryto, do kteréhož řítil se s vysoké, strmé skály potok, jenž pak hluboko pode mnou pěně se dále plynul... Opodál bylo viděti skalní bránu a touto jakési zříceniny a část Říma...

Dlouho stál jsem bez pohnutí a teprve po té počal jsem věnovati pozornost i podrobnostem. Na břehu potoka hluboko pode mnou spatřil jsem bídnou chatrč rybářskou a před ní ženskou postavu, která sedíc v odlesku od příkré skalní stěny se odrážejících paprsků slunečních podobala se zdáli zjevu přímo báječnému.

Mimoděk sestupoval jsem pomalu a opatrně po strmé, klikaté stezičce skalní dolů k potoku a po namahavé i nebezpečné chůzi octnul jsem se za nedlouho před rybářskou chatrčí. Ženská postava posud tu seděla se skloněnou hlavou spravujíc starou, roztrhanou síť a nemajíc ani tušení, že je někdo na blízku. Chvíli díval jsem se na ni z dáli asi dvaceti kroků, pak jsem se pomalu plížil vždy blíže, až zaslechla můj krok a zvedla hlavu od práce.

Výkřik leknutí a zároveň milého překvapení vydral se jí z prsou. Vyskočila jako laňka — a zůstavši státi upřela na mne rozjiskřený svůj zrak...

Poznal jsem neznámé děvče, jež jsem byl po tolik měsíců marně hledal... Octnulť jsem se rovněž tak náhodou jako poprvé tváří v tvář bytosti, která se mi byla stala idolem...

Mimoděk učinil jsem krok ku předu; ale v témže okamžiku zazněl zvonivý, leč hněvem rozechvěný a energický hlas dívčin.

„Stůj! Ani krok dále, nebo jsi syn smrti!“

Při tom mávala odmítavě rukou, jakoby kázala, bych se odstranil a v ruce její zalesklo se cosi jako nůž nebo dýka. Zároveň zaujala obranné i výbojné postavení. Tvář její hořela, z očí sršely blesky hněvu...

V okamžiku tom byla vábnější, než když jsem ji byl poprvé spatřil, ba sličnější, než jak se mi byla až dosud ve snách zjevovala. Byla to čarokrásná bohyně hněvu a vášně — sladké, omamující a přece odpuzující vášně...

Zůstal jsem státi. Zdálo se mi, že by bylo nepromíjitelným hříchem, kdybych se jen o krok přiblížil nebo jen slovem se ozval.

Chvíli stáli jsme takto tváří v tvář, nevědouce co počíti; konečně ozvala se dívka řkouc tímže zvonivým, ale energickým tónem jako dříve:

„Opakuju, cizinče, co jsem pravila. Nepřibližuj se ani na krok, jinak — —“

Tentokráte nedořekla a pozorujíc v mé tváři, že nepřicházím, abych hněv její bouřil, dodala po krátké pomlčce tónem vlídnějším:

„Kdo jsi, cizinče? Kdo?“

Však dříve než jsem odpověděl, ozvala se ještě jednou, ale prudce a vášnivě, jakoby jí byla náhle zoufalá myšlenka duší projela:

„Jsi-li umělec — jsi-li malíř — odstup! — prchni!“

Byl jsem na rozpacích, co odpověděti. Celé vzezření dívčino a obzvláště tón, jakýmž slova ta pronesla, nasvědčovalo, že umělce z hlubin duše nenávidí. Nezbylo mi než vzíti útočiště k vytáčce.

„Mýlíš se, dívko,“ zvolal jsem, „pokládáš-li mne za umělce nebo dokonce za malíře. Jsem jako ty, dítě z lidu — otec můj byl podobně jako tvůj — rybářem...“

Účinek neviňoučké a rozpaky diktované vytáčky byl přímo překvapující. Dívka, která se byla až dosud skoro výhrůžně chovala, okamžitě jevila vzezření skoro opáčné; přísnost a nepřístupnost její změnila se v přívětivou vlídnost. Bez rozpaků učinila rychle několik kroků ku předu, já učinil po jejím příkladu — a tak stáli jsme chvíli proti sobě dívajíce se jeden druhému zkoumavě do očí.

Posléze podala mi dívka ruku řkouc vlídně a s uspokojením:

„Ano, ano — ty nejsi, nemůžeš býti umělcem — z tvých očí hledí upřímnost a poctivost jako z očí divokého holuba... Budiž mi tedy vítán v mé skalní samotě, cizinče!...“

Po těchto slovech Vernet na chvíli se odmlčel, načež — když i mistr Fergioni v mlčení setrval — pokračoval:

„Vše ostatní, milý, zbožňovaný mistře, jest rovněž tak prostinké a zároveň báječné jako v pohádkách. Dovol však, abych vypověděl vše v největší stručnosti — co možná prostě a chladně; neboť i dnes ještě rozchvívá bolest mé srdce, když si vše to připomenu...

Vůči prostinkému děvčeti z lidu, neznajícímu žádné šalby nebylo nesnadno zachovati inkognito, jež mi byl rozpačitý okamžik přímo vnutil. Mluvil a choval jsem se jako prostý člověk z lidu a tím naklonil jsem si děvče již v prvních okamžicích v takové míře, že chovala se ke mně jako k člověku, o jehož poctivosti byla už po leta přesvědčena.

Zavedla mne do své bídné chaty a žvatlajíc jako švitořivé dítě ukazovala mi vše, co ji těšilo a těší — vypravovala upřímně o své minulosti a životě svém, ba netajila se přede mnou ani tím, že od okamžiku, když jsme se poprvé spatřili, i ona na mne podobně zpomínala jako já na ni, že se jí o mně často zdálo, že mne ve snu vídala jako statného rytíře, ba kdysi prý i jako prince v nádherném odění a na sněhobílém komoni...

Asi v půl hodině pověděla mi vše, co jí právě napadlo a co měla na srdci. Vypravovala, že by byla po prvním našem setkání se mileráda zase šla na trh jedině za tím účelem, aby mne opět spatřila; ale že matička její právě onoho dne ochuravěla, že ji musila ošetřovati, že ji nesměla ani na okamžik opustiti a že ji také neopustila, až před několika dny matka zemřela...

Vypukla v usedavý, křečovitý pláč a dlouho nemohla se utišiti.

Konečně se utišila a podavši mi ruku pravila:

„Nyní jdi, cizinče, jdi!“

Rozloučili jsme se. Vrátil jsem se ku svým přátelům; ale druhého dne byl jsem již zase u vodopádu ve skalní bráně...

Byl jsem již přivítán jako starý, dobrý známý — jako bratr... Více však jsem se nevrátil — zůstal jsem v bídné chatě; neboť dívka — divoké, vášnivé to dítě lesní samoty, sklesla na má prsa a plamenné políbení spečetilo naši lásku...

Následovali dnové nejvyšší slasti pozemské. Odloučen od světa žil jsem v skalní samotě jako poustevník kochající se v krásách přírody a v náručí zbožňované bytosti, která se byla stala před bohem na vždy mou... Přiznám se ti, mistře milovaný, že není slov k označení idyllického štěstí, o jakémž jsem druhdy neměl ani tušení. Zdálo se mi, že nikdy více nezatoužím po dřívějším svém životě...

Minulo několik týdnů.

Po celou tu dobu nezakalil ani nejnepatrnější mráček naše štěstí. Zabýval jsem se lovením ryb, v čemž mi divoká, vášnivá žínka má byla nápomocna, lovíc se mnou a odnášejíc vylovené ryby na trh.

Z počátku bývala mi nepřítomnost její mukou. Sedával jsem na skále, odkud bylo viděti na cestu k městu čekaje, až se zase vrátí. Později počal jsem si v trapných těchto okamžicích krátiti dlouhou chvíli tím, že jal jsem se kresliti některé zajímavější partie nejbližšího okolí.

Žínka má neměla o tom ani zdání a já sám, věda, že nenávidí malířství a malíře z hlubin duše, tajil jsem před ní vše, co by ji bylo mohlo na stopu přivésti. Někdy snažil jsem se také, vypátrati příčinu její nenávisti k stavu malířskému, ale právě tak jako byla ve všem jiném upřímnou, byla v této záležitosti zatvrzelou. Kdykoli jsem se o malířství třeba jen zdaleka a opatrně zmínil, vždy zakabonila čílko a z ohnivých očí šlehl jí blesk hněvu a nenávisti a kdykoli jsem se jí přímo a bez obalu optal, proč stav ten nenávidí, chopila mne vždy křečovitě za ruku řkouc vášnivě:

„Ne, ne, duše drahá, nejmilejší! Neptej se — nemohu, nesmím ti povědíti... Pro vše, co ti drahého — neptej se!“

Však kdysi k večeru — odpusť mistře, že vše co následovalo nemohu povědíti než několika slovy — kdysi k večeru překvapila mne osudnou náhodou na stráni, právě když jsem dodělával skizzu vodopádu... Přiblížila se ke mně nepozorovaně a vytrhnuvši mi mappu z ruky stála přede mnou chvíli jako anděl pomsty.

„Probůh — co to!!“ vzkřikla posléze zoufale. „Ty's malíř — ty's mne oklamal...“

Chtěl jsem něco odpovědít; ale slovo odumřelo mi na rtech.

„Chtěl jsi věděti, proč malíře nenávidím, proč je musím nenávidět,“ pokračovala vášnivě rozechvěným hlasem; „nuže dnes — nyní, když jsem se přesvědčila, že's mne i ty oklamal, nyní věz vše... Mým otcem byl také takový malíř jako ty... Přišel sem, poznal mou matku, lhal jí lásku, pak ji opustil — a aby na něho nikdy, nikdy nezapomněla, oblažil ji bůh mnou... Nevěděla jsem o tom po celý svůj život; avšak když před nedávnem matička má umírala, svěřila mi vše — a já — jí musila přísahati, že...“

Nedořekla — rychle postoupila do předu ku skalní stráni a vrhla se střemhlav se skály...

Zůstal jsem chvíli jako ztrnulý upíraje zrak svůj v šumnou rozpěněnou hlubinu... Pojala mne závrať — a nepamatuju se na více, než že jsem polo chtě a polo nechtě naklonil se níže a sletěl se skály za bytostí, kterouž jsem zbožňoval...

Co dále se dělo, nevím ... Pamatuju se jen, že procitl jsem z mdloby, že dovlekl jsem se k místu, kde ležela zkrvácená mrtvola, že dovlekl jsem se do chaty a z té pak ku skalní sluji, kde jsem měl své náčrtky a náčiní uschované a že vlekl jsem se pak namahavě, s napnutím veškerých svých sil bez cíle dále...

Opět jsem pozbyl vědomí a když jsem se zase zpamatoval, byl jsem v nemocnici, kamž mne patrně milosrdní nějací lidé dopravili...

Pozdravil jsem se a dokončil svou kresbu — —

Toť vše, co ti mohu, milý, zbožňovaný mistře, povědíti...“

Vernet umlkl.

Fergioni, jenž byl prosté a přece tak romantické zpovědi pozorně naslouchal, přivinul trpícího žáka k srdci snaže se ze všech sil potěšiti jej. Ale nebylo toho více třeba, aspoň ne v té míře jako snad dříve — mladý umělec byl už aspoň poněkud zase nabyl rovnováhy, tak dalece, že nalezal úlevy v práci...

Provedl svou skizzu vodopádu ve skalní bráně a zbudil obrazem tím zasloužený obdiv všech znalců. Avšak naléhání mistrovo, aby setrval na nově nastoupené dráze a věnoval se výhradně krajinářství, bylo marné. Vernet již nikdy žádné krajiny nenamaloval, aniž nakreslil.

Zůstal v ateliéru Fergioniho zabývaje se výlučně malbou výjevů námořních jako jeho mistr; prodlením času proslavil se i v oboru tom nad jiné, ba i nad svého mistra, ale obrazu tak úchvatné věrnosti a dokonalosti umělecké jako jest jeho „Vodopád ve skalní bráně“, jejž možno po dnes v Louvru v Paříži viděti, nikdy více neprovedl.

* * *

Göthe ve styku s českými učenci a básníky.

Napsal

Josef Korn.

V Göthovi nalezla nejen literatura německá, nýbrž i myšlenka pravé humanity věštce nad jiné vznešeného. Zahrnovalť láskou a přízní svou každé dílo, v němž krása a pravda se zračily, nechť bylo vytvořeno kýmkoliv. Každý národ byl mu stejně drahý, když jevil snahy opravdově šlechetné. Nic velkého, krásného neušlo jeho oku, jeho srdci; všemu snažil se zjednati náležitého uznání. I byl k tomu nad jiné povolán svým bystrým kritickým duchem, svým ohromným vzděláním, jak klassickým tak i moderním, svou znalostí jazyků; pravilť, „kolik jazyků znám, tolikráte jsem člověkem.“

Také národ český, který tehdá z dlouhého spánku se probouzel, zajímal Götha velice. Šlechetné snahy buditelův našeho národa byly mu svaté a doznávaly jeho přízně a podpory. S nejedním výtečníkem naším z doby tehdejší vstoupil Göthe v styky, o nichž tuto hodlám krátce a v hlavních rysech pojednati.

Nejprve seznámil se Göthe s velikým pěvcem „Slávy dcery“ Janem Kollárem, jenž roku 16tého do Jeny, jsa tehdáž mladíkem as 20letým, na studie přišel. Píšeť o tom Kollár sám: „Sotvy že jsem se v Jeně usadil a poohledl, první má práce byla uviděti a poznati nejen professory, ale i jiné slavné muže tam žijící, neb aspoň jejich pomníky a domy, kde bydleli a pracovali. Náhoda pak tomu chtěla, že p. Wolfg. Göthe nedaleko od nás bydlel; jemu tedy byla první má návštěva obětována. Byl jsem tam poprvé s Mažarim, potom častěji sám. Ponejprv nechal nás v předním pokoji trochu čekati, než prý se přistrojí. I předstoupil pak před nás tento německý Jupiter s nádhernou zdvořilostí a s odměřenými kroky a slovy. I pan Göthe byl toho domnění, že v uherské krajině jenom Maďarové bydlejí, pročež i nás za Maďary měl, jakož i professoři, když zvěděli, že jsme z Uher.

Když jsem já ale proti tomu protestoval, řka: Pane, já jsem Slovák, nebo chcete-li Slavjan, tento však můj druh polomaďar a poloněmec," pan Göthe se této upřímnosti hlasitě zasmál, načež mne žádal za některé slovenské písně, o jejichž kráse prý již mnoho slyšel. Maďarské prý posud nemohl dostati, neboť: „Ich höre, dass die Ungarn ebenso sanglos sind wie das deutsche Volk." Pak jsme se rozešli, však jakmile mne potkal, kýval mi zdaleka a ptal se mne vždy na slovenské písně, které, když jsem mu je zaopatřil, metricky upravené ve svém časopise přinesl. Náš přítel Samo Ferjenčík, znamenitý zpěvák a kytarista, byl často u něho pozván, neboť znal výborně jeho ballady zpívati. Skoro denně scházíval jsem se s ním v knížecí zahradě, kamž jsem po ukončené hodině chodíval, kdež jsem Götheho čítajícího a zpytujícího nacházel. Později odložil při návštěvách se sebe zcela ministra a počal býti více patriarchou, otcem." Poznal Göthe v Kollárovi zajisté ducha ušlechtilého a vznešeného a veliký pěvec náš zajímal jej vždy, i když vlny života oba daleko od sebe zanesly.

Druhý český výtečník, s nímž se Göthe seznámil, byl hrabě Kašpar Sternberg; ba, s ním vešel brzy v důvěrné přátelství. Čím byl mu Schiller v poesii, tím byl mu Sternberg ve vědě. Máme celý tlustý svazek vzájemných dopisů těchto dvou mužů.

Již v letech 15. a 16. tohoto století pomýšlel Kašpar Sternberg na založení ústavu, kdež by mohl hojné svoje sbírky uložiti, aby zůstaly po smrti jeho v drahé mu vlasti, však pro časy válečné odložena záležitost ta až do roku 1822. Nyní on první daroval 4061 svazků s 42.290 vyobrazeními, 9000 rostlin a 30 beden nerostů, což jej přes 100.000 zl. stálo, a přislíbil i na dále mnohé museu věnovati. Ba zaopatřil i Haenkeovy ztracené sbírky z Mexika a jižní Ameriky.

Toto všechno neušlo Göthovi, jenž často v Čechách, buď v lázních neb v Chebu se zdržoval. Bylť pro zemi naši zvláště zaujat; navštívil Čechy celkem 16krát a naposledy zamiloval se tu 73letý kmet do 17tileté dívky — slečny z Leversova, z kteréžto pozdní lásky vyplynula úchvatná elegie: „Was soll ich noch vom Wiedersehen hoffen" a „Die Leidenschaft bringt Leiden".

S Kašparem Sternbergem, o jehožto šlechetném snažení vlasteneckém zvěděl a kterého již dříve ze spisů botanických, mineralogických a geologických znal, hleděl se seznámiti, zvláště když právě vyšla tohoto kniha: „Versuch einer geognostisch-botanischen Darstellung der Flora der Vorwelt", kterouž mu Sternberg zaslal k posouzení a ve které se náhledy obou těchto mužů úplně shodovaly. I sám velkovévoda Karel August, jenž stejně pro vědu a umění nadšen byl, přál si Sternberga poznati. Sternberg vyhověl pozvání obou a přislíbil, že se dostaví do Marianských lázní. V těchto býval dříve zcela jiný ruch než nyní: scházívaliť se tam vynikající učenci i státníci. Göthe a Sternberg seznámili se tam se znamenitými muži tehdejší doby, se státníky Metternichem, Harrachem, Lubomírským, Kounicem, s učenci Westem, Herrmanem, ba i s Beethovnem a básníkem Arndtem.

Göthe si Sternberga zvláště zamiloval; při každém dopisu přišly prý mu na mysl ty krásné, rajské Čechy a když s ním rozmlouval, vždy rozpomenul se na krásný klášter Teplou u Marianské lázně, kde dva proslulí čeští mineralogové se zdržovali, s nimiž Göthe vstoupil ve styk velmi přátelský. Byli to Sedláček a Zauper.

Sternberg zpravoval o každém duševním hnutí v Čechách ihned slavného přítele svého, Götha, kterého vše velice zajímalo. Psával o Čelakovském, Kamarytovi, Kollárovi, Macháčkovi, Dobrovském, Presslovi, Pelclovi, Purkyňovi, Wenzigovi, o Führichovi a Opicovi, jakmile od těchto mužův něco vyšlo. Důležité jest v příčině té psaní ze dne 25. března 1825, jež posílá Sternberg Göthovi: „Vydáme sbírku národních písní i s nápěvy; chceme tím dokázat, že chováme opravdovou snahu k pokroku, který se zajisté dostaví, až našinci volněji si budou počínati a odloží úzkoprsé formy. Grillparzerův Ottakar se nám nelíbí, ne snad, protože nám Čechům nadává, ale protože králová Margaretha 12 let po smrti své k vůli divadelnímu effektu z rakve vystupuje. Příště zašlu vám i Gerhardtovi (filolog něm.) Čelakovského „Slovanské písně“, které Vás zajisté potěší.“

Když byl Göthe takto zprostředkováním hr. Sternberga seznal snahy nejlepších Čechův, chtěl věci české také skutkem osvědčiti svou přízeň a přeložil tedy krásnou báseň „Kytice“ z R. Kr. a to sám a beze vší cizí pomoci.

Hr. Sternberg, jemuž Göthe překlad svůj zaslal, rozeslal jej ihned v opisech, jak v jednom dopise Göthovi sděluje, „lepším básníkům českým: Hněvkovskému, Markovi, Sedláčkovi, Nejedlému, od kterých došly nejpříznivější odpovědi, aby se Vám ráčilo, svoji pozornost některým jiným básním toho vydání i na dále věnovati.“

Skoro denně posílal Göthe Sternbergovi dopisy a pamatoval také na naše museum, zasílaje mu vzácné rostliny, mince a vůbec památky nalezající se ve Výmaru neb v Jeně, a když nemohl original poslati, opatřil alespoň opisy jednotlivých tam se vyskytnuvších děl, k Čechám se vztahujících. Zejména tak učinil s jakýmsi kodexem, od Bohuslava z Čechtic sepsaným, za který ho Dobrovský byl požádal. Dobrovského si vůbec Göthe co nejvíce vážil; nazval ho: Velmistrem kritického bádání v historii české, který podniknul herodotické cesty k prozkoumání pravdivých pramenů.

Kašpar Sternberg seznámil Götha také se slavným Purkyněm; zaslal mu díla tohoto, načež Göthe odepsal: „Při této příležitosti opakuji svoje díky za seznámení s Purkyněm. Použil jsem mnohého z jeho knihy. Tento vzácný muž vede physiologické výjevy psychicky k duchaplnosti.

V příštím čísle „Přírodních věd“ přinesu výňatky z jeho díla s poznámkami. Purkyňovým badáním dostane moje „nauka o barvách“ docela jiný ráz.“

Jindy zase píše: „Pan Purkyně mne navštívil, a zjednal mi podivný, prazvláštní pojem o neobyčejné jeho osobnosti a neslýchané badavosti i obětovnosti. Očekávám ho zase toužebně. —

Kéž by všechny paragrafy mého spisu za šťastný původ děkovaly Vám, jako onen 45. Nikdy jsem netušil otroctví badatelských duchův v oné míře, v jaké je teď nacházím. Newtonské strašidlo vždy ještě panuje, jako čerti a čaroději v temném století. Tím více těším se z Vašich světlých, ryzích a živých vývodů, a blahořečím mládeži, která Vám rovněž za také vzdělání bude děkovati."

V jednom listu zmiňuje se také, že jej navštívil hudební skladatel Tomášek z Prahy, s kterým se velice potěšil; ukázalť mu tento několik písní na jeho slova složených. Též na Macháčka vděčně pamatoval, když mu Sternberg zaslal český překlad Ifigenie.

Když jsme ukázali, jak pohlížel Göthe na nás Čechy, nebude snad nezajímavo ukázati, jak tenkráte smýšleno o Göthovi v Čechách.

Pohleďněme jen v dopisy Čelakovského a Kamaryta, kteří asi tlumočili city všech svých vrstevníkův. Píšeť Čelakovský dne 23. pros. 1819: „Schiller uvádí nás mezi bohy, Göthe bohy do společnosti lidské," a 5. března 1820: „Jací to čarodějové, Göthe a Shakespeare — Němce toho nade všecko vynáším, je to pravý miláček Muz."

Dále píše Čelakovský: „My mladí odkojenci Muz se těšíme, že k nám přijede letos — kdo? myslíš — Göthe sám! Radostí mi srdce buší! Včera viděl jsem tu rodinu německého básníka de la Motte-Fouqué, celá prý píše; kéž by byl raději přijel Göthe, ten prý však je v Mar. láz. a překládá Rukop. Král."

„Četl jsem v novinách, že Göthe byl jmenován čestným a zakládajícím členem společnosti Musejní; však prý jest těžce nemocen a pochybuje se, že ho diplom za živa dojde."

Dne 26. června 1824 posílá Čelakovský Kamarytovi překlad Göthovy „Marinky," prose ho, by podškrtl a opravil místa, která by se mu nelíbila. Velikou radost způsobila tehdáž v Čechách novina, že Kr. Ruk. ve Frankfurtě vyjde v jazyku německém a českém, opatřen předmluvou Göthovou.

Tak choval se velmistr německého básnictví k probouzející se národní myšlence v Čechách. A nynější básnické pokolení německé...? Vzpomeňme si jenom na Alfr. Meissnera, který litoval, že v českém kdysi duchu napsal v skutku velikou báseň svoji „Žižka", vzpomeňme si na Morice Hartmanna — však bylo by nám jmenovati celou řadu epigonů, kteří se zpronevěřili myšlence ryzí humanity a nad jejichž národní úzkoprsostí a nesnášelivostí by asi veliký Göthe zavrtěl hlavou...

Římanka.

Báseň
od
Karla Kučery.

Quirité, slyšte! Toto senát praví:
Zahalte v tógy čelo své a hlavy,
za mrtvé palte oběti;
neštěstí vlny v naše brány bijí,
legií orly sklála v Hispanii
Karthágo mocná po třetí.

Pad' Scipio a k Ibeře až zemi
nepřítel stíní svými korouhvemi
snad smělou nyní výpravou,
přes Gallii a sněžné alpské hory
jak laviny nám karthaginské sbory
zbraněmi blýsknou nad hlavou.

Však čtyři dny jen doba trvá smutku,
než orly svoje k novému zas skutku
v let nový pošle věčný Řím,
a proto senát volbu na vás skládá;
Quirité, slyšte! Od vás vůdce žádá
svým novým orlům, legiím."

Tak na fóru mluvili hlasatelé
a mrak se stlal po každém římském čele,
mrak ozářený nadějí,
že nové voje udatností paží
k své straně váhy rozhodnutí sváží,
že vítězstvím se zastkvějí.

Jen Říman jeden v dumách trval stále —
jak mladý dub, jenž osamocen v skále —
živ jednou touhou, jedním snem:
by jako vůdce postaven byl v čelo
a po boji se jeho jméno stkvělo
v triumfu slávy vítězném.

To Scipio byl; v otce svého pádu
zřel jenom klíčit příští svoji vládu,
sen víčka míjel, srdce klid,
vše jedna vlna pohltila dravá:
nad hlavou křídlem šuměla mu sláva —
„již zvolil vůdcem tebe lid" —

Však někdy opět v orlí této dráze
se zjevila mu nedostupná hráze,
zasyčel nedůvěry had:
Čím dosud Římu prospěly tvé páže?
Zda stáří máš, jak řád to římský káže,
věk dostatečný na úřad?

Tak s bázní Scipio den čekal sněmu:
tu slabý hlas se z lůžka ozval k němu:
„Zrak matčin dávno v nitru čet,
co vzdušným křídlem v skráně tvoje bije.
Sem rámě tvé, půjdeme v komitie,
snad dovolí to tíže let!“

A stará matka zsinalá a bledá
jak stín svou hlavu nahrbenou zvedá,
bez lesku oko zapadlé,
na syna vzpírá vetchá svoje bedra —
tak chví se palma, zžehlá ohněm vedra,
v cisterny jasném zrcadle.

Však na fóru, kde směs jest postav hustá,
stařeny podstať na obryni vzrůstá:
„Padlého Scipiona syn,
vojenský tribun dosud, jinoch mladý
se v této válce dožaduje vlády,
by pomstil Řím a otcův stín.

On měkký meč zakalí bleskem ducha,
že nově vzpučí snítka lauru suchá
a orel římských legií
smělejším letem spáry svoje statné
hlouběji ještě v Kartháginu zatne,
jí okov připne na šíji.

Však bohové již jeho nad kolébkou
síť tajných zjevů rozestřeli hebkou,
had zlatý děcka u nohou
vždy zjevoval se náhle v noční chvíli
jak symbol příští udatnosti, síly,
již lidé prostí nezmohou.

Pak mladíkem jsa, v dumách za soumraku
se denně v hejno mísil nočních ptáků,
již obletují Kapitol,
tam orel Jovišův jej v náruč chápal,
že víra v něm a činů rostl zápal
jak hvězdy rostly v nebi kol.“

Ustála žena; hlava v zem se níží —
hle! tělo klesá — udiveně vzhlíží
lid k zmírající stařeně —
pojednou bouřlivá se budí vřava.
„Scipio vůdce!“ zástup provolává
a rukou mává nadšeně.

Ukázka z Frithiofs-Sagy.

Podává

Dr. Karel Chudoba.

(XIX)

Frithiofovo pokušení.

Přišla vesna. Ptáci pějí, zelená se kolem les,
volné řeky k moři běží, jak by spěly v bujný ples.
Růže puká z balu poupat, nachová jak Freje*) líc...
Radost v lidském srdci pučí, roste, zkvétá víc a víc.

Starý král chce vyjet na lov, královna má jeti s ním —
Družstvo jich už na ně čeká s pestrým leskem nádherným.
Luky zvoní, toulce chřestí, země cítí hřebců vztek
a zpod kápí sokol divý vydává svůj ostrý skřek.

Tam hle jede honu paní... Frithiofe ty nehleď sem!
Jako hvězda na obloze — s bělky řásný splývá lem.
S půli Freja, s půli Rota**), krašší je však obou dvou,
s kloboučku jí nachového modrá péra k spánkům lnou.

Nezři v cudný oka blankyt, v kadeří ne zlatý roj,
chraň se zřít, jak šíji halí!... V ňadrech dřímá kouzla zdroj!
Nehleď v růži ani v lilji, jež tam září s lící těch...
Neslyš luzný, milý hlásek, sladký jako vesny dech!

Teď se lovci připravili... Hejsa! proud už letí dál!
Rohy znějí, sokol vznes' se v Odinův***) až přímo sál.
Lesní zvěř kol prchá plaše, v hloubi houští chce se krýt...
Valkyra však za ní letí, k ráně schystán dřevce břit.

Starý král už unavený nemůž stíhat honby let.
Trhnuv koněm, v mírném kroku zůstává s ním Frithiof zpět.

---

*) Freja, bohyně lásky.

**) Rota, jedna z Valkyr. Valkyry, panny to, jež na bojišti vybírají bojovníky padlé, kteří si zasloužili Valhallu.

***) Odin, nejvznešenější bůh.

Trapné, bolné dumy trudí duši jeho v tento čas...
Kam jen hledne, kam jen kročí, všude zní jich žalný hlas.

Ach, proč moře opustil jsem, proč jsem z něho bral se dál?
Na vlnách jsem neznal strastí — nebes vánek pryč je svál.
Viking tam-li zadumá se — nebezpečí kvačí naň...
Smutné dumy hnedle prchnou, jak jen uzří lesklou zbraň.

Ale zde kamkoliv kročím, nevýslovný cítím bol...
Na skráně mi touha sedá... celý zmámen bloudím kol.
Tam ve háji slib mi dala... O té blahé lásky zjev! — —
Avšak ona vinna není — bohův zlých to zplodil hněv.

Bozi jsou-tě věčně vrahy lidských slastí, šťastných let!
Růži mou mi z rukou vzali, by ji vinul k ňadrům led.
Co ach mráz si s růží počne? Cena jich mu pouhý slech,
poupě, list i peň zelený jeden jeho zničí dech.

Co tak touží — v tichém octli údolí se pojednou...
Porostlé kol trčí vrchy, z nichž se břízy z olší pnou.
Král tu stanuv k němu praví: „Hle, jak krásné místo tu,
odpočiňme hodinku as, zaženu svou dřímotu.“

„„Tvrda, chladna zde ta země, nechtěj, králi, na ní spat,
spánek-li ti oči tíží, vrať se raděj ve svůj hrad.““
„Spánek jako druzí bozi přijde, než se naděješ.“
Stařec vece: „Či snad klidu, hosti můj, mi nepřeješ?“

Frithiof plášť svůj s beder shodiv, na hebký jej prostřel mech...
Skloniv bílou hlavu k němu, král na klín si mládci leh'.
Spí tak klidně jak po boji na štítu spí vítěz svém,
spí jak malé dítě dřímá v něžném lokti mateřském.

Sotva zdřímnul, černé ptáče začne zpívat s větve blíž:
Neprodlívej, zabij starce, ranou svrhneš s sebe tíž!
Vezmi ženu! Svojiť jste už, z dětstva dávných, dávných dob.
Proč se bojíš? — Kdo tě vidí? — Věčně němý jestiť hrob!

Frithiof slouchá... Sněhobílé slyší po té ptáče pět:
Nezří-li tě oko lidské, Odinův tě vidí hled.
Chceš-li vrahem spánek vraždit, bezbranného starce sklát?
Hanit budou tebe všichni, špatným hrdinou tě zvát.

Takto oba ptáci pěli... Frithiof, aniž slovem hles,
schvátil meč svůj mocnou dlaní — zahodil jej v temný les.
Černý k Nastrandu*) pták sletěl, ale druhý k slunci spěl,
křídlem lehkým nes se výše, jak ton harfy kol by zněl.

---

*) Nastrand, Podsvětí.

Brzy král se ze sna budí: „Věru sladký klid to byl.
Milоť dřímnout v lesa stínu, kdy meč statný nás tu kryl.
Než — kde meč tvůj, hosti drahý, blesku bratra kam jsi dal?
Kam se poděl druh tvůj věrný, či snad nevěrným se stal?“

„„Nemluv o tom,““ dí tu jinoch, „„čepelí má sever dost;
břitkýť, králi, jazyk meče, míru však je špatný host.
Ocel skrývá duchů davy, z Niffelhemu*) snes je ďas —
A ti kletci neptají se: spánek-li či stříbrovlas?““

„Nespal jsem tě, mládče milý, já tě jenom zkoušet chtěl,
meč a muže dříve zkusím, abych v ně pak víru měl.
Ty jsi Frithiof! poznal jsem tě, jak do síně všel si jen,
starý Ring už dávno uhod, co za lubem host má ten.

Proč jsi v masce beze jména vekradl se v můj ty byt?
nežli abys ňadrům starce nevěstu moh' jeho vzít?
Čest, Frithiofe, beze jména nezasedá za stůl náš,
štít její jak slunko jasný, jasně v něm se uhlídáš.

Frithiof bohy, lidi děsí, tak zalétla ke mně zvěsť,
chrámy pálí, štíty poltí, statná tě prý jeho pěsť.
Myslil jsem si v duchu tiše, s vojem v mou že vpadne zem,
a on zatím jako žebrák, v hadrech, s holí přišel sem.

Býval já jsem také bujný, neklop k zemi proto zrak!
Život boj je od počátku, mladost je jak lítý drak.
Musíš zavřít ji v pukléře, až čas mine vzteklých chvil,
co jsem zažil — zapomínám... V těchže cestách též jsem byl.

Hle, vždyť já už sestaral jsem, brzy vejdu v chladnou zem,
pak si, mládče, ženu moji a s ní celou říši vem.
Zatím však mým synem budiž, zůstaň hostem jako spíš,
bez meče mne chránit budeš, starý svár buď skončen již.“

„„Jako zloděj nepřišel jsem,““ mračně k tomu Frithiof děl.
„„Kdo by mně moh' zabrániti, kdybych královnu vzít chtěl? —
Ne, já jenom milku svoji ještě jednou chtěl jsem zřít,
na neštěstí v prsou chladných ozval se mi dávný cit.

Nevejdu já v síň tvou více, neuzříš mne nikdy již,
nesmíření hněvní bozi sýlají mi stálou tíž.
Balder, bůh ten jasnovlasý, jenž udílí štěstí všem,
jenom na mne vždy se hněvá, já ubohým psancem jsem.

Vlkem svatyň nazvali mne, že jsem spálil svatý chrám,
děti leká jméno moje, veselým jsem postrach hrám.

---

*) Niffelhem, říše mlhy, zimy.

Matka země vyhnala mne ze svých loktů laskavých,
psancem jsem já v domovině, psancem jsem i v prsou svých.

Nemá pro mne potěšení širé kolem země klín,
půda pálí pod nohama, strom odpírá svůj mně stín.
Ingeborgu co jsem ztratil, již ty's, Ringu, za choť vzal,
shaslo slunko mého žití, v srdci mém se hostí žal.

Nuže k moři, draku můj už! znova v prudký běh se dej,
vesele si v bouřné sláni černý bok svůj vykoupej!
Rozdmi vzduchem peruť svoji, protni na dví vodní hruď,
v závod pusť se s mračnem nebes, volným jako hvězda buď!

Nechť zas slyším rachot hromu, slyším vzteklý bouře jek!
Třas-li řve mně kolem hlavy, mým to ňadrům jesti lék.
Znění štítů, šípů mraky, na vodách chci zbraní třesk,
zhynouti chci, abych v úděl Valhally měl věčný lesk!““

Za korunu a vlasť.

Rhapsodie z dvou století

od

Karla Tůmy.

(Pokrač.)

Zděšen, jako zaskočený válečník, ohledl se roku 1703 národ anglický po hranicích Škotska. Co znamenal ten divosmělý krok sněmu Edinburského, trhající i tu slabou pásku osobní unie mezi Anglií a Škotskem právě ve chvíli, kdy válečná síla Britův přemáhala nezmožitelnou dosud Francii? Vedla k němu stará žárlivost uraženého, bojovného národa? Anebo bylo tu co činiti spíše s úkladem ciziny, která chtěla tak levhartu britskému zasaditi nejcitelnější ránu do týla? Tehdejší sněm škotský skládal se většinou z presbyteriánů, kteří byli plni nedůvěry proti „nejoddanější ochrankyni“ anglikánské církve, královně Anně, a spolu lidmi ráznými, po neodvislosti a nejsvobodnějším zřízení toužícími. Vůdce jejich Fletcher Saltoun „chrabrý jako ten meč, jejž nosil“, byl tělem duší republikánem. Avšak byla tu ještě jiná strana. Méně svobody milovná, dokonce ne republikánská, avšak proti Anglii neméně podjatá: strana to velmožův skotských, oddaných v srdci nadšeně věci vypuzených Stuartův. Lidé ti s hrdým vzdorem zvali se Jakobity a podávali ochotně ruku straně demokratické, jakmile tato vzepřela se proti nynější vládě a dynastii britské. Jdouce tak za cíli zcela rozdílnými, obě strany setkávaly se v pospolité nenávisti proti nadvládě anglické. Presbyteriáni dali podnět k rázné té deklaraci, hájící netoliko národní církev škotskou proti církvi anglikánské, ale i vyhražující Škotsku právo svobodné volby vlastního krále po smrti nynější bezdětné královéi Anny. Pohnutky jejich byly zřejmě a pravdivě vyloženy v památném tom osvědčení samém: „Jakkoliv jsme členy britské říše,“ pravilo se tu, „a jakkoliv máme podíl v břemenech i nebezpečích anglických válek, jsme my Škotové nicméně od Angličanův vyloučeni z veškerého obchodu s osadami britskými a vůbec tak obmezováni a zkracováni v zájmech svých, že nehodláme toho snášeti déle, nýbrž chceme od nynějška pamatovati toliko na sebe, na vlastní důstojnost a zájem Škotska. Nepřiznáme žádnému budoucímu panovníku Škotska práva, aby mohl vypovídati války bez svolení sněmu škotského, tak jako nemá na příště žádný škotský král býti korunován, dokud sněm škotský nepřijme jeho korunovační přísahu, a jako nemá po smrti nynější královny Anny koruna škotská spočinouti na hlavě žádného anglického krále, leč by prve byla uzavřena mezi oběma královstvími smlouva, kteráž by zabezpečovala této škotské říši její důstojnost a samostatnost, parlamentu škotskému jeho práva i moc i pravidelné svolávání, národu škotskému jeho víru, jeho svobodu a obchod neobmezený vlivem anglickým.“ Spolu ustanoveno všeobecné ozbrojení národa.

Nuže, z toho mluvil onen nepodajný, svobody milovný duch udatného a prudkého národa, který činil od věkův dějiny škotské tak bouřnými a nevšedně zajímavými. Jakkoliv povážliva, tato síla vzdoru sebevědomého národa byla aspoň ryzí, přímá, zmužile bodrá, bez klamu.

Avšak co přimělo ony velmože irské, aby zvedli ruce pro tuto deklaraci demokracie? Znaly se jejich styky s vyhnaným dvorem Stuartským v St. Germainu, odkud bez ustání strojil se úklad proti novému řádu věcí v Anglii, odkud působila tajná péra do Irska jako do hor skotských, do sídel nejmocnějších aristokratův, ba až do samých komnat královny. Nejdůvěrnější rádci Annini byli tajnými Jakobity. Ministři i hodnostářové vojenští dopisovali si důvěrně s dvorem St. Germainským a co chvíli prošlehla z tajných těch dílen jiskra podezřelá a znepokojující lidi vlastenecké měrou nejvyšší. Brzy proslechlo se, kterak prý 16letý Jakub III. chce uznati ze svého vyhnanství sestru svou za pravou královnu Anglie, bude-li mu za to na vzájem po smrti její pojištěno následnictví trůnu; jindy opět zkoumali Jakobité mínění veřejné pověstí, že dospívající králevič byl by ochoten za korunu odříci se víry otce svého a státi se protestantským vládcem. Nyní ale jakáž to ozvěna z ponurých úvalů škotských! Velmoži škotští zasazujíť se o to, aby Stuartovec Jakub III. stal se králem Škotska ještě za živobytí královny Anny; tato nechť podrží si koruny Anglie a Irska, však Škotové že chtějí svůj starobylý královský rod Stuartův po meči. Snad že jim ten rod přinesl tolik požehnání a že bývalo mezi ním a národem škotským tolik lásky! Angličané nevěřili svému sluchu. Vzpomínali si na ta ukrutenství, jakých Stuartové napáchali se ve Škotsku, na ty vzpoury lidu tyranií k zuřivosti dohnaného, počítali kolik králův z rodu toho Škotové zahubili, s trůnu svrhli, zajali a na popravu Angličanům vydali. Oni byli první, kdož zlomili despotickou zvůli Karla I., prokázavše tak svobodě anglické službu nejplatnější. A nyní, jedva že je Anglie konečně zhostila kletého rodu toho, již se zpozdilcům opět po něm stýská! Nevězí-li za tím nástraha i zlato francouzské? Kdož ví, jaké sliby činí agenti Ludvíka XIV. Škotům, aby zjitřili starou jejich zášť proti Angličanům až do boje a odtržení se!

Anglie byla vzhůru. Se všech stran hrnuly se žádosti ku parlamentu, aby se rychle zbrojilo proti Škotsku, sněmovna lordů vyzývala resolucemi královnu, aby dala opevniti města blíže škotských hranic, zejmena Newcastle, Tynemouth, Carlisle a Hull, i povolala milicii pohraničných hrabství v hotovost. Ale sněmovna poslancův britských nepřestala na pouhých opatřeních obrany. Přešla odhodlaně k útoku, vyzvavši Škoty, aby místo všeho odštěpování se raději splynuli s Anglií v jedno, zaměnivše posavadní chatrnou pásku pouhé unie osobní za pevnou vazbu unie národní. Královna zmocněna, aby ihned jmenovala komissaře, kteří by o to jednali se zřízenci sněmu škotského. Zdráhal-li by se však sněm škotský se své strany vypraviti podobnou deputaci, a nedošlo-li by vůbec do roka a dne se Škoty k porovnání takovému, aby oni uznali krále anglické i za své řádné panovníky pro všecku budoucnost, — mělo se nakládati se Škoty jako s cizinci, měl se jim zameziti vývoz jich výrobkův a plodin jak do Anglie tak i do osad, ba do ciziny vůbec; zejmena měly býti zjímany lodě škotské, které by prostředkovaly obchod Škotska s Francií. — Kruté to pohrůžky pro chudou zemi, rovněž spůsobilé, aby ji podlomily strachem, jako aby ji roztrpčily do nenávisti smrtelné. Dvě léta zápasilo Škotsko samo s sebou. Lid nechtěl ani slyšet o přivtělení. Raději prý chce snášeti hlad i svízele válek, než aby se podrobil zákonům a panství „Sasíkův.“ „Svobodu! Svobodu chceme,“ rozléhalo se ve sněmu škotském a dlouho podobalo se, že vášnivá láska k národnosti a samostatnosti podrží vrch v národě i zastupitelstvu jeho. Nicméně stala se Unie Škotska s Anglií skutkem. Měliť Angličané státníky, kteří znali zacházet s národem tak hrdým a nepodajným; šetrností, slušnou povolností, podáváním skutečně znamenitých výhod dovedli odzbrojovati odpor sněmu škotského krok za krokem, a ostatní dokázalo — zlato. Když sešel se 13. října 1706 škotský sněm, aby vyslechl návrh smlouvy o spojení, jak byla sjednána mezi obapolnými deputacemi králevinskými: již všechny demonstrace, všechny protesty, všechno bouření se lidu v Edinburce nestačilo zadržeti věc Škotska na svahu. Mužové, mající nejvíce vlivu na rozhodnutí se sněmovny, již byli získáni pro Unii. Byly zde ovšem též charaktery hrdé a neoblomné, mužové, kteří veškerou silou své úzkosti vlastenecké varovali před obětí tak ohromnou, jakouž jest ztráta samobytí národního; leč dovedli nejvýše pro chvíli uchvátiti, nikterak ale přesvědčiti. „Již vidím naši stařičkou matku Caledonii,“ zahořekoval poctivý lord Belhaven, „na spůsob Césara seděti v středu našeho senatu. Vidím již, kterak plna smutku obzírá vůkol, a zahaluje se v královskou řízu svou očekávajíc smrtelnou ránu z našich rukou. Slyším ji jak vzdychá slovo poslední: I ty můj synu!“

Naproti tomu přivrženci Unie dávali na uváženou, jaké budoucnosti žalostné chudé Škotsko půjde vstříc, bude-li míti v Anglii věčného nepřítele, který neustane kaziti všechen jeho obchod i průmysl. Od ruchu světového odloučené Škotsko bude prý se podobati pusté, osamělé zřícenině, kdežto spojeno s Anglií vypluje vesele na jarý proud života a zdaru. Nejde pak při spojení o tom žádné podrobení se v jařmo a porobu, nýbrž jde o zpevnění jednoty dvou svobodných národův na základě rovné cti a rovného práva obou. Unie podobá prý se sňatku moudré a cudné dívky se šlechetným statečným mužem; podavši mu ruku i srdce, pozbývá než toliko svého jména, nikterak ale cti neb osobnosti své."

Když pak se strany anglické zabezpečena Škotsku netoliko plná svoboda obchodu, nýbrž i nezrušitelnost národní (presbyteriánské) církve škotské: přijal sněm škotský v lednu 1707 Unii s Anglickem většinou 119 hlasův. Památné usnešení sděleno parlamentu londýnskému, kterýž na něm nepředsevzal více změny žádné a tak byla posléze dnem 1. května 1707 obě království spojena v jedno pod jménem Velké Britanie. Význam události té byl samozřejmý. Odtud teprv Anglie byla skutečnou velmocí.

Toho dne, kdy poslanci škotští zaujali prvně svá místa ve Westminstru, byl uskutečněn nejsmělejší sen Cromwellův a nejsnažnější touha Viléma Oranského: mohutná to veleříše protestantská navzdor Římu a veškeré politice jeho.

Že Ludvík XIV. nenapjal veškeré síly své vyškolené diplomacie, aby dílo to překazil, pokud se překaziti dalo, že teprv na zvěst o odhlasování Unie ve sněmu škotském tiskl 19letému synu Jakuba II. démanty vykládaný meč svůj v pravici a vypravil jej s 10.000 muži ku břehům Škotska, zůstane již asi po vždy hádankou. Výprava skončila chatrně. Dostihly sice lodi francouzské polou března 1707 bez překážky velikého onoho zálivu škotského, na jehož břehu rozkládá se Edinburgh, avšak jedva počaly dávati znamení Škotům, již přikvačil jako ostříž admirál anglický Byng s takou silou loďstva válečného, že Francouzové uznali za dobré vyhnouti se srážce útěkem na širé moře. Avšak tu zastihla je krutá bouře, po kteréž již jen smutné trosky rozmetané výpravy vracely se ku břehům Francie.

V. Pro všedního člověka.

S krvácejícím srdcem musila královna Anna vypsati nyní cenu 100.000 zl. na hlavu bratra svého. Ale za to si přísahala, že nasadí vše, aby posléze přece jen dopomohla mu k trůnu říše britské. Zejména od chvíle, co v 42. roce věku svého bezdětna ovdověla, jest to jediná myšlenka trudného jejího žití. A ubohá paní musí ji tajiti co nejpečlivěji i před nejmilejší družkou svého mládí, Sárou Jeningsovou, historicky to proslulou vévodkyní z Malborough, kteráž ovládá každé hnutí královnino a s chotěm svým, bez odporu to jedním z nejznamenitějších vojevůdcův anglických, stojí při straně Whigův. Tito pak nechtějí ani slyšeti o Jakubu III., ba udržují válku proti Ludvíku XIV. nejvíce pro tu příčinu, že on hostí ve Versaillu nenáviděného nápadníka britského trůnu. Pokud tato strana jest na vrchu moci státní, není pro tajné tužby Aniny žádné naděje. Ale kterak stranu tak populární svrhnouti? Kterak odejmouti lesk slávy, jímž ozařuje ji znovu každé vítězství Malboroughovo? A kterak konečně rozejíti se s přítelkyní tak důvěrnou a tak duchaplnou jako byla vévodkyně? Závratná to zajisté úloha pro slabé síly zevšad střežené královny.

Však láska Anina ku bratru byla bezmezna a sama náhoda přispěla jí ku pomoci. Geniální veselohra Scribeova „Sklenice vody" odehrála se vskutku těch dob na parketách komnat královny anglické. Mistr intrigy, rovněž smělý a nadaný jako bezcharakterní John Bolingbroke, porozuměv srdci Anině, uměl pomocí lichotivé Abigaily Meshamovy dodati královně odvahy, aby zhostila se všemohoucí vévodkyně z Malborough ve chvíli, kdy on sám podlamoval slávu velkého vojevůdce co nejúčinněji. Přesvědčilť mínění veřejné, že general Malborough jen proto žene stranu Whigův za štěstím válečným, poněvadž sám odnáší z vítězství kořist nejbohatší. Nezvratnými důkazy usvědčil vítězného vojevůdce z hamižné hrabivosti i zištnosti, a to stačilo, aby lid metající do včíra slávověnce, zvedal nyní na staré modly kamení.

Anna mněla se býti vykoupenu z dlouhých muk, když Bolingbroke jí sdělil šťastné zjednání míru s Francií. Nyní doufala, že věc bratrova zcela jinak se obrátí; vždyť spolehlivý a obratný vůdce Toryrů ručil jí za vše. Měl sám s Ludvíkem XIV. rozmluvy o následnictví Jakuba III., žeť jimi vydával hlavu svou v šanc. Dopisoval si s psancem, ba prokázal i tu službu panovnici své, že v největší tajnosti mohla spatřiti konečně milovaného bratra na několik blahých hodin u sebe. Ano, tak daleko šla sesterská láska Anina. Byla hotova obětovati korunu i život pro bratra, kterého ani neznala. Než jaká to zlomyslná hříčka osudu! Skoro touž dobou, kdy Anna s tlukoucím srdcem a přitajujíc dech očekávala zatykačem stíhaného praetendenta — zatoužila skutečná dědička trůnu anglického Žofie, spatřiti na sklonku žití nepoznanou dosud vlasť milované matky své, ta místa opěvaná i oplakaná, kde sličná Eliška Stuartovna prožila růžné jitro dětství, ažtě odvedl ji mladistvý Bedřich falcký na vratký trůn nešťastné země české. — Lze si pomysliti, jak nemile překvapilo Annu toto přání kurfiřtky hanoveránské i kterak Bolingbroke musil vynaložiti všechno své umění, aby duchaplná Žofie cestu svou beze všeho pohoršení sama odročila. Však buďže všechny ty tajnosti dvora Anina byly kýms vyzrazeny, anebo že náhoda stala se v slepotě své týravou: krátce po tom přijat v parlamentu návrh, aby byl prvorozený syn Žofiin, kurfiřt hanoveránský Jiří, jakožto budoucí dědic trůnu anglického pozván ku návštěvě říše britské. To bodlo Annu jako urážka nejtěžší. Tentokráte psala sama nenáviděné Žofii, prosíc, aby synu svému rozmluvila tu cestu, která by je vespolek uvedla v položení dosti nepříjemné. Šlechetná Žofie porozuměla té prosbě uražené ješitnosti a list, kterým potěšila Annu zprávou, že Jiří hanoveránský nepřijede, byl poslední památkou z ruky její: V červnu r. 1714 poslední dcera zimní královny české, zvolená dědička trůnu anglického, zemřela. Leč ani její ochotnost, ani její smrt neměly býti věci Jakuba III. ku prospěchu. Naopak bylo snad právě pro ni velikou nehodou, že Angličané nepoznali nesympathického a slova anglického neznalého Jiříka Hanoveránа, nýbrž zaměstnávali se stále jen nenáviděným „synem tyrana“.

Ba nikdy snad nebyla nenávist veliké většiny anglického národa proti princi Jakubu Bedřichu Stuartovi žhavější než nyní. Jakobité nesměli se ani okázati. Vždyť bojoval ten jejich čistý králevič u Malplaquetu i Oudenarde v řadách francouzských proti Anglii. Vždyť matka jeho byla tak drzou, že žádala právě na parlamentu britském pro sebe pensi 50.000 liber ročně. Whigové zuřili. „Smrt Jakobitům!“ „Pryč s tím jakobitským morem,“ rozléhalo se v parlamentu i po ulicích londýnských a Bolingbroke, aby odvrátil od sebe zničující stín podezření velezrádného, musil žádati za vypovězení Jakuba Stuartovce z Francie, prohlásiti proti Jakobitům ve Škotsku stav výminečný, ba nešťastná Anna musila vysaditi znovu cenu 5000 liber šterlinků na hlavu „tak zvaného prince Walesského“. Aby pak míra útrap chorobné královny byla dovršena, nastala ještě i roztržka mezi samými vůdci strany torystické; lord Oxford rozhněval se na Bolingbroka, a stal se ze vzdoru přívržencem i strážcem trůnní posloupnosti rodu hanoveránského. „Nyní jest vše ztraceno,“ zahořekovala Anna, „nechci již déle žíti.“ Odevšad hrnuly se adressy žádající za garancii pro hanoveránskou dynastii, a za přísná opatření proti piklům Jakobitův. Strana whigistická nabyla v národě opět vrchu. Netušený ten obrat podlomil síly Aniny docela. Poznala, že touha žití jejího jest zmařena na dobro. Již na smrt nemocna odročila 20. července 1714 parlament, jen aby získala na měsíc klidu. Však již po několika dnech pakostnice vrazila se jí z rukou do hlavy a devětačtyřicetiletá teprv paní skonávala. Smrt byla k ní milosrdnou. Zbavilať ji vědomí na kolik dnův před tím než dotrpělo srdce. Poslední slova její byla: „Můj drahý bratře, jak tě lituju.“ Tímto vzdechem na rozloučenou prozradila ubohá, věrná sestra tajemství celého žití svého.

⁂

Kdyby 12. srpna 1714 v hodině Aniny smrti byla bývala strana Jakobitův v Anglii a v Škotsku zřízena a připravena tak, aby se byl Bolingbroke mohl odvážiti činu Monkova: kdož ví, jak by odtud byly vypadly ústavní dějiny Anglie!

„Pozdrží-li se úmrtí královny ještě jen několik neděl,“ psal 30. července Stanhope císaři Karlu VI., „jest protestantské následnictví trůnu v největším nebezpečí.“

Než, dobrý genius národa v povážlivé chvíli té bděl. Již vyzýval potměšilý arcibiskup Atterbury Bolingbroka, aby na náměstí Charing-Crossu provolal Jakuba III., on sám že jest odhodlán vésti průvod Jakobitův v biskupském ornátě: již byla pohromadě úplná rada ministerská, v níž vyjma vévodu Shrewsburyho všickni byli přívrženci věci nápadníkovy: když vstoupili nenadále vévodové Somerset i Argyle, rozhodní to Whigové, nezváni do porady zrádcův. „Jakým právem?“ ... táže se překvapený Bolingbroke v největších rozpacích. „Co tajní radové Její Milosti královské,“ odpoví s důrazem významným Somerset a naléhá rázně, aby byla bez dlení svolána úplná tajná rada záležející z nejvyšších hodnostářův zemských. Mníce se zrazenými, zrádní ministři v chabé bázni o hrdla netroufají si ani hlesnouti. Sám smělý druhdy Bolingbroke jest jako omráčen. „Jaký ten svět, a jak to štěstí s námi licho hrá!“ — běduje třetího dne po smrti královny Swiftovi. Shromážděilať se na ručest tajná rada, v níž Jakobité mizeli. Umírající královna musila úhlavního jich odpůrce, vévodu Shrewburyho, jmenovati hlavou vlády (Lord of the Treasury), a tím byly kostky vrženy: bdělá strana Whigův byla vládkyní říše a rozvinula mžikem ostražitost největší. Ihned zdvojnásobeny stráže Toweru, čtyři pluky obdržely rozkaz, aby co nejrychleji z venkova přitáhly do Londýna, loďstvo válečné vyzbrojeno, přístavy střeženy, do Irska i Škotska vysláni komisaři, aby učinili tolikéž veškerá opatření pro bezpečnost veřejnou. Zároveň odeslány depeše do Nizozemska, aby sedm prodlévajících tam praporů britského vojska ihned navrátilo se do Anglie, stavové nizozemští požádáni o podporu na prospěch protestantského následnictví trůnu, synu zvěčnělé Žofie, kurfiřtu Jiřímu hanoveránskému pak vzkázáno, aby neomeškal ani chvíle, nýbrž na zvěst o úmrtí královny ihned chvátal v nové své království. Však nevyčkáno ani jeho příchodu, nýbrž hodinu po té, co Anna dotrpěla, prohlášen vnuk zimního krále českého, kurfiřt hanoveránský, co Jiří I. za krále říše velkobritanské.

Marně dychtili zuřiví Jakobité po zvěsti o přistání vojska francouzského s nápadníkem; Francouzové nebyli rovněž připraveni a Jakub III. přichvátav z Lotaring do Paříže, musil na žádost anglického vyslance k rozkazu sestárlého Ludvíka XIV. znovu opustiti Francii. Příznivá chvíle byla zmařena a ztracena. Jakobitům nezbývalo, než přetvařovati se a podpisovati horlivě adressy oddanosti, zatím co vláda připovídala znovu odměnu 100.000 lib. št. tomu, kdo zmocní se praetendenta, kdyby mu snad připadlo pokusiti se o přistání u břehův britských. Jakubu III. však ani z daleka nepřipadlo. Vrátil se sklíčen do Lotaring a přestal na tom, že vydal naříkavou proklamaci, v níž želel smrti milované sestry, o jejíchž dobrých úmyslech prý poslední dobou tak velice byl přesvědčen, že spoléhaje v ně ničeho nepodnikal pro svou věc; zatím prý ale takto „na neštěstí politování hodná smrt její zmařila všechno.“

„Však nezmařila!“ zaduněl tam v dáli za mořem temný repot. Ještě žilit muži tvrdých lebek a srdce plná hrdého vzdoru. Tož oni pohorští vladykové škotští, postihující takřka instinktem, že Unie stane se hrobem jejich starožitné moci a slávy patriarchální a odhodláni tudíž brániti se tou silou, jakou se bránívají lidé záhubě: padnouti raději chtěli se svými věrnými clany v zoufalé sebeobraně, nežli chřadnout a hynout ve mdlobě a ponížení svržených. — Touž chvílí tedy, kdy syn Jakuba II. tak nestatečně pouštěl prapor svůj z rukou, oni udatně jej zvedali. Zatím co v Anglii panovala z nastolení Jiřího I. radost „jako o vzkříšení“, tam v horách Škotska romonily hluboké hněvy, ba také po kraji jižním třásl se trpký vzdech národa vždy ještě neusmířeného s Unií. „Nepodaří-li se nám,“ hrozili nespokojenci škotští Angličanům, „abychom si znovu dobyli svobody své, tož vás bohdá aspoň připravíme o svobodu vaši.“ — „Když jste nás, vy Angličané, učinili svými otroky,“ pravil roku 1712 Lockhart z Carnwarthu ku generálu Stanhopovi, „tož chci se z toho radovati, uzřím-li vás přivedené do téhož stavu...“ Rok na to pak již vévoda z Argyllu, jeden z předních tvůrcův Unie, sám ve sněmovně lordů britských snažně se přimlouvá za její zrušení: „Nestane-li se to,“ doložil upřímně, „přijdu za nedlouho buď ve Škotsku o svůj majetek anebo v Anglii o svou svobodu.“ Smutná většina pouhých čtyř hlasův zabránila sice rozvodu v červnu 1713, ale hořký sarkasm Swiftův měl pravdu, an zavtipkoval tenkrát o Unii: „Krásné to dílo; spojuje státy a srdce rozdvojuje zášti nepřátel.“ (Pokračování.)

* * *

Slavia.

Báseň

od

Svatopluka Čecha.

(Pokrač.)

Vladimír.

Svět zůstaň bařinou! — To ždání tvoje.
Vždyť kochává se snílek, v suchu stoje.
pohledem na tůň lesní, zatemnělou
zmotaných větví těžkým oblakem,
kde vodou terče leknínu se stelou
a nad nimi květ září soumrakem
jak na kahánci oblém sněžný plam,
kde křídlem vzdušným blankytného třpytu
těkavá vážka v luzném polosvitu
hrá jako poletavý drahokam.
Což po tom diváku, že temný rmut
hnijící vody v tlících kmenů kole
ohyzdným rejem žab se hemží dole —?
On v hebké trávě, kalem nedotknut
jen krásu vnímá divou, nevázanou
a barbarským by nazval topor ten,
jenž porušil by nelítostnou ranou
olbřímů lesních dlouhověký sen.
Toť poësie vaše. Nedůtkliva
jsou pro ni zařízení staletá,
zdoupnalá malebně a věkem sivá,
i půvab jalový, jenž vykvetá
ve stínu jejich z lidské viny, mdloby,
z neřestných bludů zašlé temné doby.
Jí plíseň gótická tak svůdně voní,
jí dosud rády veršem vzlétavým
přilbice, meče bohatýrské zvoní
s divoké slávy vínkem krvavým;
jí dosud zažehuje v matném hledu
dětinské vytržení bídný skvost,
jímž blýskává se v bratří bědných středu
soběctví mrzké, směšná marnivost.
Ji plní nadšením cár nachový,
knížecí loutka ze sněhu a zlata
a jemná ručka v řásném krajkoví,
jíž znakem potupy jest práce svatá.

Pryč s harfou takovou! Sem topor zdatný,
ať rázem poklesne ten vetchý les,
ať tuto bařinu, ten soumrak matný,
tu nových kmitů, dávných stínů směs,
v níž tak se líbí poesii vaší,
vítězné světlo navždy rozeplaší!

Ivan.

Chceš tedy zničit útulek ten stinný,
kde člověk, vzdálen lopotného ruchu,
jen krásu vnímá, slastí divných tuchu,
a v bídě žití svět si kouzlí jiný?
Tvou krutou sekyrou se ve prach skloní
stoletých kmenů divokrásná houšť —
Co dále učiníš? Co vzejde po ní?
Stín, krása zaniknou a zbude — poušť.

Vladimír.

Ne, nikoli! Až směs ta vetchá zhyne,
tu rádlo chutě do půdy se vboří,
tu zrno zlaté do brázdy se vnoří
a brzy stébel dav se povyšine.
Odměna hojná vzejde práci zdárné
a jiná poësie zkrášlí zemi:
ne titanské sic kmeny, divotvárné,
než zlatých něžných klasů valné sněmy;
ne rusalčí ty vínky divné krásy
ze sněhobílých růží leknínu,
leč skromnou chrpu, stoudné máku řásy
dělnice pilná shrne do klínu.

Ivan.

Mníš, brachu, že duch lidský nezatouží
po jiné vnadě zas a novém vzmachu?
Onť orla brat. Jsa chvíli hostem prachu,
v budoucí mžik zas nad oblakem krouží.
Blouznivý zápal, úchvat citů rosný
jsou národu, co stinné hvozdy kraji:
zmař dokola ty šerotajné sosny,
i potůčky se stříbrojasné ztají,
vyprahne půda, nerosená vlahou,
vynikne země skalnou hrudí nahou
a klasu nenajdou pak ženců srpy
a zraky neshlednou ni skromné chrpy.

Jest v nitru našem něco tajemného,
co neukojíš pouhým hmoty vděkem,
ukrytá peruť vzletu nadzemného;
a zašumí-li burně nad člověkem,

tu statky pohrdne, ve skonu jásá —
ta jenom lidstvo k velkým činům vztřásá,
ať víry jméno má, neb vlasti, práva,
ať jiným slovem vznešeným se zve . . .
Ty prapor znáš, jímž moje ruka mává —
Nuž tvá kde korouhev, co heslo tvé?

Vladimír.

Mé heslo: Nic!
Z ničeho tento svět a clonou hvězdnou
kolkolem pozírá k nám hloubkou bezdnou
nic, prázdné nic.
V té nicotě my žití planým dějem
po vůli neznámé ke hrobu spějem';
s otázkou tesknou oko k němu hledí
a z mohyly nám krutou odpovědí:
Nic, mrtvé nic.

Jen zdobte si svůj prapor ošumělý
lacinou třásní hluchých blýskavic, —
v mé rudé korouhvi blesk pravdy celý:
Nic, pouhé nic.

To zbožné nic, co z rtů kněžských vane,
co hymnem jásá, modlitbami vzlyká,
co slzou z oka blouznivého kane
a před oltářem věčnou lampou mžiká,
co prorocké kdys oko v nebi zřelo,
co svatovínkem zářným ovíjelo
nadšené skráně mroucích mučennic,
to svaté nic,
jež v oblasti tam nadpozemské známe,
do něhož zlatem obraznosti tkáme
přeludů skvoucích na tisíc!

To slavné nic, co v noční lampy kmitu
nad plísní vetchých knih, ve dlouhém čase
pod šerem záhad, v tajů věčných skrytu
zbádaly hlavy lysé, stříbrovlasé,
kde světa podstata, co duch, co hmota? —
že jistotou jen pouhá nejistota, — —
co vyčtli z prvků, buněk, oběžnic,
to čiré nic,
jímž den a noc se trudí hlava mladá,
jímž naplněna tlustých svazků řada
a valná spousta definic!

Nad námi temno, tmavo na vše strany.
Náš smysl jenom okruh sporý vnímá,
míhavou září matně obetkaný, —
a prostor ten ves účel žití jímá.
Mok hroznů zardělých a růží vůně,
krajinka rozkošná v hor sněžných lůně,
unylé hvězdy sladkých zřítelnic
a hedbáv kštic,
vděk společnosti, práce tiché zdary,
toť jediné jsou platné žití dary
a mimo ně — vše pouhé nic.

Vše ostatní, čím snivý duch se šálí,
co za obzor svůj temný lidstvo vkládá,
co mládec roztoužený hledá v dáli,
a dívka v duši blouznivé si spřádá
o lásce nesmrtelné šeptajíc:
jest pouhé nic,
jest mlha prázdná, pouhý výdech retů,
bublina, jež se duhou zaskví v letu
a zhasne klesajíc.

Vám známa pěvce pošmourného zkazka
o postavě, jež v maškar směsi plesné
kdys obcházela — v tom jí sklesla maska
a za tou zívalo jen prázdno děsné —
nic nebylo tam — maškarní ty šaty
vzduch jenom plnil čirý, bez podstaty.
Toť naše doba. Názor světa starý
a dědů víru, myšlenku i snahu
čas navždy unesl. Jen zevní tvary
tu pozůstaly, maska bez obsahu.
Oj, co tu škrabošek se hemží světem!
Tu maska cnosti serafínských tahů,
tam pobožnosti maska s bledým retem,
ta s pevných zásad mramorovým klidem
a v jiné citu vznešeného plání,
posvátné snahy, vroucí lásky k lidem —
však sraž ji dolů — čiré prázdno za ní . . .

Jak roje termitů nejednou v taji
příbytků jižních stěnu prohlodají,
že k pádu spěje, ač na pohled celá:
tak tichou prací nových myšlenek
budova minulosti povetšela;
však dosud pyšně pnou se na venek
pošmourné stěny, pilířové sady,
věž fantastická, střecha klikatá,
i nestvůr kamenných se šklebí řady —
Leč pohynula vnitřní podstata:

jen třeba kladivem se stěny tknouti
a v rumy šedý velikán se shroutí.
Ty stavby vrátké odevšad nás tísní
svým stínem ponurým, svou vlhkou plísní.
Nuž kladiva se chopme bez odkladu,
ráz hřímej za rázem, jen bořme, bořme,
svět starý rozkotejme do základů
a v jeho troskách šťastnější si stvořme!

Ty voláš: „Naše Rus! Duch vane starý
po kraji našem, lid tu ryzí, jarý!“
Ta svatá Rus! Ta oblasť nekonečná
jež od jižních tam růží, vavřínů
až po severní ledoviště věčná
se sklání k jedné ruky pokynu,
kde jako kobylek záhubný mrak
roj premovaný tyje z lidu mízy,
kde mužiků dav bědný shybá znak
před sterým pánem, líbá kněžskou řízu
a leže ve soboru pestroskvělém
podlahu bije utýraným čelem,
kde chmůra hustá posuď leží v kraji,
duch svobody se v katakombách tají — —

Ne, nemluv! — Chmůra hněvu na tvém čele —
Chceš říci, jak ti mila rodná zem,
že věříš v sudby její hvězdy skvělé;
chceš velebiti s krásným zápalem
náš dobrý lid, to srdce jeho ryzí,
že dřímá v něm puk nové osvěty,
krásnější západu, že stíny zmizí
a probudí se kněžic zakletý — —

Ne, nemluv! — K čemu spousta pěkných řečí —
ni jazyk andělský mě nepřesvědčí.
Zásady naše hlubá propast dělí.
Však, ne! Jsem bez zásad. Nech tedy sporu!
Sám sobě nevěřím. Sval rozechvělý
jen časem hrá mi v pěsti, po toporu
jak měl bych sáhnout, bušit hromu ranou,
bít, ničit bez oddechu, bez poklidu
ten starý svět, společnost rozervanou
a všechnu zlobu, hloupost, lež a bídu!

I to je směšno. Planá slova moje
zapadnou v nesrovnalost lidských losů
jak sletlý dolů ve vln šumné boje
ten lehký popel mého papirosu.

Však slyšte! Zvonec kuchyně nás zdola
rusalčím hlasem do podlubí volá.
Tam dál se pobavíme vtipnou vádou
o světa, lidstva tajích nezměrných
nad krymských jablek uzardělou vnadou,
při vůni krymských růží nádherných.
I krev tu vzácná proudem vytryskne
a rubínem se v číších zablýskne!

A snad i blankyt krásných očí dvou
vám spojencem se stane v půtce dravé,
že skloním náhle zpurnou hlavu svou
i s rudým praporem svým k nožce hravé.

Vždyť led kol srdce uvadlého taje,
posupné čelo mutnou chmůru skládá,
podivná touha srdcem pustým vlaje
a tucha tajemná se v duši vkrádá,
když zářivá ze stínu zlatých kštic
    v to zemské nic
jak porosené nezabudky ráje,
jak čarokrásné hvězdy z dětské báje
unylá krása dívčích zřítelnic!

(Pokračování.)

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Rozhledy v ruské slovesnosti.

III.

(Dokončení.)

V pětiaktovém dramatu „V zabytoj usaďbě“ — v zapomenuté dědině — líčí Špažinskij kousek života venkovského na dalekém od města dvorci, odloučeném od styku se světem. Golorubov, vychovaný v bídě a hladu a vyrostlý v zápasu o život, stal se v dědině písařem a konečně učitelem. Těžké zkoušky, jež prodělal, učinily z něho sice člověka čestného, avšak plného trpkosti a popudlivosti. Golorubov zamiloval se do Tanji, sličné, dobrosrdečné, prosté dívky selské, jež konala práce na poli. Upoután její prostosrdečností, žádal ji za lásku, kterou však Tanja mu odříká. Jest jí ho líto, uznává jeho pěkné vlastnosti, chce býti k němu přívětivou, ale lásky k němu necítí. Třetí hlavní osoba, s kterou nás spisovatel v prvním aktu seznamuje, jest Glarifa, dcera správce statku, dívka povahy vášnivé, prudké. Zamilovala se do Golorubova se vší horoucností své duše, do výstřednosti a jest hotova obětovati lásce té vše, i život. Avšak city její ostávají bez dojmu na Golorubova, jenž má na mysli jen Tanji. V následujícím aktu přichází nová osobnost, kníže. Byl dříve kdesi v zemstvu, avšak úklady a nízkost přiměly ho k odjezdu za hranice. Dle slov svých přestal žíti. K smrti unaven a rozmrzen přišel do tiché dědinky, aby tam vzdálen od lidí, v přírodě hledal útěchu. S přírodou zamiloval se však i do Tanje, jež i se své strany pojala k němu důvěru. V dalších aktech vzájemný jich poměr se utvrzuje, kníže miluje selskou dívku a dívka jeho. Golorubov, trápen žárlivostí a předpokládaje, že kníže s dívkou jen si zahrává, odhodlá se otevříti jí oči. Mluví k ní s vřelostí, aby uvážila, na jaké cestě se nalezá; avšak dívka nechce ho slyšet, věří svému srdci, že poví jí pravdu bez napomínek Golorubova. Učitel opouští ji přesvědčen, že láska její ztracena jest pro něho na věky. V podobné náladě jest Glarifa. Jest jí patrna láska Golorubova k Tanji a vidí, že láska ta nezná mezí. Vědomí to naplňuje ji zoufalstvím a Glarifa odhodlává se k nízkému prostředku: k očernění Tanje. Drama končí tragicky. Pravda vychází na jevo a otec Glarifin rozhorlen počínáním své dcery, poroučí jí, aby Tanji na kolenou odprosila. „Nuž, staň se!“ zvolá Glarifa a bodne se nožem.

Vedle těchto hlavních osob zasahuje v děj ještě řada vedlejších, avšak charakteristických. Tak starý lesník Kasjan Krjuk, nebohý stařec, jehož rolníci zovou lesním duchem a o němž vypravují, že čertům vyrábí vidle a háky. Typickou figurou jest též Vitalij Jurasov, vzdálený příbuzný knížete, od tohoto vydržovaný. Rozplývá se ve frázích a při každé příležitosti mluví o civilisaci, pokroku, právech žen, v skutku však zná jen tři věci: vodku, ženy a peníze. Vedle Jurasova pěkně vyjímá se starý sluha Davydyč, přesvědčený, že opravdový sluha povinen jest pána svého oblékat a svlékat, ukládat na lůžko, vyprávět mu pohádky, odhánět s něho mouchy a p. K osobám zapomenuté dědiny náležejí též otec Glarify, jenž býval komorníkem u děda knížete a stal se pak správcem, a komický opilec Nikolaška. Zdařilé jsou zvláště první dva akty; následující tři trpí místy nápadně rozvláčností a episodami, bez nichž dramatický celek dobře by mohl obstáti, kdežto některých důležitých okolností spisovatel opomenul. Tak nevyložil záhady poměru knížete k Taně a nevyjasnil poměr Golorubova ku Glarifě.

Třetí drama Špažinského „Kručina“ — zármutek — nebylo dosud provozováno. Uveřejněno bylo v měsíčníku „Dělo“. Heroina jeho, úkladná a lstivá sirena Manička, připomíná na „Majoršu“, nejzdařilejší drama spisovatelovo, k němuž v pozdějších svých výtvorech nápadně se vrací. Historické drama jest na Rusi řídkostí. Při vší mohutnosti dějin ruských, jež samy lákati se zdají k dramatické reprodukci na malém světě jeviště, setkáváme se s ním jen poskrovnu. Realistický směr, jenž ovládl posledních čtyřicet let v krásné literatuře, není mu valně přízniv a žádný talent také se nenaskytl, jenž by mu zjednal platnost. V moderním dramatu ruském osvědčila se rada, již dal známý kritik ruský, Bělinskij, Alekseji Pisemskému na počátku jeho literární činnosti: „U nás v životě nižších a středních vrstev společnosti vytryskl pramen dramatu. Jsou to normální vášně, spravedlivý protest toho, který nevinně trpí, který mezi daremnými úřadníky sám se stává darebákem, a ty všeho toho opomíjíš, vybereš sobě některého pána z vysokého světa a vypravuješ, jaké mají zvláštní poměry. Hanba jim. Nechci o nich slyšet a trpí-li — nuž psové ti běsní od tuku!“ Není divu, že při směru tom a vkusu obecenstvo samo s jistou nedůvěrou pohlíží na objevivší se velká historická dramata, vždyť kdo ví, zda hrdinové jejich „neběsní od tuku.“ Ve vkusu realismu na přítomnost upřeného, jaký shledáváme u Gogola, Turgeněva, Ostrovského a j. učiniti může změnu jen talent geniální.

Pětiaktové historické drama „Bogdan Chmelnickij“ z pera N. Maklakova změnu tu jistě neučiní. Jest to práce, jež svědčí o bedlivém studiu dějin, avšak ne tou měrou o dramatické dokonalosti. Jest to spíše řada historických obrazů z významné doby Chmelnického, více podívaná než drama. Vizme obsah dramatu.

V předehře dává se Bogdanu výstraha před zamýšleným sňatkem s Josefou Polskou. V prvním aktu převor katolického kláštera vybízí dvě polské šlechtičny z řádu světských jezuitek, aby přemluvily Josefu, jež stala se ženou Bogdanovou, by ukradla manželi svému listinu na držení Subotovské. Za hlavní nástroj k tomu cíli má sloužiti naskytnuvší se mladý šlechtic polský, Čaplinskij, jehož dříve Josefa milovala. Čaplinského provodili do pavillonu připraveného k noclehu pro Josefu. V okně jsou mříže a dveře zavřeny na klíč. Když Josefa vstoupila, byl Čaplinskij ukryt v krbu. Josefa v polohlasitém monologu vyznává si, že dosud nezapomněla na Čaplinského. Týž slyší vše a předstupuje před Josefu pevně přesvědčen, že zvítězí. Josefa však s povržením od něho se odvrací a donutí ho k odchodu. V druhém aktu představuje se kabinet P. Černeviče s tajnými dveřmi a tajnými skříněmi ve stěnách, spojenými s tajnými pery v psacím stolu. Černevič umlouvá se nejprve s primasem arcibiskupem, potom dostaví se Josefa. Primas zmizí a naslouchá rozmluvě Černeviče s Josefou, kterouž tento přesvědčí, že Chmelnickij jest nepřítelem Polsky. Josefa odchází prodchnuta vlastenectvím od P. Černeviče jí vnuknutým. Zatím vstoupí tajnými dveřmi Čaplinskij, jemuž Černevič vydá listinu od Josefy manželovi uzmutou a vyzve ho, aby napadl a osvojil si držení Subotovské. Boj o Subotovo představuje se na jevišti střelbou, požárem a loupením. Útočníci zavraždili malého synáčka Chmelnického, kterýž za to přísahá Polákům věčnou pomstu. V třetím aktu jest Chmelnickij hetmanem Malorusi. Syn jeho Timoš vyzývá ho proti matce, kteráž udržuje spojení s Poláky. V dalším obrazu následuje velký výjev hostění polského poselstva, v němž mezi jinými pod jmenem Krasinského nalezá se i převor Černevič. Dojde k roztržce s Poláky. Josefa vydá se sama soudu nad sebou. Chmelnickij ponechává svému synu Timošovi, aby strestal zrádkyni, nevlastní matku. V jiném obrazu vtrhne do vězení Jozefy dav kozáků a odvede ji na popravu. Ve čtvrtém aktu přemlouvá Černevič vojenského písaře Vigovského, aby zavraždil Chmelnického. Zatím obdržel tento zprávu, že Poláci zabili ve srážce jeho syna Timoše a rozhorlen vypudil ze svého domu polského pána Zagojského, kterýž se ucházel o jeho dceru. Uposlechl jen ještě jeho vyzvání a vypil s ním před odchodem pohár vína. Víno bylo však otrávené. Chmelnickij sebrav poslední síly napsal listinu o přijetí Ukrajiny v poddanstvo Ruska. Od smrti, jež mu od jedu hrozila, spasila ho čarodějka jakousi hlínou. V pátém aktu dostavuje se ruské poselstvo. Chmelnickij prosí, aby ruský car neopouštěl Ukrajinu. Cítě se stár a nemocen, skládá svou hodnost hetmanskou a národ volí si syna jeho Jurja za hetmana. Rozžehnávaje se s národem, synem a ruským poselstvem Chmelnickij umírá.

Jest to, jak ze stručného obsahu viděti, dramatisovaný kus dějin, životopis Chmelnického v podobě různých výjevů a dramatických obrazů, jehož předností jest poutavost zejmena pro širší obecenstvo, poutavost zvyšovaná pokud možná zevními divadelními effekty.

Zkušený a vynikající herec moskevského divadla, Vilde, známý co dramatický spisovatel více pod jmenem Nikolaj Djakov, vystoupil letos s pětiaktovou veselohrou „Arachneja, ili gdě pauk, tam i muchi“ — Arachnea, čili kde jest pavouk, tam jsou i mouchy. — Jako v dřívějších svých dramatech tak i v tomto řídil se Vilde-Djakov sepisuje svůj kus dle nadání a zvláštní způsobilosti svých kollegů pro jisté úlohy. Tím vysvětluje se také, že v Moskvě dodělati se mohla rozhodného úspěchu, kdežto v Petrohradě na dobro propadla. V Moskvě provozována byla na počátku saisony častěji na jevišti umělecké společnosti, potom opětovně v příjem a udržela se trvale na divadle. V Petrohradě jedva že provozována byla dvakráte.

Obsah na mnoze pomíná na fakturu francouzskou. Arachneí, avšak nikoliv Ovidovou, jež chtěla závodit s Palladou Athenou, nýbrž osudná osidla strojícím pavoukem, jest Marie Pletencova. Bývala v domě kn. Tarchanova vychovatelkou, kde býval učitelem Pletencov. Vychovatelství jeho mělo však pro princessu Olgu Tarchanovu ten následek, že pocítila se matkou. Gouvernante demoiselle Marie věděla ihned rady. Aby zachránila princeznu, provdala se za Pletencova, u jehož jedné tetky ostalo dítko Olgy Tarchanovy. Marie Pletencova, jsouc zasvěcena v rodinné tajemství a majíc důvěrné styky s vysokými osobnostmi, zjednala manželi svému skvělé postavení. Mrhala však penězi tak, že s manželem málem by byli všeho bývali zbaveni. Princezna Olga provdána byla zatím za bohatého a dobrosrdečného továrníka, Krušinina, který však skoro o půl století byl starší než ona. To vše předcházelo. Drama počíná ve chvíli, kdy finanční krise u Pletencových klepala již na dveře. Vem kde vem, Marie musí míti peníze a sice mnoho peněz — několik bídných tisíc jí nepomůže. Uvažujíc, vzpomene si na dceru Pletencovu s princeznou; slyšela o ní, že jest velmi krásná. Snad by tou si dopomohla k penězům. Manželi tváří se velkodušnou a dojatou a Pletencev jede pro své dítko, aby je odevzdal do spárů choti. Náhodou však může tato ještě záměry své s dívkou odložit. Vejde ve spojení s paní Babinou, temným záhadným zjevem, jimž podobné v každé společnosti se naskytají. Mezi jiným sdělí jí Babina, že právě navrátili se manželé Krušinini z ciziny. Zasvitne jí myšlenka: její manžel má uschovány četné dopisy princezny Olgy, ona ví, kde jsou a s těmi snadno by se dalo něco provésti. Olga jest bohata a na její dobré pověsti jest jí záleženo; Babina má jí dopisy jednotlivě prodávati. Obchod se podaří, vyplácí se nad očekávání. Avšak dopisů těch jest tak mnoho a nestoudnost obou paní roste tou měrou, že sužovaná Olga Krušinina ocitne se v rozpacích. Opět má platit hrozný obnos a obnos ten určen jest pro sirotky. Byla by to loupež! Po dlouhém boji rozhodne se vyznati vše svému manželi. Krušinin jest první chvíli rozhorlen, avšak usmíří se, shledav, že jednání jeho paní jest šlechetné. Marie Pletencova se dostaví, majíc s sebou corpus delicti — dceru. Krušinin dá je vyhnati. Poslední akt náleží k těm, jichž úspěch úplně závisí na individualitě herce, zde na obsazení úlohy Marie Pletencovy. Jest to zejména výjev, kde uražený manžel vyzývá svou manželku k odpovědnosti, že uzmula mu dopisy Olginy. Čin její měl svědka, domácího učitele Telechova, jemuž namluvila, že činí tak z pouhé žárlivosti. Všichni vystoupí nyní proti ní, avšak ona s drzým čelem vzdoruje všem a vzdorem svým je překoná. Drama zakončuje tím, že všichni vzdálí se od Marie Pletencovy. Nastja, dcera Pletencova a Olgina, má tajně shledati se s matkou svou a pak odjeti na venek, kamž odjíždějí i Pletencov a učitel. Marie ostane s Babinou. Drama protkáno jest mnohými působivými episodami. Hlavní jeho vadou jest místy rozvláčnost.

Mladý začátečník, kníže A. Sumbatov, vystoupil letos s novým, třetím pokusem dramatickým, pětiaktovým dramatem „Listja šelestjat“ —

listí šelestí. Oproti dřívějším jeví se v něm pokrok, avšak na jevišti se neudrželo. Spisovatel líčí v něm kus života na stepním statku. Hrdinkou jeho jest Varja, dcera bohatého statkáře Ivonova Jamykina, jež pod šelestícím listím vyznává si lásku s Arkadiem, synem gubernského pohlavára a pod šelestícím listím umírá co sklamaná manželka Arkadiova; jak vyznání tak smrti její přítomen jest opravdový její milovník, drsný ale šlechetný Grubelnikov. Drama, jistou sentimentálností prodchnuté, provozováno bylo jen v Moskvě.

K vůli úplnosti původní dramatické produkce letošní saisony divadelní, uvedu ještě dvouaktovou frašku V. Aleksandrova: „Domovoj šalit“ — domácí skřítek žertuje — a dramatické výjevy v pěti dějstvích „Poměšannaja“ — pomatená — z pera začátečníka Pavlova. Drama to jest nešťastný pokus naturalismu na jevišti, nevyniká ani jakožto celek dramatický ani líčením jednotlivých charakterů ani psychologickým rozborem, kterýž, jak by se mohlo zdáti, spisovatel si vytknul za hlavní úkol dramatu, které po prvním představení v únoru propadlo.

J. J. T.

Henry Wadsworth Longfellow. Neúprosná smrt sáhla nedávno do řady posvěcených pěvců páně a vyvolila sobě jednoho z největších — slavného básníka „Hiawathy“ — Longfellowa. Dálná Amerika, jejímž věrným synem byl zesnulý básník, ztrácí v něm jeden z nejvelkolepějších svých literarních charakterů, celé světové písemnictví pak individualitu básnickou, náležející mezi nejvzácnější. Z přemnohých děl básnických, jimiž zvěčnělý za dlouhý čas požehnaného žití svého písemnictví americké obohatil, pronikla do širších kruhů čtenářstva našeho dosud dvě: „Hiawatha“ a „Evangelina“, obě ve výtečných českých překladech. Děl těch vážíme sobě co vzácných perel zámořských, oslňujících duhojasem nejspanilejší poesie. Že činnost amerického básníka byla podivuhodnou, toho svědkem jest soubor děl jeho, kde neméně než v 31 svazcích zahrnuty nejluznější výkvěty velikého jeho ducha. Skvělá literární dráha Longfellowa počala slavnými romány „Za mořem“ a „Hyperion“ a skončila sbírkou, kterou nadepsal básník, v předtuše, že stane se labutím jeho zpěvem — „Ultima Thule“.

Teskná předtucha ta splnila se dne 25. března t. r., kdy anděl smrti snesl se na měkkých perutích ku pěvci Hiawathy. *O. M.*

Charles Darwin.

Dne 21. dubna t. r. stihla z Anglie hluboce dojímavá zvěsť o úmrtí nejslavnějšího přírodozpytce nové doby, Charlesa Darwina. Zesnulý náleží k oněm velkolepým zjevům v říši velduchů člověčenstva, jichž imposantní vystoupení značí vždy převrat dosavadních názorů, revoluci ve světě myšlenkovém. Pod mohutným jich krokem řítí se do prachu vetché budovy staletých předsudků a z rumu jich zvedají se hrdé klenby nových idei, na jediné velitelské slovo zazvučevší z úst genia. Význam Darwinův nelze načrtati několika jen stručnými slovy plaché pohrobní vzpomínky. Muž, jemuž přírodní vědy děkují za celé své znovuzrození, reorganisaci sáhající až do nejhlubších základů, duch té síly tvůrčí a reformační dochází ocenění teprve tehdá, až stává se vzpomínka na jeho osobu pouhým jenom mythem a pozdní pokolení dopřádají poslední nit velkolepé osnovy myšlenek, již rozetkal za živa.

Slavná díla Darwinova „O původě druhu“, „O přirozeném výběru“ a „O zápase o život“, ač vyvolala již celou téměř literaturu posudků a studií, dlouho ještě zaměstnávati budou pozornost veškerého vzdělaného světa a najmě hloubavé mysli pěstitelů věd přírodních naleznou tam ještě řadu problemů, k jichž rozřešení v podrobnostech nestačil i dosti dlouhý život slavného badatele. Darwin ukončil veleplodný život svůj co kmet 73letý v Orpingtonu ve hr. Kentském. *O. M.*

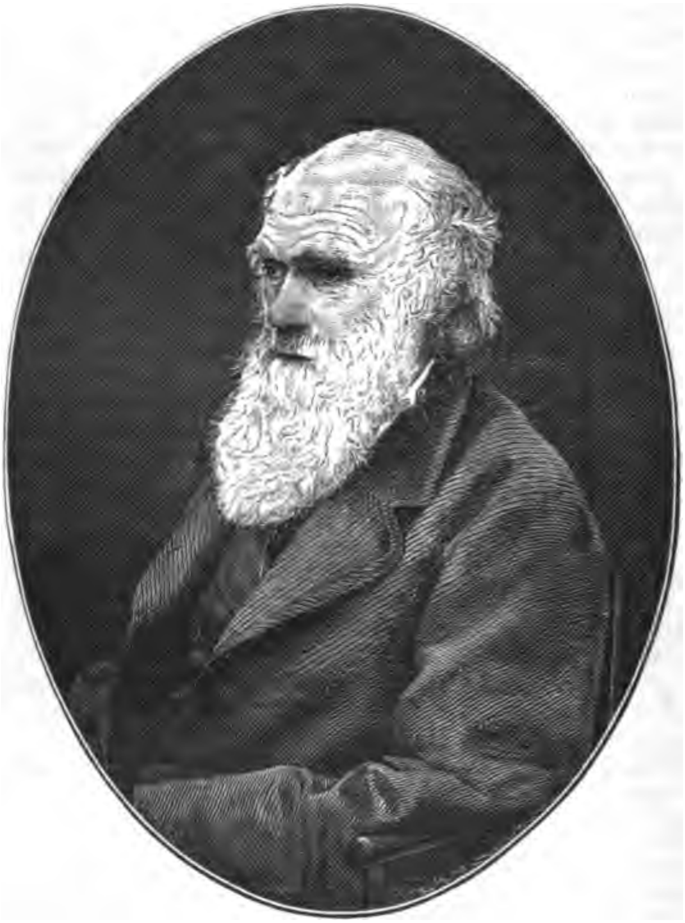

Charles Darwin. Ryl Jan Patočka.

V podvečer pětilisté růže.

Historický román

od

Václava Beneše Třebízského.

(Pokračování.)

IX.

Druhý den po odjezdu Hanušově odjeli z Krumlova vlaští strýčkové, vyprosivše si dovolení, aby směli panu vladařovi učiniti poctu svou zase co nejdříve.

Pan Petr jich ostatně ani slůvkem nezdržoval.

Paní Evička si z hluboka oddechla, když je viděla sjížděti.

„A nyní, pane bratře milý, i sestře své popřej několik okamžiků, aby se tebou mohla potěšiti. — Pánbůh dobrotivý jenom ví, jak dlouho ještě jejího života.“

Pan vladař chtěl právě mezi fraucimor, aby trudné myšlenky, jež občas na hlavu jeho zaťukaly a na čele se mu usadily, rozmarným smíchem, nějakým žertíčkem či veselým popěvkem z dívčích rtů zapudil. Nejvynalezavější šprýmařkou byla Elška Moskevská, kterouž poslal císař Rudolf na Krumlov „svému milému z Rožemberka“ darem. Mnoho krásy na ní sice nebylo, ale nejen oči, i jazyk její uměly čarovati. Říkali jí Moskevská proto, poněvadž ji židé koupili na tamějším trhu. Měla sice jméno křesťanské, ale zdali křesťankou opravdu, nikdo nevěděl. Poslali ji na Krumlov po radě Filipa Langa a toto dostačuje... Pana vladaře tak ledajakás tvář upoutati nedovedla; ale tahle byla učiněná ještěřice. Umělať tak přepodivně zpívati, že se až hlava dvořenínům na Hradčanech točila, když zaslechli jejích popěvkův. A jak prý tančiti dovedla! Samému císaři, jehož obličej býval zatažen mrakem i za dřímot, zakmitl se kolem svadlých rtů úsměv a oko vzplanulo jasněji . . . . A toho nedovedl u něho ani nejkrásnější hřebec arabský, jehož srsť se leskla jakoby zrcadlo a jenž vyvážil nesmírnou summu dukátů.

„Nemáš na světě, pane bratře, jediné duše jinde upřímné, přátel všude plno, kam se podíváš, na oko nejochotnějších a v duši nejjedovatějších. — Ó, kolik těch přátel naší růže nejraději vidělo by ji svadlou, opadalou?“

„Vím dobře — předobře, paní sestro má, a myslíš-li, že jim věřím, mýlíš se velmi. Oko mé umí prohlednouti nejopatrněji navlečenou škrabošku. — Nevěřím, sestro má milá, ani Hradeckým, ačkoliv ke mně se přísnou tváří přicházejí, hledíce mne jako magistři na svých školách praeceptorovati! — Nechť jen beze starosti o mne vstávají či lehají."

„Věříš, pane bratře, že s tebou aspoň upřímně smýšlí sestra tvá? Prosím tě snažně: odpověz mi."

„O tvé lásce čisté nikdy jsem nepochyboval."

„Popřeješ mi tedy nějaké chvíle, abychom spolu si pohovořili, jak jsme už dávno nemohli?"

„Jsem dnes mrzut... Po takové návštěvě, jakouž máme za zády, člověk rád si odpočine."

Paní sestra byla však dnes neodbytnou.

Pan vladař musil povoliti chtěj nechtěj.

„Rozpomeň se na naše mládí, jak jsi beze mne nechtíval býti ani okamžik, jak jsi na mé listy v Augšpurku se těšíval..."

„Ach často si, sestro milá, vzpomínám časů těch, i předobré mateře, jakou starostí o mne byla naplněna —"

„A kdyby vstala z hrobu dnes ta máti tvá i má a učinila by prosbu nějakou k tobě, synu svému milému? — Odpověděl bys jí?"

„K čemu těchto otázek?"

„Prosím tě, pane bratře, odpověděl bys jí?"

„Sotva bych mohl!"

„Nuže, na místě nebožky matky mé i tvé prosím tě já, upřímná sestra tvá: vyhostiž ze zámku zdejšího osoby, kteréž růži naší nejsou ke cti, ani jmenu dobrému. Učiň tak, pane bratře můj! — U památky nebožky mateře naší tě zapřisáhám! — A listy na růži tvé ve zlato se promění!"

Takhle upřímně ovšem s panem vladařem nikdo nikdy nepromluvil; ani Hradecký nedovolil si řeči podobné ve psaní.

„Je to temný stín na našem znaku! — Setři jej, pane bratře, a uvidíš, že se zaskvěje jasem slunečním! — Jsi poslední Rožemberk. Pane bratře můj! — S jmenem tvým řada jejich se zakončí, se světlem očí tvých rod jejich shasne. — Tys zavázán celé té řadě jejich povinností velikou! — Neoslyš téhle mé prosby! — Přetneš rázem celé pásmo pomluv a úštěpků, jakoby tvář ženská zmohla všecko u tebe."

Pan vladař neodpovídal, ale také se nedíval sestře očima do očí.

„Tvé manželství šťastno není, vím. Nerada se této věci dotýkám. Je-liž však, pane bratře, s prospěchem, neštěstí vlastní stavěti na odiv cizím, hadím očím a dávati na přetřes cizím, uštěpačným jazykům? — I já za let posledních vytrpěla, že stěžka bys uvěřil, kdybych ti měla všecko zvěstovati. Slyšel-li však ode mne kdo co? Věděl-li kdo o tom co? — Považuji to za trest, že jsem svému prvnímu muži věrnou nezůstala. — Tak hleď, pane bratře, aby všickni myslili, že je tvé manželství nejšťastnější."

„Jsem-liž tím vinen já?"

„Neoslyš prvější prosby mé a pak řeknu: nikoliv."

„Přec na mne viny nalezáš?"

„Přec, pane bratře!"

Pan vladař opět se stranou zadíval.

„I před tebou je mi třeba ospravedlňovati se?"

„Mimoděk se dáváš v podezření sám! — A nepřátelé tvoji hledí tenhle tvůj stín — snad jediný na povaze tvé — učiniti nejčernějším. — Měl bys, pane bratře, slyšeti jejich jazyky za zády. — Rozhlašují tě za člověka, kterýž jiné kratochvíle nezná, než — hřích.“

„Jsi dnes, paní sestro, příliš karatelkou.“

„Sestrou nejupřímnější, Petře!“

„Nebyl-liž jsem to já, který manželce své list prosebný poslal druhdy do Lipníka, kamž bez vědomí mého odjela některých lidí lehkých návodem, aby prý k hospodářství svému dohlídla? Nečtla jsi, sestro, psaní mé? — Jak jsem mohl nejlaskavěji napomínal jsem ji, aby v předsevzetí svém se upamatujíc, čeho se tu proti Bohu a slibu manželskému dopustila a jakou příčinu k pomluvám a klevetám dala, navrátila se. A jaké práce mi potom zavalila, než jsme ji k tomu přivedli, aby upustila od nešťastného zápisu, a než před úřadníky menšími přiznání učinila?“

„Odpuzováním nespravíš tuhle záležitost. — Vím, že i na mne se dívá úkosem. — Podivné mysli její já dosti zakusila. — Nicméně jí nezazlívám a uviděla-li bych, že dobré vůli mezi tebou a jí překážím, rozžehnám se s tebou i s ní té chvíle, abych nebyla v cestě štěstí manželskému, kdyby snad chtělo na Krumlov zavítati. — Nemám, Petře, nikoho, než to dítě... Syn se o matku sice ještě starati nemůže, ale lidé dobří dceři pana Jošta a choti Mikuláše Zrinského přece snad dvéře příbytků svých otevrou a přístřeší poskytnou. — A jiné radosti bych si na věk svůj, jehož, jak tuším, jest na krátko, nepřála, než abych naši růži viděla svěží, jako za mladých let...“

Paní Evička se zamlčela; čistě modré, upřímné oči její se zakalily mlhami.

„Dokud mne, Evičko, bude na živu, netřeba tobě cizích dveří hledati, netřeba cizích lidí oč prositi. — Což bys mohla pochybovat o bratrské lásce mé? — Mohla bys, Evičko ty, kterouž bratr tvůj ne miloval, ale kterou ctil a které si vážil, i když ti na rtech pohrával smích a tvými ústy žertovná řeč se proudívala? — Abys věděla, Evičko, že pravdu dím, podívej se!“

Pan vladař sáhl ve psacím stolku svém do přihrádky, kde jednotlivé listy už byly hezky sežloutlé; vždy několik jich ovíjela červená, zelená či žlutá stužka. Modrých a černých bylo nejméně. — Pan Petr vzal do ruky svazeček stažený bílým hedbávím a rozvázav opatrně stužku, listy prohlížel. Na některých bylo jen několik slov. Potom podal jeden Evičce.

Psalať mu panna Eva do Augšpurku ke dvoru císařskému, jak prý ve smutku s fachy chodí a dosti majíc karafilátu, přec nesmí věnců dělati a nositi a jak paní máti přísně jí hledí a nechce na žádné hody ani veselí pouštěti...

„Hleď, že na plano má řeč nebyla!“

„Však bych s touhle prosbou se byla k tobě ani neodvážila vědouc, že bys o sestře své jinak myslil,“ podotkla Evička lístek zpět mu podávajíc s trpkým úsměvem. — „Byly to tenkráte, přemilý bratře, pro mne i tebe nezapomenutelné časy.“

„A dáť milý Pánbůh a pětilisté růže anděl strážný, že se vrátí opětně, třebať i jeseň života našeho se nachylovala.“

„Kněz Matěj Cyrus, vaše milosti,“ oznamoval komorník.

„Dovolíš-li, paní sestro?“

Pan vladař si oddechl, protože sestřina řeč nemilosrdně zaburcovala uspalým rožemberským jeho svědomím.

„Měla bych spíše já říci, nebudu-li překážeti?“

Pan vladař pokynul mlčky rukou a do komnaty vešel nevysoký člověk v obličeji s výrazem, kterýž prvním spatřením spíše odpuzoval, než vábil. Bylo znáti, že kolem rtů tohohle muže už asi dávno úsměv se nezakmitl. Ani jediný sval se ve tvářích jeho nepohnul, pouze že oko jeho zakmitlo prudčeji, když pronesl pozdravení: „Pokoj buď domu tomuto a Vaší milosti požehnání boží!“ — Při tom utkvěl zrakem i na sestře páně vladařově.

„Já mněl tebe daleko odtud — až na Moravě a ty jakobys s oblak spadl zrovna na Krumlov. — Můj dobrý přítel, paní sestro!“

„Spíš tvé milosti věrný služebník,“ odvětil příchozí k opětnému kynutí ruky páně vladařovy usedaje na židlici.

Byl dle všeho unaven; ač si na chodbě pot s tváří několikráte byl setřel pečlivě, přec nové a nové krůpěje vyrážely mu na čele a řinuly se přismědlým jeho obličejem.

„A co bylo příčinou, žes změnil kroky své, jež byly přece zaměřeny k hranicím moravským?“

Matěj Cyrus utkvěl poznovu zrakem na paní Evičce.

„Tvá milosť ráčila nařídíti farářům i děkanům po panstvích rožemberských, aby pořadem před tebou na Krumlově kázali... Rozkaz tvé milosti všude vykládán nejrozmanitějším spůsobem, u přátel s podivením a mezi nepřátely s radostí... Přátelé moravští nechtějí ani takové novině věřiti, u dvora zase prý ruce si mnou a v klementinské koleji za tvou milost modlitby konají —“

„A to jedině že takou měrou znepokojilo mysl tvou?“

Pan vladař pronesl tuto otázku za obvyklého úsměvu.

„Proto žes nevydal se na cestu?“

„Z půli jsem se vrátil!“

„Ať jsou jen moravští přátelé pokojni; u dvora ať si třeba ruce rozetrou a modlitby v klementinské koleji mohou-liž mi, bratře Matěji, škoditi? — Neříkáváš-li, že ani nade střechu koleje nedoletí, natož pak aby až do nebe prorazily?“

Matěj Cyrus znovu utkvěl pronikavýma očima na paní Evičce a ke hlavě jeho přišla myšlenka, kdo ví, zdali rozkazu onoho tahle paní nebyla příčinou. Věděl dobře, jazyky ženské že zvrtkají mnohdy nejmužnější záměry a že popletou i nejbystřejší rozumy a doženou ku činům, kterýchž u povah pevných nikdy bychom byli nepředpokládali. A sestra páně vladařova ne nadarmo jmenuje se po „matce všech živých.“ Než nebyla na Krumlově dráhně času; ani se tu skorem o ní nemluvilo, jakoby k Rožemberkům hnedle nepatřila. Octla se tu tak z nenadání, snad schvalně přijela, snad ji navedli . . . Bratr Matěj věděl, že se zdržuje někde ve Vlaších a co Vlach, to každý „bratru“ nepřítel.

„Své věrné naplňuješ obavami a nepřátelům nadějí sílu dáváš!“

„Buď beze starosti! — Mohls bezpečně pouti svou dál. — Nedomnívejž se však, že bych tvé návštěvy nerad viděl! — Pobuď si zde, jak dlouho ti libo. — Můžeš i kázání, jež ti spáti nedala, vyslechnouti. Připraví se asi všickni výborně! — Chtěl jsem je jednak trochu poškádliti a jednak vyrušiti z uvyklého pohodlí. — Na tučných beneficiích prý život k závidění.“

Pan vladař se neustále lehounce usmíval.

„S hadem, byť by nejkrásnější byl, neradno pohrávati a hřeje-li se na výsluní, nebezpečno dotknouti se ho. Jed jeho bývá nejprudší.“

„Obraz tvůj výborný, ale v tomhle případě tuze ostrý, příliš stinný, bratře Matěji!“

Pan vladař byl dnes nepřesvědčitelný. Ku každému důvodu měl vytáčku a ke každé námitce obratnou odpověď.

Bratr Matěj Cyrus však s jinou ještě přicházel, ale zdálo se, jakoby s poselstvím svým nechtěl se před paní Evičkou vytasiti.

„Mám ještě pro milost tvou nějaké vzkázání!“ pravil po nějakém okamžiku rozmyšlení.

„Však jsem věděl, že k vůli kázání rožemberských farářů bys se nevracel z cesty své, dobře tuše, jak málo jejich řečí dbáti chci!“

„Od paní manželky!“

Bratr Matěj podával panu vladaři pečlivě zavinutý list s červenou pečetí pětilisté růže.

„Zdráva-liž paní švegruše? — Přede chvilkou, než jsi vešel, na ni jsme vzpomínali.“

Paní Evičce zasvitly jasně modré oči radostněji, protože jí tak z nenadání přišel ku pomoci obratný výmluvčí, jí samotné ještě neodbytnější.

Bratr Matěj však, zdálo se, že udiveněji pohlíží na sestru vladařovu a skorem nedůvěřlivěji, než když ji tu uzřel poprvé. Tuhle otázku z jejích rtů ani pochopiti nemohl. Což by opravdu paní Evičce tolik záleželo na choti vladařově? Že by její zdraví tolik jí na srdci leželo? Nemoc spíše již, protože by se paní Kateřina potom sotva kdy na Krumlov živa vrátila.

„Co platno zdraví, paní ctná, když duše nemocna?“

„Ať jen přijde, ať se vrátí a ve mně nalezne po panu choti svém přítelkyni nejvěrnější. — Přijmeš ji, bratře, s náručí otevřenou, přivineš ji na prsa svá a časů uplynulých ani myšlenkou nevzpomeneš. A kdyby usedla neblahá vzpomínka na čelo tvé, je tu ruka sestřina, kteráž by ji dovedla setříti a zapuditi nejsnáze. Co ti vzkazuje, pane bratře, milá švegruše?“

Bratr Matěj si přejížděl rozpakem čelo, protože ode dávna slýchával: kde pod kterým krovem paní dvě, každá že chce býti vládkyní a pokoj s mírem z takového příbytku že stěhují se pokaždé ...

Beztoho paní Kateřině jazykové zlí namluvili, že ochudlá sestra vladařova pana Petra tajně štve a proti choti vlastní, které přece věrnost, lásku i snášelivost před Pánembohem sliboval, podpichuje, aby prý sama se mohla na Krumlově uvelebiti a jednou se synem ujati se dědictví. A je-li slyšeti řeč jakou, ať člověk ucho kamkoliv chce nakloní, ký div, že potom popřeje sluchu i nemožnostem.

Vždyť i tenhle bratrský kněz podobným řečem uvěřil a býval přece zvyklý slova lidská, ať vyjdou z kterýchkolivěk úst, na váhách až příliš snad úzkostlivých souditi.

„Tvá milost ústa zlolajná jedním rázem uzavře a jazyky hadí oněmí!“

Bratr Matěj propověděl tato slova důrazným hlasem, chtěje využitkovati příznivé nálady, jakou podle všeho u pana vladaře spůsobil manželčin list.

„Z hlubin duše mi mluvíš! — Kdo k pokoji radí a v rodinách ke smíru vybízí rozvaděnce, dobrýť on přítel!“

Paní Evička vstavši, pokročila ku knězi blíže.

„Kdybych pokoji tomu a míru měla býti překážkou já, ať jen paní švegruše jest ubezpečena, že ustoupím...“

„Ty paní ctná, že bys mohla býti překážkou pokoji, kterého jsi sama věštkyní a strůjkyní? — Rač býti, paní drahá, štěstí manželského, podaří-li se mu, aby vzkvetlo z květu růže pětilisté posledního, andělem strážným na všechen příští čas!“

„Hned zítra vydám se na cestu, abych milou choť ujistil o upřímnosti své a vůli nejlepší. — Tobě, paní sestro, starost ponechám o vhodné uvítání.“

„Veleben a blahořečen budiž hospodin, jenž srdce lidská přetvořuje, jenž činí je povolnými jako beránky a který manželství věrnému požehnává do nejposlednějších dnů a ještě nade hroby dává zkvétati lásce neochabující!“

Paní Evička sepjala mimoděk rukou svých a v duši opětovala si už podruhé výrok bratrského kněze, jenž jakoby opravdu s hůry poslán byl, aby upřímné radě a snažné prosbě její dodal důrazu.

Zprvu zevnějškem svým bratr Cyrus neučinil na ni dojmu nejpříznivějšího, už také proto, že byl apoštolem víry, o níž kdekoliv hraběnka z Gasoldu slyšela, všude mluvili nejopovrženěji, spílajíce vyznavačům jejím divných, přepodivných jmen. Dole ve Vlaších stavěli ji níže pohanství.

Bratr Matěj Cyrus neuvykl svému šatu věnovati přílišnou pozornost. Ani si vlasů nekudrnatil; ani mu límce košile přes rukávce svrchního šatu nevyhlédaly; tím méně aby své tváře snad vodou „omlazující“ natíral. Oděv jeho byl z hrubého, na dnešní den přetěžkého sukna, a pokrývka hlavy podobala se z části biretu a z pola schlípenému klobouku. — O přísném výrazu jeho obličeje už jsem prve pověděl.

Ale za poselství, jež panu vladaři přinesl, a za slova, jimiž poslání své provodil, byla by mu paní Evička odpustila, byť by byl na smrť jí ublížil.

Ten den zasedal však rektor krumlovské koleje velice znepokojen k obědu. Byl sice půst — nějaká vigilie; ale pro chutně upravené ryby (na černo i smažené) oželel by snadnince obvyklých pokrmů. Kdosi z čeledi rožemberské mu ještě za tepla přinesl novinu, že u pana vladaře opět ten pikardita, kterýž všech různic a svárů jedinou příčinou. A touhle zvěstí přešla jej chuť nadobro, byť by z mísy zaváněl i nejlépe upravený losos.

X.

Zlatokopský mlynář dostal se až do Prahy bez úrazu.

Panic Hanuš se od něho oddělil ještě před Benešovem a skorem celý den cesty ho nechal za sebou. Mlynářovi koně byli sice jak by jich nadělal; ale ke běhu svou tížkou se nehodili. Vraník páně Hanušův však každou chvíli octl se předníma nohama ve výšce; byl lehounký jako mladý orel, když po třetí ze skalního hnízda vyletí.

Panu otci ani na rozum nechtělo, že by pod jednou střechou s ním byl noclehoval synovec samé jeho milosti pana vladaře a že by takový kus cesty s ním podle vozu byl poklusával. Rozleželo se mu to ve hlavě teprve, když byl sám. Až to doma zase poví! — Ale jedva že na ženu pomyslil, rázem se mu s tváří úsměv ztratil a čelo se svraštilo, protože kdo ví, zdali ji uvidí. Burák nezůstal nikdy nikomu čehosi dlužen. Kdo se odváží po panu vladaři, ten člověku obyčejnému hlavu rozšlápne, aniž by se nad svým skutkem pozastavil, tak jako když jde cestou poutník a noha jeho prudkým krokem majku zachvátí.

Zlatokopský mlynář si samým myšlením ani nevšíml, že už z pozdálí vyhlédá nad obzor svatovítská věž, chvilkami že se ukrývá a náhle zas vystupuje čisťounkým modrem, jakoby všem, kteříž ku kamenné matičce Praze směřují, volala v širou dáli: vítejte mi!

Čím hlouběji povoz do města zajížděl, tím všude v ulicích hlučněji a živěji. Náhle sebou koně prudce zaškubli, pan otec sedě nad zadními koly, zahrknutím vozu nachýlil se hezky v před a městský biřič podivným spůsobem přivítal pana otce po dlouhém čase opět do Prahy.

Povoz se zarazil mezi křižovníky a kolejí.

Od koleje až k mostu hlava vedle hlavy. Chvilkami sebou zástupy hnuly jako mořský příboj. A bylo tu hukotu více než když kolem zlatokopského mlýna v červnu celá hejna bludných včel do olší a topolů zasednou.

Pan otec se na voze vzpřímil.

Z jezovitské ulice vyjížděla právě první jezdecká tlupa. Byla to podle barev čeleď lobkovická s lichtenštejnskou.

Za těmito jelo několik pánů ve skvostných kabátcích se španělskými pláštíky malebně přehozenými přes levá ramena. Ohrdlí měli jako nejčistší sníh a jak silně naškrobené. Jedva že se mohli ohlédnouti, a ještě jen tak se strany. Co zlatých a stříbrných ozdob na nich jen bylo od hlavy až do paty! Na kloboucích drahocenné chocholy, tu a tam za čapkou i bílé vlající péro, na koních čabraky z nejdražších suken barev nejmožnějších, erby v pokrývkách uměle krumplovány. Veškery zraky však cos zajímavějšího ještě čekaly; diváci vystupovali na přední prsty u nohou, opět a opět se davy vlnami hýbaly, leckde ozval se i pronikavý výkřik, někdy také hrubé zaklení; zlatokopský mlynář ze svého vozu však viděl nejlépe.

Za panstvem svrchu vylíčeným vyjeli z ulice koně bezeskvrnné bělosti s hlavami skorem až ke hrudi sehnutými, s čabrakami na zem splývajícími, na nichž se lesklo hvězd, měsíců a sluncí, že svitem svým s denním světlem závodily. Řemení i uzdy zlatým lemem vroubeny a perlami s drahokamy jakoby posety.

Na koních seděli dva muži v podivném obleku hlavy majíce obtočeny bílými, zeleně a červeně pruhovanými šátky, svrchní oděv podobal se pluviálům, jakéž v koleji berou jen o boží hody, za skvostnými pasy, za něž by za každý celé panství mohl koupiti, nože s rukojetí z kosti slonové posazenou diamanty, u levých boků ohnutá šavlice nejozdobnější práce, ve třmenech nohy s hedbávnými trepkami nebylo jim ani viděti... Pražané pro tuhle nádheru neměli ani času, aby se jezdcům jak se patří, podívali do obličejů. Tím bystřeji všiml si jich zlatokopský mlynář. Prvním pohledem se mu zdálo, že se v Praze letos s masopustem opozdili a že dnešek masopustním úterkem, protože ti jezdci měli nějak umrlčí barvu či jakoby to byly postavy zdánlivé s vycpanými kabátci. Oči měly pod tmavým řásovím nějak hluboce zapadlé, tváře samá vráska a vous podoben strništi po špatném sekáči. Po těchto následovalo as deset jiných jezdců obličejem dvěma prvnějším na vlas podobných, lišících se od těchto pouze méně nádherným oděvem, za to však tím křiklavějším... Nesli také dvě tyče bohatě zlacené asi s dvanácti koňskými ohony.

Zlatokopský mlynář už asi po třetí podivně hlavou zakýval a rozhlížel se po nejbližších ženách i mužích, zdali by se nemohl nikoho otázati, co tohle za pronárod.

„Prosím vás, lidičky!“ začal za chvilku, ale nikdo ho ani neslyšel. Ulicí vyjížděli noví a noví jezdci a Pražan už tenkrát míval ve zvyku, aby viděl všecko až do posledního muže.

„Jářku, lidičky!“

„Co lidičky — ty kůže tchoří! — My měšťané!“

„Tak tedy, měšťané!“

„My páni měšťané! — Jak se to opovažuješ?“

„Inu tak páni měšťané. — Jářku, co tohle za pronárod?“

„Štěbetají o tom po celých Čechách vrabci a ty se ptáš?“

„Přicházím z daleka!“

„Je vidět! — Pozoruji!“

Mužík, jenž takto hájil svou měšťanskou čest naproti venkovanu, vystoupl si na nápravu, aby mohl všecko shlednouti důkladněji. Proto se také pan otec odvážil na něho s otázkou, třeba nepřímo množným číslem.

„Machometánské poselství k jeho císařské milosti!“

Mužík vyhoupl se nyní až na řebřinu.

„Machometánské poselství!“

Zlatokopský mlynář padl při posledním slovu nápadně hlasem.

„Hm, hm! — Já vždycky mysliíval. že by císař pán machometánskému sultánu ani ruky nepodal a ona zatím vzhůru celá Praha k vůli jeho poselství! — A člověk poctivý musí čekati, dokud nepřejedou.“

„Máš ty jezevčí rozum!“

„Ale jsem dobrý křesťan!“

„A není-liž dobrým křesťanem i pan Zdeněk z Lobkovic? — Což jsi ho v předu neviděl? — A není-liž dobrým křesťanem i jeho milosť císařská? — He?“

„Tak ani Krista pána nevítali, když do Jerusalema vjížděl! — I jeho milost císařská! — A přec poručeno zvoniti večer k modlitbám proti Turkovi!“

„Jakobys, chlape, pikardita byl!“

„Já — ty nedochůdče?“

„Pražský měšťan — rozumíš? — Hej, biřici!“

Mužík na voze rozkřikl se plným hrdlem. Steré zraky utkvěly na zlatokopském mlynáři.

„Spílá tady pražským měšťanům! — Draze ti přijde tvé nedochůdče! — Semhle, biřici!“

U vozu opravdu objevila se postava, jsoucí podle žlutočerných barev ve službách spravedlnosti i pořádku všech pražských měst. Byl to tentýž, jenž před chvílí zaškubl uzdou náručního koně, až celý vůz hřmotně zahrkal.

„Pražským měšťanům všecka čest! — Ale na tebe, ty urousanče, hodná hůl!“

Pan otec se ku podivu prudce rozkřikl. Čeledín, jenž seděl napřed za koni, poloospale tupým okem kolem se rozhlížeje, jaktěživ neslyšel pana otce takovýmhle hlasem a než se nadál, už mu mlynář vytrhl z ruky uzlovitý bič.

„Pozdrav bůh! — Vítám tě do Prahy!“

Pan otec se tímto pozdravem vzpamatoval. Nebýti vysokého muže, jenž přistoupiv k vozu, vzal mlynáře za ruku, byl by mužík, jenž se svým měštěnínstvím tolik vypínal, zakusil svižný šleh sáhového řemínku se šesti uzlíky až do krve.

„Není tě tu třeba. — Zaručuji se svou věrou, že tohle poctivý staročech.“

Vysoký muž, jemuž pod svrchním úpravným kabátcem vyhlédala kožená zástěra, podle všeho odběhl na ulici přímo z dílny.

„Aj, mistře! Hle, jak maně přijíti může člověk do hádky! Pro nic za nic! — Skrz to pras..... poselství!“

Pan otec nyní s vozu seskočil.

Biřič s mužíkem musili odtáhnouti po svých. Mistra mečíře Klíšťáka znali předobře a věděli, že nebývá radno začíti si s ním cos.

„Nu jak? — Co Jelenka?“

Pan otec tato slova ze sebe vyhrkl, stoje jednou nohou ještě na rozpěrkách.

„Díky Pánubohu! Bylo zle; ale už nebezpečí všecko pryč. Trochu ještě mdlá, ale s pomocí boží podá se to.“

„Zaplať Pánbůh! — Co jsem vystál ouzkosti.“

„Tím větší radost nyní budeš míti!“

Zlatokopský mlynář už si nesedl; ale až dlažba duněla, jak kvapným krokem kráčeli s mistrem mečířem, k němuž dal dceru jako k dobrému známému ještě z tovaryšských let, kamenným mostem.

Povoz mohl za oběma jen zvolňounka, protože dosud valily se proudy lidu ze Starého města na Malou Stranu ke Hradčanům za tureckým poselstvím.

„Všecko pošlo z přílišného stesku. Také se rychle tratila! Nechtěl jsem tě znepokojovati. Myslil jsem, že to přejde. Magistři odporučují zdravé povětří. Venku prý všecko v nejplnějším květu...“

„Však ji chci beztoho domů vzíti!“

„Ani by jí tu další pobyt nesvědčil. Byl bych ti, brachu, tou radou sám.“

Oba došli již k dosti úhlednému domku nedaleko nynějších starých schodů zámeckých. Bušení kladiv a cinkot ocele se železem prozrazovaly mečířovu dílnu, byť by nade dveřmi ani nápisu nebylo.

„Tatíčku — můj drahý tatíčku!“

A než se pan otec nadál, už mu hezounká děvuška celý obličej zlíbala, jak v dětinné přítulnosti své uměla nejvroucněji. Bylo na ní sice dobře znáti, že churavěla; nemoc odjakživa nikomu krásy nepřidala. Růže na lících byly vybledlé, jako když za červnových dnů na ně slunce dotírá nejžhavěji; i rtíky její jakoby byly ztratily milounkého nádechu. Jen výraz v tomhle obličeji se nezměnil; spíše byl ještě jemnější a tklivější, zvlášť když se rozevřely obě oči dívčí, tak divně modré, že bychom podobné barvy marně kdekoliv hledali.

Zlatokopský mlynář, uviděv svého miláčka, nemohl radostí ani slova promluviti; pouze rty se mu pohnutím prudce svíraly a oči slzely. Jen když je živa a aspoň takhle zdráva! Pan otec toho ani tak nečekal.

„A vezmeš mne s sebou, tatíčku?“

„Vezmu, Jelenko. — Jak bych tě tu mohl, dítě, nechati!“

Pan otec, maje v náručí Jelenku, zapomněl i na Burákovu výhrůžku.

„Přece se tu v Praze nějaký den pozdržíš! Práce v máji a červnu venku spí! — Nezmeškáš ničeho. — Jářku, mlynáři!“

Mistr mečíř vzal pana otce za ruku.

„Už zítra tu začnou veliké slavnosti. — Něco aspoň uvidíš.“

Mečířova žena také do něho mluvila, jak mohla nejdůrazněji.

„Viděl jsem toho, milí přátelé, dost již dnes. A hnedle bych se byl pro vždy Prahy nabažil.“

„Ale co tyhle dni bys spatřil, celý život už neuvidíš!“

„Rytíři se lvy se budou potýkati, draky na niti povedou a budou zápasiti s tigry holýma prý rukama. Co Praha Prahou stojí, takových věcí nikdo nepamatoval a nepamatuje!“

„Povídají o tom už několik neděl napřed.“

„A k čemu a proč?“

„Na počest tureckého poselství!“

„Můj ty bože jediný! Snad pochvíli k vůli těm Mochametánům půjdou po Praze i s processím. — Dnes už to beztoho tak vypadalo, jakoby se k tomu chystali. — Podivno, podivno! — My na jeho vyhlazení každý den k modlitbám na kolena klesáme a v Praze Turka vítají a k vůli němu s dravci se chtějí rvát.“

„I Jelenka se těšila, co prý uvidí!“

„Pro den či dva tak zle nebude!“

„Ovšem —“

Panu otci přišel na mysl opět Burák. Že nejeli jen o vesnici dále! Poštvati si na krk takového neodbytu, kterýž bude dozajista i po smrti lidi strašiti a děsiti, vždycky povážlivo.

„Ani se neptáš, čemu se všemu dceruška v Praze naučila? — Pochlub se přece, Jelenko!“

„Měl-liž jsem času, milá brachu?“

Paní mistrová nad tímhle oslovením se poněkud pozastavila; ale jen tak letmo. A sama odběhla pro práce, za něž prý by se nemusily styděti tam dole ani dcery rožemberské, kdyby pan vladař jakých měl. A když hedbáví stolem rozložila, panu otci se zdálo, tyhle vetkané květy že zrovna živoucí. Nechtěl ani věřiti, že by to dcera jeho tak dovedla.

„A jak strojit umí! — Nač chceš, si vzpomeň a všecko ti připraví, že kdyby měl člověk jazyk dřevěný, musí dostati laskominy.“

„Naučila-li se toho tolik, zdaliž nezapomněla zase, co uměla z domova? — Zdaliž pak hodná a poslušná?“

Jelenka po boku otcově se zapýřila až po bělounké hrdélko a přitulila se k němu blíže a těsněji s otázkou, kteráž o křišťálové duši její svědčila nejlépe: „Mohl bys, tatíčku, pochybovati? — Mohl bys si cos nedobrého o své dceři jen mysliti?“

„Byla v dobrých rukou. — Mohls býti bez starosti!“

„Jako vlastní jsme ji chovali!“ dořekla k mužově poznámce mistrová.

Potom se Jelenka ptala na domov, po matce, na všecko si vzpomínala, i na laštoviči hnízda mezi trámci ve střeše, i na staré, polostrouchnivělé vrby, zdali jich ještě větry nerozlomily či ruka sekerou nepodťala. — Nezapomněla ani na starého krajánka, zdali dosud živ a zdráv a zdali ještě v jejich mlýně se zastavuje.

„Ten jí nějak ležel na mysli!“ prohodila Klíšťáková, chystajíc hostu cos na posilněnou.

Jelenka se znovu až po bílé hrdélko zarděla.

Umívalť krajánek Oremus tak hezounké pohádky, zrovna jakoby schválně pro Jelenku vymyšlené; z těchhle pohádek vytvořila si děvuška svůj vlastní svět, jehož nejpůvabnějším pozadím byly porostlé stráně, do nichž za jarních a letních časů ptačí zpěv jakoby byl přímo začarován, uprostřed údolí vlny Vltaviny, jež olšemi a vrbami, shlížejícími se v nich, zvlášť k večeru přecházely až do temnozelena, jakoby hedbávové záclony do tajuplných skrýší panen na dně vod. — A tenhle svět vzala s sebou v mladé duši i na cestu z domova; a když hbitou ručkou do sametu či hedbáví nejrozkošnější kvítečky vetkávala, zdálo se jí, že jsou z těch zahrad, v nichž okamžik jako celé století. — Císařská zahrada, do níž v minulé jeseni zavedla ji paní mistrová, byla proti těm pohádkovým jako stín. Lupení na stromech tenkrát žloutlo, vítr jím chodníky vystýlal, po květinách na záhonech nezbyly než vadnoucí listy, staré kmeny šuměly obvyklým chřestotem, ve hlavách tmělo se jim ptactva, jako kdes ve vesském háji, umělé vodotrysky, ač jich v životě svém jen jednou ve Třeboni viděla, neměly pro ni pražádné zajímavosti a všude proudila se přec voda tlamami nejdivnějších zvířat, kolem soch, jichž tu bylo rozestaveno jako hlídačů, šla nevšímavě; žena Klíšťákova nemohla nevšímavost její ani pochopiti, sama nade vším užasnuta státi zůstala... Jelence v městském šatě, jejž tenkrát měla na sobě asi podruhé, bylo nějak příliš úzko, tak jakoby ani vydechnouti nemohla a tak z nenadání pojala ji bázeň, jíž se nemohla a nemohla ubrániti. Urychlila krok a byla by už nejraději bývala na zámeckém nádvoří. A když se tak kolem plaše rozhlédla, utkvělo oko její na mladistvém panici, jenž jakoby byl za nimi zrovna ze země vyrostl. Chtěla vzkřiknouti, ale hrdélko se jí těsně sevřelo, že neprodral se jím ani nejmenší zvuk. A při tom se zarděla, až i očka jí zčervenala. Průvodkyně její náhle také se dala do spěchu; všimla si as dobře mladého pána, jenž je sledoval několik kroků opodál. Jelence však se zdálo, že nožky jí službu chtějí upírati a jen tak jakoby náhodou ještě jednou se ohlédla. Klíšťákova žena musila ji vzíti nyní za ruku a skorem za sebou táhnouti. Jelence přišla s podzimními větry, vanoucími od poledne, k bílému čílku pohádka, v níž byl na vlas podoben tomuhle panici královský syn, jejž poslal otec, aby si vyhledal nevěstu a jejž cestou zaklel čaroděj, dokud mu nepřinese ptáka ohniváka a nepřivede koně okřídlence . . . Ani neslyšela, jak ji průvodkyně ke kvapnější chůzi pobízela, že prý tu není radno prodlévati, zvláště když slyšeti za sebou lehký, panický krok. Nechtěla ostatně své svěřenkyni ani svoliti, aby si sem vyšly, protože v císařské zahradě tenhle čas už všecko odkvetlé; ale Jelenka si nedala a nedala říci, až ji ku dnešní vycházce přiměla. Mistryně Klíšťáková měla v zámecké čeledi nejednu známou tvář, protože mečířova dílna byla přímo u schodů a tenkrát ocele potřebovali spíše než soli ku chlebu; a starý zahradník s nebožtíkem otcem jedna ruka bývali. Jinak by byla k Jelenčině prosbě nijakž nebyla svolila. Vybrali si k vycházce také nejvhodnější čas, kdy prý živé duše v rozlehlých sadech nebývá viděti . . . Starostlivá matrona si z hluboka oddechla teprv, když se octli na zámeckém nádvoří. Uviděvši však, že mladý pán dosud krok za krokem za nimi, schválně nešla k domovu, ale pustila se s děvuškou směrem opačným. — Tenkrát nebývalo dobře, aby věděl kdos ode dvora, kde pod kterou střechou hezká tvář. Nemohli v takovém domě za noci ani pokojně ulehnouti. Špehýřové dostávali za podařený lov bohaté odměny.

Mečířova žena neuvolnila kroku, až teprve když se octla v domově. A co se jí proto načinil Klíšťák předhůzek! Svou ctí prý se starému známému zaručil, že dceru jeho jako zřítelnici vlastního oka bude střežiti.

Jelenka bývala z počátku roztržita, zamyšlena; leckdy jehlici do hedbáví zabodla a protáhnouti zapomněla a na lístky zelené k rozkošným kvítečkům brávala nitky červené. Ale k uspokojení mečířově i radosti ženy jeho vzpamatovala se dosti brzy. A sama se konečně vžila v myšlenku, že panic onen byl pouhým přeludem.

Praha ztrácela pro ni vábivosti své každým dnem, protože skorem každým dnem slýchala příběhy, jež se v ulicích pražských udály, že se jí o nich pod rodným krovem nikdy ani ve snách nezdálo. A nebylo divu, že zatoužila tak s celou duší a celým srdcem po tiché oudolině, kde o samotě zlatokopský mlýn a kde se nemohla dočkati, až se dvéře ve mlejnici z nenadání otevrou a v nich objeví se přívětivá, usměvavá tvář krajánkova s novými pohádkami, z nichž jedna druhé bývala zajímavější a tklivější . . . A takovýhle stesk pro mladé srdce bývá horší nemoce, protože pro neduh znají lidé léky a pro touhu po domově není pomoci jen tehdáž, když oko utkví na omšelé střeše, na starých štěpích či hruších kolem stavení a když z pozdálí ucho zaslechne radostné záštěky, — první, upřímné přivítání. — Pražští lékaři znali tenkráte spolehlivé prostředky pro nejtěžší nemoce. Ale když začala Jelenka postonávati, vrtěli hlavami a když ulehla, krčili i ramenoma. Děvuška přicházela k sobě teprv potom, když ji mečíř konejšil, že bude psáti pro tatíčka, že s ním domů pojede a do Prahy se už víckrát nevrátí. — A když zlatokopský mlynář přijel, byla by dceři hnedle otázka, zdali ji s sebou vezme, vyšla rtoma dříve než přivítání.

XI.

Pan otec si dal konec ke konci přece říci, že se v Praze pozdržel. Práce v ten čas odpočívala opravdu a chasa ve mlýně byla úplně spolehliva. O sv. Martině mlynář na nějaký ten groš přídavku nehleděl a stárek ve zlatokopském mlýně podělkoval už hezkých let. A mládkům s prášky se odtud také nechtívalo.

K vůli Burákovi se však na dnešek několikrát ze spaní vytrhl. Pokaždé se mu zdálo, že kdosi tluče na vrata a do oken že zaráží rudá záplava. A kde člověk poprvé spí, dobře prý na sny pozor dávati, protože se nejspíše vyplní.

Teprve když jej mistr mečíř ujistil, že s odseknutou rukou může člověk bez okamžikové pomoci lazebníkovy snadnince zajíti vykrvácením a byť by se mu dostalo ihned obvazku, že trvává dosti dlouho, než se vylíže ze všeho a může zase na lotrovství, upokojil se poněkud.

Jen mu mozkem hnětl sen o ohni, protože zdá-li se komu, že hoří, podle starodávné zkušenosti ať prý připraven na zlodějské vloupání.

„Bude čas, abychom se přichystali. Už všude lidu jako mraku!“ prohodil mečíř nahlédnuv oknem ke schodům, jimiž se hemžilo opravdu lidu, jakoby zrovna měla býti korunovace.

„Anis Jelenku ještě v nových šatech neviděl! — Zdiví se jí panímáma!“

„Bojím se, že ji ani nepozná!“

„I pás si vezmi a na hlavu klobouček!“

Paní Háta i účes vlasů se znaleckým okem urovnávala.

Pan otec však divně k tomu ke všemu hlavou kýval a v duchu by byl za to dal nevím co, že si přijel pro dceru. Pro Jelenku si žádný hrabě se čtyřmi koni do mlýna nezajede; měštěnín také sotva jaký a kdyby snad přijeli, musil by jim odříci. Dcera provdá se jednou na vlastní, aby zlatokopský mlýn nepřišel do cizích rukou. A mlynářce není třeba ani kloboučku ani pasu kolem boků, tím méně takovéhohle účesu. Ať si tak panské dcerky s Pánembohem chodí! Jen když si Jelenka zlaté své srdce zachová! Bude mu tisíckrát milejší ve plachetce, v jednoduché sukyňce, v hezounkém živůtku, než kdyby měla na sobě šat ze samého brokátu. — Ale dnes neříkal ničeho. Však ona to doma sama odloží, do truhly nejdoleji uloží a pro památku, že někdy v Praze bývala, uchová. — Slušel jí sice tenhle městský kroj výborně a jak malebně seděl jí na skráních tmavý klobouček s bílým vlajícím perem! To že prý všecko z ústřadků panímámy, vykládala paní Háta a pan otec zase jen obvykle hlavou pokyvoval.

Jelenka byla náhle jako vyměněna a to z toho, že než čtyřikrát slunce vyjde, uvidí zelenavé stráně uprostřed s vodou Vltavinou, jako křišťál, čím dále kdo proti proudům jde, průhlednou a pod jednou strání v zahradách jakoby ukryto rozsáhlé stavení, v němž dosud pečlivě uschována její kolébka z pevného dubového dřeva. Nebylo na ní skorem ani znáti, že churavěla. I ten hlásek její, jako když červenka zazpívá z jitra přímo pod okénkem. A což kdyby ještě plavé vlasy její rozpuštěny vlnily se šíjí a skráně ovíjel věnec z nejkrásnějších lučních kvítků! —

Pan otec jí pro tuhle jarou mysl odpustil na dnešní den i městský kroj, tak příliš jeho oku nezvyklý.

A když vyšli ven, bylo málo očí, jež by si nebyly všímly téhle děvušky, jíž rovné v celém davu, který se proudil zámeckými schody vzhůru, musil by věru pohledati. A nejedny oči dvakrát, třikrát se ohledly po roztomilé dceři zlatokopského mlynáře.

Mistr mečíř, jenž hostům i své ženě davy cestu razil, uhnul se potom v pravo a za malou chvilku octli se v rozlehlé oboře, jež za rudolfínských časů po celé Evropě stala se pověstnou.

Chvilkami rozlehl se oborou táhlý řev, jímž se v člověku až krev srážela.

Zástupy, jichž se tu stezkami všude vinulo nejpestřejší směsicí, se mimoděk zastavovaly a udiveny naslouchaly, jak je vítají pouště králové.

„Přede dvěma týdny přivezli ve kleci železné opět jednoho.“

„A stál prý tolik jako zemanský, kolikulánový dvůr!“

„Každodenně prý dvě ovce spotřebuje!“

„Nesmí k němu nikdo!“

„A když zařve, brní potom člověka v uších celý den.“

„A že ho dnes uvidíme?“

„Jen dostaneme-li se tam! — Tvrdý tolar však nám nejsnadněji cestu proklestí!“

Tihle, již takto hovořili, lišili se už prvním pohledem od oněch, jimiž se do té chvíle nádvoří zámecká jen hemžila Byli všickni oblečeni podle nejnovějšího střihu španělského; páni v černých hedbávných kabátcích, s takovýmitéž pláštíky přehozenými nedbale ramenoma, se stejnými těsnými spodky a na střevících zlaté přasky se sponami, na nichž leckde i drahokam se zatřpytil, na hlavách pak s barety, jichž péra vlající letním vzduchem jen šelestila; paní však nádherou a šperky své chotě či otce a bratry daleko předčily. Nezvyklé oko by leskem skvostů bezděky musilo slzeti, nejinak, než když se do plna slunce zadívá.

Na dnešní divadlo vyšla si všecka tehdejší Praha císařská i královská. Praha z Podskalí, Františka a Poříčí zůstala však na prvním zámeckém nádvoří a přede hradem. Postačiloť jí podívati se toliko na přepych i bohatství Prahy vznešené: šlechtické a patricijské. K týdennímu povídání poskytovalať tato poslední látky hojnost i v nejodlehlejší chatě na samém Vltavině břehu, kde chudičce upravená ryba bývala posvícením a kde dětem po tvrdém, okoralém chlebě dásně krví podbíhaly. Jen tak za uherský měsíc měli tu cos lepšího, nejspíše ještě u přívozníka, jemuž vtiskl zakuklenec celý zlaťák, převezl-li jej rychle ze Starého města k nynější zahradě jezovitské s ženštinou, jíž do obličeje taktéž nebylo viděti. — „Měls je oba do vody hoditi a obrátiti se zpět!“ prohodil soudruh převozníkův nejednou, když mu tento vyprávěl, že zase vezl zlatem zakoupenou cnost. — A nejeden z těch pobřežních chudičkých pražských měšťanů si tak z duše zazpíval:

„O Praho, Praho milá, škaredé ptáky máš,
pozná to země česká, co na nich vychováš!“

Zatím ozýval se již hlahol trub i rachot bubnů, až uši zalehaly. Jen ten táhlý řev, prorazivší chvílemi do vzduchu, všecko dovedl přehlušiti. Na sedadlech, z nichž jakoby každé zvláštní trůn, bylo umístěno panstvo, že člověk nezvyklý takovéhle okázalosti nevěděl, kde dříve očima spočinouti a kam se spíše podívati. Barvy tu jedna ve druhou splývaly jako na duze, pokrývky z drahého, červeného sukna s řadami vznešených erbů zlatem a stříbrem vyšitých, záclony z těžkého hedbáví, zemí a stupni rozestřeny nové perské koberce s květinami, o jakýchž ani sám Hafiz neměl zdání. Kam noha vkročila, všude při každém kroku na tvrdý tolar vstoupala. Nad ohradou, přeměněnou takřka obratem ruky v báječné stany, vlálo praporců taktéž barev nejrůznějších. Nejvýše bělel se stříbrný lev v poli červeném, k němuž s perutěma rozepjatýma orel říšský každou chvilkou přilétal. A mezi všemi nejpodivnější a nejnezvyklejší byl ten s měsícem a hvězdami.

Mečíř Klíšťák se zlatokopským mlynářem, Jelenkou i ženou měl v ohradě dobře uchované místečko, hezky v pozadí, ale bylo odtud viděti celou prostorou nejpohodlněji.

Bubny s troubami hřmotily každým okamžikem, kdy dostavil se vzácný host.

Pravili, že prý sám císař dnes po dlouhém čase opět se ukáže veřejnosti. Nevidělo ť již Rudolfa oko obyčejného smrtelníka dráhně let. Kouřem z alchymistické dílny nebyl prý k sobě ani podoben.

Pokaždé, kdykoliv kotle zarachotily ke hlučné fanfáře, páni na sedadlech vstávali, zvědavě pohlížejíce v tu stranu, kde nad záclonami leskl se obrovský orel ve spárech s mečem i říšským jablkem. Ale těžké hedbáví se chvilkami pouze zadutím větru pohnulo; o císařské hlavě nikde ani vidu.

Náhle třepetavé trubky umlkly, jakoby trubačům byl došel dech a bubny dorachotily, jakoby bubeníkům ruce byly ochromly a hlubokým tichem, jež zavládlo mezi tisíci diváků, prodral se pouze tu a tam tlumený výkřik překvapení, obdivu a úžasu.

V pevně ohražené prostoře pečlivě bělounkým pískem posypané objevilo se zvíře podoby opravdu královské. Takového tu ještě před tím nikdy nebyli viděli. Páni se již přestávali diviti, že Jeho císařská milost ráčil na takovýto exemplář vynaložiti summu, za kterouž by mohl dobrých sto mušketýrů vydržeti proti Machometánům.

Lev, zdálo se, že si všecku tuhle nádheru prohlížel; obešel volným krokem celou prostorou, na několik okamžiků se vždycky zastaviv, potom pozdvihl hlavu a na nejednu šlechtičnu přišly mdloby strašlivým zařváním, jež bylo slyšeti dozajista až dolů do Prahy. I pánům bylo úzko za tohoto pozdravu krále pouště, jenž se jedním skokem octl, jako když se mihne blesk, na straně protější, přímo proti trůnu císařskému, v němž, zdálo se, že hedbávné záclony se byly pohnuly prudčeji.

Bubny s troubami zalomozily poznovu, ale jen na okamžik a herold jakýs oblečen v nejfantastičtější kroj oznamoval cos jazykem, z něhož mistr mečíř, pan otec a Jelenka s paní Hátou ani slovu nerozuměli. A kdyby byli rozuměli, nevím, zdali by byli poslouchali.

Jelenka i pan otec viděli lva ve svém životě poprvé.

Jelenka slýchala sice o něm od krajánka od maličkosti, utvořila si však ve své mysli obraz zcela jiný, příšernější . . . Takhle asi vypadal ten, co si jej přivedl někdy do české země z dalekých cest Bruncvík, pomyslil si opět pan otec a nemohl pochopiti, jakže i býka i bůvola mohl by tenhle přemoci.

Turečtí poslové seděli ve svých křeslech, jakoby celé toto divadlo nemělo pro ně nejmenší zajímavosti. Spíše upíraly a točily se mdlé zraky jejich po sličných paních i pannách, jichž tu byl dnes opravdu nejpůvabnější věnec, jakéhož ještě nikdo neuvil z květů natrhaných po záhonech v císařské zahradě za červnových dnů.

Hrozným řevem lvím ani obočí se jim nepohnula. Byli as takovýmto zvukům z arabských končin uvykli.

Ani když vystoupil v ohradu, neodvracely se zraky jejich ode tváří hraběnek s nejzvučnějšími jmény a od panen, kteréž ku podivu před těmihle pohledy se nečervenaly, aniž klopily k zemi stydlivě oči své.

Záclony, nad nimiž leskl se oslňujícím svitem zlatý orel říšský, pohnuly se opětně; zdálo se, že v pozadí začernala se útlá, nevysoká postava Rudolfova.

Člověk odváživší se na písčiště byl tváře jako uhel; zdálo se, že chvěje se po celém těle. Měl na sobě šat těsně k tělu přilehající a pravicí držel dýku, jedinou zbraň proti dravci, o němž si šeptem vypravovali, že prý hladov ode včíra. Člověk, podle štíhlosti a pokud se z černé jeho tváře dalo souditi, ještě hoch, rozhledl se letmo kolem sebe a potom změřil tmavýma očima svého soupeře, jenž sedě na zadních nohou a ohonem zlehka pohrávaje dosud dlel na straně protější, pořád přímo proti sedadlům císařským, nad nimiž celou šíří rozestřel se nyní bílý lev v poli červeném. Dravec, zdálo se, jakoby si tohoto byl prohlížel, v něm soudruha poznával, i divil se dvojitému jeho ohonu a na stříbrobílé hlavě koruně. A zařvav poznovu děsným řevem schoulil se střelou až do samého písku, hlavu mezi přední nohy položiv a než se kdo nadál, bleskem octl se na druhé straně; ale černý hoch uhnul se mu ještěrkou, maje v pravici neustále dýku proti němu naměřenu.

Celou ohradou rozlehl se nyní pochvalný tleskot rukama; záclony před sedadly císařskými, zdálo se, že opět se zahýbaly a jakoby se byla mezi nimi na okamžik pojevila bledá, vyschlá, řídkým vousem porostlá tvář.

Lev vydal ze sebe zase hrozný ryk, zcela rozdílný od řevu dřívějšího, jakoby rozuměl, že tenhle potlesk platí útlému hochu a jemu samému že k posměchu. A kdesi ještě žíla zapráskla a uzlíky dotkly se dráždivě lvího ohonu.

Zase obrovský skok, až písek do výšky se rozletěl, a černý hoch ležel na zemi povalen, dýka z pravice jeho leskla se o sáh dále a na hrudi černochově stál předními tlapami lev přímo proti císařskému stanu obrácen.

Hoch, zdálo se, že jest omráčen; ani známky života o sobě nedával. Mezi tisíci diváků ticho hluboké; i poslové mahomedánští upírají nyní mdlé oči na jeviště.

Lev si zase tak pohazuje ohonem a vydávaje ze sebe tlumené zvuky pohlíží na panstvo vznešené vítězoslavným pohledem.

Černoch, zdálo se, že sebou pohnul; ale týmže mžikem zbarvila bělounký písek červená krev. Na sedadlech vznešené paní omdlévaly; některé však zvědavěji ještě nahýbaly se ku předu, kdy do mladého těla zatnou se pazoury lví hlouběji.

Jeden z poslů tureckých nyní i vstal. Tohle divadlo začínalo býti pro něho z míry zajímavo. Zatleskal i svadlýma rukama.

Lev zařval poznovu rykem, jenž otřásl člověkem ve všech údech, jako v odpověď k pochvale machometánského posla a zdálo se, že hochovi jednou tlapou uvolnil.

Na sterých obličejích pojevil se výraz neuspokojivý a záclony z těžkého hedbáví pohnuly se už asi po páté.

Žíla zapráskala poznovu a uzlíky dotkly se nyní lvova ohonu bolestně. Mladý hoch také nyní pode tlapou jeho plným hrdlem a úpěnlivým hlasem zakřikl. A ještě pronikavý výkřik nedozněl, když přímo přede lvem stanul s tasenou ocelí jiný mladý muž, také tak skorem ještě hoch. Byl oděn v černý aksamitový šat se stříbrnými bordurami a za baretem vlnilo se mu drahocenné pštrosí péro.

Z pozadí, kde seděla podle otce Jelenka, ani takřka nedychajíc a tulíc se k němu úzkostlivě, ozval se nyní sténavý, srdcelomný hlas.

Oko mladistvého panice zaletělo v tu stranu a obličejem jeho rozlil se nach, závodící téměř s červení rozestřeného sukna i zavěšeného hedbáví.

„Hrabě ze Serinu!“ zašeptal mistr mečíř.

„Dědic nadějný veškerého zboží rožemberského!“ podotkl pan otec protíraje si pravicí zrak, zdali se přece nemýlí.

Hlavy tureckých poslů se k sobě naklonily a čtyři oči změřily syna páně Mikulášova baziliščím pohledem.

Lev jakoby byl zkameněl; i ohon do písku nějak svěšený.

Za těchto okamžiků tisíceré zraky tkvěly na sličném panici, jenž lehkomyslně vydal v nebezpečí nesmírné mladý život svůj.

Jméno hraběte ze Serinu spočinulo na tisícerých rtech a tisíceré jazyky šeptaly, že otcovy krve nezapře.

Nyní sebou lev hnul, zašvihl ohonem, jako když vítr vzduchem zafičí hvizdavě, a ustoupil maje neustále zraky na panice upřeny as o deset kroků zpět, bezpochyby, aby se mohl připraviti ke skoku smrtonosnému.

„Chraň, pane drahý, života milého!“

Panic zase tak letmo okem zavadil o dívčí postavu v pozadí, mezi stavem nejnižším podle zlatokopského mlynáře a mečíře Klíšťáka, jejíž obličej vtiskl se mu do mladé duše, jako do roztaveného zlata na dukát hlava panovníkova.

Král pouště nakloniv opět hlavu do písku mezi přední tlapy chystal se ke skoku opravdu.

Černoch povalený na zemi sebou ani nehýbal.

„Pane drahý! — Pro vaši matičku!“

A zase než doznělo tohle prosebné volání, deroucí se tak z duše nejvřelejší, octla se po boku panicově hezounká děvuška v městském šatě bez kloboučku s vlasy vlajícími a oběma rukama zavěsila se na jeho rameno.

Zlatokopský mlynář zděšením nemohl promluviti, mistra mečíře přešel zrak i sluch, paní Háta klesla nazpět bez sebe, záclony před císařskými sedadly se nyní rozvinuly a v popředí u samého okraje stanového objevil se nevysoký, ale štíhlý muž s nesmírně bledou tváří zahalen zpola v černý, hedbávový plášť, — císař Rudolf a za ním asi tři kroky jiné dvě tváře s chrtím vzezřením a očima, jejichž potměšilý pohled nelze s ničím porovnati.

„Pro bůh, panno! — Za mne se ukryj!“

„Před tebe, pane!“

Jelenka co řekla, učinila. Chtěl-li se dravec po panici vrhnouti, přes tělo její musil.

Lev se však dosud ani nehýbal, pořád jsa tak uchystán ke skoku. Veliké hledy jeho setkaly se s dívčíma očima.

Turečtí poslové byli nahnuti hluboko přes zábradlí. Takovéhoto zápletku se ku dnešku nenadáli. A z paní starých i mladých také ani jedna nyní neomdlévaly. Nikdo se téměř neodvážil ani hlasitěji vydechnouti.

Zlatokopský mlynář na dřevěné lavici jakoby přimrazen, mistr mečíř jakoby k ní připoután okovy železnými a paní Háta rty majíc křečovitě sevřeny lomila rukama nad hlavou, až se jí drahocenný čepec na šíji posunul.

Náhle se lev zdvihl, svěsil ohon k zemi a skorem bázlivým krokem jda po zpátku octl se u samých prken, z nichž sbita byla ohrada, kdež si usedl, jakoby si uštván a uhoněn dalekou pouští ve svém brlohu ulehal k odpočinku.

Panic s Jelenkou se vzdálili volným krokem a černoch za nimi.

Mezi diváky dosud ticho, jakoby tu živé duše nebylo; jen tváře tureckých poslů jeví přílišnou mrzutost. Záclony před císařskými sedadly se opět zahrnuly.

Pan otec vstává ze své lavice, vystupuje na prsty a uviděv opravdu na jevišti už jedině lva, jak si ohonem pohrává a hřívu na krku urovnává, oddechl si, jako ještě nikdy ve svém životě. Ale promluviti dosud nemohl, ani když k němu pan Hanuš Jelenku přivedl a zaslechl slov, jakáž mu na mysl nepřišla ani za nejšťastnějšího sna, ale jichž se tak ulekl, že se mu z toho hlava zatočila.

Prostorami otřáslo náhle bouřlivé volání, jakoby se všecko chtělo rázem sbořiti. Kolik rukou zde bylo, všecky se srážely dlaněmi k ohlušujícímu tleskotu. Ale král pouště, zdálo se, že touto pochvalou pohrdá naprosto. Ještě nevšímavěji pohlížel ke všemu, co se vůkol děje, neustále si vlnící se hřívu hladě a rovnaje.

Teprve když do bouřlivějšího a bouřlivějšího volání i prudšího a prudšího tleskotu vpadly poznovu kotle s vřeštivými trubkami, ztišilo se poněkud panstvo a heroldi opětně cos provolávali nesrozumitelným jazykem.

Turečtí poslové již seděli zase na svých křeslech, jakoby na ně přicházely dřímoty. Také se zdálo, že se jim víčka oční svírají. Až teprv nový řev, všech předešlých strašlivější, z polosnění je vytrhl.

Lev, proti němuž vypustili nyní tigra indického, proháněl se písčitým jevištěm obrovskými skoky.

Tomuto divadlu však již panstvo nevěnovalo přílišné pozornosti. Všem tkvěla na myslích a kmitala se před očima neznámá dívčina, jejíž neohroženost neznala porovnání. Co všecko za myšlenky, otázky a záhady, k nimž jim nikdo nedovedl odpověděti a jež jim nikdo tolikéž rozluštiti nedovedl, kroužilo pod jejich lebkami! Co to za dívku? Proč vrhla se tak neodvratitelné smrti vstříc? — Jakže zrovna za hraběte ze Serinu, kterýž ku ženské tváři býval učiněný led, o němž nižádná, ani ta nejvyhlášenější a nejuznanější kráska, nemohla říci, že by se byl na ni jen poněkud vřeleji pousmál. — A téhle při dvoře nikdy ani neviděli a přece se spolu znáti musili. — Ve mladých šlechtičnách vznikal pocit, jemuž lidé obyčejní závisť říkají, a přes to si všecky musily přisvědčiti, takového hrdinství že by mezi nimi schopna nebyla ani jediná.

Pan Volf Novohradský z Kolovrat zlostí do rtů až krvavě se zahryzl a panna Maria Magdalena div že do pláče se nedala. Však je dnes nenadarmo pan hrabě ze Serinu opomenul doprovoditi a také jen tak zbůhdarma se od nějakého času jejich domu nevyhýbá. Už jak tu svou sokyni viděla, zalily se jí oči slzami. Z počátku strachy trnula a šly na ni mrákoty, ale uzřevši, kterak jinou k sobě panic tiskne a jak tahle své oudy za něho vydává na roztrhání, přišla k sobě, jakoby si byla k nosu šáteček napuštěný nejúčinlivějším lékem přiložila a nemohla se dočkati, kdy se ten lev přece jen hne ... Pan Volf by byl tu chvíli nejraději žilou zahloukl a dravce jak možno nejvíce podráždil. Panici, v jehož pravici leskla se ocel tasená, aby hbitým hnutím zajela zvířeti do hrdla, příliš uškoditi nemohl; nejdříve by byla tlapa jeho odvážnou ochranitelku zasáhla.

Pan Volf se zanášel ode mnoha let dalekosáhlými záměry a když panna Magdalena začala odrůstati dětským střevícům, už měl pro ni ženicha a sice sestřence pana Petra Voka z Rožemberka; odtud také jeho péče i starostlivost o dobro páně vladařovo jakožto prý svého vzácného i drahého strýce. Však jsem již byl pověděl, kterak nejvyšší sudí českého království před úlisnými přáteli vlasskými svého laskavého pána varoval, dobrého dne mu na pánubohu žádaje ... Byť by i pan Hanuš nedědil všeho zboží, hezká část, kteráž by již za přiženění stála, přece mu z dědictví připadne.

A tu náhle z čista jasna po boku panicově sličná dívčice, snad že konečně již i jeho nevěsta.

Pan Volf si ani nevšiml, jak lev s tigrem v zápas se pustili, ani snad neviděl, jak tigřím rykem a řevem lvím všecko trne kolem a jak tigr konečně podlehá. I dcera jeho majíc nakadeřavělou hlavu opřenu o ruce také s neznámou dívkou se obírala, marně přemítajíc, odkud a kdo že by mohla býti. Otec jí musil připomenouti, žeť již konec zábavy se blíží, aby si upravila šaty, urovnala vlasy, jež se jí svinuly na čelo a přichystala se k odchodu...

Záclony před císařským sedadlem zůstaly již úplně zastřeny. Ve stanu panovalo úplné šero; bylo slyšeti pouze kratičké otázky a odpovědi také úsečné, prozrazující však více než otrockou poníženost.

„Nikdo že jí ani nezná?“

„Nikdo jí císařská Milosti ani neviděl.“

„A tvoji lidé?“

„Poslal jsem okamžitě dva za nimi, císařská Milosti!“

„Výsledek?“

„Vrátili se s nepořízenou!“

„Vyhledati ji musíš, stůj co stůj!“

„I za cenu hlavy mé, císařská Milosti!“

„Za tolik dukátů, jak těžká hlava tvá! Podivno! — Přepodivno!“

„Nepochopitelno, císařská Milosti!“

„A říkáš, že v Praze tvé oko vidí do nejukrytějších skrýší!“

„A již zítřkem zase budu říkati!“

O Jelence, kteréž podle všeho tyto otázky a odpovědi platily, o panici Hanušovi, o zlatokopském mlynáři, o mečíři Klíšťáku i paní Hátě opravdu již nikde ani vidu, jakoby se byli do tmavých oblak, jež každým okamžikem stahovala se nad Prahou hrozivěji, ztratili či jakoby kouzelným pláštěm byli se stali neviditelnými. A když se panstvo rozjíždělo z dnešní kratochvíle, nikdo skorem nemluvil o jiném, leč o smělé odvaze císařského panoše Jana, hraběte ze Serinu, a ještě smělejší jeho ochrankyni či spíše nevěstě. A dostaly se tyhle řeči již i mezi lid a ještě tentýž den vypravovali si po celé Praze, jak prý k vůli synovi po panu Mikuláši Zrinském mladistvá dívka neporovnatelné krásy se lvem i tigrem pustila se v litý zápas a zvítězila nad oběma a potom se ztratila, žádný neví kam. A nejeden rozum na bílou paní připadl, protože prý panic krev krve rožemberské. I přidali ještě, jak císař Rudolf ji všude poručil hledati, aby mohl na hrdlo její zavěsiti zlatý řetěz z vlastních prsou svých.

XII.

Při císařském dvoře Rudolfově plynuli dnové rychleji než větry, jež letěly nad hradčanským zámkem.

Císař se stával den ode dne uzavřenějším; dvořenínové však den ode dne rozvázanějšími. Císař zpytoval příští časy a dvořenínové číši rozkoše ode rtů ani neodkládali. Císař nocí dnem přemýšlel, jak zlato z rozmanitých kovů smíšeniny udělati a dvořenínové zlato ryzí plnýma rukama buď rozhazovali či plnili si jím bezedné kapsy. Císař byl na svůj majestat až nedůtklivě úzkostliv a dvořenínové jej zašlapávali s drzím čelem do bláta. Císař ob čas vybuchl v nemírné zuření, nad jehož líčením čtenář trne do dneška, a dvořenínové ve smích, jenž svědčil o bezstarostném životě, na samých růžích ustlaném. A česká země? — Hlouběji a hlouběji zapadalo slunce její slávy za hory věčnosti, rychleji a rychleji bledla hvězda štěstí jejího! A ruka tajemná už začínala psáti od hranic ke hranicím první slovo, kteréž Daniel králi Baltazarovi takto vysvětlil: „Zčetl bůh království tvé a dokonal je!“ — Ale kolik očí as vidělo tenkráte tu hroznou, příšernou ruku tajemnou? — Lecjakés vidění poznamenal z těch dob letopisec, tu zlý duch se ukázal, tam zlosyna jakéhos zadávil, tu táhl v Praze ke kostelu Těla Božího rytířů celý sbor se svatováclavským praporcem, až se lidé ve Spálené ulici ze spaní probouzeli a vyděšeni k oknům pospíchali, jaké zas boží dopuštění a co to za znamení zlé... Ale na tohle nepřišel nikdo, aby to zaznamenal; a kdyby snad někoho byla myšlenka taková napadla, za nevím co by ji byl papíru nesvěřil, protože by se písmo mohlo do veřejnosti dostati, a potom by mu ruku odsekli a na šibenici hřebíkem probili, kdežto Daniel za své proroctví byl obdarován pláštěm šarlatovým i zlatým řetězem a třetím učiněn po králi, jenž ještě té noci byl zavražděn.

I tureckým poslům čas v Praze ubíhal, nic jinak než jakoby v edenu Mohamedovu byli už za živa. Na Hradčanech jim ke cti ještě jiné radovánky připravovány. — A nejeden dvořenín mravem se od nich ani o zrnko makové nelišil, leda tak ještě tím šatem a snad i lehčími spůsoby.

Těžko se tu na blízku ve svatovítském kostele císaři Karlu dřímalo; chvilky zde neměl pokojné, protože čeleď dvorská slov na váhách slušnosti neměla zvyku vážiti a tlumiti své žerty taktéž za dobré neuznávala. Ku pracovnám Jeho císařské milosti nebylo by sebe lomozivější povykování prorazilo; a byť i by, práce zlatostřebců, jíž by byl Rudolf dovedl sledovati s neunavnou pozorností nepřetržitě nocí i dnem, oloupily Jeho císařskou milost o všechen smysl pro cos jiného...

Druhým večerem po včerejší kratochvíli v císařské oboře platily žerty dvořanů i panošů mladému hraběti Zrinskému, jenž teprve dnes pozdě po polednách při dvoře se objevil.

Takovéto žerty obyčejně smutně končívaly. Z prvu všude na rtech smích, na jazyku rozmarná řeč, potom prudká hádka a cinkot křížující se ocele, na chvíli sleduje ticho a když se mysli opět poněkud sebraly, začíná lehký hovor poznovu. A končíval zase, jak jsem byl pověděl.

„A potom jsme říkali, že by z něho byl nejlépe kapucín!“

„A koroptvička z háječka za ním přiletěla, jakoby ji byl přivolal!“

„Kdo by v tobě ženicha byl, pane Hanuši, hledal!“

„Bojí se o ni, bojí; nebylo by divu. — Ale máš oko, pane Hanuši!“

„Ta ještě nelíbána — —“

Další vtipkování veselé družiny přerušil císařský komorník, vešed rychlým krokem do klenuté, přízemní jizbice.

„Pan hrabě ze Serinu!“

Mezi šlechtici, z nichž většině skorem brada ještě ani neobrůstala, nastalo rázem ticho.

„Jeho milost císařská ráčila se již po tobě třikráte tázati. — Okamžitě pospěš nahoru.“

Tahle zpráva překvapila všecky a každý by byl chtěl býti nyní na místě Hanušově.

Panicovi však jakoby někdo náhle sáhl studenou, ledovou rukou ku mladému srdci. Také ku podivu zbledl a utkvěl na komorníku pohledem, jakoby se chtěl přesvědčiti ještě jednou, zdali tohle nejvyšší vzkázání pravdivé.

„Jeho milost císařská poroučí!“

Komorník pokynul rukou, mezi šlechtou povstal šepot, několik hlav se naklonilo k sobě důvěrně a panic zatím byl již na schodech, vedoucích k císařským komnatám.

Císařští komorníci platívali tenkráte více než nejvyšší zemští úředníci a přízni jejich nevyrovnala se ani přízeň nejvyššího kancléře. Za tehdejších časů bylo nejplnější měrou oprávněno, co si lidé vypravují do dneška: „ten u panovníka první, kdo jej večer svléká a ráno obléká.“

Pan Hanuš byl sice při dvoře Rudolfově panošem už delší čas, ale tváří v tvář nepřišel s císařem dosud nikdy. Uvyklť si vladaře vídati pouze z pozdálí.

Císař se byl prý před několika okamžiky vrátil od svého adepta, jenž se spasením své duše zapřisáhl, do rána že se mu pokusy, jež dnešní noci provede na zkoušku, musí zdařiti, všecko že zkoumání příznivo, i měsíc, jehož část v podobě latinského „D“ zvědavě nahlížela v tajemnou dílnu, kde na pečlivě zakrytém ohništi vyskakovaly plaménky modré, zelené, červené i bílé . . .

Komorník odhrnul těžké čalouny, jež zastíraly vchod do císařovy komnaty a opět mlčky panicovi rukou pokynul.

V komnatě panovalo podivné příšeří.

Panic zůstal hluboce se ukloniv u samých záclon.

V lenošce, zdálo se, že hnula s sebou jakás postava, jejíž rysy jen neurčitě tajemným příšeřím prorážely.

„Ze Serinu?“

Tato otázka zněla slabým, také jakoby přitlumeným hlasem.

Panic se podruhé hluboce uklonil.

„Byl jsem onehdy svědkem tvé neohroženosti! — Co toho příčinou, žes vydal mladý život v takové nebezpečí?“

Poslední otázka byla již pronešena důraznějším tónem. Hlas se také stal přívětivějším.

„Toho černého hocha mi bylo líto — císařská milosti!“

Panic se také již osmělil.

„Toho černého hocha tobě? — Podivná příčina!“

V komnatě zdálo se, že šera přibývá. Lenošky již nebylo možná rozeznati, tím méně postavu hovící si v ní.

„A kdo byla ona panna, jež opět za tebe chtěla se obětovati?“

„Mně zcela neznámá.“

„Aj — aj! — Neznámý za cizího a za onoho opět neznámá!“

Tato slova, zdálo se, jakoby se pro císařský jazyk nebyla ani hodila.

„Už se po tobě táži od předevčerejška potřetí! — Kdes měl spády své?“

Hlas jakoby se byl náhle proměnil v hadí sykot.

Takhle císař Rudolf ani nemohl mluviti. Pan Hanuš o něm slýchal nejpodivnější řeči, jak prý za noci po chodbách s taseným kordem běhává a běda, kdo by mu v takových chvílích přišel do cesty a při tom vydává prý ze sebe zvuky, kteréž ani nejsou člověčí...

„Byl jsem na Buštěhradě návštěvou!“

Za této výmluvy vehnala se panicovi do tváří všecka krev. Zraky tajemného tazatele však jakoby prorážely i tmou a jakoby byly postřehly červeň na obličeji mladého panoše, jež by se mu byla za dne dozajista rozšířila i na bílé ohrdlí.

„Tak drze že odvažuješ se lháti mně tváří v tvář? — Kolovrat se nehnul ode dvora a na Buštěhradě jen čeleď nejpotřebnější. Ptám se tě poznovu a naposled: kdo že ona dívčina a kam jsi ji zavezl?“

A ještě než výhrůžčivý hlas tato slova dopověděl, čtyři ruce chopily se panice a než se mohl vzpamatovati, octl se ve tmavé prostoře, kdež podle všeho tentýž muž, jenž byl před okamžikem seděl v lenošce, nahnuv se mu až ku samé tváři, zašeptal do uší jeho: „Tak dlouho tu zůstaneš, dokud mi oněch otázek nezodpovíš.“ — Potom zabouchly prudce dvéře a v císařských předsíních mnuli si spokojeně ruce dva lidé, na oko sice přátelé nejlepší, ale v duších soupeři, že by se nerozpakovali jeden druhému nasypati „utrejchu“ do číší, jimiž by si navzájem na zdraví i dlouhá léta ťukali. Mladší již na několik kroků prozrazoval předky své, kteříž ostrovtipnému učni neopomenuli vyložiti v talmudu ani jediné řádečky.

„Je-liž můj záměr k zaplacení?“

„Není, brachu, k ocenění!“

„Mezi dvořenínstvem rozneseme, že byl vypraven s tajným poselstvím přes kterékoliv hranice — třeba do Polska. Do Polska cesta daleka, na cestě lidí zlých za každým mezníkem; — jak snadno může se státi, že by se nazpět nevrátil!“

„Ale co ty říkáš mému mistrovství?“

„Můžeme toho použiti častěji. Císař sám by nemohl opravdověji provésti úlohu, jižto jsi byl hrál. — Prvním okamžikem myslil jsem opravdu, že v křesle on.“

„Jen vymýšlej a já tvé záměry budu prováděti. Tak si kolem prstů i nejvyšší panstvo obtočíme. — Jak jsem pověděl: dnešní tvůj nápad není k ocenění.“

Náhle rozlehl se chodbou pronikavý klinkot zvonce.

Císař vracel se do svých pokojů teprve nyní.

Starší komorník odkvapil okamžitě.

„Ještě ne?“

„Dosud se to nepodařilo, Milosti císařská!“

Komorník se uklonil tak hluboce, jakoby chtěl střevíce císařského pána svého líbati.

„K čemu vás mám?“

„Abychom i myšlenky vaší císařské Milosti vyčetli a mohli je vyplniti, než je ráčíte prosloviti.“

Komnatou rozlehl se smích, jehož nerado ucho lidské slýchává.

„A býti zde musí! — Zde při mém dvoře! Rozumíte vy?“

Rudolf proti všemu očekávání byl nejvyšší měrou podrážděn.

„Nejsem tu jist ani okamžik!“

„Kolem císařské vaší milosti čeleď nejvěrnější!“

„Tu, kteráž lvím očím beze strachu může ukázati tváře své, kteráž tlamě lví dovede nabídnouti panenské tělo své, — tu vy otroci —“

Rudolf sáhal již po kordu; ale náhle mu ruka sklesla jakoby bez vlády a zraky jeho upřely se ke stolku nejozdobnější práce řezbářské, na němž lesklo se několik uměle broušených kamenů na plochách s přepodivnými znameními a řeckými i latinskými písmenami.

Císař si potom usedl tiše na židlici a zadíval se na kovy nejmožnější smíšeniny, z nichž čtyři byly prý tak zvané kameny mudrců.

„Ani toho nemohou dokázati! — Co jsem se jen já již napřemýšlel!“

Vladař zadíval se nyní v kameny, jakoby opravdu sám bůh ví co chtěl z popsaných jejich ploch vyzpytovati.

Komorník vzdálil se po prstech, protože, zasedl-li si takhle kdy císař, nikým nesměl býti rušen a vydržel tak zadumán do svítání. Z rána jej nezřídka vytrhlo ržání hřebců z nedalekého hřebčince, jimž se asi již po pánu, kterýž jim nosíval nejvybranější lahůdky a pamlsky, stýskalo.

„Potřetí povídám: tvůj nápad dnešní není k ocenění. Tu dívčinu prý vyhledati musíme, kdyby ji byli andělé i do nebe odnesli či ďáblové vzali s sebou do pekla,“ prohodil první komorník, setkav se opět se svým soudruhem.

„Dovednost tvé hry mohli by ti záviděti dole žáci z Klementina, jichž theatru jsme byli ondyno přítomni.“

A dvé pravic stisklo se nyní nejdůvěrnějším stisknutím.

Starší komorník odkvapil kamsi do laboratorií a soudruh jeho ušklebil se za ním, jak mohl nejškodoliběji. Za tohoto okamžiku podobal se obličej jeho, matnou září svítilny ozářen, oněm dravcům, kteří za noční doby plížívají se na hřbitovy a slídí po nebožtících.

„Těš se jen, těš! — Zapomněls, pitomče, že hra na císaře bývá nejnebezpečnějším žertem? Tak dlouho už jsi při dvoře a tohle nevíš?“

Zlehčení majestátu císařského buď posuňkem či slovem, byť i mimoděk proneseným, bylo opravdu Rudolfovi nejtěžším přečinem. A komorník si usedl do jeho lenošky, v které si nejraději hovíval a osmělil se nápodobiti i jeho řeč!

Mladší služebník, z jehož úst jsme byli prvější, z části posměšná a z části výhrůžčivá slova zaslechli, — byl Filip Lang, za nedlouho nejhorší nestvůra, jakouž kdy na Hradčanech země nosila.

(Pokračování.)

Ostrovy ostfrieské.

Napsal

Eug. Mir. Rutte.

IV.

Dějiny. — Obyčeje. — Řeč. — Výživa.

Nepevnost a pomíjejícnost vlasti frieské, o níž mnohdy ani nevíme, máme-li ji k moři neb ku pevnině počítati, chudoba vegetace na „dünách“, namnoze zakrnělé a barev bledších, chudoba zvířeny, jež ze ssavců jedině divokého králíka, tu i tam leda ještě zajíce, z ostatních tříd pak jen ryby a ptactvo v hojném zastoupení rodí, z obojživelníků a plazů skoro nic, ze hmyzu pak velmi málo vykazuje, útrapy a nebezpečenství, s jakýmiž obyvatelstvo ustavičně zápasí, nejistota vlastnictví a života — to vše nám mané na mysl otázku staví, proč že s takovou láskou obyvatelé ku své domovině lnou, proč každý nehledá raději v službách ciziny své výživy, než aby dobýval bohatý klas a husté mléko, ze žírných rolí, jimž nepřítel za hrází již úklady strojí? Než obyvatelé těchto krajin mohou týmž právem se tázati, jak někdo může jen jedinou noc na blízku Vesuvu neb Etny pokojně spáti, jak mohou po výbuchu krateru zbylí obyvatelé stavěti bydliště svá na nejistých zříceninách, ve které květoucí města byla proměněna, jak mohou vzdělávati pustiny, v něž úrodná údolí byla přetvořena a v nichž vzalo svou zkázu tisíce životů, v pevnost a bezpečnost své vlasti spolehajících. Vrozena jest zajisté každému pevná, vroucí láska k domovině, a kdo v krajiny tyto zavítá, kdo vidí za jasného dne letního jas slunce na tyto trosky dědin zvolna se ukládající, a pozoruje moře, jež pomalu se přilívá a pomalu odlívá, vrhajíc dětem na strandu si pohrávajícím mušle a oblázky do klína, tu jak zrcadlo jest rovné, tam povrch lehce si čeří, kapkami jak perličkami se třpytí a paprsky slunce jak jiskrné démanty odráží, znenáhla stává se nepokojným, hluboce se brázdí a jak mléko bílé, pěnivé chocholy na břeh odhazuje, brzy opět se tiší a jemnými vlnkami jako doubrava svým lupením šumí, kdo obdivuje se rozličným těm barvám, do nichž se voda jeho halí, počínajíc ošklivou šedostí a průsvitnou zelení, proměňujíc tuto v temnou modř a končíc na večer violovým nádechem, zlatěžlutým jasem a královským purpurem — kdo by tu ještě věřil zprávám o hrozné síle a ničivosti živlu toho? Jako v nevinném oku dětském obrážejí se v něm břehy se svým tmavým olšovím a jasným vrbovím, zdě domků se svou oslňující bělostí, zakotvené lodi s ostfrieslandskými vlajkami a zlatěkorunovanými harpyjemi. Ženám na břehu čekajícím přináší ono muže z dalekých cest, anebo odnáší je způsobem poetičtějším než jsou železniční vozy, jimž koleje cestu ukazují, než jsou zaprášené poštovní archy s utrmácenými tahouny. I pochopujeme tu kouzlo, jež poutá zdejší obyvatelstvo k nejisté přímořské vlasti.

O prvních obyvatelích ostrovů frieských víme pramálo, neboť jako u všech národů, tak i u Friesů halí se dávná minulost v šero bájí. Kdežto jeden dějepisec původ Friesů shledává v praotci Fresonovi, synu

Alana, hledá ho jiný ve Fresonovi, synu franckého krále „Klodia“, jiný zase v jakémsi Fresonovi, který přišel z Východní Indie od břehů Gangu, z krajiny „benedicta Frisia“, a po osmiletém bloudění tuto se usadil, jiný docela — jakož vůbec historikové nejraději odvozují od archy Noemovy — dokazuje styky Friesů za krále Davida s mythickým králem Danem, v němž nordická báj spatřuje zakladatelé dánského rodu královského, jiný konečně přímo od Dodanima, pravnuka Noemova, dlouhý, bohatě rozvětvený rodokmen pracně vytvořuje. Jiní odvozují jméno Friesů od slova „fresen“, tolik co třásti se, což by konečně nebylo tak bezvýznamné, máme-li zření k nejistotě půdy moři odňaté; jiní od slova „fris“, značícího tolik co „okraj“, tedy obyvatelé, již bydlí na kraji pevniny, kterýžto výklad souhlasí s okolností, že žádný Fries nebydlí ve větší vzdálenosti od moře nežli na 15 německých mil.

Historik Danckwerth, jenž dobře praví, „že pravda o původu všech národů leží v hluboké studni uschována,“ prohlašuje národ Friesů za domácí praobyvatele z kmene německého a dokládá se při tom Tacitem — smutné to doznání, jež jest pouze mírným vyjádřením beznadějné zoufalosti všech dějezpytců, kteří po dlouhém zpytování ničeho nevyzpytovali.

Pokud se týče ostrovů ostfrieslandských, jež tuto nás výhradně zajímají, zdá se, že původní obyvatelé Chaukové krajinu tuto, když nebyla roztříštěna ještě v ostrovy, opustili, jelikož potopy celé dědiny ničily a ohrožovaly, a že pak Friesové na pobřeží tom se usadili a v 5. století zemi hrázemi ochraňovati počali. Možno, že již v té době usadili se někteří odvážliví rybáři v ochraně „dün“ na ostrovech, anebo že Normannové při výbojných cestách svých byli tu v 9. a 10. století prvními obyvately. Zajisté byl však počet obyvatelstva na těchto ostrovech nepatrný, jako ještě v 17. století, z kteréžto doby zachovaly se písemné památky.

Ve středověku patřily ostrovy tyto ke knížectví německému Ostfrieslandu, jež bylo částí země Friesů. Země Friesů, jichž náčelníci sluli králi, rozpadla se asi v 11. století ve provincie Westfriesland, Friesland a Ostfriesland. První dvě, jež od Ostfrieslandu odděleny jsou provincií Gröningy, byly provinciemi belgickými a měly svá knížata a krále, kteří znenáhla byli vytlačeni burgundskými knížaty; Westfriesland musil dokonce přijmouti jméno Nový Holland. Druhý díl země měl však ještě skoro 100 roků své panovníky, až roku 1523 připadl Burgundu.

Ostfriesland, nynější landrostie aurišská v Hannoversku, tak nazvaná na rozdíl od nizozemského Frieska (Westfriesland), byl ve středověku rozdroben v několik malých panství pod zvláštními pány, z nichž Edzard Cirksena z Greetsielu r. 1430 skoro celý Ostfriesland pod panstvím svým spojil. Jeho bratr Albrich jmenován r. 1454 od Bedřicha III. říšským hrabětem. Když rod ten r. 1744 vymřel, připadl Ostfriesland Prusům. Roku 1806 spojeno bylo panství to s Hollandem, 1810 s Francií a 1813 opět s Pruskem, jež postoupilo je 1815 Hannoversku, aby mu je zase 1866 hanebně vyrvalo. Ostrov Wangeroog zůstal však podnes v moci velkovévodství oldenburského.

Nynější obyvatelé ostrovů ostfrieských jsou až na malé výjimky potomci starých Friesů. Jakkoliv staré mravy a obyčeje i s řečí a krojem částečně vyhynuly, přece najdeme ve všech krajinách frieských leccos, co liší se podstatně od spůsobů v jiných krajinách severoněmeckých obvyklého. Neboť ač jakýsi stupeň sobectví byl vždy vlastností Friesům obyčejnou, přec nevylučoval smysl pro blaho společné a v dřívějších dobách shledáváme při všech vnějších rozbrojích houževnaté lpění na zděděných právech a obyčejích, kteroužto houževnatost historikové za karakteristickou vlastnost národu toho mají. Není tudíž divu, že se u nich leccos udrželo, co u jiných německých kmenů dávno již zaniklo.

S jakou úsilností svobody své hájili, vyjadřuje nejlépe pořekadlo z 10. století: „Friso pro libertate mortem appetit“; raději smrt než ztrátu svobody! Neméně obdivuhodná jest věrnost, jakou ke staré své víře zachovávali. Pohanští bohové nikde snad neměli tak věrných a vytrvalých přivrženců, žádný národ nekladl šíření nauky křesťanské takový odpor jako Friesové. Karakteristická jest v té příčině známá anekdota o králi Radbodovi. Tento kníže, za jehož panování na počátku 8. století Friesové poněkud již politicky sjednocenou říši tvořili, dílem vyhnal, dílem pobil křesťanské missionáře, když se byli odvážili na stánky bohů ruky své vložiti. Rozhodl se však přece několik roků na to, že přijme víru křesťanskou. Když měl býti pokřtěn, otázal se biskupa sv. Volframa, kam se předkové jeho asi dostali, zdali do nebe či do pekla. Když biskup odpověděl, že byli as jakožto nevěřící peklem potrestáni, tu král rychle nohu z vody vytáhnuv, pravil: „Ej, to chci raději se svými předky, kteří byli stateční a vážení lidé, jíti do pekla než s bídnými křesťany a plešatými mnichy do nebe.“ — Friesové přijali teprve v 12. století víru křesťanskou, když byli se dříve celé řady missionářů marně o jich obrácení pokoušely. Však ani tu ještě nevyhynula stará náklonnost k bohům pohanským. Jen doma a ve dne uznávána církev se svými obřady, kdežto venku na širém moři a v noci trvaly pohanské oběti a tance dále. Zdá se, jakoby křesťanství bylo tu mělo ráz více officielní, neboť po každé potopě, když kostely ve vlnách se sřítily a kněží se utopili, rozkvětlo pohanství znova; tu bylo vždy potřeba nového obracování na víru křesťanskou. Kdykoli Friesové vypluli na lup, sloužili na lodích bohům zpola již zapomenutým.

Friesové byli národ jasného rozumu a mysli nezdolné; metaphysická tajemství náboženství nenalezla u nich půdy a jakou vážnost měli ku křesťanským mučenníkům a svatým, nejlépe dokazuje to, že nemohli si zvyknouti nazývati sebe jich jmény. Dosavad jsou všude starofrieská jména obyčejem místo křestních jmen a to z mužských zejména: „Bent, Boie, Jan (nikoliv Johann), Gent, Lühr, Geerd, Weert, Cassen, Dirk, Freerk, Ede atd., z ženských pak: Tatje, Taale, Foolke, Hiema, Etta atd. V nejnovější době vyskytují se však i křestná příjmení, jako vůbec od počátku tohoto století musili Ostfriesové na rozkaz Francouzů přijmouti i jména vlastní, kdežto dříve užívali jen příjmení a k bližšímu označení jména otce a děda přidávali; jmenoval-li se ku př. otec Gent Lührs, slul nejstarší syn Lühr Gents, a nejstarší vnuk zase jako jeho děd. Druhý syn obyčejně měl jméno otce matčina atd.

Staří Friesové milovali řádné hostiny a používali křtin, svateb i pohřbů za důvod k okázalým slavnostem, jež mnohdy takového rozsahu nabývaly, že i sami panovníci domnívali se býti oprávněnými zasahovati zákonodárnou mocí svou v domácí život jejich, aby rozmáhajícímu se marnotratnictví meze položili; mnohdy ovšem předpisy a zákony jejich byly přepjaté a malicherné. Tak prohlásila drakonická vláda Bedřicha II., krále pruského, kterak se jí nemile dotklo, že při slavnostech zasnoubení obydlí snoubenců květinami se okrašlují a že ženichovi kytice se věnují; nelze prý nešvar ten déle trpěti a ukládá se každému domácímu pánu, jenž by takový přepych nezamezil, pokuta 20 zlatých. Neméně pobouřila vládu státní i vládu městskou okolnost, že k hostinám svatebním veliký počet hostů zván byl. V příčině této vyznamenali se přísní ti pánové směšnými nařízeními, ustanovujíce při svatbách osob vzácnějších maximum 60 hostí, při svatbách prostřední třídy 40, při svatbách nižší třídy nejvíce 20 osob, ba míchajíce se i do jídelního lístku, z něhož vyhostili — marcipán, který šlechetným těm pánům tou měrou byl protivným, že jej pod pokutou pěti zlatých hostům předkládati zapovídali. Tanec úplně zakázali, ba ani hudba nesměla svatební hosty rozjařiti a o hodině 12. v noci musila být hostina skončena.

Zákazy takové v praxi ovšem těžko se prováděly, tak že stále větší a větší počet hostů se dovoloval, tanec i hudba znenáhla na milost byly přijaty; jen ubohý ten, zcela nevinný marcipán dlouho ještě žil ve vyhnanství.

Obřady pohřební netěšily se taktéž přílišné přízni orgánů vládních a tu opět Bedřich II. proslavil se despotickými nařízeními. Zapověděl drapování smutečních povozů, ověšování koní a obydlí látkami černými, nosení smutečního obleku domácí čeledi atd., pokuta 100 až 1000 dolarů uložena byla rodičům, kteří nosili smutek po dítěti, jež nedosáhlo ještě stáří dvanácti let.

Není divu, že takovéto despotické zasahání v práva rodinného krbu setkalo se při svobodných Friesech s největším odporem a že znenáhla veškerá nesmyslná nařízení ta ve skutečnosti významu svého pozbyla.

Ale staré obyčeje frieské přes to znenáhla hynuly. Nepodává již představený svému nejbližšímu sousedovi „selskou hůl“, malé to vysoustruhované žezlo, s ústním programem schůze, kteroužto hůl tento ihned dalšímu sousedovi podati musil. Nedějí se již námluvy způsobem „oknování“ („fenstern“), jež v tom záleželo, že mladík namlouvající sobě dívku, několikráte oknem do její ložnice vstoupil, k ní na lože se posadil a po krátké rozmluvě odešel. Ano i slavné obřady, jež kdysi svatbu provázely, zcela pohynuly, a jen, když jeden ze snoubenců jest z cizí krajiny, táhnou v předvečer dne svatebního mladíci ulicemi člun na voze ozdobeném praporci a svítilnami, v bujném veselí kolem obskakujíce. Nelíbí-li se jim však nevěsta, neb netěší-li se skvělé pověsti, může se připraviti na pěknou kočičinu.

Co týká se mravní jakosti, sluší Friesům učiniti poklonu. Dveří není tu třeba uzamykati v noci, což zdá se neuvěřitelným člověku, jenž přišel z krajin — vzdělaných.

Krádež a podvod jsou u Friesů řídkým úkazem, žebrání z důvodu jakéhokoliv pokládá se za hanbu největší. Ostrovan raději by hladem zašel, než aby někoho požádal o pomoc.

A jak málo ruší se pořádek veřejný, nejlépe zjevno z toho, že před krátkým časem vykonávala na jednom z ostrovů frieských vdova po policajtovi úřad svého muže po celý rok, aniž tím veřejnost na vážnosti utrpěla. Tamž bylo vedle kuchyně „pana strážce bezpečnosti“, v ženské postavě, vězení pro ty, kdož pro přestupky byli odsouzeni. Místa bylo tu jen pro jednu osobu a místnost zřídka kdy uvítala nějakého hosta delinquenta. Tehdáž se stalo, že k vězení odsouzeny byly dvě osoby najednou. Nastala tu choulostivá otázka, kam s druhým delinquentem? Po dlouhém mudrování byl strčen do sklepa pod kuchyní. Delinquentem byla však náhodou vysoká kostnatá žena, sklep byl úzký a „Thuer“ (tak se jmenovala) měla přece přirozené lidské právo rovně tělo své nésti. Ale „veřejná bezpečnost“ nepřišla proto do rozpaků: vytrhla prostě v kuchyni jednu fošnu, načež Thuer, jako vlčice v uzavřené kleci, v úzké té prostoře se procházela, majíc tělo v temném vězení, hlavu ale ve svobodné kuchyni. Mládež pak, okny zvědavě nahlížející, obdivovala se neobyčejnému divadlu: hlavě, po podlaze kuchyňské se ploužící.

Spolu se starými obyčeji a mravy zaniknul na mnoze i národní kroj Friesů. Oděv mužů jest jednoduchý a nenápadný; nejčastěji nosí plstěné spodky, frieské kazajky a modrý nákrční šátek. Ženy a dívky strojí se i na jednotlivých ostrovech rozličně. Nejobyčejnější jest těsně přiléhající šněrovačka, ozdobená na prsou a ramenou velkými stříbrnými knoflíky jemné, filigránské práce. V den sváteční šněrují se v předu zlatými neb stříbrnými řetízky téže práce, zavěšujíce na ně rozličné cizozemské mince, jež byli jejich mužové neb příbuzní z dalekých cest přivezli. Mnohdy podobá se leckterás babice starému numismatickému kabinetu. Dlouhá řasnatá suknice z tmavomodré neb červené látky jest dole ovroubena světlým hedvábným pasem; dlouhá a široká zástěra z tmavého hedvábí neb vlny, anebo z jemného bílého plátna spojuje se v zadu zlatou neb stříbrnou sponou. Kolem hlavy otáčejí černé hedvábné neb bílé čepečky, mnohdy na spůsob turbanu. Nyní však, jmenovitě ve všední den, strojí se Friesové obyčejně „německy“ a jen v den sváteční nebo při zvláštních rodinných neb veřejných slavnostech vídáme ještě malé zbytky dřívějšího fantastického kroje frieského.

Ano i řeč frieská ustupuje znenáhla řeči německé. Jakkoliv ostrované mezi sebou dosavád mluví řečí frieskou, zná každý plattdýčsky a čistě německy; na mnohých místech, zejména na ostrově Borkum převládá řeč, jež jest podivnou směsí řeči ostfrieské, plattdýčské, německé a trochu i hollandské. Literatury nemají žádné; přísloví „Frisia non cantat“ má zejména platnost, pokud se týče produkce poetické a hudební. Spůsob jich mluvení tím jest podivný, že věta na konci v tónu neklesá, nýbrž v jisté výši se udržuje. Mluvení činí tu as takový dojem, jakoby rozmlouvající na sebe z dálky volali; jeť toho příčinou, že větší část obyvatelstva stále jest na moři, kdež slova nelze v hlubokém basu a po tichu vyslovovati, mají-li za burácení větru býti slyšena. Život námořnický vtisknul rovněž i řeči rozličné obrazy; tak na př. táže-li se druh druha, měl-li „s sebou zboží“, když z taneční síně domů odcházel, znamená to: doprovázel-li svou tanečnici domů. Fries neříká v „pravo“ v „levo“, nýbrž určuje — jako směr lodi — veškerou prostornost dle severu, jihu, východu a západu, na př. „jízda severně neb jižně od cesty se zapovídá“; „zde lze dva pokoje na západ ode vchodu najmouti“. Díval jsem se jednou na dva tesaře stěžeň lodi pilou přeřezávající; pila trochu z pravé linie v pravo se vyšinula a hned napomínal druh druha: „Meer umme na de Süd“ (dej pilu více k jihu)!

Výslovnost německé řeči jest podivná na Ostfrieslandu tím, že se nevyslovuje *sch* jako *š*, nýbrž tak, jak se píše *s-ch*; neříkají „šaluppe“ nýbrž „s-chaluppe“, nikoliv „šiff“ nýbrž „s-chiff“. — Friesové mají výrazný, drsný obličej, ženy jejich jsou obyčejně veliké a štíhlé s pěknými ostrými tahy v obličeji.

Jako vůbec po celém Friesku, tak zejména v Ostfrieslandu jsou domky ostrovanů rozloženy po obou stranách širokých ulic. I sebe nepatrnější staveníčko jest až úzkostlivě čisté; chudobných chatrčí sbořením hrozících nikde ani nenajdeš. Již sám vnějšek stavení, natřených sněhobílým, až oslňujícím vápnem z mušlí dobývaným, a obklopených hustou zelení olší, jež malebně kupí se kol malé verandy, jakouž skoro každý pro hosty upravený domek opatřen jest, poskytuje pohled utěšený. Však není to vnějšek klamný; i vnitřek dýše čistotou a spořádaností. Nedivme se ostatně! Vždyť mají Friesové pro slovo „čistiti“ as tucet významů a provozují horlivě námořnictví, kteréž vyžaduje především pilného šetření čistoty a pořádku.

Najdeme sice po různu ještě starý frieský sloh stavení s větrníkem obyčejně koně představujícím a jednostejné rozdělení vnitřní, však úprava světnic pro hosty zřízených jest již více moderní a jen světnice, v níž ostrované sami bydlí, má ještě leckteré stopy původnosti. Tu a tam nalezneme na štítu starších budov letopočet vystavění domku, jméno prvního majitele a manželky jeho, neb citát z bible. Kde pěstuje se orba, tam jest ve větších domech hospodářů rozděleno přízemí po délce ve dvě oddělení; v prvním, v čele stavení, nachází se v pravo i v levo ode vchodu místo pro dobytek, v zadu teprve obydlí. Některý domek má dva vchody, z nichž jeden, v zadní části stavení se nalezající, stále jest zavřen a jen tehdy se otvírá, když některý člen rodiny na hřbitov se vynáší. Na této straně nalezá se tak zvaný „piesel“, místnost to malá, komůrka s okny stále zavřenými, čtverhrannými kameny vykládaná, jakási umrlčí komora, v níž až do pohřbu na marách zemřelý se vystavoval. Kdo sem vstoupí, nemile jest dojat temnotou a dusným vzduchem; členové rodiny málo kdy sem přicházejí a tu jen po špičkách přecházejí, šetříce místa jim posvátného.

Zařízení bytu jest sice jednoduché ale spořádané. Nalezneme ještě staré krby, na nichž visí leskle vyčištěná lopatka, kleště a řetěz. Podivné jsou kobky ve zdích vystavené, jež za dne jsouce dvířkami zakryty, upomínají v noci na kobky v kajutách lodních se nalezající. Jsou to ložnice obyvatelů domácích; zřízeny jsou tak vysoko, že se k nim vystupuje po stupátkách rozličně zbarvených a pozlacených. Tu a tam pokryty jsou stěny glasurovanými kachlemi, ponejvíce modrými a bílými, na nichž nalezají se arabesky, obrazy z biblických dějin nebo zbožné nápisy. U prostřed světnice visí na stropě model lodi, s kterouž otec neb syn někde v čínských vodách se prohání, na stěnách zavěšeny jsou anglické rytiny, představující výjevy ze života námořního a utěšené obrazy ze života pobřežního, v koutě seřaděno jest náčiní rybářské se sítěmi, u prostřed stojí těžký stůl pokrytý čistým ubrouskem a jednoduché massivní stolice. Předmět, jenž nejprve všude oko poutá, jest vysoká, pestře pomalovaná skříň, za jejíž skleněnou stěnou vidíme rozličné vzácné mušle a korýše, sušené traviny, lesklé kameny, vycpaného kolibříka, vyfouknutá vejce pštrosí neb dlouhá péra ptáků z jižních krajin, mnohdy i náčiní na thé z čínského porcelánu neb dokonce i ze stříbra — samé to dary, jež muž své rodině z cest přivezl. Rovněž připomínají kokosové pleteniny, smyrenské koberce a podobné předměty často z nejvzdálenějších a nejrůznějších dílů světa pocházející, že nalezáme se v obydlí rodiny, jejíž mužské hlavy celý svůj život více na moři než na pevnině tráví.

Vedle tohoto miniaturního musea domácího mají mnozí ostrované jediný předmět přepychu — malé aquarium, jež v oknu neb pod stříškou před domkem jsouc umístěno, poskytuje hostům z pevniny vítanou příležitost pozorovati život mořských živočichů, od nejpodivnějších ryb až ku polypům a na rozhraní rostlin a živočichů stojícím mořským sasankám z bohaté vegetace průsvitných proudů mořských.

Již vnitřní zařízení bytu dokazuje nám, že ostrované na svých cestách nejen jmění, nýbrž i zkušeností si dobývají. Jakási nelíčená vzdělanost protryskuje již každým proneseným úsudkem a spůsobem vyjadřování myšlenek. Neobratného chování a zbytečné stydlivosti v jednání jejich nenajdeme; naopak, čehož u vesničanů na pevnině nebývá, chovají se k cizinci s jakousi přívětivou jistotou a skromným sebevědomím. Velmi dobře jim sluší vážnost v řeči i jednání; jako všichni Friesové chrání se i oni v konání svém ukvapenosti, jsou málomluvní, mají jasné názory a určité úsudky. Užásáme téměř nad překvapujícím rozmyslem a přesným myšlenkovým chodem, jenž zejmena jeví se při nějakém líčení ústy lidu toho podávaném. Však nejen muži, kteří daleko po světě se rozhledli, i ženy, které nikdy z domoviny nevyšly, mají úsudky jasné a chování tak odměřené, jisté a při tom přívětivé, že na první setkání si nás získají. Friesové jsou pohostinní, otužilí, stateční a hrozí-li kdes nebezpečenství, obětaví; pilnost, poctivost, pracovitost a pravdomluvnost jsou vlastnosti, jež nad jiné je zdobí. Neníť vlasť jejich zemí, jež by lenost, změkčilost a marnivost rodila, není tu přírody, jež by bohatostí a pestrostí svých forem podněcovala obrazotvornost na škodu rozumu. Oživuje-li obraznost obyvatelů horských skaliska a sluje své skalními duchy, potoky své nymfami, lesní houštiny vílami, halí-li vše v báje, pověsti a kouzlo povídek, obestírá-li drsnou skutečnost poetickým pelem romantismu a tajemnosti, jest obyvatel planiny pravým jich opakem. Tak i u Friesa ustupuje čilá fantasie jasnému, praktickému názoru, krev neproudí mu v žilách tak kolotavě a pořekadlo „buď pomalý ve hněvu svém“ nalezlo v něm stělesnění svého. Jest přímý, prostý, trochu drsný a nepřítel všeho zbytečného citlivůstkářství, čehož nejlepším dokladem je stížnost jednoho lodníka, k faráři místnímu vznesená, na „neslušné, nestoudné“ jednání své ženy, kteráž, kdykoliv k ní do kuchyně přišel, hubičkami ho obsypávala.

Přes to nejsou zdravého vtipu prázdni, o čemž svědčí veliká část pořekadel jejich, jimiž nejraději vše přehnané, dělané a přemrštěné nemilosrdně a ostře bičují jako na př. pořekadlo: „Každý dělej co chceš, pravil Gent, a máslo vidlemi nabíral.“

Národ, kterýž s takovou houževnatostí lnul k nejisté a nebezpečné vlasti své, zachoval i svůj starý způsob života. Jsoutě Friesové jediným německým národem, jenž od pradávna dával přednost demokratické formě před monarchickou a proto Německa čestným národem býval nazýván. Sebevědomí, láska k svobodě, zášť proti panovnické samovůli musí kvésti v zemi, jež nalezá se ve stálém boji a zápasu. Nehostinná příroda zvyšuje cenu domácího života, loučení a shledání, los to oněch, které moře vyhlídkou na výtěžek vylákalo, upevňuje lásku manželskou a život rodinný, kterýž v mnohém zachoval si zvláštní obyčeje, z nichž uvádím jen, že před jídlem neméně než 7 modliteb se odříkává; matka začne a po ní každé dítko jinou modlitbu přidává, čím je starší, tím delší, až společné „amen“, jehož jen otec se zdržuje, pobožnost zakončí.

Místo čtvera ročních počasí znají vlastně jen tři doby: saisonu lázeňskou, dobu před ní a po ní. O něco dříve než počíná dle kalendáře jaro, jeví se již první období ve přípravách, jakéž všude se dějí. Obydlí vně i uvnitř se čistí, nábytek olejovými barvami natírá, všude čilý ruch. Hlavní saisona počíná v květnu a končí zářím. Čilý ruch se ztrácí, sváteční nátěr mizí, veselost mění se v ticho opuštěnosti. Západní větry burácejí a mrazí, v chatách pletou se při kahánku sítě — všude dojemná osamělost. Soused navštěvuje souseda, muži, starci a ženy nesou kolovrátky a přeslice pod pážemi a vyhledávají společnosti, v nichž při přástvě se rozhovořují. Ob čas prostý ten způsob oživí se zápasem předoucích. Učiní se dvě strany, z nichž každá volí si dívku, jež nejrychleji přede. Rozechvěni očekávají dne, kdy obě v zápas vejíti mají, a učinivše v největší místnosti kruh, nechají je uprostřed přísti. Na povel spustí kolovrátky, jež střelhbitě se otáčejí, a pracují úžasně rychle rukama i nohama. Vše napjatě a tiše poslouchá. Za půl hodiny následuje povel, k němuž přísti přestanou, předení se spočítá, vítězkyni všichni pochvalou obsypávají, výnos zápasu ale (spinnelbeer) v pivu se propije.

Obyvatelé ostrovů ostfrieských jsou na větším díle námořníci. Jako Friesové vůbec u všech národů pro své výborné služby námořnické byli již z dávna vítáni, poněvadž vyznačovali se věrností, vytrvalostí, statečností a řádností, tak i tito věnovali se moři, tím více any ostrovy jejich málo poskytovaly příležitosti ku provozování orby. Sotva že chlapec opustil kolébku, nad níž mu starostlivá máť ukolébavku zpívala, již béře jej otec s sebou na kolébku jinou, kterouž vlny kolébají, velebnou píseň šeptajíce. Tu pomáhá, cvičí se a v desátém roku vykasává a spravuje tento udehtěný námořníček plachty, leze po stožáru a řídí kormidlo, jako nejzkušenější námořník. Když byl v čtrnáctém roku posvěcen, odebírá se na nějaký veliký koráb jakožto matros.

Mnohá z takových lodí vrací se třeba až po pěti neb šesti létech. Jaké to radostné očekávání, jak trpké sklamání! Jaké tu změny vidí námořník, jenž vydával se na daleké cesty, aby skrovného jmění si vydělal a pak zbytek života svého se svou rodinou spokojeně trávil. Nemluvňátko, jež při odjezdu jeho žena kojila, vzrostlo nyní v hošíka, jenž zvědavě prohlíží přibylou loď a rád stal by se' také kapitánem; dceruška, jež odjíždějícímu otci dlouho ještě šátečkem „s bohem“ dávala, rozvila se v krásnou dívčinu plavých vlasů a výrazného oka, na niž s hrdostí pohlíží oko otcovské. Jen po babičce marně se ohlíží, kteráž v předtuše posledního loučení vráskovitou tvář svou od něho odtrhnouti nemohla a jemu při odjezdu slzíc žehnala, a nemile kalí mu blaženost shledání, že moře staré olšiny a vetché vrby, v jichž stínu vlny báje své mu šepotaly, i s kořeny vyrvalo a o několik stop blíže ku stavení jeho v nepřátelském úmyslu pokročilo.

Teprve na začátku tohoto století věnovali se ostrované více orbě, jakkoliv i nyní zdá se mládeži při volbě povolání čestnějším brázditi moře kýlem, než role pluhem. K chovu dobytka a vzdělávání polí se ostrovy ostfrieské příliš nehodí, sestávajíce na mnoze z písčitých „dün“ a písčité půdy; přece však shledáme tu snaživé malé hospodáře.

Kdežto mladí lidé větším dílem na moři žijí, obsluhují starší ostrované své hosty; jsou-tě na všech ostrovech ostfrieských lázně více méně široce založeny. Lodníci pak, kteří ve svém 40. roku stali se méně schopnými k namáhavým, pružnost těla vyžadujícím pracím námořním, stávají se rybáři, pracují na lodích světelných anebo staví lodi. Nejrozšířenějším jich zaměstnáním jest ovšem rybaření.

Lov tresek obecných i skvrnitých, jenž na jaře i na podzim ve velkém se děje, tvoří jejich hlavní zaměstnání a výživu. Ostrované vedou tu obchod s treskami buď čerstvými („kabeljau“) buď v soli naloženými („laberdan“) aneb sušenými („hňup“). Také rozličné platejsy a kambaly jsou důležitými předměty lovu. Chudí rybáři loví šeredné, špinavě zbarvené a slizem potažené rajnoky ostnité, jichž maso na zimu pro svou potřebu si nasolují. Neméně důležitou výživou ostrovanům jsou některé druhy korýšů, zejmena mořští raci, jež chytají do košů neb pytlů, zapouštějíce je kameny obtížené a při malém otvoru kusem masa co lákadlem opatřené do hloubi mořské. Z jara přicházívají v nesmírném počtu malí ráčkové, „garnelky“ (od Hollanďanů „garnaaty“ neb „granaty“ nazývané), jež ručními sítěmi se schytávají. Na některých ostrovech loví se ústřice, na jiných tuleni, již pokrývají někde celé plochy písčin.

Celé pobřeží Ostfrieslandu a veškeré ostrovy mají velký počet „schalupp“, na nichž lovy se podnikávají. Tak již jen ostrov Norderney vykazuje ke stu „schalupp“. Den před odjezdem sbírají ženy ve „wattu“ se brodíce v čas odlivu červy; kostym jejich jest podivný a činí to komický dojem, kdy ženy v mužském obleku, ve vysokých botách, na hlavě majíce karkuli, v ruce košík, na ramenou pak velké hrábě, kráčejí husím pochodem a vážně po dünách ku bahnitému wattu. Naproti tomu dojemná to scéna, kdy opálení a otužilí lovci před zapuštěním udic na povel: „beten“ na nejisté palubě malých lodic poklekají a hlavy majíce odkryty, zbožně se modlí, dlouho a tiše, až zakončují hlasně pronesenými slovy: „Bůh žehnejž našemu lovu“. Lov ryb pak sám děje se ponejvíce udicí. Šest udic 200′ dlouhých, na nichž v rozměrech 3′ připevněny jsou na $1^{1}/_{2}{}'$ dlouhých provazích ostré háky s lákadlem, tvoří tak zvaný „angeltau“, jichž na každé šalupě nalezá se deset až patnáct. Tento připevněn jest k bečce bíle a červeně natřené, jež tak udává místo, kde udice byla ke dnu puštěna. Na háky, jichž na jedné šalupě jest tudíž 4000—6000, nechytí se mnohdy ani jediná, mnohdy zase ale 1000 až i 2000 ryb rozličných druhů, jež pak po 25—50 pfenigách obchodníkům se prodávají. Rozličně formované a rozličně zbarvené misky a skořápky měkkýšů, všude pod nohama nám rupající, silné bílé desky ze hřbetu sepie, různotvární sumýši, ostnaté ježovky, oranžové a violové hvězdice, paprskovité hvězdy, zvoncovité trsy, kořenoústé medúsy, žahavé keřnatky atd. jsou drobnosti, jež moře při odlivu hojně zanechává a jež ostrované také dovedou využitkovati, sbírajíce nejvíce maličkosti, jimiž okrašlují krabičky, popelničky, zrcadélka a jiné zboží nepatrné, jež v obchod uvádějí a zejména dobývají z mušlí krásného, pro svou oslňující bělost váženého vápna.

Celkem jest život obyvatelů ostrovů ostfrieslandských neutěšený, nepokojný a ona hrouda písčité země, kterouž nazývají domovem i vlastí svou, zkázonosnými změnami moře stále ohrožena. A přece s jakou láskou lnou k rodišti svému, jak chvějí se ta bodrá srdce, kdy po dlouhé vzdálenosti z bohatého lovu domu se vracejí a bílé rodné domky v zeleném olšoví běleti se vidí, jak plesá nezdolná jich mysl, kdy klesají v náruč jásajících svých milých, již za bouřných nocí úzkostí o ně se chvěli a na kolenou boha za ochranu životů jim tak drahých prosili!

Zdá se nám, zvlášť kdy pošmurný den, šedá obloha a mlhavý vzduch fantasii křídla rozpíná a neklidné moře své staré báje šepce, jakoby z temných mlhavých závojů, nad vlnami se vznášejících, vynořovaly se všechny ty zasmušilé obrazy školy Backhuysenovy, jakoby rázem obživly všechny růže Tisteloenské, ubozí Jackové a šlechetné Eliny z povídek Carlénové, Marryata a Schwarzové.

Po Šumavě zasteskle si jaro . . .

Po Šumavě zasteskle si jaro
odělo se v blankytové řásně,
zlatým slunce paprskem jí píše
na zelenou blanku květné básně.

Píše jí je červánkovou krví,
křišťálové slzy do nich roní,
každý verš je písní skřivánkovou,
každý rým jak drozdí zkazka zvoní.

Každá sloka plna kypré vůně,
plna hvězd a čarovného vzletu . . .
ach jen jednu takou věčnou píseň
přál bych sobě zazpívati světu!

Adolf Heyduk.

Popelka.

Napsal

Fr. Herites.

Starý obecní chirurgus kreslil sice všade ve společnosti nového doktora barvami dosti temnými, pronesl se o jeho povaze i jeho odborných vědomostech s mnohou jízlivou poznámkou — ale veřejné mínění města v převážné většině nepřidalo se k úsudku odmítavému; aspoň zajisté ne na dlouho.

Když doktor Horyna místo nové působnosti své zaujal, potkal se tu onde s nedůvěrou, s předsudkem, ale brzo porazil na celé čáře poslední hlouček chirurgova voje; vítězství jeho bylo úplné. Strhl k sobě téměř celou lékařskou praxi v městě i v okolí a jenom několik babiček, jimž zdráhal se pustiti žilou, zůstalo na dále věrno starému praporu, jakož i kupec, mlékařka, hostinský, pekař a řezník, u nichž chirurgova rodina kryla denní tělesné potřeby.

Při vší úctě k doktorově umění, k jeho zručnosti i svědomitosti, s kterou zastával svůj těžký úřad, plnil namáhavé své povolání, nemůžeme přece zamlčeti, že k oblíbenosti, již získal si tak rychle na všech stranách, valně přispěl jeho osobní zjev. Byl člověk vlídný, ochotný, přístupný každému stesku a shovívavý s chybami pacientů, zejména s povídavostí slabšího pohlaví; měl ke každému dobré slovo a na vše věděl rady, každého potěšil nebo povzbudil, nezarmucuje, kde nebylo toho nevyhnutelně zapotřebí, lehkovážným sdělením beznadějnosti. Ony časy jsou ty tam, kdy výtečnosti lékařské za obzvláště odporučující přívlastek považovala se bezohledná surovost, nešetrnost k citům nemocného, beztoho chorobně podrážděným, kdy lékař považoval za výkvět své geniálnosti, řekl-li ubožáku s chvějící se nadějí v očích vzhlížejícímu k němu — „za tři neděle koušete do trávy“ — anebo když ubohé paničce, úzkostlivě, s tlukoucím srdcem a stydlivě sklopenýma očima utíkající se do jeho ordinační síně jako do svatyně, vyšel vstříc s cynickým smíchem a přivítal ji hrubým porušením tajemnosti jejího neštěstí.

Doktor Horyna byl zkrátka nejen dobrý lékař, ale také opravdový lidumil, povaha šlechetná, jemná, citlivá, v každém ohledu sympathická, k důvěře zvoucí.

K těmto vynikajícím přednostem družila se pak vlastnost ještě jedna, která na vahách maloměstské kritiky značně rozhodla v doktorův prospěch. Ladislav Horyna byl mladý muž, hezký, zámožný a — nejen svobodný ale též nikde nijakým závazným milostným poměrem nepoutaný, jak o tom uznání hodnou starostlivostí vrchnostenského důchodního celé město nezvratně se přesvědčilo; posláno na všechny strany v zájmu obecního dobra nejméně sto výzpytných dopisů.

Rozumí se, že tato důležitá okolnost zejména všechny majetníky a majitelky dorostlých dcer učinila rázem doktorovými ctiteli, ano velebiteli a v řadách dívek z tak zvaných „lepších domů“ stala se příčinou čilého závodění. Jevilo se ve hře na pianě při otevřeném okně, v zdvojnásobených objednávkách u modistky a krejčího, v častém vzdychání a v snivých procházkách za šera, jakož i zejména v podivuhodně oblíbeném „náhlém ochuravění“, které stalo se pojednou tak epidemickým, že stíženy jím byly po řadě všechny v městě a v bližším okolí bydlící panny a také několik mladých vdov.

Doktor s podivuhodným heroismem poslouchal „er liebt mich nicht! — er liebt mich nicht!“ — i pohřebně dojemné „ich weiss ja dass niemand — für mich zu beten hat,“ — poslouchal denně jednotvárné ty zvuky valící se v neústupných vlnách do jeho mládeneckého pokoje hned časně z rána, přímo k jeho posteli, s obou stran náměstí. Prohlédl si s pochvalným uznáním i slečny Julie nové botičky i slečny Anežky rembrantský klobouk, pod nímž drobná postavička této snivé krásky vypadala jako muška sedící pod žampionem — věnoval i svůdně vykrojenému živůtku vdovy . . . podezřele úsměvný a bádavě hloubavý pohled. On zastavil se v městských sadech s každou osamělou poutnicí a promluvil s ní o počasí, zdraví, nejbližším plesu a posledním pohřbu i jiných věcech. Neprodleně a v chvatu co největším vyletěl vždy z osamělého svého obydlí, kdykoli zavolán byl k slečně X. nebo k paní Y. — ale „honem, že omdlévá.“

Nebyl tedy, jak vidno, nikterak necitelným ku svým spoluobčanům krásnějšího pohlaví. Ale aby byl někde okázaleji přilnul, nestalo se.

Již celý rok a čtvrtinu druhého byl Horyna praktickým lékařem v T . . . a srdce jeho neobrátilo se na žádnou stranu, nesklonilo se k žádné z domácích květin. Byl zdvořilým, přisvojil si v chování značnou míru důvěrnosti — ale stejně zdvořilým a stejně důvěrně přátelským byl zde jako onde, byl všade. Žádná z t... ských dám nemohla si stěžovati, že by choval se k ní nevšímavě, ale žádná nemohla se též chlubiti, že by před jinými zvláště jí právě dával přednost. O plesu vystřídal pravidelně všechny tanečnice, ale ani v této choulostivé situaci neprojevil nikdy zvláštní nějakou zálibu pro tu onu krásku, ani pro ten onen druh krásy; bral je do kola bez výběru, blondýnky i brunetky, neohlížeje se na stáří ani na toilettu, bral je pěkně po pořádku jak tu rozestaveny byly s toužebnými pohledy podél zdi. Také matinkám činil stejně uctivé poklony — všem stejné poklony.

Domácnostem nevyhýbal se, nemohl ani se vyhýbati při svém povolání, ale mimo obřadnou návštěvu, s kterou představil se jako nový t... ský obyvatel, nevešel nikam než jenom byl-li zavolán jako lékař. Všem jiným nástrahám dovedl s dovednou obratností a se štěstím velmi vzácným vždy vyklouznouti...

A tu stalo se, že u správcovic Hubáčků doktor Horyna pojednou, z čista jasna se objevil jednoho nedělního dopoledne. Přišel nejen nevolán, ale nebylo k návštěvě vůbec žádné podstatné, zřejmé příčiny. Nebylo ničích jmenin, nebylo povýšení v službě, ničeho. I není divu, že rychlostí blesku rozneslo se neočekávané faktum po městě...

S přemnohých stran nebylo tomu dlouho dáno víry, že by doktor byl učinil krok přes Hubáčků práh z vlastního popudu i poukazováno pomlouvačně na správcovic dotěrnost, která zajisté že nalezla nějaké záminky, aby mladého muže v lůno své přilákala — ostatně, že doktor není tak hloupý, aby šel na lep, sedl na vějičku tak okázale zjevným způsobem na něho nalíčenou... Pochopitelno, že bylo sdělování překvapující zvěsti o doktorově činu provázeno vůbec mraky břitkých poznámek a vtipů.

Těžce v úsudcích o významu návštěvy padlo na váhu, že v poslední době Ladislav Horyna často býval viděn, an procházel se po chodníku, právě na oné straně náměstí, na které nalezá se správcovic dům, že chodil jako zamyšleně, s rukama na zad složenýma a častěji zastavil se a ohlížel, jakoby očekával, že někdo z domu vyjde, jakoby po někom pátral... také spozorován, dle bezpečné zprávy, několikrát zvláště milostný úsměv na jeho rtech... dále uvedeno na mysl, že od nedávna doktor Horyna nezvykle časně opouštěl každodenní společnost večerní u „zlatého ježka“ a pod záminkou dusného vzduchu v hostinské síni vycházel ven, samoten, ne aby odebral se domů, ale aby měřil náměstí a to — opět po délce správcovic domu . . . Včera zejména obcházel tu nápadně dlouho do noci a starostlivě jaksi a nerozhodně se rozhlížel... Všechny tyto nepatrné jinak okolnosti dosud ne dosti oceněné, nalezly teď případného výrazu i vzaty byly v úvahu při nejrůznějších a nejdivočejších kombinacích.

Snad by přece jen opravdu nebyl doktor nechal lapiti se v síti některé z pěti sirén, jež jmenují se slečny Hubáčkovy a tvoří stupnici správcových dcer od šestnácti (dle vlastního výpočtu; autor neručí za správnost) až do třiadvaceti?...

Toto „snad“ potkalo se ovšem s pochybnostmi, s posměchem, s určitou negací, ale u Hubáčků vzalo na sebe význam radostné jistoty.

Vlastně zde návštěva doktorova byla tak překvapující jako v městě a když host objevil se ve dveřích kuchyně, přivítal jej koncert pištivých hlásků. Slečna Marie, slečna Adelhaid a slečna Gáby, slečna Filipína i slečna Aurelka — všechny s křikem daly se do zděšeného útěku, aby ukryly své ranní a možno že dosud noční nedbalky... doktor uslyšel jen klepot prchajících pantoflí a před očima jeho kmitlo se několik nejasných obrysů šatstva a nořících se z nich půvabů...

Jedině rozšafná matka, paní správcová, zůstala na místě a podávala příchozímu ruku, ovšem zardívajíc se a skrývajíc levicí za zády špinavou kuchyňskou zástěru, kterou s rychlostí byla s boků strhla.

Také doktor byl opravdu v patrných rozpacích a hlasem ne zcela tak pevným, jakým obyčejně vládl, omlouval svůj příchod, svou nepříležitou návštěvu, podotýkaje, že proslýchalo se včera, jakoby v rodině někdo churavěl, byl nemocen... a tu že on nemohl odolati...

Paní správcová, která byla zatím z leknutí se vzpamatovala, vedouc hosta přes kuchyni, ujišťovala jej opětovně o příjemném překvapení, kterým jest jí vzácná tak návštěva a potvrdila, že zprávy o chorobě v rodině nebyly zcela bezpodstatné — že ona sama stížena byla po dva dny obyčejnou migrénou, ale dnes, že jí už docela jest zas dobře, tak že o nemoci nemůže být více řeči... manžel, Ludvík, že, chvála bohu, jest zdráv a dcery... Doktor Horyna měl příležitost na vlastní oči přesvědčiti se o kypícím jejich zdraví; vešly, ovšem po dlouhé době, jedna po druhé do pokoje.

Hovor stal se všeobecným a se strany dám činěny opětovné pokusy upoutat jej k látce co možná zajímavé — ale doktor Horyna zatvrzele držel se jednoho bodu a otáčel se výhradně okolo zdravotní otázky...

Ku podivu byl stále zaražen a nevěděl jaksi kudy kam. Seděl v parádním pokoji, na divanu, vedle paní Hubáčkové a kolem nich rozloženy byly půvaby správcovic pětilístku.

Pojednou ozval se z kuchyně sykot a prskot. Pečlivá hospodyně vzpomněla, že musí dohlédnout i povstala; zároveň však povstaly také všechny dcery a bránily matce, aby neodešla nabízejíce se každá, že vykoná venku nutnou práci — zejména slečna Marie nechtěla k matčině odchodu nikterak svoliti — že beztoho jest ohniště jejím denním a zamilovaným metierem. Tím méně dovolí matince, kdy jsou beze služky —

„Samy?“ — vmísil se do sporu doktor.

„A co pak se stalo?“ —

Že Marjánka se roznemohla.

„Aj, tedy přece někdo v domě? Moje obava tedy přece nebyla lichá...“

Jak divně vyjadřuje se někdy ten doktor! Skutečně stává se jeho chování mnohdy nepochopitelným.

Marjánka že ovšem ode čtvrtka leží, ale pro to že by nikdy nebyly se opovážily jej obtěžovat... Ostatně že mnoho na celé nemoci nebude — „bezpochyby nějaká zastydlá rýma,“ — a že ona, paní správcová sama, poradila již bezové thé, kterého je v hojnosti na půdě, v letě z domácí zahrady nasbíraného... a pak poručila teplou tašku na nohy — zbylo jich plno pod kouzní od těch dob, co spravovali střechu.

Nicméně doktor žádal nemocnou spatřiti a konečně, když byl šťastně překonal všechny námitky i odpory, puštěn byl do jakési tmavé komory, plné prachu, dusného vzduchu a pavučin, kde ve zmatku všeho druhu haraburdí a krámů ležela ubohá dívka těžce oddychujíc, s rozpálenou hlavou, na chatrném lůžku...

Ulekla se návštěvy a učinila pokus ukrýti se do peřin — ale doktor přistoupil k ní a vzal ji šetrně za ruku a starostlivě nahnul se nad ní...

„Nuž — věc není tak zlá,“ zvolal pojednou.

„Bál jsem se horšího. Totiž — nevěděl jsem — myslil jsem —“ A doktor umlknul nenalezaje dalších slov. Zarazil se a počal hrýzti se do rtů.

„Za několik dní budete opět zdráva, milé dítě...“ řekl pak hlasem obzvláště měkkým a laskavým. „Pošlu vám neprodleně lék, jenž vám uleví... Avšak —“ doložil obrátiv se k paní správcové — „milostpaní vykáže laskavě pro nemocnou jiné místo... zde... zde je opravdu trochu..."

„Trochu neuklizeno," vpadla paní Hubáčková — „a co se já nazlobím, kdybyste věděl, doktore! — Ale nic a nic platno! Jako hrách když hází na zeď! Nynější čeládka..."

Panička umlkla pozorujíc, že host rozhlíží se po komoře a pak zpola útrpně, zpola sdílně usmívá se na nemocnou. „Jak pak bych mohla něco odepříti, co vy uznáte za dobré, doktore!" — zvolala přísná paní domu hlasem pojednou změněným v nejjemnější odstíny — „nesmíte mě považovati snad za necitelnou, zlou, ukrutnou — nevěděla jsem věru... neměla jsem tušení, že skutečná nemoc — snad nebezpečná... Kdyby byla jen něco řekla! — Ale to ne a ne! — (Hlas nabývá ostrosti.) To mlčí a vzdoruje... ach, to je soužení s čeládí... Jak bych odepřela? Což nemám srdce? (Výraz opět měkce sladký.) A pak — vždyť jest to dítě po nebožce sestře mého muže... Máry! — odesteleš hned v zadním pokoji..."

Spojeným úsilím dám, složitými strategickými pohyby, podařilo se vystrnaditi doktora šťastně z komory. Octnuv se v kuchyni ohlížel se neprodleně po klobouku a hůlce, kterou byl postavil do kouta, za dveře — ale — „snad byste už neodešel?"...

A doktor Horyna sedí opět v parádním pokoji, na divanu, vedle paní správcové, naproti pěti párům očí, upírajících se k němu vroucně, toužebně, snivě...

Přišel na návštěvu zasmušen, s tváří starostlivou — a teď jest jako vyměněn. „Není skutečně žádného opravdového nebezpečí," ujistil sousedku svou na divanu a ze slov těch vyzírala nepochopitelná radost a dokonalá spokojenost obrazila se patrně i ve tváři mluvčího. Doktor stal se veselým, rozmarným; žertoval, smál se; bavil všemožně správcovic pětilístek i stopku, z které byl líbezný ten přírodní úkaz vyrostl....

„Neviděla jsem nikdy ještě Horynu tak roztomilým," poznamenala paní Hubáčková, když byl host dostal se šťastně se schodů a ona v průvodu svých rozjařených dcer vrátila se do kuchyně. „Zářil zrovna blažeností!"

Kdož by za zlé měl této pečlivé matce, že hostovy dobré nálady hledala a nalezala příčinu jedinou. S počátku byl zaražen, jako zabedněn — Není divu! — Krok, který byl učinil, jest velikého významu... celé město pukne závistí a zejmena direktorka — tu raní mrtvice! — Kterak se pak očividně rozehříval v milém rodinném kruhu...

Následovaly výstupy ne zcela idylické.

Dnes mělo býti něco kloudného k obědu, aby doktor byl mohl býti pozván! V poslední době vůbec jest strava domácí horší než u šafářů! Snad nepozoroval doktor na štěstí, že v neděli nemají ani pečeni! — Že těžko strojit bažanty, když jsou bramborové časy — bránila se matinka — ale Ludvík že nic nedělá, aby se poměry zlepšily. Sám vyšňupe denně dva loty tabáku. A ty nové šaty také si nemusil kupovat! Kdo ví, jestli někde za větrem nehrává i karty — bude zapotřebí poslat čas od času děvečku za ním do hospody, aby se přesvědčila — a vůbec může Ludvík trávit večery doma, když má příjemnou domácnost! — Ale co se týče doktora, ten že není dle toho, aby se díval do trouby a pod pokličky! — Za to že mužští všímají si pravidelně jiných věcí. — Což nemohla Máry postavit se ku plotně v nové zástěrce, bílé, vyšívané, střižené na římský způsob? — Aby bylo viděť, že ji těší kuchyně a vůbec domácnost!... Dobrá hospodyně je nade všecko!... Aurelka měla právě cvičit se na piané a ne lelkovat s rozpuštěnými vlasy zrovna na ráně, kudy každý musí k nim jíti... podruhé aby ještě vyložila se tak z okna! — Také Pína, Gáby i Adelhaid že na sebe nic nedbají a nespraví si ani punčochy ... všechny mohly udělat zcela jiný dojem, nemusily nechat se překvapit doktorem v stavu toiletním tak málo lákavém . . .

Ano — kdyby nebyly musily dnes zamést, utřít prach, vysmejčit, nádobí umýt, vydrhnout škopky... Že se to mohlo a mělo stát včera! To, že je jedno! Včera jako dnes! Vůbec je to hanba, že se dřou jako služky .... a přece jsou dcery správce! A jakž vypadá jejich šat! Každý hadr koupí se s křikem ... Ale špinavé že nemusejí chodit a neumyté jako byly ráno!... Tak! A měly namáčet prádlo v hedvábných vlečkách! Aspoň s prádlem kdyby se bylo počkalo do pondělka... ale ne, to se umíní zrovna v neděli . . . kdo to jakživ slyšel v pořádné rodině! . . .

Toho všeho jest vinna Marjánka! Proč se rozstonala! Neměla si na žádný způsob dovolit zrovna dnes takovou darebnost! A ona, ta nevděčnice, ani nepováží, že jí chleb milosti! Ona by takhle nejraději, aby se s ní zacházelo jako se slečinkou — ty doby jsou však ty tam, kdy mohla dělat, co as se jí zráčilo .... úmrtím rodičů změnily se někdejší poměry její docela! — Teď jest odkázána na službu a může mluvit o štěstí, že našla soucitné příbuzné a nemusí k cizím lidem. — Opětovně otevřeny dveře komory a zavřeny s pádným bouchnutím. — Ke všemu že jí nic ani není — sám doktor to uznal. Vše jest jenom trestuhodné mazlení a vzdor. Měla by se vlastně přinutit, aby okamžitě vstala! Ale — doktor poručil, aby zůstala ležeti. Ke všemu musejí přenésti ji do hostinské postele . . . Jaká pomoc? — Dnes však to neučiní — až zítra — dnes on už nepřijde... Ostatně ta vzdorovitá hlava ani nechce . . . Že prosí, aby ji nechaly, kde jest, v úkrytu, ve tmě, a jenom, pro boha, v pokoji, v tichosti . . . Mají snad chodit po špičkách? A mluvit pošeptmo? . . . Zítra přijde opět doktor . . .

Kdo by si byl pomyslil, že ten doktor jest tak nesmělý, tak opatrný! . . . Což nemohl zaklepat zcela veřejně a přijíti k nim hned před tváří celého světa? . . . Vždyť by uvítaly jej s otevřenou náručí! K čemu hledati důvod, aby pravou příčinu návštěvy zakryl? . . . Ostatně také dobře! Lidé jsou zlí a dobře udržovat je v nejistotě a překvapit teprve hotovou událostí . . .

Snad by nebyl přišel opravdu pouze k vůli nemocné Marjánce?... Že k vůli její osobě ne — myšlenka ta nikomu ani nepřipadla — tak hluboko nalezala se pode vší možností... ale jinak! Horyna jest znám jako svědomitý lékař, lidumil, který sám vyhledává lidi pomoci jeho potřebující, když vidí, že chudoba, šetrná zdrženlivost jim brání, aby jej povolali... aby tak dnešní návštěva byla vskutku jen plněním povinnosti, vykonáváním úřadu!...

Mraky tyto a podobné, které jas nenadálého štěstí v rodině na okamžik hrozily zakaliti, brzo byly rozptýleny, rozehnány. Když pan správce Hubáček vrátil se domů, přivítán byl nezvykle něžným objetím své drahé manželky a pět párů ruček zavěsilo se lichotivě na jeho šíji. Doktor Horyna byl zde! — Led jeho zdrženlivosti k slabšímu pohlaví roztál konečně! A k nim — k nim padly první paprsky srdce jeho plamenů, vznícených náhle...

Avšak — které z pětilístku platí vlastně jeho přízeň?...

Zde odpověď vázla. Nahrazena byla pronikavým kvintetem, ve který čas od času vpadl chlácholivý bas páně správcův. Slečna Marie s pláčem zalkala, že do smrti nebude mluvit s Aurelkou, která zapomíná, že jest pouhá ještě žába. Adelhaid prohlásila vzlykajíc, že nebude dnes obědvat — že od žádného z rodiny nic nechce a že jí beztoho nikdy nic nepřejou. Gáby dupajíc nohama zaujala v koutě u kamen obranné postavení proti dorážející na ni Filipce.

Konečně zjednán jakž takž pokoj.

Druhého dne zaklepal doktor Horyna v ustanovenou hodinu opět u Hubáčků.

Tentokráte uvítán zcela jinak. U plotny stála slečna Marie v italské zástěrce a matinka seděla u okna kuchyně pletouc punčochu. Že sedí zde jen tak pro zábavu a pak aby udělila rady v případu potřeby; takto že Marie vaří zcela samostatně a výborné má dotyčné vlohy — její muž bude s ní jednou spokojen. Z pokoje ozývaly se zvuky piana, znějící sladkobolně a skrze záclonu kmitala se hlavinka Filipčina skloněná nad vyšívání. Gabriela nalezala se u tatínkova psacího stolku a oprašovala kalamář a těžítka kohoutím ocasem. Nejmladší lístek rodinného květu zaměstnával se hlasitým opakováním francouzského sklonění.

Všude bylo uklizeno; každý kus nábytku stál na svém místě a v stavu bezvadně čistém; také v kuchyni bylo jinak — včerejší mydlinová atmosféra zcela zahlazena i rozlévala se až dolů do průjezdu vůně pečínky.

Host veden slavnostně do pokoje a usazen opět na divan. Zahrnut potopou sladkých slov a poklon. Teprve po dlouhé době podařilo se mu položiti otázku, týkající se zdraví pacientky. „Táže se až teď — jen tak mimochodem!“ zajásala potěšená matka.

Nemohlo se ovšem slušným spůsobem zabrániti, aby doktor na vlastní oči se nepřesvědčil o pravosti oznámených mu dobrých zpráv v té záležitosti. Také nebylo dnes více zapotřebí před ním nemocnou skrývati. Ležela ve světlém pokoji, v čistých peřinách a doktor stal se svědkem, kterak správcovic závodí v prokazování jí samaritanských skutků.

Včerejší lék, poslaný doktorem z lékárny, účinkoval výborně. Horečka zmizela. Dívčino čelo závodilo dnes s bělostí podušky, na níž spočívala hlava. Doktor byl spokojen. Ještě den, dva dny úplného klidu a bude dobře, nebude více zapotřebí jeho příchodu...

„Tak! — To by bylo hezké!“... Paní Hubáčková vložila ve zvolání to celou něhu, které byla schopna. U nich že doktor Ladislav Horyna vždy jest hostem převzácným — přítelem... drahým přítelem... že považován jest takřka už za člena rodiny...

Doktor přeslechl lichotivé a zároveň povzbuzující to ujištění. V okamžiku tom nemocná, snažíc se na smutné tváři své vykouzliti úsměv, zašeptala prosté „děkuji“.

Chvíli musil host ještě poseděti v parádním pokoji a pak se poroučel, obepluv obratně úskalí hrozícího mu pozvání na oběd.

Příštího dne přišel opět a též následujícího. Nemocné bylo docela dobře; chtěla již vstáti, ale „milostpaní nedovolila“.

„Snad by náš milý doktor pak ani více nepřišel — nemaje před světem (na slovo položen důraz) omluv a zdánlivých aspoň důvodů —“ zvolala paní správcová vyzývavě a spolu tázavě vzhlednuvši k doktorovi. „Před námi — mezi námi — není ovšem zapotřebí takových ohledů... my si rozumíme! —“

Doktor Horyna jakoby se byl něčeho ulekl, přerušil náhle návštěvy své u správcovic. Ano, když byl zaslechl kdesi v hostinci jisté klevetivé šepty, týkající se jeho osoby, zastavil pojednou i procházky své po délce náměstí.

U Hubáčků bylo zděšení.

Slečny srazily se dosti prudce, vyčítajíce si na vzájem nedostatek dobrého chování a jedna na druhou vznášela obžalobu, že zlatého ptáka vyplašila z léčky, v které byl se dobrovolně octnul; všechny pak společně a svorně a každá zvláště činily trpké výčitky zarmoucené matce, že nedovedla doktora k rodině upoutati — svačinami, ponecháním jej jakoby náhodou o samotě... („tak — podívejme se! Právě s ní!... Naše Máry není hloupá!“), vylákáním z něho určitých slibů a jinými úskoky, náležejícími v podobných příležitostech k nejsvětějším povinnostem každé starostlivé matky... Ani dobrý pan Hubáček neshledán v záležitosti té zcela bez viny; měl při nejmenším koupit pěti dcerám svým po novém slunečníku a — měl vůbec, jako otec, něco kloudného a prospěšného vymysliti.

Za pokání a za trest uloženo teď panu správci uspořádati velkolepou hostinu, aby tak spůsobem co nejméně nápadným doktor uveden byl opět do domu a rodině dána příležitost uprchlíka usmířiti a pevněji jej k sobě upoutati.

Svoleno ovšem, ačkoli s hlubokým povzdechem a s pozdvižením mžouravých očí k nebesům, jakoby vzdával se dík za radosti a blaho otcovské.

Zatím jednoho dne paní Hubáčková shledala, že nevyhnutelno jest, aby kdesi učiněna byla návštěva i vyzvala dcery k účastenství. Čtyři svěřily se ochotně a radostně pod její dohled, ale nejstarší prohlásila, že stížena jest bolením hlavy a že jí vůbec od jisté doby nic netěší; že raději zůstane doma.

Tak osaměla slečna Marie s Marjánkou.

Tato zaměstnána byla v kuchyni; seděla u okna, u stolku, na němž rozestřen byl ubrousek a vysypána hromada hrachu. Pan správce byl si nedávno vyzdvihl deputát i uloženo ubohé dívce, aby „v prázdných chvílích“ během zimy oba důkladné pytle přebrala.

Pojednou vyrušena zamyšlená pracovnice z jednotvárné své práce prudkým vzkřiknutím, které ozvalo se z pokoje.

Zděšena vběhla tam a — „doktora! doktora! — rychle pro doktora!“ úpěla slečna, — „mně je zle!“

Nemajíc ani pokdy, aby se oblékla, v krátké suknici, bez šátku, prostovlasá, vyběhla dívka z bytu a sběhla se schodů. Tu, v průjezdu se zastavila. „K doktorovi!“ zašeptala a podívala se na svůj šat a přihladila si vlas kvapem rukou. Obrátila se, jakoby opět chtěla vrátiti se nahoru, ale učinila několik kroků a zase stanula nerozhodně... V tom doktor stál před ní. Byl došel cestou po náměstí právě k domu správcovic a spatřil ji. Také on obrátil se jakoby vzdáliti se chtěl, ale neučinil ani krok, váhal — a pak spěšně překročil práh.

Přistoupil k dívce s úsměvem, ale spatřiv její ulekanou tvář, pohledl k ní tázavě. Promluvila několik málo souvislých slov a úprkem kvapila již po schodech. Doktor v patách za ní.

Dveře do pokoje byly otevřeny. Slečna stála u prostřed a uslyševši na schodech kroky, běžela naproti... „Doktore — pomozte! Spolkla jsem — spolkla — špendlík!“... A slečna Marie, omdlévajíc, klesla doktorovi do náruče.

Nezbylo mu jiného než nésti zpola, zpola vésti ji k pohovce. Marjánka chvějíc se úzkostí vešla také do pokoje a zůstala u dveří. „Vodu! vodu!“ — volala na ni slečna a když dívka odběhla, učinila omdlévající pokus vzchopiti se, vymaniti se z objetí, ale mžikem, poznovu pozbývala síly... „Doktore... vy jediný můžete mě zachrániti...“

„Jen klid! jen klid!“ — napomínal doktor. „Vaše důvěra zajisté není lichá...“

„Ach, doktore...“ vzdychala slečna, nalezající se dosud v Horynově náruči — „co pravíte?... vy mě činíte šťastnou...“

V tom se vrátila Marjánka s vodou. Dostalo se jí od velitelky za ochotu a hbitost její pohledu málo laskavého. Doktor vzal mlčky z rukou jejích sklenici a přidržel ji k ústům pacientky.

Učinila doušek, dlouhý doušek, vypila na dno, do kapky. „Díky!“ — zvolala pak — „ve vašich rukou proměnila se voda v spásný lék, doktore... necítím již bolestí — díky! — díky!... Jsem zachráněna!...“

Marjánka nechápajíc dobře co se děje, nevěděla co by měla činiti; skorem byla tomu ráda, když slečnin pokyn napomenul ji spůsobem srozumitelným, aby se vzdálila; odešla do kuchyně, zavřevši svědomitě dveře za sebou.

Doktor zůstal samoten se slečnou Marií. Byl se přiblížil k ní s tváří starostlivou, nemysle na nic než na lékařskou povinnost, jíž se u něho dovoláváno — teď pohledl na nejnovější svou pacientku jaksi nedůvěřivě — a pojednou jakoby se mu bylo vyjasnilo... Skorem se usmál. —

„Jste sama doma, slečno?“ — otázal se.

„Zcela — docela jsme sami...“ odpověděla. „Nic nehrozí...“

„Vám více?... Buďte zcela ubezpečena, slečno, že není žádného nebezpečí... haha...“ Doktor dal se do smíchu. „Šelmo!“ — pohrozil. „Ale klid musíte nevyhnutelně teď zachovat — úplný klid. — Nařizuji to jako lékař,“ doložil, když byla slečna učinila rukou hbitý pohyb, aby z vděčnosti za uzdravení chopila se jeho zázračné ruky.

Zmocnil se sám obou rukou jejích a posadil ji na pohovku. Slečna sklonila hlavinku na pestrou kytici vyšitou na polštář. Rtíky se sešpulily — řasy přivřely se snivě... náhodou, zcela jistě bezděčně, vyklouzla z koketního županu, vynořila se z jeho lemu svůdná nožka hezkých forem a dále objevily se na chvíli lahodné obrysy masitých lýtek...

„Jen klid! — Jen klid!“ opakoval doktor svým vždycky přívětivým, měkkým hlasem. „Ničeho není se o vás obávati, slečno...“ A se zdvořilou poklonou poroučel se.

Zaslechl za sebou rachot a prudký pád, jakoby tam byla padla sesle. Byl již v kuchyni.

U okna seděla Marjánka nad hromadou hrachu. Byla přehodila přes sebe čistou suknici a neposlušné vrkoče ukryla v bílém šátečku. Pohledla na doktora, ale pak odvrátila zas od něho své oči a upoutala je výhradně k zdlouhavé práci, v níž pokračovaly hbité její prsty pojednou se zdvojeným spěchem...

Doktor přistoupil až k ní. „Popelko!“ — zašeptal... „A nikde nevidím holuby, které by dobrá víla byla seslala na pomoc jako oné sestře z bájky...“

Dívka se usmála, ale zároveň z oka jejího vytryskla slza a jasné krůpěje prodraly se řasami a zvolna kanuly po zardělé sličné tváři...

„Ubohé dítě!“ — řekl Horyna v pohnutí. A tu — tu stalo se, že jeho mužná pravice lapila teplou ručku trpělivé pracovnice... nahnula se hlava... rty s knírem objevily se náhle v těsném sousedství s dívčiným čistým, bílým čelem... svezly se pak níže... a kvapem — jednou — dvakrát — třikrát... dotekly se chutných jahod — panenských úst půvabné popelky...

„S bohem, Márinko! — Dobrou noc!...“ A doktorova postava lehkými kroky nesla se již po náměstí.

Rozumí se, že zvěst o doktorově odpolední návštěvě u Hubáčků, za přítomnosti jediného člena rodiny, rychlostí blesku roznesla se po městě. Že k slečně Marii vlastně byl povolán, nevědělo se; poselkyni volající jej ku pomoci nikdo nespatřil — Ladislav Horyna viděn byl kráčející po náměstí až k domu správcovic, u něhož pojednou zastavil se a — zmizel v průjezdu. Patrně dostaveníčko!

Tedy správcovic nejstarší jest to! — Ona jest tou vyvolenou!

A tu — zamlčeti nelze, že slečna Marie Hubáčkova podrobena svědomitému přehledu na těle i na duši i shledáno tu i onde žalostné množství chyb a nedostatků, vad i zvráceností. O vkusu doktorově proneseno se na několika vynikajících místech způsobem málo lichotivým.

Také, bohužel, tento kritický proud zavládl i v samé Hubáčkovic rodině. Slečna Adelhaid pronesla se dosti pichlavě o jistých kadeřích, ano, též o jistých lýtkách a štěbetavá Pína zvolila za látku večerní zábavy studie o líčidle; malá Aurelka pak vhodila několik uštěpačných poznámek o podivuhodném nestárnutí některých krásek majících řadu mladších sester.

Slečna Marie neuznala sestry své za hodny jediného slova. Po odchodu, vlastně útěku doktorově přeměřila v rozčilení několikrát pokoj a pak vrhla se opět na divan ukrývajíc slzy ve vyšívané kytici.

Když byly sestry s matkou vrátily se ze svačiny, ovládala již své rozechvění; přisvědčila, že Horyna opravdu zde byl, a k vůli ní zde byl — dále však halila se proti všem v tajemné mlčení.

O špendlíkové nehodě ani z rodiny nikdo nezvěděl; hrdinka události zamlčela ji opatrně a také Marjánka obdržela před návratem dám přísný zákaz toho účelu. Ostatně nebylo snad zákazu takového ani třeba; Marjánka byla — jak s křikem opětovně konstatováno — dnes podivně roztržitá; zapomněla vše, co se jí nařídilo. Jaký div, že zapoměla také opravdu, co se dělo před tím se slečnou? Mnohou chvíli nevěděla skutečně ani, co se kolem ní děje v přítomnosti. Vše padalo jí z rukou, zadívala se vždy před sebe, do prázdna, usmívala se na své myšlenky — bloudila kdesi v oblacích...

Návštěvu doktorovu musili i Hubáčkovic všickni považovati za dobrovolnou i nalezli k vysvětlení jejímu zlatý klíč. Ovšem byla vážná a spíše plačtivá tvářnost šťastné vítězky nad doktorovým srdcem poněkud divnou věstitelkou toho vítězství — ale jak snadno dají se právě matky zbožňující své dcery v takových okolnostech klamati, o otcích ani nemluvě...

Paní Hubáčková byla by nejraději pro doktora neprodleně poslala, aby mohla uzavříti jej ve své objemné objetí, jako syna vinouc jej k srdci. To ovšem nešlo. A tak nezbylo než čekati, až doktor sám přijde. Nařízeno hned panu Hubáčkovi, aby zítra od desáté do jedné nehnul se ani z domu a aby flegmatickému svému obličeji vštípil tvářnost vážnou, výraznou, důstojnou okamžiku.

Druhého dne doktor se nedostavil a také ne následujícího. Paní správcová, zklamána ve svém očekávání, nikterak nebyla však vyplašena ze svých nadějných snů; shledala a nalezla, že vlastně doktor počíná si docela správně, že ani nemůže dříve přijíti až v neděli, kterýžto svatý den k podobným krokům, jakým jest: žádati o ruku — nejlépe se hodí a také opravdu dle starodávného zvyku obyčejně se volívá...

A že doktor pomýšlí na dokonalé rozřešení otázky, o tom zdálo se, že nemůže být pochybnosti. Stal se právě od své pokoutní návštěvy podivně zamlklým, nikoli zasmušilým, ale vždy zamyšleným. Proč jiného, nežli, že zabývá se myšlenkami, kterak by nejlépe vedl rozhodující ránu a nejistotě situace učinil rázem konec?... Nechal i obyčejné místo své „u ježka“ prázdné a vyhýbaje se všemožně společnosti nevycházel vůbec ani z domu nežli jen z povinnosti. Za to však denně bezpočtukráte přistupoval k oknu a zpytavě zadíval se na náměstí a jednou spatřen byl slídivými zraky, an stoje uprostřed pokoje zaměřil dalekohledem — směrem k protějšímu domu. Slečna Marie nalezala se právě v okně udílejíc velitelské rozkazy služce Marjánce, která vycházela na ulici s košíkem na ruce.

„Gratulor! gratulor!“ — ozvalo se jednoho dne doktorovi znenadání za zády. Velice byl překvapen spatřiv panského důchodního. Stištěna mu významně ruka a opakováno s potutelným úsměvem: „gratulor! — gratulor!...“

„K čemu?“ — divil se doktor Horyna — „vyhrál jsem velký los?“

„Ale — vy čtveráku — vy...“ usmíval se důchodní. „Snad nemyslíte, že město jest zakleto v pevný spánek? — Což jsme neviděli — ondyno... pěkně k večeru... sluněčko zapadalo..."

„Nuže?... a dále?" — nedočkavě ptal se Horyna.

„A dále!" — zvolal pan důchodní přitlumeně, skorem šeptmo, „Já ovšem nevím, co dělo se dále... Ale — takové návštěvy... Když andělé osaměli v oblacích..."

„Jakže?" — zvolal doktor. „A to jest dobré! To se mně líbí!" — Pojednou jakoby konečně byl porozuměl. „Prosím vás, příteli..." Myšlenka zatlačena kvapem jinými. Doktor mnul si čelo. „Nelze odkládati," řekl maně, jako bezvědomě přijímaje podávanou mu pravici. „Překazím všechny klevety! — Jest rozhodnuto! Nezvratně rozhodnuto!"...

Jest na bíledni, že tato rozmluva kolovala městem a s některými, dosti výstředními přídavky donesla se též k slečně Marii Hubáčkově. A tu pojednou i jí objevila se situace ve světle poněkud jiném než v jakém nalezala se v jejích myšlenkách. Doktor nešetrným útěkem ondy ji urazil — ale... vždyť se dříve nesměle tázal, je-li samotná doma a teprve od té chvíle možno bylo na něm stopovati patrné rozpaky... Byl rozechvěn — bál se vzbouřených svých vášní, nedůvěřuje své poctivosti, že by za všech okolností udržel je na uzdě... blázínek, ten Horyna! Nicméně dlužno v plné míře velebiti jeho jemnocitnou šetrnost, jeho citu plnou zdrženlivost...

Přiblížila se sobota a tu přihodilo se, že doktor Horyna k večeru obdržel poštou škatuli adressovanou správně na něho, z daleka, až z Terstu.

Listonoš viděn byl z oken náměstí, kterak s břemenem zahýbá do domu, a za chvíli trapného očekávání vynořil se známý jeho kabát opět z šera průjezdu. Před domem — pouhou náhodou — stál již pan důchodní.

„Květiny — z Terstu byly objednané," odpovídal t... ský roznášeč poštovního tajemství. — „Kytička fialek — určena za dárek asi — kam není pochyby — zítra hromnic..."

A slečna Marie Hubáčkova uslyševši zvěst o terstské zásylce zajásala radostně, u vytržení. Pochybnosti všechny jako kouzlem spadly s duše její — nedůvěra, která dosud tak zatvrzele loudila se v luzné její sny, zmizela mžikem... Ovanula srdce její vůně italských fialek... Zítra jest hromnic! Zítra jest její svátek!...

Doktora toho dne nikdo více nespatřil. Návštěvy denní odbyl si již dříve a odnikud nebyl povolán. Ztrávil večer doma, zcela o samotě. Roznemohla se sice náhle paní direktorka — ale o Horynovi nechtěla ani slyšet; její dcera že nemohla nikdy ho vystát a to že ona, milující matka, jí neudělá, aby se právě dnes musila s ním sejíti. Přišel s tváří vážnou, vědomou své důležitosti, starý chirurgus.

Ráno pátralo celé město po doktorově bytu. Tisíc očí provázelo jej na jeho obchůzce zdravotním revírem, tisíce doprovodilo jej opět domů. —

A všechna pozornost upjata znova ke vratům... teď! — teď konečně už musí vyjíti v černém šatu, v bílých rukavičkách, skrývaje ve dlani poetický svůj dárek...

Ubohý doktor! Bude mu jíti ulicí závistivých, zlobných i pouze jen zvědavých pohledů!...

Ale doktor nevycházel; neobjevoval se ani v okně.

Těsně před dvanáctou vyšla z domu stará jeho posluhovačka a kolébala se přes náměstí, naproti, přímo ke správcovic — ruce měla schované pod zástěrou... Tedy — po služce!...

S mnohých stran shledán tento spůsob gratulace v daných poměrech velice nezdařilým. Také slečně Hubáčkové vyklouzlo několikanásobné „ach“ — — Konečně však! — co na tom? — Náhledy a názory o vhodnosti mohou býti rozličné a doktorova ostýchavost jest už přímo báječná . . . Vyšla poselkyni úsměvně naproti, až do kuchyně a polovice schodou.

Za chvíli trhaly slečniny útlé ručky doktorovu vizitku na tisíc kusů — roztrhaly ji zuřivě, bez milosti... „Ha! — Ten bídník!“...

Ale terstské fialky!... Kam zanešeny fialky, které byl přec zcela jistě doktor obdržel schválně k dnešnímu dni objednav je z jižních krajin?... Kdo v městě jmenuje se ještě Marie? — Která z obrovského věnce přítelkyň slaví na hromnice své jmeniny?... Která? — Která?...

Tu bleskem šlehlo myšlenkami slečny Hubáčkové strašné podezření... „Ha! Zrádkyně!“...

U plotny třesouc se na celém těle stála Marjánka; na její tváři rychle střídaly se barvy od liliové bělosti až do záplavy purpurové...

Mžikem válely se po kuchyni její peřiny, rozházena do všech koutů její chudičká šatnice, násilím otevřen kufr.

A tu... hle! Pod ochranou matky boží, jejíž obrázek obdržen kdysi v dobách veselejších rukou milující a milované roditelky — tu v záhybech sněžně bílého prádla, jež byl opuštěný sirotek pečlivě uchoval si z dob lepších — skrývala se úsměvná kvítka dalekých krajin — skrývala se kytička italských fialek... doktorův něžný dárek milosti...

Rázem octly se za kamny nevinné květinky a výstup, který v kuchyni u Hubáčků následoval, nelze vylíčiti. Bylo slyšeti stupnici ženských hlasů, ale žádný nebylo možno určitě rozeznati, stopovati jej ve všeobecném zmateném řevu...

Půl hodiny as na to vyšla ze správcovic domu, utírajíc si slzy s očí, skormoucená postavička s uzlíčkem v ruce...

A zde končím.

Čtenář i čtenářka sami dokreslí si obraz a nepochybujeme, že ubohé vyhnané oběti přivedou naproti doktora Horynu, jehož milující náruč se rozevře a láskyplně přivine dívku k srdci... Odvede plačící a zároveň smějící se již radostně závojem slz, kamsi ku vzdálené příbuzné, dobré stařence, bydlící kdesi za městem, v ústraní a v úkrytu... Odtud pak za krátkou dobu povržená a sužovaná popelka vychází jako princezna v bílé hedvábné vlečce, s myrtovým vínkem ve vlasech a v ruce fialky, pro něž netřeba více psáti do dalekých zemí, když zatím dosti bylo jich rozkvetlo u nás pod vlivem kouzelných jara polibků...

Dosti!... Vy se snad usmíváte poněkud nedůvěřivě?... Mlčte! Mlčte!...

Myslím, že takový konec přece jenom jest krásnější, než s jakým tak často shledáváme se v skutečném životě, v kterém romány vůbec a tedy také popelčiny často ovšem, bohužel, končívají jinak, než tuto na papíře...

Ukázka z „Prostých motivů“ Jana Nerudy.

Z oddílu: Jaro. — Léto.

I.

Jsem zaleknut, jako bych při hříchu
byl pojednou přistihnut býval,
však stalo se, od lét co nestalo —
já věru teď nahlas si zpíval!

Vždyť ale snad sám za to nemohu,
proč tedy ta v zápětí tíseň?
jak padl mi jara květ do oka,
tak do duše národní píseň.

Ach sladká nota!
nechť třeba se tesknota v prsou šíří,
ta písnička znovu zas hrdlem víří,
až zaklokotá.

Jsem ptákem v kleci:
když přistoupíš, v strachu on sem tam lítá,
však z hrdélka píseň už porozvitá
se tlačí přeci.

II.

Buď požehnán, ty lístku první,
jenž ve smaragdu bujné zdobě
jsi zrak můj s životem zas spoutal
po té tak teskně dlouhé době!

Buď požehnána, písni první,
jež vylétla's z lesního houští
a zvonkovou svou mannu sila
po srdce mého zprahlé poušti!

Buď požehnán, paprsku první,
jenž s oblohy v má prsa skanul —
vždyť tebou duch můj ztrouchnivělý
zas v tichý modrý plamen vzplanul!

A je mně teď, jak vzduch by nesl
na vlažných vlnách bájné hlasy,
jak po slunce by zlatých prškách
se třepotaly dávné časy.

Jak kolem hlavy šplounaly by
zas dětské písně, smavé zkázky,
jak žila by zas matka moje
a hladila mi černé vlásky.

Jak by se ke mně naklonila:
„Jsi mi tak bledý, dobrý hochu,
hleď, kolem vše se směje, volá —
jdi, dítě, ven a hraj si trochu.“

III.

Již lučina je zkosena
jaká to, jaká vůně!
hle, klásky blednou, blednou stony,
a nad tím celý oblak vonný
se vznáší jak by z bájné tůně.

Ach takhle, pěvče, zahynout
jako ta luční tráva:
ret bledni již, Tvůj skon Ti věště,
a na něm nechť Ti píseň ještě
v omamnou sloku povyzrává!

* * *

Z oddílu: Podzim. — *Zima.*

IV.

Předc jen jsem kdysi hlavu sklonil v smutku,
když četl jsem, co dobrý Krylov píše —
jakž každé slovo jeho pravdou dýše! —
o modré chrpě, jejím o zármutku.

Ta chrpa tichou nocí naříkala,
že hlavu svou již těžko k zemi kloní,
než jitro svitne, ach! že bude po ní,
a teskně nad svou smrtelností štkala.

Ta hloupá chrpa! když tak hlavu chýlí,
že símě její širým polem letí,
že příštím jarem vzkvetou její děti,
že vzkřísí v nich se — hloupá chrpa ví-li?

Že ten jen na skon smí si naříkati,
kdo hlucho květl, bez ovoce přejde,
kdo bez vzkřísení pod tu hroudu sejde —
ba naříkati, třeba zaplakati? —

Co dál? — Nic, nic — ach pranic, moji ctění,
chtěl jsem jen říc' — vždyť též to jiní jistí —
že není dobře vše ve světě čisti
a ještě hůř že: myslit o všem čtení.

V.

Tak zvolna — tak smutně — tak sám a sám
svou loďku dál životem sunu —
což nechtěla pražádná dušička
sem do mého vsednout člunu?

Ach odpusť mně pánbůh tu otázku,
a nečiň můj hřích ještě větší:
když vesla svá nad vlny nadzdvihnu —
vždyť kanou s nich slzy něčí!

Když na konec kormidla pohlédnu,
vždyť trhnu tak plaše, tak prudce:
tam vzadu ty pruhy — toť spínají
se za mnou dvě bílé ruce!

* * *

Z dějin a politiky národností v Uhrách.

Napsal

Dr. J. L. Píč.

(Dokončení.)

V největší nenávisti jsou však u Maďarů Slováci, tak sice, že Maďar Slováka vůbec ani za člověka neuznává podle známého přísloví: Tót nem ember. Nenávisť tato nejspíše pošla odtud, že Slováci povždy vedli nejtužší boj proti plánům a choutkám maďarským a v dobách minulých se vždy s úspěchem hájili, o čemž tuto v krátkosti budiž pověděno.

Již z předu bylo uvedeno, že dle zpráv, byť i ne současných, tož přece hodnověrných, příchod Uhrů na střední Dunaj nelze považovati za katastrofu, která by vše v těch končinách byla zničila, čímž se i vysvětluje, proč velkomoravský kníže Mojmír, nedbaje nových sousedů, s úspěchem bojovati mohl s Franky až do r. 901., tedy celých sedm let po příchodu Uhrů.

Nevypravuje se arci o dalších osudech říše velkomoravské v letopisech té doby, ale tolik s určitostí na jevo jde, že ještě během téhož X. věku země někdejší říše velkomoravské, Morava a Slovensko, alespoň z větší části k říši české a pak cele k říši polské připojeny byly, což arci svědčí o tom, že slovanský ráz těchto obou zemí setřen nebyl a spojení jich s Uhry že nemohlo do té doby býti tak tuhé, aby bylo brániti mohlo novému tomu sloučení; ba zdá se, že Slované moravští, účastnivše se do osudné bitvy u Augšpurka uherských bojů proti Frankům, po této pohromě uherské šli zase svou vlastní cestou a splynuli zase v soustátí, které více méně považovati můžeme za obnovení zaniklé říše velkomoravské s novým pouze středem, tu v Čechách, tu v Polsku.

Tolik alespoň nepopíratelně jest jisto, že po smrti Boleslava Chrabrého (1025), kdy Slovensko konečně spojeno jest s královstvím uherským, slovanský živel a slovanské zřízení v zemi té byly v plné síle, i nedá se dokázati, že by v té příčině za sv. Štěpána neb jeho bezprostředných nástupců se byla stala nějaká změna podstatná.

Prvý důležitější pokus změniti poměry na Slovensku padá teprve do doby pozdějších Arpadoviců, i spočívá jednak v privilegované kolonisaci německé, jednak, a to hlavně, v tvoření nové šlechty, podřízené pouze králi, nadané statky a povinné k službě vojenské na zavolání krále, tedy jakési šlechty feudální, říšské. Prve však nežli změny ty mohly dokonce se ustáliti, vymřel rod Arpadoviců, a v době delšího zápasu o trůn uherský (1301—1309) nastala rozhodná reakce proti novotám se vzmáhajícím, jejíž vůdcové byli u Slováků palatinové Matuš Trenčanský a Omoděj z rodu Abovců.

Slovenští historikové vypravují arci, že bitvou u Rochanovic (1312), ve které král uherský Karel Robert porazil syny Omodějovy vzdor pomoci Matuše Trenčanského, končí se samosprávné postavení Slovenska, ale přeceňují tím velice důležitost této bitvy, následkem které sice synové Omodějovi museli propustiti privilegované postavení Němcům košickým a spišským, ale na postavení Matuše Trenčanského se nezměnilo ničeho, neboť vládl Slovenskem až do své smrti (1321).

Naopak jest téměř nade všechnu pochybnost jisto, že ani po smrti Matuše Trenčanského výsledek dlouholetého boje zmařen nebyl, a ačkoliv král Karel konečně všechna území prve odporná zase s korunou spojil, přece nepodařilo se mu zlomiti spojitost jednotlivých území, v tom počtu i Slovenska; neboť nová šlechta, která měla býti prostředkem k provedení centralisace království uherského, musela se svého přímého spojení s korunou vzdáti a byla donucena soustřediti se v komitatech (v Slavonii na př. podřízena šlechta zase banům).

Mimo to organisováno Karlem následkem povstání šlechty a kolonií německých i finanční zřízení uherské tak nazvanými komorami královskými v jednotlivých územích, takže každé komoře královské přidělen jest jistý počet komitatů, v kterých pak hrabě komorní vybíral daně a jiné důchody. Takovým způsobem náležely i k slovenské komoře v Kremnici komitaty: zvolenský, hontský, novohradský, borsodský, nitranský, prešpurský, severní část komarenského, trenčínský a liptovský komitat, tedy celé vlastní Slovensko.

V tomto zřízení finančním dle komor královských poznati lze s určitostí již jakési reálné spojení komitatů dle území, kdežto jinak by se souditi muselo (alespoň dle dosavadního běžného názoru), že každý komitat byl malou šlechtickou republikou, a spojené tyto malé republiky že tvořily stát uherský. V jisté míře arci i tento náhled jest oprávněn, neboť komitaty byly opravdu výhradně šlechtickým zřízením, a poněvadž šlechta potom v politice vedla hlavní slovo, i politickým zřízením; ale poněvadž šlechta teprve v době Arpadoviců znenáhla udílením privilegií povstala, nebyly komitaty původním zřízením politickým a administrativním v Uhrách.

Pisateli těchto řádků podařilo se, arci teprve po dlouhém bádání, zjistiti, že nejstarším zřízením administrativním i politickým jsou hrady královské, ku kterým pak celé území, obyčejně několik komitatů pozdějších, s podřízenými (asi tolik jako župními) hrady a obyvatelstvem na území hradů usedlým patřívalo. Tak na př. patřívalo ke královskému hradu zvolenskému území pozdějších komitatů zvolenského, liptovského, oravského, turčanského, částečně i borsodského a hontského, a celé to území spravoval jménem královým královský kastelan, kterýž na znamení svého vynikajícího postavení míval titul comes castri Zoliensis neb krátce comes Zoliensis. Tím arci vysvětluje se původní význam komitatů. Takovýto kastelan hrabě ustanovoval pak v hradech královských svého území kastelany podřízené, kteří jeho jménem úřadovali, celkem asi ve smyslu našeho starodávného zřízení župního.

Při tomto zřízení se arci vždy přísně přihlíželo k starodávným právním zvykům obyvatelstva, i pokud toto odvádělo kastelanům své dávky nebo-li daně, z nichž králi kastelan odváděl $^2/_3$, $^1/_3$ ponechav pro sebe, i pokud konalo vojenskou povinnost pod korouhví hradu a vedením kastelana-hraběte.

Ze svazku tohoto obyvatelstva byla vyjata šlechta (servientes regales) vždy královským privilegiem, a když se jí nepovedlo na základě známé zlaté bully krále Ondřeje II. z r. 1222 utvořiti jednotný stav říšský, musila se spokojiti s výlučným postavením v komitatech, které v té příčině mívalý obyčejně již menší rozsah; ale ježto v příslušenství královských hradů zůstávala ještě rozhodná většina obyvatelstva, zůstala organisace hradů pro lid obecný vedle organisace šlechtických komitatů i na dále v platnosti, ano zaujímala ve správě státní místo poměrně i důležitější, neboť v dobách bouřlivějších musely se komitaty obyčejně podříditi zřízení hradovému.

Stalo-li se pak, že někdo spojil ve svých rukou přední hrady slovenské, totiž Zvolen, Prešpurk, Nitru, Trenčín, jako se na př. stalo za Matuše Trenčanského, bylo tím celé vlastní Slovensko administrativně spojeno a mohlo svou národně-politickou individualitu snadně hájiti proti ostatnímu Uhersku, čili lépe řečeno proti vlastnímu království.

Uhři arci opomíjeli důsledně užívati názvu Slovenska, asi tak jako se vystříhali jednotného pojmenování starodávného Sremu, ale tím na věci samé ničeho nezměnili, neboť jako Srěm byl zvláštní korunní zemí, ač postrádal tohoto názvu, tak mělo i Slovensko svou zvláštní politickou i finanční správu, založenou na starobylých řádech národních, tedy všechny podstatné známky zvláštní korunní země, jejímuž jednotnému pojmenování se arci vzpírali v Uhrách z důvodů politických.

Matuš Trenčanský měl jakožto správce Slovenska titul palatina; a jelikož v té době bylo palatinů několik a každý spravoval určité území, byl úřad palatinský v poslední době Arpadovicû v Uhrách jakýmsi úřadem místodržitelským. Význam tento úřadu palatinského arci po době Matuše Trenčanského zrušen jest nadobro, ale ve věci samé se nezměnilo mnoho; neboť za nedlouho vznikl na místě úřadu palatinského nový úřad místodržitelský, úřad totiž generalních kapitanů, z nichž obyčejně jeden býval pro Slovensko.

Jedním z nejznamenitějších takovýchto generalních kapitanů byl v XV. věku (1440—1462) Jan Jiskra z Brandýsa, kterýž nejen vlastní Slovensko ale i krajinu š. ryšskou (příslušenství hradu Šaryše) hájil a spravoval pro Ladislava Posthuma, tak že po celou tuto dobu celé Slovenske z poslušenství koruny uherské se vymanilo. Teprve pět let po smrti Ladislava, když Jiskra nenalezl žádného vhodnějšího kandidata pro trůn uherský, vydal králi Matyášovi Slovensko zvláštní smlouvou, avšak za poměrů poněkud změněných; neboť voje Jiskrovy přinesly na Slovensko i učení Husovo a vlivem českým probuzeno tu i národní vědomí v té míře, že jazyk latinský ustupovati musil písemnému jazyku českému, jako se bylo nedávno před tím v Čechách stalo, tak že neblahé rozdělení národa českého z doby sv. Štěpána alespoň částečně odčiněno.

Z této okolnosti pak dá se vysvětliti, že král Matyáš, kterému nezbylo než uznati nový stav věcí, tak velice usiloval o to, aby získal koruny české, ku kteréž nyní již rozhodně tíhlo Slovensko.

Králi Matyášovi podařilo se arci jen částečně, a to ku škodě obou království, provésti úmyslu tohoto; za to rozhodlo po smrti jeho zejména Slovensko o volbě českého krále Vladislava v Uhrách a po osudné smrti syna jeho Ludvíka, prohlásilo se pro Ferdinanda, tehdy již krále českého; avšak to, čemu zabrániti chtěl Matyáš, stalo se přece, království uherské se totiž rozpadlo a Slovensko zůstalo ve spojení s královstvím českým.

Jelikož však král Ferdinand a jeho nástupci, ač vládli v Uhrách hlavně jen na Slovensku, titul králův uherských podrželi a podle zákonů uherských vládli, stalo se, že starodávné řády slovenské, vzdor tomu, že úřad generálních kapitanů byl stálým, přece vždy více ustupovaly před šlechtickým zřízením uherského státního práva a když obnoveno království uherské za Leopolda a zaváděna dle možnosti centralisace, mizelo zřízení národní na Slovensku vždy více, až konečně urbarialním patentem i poslední rozdíly obyvatelstva nešlechtického smazány jsou.

Ze starodávné samosprávy území slovenského zbyl tu pouze nepříliš významný název kraje předdunajského; a poněvadž starodávné obyčejové právo, kteréž týkalo se samosprávy jednotlivých krajin a národností, nikdy nebylo kodifikováno a v listinách jen řídké zmínky o něm se činí, musila pod vlivem nových názorů a pojmů zmizeti i paměť poměrů starodávných.

Zachovalo se sice v lidu slovenském temné a neurčité vědomí, že Slovensko a Uhry jsou pojmy rozdílné, a jakýsi určitý cit a vnitřní přesvědčení, že na Slovensku život veřejný i národní vyvinoval se zcela jinak než v Uhrách, ovládal každým, kdo jen poněkud zahloubal se v minulost Slovenska; ale pověděti, v čem tato zvláštnost spočívala, nedovedl nikdo. Proto se nesmíme diviti, že když národovci slovenští r. 1848 sestavovali své požadavky pro „vidiek“ (území) slovenský, nedovedli odvolati se k starodávným poměrům historickým; vidina zvláštního území slovenského zůstávala pouhým přeludem, bez těla a života i nemohla vzbuditi života nového v národě, který tak dlouho zápasil a tak mnoho strádal.

V sousedství Slováků žijí Malorusové čili nověji tak zvaní Rusíni, a sice od hranic haličských, kdež sousedí s Rusí haličskou, zasahujíce místy až do roviny potisské a na východ až do Marmaroše. Nejjihozápadnější tento výběžek národnosti ruské, dnes počtem asi půl milionu duší, zachoval se zde rovněž jako Slováci na Slovensku — z doby předuherské, kdežto živel ruský v dnešním Sedmihradsku někdy osedlý již do XII. věku téměř úplně vymizel, jsa vyhuben jednak hrabivými Pečeněhy, jednak zatlačen a pohlcen živlem rumunským, v té době již valně se rozšiřujícím. První zmínka určitá a spolehlivá činí se o Rusínech uherských teprve v polovici XIII. věku, kdež mluví se o nich jako o lidech svobodných, z čehož jde, že Rusíni v tomto zapomenutém koutě světa žili život celkem idylický, vzdělávajíce svá pole i pasouce svá stáda, od nikoho nejsouce znepokojováni.

Teprve když se zmohla říše polská a málo bezpečná hranice karpatská vyžadovala větší pozornosti, vzrostla i důležitost Rusínů na hranicích, v samých Karpatech osedlých. Arci nebyli to Uhři, kteří národ ruský organisovali a k platnosti přivedli, ale ruský kníže Theodor Koriatovič, který přišed do Uher ve XIV. věku, stal se prvým vévodou ruským pode jménem vévody hradu Mukačevského (dux de Munkach), ku kterémužto hradu veškerý národ ruský (diplomaticky odtud inclytus Ruthenorum populus zvaný) příslušel asi tak, jako národ slovenský k hradu zvolenskému, šaryšskému a j. Arci byl Koriatovič, pokud známo, jediným národním vévodou rusínským v Uhrách, ale titul ten nevymizel, neboť když spojeno ruské vévodství mukačevské s korunou, jmenováno vždy dominium regium ducale, ano ještě počátkem XVIII. věku vidíme Františka II. Rakoczyho užívati pyšného titulu vévody mukačevského, což ale — pokud víme — stává se naposledy.

Souborné toto pojímání národa ruského v Uhrách, jinak roztroušeného i na území jiných zámků královských, vysvětluje se tím, že Rusíni uherští tvořili jakousi vojenskou hranici po způsobu Srbů Temešvarských, jsouce k hájení hranic povinni, požívajíce ale jinak mnohých práv i výhod. Náčelníkem jejich byl buď vévoda mukačevský neb kastelan královský hradu mukačevského, když území to spojeno bylo s korunou; jinak byl národ ruský rozdělen na menší okresy, jimž říkali krajina, a sice vždy pod velením voleného vojvody čili setníka, kterýž byl zároveň i soudcem i velitelem branného lidu svého okresu, rozumí se pod vrchním velením kastelana mukačevského. Obyvatelstvo ruské, v dědinách usedlé, řídilo se právem ruským a vzhledem ku své povinnosti vojenské neslo břemena celkem jen nepatrná; ano i na pozdějších statcích panských lid ruský odváděl obyčejně pánům jen to, čím povinen byl prve k zámku, a žil podle způsobu předešlého.

Z doby Theodora Koriatoviče pochází však ještě jedno zařízení pro národ ruský v Uhrách od té doby velice důležité, totiž založení pravoslavného kláštera Basilianského u Mukačeva, kdež již v XV. věku bylo sídlo pravoslavného biskupa uherské Rusi. Důležitost zřízení tohoto vysvitne arci v plné míře, považíme-li důležitost národních pravoslavných biskupů na východě vůbec; neboť kde národ na východě nepožívá politické samostatnosti, tam vladyka biskup jest nejen duchovním pastýřem své dioecese, ale zároveň mluvčím a zastancem národa, tak jako víra pravoslavná pro svůj národní ráz je zároveň baštou národnosti*); i byl tedy v dobách, kdy nebylo národních vojvod mukačevských, vladyka mukačevský vždy přirozeným zástupcem národa ruského v Uhrách.

Přišla arci i v této příčině pohroma na Rusíny, ne sice z Uher, ale ze sousedního Polska, poněvadž národní život národností v Uhrách nesouvisel s královstvím, ale se zeměmi sousedními, kdež jednotlivé národnosti měly od jakživa svůj národní i duševní střed. Zavedení unie církevní Brest-Litovské koncem XVI. věku, mající za účel polonisaci krajin maloruských, zasáhlo i do osudu uherské Rusi, neboť i zde zaváděna unie, jak se z počátku zdálo, s úspěchem; ale odpor proti novotě, mající mnohem více účel politický než náboženský a směřující zejmena ku zničení zvláštnosti národní, byl i v uherské Rusi tuhý. Vláda rakouská zaváděla unii, a lid ruský vrhl se do náruči knížatům sedmihradským, kteří unii rušili, a odtud ten dlouhý a tuhý zápas o panství v severovýchodních Uhrách, který skončil teprve počátkem XVIII. věku.

Za Marie Terezie utrpěla Uherská Rus konečnou pohromu: urbariálným patentem zrušeno jest samostatné zřízení selské lidu ruského, jelikož patent znal jen lid poddaný, a za téže panovnice provedena konečně unie, takže biskup mukačevský, nyní sídlem v Užhorodě (druhý v Prešově), podřízen novému arcibiskupství Jagerskému; nicméně však drží se do dneška lid uherské Rusi houževnatě svého obřadu slovanského v bohoslužbě, i protiví se rozhodně každé novotě, kteráž by mohla setříti byť i v nejmenším původní podobu víry, již podnes jmenuje národ·pravoslavnou: jest tedy do dneška v Uherské Rusi, když účastenství v politickém životě je holou nemožností vůči terorismu maďarskému,**) víra pravoslavná (unitská) jedinou baštou národnosti ruské, vladyka-biskup jediným zástupcem národa, na jehož dobré vůli a lásce k národu i víře do dneška spočívá nejen přesnost víry, ale i nedotknutelnost národnosti ruské v Uhrách.

Nejzáhadnější z národností v Uhrách jest národnost rumunská, poněvadž do dneška není souhlasu mezi učenci, kde se národnost ta vzala. Jest sice nade všechnu pochybnost, že národnost rumunská jest národností romanskou, a sice smíšením živlu římského čili latinského a živlu nejspíše thrackého povstalá; ale mínění rozchází se v tom, kde národnost tato vznikla, totiž zdali na jihu neb na severu Dunaje její původ hledati se má.

---

*) U západních Slovanů mohli bychom ku porovnání uvésti snad jedině příklad Lužičanů, kde víra evangelická, pokud se hlásá v národním jazyku, je ochranou národnosti, jakož i duchovenstvo národní přirozeným zástupcem národnosti. Něco podobného za jiných okolností vyskytlo se i u Slováků.

**) Jediný pokus v té příčině učiněný dvorním radou Dobrjanským byl by tento zaplatil málem životem (1862).

Obtíž tato určiti původ rumunštiny spočívá v tom, že jazyk rumunský dělí se ve tři skupiny, a sice ve vlastní jazyk rumunský, kterým se mluví v království rumunském, v Uhrách, jižní Bukovině a ruské Besarabii, pak v jazyk makedovlašský čili cincarský, kterým mluví rumunské obyvatelstvo hlavně v Epiru ve větším množství obývající a jinde po Balkáně roztroušené, a konečně v jazyk, kterým mluví rumunské obyvatelstvo nyní již jen v několika dědinách Istrie. Všechny tyto tři mluvy jsou vlastně jen skupiny neb nářečí jedné a téže řeči romanské, která patrně jednotný původ míti musí a tudíž ani původem svým místně děliti se nesmí.

Původně, kdy se o makedonských čili epirských a istrianských Rumunech nevědělo, byl o Rumunech jinak dosti málo známých jediný náhled, totiž ten, že jsou to zbytky a potomstvo římských kolonií staré Dacie, kteréž se v hranicích někdejší té provincie římské udržely až na naše dny. Ale od sta let, kdy známe zejmena makedonské Valachy nebo-li Cincary, povstalo nové mínění o původu této národnosti, především německými učenci hlásané, že totiž národnost rumunská nepovstala ve starodávné Dacii, nýbrž na Balkáně. Důvody k přijetí této nové theorie zdály se také býti dosti závažnými, i vrcholí asi v následujících větách: 1. starodávná Dacie byla v držení Římanů pouze 170 let a při jejím opuštění za vpádu gothského odvedeno obyvatelstvo římské na pravý břeh Dunaj, takže na severu Dunaje nemohla se vyvinouti národnost rumunská; 2. první zmínky o Rumunech na severním břehu Dunaje ve středověku jsou teprve z XIII. věku, kdežto před tím ve starodávné Dacii, jakož i na celém severním břehu Dunaje střídaly se národnosti tak, že nemohlo zůstati nic původního; 3. na jihu Dunaje vyskytují se stopy živlu rumunského mnohem dříve, rumunština jeví patrné stopy vlivu thrackého, a mohla tudíž povstati jen na Balkaně, odkudž se pak Rumuni stěhovali za Dunaj.

Prvého z uvedených náhledů drží se i pisatel těchto řádků, jelikož se mu povedlo vésti důkaz z uherského práva, že Rumuni jsou na území uherském, tedy na severu Dunaje, starším národem než Uhři, a o jich přestěhování na sever Dunaje řeči býti nemůže. Starodávná Dacie byla totiž ve starověku asi tím, čím je dnes Kalifornie neb jiné na kovy bohaté země, a zalidnila se živlem římským za krátkou dobu poměrně více než jiné provincie, méně příležitosti k rychlému zbohatnutí poskytující. Při vpádu Gothů převedena část obyvatelstva původu římského na pravý břeh Dunaje, ale protože vpád ten byl kvapný a vichřici vše zničující podobný, nemohlo o pravidelném vystěhování býti řeči, zejmena když barbaři již i na pravý břeh Dunaje zabíhali; co se nevystěhovalo zavčas, prchlo kam mohlo, především do nepřístupných hor a lesů, kdež zachovalo se v době stěhování se národů až do příchodu Slovanů, jímž nastala pro tyto kraje doba míru, takže i obyvatelstvo po horách plaše bloudivší mohlo vésti zase život klidný. Zde v horách, na hranici mezi Banatem a Sedmihradskem, jakož i na severu Sedmihradska až do Marmaroše, kdež se dají spořádané jich poměry stopovati do doby před příchodem Uhrů, sluší hledati prvotní sídla Rumunů, jakož šíření se jich i na úkor živlu slovanského do téže doby padá.

Druhá část obyvatelstva starodávné Dacie, která byla převedena za Dunaj, do dnešního Srbska a Bulharska, zmizela za stěhování národů odtud úplně a vyskytuje se teprve v X. věku v Makedonii a horách epirsko-thesalských. Máme pak o osudech tohoto obyvatelstva celkem zprávy dvě: jednu starší, v životopise sv. Demetria, kde se vypravuje, že za vpádu různých barbarů římské obyvatelstvo od Dunaje utíkalo k jihu a v městech řeckých v Makedonii hledalo útulku, kdež se i pořečtilo, a druhou pozdější, v zápiskách řeckého stratega z XI. věku, kdež se vypravuje, že obyvatelstvo romanské v horách Pindu žijící uteklo sem od Dunaje před barbary. Jelikož pak se dá stopovati posunování se pastýřských Makedovlachů podél moře až k samému Terstu, byla by tím souvislost a jednota původu všech tří větví rumunských dokázána a netřeba bráti útočiště ke krkolomným thesím učenosti německé.

Uherští učenci přijali však učení německé v poslední době šmahem, ne snad proto, že by horovali pro učenost německou, ale proto, že these německá se jim velice hodila; neboť jak mohli se Rumuni domáhati nějakého práva v Uhrách, když byli z milosti přijatí přistěhovalci z Balkánu? Z tohoto uspokojení nad novou vymožeností maďarismu vybouřila je arci ne tak práce pisatelova v té příčině, jako zejména ta okolnost, že Rumuni přisvojili si výsledky práce pisatelovy a bez prodlení je vedli do boje. To pobouřilo poněkud i maďarskou nadutost, takže jeden z předních listů maďarských (Pesti Napló) dosti otevřeně spornou otázku charakterisoval asi v tato slova: „Věda toho nemůže více ignorovat, zejmena ne věda maďarská, poněvadž otázka ta má pro nás i politickou důležitost. Nespočívá totiž otázka v tom, zdali byli Rumuni národem po pádu Dacie čili nic, nýbrž zdali jich přistěhovalé Maďarstvo již v Sedmihradsku zastalo neb zdali později tam přišli, to jest zdali tam jsou Maďaři nebo Rumuni obyvatelstvem starším, a když z toho politické následky chceme vyvoditi, kdo z obou má starší práva na tento kraj.“ Jest tedy v Uhrách i otázka o osudech Rumunů do života zasahující, a nebude snad na škodu, když o minulosti záhadného toho národa několik slov proneseme.

Do vydání robotního patentu měli i Rumuni v Uhrách zvláštní postavení, požívajíce namnoze národní autonomie na základě zřízení hradového jako národnosti již svrchu vypočítané. Tak sousedili s uherskými Rusíny Rumuni Marmaroše, nejstarší to držitelé pozemků v tomto odlehlém koutě Uher, a příslušníci hradu Hustu, se zřízením vojenským jako Rusíni. Tato skupina Rumunů zdá se býti jednou z nejstarších na území uherském, neboť ještě ve XIV. století jmenují se v pramenech národní vojvodové rumunští v Marmaroši jakožto náčelníci národa. Když pak v Uhrách zkracovány jsou národní svobody rumunské, tu odešel národní vojvoda Dragoš, syn vojvody Bohdana, s částí národa svého a založil za Karpaty při řece Moldavě zvláštní knížectví rumunské, kteréž potom zváno jest moldavským (1359); ostatní část národa, která v Marmaroši zůstala, spravována jest potom od kastelanů královských na hradě Hustě, i těšila se autonomnímu postavení na základě práva rumunského až do minulého věku.

Podobně jako knížectví moldavské založeno jest i knížectví valašské čili multanské (munteňaski = montanus) z Uher a sice z malé zemičky rumunské Fogaraše, mezi Alutou a horami sedmihradskými, když národní vojvoda Radul Černý v polovici XIII. věku, snad následkem třenic neb dokonce utlačování národnosti rumunské se strany nedávno přišlých kolonistů německých, s částí národa přešel hory a usadiv se uprostřed řídce roztroušeného již obyvatelstva rumunského, stal se zakladatelem nového samostatného panství rumunského; obě tato knížectví přečkala zlobu věků a tvoří dnes spojené království rumunské.

Z Fogaraše neodešel arci veškerý národ, i požívali ti, co zůstali, podobného asi postavení jako Rumuni v Marmaroši, jsouce příslušníky hradu Fogaraše. Podobného postavení požívali též Rumuni na jihozápadě Sedmihradska, v komitatu huňadském, rozděleni jsouce na čtyři okresy čili distrikty. Taktéž bylo i ve východní části dnešního banatu temešvarského, kdež dvanácte valašských distriktů činilo tak nazvaný banat severinský.

Ve všech těchto skupinách byla téměř výhradně zastoupena národnost rumunská; mluví se tu o národní šlechtě rumunské a národní samosprávě rumunské na základě obyčejového práva rumunského; ano tak daleko sáhala samospráva tato, že na př. v banatě severinském neměl nikdo ani z Uher samých práva se usaditi bez svolení národního sjezdu dvanácti jmenovaných okresů čili distriktů i můžeme vzhledem k této houževnatosti, s jakou i jižní tato skupina rumunská odolala choutkám maďarským, předpokládati, že v těchto horských krajích byla druhá kolébka národnosti rumunské.

Uprostřed mezi oběma autonomními skupinami národnosti rumunské byli usídleni Rumuni vlastního Sedmihradska i obvodu Velkovaradínského čili tak zvaného Zátisí. O posledních víme velmi málo i můžeme s určitostí pověděti jen tolik, že v době uherské žili v hornaté části této země ponejvíce jako poddaní arci s povinnostmi jen takými, jaké znalo právo rumunské vůbec. V Sedmihradsku však jeví se znenáhlý úpadek národnosti rumunské; neboť kdežto Rumuni v XIII. věku byli ještě čtvrtým národem v zemi i na sněmích zastoupeným, zápasí již v XV. věku o svou svobodu osobní a podlehají konečně znenáhla v době samostatných knížat sedmihradských (v XVII. věku).

Národ rumunský byl, pokud paměť naše sáhá, národem pravoslavným i užíval, jsa obklopen Slovany, v bohoslužbě a potom i ve veřejném životě jazyka slovanského. Církevní samostatnost získala nejprve obě knížectví zřízením zvláštních metropolí, ale uherští Rumuni ještě dlouho potom neměli ani zvláštních biskupů. Teprve v XVII. věku, kdy vyskytuje se na půdě uherské již metropole srbská, přišli Rumuni uherští v církevní styk se Srby uherskými a zůstali s nimi ve spojení až na naše dny, kdy bývalý ministr Šmerling za jich obeslání říšské rady zřídil jim zvláštní metropoli. Jazyka slovanského neužívají však Rumuni v bohoslužbě již po dvě století a sice rozhodně od té doby, co císař Leopold dobyl Sedmihradska i pokusil se s částečným též výsledkem zavésti mezi Rumuny církevní unii. Politika rakouská tedy zavdala podnět k probuzení literárnímu národnosti rumunské, kdežto politická její zvláštnost vždy více na půdě uherské brala za své.

Národnosti dosud uvedené žily v Uhrách na základě svého národního obyčejového práva, které sice nebylo nikde výslovně sepsáno, ale ve skutečnosti se vždy s velikou bedlivostí zachovávalo. Mimo tyto národnosti byly však v Uhrách i jiné ještě, jež vyjaty byly z obecního práva a zřízení uherského t. kolonisté různých národností, kteří požívali též výminečného postavení a sice na základě královských privilegií.

Z těchto byli Kumani co do postavení národnostem výšeuvedeným nejbližší, neboť se spravovali též svými národními kapitány, odváděli zvláštní daň, stavěli svým spůsobem národním vojsko i byli podřízeni pouze palatinu. Jim podobně zřízeni byli i hajduci i jiní, ano i toulaví cigáni měli své privilegium od krále Sigmunda, dle kterého je směl souditi pouze vojvoda cigánský.

Největší důležitosti nabyli však v Uhrách kolonisté němečtí, kteří přicházeli po různu již v XI., houfně však v XII. a XIII. věku, usazujíce se tu v jednotlivých městech, tu v celých krajinách. Králové uherští přijímali rádi tyto kolonisty i dávali jim privilegia, poněvadž tito se zavazovali k stálým ročním platům komoře královské i k určité vojenské povinnosti, a kolonisté zase přicházeli houfně, poněvadž za nepatrný závazek obdrželi nejen půdu, ale i hojné výhody obchodní a průmyslové; nezanášeli tedy tito němečtí kolonisté ani do Uher kulturu německou, neboť hleděli pouze využitkovati poměry na úkor domácího obyvatelstva; poněvadž pak na ně nepřišla žádná podobná pohroma jako v Čechách v době husitské, hráli tito uherští Němci také poměrně větší úlohu téměř až na naše dny.

Nejdůležitější skupina německá nalezala se v Sedmihradsku, jsouc jednak největší, jednak požívajíc nejstarších svobod na základě privilegia krále Ondřeje II. z r. 1224. Tito Sasíci — tak se obyčejně jmenují — zasídlili téměř celý komitat bělehradský v Sedmihradsku i měli především za úkol hájiti hranici uherskou proti Valašsku. Obyčejně mluví se o sedmi sídlech saských v Sedmihradsku, celkem jich však bylo jedenácte (officielný plný titul zní: septem sedes saxonicales nec non duo, cum terra Brassoviensi et Bisztriciensi) i požívali úplné samosprávy, majíce v čele svého voleného saského hraběte. V politickém ohledu hráli úlohu ne příliš idealnou; jsouce obklopeni Rumuny i bojíce se zaniknouti v moři rumunském, stali se Sasíci záhy rozhodným nepřítelem tohoto národa i dorozuměli se za týmž účelem s Maďary a Sekely, s kterýmiž vešli již r. 1437 v pevný svazek, tak zvanou unii tří národností v Sedmihradsku; nicméně podařil se účel ten teprve v XVII. věku, ačkoliv již v XV. věku v politickém ohledu rozhodovaly pouze zmíněné tři národnosti.

Podobnou větší skupinu tvořili Sasíci i ve Spiši, kdež uprostřed slovanských národností utvořili spolek 24 obcí, založených hlavně ve vymýtěném spišském lese, se zvláštním hrabětem v čele. Politické důležitosti nabyli však tito spišští Němci teprve ve XIV. věku, když králi

Karlovi společně s košickými a druhými šaryšskými kolonisty pomáhali proti Slovákům; ale důležitost jejich netrvala dlouho, neboť od té doby, co král Sigmund dal polovičku těchto obcí v zástavu Polákům, přestali míti rozhodující hlas na severu. Jich úlohu převzalo arci potom město Košice, kteréž od XIV. věku bylo svobodným městem královským a za nedlouho i předním místem na severu království uherského.

Třetí větší skupina německá byla na Slovensku, v tak nazvaných báňských městech, kdež požívala pouze místní autonomie; nepovedloť se těmto Němcům protrhnouti národní organisaci Slovenska, ba naopak, jsouce odkázáni na Slováky, pozbývali poznenáhla i své národnosti.

O něco houževnatěji drželi se Němci na hranici dolních Rakous a Štýrska, na západ od řeky Raby, kdež po delší dobu hráli politickou úlohu dosti důležitou, vstupujíce od XV. věku častěji v politické spojení se sousedními zeměmi habsburskými. Ostatní německé obce městské měly však důležitost politickou jenom potud, pokud patřily ke skupině měst tavernikalných nebo svobodných obcí městských. V novější době hrají však tyto německé kolonie vesměs úlohu dosti smutnou, neboť jen s malými výminkami udržely se v původní ryzosti národní a štítíce se spojiti se s národnostmi je obklopujícími sklonily dobrovolně šíji svou pode jho maďarisace.

Tajné hoře.

(K vyobrazení.)

Vzelený soumrak dumavý
hluboké, tiché doubravy
přicházel panoš bledý;
unyle zíral do mechu
a čelo v hojném povzdechu
ukláněl na kmen šedý.

Co nesměl ani řasy kmit
v komnatě hradní vyzradit,
zde šeptal stinné skrýši:
jak duše toužebná se pne
po skvoucí hvězdě líbezné
ach! v nedostupnou výši. —

Zní opět lesem jeho vzdech,
rukama lomí, klesá v mech
a zrývá prsa mladá.
Ach, na věky již pro mne zhas'
andělských zraků čarojas
a noc mi v duši padá!

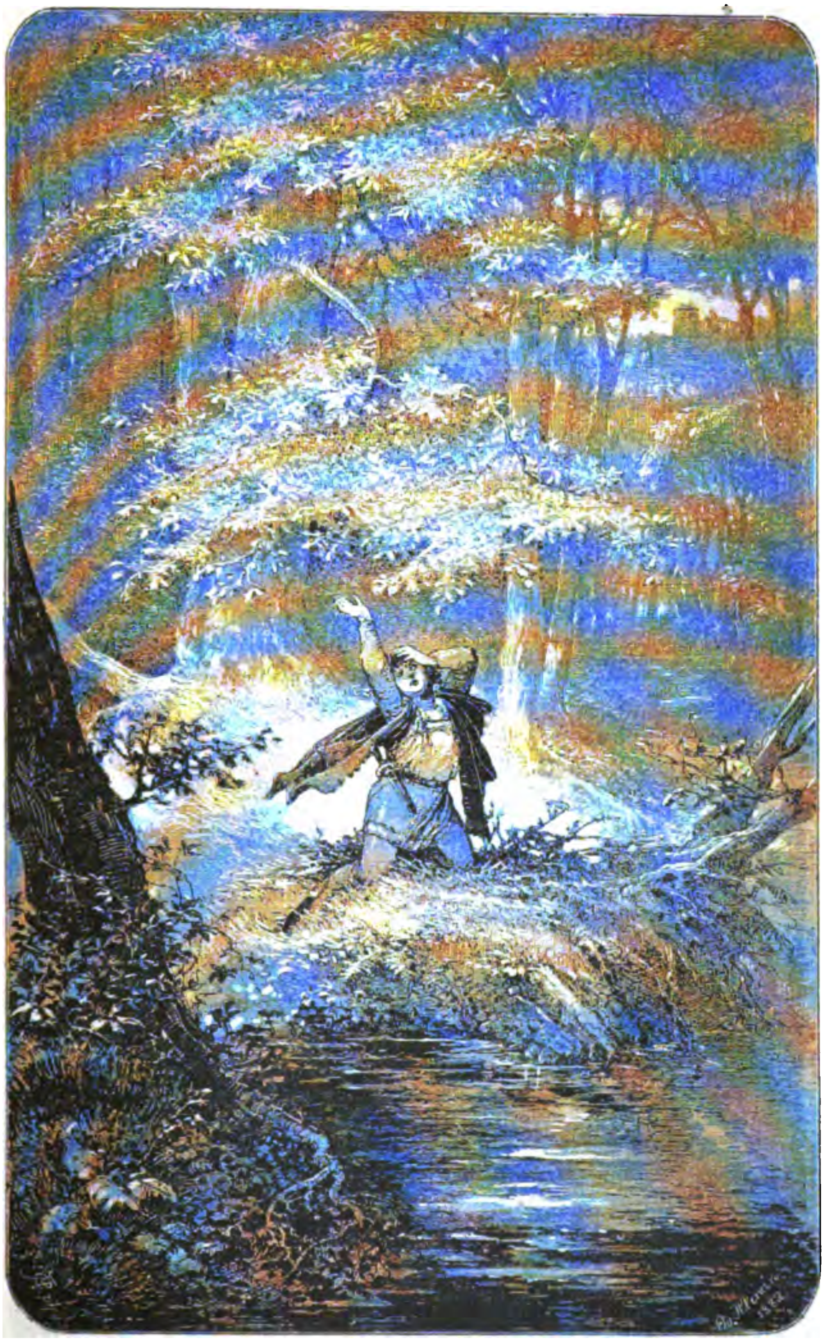

Tajné hoře. Kreslil Bartoloměj Hlavín.

Mám žíti dál? Nést věčný bol? — —
Hvozd mlčí teskně. Vánkem kol
jen listí padlé chřestí
a s podálného hradu zní
fanfára lesem svatební
jak hrana lásky, štěstí.

J. D.

Alexandrie.

Z cest

Jos. Wünsche.*)

U své brady přísahám, že nikterak nechci pomlouvati anebo rozšiřovati řečí utrhačných. Ale přece o Alexandrii vypravovati nemohu případněji, leč sdělím-li krátce, co — ovšem již několik roků přede mnou — napsal o ní císař Hadrian.

— Nikdo tu nečinně neklade rukou svých do klína — tak asi ve volném překladu píše Hadrian Servianovi. — Zde sklo se robí, tam papír a onde plátno. Zdá se, že každý tu nějaké řemeslo provozuje. Mrzáci na nohou, slepci, ano i chromí rukama činí se. Každý z nich a všichni znají jen jediného boha — Mamon. Tomu koří se křesťané, židé a všichni národové. —

Tak Hadrian ve 2. věku po Kr. Tu pak mně v 19. věku nezbývá ovšem nic jiného, nežli že řízný výrok ten podepsati musím plným jménem. Vidím, že nelze ostřeji charakterisovati Alexandrii, než jak římský císař sám ji charakterisoval. Vidím, že Alexandrie již tenkráte byla měrou vrchovatou, čím nyní je, veliké výrobiště, skladiště a průchodiště veleobchodu mezi třemi díly světa, jeden velechrám Merkurův a veliké obětiště mamonu světského.

Co praveno tu o mamonu, nebudiž Alexandrii vykládáno ve stránku zlou. Čím Alexandrie vždy byla a posud je, k tomu hned předem byla určena. Že stala se tím skutečně, k čemu byla založena, to svědčí zajisté o velikém bystrozraku Alexandra Macedonského, velikého zakladatele jejího. Když vyměřovali tu směr a rozlohu hlavních ulic a náměstí, tu nedostávalo prý se staviteli bílého prachu, jímž vše označoval. Trousili tedy mouku. A hle, se všech stran shluklo se ptactvo nebeské a mouku nasypanou požíralo hltavě. Tak od pradávna shlukují se tu rozmanití národové a rozmanitá náboženství ku čilému obchodu a výtěžku přebohatému. Ne beze příčiny vážné založil Alexandr město své v západním cípu trojhranu doleního Egypta. Věděltě zajisté již tenkráte předobře, že od západu po severních březích afrických valí se mocný proud mořský, který by přístav nového města bahnem nilským zajisté brzy zanesl, kdyby dále na východě bylo založeno. Proud ten zanesl již všecky vý-

---

*) Článek tento zaslal nám spisovatel z cesty své po Východě, kdež posud mešká, v dubnu t. r. *Red.*

chodní přístavy egyptské, zanesl i přístavy světovládných druhdy Feniků a ohrožuje i nový přístav u Port Saidu založený. Alexander uvažoval velmi bedlivě a volil velmi šťastně. Alexandrie rostla a zkvétala velmi rychle. V této půdě starodávné, ctihodné vzdělanosti egyptské znovy obrodila se vzdělanost řecká a utěšené nesla brzy ovoce. Za Ptolomeovců zde tvořilo a bádalo vše, co na světě vědou slynulo neb uměním. Zde tvořili výteční malíři, zde počítali mathematikové, léčili lékaři, myslili libomudrci, mluvili řečníci a pěli básníci. Panovníci sami pečovali o vědu a umění a o učence a umělce postarali se královsky. I učení křesťanské záhy se tu ujímalo a Alexandrie i učeností křesťanskou nade všecka ostatní města záhy vynikla. — Asi půl věku před Kr. dožila se Alexandrie svého největšího rozkvětu. Tenkráte přes půl milionu obyvatelů hostila. Ale tu počali již Římané míchati se v poměry egyptské. Od té doby pak sužována Alexandrie jak častými vzpourami a boji o trůn tak i válkami občanskými a hádkami náboženskými. Alexandrie klesala za Římanů, klesala za chalifů arabských. Nejníže klesla pod tureckou vládou Mamluků. Průplavy nilské a přístav bahnem a pískem zaneseny, úrodné kdysi okolí spustlo naprosto. Z někdejšího půl milionu obyvatelů živořilo tu již jen asi 5000 chudiny žebrácké. — Teprve na počátku tohoto věku počala Alexandrie ze spánku opět se probírati. Nový panovník Mohammed Ali zlepšil přístav a založil nový průplav, jenž Alexandrii s Nilem opět spojil. Průplav dle sultána Mahmuda nazván Mahmudijí. Mahmudie posud je hlavní tepna obchodu alexandrinského. Tou zkvetla Alexandrie, že má opět již přes 200.000 obyvatelů, z nichž více než třetina jsou Evropané. Je to pestrá směsice lidí ze všech konců světa sem se sběhlých. Tuzemci, ač ve většině, mají tu postavení dosti podřízené. Z cizinců pak, jako již na počátku bylo, hlavně Řekové ve veliké jsou většině. Za nimi stojí hned Vlaši, Maltezáci a Židé, pak Francouzi, Angličané, Rakušané a Němci.

Jediná myšlenka všecky sem zavedla, jediná myšlenka tuto strakatinu národů tu udržuje a ku rozmanité činnosti povzbuzuje, snaha to: zbohatnouti za krátko. Některým ovšem Štěstěna přeje, ale většina po dlouhých letech s holou rukou a s prázdným váčkem odcházejí, jak byli přišli. Jen na zkušenosti stali se bohatými, ale zkušenosti ty jsou tak smutny, že ani nejlehkomyslnější Žid na ně nic nepůjčí.

Hlavní střed moderní Alexandrie bez odporu je náměstí Mohameda Aliho. Je to obdélník asi 100 kročejů široký a asi 600 dlouhý. Zde stojí domy vysoké a vesměs nádherné. Mnohé z nich náležejí některým princům egyptským. Přízemky skoro vesměs v nádherné krámy upraveny. Několik set liber z malého krámečku platí se nájemného. Zde na odiv vystaveny jsou všechny výrobky evropské, skvosty a drahokamy, hedbáv a těžký brokát. Zde kavárny páchnou a cukrárny lákají lahůdkami. Zde Hôtel de l' Europe, přední hostinec alexandrinský, ve kterém člověk za 30 fr. denně žíti může zcela pohodlně. Zde konsulát americký a veliká budova francouzského, nebo Francie již od dávných dob pískala tu prim. Zde i hlavní společnosti paroplavební mají své agencie, tak Messageries Maritimes, rakouský Lloyd a Peninsular and Oriental Comp. Zde kolem domů široké a pohodlné táhnou se chodníky a dále obstojné dláždění z velikých desek žulových. Zde člověk jakoby byl v Evropě. Zde má vše i najde vše, i dech moderní civilisace — zápach plynový. Již od r. 1866 Alexandrie plynem se osvětluje. Veliká plynárna daleko za městem založena při samém břehu Mahmudie.

Podélný střed náměstí Mohameda Aliho těžkými řetězy železnými ohražen a dvěma řadami stromů posázen. I pevných mramorových sedadel ku pohodlí obecenstva veliký je tu dostatek. Ve středobodu náměstí na mramorovém podstavci přes 6 m. vysokém stojí obrovská jízdecká socha Mohameda Aliho, uchvatitele a upravitele nynějšího Egypta. Francouz ji modeloval, Francouz ji lil. Je to jedna z málo soch mohamedánských panovníků. Koran naprosto zapovídá vyobrazovati tvory živé vůbec a člověka zvláště. I zdejší bohoslovci a vykladači písma pomníku tomu nemálo se protivili. Ale ruch v Egyptě vše modernisující i zde konečně zvítězil nad šedou theorií stárnoucího koranu, a Mohamed Ali jako za živa tak i po smrti přece dostal se na vrch. Lehce a hrdě tu sedí na hřebci arabském. Pod širokým turbanem obličej ostrý, významný. Zrak chytrácky pronikavý s uspokojením velikým jakoby rozhlížel se po Egyptě kolem, rozhlíží se po „svém“ Egyptě. Kde vzal Mohamed Ali tento majetek? — Našel jej a nevrátil, — ukradl Egypt. Kdyby ta ústa jeho chtěla mluvit, tu mohla by vypravovat, jak přišlo, že z chudého, osiřelého kluka dozorce silničního, stal se obchodník v tabáku, z obchodníka vojenský dobrodruh a z toho — samovládce egyptský. Byltě Ali obchodníkem věru převýborným. Když tabák mnoho nevynášel, zařídil si obchod ve velkém, obchod se zeměmi. „Kšeft“ šel. Ale on se v tom také vyznal! Osob i poměrů využitkovati uměl jak náleží, nosil na obou ramenou, mluvil horké i studené z jedněch úst, štval druha proti druhu a sám třetí — se radoval. Tak dostal se někdejší tabáčník Mohamed Ali za živa na trůn egyptský a po smrti na postament v Alexandrii.

Nedaleko pomníku Aliho ze samých prken strakatě omalovaných velmi prkenně stlučen je jakýsi kiosk. Tam dvakráte za týden, v neděli tureckou a křesťanskou, ode 3 do 5 hrává egyptská kapela vojenská. Ti hnědí a černí hoši nastrkáni vesměs do modrých soukenných uniforem, na hlavě mají tarbuše a na nohou skutečné boty a což výslovně dlužno podotknouti, boty — dobré. Partesů drží se jako klíšťata, nikdo ani notičky nepustí, ale půl tonu výš nebo níže, — na tom nesejde. Každý jako posedlý fouká tu a dýchá, píská a třiská, až pot hrčí potůčkem po osmahlém obličeji.

Kolem kiosku zatím rozproudil se pravý a čirý život národní. Přišlo obecenstvo egyptské obojího pohlaví, barev nejpestřejších a nejrozmanitějšího stáří od nemluvněte v písku se batolícího až ku šedé stařence k zemi nachýlené. Přišli zámožní v oděvu čistém a nádherném i žebráci a mrzáci v cárech pytlových, muži v košilích světlobarvých a v burnusech šedých, černých, modrých a žíhaných. Poněvadž je právě zima, ten i onen plece nebo hlavu šátkem si ovinul, nejeden i kabát evropský přes košili oblekl. Na hlavě převládá tarbuš, turbanů jen málo viděti. Nohy z pravidla jen ve přirozené a vlastní kůži má obuty. Kde pérka viděti, to je již egyptská noblessa. Ženy a dívky dlouhou mají košili barevnou až k patám sáhající, přes ni přehozen je plášť modrý nebo černý. Dlouhé a úzké černé závoje od očí až k nohám splývají a mezi očima mosaznou nebo zlatou rourku mají připevněnu. Černé Habešky však nosí závoj bílý. Přišly i chůvy bohatých rodin čistě oděné a děti pánů svých buď za ruce vodí nebo na ramenou nosí. Dítě koňmo sedí na rameně buď pravém nebo levém, obličejem ku hlavě chůvině obráceno. Mladá cikánka tu jako srnka skáče od družiny ke družině, ku každému něco pepřeného propoví a již utíká, aby zasloužené mzdy si neutržila. Škádlí tak muže i ženské, kde koho zastihne; nikomu nedá pokoje. Hlavně mladí šviháci egyptští přízně její hledí si získati. Kupují jí cukrovinky. Ona však všecko zase hned dětem rozdává. Hle, tam již zase někomu něco pošeptala a již zase jako diblík zmizela. Je bosa, a černé vlasy volně rozvlňují se po ramenou. Bílá košile až po kotníky spadá. Přes ni pak a přes hlavu rozestřen široký černý plášť. Ten ona v ladné záhyby vždy koketně si upravuje. Na ruce má zlatý náramek. Ten sňala konečně s ruky a na noze nad kotník si připevnila. Z nové této nohou svých ozdoby velikou má radost. Svým známým kolem hned ji ukazuje; ovšem že ukazuje spolu i nohu, která čisté vody jak živa snad ještě ani neviděla.

Tak to tu chodí a skáče, směje se, křičí a řve, žebře a fňuká, skotačí a běduje. Obcházejí prodavači šálů a ručníků, cukrové třtiny a sladkých lahůdek, kukuřice pražené a jader tykvových, hraček dětských, holí, karabáčů a těm podobných prostředků vychovávacích. Prodávají tu plechové lžíce, oranže a jiné ovoce, prodávají vodu, kávu a jiné tekutiny. Žebráci na odiv staví údy své „nádherně“ zohavené. V tom Egypťané byli a jsou dosud nedostižně velici. Jeden mrzák na př. ukazuje ruku svou, která by velikému slonu za nohu mohla sloužiti. Slepec honí tu slepce. Jen to je mi podezřelé, že každého vodí děvče ne ošklivé. Černá žebračka s malým dítětem na rameně stále nás pronásleduje. Žebře jednou „per la morte di Dio“ a hned zase „per la mort du Dieu“.

Hudba dohrává právě poslední odstavec nějaké předpotopní čtverylky. Mohamed Ali s výše své na vše hledí spokojeně. Veliké dílo vykonal, i on i nástupci jeho. Volal do říše své cizince, a cizinci naučili lid jeho hráti čtverylky. Cizinci vaky zlatem si tu plní a žijí a tyjí v nádheře a rozkoši, a ten lid ubohý nah a hladov ohryzuje třtinu cukrovou. Děti cizinců po zádech skáčí dětí domorodých a karabáče cizinců jezdí po zádech synů země zubožené!

Mohamed Ali na vše se usmívá.

Náměstí Mohameda Aliho opodál břehu mořského táhne se směrem jihovýchodním. Odtud ku severovýchodu po úžině něco přes půl km. široké a asi 3 km. dlouhé, která oba přístavy alexandrinské dělí, rozkládá se čtvrt čistě arabská s domky úzkými a vysokými a s uličkami klikatými. Čtvrtí tou ulice Ras-et-Tinská vine se až ku paláci královskému Ras-et-Tin zvanému a západní část poloostrova zabírajícímu.

Od náměstí k jihu a ku východu taktéž táhlo se dříve nekonečné bludiště domků chatrných a uliček uzounkých. Ale do směsi té v době novější vedeny široké silnice, veliké množství starých domů strháno a z těchto zřícenin pak povstaly znenáhla rovné, široké třídy s velikými domy po spůsobu evropském stavěnými. Tak ku jihozápadu táhnou se třídy Mahmudova, Anastasi a Ibrahimova, k jihu a k jihovýchodu ulice sloupu Pompejova, mešity atarinské, poštovská a Šerifa Paše. Ku východu 2 km. táhne se třída rosetská. Třída Ibrahimova jen o něco málo je kratší. Město obehnáno starými hradbami a suchým příkopem v délce asi 5 km. Břeh však hradbami ohražen není, nýbrž brání se jen pevnostmi pobřežními. Mimo to na mnohých povznešených místech jak ve městě samém tak i mimo město ve velikém polokruhu vzdělány mnohé náspy a pevnůstky, které sice město samo udržují na uzdě, aniž by mu však proti nepříteli platné poskytovaly obrany. Uvnitř hradeb jsou však posud ohromné pusté prostory, vzdělaná pole a lesíky palmové. Kdyby milion obyvatelů měla Alexandrie, kdo ví, bylo-li by pak vše náležitě zastaveno. Na jihu města průliv Mahmudův ústí do přístavu. Zde po obou březích jeho povstalo nové předměstí obchodní. Zde také staré hradby již strženy, kdežto jinde z města vychází se posud asi 6 úzkými a opevněnými branami.

Výstavnost města velmi je nestejná. Palác nádherný střídá se tu s chatrčí polosesutou. Věrný to obraz společenských poměrů zdejších: boháč tonoucí ve přepychu a žebrák hlady hynoucí. Několik ulic kolem náměstí Mohameda Aliho pěkně je dlážděno. Všechny ostatní ulice a uličky dláždění posud neviděly. V těch hromady prachu a písku, jakož i bláto bezedné dělí se o panství rok co rok. Čím dále od náměstí se vzdalujeme, tím skrovnějšími a chudšími stávají se domy. Zeď znenáhla ustupuje stěně prkenné, lesklé sklo v oknech dřevěnému mřížení. Ale jsou to pořád ještě domy. Ode středu dále vídati často i malé kostkové baráky z bláta nilského uplácané. I to jsou ještě obydlí pečlivě sestrojená, mající dvéře a malinká okénka. I komín ze bláta viděti lze na střeše ploché. Ještě stupeň níže. Béřeme-li se třídou Anastasi k jihu a zabočíme-li za pahrbkem tvrze Cafarelliho v pravo, octneme se ve zvláštní čtvrti. Zde bydlí z chudých ti nejbídnější. Ale jak bydlí! To už nejsou ani baráky z bláta utlučené. Paláce to zvláštního druhu. Zdá se, že jsou to jen veliké bedny různo zde rozestavené. Kolik štěrbin, tolik mají oken. Prknem vylomeným do špinavého vchází se nitra. Prší-li, hojně sem zatéká. Ale čerstvý vzduch volný všude má průchod. Krbu neb ohniště tu není. Jednak není místa a pak kde by vzali také na palivo?! Je-li zima, vyhřívají se venku na sluníčku. To věru nejlacinější způsob vytápění. — Ještě nižší stupeň příbytků lidských! U samých hradeb městských Beduini rozestírají a napínají své stany. Upevňují je koly do země zaraženými a těžkými balvany. Toť obydlí volného syna volné pouště. Lehké je, že každý větru vánek jím pohrává. Ve stanu na hromádce složen veškeren majetek a všecko náčiní, jehož potřebují v jednoduchém životě svém bez potřeb. Domácí pán jak dlouhý tak široký roztáhl se přede stanem. Černé mraky doskočných much obletují ho. Osmahlý obličej jeho oblíbené je besediště jejich. Beduin much neodhání ani. Zvykl tomu. Opodál pána svého protahuje se huňatý pes. Vztekle na nás doráží. Pojďme raději!

Pomocí zažívacího a čichového ústrojí svého poznal jsem brzy, že na náměstí Mohameda Aliho, a to v pasáži Cavourově, pije se nejlepší černá káva tureckého vaření. Platím 1 stříbrný piastr (asi 6 kr. rak. mince) za malý koflíček. Je dosti drahá, a hlavně také proto, jelikož platím ráno, v poledne a večer. Neboť ráno, v poledne a večer nořím rty do moku vonného.

V pasáži Cavourově je tedy dvorní moje kavárna. Nevíte-li, jak vypadá pasáže Cavourova a arabská kavárna, myslete si zcela obyčejný a to hodně těsný dům průchodový. Arabská kavárna nepotřebuje mnoho. Hlavní věcí je tu dobrá káva řádně upražená a utřená a ohniště, na kterém káva se vaří ve plechovém hrnečku s dlouhým držadlem, a sice pro každého zvláště. Novin arabská kavárna nepotřebuje naprosto. Nejdůležitější noviny druh druhu poví ústně. O vysokou politiku a důležité věci, jako je na př. zpráva, prorazí-li kde co 266 nebo 267 hlasy, ti hlupáci zde ani se nestarají. Každý tu jen srká a srká a z táhlého nargileh husté mraky vonného kouře vyhání. Sebe menší slovíčko je holou zbytečností. Drahých zrcadel, svítilen a pružných pohovek potřebí tu také není. Mají jen malé nízké židličky bez lenochů. Na jednu si sedneš a druhou přišoupneš si mezi nohy. Sem pak kavárník kávu ti postaví.

Ale podstatnou věcí arabské kavárny jsou mouchy a cídiči bot. Jakmile vstoupíš do kavárny, vrhnou se na tebe hejna krvežíznivých much a cídičů bot. Sotva arabské dítě odrostlo peřince, v níž — mimochodem řečeno — zavinuto jak živo ani nebylo, stává se — cídičem bot. Toť první krok, jímž stává se užitečným členem společnosti lidské. Toť první stupeň onoho nekonečného žebříku služeb a službiček, jimiž Arab zde Evropanu se propůjčuje. Slouží a sloužiti bude až do smrti. Z lokajství nikdy se nevyzuje, i kdyby měl ty nejkrásnější juchtoviny. Na pána to Arab zde s těží přivede. Až narostou mu delší nohy a až něco si přispoří, pak koupí si oslíka a bude Evropana po Alexandrii voziti. To jest: Evropan si sedne a pojede a Arab poběží za ním. Až pak Arab sesílí, stane se nosičem, podomkem a t. d. Do úpadu udře se pro Evropana. Až sestárne a nebude moci z místa, stane se hlídačem před skladištěm. Za Evropana bdíti bude na tvrdém dláždění, aby Evropan klidně a bez starosti spáti mohl na lůžku hebounkém. — —

Na zemi přede mnou usedlo takové drobné stvoření, a té chvíle zmocnilo se koženého obalu nejspodnějších částí obou podstavců smrtelné existence mé. Stvoření na malé kučerovité hlavě má bílou čepičku, která druhdy bývala snad také beze záplat a děr a dokonce snad i vypraná. Pod čepičkou černá se černý obličej. Na těle má nějakou rozedřenou kazajku a přes kazajku modrou košili valně již sešlou.

Stvoření teď kartáčem třikráte zaťukalo na malý dřevěný truhlíček. Upřelo na mne své dobrácky čtverácké očičky, roztáhlo černá ústa ku veselému úsměvu a vycenilo na mne dvě řady zubů bělostných. To znamenalo v naší české prose, abych nohu postavil na drožku z truhlíčku vystupující. Stalo se. Stvoření potírá mé teletinky černětí rozředěnou a leští a leští dvěma velkými kartáči, až se prohýbá. Ruce to má jako dvě měchačky a nožičky jako dvě špaňhelky dobře vykrmené.

Když jedna bota vyleštěna, že skví se jako večernice na východě, opět se ťuká, abych i druhou botu položil do černého prádla. Opět silné ťukání. To znamená, že obě již oděly se leskem bezvadným. Za tento výkon umělecký dostane stvoření půl stříbrného piastru. Stvoření ze záňadří opatrně vyndavá pytlík bavlněný a tak veliký, že by snad všecky půlpiastry z celé Alexandrie do něho se vešly. Půlpiastr zmizel ve veliké prázdnotě chudé peněženky a stvoření vesele dále jde za svým výdělečkem. Ale nešlo ani daleko. Přepadlo hned mého souseda.

Stvoření jmenuje se Hasan. Kdo uvykl „Hasana“ nemysleti si jinak než jako krvežíznivého ukrutníka s vyceněnými tesáky a s břitkým tulichem v rukou, nechť si špatnou představu svou popisem mým trochu poopraví.

Když druhý den přišel jsem opět do kavárny, Hasan již z daleka zuby na mne cenil a ústa roztahoval. Důvodům tak vábným odolati jsem ovšem nemohl. Musil jsem rukám jeho znovuzřízení obuvi své opět svěřiti. Třetí den věděl již, že jsem jeho a že bych se ani neodvážil jinému cídiči poseděti. V pevné té naději a ve přepychu neobmezeném nechal mnohé ze svých souumělců a souumouněnců naběhnouti. Po straně zuby cenil čtverácky, když jsem jednoho po druhém odháněl.

Tak stal se Hasan mým dvorním cídičem bot. K této světové události připomínám již jen, že egyptští cídiči bot platí daň, a to dosti značnou daň, — přes 10 až i přes 20 zl. ročně na našich penězích.

Poštovnictví egyptské je v době novější velmi dobře spořádané. Ale Alexandrie nemá jen jednu poštu, nýbrž má jich hned celý půltucet. Anglie, Francie, Rakousko, Vlachy a Řecko mají zde poštovní úřady své. Ale listonošů nebo těm podobných strojů roznášecích neznají tu naprosto. Psaní přijde na poštu a zůstane tam zcela jednoduše a tiše ležeti, až adresát si pro ně přijde. Že si má pro ně přijít, to musí adresát sám vědět, a ví to také z pravidla. Lidé jsou tu k sobě tak úslužní, že si to hned sdělí. Ještě týž den přijde přítel X a řekne: „Ty, příteli Ypsilone, máš na poště psaní.“ Y dojde si na poštu a takovým způsobem mívá list ještě dříve než my v Rakousku. U nás nezřídka listonoši ani za to nestojí, aby odevzdal list jediný; čekává, až přijde ještě druhý. Jindy zase list paní listonošové tak se zalíbí, že jej dříve všem svým tetám a tetkám ukazuje, a to trvá také několik dní. Mluvím ze zkušenosti, která je smutná a čest nám nedělá. Něco podobného v Egyptě státi se nemůže. V tom ohledu Egypt nás již předhonil. Přesvědčil jsem se o tom. Psal jsem z Alexandrie do Kaira člověku, s nímž jsme se neznali. Ale kdo ví, obdrží-li list, když není listonošů, — obával jsem se. Obratem pošty měl jsem v Alexandrii odpověď. Psal jsem opět. Odpověď hned tu zase byla.

Jediná nehoda v Alexandrii je ta, že má tolik poštovních úřadů cizích. Očekáváš-li list, nikdy nevíš jistě, s kterou poštou přijde. Proto poptávati se musíš na všech poštách, t. j. musíš běhati z jedné pošty na druhou. Ale zlu tomu asi již brzy bude pomoženo. Z cizích pošt jedna za druhou vezme za své. Nebude jich potřebí, jelikož pošta egyptská co do solidnosti každé jiné evropské se vyrovná. — —

Za to však v penězích posud se tu vyznám pramálo. I pochybuji bohužel již z předu, že ve zdejších penězích vůbec kdy se vyznám.

Musil bych se státi především učeným numismatikem poloantickým i moderním, abych věděl, kdy jaké mince zde a v jiných státech i velmi vzdálených byly raženy a kolik která dosud platí. Na mnohých mohl bych si to sice zcela jednoduše přečísti, ale já na štěstí arabsky posud ani neslabikuji. Neboť i kdybych velmi plynně četl, ani pak bych to nepřečetl, neboť veliká většina všech mincí tak jest ošoupaná, že písma na nich již ani čísti nelze.

Co z drobných mincí cizinci zde nejvíce do ruky přijde, jsou stříbrné plíšky, 2, 1 a $^1/_2$ piastru platící. Ty však velikostí svou mezi sebou liší se pramálo: splývá co do velikosti dvojpiastr s piastrem a piastr s půlpiastrem. Dlouho hlavu vždy mohl jsem si rozlámati, a přece nikdy jsem nevěděl, co v ruce držím. Ošoupaný plíšek jako plíšek. Ale konečně jsem na to přece vyzrál. Měřím to vždy. Je-li to objemu většího, je to dvojpiastr; ne-li, je to piastr nebo jen půl. Těch však již ani měřením nebylo lze rozeznati. Zde zrak již nikterak nestačil. Dlužno tu bylo ku pomoci přibrati jiný smysl: hmat. Mačkám tedy. Dá-li se to snadno prohnouti, je to půlpiastr, jinak je to celý. Tak peníze v Egyptě jen měřením a hmatem lze rozeznávati. Není to pěkné kriterion?

Půlpiastr platí asi 3 kr. r. m. S drobnější mincí, hlavně měděnou, laskaví tuzemci nás cizince obtěžovati ani nechtějí. Z pozornosti a úslužnosti k nám, ať kupujeme cokoli, cenu vždy tak pěkně zarovnají, aby stálo to alespoň půl piastru. Kupuj maličkost sebe malichernější, méně než půl piastru zajisté nestojí. Níže to pro nás neudělají. A kdybys jedinou sirku kupoval, vyberou ti z celého balíčku tu největší, tu nejhladší, zkrátka vždy tu nejdokonalejší. A co stojí, prosím, tato sirka? Půl piastru.

Hřebík, čamrha, jehla a t. d. — všecko po půl piastru. I to aby do vás všichni rohatí! — —

V naší ulici, která jmenuje se třídou mešity atarinské, je veliký shon. Z domu našeho všecko vybíhá, sklepníci i kuchařky. Já také. Po ulici blíží se kapela 7 hudebníků: 2 trouby a 2 klarinety, 2 bubny a činely. Z toho již evropský hudebník notný „rámus“ by způsobil, — což teprve arabský! Ten nástroji svými bodá, vrtá, řeže a seká do uší, až tyto otékají. Je to jediná strašlivá dissonance symfonická, ale je v tom system, je to dílo mistrovské! Za hudbou v dlouhé řadě táhne se 5 nízkých vozejčků, podobných těm, kterými ve velikých městech u nás zboží se rozváží. Každý vozík kobercem je přikryt. Vždy jedna herka jej táhne, ale nenamáhá se při tom příliš. První herka hlavu bílým šátkem má zavázanou a veze 4 vyšívané polštáře lenoškové. Druhá veze rovněž čtyři polštáře, ale jinobarevné. Na třetím voze 3 polštáře pod hlavu s hedbávnými vložkami. Na čtvrtém složeny jsou koberce a žíněnky a modrou hedbávnou látkou přikryty. Na pátém voze dřevěná truhla jakási strakatě malovaná, pak malý stoleček pokrytý kobercem překrásně vyšívaným, za tím vysoká kovová nádoba a několik velikých škopků měděných. Na konci sedí ženská se dvěma velikými voskovicemi. Mimo to na každém voze sedí vždy několik dětí. Vážně se usmívají. Jsouť si patrně vědomy nádhery a velebnosti tohoto průvodu. Tak slavným způsobem dováží se roucho nevěstino do domu ženichova. Nevěsty tu však není. Ta s družkami svými baví se zatím ve společné lázni.

Za průvodem veselým rychle ubírá se smutný pohřeb chudého. V předu zástup řvoucích mužů, za nimi smečka kluků vřískajících a za těmi na marách hrubě jen otesaných rakev s nebožtíkem, suknem přikrytá. Za rakví opět hejno řvoucích a bědujících žen v černých závojích a modrých pláštích, pak slepci a žebráci a lidé chudí. Je to pohřeb chudého, nesou ho také jen chudí, vždy tři po každé straně. Od zadu přistupují k marám vždy noví nosiči, ku předu postupují a první odstupují. Všecko kvapem ku předu se žene, aby nebožtík rychle, rychle přišel do ráje. Ovšem nepřijde tam jen tak zhola. Mnohé zkoušce i spravedlivý musí se ještě podrobit, než se tam dostane. Tak do hrobu k němu sestoupí dva andělé strašlivého vzezření, Munkar a Nekír, a vyptávati se ho budou, aby se přesvědčili, má-li víru pravou. Zlého budou mučiti, ale dobrému neublíží. Dobré i zlé skutky jeho na váze velmi přísně budou se odvažovati. Pak bude mu jíti po mostě „es-sirát“ zvaném, který rozepjat je nad peklem a užší je než vlas a ostřejší než ostří meče břitkého. Byl-li hříšníkem, spadne s mostu do pekla, kde ďáblové mučiti ho budou jak žárem nesmírným, tak i mrazem třeskutým. Ale spravedlivý šťastně přejde do ráje. Ale nepřijde tam jen pro své zásluhy, nýbrž jen z milosti boží. Avšak jaký to bude v ráji život! — 80.000 krásných jinochů rajských bude mu posluhovati. Z rajských panen, jejichž oči velmi veliké a černé budou, dány mu budou 72 ženy mimo ženy, jež měl na tomto světě, ač bude-li si těchto přáti. Bude míti dále stan z perel, hyacinthů a smaragdů veliký velmi. Při jídle posluhovati mu bude 300 sklepníků. Ti jídla přinášeti budou na mísách zlatých, a sice 300 jich přinesou najednou, každá bude míti jinou krmi a sousto poslední tak líbezně mu bude chutnati, jako první. I vína popíjeti, ač zde se zakazuje, na onom světě bude dovoleno, jelikož vínem rajským nikdo se neopije. Nejbohatšími šaty hedbávnými, a to hlavně zelenými, odívati se budou blaženci, mladost dána jim bude nevadnoucí a dětí kolik si jen přáti budou. Ale vším tím povrhovati budou oni vyvolení, jimž přána bude blaženost nejvyšší: ráno i večer patřiti ve tvář hospodinovu. — — Zkrátka, člověku se dělají takové laskominy, že by skoro si přál dáti se přezkoušeti od Munkara a Nekíra, ale jen kdyby pak toho prožluklého mostu nebylo, jen kdyby toho mostu nebylo! — —

V Alexandrii každou chvíli slyšeti, že někde se vloupali, něco vykradli, někoho přepadli a pobodali. Bývají to často právě umělecké kousky řemesla dlouhoprsťáckého. Kdo to krade, kdo bodá? — Řekové — tak odpovídá se jedním hlasem. Skoro zdá se, jakoby cizinci v Egyptě rozličná řemesla a zaměstnání dle národnosti mezi sebou byli rozdělili. Tu Řekům mezi jiným připadlo i zlodějství, ač nelze neznamenati, že se jim i Maltezáci a Vlaši hojně pletou do řemesla. Mezi cizinci Řeků je nejvíce. Mezi těmi veliká většina takových, kteří přicházejí s holýma rukama a s prázdnou kapsou. Každá loď, která ve zdejších přístavech se staví, přiváží několik takových chudých potomků Achillových, Odysseových a t. d. Každý chce vydělat, mnoho vydělat, snad i zbohatnout v této zemi cizí, jako zlaté Eldorado vykřičené. Ale práce nedostává se, a žaludek je krutý pán. Mravních zásad velmi po sporu a i ty jsou velmi nepevny. Příležitost příznivá láká. Hloupý člověk často chlubí se penězi. Neopatrnost špatný je strážce. Řek nemá ničeho, jen odvahu má za deset hrdinů, ostrý nůž a veliký hlad. Černá noc je němá jako ryba, ta nic nevyzradí. —

Toť ovšem nejnižší vrstvy řecké a vlašské národnosti v Alexandrii. Avšak tytéž národnosti mají tu postavení také velmi vážené. Nejbohatší velkoobchodníci jsou Řekové. Řekové jsou též majetníci velikých krámů, kde nejrozmanitější potraviny se prodávají. Vlašská intelligence zastoupena hlavně advokáty a umělci hudebními. Francouzové vynikají hlavně svým řemeslem uměleckým jako klenotníci, čalouníci, řezbáři a t. d. Strojnictví opanovali hlavně Angličané, ač i Němci mají tu již několik továren na stroje. Rakušané a Němci konečně zabývají se kupectvím a bankovnictvím, lékařstvím a vyučováním. Velikou většinu piváren alexandrinských — a těch je tu množství nesmírné — drží Němci a to hlavně židé rakouští neb uherští. Z Čech konečně přicházejí hudebníci a hudebnice, vesměs šumaři řemeslničtí.

V Alexandrii každé náboženství užívá svobody nejvolnější. V Alexandrii modliti se a spasen býti může každý člověk dle své vůle a dle svého přesvědčení. Podobně i žíti a najísti se může každý dle své chuti a náklonnosti a dle — prostředků.

Tak chudý fellah, na bobku sedě na sluníčku, za rohem pěknými zuby svými ohryzuje třtinu cukrovou. Ve předních hostincích usedá se za table d' hote dobře obsazenou, zde v čas ustanovený musíš se dostaviti, dělati toiletu k jídlu, proseděti mnohou krásnou hodinu a poslouchati cizí rozumy a rozoumky.

Toť ovšem dva body nejkrajnější, chudý nedostatek a přepych labužnický. Ale jíti můžeš i zde zlatou stezkou střední. V každé z hlavních ulic je veliké množství restaurantů, hostinců, hospůdek, kuchyň stálých a potulných a to těch nejrozmanitějších rozměrů, odstínů, chutí a vůní. Zde voliti může každý dle libosti, ale volba nebývá věcí snadnou.

Tak i já, drže se naučení apoštolského, dlouho zkoušel vše, než dobrého konečně jsem se přidržel. Rozhodl jsem se pro neveliký restaurant řecký „V Paradisu“ v ulici Anastasi. Tam u samého vchodu pěkné maso bylo vyloženo. Kuchyně hned vedle u okna byla upravena. Kuchaři jsou čtyři, dva bratři, majetníci závodu a dva jinoši pro výpomoc. Ve předsíni již stojí několik stolů, které mají také ubrusy. Pak je tu malý dvoreček a kolem něho několik menších pokojíků. Vše úzké je a sklenuté. Vše připomíná rytířské síně hradu středověkého. Pod večer pak několik formanských luceren vše tajemným pološerem ozařuje. Nejraději sedávám ovšem na dvorečku. Zde dýše vše poesií orientální. V prvém patře kolem táhne se neširoká pavláčka dřevěná, bujnou zelení hustě zarostlá. Uprostřed dvorečka tajemně šeptá žvatlavý vodotrysk. Voda padá do nevelikého vodojemu, na jehož okraji mramorovém rozložena je nejrozmanitější zelenina. Zůstává tak vždy čerstvá a čistá jako sklo. Celou jednu stranu dvorečka zabírají ctihodné soudky cyperského ve třech řadách nad sebou uložené. Odpočívají klidně a čekají, až sklepník natočí mi výborného rudého. Jak pravím, místečko to velmi vábivé a pro spekulující filosofy jakoby zvláště bylo stvořeno.

Jsem tu jak náleží spokojen. Ceny jsou dosti mírné a jídla velmi chutná. Maccaron neopomenu ani jednou. Dobrá je i „čabrakie“, sekanina v zakyslé listy zelné svůdně přioděná. Výborná je „stufata alla greco“, dušená hovězí, usmívající se ze sladkých cibulinek a velikých česneků, jejichž velezajímavý obsah jenjen se vypije. A což když jsou zughettiny nebo zughetty, veliké dušené okůrky sekaninou nadívané, — tu srdce teprve usedá rozkoší!

Proti mně sedí jakýsi mladý Arab a něčeho pojídá. Je již emancipován, zkouší to po evropsku. S vidličkou a nožem dlouho zápolí, přendavá z pravice do levice, ale ani tak ani jinak to nejde. Konečně i nůž i vidličku zahodil a pomocí pěti prstů loví z talíře. Mlaská při tom jako selátko. Když vše byl vylovil, všech pět si olizuje najednou a pak ještě každý zvláště a to velice důkladně.

Ale včera jsem se přece napálil. Čert mi nedal dobře dělat, a já všetečka zkusiti chtěl také vína bílého. Hostinský mi je vychvaloval jako pravý div výbornosti, jemuž rovno není na světě ani na tomto ani na onom. Pije prý se jako malvaz, právě jako nejlepší olej ricinový. — Neodolal jsem pokušení a dal jsem si sklenku. — Pili jste již někdy olej ricinový? — Já pil, bohužel, ale už to nikdy neudělám.

Naše trattorie má také tajný zadní vchod. Tudy z ticha přicházejí a odcházejí osoby zakuklené, patrně arabské. Sedají v místnostech nejzadnějších a nejtemnějších, kde nikdo jich nevidí. Mám podstatné příčiny míti je v podezření, že tam v tichosti a tajnosti oddávají se zapovězenému požívání onoho moku, který již nebožtíku tatíčkovi Noahovi udělal takový škandál. — Ale já jich neprozradím. Neříkejte to také nikomu!

Před Paradisem hraje veliké piano s klikou. Arabům je to něco prapodivného a dělá jim to nemalé potěšení. Obecenstva zevlujícího husté zástupy. Jen s těží jsem se prodral. Za tmy šel jsem procházkou ku břehu mořskému. Vlna za vlnou do břehu ráz na ráz. Pane, to je jiná melodie! A to krásné nebe hvězdnaté, to je snad jen zlatá partitura ku veliké, převelebné ouvertuře této!

Ve hlavních ulicích alexandrinských rozproudil se život sváteční, slavnostní. Sklady na náměstí Mehemeda Aliho na odiv staví to nejkrásnější a nejdrahocennější, co tají se v šerém jich nitru. Vše vyloženo co nejpůvabněji, co nejlákavěji. Světla tisícerá rozmnožují lesk a zvyšují nádheru. Vše v oči bodá. Zde zlato a šperky drahé, tam látky nádherné, zde veliká dítata krásně oděná, blondýnky nejidealnější a brunetky až rázu egyptského, pohyblivé ovečky, koníčky, vozejčky, hry rozmanité a hračky nejpestřejší. Dárky vánoční! Avšak vy sami dobře znáte tu poesii sterých světel a zraků zářících radostí. Staví se tu velicí i malí. Děti ručičkama tleskají radostí. Vědí, že přijde Ježíšek, že nadělí bohatě. O jak krásné to budou časy!

A opodál stávají děti egyptské, odřené a špinavé. Nesměle a s očima strnulýma hledí na všecku tu krásu. Vidí patrně, že se tu něco děje; leč co se připravuje, tomu nerozumějí. Jim Ježíšek nenadělí.

Přišla doba dětinné poesie vánoční, kdy

Při betlemské salaši
pásli ovce Valaši,
anjel se jim jukázal,
do Betlema jít kázal. —

Viděl jsem v duchu ty bělostné koberce sněhové, rozestřené od vísky ku vísce, od lesa k lesu, od řeky k potoku. Viděl jsem ty jemné stíny měsíčné, modrající se po zasněžené o půlnoci stezičce. V dáli slyšel jsem zvonů hlaholení a táhlé zvuky trouby pastýřské. Pak ku trůnu Nekonečného zpěv vznášel se velebný, ten prostinký a srdečný zpěv vánoční: I pěkně Vás vítáme k nám, milý Pane Jezu Kriste! —

A všecko to byl jen klam. Nebylo stromečku, nebylo světélka na něm, nebylo cest zasněžených. — Seděl jsem v osamělé komůrce. Ruce pobodané otékaly. Krvežízniví komáři dělili se o mou krev více než kdy jindy. Snad i oni dnes chtěli si udělat dobrý den.

Přišla půlnoc, všech nocí máti, půlnoc po štědrém večeru. Zvony zahučely. Chtěl jsem jít do kostela. Přišel jsem na ulici. Zde bylo vedro právě letní. Z ulice mešity attarinské kolem pošty egyptské zabočil jsem ku Františkánskému klášteru. Leč dvéře byly zavřeny. Odtud bral jsem se ku brance vedlejší. I ta byla zavřená. Opět ku vratům hlavním; buším a čekám. — Neotevřeli.

Z dáli zaznívala prostinká melodie nešená slabým hlasem varhan: Vítej, milý Jezu Kriste! — —

Druhý den ovšem vrata byla otevřená dokořán. Šlot se do kostela officielně. Všude škrob, lesk a voňavka. Kdo měl co nového, přišel ukázat. A kdo by byl neměl, vždyť za několik dní krámy se vyprodaly! — Všude jen se hemží vyfintěnými maminkami a vyfintěnými slečinkami, vystrojenými dětmi a chůvami. Mužské pokolení po chrámu se prochází, aby vidělo, aby se obdivovalo. I marináři přišli tahem velikým, jsout komandováni.

Při mši byla také hudba. Ale jaká to hudba! Dětský sbor a několik dechových nástrojů na intrády a rozmanité kudrlinky. Nebyl to ani zpěv lidu, ani umělý zpěv církevní. Vlaši posud nevědí, co by s kyriem si počali. Je to introitus k pobožnosti. Vlach ještě rozpustile se směje a má při tom obličej již v pobožné vrásky sbírati. To jde mu velmi ztěžka, proto hudba se mu nedaří. Samá fráze nicotná. Kyrie sem, Kriste tam, — tak padá to na sebe jako planý snop na planý a zrníčka v tom není ani jediného.

Gloria již snáze se povede. Gloria Vlach nadělá, až uši brní. Veselá arie z nějaké zapomenuté opery nábožně se roztáhne; děti plesají, jakoby se sfantit chtěly, trubky řehotají fanfary ty nejnebeštější.

V offertoriu vypomáhá nějaké solové broukání na fagot s průvodem varhan, a pak již chutě do Creda. Také ve Credu Vlach sice není příliš pevný, ale nějaký hrdinský pochod a la Trema Byzancia také to zpraví. — Takým směrem nesla se tu kostelní hudba vánoční.

Uchýlil jsem se do tmavého kouta ku zaprášeným pavučinám. Víčka se zavřela: neviděl a neslyšel jsem, co děje se kolem. — Ve mlhavé dálce vynořil se mi obraz veského kostelíčka českého, a s výšin nebeských snášela se tajemná melodie:

Vítej, milý Jezu Kriste!

Chlév Augiášův.

Báseň

Sully-Prudhommea.

Přeložil

Jar. Vrchlický.

Elidský Augias měl tři tisíce volů.
Jakmile viděl je, byl štěstí na vrcholu,
v nich cenil jmění své, jež dlouhou spořivostí
byl získal; žarlivý však osud v svojí zlosti
se mstí. Zdi, ve kterých skot bučící se skrýval,
se tměly spustlé, chlív jak příšera jen zíval;
ze stružek bahnitých a z kalu stáje, běda!
se vznesla Furie tak děsná, hrozná, bledá —
mor. Kolem krajina v dál zela nedoměrná,
ni brázdy na poli a tráva suchá, černá
pod slunce paprsky, jež bez hnutí se zdály;
pastýři do města se v kvapný útěk dali.
Jen sem tam hubený skot bloudil osamělý,
a s nebe Apollon, ten dárce světla skvělý,
však často podrážděn tím, čemu světlo dává,
dešť hněvných šípů svých sesýlat neustává.

Král ve svém paláci se zavíral dny, noci,
lid nechal bouřit se, dvůr plašit, bez pomoci,
a jeho synové, hřešíce na své mládí,
jen smrti smějí se a vespolek se vadí
a s hlukem perou se o poslední kus masa,
a lačně hltají poslední, zlatoklasá
co poskýtá jim žeň. Král s duší nedojatou
své váží poklady a korunu svou zlatou,
jež nemůž zachovat, co těžká rána ničí,
své zlato, pouhé nic, když v zemi plod neklíčí.
A smutně trávil tak sklamané stáří bolem,
když slyšel, Herakles že prohlíží kraj kolem;
i dal jej zavolat, své neštěstí s ním sdělil:
Viz, mor co zahubil, žár do kola co sbělil;

pluh v poli opuštěn od kleté ruky stojí,
vzduch mrtvý, otráven; slyš, vyčisti stáj moji
a já ti nabízím, co nejdražší mi v světě,
díl volů desátý! — Syn Zeva v síly květě
a srdcem, postavou nad něho třikrát vyšší
se usmál, mysle jen na dobrý skutek v tiši.
Však vida přečetné kol syny krále státi,
děl: Celý podnik ten mně nelze na se bráti,
svou provedu jen část, však divím se, že mládci
tak líní, lhostejní a neteční jsou k práci.

Já, Cres děl, statný jsem a umím krotit koně,
sám páru novému vůz svěřím v divém honě,
ať bič je podráždí, ať stín je třeba zleká!
A nikdo jako já, komoni, jenž se vzteká,
pěn plnou tlamu v ráz nesevře lehčí dlaní;
po kraji propasti bez všeho namahání
čtyř hřebců otočím spřež divou v nové reje,
mám pevnou půdu rád, jež duní a se chvěje;
však nikdy nepůjdu za tři sta býků cenu
své nohy ponořit v bahniště toho pěnu.

Děl druhý Fémios: Já nemám srdce baby,
leč v nehodný ten čin mne nikdo nepřivábí;
psů smečka divoká v hor stínu, mezi lesy
za stopou pádící, štěkajíc v jedné směsi,
ryk trub, luk napjatý, srsť, z které krev se řine,
a kanec skácený jak balvan, jenž se šine,
to pouze radost má! To věru trudné dosti;
a často potvory, ač nebojím se, v zlosti
jsem cítil, k hrudi mé tesáky své jak tlačí.
Ať špiní se kdo chce! Mně sláva lovu stačí.

Děl Megas: Herakle, mně dokaž, že se bojím!
Ať přijde zápasník, já zmužile mu stojím,
mé páže sevrou jej, až lupne mu to v kříži,
jej stisknou, jeho šij mých paží pozná tíži,
já běžím, hodím disk, jak daleko jen žádáš,
na pěstě biju se, král her; leč darmo bádáš,
bys dokázat mi moh, že chlív je tělocvičnou!

Hníst hlínu lepkavou, z ní dělat vázu sličnou,
jíž ovál plný jest a profil přiměřený,
vše hloubky změřiti, reliefy zdobit stěny,
a kolem sestrojit nymf tanec neustálý
a umně zatočit dvě ucha do spirály,
víc věru neumím a víc netoužím ani,
mně statky, výboje a moc — jen liché zdání,
já pouze miluju — Fileos, čtvrtý, pravil.

Kdo s hnusem bojovat se bál anebo znavil,
ten ještě bojí se a silný není věru,
děl Herkul, pro mne smrt je hračka v sluje šeru,
ať nazývá se lev, ať morem sluje tady;
ty, lovče, zůstaň zde, ty, athleto zvlášť mladý,
ty, pěkných obrazů příteli, zůstaň hochu,
dál miluj, druhu můj, jejž baví hlíny trochu,
v tom čase výbojů, kde vražda jen se šklebí,
ku mravů zjemnění je tebe zapotřebí.
Jdu sám! — A odešel, a hrdopýšky nechal,
nechť v ironický smích za ním jich pozdrav spěchal.
Jen v slzách Fileos sám cítil hanbu bratří.
Král pozoroval vše jak věc, která se patří.
Jdi, pravil s úsměvem, vím, práce tvá je tuhá. —
Lid zdravil s jásotem božského dobrodruha.

V mlčení nádherném kol všecky chlívy spaly,
jak věc, bez násilí již smrt v svůj závoj halí;
dál tiše hniloba v nich bujela a vřela,
jak obra hnijící by kostra v slunci tlela.
Svou silou Herakles tu těžkou práci měřil,
že rázem najednou ji dokoná, on věřil.
Již brány zavřené on starou veřej točil
a v černou kloaku jak v bránu Hadu vkročil.
Hned pavouk, z pelechu jsa splašen, mizí v stínu,
v zrak jemu vrhaje svou šedou cupaninu.
Až po pás hluboko on v bahniště se chýle,
svou hlavou naráží o stropu trámy shnilé,
vzduch pln jest výparů a tíží jej a tlačí;
zde býků mrtvoly ve špíně, ve chumáči
mu cestu tarasí, a rychle na vše strany
plaz lesklý, černý hmyz kol prchá polekaný,
a on tmy žijící pod svojí patou cítí
a šedý netopýr, kněz temnosti, se řítí
od stropu s pištěním, jak černý blesk se vznáší,
much těžkoletých vír z mrch hromady se plaší
a hraje v temnosti svých křídel klamným zlatem.
Na strašném místě tom smrt po něm sáhla chvatem,
a brzy vrávoral a jeho silné plíce,
jen zvyklé na vzduch hor a lesů borovice,
se těžce nadmuly, chroptíce po tom vzduchu,
rty jeho zbledly hned, krev bila v bouřném ruchu.
Pryč! rychle odtud! ven! A cítil, kterak padá
a poznal, co to jest, když údům mizí vláda,
ač vůle řekla „chci!“ Však dále odhodlaně!
Zde umřít? Nikoli! — A hmataje, až k bráně
se dodral s nejvyšším sil napjetím. Zdaž víme,
ó vzduchu, svatý dne, čím jste, když okoušíme

tu vaši lahodu a vaše dobrodiní?
Jen dech váš athlety a dobrodruhy činí!
Vstal, chvíli přemýšlel. Jak sladko patřit kolem,
jak sladko dýchati! A s jakým těžkým bolem
je těžká povinnost, bez vzduchu, dne, a v boji
když člověk octne se před různou cestou dvojí,
z nichž jedna „štěstím“ jest a druhá trpkou „cností“,
jak stezka neschůdná se ztrácí do vysosti,
a znova kdyby měl zas počít svoje žití,
že člověk z všeho zla nejvíc jen závist cítí.
A pln těch myšlenek on bloudě došel k břehu,
kde tekl Alfeos ve srázném, prudkém běhu,
a radost bleskem hned mu ozářila líce.
Snil. Tato voda zde obrovská pomocnice.
Hned měřil zrakem svým řečiště stezky křivé,
sklon půdy, sílu vln a jejich rázy divé
a pravil: Otec můj mně poslal, řeko, tebe,
já ustoup před chlívy, však s tebou, posle z nebe,
s tvým proudem zmohu je svou páží pomáhaje;
pojď, já tě povedu! ty vymeteš ty stáje!

Les blízký jemu dal hned vše nářadí k tomu:
sám sobě urobil klín z nejstaršího stromu,
kmen, hrubě přitesán, byl jemu těžká stoupa.
Jak sochař v skálu bil, nechť slunce žárem stoupá,
on v hlíně nohy své, nechť žehly jako střely,
bez stesku pracoval dál, dělník osamělý,
až oklamán pak dnem, ač stejně svěží síly,
na kraji příkopu při měsíci zdřím' chvíli.
A záhy v hlubokou a valnou strouhu vběhla
vln smečka divoká a hučíc výše šlehla,
na chlív se uvrhla a rostla v stálém spěchu
a s tmavým duněním na stavby bila střechu;
i padly pilíře a v zmatku, v směsi plna
a s býky, háďaty, jak pozvedla je vlna,
strž vzdmutá rostla výš, ty ostrovy v ní čněly,
a v středu příboje stál Herakles sám, smělý,
a hřbetem, rameny a rukama a hlavou
vln spádu pomáhal tu řídě bouři dravou.
Ó vlna pochmurná ve jícnu Skylly méně
hřmí než ta potopa zde vyjíc vyděšeně,
a lodí zobáky, jež dravá bouře drtí,
tak nesrážejí se, jak trámy ve padrti;
a moře Jonické, kam trosky ty se valí,
k zděšení Tritonů se černým zdá být v dáli,
a nad tím chaosem, nad spoustou touto blahou
mrou hvězdy čtyřikrát svou kráčejíce drahou,
až voda konečně do prostorů všech vniká
je čisté nechajíc, po černé dlažbě stýká.

Jak vítěz do města, jež vzdmuto boje vlnou,
jde zvěstovati mír, ač zbroj má krve plnou:
on nestřás bahno své, bez odkladu po práci
šel lidem jásavým obklopen ku paláci.
Vlas blátem potřísněn mu čelo bil i tváře,
a kalem pocákán jde Herkul štěstím záře,
nic v kráse netratě však strašlivější chvátá,
jsa bohu podoben půl z bláta a půl zlata.
Již přišel; velebnost, jež z očí jeho plála,
smích, který zbudil se na ústech mnohých, sňala,
neb krále synové mu slávu záviděli,
a jeho zbláceným když skráním smát se chtěli,
blesk jeho očí šleh a smíchu jich byl trestem.
— Zvuk lyry, pravil král, má slávu tvou nést městem!
Však tři sta volů teď rek za odměnu žádal.
Král jako překvapen a udiven se hádal.
— Já nemám tři sta dát, to bozi dosvědčí mi,
tři sta z tří tisíců nemohu zváti svými.
— Nad ztrátu jich, ó věz, mne nespravednost bolí!
— To bylo hračkou ti, co začneš s těmi voly?
— Mně zisk můj vyčítej a nech jen slávu moji!
— Nuž co jsem slíbil ti?
— Posilním paměť tvoji:
desátou volů část.
— Kterých?
— Jichž plné chlívy.
— Ne, těch co zbyli mně.
— Ty lžeš!
— Vem chcíplé, chtivý!
Tu Jupitera syn se nezdržel: Ty zmije!
ty podlý taškáři, tvá krev mé bláto smyje
a vaše, práci mou již nazýváte snadnou.
Stár šest let, athleto, lvy pěstí bil jsem pádnou.
Ty, jenž se vychloubáš, spřež koní zkrotit letnou,
já hydru přemohl s hlav silou nepočetnou,
má chůze běhouna rychlejší věru byla,
s železným kopytem laň ta mne neznavila;
slyš, lovče, létavých já šípů bez pomoci
jsem kance za srst chyt na hrdle, ve dne, v noci,
já lesy vyčistil a hory, strže, skrýše,
že lepší jsem všech vás, uvěřím v hrdé pýše,
neb podle vašich slov v nehodném reka dílu
ku blahu národa jsem cvičil svoji sílu.

Děl, rázem uchytil svou pěstí obrovitou
za jednu ze čtyř noh trůn kovaný a hbitou
jím rukou zatočil, jak by to kámen v praku;
na krále, na syny jej hodil bez rozpaků,

pak nejmladšího z nich, sochaře, korunoval,
(neb tento v smíchu všech jen se mu obdivoval),
pak vyšel z paláce, jsa svatým hněvem vznícen.
Tou prací bez platu jsem s dostatek již sycen!
tak křičel po cestě, a ženy bílým šatem
mu s boků smývaly kal splývající s blátem,
na stehna věšely se děti jemu v hluku
a muži tiskli mu ctnou, spravedlivou ruku.

* * *

Nad prvním lístkem rudým.

Hrst lístků drobně zoubkovaných
dech vánku na klín přivanul mi,
ach žel, už se zažloutlým krajem . . .
tak rychle, rychle k smrti zrajem!

Dnes myšlenek v mé bují hlavě,
jak modrých zvonků na pomezí,
a zítra snad už na té lebce
síť pavouk zemní prostře hebce.

Nač reptat? Na svět bez zásluhy
jak pták i květ jsem vyvolána;
i šeptám skrytým mocem díky
za všechny světlé okamžiky.

Irma Geisslova.

* * *

Z dob zašlých.

Neptám se ani, čím dnešní den,
čím je mi sluneční záře,
co dnes, co zítra, kam letí sen,
co boží, nebeská tváře — —
Zvolna jdem' kolejí bělavých cest
a na ně stelou se paprsky hvězd.

Až kdysi na skráně padne sníh,
uváznou zemdlené kroky — —
Čím byl nám zašlý, uprchlý smích,
čím byly uvadlé roky?
Kéž jenom můžeme děl nazpět zřít!
Z dob zašlých upadá do duše svit.

Arnošta Farkačova.

* * *

Román Lutnových.

Novella

od

Jana Liera.

(Pokrač.)

Pana Lutnu hnětla utrpěná porážka nemálo; jindy se nestyděl, dnes byl však zahanben před geniální hlavou, která všecko věděla.

Urovnav si ohřáté želízko v posteli, vzal svíčku a poloodstrojen vešel do rodinného pokoje. Průvan ho zarazil. Přicloniv světlo dlaní, rozhlédl se.

„Zdenko! Co děláš u okna, chceš se nastuditi? A úplně oblečená, z ulice! Odkud jsi přišla?“

„Já?“ smála se uzardělá Zdenka, odskočivši na zavolání od otevřeného okna. „Byla jsem — tu a tam — u známých — chodila jsem trochu — zdržela jsem se.“

„Hm hm hm. Ztřeštěná!“ bručel pan Lutna. „Podrž mi svíčku. Musím si něco vyhledati v novinách, Vlach mne zase týral — —“

Pohřížil se v rekapitulování válečných zpráv. „Ter-gu-ka-sov. Skutečně! ka-ka-ka-sov. Pamatuj si to, Zdenko, nezapomeň mne opraviti, kdybych se podřekl.“

„Tebe, tatínku? Což budeš ode dneška také doma mluviti? Posud jsem nebyla hodna tvé zvláštní pozornosti.“

„Žádné stesky! Ženské náležejí do kuchyně, k punčoše a k románku. Ticho! Přec bych ale rád věděl, jak dlouho se o tom člověku, o tom Tergusa-“

„Terguka-“ vpadla mu Zdenka do řeči.

„-sovu píše?“

„Přes čtyři neděle trvá již válka.“

„Já jsem se tedy po čtyři neděle ostouzel. Fi! Dobrou noc.“ —

Stavební adjunkt Holub býval téměř večer co večer u stolu čtyř starých pánů v Jindrově hostinci, měl také svou nedotknutelnou židli, sloužil společnosti za naučný slovník, vždy ochotně se otvírající, vzbuzoval úžas pánů vypravováním všeho, co v novinách čtli, nevědouce o tom, a získal si jednak svou „vševědoucností“, jinak svou vezdy plnou tobolkou neobmezenou úctu i vřelou příchylnost vážených občanů.

„Překonal jste mne, pane,“ svěřoval mu jedenkráte důvěrně pan Lutna, přišed dříve než druzí, „přemýšlel jsem a poznal, na jakém jsem byl scestí.“

„V čem?“

„V divadle. Jsem nyní úplně vašeho mínění, a buďte jist, že zdvojenou horlivostí napravím svou dosavadní netečnost.“

„Předplatil jste si lóži?“

„O tu bude postaráno časem, až se slušný člověk bude moci do divadla posaditi. Což možno nyní choditi do té boudy, hanebné pro město, pro herce, pro každého z nás!?“

„Jaký zázrak se udál?“

„Takový, jaký jste sám způsobil. Přemýšlel a rozhodl jsem se. Vložím se do věci. Město postaví slušnou, stálou budovu, hned, aby se v zimě již mohlo hráti, nynější ředitel připoutá se kontraktem, musí zlepšiti a rozmnožiti personál, obec mu dá příspěvek, my uvědomělí občané se složíme, každý dá několik stovek, opatříme nový, krásný fundus instructus, utvoříme dozorčí výbor —“

Holub jednal dále s panem Lutnou velmi uctivě; byl rozjařen a mluvil s otcem Zdenčiným jako rovný s rovným, nikoli již nedbalým, kusým, dílem poučujícím, dílem ironickým způsobem, jak si byl ve společnosti čtyř pánů navykl.

„Toť se pojednou ztřeštili páni měšťané po divadle,“ pravil kousavě oficiál Vlach, přisedaje ke stolu. „Vy také, pane Lutno, pojednou bez divadla byste ani nemohl žíti ani umříti. He?“

„Jak pokrok doby káže,“ hodil oslovený s patra.

„— a pan Šimerka,“ posmíval se oficiál. „Šimerka má purkmistrovu sestru, pod mocí uhelny a závody hraběte Stelzenfussa, v nájmu obecní dodávky, na předměstí lihovar, v rukou „Krajana“ —“

„A jest znamenitá hlava.“

„Ó velice. Jiná znamenitá hlava by vám mohla vydláždit rovnou cestu do nebe a nepůjdete po ní, a pan Šimerka vás pošle do pekla a poslechnete, seč jsou nohy a kapsy vaše.“

„Aha!“ usmál se zlomyslně pan Ovesný, nový příchozí. „Melete již purkmistrův cirkulář k měšťanům v příčině divadla? Za tím vězí Šimerka! A víte proč? Znáte Kochanovskou od naší společnosti. Jest krásná, mladá, hraje čistě, líbí se, nechce zůstati, majíc z Prahy skvělé nabídky, ale — pan Šimerka ji přeplatí, pardon, — město postaví pro ni divadlo a my zaplatíme purkmistrovu švakrovi všechnu zábavu. Pane Lutno, získejte si také nesmrtelné zásluhy o — o — naše město! Ale což bych vás vybízel, vy jste měšťan a znáte své měšťanské povinnosti. Víte-li pak, že se již vypravuje — — —“

Holub více nerozuměl. Opřev nohu o stůl, odsouvl se a vzdal se tak všeho požitku ze zábavy, jíž staří pánové pološeptem horlivě pěstovali. Pan Cípek přikyvoval mezi ně a hladil svou tabatěrku i mačkal svůj šátek se zvláštní zálibou.

Poněvadž ale kromě divadla, Šimerky a Kochanovské třeba i jiné důležitosti tohoto světa přetřásti, byl Holub později opět účasten zábavy. Pan Lutna, zakusiv na počátku večera příjemnosti rovnoprávné výměny náhledů s Holubem, pozoroval poprvé, že tento mladý muž se choval a po malém přerušení opět chová k starým pánům s vlídnou shovívavostí.

V následujících dnech přicházíval pan Lutna nejpozději ze všech, buď ze schůzí neb z divadla. Imponoval si velmi a soužíval své soudruhy začasté chybným přepiskáváním nebo brumláním některých arií, jež v divadle pochytil; nejraději spouštěl však z čista jasna k ustrnutí kolemjdoucích na ulici, kteří spolu pozorovali, jak pan Lutna v účesu, kravatách, posuňcích a poskoku i chůzi vrací se k svému jinošství, za něhož býval kupeckým mládencem.

Emancipoval se poněkud ze svého návyku na společnost ostatních tří starých pánů; stěžovali si na jeho zanedbávání. Mladý Holub nemohl se podobným zármutkem vykázati, setkávaje se s otcem Zdenčiným mimo stůl u Jindrů i jinde. Arciť nepřipadlo posud ani mladému ani starému švihákovi na mysl, aby se pozvali; jejich poměr byl z druhu restauračních přátelství, v němž dva lidé stanou se sobě navzájem nezbytnými, aniž by mimo pivnici neb kavárnu na sebe vzpomněli.

První pozvání přinesl Holubovi pan Lutna v bílých rukavicích. Týkalo se zábavy, již si rodiny Fantovic, Petříčkových, Cípkových, Lutnovic, Ovesných a jiných patriciů v zahradě pana Ovesného uspořádaly.

Holub uveden panem Lutnou do vybrané společnosti asi třiceti osob, seznámen s tuctem dívek více méně ku vdávání spůsobilých, s půl tuctem mladých pánů, tytýž velmi mladých, prostořekých a jankovitých, s příslušnými matkami, otci, tetami, konečně s básníkem entreactu, úřadníčkem z obecní plynárny, kterýž se směl na svůj plod podívati a radostí byl přichuravělý, jako by mu celý bobkový věnec ležel v žaludku.

Výsledek pohnul básníka téměř k pláči. Kousek se líbil velice, toiletty ještě více a Zdenka ze všech nejlépe.

Rozčílení, způsobené směsí rozpaků, ješitnosti a divadelního blaha prozařovalo jejími lícemi v planoucích růžích, chvělo se na plných rtech a zvedalo prsa dívčiny, jejíž velké roztomilé oči na diváky ohněm Sršely.

Všechno na ní jen hrálo. Měla skutečně červený aksamitový živůtek se stříbrným vyšíváním a šňůrami, mimo to ale přece dosti zlata na sobě — byloť zase lacinější — Napoleondory 10·05, stříbrná renta 67, kreditky 145, a pan Lutna dal rád, když mohl. Mladistvé, luzné tvary spanilé dívky vynikaly působivě ve švarném oděvu venkovské holčice. Byl-li kroj věrný, netázal se nikdo vůči kytici stužek, krajek a cetek, zdobících Zdenčiny zkadeřené vlasy, splývající po šíji přes krajkové náběrky na ramenou na bílá oblá ramena, vůči pružnosti ohebné postavičky v půli na přeštípnutí, a vůči tančení hezounkých; nožek, nad nimiž suknice poněkud krátce vypadla, aniž bylo možno říci, že tím úspěch Zdenčin zkrácen.

Mladý Holub byl svědkem a účastníkem radosti páně Lutnovy počínal si velice umírněně a kriticky. Jeho kritičnost lišila se ovšem podstatně od náhlého soudu některých mladých pánů, kteří spůsobem velmi nepříjemným snažili se dokázati, že v Praze svůj vkus vytříbili.

K závěrku obětoval pan Lutna potlesku pár nových rukavic; musil je rozbité schovati do kapsy. Se slzami v očích a třesoucí se rukou uchopil Holuba a vlekl jej za sebou, ku koberci, jenž stranou od jeviště zakrýval garderobu.

„Pojďte, pojďte! Pochválil jste mi dceru, — ať vás pozná. Jsem vám od srdce vděčným. Vaše jediné slovo váží mi více než křik všech ostatních —“

Jen krok ještě a byli by se srazili s dvěma dámami. Koberec se zdvihl a skokem byla před nimi Zdenka, provázená slečnou Michalcovou.

Zdence patrně radostné pohnutí zkalilo zrak a v očích dělaly se jí asi povážlivé mžitky, neboť málem by byla vlétla do náručí Holubovi na místě otci; mladý muž ji zachytil, podržel na okamžik její vřelou, měkkou ručinku ve své dlani a byl oblažen štědrým, polostydlivým, polodovádivým úsměvem. Vždyť srdce plné rozkoše rádo překypí a neznajíc míry plýtvá bezděčně — —

Poněkud podobně si počínala slečna Michalcova, kteráž byla očividně úspěchem své žačky unešena; prudkostí pohybu byla by se ocítila v náručí Lutnově, což starému pánovi velice lichotilo. Mistrně koketní hra výrazu a zásvit očí, jímž se vzdala objetí otce Zdenčina, spůsobily mu tlučení srdce —

Měla nejpernatější klobouk, nejdekoletovanější šat ve společnosti a oči ze stínů kol černých řas velmi vábně mluvící.

„Pan Edvard Holub, synovec pana stavebního rady Bydžovského,“ uváděl pan Lutna mladíka. „Můj přítel, charmantní junák. Pronesl se velmi laskavě o tvé hře.“

Zdenka jakoby se cítila ještě ve své úloze: Úklona její byla roztomile nejapná; podavši novému známému svoji ručku pozdvihla nesměle oči, jež si ostýchavě avšak po šelmovsku pověděly se zraky Holubovými:

„Ó, my se již známe.“

* * *

Konec druhého výstupu strastiplného pátého jednání „Úkladů a lásky“ se blížil. Tragický osud se naplňoval a rozpoutané zuření závěreční bouře otřásalo již ledvím diváctva, jež ani nedýchalo. Z kulis bylo viděti patnáct řad rozechvěných, smutných, vyjevených obličejů v patnácti lavicích parketu, čtyři řady na balkoně, osm řad na galerii a po jediné v lóžích; poslednější tvářily se soustrastně, jakož slušně vychovaným náleží při výjevech zármutku, po němž jim nic není.

Rozlícený Ferdinand dobíjel politováníhodnou Louisu — slečnu Michalcovu —, kteráž v tomto kuse vypije kalich hořkosti tak veliký, že by vystačil na deset tragédií.

Opět a opět vyznávala se mučennice své lásky s obrovským sebezapřením krvácejícího srdce z mrzkosti, o níž její nevinná, utýraná duše neměla potuchy.

„Přiznala jsem se ku své hanbě, pane barone. Zatratila jsem se sama. Jdětež nyní! Opusťte dům, v němž mou vinou byl jste učiněn nešťastným,“ vydechla zmírajícím hlasem, sebravši poslední své síly.

„Budiž!“ rozhodl se zdrcený milovník. „Vždyť jsem klidný. Klid jest i v poušti, kterouž pokosila smrt, a takový jest ve mně. — Jednu prosbu ještě, Louiso, poslední prosbu! Hlava mi tak zimničně hoří, — přál bych si, abych ji mohl schladiti. Chceš mi přinésti sklenici limonády?“

Vrávorajíc, volným těžkým krokem, pod tíhou své bídy klesajíc, vlekla se Louisa ze dveří pro žádanou limonádu svému miláčkovi.

„Omdlím!“ pronesla, klesajíc za kulisou na židli. „Což pivo a cerveláty posud nejsou přinešeny?“

„Okamžitě, — malinké strpení, — poslal jsem do svého sklepa,“ odpovídal pan Lutna, sedící naproti tragické milovnici s kloboukem v týle, skřipcem na nose, rukama v kapsách. „Chuděrko, jak jste se rozehřála pro své zneuznané panenství! Hehehehe! Dejte se políbiti, vy přečisté zrcadlo cnosti.“

„Ach, ach!“ oddychovala si slečna Michalcova bráníc rozpřaženým rukám páně Lutnovým. „Snadno se laškuje tomu, kdo nezná robotu v takové úloze!“

„Věřím, věřím rád, hrdličko,“ lichotil pan Lutna s potutelným mžouráním, „že ukrutně nesnadný musí býti úkol, v němž nejsme sběhlí.“

„Ale pane Lutno! Jak vám mám rozuměti?“ kárala slečna Michalcova. „Fi! — A svoji namahavou úlohu musím hráti v parnu, sešněrována, s taillí pod pažím, v tom hrozném dívčím kostymu z dob Schillerovských!“ hořekovala dále, uvolňujíc si.

„Tak, tak — tak vás mám rád, sans gène, moje rozkošná. Ó, kdybyste věděla, jak nyní jste zajímava!“

„Pozor! Nesetřete si s líci svůj stud!“ ozval se nádherně oděný pán, president Walter, objeviv se mezi kulisami s lahví a sklenicí v jedné a talířem v druhé ruce. „Plzeňské a sbírka znamenitých uzenin ze sklepa našeho ctěného příznivce pana Lutny. Již nalévám.“

Slečna Michalcova jednou rukou roztřepala před sebou šátek, aby spatřila, o mnoho-li zbledla, a druhou rukou sáhla po pěnivé sklenici.

„Ha! Toť chutná doušek na poslední pouť,“ libovala si. „Zemru již, — mohu býti o něco bledší, — jak soudíte, pane Lutno? Pst, presidente, neodnášejte nám lahev a sklenici!“

„Také bych velice prosil,“ dodával otec Zdenčin. „Kázal jsem, aby byl přinešen plný koš lahví —“

„O ty jest postaráno,“ smál se herec. „Vřelé díky! Ale jednu vám ještě dodám, — hned.“

„Bledší?“ obrátil se pan Lutna znovu k herečce, s níž byl opětně sám a narovnav si skřipec, naklonil se k ní blízko, velmi blízko. „Kdybyste mne sama neupozornila, neznamenal bych ničeho. Vy jste vždy krásna. S obdivem líbám vám ručinky.“

„Zvolna, pane,“ napomínala slečna Michalcova s mírným zdráhavým pohybem rukou. „Nejsme sami.“

„Ó, prosím,“ namítal rozjařený starý pán, „pan Šimerka v protější kulise pro samé milostné zanícení nevidí, a kdyby: Spatřil by pouze slabou začátečnickou kopii své vlastní práce s lady Milfordovou, — chci říci slečnou Kochanovskou. Hleďte, jak si ruce tisknou, do očí si hledí, on jí rovná collier na šíji, — ó — dovolte — —“

„Řekla jsem, že nejsme sami, pane Lutno, bez ohledu na protější kulisy. Se mnou jest moje dívčí hrdost, s níž laskavě účtovati račtež.“

„Nové zdráhání! Ústrk vždy se opakující, kdykoli mne moje srdce o píď blíže vám pudí vstříc. Slečno, kdy konečně mne vyslyšíte, kdy učiníte své hře se mnou konec?! Již jsem zoufalý! Slečno, já si —“

„Vy si neuděláte pranic,“ krotila slečna Michalcova laskavě. „Vy jste starší pán, který se mermomocí vnucuje do úlohy mladého dvořílka.“

„Řekněte: Zralý muž s jinošským srdcem!“

„— slyšel nebo četl jste, že příznivci divadla strojí svou přízní léčky herečkám a nápodobíte —“

„Nepitvořím se. Slečno, mi křivdíte ošklivě!“

„— a poněvadž pan předseda dozorčího komitétu dochází si do divadla na milostné táčky, domnívá se pan pokladník, že také jeho jest právem a povinností, míti u nás svoji kratochvíli. Rozpomněl se na hluché průpovídky, jimiž před lety děvčata mámíval a rozdává je jako minci nebernou.“

Pan Lutna se zamyslil; byl přizardělý a tvářil se jako vojevůdce, jenž jest povinen vyhráti pour l'honneur du drapeau buď jak buď.

„Slečno, dovolíte, abych byl také vaším pokladníkem?“

„A fuj!“ Slečna Michalcova se opřela na zad a odvrátivši se na polo, ovívala se šátkem.

Při tom se posunul poněkud lem jejího šatu a objevily se velmi spůsobné, úměrné dámské nohy v bělostných punčoškách a koketních, skřížovanou stuhou vázaných střevíčkách. Slečna pozorovala, že pan Lutna se na ně zadíval; pohnula nohama zpět, naklonila se a rovnala si šaty, při čemž ocítila se její plná oblá ramena v zorné linii páně Lutnově. Vzpřímivši se, upravovala si uvolněný šat v pasu, ohlédla se na jeviště a zdvihnuvši svoji úlohu, zadívala se do ní, pořádajíc zároveň svůj účes á la grec druhou rukou, na níž se při pohybu vzhůru svezly náběrky a odhalily kypré junonské rámě před zraky páně Lutnovými.

Hra prstů ve vlasech trvala chvíli; pak odložila slečna opět svou úlohu a pohledla na pana Lutnu velmi klidně.

Cuchal si vousy pohybem poněkud třaslavým. „Ach tak!“ vzpamatoval se. „Posečkám, slečno, jak velíte; ale vytrvám. Nemohu vás uraziti. Nechtěl jsem. Vy mi laskavě prominete, vždyť znáte moji skromnost i moje dobré mínění o vás.“

„Nejsem přesvědčena.“

„Žádáte si důkazů?“

„Mám jich — o vaší nevážnosti ke mně.“

„Promiňte ještě jednou, vztahuje-li nedočkavec ruku po květině dříve, než se mu rozvila.“

„Aj aj! Mluvíte se mnou poeticky. Kde jste to četl? A prosím, namáháte se pro mne rovněž tak i kromě mé přítomnosti?“

„Mluvím o vás vždy jen s úctou a zanícením.“

„Mám příčiny, věřiti spíše v opak,“ namítala herečka.

„Příčiny? Jaké?“

„Anebo snad mi škodíte svou nerozvážností?“

„Škodím? Já!? Kdy? Kde?“

„Zanechme toho.“

„Ne, — ne! Slečno, pro bůh, musím nyní znáti důvody vaší obžaloby. Jest lichá, nepravdivá, hrozná, omyl, — slečno, mluvte!“

„Nelze mi, poněvadž sama se dobře nevyznám. Slečna Zdenka by vám pravdu spíše mohla říci.“

„Kde jest! Zdenko!“ volal pan Lutna, vyskočil a rozhlížel se po zákulisí.

„Nekřičte! Odešla již po čtvrtém jednání.“

„Což nehraje v kuse dále?“

„Vzorný otče, vy jste ji ani nevyprovodil? Pardon, nechci vám ničeho vytýkati. Vypadala jako Žofie roztomile, je-li pravda? Jak z cukru, k líbání.“

„Hm, ano. — A co se mezi vámi událo? Vypravujte přece!“

„Nic, maličkost. Jen prosím, dbejte, aby nehrála příliš často úlohy zkušených komorných jako dnes. Takové nesvědčí ani její letoře ani jejímu nadání a herečku nejsnáze zkazí smýkání z genru jednoho do genru druhého —“

„Postarám se. O tom však jindy, dnes rozhodně chci věděti —“

„Ach, dvorný pane, jak jste nespůsobný! Dopusťte, abych domluvila. Zdenka jest zlaté dítě, bohatě nadané, živé a skutečně naivní, má vřelý, měkký cit a s tímto fondem se vznese vysoko. Ó jak se na ni těším, vždyť jest mojí žačkou, s mým odrazováním a mnou ostříhána vešla na prkna, já s láskou a obětavě nacvičila jsem ji pro obor naivních milovnic! Kéž by mi bylo dopřáno, svědčiti tak účastně o jejích triumfech jako jsem byla skutečnou kmotrou při zasvěcení milé dívky uměnám!“

„Budete, slečno. Zatím mé vroucí díky. Dáma, připoutaná k mé dceři opravdovým přátelstvím, může také mluviti za ni, aniž by se musila obávati, že jí chybně porozumím. Mluvte tedy již!“

Dvorní maršálek pan Kalb, spolu inspicient, objevil se s knížkou v ruce stranou u zdi. Jeho tvář měla výraz napjaté pozornosti. V rychlém střídání přelétal jeho zrak s listů knihy, již držel v ruce, na jeviště a na slečnu Michalcovu; jiného si nevšímal.

„Slečna Zdenka — těžko mi to říci — horší se na mne,“ řekla rychle slečna Michalcova, vstávajíc.

„Proč?“

„Poněvadž, — ah což na tom. Nějaké nedorozumění.“

„A řekla vám?“

„Děkovala mi velice; považuje můj úkol ve vašem domě za ukončený a prosila, abych se dále již nenamáhala.“

Slečna si rovnala jaksi nervosně svůj šat a kolem jejích rtů něco hrálo. Inspicient zdvihl ukazováček pravé ruky a posunoval se píď za pídí blíže.

„Ještě jsem pánem ve svém domě,“ rozhorlil se pan Lutna. „Jak může moje dcera bez mého vědění rozvazovati přátelské svazky, jí prospěšné a mně drahé! Snad —“

Pan Lutna se ve své horlivosti přece zalekl.

„Snad jste se zmínil o mně nelaskavě neb velmi laskavě, jak jsem již řekla,“ prohodila slečna Michalcova trpce.

„Nikdy jinak než s vřelým účastenstvím!“

„Tedy vinen. Slečně dceři jste se sám vyzradil.“

„Vinen, já? Což milostný poměr jest proviněním?“

„Jsou milostné poměry všelikých nuancí.“

„Slečno!“ ozval se inspicient.

„Dost, již dost!“ naléhal rozvášněný major Ferdinand na otce Millera. „Pro bůh, mlčte! —“

Louisa za kulisou uchopila tác a sklenici. „Inspiciente!“ vzkřikla tlumeným hlasem. „S pivem přece nemohu hráti poslední scénu. Pryč s ním! Vodu, — honem vodu!“

Inspicient uchvátil sklenici, vyprázdnil ji jediným douškem a letmo odskočil.

„— mlčte aspoň ještě dnes!“ volal Ferdinand na jevišti. „To budiž mi jediným díkem od vás!“

„Zdenka vás urazila?“ tázal se prudce pan Lutna; kvap jej nutil k rozhodnosti.

„Ano.“

„Považuje vás skutečně za —“

„Považuje!“ vzdechla si slečna Michalcova polo hněvivě, polo bolestně. „A mé pokoření jest vaším dílem.“

Stála před panem Lutnou se sklopeným zrakem, s tragickým, k útrpnosti vybízejícím výrazem na líci a škubala na svých síťkových rukavicích.

Ferdinand na jevišti krátil si zatím čekání na Louisu improvisovanou němou zoufalostí.

Pan Lutna zmocnil se ruky slečniny a vtiskl na ni mnohoslibný, těžký polibek.

Inspicient by ho byl ve spěchu skoro polil.

Slečna Michalcova podržela své bolestné rysy v obličeji a vystoupila s nimi a s přinešenou vodou na jeviště.

„Poručte, není-li dosti silná,“ žádala Ferdinanda třesoucím se, mdlým hlasem trpící lásky a stírala si pokradmu slzy — —

Nedlouho před tím opustila dámskou garderobu divadla drobná svěží postava dívčí; kráčela zvolna po schodech dolů, chodbou vedoucí na ulici a vrátila se pak zase; vešedši po krátkém váhání do prostory jeviště, hledala zrakem někoho a přistoupila konečně k lampáři s otázkou na rtech. Zarazivši se ale, odešla a po posledním otálení vyšla z divadelní budovy.

Stáhla si kapuci do obličeje a měla se k rychlé chůzi.

„Račte mé smělosti tisíckráte prominouti!“

Dívka se ulekla a odskočila pod lucernu, jejíž svit ozařoval přívětivý obličej mladého muže, se smeknutým kloboukem před ní stojícího.

„Dobrý večer, pane Holube. Překvapil jste mne, neviděla jsem nikoho kolem,“ zajíkala se dívka.

„Právě neutěšená pustota ulic v pozdní době večerní dodala mi odvahy, abych se k vám, slečno, přihlásil a poprosil vás velmi snažně za svolení, bych směl setrvati vám po blízku. Jest uvnitř snad příliš parno? Chcete na svěžím vzduchu čekati na pana otce?“

„Můj otec jest — tuším ještě zaměstnán.“

„Za dozorčí komitét?“

„Ano,“ potvrdila dívka úsečně. „Jdu sama domů.“

„Je-li možná? Ani služku jste si neporučila?“

„Nenadála jsem se. Sháněla jsem se po otci, leč —“

„Nelze jej vytrhovati. Čestné úřady vyžadují správnějšího plnění povinností než placené. Rozumím. Za to jest mi dopřáno prokázati vám malou službu, jež sama sebou mi bude vzácnou odměnou. Spolehám, že jste již mou prosbu mlčky příznivě vyřídila.“

Hlas Holubův byl prázden vší dotěrnosti a zněl rytířsky upřímně. Jdouce podle sebe, zahnuli právě kolem rohu budovy na veliké prostranství, přes něž v dálce bylo viděti několik luceren, jako bludičky kmitajících; mezi těmito málomocnými světélky a divadlem byla tma, neznámá, nevlídná, příšerná směs podivných stínů a les mlhavých kontur, jež při blížení se tu v nic se rozplývaly, tam se slučovaly v silhouetě hromady kamení, keře, tyčky, stromu —

Zdenka na okamžik byla znovu v rozpacích.

„Budete-li tak laskav?!“ rozhodla se pak.

„Vyplňujete mé přání, slečno. Račte přijati mé rámě, cesta není valně schůdná. Pan otec vás asi polituje, až za půl hodiny pospíší za námi?“

Zdenka se nezavěsila hned; na poloviční otázku Holubovu neodpověděla však a vsouvla svoji lehkou ručku pod jeho páží.

„Pro vynikající měšťany jsou pravým břemenem občanské práce, jichž se uvarovati nemohou,“ pokračoval mladý muž. „Nestýská si pan otec někdy, když vás musí opustiti?“

„Nejsme rozmazleni. Uvykla jsem samotě.“

„Samotě v středu četných přítelkyň a známých rodin, podobně jako já.“

„Vy také nemáte rodičů, — chci říci matky?“

„Jsou mi představami polomythickými. Od maličkosti byl jsem vychováván či spíše vypiplávån tetou Bydžovskou.“

„A necítíte se opuštěným?“

„Upřímně řečeno ne. Vždyť můj zármutek ze ztráty rodičů může býti pouze reflexivní. Nelze přece opravdově želeti ztráty něčeho, co nikdy nebylo naším.“

„Máte pravdu. Rmoutívám se také častěji pro chudobu a nedostatek vřelosti mých vzpomínek na matku a mé sourozence. Ale nevynutím ze sebe bol, jejž jsem nepoznala; byly mi čtyři roky, když zemřela matka a osm let, když doprovázela jsem svou poslední sestřičku ke hrobu.“

„Pak o vás pečovala některá dobrá tetinka —“

„Uchovej. Vyrostla jsem mezi otcem a starou služkou Dorotou.“

„V otcově domě?“

„Ano.“

„Uprostřed sbírky jeho novin, dýmek, libereckých soukenných střevíců a podobných důležitostí, děvčatům velice zajímavých.“

„Mluvíte, jakobyste k nám docházel již deset let,“ usmála se Zdenka, zdvihnuvši k Holubovi své udivené oči.

„A posud nebylo mi dopřáno ani jednou, abych se vám směl pokloniti jako host.“

„Máte negalantní paměť.“

„Naopak, slečno. Rozpomínám se velmi dobře na čas, povětří, místo, pláštík, klobouk, v němž jsem vás poprvé spatřil. Druhý den po mém příjezdu o půl sedmé hodině večer v parku u děkanského kostela na lavičce pod největším kaštanem, — slečna se ovšem již nepamatuje —“

Holub mluvil žertovným tónem a snažil se nahlédnouti Zdence do očí; dívka však stáhla si kapuci hloub přes čelo a sklonila tak hlavu, že mladý muž postihl zrakem pouze okrouhlé tvářinky a důlkovou bradičku, ukazující na tajený smích.

(Pokračování.)

Arco.

Líčí

Jan Iler.

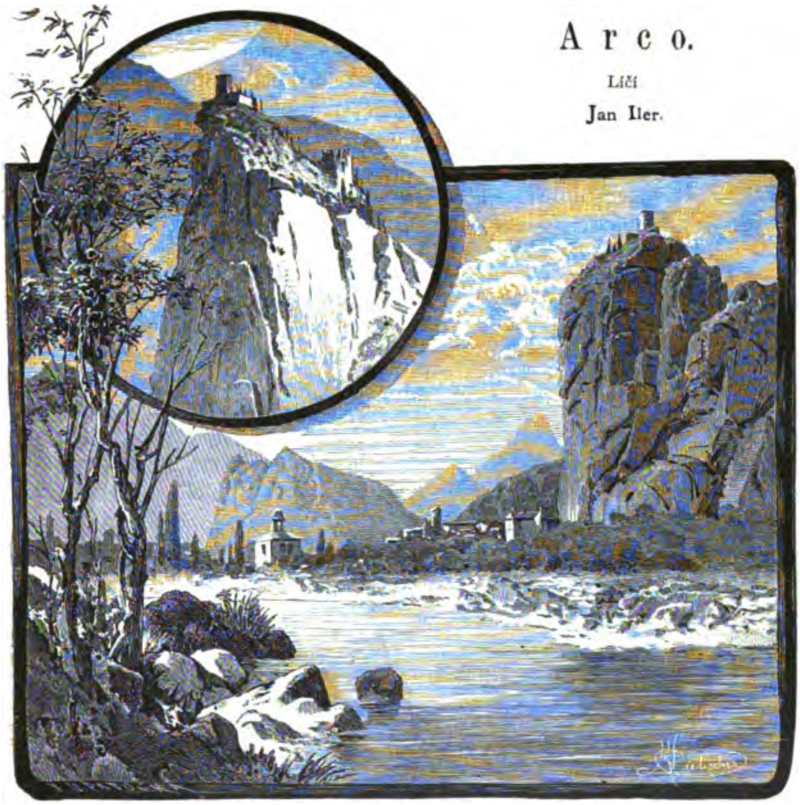

Dumavým pohledem na rozloučenou obzíral jsem posledně břehy jezera gardského.

Opouštěl jsem je, puzen žárem vlasského slunce, spalujícím dechem scirocca na sever. S prahu alpského světa zalétal můj zrak daleko na jih branou, již tvoří horské kolosy Monte Campione a Monte Baldo, pnoucí se do závratné výše po obou březích jezera, spočinul na rudých stěnách Tremosinských, planoucích v záři ranního slunce, hledal za výběžkem Riva Mol citronové háje, v nichž zastláno Limone, a vracel se od bílých domů a věží malcesinských po světlomodré, stříbrným leskem hrající hladině vodní k pestrému obrazu přístavu rivského.

S Piazzy Benacense byla zajímavá podívaná na hemživý, sálavými barvami a třpytem hrající ruch křižujících lodí se žlutými, modrými, bílými plachtami, pobíhajících doganerů, facchinů a červenými čepicemi se odznačujících barcajuolů.

Z komína parníku, černajícího se mezi barkami, vyvalil se kotouč hustého dýmu a zvuk lodního zvonce rozlehl se přístavem. Vyňav hodinky, ulevil jsem si povzdechem. Bylo na vlas 6 hodin a 10 minut;

za chvilku odjížděl parník do Desenzana a mně bylo pak ještě plné tři čtvrti hodiny čekati na poštovní vůz jezdící do Arka.

Příčinou mého mimořádně časného požívání půvabů letního jitra byl hostinský „Locandy del sol“. Ubezpečil mne večer, že dá mne záhy z rána dovézti carozzou do Arka, bude-li mi libo. Mně bylo libo, neboť noc byla horoucí a mé nevyspalé, parnem pálící oči seznaly po východu slunce, že nastávající červencový den vyrovná se aspoň svému předchůdci. Ustrojiv se a těše se na jízdu za poměrného chládku, byl jsem dole překvapen omluvami, z nichž se vyklubalo přiznání, že carozza ještě pozdě večer zadána vznešenému lordovi, excelenci, Inglese. Rozuměl jsem. Eccelenza, — nepochybně kramář z Yarmouthu nebo Hullu, jenž snědl za den čtyry beefsteaky a trpěl spleenem, — platil půvabnými zlaťáky s podobiznou Jejího nejmilostnějšího Veličenstva a já měl jsem v kapse nějaké papírové liry a rovněž papírové zlatovky.

Rozmrzen pozoroval jsem přibývání vlhka na svých skráních a čekal jsem na poštu.

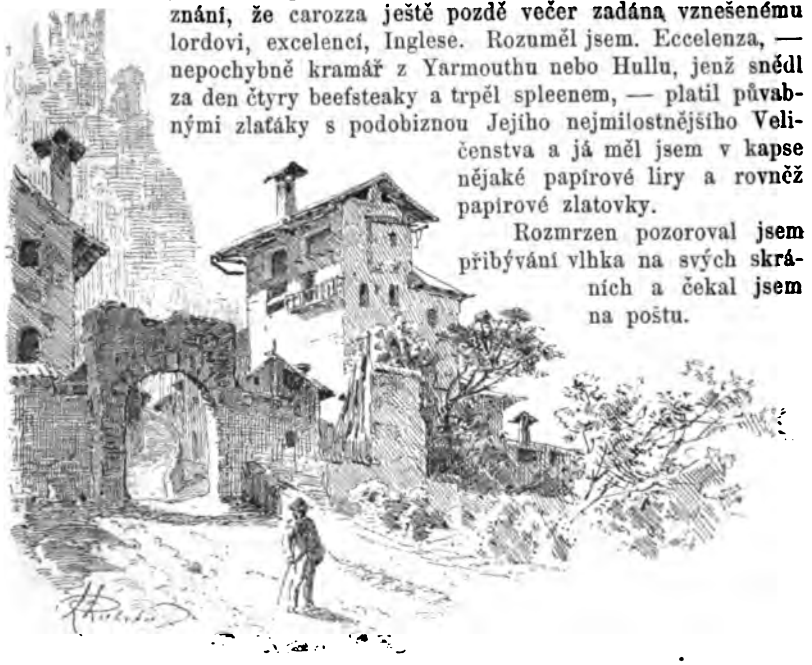

Rivská brána v Arku. Kreslil Karel Liebscher.

„I. R. uffizio della posta“ prodalo mi za dvacet krejcarů právo k jízdě do Arka. Dostalo se mi na to úpisu ve spůsobě boletty a obracením tohoto lístku krátil jsem si poslední okamžiky svého pobytu v Rivě, když byl již parník jako moucha po zrcadle zalezl za Riva Mol a poštovní kočí aspoň po padesáté ubezpečoval, že pojedeme subito. Mluvil se mnou tónem poněkud kolegiálním, domnívaje se nepochybně, že se mu vyrovnám neznalostí písma. Díval jsem se na lístek skutečně jako na nová vrata, podobně asi jako prve vytřeštil na mne oči úřadník v poštovní kanceláři, když jsem jej oslovil „státní“ řečí. Nebylo po ní v kanceláři, nad vchodem, na boletě, ve voze ani sledu a ubohý Čech, pronásledovaný zuřivě „státním“ idiomem do poslední vlastenecké vesničky, divil se, žasl, trnul —

A přece jsme jeli, byvše přesně o sedmé hodině vypraveni! Klidně hrčel vůz po bílé, široké silnici a nikde na jasnémodré obloze nebylo mráčku, z něhož by byl boží hrom uhodil do takového úřadního hospodářství bez „státní“ — —!

Což bylo platno všechno litování tyrolských Vlachů, po stránce jazykové zanedbaných, vůči půvabům Campagne d'Arco! Tichounce šelestil ranní vánek šťavnatou zelení, vlnící se širokým údolím, jímž hadovitě se vine řeka Sarca, spěchající čeřivými skoky do Lago di Garda. Nekonečná síť guirland vinné révy pokrývá hustými oky požehnanou zem, propouštějíc listím a chomáči těžkých hroznů žárné paprsky sluneční na bujnou kukuřici a žito. Nad révu ční světle — zelenými hlavicemi moruše, broskve, stříbrné větve třešní a zubaté listí fíků. Z této houštiny, tmavým věncem olivových sadů vroubené, pnou se výše porůznu cypřiše a štíhlé topoly po celé šířce údolí od strmých rozeklaných strání Monte Giumela, vévodícího nad Rivou, až k červenavě žlutým bokům Monte Brione, za nějž zabíhá Sarca k ústí.

Vůz hrčí po můstcích přes torrenty Albolu a Varrone, po jejímž toku vzhůru otvírá se vyhlídka do horské rokle, z níž dívá se na nás jako s patra zámek Denno, obklopený dvorci a vískami. Na pravo splošťuje se Monte Brione a se silnice na okamžik lze nahlednouti v skalní útesy divokého Val Comeraso, střeženého baštami malé tvrze Nago.

Postranní cestou, snad od tvrze blíží se četa myslivců.

Zpívají jednotvárným spůsobem, zavírajíce sloky dlouhými, smutnými tóny.

Si si le porteremo
le piume sul capello,
soldati di Trento bello
noi ne farem ciamar![*)]

Hm! Kdož ví? Nejspíše poslouchali kapelnického povelu věrného desátníka a musili býti nadšeni pro chocholy svých klobouků . . .

Kdyby nehnětlo Trentince nic jiného, svírá je — bída. Jest k nevíře, co nouze šklebí se na nás, vkročíme-li pod střechu některé „casy“ vyhlížející z daleka v tomto ráji jako sídlo blažených.

Nevadnoucí olivy lemují tmavě zeleným aksamitem pouze spodní úbočí skalnatých hor, kteréž zvedají se holé a hranaté nad údolí, — k severozápadu Monte Lussol, na protější straně Monte Stivo, s jehož temena stará strážná věž nazírá v naši stranu do Campagne d'Arco a na druhou do údolí Adiže k Roveredu. Keř neshledneš na příkrých stráních těchto kamenných hřbetů, leč na místech, kam ruka odvážného, bídou vůči nebezpečí oslepelého člověka nedosáhne; i s kořeny vyrvou každý chrást, aby měli čím uvařiti polentu —

Postillon troubí, vůz dává se v poskok po hrbolaté dlažbě, vjíždíme do Arka branou di Riva.

Kolem oken vozu míhají se vysoké, zděné, prejzy kryté domy, sražené v úzkých, tmavých ulicích, pak rozevře se před námi jasné prostranné náměstí, na jehož konci pohlcen vůz opětně uliční soutěskou, vedoucí kolem radnice na městskou piazzu. Vůz stanul. Čekal jsem již netrpělivě na příjemný okamžik, kdy budu moci vynésti své rozviklané údy z dopravní nádoby, v níž pro přehazování nebylo možno státi a pro parno nebylo k vydržení na vyhřátých poduškách sedadel.

---

*) Jsme vojáci od Tridentu, nosíme peří na klobouku a býváme stále v dobré míře.

Vyskočil jsem z vozu do prostřed hloučku lidí. Byl jsem obětí jejich úslužnosti, která stíhá cestovatele od Bolzana až ku Girgenti. Jakou živnost tito lidé provozují jest přímo hádankou. Říkají si facchini, jsou vždy a všude po ruce, vynořují se jako ze země, prokazují ti službičky, jichž nepotřebuješ a které přece svou

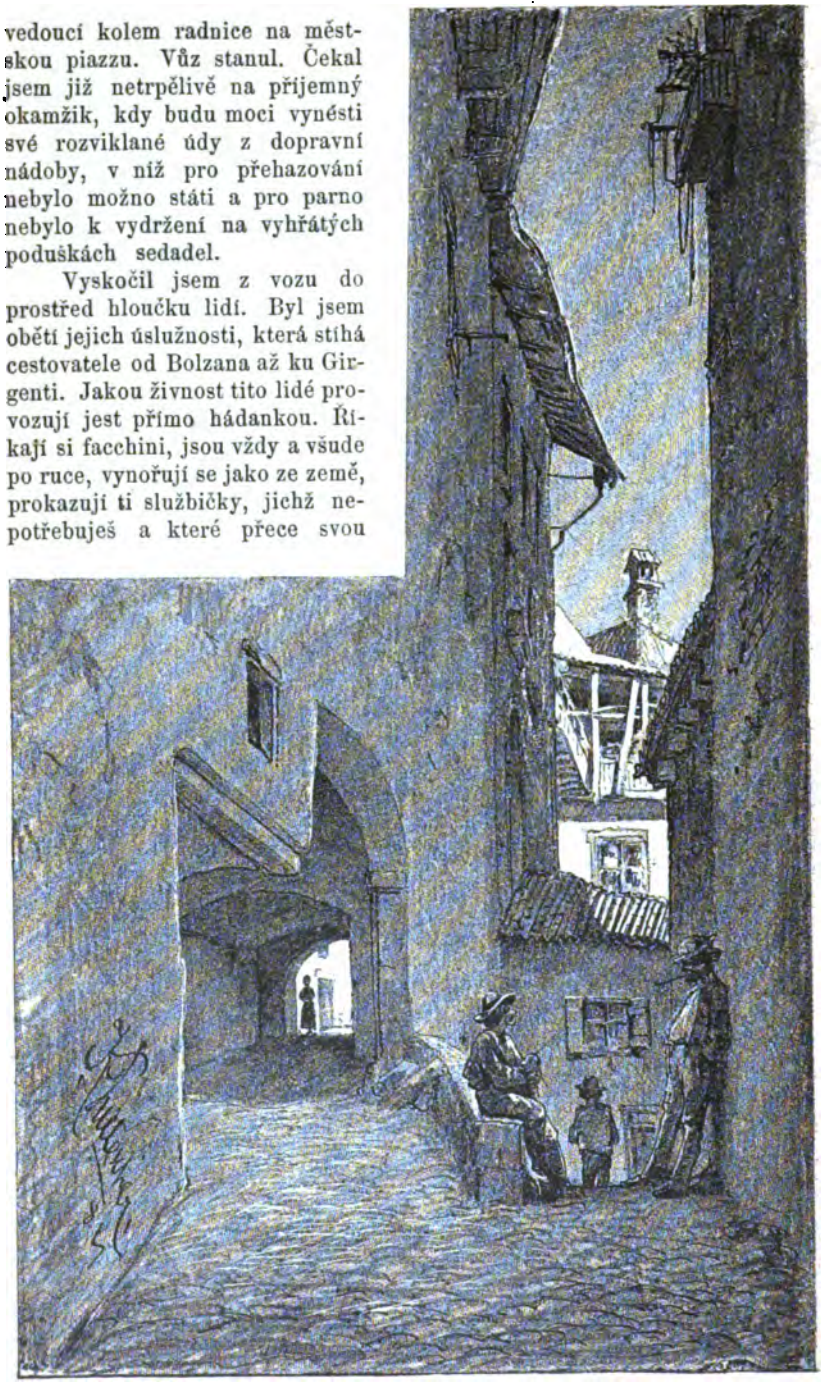

Ulice v Arku. Kreslil Karel Liebscher

formou vyžadují odměny několika soldů, hrají si na cicerony, k čemuž mívají báječnou vyřídilku a žádné vědomosti, žebrají někdy zvláštním, neodpuzujícím spůsobem a podobně.

Roznesli mi obratem ruky všechno. Jeden uchvátil kufřík, druhý plaid, třetí deštník a pak vlekli mne hlubokou tmavou uličkou do pomalovaného, arkýři ozdobeného „albergo alla corona.“

Po krátkém jednání o byt vrátil jsem se na obchůzku městečkem. Na piazze mohl jsem teprv nyní pohlédnouti s rozumem na místo, na něž mne postillon dovezl. Zočil jsem starý, nevlídný palazzo, hostící ve svých chladných síních za mřížovím oken všeliké úřady. Zasmušilá kolonáda, velkolepý kostel a úhledná radnice obklopovaly spolu s několika panskými domy piazzu.

Lioliola — lioliola — ! znělo přes tiché, prázdné náměstí dětským sborem. Ohlížeje se po hlasech spatřil jsem za kostelem u studny, střežené sochou obrněnce, dva šiky dětí držících se za ruce.

Jedna řada vykračovala proti druhé zpívajíc: „Mi cerco una figlia o lioliola!“ Pak postupovala zase druhá se zpěvem: „Venite per la prendere o lioliola!“ A nyní odpověděl opět první šik: „E noi la prenderemo, o lioliola!“ *) Jedno z děvčat přestoupilo k druhé řadě, až vystřídaly se všechny a hra počala znova. Toť náš „Kokeš“, nebo „Zlatá branka“ či „Sil Petr proso“! Jak člověku poskočí srdce radostí, když sto mil od své domoviny ocítí se v čarokruhu nevinné dětské hry, v níž sám se točíval na dvoře rodného domu, zpívaje „— — málo nás, málo nás, pojď, Boženko, mezi nás!“

Zvony hlavního kostela zahlaholily, děti se rozprchly a cinkání zvonků i hučení církevních chorálů přivábily mne na „lázeňské náměstí“, na něž jest s piazzy několik málo kroků.

V dlouhém procesí nesli zázračnou madonnu d' Arco do polí, aby jim poručila dešť či úrodu. V průvodu jen svítilo všechno leskem a barvami, děvčata měla křidélka, byla pokryta stužkami, zlatým papírem a těmto andělům hrála hudba pochodem směs z Boccaccia, Giroflé-Giroflá, Malého vévody a jiných nábožných skladeb.

„Lázeňské náměstí“ nazváno tak ke cti souchotinářům a lidem, jimž z jiných příčin a z dopuštění bohaté tobolky uzdá se navštěvovati Arco pro klimatické léčení. Jasné úpravné náměstí honosí se mramorovou lázeňskou kolonádou, pensionátem pro cizince a zahradami. Dopřáv si dvě hodiny k pohově při snídaní v kavárně, umístěné v přízemku radnice, shlédl jsem všechny památnosti městečka a vrátil se po té k table d' hôte do „koruny“.

Za poledního vedra vymřely ulice, okna se zavřela jalousiemi a v domech rozhostilo se ticho.

Sházev ve svém pokoji všechny podušky s lože ulehl jsem také na holé žíněnky. Spánek jakoby rovněž prchal před úpalem slunečním; tepny bubnovaly, rozpálenou hlavou honily se příšerné zmotané představy.

„Dormi, dormi cara puppa,
tua mamma fa la zuppa“ **)

---

*) Hledáme děvčátko, lioliola. Hledejte si je, lioliola. A již pro ně přicházíme, lioliola.

**) Spi jen, spi, mé robátko, matinka ti vaří polévku.

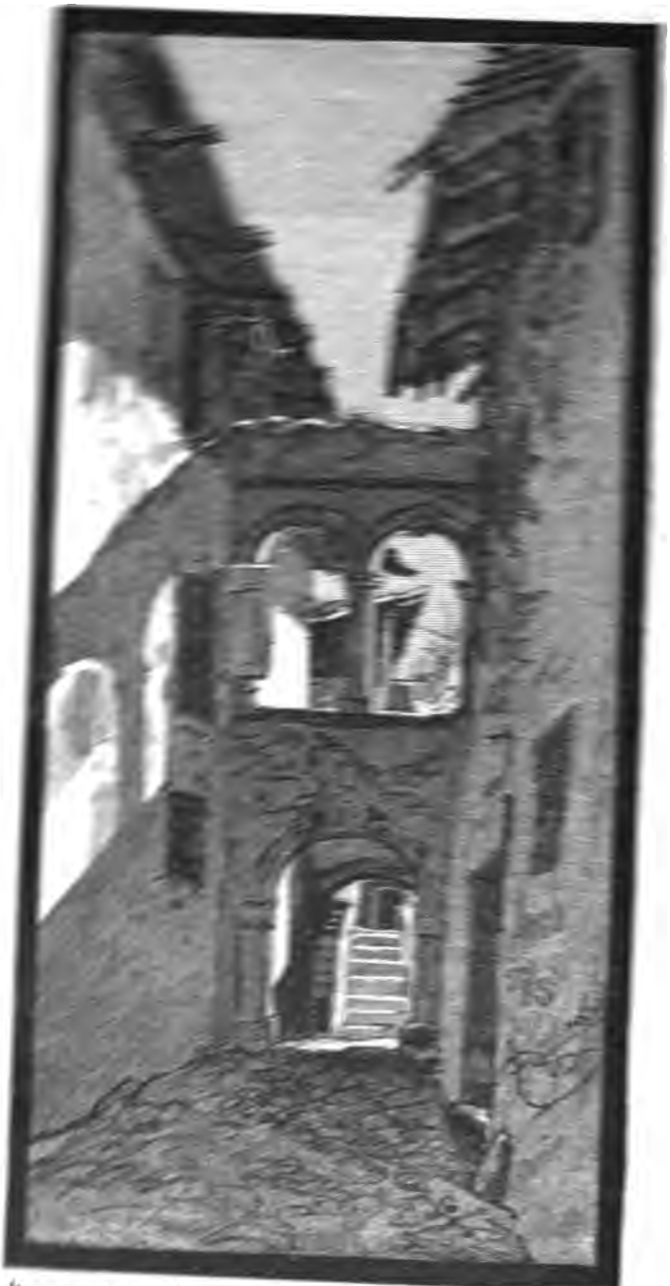

[illegible] z Arka. Kreslil Karel Liebscher. Ryl Jan Patočka.

uspávala kdesi na blízku matka své dítě a příjemný dojem směšně jednotvárné ukolébavky zkonejšil konečně i mne v sen.

Pozdě odpoledne teprv bylo po siestě. Smluvil jsem se s hostinským opatrně a co nejdůkladněji o povoz na večer do Tridentu a ihned se přitočil ochotný člověk, hotový propůjčiti se mi k průvodu. Proč by se laciněji nesvezl a — já také, pomyslil jsem si.

V dík za mou laskavost seznámil mne cizinec se svou vzácnou osobou. Profesor Kraxelhuber nebo Stegenmeier, nepamatuji se už, odněkud z jižního Německa. Žasl společně se mnou, kterak si „státní“ řeč do vlašského Tyrolska netroufá, vykládal mi, že stojíme na svaté německé půdě, že mýlím se velice domnívaje se míti za sebou cestu z Rivy do Arka a pod. Jel jsem z „Reif nach Bogen“! A všechno v okolí, hory, doly, města, lidé bylo ryze bajuvarské, zhyzděné pouze vlašskou maskou, která i tam dole v Lombardsku zakrývá Pusterling formou Pusterlengo, jako se Robich tají za Robecco, Bertel za Verdello a j. v.

Pozval jsem zábavného profesora k návštěvě poslední památnosti Arka, do zřícenin hradu.

Profesor šel, rozčiluje se opět. Hrad byl po jeho výkladu kolébkou německé rodiny „derer vom Bogen“, kteří roku 1180 stali se z milosti Barbarossovy německými hrabaty ad personam a obdrželi v roce 1413 povýšení svého panství za říšské hrabství, s nímž 1614 rakouskému žezlu podrobeni byli. A v dík za taková dobrodiní povlaštila se rodina! Jmenuje se podnes Arco, jest rozštěpena ve dvě linie, bavorskou a slezskou (tyrolská již vymřela), užívá erbu tří oblouků, každá linie v jiných barvách... hrad rozbili odvěcí nepřátelé Francouzi...

Náruživý výklad profesorův provázel mne jako neškodné bzučení olivovými sady, fíky a cypřišemi, západní stráň skály pokrývajícími, do vrchu. Stříbrolesklá kuple chrámové věže mizela hluboko pod nohami, když vkročili jsme do prostranné hradní zahrady, jejíž nájemník po strmých stezkách terasami zahrady, špalírem vína, fíků, oleandrů, granátů a vavřínů nás provázel. Trosky někdejšího velikého hradu mizí pod zelením. Na závratném srázu nad městem odpočinuli jsme si u stolu v stínu cypřiší a průvodce vypravoval o slávě rozvaleného hradu, jenž čítal někdy tolik komnat, co dní do roka a býval spojen tajnými skalními chodbami s městem.

Zříceniny, obehnané zbytky hradní zdi, nasvědčovaly svou rozsáhlostí vypravování průvodčího a rovněž i zející otvory tmavých jeskyň. Dobré půl hodiny stoupali jsme pak ještě do vrchu, než vkročili jsme do stínu hrubé, pyšně na nejvyšším vrcholku skály vévodící věže.

Kolmým srázem spadá odtud červená skála hradní dolů do údolí Sarky, jejíž vlny omývají patu malebného vrchu.

Campagna d' Arco prostírala se pod námi plná vnad a ohně. Daleko zalétal zrak náš do hor na severu a přes lesklou hladinu jezera gardského na jihu do rovin lombardských. Stáli jsme v plné záři sluneční, jíž sdílel s námi Monte Stivo a Monte Brione nad údolím, na které kladl se zvolna modrý stín. Ve vinicích kmitaly se pestré šaty jiskrookých, černovlasých, kyprých děv a náš průvodce zůstav stranou jasným, zvučným hlasem si zpíval:

„A passar per sta contrada,
la me rende compassione
a veder ste giovinotte,
e non esser mí el padrone!“ *)

Bujný smích děvčat odpověděl mu rozlehavým chorem.

„O che bella,“ vzdechl si profesor.

Nu ovšem, byl teplý, vonný, líbavým dechem a krásou omamující večer, zvoucí k sladkému snění

. . . a veder ste giovinotte . . .

Addio Arco!

Hrad Pernštýn na Moravě.

Napsal

František Bauer.

(Dokončení.)

Ze 6 roztomile situovaných výklenkův otevírá se rozkošný pohled na krajinu daleko široko.

V pokoji tom nalezá se originál zrcadla s černým rámcem, před nímž se dle pověsti fintivá komorná propadla. Nade dveřmi světnice připomíná letočet 18 $\frac{1}{7}{}^{8}$80, den, kdy do hradu blesk udeřil. Nepamatoval se v celém okolí nikdo, že by byl blesk do hradu uhodil; toliko ústní podání sděluje, že se tak stalo jednou asi před 400 lety. Avšak památným měl se státi v dějinách hradu rok 1880. Bylo to dne shora uvedeného kolem osmé hodiny večerní. Nad Brnem stahovala se černá mračna a zvěstovala, šířice se rychle nad hradem a celou krajinou, že blíží se velká bouře. V nastalém temnu ozýval se děsně rachot hromu a blesky sršely z hustých mračen oheň na krajinu, jen na chvíli všude panující tmu ozařujíce.

Poněvadž v lidu nebylo slýcháno, že by byl blesk kdy do Pernštýna uhodil, byli všichni na hradě beze strachu. Pojednou však udeřil blesk do tyče korouhevní, jež na terase byla vztýčena na znamení, že vrchnost na hrad zavítala. Roztříštiv tyč od vrchu až do prostřed, narazil na kruh železný, jímž tyč na 4 strany řetězy spjata jest, aby prudkosti větru snáze mohla odolati. Svez se takto po 2 řetězích na 2 strany, srazil na suché zdi omítku a vjel do výše popsaného pracovního pokoje hraběcího ve věži, kde klenutí nepatrně porouchal. Odtud sjel přes most a chodby po domovním telegrafu k bateriím do světnice sekretářovy. Baterie zůstaly neporušeny, jen skříň, ve které stály, prorazil a poškodiv jiný nábytek projel skrz podlahu do sklepů. Na štěstí nebyl v čas bouře ani majitel hradu ani tajemník jeho doma.

---

*) Jíti cestou a zírati na tyto dívky smutné jest, když nelze býti pánem jejich.

Z pokoje toho vyjdeme přes úzké kamenné schody na teras, rozkošné plateau k posezení s čarokrásnou vyhlídkou. Stoly a židle zde rozestavené zvou k milému odpočinku a používajíce okamžiku k zotavení daného rádi zasedneme si, bychom delší čas baviti se mohli rozhledem na utěšený kraj. Rozličně barevnými skly ve 4 výklencích na terasu představuje se čtvero ročních počasí a sice okazují violová okna prvního výklenku „jaro“, zelená při druhém „leto“, červená v třetím „podzim“ a modrá ve čtvrtém „zimu“.

Nejkrásnější vid poskytuje „leto“ a „zima“. Upřenými zraky zíráme na krajinu, v báječně krásné temné zeleni před námi se rozprostírající. Zemé, tmavozelenými květy a stromy posetá, zelená se vůkol v luzné kráse a luhy plápolají v zeleném ohni slunečním jako smaragdy.

Pojednou zdá se vše proměněno, hledíme-li skly modré barvy na kraj. Aj jak proměněn protější hory chlum! V bělavém hávu leží tu hora, prve ještě v plné kráse letní se skvící, hlavu její, zdá se, kryje sníh, mráz a jinovatka tíží kmeny stromů a květy, dosud tak jarobujné, jakoby mžikem byly zmizely v zemi, pod sněhem je pokrývajícím. Stezky po horách jsou sněhem zavaleny, i silnice a pěšinky vůkol sněhem pokryty. Šero zimní spočívá nad celou krajinou. Krásný to zádumčivý pohled!...

S terasu sestupujeme do zbrojnice, mnohými starobylými zbraněmi okrášlené, jichž aby se nikdo nedotýkal, zvláštními nápisy zdvořile se žádá. Chovají se tu zbraně z války třicetileté, kdy Pernštýn od Švédův byl obleháu; pušky r. 1643 při výpadech od posádky Švédům ukořistěné; pumy, na hrad od Švédův házené, které od silných zdí jak „hrachy“ odskakovaly, kamenné koule, vesměs vzácnosti historické.

Jest tam i jiných pozoruhodných věcí hojnost, jež do podrobna vypočísti vedlo by daleko. Ukončujíce návštěvou zbrojnice prohlídku pamětihodností druhého poschodí, vystupujeme do třetího. Mezi jizbami pro hosty, pokoji pro služebné a j. vytkneme pokoj, kde se mnich parádivé oné komorné zjevil. Ukazují se tam dveře, kterými tehdáž do pokoje vstoupil, místo, kde komorná v té chvíli stála a se propadla. Pokoj ten nyní obydlen. V témž pořadí jsou pokoje dvou kontesek, gouvernantek, komorných a j. Z nich hleděli jsme dolů na jediný a k tomu ještě malý dvorek celého hradu, vysokými zdmi obehnaný. Ve čtvrtém, nejvyšším a nejposlednějším poschodí, vyniká mezi pokoji pro hosty upravenými bývalá síň honební poměrnou velikostí svou. V síni této, velmi pěknými obrazy krášlené, druhdy po skončených hodech se tančívalo. Z ní možno vyjíti na pavlan, s kterého závratný pohled do hloubky nám značí, v jaké výši se nalezáme. Jsme v oné vyšší části hradu, o níž jsme na hoře podotkli, že jest o 2 metry širší než dolejší. Odtud zpět do kapucínské světnice, v níž dřívější kněžští vychovatelé mladých hrabat Mitrovských bydlívali. Do očí tu padá pěkný velký kříž na stěně visící. Na místě, kde hlava Spasitelova na dřevě kříže pní, trčí houba, na píku nastrčená a trnová koruna, sem schválně z Jerusalema donesená, nad ní jest položena.

Sešedše ze 4. poschodí opět do třetího, prohledneme si tak zv. sál „spiklenců“, kterýž v dobách války třicetileté sloužil prý spiklým protestantským šlechticům, jichž prý se tu někdy až na 235 scházelo, za síň poradní a shromáždiště. Na stropě jsou 24 erby náležející rozmanitým tehdáž prý nepokojným rodům, malované od Hlaváčka, pod nimiž jsou jména rodů napsaná; vytkneme z nich některé, týmž pravopisem, jak jsme tam četli: Falkenhayn, Sereni, Hoditz, Kussi, Dětřich z Althanu, Vilém z Rupova, Mitrovsky Jindřich; Karel z Kauniců, Hans Skrbenski, Zdenko z Valdštýnu.

Sál ten vyniká nade všecky jednoduchostí a zvláštností svého upravení; kromě černého stolu a černých sesli žádného nábytku v celé síni není. Avšak s podáním, že se v něm odbývaly schůze moravských oněch šlechticů, nelze souhlasiti. K pojmenování sálu přispěla bezpochyby okolnost, že knihovna pernštýnská chová rukopis „konfiskační protokol“ zvaný s erby tehdáž odsouzených šlechticů. Hr. Mitrovský dal více erbů, mezi nimi i erb jednoho Mitrovského, v onom malém sále dle výkresů oněch umístit a tato věc zavdala bezpochyby podnět k uvedenému jménu a k báchorkám o „nepokojných oněch rodech“, o „schůzích spiklenců na hradě“ a p.

Ze „síně spiklenců“ jdeme do knihovny, kteráž se síní rytířskou činí nejprostrannější síně na hradě. Knihovna čítá prý přes 11.000 svazků; nejhojněji zastoupen jest z jazyků živých francouzský (as 40 až 45°/₀ všech spisů), něco anglický, jen 5 percenty český, ostatními percenty pak jazyk německý. Co do oborů zastoupena jsou všechna odvětví literatury, mezi nimi zvláště belletristika, cestovní literatura a knihy vojensko-vědecké. Ze skvostnějších děl viděl jsem díla Hogarthova a j. Co se týká stáří knih, jsou nejstarší as z r. 1560—1562; tyto psány jsou jazykem latinským. Mezi pamětihodnosti náležejí staré pozemkové knihy z r. 1639 o Pernštýnu a okolí. Nejstarší tu chované pozemkové knihy, datující od r. 1574, byly psány jazykem českým, kdežto za války třicetileté započato bylo psáti je jazykem německým. Mimo knihy nalezají se tu i rozličné pomůcky učební, na př. sbírky přírodovědecké, nerosty, ptáci a j.

Tím byla by skoro vyčerpána řada všech zajímavějších předmětův na hradě. Zbývá zmíniti se ještě o krásné kapli zámecké, pak hladomorně a konečně o parku.

Kaple na hradě, zasvěcená obrácení sv. Pavla na víru, jest skvostně ozdobená, zcela nově vymalovaná, as 6° dlouhá, 3° široká. Vystavena byla v přízemí r. 1570, když původní, daleko starší kaple v hořejším hradu byla zrušena. S ní povstala tehdáž i přízemní část hradu, s kaplí hraničící. Když vrchnost na hradě mešká, slouží se v ní denně mše. Kaple jest kvádry vydlážděna a má 3 oltáře, hlavní sv. Pavla, levý poboční sv. Františka Serafinského, od hl. oltáře na pravo jest oltář sv. Barbory. Hlavní oltář má pěkný obraz, představující obrácení sv. Pavla na víru, jak se mu zjevuje nebeská záře a hlas s nebes k němu zaznívá: Šavle, Šavle, proč mne pronásleduješ! Na levo od něho jest obraz Pána Ježíše, klesajícího pod tíží kříže, jejž na bedra mu naložili katané. Opírá ruku o kámen, na němž letočet 1507, z něhož souditi chtějí někteří o původu této kaple. Na oltáři vedlejším okazují se relikvie sv. Rosalie. Naproti vchodu jest obraz, od nynější kontesky Josefíny malovaný a chrámu tomu věnovaný — kopie dvou andělů Sixtinské Madony Rafaelovy. Věž má dva zvony. První mše sloužila se v kapli r. 1639. Okolo r. 1690 měl farář z blízkého Doubravníka týdně mši zádušní za všechny zemřelé majitele hradu Pernštýna, začež od gruntovního pána rozličné potraviny — v postě na př. týdně 6 liber kaprů — dostával. Teprve r. 1755 dne 16. prosince ustanovil Josef, šlechtic ze Stockhamrů, gruntovní pán tehdejší, světského duchovního kaplanem zámeckým a dal mu 62 zl. rýnských ročně, k tomu bezplatný byt, volnou stravu a světlo. Jemu bylo uloženo, sloužiti mše od Marie Anny, hraběnky ze Stockhamrů 1785 založené, avšak r. 1787 byla tato zámecká kooperatura zrušena.

Mezi druhou a třetí branou vypíná se strážnice, nepochybně nejstarší část sídla pernštýnského. Hlídací věž jest spojena s hlavní budovou krytým létacím mostem dřevěným, téměř ve vzduchu visícím. Jest z 13. století a starší než hrad sám, který při požáru okolo r. 1460 vypuklém z větší části za své vzal. V prvním patře hranaté věže nalezá se hladomorna, která dle pověsti za časů, kdy tajný soud na hradě prý soudíval, se hemžila samými nešťastnými delinkventy. V nejvyšší síni, černým suknem potažené, shromažďovali se prý přísední tajného soudu, aby soudili vinníka. Vyřknuvše nad ním ortel smrti, kázali jej na těle svázati a padacími dveřmi, v podlaze ukrytými, do hloubi uvrci. Buďto zahynul tam u věčné tmě bídně hladem anebo byl svržený, jak jiná pověst báji, dole zachycen železnou pannou, mučidlem, z jehož těla trčely železné břitké meče na lokte dlouhé, které probodše tělo nešťastníkovo na mnohých místech hroznou smrt mu spůsobily. Kolem osudné jámy, nyní 8—9 m. hluboké, jest nyní zábradlí postaveno a průvodce osvětlí hořící lampou její dno. Bylo tu prý před časem mnoho kostí ano i koster nalezeno, načež jáma byla r. 1880 na 2 neb 3 metry zasypána, tak že nelze ničeho viděti leč místo hrůzy. Shlednuvše jen s tesknobolným pocitem do hloubi, rychle se odvrátíme a chvátáme raději ven do volného vzduchu božího, bychom zaplašili v krásné přírodě děsné obrazy, jež pohled onen ve fantasii naší vyvířil.

Roztomilou procházku poskytnou nám sady, kteréž na jižním skalnatém svahu hory se rozkládají. Vratislav z Pernštýna založil je (r. 1558—1582) s velkým nákladem. Pozdější majitelé panství zvelebovali je značně a tak tu povstal park krásný, kterýž vydává chvalné svědectví o pokroku a rozvoji našeho domácího umění zahradnického. Kolem vydychují různobarevné kvítky libou vůni, nad cestou klenou stromy hustou střechu svou, jíž ani za horkých dnů letních paprsky sluneční nepronikají. Pod tímto zeleným krovem kráčíme po cestách pískem posypaných, alejemi vkusně upravenými. Všude viděti stopy pilné práce; všude pomahala ruka lidská přírodě ku většímu ještě půvabu. Zahradní partie ozdobné, basiny, skleníky, eremitáže, glorietky, zelené pavilony, vodomety, rybníky, koupelny, groteskní sochy pojí se tu v líbezný celek, jemuž vůkolní lesnaté kopce dodávají vnadného pozadí. Procházek tu tolik, že za půl dne bys je nepochodil; jenom schodů ze slídy dělaných po celém parku počítá se na 3000.

Kdy hrad ten, všemi krásami přírodními a uměleckými zdobený, byl založen, nelze s určitostí říci. Pověsť ovšem tvrdí, že v časech pradávných, avšak srovnáme-li podrobnosti pověsti o založení hradu běžné se zprávami zaručenými, shledáme, že opakuje se při Pernštýnu týž úkaz, jakýž možno i při hradech jiných pozorovati. Aby se lesk a sláva hradu zvýšila, pošinuje se doba založení jeho do věkův nejvzdálenějších. Dějepisec však pátrající po důkazech, jimiž chronologická udání svá utvrzuje, vidí se často nucena v odporu s pověstí vyjíti od časů mnohem pozdějších. Dle všeho podobá se, že hrad nejspíše v druhé polovici 13. století, asi mezi r. 1260—1270 založen byl; avšak nechtějíce zabývati se otázkou nesnadno rozřešitelnou, podáme na tomto místě pověsť o založení hradu, k níž pak připojíme některá důležitější dáta, týkající se trvání hradu. Pověsť zní: Když byla na Moravě založena říše velkomoravská, žil v lesnaté a hornaté krajině uhlíř Věnava, živící se nuzně pálením uhlí. Chýšku svou vystavenu měl na vrcholu dalekohledného vrchu; v ní však se málo zdržoval, meškaje za příčinou živnosti své nejčastěji v okolních lesích. Tu zpozoroval, když se domů z práce vracel, že z chaty jeho potraviny mizely, které si tam ukládal. Dlouho nevěděl, kdo by mu v nepřítomnosti jeho škodu tuto působil; rozhodl se, že si počíhá na neznámého hosta. Ale jak se podivil, vida, že ohromný zubr přímo k chatrči jeho kráčí. Odhodlán jsa chrániti domov svůj, přiskočil ke dveřím chaloupky. Chtěje zubra neškodným učiniti, popadl mohutné zvíře za silné rohy, že se mu vymknouti nemohlo, prostrčil mu skrze chřípě vrbový prut a vlekl je, takto skrocené, velký kus cesty až ke dvoru královskému, kdež králi příhodu sdělil a zubru před veškerým shromážděním u přítomnosti samého krále sekerou hlavu jednou mocnou ranou uťal. Král pochválil statečnost uhlířovu a nemálo se podivil tělesné síle jeho; bylť to týž zubr, kterého, ač již dlouho vůkolní krajiny pustošil, žádný dosud usmrtiti se neodvážil a za jehož ubití byla velká odměna vítězi slíbena. Uhlíř byv králem vyzván, aby si vyprosil u něho nějakou milost, nevyžádal si ničeho, jsa se skromným životem svým dosavadním úplně spokojen. Král však daroval mu veškerou zemi, kterou mohl přehlédnouti s výšiny u chatrče své a dovolil mu, učiniv ho pánem, na věky míti a nositi v erbu svém na zlatém poli černou hlavu zubří s houžví čili prstenem z lýčí ve chřípích. Aby však potomkové jeho vždy byli pamětlivi slavného činu praotce svého, přikázal král, by i tito týž erb měli a na věky nosili.

Syn Věnavy, jménem Prsten, vystavěl na pozemcích králem darovaných hrad, jejž dle kroužku vrbového jmenovali „Prsten“, kteréžto jméno později prý v Pernštajn, Pernštejn proměněno bylo. Pernštejnové pak až do vyhasnutí rodu svého užívali erbu shora vypsaného.

Na základě těchto pověstí, jichž tendence pošinouti dobu založení hradu do věků nejdalších, jest patrná, dělo se odvozování nynějšího jména Pernštýnu. Avšak dle našeho velezasloužilého Brandla povstalo jméno Pernštýn věrojatně teprve ve 13. století a jest mu Pernštýn = Bernstein, Bärenstein.*)

---

*) Připadá mi tu pověsť, jež vypravuje se u nás na Moravě a která vysvětluje jméno „Nedvědice“, městyse $^1/_2$ hodiny cesty od hradu vzdáleného, spůsobem podobným:

Když stavěli na pozemku Věnavovi darovaném první chatrče potomkové jeho, pomahala i chudá žena jakéhosi uhlíře při práci a chtějíc míti volné ruce, položila spící dítko své do trávy, aby si tam odpočinulo. V tom přikradla se

Nemohlo by býti etymologické odvozování jména Pernštýn od prsten již proto pravdivé, poněvadž by pověsti právě vypravované k vysvětlení jména Pernštýna u jiných německých hradů téhož jména, v Rakousích, Míšni a Durynsku se vyskytujících, použíti se nemohlo. Hrady zděné pak, jak známo, povstaly u nás teprve na začátku 13. století a šlechticové českomoravští dávali jim dle zvyku tehdejšího jména německá.

Nynější spůsob stavby pochází nejspíše z 15. století, neboť hrad ohněm okolo r. 1460 ztrávený, byl mezi r. 1460—1475 v rázu tehdejšího věku znova vystaven a není známo, že by byl kdy po obnovení svém v značnějších rozměrech býval přestavován.

O různých osudech hradu zachovaly se nám z různých dob tyto zprávy historické:

Ve válkách husitských snažil se marně bojovný biskup olomúcký hradu se zmocniti.

Za dob třicetileté války utíkali se na hrad všichni obyvatelé z okolí, bouřemi války ohrožení, majíce právem k pevnosti jeho velkou důvěru. Když pak Švédové r. 1645 v síle 6000 vojínův a se sedmi děly ku hradu přitáhli, nemohli přes to, že oblehali hrad po celý měsíc, dostati jej ve svou moc. Nejen že posádka pod vedením chrabrého velitele svého, purkrabího Mikuláše Flešingra z Auersbachu, ubránila se útokům jejich, ale odvážila se i několika výpadů, při nichž celkem 1300 Švédův zajato a 200 koní ukořistěno bylo. Zajatí Švédové byli odzbrojeni a do žalářů na hradě uvrženi. Posádka tehdejší chovala se dokonce tak statečně, že poštěstilo se jí i Brno, jež od nepřátelského voje bylo obleháno a Švédům statečně vzdorovalo, potravou zásobiti. Poněvadž Pernštýn v časech tak vážných výmluvnými skutky dokázal pevnost a nedobytnost svou, bylo jemu dne 15. září r. 1655 uděleno jméno skutečné pevnosti, načež se až do r. 1760 též k moravským pevnostem čítal, k nimž na př. náležely Brno, Špilberk, Olomúc, Uherské Hradiště a j.

Ve válce třicetileté r. 1619 utekly se jeptišky z blízkého Tišnova na hrad, kdež po dobu šesti let se jim úplně bezpečného útulku dostalo. Během tohoto času zemřely tu dvě abatyše jmenovaného kláštera panenského, Kunigunda z Gundrumu a Magdalena Gulda. Deset jeptišek vrátilo se r. 1625 opět do kláštera tišnovského, kterýž v nepokojích doby válečné byl od Švédův poškozen, hlavně ovšem z pomsty za nezdařené oblehání hradu pernštýnského. R. 1643 zachránila abatyše tišnovská, Marie Anna Skřimířová z Pilsenburgu, klenoty a listiny klášteru náležité jen s těží před zlobou švédskou.

Uvedše jednotlivá fakta týkající se dějin hradu, zmíníme se ještě několika slovy i o členech slovutného rodu pernštýnského, kterýž

---

medvědice, kteráž na lup vyšla a chtějíc hladovým svým mláďatům potravy přinésti, uchvátila děcko a odnesla je do jeskyně. Ulekaná matka hledala s mužem a jinými uhlíři ztracené děcko a teprve po dlouhém namahání našli dítě zdravé a neporušené, jak s mladými medvědy nevinně si hrálo. Příběh tento zavdal prý podnět k nynějšímu jménu osady nedvědické pod Pernštýnem ležící.

v dějinách vlasti naší takového významu a lesku dosáhl, že počítán byl v starém moravském zřízení zemském z r. 1480 mezi rody „starodávnými a od časů mnohých v panském řádu stojícími“ a položen byl v pořádku pátý.

Zásluhu o vysvětlení původu a rozvětvení rodu tohoto, o přesné ustanovení rodokmenu získal si náš neunavný Vincenc Brandl, jemuž se na základě starých listinných památek, desk zemských a jiných písemností podařilo odkázati pověsti o původu rodu pánův z Pernštýna (kteréž odvozují původ hradu od nepamětných dob uhlíře Věnavy) do říše myth a postaviti na jisto stáří rodu toho. Brandl ustanovuje za prvního předka pánův z Pernštýna, jehož listinnými důkazy nepopíratelně dovoditi lze, jistého Hotarta čili Gotharda, jehož jméno se uvádí v listině údělního knížete Brněnského Václava r. 1174 za svědka. Ustanoviti nelze, čím byl a jaké statky mu náležely. Avšak od syna jeho Štěpána dá se rodokmen Pernštýnů bezpečně stopovati až do vyhasnutí rodu toho v r. 1631. Syn Hotartův Štěpán uvádí se r. 1203 v listu markrabí Jindřicha Vladislava jménem: Štěpán z Medlova (Stepanus de Medlov) a připomíná se r. 1208 slovy: „šlechtický muž Štěpán, syn Hotartův“. R. 1218 jmenuje jej markrabí Jindřich Vladislav baronem t. j. členem rodu panského a r. 1233 biskup Robert v listině týkající se kláštera doubravnického „mužem nejvznešenějším“ (vir nobilissimus). Vskutku dostalo se mu od tehdejšího krále českého Přemysla Otakara I. zvláštního a za oněch časů jen velmi vzácného vyznamenání. K prosbě markrabí moravského Jindřicha Vladislava uděleno totiž panu Štěpánu od řečeného krále právo, že směl sám na statcích svých vykonávati právomocnost soudcovskou a že nebylo dovoleno zeměpanským úředníkům soudním, jurisdikci konati na statcích jeho. Jen ony případy, kde se jednalo o potrestání zloděje in flagranti dopadeného, byly vyhraženy trestní moci zeměpanských soudův. Týž Štěpán z Medlova (Medlov leží u Židlochovic ve vinném kraji židlochovicko-pohořelickém a byl predikát z „Medlova“ první příjmí pánův z Pernštýna) byl též purkrabím hradu děvického (Maidburg) neb mikulovského. Hrad tento u Polavy na panství mikulovském uvádí se již r. 1222 v listinách, byl zeměpanský a postaven pod zvláštního purkrabího. Hrad měl velkou důležitost naproti Rakousku, s nímž, jak známo, tehdejší králové čeští často válčili.

Týž Štěpán založil panenský klášter v Doubravníku, řádu sv. Augustina. Ačkoliv rok založení kláštera toho nelze určitě udati, lze přece s pravděpodobností tvrditi, že připadá do prvních dvou desítiletí 13. století — as do doby ok. r. 1208. Neboť z r. 1220 zachovala se listina, jíž markrabí Jindřich Vladislav všecky dary klášteru od zakladatele učiněné, jemu věnované statky a nadání se smyslu dárcově potvrdil. Že se klášter těšil zvláštní úctě pánův z Pernštýna, lze poznati z toho, že mnohé jich dcery vstoupily do kláštera jako jeptišky a že členové slavného rodu toho, jak při popisu kostela doubravnického níže podotkneme, dávali se tam i pochovávati.

Synové Štěpánovi, o němž poslední zmínka r. 1238 se děje, byli: Vojtěch z Kamene (de Lapide), Jimram a Štěpán.

První byl od r. 1233 — asi 1256 proboštem kláštera doubravnického, třetí z nich Štěpán byl rozmnožovatel statků kláštera toho a vystavěl znova klášterní budovu, r. 1243 od Tatarů zbořenou.

Synové tohoto Štěpána a tedy vnukové Štěpána I. a pravnukové Hotartovi byli:

Jimram, Štěpán III., Filip, (komoří markr. moravského), Bohuslav (komorník cúdy břetislavské), Havel. Z nich objevuje se Štěpán III. prvníkráte r. 1285 pod jménem „z Pernštýnu“; neužívají však členové rodu Hotartova ještě výhradně příjmí toho, existenci hradu již předpokládajícího. Na počátku 14. století střídá se příjmí toto s novým příjmím pánův pernštýnských: Z Jakubova (Jakubov jest ves blíže Moravských Budějovic ležící). Jiná jich příjmí z Medlova neb Kamene neb Ungeršperka uvádějí se od r. 1310 promíchaně; neníť u členů téhož rodu ještě ustáleného jediného názvu až teprve před samým koncem 14. století, asi od r. 1399 naskytuje se pouze a výhradně příjmí z Pernštýna. Splynutím jmění linie pernštýnské a jakubovské, po vymření linie posléze uvedené stal se pan Vilém z Pernštýna držitelem všech statků rodinných a zakladatelem velkého jmění a bohatství rodu pernštýnského; on položil základy k velké slávě a značnému vlivu, kterého se v pozdějších časech rod jeho ve vlasti naší domohl. R. 1397 a 1398 byl správcem země moravské („starostou“ země), r. 1408 a 1409 nejvyšším komorníkem cúdy brněnské, r. 1417 komorníkem cúdy olomúcké, r. 1421 zemským hejtmanem. Zemřel okolo r. 1423, zanechav dva syny: Bavora a Jana, kteří se přidali veřejně k učení husitskému, podporujíce všemožně snahy vyznavačů jeho a zachránivše hrad i proti útokům olomúckého biskupa Jana Železného.

Jan náleží k nejslavnějším a nejskvělejším zjevům rodu pernštýnského, který dle práva rodu svého i peníze razil. R. 1440 zvolen za rozdílce v rozepřích tehdejších mezi pány českými a moravskými, r. 1466 byl komorníkem cúdy brněnské a r. 1473 zvolen v Benešově na velepamátném sněmě za jednoho ze správců Moravy, jimž přidělen byl úkol zjednati opět pořádek a pokoj v markrabství. Jan rozmnožil statky po otci zděděné přikupováním nových statků a získáním oněch, které během času od rodu tohoto odcizeny byly, jmenovitě hradem Pisolcem, (již pustým) a Zubrštejnem, pak panstvím bystřickým, hradem „Skály“ a panstvím k němu náležitým s městečkem Jimramovem; přikoupil též hrad a panství Křižanov. Za jeho živobytí ztrávil strašný požár hrad (1457—1460) a stavba jeho Janem (r. 1460—1475) podniknutá dokončena syny jeho Vilémem a Vratislavem. Jan byl přivržencem mírných kališníkův a Jiříka z Poděbrad; zemřel r. 1475, zanechav dva syny Viléma a Vratislava.

Vratislav byl první společný komorník cúdy brněnské a olomúcké, r. 1490 nejvyšším komořím, od r. 1494 hejtmanem zemským. Na část hradu tehdáž dostavenou vsadil Vratislav kámen s letopočtem 1490 (dle Volného byla stavba hradu shořelého dokonána r. 1522). Pojav Ludmilu z Kunštátu za manželku obdržel s ní velké panství Plumlov s Prostějovem. Když pak r. 1496 zemřel, nezanechav dítek, následoval ho bratr

Vilém, za jehož dlouhého života statky rodinné tak rozmnoženy, že bohatství jeho skoro vyrovnalo se proslulému bohatství pánů z Rožemberka. I patřily k statkům jeho na Moravě:

Pernštýn, Helfnštein, Lipník, Plumlov, Prostějov, Nové město, Tovačov, Louka, Přerov, Hranice, statek Buk, Kojetín, Drahotuš, Křetín, Třebíč, Sádek, Hluboké, Židlochovice (r. 1508), statek Veselíčko, Kunštát a Lysice (1520), Opatovice (1521), Něm. Rudolec, Jamné, Mezeříčko. R. 1496 koupil panství novoměstské (v Jihlavsku), r. 1503 od Jana z Kunovic zboží zápisní Kojetín a od Johanky z Krajku Tovačov a Kralice. V Čechách pak koupil hrad Kunětickou horu se vším příslušenstvím, panství Pardubice, k němuž později ještě tvrz a městečko Týnec nad Labem připojeno, pak Rychnov Kněženský, Nový Bydžov. R. 1495 koupil Litice, které pozdější panství a statky Žamberk, Častolovice, Týniště, Černikovice, Jelení, Choceň buď zcela buď částečně v sobě obsahovaly, r. 1497 Rychnov; téhož roku postoupen mu od krále hrad Potenštejn s panstvím k dědictví. Mimo to měl v Čechách Brandejs nad Orlicí, Landškroun, Landšperk kromě značného počtu statků, které držel právem zástavním.

Pan Vilém z Pernštýna (nar. asi r. 1435 na Moravě, † 8. dubna 1521 na zámku pardubickém) byl jedním z nejskvělejších zjevů slavného rodu pernštýnského. R. 1475—1486 zastával úřad nejvyššího komorníka cúdy brněnské, r. 1484 byl maršálkem zemským na Moravě, r. 1487 nejvyšším hofmistrem království českého, z kteréhož úřadu se r. 1514 pro vysoký věk svůj poděkoval. Byl to vlastenec ryzí, muž povahy bezúhonné, vynikajících darů duševních, jemného srdce a chrabré mysli, „jemuž, jak Palacký dí — rovného marně bychom hledali v dějinách českých,“ kterýž v dobách nad míru pohnutých k utišení rozbrojů ve vlasti a k zjednání míru mezi stavy v království zdárně a čestně pracoval. Králům svým Ladislavu a potom Ludvíku byl z celé duše oddán a vlasti své sloužil věrně, poctivě a nezištně až do skonání. Sám vyznává v listu svém ku králi polskému dne 13. srpna 1520 — tedy na sklonku života svého daném:

„A kdybych věděl, že syn můj by neměl se tak k Jeho Milosti zachovati, chtěl bych radši viděti v své živnosti, aby před mýma očima zdechl. Neb o mých předcích bohdá se žádný jiného nedoptá, než že jsou se k svým pánům vždycky tak zachovávali, což dobrým příslušelo.“

Synové jeho, Jan a Vojtěch, pasováni byli na rytíře. Po Vojtěchu (nar. 1490, † 1534 na hradě pražském) nastoupil dědictví bratr jeho

Jan, příjmím Bohatý, kterýž ještě na Moravě Bojanovice horní, Hrušovany, panství Osovské, Moravec přikoupil a statky po otci zděděné rozmnožil. Jan z Pernštýna byl r. 1506—1516, 1520—1523 nejvyšším komorníkem a 1515—1519, pak zase 1526—1528 a 1530 hejtmanem zemským markrabství moravského. Na místě spustlého kláštera doubravnického začal stavěti nynější krásný gotický kostel nalezení sv. kříže, jejž však teprv synové jeho dostavili. Zemřel 8. září r. 1548 a byl pohřben v kostele doubravnickém po boku předků svých.

Ze tří synů Jana Bohatého: Jaroslava, Vratislava a Vojtěcha zasluhuje zvláštního vytknutí Vratislav (nar. 9. července r. 1530 ve

Vel. Meziříčí), kterýž od Maxmiliana II. r. 1567 byl nejvyšším kancléřem království českého jmenován a od krále španělského rytířstvím zlatého rouna vyznamenán. Byl horlivý přítel a podporovatel veškerého vědeckého snažení, v něm našla literatura česká nejvřelejšího ctitele a pravého Mecenáše, krása přírodní svého vroucího obdivovatele. Vynakládal mnoho peněz na zvelebování a okrašlování zámků svých i na zlepšení hmotného blaha svých poddaných; za něho dosáhla sláva hradu pernštýnského stupně nejvyššího; pěstovány umění a vědy a vydržován skvělý dvůr, ale počaly se také dostavovati neblahé následky jeho nádherymilovnosti, kteráž měla v zápětí úpadek rodu ve finančním ohledu.

Nadšený tento podporovatel umění a věd skonal dne 27. října r. 1582, maje věku svého 52 let. Zanechal 5 dcer: Johannu, Alžbětu, Hedviku, Františku, Polyxenu a dva syny Jana a Václava, jimž odevzdal závětí z r. 1572 své statky již velkými dluhy stížené, přikázav, by jeho tělo v rodinné kryptě doubravnické dle katolických obřadů pohřbeno bylo. V téže poslední vůli své poukázal na řádné vychování dětí svých v duchu katolickém ročně 3000 kop grošů; každá dcera měla býti podělena 3000 kop. gr., manželka pak jeho obmyšlena byla zlatem, stříbrem, klenoty, drahocennými řetězi, nářadím, skvostnými talíři, mísami atd., při čemž žádal, aby dětí nezapomněla.

Syn jeho Jan přidělal nových dluhů a tak se stalo, že po smrti jeho několik statků, (mezi nimi r. 1596 i hrad Pernštýn s příslušenstvím, dvorcem, mlýnem, pilou, ovocnými sady) prodati se musilo. Když pak r. 1597 před Rábem padl, zhoršily se finanční poměry rodinné ještě více a začátkem 17. století náleželo jen jediné zápisní zboží litomyšlské rodu tomu, jindy tak bohatému.

Vratislav, poslední člen rodu pernštýnského, syn Janův, vstoupil do služby vojenské a když r. 1631 v bitvě u Tangernmünde v boji proti Švédům padl, zahynul s ním slavný rod pernštýnský po meči, patnáct let později 5. února 1646 pak vymřel i po přeslici; zesnulať onoho dne horlivá podporovatelkyně náboženských a milosrdných ústavů Febronia Alžběta z Pernštýnu. S ní shasla sláva rodu pernštýnského, skleslo jméno jeho do hrobu!

Panství kdys tak mohutné dostalo se*) moravskému purkrabímu Pavlu Kathareinu z Katharu za 44.000 zl., kterýž je v poslední vůli své z r. 1597 svým oběma synům Petru a Janu odkázal; tito však prodali je již r. 1609 c. k. plukovníku Lvu Licku z Riesenburgu a jeho choti Estheře roz. Seidlerové ze Schönfeldu za 31.000.

Když pak plukovník zemřel, dědila choť jeho panství a provdavši se za hraběte Pavla z Lichtenštejn-Kastelkornu, ustanovila druhého tohoto chotě svého roku 1625 dědicem svým. Tento připsal r. 1636 na zděděném tom jmění své druhé choti Maximilianě roz. hraběnce ze Salm-Neuburku 40.000 zl. mor. listem. V závěti své r. 1645 ustanovil ji dědičkou všech svých statků, (mezi nimi Pernštýna), kteréž však přes to přese všechno nedostaly se jí, ale synovci jeho Maxmilianu r. 1656, po němž pak přešly v majetek Krištofa Filipa a konečně

---

*) Dle Volného.

Františka Antonína, hr. z Lichtenstein-Kastelkornu. Tento hrabě prodal je dolnorakouskému vládnímu radovi Františku ze Štokhamru r. 1710 za 110.000 zl. a sice: hrad Pernštýn se starým pivovarem, várečným domem, hradbami, dvorcem; s novým pivovarem pod zámkem, mlýnem, pilou, prachárnou a j., k tomu městečka Doubravník, Nedvědice, Štěpánov, více dvorců a mnoho vesnic, 10 rybníků, lomy mramorové, vápencové, kamenné, papírnu, veškeré zásoby hradní se 4 železnými děly, 4 hmoždíři, 50 mušket, 50 centů prachu a mnoho j. věcí.

Rada ze Štokhamrů přenechal panství r. 1720 svému synu Pavlu, od něhož se v poslední vůli r. 1741 neplnoletému synu Josefu dostalo s podmínkou, aby na něm zřízen byl fideikomis (což se též r. 1746 stalo). Dědic tento, později do stavu hraběcího povýšený, upadl do dluhů a když r. 1793 zemřel, bylo panství od věřitelů dne 9. listopadu 1798 dosavadnímu správci jeho Hynku, svobod. pánu ze Schröfflů za 300000 zl. prodáno, kterýž je pak svým dvěma dcerám zanechal.

Od r. 1818 náleží panství toto hraběti Vladimíru Mitrovskému, kterýž hrad zcela nově opraviti a uvnitř krásně zaříditi dal. Týž založil skvostnou kryptu v Dubrovníku, kde od r. 1867 pochovávají se zemřelí členové hraběcích rodin Mitrovských.

Doubravník jest starobylé městečko, as hodinu jízdy od hradu na silnici k Brnu vzdálené a leží v kotlině horami ověnčené na pravém břehu Svratky. Má velmi pěkný třístaletý kostelíček nalezení sv. Kříže, ve slohu gotickém uprostřed náměstí z bílého pernštýnského mramoru vystavený. Stavba jeho započata byla r. 1537 „za panování urozeného pána Jana z Pernštýna a dokonána r. 1557 nákladem urozených pánů p. Jaroslava a p. Vojtěcha, bratří vlastních z Pernštýna, synů jeho Milosti.“

V presbyterium nalezá se 10 hrobních kamenů, nejvíce Pernštejnům náležejících, jeden r. 1422 zemřelé Johanně, druhý r. 1457 † Janu, třetí roku 1496 † Vratislavu, čtvrtý r. 1520 † Vilému atd. Nápisy některých jsou již nečitelné. Krypta hrabat Mitrovských jest při kostele, odkud i vchod do ní vede. Nad vchodem jejím zevnějším čte se český nápis:

Svatá Maria Oroduj za nás živé i mrtvé s heslem: Aeternus, quia purus a nad vchodem vnitřním, již před samou kryptou, druhý nápis: Tuto hrobku dal vybudovati ctěným předkům, sobě a milým potomkům hrabě Vladimír Mitrovský z Mitrovic a Nemyšle. L. P. MDCCCLXVII. Nad ním čte se nápis latinský: Resurrecturis.

Vcházejíce do hrobky, octneme se před oltářem, jednoduchostí a vážností svou dojemným. Na něm stojí velká socha pána Ježíše od Em. Maxe v Praze tesaná, jehož díla v světě uměleckém nejchvalnější pověsti požívají. Levá ruka Spasitelova drží mohutný kříž, tři prsty ruky pravé jsou k nebesům pozdviženy. Z tváře Spasitelovy září nebeská klidnost a majestátnost. U sarkofagů až 20 centů těžkých stojí — u hlavy každého nebožtíka — silné železné krucifixy. Odpočívá tu mezi jinými paní nynějšího p. hraběte Mitrovského Antonia.

Po tomto odbočení k mrtvým Pernštýnům a Mitrovským končím vřelým vyzváním, aby nikdo z laskavých čtenářů, naskytne-li se jim příležitost k výletu takovému, neopomenul navštíviti starobylý náš Pernštýn — odnese odtud dojmy hluboké, nezapomenutelné!

* * *

Za korunu a vlasť.

Rhapsodie z dvou století

od

Karla Tůmy.

(Pokrač.)

Jako někdy za hlubokého ticha dumné noci zašumí z nenadání stará doubrava, jakoby mráz ji byl obešel, tak tajemně zachví se druhdy nenadále i ztišená duše starého národa, jakoby jej projala mrazivá předtucha blížící se záhuby. — Nedostupnými zůstávaly dosud ty hory severního Škotska nad Invernessem a průplavem caledonským vlivu civilisace a moci anglické; jako od nepaměti žili zde dosud potomci starých Keltův oddáni svým mravům a zvyklostem starobylým, neodvislí a nepoplatní, udatní jako Černohorci a loupeživí jako Albánci. S neúrodné své skalnatiny, v kteréž toliko cit svobodství horského a věrné družnosti kmenové se rodil, činívali hojné zájezdy do úrodných rovin „kraje“, kterýž se otevírá za jižními svahy pohoří grampianského širým tím údolím zvaným Strathmore, mezi Glasgovem a Edinburghem; docházeliť si prostě pro stáda bravu a všelikou jinou kořisť, jíž potřebovali pro obhájení života svého v ponurých těch úvalech skalních, ostkvěných romantikou přírody i dějin, tratících se v poesii zkazek a bájí nedozírného stáří.

Posud žili rozlišeni v kmeny čili klany, pod svými vladyky jako za dob, kdy Římané marně doráželi na „hradby Piktův“; posud byl jim vladyka kmenový jediným pánem a zákonodárcem, po jehož slově celý rodný kmen šel v pravo v levo, posud neviděli ve svých horách žádného výběrčího berní, žádného úředníka nebo důstojníka anglického. Lhostejny mohly jim býti všecky ty zápasy o trůn v Anglii, ba sama ta Unie anglo-škotská, jíž padl za oběť stavovský porušený sněm edinburský. A přece nebylo tomu tak. Přece ten nevzdělaný, zapadlý horský kraj od r. 1707, ode dne spečetění Unie jakoby vyrušen ze spánku, jeví podivnou nedůtklivost, ba podrážděnost, cosi jej hněte, roztrpčuje a jitří rok za rokem patrněji.

Tuší snad ten lid, že odbila hodina jeho pověkého patriarchálního spůsobu života a nezávislosti? Že brzy „přijde cizí úsilno v krajinu a počne cizími slovy zapovídat?“

Kdo byl by prostřed léta r. 1715 mohl nazříti v ono zákoutí Škotska, kde výběžky hor grampianských na severo-východ nejdále se rozvětvují a čedičová svá ramena ku břehům moře severního spouští, kdo byl by tehda zabloudil v ono hrabství aberdeenské, jež dnes oživuje ruch železnice i čilého obchodu, které ale tehda bylo světu jedva známou divokou pustatinou horskou, byl by tam zastal hnutí podivné a vysoce zajímavé.

Za šera měsíčné noci byl by spozoroval, kterak z těsných skalních roklí vystupují po různu houfce statečných mužských postav v starém malebném kroji Škotův, kterak se tratí v stínu lesův a úsvitem opět různo se rozcházejí, aby příští noci dostavilo se jich trojnásob tolik.

Ano, zatím co ve vlasti Zábojově dávno domřel slední bohatýrské vzpomínky vzdech v bezhvězdné zoufalé noci, zde v daleké světa končině nad omšenými rovy reků Ossianových, jakoby se probouzela ozvěnou od skal věků ta stará, hrdinná píseň zamlklého českého Pošumaví:

„Sněchu sě' mužie sěmo v les črn.
Mužie bratrských srdec i jiskerných zrakóv...
Tamo mečem i mlatem i oščepem učista paži;
tamo pokrysta i vracesta sě rozkosem.“

A dne 6. září 1715 stálo v lesnatém údolí u Aboyny kolik tisíc horalů v plné zbroji, zatím co hrabě Mar rozvinul modrý prapor, na němž skvěl se zlatem vyšitý škotský bodlák a nápis: „Nemo me impune lacessit“. „Škotové!“ zvolal vztyčuje žerď: „Pod touto zástavou chceme krváceti za svobodu a čest Škotska. To jařmo ještě není sroubeno, pod něž by syn škotský bídně schýlil šíji. Nedáme si rozkazovati od cizího krále, mámeť svého vlastního, našeho Stuarta, Jakuba III., který na hanbu Škotův bloudí dosud v cizině oloupen o vlasť i korunu otcův. Však nemá již blouditi déle. Vyjdeme mu vstříc se svými meči a přivedeme si ho v osvobozené Škotsko: navzdor všemu, — navzdor všemu a ještě jednou navzdor všemu!“

K těmto slovům jásot nekonečný rozlehl se údolím, nesčetné pravice zvedaly se ku přísaze a nikdo věru netušil, že zrovna touž chvílí — pozbývá věc stuartovská nejmocnější podpory: ve Versaillu skonávalť právě 77letý Ludvík Čtrnáctý zůstavuje Francii unavenou, a tak zuboženou, že připadala Fénélonovi jako starý porouchaný stroj, který shroutí se při prvním nárazu. — Za několik neděl bylo celé pohoří Severního Škotska od Aberdeenu až na ostrovy Hebridské jediným táborem povstalcův. Utvořily se dvě armády. Jedna o síle 10.000 mužův vedena samým hr. Marem táhla na Perth, druhá poněkud slabší pod vedením hr. Nightisdalea, Winshestra a Carnwatha brala se jižněji směrem ku zátoce Clydské, jednak aby vpadla v bok Angličanům, potáhnou-li proti Marovi, jednak aby dostihla hranic anglických a spojila se v Cumberlandě s anglickými Jakobity.

Kdyby tehda byli měli škotští Jakobité v čele svém nadaného vojevůdce, který by byl s tou silou 15.000 udatných horalů rychle, jako ručej horský pronikl jižním Škotskem a překvapil Anglii dobytím Carlislu neb vůbec některého z jejích měst blíž hranic Škotska — kdož ví, nebylo-li by se povstání zdařilo. Maršálek Berwick aspoň, jeden z nejpravdivějších a nejstřízlivějších vůdcův Jakobitů anglických pokládal to za věc velice pravděpodobnou: „Neboť té doby dojista mezi šesti Angličany vždy pět drželo ku straně Jakubově, ne tak pro jeho dobré právo k anglickému trůnu, jako spíše z nenávisti proti „králi Hannoveránu“, který se nemohl naučiti angličině a v srdci i mysli neměl než stále svoje Hannoveránsko.“ — Národní hrdost anglická vzpouzející se již proti Vilému hollandskému tím nevrleji snášela hanoveránský dvůr, jenž neuměl se spřáteliti s národem a v jehož čele stál král nevynikající žádnou z těch vlastností, jimiž dobývá se srdce neb úcta lidu. Mužové, jako Shrewsbury, který tolik byl učinil pro dynastii hannoveránskou, nyní po krátké době jediného roku přecházeli k Jakobitům, ba sám Malborough podporoval nyní povstání Jakobitův penězi!

Leč Mar nebyl na neskonalé štěstí Anglie žádným Hannibalem. Zvěsť o smrti Ludvíka XIV. zarazila jej tak, že z nedávného nadšeného podněcovatele stal se pochybující, váhavý slaboch. Tábořil po dva měsíce se svými 10.000 muži nečinně v Perthu, skytaje tak vládě anglické čeho nejvíce měla zapotřebí: času k přihotovení se na ránu. Zatím co Škotové marně vyjednávají s králem švédským, po druhé opět se stejným úspěchem s mírumilovným regentem Francie, vláda anglická vzchopuje se k nejráznější sebeobraně. Vyzdvihuje habeas corpus aktu, zakazuje pod těžkými tresty každé shromáždění se byť jen 10 osob, povolává z Hollandska pomoc 6000 mužů, zaručenou smlouvami pro případ, že by protestantská dynastie v Anglii octla se v nebezpečí, najímá na rychlo 13 pluků jízdy a 8 pluků pěchoty, vypuzuje z armády všecky z jakobitismu podezřelé důstojníky, zatýká tolikéž veškeré jakobitské členy parlamentu, i připovídá odměnu 100.000 lib. št. tomu, kdo by se zmocnil praetendenta živého nebo mrtvého.

Překvapeni touto rázností, ještě více však útěkem nejschopnějšího svého náčelníka, ve válečnictví zkušeného a lidu milého lorda Ormonda, Jakobité angličtí nedovedli se vzchopit a zorganisovat. — Osamělí odvažují se sice tu kdes ráznější velmoži angličtí ku vzpouře, než každý takový pokus tříští se o bdělost i energickou sílu vlády, která znenáhla má již veškeré schopné vůdce Jakobitů za mřížemi svých žalářův. Ormond, který chtěl s houfcem povstalcův přistáti u Devonshire, jest zrazen a prchá s nepořízenou opět do Francie, aniž by byl jen vkročil na břeh anglický. Teprv v říjnu, kdy byla již vláda anglická získala nejmocnější dva vladyky škotské, Argyla i Sutherlanda, pro věc hannoveránské dynastie, tak že mohla vojensky opanovati hlavní silnici od hranic škotských u Carlisle až téměř po Edinburk, jehož hájil Argyle s 3000 dobře vyzbrojeného mužstva, — vzplamenala odvaha Jakobitův k rozhodným činům.

V nejsevernějším cípu Anglie, v kraji to northumberlandském rázný jakobitský poslanec Forster, podporován jsa lordem Derwentweterem i jinými váženými šlechtici, pozdvihl lid svého okresu pro krále Jakuba III. Když pak i ze sousedních krajin jihozápadního Škotska hr. Kenmure, Cornwath, Nightisdale a Wintown přivedli něco posily, vyslal tam Mar 2000 horalův, pod plukovníkem Mackintoshem, který s tou hrstkou lidu konal pravé divy: vůči válečnému loďstvu přeplavil se přes záliv Firth of Forth, dobyl zde přístavního města Leithu, kteréž se může zváti takměř předměstím Edinburghu a byl by málem dobyl i tohoto, kdyby se byl Argyle jen o hodinu omeškal. Nicméně mohl Mackintoshe kolem Edinburghu bez překážky postupovati na jih a spojiti se na samých hranicích anglo-škotských s povstalci northumberlandskými; než právě to spojení mělo se mu státi osudným; neboť kdežto povstalci angličtí chtěli za každou cenu, aby se postupovalo dále na jih do vnitra Anglie, kdež prý tisícové věrných Jakobitův hoří nedočkavostí po zjevu jejich, horalé Mackintoshovi naopak nižádným způsobem nechtěli bojovati mimo svou škotskou vlasť; tak stál Mackintoshe na Rubikonu, až se rozhodl po vůli — Jakobitův anglických. Než jakmile dal znamení k pochodu, tvrdohlaví horalé obrátili se a do jednoho nastoupili návrat k domovu. Mackintoshe zuřil klna jim zbabělcův a sběhův; a zatím v pravdě, že ublížil sám věci škotské nejvíce neposlechnuv hlasu toho lidu: kdyby se byl vrátil do Škotska a vpadl Argylovi do znaku, zatím co Mar mu od Štirlingu čelil, byla by moc anglická bývala ve Škotsku cele zaskočena a mohla býti jediným rázem zničena. Zaměřiv však na jih, a maře své síly dobýváním Newcastlu i Lencastru, — Mackintoshe šel Angličanům přímo do pasti. Zmocniv se Prestonu, uzřel se zde záhy obklíčena přesilou anglickou pod generalem Wallisem a po krátkém hájení špatně ohraženého města nadešla katastrofa. Angličané vtrhli do Prestonu a Mackintoshe musil se dne 13. listopadu s troskami svého voje vzdáti na milost a nemilost.

Téhož dne bojováno však také v srdci Škotska, v oněch památných místech, kde se od věku rozhodovávaly osudy národa škotského. Vytrhnuv konečně, po marném čekání na krále Jakuba III., z Perthu, táhl Mar s 9000 horaly ku starožitnému Stirlingu, poblíže kteréhož r. 1314 Robert Bruce vyhrál nad Angličany slavnou onu bitvu, z níž zrodila se 400letá samostatnost Škotův. Nuž nyní mělo zde dojíti opět ku krvavé bitvě za nezávislost Škotska, jen že tentokráte nebojovali Škotové proti Anglosasíkům, nýbrž — opět proti Škotům. Směle byltě Argyle vyšel se svými 4000 horaly Marovi vstříc a výše zpomenutého dne vrazila u Sheriffmuire obě vojska na sebe. Ihned rozbouřila se urputná, vražedná seč, která skončila tím, že pravé křídlo Argylovo bylo od horalův Marových úplně zničeno, kdežto na vzájem levé křídlo jeho rozhodně zvítězilo. Bitva zůstala tedy nerozhodnuta, avšak Mar neměl více odvahy obnoviti ji, nýbrž couvnul za nastalé noci zpátky na Perth. Divno-li, že v prsou těch udatných, hrdých válečníkův horských, již chtěli dále bojovati, již nebyli přemoženi a měli zůstaviti nenáviděným „zrádcům“ bojiště, háral divoký hněv proti neschopnému vojevůdci a že po několika již dnech neměl Mar pod prapory svými nežli 4000 mužův, s kterými opět nečinně prodléval u Perthu. Nescházel věru, než ještě zrádný čin ošemetného lorda Lovata, který buď z uražené ctižádosti neb z jakékoliv jiné pohnutky nekalé v této kritické chvíli zadal věci škotské ránu Kainovu. Přepadnuv s lidem svým strategický důležitý Inverness, vztýčil věrolomné v samém středu škotských hor prapor anglický. Krutější rána nemohla věc stuartovskou zastihnouti. A hle, právě tou dobou plul z Dunkirch na malém válečním korábu praetendent Jakub Stuart ku břehům Škotska. — —

Po sedmidenní bouřné plavbě přistál dne 22. prosince 1715 šťastně v Peterheadu, malém to přístavu v nejsevernější končině hrabství aberdeenského, odkudž spěchal v průvodu markýze Tynemoutha, poručíka Camerona a šesti jiných šlechticů škotských podél břehu na Aberdeen. Zde uhostil jej na svém zámku Feteresso věrný Jakobita hr. Marishal i dal příchod jeho zvěstovati přátelům v šíř a dáli. Zpráva rozlétla se bleskem po kraji a vzbudila v táboře povstalcův u Perthu nekonečný jásot. Nyní, doufali ubozí, přišla Škotsku spása. Rázem zapomenuto všech přestálých útrap a mysli vracela se bývalá jarost. Z rána 25. prosince třicet velmožů škotských žádalo o vstup do zámku feteresského, aby pozdravili toho, pro nějž byli hotovi nasaditi vše. Princ ještě ležel, avšak ihned povstal a ustrojiv se předpustil je k sobě. Velmoži vrhli se uctivě na kolena a líbali mu ruku; ale veškerá oddanost a úcta nestačila potlačiti v nich pocit sklamání. Taktě si osobnost budoucího krále Škotův věru nepředstavovali. Bledý, dlouhý, vyzáblý člověk, šíje poněkud schýlené, zasmušilého vzezření a mdlého kroku, toť byl onen 27letý kralevič, kterýž měl se postaviti v čelo bojovných zástupův a vésti je do ohně bitev. A přece byl to Stuart. Staří Jakobité jistili, že má zcela týž ostře rysovaný nos a týž plachý, bojácný téměř pohled jako měl otec jeho. Mladším však nelíbil se právě ten bojácný pohled a odcházející od uvítání byli daleko méně nadšeni nežli byli přišli.

Jakub III. navzájem nebyl tolikéž nikterak potěšen dojmem, jaký naň učinil obraz zaslíbené jeho země. Vychován na parketách salonů Ludvíka XIV. přivyklý na velkolepý život, nádheru a mohutnost říše, jakou byla Francie, cítil se trapně sklíčeným v té chudé, málo zalidněné surové zemi severní. Nejevil žádnou dychtivost po táboře a ryku bitevním; za to však jmenoval tajnou radu, vydal šestero provolání, jimiž co pravý král Anglie a Škotska povolával všecky loyální muže do zbraně a nařizoval, aby se v chrámech konaly za něho pobožnosti; povýšiv pak hojně své přívržence na rytíře, hrabata i vévody, mezi nimiž ovšem též Mara, dal si od nešťastného toho vojevůdce svého zjeviti stav věcí válečných. Mar byl dosti poctivým, aby mu pověděl pravdu, jakož si Jeho výsost královská přála. Však toť bylo přes příliš pro čivy tak slabé. Jakub to odstonal několikadenní horečkou, takže teprv 5. ledna 1716 mohl se vydati na staroslavný hrad Scoone, jenž pne se nad „nejkrásnější řekou Škotska“ Tayem. Zde teprv, když kráčel velebnými kobkami hradu, v němž po staletí praotcové jeho sídlívali, když stanul pod klenbou ctihodné té kaple, v níž od devíti staletí bývali korunováni králové škotští na proslulém tom „kamenu osudu“ — Lia Fail, o jehož kouzelné moci vypravují věkožizné báje pohanských Irův, zde teprv, mocně dojat upomínkami tak velebnými, zdál se Jakub III. nabývati mysli a odvahy. Tak aspoň radovali se přátelé jeho, zaslechnuvše jeho zvolání: „Zde chci býti korunován na krále Škotův, dříve než se luna obnoví.“ Avšak naděje jejich neměla trvati déle, než do příštího dne, kterého Jakub III. konečně u Perthu spatřil své horské vojsko. Zvyklý na skvostně vystrojené vojáky gardové o parádách francouzského dvora, na tu nádheru táborův Ludvíka XIV. — zženštilý panic zalekl se těchto chatrně ozbrojených, polonahých horalův, této armády, jejíž hudba záležela v několika dudácích a pištcích, jež neměla žádné imposantní dělostřelby, žádné lesklé jízdy, nadtož zlatem zářícího generálního štábu s těžkou pokladnou válečnou. „Jakže?“ trnul Jakub III., „s tímto lidem se mám odvážiti bitev proti Angličanům?“ Vrátiv se do svého hradu dal se do pláče. Vyčítal zlostně Škotům, že jej místo na trůn vlákali do čiré záhuby, že ho podvedli svými přepjatými zprávami o síle povstání atd. Cítil-li se však on sklamána pohledem na ty „divochy“, o jichž udatnosti báječné ovšem neuměl si učiniti ani představy, byli jonáci horští ještě trapněji překvapeni zjevem jeho. V obrazotvornosti své představovali si příštího pána svého co chrabrého bohatýra, který jako druhdy Montrose s taseným mečem vjede mezi ně a plamennými slovy povede je do bitev: — a nyní se jim objevil mdlobný, jedva na koni se držící vyžilec, vtělený obraz zoufalé bojácnosti. Což divu, že jásot nadšení pomřel jim na rtech, jakmile spatřili Jakuba z blízka, ba že proklínali osud svůj skoro podobně, jako touž dobou v Paříži Bolingbrocke, který za velezrádce poznamenán, byl prchnul před pomstou Whigův do St. Germainu, aby nabídnul věci Jakubově své schopnosti a služby, nyní ale již hořce toho litoval a trpkosti svého sklamání ulevoval kousavými úsměšky nad „takovými králi a královnami“, jakými byli Jakub III. a jeho matka, bigotní Marie Beatrice.

V tom, 28. ledna stihla zpráva, že se Angličané sesíleni 6000 Hollanďany blíží. Ohlas zvěsti té probudil v bojovných prsou horských rázem starou chrabrost. „Do boje! Půjdeme do boje!“ rozlehalo se plesně táborem, mžikem byla zapomenuta všechna svízel a nikomu z těch chrabrých hochův nepřipadlo počítati sílu nepřátel. Dudáci musili spustiti nejohnivější notou, muži křepčili v jarém reji, náčelníci si připíjeli na zdar vítězství! — Ale Jakubu III. bylo jináče na mysli. Chvěl se jak osyka, pokládal všechen boj za marné prolévání krve, a se slzami v očích dal rozkaz, aby se ustoupilo severněji do hor. Mar byl tolikéž unaven a beze vší důvěry v sebe i nařídil tedy ústup. Horalé zuřili, ale poslechli. Po zamrzlé hladině zátoky tayské couvli na Dundee, odkudž postupovali podél břehu mořského až ku přístavu montrosskému Zde kotvil náhodou koráb francouzský: jediná to touha Jakubova v nynější chvíli...

Poručiv vojsku přes den spočinouti, ustanovil další ústup na večer 4. února směrem na Aberdeen. Vojsku bylo sice divno, proč má se dávati na pochod právě na noc, ale doufalo vždy ještě, že jde o jakés překvapení nepřítele a poslechlo opět. Kdo by ale za soumraku byl mohl nahlédnouti v příbytek, jenž hostil „pravého krále Škotův“, byl by býval svědkem scény rovněž pohnuté jak odporné. Zbabělý Jakub III. právě se byl svěřil nejdůvěrnějšímu kruhu svých přátel, že pomýšlí na útěk. Byli to vojevůdce Mar, hr. Melford, lord Drumond, general Buckley a ještě 13 jiných hodnostářů. Vyzýval je, aby prchli s ním. Bylo prý by šílenstvím, obětovati se pro věc ztracenou. Někteří ztrnuli a odporovali, připomínajíce, že by bylo bezsvědomitým a hanbou neskonalou ostaviti takto veškeren ten bojovný lid, jenž se byl obětoval věci jejich, pomstě nepřátel. Ale strach má svou výmluvnost, která podlamuje čest i svědomí. Za nedlouho byli všickni ochotni následovati zbabělého pána svého. Ničeho netušíce stály ještě stráže horalův před obydlím Jakubovým, když tento se svými 17 soudruhy zadním východem domu za tmy večera zimního prchal ku pobřeží a vsednul na koráb francouzský, jenž dovezl je po pěti dnech do přístavu gravelingského. — Mrzce zrazené vojsko povstalcův zatím táhlo po celou noc na Aberdeen. Zde teprv zvědělo o útěku krále i velitele svého. Výkřik lítosti a vzteku zahýkal táborem. Toť byla tedy odplata člověka, pro něhož nasadili život, pro něhož po měsíce snášeli svízele, hlad i zimu. Ve psí je zůstaví hanbě a katu. Se slzami v očích rozcházeli se bojovní ti hoši do svých skalných domovin, berouce ssebou nešťastné ty spolubojovníky z jižních krajův, kteří nemohli se více vrátiti v otčinu; v zátoce murrayské skytnuty jim rybářské čluny, na nichž ubožáci odvážili se beze všech prostředkův na širé moře, aby pokusili se dostihnouti břehův francouzských. Kolik se jich spasilo, kolik utonulo, není známo...

Touž dobou ale již zvedalo se ve Westminstru ukrutné rámě tehdejší anglické justice na šíje oněch nešťastníkův, kteří se byli vzdali u Prestonu.

Dne 9. února stáli škotští velmoži Nightisdale, Carnwath, mladistvý Derwentwater, lordové Widdrington, Kenmare a Nairn před hrdelním soudem krále anglického, aby vyslechli hrozný ortel svůj. Všickni odsouzeni k smrti na šibenici. Však prve ještě než dochví se smrtelným zápasem, mají býti uříznuti, srdce i vnitřnosti z nich vyrvány a posléz těla jejich rozčtvrcena. Ukrutný ortel dojal srdce anglického lidu. Zejména 25letý ušlechtilý a ztepilý hrabě Derwentwater budil všeobecnou soustrasť. Byl chotěm sličné, mladičké ženy a otcem tří dítek. Nešťastná hraběnka činila všechny možné pokusy, aby obměkčila srdce královo. Vnikla až do jeho soukromých komnat, vrhla se mu k nohoum a prosila o život pro svého muže, jak jen láska a úzkost smrtelná prositi zná. Však nadarmo. Jiří I. zůstal neoblomným. Též choť Nigthisdalova, „krásná jako Niobe“, sepjatýma rukama žebrala na kolenou o milost pro muže svého, a když neúprosný král chtěl se jí zhostiti, tu zoufale uchopila se jeho roucha, tak že ji kus po podlaze za sebou vlekl, až omdlelou odervali a z paláce odnesli. Dne 22. února 1716 zbudováno na Towerhillu černým suknem postřené popraviště a truchlivá exekuce počala. Však o jednu oběť vyváděl kat ze žaláře méně. Obětovná láska šťastně mu ji vyrvala. Den před tím podařilo se hraběnce Nightisdalové vysvoboditi chotě svého směle nastrojeným útěkem z vězení. Manželce Derwentwaterově však nepřálo podobné štěstí. Pokus její zmařil se o bdělost žalářníka strachujícího se o hlavu vlastní. Tak utraceno šlechetné mladé to žití, až zachvělo se bolem srdce Škotův i Angličanův. Umíral statečně jako lord Kenmare. Za těmito náčelníky došla řada na ostatní povstalce; zvěšeno, sťato a čtvrceno jich 34. V Lancastru, v Tyburně, v Carlislu, všude pracoval kat. Přes tisíc nešťastníků pak deportováno do osad trestnických, odkudž žádný se nevrátil.

Tak skončilo povstání zahájené s odvahou a nadšením nevšedním. Roztříštilo se o neschopnost vůdcův a o nestatečnost člověka, kterýž chtěl býti králem statečných národův a mohutných říší. Zatím co tam v dáli palčivé slze skrápěly hroby padlých žertev, co rodiče a ženy oplakávaly své hlavy nejdražší, co oběť třásla se pod sekerou katovou, — Jakub III. utěšoval se v malém letohrádku lesíka boulognského v loktech milostenky nad nezdarem svého boje o trůn, svaluje všechnu vinu na bedra cizí...

Teprv když k zakročení Anglie musil opustiti půdu francouzskou a s touž i záletnici svoji, cítil se nevýslovně nešťastným.

(Pokračování.)

Adolf Ivanovič ze Saćurova Dobrjanskij.

Do nedávna stáli v popředí národního ruchu mezi haličskými a uherskými Rusy (kterýmž se neetymologicky přezdívá „Rusíni“) téměř výhradně osoby stavu duchovního, ale poslední dobou objevili se na kolbišti národního závodění také příslušníci stavů světských, usilujíce povznésti rodáky své k plnému národnímu uvědomění a účinnému vlastenectví.

Jedno z prvních míst mezi národními horliteli v Karpatské Rusi zaujal Dobrjanskij, skutečný c. k. dvorní rada a druhdy referendar při uherské dvorní kanceláři ve Vídni, muž v mnohém ohledu vynikající a neobyčejně činný. Adolf Ivanovič Dobrjanskij narodil se dne 6. prosince 1817 ve vesnici Rudlějevě v Zemnenské stolici v Uhersku, a dlužno připomenouti, že rod Dobrjanských od dávných dob vynikal péčí svou o zachování národních i církevních obyčejův Uherské Rusi. Otec i děd jeho byli ruskými kněži. Prvního vychování dostalo se Adolfu Ivanoviči v otcovském domě; ve čtvrtém roce věku svého poslán byl ku své babičce do slovenského města Levoče, kdež také první gymnasialní třídy absolvoval. Aby maďarskému jazyku se naučil, poslán byl později do Rožňavy a na to do IV. a V. gymn. třídy do Miškovce; vrátiv se pak odtud zase do Levoče, ukončil gymnasialní studium. Kurs filosofický a studia právnická odbyl pak v Jageru. Již tam působil Dobrjanskij mezi studenty velmi horlivě ve smyslu národním a šířil mezi slovenskými a srbskými kollegy svými ideu duševní vzájemnosti všech Slovanů. Vykonav právnická studia, obdržel Dobrjanskij úřadnické místo ve Spišské stolici, avšak záhy znechutila se mu nesnášelivost a výbojnost maďarismu tak, že státní službu opustil a do Šťavnice na báňskou akademii se odebral a tam s výtečným úspěchem kurs ukončil. Zároveň osvojil si tam k francouzskému a maďarskému ještě jazyk italský a čtyři hlavní nářečí slovanská. Také zde působil mezi akademiky velmi horlivě pro ideu národnosti.

Roku 1840 1. října jmenován byl Adolf Ivanovič úřadníkem při komárenské župě a záhy na to, r. 1842 báňským důstojníkem. Roku 1846 byl Dobrjanskij povolán do Vídně, kdež předložil plány a projekty ohledně opravy a povznešení báňských závodů, kteréžto předlohy úplného uznání a schválení došly. Po všechna tato léta obíral se Dobrjanskij výhradně technickými pracemi, jejichž vynikající cena pozornost vyšších kruhů na něho obracela. Teprv bouřlivé události r. 1848 strhly ho zase na dráhu činnosti politické. Nově zřízené uherské ministerstvo volalo Dobrjanského do Pešti, aby složil mu novou přísahu a od té doby vidíme Dobrjanského ve stálém boji a zápasu s maďarisací a Maďary. Podrobnosti tohoto zajímavého zápasu vymykají se z rámce tohoto článečku z příčin na snadě ležících; zde postačí zaznamenání, že se Dobrjanskij s velikým úsilím zastával práv nemaďarských národností a že tím na sebe uvalil svrchovanou nepřízeň strůjcův maďarského revolučního hnutí. Když pak vydán byl v Debreczině známý manifest uherského sněmu, vystoupil Dobrjanskij docela ze služby uherské a pracoval ve smyslu rakouské protirevoluce. Po rozmanitých dobrodružstvích, ve kterýchž i život jeho nejednou byl ohrožen, nucen byl Dobrjanskij prchnouti do Přemyslu a později do Lvova, kdež ho tamější ruská společnost s radostí do svého kruhu přijala. Ve Lvově podporoval horlivě snahy „Russké Rady“ a získal si záhy mocný vliv na haličské Rusy čili Rusíny.

Tím časem povolána byla do Uher na potlačení maďarské revoluce ruská armáda a Dobrjanskij odebral se v dubnu 1849 do Vídně, kdež ho ministr Bach jmenoval náměstkem císařského komisaře při ruské pomocné armádě. V hodnosti této vykonal Dobrjanskij rakouské věci tak platné služby, že byl záhy jakožto vojenský komisař přidělen ke sboru generala hr. Rüdigera, kdež přímo podřízen byl hlavnímu komisaři hr. Zichymu. V úřadě tom setrval Dobrjanskij až do úplného povalení maďarské vzpoury. Za služby po ten čas vykonané odměněn byl — mimo uznání vlády rakouské — ruskými řády sv. Vladimíra a sv. Anny s korunou.

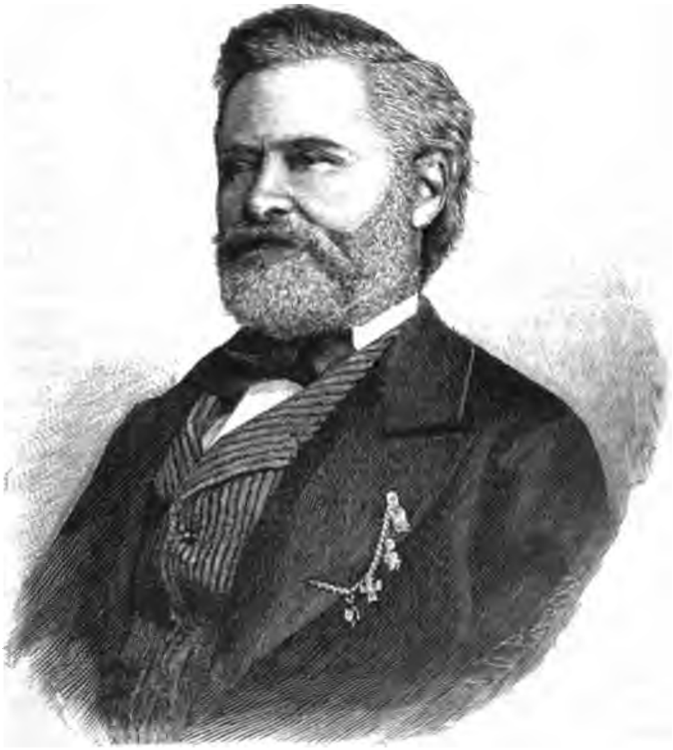

Adolf Ivanovič Dobrjanskij. Ryl Jan Patočka.

Záhy po skončeném maďarském povstání poslán byl Dobrjanskij v čele ruské deputace prešovské eparchie k rakouskému císaři s adressou, ve kteréž se žádalo, aby Uhersko rozděleno bylo na obvody dle národností, jakož aby v každém obvodě národní jazyk zaveden byl do školy, soudu i politické správy.

Od té doby povolávala rakouská vláda Dobrjanského ke všem důležitějším poradám ohledně zavedení oprav a nové správy v království uherském. Od měsíce října 1849 byl Dobrjanskij okresním referentem v Užgorodě a na to při ministerském komisariatě v Košicích; v dubnu 1851 jmenován byl komisařem při náměstnictví v Budíně a později radou místodržitelského departementu ve Velkém Varadě; r. 1860 byl jmenován radou uherského místodržitelství, počátkem pak roku 1866 povolán jakožto dvorní rada a referendar ke královské uherské kanceláři do Vídně. V těchto hodnostech získal si Dobrjanskij takové uznání, že byl odměněn řádem Františka Josefa a posléz i řádem železné koruny třetí třídy, vynikaje vždy jakožto výtečný právník a znalec ve mnohých technických odborech, hlavně co se týče věcí báňských a regulování řek uherských, ve kterémž oboru Dobrjanskij mnoho pracoval. Dle řeči poslance Kulačkovského, pronešené ve sněmovně poslanců říšské rady dne 28. února 1882, zdobí Dobrjanského prsa šest rakouských řádů.

Vedle odborné činnosti působil Dobrjanskij vždy jakožto humanista, ochrance nemaďarských národností a s velkým úspěchem také co obhájce stavu selského a městského oproti maďarskému statkářstvu. Mimo to staral se Dobrjanskij neunavně o zachování, vzdělání a povznešení mateřského svého jazyka vydáváním knih, zakládáním časopisů, literarních spolků atd. Roku 1861 zvolen byl v zemplínské stolici za poslance do uherského sněmu, jakožto jediný zástupce tří millionů uherských Slováků a Rusů. Chtěl ve sněmu pronésti velkou řeč na obranu národností, avšak byl ukřičen, načež při verifikaci voleb mandát jeho za neplatný prohlášen. Při vypsané pak doplňovací volbě byl znovu zvolen, avšak chtěje opět mluvit, zase ukřičen a po druhé (při verifikaci) mandátu zbaven. Řeč, kterouž tehda ve sněmu domluviti nesměl, vydal německy ve Vídni pod záhlavím: „Rede des ungarischen Abgeordneten Adolf Ritter von Dobrjanskij. Wien 1861“.

Když byl za předsednictví uherského primasa svolán kongres za účelem organisace uherské církevní samosprávy, zvolen byl Dobrjanskij do něho jakožto zástupce svých soukmenovců a hájil tu s velikou energií samostatnosti ruské církve a práv ruského duchovenstva. Avšak smělá řeč jeho spůsobila mu nové pronásledování, v kterémž zase i život jeho byl ohrožen.

R. 1868, po zavedení dualismu v Rakousku, vystoupil Dobrjanskij definitivně ze státní služby a žil od té doby na svém karpatském statku v Čerteži (při lupkovské železné dráze) obíraje se hlavně zemědělstvím. Roku 1875 z jara navštívil svého zetě professora Antona Semenoviče Budiloviče v Rusku a obejel také své známé ve Varšavě, Vilně, Petrohradě, Moskvě a v Kijevě. Minulého podzimu přijel s ženou a dcerami Olgou a Věrou do Lvova, jako statkáři obyčejně do měst přijíždějí, aby své dcery do světa uvedli. Maje ve Lvově mnoho známých ještě z roku 1848 a jsa člověk velice vzdělaný i zkušený, stal se záhy středem tamější ruské společnosti a usiloval především o smíření obou dosud nepřátelských národních stran ruských (čili rusínských), tak zvaných „svatojurců“ a „ukrajinců“. Další osudy muže toho jsou známy. *J. F. H.*

* * *

Slavia.

Báseň
od
Svatopluka Cecha.

(Pokračování.)

II.

Kol stožáru se v pestrý věnec splítá
Slavie dítek tlupa rozmanitá.

Syn statný Černé Hory, v lepém kroji,
tu vypráví o mnohém zápolu,
jímž hájil strmou domovinu svoji,
kamenné hnízdo jasných sokolů;
o mnohém zápase, kdy s rodnou četou
sesílal s oblaků dešť smrtných střel
a náhle horskou řekou bystroletou
úprkem padal v davy nepřátel.
Svalnatou rukou při tom sahá v pas,
handžáru jilec křečovitě stiská
a v líci hrdosmělé, z temných řas
nadšeně oko bohatýrské blýská.

Tu Malorus vypráví zasmušile
o zašlých dobách, kdy po moři siném
létaly čajky Zaporožců čilé
za hrdým výbojem, za smělým činem,
o mrtvé slávě dávných atamanů,
o Petru Sahajdačném, o Bohdanu,
jak Morozenko šavlí jasnou zvonil,
až hlavinku holoubkem sivým sklonil.
Po Ukrajině touží smutným hlasem,
jak ze sna šepce její zkazky, bájky;
i dumka táhlá zapřádá se časem
s teskných zvuky družné balalajky.

Proč vedle noří čelo do dlaní
hoch dobré líce? — Bloudí duchem asi
po Tatrách dalných, rodném Kriváni,
nad horských jezer krystalnými jasy,
po krásné Slovači, jíž pramen písní
tak jasně prýští z tiché útroby,
po chudé Slovači, jíž mrzce tísní
šij uhnětenou jařmo poroby.

Zde Bulhar zalétá v čas nedaleký
zpomínkou tesklivou, kdy Balkán úpěl
pod Bisurmanů šílenými vzteky
a turský nůž tam věčnou vraždou ztupěl,
až na balkánských ledech slavnou dráhou
v oblacích svitly zbraně ruských šiků
a srdce ruská purpurovou vlahou
zrosila pyšné růže Kazanliku.

Tam Slovinci, jenž s leskem juným v oku
nadějně zírá v mořskou dáli sinou,
stařičký Lužičan se tulí k boku.
Ach, starče ubohý! Již hynou, hynou
ty lužické dvě sestry, slabé, siré
ve vrátkých člunech, s malátnými vesly
uprostřed nepřátelské spousty čiré
a klesnou as, kam bratři jejich klesli!

V kruh ten se řadí mnohý Slovan jiný.
Tak v pestrý zástup svedla náhoda
v mohutném korábu tom různé syny
valného slovanského národa.
Ač rozličné tu hlaholy se mísí,
přec hovoří druh s druhem, rozumí si,
nejedna ruka vřele ruku svírá
a hruď se hrudi sdílně otevírá.

Však náhle Srb a Chorvát proti sobě
vyvstali, prudkým uchváceni sporem,
a výheň zášti, žhoucí ve útrobě,
vyšlehla divě rozníceným zorem.
Jak jeleni dva statní v kruhu laní
k zápasu zběsilému přichystaní,
když měří k sobě čelem hrdolepým,
zpěněným pyskem, zrakem vášní slepým:
tak v pobratimů davu zděšeném
ti soci dva se proti sobě chvěli
s bouřlivou vádou na rtu zpěněném;
a již již ruce sáhly po oceli,
že zástup spoludruhů, bázní jatý,
rozloučil stěží rozvaděné braty.

Leč mír a shoda tlupě uletěly,
svár nad ní křídla dračí rozestírá,
a v nepřátelské tábory ji dělí
mrav, jazyk, písmo, dějiny a víra.
Hněv škubá lícemi a zrakem kmitá —
Tak hlučí pod stožárem váda litá.

Truchlivě hledí na ten rozkol dravý
podále Ivan s hostem od Vltavy.
A trpce mluví ten:
Hle, obraz věrný
slovanské bídy, náš to osud černý!
I lodi této těsný prostor hostí
po boku našem běsa nesvornosti.
Ten démon tobě nelítostným spárem
posápal duši, urval anděla, —
a hle! zde naše líc se zarděla
nad jižních bratrů bohopustým svárem.
Nás tisíc hrází lichých rozdvojuje;
i ruka duchů, předků zhynulých,
k nám vysahuje z temné hrobů sluje
s korouhví tlící bojů minulých
a bratrovraždy děsný plápol žžíhá
v útrobě nám; ba, mrtvá litera
nestvůrně roste, s vetchých blan se zdvihá
a nad námi jak temná příšera
rozkolu šíleného prapor zvedá
na ples a posměch nepřátel — O, běda!

Ivan.

Toť tvoje lýra slovanská! Slyš, brate,
o slyš ten její souzvuk velkolepý!
Ty struny, volnou tvojí páskou spjaté,
jak hašteří se, jak se v cetky třepí!
Jen zpomeň si, jak od vlastního kmene
ti tatranská odpadla ratolesť,
jak sama slábne v bouři rozlícené,
kdy s tebou mohla zelenat se, kvést! —
Ne, druhu! — Nutno páskou železnou
ty struny sloučit, svazkem jejich vlásti
mohutnou rukou, má-li rozetřásti
svět zmalátnělý hymnou vítěznou.
Toť úkol Rusi! Ona přivine
své sestry všechny do zářivých lemů
královské řízy, k ňadru mohutnému,
na venek hrdé tělo jediné,
se zbraní jednou, křížem jedním v čele,
s jedinou řečí pro sluch nepřítele — —

Čech.

Tvá vlasť je obryně; však obří síly
to nezmohou, by kmenů slávských sbor
zas v jeden stejnozvuký národ slily —
A ve vlastním jí ňádru víří spor —
Viz bratra svého —

Ivan.

Nemluv o něm dál!
On mrtev srdci mému. V jeho duši
vše svaté zhaslo, čím duch otců plál,
vlasť, národ — vše, zač srdce moje buší.
V mé modlitby smích jeho pustý hýká,
mé světlé vidiny on kalem smýká.
I luzný obraz, jenž mi kyne z dáli
jak nedostižný zářný serafín,
pochmurnou jeho postavou se kalí.
Co v lodi jsme, vždy jako temný stín
za jasným vděkem Jadvigy se plouží —
sic nadarmo — leč dívku milovanou
přec, zdá se mi, v noc duše svojí hrouží — —
Tam vystoupil — sem kráčí — pojďme stranou!

I vmíchali se v zástup u stožáru,
kde ulehly teď šumné vlny sváru.
Upoutal tlupu zlověstící ruch,
jenž pojednou se budí v síti lan,
a halí temnem nebes modrý stan
a kalí moře zelenavý luh.
Korábu vůdce s lící starostlivou
zří v temný obzor, na oblohu sivou
a s mostu hřímá spěšné rozkazy.
Roj lodníků se na palubě kmitá,
skasává plachty, stáčí provazy;
tu postava se vysoukala hbitá
po stěžni vzhůru; jiná lehce stoupá
po rahnu hladkém; ta jak pavouk sivý
ve přízi těhel, provazců se houpá;
hoch jinde proplétá se, vrtí, křiví
ohebným tělem ve zmotaných lanech,
jak opičátko hravé na lianech.

Skřípají ráhna, svistí provazy,
zní chechtot racků, stožár mocný stená,
vln bujných lomoznými nárazy
plec lodi bije voda rozezlená.
Vzduch pozatměl se; blesk za bleskem zžíhá
mrákotný obzor, jenž se valem zdvihá
jak bezetvárná spousta vody, kouře
a hlučně blíž se valí — — Bouře, bouře!

Na přídě Vladimír jak socha tkví
v objetí vichru, jenž mu roucho zdýmá
nad plecí rozhalenou, vlasem chví
a skráň mu líbá rtoma ledovýma.

Zář divné rozkoše mu zrakem svítá
vstříc mračné spoustě, jež se kvapem blíží;
pak na hruď korábu hled vesel níží,
kde lepá postať Slavie se zmítá
v divoké směsi, ve sběsilém šlehu
rachotných vln, v syčící pěny sněhu,
jenž stříká vzhůru z vody rozkypělé
až k lipovému věnci v jejím čele
a výš až k jeho roucha okraji — —
Jak buřňák muž ten raduje se v děsu
a nozdry jeho — zdá se — lapají
dech blížící se bouře v divém plesu . . .

Myšlenek blesky jeho hlavou letí.
Buď zdráva, bouře! Milko divoká,
jíž radostně tak létám do objetí!
Horami vln se vypni z hluboka,
již z pochvy mračen vytas blesky živé,
již udeř v bubny svoje rachotivé,
v korouhví svých mne zabal temnou třísen:
nad rokot strun, jež tepe věštců ruka,
nad slávy fanfáry, nad lásky píseň
mně milejší tvá hudba hromozvuká!

Již přichází — již roucho moje rve
a vlas mi cuchá v bouřném lichocení
milenka vášnivá a k tanci zve
loď naši kotlů hromných rachocení.

Teď přál bych sobě letem okřídlence
se vznésti tam ku stěžně vrcholu
do houpavého lanového věnce,
tam pozírat ve blesků plápolu
v zuření živlů s výše závratné,
na divadlo to slavné, úchvatné;
tam v loži rozvířených plachet, lan,
třepením jejich vlhkým bičován,
se objímati s temnou bouře králkou
nad vod a vichrů, vln a blesků válkou!

Kdy ona jiná bouře zahlučí,
již ve příšerném budoucnosti mraku
tisíce větří lidských bouřliváků,
k níž pne se tisíc toužných náručí?
Ta bouře, jejímž dechem celý svět,
svět vetchý, starý s plísní mrzkých řádů
zastěná, zachví se až do základů,
ve trosky klesne, spálen, rozemlet
a s celou pýchou zločinnou se skácí —
Kdy tato bouře asi zaburácí?

Zda bude přáno mi, bych koupal též
svá prsa zpráhlá v čerstvém jejím vzduchu,
bych plesal v jejím světoborném ruchu,
až dnešní svět — tu zkamenělou lež —
rozbije, místo plachet sápat bude
zákonů blány, komže, řízy rudé,
až místo stěžňů její blýskavice
zapálí věže paláců a dómů,
a v lidu tyrany a pijavice
zahoukne „Dies irae“ hlasem hromů?! —

Či dlouho ještě do té chvíle spasné?
Pak dále půjdu dusným světem tím,
až jako pestrá bublina mi zhasne
zem' tato s celým vděkem, hnusem svým.
Co tady člověk hledá s lopotou —
píď za hrobem je směšnou nicotou.
O planých lidských snah a marných prací!
Mně jedno bude v temné hrobu celi,
zda nad ní světobouře zaburácí,
neb vonný zefír kvítím zaševeli ...

Tak dumal Vladimír, až z myšlenek
jej vytrh' bouře náhlý šum a jek.
Vzedmuté moře vlnou rozlícenou
v palubu trysklo — zachytil se lana —
však vlasy, roucho pokryly se pěnou
a zrak mu zakalila vláha slaná.

(Pokračování.)

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Čechy. Společnou prací spisovatelů a umělců českých. Vede Fr. Ad. Šubert. Část obrazovou pořádá Karel Liebscher. Tiskem a nákladem J. Otty v Praze. Díl I. (Šumava I.) Sešit 1. — Dle prospektu podati má toto dílo slovem i kresbou v nádherné úpravě dokonalý obraz vlasti naší, půvabný popis země, jejích krás přírodních, památek práce lidské, obyvatelstva a dějin dle míst, ku kterým jednotlivé důležitější události se vztahují, vůbec všeho, co zvláště je důležité a charakteristické. Ze seznamu spolupracovníků, jenž vykazuje řadu vynikajících spisovatelů a umělců našich, a z obsahu i úpravy sešitu prvního lze souditi, že nákladné toto podniknutí vytknutému úkolu plnou měrou dostojí. Co do úpravy představuje se nám tu kniha v skutku nádherná, která se může směle po bok postaviti kterémukoli skvostnému vydání cizímu. Hlavním illustratorem je genialní Karel Liebscher, jenž ozdobil první sešit kresbou k úvodnímu článku Fr. Šubrta, náhlavím ku článku Elišky Krásnohorské, dále velkými kresbami „Pohled na Jezerní Horu (Prsa Matky Boží) ze Špičáku“ a „Cesta k Černému jezeru ze Špičáku“, pak menšími nákresy „Pohled na Eisenstein s Javorem“, Debrník“ a „Kostelík v Eisensteinu“. Všechny tyto kresby jsou znamenité. Mimo ně podal ještě iniciálku Č — pravý to kabinetní kousek! — a pěknou kresbu obálkovou. Adolf Liebscher nakreslil „Kroje ve Královském Hvozdě“ a nejmenovaný umělec „Večer v korové chatě šumavské.“ Velmi krásná jest konečně náčelní kresba, představující sv. Václava, kterouž Mikuláš Aleš ozdobil úvodní báseň Jaroslava Vrchlického, plnou vzletu, nadšení a skvělých krás básnických. Za básní tou následuje v textu vřelé úvodní proslovení od Fr. Ad. Šubrta. Eliška Krásnohorská podává povšechný přehled Šumavy, psaný sice stručně, ale s plastickou názorností a svěží poetickou barvitostí, v klassickém rouše slovesném. Posléze líčí tu Jaroslav Vrchlický Královský hvozd pérem mistrným; v dokonalé názornosti předstupuje před nás velebná krása přírody šumavské v líčení úměrném, prostém všeliké hledanosti a přesycenosti, ale na pravém místě tím úchvatněji rozvinujícím všechno skvělé kouzlo autorovy poesie. Zkrátka, první sešit „Čech“ jest ve slovesné i obrázkové stránce výborný a opravňuje k naději, že celé dílo sloužiti bude písemnictví a umění českému, jakož i typografii domácí k nemalé cti. „Čechy“ rozděleny budou na dvacet částí a pracemi přispějou k nim spisovatelé: Jarosl. Vrchlický, El. Krásnohorská, prof. Prášek, J. Toužimský, Adolf Heyduk, Frant. Herites, Ot. Mokrý, Lad. Stroupežnický, Fr. Schwarz, Tůma Cimrhanzl, prof. Hora, Zd. Jahn, Jos. Strnad, B. Frida, S. Podlipská, J. V. Sládek, Em. Miřiovský, Hynek Mejsnar, Fr. Slavík, Mir. Krajník, Jos. V. Frič, Rud. Pokorný, A. H. Sokol, S. Čech, Dr. Ant. Rezek, Jan Neruda, Jak. Arbes, Al. Jirásek, Jan Lier, Ot. Jedlička, Ferd. Schulz, Jos. Štolba, J. L. Turnovský, Karol. Světlá, Ot. Červinka, B. Beneš-Třebízský a jiní. Vzhledem k veliké nákladnosti jest cena skvostného toho díla (90 kr. za sešit o 16—20 stránkách s 1—2 přílohami) dosti nízká, ba levnější, než cena podobných knih zahraničných, počítajících na obecenstvo mnohem četnější. Arci očekává nakladatel „Čech“ obecné živé účastenství našich čtoucích kruhů, jehož podniknutí toto právem zasluhuje a kteréhož mu z plna srdce přejeme. *B.*

Písně kosmické od Jana Nerudy. Třetí, nezměněné vydání. Nákladem knihkupectví Dra. Edv. Grégra a Ferd. Dattla. Sotva že poprvé zazvučely sladké písně Nerudovy, zahrnuté v tento půvabný cyklus, ihned prorokována jim skvělá dráha literarní a poukazováno s radostí na dalekosáhlý jich význam, jenž dojde ocenění bohdá i za obzorem písemnictví našeho.

Dnes, kdy máme před sebou třetí již vydání písní kosmických, splněny jsou docela nadšené ty sudby, jež vložila jim česká veřejnost do vínku. Kniha zpěvů Nerudových, byvši i v daleké, vůči snahám našim namnoze chladné i lhostejné cizině přijata s okázalou vřelostí, nastupuje nyní třetí svou pouť po vlastech, co dílo obecně proslavené, jež činí platný nárok na místo zvláště vynikající a paměť nehynoucí v písemnictví našem.

Pouť ta není dojista ještě poslední, jest počátkem hojného vnikání hlubokých idei, uložených v písních kosmických, do vrstev stále širších, v čemž leží největší význam etický těchto Nerudových zpěvů. *O. M.*

Velké paleografické dílo dra. L. Geitlera. Jak z Vídně se oznamuje, usnesla se císařská akademie nauk ve schůzi své dne 30. června poskytnouti podporu na vydání velkého paleografického a linguistického díla českého učence dra. Leopolda Geitlera, pojednávajícího o písmech slovanských a albánských.

Dr. L. Geitler požívá zvučného jména v celém světě vědeckém. Jest on zjevem v oboru vědy jazykozpytné, jakýchž poskrovnu se rodí v století.

U vděčné paměti chovají dosud bývalí jeho posluchači na pražském vysokém učení výklady jeho zejména o litevštině, když před desíti lety přednášeti počal jakožto docent o porovnávacím jazykozpytu poprvé v jazyku českém. Byla to doba velmi nepříznivá jak pro vědeckou snahu českou tak pro pěstitele její. Nejen že nebylo naděje na zřízení university české, ale přednášky v jazyku českém byly ještě i závadou dosažení professury. Když přese všechno to nejen přednášel česky ale i nevšedními svými pracemi obohacoval vědeckou slovesnost českou, zasluhuje zajisté tato idealní stránka poctivé povahy českého učence plného uznání.

Od dra. L. Geitlera máme celou řadu děl, jež svědčí o rozsáhlých jeho vědomostech a hlubokém kritickém studiu. Vědeckou dráhu jazykozpytnou, kterou již co student středních škol byl si vyvolil, kde již s nevšední láskou a vlastní jemu energií přilnul ke studiu jazyků zejména sanskritského, zahájil pozoruhodným dílem o zvukosloví starobulharském, které přes to, že r. 1873 vyšlo pouze jazykem českým, jest dnes již všeobecným majetkem vědeckým. Po té následovala od něho důkladná jazykozpytná práce o kmenech na „*u*“ ve slovanštině, jež vyšla nejprve chorvatsky a potom v jazyku českém. Dr. L. Geitler totiž přes to, že s námi r. 1874 se rozloučil přijav čestné povolání za professora na universitu záhřebskou, uveřejňoval práce své, v jazyku chorvatském vydané, též v jazyku českém. Tak i menší jazykozpytné práce: o etymologii jména Hrvat a Chorvat, v kteréž poopravil mínění Pavla Šafaříka, o parasitních sibilantech po hrdelních hláskách ve slovanštině, o parasitních hrdelních hláskách za zubnicemi v litevských a slovanských jazycích a j.

Charakteristická pro dra. L. Geitlera jest mohutná nezdolná snaha vědecká a bádavost, jež nezná překážek a neleká se žádných obtíží ani práce sebe namahavější. O snaze té svědčí již litevská jeho studia, jež vyšla r. 1875 a podle kterých přednáší se litevský jazyk na nejedné universitě, mezi jinými i na pražské. Geitler procestoval Litvu kříž na kříž. R. 1872 putoval tam po sedm měsíců od vesnice k vesnici, aby seznal a prostudoval litevštinu a různé její dialekty z úst lidu. Jazykozpytec Schleicher, jenž proslavil se svými litevskými studiemi, neseznámil sebe a vědu než s litevštinou v okolí Tylže v Prusku, Geitler seznámil však vědu poprvé s dialekty litevskými, jež na Rusi se mluví, kde přebývá hlavní massa Litvínů, zejména též se žmudským. V Kuroňsku doplnil pak ještě své litevské studie studováním jazyka Lotyšů. Plodem těchto cest byl pak svrchu spomenutý spis.

Avšak dosavadní jeho práce předčí pracností a vědeckou důležitostí dílo, kteréž právě vydává se s podporou císařské akademie nauk ve Vídni. Geitler konal celou řadu namahavých cest do zemí východních, aby co nejzevrubněji poznal staré písemné památky slovanské. Již r. 1875 na cestách po Macedonii a Athosu, kteréž konal se zvláštním odporučením ministeria zahraničných věcí, seznámil se mimo různé dialekty bulharštiny a albanštiny též s velkým počtem památek staroslovanských. V následujících letech konal pak mnohé cesty v chorvatském Přímoří, v severní Dalmacii na Kvarneru, dále i v krajinách slovinských, kdež studoval v archivech a bibliothékách, zejména v Auerspergové a Kopitarově. Již toto zevrubné badání zjednalo mu znalost starých památek hlaholských a cyrillských, jakouž řídce kdo osvojiti si může. Názory své rozšířil však ještě značně studiemi písem staroalbánských. Avšak snaha jeho vedla ho ještě dále.

Poznal již všechny přístupné písemné památky a objevil mnohé nové, jen rukopisy v Egyptě v klášteře na Sinaji ostávaly mu neznámy. Nastoupil tudíž r. 1880 namahavou cestu k Rudému moři. Zmínili jsme se již svého času, že ze Suezu vydal se k hoře Mojžíšově v průvodu syrského dragomana a karavany pěti beduinů a že dostihl ji po nejvýš namahavé sédmidenní cestě bezvodou pouští písečnou a v úpalu slunečním až 40 stupňů dosahujícím. Přístup ku knihovně zjednal si odporučujícím lístkem řeckého patriarchy v Alexandrii, jehož podporu zjednal si odporučením rak.-uher. ministeria zahr. věcí. Možno si pomysliti překvapení českého učence, když mezi rukopisy řeckými, koptickými, cyrillskými a hlaholskými nalezl nejen co hledal ale mnohem více, čeho ani se nenadál — rukopis hlaholský na 300 listech pergamenových, který stářím jazyka i písma vyniká nad všechny dosud známé a spadá patrně do X. století. S vzácným pokladem, na jehož kopii půl druhého měsíce v daleké končině pilně pracoval, vrátil se pak obohacen mnohými zkušenostmi, aby postavil korunu svému dílu.

Výsledek všech těch pracných studií a cest jest nejnovější dílo Geitlerovo, v němž názorným spůsobem paleografie osvětluje původ písma cyrillského a hlaholského, vzájemný mezi oběma poměr, jakož i stáří jednoho i druhého. Jest to problem, o jehož rozřešení věda dosud marně se zasazovala. Ovšem byl a jest sotva kdo povolanější k jeho rozřešení než náš učenec.

Tím však ještě daleko není vědecká činnost Geitlerova vyčerpána. Jen mimochodem připomínáme, že druhé jeho dílo tvoří dva nejstarší hlaholské rukopisy ze Sinaje, jež s ukázkami k tisku má připraveny a o nichž, jakož i o jiných sinajských podal zprávu jihoslovanské akademii; třetí pak velké jeho dílo pojednává o jazyku starobulharském v Macedonii. Bohda budeme míti příležitost vrátiti se častěji k těmto velezajímavým předmětům.

Bohužel, tak končiti musíme, nemohlo se dodělati paleografické dílo Geitlerovo vydání v jazyku českém přese všechnu dobrou vůli spisovatelovu. Jest to bolestná stránka u nás, že co mělo by býti chloubou národa, netečností se ubíjí. Jest také nejvýš na čase, aby stala se důrazná odpomoc. Avšak druhé ještě bohužel, že jméno Geitlerovo nezdobí dosud universitu českou! Nevíme, co stalo se, aby získána byla české universitě neobyčejná tato síla, naděјeme se však, ba s jistotou očekáváme od vlastenecké mysli jeho, že vyhoví čestnému vyzvání a navrátí se na místo, kde před lety zahájil zdárnou činnost svou. *J. J. T.*

◆

V podvečer pětilisté růže.

Historický román
od
Václava Beneše Třebízského.
(Pokračování.)

Díl druhý.

I.

Od týdne se každý, kdo jen poněkud mohl, Zlatokopskému mlýnu vyhnul z daleka.

Pobíhal prý ve vůkolí i za bílého dne černý muž; nejednou ho viděli, jak vyběhl ze mlýna, jak lezl po stromech hbitěji než veverka, a vždycky zase zmizel ve vratech, kde nade štítem pětilistá růže kamenná v posledních dnech také oživla. Usadilyť se v ní čtyři pěničky. Pan otec si toho všiml teprve druhý den, když se byl vrátil z Prahy; a bylo mu hned volněji, protože tací hosté štěstí přinášejí, kdy ve střeše či jinde se usadí. Beztoho jakoby mu na hrudi cestou za každou hodinou tíže přibývalo.

Zlatokopský mlynář octnuv se opět ve stínu rodných doubravin, nad nimiž v povzdálí vystupovaly vysoké černé lesy, nějak tomu ani nechtěl skorem uvěřiti, že by byl v Praze býval. Tak se mu zdálo, jakoby několik dní tvrdě byl spal a teprve včera se probudil. A je-li člověk pohroužen několikrát čtyřiadvacet hodin v hluboké sny a potom náhle procitne, pro okamžik nejznámější tvář nejcizejší mu přichází, protože se až příliš už vžil v báječný svět nejrůznějších nemožností.

Všecka ta nádhera z obory: císařská sedadla, vznešení páni a ještě vznešenější šlechtičny v šatech, za něž za každé by mohl koupiti celý jeho mlýn, potom ten lev, jejž viděl ve svém životě poprvé a jehož řevem mu vždycky uši na chvilenku zalehly, a z čista jasna panic, s nímž seděl v sudoměřické hospodě za jedním stolem a jenž podle vozu jeho poklusával až za Benešov . . . Tohle ostatně by se mohlo všecko dobře zdáti člověku, jenž by podřimoval na peci. Ale co nyní viděl, tomu vlastně nechtěl uvěřiti. Naproti lvu, jehož oči se svítily nejžhavějším uhlím a v jehož rozevřené tlamě bělala se řada tesáků nad břitvy ostřejších, — Jelenka zakrývající panenským tělem svým dědice veškerého prý zboží rožmberského.

Panu otci dosud se touhle vzpomínkou tajil v prsou dech. A vždycky si položil pravici na čelo, zdali bdí či přece pohroužen do dřímoty. Jeho Jelenka, jeho miláček — naproti lvu, jehož prý schválně hladem trýznili, aby byl zuřivějším. A chrání dědice rožmberského zboží, —

toho, na jehož život měl Burák tak spolehlivě nalíčeno. Na tohoto posledního pan otec skorem úplně zapomněl. Mistr mečíř ho dovedl upokojiti, že prý s odseknutou rukou člověk lehounce může zajíti na vykrvácení . . . A skorem ani nevěděl, jak se zase Jelenka octla po jeho boku; jak se z císařské obory domů dostali, také neuměl pověděti. Jen to si pamatoval, že tu chvíli zapřahali, že přes vůz plachtu rozestřeli, Jelenka že měla zahalený i obličej, před nimi že pobíhal černý hoch a několik kroků za vozem že zase tentýž panic poklusával, že nejeli silnicí, ale zahýbali po vozových cestách, hezky daleko si zajíždějíce. Černý hoch se od nich nehnul takřka ani na krok, a dědic zboží rožmberského pořád za nimi, neustále se ku Praze ohlížeje. Noclehem zůstali v zapadlé vesničce, odkud neviděti leč do nebe. Lidé se před nimi rozprchli a cos o zlém duchu, jejž prý ancikrist pustil z řetězů, uděšeni vykřikovali . . . Museli ve starém dřevěném stavení noclehovati samotni. Panic s černým hochem ani nedřímli, jakoby stáli na stráži. Pan otec si zapřel za stolem hlavu o ruce, jako ondyno v sudoměřické hospodě . . .

Zlatokopskému mlynáři utkvěl v paměti také ještě tenhle rozhovor. Jedině že si opět chvílemi myslel, zdali se mu to všecko přece jen nezdálo.

„Ty mi ji musíš uchovati!“

„Tobě, pane, mou dceru, — tobě, kterýž jsi veškerého zboží rožmberského dědicem? — Pro Boha tě, pane, prosím . . .“

„Neznám ji pouze ode dneška či od včerejška. — Už dávno mi po ní srdce toužilo. — Šťastná náhoda!“

„Šťastná, pane? — Připraví mne o všecko! — Nemožno, pane! — Ty hrabě, a dcera má proti tobě tolik co oblázek ve Vltavě proti zlatému písku Otavinu. Pro Boha tě, pane, zapřísahám: vrať se, opusť nás, naše cesty jsou tak příliš rozdílny . . .“

„Ty pravíš: nemožno, a já také tak! Kdo povolí?“

„Ta cesta do Prahy! Ach, ty ženo má! Však jsem předvídal, že nám to k štěstí nebude.“

„Což mi, člověče tvrdohlavý, nevěříš? Já ve svém životě ještě nikoho nikdy nepřelhal. Styděl bych se do duše podvésti někoho.“

„Jsi, pane, z rodu vysokého, a po sobě rovné se ohlédni. Či že bys ji chtěl jen k pouhé zábavě . . .“

„Nedopověz, sice bych musel zapomenouti, žes rodný otec její. Chceš, abych se ti zapřisáhl, že se jí nedotknu . . .“

„Nečiň mne, ji nešťastnou, vrať se . . .“

„Nemožno! Slyšíš? Poruč Vltavě, aby obrátila zpět proudy své, a spíš ti učiní po vůli, než já . . . Tenhle černý hoch mi ji bude střežiti. Viď, že ji ustřežíš?“

Černoch se vrhl svému zachraniteli k nohám a přitiskl je na své rty, se všech stran je líbaje.

„I ty sám musíš steré oči míti, protože budou po ní slíditi hledy tisíceré.“

„Po mé dceři že by mohli slíditi?“

„Už snad se rozběhli po všech končinách; bohdá však, že nás nezastihnou.“

„Proč po dceři mé?“

„Člověče bláhový! — Až podruhé ti všecko povím! — Však na sebe dlouho nedám čekati.“

Panic jel s nimi, i když už dorazili na břehy vltavské a pan otec zase ruce sepjal i prosil ho poznovu, aby vraníka obrátil, už k vůli lidem a pro jazyky pomlouvačné jich opustil.

„Učiňte tak, pane drahý!“

„I ty mne, děvuško milá, odháníš? — Až domů tě doprovodím. abych věděl, kde stojí kolébka tvá a kam si mám zajeti pro nevěstu.“

Jelenka hlavu hluboce sklonila a ruměnec nezvyklý zase rozlil se jí až na bílé čílko.

Náhle zaržáli koně veselým řehotem a tu stranu, kde se Vltava točila poněkud v pravo, zazelenaly se vysoké olše, opodál vyhlédly topoly a ještě dále staré hruše a štěpy jakoby se byly rozšuměly na přivítanou; mezi tmavou zelení zašedaly se střechy, nad nimiž holubi vzlétali také příchozím vstříc, ze stavení ozvaly se radostné záštěky, i slepičky zakdákaly a mlýnská kola jakoby se na prázdno byla roztočila. Mlýnská kola točívají se na prázdno jen za velmi řídkých případů: když přivážejí nevěstu, když syn či dcera po oddavkách z domova odjíždějí do ciziny, aneb když ze mlýna s pohřbem vycházejí...

Panic se bleskem k Jelence naklonil, na čelo, na němž ještě lehynký ruměnec se rděl, ji políbil, cosi jí pošeptal, potom vraníka pobodl a než panímáma, která vyšla dceři naproti až za humna, mohla dobře prohlédnouti, zmizel již za stráněmi... Ale mlýnská čeleď si ho přece povšimla.

Panímáma Jelenku, jak mohla nejvřeleji, přivítala.

„A květeš jako růžička. — Polekala jsi nás!“

Panímáma se s plnou pýchou mateřskou po čeledi rozhlédla.

„Pánbůh požehnej! — Jak vyrostla!“

„Jak jí to hezounce sluší?“

„Jakoby v městě byla odjakživa!“

Ale ještě se ani diviti nepřestali, když se všicknì křížem poznamenali a zachvěli, jakoby se byl letní větřík proměnil v bodavý lednovec.

„Pane Ježíši Kriste na nebi! — Co to?“

Panímáma tato slova vyhrkla ze sebe jen s těží a čeleď všecka rozprchla se zahradou.

„Skoro nevím, milá brachu, sám, co to! — Jen až budeme pod střechou!“

„Opuštěnec, matičko! — Až z dalekých zemí, odkud jeden ze svatých tří králů pocházel. — Nemá ani otce, ani matky a v Praze ho dravé zvěři hodili k roztrhání!“

Černý hoch jakoby byl slovům téhle děvušky porozuměl, protože hlavu sklopil a lesklé oči jeho, zdálo se, že se kalily a tmavou tváří jakoby se mu rosa usazovala.

„A kde vy jste se s ním sešli? — Kde ty, Jelenko?“

„Všecko ti povím, matičko, — všecinko; jen až budeme ve světnici.“

Panímáma se však poznovu křížem znamenala a nějak nejistě na divného hosta hleděla. Že by lidé měli obličeje jako uhel, často sice slýchávala; ale na rozum jí to nešlo nikdy. Vždycky si myslívala, že černější už nikdo nemůže býti než jsou cikáni.

Pan otec pořád jakoby u vidění. Ke třetí otázce ženině už neodpověděl. Ptala se ho, kde se tu s nimi vzal tenhle mouřenín. Nemohla se ani dočkati, až přijdou do světnice, kdež jí potom dceruška všecko vypoví.

„A jaké víry?“

„Bůh ví!“

Pan otec prohodil tato dvě slova jen jako po paměti.

„Bůh ví a ty ne? — Však jsem si pořád vyčítala, proč jsem sama do Prahy nejela. — Já tušila, že něco provedeš. — Po chvíli to pohan jakýs, který v jednoho Pánaboha nevěří. — A ty ho vodíš pod náš krov a ještě k tomu s jediným dítětem! — Máš ty rozum na „vantrokách.“

Pan otec ani nehlesl; bezpochyby, že těchhle výčitek manželčiných úplně přeslechl.

Panímáma se nyní zase tak podívala na černého hocha, jenž, zdálo se, že sleduje očima svýma každinký pohyb Jelenčin, a opět si na čele znamení kříže učinila. Vyhlížel opravdu jako duch zlý, jejž ve Vyšším Brodě na obrovském obrazu světec jakýs šlehá šestiřemínkovým bičíkem. Byl sice menší, štíhlejší, růžků na hlavě také dosud neměl; ale seslí a růžky mu mohou narůsti. Bude bezpochyby ještě mladý a cestou se někde starému utrhl.

„Nech ho s námi, matičko!“

Jelenka hochovi pokynula, aby šel jen dále.

„Nešťastné dítě! — Snad jsi se mu už nezapsala?“

„Všecko ti, matičko, vypovím; nezamlčím ani jediného slova...“

Černý hoch šel o několik kroků v pozdálí pořád tak orlíma očima sleduje každičké hnutí Jelenčino; až se octl už i ve dvoře na zápraží vedoucím ke mlejnici.

„Ale pode střechu mi nesmí! — Ne a ne! — Mládku, stárku, — slyšíte-liž? — Tohohle pohana odežeňte!“

Panímáma se rozkřikla plným hrdlem.

„Dlužna vám za to nezůstanu! — Slyšíte-liž? — A dělejte! — Přes práh mi nesmí!“

Mládek se stárkem zprvu váhali, ale když si mouřenínka se strany důkladně prohlédli, chystali se vyplniti rozkaz mlynářčin.

Černý hoch spozoroval však okamžitě jejich úmysl; vyraziv ze sebe nesrozumitelné jakési zvuky, ukázal dvě řady bílých zubů, zaťal pěsti a hotovil se k obraně.

„Přece nebudete před ním utíkati! — Toť by byla pěkná chasa ve zlatokopském mlýně!“

Týmže okamžikem vrhli se mládek se stárkem na vetřelce. Zmohli ho sice za chvilinku; ale černý hoch chytil se stárkova hrdla oběma rukama jako klíště a živou mocí se ho nechtěl pustiti, divější a divější zvuky ze sebe vyrážeje.

Chasa mlýnská trnula, panímáma se křižovala; pan otec však neustále, jakoby v Praze duši byl nechal.

„Pro umučení boží! — Pro rány Kristovy! — Kde kdo lidičky jste, pomozte!“

A nebýti Jelenky, dozajista by byl stárek duši vypustil zardoušením.

Sotva že se však octla dívka u obou zápasníků, k černému hochu se sehnula a dotkla se bílou ručkou hlavy jeho, pustil oběť svou rázem, vyskočil na sáh vysoko a potom se schoulil k nohám Jelenčiným jako nejvěrnější pes.

„Co platno, když tě tu nikdo nechce trpěti?“

„Ani přes práh! — Tohle by nám ještě scházelo!“

Panímáma měla již zase po svém zvyku ruce zapřeny v bok.

„Abychom o dobré jméno přišli! — Táhneš-li, obludo?“

Panímáma si nyní i nožkou dupla.

„Co platno — chudáčku!“

Jelenka na jeho hlavě dosud držela pravici.

„A ty se styď! — Proto že jsme tě do Prahy poslali? — Táhneš-li, ošklivče?“

Mlynářka se odvážila nyní blíže, vidouc, že černoch učiněný beránek.

„Poslechni!“

A hoch jakoby opět tomuhle slovu byl rozuměl; znovu vydal ze sebe nenápodobitelný zvuk, tak jako srdcelomné zaúpění, potom hlavu svěsil a loudavým krokem opustil dvůr. Ale daleko se ode mlýna nepustil. Asi tak co by kamenem dohodil, vylezl veverkou na starou hruši a odtud se nehnul.

Jelenka potom neměla ani času, aby si oddechla. Musila začíti s vypravováním, hned jak přišla do Prahy, a každým okamžikem se rděla temněji a temněji; i hlásek jí slábl, že panímáma dcerušce někdy nerozuměla a po tom či onom ptala se jí podruhé.

Když se dostala až tam, jak přišla do císařské zahrady, zajikla se a zdálo se, jakoby už ani slovem nemohla dál.

„Před matkou se přece styděti a červenati nemusíš?“

Panímáma se potom usmívala spokojeněji a blaženěji. Jelenka již jen šeptala.

Matka chvílemi ruce sepjala, v plném obličeji pojevil se jí výraz zděšení a tu teprve vždycky dcera na chvilku přestala...

„A on že tě vyprovodil až sem?“

„Až sem, matičko!“

„Bůh sám ví, dítě, jaké štěstí tě očekává. — A toho všeho že příčinou ten mouřenín?“

„Z toho, že jsem na všecko zapomněla, že vedle mne tatíček, že tam panstva vznešeného všude hlava na hlavě, i císař pán sám... Cos mi přišlo do hlavy tak náhle, jako když ze zdola veliká voda přikvačí a všecko s sebou proudem vírným strhuje. Nic jiného jsem vůkol neviděla, než...“

Jelenka se znovu zajikla a rűměnná červeň se jí zase až do oček rozlila.

Neviděláť opravdu vůkol nic jiného, než onoho panice, jejž uzřela tenkráte poprvé v císařské zahradě, jak stojí nyní s blýskavou ocelí v pravici naproti lvu, kterýž pohrdnuv sokem dřívějším chystal se nyní na soupeře vzácnějšího... Tak se jí zdálo, že to zakletec z pohádek, kteréž od dětinství slýchávala, jejž může vysvoboditi jen nevinná, čistá dívčí krev. A když jí nyní přišlo všecko do paměti, sama si nemohla odpověděti, jak že se tak mohla odhodlati a jak octnouti uprostřed ohrady, do níž upřeny oči tisíceré... Krále pouště neviděla jaktěživa a nyní stála proti němu tváří v tvář, zraky neodvratně upírajíc na dravce, jemuž tímhle dívčím pohledem jakoby divokost, sálající jeho hledy, kvapem se byla ztrácela... A jak se z ohrady dostali, oborou zpět do města a městem za brány, nemohla a nemohla se upamatovati; až teprve když mladistvý jezdec se k ní nachýlil a pošeptal jí, co živ bude, že na ni nezapomene...

A když se druhý den Jelenka probudila z tvrdého spánku, ovanul jí líce milounký, ranní větérek polootevřeným okénkem do ložnice vnikaje, zazpívali jí slavíčkové, přivítaly jí červenky, jiřičky s pěničkami také jakoby okénkem do vnitra nahlédaly, v dáli závodil kosík s drozdem a ještě dále žluva se ozývala...

Jelenka rozhlížela se kolem po ložnici, teprv nyní si všímajíc, že tu tak všecko na vlas, jako když z domova odcházela; i ty svěcené kočičky modrou, hedbávnou stužkou ovinuté za obrázkem Bohorodičky přímo nad jejím lůžkem. Jedině že na protější posteli tři vrstvy napraných, jako sníh bělounkých peřin přibyly...

Na nejbližší jabloni, jejíž větvice téměř do okna sáhaly, seděl černý hoch ani se nehýbaje a neustále se dívaje do vnitra, jako ty pěničky s jiřičkami. Uviděv pozdě večer z hruše, na níž se byl včera uvelebil, světélko kmitati se v téhle části rozlehlého stavení, seskočil rychleji než veverka a okamžitě zase octl se ve větvích starého štěpu, jenž jakoby korunou svou chránil Jelenčinu ložnici. A odtud se nehnul a také nedříml. Ani pes nemůže svého svěřence střežiti věrněji.

Kdosi z mlýnské čeledi jej však uviděl, všecko zase pobouřil a potom se sypal za ubožákem dešť kamení. Nejedna rána asi ho zasáhla, protože dvakrát či třikrát rozlehlo se oudolinou několikerou ozvěnou totéž zaúpění, jako kdy včera loudavým krokem odcházel ze mlýna, když mu to poručila Jelenka.

Dívka uslyševši nářek, octla se střelou mezi chasou.

„Čím vám ublížil, že ho kamenujete? — Je chuďas opuštěnec, rodiště jeho odtud za mořem, kam prý vlaštovičky na podzim odlétají. Což trochu citu nemáte?“

„Je to zlý duch a ne-li on sám, tedy pohan zlým duchem posedlý!“

„Člověk jako vy!“

„S duší nesmrtelnou?“

„Stvořenou k obrazu božímu?“

„Tak jako vy! — Slíbíte-liž mi, že mu nikdo neublížíte! — Je to první, oč vás prosím zase ve svém domově!“

„Jak chceš, panno! — Co se mne týče...“

„Jen aby vám tu nezkazil božího požehnání!“

„Buďte beze starosti. — Však mu přivyknete!“

Za nějakou chvíli už byl mouřenínek ve dvoře a vida, že mu živá duše neubližuje, „ostřílel“ se brzičko.

„Budeme mu říkati „černoušek“. — Uvidíte, až vám jen trochu porozumí, co se všecko od něho dovíte!“

Černoušek za tahle slova zlíbal Jelence nohy, jak mohl nejvroucněji. A přivykali mu opravdu. Nejdřív se dorozumívali posuňky, potom jednotlivými slovy a už to jakž takž šlo. Černoušek byl chápavý a způsobil čeledi mnohou kratochvíli. Směl i do mlejnice a panímáma ho již neodháněla. Přenocoval na stromech, nejraději na tom, jehož větve sáhaly až k Jelenčině ložnici. Na topoly lezl až do závratné výše a veverky uměl chytat okama z provázků, jež na ocásku či nožce vždy v pravý okamžik zadrhl.

Pan otec se také po cestě již vzpamatoval. Když mu ke hlavě přišla vzpomínka na výjevy v císařské oboře, vždycky ji dovedl utlumiti; o panici, jenž je byl ke mlýnu doprovodil, nikde ani slechu . . . Černoušek tu domácněl, jakoby ve mlýně býval od jakživa. Už uměl mnoho a mnoho po česku žvatlati; jedině že si někdy jednotlivé výrazy spletl. —

Jelenka ho naučila i kříž dělati, „otčenáš“ se modliti a tohle teprve všecku čeleď ve mlýně usmířilo, i stárka, na jehož hrdle se dosud občas zamodraly vytlačené prsty mouřenínkovy.

II.

O hraběti ze Serinu nikde ani vidu, jakoby ho země byla pohltila.

Císařští komorníci říkali každému, kdo se po něm pozeptal, že jel až někam do polské země s předůležitým poselstvím.

Jezdci, rozeslaní za zmizelou dívkou, vrátili se všickni s nepořízenou. Přijeli na ochromlých koních a někteří i pěšky, protože koně pekelnou jízdou schvátili.

Lang zuřil, Jeroným z Makové chodil všecek schlípen a císař byl z míry rozmrzen.

Pan Hanuš se již veškery naděje, že by mohl býti vysvobozen, vzdal. Než by zradil Jelenku, ať sám raději nežije. A byť by jim o ní i pověděl, kdo ví, zdali by ho přece byli pustili. Dostal se do pasti, z kteréž jako z hrobu není pomoci. A samými myšlenkami hnedle až otupěl. Tu viděl paní Evičku uplakanou, tu zase Jelenku, jak na břehu Vltavině sedí a vody se ptá, kdy že se přijde na ni podívat, a sotva že zdříml, kmitala se mu před očima bílá postava s černým pasem kolem boků, obličej majíc také zastřený černým závojem, jakoby ze smutku . . . Někdy vzkřikl, co měl hrdla; ale vždy se mu zdálo, že hlas dere se zpět, co by měl proraziti tlustými stěnami. Hmataje kolem sebe, ucítil, že tu jakés kovy nahromaděny, protož, jakoby ledu se byl dotkl, ruky odtáhl.

Třikrát už tu byl u něho tentýž vyzvědač, vždy tytéž otázky mu činil a třikrát za ním dveře železné zapadly na kolikery západy.

„Už tě, matičko drahá, víckrát neuhlídám! — A s tebou, ty milá drahá duše, se také nikdy neshledám! — Zdaž uslyšíte kdy o mně, jak zašel život můj?“

Pan Hanuš oběma rukama se zachytil za hlavu, do níž mu táhly myšlenky příšerné, jedna druhé děsivější... Snad ho tu hladem umoří! A neslyšel ani, že se zase dvéře otevřely, ale tentokráte zvolna a že do vnitra vstoupila postava zahalená v dlouhý tmavý šat, v pravici nesouc svíčku ve stříbrném svícnu.

„Kdo tu?"

Pan Hanuš schoulen v rohu tmavé jizbice ani nehlesl.

„Pravím: kdo tu?"

Příchozí zůstal na prahu a pouze světlem hnul, aby viděl prostorou jasněji.

„Kdo se toho odvážil překročiti práh téhle komnaty?"

Pan Hanuš se náhle vzpřímil. Tvář příchozího byla ozářena plným světlem voskovice.

Panic se na okamžik zarazil; zdálo se, že příchozího poznal. Ale tu chvíli se vzpamatoval.

„Věrný sluha tvé císařské milosti!"

„A jak sem přicházíš?"

„Z vůle a rozkazu tvé císařské milosti!"

„Z mé vůle a mého že rozkazu?"

Postava na prahu se ani nehýbala. Byl to sám císař Rudolf.

„Kdo se odvážil zneužiti mého slova?"

Císař se nyní zcela proti svému zvyku rozkřikl.

„Proč tě sem kdo uvrhl? — Tvé jméno?"

„Vylákali mne, že prý tvá milost poroučí, abych okamžitě se odebral před tebe, zavedli mne do komnaty, kterou tvá milost ráčí obývati, z pohovky, v kteréž ráčíváš, jasný pane, sedati, oslovil mne muž, jehož hlas byl na vlas podoben hlasu tvé císařské milosti..."

Světlo v pravici Rudolfově vzplanulo prudčeji a zdálo se, že celá postava jeho se zachvěla.

„Kde jest odvážlivec, jenž by se osmělil napodobiti hlasu mého? Kde jest člověk, jehož hlas by byl podoben hlasu mému?"

Voskovice se náhle skalila a světlo hrozilo pro okamžik shasnouti.

„Tvé jméno? — Nějak se nepamatuji."

„Jan, hrabě ze Serinu, tvé císařské milosti až do hrdla svého věrný panoše!"

„Pojď, hochu, ven! — Už vím! — Tys se nebál ani tlamy lví! — Všecko vyšetřím a běda smělcům, kteříž se opovážili zneužívati císařského majestátu!"

Pan Hanuš ani nevěděl, že se ruka jeho octla v ruce císařské a že už dlí v téže komnatě, z kteréž byl do tohohle úkrytu odvlečen, před touže pohovkou, odkudž, zdálo se, že mu otázky klade sám panovník.

„A příčinu? — Bez ostychu! — Ať mohu trestati spravedlivě!"

„Přede lvími tesáky ochránila mne tělem svým dívka..."

„Vím; — pamatuji se dobře."

Císař pronesl tato slova neobyčejně rychle.

„A potom zmizela beze stopy."

„A ty žes jí neznal?"

„Neznal, císařská milosti!"

„Vypravuj dále!“

„Chtěli na mně věděti, odkud a čí že jest... A nebýti dnešní náhody, že tvá milost ráčila si vzpomenouti na tajemný úkryt, byl bych tam snad došel svého konce!“

„A proč jsi vydával svůj život v nebezpečenství smrti?“

„Zželelo se mi černého hocha, jenž vyrván svým rodičům a do cizí země odvlečen, měl připraviti pochoutku divákům, když by lev kus za kusem rval maso z těla jeho... Zželelo se mi ho, protože vím, jak matka miluje syna svého, a mohu si představiti, jak si naříká, když jí ho uloupí, aby se s ním už nikdy neshledala... A druzi moji nejednou s úsměškem jizlivým prohodili, že by ve mně sotva kdo poznal otcovu krev! — Přesvědčil jsem je!“

Rudolf si přejel dvakráte zvráskovatělé čelo pravicí a hlavu nahnul poněkud více do stínu.

„A což by tvá matka byla říkala, kdyby se bylo lvu přece jen tvé krve zachtělo?“

„Byla by si také naříkala, ale zároveň také těšila se tím, že syn její si dobře pamatoval, co mu říkávala: kde budeš moci, jen ubohým pomáhej!“

„Zde za tvůj čin! A tuhle mysl šlechetnou si na věky zachovej!“

Rudolf potom ovinul hrdlo mladého muže zlatým řetězem, jenž se leskl na stole a jejž nosíval na prsou časem sám. A vzav do ruky zvonec, prudce jím zazvonil.

Okamžikem objevila se na prahu komnaty hlava komorníka Jeronýma z Makové.

Císař nyní z pohovky vstal a útlá jeho postava, zdálo se, že náhle zmohutněla.

Dvořenín pochopil všecko rázem, ale nedal na sobě znáti toho nejmenšího.

„Kdo se odvážil zahrávati s majestátem mým?“

„Ani myšlenkou si toho nikdo v celém českém království nedovolí!“

„Ptám se poznovu: kdo z vás tohoto panoše, hraběte Jana ze Serinu, mým prý rozkazem dal zavolati a mou prý vůlí vězniti?“

„Zavolal jej Lang!“

„Lang — Filip?“

Rudolf postoupil o dva kroky dále a bledá tvář jeho hněvem zčervenala.

„Ráčí poroučeti milost císařská?“

Úlisník připlazil se hadím spůsobem.

„Ty žes přítomného panoše zavolal jménem mým?“

„Jak mi Jeroným sdělil: z vůle samé milosti císařské! A já u Boha otců mých nevěděl, že *on to* v křesle, v které ráčí zpytovati věci pozemské i nadpozemské nejjasnější náš pán...“

„Kdo *on?*“

Císař Rudolf nyní sesinal.

„Kdož jiný, pane nejjasnější, než Jeroným z Makové?“

„Z jeho návodu, milosti císařská, z jeho rady...“

Rudolf však již neposlouchal, zvonil zvoncem, div že kovové srdce tlouci postačilo a obličej jeho zastíral se divnějším a divnějším výrazem, kteréhož mimo dva tři služebníky ze smrtelníků nikdo nikdy u něho neviděl.

„Stráž! — Rychle hradovou stráž! — Tohoto smělce drzého mi dobře uzavřete ž! — Rozumíš, Filipe?“

Lang se uklonil, div že si nerozlomil hřbet a za několik okamžiků odváděli komorníka Jeronýma z Makové do zámeckého vězení.

„Tak každého budu trestati, kdo se osmělí, byť i posuňkem, nápodobiti císařský majestát! — A ty buď mé přízně jist!“

S těmito slovy vladař mladého panoše, Jana hraběte ze Serinu, ráčil laskavě propustiti a zůstal pouze komorník Filip Lang, maje na jazyku předůležité noviny. — Za odcházejícím panicem mrskl však okem jak mohl nejjedovatějším. Tak brzy se svého soka přece ještě nechtěl zbaviti, už proto, že měl tento mnoho známých mezi panstvem v celém království, že vyznal se i v nejtajnějších zápletkách a že ho mohl předobře nejednou upotřebiti co nástroje pro nejvlastnější zájem svůj.

„Vaše milosť císařská ráčila býti příliš štědrou a ku svému panoši velice shovívavou!“

Komorník Lang hovořil tato slova vysoce tajemným hlasem.

„Víš-li co?“

„Věrný sluha vaší císařské milosti musí míti oči, aby přehledly všecky země, nad nimiž ráčíte, nejjasnější pane, slavně a přemoudře vládnouti, musí míti uši, aby všecko všudy slyšely, musí míti ruce, aby daleko — od hranic ke hranicím — sáhaly, musí míti nohy sedmimílové . . .“

„A takové vlastnosti ty že máš?“

Výraz Rudolfova obličeje jevil neustále tutéž ssinalost, rty se mu prudce pohybovaly, hluboko zapadlé oči svítily jakoby chtěly shasnouti, na žlutém čele rozevíraly se brázdy s rýhami šíř a šíře . . .

„Mám, milosti císařská!“

Úlisník propověděl tato slova pevným, zvýšeným hlasem.

Rudolf se zachvěl po celém těle, jakoby se na něho plížila zimnice.

„A co tedy víš?“

Vladař zrovna zasyčel a ve tmavý plášť se zahalil těsněji. Usednuv do křesla, hlavu položil zpět, přimhouřil oči a utkvěl jimi na komorníku.

„Že vaše milost císařská nikomu nesmí věřiti!“

Oči Rudolfovy ještě více se přimhouřily.

„Dál!“

„Před nejvěrnějšími svými že musí vaše milost císařská uzavříti vznešené a přelaskavé srdce své na zámky patery!“

Ošemetník mluvil pořád pevnějším a zvučnějším hlasem.

Vladař, zdálo se, že dívá se již očima do stropu, na němž dovednou rukou malířskou byl proveden Olymp se všemi svými bůžky.

„Zlatým klíčem dovedu otevříti nejmlčenlivější jazyky. — Na Krumlově podezřelé věci se dějí.“

Rudolf sebou ve křesle pohnul, jakoby se chtěl vzpřímiti; ale komorník mu nedal času.

„Pan Petr zle myslí o vaší císařské milosti — už od oné uherské výpravy. A je ve zlých záměrech ještě podněcován . . .“

„Kým — kým? — Musíš pověděti!“

„Račiž odpustiti sluhovi nejponíženějšímu tuhle odpověď, převzácný pane můj! — Račiž odpustiti.“

„Všecko — všecko!“

Lang se nyní zalekl vladaře sám. Takhle ho neviděl ještě nikdy. A tak také asi vypadal, když za nocí mdle osvětlenými chodbami hradovými bloudíval, vyrážeje ze sebe nevypověditelné zvuky. Běda každému, kdo by se mu byl za takových okamžiků v cestu připletl. Skorem vždycky míval v pravici obnažený kord a na všecky strany se oháněl proti domnělému pronásledovateli.

„Ani slova nesmíš přede mnou zatajiti.“

Rudolf stál již uprostřed komnaty.

„Račiž prominouti, nejjasnější pane . . .“

„Rozumělս? — Od koho že ve zlých záměrech Rožmberk podněcován!“

Vladař se nyní dotkl pravicí ramene komorníkova.

„Ty, pane, poroučíš a služebník musí mluviti — Na Krumlově podtají vídati lze zakuklence, kteříž jsou posláni od jeho císařské Výsosti . . .“

„Od mého bratra? — Však jsem to dávno předvídal! — Od mého věrného i upřímného bratra!“

Nyní se dal vladař do smíchu, o němž se říkává, žeť věštcem přehrozné nemoci duševní.

„Od mého vlastního bratra! — Zlatem ti každé tvé slovo zaplatím!“

Komorník byl zase k zemi sehnut, jakoby hřbet si chtěl živou mocí rozlomiti . . . Však se mu dnešní den hromady ryzího zlata vyplatí. Ještě když soudruha jeho zámecká stráž odváděla, ozvalo se v něm cos jako výčitka, že se snad přec jen přepočítal, že Jeroným z Makové odchází podle jeho záměrů příliš brzy; ale již nyní okem jestřábím postřehl, že odešel zrovna v nejpříležitější čas.

„Pan Petr propouští fraucimór.“

Panovník z překvapení a úžasu ani nevycházel.

„Bude prý se postiti, do krve šlehati, začne život nový —“

„Dost — dost, věrný můj, pro dnešek příliš mnoho . . . Až zítra! A zde po celou noc od prahu se ani nehneš!“

„Jako pes nejvěrnější budu pána svého střežiti.“

Potom se dveře zavřely; potměšilci zaleskly se oči, jako když tigr od rána čeká v houští kořisti a v pozdálí uvidí blížiti se stádo bůvolů.

„Jen toho chlapce jsi měl, pane můj, podržeti v temnici ještě nějaký čas! — Však by byl nezašel; leda že by se mu bujná krev byla trochu ochladila. Byla to trochu nešťastná myšlenka zavříti jej tam, kde nepodařené zlato a stříbro císařské. Však si pozor, ptáčku, dám, abys mi neuletěl a zaletíš-li si kam, také se postarám, abych věděl, kde máš hnízdečko! — Lang bude míti opravdu oči, které přehlednou všecky země, nad nimiž jeho pán vladařem, bude míti opravdu uši, které všecko všude zaslechnou, bude míti ruce, že dosáhnou od hranic ke hranicím a nohy sedmimílové —“

A ještě ten den věděli po celé Praze, že do dneška všemohoucí komorník pan Jeroným z Makové z nejjasnějšího výsluní poledního octl se ve tmě půlnoční a že v Bílé věži mu tak z milosrdenství popřáno přístřeší. Jedni říkali, že prý toho příčinou spálená pečeně, předložená na císařský stůl a druzí si vypravovali, kterak prý přišlo z Říma tajné psaní, jehož pečeť měl jediné sám císař rozlomiti, a že všetečný dvořenín se toho sám odvážil, byv prý podplacen panem Václavem Vchinským, a ještě jiní jeden druhému vyprávěli, kterak na císařském stole ležela kniha pod sedmerou pečetí, z kteréž lze se časem kratičkým naučiti všemu, co lidský důmysl vyzkoumal: o hvězdopravectví, o zlatodějství, o umění, kterak se přivolává a posýlá duch zlý... A tuhle knihu, kteréž se nevyrovná cena celého království, nalezli v bytě komorníkově s celou řadou výpisků!

III.

V krumlovské residencí sedali dnes otcové k obědu rozmrzeni a bez chuti. Rektor se jídla téměř ani nedotkl, vínem rty ani neomočil a k otázkám svého souseda jedva odpověděl. I obvyklé čtení mezi obědem bylo opomenuto. Ostatně by rektora nebyl snad nikdo poslouchal.

Takhle bylo ve zdejší residencí, když zavřel oči pan Vilém v domě svém na hradě pražském a padl s ním platný sloup království českému, anobrž vší svaté říši; i nebylo na tvářích zdejších otců viděti ani úsměvu a z úst jejich slyšeti slova rozmarného, dokud nebyl pochován v kůru kostela krumlovského podle kněžny Anny Marie, markrabiny z Baden, předešlé manželky své. A potom si tu ještě pana Viléma s hlubokými povzdechy vzpomínali, vědouce předobře, koho v něm ztratili.

A přece nyní na pětilisté růži nevadl ani jediný lupének; ale byla spíše ku podivu svěží a vůní svou omamovala i na Hradčanech, ač odtud do Krumlova cesty kolik dní.

Příčinu k rozmrzelosti ve zdejší residencí zavdal návrat choti páně vladařovy, paní Kateřiny z Ludanic, na Krumlov. Slyšeli o tom už sice před nějakým časem, že mezi oběma manžely připravuje se smír; ale nechtěli tomu dáti víry. Vždyť ještě nedávno počet krasavic na Krumlově o jednu rozmnožen. A ta prý kolem pana vladaře ještě úskočněji dovedla rozestříti svá tenata než Soběslavská Zuzanka.

A nedobře i o paní Evičce mluvili; ta prý všecko tohle smíření sestrojila.

„Zlá leta ani o vlas jí lepší neučinila. Sestra bratra nijakž nezapře. Kdo ví, zdali by sama konečně, vědouc jen jak, za muž nešla!“ podotkl bratr Cyprian nevrle odhazuje kosť, na které by jindy byl hryzl čtvrt hodiny.

„Conscientia eorum, fratres carissimi, totaliter obdormita. Deus ipse adveniat in auxilium. Rosa quinquefolia in radice putredo ipsa est!“

Obličej muže, jenž tato slova promlouval, zvážněl, jako když kantoři dokončí zpěvy své a on v pluvialu černém, stříbrem tkaném, stojí u nohou rakve a začíná hlubokým hlasem „de profundis“.

„Teprv nahnívá, arciť že povážlivě; a proto třeba vzíti jí červa, trochu keř oklestiti a míti den co den na ni pozor bedlivý!“ prvější prohodil, ale již také hlasem přísnějším.

„Příliš ohledů se všech stran! — Za takových okolností přečasto nemocný lékařům pod rukama umírá!“

„Chraniž bůh, aby toho nebylo na Krumlově!“

„Ale může býti! — A pak spoluvinníky budeme i my, kteříž jsme všecko na vlastní oči viděli a na vlastní uši slyšeli!“

„Co platno! — Nepsal-liž jsem do Prahy už několikráte relací, pokaždé ostřejší a naléhavější? — A nezněla-liž odpověď z Prahy pokaždé na základě slov: Protož buďte opatrní jako hadové a sprostní jako holubice? — Co nám pomůže hadí opatrnost a sprostnost holubičí?“

V refektáři nastalo na několik okamžiků hrobové ticho; ani lžíce nezacinkla, ani nůž nezazvonil a poháry stály na stole netknuty.

Páter rektor promluvil pravdovitou pravdu. Také se mu čelo hrozivě svraštilo a té chvíle by byl třetí radu evangelickou, kteráž zahrnuje v sobě neobmezenou poslušnost svého vrchního představeného, poslal nejraději ke všem ďasům.

„Aj, tu z Prahy poselství!“ zavolal náhle bratr Cyprian pohlížeje oknem do dvora, kamž právě byl vešel muž prostřední postavy, jehož roucha barvu pro vrstvy prachu nebylo lze ani rozeznati.

„Kdož by to býti mohl? — V pražské koleji do svých kolejí chtějí přivésti celý svět a království české se jim vymyká zřejměji a zřejměji. Na církev přišly časy vždycky nejhorší, když pánbůh ranil její vůdce slepotou. Jářku: kdy povstal Arian, kdy Nestor, kdy Pelagius? — Kdy objevilo se na duších lidských hrozné ono málomocenství, kterému v knihách říkají: bludařství Albigenských a Valdenských? — Kdy v Čechách rozséval ďábel semeno pekelské? — Když spali, ruce majíce složeny v klín a z bohatých obročí tyjíce! Od jakživa bývá: když hospodář usnę, přichází člověk zlý a rozsévá koukole. — A běda, že koukole nikdo ani potom dříve nevidí, až když se červená mezi pšenicí...“

„Laudetur! — Laudetur!“

Pana rektora přerušilo teprve toto pozdravení, pronešené hlasem zvučnějším, než když ve zdejší residencí zvonec slavně zahlaholí.

„Laudetur — laudetur et pax huic domui!“

„In saecula — in saecula et omnibus habitantibus in ea!“

„Proč tak smutni, páni bratři? — Což ty mraky na čelech vašich!“

„Až jen dva tři dny budeš do sebe dýchati krumlovský vzduch, nevím, zdali i na tvé čelo neusednou. — Skorem bych tě byl i přivítat zapomněl.“

„Pax tecum!“

Pan rektor s příchozím bratrem si dávali políbení pokoje lehounce jeden druhého tváří se dotýkajíce.

„Tak se dnes slunéčko usmívá, že v člověku srdce plesá radostí.“

„A pěšky?“

„Tak nejradčji chodím!“

„A nejsi-liž nikde kamenem úrazu?“

„Vyběhnou za mnou, dívají se, dokud nezajdu, hovoří a rukama rozhazují; k uchu mi leckdy doletí potupné slovo, kterémuž se z plné duše zasměju. A dále si toho nevšímám!“

„A přece si již sedni! — Neseš-li odpověď?“

„Odpověď, pane rektore?“

„Na relaci, kterouž jsem do Prahy poslal před třemi nedělmi.“

„Přežel, reverendissime, že nemohu přisvědčiti.“

„Však jsem pravil před okamžikem: když lidé usnuli, přišel člověk zlý a nasel koukole mezi pšenici.“

„A hospodář řekl: „Nechtež, ať obé roste spolu až do žní. V čas žní řeknu pak žencům: Seberte nejprv koukol a svažte jej ve snopky k spálení!“

„Slýchám, pane bratře, o tvé výmluvnosti velmi mnoho a daru Ducha svatého ti přeji z nejvřelejší duše. Ale žerty věru tvým rtům nesluší. Táhnou časy příliš vážné, — příliš, pane bratře, vyvstávají mraky, proti nimž sluší se obrniti pancířem nezdolné víry, hlavu pokryti přilbou důvěry, do levice vzíti štít naděje a v pravici mávati mečem horlivosti!“

Pater Chrysostom, na něhož se laskavý čtenář zajisté dobře bude pamatovati z fary veselské, zlehka hlavou přikyvoval, neustále se usmívaje.

„Ale co by pomohlo, nejdražší pane rektore, kdybychom proti těm časům vážným, kteréž podle tvých slov táhnou proti nám, vyšli s rukama v pěsti zaťatýma, kdybychom proti těm mrakům, kteréž vyvstávati vidíš, vyšli vstříc s kotly, cimbaly, troubami i flétnami? — Nezřel-lis již častokráte, kterak ze chmur nejčernějších ani nesprchlo?“

„Arciť; ba právěť! Ale viděl jsem na tyhle oči své, kterak kroupové hrady nad střechami obydlí lidských se valily, kterak všecku ourodu zničily, kterak opozdilce do smrti ubily...“

„Hleď a potom ubožák měl z toho pohřeb! My však chceme kořistiti. Nevíš-li, že říkají ode dávna, po bouřce že v kalných vodách je lov nejbohatší? A přece bys takřka z oken mohl kapry chytati! — Však takovéto řeči nechmež těm, kteříž v kolejích o vavřín vítězový zápasí jazyky ostřenými po kolik let. My v životě, v nejprudším jeho víru a zde buší kladivem k uším otázka: Umíš, brachu, plovati? — Neumíš-li, jsi ztracen. Co platno, kdybys uměl artem historicam, artem philosophicam, artem mathematicam, si habuisses totius mundi perfectam scientiam! Nedovedeš-li zápoliti veslem, nedovedeš-li lodičku říditi, veta po tvém životě! — Plovati, — ano plovati ve víru nejrozčeřenějším musíme uměti a neumíme-li, musíme se učiti! In hoc signo vincemus! — In hoc signo patres nostri et societatis totius lumina clarissima vicerunt!“

Pater Cyprian upřel na bratra Chrysostoma své zraky všecek vyjeven. Pan rektor měl hlavu svěšenu, oči jeho tkvěly na mramorové dlažbě, jakoby z bělounkých žilek ve dlaždicích sbíhajících se a protínajících se po spůsobu věštkyně, jež z dlaně na vlas umí vyčísti budoucnost, chtěl vyzpytovati příštích časů běh, a vrásky na čele se mu prudce rozevíraly a ještě prudčeji svíraly.

„Ale s něčím, pane rektore, přicházím přec!"

„Tedy nikoliv jen tak náhodou?"

„Jaktěživ nezašel jsem nikam náhodou. — Mívám zvyk promysliti každý svůj krok!"

Bratr Cyprian si přeložil ruce křížem přes prsa a napjal všecky smysly své, aby mu z řeči pátera Chrysostoma ani jediné slovo neušlo.

„Abys mi pro nějaký čas ve zdejší residenci vykázal světničku, kde bych se mohl nerušeně oddati svým studiím."

Pan rektor pro okamžik neodpověděl. Takovéhle žádosti se věru nenadál.

„Spokojím se čtyřmi stěnami, stolkem a židlicí. Nepřipravím vám tu, páni bratří, za mák obtíží."

„Žel, že naše bibliotéka ještě skromničká! — Na zámku arciť bohatá; ale snad bys nechtěl — —?"

„Chraň Bůh, pane rektore; mohu bibliotéky postrádati úplně. Vše, čeho potřebuji, s sebou nosím."

V panu rektorovi vzniklo náhle hrozné podezření proti páteru Chrysostomu. Podezření vznikává i vzrůstá pod hrudí samoděk. Člověk je chce utlumiti, ale čím dále se snaží je ukonejšiti, myšlenka nedobrá zalezá do všech útrob duše znepokojené, až konečně jí dává za pravdu. Páter Chrysostom by mohl tak z úkrytu velmi snadnince pozorovati nejen skutky, ale i řeči členů zdejší residence. Pochvíli ještě hříchy pana Petra budou klásti na jeho vrub. Za mladých let sám kdysi konával služby podobné. Poslali ho na příklad do Jindřichova Hradce, aby poslouchal slovutného mistra in philologia a vzdělal se důkladně k učitelskému úřadu v samém Clementinu. Mladý bratr posýlal do pražské koleje sešitek za sešitkem a než došel do Prahy poslední, už se rozhlášený magistr philologiae z Hradecké koleje stěhoval. A ještě jinde dal se takto upotřebiti. Ale co nám do stínů v povaze páně rektorově. Jedině se musím ještě zmíniti, že kdysi pan rektor nebyl dosti opatrný a ve své horlivosti zašel poněkud příliš v levo a od těch dob že jeho relace nějak kvapem pozbývaly důležitosti. Lidé říkávají, i ten nejmilejší kabát že se opotřebuje a na pana rektora se tato slova hodila převýborně.

„A vy že tady nevíte ničeho?"

Páter Chrysostom zdivil se nyní opravdu.

Pan rektor však ani neslyšel. Právě mu vězelo ve hlavě, před takovým že není jist ani jediným krokem, ani jediným slovem . . . Jak bude musit býti bedliv svých kázaní; jak si bude musit ku křesťanským cvičením každé slovo rozvážiti.

„Toť věru novina! — Jářku, pane rektore!"

Bratr Cyprian svému představenému položil pravici na rameno.

„Ztratil se starostlivé matce synáček! — Ejhle ovoce již začíná žloutnouti! — Ecce! — Ecce!"

„Jen aby ho cizí ruka neotrhala!"

Pan rektor prohodil tato slova jen tak jakoby na zdař bůh, ale byl to článek z myšlenkového řetězu, jenž se úžeji a úžeji kolem hlavy jeho ovíjel.

Pan Hanuš si už v Praze nevěstu namluvil, pro ni s litou šelmou se pustil v boj a není po něm při dvoře ani památky! — Ecce! — Ecce! Od otce daleko se odkutálel a při matce zůstal prablizounko!“

Bratr Cyprian si palcem i ukazováčkem u své pravice zaluskl. Tvářemi jeho, jevícími prazvláštní sivostí barvu nezdravou, rozestřel se výraz, jejž zoveme škodolibostí, která by tonoucímu ruku za všecken svět nepodala.

„Od nějakého času nedivím se pražádné novině. Za dnů, které táhnou nad našimi hlavami, možným, co dříve, zdálo se, že nejnemožnější. — Ničemu se nedivím!“

I tahle slova, jež pan rektor propověděl, byla pouze hlasitým pokračováním myšlének, rojících se pod lebkou jeho, jako když za jarního dne včely z několika oulů vyletí.

„Takovýto stupeň, ku kterémuž se povaha životem dopracuje, už dokonalostí zoveme! — Minulá léta tvá arciť cos podobného mohou předpokládati. — Já pak přečasto se divívám, kterak se může státi z člověka netopýr, had či také tvor z Baalamova proroctví. — Nad během věcí lidských přečasto hlavu skláním a mnoho a mnoho přemýšlím!“

„A kdybys si hlavu rozmyslil a obětoval k tomu všecken rozum svůj, — pomůžeš-li si a napravíš-li co? — Skutky, rychlé, bezodkladné!“

Pan rektor upřel nyní pronikavě zraky své ve tvář bratra Chrysostoma; chtělť ho vyzpytovati až do dna duše náhlým pohledem. Znali se sice již spolu dosti dlouho, ale důvěry přílišné jeden k druhému nikdy neměl.

„Však budeme, pane rektore, dosti času míti, abychom si vypověděli své náhledy. Jsem poněkud cestou unaven. I orel, letí-li v nedohledné výši, rád si občas usedne na skálu, byť by se jen krajem rozhlédnouti chtěl. — Budu již tedy obtěžovati tvou laskavost, abys mi třebas komůrku nějakou vykázal!“

Za malou chvilku byl již páter Chrysostom ve světničce, na jejíž stěně, kam se nejvíce světla soustřeďovalo, byl zavěšen obraz pana Viléma z Rožemberka, téhle residence zvěčnělého zakladatele, po stranách se dvěma předky, o nichž do dneška po Čechách dva zcela rozdílné úsudky.

Zdálo se, že pan rektor tuto jizbu svému hosti jen tak zbůhdarma nevykázal.

„Vím a věřím, že musíme tvou růži, pane Viléme, získati stůj co stůj, ne-li v panu bratru tvém, tedy v paní sestře, v jejím synu. Musíme! Ale jak ty bys tomu, pane rektore, rozuměl, tak bys se se vším všudy z Krumlova mohl stěhovati. Pan vladař se nutit nedá! — On přijde sám; jen dobře rozestříti sítě —“

Pan rektor zase nikde ani stání neměl; všude, ať pokročil kamkoliv, se mu zdálo, že dvé očí krahujčích po něm slídí, dvé uší zaječích že napíná sluch a ruka ošemetná že jezdí papírem, až péro skřípe, jak píše relací o úřadování jeho do Prahy.

A když se sešli k matutinum, dvakrát zapomněl, že má zazpívat antifonu.

„Ztratil jsem víru, za všecky mé služby, za všecku poctivou práci!“

Pan rektor se zachvěl, protože poslední dvě slova sama se mu ještě jednou ozvala a připadalo mu, že s nesmírně jizlivým posměškem.

„Za všecku poctivou práci!“

„Teprv, pane rektore, začneme! Po mém zdání bude výhodnější, když staré spojení se zámkem obnovíme a učiníme trvalým!“

Páter Chrysostom dle všeho významu slov, jež byl zaslechl, nerozuměl.

„Byl-liž jsi, drahý pane bratře, paní Kateřině učiniti už svou poklonu?“

„Mohl bys snad ty, jsa dvornosti zvyklejším?“

„Míním tak, pane rektore, do opravdy a ani se mi nezdá, abych si žerty dovolil s důstojností tvou! — Musíš, pane rektore! — Já jsem tu pouze hostem a chci zůstati nepoznaným, rozumíš mi?“

I o tom již tedy věděl, že se paní Kateřina vrátila. Co jiného činiti, než se radě jeho, kteráž může ostatně býti rozkazem provinciála samého, podvoliti, pokud co rada vyslovena jest.

„O krok můj zde nejde; o slovo taktéž ne. Jen budu-li v zájmu věci naší jednati!“

„Buď již předkem, pane rektore, ujištěn schválení úplného!“

„A že bys ty se mnou nemohl, jsa proslulý kazatel, jejž bych panu vladaři mohl představiti?“

„Panu vladaři, dá Bůh, že představím se sám!“

Pan rektor byl nyní nadobro popleten. Jen stěží potlačil po výroku posledním své podivení i rozmrzelost nad řečí páně Chrysostomovou.

„Půjdu! ale ty viz!“

Páter Chrysostom zůstal pak samoten.

„Bojí se mne, nedůvěřuje mi! — Buď beze starosti. Zbraní tvých já nikdy neužiju. Jsou příliš opotřebovány. Nástupcem tvým také nechci býti. Mně kyne jiná budoucnost, než abych v tomhle zákoutí pozoroval, zdali růže pětilistá svěžejší či zdali uvádá. Ačkoliv i k tomu již tvé oko nepostačuje.“

V residenci zabouchly prudce dvéře, páter Chrysostom vyhlédl oknem a spatřil rektora, kterak se ubírá do zámku přivítat paní Kateřinu, projevit z toho radost upřímnou celé residence, jakož i veškerého řádu, i poprosit ji o náklonnost a přízeň na časy budoucí.

Páter Chrysostom se spokojeně usmíval, že nad starým lišákem zvítězil, a pan rektor opět prohodil tak dvě tři věty, z nichž bylo možno také uhodnouti obsah jeho myšlenek. Jedna ku příkladu takto zněla:

„Přece nejsem dosud tak stár, abych ledakomus nedovedl nohy podraziti.“

IV.

Zapadlinou projelo několik jezdců letem.

Lidé, uslyševše koňský dupot, vyběhli ze stavení a než se dobře porozhlédli, o koňské noze už nikde ani pohádky.

„Byla to čeleď rožmberská! — Jen jsem jich zahledl. Kmitli se mi před očima!“

„Co by ti tady dělali?“

„Stane se ledacos. Však o tom uslyšíme.“

Lidé potom ještě nějakou chvilku před chalupami postáli, zdali se snad jezdci nevrátí a když se nikde neobjevil ani pták, rozešli se zase domů.

Rožmberská vesnička Zapadlina nemohla míti případnějšího názvu. Člověk ji neviděl, až se octl takřka nad samými střechami a nestavil-li se tu, za několik okamžiků mu zase s očí zmizela. Cizince tu vídávali málokdy a podle toho i čas počítali, na př.: když zde byl tenkrát ten s tím tmavým vousem a vlasy až na ramena. Jezdci projeli zdejší dědinou, jen když bývaly veliké hony a zvěř uštvaná až sem zabloudila.

Živili se tu sedlačinou; ale jen tak že zrovna bídy a nouze netrpěli. Na českém jihu však do dneška dost takových vesniček, byť by se nejmenovaly Zapadlina. Lidé pracují do úmoru a výsledek rok od roku tentýž.

Jezdci Zapadliňákům dnes ale z hlav nechtěli. Honby nebyly a proto asi jen někoho chytali. Tenkrát se zmáhalo zlodějství všude měrou nebývalou a ode vsi ke vsi větrem letěly o lupičích až neuvěřitelné noviny.

„Požehnej Pánbůh, lidé dobří!“

S tímto pozdravením na rtech vešel do první chalupy, která se však svou rozlehlostí i statkem mohla nazývati, člověk už hezky přistárlý a v obličeji skorem úplně zarostlý, levou ruku maje uschovanou nějak úzkostlivě na hrudi pod šerkovou halenou.

„Dejž toho, dejž! — Až na věky! — Jak jsi až sem, člověče zabloudil?“

„Jdu z daleka.“

Příchozí si pravicí utřel s čela pot.

„Sotva už na nohou stojím. — To z toho člověk má!“

Cizinec si nyní bez rozpaků usedl na zápraží a z hluboka si oddechl. Levici však ukryl ještě úzkostlivěji pod halenu.

„Z daleka že?“

„Až z Turecka.“

Příchozí mrskl po tazateli a ostatních potměšile okem.

„Přines, matko, chleba a mléka, máš-li!“

„Kyselého, mohu-li vás, dobří lidé, prositi!“

„Až z Turecka!“ opakoval si sedlák hlavou pokyvuje a divě se.

Nyní si prohlížely muže, jenž přichází až z Turecka, i děti s panímámou a děvečkami.

„A pěšky?“

„Podívej se!“

Cizinec ukázal sedlákovi rozedřenou obuv.

„Pochvíli z vojny?“

„Arciže!“

Příchozí opět změřil sedláka potměšilým okem.

„A ještě máš k domovu daleko?“

„Nemám žádného.“

Panímámě vstoupily do očí slzy. Bylo jí náhle nějak líto člověka, jenž přicházel tak z daleka a neměl žádného domova.

„Jak byly ty mory, umřeli mi rodiče — ty velké tenkrát, víte; našli prý mne v širém poli. Nepamatuji se sám na nic!“

Dobračka panímáma by byla tuhletomu člověku nevím co samou útrpností udělala.

„A kde tě vzali na vojnu?“

„Dal jsem se sám! — Že jsem tam raději nezůstal! Co s takovýmhle životem? Jsem mrzákem do smrti. — Jakýs paša mi levou ruku na kolika místech nasekl! Nešťastná, ubohá ruka má!“

„Víš-li co: budou brzy žně. Zatím se trochu sebereš. Nemáš-li domova, můžeš nám pomoci.“

„Budete-li tak dobří a chcete-li mně několik dní dáti to sousto nějaké zadarmo, — zaplať pánbůh.“

Sedlák se už nemohl ani dočkati, aby se ho zeptal, jak a co tam dole?

„Co slyšet o Turku nového?“

„Až tě hlava bude ze všeho brněti, co ti toho napovím!“

„Jdi někam, nedočkavče! — Vždyť ještě se tu ani neohlédl a nech ho, ať se aspoň nasytí s pokojem!“

„Jsem opravdu ušlý, jedva nohama vládnu... S noclehem se spokojím třeba na hambalkách!“

„Kde pak na loubí! — Usteleš mu ve světnici! Peřin dost. Letos jste se nemohli peří ani dodrati.“

„Zaplať pánbůh! — Už jsem tak zvykl! Kdy já si už, bože dobrý, neodpočinul v měkounkých peřinách a ve světnici! — Ani bych snad nemohl usnouti! Opravdu ne! Člověk jde cestou, hlava se sama kloní níž a níže a ani se nenaděje, už se octl ve trávě a teprv rosa k ránu ho probudí. — Zdá se mi, že tudy jeli přede chvílí nějací páni?“

Příchozí kyselé mléko nyní takřka hltal a poslední otázku pronesl nejlhostejnějším hlasem.

„Jen tudy proletěli! Ani jsme jich říkajec nezhlídli. Ale tamhle starý Svoboda prý je poznal.“

„Poznal? — Poznal?“

Příchozí dřevěnou lžící nyní poslední kousek chleba z mléka vylovil. —

„Byli to prý rožemberští! Jen kde se tu vzali? Celý boží rok jsme ani stopu milostivé vrchnosti neviděli!“

„Hm, hm! — Rožemberští! — A jak tomu dlouho?“

„Tak dvě hodiny! — Kde pak se staví za dvě hodiny?“

„Zdá se mi, že jsem je také viděl. Ale letěli jako krahulíci. Ach bože dobrý, kdy takhle já jezdíval. Pták mi nepostačil. Vy se divíte! — Jářku: pták. Tu jsem byl, tam jsem byl; všude a nikde . . . Sotva že o mně zaslechli, už jsem jim v patách byl, a sotva že jsem jim hlavy porubal, už nebylo po mně nikde ani pohádky.“

„Tak zrovna jako Burák někdy! — Ten na vlas tak!“

„Burák? — Burák? — Nevím! — Jaktěživ jsem tohohle jména neslyšel.“

„Inu — —“

Sedlák se poškraboval za ušima a usmíval se.

„Je ho skoro škoda! Uměl těm pánům na kobylku sáhati!“

„Hle — hle! — A snad ne Rožemberkům?“

„Zrovna těm! — Jednou se po dva dny — — potuloval po našem okolí!“

„Jen to řekni a neboj se! — Jednou se tu po dva dny skrýval.“

„Ale v Zapadlině proradné duše nebylo!“

Sedlák svěsil za téhle výpovědi své hlavu.

„Však by se nám to přec jen zle bylo vyplatilo. Měli jsme z toho i potahování. Já sám musil několikrát do města.“

„Tak — tak! — A není už na živu?“

„Nebude — nebude! Od několika let jakoby do vody padl. Někde asi zahynul. Vedl nepořádné živobytí — —“

Kolem rtů vojínových zakmitl se úšklebek.

„Toulavý život málokdy se dočká velkého věku!“

Úšklebek se nyní rozšířil celým obličejem cizincovým.

„A nyní mi ukaž, kudy nahoru! — Rád bych si trochu podřiml!“

Vojín z tureckých vojen vstal a zaměřil k pavlači, kde trčel řebřík, po kterémž lezli na loub pro slámu či píci, jakoby tu znal každý kout. Ale ani ho nenapadlo, aby si ulehl do otavy a podřímnul. Prohrabal se rozházenou slamou až k vykýři, v němž černaly se už zdaleka dva otvory „na spůsob srdíček“, a zadíval se upřeně na cestu, pokud se mezi svahy neztratila. Nikde však ani živé duše nebylo viděti. Potom usednuv na několik otepí slámy dal se opatrně do prohlížení své levice; byla uťata skorem pod samým ramenem a rukáv u haleny vyplněn travou. Nechtěl se dle všeho pochlubiti, že je bezruký. Část provázku drže mezi zuby spokojeně hlavou přikyvoval. Rána se hojila ku podivu rychle. A nebyl ani u lazebníka. Věděl o bylince, jež roste na lukách a při potocích a kterou, když ji čerstvě utrhne a rychle na jakoukolivěk ránu přiloží, každá posekanina nejjistěji se zahojí...

Sedlák se ani nemohl dočkati, až se nový čeledín trochu prospí a začne o té turecké vojně. Pořád vycházel na zápraží k pavlači pokukuje. Odpoledne vylezl na pavlač a postaviv se asi na třetí šprysel nahlížel pod snopky, zdali příchozí ještě ponořen ve spánek.

Z té strany, kde vnikalo světlo pod střechu vykýřem, ozýval se hluboký, odměřený chrapot.

„Jak pak taky po takové chůzi? — Není divu! — Jaký jsi ty nedočkavec! — Nech ho!“

Panímáma plísnila tatíka a chystala k večeři kaši, aby si prý ubožec spravil trochu žaludek. Beztoho se musil mnohdy celý den spokojiti s kouskem okoralého chleba.

„Nevídáno! — Už se mohl prospati dost a dost.“

Voják z turecké vojny však k večeru vyrážel ze sebe ještě chropotnější zvuky, než když se na něho přišel hospodář podívat poprvé. Když se již setmělo a podivný čeledín se ani nehýbal, šel jej sedlák zbudit; ale nic platno. Mohl jím jak chtěl klátit a z plných plic mu do uší křičeti, všecko marno.

(Pokračování.)

Z Kristianie do Göteborgu.

Píše

Josef Kořenský.

Kdo poprvé plavil se k jižním břehům skandinavského severu, ten očekává snad divoce rozervaný kraj, plný těžké zádumčivosti a tklivého opuštění. Leč sotva že vystoupíš na břeh modravého fjordu kristianského, lahoda vyhlíží tam ze všech koutů, a usmívá se luh tak vábivý a milostný, že sníš o té zemi, kde ve tmách loubí zlatá oranž prosvitá. Přes širý fjord, zvenáhla vzhůru, velebně zelená se kraj bujného podrostu, a v dáli ještě výše trčí chlumnatých lesů vrcholky, zelené jejich chocholy ve větru vlají a jako věnec obrubují pobřežní kraj. Mezi nimi třpytí a vine se stříbrný vody pás, na němž zakotvené koráby kolébají se jakoby živy přítokem a padáním mořské pulsace, a v dáli bělostné kmitají se plachty rybářské. Rybák vrací se z dalekého lovu a přináší štěstí v rodinný krb. Ostrůvků mnoho pozvedá se z hladiny, všecko přívětivě kyne a přátelsky tulí se k nám. Poutník dívá se ráno, dívá se na večer do malebného fjordu a rozkoší se nepřesytí. Mžikem mění se panorama, zrak-li jinam obrátíš. Transatlantický velikán přistává právě ke břehu, jiné pak koráby přístav opouštějí.

V lahodě plynuli dnové naši na jihu norského pobřeží. Loučíme se s Kristianií.

Vlak šumí mezi sporými domky starodávné osady Oslo, z níž vypučelo nynější hlavní město Kristiania. Dánský král Kristian IV., který roku 1624 po vyhoření města Oslo nutil pohořelé, aby z naplaveného pobřeží Loelvu (elv = řeka) vystěhovali se na protější břehy zálivu Björvikenského pod pevnost Akershus, sotva tušil, že zakládá krajinské město, ze kterého jednou vykvete občasná residence společného panovníka „bratrských národů severních“.

Stará osada Oslo roku 1050 založená zmizela až na nepatrné ostatky. Teprve před nemnoha lety, když tam nové cesty se zakládaly a železnice se stavěla, přišlo se na chatrče před věky v náplavech utonulé a minulost jejich po staletích octla se před očima nynějších potomků, kteří z četných pamětí hluboko v zemi objevených poznali jasně život někdejších předků jako v nějakých Pompejích.

Ač má teď Kristiania asi 120.000 obyvatelů (před sedmdesáti lety sotva 10.000), přece osadníci její nevedou si po velkoměstsku, vyhledávajíce radostí v životě rodinném.

Mezi skalinami, v nichž bývalé vodopády vyhloubaly veliké mísy, (jättegryder), rozhlížíme se naposled po fjordu kristianském.

Za několik hodin octneme se v Mossu, kde uzavřen byl r. 1814 mír mezi oběma „bratrskými národy“. Norsko, kteréž od roku 1380 s Dánskem bylo spojeno a od roku 1616 jakožto monarchický stát absolutní spravováno bylo vlastním králem, přivtěleno mělo býti dle míru Kielského 14. ledna 1814 ke Švédsku. Ale stateční Norové vzpírali se usnešení cizích pánů, kteří jim dánského prince Kristiana Friedricha za místodržitele dosadili, a vyslavše své deputované do Eidsvoldu, předložili velmocem vypracované zákony konstituční a prince Kristiana Friedricha za krále vyvolili. Evropský kongres trval ovšem na svém usnešení, leč válka mezi sousedními národy vzniklá téhož roku dne 11. srpna skončila mírem mezi Nory a Švédy. Smlouva podepsána byla ve hlavní budově železáren mossských, kteréž od roku 1858, kdy téměř celé město lehlo popelem, zastavily činnost svou. Král odevzdal správu státní radě, a mimořádný storthing (sněm) rozhodl, že Norsko má býti královstvím od švédského neodvislým, s kterým pouze krále mají společného. Tím sloučením Švédsko nic na svých starých institucích nezměnilo, Norsko pak má svou vládu, své zákonodárství, své daně, své vojsko, své státní dluhy, své peníze, své banky a svou milou svobodu. Není divu, že cestovatelé po Norsku, píšíce o něm knihy, věnují zpomínky své této „nejkrásnější a nejšťastnější“ zemi evropské.

A teď smutným jedeme krajem, chaosem prahorních balvanů, jež tam vyčnívají z povrchu zemského bez zeleného pažitu, holy, nuzným lišejníkem omšeny, prosty vší bujné vegetace. Již tomu dávno co tvář jejich zhlíží se ve sluneční záři. Jen divoký příval smývá tvrdé skráně jejich, hlubokými rýhami rozorané. Nikde kostrbatých boků a ostrého skaliska, povrch jejich všudy je jako uměle zakulacen a vyhlazen. Dávno prchli dnové, kdy skandinavské ledovce přes ně se ubíraly, otírajíce se o tvrdou jejich leb a vtiskujíce balvanům trvalé toho znamení, dochované až na dnešní časy. Geologové rozluštili ony tajemné hyeroglyfy, jež nám tu bývalé ledovce pro věčnou paměť byly zůstavily. Ledovcové rýhy jsou bezpečným znamením, kudy ledové kry v dávných dobách putovaly, pošinujíce se z krajů studených do zemí teplejších. S nimi přišly také úlomky a balvany severních hornin do krajů jižnějších plujícími ledovci zanesené a na dně mořském utonulé. Tehdy ovšem jinaká byla konstellace moře a pevniny, jichž poměr hloubavý zeměpyt bezpečně dovede zobraziti jako v přítomnosti. Ale skandinavské balvany, na dně tehdejšího moře pochované, přece dočekaly se vykoupení. Však dlouho čekaly, než teplý paprslek osvítil jejich tvář. Moře, jež někdy přikrývalo ty kraje evropské, nynější Německo, Rusko, Skotsko a Anglii, stahovalo se, a nad bývalým dnem mořským modrala se jasná nebes báně. Projdi těmi kraji a všudy najdeš zanesené svědky z těch časů dávných.

Bludné balvany skandinavských hornin rozptýleny jsou až po hranice rakouské. Osiřely, osamotněly daleko od vlasti své. Také octly se v nížinách holandských, ruských a j. Vědecké společnosti francouzské a švýcarské kupují ve svých zemích ty ostatky z dávných věků, chtějíce je zachrániti jakožto pravdomluvné doklady o někdejší době ledové. Bludné balvany mizí s povrchu přičiněním ruky lidské, která nemilosrdně ty pravěké svědky tříští v tisíce kusů, štěrkujíc jimi cesty a silnice a dláždíc jimi města. Všecky silnice mezi Hamburkem, Děvínem, Vratislaví, Štětínem a Královcem štěrkovány jsou valouny, zanesenými před mnoha věky ze skandinavského severu. Vždyť je to jediné kamení, jímž severoněmecké kraje mohou se vykázati. Srovnej jeho tvář s tváří skandinavského kamení prahorního, jež na cestě z Mossu všudy nás doprovází, poznáš v nich blízké příbuzné, ne-li rodné bratry studeného severu. Tam stála někdy společná jejich kolébka, a žulové valouny, jež v nížině německé v písku se ukrývají, pocházejí ze Skandinavie.

Toť malá vyhlídka do věků dávno uprchlých, jež nám norský badatel, geolog Kjerulf, důvtipně a jasně vylíčil.

Jižně od Mossu leží Frederikstad s pevností malého významu. Za to důležitým je středištěm dřevního obchodu, z něhož bohaté plynou příjmy norskému království. Celkem trží se v Norsku průměrně asi 45 millionů korun ročně za dříví. (V Dánsku, Švédsku a Norsku dělí se koruna ve 100 örů = 64 kr.) Ve všech koutech Frederikstadu ohromné zásoby dříví čekají, aby dopraveny byly do Anglie, Francie a Holandska. Nejlepším kupcem je teď Britanie, která 55% všeho dříví z Norska vyváženého spotřebuje.

Holanďané byli první, kteří jakožto obchodní soupeřové a nástupcové hanseatů učinili počátek s prospěšným obchodem dřevním v zemi norské. V 16. a 17. věku počali značné zásoby dříví vyvážeti z Norska do Holandska, kdež je na svých pilách obráběli a po světě za dobrý peníz prodávali. Nikdo jim v tom nepřekážel, aniž platili za vývoz jakési clo. Holanďané měli tehdy v Norsku své jednatele, kteří dříví od sedláků norských smluvili a na pobřeží dopravovati dávali. Později sedláci sami zařizovali si dřevní stanice a skladiště, ze kterých časem vypučela znamenitá města s dřevním obchodem: Frederikshald, Moss, Soon, Dröbak, Bragnäs a j. Zakládaly se též pily na půdě norské, stavěly se koráby, a zpracované dříví vyváželo se do světa, takže dřevní obchod nebyl již výsadou chytrých kupců holandských. Potom přestaly doby, kdy norským sedlákům křídou psávalo se na záda číslo, udávající počet odvedených klad. Když pak sedlákům vyplacena byla suma za odvedené dříví, obrátil tento záda, a kartáč, kterým kasír přejel záda sedlákova, zastupoval poctivou kvitanci. Potomci jejich vyprazdňují teď o velikémt rhu v červnu a červenci poháry se šampaňským, nynější bonde (sedlák), který s vědomím jenom statkář (gaardbruge) se nazývá, přijímá nejednou stotisíc korun jakožto závdavek na dříví, a dcerky jeho zpívají podle not nejnovější písně.

Největší lesy má střední Norsko, odkud svážejí se drva k řekám a jezerům. Tam obchodníci přejímají dříví a svým znamením opatřují dopravujíce je na svůj náklad na pily a do přístavů. Kde větší řeky tekou, tam klády a kmeny do proudu se házejí a lacino vyvážejí. Na pobřeží mnoho lidí zaměstnáno jest odstrkováním kmenů, kteréž u břehu se zarazily. Z veškery rozlohy norské náleží lesům pátý díl, ve kraji kristianském třetí díl.

Dřevaři ve Frederikstadě jsou u veliké výhodě, ježto největší řeka norská, Glommen*), pramenic se v jižním Throndhjemsku, u Frederikstadu do bouřlivého Skagerraku se vylévá, vykonavši cestu 564 kilometry.

Jinde zakládají se žlaby dřevěné, jež vedou se na několik hodin cesty, aby voda tekouc mírným spádem ve žlabech prkna, latě, kmeny a klády na žádané místo sama odnášela.

Za Sarpsborgem přejede vlak viadukt, pod nímž vodopád Sarpfoss s výše 20 m. vrhá se do rozpěněných vln.

Východní rameno řeky Glommen v podobě podkovy rozbíjí se jedním rázem o nakloněná skaliska spěchajíc do blízkého moře. Vodopád podobá se mocnému slapu, jaké v malém vídáme u vodních mlýnů. Prve vznášel se nad ním pouze drátěný most pro obyčejné povozy. Když pak železniční trať tudy vedena byla (r. 1878), vyvýšeny byly pilíře, aby na nich vystavěl se druhý most železniční. Od té doby drkotají nad hřímajícím vodopádem vozy, a šum parního stroje v divokou harmonii splývá s rozkaceným živlem. Velebný je to chorál, jejž vodopády norské pějí.

---

*) Slovo Glommen jest arského původu znamenajíc vodu, řeku.

Obyvatelé skandinavští slyší v něm tajemnou hudbu, jíž nevydává chladný živel, ale báječní pěvci ve víru ukrytí šumí tu píseň odvěkou. Když křesťanství počalo se v zemi šířiti, tu Odin se svými skaldy utekl se do vodopádů, kde zpívají za dojemných zvuků harfy, čekajíce v naději na slavný den svého vykoupení. Ale vysvobození nepřichází a tím větší jest jejich žal. Obětuje-li se jim černé jehňátko, oživne jejich láska k potomkům bývalých skaldů a naučí domorodce hudbě. „Zpívej tak jako já!“ volávají z čeřivých vln na svého učně. A kdo toho zkusí, jistě znamenitým stane se mistrem na housle, a sláva jeho světem pronikne.

Ale mezi kousky, jimž Norman od báječného ducha se naučil, jest také jeden, a ten vícekráte nesmí se hráti, sice by vyučenec takovou hrou v zemi se octl, svírán jsa bolestnými záchvaty a vydávaje pěnu z úst. Takovému lze pomoci, přeřízne-li někdo všecky struny jeho houslí.

V Norsku platí tato stará báje za hotovou událosť, a není pochybnosti, že i věhlasný virtuos severu, Ole Bull, jen působením duchů vodopádných naučil se báječné hře na své housle.

Po obou stranách Sarpfossu přečetné pily řezají drva po Glommenu připlavená užívajíce laciné síly mocného vodopádu a rozvádějíce proudy jeho v korytech, ze kterých spádem narážejí na kola. Jinými žlaby pouštějí se kmeny a klády, aby ve vodopádu samém zácpy nepřivodily. Za rozvodnění řeky Glommen zvláště valí se ohromné spousty vody, že v jediné vteřině až 4000 krychlových metrů vody uplyne. Takový stav vodopádu bývá, když letem sníh roztaje nebo po velkých deštěch, zkrátka řečeno, když je „flomtid“.

Přijíždíme do Frederikshaldu, města spojeného s pevností Fredeiksten. Nová sice místa, ale počátek jejich slov zaznívá jako jméno předešlé.

Ve Skandinavii si potrpí na taková pojmenování, ale našinec snadno splete si jedno s druhým. Na mapě čísti lze kromě těchto Karlstad, Karlskoga, Karlshamn, Karlberg; Christianstad, Christiansand, Christiansund, Christiniberg, Christinehamn a j. Mnoho loyality projevuje se jménům Ulrike, Charlotte, Oscar, kterým přivěsuje se obligatní hamn, stad, berg a j.

Od té doby, co Frederikshald vyhořel (1826), jest město pravidelně vystavěno. Obyvatelé jeho jsou bohatí dřevaři, kteří poklady lesů buď ze svého distriktu nebo ze sousedních krajů švédských svážejí po Tistedalselvu do přístavu, na nějž s kyselou tváří pohlíželi Švédové v druhé polovici 17. věku, snažíce se přístavu a města zmocniti. Tehdy ovšem bylo město, jež slulo pouze Halden, jen nepatrné, nemajíc také žádného opevnění proti výpadům sousedních nepřátel, nicméně však osadníci jeho s nepatrným hloučkem domácích vojínů odrazili „bratry“, zakládajíce šance a dřevěné sruby a polévajíce skalní stěny, ze kterých na rodného nepřítele pálili, vodou, která zmrznuvši bránila ztečení bezpečné posice. Král Friedrich III. udělil městu rozličné privileje a chtěje dáti na jevo, kterak váží si statečnosti svého lidu, pojmenoval město svým jménem, kázaje tam vystaviti pevnost Frederiksten. Zvláště roku 1716, když Švédové se svým králem, Karlem XII., pevnost obléhali, bránili se osadníci frederikshaldští na život a na smrt. Jmenovitě vyznamenali se bratři Colbjörnsen, jimž památník postaven byl na tržišti nedaleko přístavu. Stáli v čele proti vojům švédským, jimž sám král velel, zapálivše v rozhodné chvíli vlastní město, aby zamezili vpád královských vojů. Hrdinsky počínali si frederikshaldští a slavně vyšli ze krutého boje. Ale touha Švédů po Frederikshaldu nepřestala. Rok po tom přirazil švédský král na novo se svými voji, zmocnil se zevní pevnůstky Gyldenlöve a nescházelo již mnoho a byl by též ostatní pevnosti vydobyl. Leč smrtná kule, jež projela lebku Karlovu (dne 11. prosince 1718), učinila životu jeho konec a pevnost téhož dne byla osvobozena. Na místě, kde v příkopech Karel XII. padl, stojí železný pomník, jejž tam armáda švédská r. 1860 postavila padlému králi. Nejslavnější Švédů poeta, Esaiaš Tegnér, opatřil památník těmito verši:

I med-och matgång lika,
sin lykkas öfverman;
han kunde ikke vika
blott falla kunde han.

(V štěstí i neštěstí týž, povýšen nad osud svůj, jen padnout mohl, ne pak ustoupit).

O smrti Karlově psalo se v historii mnoho. Někteří domnívali se, že padl ranou nepřátelskou, jiní tvrdili, že kule z jeho tábora vypálená, vražedně zničila život jeho. Básníci přijali poslední z téže příčiny, jako podobně učinil Schiller s Fieskem. Konečně vyjasnila se věc, když sarkofag Karlův před několika lety v riddarholmském kostele ve Stokholmu, „kde Švédů sláva dřímá pod chladným mramorem“, byl otevřen, a lebka padlého krále ohledána. Znalci vynesli výrok, že rána v lebce spůsobená pochází od kule nepřátelské.

Za Frederikshaldem otvírá se vábný kraj tistedalský, jehož údolem dráha ve skalinách se prodírá, a kde plno průmyslových závodů pracuje s přičinlivýma rukama.

Víc a více blížíme se k rozhraní půdy švédské a norské. Smutné močálovité lesiny s bídným stromovím dělí od sebe obě severní říše. Omšená skaliska nuzně vyčnívají ze skrovné prsti jako obrovské krtiny nebo stápí zpodinu svou v černém rašeliništi. Jezero za jezerem doprovází nás po smutné pláni. Ale malá jezera skandinavská plna jsou zádumčivosti, bez potěchy, jakoby všecken život byl na nich utuchl. Zřídka kdy rybářská plachta dme se po hladině jejich, pobřežní vegetace bez dechu, všecko v mlčení pohrouženo: nikde vodního ptactva hlas, jezerní hladiny vlaštovky nelíbají, tklivý zpěv slavičí tam se nerozlehá. Jen ob čas osamělý racek zachechtá se nad vodní pláni, že stesk a bol proniká mysl naši. A takovými jezery jsou severní ty kraje požehnány. Ve Švédsku zajímají osminu veškery rozlohy zemské, největší pak z nich jest wenerské znamenité, pro obchodní zájmy švédské obsahujíc ve plošném výměru desátý díl království českého. Dráha vedoucí z Kristianie do Göteborgu přiblíží se k němu samému u stanice Sunnamanå,*) přístavu na západním pobřeží jeho.

Na jihu wenerského jezera, kam nás vlak unáší, leží městečko Wenersborg na úzké ostrožně mezi řekou Götou a jižním zálivem jezera, řečeným Wasbosjö. Götaelf vytéká mocným proudem z vod jezera wenerského, že po ní lodi plaviti se nemohou pro značné spády. Proto člunky a lodi ubírají se z jezera wenerského do Götaelvu průplavem asi hodinu dlouhým, aby vyhnuly se peřejím u místa Rånnum, kde rozbíjejí se proudy ve vodopádech o šesti metrech vysokých. V průplavu je velice živo. Na tisíce jedlí vyrostlých v Dalslandě, Wermelandě, Nerike a Östergötlandě opouští rodnou vlasť, že parníky sotva se proderou tím plujícím lesem. Potom požehnaný kraj věnčený na východě chlumnatou plání Halle- a Hunnebergu, na níž jezérka lesknou se ve sluneční záři, otvírá nám dalekou perspektivu. Z jara hrkotem valí se pohorské říčky z rozvodněných jezírek a přes srázné boky skalní hluboko vrhají se do propastí jako ve fontanech báječně vykouzlených.

Jižní úbočí Hallebergu smývána jsou vodopádem, jemuž ättestupa t. j. vodopád starců říkají. Za dob pohanských vrhali prý se jím do skalnatého dna staré osoby, jež ujíti chtěly potupné smrti „na slámě“. Neboť jen ti, kdož bolestnými ranami tento svět opouštěli, stali se účastni posmrtného blaha u Odina.

Za nedlouho zastaví vlak ve stanici Trollhätta. Povoz odveze nás a mnohé jiné do městečka téhož jména. Ještě nejsme u cíle, a již zavívají vzduchem první akkordy bouřlivých peřejí šumíce od věků velebnou symfonii kraje severního. Řeka Göta opustivši jezero wenerské počátkem spěšně se ubírá tekouc potom přes hodinu v pokoji a míru. Leč náhle běh svůj zaráží o drobnozrné skály žulové, jež marně vzdorují rozpoutanému živlu. Šum vody tu zní, proudy mocné vrou, stříbrem se skví a ve propasť hukotem se kácejí. Stojíme co trpaslík před gigantem, co hračka u prostřed granitových rozvalin strašnými spády vybrázděných a rozhlodaných. Omámeni vyzíráme ze žulového balvanu na tu divokou scenu nordické přírody. Voda tam v kaskadách bouří, klokotem z hlubin vyvírá, syčí a pění, ve troskách skalních v tisíce smaragdů se tříští. Břeh se třese, a nohy se chvějí. Hroznými skoky unikají ječivé proudy Götaelfu jako zuřivá šelma o nové skalisko se rozbíjejíce. Drobný deštík skrápí pozorovatele a od břehu dále zahání. —

Ostrůvek Toppö dělí katarakty trollhättské ve dvé. Naši průvodčí (Vägvisare) ukazují nám Tjuffall a Toppöfall. Z mostu, jenž tam jako ve vzduchu visí, pohodlně lze všecky víry přehlednouti, zač neopomeneme zaplatiti povinných 25 örů. Hned u vodopádu točí se mlýnská kola, četné pily řezají drva, a vodní stroje drtí je v jemnou moučku ke přípravě papíru a lepenek.

Na levém břehu nalezá se Kungsgrottan, dutina někdejšími spády vodními ve tvrdé žule vyhloubená. Tam Gustav III., syn jeho Gustav

---

*) å = aa, vyslov: o.

Adolf, Bernadott, Desideria, Josefina a jiné vznešené osoby panovnické zvěčnily svá jména. Na jak dlouho?

Jiní na památku své návštěvy podepisují se do zvláštní knihy. Mezi těmi je také Kościuško, který připojil ještě tato slova: Bůh žehnej hodnému tomu národu! Mluví nám ze srdce, my pak potvrzujeme zkušeností svou výrok Vlacha Acerbiho, který procestovav v předešlém století Švédsko a poznav jeho obyvatelstvo napsal o té zemi: Všudy vidíš prostotu s blahou spokojeností a přičinlivostí. Dobrota září těm lidem z tváří, a srdce jejich v našem srdci ohlasu nalezá.

Mísovité prohlubně, které ve Švédsku jättegrytor nazývají, vyskytují se ve Skandinavii hojně, v nich prý nordičtí obři jídla si vaří a strojí. Proudy vodní, jež přes balvany se ubírají, omílají kámen a zvenáhla ale jistě za nedlouhou dobu tvář jeho vyhladí jako vyleštěný mramor. Kde pak voda srázně pod skálou dopadá, tam proudy a kapky její působí jako tisícerá dlátka ryjíce i ve přetvrdé žule nebo skalisku křemenitém dutiny malé a větší. Mívají až přes 2 metry v průměru a 3 metry hloubky. Hranaté kaménky, jež voda sebou přináší, udržují se ve prohlubni a otírajíce se ve vířivém pohybu o sebe a zpodek kamenný, vyhladí povrch svůj i prohlubeň, která stálým broušením nápadně se zvětšuje. Za rozvodněných řek i veliké balvany v divém reji krouží ve vymleté kotlině granitové jako v obrovské třecí míse. Za letních dnů, kdy říčky a proudy vysychají, octnou se mísy a kotliny i s vířivým kamením na suchu, a lze se ohmatáním přesvědčiti, že vybroušeny jsou jako rukou lidskou. Kdo navštívil tatranský Smolník ubíraje se podél Kolbachu, nebo kdo prochodil zelené kraje škotské, ten upamatuje se na takové zjevy geologické.

Jättegrytor vznikají též příbojem mořským. Mnohé z nich již dávno nejsou mořem splachovány, daleko octly se od hlodavého proudu mořské pulsace povýšeny jsouce teď nad hladinu nepokojného oceanu. Zemězpytcům bezpečným jsou dokladem, že kontinenty znenáhla místy se vyzdvihují.

Zajdeme ještě do nedalekého pavillonu a rozhlédneme se s vysokého boku skalního v tu stranu, odkud ječivé vody katatraktů trollhättských spějí mezi klidnější břehy. Den ztrávený u peřejí trollhättských zůstaví trvalou zpomínku pro další klopotnou cestu života. Odnášíme z těch nordických krajů mocný dojem, jenž myslí naší hýbe jako zpomínka na první bouři mořskou nebo na velikána montblankského náležejíc do té řady upomínek, kdy poprvé viděli jsme sixtinskou madonnu, kdy poprvé zaznívala myslí naší veliká symfonie Beethovenova. Peřeje trollhättské jsou nejvelikolepějším zjevem dálného severu.

Koráby plující z jezera wenerského do Kattegatu ovšem neubírají se těmito katarakty, ale parallelně vedený průplav asi dva kilometry dlouhý spojuje jedenácti vratami neboli slapy dolejší hladinu s hořejší o 33 metry vyvýšenou.

Kromě toho jest ještě starý průplav o osmi slapech založený v letech 1787—1800. Také proniká přetvrdé skaliny granitové, ve kterých pracně vylamovalo se hluboké a široké koryto pro novou odbočnou řeku. Je to myšlenka slavného mechanika švédského Polhema, narozeného na ostrově Wisby. Podivujeme se té znamenité myšlence lidského genia, jehož počátečné dílo nerozumní a závistiví jeho současníci snažili se pobořiti a zničiti házejíce do proudu břevna všeliká. A překazili, co si umínili, že genialní Polhem a královský jeho příznivec, Karel XII. (1697—1718) nedožili se díla provedení. Z prací těch zůstal tu pro dlouhou paměť umělý vodopád 19 metrů hluboký. Ten ukazuje, kudy Polhem vésti chtěl koráby, aby vyhnuly se peřejím trollhättským.

Nový průplav jest mnohem hlubší a širší, že i veliké koráby jím se ubírají, kdežto po starém průplavu jen menší lodi plují. Smělá myšlenka spojiti hladinu dolení a vysoké stěny skalin tak, aby po nich od stupně ke stupni koráb se vyplížil, povznesl nebo níže se dostal. Tu máš respekt před důvtipem lidským. Tisíc a jedna noc odehrávají se tu v útrobách skalních. Vlajky na stožáru se třepetají a ve závratné výši symbolem jsou lidského ducha tvůrčího nad titanskými vzdory přírody. Po obrovských stupních koráb stoupá nebo padá. Každý stupeň neboli slap je velikou nádržkou pro plující loď jsa těsně uzavřen od následujícího bassinu přilehavými vraty železem pobitými. Šroubovými stroji otvírají se znenáhla stavidla ve vratech udělaná, že voda zpodkem vrat uniká do následujícího bassinu nižšího potud ještě prázdného. Potom i vrata pomalu se šroubem rozevírají, koráb zároveň s hladinou klesá, až niveau obou nádržek je vyrovnáno. Teprve teď koráb projede vraty, jež se hbitě za ním zavírají, aby vrata v následujícím slapu se mu otevřela. Délka každého slapu jest jen o něco málo větší než délka nejstatnějších korábů. Otevírání a zavírání vodních vrat mají na starosti dozorci (slusswachter) k tomu ustanovení. Tlak na otvory ve vratech slapových je tak mocný při plné nádržce, že vytryskují proudy hukotem, vířice ještě později hluboko pod hladinou. Před chvílí vyzírals ještě s paluby vysoko nad břeh granitový, ale za nedlouho vidíš pouhé stěny drobnozrné žuly a oblohu. Tak opadla hladina, a s ní i koráb níže postoupil.

Ještě pochopujeme možnost, aby loď plula s vrchu níže k dolu, než příčí se mysli prosté, aby z dola plula do výše. A pluje přece. Ohlížíme se za korábem, který protivným směrem se ubírá, z Göteborgu do jezera wenerského. Máváme šátky a dáváme si na vzájem s bohem. Ve Švédsku žádná loď neopouští přístaviště a nepřejede kolem, aby známí i neznámí, cizí i domácí tak se nerozloučili, při čem každý Švéd posýlá několik tuctů posledního pozdravení: adě, adě, adě (adieu). S korábem vyměnili jsme svá místa: on pomalu nahoru, do vrchu, my hbitě na Göteborg. Vidíme, an vjel do prvního slapu. Zmizel na chvíli v těsných jeho stěnách; jen svršek jeho vykukuje. Slusswachter uzavřev za ním vrata jako nad hrobem, spěchá, aby stavidla a západy hořeních vrat zodmykal. Šumotem valí se pěnivé proudy z plného basinu hořeního, že za malou chvíli povstává loď z hlubin do výše až nad pobřežní hráze. Hladiny obou slapů jsou vyrovnány, vrata druhá dokořán se otevrou, koráb projede a je o stupeň blíže u cíle. Opět vrata za korábem se zavrou, on pak za chvíli, když rozvázána byla pouta jeho, aby proud ho nestrhl, k novému stupni se povznáší. Zajisté šťastně až k vrcholu své pouti dospěl, my pak jsme zatím hosty Göteborgu. (Dokončení.)

Román Lutnových.

Novella

od

Jana Liera.

(Pokrač.)

„Pak vídal jsem vás po šedesát a sedm dní na ulici,“ pokračoval Holub, nečekaje na odpověď, „nevěda dlouho, komu se uctivě klaním —“

„Z té doby máte u mne ještě vroubky.“

„Jaké?“

„Ošklivé, jako jsou nápadné pozdravování a horší smělosti.“

„Ano, k mému trudu jste se někdy durdívala. Ale výborně vám malinké rozhorlení slušelo; ubezpečuji vás: Nemáte čeho litovati. Konečně dostalo se mi vzácného pozvání od pana otce —“

„A byl jste naším hostem.“

„Mezi cizími? A od těch dob vždy a pravidelně mezi cizími?“

„Jiného domova nemám. Můj otec nepořádá sám zábav, nepřijímá hostů, nebývá nikdy doma.“

„Škoda, přeškoda,“ vzdychl si mladý muž.

„Ač o jiném pořádku nevím, bývám někdy také nespokojena,“ vyhrklo ze Zdenky.

„Díky vám, slečno. Buďte v rychlém postupu ještě nespokojenější, nešťastná, zoufalá —“

„Proč?“

„Abych v brzku se dočkal kýženého pozvá —, promiňte, slečno — aby pan otec zval vůbec každého, kohokoli, aby prohlédl a poznal, že pro vás musí dávati obědy, svačiny, soirée, věnečky. Mnoho nás nemusí býti, jen málo, užší společnost, milí známí, mnoho koutů a klidu k příjemnému, důvěrnému pohovoření —“

„Dost již, dost. Způsobujete mi závrať,“ smála se Zdenka. „Ztratila bych nadobro hlavu, kdyby můj otec a Dorota měli se zřeknouti svých obvyklostí! Hrozné pomyšlení: Soirée u nás. Dorotě jsou hosté sůl do očí, uvítala by každého v předsíni s chvoštětem v ruce, příchozí neměli by se kam posaditi — u nás jsou pokoje zastaveny divným starým nábytkem a s častováním bychom si asi spůsobili ostudu! Dorota nic nezná kromě jídelního lístku, jenž jde od neděle do soboty a zase od neděle do soboty, mne jakživa do kuchyně nepustila a já — já bych skutečně byla na rozpacích, kdybych měla usmažiti řízek.“

„Věřte mi, že nečiním naprosto žádných nároků a nechodil bych k vám na řízky —“

„Věřím, pane, — vy! Ale druzí, starší paničky, mé přítelkyně, choulostiví pánové — Ne, ne! Byla bych strašně pomluvena, vlas by nezbyl na mně dobrý! Beztoho roztrušují o mně, kterak prý neumím ani spraviti punčochu a ovroubiti kapesní šátek,“ vypravovala Zdenka rychle, s komickou upřímností, „a mají pravdu! Skutečně, — do čtrnácti let jsem byla rozpustilá školačka, pořáde na ulici a od těch dob —“

Zdenka se ve své zpovědi zarazila.

„Žijete jako volné bezstarostné ptáče v snění, radostech a těkání od jedné hříčky své jasné mysli ke druhé.“

„Až k omrzení. Prosím vás, — byl jste někdy bez zaměstnání?“

„Byl. Jsem stále.“

„Jak to? Vždyť jste k nám uveden jako stavební adjunkt? Což nestavíte nic, pranic?“

„Ne. Hleďte, moje tetinka opatřila mi tuto hůlku, tyto hodinky, kravatu, poněvadž prý mi sluší a zjednala mi také titul, jelikož prý takový mladíkovi svědčí neméně. Má k svému zármutku pouze dceru, miluje ve mně syna, synovce a svého bratra, mého zemřelého otce; učinil jsem jí opravdovým studováním veliké příkoří a za trest musím se nyní vyhýbati strýcovým stavbám. Jakmile je strýc někde v tužší práci, jsem ihned komandován pryč a někam, kde strýc teprv o stavbu vyjednává.“

„Ale víte si rady. Což, muži jest snadno působiti! Ve své volnosti oddá se libůstkám, honu, hře, spolkářství, sběratelství, badání, egyptologii, — pravda? Uhádla jsem? Čemu vy se věnujete?“

„Já? Nejraději dámám.“

„Vodíte sedící slečny k tanci, přenášíte starým pannám mopslíky přes kaluže a kreslíváte hodným dcerám monogramy na šátky pro tatínky k svátku?“

„Za vděk jsem schopen zavděčiti se vším. Vám, slečno, jsem k službám každé chvíle a na každém místě.“

„Dovedete mne až ku dveřím našeho domu a deset kroků dále zasvětíte své služby stejným slibem druhé, třetí, každé,“ posmívala se Zdenka.

„Jste na omylu,“ řekl opravdově Holub.

„Nemluvte!“

„Nezakazujte mi slova, která již po čtvrt roku nosím na jazyku. Dnes poprvé naskytla se mi —“

„Pane! Dovolila jsem vám, abyste mne vyprovodil, nic více,“ bránila se Zdenka spůsobem ne příliš zlým. „Dali jsme se stranou od původní řeči. Vraťme se.“

„Pokračujme. Byla jste tedy nespokojena ve svém útulném zátiší.“

„Ano. Bylo mi jako loutce nebo porcelánové nippe, na niž se každý podívá, s níž ale žádný do opravdy nechce míti, jíž nikdy není zima ani zle, kteráž ale sama neví, k čemu vlastně jest. S místa na místo ji přestavují, aby si neublížila, nikdo nechce od ní ničeho a takové loutkové bytí jest protivné k uzívání.“

„Pokud dívčí srdéčko — —“

„Ne, pokud moje ruce a moje mysl nebyly vřaděny mezi platné. Pomohla jsem si. Šla jsem k divadlu!“

„Proto?“

„Ano, proto. Nebyla jsem si ovšem dobře vědoma svého chtění, avšak nyní poznávám, že jsem jednala přirozeně. Bez přílišného rozmýšlení sice, ale správně.“

„Soudil bych spíše —“ počal Holub váhavě, jakoby se obával, že dívku urazí.

„Neostýchejte se. Ostatně budu mluviti za vás. Chtěl jste říci, že jsem ztřeštěná —“

„Ani pomyšlení.“

„Že mám hlavu spletenou mnohým lenošením při čtení románů a nevázanými fantasiemi —“

„Čeho se domýšlíte!“

„A konečně, že se mi nedostávalo rozvahy, autokritiky a ženské důstojnosti k odolání svůdnému kouzlu divadla, na němž dcera váženého měšťana smí vystoupiti pouze co diletantka.“

„Slečno, musím si co nejnaléhavěji vyprositi upuštění od podobného škaredého podezřívání —“

„Všechno, co nyní slovy jsem pronesla, vypravovaly mi vaše oči, váš úsměv již dávno. A nač zapíráte? Vždyť máte pravdu. Chvílemi vtírá se mi podobné mínění na mysl a nehorším se proto, vidí-li někdo zřetelněji než já,“ vysvětlovala Zdenka lehce, bezstarostně. „Ale nemohu za sebe.“

„Jsem vám po vůli, přiznávaje mámivému lesku divadla první zásluhu o křísení hojného dorostu hereckého. Spatřuji v tom pouze analogii ku všemu našemu počínání, jemuž počáteční zpruhou pravidelně bývá ješitnost neb zištnost. Co bychom my muži vykonali, kdybychom byli prosti ctižádosti, výdělkářství a podobných příčin lidské práce, vynálezů a učenosti? Nechtějte se považovati za slabší jiných.“

„Vaše rozhřešení jest velmi potěšitelné,“ řekla Zdenka živě. „Nemrzíte se tedy na mne?“

„Záleželo by vám co na tom?“

Dívka, upřevši se srdečnou upřímností své tázavé zraky na mladého muže váhala s odpovědí.

„Záleželo!“ prohodila pak s lehkým přízvukem vzdorovitosti, jako v odpověď na čtverácký pohled Holubův.

„A proč jste se neptala dříve, slečno?“

„Poněvadž jsem neměla žádných otázek ani pochybností. Teprve později, když se již stalo. — Prosím!“ dodala uvolňujíc si ruku, již byl adjunkt pevněji k sobě přitiskl. „Byla jsem skutečně zmámena. Co však na tom? Pohleďte na mého otce: Vrhl se střemhlav do divadelního víru, nebyl mi radou, — což arci vůbec nemívá ve zvyku — a — mně se v kostymu, v úloze a v triumfech Nanynky z Květin tak velice líbilo! Poznala jsem poprvé slast vítězení a — —“

„Dovoltež, abych nyní já za vás domluvil: A spatřila jste v zrcadle sta očí, jak jste spanilá, jak okouzlující. Pak mezi vámi a obdivujícím davem snesla se opona, světla shasla, vy jste vyměnila vábný kostym za svůj domácí šat a spolu s třpytivým rouchem měla jste uložiti svůj opojný úspěch k upomínkám, spokojiti se opět se všední úlohou slečny Zdenky, dcery pana Quirina Lutny —“

„Ale pane adjunkte!“ špoulila dívka ústečka.

„O věřte, že úloha, již jste odložila, nebyla nevděčnější, slečno,“ pokračoval Holub rozjařeně, tiskna znovu ruku její k sobě. „Leč, vy jste volila a já — byť i nerad — přiznávám, že vaše volba byla šťastná!“

Nyní jí dokonce hladil ručinku.

Zdenka neodpověděla, ale nevzpírala se také. I za polosvitu mdle osvětlených ulic bylo patrno uzardění, pokrývající její tvář, z níž velké sivě modré oči plaše ulici přelétly. Snášela nemístnou důvěrnost. Ale nebylo nikoho na blízku. Skutečného frivolního dotknutí pak byla chráněna rukavicí, a mladý muž měl také rukavice. A konečně nebylo třeba, činiti se směšnou. Což nevysmáli se jí už za kulisami, když vyzrazovala svou dětinnost ustrnutím, štípal-li některý některou do tváří, vzal-li jiný jinou okolo pasu? A braly tyto dámy, — mnohdy vypomahající ochotnice — lichotivé žerty za zlé? Smály se; jejich obrana byla spíše vyzývavou než odmítavou a porovnal-li se výraz jejich obličeje s tvářemi starších neb méně hezkých ženských členů městského divadla, mohlo štípání do tváří a braní okolo pasu spíše považováno býti za vyznamenání, jímž nesluší povrhovati — —

Spolu se arci Zdenka rozpomínala, kterak její otec pronášívá někdy jiné názory; leč událo se tak zřídka a pravidlem zhurta ve způsobě lijáku, který mine bez účinku, zanechávaje pouze nemilou vzpomínku.

„Pravil jste, že nerad uznáváte prospěšnost mé volby,“ zamlouvala nemilé vzpomínky, uchytivši se maní posledních slov Holubových. „Proč nerad?“

„Přejete si upřímné odpovědi?“

„Ne — ne —!“ vzpamatovala se dívka.

„Popíráte a přec bych mohl souditi, že z vašeho „ne“ vyznívá ano, — kdybych byl neskromným,“ šeptal mladý muž vroucně, měkkým hlasem. „Umím se také zdržeti; nyní byste se ještě mohla tázati, jakým právem dovoluje si moje mysl určovati cokoli ve vašem osudu. Uskrovním se a spolehnu se přece na svoji hvězdu, ač dnes poprvé s ní nejsem spokojen. Žárlím. Zvolil jsem si Venuši, slečno, a důvěřoval jsem v ni, — poněkud bláhově. Vznesla se, září každému a — náleží každému — —“

„Prosím, na druhou stranu ulice, jsem již blízko domova,“ žádala zmatená Zdenka. „Zašli jsme si.“

„Nezašli, jdu přímou cestou, slečno,“ odpověděl Holub střízlivě. „Zde jest hostinec Jindrův, o tři domy dále Kostelní ulice, skrze niž se dostaneme na Bílé náměstí k vašemu domu. Apropos, — váš pan otec nepochybně se zastaví u Jindrů, nechtěla byste na něho počkati? Uvedl bych vás dobře po kavalírsku.“

„Co by lidé řekli!“

„Nejednáte důsledně. Nesejde-li nám poprvé na křivém názoru našich bližních, nesmíme mu podruhé také hověti.“

„Dnes nechci. Nežádejte ode mne již ničeho více a nezdržujte se. Dojdu sama domů.“

„Špatný rytíř, který svou službu složí před časem. Nevábí mne nic od vás, slečno, a doprovodím vás až na místo.“

Zdenka neodporovala ani špetem, ani hnutím rozhodným slovům adjunktovým. Slabší povahy povolují pravidelně přátelskému nátlaku mocnějších, aniž by pociťovaly nepříjemný pocit pokoření. A dámám dokonce bývá mužská rozhodnost vhod.

Kráčeli rychle a mlčky Kostelní ulicí na Bílé náměstí.

Stanuli před Lutnovým domem.

„Slečno!“ promluvil Holub, uchopiv dívku za ruku. „Nezamhouřil bych oka, kdybyste mne neubezpečila svým prominutím, jestliže jsem se vás slůvkem nemile dotkl.“

Zdenka si oddechla volněji; kolem jejích rtů pohrál zvláštní úsměv, příbuzný zásvitu slunce po dešti a její ručinka stiskla lehýnce ruku Holubovu.

„Ale vy jste ošklivý!“ rozdurdila se pak, vyškubla adjunktovi ruku a vklouzla do domu.

Nahlédlať svému průvodci do očí, v nichž hrála toužívá dovádivost.

Vyběhnuvši bez dechu po schodech vzhůru, klepala na zavřené dveře. —

„Panna Dorota přijde až po desáté,“ volala nájemnice z přízemku do prvního poschodí. „Říkala, že slečna půjde s panem otcem po divadle k Jindrům na večeři.“

Zdenka se zlobila. Návštěva u Jindrů po představení byla ovšem umluvena, avšak Zdenka mrzela se na otce a na Michalcovou a proto si odřekla.

V hněvu na Dorotu přecházela po široké, slabě malou lampou osvícené chodbě, zastavila se několikráte u schodů a zlobila se na sebe, — poněvadž nešla s Holubem jak vybízel.

Usedla konečně ve velkém rozechvění ve výklenku u okna a zadívala se do zahrady — —

Holub ubíral se zvolna zpátky, a nevěda minul Jindrův hostinec.

Z dumání vytrhly ho jednotlivé ostřejší zvuky mnohohlasého křiku a smíchu, vycházejícího z hloučku tmavých postav, jež proti němu šly. Před nimi, jako předvoj kráčely dvě osoby, dáma a pán, málo kroků od adjunkta vzdálené a důtklivě spolu hovořící.

Holub odbočil na protější, tmavou stranu ulice.

„— usoužíte mne nezaslouženým odstrkováním!“ zaslechl mužský, sípavý hlas, po němž poznal pana Lutnu.

„Odkazování do mezí slušnosti nepovažujte za ústrk,“ odpovídal mírně ženský hlas tragické milovnice, slečny Atanasie Michalcovy.

„Slušnost! Cvičím se pro vás ve dvornosti, až bych šedivěl!“

„Podruhé?“

„Na vrch ještě se mi posmívejte. Ó, přiznejte se, kterak dnes oplácíte mi pouze příkoří, učiněné vám v mém domě bez mého vědomí!“

„Nikoli.“

„Nabízím vám večeři na smířenou a vy jste povinna ji přijati, abyste mi osvědčila své přátelství.“

„Abych utvrdila každého v liché domněnce, jíž jste zavdal podnět svou ukvapeností? Také bez večeře můžete býti ubezpečen, že — že — vám nejsem nepřízniva —“

„Slečno!“ zvolal pan Lutna a přes ulici zaznělo mlasknutí; jak Holub pozoroval, byla herečce políbena ruka.

„Pst! Chcete již zase zaběhnouti. Pro dnešek spokojte se s jistotou, že budu večeřeti ve společnosti rodiny ředitelovy — —“

Za předvojem následoval opodál hlavní voj, slečna Kochanovská zavěšená na rámě pana Šimerky; tito se nehašteřili. K závěrku se hrnula zadní tlupa s marodéry.

Adjunkt šel ještě kus cesty směrem k divadlu a obrátil po té.

Zastal u stolu před kamny pana Cípka, kývajícího a hladícího tabatěrku i šátek, pana Ovesného, kouřícího filosoficky z veliké správcovské dýmky a kupu novin, za nimiž byl skryt oficiál pan Vlach; na stole před čtvrtou židlí, panu Lutnovi náležitou, stála plná sklenice.

„Není v dobré míře,“ prohodil pan Ovesný, nepohnuv ani hlavou ani dýmkou, ale mrknuv pokosem na plnou sklenici před lutnovskou židlí. „Vstává každé chvíle a brousí kolem třetího stolu na pravo.“

U naznačeného stolu seděli pán, paní a slečna ředitelovi, slečna Michalcova a ještě dva neb tři od divadla; pana Lutny tam však nebylo.

„Odešel právě do kuchyně. Bručí na dceru,“ pokračoval správce, „měla prý zde býti. Hrála dnes.“

„Ano,“ odpovídal suše adjunkt Holub. „Odešla však již před delší dobou z divadla.“

„Ach, — vyť jste lépe zpraven než otec,“ usmál se pan Ovesný potutelně.

„Ovšem. V divadle bylo horko, vyšel jsem mezi čtvrtým a pátým jednáním na chodbu a potkal jsem Dorotu od Lutnů. Šla pro slečinku. Zvláštní tvrdohlavostí se vyznamenává Jindrova kuchyň. Co se nažádám, aby mi dávali skopovou pečeni hezky teplou na stůl a pořád marně,“ vykládal adjunkt obyčejným rozprávkovým spůsobem.

„O bože! Takovou kuchyň nepřemelete. — Hrála hezky?“

„Kdo?“ tázal se adjunkt, upřev na správce nevinně, tázavě své oči.

„Lutnova.“

„Inu, — slušně. Začátečnice, nadaná, snaží se.“

„Nahradí tedy jaksi Sedleckou?“

„Časem. Ostatně — nemohu souditi, viděl jsem dřívější naivní milovnici našeho divadla jen jednou a v úloze nijaké. Líbila se vám?“

„Ne. Vždyť do divadla nechodím. — Teď přišel Lutna. — Ale — nohy jej nesou k jinému stolu. — Časem pravíte? Vždyť se mluvilo o tom, jak nahradí Sedleckou ihned, jak ji překoná!“

„Ach, — otcovské mínění pana Lutny,“ usmál se Holub.

„Eh, co Lutny!“ odfoukl si správce. „Lutna byl pouhým nástrojem slečny Michalcovy. Měla na Sedleckou ode dávna svrchu a nemohla jí ublížit, řiditel neměl za Sedleckou nikoho. Tu padla Michalcové Lutnova dcera do rukou, spletla jí hlavu, starému teprv, přechválila ji a Lutnova hrála na engagement. Ředitel musil uznati její výtečnost a Sedlecká byla vytlačena Zdenkou. Či myslíte, že ředitel mohl odmítnouti dceru pokladníka dozorčího výboru? Rozumíte?“

„Mhm!“

„Ale mlčte jako ryba. Soukromé sdělení, z nejlepšího pramene, od našeho policejního revisora, rozumíte?“

„Ne.“

„Nu, což vám není známo, že si revisor se slečnou Sedleckou tykal? Nemá teď komu tykati, — totiž tyká zase, Michalcové, v duchu, ale jak!!“

Pan Lutna se blížil volnými kroky ke své usedlosti.

„Pivo máte teplé,“ upozorňoval jej správce.

Zdenčin otec hodil povržlivě hlavou, podal adjunktovi zběžně ruku a vyňav doutník, ukousl mu špičku.

„Ssss!“ zasyčel správce, zkřiviv ústa. „Pozor na zuby! Neomládly jako jejich pán. Jste v nějakém kousavém rozmaru.“

Pan Lutna si zvolna usedl a morousovitě vybíral sirky.

„Mám starosti. V kuchyni o dceři nikdo neví, paní Jindrová jí ani okem nespatřila,“ prohodil.

„Proto jste mrzut?“ usmál se pan Ovesný.

„Nu, — což nesmím, starý mládenče?“

„Upokojte se. Slečně se již nepochybně zdá, jak byla dnes hezká.“

„Byla,“ odsekl pan Lutna.

„Tišeji! Za kamny sedí Šimerka s Kochanovskou.“

Pan Lutna se rychle otočil a pozvednuv se, pozdravoval jmenované osoby skrze svrchní čtverhranný otvor kachlových kamen čiperným kynutím ruky a srdečným úsměvem; usadiv se opět obrátil své zraky ku třetímu stolu v pravo.

„Kochanovská prý dnes oslňovala nádherou,“ řekl správce.

„Co chcete? Vždyť hrála tentoc — lady —“

„Ledy!“ ozval se hřmotný hlas a nad kupou novin objevily se brejle oficiálovy.

„— ledy Milfordovou; skvostný oblek náleží k této úloze,“ dokončil Zdenčin otec.

„Když jej někdo zaplatí. Nebývalo prý tak vždy a přepych Kochanovské v posledních hrách jest prý neslýchaný.“

„Inu, dobře tak! Což má naše městské divadlo zůstati na stupni chudičkých kočujících?“

„Zůstává prý, mimo Kochanovskou,“ podotkl správce.

„Počkejte, až na druhý týden. Budou dávány „Černé duše“ a pak uvidíte,“ liboval si Lutna.

„Neuvidím pranic, poněvadž půjdu večer sem, k Jindrům. Povězte mi raději, co víte.“

„Ó, příteli,“ smál se pan Lutna, „nezkazím si překvapení!“

„Sobě? Kdo hraje v kuse?“

„Kochanovská královou Alžbětu a slečna Michalcova Marketu Smiřickou.“

„Z vaší řeči jsem soudil, že také slečna dcera?“

„Eh, — Zdenka má nějakou podřízenou úlohu “

„Mimo jmenované ženské úlohy není v „Černých duších“ jiných kromě Elišky Smiřické a lady Grayové,“ vmísil se adjunkt do hovoru.

„Tedy snad lady —“

„Ledy!“ vpadl oficiál panu Lutnovi do řeči, zprudka, jakoby střelil.

„— ledy Grayovou,“ dokončil Zdenčin otec, vrhnuv prve zuřivý pohled na rušitele své výslovnosti.

„Pochybuji,“ namítal Holub. „Spíše Elišku, ač i tento karakter nespadá přesně v obor slečny dcery.“

„Nevím!“ bručel pan Lutna rozmrzele. „Nemohu o každé podrobnosti věděti. Mám z divadla již plnou hlavu.“

„K čemu se příliš obtěžujete?“ vytýkal pan Ovesný. „Rozdělili jste si pěkně práci, pan Šimerka má svou starost, vy svou a tak skoro každý z dozorčího výboru jinou.“

Pan Lutna pohlédl pátravě na přítele Ovesného.

„Tedy komornou hrála vaše dcera?“ pokračoval podezřívaný klidně, dívaje se soustředivě na stříbrný věžatý poklop své dýmky. „Komornou slečny Michalcovy?“

Nyní upřely se oči adjunktovy na zlomyslného správce a z nich svítilo velitelsky ohnivé: „Ani slova více!“

„Choďte do divadla, nechcete-li zakrněti v nevědomosti,“ broukl pan Lutna. „Komornou ubohé Louisy, k smíchu! V „Úkladech a lásce“ drží si komornou pouze lady —“

„Ledy!“ zahřměl oficiál, mrštiv novinami.

„Lady,“ stavěl si hlavu rozkvašený pan Lutna.

„Ledy! U všech svatých slovníkářů —“

„Lady! U všech všudy rohatých,“ dováděl Zdenčin otec. „Já si osoby z našeho divadla mohu jmenovati jak chci! Rozumíte, pane!? Na dále si zakazuji — —“

Polekaný pan Cípek ustrnutím zapomněl pokyvovati hlavou a bezděčně schovával tabatěrku a šátek, což se mu neudálo nikdy, leč když se jednou v roce otřásla okna hostince troubením hasičů na poplach.

Hádka obou pánů byla povážlivá a rozčilení čtyř starých sousedů tak veliké, že panu Cípkovi rozvázána jsou ústa. „Skrze dvacet let jsem je v podobné řeži nespatřil,“ propověděl.

Pan Lutna vychrlil na oficiála všechen svůj hněv pro upýpavost slečny Michalcovy a pan Vlach vyčetl Zdenčině otci dlouhou řadu Tergukasovů, Čavčavadzů a jiných cizokrajných veličin, jimž pan Lutna u tohoto stolu pravidelně způsobem do nebe volajícím na dobrém jménu ubližoval.

Spojeným přičiněním pánů Ovesného, Jindry a Holuba zjednán konečně zase průchod tabatěrce a šátku z kapes páně Cípkových; smluven mír mezi rozvaděnými stranami a utvrzen delším přátelským setrváním při pivě. Adjunkt Holub střežil do poslední chvíle ústa prostořekého správce, kterýž se však o herečkách již ani nezmínil.

Na místě obvyklého dvojnásobného provedl Zdenčin otec následujícího jitra čtvernásobné mytí hlavy studenou vodou a přitlačoval mimořádně silně kartáčem při česání, provázeje každý tah skrze vlasy upřímným „ah“!

Zdenka byla již po snídani, když vešel do rodinného pokoje. Nastaviv jí tvář k obvyklému políbení, kteréž bylo v domě Lutnových předepsanou ceremonií a nikoli srdečností, zahučel cosi v odpověď na dceřino „dobré jitro“, zazvonil na Dorotu a usedl k lektuře došlých večerních listů.

„Kdo mi zase prohlížel noviny!?“ vadil se, zkoumaje pásky na časopisech.

„Nemohla jsem se tě dočkati a přečtla jsem je.“

„Až po mně, vždycky až po mně, Zdenko! Víš přece, že netrpím, aby mi někdo sáhl na noviny, pokud jsem je neotevřel. A kdyby ležely čtrnáct dní! Ženská a noviny, kam to vede!?“

Dorota přinesla snídani.

„Nechtěla jsem milostivému pánovi zkaziti noc,“ spustila „a počkala jsem do rána. Mám stížnost. Slečna mne peskovala, poněvadž byla včera večer dříve doma než já. Jakobych se mohla nadíti jejího příchodu, když milostivý pán zřejmě poručil, aby s ním povečeřela u Jindrů — —“

„Zas už něco slyším!“ obrátil se pan Lutna káravě ku dceři. „Zdenko, co tropíš? Samá stížnost na tebe a já tě mám stále se ženskými rovnat!? Nepoznávám tě, jsi nějaká popudlivá — —“

„Dříve než budeš pokračovati, otče, dovol Dorotě, aby odešla.“

Staré služce uvízlo ustrnutím pokračování žaloby v hrdle.

Zdenka usedla před otce a nevšímajíc si Doroty pohlížela naň vyčkávavě.

„Jdi, jdi,“ vybízel pan Lutna Dorotu, pohnut pevným pohledem své dcery. „Vyřídím všechno.“

Služka bouchla dveřmi.

„Zdržela jsem se v divadle po celé meziaktí a ještě na počátku pátého jednání jsem se po tobě ohlížela,“ počala vypravovati Zdenka. „Nemohouc vypátrati, kde jsi, domnívala jsem se, že na mne čekáš venku — —“

„Měla jsi se pozdržeti. Šel jsem hned za tebou; k službám arci pořád nemohu býti, jsem zaměstnán. Nu stalo se. Příště počkej, anebo ještě lépe, — vezmi si Dorotu s sebou, — smiř se s ní, nemohu sporů v domácnosti snésti. Muž pohoří, když rovná ženské mezi sebou! Spravte se samy a nyní mne již nevytrhuj. — Telegramy — hm!“

Mna si oči a rovnaje skřipec na nose, obtěžoval se pan Lutna čtením a jídlem. Obojí mu nešlo valně.

„Poslyš, Zdenko,“ oslovil za chvíli dceru. „Tuším, že víš, co jsi čtla. Nenalezla jsi ve zprávách zase nějakého Tergu-kasova nebo lady či cosi podobného?“

„Nepamatuji se.“

„Rozpomeň se dobře, abys mne uvarovala nového týrání oficiálova; nerad bych se ještě jednou podřekl.“

Zdenka usedla na pohovku a zamyslila se. Na cizí jména se rozmýšlela asi ztěží, leč by jí vzpomínání bylo bývalo bolestné. Kolem milých, vždy smavých rtů dívčiných ležel stín trpkosti a její velké oči zanesly chvílemi tichou, smutnou výčitku k nevšímavému otci.

Pan Lutna posnídav, vzchopil se a narovnal.

„Jak tedy?“ ptal se dcery.

„Nevím ničeho.“

„Budu mluviti na tvé zodpovídání.“

„Dobře. Posečkej ještě chvilenku. Musím do zkoušky a prve chci tě o něco prositi.“

„Rychle. Mám také nutnou chůzi.“

„Po několik dní jest v šatnách řeč pouze o toilettách. Každá se snaží, Kochanovská přede všemi, aby předstihla druhou aneb aspoň přiměřeně své úloze ostatním se vyrovnala.“

„Vím, vím. Dále!“

„Naše divadelní garderoba jest chudá a herečky si řídí nyní o překot samy šaty. Odkud, nevím a netážu se. Tolik jest jisto, že kostymy jsou u nás nyní první důležitostí a sice nejen pro herečky, ale již i pro diváky. Obecenstvo jich žádá a rozděluje podle ceny a střihu látky své uznání. Nechtěla jsem tě posud obtěžovati a zdržela jsem se; na dále však nemohu, nechci-li couvnouti mezi popelky a vzbuditi útrpnost, pohoršení a což nejvíce váží: spůsobiti nelad v ensemblu.“

„Žaluješ na jiné a sama jsi asi z nejhorších; víš, co ti povídal ředitel na uvítanou. Talent, slečno a přičinění vyniknou i v kartounu. Mínil tím tvé první podřízené úlohy, já však dodávám, že tím větší bude tvoje umění a zásluha, naučíš-li se prorážeti hrou s vypuštěním pomůcek fintění.“

„Herec nesmí zanedbati žádnou část celku — —“

„Holčičko zlatá, jak jsi zmoudřela za čtyři neděle! Chceš poučovati mne, mne — starého zkušeného muže, člena dozorčího výboru divadla? Čeho si vlastně přeješ? Několik metrů krajek, pár tuctů knoflíků —?“ Pan Lutna se tvářil jakoby byl z dramaturgie složil zkoušky s vyznamenáním.

„Černé duše“, položené na příští týden,“ pokračovala Zdenka mírně, přitlačivši na chvíli ruku na dmoucí se prsa, „budou parádním představením, v němž poprvé nebude nádhera výminkou a všechny herečky skvěle vystoupí. Oblek Kochanovské jest již znám. Trojanová pro lady Grayovou jest rovněž vyšňořena, i všechny, kdož přejdou jeviště co pouhé dvorní dámy a také Michalcova prý se ukáže —“ Zdenka si oddechla po posledních, nejistým hlasem a se sklopenýma očima pronešených slovech. „Jen já —“

„Co budeš hráti?“

„Elišku Smiřickou.“

„Eliška, — Eliška, — ach — nějakého sirotka?“

„Ano. Utlačovanou sestru Mar —“

„Mlč. Sirotek se nemůže učiniti směšným bohatými šaty; buď mi povděčna, že — nemám peněz. A zřekni se vůbec toilettních pošetilostí. Můžeš jimi zhrdnouti, jsi bohudíky mladá, hezká.“

Odcházeje, zastavil se ve dveřích.

„Hm hm,“ odkašlal si, obrátiv se na polo, s klikou v ruce, jako na útěku. „U příležitosti poslechni moudré slovo. Tuším, — žalovali mi, — doslechl jsem, že — ku slečně Michalcové máš — zlou vůli —“

Zdenka se vzpřímila, její líce zahořely ruměncem.

„— my a řiditel nemůžeme dopustiti rušení součinnosti personálu osobními a dokonce nesmyslnými různicemi,“ pokračoval pan Lutna urputně, spůsobem svévolných slabochů. „Vždyť slečna Michalcova tě k sobě nevábila, zrazovala tě —“

„Ano, ukázala mi tu a tam stín, pokryla jej však vždy zase vřelými a skvělými barvami.“

„Tím spíše jí musíš býti povděčna za dodání odvahy a připravení pro dráhu dramatické umělkyně. Jest tvou učitelkou a vůdkyní.“

„Zaplatila jsem jí podle zásluhy,“ vydechla dívka třesoucím se hlasem.

„Neprodala ti svou přízeň a za lásku jsi povinna spláceti láskou.“

„Otče, pamatuj se!“ vzlykala Zdenka. „Mluvíš se svou dcerou, která chce býti na tebe hrda a klekajíc před tebou, žebrá, abys zažehnal ošklivý, nekalý stín, jenž se vtírá mezi nás.“

Zdenka poklekla a zdvihnuvši prosebně sepjaté ruce, pohlížela na otce z vlhkých, žaluplných očí.

„Netřešti!“ káral vyděšený pan Lutna. „Vždyť o nic neběží a nikdo ti nezkřiví vlasu na hlavě. Vstaň! Z bláhovosti jsi vyhnala slečnu z domu a já abych ji udobřil. Styď se za hloupé řeči, kterých naděláš pro — pro —“

„Otče, poruč a zakaž mi co ti libo, já vedle ní vydržím klidná, nechci býti moudřejší tebe, ale úcty, lásky pro ni na mne nežádej —“

„Nedám si ničeho předpisovati!“ rozhorlil se znova pan Lutna a odešel do svého pokoje.

Zdenka opustila před ním dům. Dorota byla spokojena, vidouc uplakané oči dívčiny. Dostala! Za to políbila milostivému pánovi ruku dvakrát a slíbila mu znamenitý oběd.

„Dobře, že jsi se zmínila. Já — já — přijdu později. Řekni Zdence, ať obědvá sama, ať na mne nečeká! Mně jsou takové caviky proti mysli. Nezapomeň!“ kázal pan Lutna.

„Nový trest,“ pomyslila si Dorota a chystala si zvláštní osolení polívky slečniny sobě na pochoutku.

„Ta ženská mne na polo pobláznila a Zdenka si chce uvaliti na svědomí druhou polovici mých pěti zdravých smyslů,“ naříkal si pan Lutna, obcházeje ulicemi. „Jsem vdovec či nejsem? Mám volnou ruku? Neodříkal jsem se dosti dlouho svobody? Nemám jí užiti s Atanasií? Soudím, že jsem a každý tak mluví, že a jak jsem zamilován! Atanasie zná mé srdce a kdyby se byla vzdala v čas svého prožluklého zdráhání, neměla by nyní Zdenka do čeho mluviti. Ale já nepopustím, mně se nikdo nebude posmívati a nikdo překážeti! Což jsem chlapec či už tak stár, abych s ostudou musil odejíti? Ne a ještě jednou ne! Já — ovšem Zdenka bude co nevidět na vdávání, — osmnáct let — bože to dítě roste — nešlo by dobře, abych úplně zapomněl, že jsem otcem toho děvčete. Hm! Vždyť se už před ní stydím. — Hlouposti, předsudky! Naposledy mne Zdenka dožene k — nu — k svatbě s Michalcovou! A to by bylo hezké, největší bláhovost na stará kolena, — eh což! V před! Láme si tak hlavu Šimerka? Nebo Dušek? Či snad Kratochvíl? Netýrej se, Lutno, také a —“

Šel k první krejčové v městě, promluvil s ní soukromí, odevzdal jí figurinu dámy z první polovice sedmnáctého století, vybral látky a smluvil cenu úplného kostymu na dvě stě zlatých.

„Aby mne Šimerka o nic nepředstihl!“ liboval si odcházeje. „Dá také dvě stě a tváří se, jakoby mu Kochanovská byla dražší než mně Michalcova; dokážu vám jinou!“

Zdenka obědvala sama a urazila Dorotu poznovu svou netečností k pichlavým laskavostem a řečnickým praktikám staré služky, jejíž nevrlost objevila se k večeru v podobě okurkových koláčků na vráskovitém čele. Nemohla s nikým z domu, bylo jí zle a musila ulehnouti, pět minut před odchodem slečny do divadla.

Zdenka šla sama; na ulicích bylo ještě živo a nebylo nebezpečí. Vracejíc se pozdě městem z velké části již spícím a pouze nepořádnými lidmi oživeným, nebyla opět v nebezpečí; bylať chráněna průvodem dvorného mladého pána — Tak bylo i příští den, druhý, třetí —

„Černé duše“ spůsobily vyprodání městského divadla. Mužské obecenstvo, nehovící tragediím, bylo v menšině a krásná pleť, přístupná vezdy poesii v atlasu a krajkách, ovládala situaci; značná část dám měla rozpíchané prsty a modistku bys byl toho večera v městě s lucernou v ruce nenalezl, krom na galeriích divadla.

Po sklamání a úsměšcích, vyvolaných na počátku prvního aktu Eliškou, nastala výstava obleků slečen Michalcovy v úloze Markéty, Kochanovské co králové a Trojanovy, hrající lady Grayovou; mluvíce a chodíce po jevišti, ukazovaly se vděčným obdivovatelkám, mezi nimiž kukátka šla na dračku. Šuškání při hře obracelo se v meziaktích v hlučné štěbetání a Holubovi, stojícímu dole v parketu, podobalo se jakoby měl před sebou bataillon nadšených bojovnic za pokrok v přepychu, jimiž střídavě hýbal jednou povel „přímo hleď“ a po druhé „v levo hleď“; herečky totiž neustávaly se ukazovati a opustivše jeviště, spěchaly pravidelně do své lože v levo, kdež u vykládání svých toilet pokračovaly.

Na počátku třetího jednání setmělo se v herecké lóži; patrné znamení, že hvězdy zašly za kulisy, aby za krátko mohly vzejíti v plné záři na jevišti.

Adjunkt Holub nebyl žádostiv velebného pohledu na ně, ukázalť zdvihající se oponě záda a vytratil se z auditoria.

Současně vklouzla do prázdné herecké lóže útlá, svižná dámská postava, usadila se v pozadí do temného kouta na tabouret a složivši ruce, sklonivši hlavu, schoulila se do sebe, jakoby jí zima prochvívala. Nevěnujíc ničemu kolem sebe pozornosti, upírala své, i tmou probleskující oči na koberec, pokrývající podlahu; za několik okamžiků utkvěly její zraky na lesklé cetce, třpytící se na hnědé půdě koberce. Sehnula se, zvedla předmět a poznavši jej, mrštila jím hněvivě stranou.

Dvéře do lóže se pootevřely, jen tolik, co by propustily štíhlou mužskou postavu, jejíž silhouetta na ozářené stěně lóžové chodby se mihla.

Dvéře byly opět zavřeny a vedle nich do kouta naproti dámě zasedl adjunkt Holub.

„Vidíte, že nikdo není přítomen, jakož jste se obávala, slečno,“ počal tlumeným radostným hlasem adjunkt, nakloniv se k dámě a políbiv jí vroucně obě ručinky. „Vřelé díky za splnění mé prosby o první naše rendezvous v divadle. Nebudeme vyrušováni, dámy jsou až do šestého výstupu všechny zaměstnány na jevišti a dnešní vaše sestra do samého konce aktu.“

„Co jste mi chtěl říci?“ tázala se Zdenka.

„Všechno, čím vás mohu povyraziti. Především svůj obdiv nad vaší hrou. Kdo by vás neznal, mohl by vás dnes považovati za skutečnou sentimentální milovnici.“

„Vnucená maska. Nevím sama, jak hraju; na štěstí si mne nikdo nevšímá, dnes účinkují ve hře krejčové,“ prohodila Zdenka trpce.

„Pravda. Chcete-li, moje drahá, užiti zábavy, podívejte se do auditoria, — leč, ne hned! Prosím, posečkejte, až odejdu.“

„Neobávejte se, nespěchám. Lehtavý dojem směšnosti neúčinkuje na mne.“

„Hovíme-li si na výsluní, jest nám teplo, byť bychom nechtěli, a pobavíte-li se malicherností svých sokyň a naivností obecenstva, nabudete opětně dobré míry, Zdenko. Budete se cítiti povýšenou a svobodnější. Radil bych k tomu co pouhý přítel vašeho umění. Vaše okamžitá předpojatost proniká i hrou a ve výstupech s Marketou Smiřickou, svou hrabivou sestrou, ukazujete mimo sentiment i prudkost a nenávist, s celkovým provedením vaší úlohy si odporující. Chvílemi skutečně překonáváte nepřátelstvím zlou Marketu Smiřickou.“

„Žádáte si ode mne objasnění, kterým hučí všechno divadlo a ozývají se jeho stěny?“ zasteskla si dívka.

„Ne, ne, slečno, nerušte vzácnou chvilku naší důvěrné rozmluvy vedlejšími vzpomínkami. Mluvím výlučně o hře. Nepřátelské sestry hrají slečny X. a Y. Slečna X. jest ve své úloze dobré citlivé dítě, zápasící s ďábelskou sestrou o své právo a svou čest slzami, prosbami a odpouštěním —“

„Plakala jsem již a prosila. Marně. Odpouštěti neumím a nemohu, drážděna stále a stále úlisným pokrytectvím nenáviděné ženštiny, která o domov a můj statek mne olupuje a jediný sloup mé rodiny mámí, rozumu zbavuje. Nejen ve hře, ve skutečnosti. Ó vždyť víte vše, víte, že před vámi, před tisícem bezcitných očí neměří se na jevišti Eliška s Marketou Smiřických, nýbrž Zdenka Lutnova s Atanasií Michalcovou, že hrají o své štěstí a své bytí, otevřeně, jak ještě nikdy neučinily, — slovy, rvanými z prsou, dmoucích se záštím a utrpením! Strašná hra, k zšílení opravdové úlohy!“

„Nepokusím se již, lákati vaše myšlenky z chmury, v níž se příliš pevně zapředly. Dovolte mi však, abych je rozplašil,“ žádal mladý muž i přisednuv blíže, vzal její ruce do svých, hladil je a tisknul něžně.

„Pokuste se, vaše pomoc jest mi vítána, vždyť bych bez ní již byla — —“

„Jako byste domluvila. Díky za uznání, jehož se ukážu hodným.“

„Přeji si tak, ač pochybuji. Neslyšíte stále hučení: Lutna, Lutna? Nesvítí vám mé rodinné jméno se všech stran do obličeje?“

„Ne. Jen z vašich úst a z vašich krásných očí.“

„Jste jediný z tisíce. Jako stín se tratím vedle skvoucí Michalcovy, která se ztajeným posměchem pyšní se přede mnou knížecí ozdobou, z jejíž každého článku, každé perličky šklebí se na mne: Lutna, Lutna. Prosím vás, rozšlápněte, vyhoďte tu sponu, ztratila ji zde a mně řeže její zlomyslný třpyt do očí —“

„Jakou? Kde?“

„Vedle vás u stěny.“

„Nevidím ničeho," tvrdil adjunkt za chvilku, věnovanou bedlivému pátrání.

Zdenka sesunula se poněkud s tabouretu a ukázala nožkou ke stěně.

„Ah, — zde!" oznamoval Holub, nahmatav drobný kousek kovu, pootevřel dvéře a vyhodil sponku na chodbu.

„Líto mi, že vám mohu posloužiti pouze odstraněním drobotiny z celku," usmál se adjunkt, přisednuv znovu těsně ku Zdence. „Promluvme o vašem zármutku. V příčině toilett vyhradím si prostřednictví na příště. Obírejme se vaším odporem ku slečně Michalcové; až posud dotýkali jsme se této nemilé věci povrchně, vy zdrženlivě a já šetrně. Nevím proč, vždyť pokročili jsme k mé blaženosti v upřímné — hm — v dobrém přátelství a v důvěřivé sdílnosti až k rozkošnému vědomí, že od medu vašich rtíků mne dělí toliko malá fysická překážka, vzdálenost pídě —"

Zdenka se lehýnce uhnula a o její ret zavadily pouze špičky knírů mladého muže, jenž byl kolem dívky svoje rámě lehce položil a svou hlavu k ní naklonil.

„Kdyby čas neubíhal," usmál se Holub šibalsky, „obětoval bych odstranění překážky více píle. Prozatím však buďte jista před mými prosbami. K věci: Slečně Michalcové se líbí váš pan otec —"

„Posečkejte. Až do nedávna jsem se jako zvedená dcera skutečně domnívala, že jedině Michalcova jest vinna otcovým poblouzením, strojíc mu léčky. Bránila jsem se dlouho ponižování svého otce míněním, jakoby také on v splétání nevhodného poměru měl podílu. Leč nemohu déle pochybovati a netajím se vám —"

„Se zálibou pana otce ku slečně Michalcové. Záliby toho druhu nebývají přílišnou vzácností ani u starších pánů, — prosím, jak jest pán Lutna stár?"

„Pětapadesát let."

„Božínku a vdovec, — hleďte slečno, — zdvojnásobím-li své stáří a připočtu k němu vdovectví, zachovalost, jistou svěžest — zříkal bych se velmi nerad lásky, kdyby mne potkala!"

„Lásky? Máte skutečně za to, že otec jest zamilován? Do této osoby? Není sveden, — tak nějak — nesmějte se — očarován?"

„Všechno jak jste řekla: Zamilován do svého mínění, že miluje, sveden příkladem z nejbližšího sousedství a očarován kouzlem i snad trošku dovedností divadelní princezny. Spočívá cosi ďábelského v půvabu krásek jeviště, — pardon, slečno, můj zbožňovaný anděli, — vy jste oslnila dříve než objevila jste se v efektním světle rampy a suffit. Herečka a pěvkyně jsou jako cenou odvážné hry, penízem zajímavého rázu, ale lehkým penízem, jaký si každý hravě může opatřiti — nezapomínejte, že mluvím všeobecně. Pokud se neobjeví na divadelní burse, nesáhne nikdo po něm, jakmile však se ukáže a počne vybízeti spekulaci neb podobá-li se poněkud hodnotě k spekulaci spůsobilé, strhne se shon, vše se potřeští a s nasazením statků, štěstí i spokojenosti rodinné hraje se, aby vyhráno bylo. Výhra se pak sama odkutálí, nebo bývá puštěna do sázky znovu jako neplatný, stravující kapitál —. Nu a zde máte vysvětlení, proč a jak váš otec miluje, čím jest sveden. Ani on ani Michalcova nevynalezli zákulisní lásky a jsou nevinni; ona není vinna svým půvabem, jej nelze souditi pro slabost zdánlivě velice příjemnou.“

„Ona jest vinna, ona ukládá o mého otce!“

„Chovám totéž přesvědčení, ač váš pan otec byl by každé chvíle hotov a také by mohl poctivě stvrditi nezdar svých útoků svatosvatou přísahou.“

„Vy si odporujete.“

„Nikoli. Jako tichý pozorovatel počínání obou a ve své nepředpojaté nestrannosti —“

„Pane Holube! Vy mne ubezpečujete svou lás — laskavostí a spolu tvrdíte, že v mém boji jste nestranným?“

„Račte mne vyslechnouti. Opakuji: Jako — řekněme tedy zkušenější pozorovatel musím vzdáti čest důvtipu slečny Michalcovy. Otáčejíc se neustále kolem starého pána, uniká obratně každé jeho milostné střele, drážď lovce až k šílenosti a ukazujíc mu přec tu vhodnou příležitost, tu slabou stránku a v opojné směsi nejrozmanitější půvaby, — vzdálené, prchající. Nevím, zda-li tím v ochotném lovci míní vyhnati roznícení na nejvyšší možný stupeň, nepovažujíc nynější za stálý, nebo připoutati jej výlučně ku své stopě a zavésti jej — ano — kam? Snad k trvalejšímu odpočinku vedle dostižené aneb dokonce — přeje si slečna vdavků.“

„Jak? S mým otcem?“

„Proč ne? A toto rozluštění by vás časem nejvíce uspokojilo, bylo by zdraví a věku páně otcovu prospěšnější než choulostivý a nebezpečný galantní poměr delšího trvání.“

„Toho bych nesnesla. Raději —“

„Raději posečkejte se svým rozhodnutím. Obraťme se nyní k vám. Vy jste uražena, zahanbena, rozhořčena —“

„Do nejhlubší své duše!“

„Tak jest. A neprávem, krásná, drahá dívko. Vy zneužíváte svého příbuzenství s panem Lutnou k témuž láskyplnému násilnictví, jakého se vůbec rádi dopouštějí příbuzní zasahováním do milostných poměrů svých milých, ať se tito milí jmenují děti, sourozenci, sestřenky anebo u vás — rodiče.“

„Vy nemáte smyslu a pravého měřítka pro nevýslovný odpor, jakým otcova libůstka mne naplňuje.“

„Mám měřítko přesné. Tak jako vy, nakládají děti se zamilovanými rodiči pravidelně. Přirozeno. Milostné hry a slabosti staví je vedle jejich dětí a poněvadž jim chybí mládí, k lásce, právo propůjčující, — hřeší a klesají pod nás. Tak míníme a věru, že nemůže býti způsobeno většího příkoří dítěti než pohana, klesnutí jeho rodičů. S jejich autoritou hroutí se v prach všechny základy jeho víry a představ o právu i mravech.“

„Nu tedy! Rozumíte mi? Souhlasíte se mnou?“

„Rozumím a nesouhlasím. Příčinu této nelibosti dětí spatřuji v tradicích, které ve svém souhrnu nazývají se zásadami společenského mravu a jsou měnivé. Úkaz sám pak svědčí o sobectví naší příbuzenské lásky.“

„Chápu-li dobře, považujete mé rozčilení dokonce nehezkým!“

„Ano, — však jako nestranný pozorovatel. Co váš ctitel obdivuji se vám celé i s vášněmi, kterým se poddáváte.“

„Mlčte nyní o tom. Mluvte moudře dále, poslechnu vás ráda.“

„Egoismem činí zejména děti ze svých rodičů oběti svých choutek. Možno, že sama příroda obrnila děti slepým sobectvím proti poznání, jak svými potřebami a chtíči mrskají rodiče k neustávající štvanici. Jinak by nevyrostly, mladý organism by nezmohutněl touž měrou jako stárnoucí slábne. Ale když mládě opeřeno vyletí z hnízda, když s lehkým ba radostným srdcem vystaví si své hnízdo vedle otcovského odnášejíc s sebou vše, co pro ně staří sobě a životu urvali, pak mělo by aspoň propustiti své původce ze svých služeb a přáti jim, aby byli šťastni dále podle svého rozmaru, jejž my mladí umíme si velmi rozhodně vyhraditi a hájiti. Prosím: Co vykonají odrostlé děti pro své rodiče, aby mohli bez uzardění vlastniti si práva k nakládání jimi po své choutce? Uráží vás jabloň, která ještě ve svém stém roce kvete a nese ovoce? Nezavřeli by do blázince fisiologa, který by tvrdil, že otec neb matka dvacetiletých dětí jsou neschopni milovati?“

„A naučení z vašich výkladů pro mne?“ tázala se Zdenka resignovaně.

„Váš případ jest tento: Muž, ztrativší před dávnem ženu, choval na svém srdci a v něm svou dceru. Ona vyspěla, vyrůstá z mezí otcovy lásky a otcovských práv, pásky vížící je těsně k sobě uvolňují se jedna za druhou, dcera sama, prosím: ona sama vzdaluje se od otce, kterýž jest mužem a on cítě se svobodným, opuštěným zatouží po ženě. Není stár a v jeho srdci jest nyní vedle lásky k dítěti místa pro lásku k ženě. Toto místo nevyplníte, nemáte ani snahu ani povolání je vyplniti a proto se dopouštíte bezpráví velíc otci, aby zachoval vám ve svém nitru — prázdno. Obracíte se proti citu, který leží úplně mimo vaši moc, jest přirozený a ve vašem příbuzenském poměru k panu Lutnovi — delikátní. — Přispěl jsem k vašemu upokojení, slečno?“

„Tuším, že mne přesvědčujete, a vím, že jste mne nepotěšil.“

„Slečno, váš otec vyhledává potěchu mimo vás a vy jste odkázána hledati ji mimo něj,“ pravil Holub a vzav její na klíně spočívající ručky do svých, naklonil se a pohlížel z dola ohnivým zrakem do tváře roztomilé dívčiny.

„Přece mne bolí —“

„Opuštění domnělých práv? Maloučko, řekněte mi, že již méně než prve. A časem poznáte, jak vzájemné shovívavosti, prosté lidské tolerance jest nezbytně potřebí pro naše štěstí a naši svobodu. I vám, moje rozkošná Zdenko! Což byste opravdově dovedla se zlobiti pro radost, jíž někdo vám drahý a milý jest blažen?“

„Arciť nemohu,“ odvětila s povzdechem Zdenka, pohlížejíc na mladého muže důvěřivě, oddaně a přec s rozpačitým úsměvem, jímž prochvívala jakási bázeň.

„Ku příkladu: Již jste dopustila, abych věřil, že vám nejsem lhostejným. Předpokládejme tedy, že jsem vám milý. A já se těším dětinsky na první polibení, jež mi dovolíte, — můžete mi tuto radost zazlíti?“

„Pane Holube, nepřekvapujte mne, jsem stižena ještě zármutkem a zemdlením,“ šeptala dívka všecka zmatena, sálajíc roznícenÿm žárem a vzpírajíc se mdle.

„Zde moje útěcha, moje posilnění bláhové, drahé dítě!“

Adjunkt se svezl před ni na koberec, objal ji v půli a nakloniv si její hlavinku, líbal horoucně vřelé, kypré dívčí rtíky.

„Ale pane —“

„Edvard se jmenuji, Zdenko!“

„— Edvarde — kdyby nás někdo překvapil! Povolte, vstaňte! Rychle! Ostatní již musí přijít, — zapomněla jsem úplně na hru —“

„Ó, času máme ještě dosti,“ konejšil Holub, nespustiv se ruky Zdenčiny, postaviv se před ni a pohlížeje ze stínu na jeviště. „Právě zlobí králová Alžběta vaši nenáviděnou sestru Marketu pomáhajíc Otovi Vartembergovi z Bílé věže.“

„Pak nedá na sebe Kochanovská dlouho čekati. Jděte již.“

„Za minutu, — odpočítáme si vteřiny na hubičkách!“

„Ne, — dnes již ne.“

„Dnes —“

„Ušetřte mne a neotálejte dále. Máte-li mne rád, považte kdyby —“

„Kdybych byl herečkou, užíval bych své volnosti. Herečka musí poznati lásku a samo povolání razí jí cestu stem bran, jiným dívkám zavřených. Ty ani neznamenáš, Zdenko, jak se proměňuješ. Což jsi nehrála již v tuctu milostných poměrů první úlohu a mnohdy pro mne velmi trapnou? Což neklesneš za chvíli opětně Vartemberkovi v náručí? Zdenko, žárlím, v mém objetí musíš vřelejšími polibky překonati smělosti, s jakými na jevišti si zahráváš!“

„Edvarde!“ žádala dívka třesoucí se, polo smyslů zbavená a tulící se přece k mladému, slepou vášní unešenému muži. „Již jsme si vyměnili políbení. Chcešli, zatím ještě jedno, ale jdi, opusť mne dříve než přijdou a roznesou naše tajemství na trh —“

Edvard přivinul dívku prudce k sobě.

„Na shledanou!“ smál se z chodby skrze pootevřené dveře.

Byl skutečně nejvyšší čas. Za málo okamžiků věstilo vzdálené rychlé šustění hedvábí příchod slečny Kochanovské v průvodu Trojanovy a v meziaktí přidružila se k nim Michalcova.

Zdenka opustila lóži před jejím příchodem; nebylo v tom nic podivného, bylať ve čtvrtém jednání zaměstnána.

Malá hrstka diváků, sledujících mimo záhyby atlasu a sametu také děj, byla překvapena v pátém aktu náhlou změnou hry Elišky Smiřických. Vykládali si tento herecký obrat Zdenčin jako projev bezstarostnosti, jíž se Eliška po zmaření pletich své ukrutné sestry Markety oddávala; Zdenka byla opět naivní milovnicí a když zároveň s bratrem odpouštěla Marketě, byla její slova prázdna veškeré dřívější příkrosti.

„Též já, sestro!“ a při loučení „S bohem, sestro“, pronesla tak měkce a s výrazem velkomyslného promíjení, že v obou případech slečna Michalcova, na místě předepsaného urputného trhnutí sebou, vytřeštila na Zdenku oči s úžasem. — —

Výstavní hry následovaly spěšně za sebou a s nemenší rychlostí pokračovaly herečky na dráze nastoupené.

Ve „Vikomtovi z Letorièru“ byla Zdenka v úloze Herminy z Hugeonu vedle Kochanovské hrající princeznu z Treveaux již patrna; v „Jindřichu VIII.“ vyrovnala se jako Anna Boleynová slečně Michalcové v úloze králové Kateřiny a pak —

Pak byly dávány „Povídky královny Navarské“, pravé kostumní dostihy.

Pan Šimerka zavezl slečnu Kochanovskou do Prahy, aby si mohla nastudovati šat pražského vzoru infantky Eleonory. Zdrželi se týden, jehož použil pan Lutna k dopisování v příčině pražských obleků princezny Markety; dosáhl všeho, i nového, již méně chladného vyznání lásky Michalcové — —

Hlavní bitva toiletní byla svedena a vítězkou — Zdenka! Ať vzala se na váhu drahocennost látek, ať mistrnost práce či přesnost kroje neb vkus úpravy šatů, — ve všem předstihla malá přemilá infantka Isabela své sokyně, vznesla se vysoko nad ně v přízni diváků, jejichž oči se o skvělý zjev dívky jen trhaly.

A jejich ústa o Zdenčinu pověsť.

Pan Lutna, usadivší se v parketu, aby mohl na Kochanovské a na Michalcové snáze porovnati účinek své štědrosti s dojmem vyhazování peněz páně Šimerkových, zůstal při pohledu na svou dceru všecek ztrnulý. Nemohl se živou mocí rozpomenouti, že by mu bylo po zaplacení skvělého vypravení slečny Michalcovy zbylo na nový límec pro Zdenku — —

„Jak myslíte,“ vzpamatoval se pak, pohnut opětovným škubáním za rukáv a hučením slov, jež mu někdo vnucoval.

„Ah! Vy jste mne ani neposlouchal?“ káral divadelní referent „Krajana“, Phil. Cand. a spisovatel dlouhého, na dvě třetiny z citátů a vypočítávání stránek rozličných estetických a neěstetických děl se skládajícího článku „o platnosti krásna v domácích ženských pracech, háčkování, vyšívání atd. atd.“ „Vyť jste oslněn svou dcerou více než kdokoli z nás?! Šibalský otče! Takové překvapení nám ustrojíte po mnohých stescích na rušivou chudobu toilett slečny dcery. Dobře tak! Já jí věnuji půl sloupce, ostatní puknou zlostí. Apropos, — nechť není dnešek výminkou! K harmonii celku náleží také vaše Zdenka; mládí a krása jí ukládají pokračování v dnešním triumfu. Gratuluji vám. Děkuji vám jménem obecenstva, jménem města a za divadlo i za krásno. Buďte pyšen! Jen tak dále!“

Pan Lutna potřásal podanou pravicí a přikyvoval — —

(Pokračování.)

V sny zabrán šel jsem bučinou . . .

V sny zabrán šel jsem bučinou
sám k pohorskému městu,
tu jako motýl lučinou
hoch přeletěl mi cestu.

Sněť jedle v jedné ruce měl,
a v druhé kytku máku,
vlas zlatý ve vzduchu se chvěl
a skvoucí hvězdy v zraku.

A ze rtů — poupat růžových —
tak mile, prosty tísně,
hrdličím křídlem vzletěl smích
a skřivánkovým písně.

I stojím, kloním zraky v zem,
až kmitlo se to v řase —
snad přeběhlo mi úvozem
mé mládí zlatovlasé.

Adolf Heyduk.

Netečnost.

Báseň
od
Ivana M. Vazova.
Z bulharštiny přeložil Josef Ant. Voráček.

Buď rekem nadšeným, jenž obdiv budí,
nič okovy, jež otčinu tvou trudí,
měj vůli kamennou v ten krutý čas
a jinou ducha výtečnost —
přec u nás zahubí tě smrtný mráz:
netečnost!

Přezírej podlost, zápletky vše skryté
a nedbej hluku, šeptu tlupy spité,
ta nemůž' nikterak tě zhubiti.
Ni kletby nedbej pro věčnost!
Jen jedno u nás můž' tě ubíti:
netečnost!

Buď duchem velký, jako Kristus svatý,
pro spravedlnost jako Sokrat vzňatý,

leč abys jedu vzal a přibíti se dal,
toť u nás holá zbytečnost!
Vždyť horší u nás připraví ti žal:
netečnost!

O řasách.

Podává

V. M. Kořánek.

Nejen pevnina, též vody mají svůj pestrý háv rostlinný, chovajíce i v nejhlubším nitru svém — na nivách a v libosadech říše Neptunovy — spanilé dítky Květeny podivuhodné. O jezerech a studánkách vypravují báje, že dno vody jejich křišťalové zdobeno jest překrásnými luhy, půvabným stromovím... A skutečně tomu tak — neb řasy krášlí povrch i dno rozličných vod v různých hloubkách, na horách i v údolích podmořských. V roklinách a propastech podmořských vyzdvihují se pralesy, houštiny a divé pustiny ohromných chaluh, jichž jednotlivci, jako puchýřnatka (Macrocystis pyrifera), až tři sta metrů dosahují a tudíž mezi největší rostliny vůbec náležejí. Jedny z nich podobají se tlustým provazcům, jiné tenkým vláknům, ba některé, jako Lessonie, palmám, jiné borovicím, jabloni a jejich veliké, vzduchem naplněné měchýře, jimiž se na hladině vodní udržují, upomínají na ovoce. Ač nejrozmanitější a nejvyvinutější řasy vykazuje horký zeměpás a odtud i počet druhů jejich ponenáhlu se zmenšuje, přec největší podmořské lesy jsou na severu v Tichém oceanu u ostrova Pitka a na jihu v atlantickém moři poblíž ostrovů falklandských.

Jiné zase nevynikají sice velikostí, ale za to, tvoříce nesmírné květoucí luhy, plují v takových spoustách po hladině mořské, že až korábům plavbu zabraňují. Známo jest v ohledu tom sargassové moře v atlantickém oceanu mezi Azory a Brasilií i čtrnáctidenní nesnáze Kolumbovy v něm. Bylo již starým povědomo. Měří na šedesát tisíc čtverečných mil a po staletí lidské paměti nezměnilo místa ani hranic.

Páskovité neb kadeřavé porosty (Ulva) potahují lesklou zelení svou břehy mořské a květné řasy či ruduchy (Florideae), ve formě a barvě výtečné, pokrývají jako pestrý koberec dno a skály jeho. Brzy jsou útlé a nejjemněji rozvětvené, brzy široké, ploché, páskovité, brzy skví se v nejkrásnější žluti zlatolesklé, tu jsou skvrnité, tam růžové neb tmavě purpurové.

Mořské řasy nápodobují tvary rostlin vyšších; majíť jakýsi peň, postranní výběžky podobají se listům a výhonky, jimiž zachycují se na skalách mořského dna, upomínají na kořen. Na povrchu bývají brzy lesklé a jako hlazené, brzy bublinkami, bradavkami neb hlenem pokryté anebo vápnem inkrustované.

Řasy sladkovodní náležejí hlavně mírnému a studenějšímu pásmu. Obyčejně plovou ve stojatých vodách, nebo pokrývají jejich povrch anebo potahují kameny a jiné předměty v tiché neb plynoucí vodě. Jednotlivé, oku nepatrné řasy oznamují svou přítomnost svým neobyčejným počtem a barvou, jevíce se brzy co rozličně barevná huspenina, brzy co jemná vlákna neb plovoucí plsť. Obzvlášť na jaře naplňují všecky kaluže, příkopy, rybníky, potoky a řeky. Z počátku v zeleném jemňounkém pletivu vznášejí se jako jasnozelená obláčka nad temným dnem, ale první teplé sluneční dny vyloudí je na povrch, a brzy pokryta jest celá hladina vodní hustým zeleným povlakem. — Také tvoří zelené neb načervenalé povlaky na vlhké zemi, skalách, zdech, kmenech, starém dřevu, na rourách a nádržkách kašen a pump, a mnohé rozsivky, v stojatých vodách žijící, vyschnutím těchto větrem roznešené, nalezneme na pohled mrtvé, avšak přístupem vody vegetace schopné všude, kam vítr prach zanesl — na střechách a stromech, na nejvyšší věži a vrcholech hor.

Na tabulkách oken spatřujeme často různobarvé povlaky, jež řasy spůsobují. Povlaky zelené činí Palmella botryoides a Gloeocapsa fenestralis, žlutozelené Palmella heterospora, violové Gloeocapsa violacea a Oscillaria violacea (drkalka). Prvozrnko (Protococcus protogenitus) dobře známo jest lučebníkům, neboť dělá na dně a stěnách vymývaček a nádob s destillovanou vodou bledozelenou kožku. Na stojatých vodách periodicky objevují se v značné míře co zelený neb červený „vodní květ“ druhy řasy Polycystis.

Hlenovitá řasa nostok tvoří na vlhké zemi, trávnících a pastvinách „hvězdičky“, jež ve stavu suchém snadno pozornosti unikají, ale po dešti značně naduřují a tím překvapně patrnými se stávají. Oedogonium capillare a Cladophora fracta pokrývají dno vyschlých rybníků, zaplavené louky a vůbec místa, kde vyschla stojatá voda, jako plsťovitě zpletená hmota, suknu podobná, známá pode jménem „papír meteorový“.

Vlast a živel řas je sladká voda pevniny a slaná voda oceanu. A kde se objevují, všude vyskytá se nesčíslné množství toho kterého druhu, což s rychlým rozmnožováním jejich souvisí. Nalezneš ve vřídle karlovarském rozličné drkalky (Oscillaria limosa) a na sněhu polárním a ledovcích alpských prvozrnko sněžné; na odtocích horké vody z parních strojů, jakož i na zemi a stěnách vydaných páře jejich, řasu Hypheothrix.

A jako jest bakterie Micrococcus prodigiosus příčinou krvavého sbarvení některých pokrmů, tak jsou i mnohé řasy příčinou téhož úkazu na vlhké zemi, kamení, vodě a sněhu.

Prvozrnko sněžné (Protococcus nivalis) sbarvuje věčný sníh alpský a polární krvavě; jakožto prvozrnko dešťové (P. pluvialis) objevuje se po dešti na kamení, a jest příčinou pověry o krvavé pršce. A jak má tuhé živobytí! Sedm roků v suchu chováno, po třídenním navlhčení obživlo a rodilo výtrusy.

Protococcus atlanticus v bezpočetných myriadech barví krvavě povrch moře a P. marinus v Středozemním moři solní mělčiny. — Barvu krvavou Červeného moře spůsobuje dle Ehrenbergra Trichodesmium erythraeum, a Oscillaria rubescens byla 1825 příčinou „červeného květu“ jezera Murternského ve Švýcarech. — Porphyridium cruentum potahuje jako krvavá huspenina vlhká stinná místa, zvlášť okapy domů.

Životní podmínky řas jsou jednoduchy: voda a v ní rozpuštěné plyny a neústrojné soli dostačí k výživě jejich; mimo to potřebují světla, aby mohly assimilovati.

Mnohé malé řasy, zvlášť rozsivky, jsou usedlé na větších řasách neb jiných vodních rostlinách jen jako na podložce, ale jsou také některé řasy skutečnými cizopasníky. Nostok ku př. žije v dutinách na rubu listu mechů hleviky (Anthoceros), Blasie a v buňkách rašeliníku; v okřehku žije Chlorochytrium.

Také moře a sladké vody předvěkých period chovaly v lůně svém hojnost řas v podobných typech jako nynější. Starší fosilní tvary podobají se tvarům žijícím nyní v tropických mořích, novější zase tvarům z pásem chladnějších.

Zvlášť zajímavé jsou jednobunečné drobnohledné rozsivky (Diatomaceae), význačné mnohonásobně pruhovaným pancířem křemičitým. Plují jako lodičky, rejdí na všecky strany a postrkují zrnka písku dvacetkrát větší povrch mající než ony samy. Jsou po celé zemi rozšířeny a nalezají se skoro ve všech pozemských vodách sladkých i slaných. Silně bují zvláště ve stojatých vodách struh a kalužin, kde na dně a břehu jako hnědá, šlemovitá neb kašovitá kožka se usazují. Světlem slunečním — následkem vyvíjení se vzdušných bublinek — vyzdvihují se na povrch často v kožce neb hlenovitých chuchvalcích.

Na kraji břehů, řek a potoků, na kamenech, vlhkých skalách, na vodovodech, pumpách a nádržkách, na předmětech ve vodě jsoucích: kamenech, dřevu a vodních rostlinách — všude jsou domovem. I ve vodě, několik dní v sklenici stojící, tvoří zvlášť Navicula a Synedra přihnědlý nálet na dně a stěnách, často vedle náletu zeleného, z jiných jednobunečných řas sestávajícího. Mnohé na př. Cocconeis pokrývají jemnovláknité řasy mořské i sladkovodní, zvlášť Vaucherie, Cladophory, Confervy (žabí vlasy), Oscillarie, někdy tak hustě, že je nelze poznati, úkaz, jenž mylně byl za cizopasení považován. Obyčejně neberou rozsivky ohled na místo a rozdíl teploty, tak že rozličné světové končiny nevykazují v nich patrných rozdílů: jak směrem ku polům, tak i k rovníku opětují se téměř tytéž tvary neb podobné.

Mnohé, jako na př. Navicula bacillum, Melosira distans, Synedra ulna jsou praví kosmopolité. V horkých pramenech žije Navicula sphaerophora a N. nivalis na Monte Rosa 3750 m. vysoko. Chemické přimíseniny mají na ně patrnější vliv, neboť moře má své zvláštní Diatomacee.

Nilský šlem je rozsivkami proniknut. Velmi obecně přicházejí v guanu a přispívají ku karakteristice jeho.

Také nejmladší útvary obsahují Diatomacee, jež celé zemské vrstvy skládají. Na kučlínském vrchu u Bíliny tvoří bílou vrstvu křemičité hmoty, zvanou lupek leštivý; hlavně jsou zde Melosira, Navicula, Synedra a j.

Jaký ohromný počet jedinců musí zde býti, vysvítá z toho, že v jednom krychlovém centimetru jest dva tisíce devět set millionů Melosir. Podobné usazeniny jsou u Chebu a Skalice. Na rašelině Frant.

Lázní vytvořují rozsivky na jednotlivých místech vrstvičky křemité hmoty a to jmenovitě Navicula viridis; podobně to činí na Isle de France Himantidium arcus. Dále objevují se Diatomacee u Chotovin blíže Tábora, Dokes, Plané v Plzensku a u Jestraby v Uhrách. Půda, na níž Berlín částečně stojí, skládá se po většině z rozsivek. Podél Sprévy jest ložisko jich až 30 m. mocné a druhé, as 10 m. silné, jest Lüneburské vřesoviště s rozsivkou Synedra ulna.

„Horská moučka“ ze Santa Fiora v Toskaně, ze Sibíře a Laponska skládá se z Diatomaceí (Synedra capitata). Také skály křídové v Řecku a severní Africe obsahují rozsivky; též v jantaru byly nalezeny.

Všecky řasy mají chlorofyll, jenž ale u mnohých, které nejsou zelené, jiným barvivem jest provázen a zakrýván, čímž řasy jiné barvitosti nabývají.

Modrozelené ku př. Nostok, drkalka, Rivularia obsahují barvivo fykochrom, jež sestává z modrého fykocyanu, zeleného chlorofyllu a žlutého fykoxanthinu. Hnědožluté rozsivky obsahují diatomin, směs to chlorofyllu a fykoxanthinu.

Tmavohnědé chaluhy mají féofyll, složený z hnědočerveného fykoféinu, chlorofyllu a fykoxanthinu, a růžové ruduchy mají rhodofyll, sestávající z červeného fykoerythrinu a chlorofyllu. —

Řasy obsahují buničinu, hlen, škrob, tuk a bílkovinu. Chaluhy (Fucaceae) mají mimo to cukr řasový či mannit, parožnatky (Characeae) a řasy koralové vápno, rozsivky kyselinu křemičitou a všecky mořské řasy sůl kuchyňskou, iod a brom.

Pro bohatost gallerty, mannitu a bílkoviny poskytují mnohé potravu lidem a zvířatům. Co zelenina, zelí a salát pojídá se hlavně na pobřeží Škotska, Irska, Norska: čepelnatka (Laminaria), Schizymenia — a Laurencia, Enteromorpha, Ulva (Porosty), Caulerpa a mn. j. zase na pobřeží moří jižních. Sphaerococcus palmatus — dulse Škotů a dilisk Irčanů — poskytuje jim oblíbený pokrm a na středozemním moři z řasy té vaří chutnou polévku. Čepelnatka (Laminaria saccharina) jest bohata na mannit (12·15%), jenž sušením co bělavý prášek vyvětrává, jehož v Norsku jako cukru užívají; také vaří z ní syrup. — Za pokrm slouží také huspenina z řas Euchema a Sphaerococcus vařená, již Japané a Indové taženou v dlouhá vlákna v polévce pojídají a která sušena jakožto agar-agar i k nám přichází. Z „ceylonského mechu“ Gracilaria lichenoides připravují Japané nudle dšin-dšen.

Z Porfyry, na skalnatém pobřeží západní Evropy v zimě nasbírané, vaří se tmavohnědá polotekutá massa, jež co oblíbený marine sauce, někdy s malou přísadou octa neb šťávy citronové, do obchodu přichází.

Rostlinnou vyzovinu, v obchodu v tyčinkách přicházející, připravují Číňané a Japané z rozličných mořských řas. — Jedlá země mnohých národů skládá se hlavně z řas Diatomaceí. V Číně vypravují již nejstarší pověsti o jedlé zemi a kamenném chlebu v čase neúrody pojídaném. Také Laponci, Tungusci a Otomaci v čas nouze jedlou zemi s moukou na chléb míchají.

Konečně kromě píce pro dobytek poskytují mořské řasy i hnojivo. Hlavně na západním a severozápadním pobřeží Francie, na britských ostrovech zvláště v Irsku užívá se k tomu účelu všech řas, ač dává se přednost přece čepelnatce.

Na dně Bodamského jezera rostoucí parožnatky železnými hraběmi se loví a ve velkých hromadách na slunci a větru suší, načež se jich za hnojiva užívá.

Některé řasy dávají také důležité léky, jako známý karragen pro děti a rekonvalescenty, pocházející od puchratky (Chondrus crispus).

Pode jménem „Muscus helminthochortus" známa je směs as třiceti druhů rozličných řas (ku př. Corallium, Polysiphonia, Alsidium, Laurencia, Ceraminium), jíž dříve proti červům se užívalo; nyní slouží ještě, protože obsahuje iod, za domácí prostředek hlavně proti voleti.

V lagunách benátských sbírají Gracilarii confervoides a co prostředek proti úbytím do obchodu ji posýlají. Chaluh, porostů a žabích vlasů užívá se již od nepaměti jakožto chladících obkladků při zimnici a zapáleninách.

Odvaru Sargassum užívají Jihoamerikané proti kurději. Nejnověji odporučuje se lihový extrakt chaluhy (Fucus serratus) proti otylosti a v Anglii připravují z ní, pro obsah iodu, praeparaty proti krticím.

Plocamium coccineum obsahuje červené barvivo, jež Římanům za barvu a líčidlo sloužilo. Gleiopeltis tenax dává s horkou vodou gallertu, jíž Číňané co kližidla a škrobu užívají.

V Škotsku dělají z čerstvých os Hafgygie střenky na nože. Na mnohých ostrovech dělají z řas uhlí k filtrování, ku hlazení bílého skla a odbarvování vína. Také poskytují palivo. Mnohé, hlavně chaluhy, spáleny na popel „kelp" u Škotů a „varek" u Normanů zvaný, poskytují sodu, iod a brom. Sodu připravují na francouzském a anglickém pobřeží a v Anglii z ní dělají též jemné sklo.

Leštivý lupek rozsivek slouží ku broušení kovů, přípravě skla a kameniny. R. 1791 užil Vlach Fabroni toskánské horské mouky ku přípravě plovoucích cihel, a ze 3 částí nitroglycerinu a jedné části horské moučky připravil Švéd Nobel 1867 dynamit.

Hledíme-li k botanickému roztřídění, náležejí řasy (Algae) s houbami k rostlinám stélkatým (Thallophyta) a liší se od oněch pouze tím, že obsahují chlorofyll, kteréhož houby postrádají.

O houbách a jejich významu pro člověka pojednal jsem krátce již v letošním lednovém sešitě „Květů"; nyní chtěl jsem seznámiti čtenáře ve stručném přehledu i s druhou skupinou rostlin stélkatých, s rozličnými druhy řas, a okázati četné vztahy těchto podivuhodných, drobnohledných i obrovských, v úžasném množství rozšířených rostlin ke člověčenstvu.

* * *

Markétin list.

Povídka
od
Enrica Castelnuova.
Z vlaštiny přeložil A. Koudelka.

Jest prosincový večer. Pan Maxmilian Nebioli, šedesátník, jenž nosí paruku a brejle, sedí u stolu v jídelně a čte „Gazetta di Venezia", naříkaje na petrolejovou lampu brzo, že nesvítí dosti jasně, brzo zase, že kouří nebo bliká. Paní Gertruda, jeho choť, sedí v pohovce u kamen a spí, nebo aspoň se tváří jakoby spala.

Venku jest hanebný čas. Prší, padá sníh a severní vítr fouká, až člověku zuby drkotají. Jest noc, v jakou „beati possidentes" zakryvše se peřinami, z pokrývek vykukují za filantropických řečí: „Ubožáci, kdož nemají ohně, aby se ohřáli, ni šatu, by se přikryli, ni sklenice vína, aby rozproudili krev! Ubožáci, ubožáci! . . ."

Po té zívnutí, založení rukou a vše jest odbyto.

Některou chvíli vítr je tak silný, že se chvějí lampy na stropu zavěšené a záclony v oknech se kolébají. Plamen v těch kritických okamžicích vždy silněji se zachvěje a pan Maxmilian vždy hlasitěji zabručí, a naříká na děvečku, že neumí ani dobře okna zavříti.

„Třeba na novo přiložiti do kamen," pravil pojednou, obrátiv se k choti. Paní (kteráž jest ho poslušna jako psík svého pána) povstala z pohovky, zatáhla za zvonek a vrátila se pak na své místo. Bedlivý pozorovatel byl by znamenal dvě věci: zaprvé, že paní Gertruda má oči červeny; za druhé, že paní Gertruda povstavši z pohovky, kráčela ke zvonku tak, aby jí manžel neviděl do očí. Zle by se jí bylo vedlo, kdyby byl zpozoroval, že plakala!

Na panino zazvonění přiběhla Marina, stará komornice, majíc celý nos modrý od zimy, ruce schované pod zástěrkou a hlavu mezi ramena spuštěnou. Marina tvářila se jaksi kysele, bezpochyby nad tím psím časem.

„Rozdělejte oheň," nařizovala paní Gertruda.

„A zavřete lépe okna," dodal pan Maxmilian.

„Vždyť jsou zavřena," pravila komornice.

„Není pravda; pojďte sem a ucítíte, jak zde táhne."

„Ráda věřím, když je venku takový vítr. Měl byste teprve býti v sále . . . Tam je pravá Sibíř!"

„Tu je také Sibíř . . . . Neumíte ani okna zavříti, ani zatopiti v kamnech!"

Marina, jíž Pánbůh obdařil dobrým jazýčkem, chtěla cos odpověděti, ale zadržel ji prosebný pohled paní Gertrudy. Potlačila tedy poznámku a skloniviši se ku dvířkám, naložila do kamen náruč dříví a pomocí klíštěk, měchu a svého dechu rozdělala oheň, jenž vesele zaplál a rozlil jasné světlo po stěnách.

„Pro Boha, otevřela jste záklopku,“ zahoukl na ni pan Maxmilian.

„Myslím, kdybych nebyla otevřela, že by teď světnice byla plna kouře.“

„Znám vás, — neuděláte nic dobře,“ pokračoval pan Nebioli, aby ospravedlnil svou nevěru.

Tentokráte již se nezdržela Marina, aby nevyrazila ze sebe dlouhé „auff“ *) —!“ jehož konec však pohledem paní Gertrudy strnul jí na rtech.

Sotva že odešla, zabručel pan Maxmilian: „Zpurnice!“ Po té zabral se do čtení novin neopomíjeje sem a tam pronášeti o čteném své rozumy: „Arnim byl odsouzen na tři měsíce do vězení. To si dám líbiti! Není možno vládnouti, není-li úcty k vrchnosti. Každý by rád poroučel. Národové nechtějí poslouchati vladařů jako děti nechtějí poslouchati rodičů. To je krásný svět!“

Paní Gertrudě vydral se z prsou hluboký vzdech.

„Co je ti?“ ozval se Maxmilian. „Ztratila jsi řeč? Teď mluví se v mém domě jen povzdechy.“

„Však není také proč býti veselu,“ podotkla bojácně paní Gertruda.

„Již zase začínáš?!“ odvětil nevlídně pan Nebioli, udeřiv časopisem o stůl.

„Vidíš, přece jest lépe, když mlčím!“

„Ovšem že lépe, když... Mluv klidně, tiše jako jiní lidé... jako já... Už zase pláčeš!... Rád bych věděl, co se ti tak zvláštního přihodilo?“

„Nic, nic...“

„Nic... podívejme se na ni!“

„Myslím jen... na krásné svátky, které máme již přede dveřmi.“

„Ale hrome! Snad nejsem já tím vinen, že je špatně strávíme?“

„Kdo to povídá?“

„Řekl jsem já naší dceři, aby utekla z domu? Vydal jsem já ji v ruce darebákovi, lupiči, vrahovi?“

„Ale pro Bůh, Maxmiliane, že jest darebákem, tomu ráda víru dávám, ale lupičem, vrahem...“ ozvala se paní Gertruda se smělostí, jakéž by nebyla hádala do sebe.

A vskutku její manžel po slovech těch všecek se rozčertil: „Ty se ho ještě zastáváš, ty ještě schvaluješ jeho jednání?!“

„Ale kdo ho, Maxmiliane, zastává, kdo...?“

„Není vrahem, není lupičem... A je, pravím ti, lupičem děv; je vrahem, protože zničil rodinu... A ještě nalezá zastanců! Když člověk podá takový rozumný důvod, „panička“ začne se ještě zastávati dobrodruha a neposlušné dcerušky... Rád bych věděl, zda byste byla svolila ku sňatku takovým způsobem, rád bych věděl, zda by váš pan otec mně byl prominul takový kousek! To bylo nějakého uvažování a rozvažování po kolik dní, a málem byl bych býval odmítnut proto, že jsem neměl erbu. Panička byla hraběnkou a za...“

„Ale, Maxmiliane, jak můžeš tak mluviti?“

„A zakládala si na něm tolik, že nejkrásnějším snem jejím bylo,

---

*) Auffo! = ach!

aby aspoň její dceruška stala se opět hraběnkou, aby ji provdala za šlechtice... Tu máš! — Už si našla zetě, šlechtice.“

„Poslyš, Maxmiliane, budiž; ale byli jsme přece jenom ukrutni, byli jsme necitni, že jsme je nechali odejíti... když jsme tak bohati.“

Tu se pan Nebioli teprve rozkohoutil.

„Ani krejcaru jim nedám, dokud budu živ. ne, ani krejcaru! Až umru, pak ať se jich třeba najedí. Vím, že si mnozí přejí mé smrti. Než počkají si ještě, mně se nechce ještě z toho krásného světa. Jen kdyby nebylo stále toho bečení v domě.“

A povstav ze židle, jal se choditi po světnici.

Paní Gertruda povstala též. V jejím nitru zápasila neobyčejná poddanost k muži, jakou v ní pan Nebioli udržoval, s přesvědčením, že jeho přísnost jest upřílišena a že sama dobře nejedná, když mu ve všem ustupuje. Srdce jí pukalo při vzpomínce na dceru, jež byla tolik mil vzdálena a snad neměla ani, co by uchystala na stůl k vánočním svátkům. Byla by jí mohla něco potají poslati, než nedovedla ničeho skrýti před Maxmilianem, a Maxmilian nechtěl ani slyšeti, aby psala nevděčné, nezdárné Markétě. A přece ji tak miloval, byla mu královnou srdce a domu; kdežto se všemi se vadíval, býval k ní laskav, shovívav, dával jí na jevo svou lásku tisíci dary, tisícerým způsobem! A miluje ji posud, jenže tvrdohlavost a tvrdošíjnost mu nedá odpustiti jí. Přicházely také na něho slabé chvilky, ale po nich vypukoval vždy v horší ještě hněv. Pozoruje, že plamen v něm vyhasíná, sám jej rozdmychoval, zlobil se se všemi, ať byli vinni či nic, a když je zasypal pohanou, omlouval se, že toho vskutku zasloužili. Žena bystřejší nežli byla paní Gertruda, nebyla by se ohlédala na ty výbuchy jeho hněvu, byla by jim přikládala pravého významu, byla by je měla za příznaky polepšení, byla by je opatrně odrážela. Ale paní Gertruda ustupovala hned bojácně, a ulehčovala si někde v koutku potichu pláčem. Její jedinou útěchou bylo, že se nikdy nestavěla choti na odpor, že ve všem a všudy jemu vyhovovala. Slabé povahy nepozorují, že též despotové touží někdy po odporu, po odmluvě, a nedávají-li toho na jevo, že to činí jen z té příčiny, aby neztratili pověsti pevných povah u těch, kterým vládnou. Ale toho večera byla paní Gertruda trochu méně bojácna než obyčejně. Ba tak dalece se vzmužila, že řekla slabým hlasem: „Nesměla bych aspoň na tyto svátky? —“

„Ne, ne, pravím ne,“ utrhl se na ni pan Maxmilian a udeřil v klavesy piana. Bylo to křídlové piano, velmi drahé, jež byl před několika lety koupil Markétě. Ale co Markéta odešla, nikdo ho již neotevřel, nikdo nezaslechl již harmonického jeho hlasu. Tu však zazněl z něho dlouhý dlouhý vzdech, který se zdál býti vzpomínkou na prchlá leta a vyvolal v zádumčivé světnici obraz pěkné dívčiny.

Poslední záchvěvy onoho zvuku ztrácely se ve vzduchu, když bylo slyšeti prudké zazvonění.

„Kdo pak to přichází samý večer?“ zvolal pan Maxmilian, stanuv u prostřed světnice jako pes, jenž zaslechl neznámé kroky.

Též paní Gertruda nastavuje ucho.

Otvírají se dvéře.

„Že ta blbá děvka otevřela, aniž se dříve přesvědčila, kdo to!“ podotkl Nebioli, jenž na vše hleděl a vše posuzoval svými pessimistickými brejlemi.

Zatím bylo slyšeti venku hlas: „Není třeba mě oznamovati. Představím se sám.“

„Pan doktor Beverani,“ pravila paní Gertruda bleda, všecka znepokojena.

„Doktor Beverani! Co pak asi chce?“ hučel mezi zuby pan Maxmilian, svraštuje čelo.

Dvéře se otevřely a do světnice vstoupil vysoký, silný muž, maje límec od kožichu až po uši vyhrnut, klobouk na hlavě a ruce v kapsách. Z kožichu, se střechy klobouku stékal v kapkách rozpuštěný sníh.

„Dobrý večer! dobrý večer!“ pravil nově přibylý. „Prosím za odpuštění, vstupuji-li tak, ale venku je taková zima, že jsem neměl ani té nejmenší chuti svléci kožich.“

Pan Nebioli měl sice sto chutí vyhoditi nezdvořáka, jenž přišel pomazat a pošpinit jeho jídelnu, ale doktor Beverani byl váženou osobou, domácím lékařem, druhem jeho z akademie, šlechticem; nebylo by bývalo tudíž slušno ukázati se nezdvořákem. A nad to návštěva jeho nebyla jistě bez důležité příčiny; sám pan Maxmilian jevil zvědavost.

Doktor složil klidně na jednu židli svůj kožich, na druhou položil klobouk a po té postavil se zády ke kamnům.

„Ach, jak tu příjemno!“ zvolal ohřáv se dostatečně. „Dobrý večer, paní Gertrudo, dobrý večer, Maxmiliane!“

Paní Gertruda opětovala bojácně pozdrav „dobrý večer“, kdežto její choť zabublal cosi nesrozumitelného.

Ale doktor Beverani, jakoby nepozoroval chladného přivítání, pokračoval: „Blahoslaveni ti, kteří mohou náručím dříví pošinouti teploměr o 12 stupňů! Venku jsou tři neb čtyři stupně pod nullou. Byl jsem právě u chudáka, jehož děti se třásly celé zimou, že mi jich bylo až líto. Bydlí v přízemí, v oknech není ani jedinké tabule, krb vyhaslý, podél zdi dva slamníky beze všech peřin vyjma několik hadrů ... Na židli seděla stařenka, zamotaná v roztrhaný shawl, nemocná horečkou. Pozdravila by se ještě, kdyby šla do nemocnice —“

„A proč tam nejde?“ vskočil mu do řeči jaksi rozmrzen Nebioli.

„Protože matka dítek minulého roku zemřela, a ve dne, když otec pracuje, kdo by ošetřoval, kdo by hlídal ta stvořeníčka? Ha! Kdo sedí hezky v teple u kamen, tomu se lehce filosofuje a několika frásemi vše odbude ... Ale kdo patří na vše z blízka, ten vidí, že třeba jim více pomocné ruky nežli rady .... Komunisté mají nepravdu, než přece jednou v roce, a to v zimě, stávám se i já komunistou —“

„Třesky plesky,“ vskočil mu do řeči opět pan Nebioli, — „ale odpusťte, snad jste nepřišel, abyste mi tu trousil svými rozumy?“

„Bůh uchovej! Ač bych byl opravdu vás a paní Gertrudu rád zase jednou spatřil, nebyl bych sem přece přišel bez vážné příčiny v tom větru a sněhu.“

„Svatá Panno!“ zvolala paní Gertruda, „tuším neštěstí.“

„Jaké pak neštěstí?“ zakřikl ji muž, chtěje jak obyčejně křikem zakrýti nepokoj, který se ho samého zmocnil. A byl by dále vedl svou, kdyby se nebyl rychle ujal slova doktor Beverani.

„Ne, ne, paničko,“ pravil, přiblíživ se k ní a uchopiv ji za ruce, „nestalo se žádné neštěstí. Mám vám jen odevzdati list —“

„List? Mně?“ přerušil ho Maxmilian.

„Vám i vaší paní... Osoba, která jej psala, chce býti jista, že vás list došel... Psala také, že —“

„Nechci ničeho viděti!“ vykřikl Nebioli obrátiv se v jinou stranu. „Už vím, kdo to píše; osoba ta pro mne jest mrtva.“

Paní Gertruda byla by za to nevím co dala, kdyby se byla tak vzmužila a převzala sama list od doktora, otevřela jej a zlíbala ty její řádky; ale byla slaba: nevěděla nic lepšího nežli pláčem si uleviti. Zakryla si obličej rukama a dala se do vzlykotu. Doktor ani v nejmenším se nerozehřál při nevlídných odpovědích tvrdohlavého starce, nýbrž vytáhl klidně z kapsy list a pravil: „Vy přečtete ten list, Maxmiliane.“

„A já vám pravím, že ne,“ odvětil on, pohlednuv úkosem na obálku, kterou byl doktor ke světlu přistrčil.

„Tož aspoň dovolíte, aby si jej přečtla vaše paní.“

„Nedovolím.“

„Nuže, přečtu jej tedy sám. Markéta mi odpustí. Dejte mi donésti svíčku, neboť při petrolejové lampě nečítávám...“

„Ale pravím vám, že...“ počal znovu pan Maxmilian, ale v tom již ho přerušil doktor, řka: „Myslím, že domácímu lékaři bude dovoleno, aby si dal donésti svíčku a přečetl list. Paní Gertrudo, buďte té lásky a zazvoňte na služku.“

„Není třeba,“ pravil hrdě stařec. A obrátiv se ku Gertrudě: „Chce-li míti svíčku, rozži mu jednu; na kredenčním stolku stojí dvě... Co tu stojíš jako boží umučení? Svatá Panno Maria!“

Doktor držel posud v ruce list, když mu jej pojednou pan Maxmilian vytrhl z ruky.

„Víte, kam ten list přijde? Do kamen.“

Ač doktor Beverani byl jist, že hrozba ta zůstane jen hrozbou, přece pohledl na svého klienta tak, že se zdál pohledem tím přimagnetisován a pošinoval list, jehož obálku na tisíce kousků roztrhal, z ruky do ruky. Zatím marně se namáhala paní Gertruda, aby rozsvítila. Ruce se jí třásly, že nemohla pevně přidržeti sirky u knotu.

„Dovolte, paničko, abych si rozžehl sám,“ ozval se laskavě doktor. „Sedněte si a zotavte se.“

„Ta husa potřebuje plýtvati časem,“ podotkl pan Maxmilian rozdělav list a přeběhnuv jej spěšně.

„Dvanáct kaněk! A to písmo! Nezdárná, nepovedená dcera ve všem i v krasopise!“

A hodil pohrdlivě list na stůl.

„Na to jsem tu já,“ pravil doktor nesa v jedné ruce svícen a v druhé židli ke stolu.

„Zdaž jste mi nedovolil, abych vám přečetl list?“

„Chcete-li čísti, učiňte si pohodlí. Ani já ani má choť nečekáme na list, nechceme znáti jeho obsahu. Já budu dále čísti noviny,“ odvětil Nebioli, ale poněkud už mírněji. I usedl si dělaje, jakoby byl všecek zabrán do čtení.

„Nuže dobře,“ pravil doktor nedávaje se másti. Přišoupl lenošku paní Gertrudy ke stolu a pokynul jí, aby si na ni usedla; pak vytáhl z náprsní kapsy brejle, očistil je, nastrčil je na nos a začal:

„Drahý otče, drahá matko!

Po tolika měsících opět vám píši. Vím, že mi neodepíšete a neosměluji se vás žádati, abyste mi odepsali, neboť už na dobro vzdala jsem se naděje, že bych od vás dostala list anebo vás ještě někdy spatřila; nechci však sama vzbuditi ve vás domněnky, že jsem na vás zapomněla, že vás již nemiluji.“

„Může-li býti drzejšího úvodu,“ zahučel pan Maxmilian, pozvednuv očí nad noviny. „Ostatně má pravdu.“

„Hleďte si své politiky,“ pravil doktor. „Neplačte, paničko, neplačte.“

A dal se znova do čtení.

„Jsem tak zaměstnána, že bůh ví kdy dopíši tento list, který dnes počínám; proto také neudávám data. Ale přece bych ráda, aby vás došel před Vánocemi, před narozením Páně, při kterémž jménu probouzí se v mé hlavě roj myšlenek a vzpomínek. Jak ta leta letí! Zdá se mi, jakoby tomu bylo včera, co jsem byla děvčátkem, a ubohá stařenka, vykukujíc ve svém velikém, bílém čepci ze své světničky, tajemně na mne kývala hlavou, a podávala mi ze svého kapsáře novou „pannu“. Zdá se mi, jakoby tomu bylo včera, když jsem s maminkou strojila vánoční stromek, a strýčkové a tetičky přicházeli k nám na štědrý večer. Tu býval též tatínek veselé mysli, a já říkala všem: pravda, že tatínek není mrzout; pravda? On se tomu smál. Ještě mi v uších zní kostelní zvonek, při jehož zvuku otvíral se duši mé nový svět a naplňoval ji líbeznými, jasnými obrazy, tak že jsem si přála věčně tak sníti, a ráno, když jsem se probudila, jak jsem byla ráda! Ach! Stařenka umřela, strýčkové a tetičky zmizeli, já vyrostla v pannu a odešla také od vás.“

Pan Maxmilian poškrabal se na krku a odkýchl si.

„Pozdrav pánbůh!“ pravil doktor.

„... a odešla jsem také od vás. Když nejsem, tatínku a maminko, s vámi, přijměte aspoň ode mne mé srdečné přání k nastávajícím svátkům a novému roku. Kéž přinese vám mnoho radosti, kéž byste zapomněli v novém tomto roce všech bolestí!“

„Slova, holá slova... Original jejich naleznete v každém Gratulantu,“ zvolal Nebioli.

„Největší bolest, vím, způsobila jsem vám já, zadala jsem své srdce proti vašemu přání, a když jste se nedali obměkčiti, neposlechla jsem vás. Byl to první můj vzpurný krok, ale, přiznávám se, byl to vážný, velmi vážný krok. O drazí rodiče, kdybych vám řekla, že bych byla život za to dala, abych vám uspořila slz, nevěřili byste tomu...“

„Ovšem že ne.“

„... A přece mluvím pravdu. Ale co jsem vám nemohla obětovati, bylo mé slovo, neboť přísahu není lze odvolati; milovalať jsem Hugona z celé své duše, miluji ho posud a domnívám se, že ho budu tak milovat až do posledního svého vzdechu; bůh mi popřeje té milosti, bych spíše zemřela než, aby má láska k němu vychladla, nebo aby vychladla láska Hugonova ke mně.“

„Jako v románu! Tuť máte to ovoce, když dáte děvčatům čísti špatné knihy. Ale má choť...“

Tu setkaly se oči páně Maxmilianovy s očima ubohé paní, které byly plny slz a z nichž vyzírala bezútěšnost tak veliká, že přeťala mu v polovici větu, a on uchopiv noviny, ukryl v nich obličej jejím neskromným očím. Namáhal se, aby něco přečetl, ale nebylo možno, držel list tak, že mu byl spíše stínidlem nežli lektyrou.

Doktor Beverani dělal, jakoby toho všeho nepozoroval a četl dále:

„Ostatně, jakákoli byla má vina, přece jsem doufala, že mi po měsících odpustíte, že mne přijmete opět ve svou náruč; čekala jsem slovíčka od vás, čekala jsem aspoň výčitek. ... O! mlčení jest horší než výčitky ... Dosti! ... Nestěžuji si do vás, nestěžuji si do vaší tvrdosti...“

„Aha, podívejte se, úlohy se změnily, teď jest ona věřitelkou,“ pravil Nebioli, aniž byl své postavení změnil.

„Ne, vy jste stále mým dobrým otcem a mou dobrou matkou, i představuji sobě, že s vámi rozprávím, jako tentokráte, když jsi ty, tatínku, chodil se mnou na procházku do města, a když jsi ty, matinko, vycházela se mnou až do zahrad. Pamatuješ se na to? S kým vycházíš nyní, matinko? Vodíš snad s sebou Marinu? O, v zimě jak veselé, spokojené dni trávila jsem doma! O, těch krásných, modrých hor za kupolí Panny Marie!... Tu v té samotě, kam ani za dvě hodiny člověk na mezku nedojede, chodí lidé jen na tak zvané „valy“, jinam není kam. Dvě řady platanů, čtyři dřevěné lavičky, a vůkol všude hory, a dole v údolí chudičká vegetace a potůček, nebo lépe řečeno, strouha. Slunce spěchá, seč mu jen sil stačí, přes ty vysoké, kamenité, nevlídné hory, tak že tu máme o dvě hodiny dříve večer. A když slunce zapadne, jak chladno tu, jak mrazivo! Brrr!

Proto chodím velmi málo na procházku. Hugo jest všecek zemdlen, když přijde domů, a já neméně. Pracuji od božího rána až do večera. — Musím přestati, však se k tomu ještě vrátím.

Odskočila jsem na chvilku, zda byste uhádli kam? Polévka začala se vříti, musila jsem ji odstaviti. Píši Vám z kuchyně. Jak zcela jinak vypadala má pracovna s vycpanými židlemi! Celý náš byt pozůstává z kuchyně a komůrky — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

Mezi předcházejícím řádkem a tímto uplynuly celé dva dni. Neměla jsem ani chvilky kdy. Hugo ležel nemocen horečkou. Věděl, že mám za rámcem list na vás, i pobádal mě, bych jej dopsala, ale byla jsem tak polekána, že jsem nemohla ani péro v ruce udržeti. Bohu díky, již je po všem.

Aha! právě mi připadá na mysl, že jsem chtěla mamince říci, že se stane nejlepší hospodyní, když povede vše sama... Že děvečky nemám, uhádli jste snad už; děvečka domácí mé paní přijde ke mně vždy ráno na hodinku, po té ostanu sama doma. Naučila jsem se zametati, práti, vařiti. Zejména v posledním činím úžasné pokroky. Hugo mi stále říká: kdyby byla „materia prima", jak dobrá jídla vycházela by z rukou tvých! Ale toho, co nazývá „materia prima", není . . . Mnohdy, svěřuji se jen vám s tím, po 25. nebo 26. měsíce jest nám hned ráno říci „vale" obědu. Ani věřiti tomu nebudete . . ."

„Ubohá Markéta!" zvolala vzlykajíc paní Gertruda.

Doktor přestav na okamžik čísti, pohledl tam, kde seděl pan Maxmilian. Ale ten byl ukryt za novinami.

„Konečně jest tu den výplaty. Vskutku krásná výplata! S 75 liry a 45 centesimy máme vystačiti celý měsíc."

„Tím hůře pro ni!" vzkřikl Nebioli, dodávaje hrubosti svému hlasu. „Proč opustila dům? Proč opustila své rodiče?"

„A za 75 lirův a 45 centesimů musí ubožák učiti celý měsíc šedesát kluků, hloupých a rozpustilých, již mají za otce ještě větší hlupce a darebáky. Místní sekretář nepozdravuje mého muže, že neuznal jeho syna za hodna vyznamenání, syna, jenž se za celý rok nenaučil ani správně napsati „caro" bez „h". A kostelník žehrá na něho, že se vysmál jeho „princovi", když jednoho dne ve škole řekl, že Tibera jest hlavním městem Italie. Lazebník konečně připisuje propadnutí svého prvorozence při zkoušce menší známosti s panem učitelem! Sama se bojím, že pravdu má brigádník, Lombardaň, který vždy, když mne potká, říkává: „Věřte mi, paničko, tato krajina není pro vás."

Chtěj nechtěj musila jsem učiniti známost s místními paničkami. Znám jich asi dvacet; deset z nich neumí zúplna nic čísti; deset jich dovede čísti tisknuté, ale jen čtyři také psané. Psáti znají ze všech jenom čtyři. Po mém příchodu povstalo mezi nimi hrozné rozhořčení proti mně, že se nosím příliš elegantně, a jednou v neděli, když pan farář kázal proti nádheře, všech zraky obracely se po mně. Byla jsem tenkráte oblečena ve fialový piquet, který si mně minulého roku o Vánocích koupila . . . Nyní netřeba se ti báti, matinko, že bych hřešila marnivostí. Prodala jsem své fialové šaty jednomu kupci, svůj pláštík, své korály . . . ach! korály musila jsem prodati; darovala jsi mi je, když mně vypršel osmnáctý rok, než co dělati? Nezbytné, nalehavé výlohy . . . Zkrátka, teď nosím se jak ostatní, ač mi činí čest tvrdíce, že mám cosi, co oni nemají. Mám prý „chic", pravila paní soudcová, která zná asi dvě francouzská slova.

Mluvíc právě o francštině — teď byste mi nevytýkal, tatínku, že ležím stále ve francouzských knížkách. Tu není knih v žádné řeči vyjma nějakou tu modlitební knížku a snář. V kavárně berou si dva časopisy, třetí béřeme my (jediný náš přepych), zda byste uhádli, který? „Il Rinnovamento"; předplatilť se na něj Hugo ještě s jedním svým známým mně k vůli. Když ten list dojde do naší samoty po dvou dnech cesty, zdá se mi, že přichází nějaký přítel podat mi zprávy o mých Benátkách, o mých rodičích, a žehnám tomu, kdo vynalezl noviny. Přečtu je od začátku až do konce: čtu stav obce, manželstva, úmrtí, čtu denní zprávy, čtu popisy bálových slavností, serenad na canalu „Grande", tak že žiji zase na náměstích, v polích u tajemných potůčků. Cítím, že mi vstupují slzy do očí, ale stírám je honem, neboť chudáci — a chudou přece jsem nyní — nemají kdy plakati, nemají kdy sníti. A pak —

Ano, vzala jsem si do hlavy, že teprve v doušce sdělím vám tu velkou událost, než nemohu se více zdržeti a péro píše jaksi samo od sebe...“

Doktor Beverani učinil kratinkou přestávku, paní Gertruda pohledla na něho všecka uleknuta a pan Maxmilian nastavil ucho.

„Ta velká událost jest, že jsem 15. minulý měsíc právě o 9. večer porodila hošíka —“

Pan Nebioli upustil noviny, paní Gertruda povstala a pokoušela se čísti přes rameno doktorovo v listě, který měl před sebou rozložený; ale její slabé oči, plny slz, neviděly ničeho kromě spousty písmenek a čár.

„Hošíka!“ zvolal pan Maxmilian. „Jak to?“

„Bezpochyby jak ostatní ženy,“ odvětil ironicky doktor. „Ale snad ona sama poví nám více.“

A jal se znova čísti.

„— hošíka, který ač se narodil po sedmi měsících...“

„Kdy že se vdala Markéta?“ ptal se broukavý stařec drsně své choti.

„Což pak nevíš? V květnu,“ pravila paní Gertruda.

„Teď máme měsíc... honem, který?... Máj, červen, červenec, srpen, září, říjen, listopad, prosinec... Ale to si pospíšila —“

„Nechte toho,“ pravil doktor. A dal se znova do čtení:

„... který, ač se narodil po sedmi měsících, jest zdráv a silen jako buk; a nazvala jsem ho Maxmilianem.“

Pan Nebioli pokrčil ramenoma na znamení lhostejnosti, ale v tom kýchl dvakrát velmi silně, a povstav ze židle jal se choditi po pokoji.

„Maxmiliane,“ pravila hluboce dojata paní Gertruda, „slyšíš? Dala mu na křtu tvé jméno.“

„Komedie! komedie!“

„Doktore, promluvte s ním rozumné slovíčko,“ prosila polohlasitě ubohá paní.

Ale doktor kynul jí, že bude lépe dočísti list.

„Nečekali jste, že se stanete tak brzo dědy, a budete divně souditi, že v druhých listech nezmínila jsem se ani slůvkem o tom, co se chystá! Měla jsem to učiniti, ale nevím sama, proč jsem si vzala do hlavy, že vás překvapím hotovou událostí. Nad to doufala jsem, že mladý ten tvor bude mužský (my ženy jsme tak nešťastny), i domnívala jsem se, že se snad, tatínku, obměkčíš, že vyjasníš zachmuřené čelo, až ti budu moci říci: vnuk se ti narodil. Z lásky k němu, tatínku, když ne z lásky ke mně, neboť on chrobáček není ničím vinen. Ručinky jeho jsou čisté, oči nevinné jako jiných dětí; o! proč se mu tedy dostalo při vstoupení na svět méně lásky, méně úsměvu, proč méně polibků ho uvítalo? Uzavřel-li jste nitro své na věky mně, o, nezavírejte je aspoň jemu! Naučím ho vás milovati, první modlitba, která splyne s jeho růžových rtíků, bude za vás; dovolte, abych mu mohla říci, že ho máte rád, že vyslovujete někdy v domě, v kterém jsem se narodila, s laskavostí jeho jméno, že mu posýláte pozdrav po ptácích, kteří letí o závod s mraky, že ho poroučíte dobrému bohu, ochranci dítek.“

„Ach, doktore, doktore, nemohu se již více přemoci,“ zvolala paní Gertruda a vypukla v usedavý pláč.

„Ty ženské neznají nic jiného nežli plakat,“ křičel Nebioli, jenž chtěl se ukázati necitelným. „Nech ho dočísti pro bůh... dále, dále, Beverani... Má paní dcera má péro jako jazýček.“

I jal se přecházeti pokojem na dél a šíř, pohlédaje chvilkami na svůj stín na zdi a dávaje často na jevo, že jest silně zachlazen.

Doktor promluvil s paní Gertrudou několik laskavých slov, a po té pokračoval:

„Lidé tvrdí, že jest mi podoben, jakoby mi z oka vypadl; já toho nevím, vím jen, že jest velmi hezký! Můžete si mysliti, že ho kojím sama; než bych nalezla kojnou, bylo by mi třeba půl provincie zchoditi, a mimo to, kde vzíti peněz, abychom jí mohli zaplatiti. Tu v té krajině osvědčuje se stále pravdivost přísloví: „Boha vzývej, sám ruky přikládej!“ Kdyby tu maminka byla, vypravovala bych jí několik podrobností o tom velkém okamžiku. Pomyslete si, že tu babek není, ale je tu asi dvanácte žen, které v takových okamžicích nabízejí vám své služby a ohlušují vás svým křikem a svou radou. A když se nemohly dohodnouti, daly se do hádky, ba až do rvačky. Hugo byl nucen použiti násilí a vyhnati je z komůrky; byl nucen učiniti výpad jako kdysi, když byl vojákem Savojské jízdy. Když jsme ostali sami, byl bled, chvěl se na celém těle, i ptal se mne: „Markéto, jak se ti vede? Mám snad přece zavolati některou tu megéru?“ — „Ne, probůh,“ odvětila jsem, „obejdeme se bez nich.“ I uchopila jsem ho za ruku, a hleděla na něho, on pak na mne maje oči plny slz; i vzdychal: „Markéto! Markéto!“ — Před okny zatím řvaly dvě nebo tři z těch drzých meger a volali na Hugona: „Pane, tak si počínejte.“ — „Ne, tak.“ — „Nevím, které z těch čarodějnic poslechl; vím jen, že se mi za chvíli po té ulevilo a že jsem zaslechla pláč, který mi pravil: jsi matkou.“

Od té chvíle (uplynulo asi 25 dní) jsem se zcela změnila, rozumím teď všemu, co psáno o lásce mateřské, či lépe řečeno, poznávám, že nedá se to vypsati, nýbrž že to musíme cítiti. Buduji tisíce větrných zámků, myslím si, že jsem nejbohatší osobou na světě i nepřeji si ničeho více jen dvou věcí: dosíci vašeho odpuštění a viděti Hugona méně nedůvěřivého. Pozbyl hodně mnoho veselé chuti, která mu činila posud jeho postavení snesitelným, bojí se o moji budoucnost, o našeho Maxmiliana, a mnohdy postojí s hošíkem v náručí za hodnou dobu, nepromluviv ani slovíčka. Ach! slyším jeho kroky. Myslila jsem, že dokončím už dnes list, ale není možno — — — — — — — — —

— —

„Chápu se opět péra všecka trnouc nad tím, k čemu se Hugo odhodlal. Učinil vážný krok, ale pravil: „Nouze železo láme.“

Včera byl smutnější než obyčejně. Šel ke kolébce dítěte, jež spalo, sklonil se k němu a políbil je, po té pohledl na mne dvakrát, třikrát, jakoby mi něco chtěl říci, ale jakoby se bál. — „Hugo,“ pravila jsem mu s výčitkou, „mohl bys mi něco zatajiti?“ — „Poslyš,“ pravil a objal mě kolem krku, „nemohu tu déle žíti, zničil bych zde úplně své zdraví a ducha, a pak hrají ještě o mne, hrají o kousek toho mého chleba. Místní sekretář a několik radních pánů nepřejí mně, i spikli se, že mi vezmou místo a dají je některé své kreatuře. Má důstojnost nutila mě, abych zadal za propuštěnou. — „A ty's už zadal?“ přetrhla jsem jeho řeč. Usmál se trpce. — „Ale co dále?“ — „Co?“ odvětil. „Vyhledám si nové hnízdečko.“ — „Poslyš, můj drahoušku,“ pravil po chvíli, „kdybych byl nucen několik měsíců, nějakou delší dobu honiti se světem za štěstěnou, myslíš, že by tobě a našemu synkovi poskytli tvoji rodiče přístřeší a útulku?“

„O, ano, ano!“ zvolala paní Gertruda vzlykajíc.

„Co že?“ osopil se na ni hrubě pan Nebioli. „Já poroučím, já rozhoduji. Dopustila bys tomu, aby ten svůdce naší dcery poslal ji teď samu s děckem nám na krk? O! vidím už, jak to dopadne... hned z počátku jsem tušil, že to tak dopadne... Když se blázen ožení...“

„Dovolte, abych dále četl,“ přerušil ho doktor. „Zbývá ještě stránka.“

„Zbledla jsem asi jako stěna, neboť Hugo honem si usedl vedle mne a jal se mě chlácholiti. Přivinula jsem se k němu a pravila mu vroucně, laskavě, že nikdy nepřistoupím na to, abych ho opustila třeba jenom na den, na hodinu, na minutu, že kamkoli půjde, půjdu i já, že bez něho dlíti v oteckém domě, daleko od něho, ubohého, bloudícího světem, zdálo by se mi zločinem, příliš drahým výkupem vašeho odpuštění.“

„Jest možno, že tak odvětila,“ podotkl pan Maxmilian. „Jsou takové povahy.“

„Krásná povaha, sám tomu dáváte,“ pravil doktor, nepozvedaje očí z listu.

„Ale, pro lásku boží, co se přece stalo?“ tázala se úzkostlivě paní Gertruda.

„Hned, hned se toho dovíme,“ odvětil doktor.

„Jeho tvář,“ tak píše Markéta dále, „vyjasnila se, z čela zmizely mraky, z obličeje vrásky, které mu neustálé starosti byly vyryly, zářil všecek krásou a mladostí jak onoho dne, kdy jsem mu zadala své srdce. — „Čekal jsem to,“ pravil líbaje mě. „Nezáleží ti tedy vskutku na ničem tolik jako na mně? — „Na ničem.“ — „Šla bys se mnou i mimo Italii?“ — „Třeba až kraj světa.“ — „Nelekáš se moře?“ — „Ne.“ — Tu vytáhl z kapsy list, který mu poslal jeho přítel z Janova, na něhož se byl obrátil, aby mu nějaké místo opatřil. „Šel bys do Buenos Ayres?“ ptal se ho přítel. „Jest tam uprázdněno místo ve vlašském domě. Deset tisíc franků platu, byt a zaopatření pro celou tvou rodinu. Přistupuješ-li na to, připrav se na odjezd s parníkem, který 28. tohoto měsíce vypluje z přístavu.“

„Jdou do Buenos Ayres! Jdou do Ameriky!“ vykřikla zoufale paní Gertruda. „Maxmiliane, to není možno... Maxmiliane, promluv, probůh, slovíčko!“

Pan Maxmilian přestal procházeti se a přistoupil k doktorovi. „Mlč přec aspoň ještě chvilku, Gertrudo,“ pravil ku své choti, „počkej, co píše ještě dále.“

Hlas jeho zněl zcela jinak než obyčejně; on, jenž nepromluvil nikdy, aby někomu něčeho neporoučel, zdál se teď takřka prositi. Paní Gertruda uchopila ho za ruku a pokryla ji polibky a slzami: „Maxmiliane, probůh, rci, že nedopustíš, aby jediná tvá dcera odešla do té vzdálené země...“

Přirozená náhlost Nebioliho nabyla zase vrchu. „Budeš mlčeti? Necháš ho dočísti nešťastný ten list?“

Paní Gertruda byla tak zvyklá poslouchati, že jí ani teď nevstoupilo na mysl, aby se postavila na odpor; zamlčela se, ale tiskla stále ruku chořovu.

„Hned jsem si vzpomněla na vás,“ četl dále lékař pohnut, „i pravila jsem Hugovi: „A co moji rodiče?“ — „Zdaž nezavřeli před tebou dveří?“ odvětil. — „Pravda.“ — „Zdaž nenechali listy tvé bez odpovědi?“ — „Pravda, pravda pravdoucí.“ Chvíli jsem ještě váhala, po té však pravila: „Přistup na návrh přítelův a chystejme se k odchodu.“ Vrhl se mi kolem krku a —“

„A je darebák,“ zasípěl jako had pan Maxmilian, vytrhnuv se choti a porážeje k zemi vše, co se mu namanulo.

„Nemá na tom dosti, že uloupil děvče, ještě je chce unésti za moře, chce je usmrtiti námahou, útrapami ..... Měsíc po porodu, s dítětem u prsou, nutí ji k takové cestě, kterou sotva nejsilnější mužský vydrží. — A takového darebáka nedají na galeje, nezavrou ho —! Ale vy, Beverani, vy ho litujete, vy se ho zastáváte, není-liž pravda?... Neřekl byste mi své mínění v té věci?“

„Mé mínění —“ odvětil doktor, „jest, že třeba dočísti ještě zbývající půl stránky; pak vám povím, co bych učinil na vašem místě.“

„Budou to bez toho jen holé frase — ty směšné laskavosti, jimž tak krásně odpovídají skutky. — Moderní morálka!“

„Vrhl se mi kolem krku,“ jal se doktor znovu čísti větu již přečtenou, „a líbaje mne šeptal: Ty's anděl. — „Ne,“ bránila jsem se, „ne, jsem jen ženou, tvou milovanou ženou. Než prosím tě o jednu věc. Vyjeďme z domu o den dříve a zdržme se den v Benátkách. Dříve než opustím Evropu, jíž snad už více nespatřím, nutno, abych ještě jednou spatřila své rodiče.“ Políbil mě znova a svolil k mému přání. Přichystali jsme vše a urovnali. Dnes jest 19., sobota. V pondělí vyjedeme odtud a přijedeme do Benátek ve středu k páté hodině večer.“

„Pozejtří!“ zvolali zároveň pan Maxmilian a paní Gertruda.

„Ve středu obejmu zase svou chovanku,“ křičela, tleskajíc radostí v ruce, komornice, jež byla v tom po tichu do světnice vstoupila.

Pan Maxmilian se obrátil, aby ji zakřikl, ale nemohl pronésti ani slovíčka.

„Ještě dva řádky,“ podotekl doktor. I četl:

„Nejprve nalezneme si nějaký byt, a po té půjdeme k vám; myslím, že nás přijmete; zatím posýlám vám sto polibků. Ah! můj list pln jest chyb, ale nemám již kdy opraviti jej, neboť musím dohlédati na své kufříky. S bohem, s bohem též od Huga. Právě se probudil můj klučina a volá po mně pláčem .... Snad posýlá vám též on pozdrav.

Markéta.“

„Tedy, Markéta bude tu pozejtří... bude s námi slaviti vánoce," pravila paní Gertruda, která si z celého listu zapamatovala jen to, a tomu ještě jaksi věřiti nechtěla.

„A přijde též on? Budu muset přijati také jeho?" podotekl pan Maxmilian jako sám pro sebe. „Toho psa, jenž ji chce unésti do Buenos Ayres!"

„Co do Buenos Ayres?" přerušil ho doktor, povstav ze židle, „Víte, jaké jest mé mínění v té věci? Bytem vaší dcery a vašeho zetě musí býti váš dům, ne hospoda, a když tu jednou již budou, nesmíte je pustiti; hrál jste si již dosti dlouho na tyrana, dosti jste již potrestal svoji dceru."

„Snad jsem ji neměl ještě za to chváliti?"

„Že se vdala proti vaší chuti, dopustila se chyby — to rád připouštím, ale konečně vdávají se děvčata sama sobě k vůli a ne k vůli rodičům, a Markéta nalezla aspoň šlechetného muže."

„Nepleskejte, doktore. Krásně to šlechetný člověk, který svede děvče..."

„A pak si je vezme."

„Ano, počítaje na odpuštění slabého otce."

„To pěkně na ně počítal, když se rozhodl odejíti do Ameriky!"

„Bájky! Nevěřím tomu."

„Nevěříte? Tož vám povím, že mi vaše dcera psala prosíc, abych zapůjčil jejímu choti 100 lirů, které mu ještě chybí na zaplacení cesty po parníku."

„A vy jste jí je půjčil?"

„Ovšem, a to na tak dlouho, pokud se neodhodláte, dáti své dceři věno, které jste jí odkázal, aby si mohla založiti se svým mužem, jehož si zvolila, pohodlný život."

„Ale hrome!... Odkud však to, že se jí čím dále, tím více zastáváte?"

„Můj Bože, odtud, že jsem povrchním jen pohledem seznal, že Markéta byla dosti potrestána za svůj čin, a teď teprve shledal jsem, že přestála větší pokání nežli byl její hřích."

„Už vidím, že s vámi nic nesvedu, mluvíte jako Šalomoun," zabručel pan Nebioli. Paní Gertruda byla všecka bez sebe. Neslyšela ještě nikoho tak otevřeně mluviti se svým manželem a nemohla pochopiti, že on přese všechnu úctu k doktoru Beveranimu nerozčertil se tak, jak obyčejně, že všem z něho husí kůže naskakovala. Ale komornice Marina dodávala jí mysli řkouc: „Uvidíte, paní, že povolí. Pán už je takový. Ustupuje-li mu člověk, nic s ním nespraví... A pak míval slečinku vždy tak rád jako pravé své oko —"

Pan Maxmilian obešel ještě čtyřikrát pokoj; po té stanul před svou chotí: „Místo, abys tu prolévala potoky slz, myslím, že bys lépe učinila, kdybys pomýšlela raději na přichystání světnic."

„O, Maxmiliane," zvolala nebohá paní, „tedy svoluješ?..."

„Já ano, ano! A co vy, „panímámo"? Za celý ten boží čas, co jest dcera pryč, neslyšel jsem od vás rozumného slovíčka! Naříkání, bečení, vzlykání a nic více..."

„A dovolil jste mně promluviti?"

„Jděte, jděte, budete se hádati teď, kdy se máte radovati. Ale abych nezapomněl, já chci také něco z toho míti. V podvečer vánočního hodu přijdu k vám na večeři," pravil Beverani.

„O, doktore, buďte požehnán, přijďte jen, přijďte! Vám děkujeme za vše," odvětila paní Gertruda, chápajíc se jeho ruky.

„Hned bych vás políbila," ozvala se komornice, jež milovala svou chovanku jako panenku Marii.

„Teď je již pozdě," odvětil usmívaje se lékař. „Měla jste se rozhodnouti tehdy, když jsem u vás o polibek žebronil."

„Také zmlčíte, co nevíte!" odsekla Marina, pýříc se jako pivoňka.

„Netřeba se vám červenati, vždyť jste mi řekla: ne."

„A vy, Maxmiliane, vy mi nedáte ničeho?"

„Odpusťte, ale nemohu se jaksi vzpamatovati . . . kdybych hlavou o zeď tloukl. Ten list, ta vaše slova . . . zkrátka, myslím na ni, již uzřím po tolikerém odstrkování, po toliké tvrdohlavosti. Však už je to všechno totam . . . ode dneška budu trpělivým. Marino!"

„Co poroučíte?"

„Dones láhev starého cyperského."

„To si dám říci. Třeba jen vypíti skleničku cyperského, abychom na vše zapomněli. Pozejtří o této hodině vypiju druhou s Markétou."

„Markéto, Markéto, co jsi mi spůsobila hoře, a přece tě mám tak rád!" pravil Nebioli. A zakryl si obličej rukama a dal se do usedavého pláče, on neobměkčitelný. Netrvalo dlouho a paní Gertruda dala se také do pláče.

„Mně se zdá, že se i já rozpláču," podotekl Beverani, zakryv si oči rukama.

Na štěstí vešla do světnice komornice s cyperským. Spouštěla již také, Beverani však ji napomenul, aby nebyla děckem a rozpečetila láhev, ale aby ji nerozbila. Když božský nápoj byl nalit, učinil přípitek: „Na zdraví snoubencům a dítěti!"

Pan Maxmilian utřel si rychle slzy a připil. Po něm paní Gertruda a Marina.

„Bohu díky! Mír jest zjednán!" skončil lékař.

Odcházel už, když ucítil ruku Nebioliho ve své.

„To budiž pro ubohou rodinu, o níž jste se na počátku zmínil," pravil drsný stařec, vtiskuje mu padesátku. „Ať se pomodlí . . ."

„Za vaše hříchy?" ptal se Beverani, jenž byl trochu skeptikem.

„Ne, ale aby mi Pán popřál síly v dobrotě uvítati toho . . . však už víte koho . . . Ujišťuji vás . . ., že nevím . . ."

„O! však uvidíte, uvidíte," opakoval doktor scházeje se schodů.

* * *

Slovinsku.

Báseň
od
Otokara Mokrého.

Po tobě dlouho, čarovábný kraji,
jsem v dáli toužil rozteskněn,
tvůj obraz lepý v luzných zjevů taji
na víčka klad mně mihotavý sen;
při každém kroku, v každém oka kmitu
mně plápolala v blankytavém svitu
tvé něhy švarná vidina:
ji obrážela v tisícerém třpytu
zvlněná duše hladina
a dumy sladké kouzla čaromocí
mně tihly z nitra zátiší,
jak skřítků roje v pohádkové noci
zakletých zámků ze skrýší.

Na bludnou pouť jsem vyšel osamělý,
neznámý básník severu —
slovinské vlasti náhle rozestřely
přede mnou bájnou nádheru;
když pobratimou půdu rty mé sprahlé
líbaly v žhavém rozchvění,
tu v bouřných prsou pocítil jsem náhle
nejsladších písní vlnění.

Styrii smavou proletl jsem v chvatu,
tu švarnou zemi zelenou,
jíž Dráva v slunném, smaragdovém šatu
probíhá vlnou šílenou,
kde révy kadeř všude rozplítají,
kde každou skálu rozvaliny vroubí
a v každé sluji, v každém stinném doubí
tisíce víl se zlatovlasých tají,
jež sirén hlasem sladce zvou
poutníka v hebkou náruč svou.

Pak ve Gorenska zasmušilé stráně
se krok můj šinul nesměle,
kde divá Sáva s Karavanek stráně
se řítí v rokle setmělé;
kde ze Triglavu do údolí hřmějí
nebeských varhan píšťaly
a Bledské pleso v modrých vlnek reji
se vrývá šedé do skály,

hýčkajíc v klíně robě roztomilé,
ostrůvek tichý, v jehož vížce bílé
„zvonečku štěstí“ čarozpěv
dme snivou touhou srdce děv.

Dál „rájem kraňským“ ode chýže k chýži
ku žírné spěl jsem rovině,
kde Aemona*) se starodávná shlíží
v Ljubljany lesklé hladině.
A na Notransku bílé Krasu skály
bludnému chodci tvrdé lůžko stlaly
pod clonou orlích perutí;
předobrá víla tajemné té země
jen růžným prstem pokynula jemně
a v jednom oka mihnutí
se nitro skály čarným stalo hradem**)
s hostinných síní nekonečným řadem.

U konce pouť má — ještě plné něhy
Adrie modré zahledl jsem břehy
jak tažné ptáče v přeletu:
tak svůdnou byla čarovná ta tůně
ve sterých barev rozkvětu,
tak plna zpěvu, šveholu a vůně,
že navždy rád bych v kyprém jejím lůně
byl složil hlavu zemdlenou.
„Addio!“ navždy pěvci s bohem daly
Duina rumy, bělošedé skály
nad moře plání zelenou.

* * *

Kam zmizely mi čarovné ty zjevy?
Proč moře šumy, jezer stichly zpěvy?
Kde reje švarných Slovinek,
jichž zraky takou něhu v duši vanou,
že jako hvězdy dosud vstříc mi planou
mlhavou clonou vzpomínek . . .?
Kde lid ten bodrý, který v pláči, vzlyku
ty kraje plné veleby
až dosud skrápí slzou nevolníků? —
ten lid, jejž v dáli k zoufalému boji
sám silni v lásky nekonečném zdroji,
ty mocný bože na nebi!
— — — — — — — —
Zmizelo vše mi v upomínek šeru;
neznámý v dáli básník od severu
o ruku vzpírám hlavu zadumanou
a v duši mojí sladcí snové tanou.

---

*) Lublaň. **) Postojna.

O nejstarší poesii perské.

Z orientalních studií

Rudolfa Dvořáka.

Počátky literatury novoperské jak básnické tak prosaické padají v dobu poměrně velmi pozdní, datujíce se teprve z konce století IX. a začátku stol. X. Příčinu tohoto zajisté zvláštního úkazu v dějinách písemnictví národa orientalního nelze hledati snad v nedostatku sil k činnosti literární spůsobilých — nebo právě písemnictví perské vykazuje ve všech dobách svého vývoje, zvláště v oboru poesie, množství talentů rozhodných — nýbrž v poměrech politických, jež nedovolovaly jednotlivcům rozvinouti blahodárnou činnost svou. Shledáváme ovšem již v dobách starších jakési zárodky básnické literatury perské, a sice uznává se dle svědectví literárních historiků východních téměř jednohlasně za nejstaršího básníka perského Behrâmgûr (Varanes V. u historiků západních), mocný kníže z rodu Sassanovců (226—632 po Kr.), proslulý jak v politice šťastným odražením návalu tatarského, tak v životě svou štědrostí a velkomyslností co podporovatel věd a umění, co vynálezce verše a rýmu. Aufî, spisovatel nejstaršího literárně-historického díla u Peršanů, počíná IV. kapitolu svého díla Lubâb-ul-albâb (z r. 617), jednající o tom, kdo první napsal perskou báseň, slovy: „Dlužno věděti, že první, jenž báseň perskou proslovil, byl Behrâmgûr.“ Leč jakkoli uvádí Aufî některé zlomky kasíd z jeho arabského dîvânu, jejž viděl prý v Buchâře,* nezachováno z perské poesie Behrâmgûrovy vyjma dvě velmi porušená disticha, jež taktéž Aufî uvádí, ničeho. Zdá se vůbec, jak z povahy těchto dvou zlomků, tak zvláště ze zpráv literárních historiků perských, (již vypravují, že Dilârâm, milená otrokyně Behrâmgûrova, byla podnětem jeho poesie, jakož i že sama city vznešeného svého milence slovy stejně měřenými a na konci stejně znějícími opětovala) že byla to pouhá erotická disticha rýmovaná, na něž se krasomluva panovníka tohoto obmezovala.

Než i tak zůstane přece osobnost Behrâmgûrova významným zjevem pro vznik a vývoj literatury perské, neboť byl on první panovník perský, jenž jevil smysl pro písemnictví vůbec a básnictví zvlášť, činnost jeho pak stala se příkladem jeho nástupcům z rodu Sassanova. I byl to zvláště Chosru Nûšîrvân (531—579 po Kr.), tento vzor spravedlnosti a věhlasu politického, jehož osmačtyřicetileté panování oslavuje se jak u historiků tak u básníků perských jako zlatý věk nové Persie. Panovník tento, jako s jedné strany povznesl dóm svého paláce na březích Tigridy, tak počal s druhé strany velkomyslností svou stavěti na základech k budově literatury perské od předchůdců položených zřizováním akademií a knihoven a obohacováním jich překlady ze sanskritu, řečtiny a latiny, takže moudrost jeho vychvalována i od filosofů řeckých. Ale kdežto z paláce Nûšîrvânova zachovány jsou posud zbytky, jichž základy řeka Tigris tokem svým omílá, zanikly i poslední trosky budovy literární Nûšîrvânem založené a vnukem a nástupcem jeho Chosru Pervîzem dále stavěné, pobořeny byvše jednak bezvládím, jež po smrti Pervîzově od r. 628—632 následovalo, jednak a to hlavně útoky muhamedánských Arabů, jichž fanatickým nájezdům nemožno bylo se ubrániti; a nešťastná bitva r. 641 na polích nahavandských mezi Jezdidžerdem III. a Peršany s jedné a Araby a chalifem Omarem I. s druhé strany svedená rozhodla na dvě staletí osud říše perské a s ním i národa perského a jeho literatury. A třeba úsudek, jímž neznalost a strannictví Evropanů ducha islâmu od věků za nepříznivého vědám a uměnám prohlásilo, všude pravým se neosvědčil, dlužno uznati, že vliv jeho na literaturu perskou byl naprosto zhoubný, a že chalif Omar I., tento „nemenší nepřítel básníků než knih“, dle něhož čtení a výklad korânu a tradice muhamedanské pravému muslimu úplně postačí, provedl nejen porobením Persie a přinucením starých vyznavačů ohně, zříci se víry otců svých a vstoupiti v šlépěje Muhamedovy, úkol krutého podmanitele, nýbrž odsoudil i spoustou, jakou v literatuře perské způsobil, ducha perského k dlouholeté nečinnosti. K jeho rozkazu vrženy jsou všecky knihy magů do Tigridy, a tak zničena utěšeně se vyvíjející literatura perská.

Tenkráte zanikla díla Buzurdžmihra a lékaře Barzûa, první překlad bájek Bidpajových, romantické epos Wâmik a Asra (jediný exemplář ušel zhoubě a nalezen později v Chorasânsku) a j.

Vůbec byl to čin, jenž nalezá sobě rovného pouze v podobném skutku Omarově, který, když mu po dobytí Alexandrie vůdce jeho ʿAmrû dotaz přinesl, co má se státi s knihovnou alexandrinskou, zbytkem to slavné knihovny Ptolemaeovců, kázal knihami těmi vytápěti lázně alexandrinské*)! A nepříznivý všemu vyššímu snažení duch Omarův udržel se po celou dobu nadvlády chalifů nad Persií, dobu to dvou set let (641—868), v jeho nástupcích až do III. st. H., a historie perská vypravuje tu zvláště o jednom z nich Emiru Abd-ul-lâhu bnu Tâhirovi, místodržiteli z rodu Abbâsova v Chorasânsku, že když mu bylo přineseno perské epos Wâmik a Asra, jehož jediný výtisk až po jeho dobu byl uchován, pravil „Čteme korân a nic než korân a tradici proroka; kniha tato jest dílo magů a proto zavržitelna“, i kázal ji hoditi do vody a všecky knihy magů zničiti.

V takových poměrech nemohla literatura perská prospívati, a to tím méně, ana sama řeč perská před panující řečí arabskou čím dále tím více mizela, zvláště od té doby, kdy zakázáno bylo v Persii vésti veřejné knihy v řeči domácí a předpisována řeč arabská, jež s úžasnou rychlostí celý život perský pronikala. Ovšem nescházelo i ve středu panovníků arabských čestných výjimek, a jednou z nich byl chalif z rodu Abbâsova Maʿmûn, za něhož si národ perský aspoň poněkud oddechl, a řeč perská opět půdy nabývati počala. A z jeho doby datuje se také první skutečná báseň novoperská (z r. 193 H = 806 p. Kr.), kdy jakýsi ʿAbâs, syn chôdže z Marvu, ʿAbbâsovce Maʿmûna ve velkolepém průvodu do Marvu táhnoucího perskou kasidou uvítal, z níž čtyři verše zachovány. Aufî praví o tom ve IV. kap. svého svrchu zmíněného díla:

---

*) Anglický historik Gibbon popírá sice tento čin, ale on neznal závažných svědectví nejvýš věrohodného historika Abû-l-Faradže, jakož i tří nejznamenitějších mužů literatury arabské: největšího encyklopaedisty Tašköprizâde, bibliografa Hâdží Chalfy a velkého kritika a historika Ibn Chaldûna, jenž v Prolegomenu ku své historii staví spálení knihovny Alexandrinské od Arabů na roveň spoustě, jakou způsobili Mongolové po dobytí Bagdâdu, vmetavše knihy do Tigridy. Sr. Hammer: Geschichte der arab. Lit. I. XXXVIII. Ostatně opakovalo se totéž častěji i za pozdějších chalifů.

Toho času, kdy korouhev vlády Maʿmûnovy — bůh budiž s ním spokojen! — jenž z chalifů rodu ʿAbbâsova ušlechtilostí mravů, skromností, dobrotivostí, štědrostí, vážností a věrností vynikl, do Marvu přišla v roce 193., byl v městě Marvu syn chôdže jménem ʿAbâs, výbornosti nevyrovnatelné. V umění básnickém byl genius dokonalý a do nejmenších odstínů obou řečí (arabské i perské) měl názor všeobsáhlý. Ku chvále knížete věřících Maʿmûna po persku báseň proslovil, jejíž začátek jest tento:

Ó ty, jenž k Farkadám až blažen povznesl jsi hlavy,
a rozestřel v milosti ruce nade světa davy,
jak zraku panenka se hodíš k vládě; a jak oči
jsou tváře ozdobou, tak víry jsi ty odlesk pravý.

A v dalším průběhu této kasîdy dí:

Ač nikdo přede mnou zde takou neproslovil báseň,
— a dosud směru takovému překážky se staví, —
přec bez ostychu proslovil jsem takto tvoji chválu,
by řeč ta, slavíc velkost tvoji, došla sama slávy.

A Aufî vypravuje dále: „Když byla kasîda tato u dvora chalifâtu přednášena, zavolal jej kníže věřících a kázal mu vyplatiti 1000 denárů a s přízní a náklonností zvláštní k němu se choval.“

Leč výjimky podobné byly přece jen velmi řídké, tak že, třeba byl ʿAbâs „praotcem všech výmluvných a vůbec prvním, jenž v době islâmu první základ k budově perské poësie načrtl a malého medvěda výmluvnosti k Plejadkám povznesl,“ uplynula přece ještě dlouhá doba, než počalo se na základě jím položeném dále pracovati, než počala vlastní epocha literární.

Teprve když perští a tatarští náčelníci (emírové) v odlehlých částech říše arabské začali samostatněji vystupovati a když podařilo se jim zařízení chalifů se sebe setřásti, cizí vetřelce z úřadů vypuditi a jazyka domácího ve správě opět se domoci, tenkráte počala se i vlastní Persie domáhati svých starých práv. A když i zde odvážný dobrodruh Suffar, sebrav četu domácích ozbrojenců, vyhnal místokrále chalifů a založil domácí dynastii Suffarovců (r. 868. po Kr.), tu probudila se opět v Persii stará národnost perská a národ perský domohl se bývalé samostatnosti; a tu teprve mohl se opět po dlouhé době odvážiti zápasu na poli věd a krásných umění se sokem svým dávným a utlačovatelem, tu mohl teprve pomýšleti na nastoupení oné dráhy, po níž slavní geniové dob pozdějších kráčejíce, básněmi svými k nesmrtelnosti se ubírali. — Aufî praví o tom:

Po něm (ʿAbâsovi) nikdo báseň perskou neproslovil, až za časů rodu Tâhir a Leisu něco málo básníků povstalo; ale když přišla doba panování rodu Sâmânovců, tu vzpjala se korouhev umění řečnického u výši a básníci velcí se objevili a koberec výtečnosti rozestřeli a světu básnictví pevná pravidla vykázali.

Dle výroku tohoto možno rozděliti dobu nejstarší poësie perské na dvé, a sice: na dobu rodu Tâhir a Leisu (dynastie Suffarovců) a na dobu Sâmânovců.

I. Básníci za doby rodu Tâhir a Leisu.

Z první doby perské literatury básnické datuje se zavedení metriky arabské v poësii perské. Původ zjevu toho, jímž metrika perská, zapírajíc přízvučný ráz řeči, po příkladu řeči arabské časoměrou říditi se počala, přičítá se dle pověsti Ja'kûbu bnu Leisovi z rodu Suffarova († 265 H = 879 p. Kr.), a sice vypravují perští historikové literární, že dítě tohoto proneslo při házení ořechů (dětské hře u Peršanů) verše, které na základě metriky arabské od učenců jeho dvora byly zkoumány a tím podnět dán k upotřebení arabské metriky u Peršanů. Vypravování samému netřeba ovšem víry přikládati, ale tolik jest jisto, že stala se metrika arabská od té doby panující v poesii perské, a že jí užívali pak všickni básníci netoliko této leč i ostatních dob. Co se básníků doby této týče, podávají nám perští historikové literární zvláště pak Aufî v díle zmíněném zprávu o třech básnících, již jsou:

1. El-Hakîm Hanzalâh-el-Bâdagîsî. O básníku tom praví Aufî následující:

„Rod Tâhirovců, jenž velkomyslností vynikající a štědroty oplývající byl, ač hojnost jeho dobročinnosti a darů všeobecná byla, přece k jazyku perskému a k umění slovnému důvěry neměl. Proto toho času básníci řidčeji oborem tím se zanášeli. Než přece povstal za požehnané jich doby básník sladkých slov jménem Hanzalâh z Bâdagîsu; uhlazenost jeho výrazu upomíná na vodu Keuser a na křišťál, básně jeho jsou čerstvé jak ochlazené víno a svěží jak severní vánek.“ Žil ještě před Rûdagîm a byl chvalořečníkem Tâhirovců a Suffârovce Ja'kûba bna Leisu, v jehož službě vysokých hodností dosáhl. Básnil málo, což ale nikterak nevadilo, by jméno jeho bylo „slavnější nad slunce“ dle úsudku literárních historiků perských. Z básníků v Chorasânsku žijících byl vůbec jediný, jenž básnil po persku. Od některých považuje se za vynálezce rýmů (kawâfî) konečných a slabik zvaných redîf t. j. přesahujících, nadpočetných. První však nepodobá se dle výkladu svrchu podaného pravdě. — Z básní jeho, jež dle svědectví autorů perských „ku přednesu se hodí a posluchačům i společnostem jsou přiměřené“ zachovány jsou pouze dvě, z nichž podávám na okázku tuto:

Milka nazbyt v oheň nasypala routy,
by zrak zlý snad svými neutkal ji pouty:
ohně jí a routy není zapotřebí,
ana tvář jí — oheň, skvrna — zrní routy.*)

---

*) Spalování routy považováno a snad dosud považuje se u národů východních za ochranu proti uštknutí zlého zraku. Hnědá skvrna na tváři pokládá se na Východě za znamení zvláštní krásy.

2. **Hakîm Fîrûz*)-el-mašrikî.** Aufî praví o něm: „Fîrûz, jenž nad vojskem dokonalosti vítězem byl a jehož mysl vzhledem k básnictví jasná byla jak den; básně jeho nad polibek ukradený jsou sladší a nad světlo dvou očí půvabnější. Za dnů ʻAmrû bna Leisa (265 až 287 †) k dílu se opásal a zhoubu od slovného umění perského vzdálil.“

Od něho zachována následující básnička na šíp jasanový.

Střela jasanová.

Je střela pták, — zda taký zřel jsi div?
pták, jehož kořistí se stává všecko,
dal křídla svá mu darem orel sám,
by jeho snad mu neunesl děcko.

3. **Abû Selîk z Gurgânu.** Aufî: „Abû Selîk, jenž perly slov pořádal a po cestě výtečnosti kráčel, také za doby ʻAmru bna Leisa vystoupil a koberec řeči rozestřel a korouhev slova vztýčil.“

Stůj zde jeho básnička na milenku:

Brvou svojí odňala's mi srdce;
brva — krádce, soudce — rtové tvoji.
Chceš mzdu ještě, žes mi srdce vzala?
Se mzdou zloděj! Kde ten zákon stojí?

II. Básníci doby Sâmânovců.

Podpora, s jakou potkávala se literární činnost zvláště básnická již za některých vladařů rodu Tâhirova — ač byli i vladařové v rodě tom, již každé svobodnější hnutí všemožně utlačovali, jako zmíněný emîr abd-ul-lâh bin Tâhir, místodržitel Chorâsanský, jehož výrok svrchu uveden — větší pak měrou za první vlastenecké dynastie Suffarovců, neustala, ale vzmáhala se i za následující dynastie Sâmânovců. Dynastie tato, jako byla s jedné strany první znamenitou dynastií nově osvobozené Persie, jež s vřelým úsilím a snahou opravdovou směřovala k tomu, by moc a dávná práva říše perské v plném znění byla obnovena, tak získala si s druhé strany podporou svojí nesmrtelných zásluh o nový rozkvět literatury perské, která tenkráte ve všech oborech počala se domáhati důstojné výše, zvláště v oboru poesie. Příčinu toho musíme shledávati ovšem hlavně v hojných odměnách, jimiž vladařové tito básníky, při dvoře jich zaměstnané, odměňovali. Náleží sice část vlády Sâmânovců již době pokročilého vývoje literatury, nebo za jednoho z knížat rodu toho Ahmeda bna Nasra (v prvních 30 letech IV. stol. H.) povstal Rûdagî, tento otec a zároveň mistr novověkého básnictví perského.

Než i v dobách prvních vladařů, v nichž na počátcích dobou předešlou položených počalo se volněji stavěti, shledáváme se s mnohým pozoruhodným básníkem, jichž řada, pokud možno souditi ze zlomků zachovaných, osmnáct členů čítajíc tvoří přechodní řetěz mezi začátečnickými pracemi doby Suffarovců a vzornými v mnohém ohledu básněmi Rûdagîho. První z básníků těchto v pořádku chronologickém jest

---

*) Fîrûz = jasný a vítěz, rûz = den, odtud následující obrazy. Vůbec libují si literarní historikové Východu v hříčkách slovních velice. Srovnej i v následujícím slovní hříčky mezi jménem básníkovým Selîk, perlou (silk), poutníkem (sâlik) a cestou (mesâlik).

1. **Abû Šukûr z Balchu.** Básník tento náleží jakožto chvalořečník rodu Sâmânova do nejprvnějších dob jeho panování i byl jedním ze starých hakîmů (mudrců) a vážených mistrů z Balchu, který ještě před Šahidem a Rûdagim co básník vystoupil a před nimi „míč výtečnosti získal.“ Jeho poesie požívá veliké vážnosti u mužů slova *) (arbâbi suchen). Jak lze souditi z jednotlivých veršů, jež lexikografové perští porůznu uvádějí, byl též jedním z prvních (ne-li vůbec prvním) skladatelů dvojverší (mesnewî) v literatuře perské. Z básní jeho zachováno následující rubâʿi (čtyrverší):

O, mnohým žalem sklíčen pro tebe jsem nyní,
mé tělo tíže odloučení křivým činí!
leč smyl jsem s duše své již černé tvoje viny —
snad po spůsobu tvém a chuti bude jiný.

2. **Šeich abû-l-hasan Šahîd****) **z Balchu.** Aufî praví: „Šahîd byl básník přesvědčivého slova a svědek (krásy) řeči. Kdykoli slova krasomluvná přednášel, všickni výmluvní lidé poslouchali, a kdykoli o nevěstu výmluvnosti se ucházel, bez snubních darů podala ruku ke svazku s ním. Sám Rûdagî uznal přednost jeho a o jeho vynikajícím postavení často se zmiňuje. Šahîd má také básně arabské; nebo v každé z obou řečí (perské i arabské) verše skládal a na obojím zápasišti své rytířství osvědčil.“ Byl ducha výtečného, mysli ušlechtilé, půvabný v obcování, slavný na poli vědy a učenosti. Svým nadáním ovládal všecky formy básnické a vrstevníci uznávali jeho dovednost. Ač prý sebrány perské jeho básně v dîvân, zachováno z nich přece tak málo, že užíváno pořekadla: Básně Šâhîdovy jsou tak vzácné a řídké jako červená síra.“ — Ze zachovaných jeho veršů podávám následující:

Moudrosti! jak perla jsi ty ceny neskonalé:
nad cenu ač povznesena, měřítkem jsi ceny.
Člověk, tebou obdařený, právem volat může:
„Za tebe ves poklad světa nechci do výměny!“
Víc, než davy ozbrojenců, sama moudrost váží,
bez ní v čele tisíců jsi vůdce opuštěný.

By zármutek jak oheň svůj měl dým,
svět v temnotě by trval stálé;
tu širou zemi projdi kraj a kraj,
kde moudrý, slasti najdeš malé.

Když včera za noci jsem pustým Tûsem spěl,
zřím sedět sovu tam, kde kohout druhdy pěl.
Dím: zprávu jakou pro mne z této pouště máš?
a sova: zpráva ta jest žel a zase žel!

---

*) Znalců řeči.
**) Šâhid = svědek.

Na nebi umělců dvé sídlo má,
z nich tkadlec jeden, krejčí druhý;
ten šije na čepici královské
a onen koberec tká tuhý.*)

Bohatství a moudrost narcis jest a růže:
obě nikdy na témž nevypučí místě.
Kdo jest moudrý, málo mívá statků,
a kdo bohat, příliš moudrý není jistě.

3. **Abû ʿAbd-allâh Muhammad bin Mûsa Farâlâdî.** Farâlâdî z básníků známých a krásou poesie výtečný byl. Se Šâhîdem stejného věku a stupně (co básník) byl, a Rudâgî oba na jednu stužku navlekl, an o obou v jednom verši se zmiňuje slovy: „Básník Šâhîd a slavný Farâlâdî.“

4. **Šeich abû-l-ʿabbâs z Buchâry.** „Šeich abû-l-ʿabbâs-el-Fadl bin ʿAbbâs ze vzorů a předních výtečníků svého věku byl, a básně jeho jsou na nejvyšším stupni vkusnosti a na vrcholu něžnosti.“ Byl vrstevníkem básníka Rûdagîho a znám svou moudrostí a výmluvností (co suchen guster = slova rozkládající). Jakožto truchlozpěv na smrt Nasr bin Ahmeda († 331 H) a zároveň co pozdrav nového vládce Nûha bin Nasra složil následující báseň: (Gazel.)

Pâdišâh odešel slavný v žití máji,
pâdišâh dosedl zrozen v štěstí kraji;
nad odšedším pozemšťané pláčí,
nad dosedším v srdci radost mají.
Okem rozumu ty hleđ na to,
rci: vše, co bůh dal, nás vede k ráji.
Jestli lampu odnesl nám s očí,
ruce jeho svíci nám zas dají;
jest-li Saturn zlo své dal nám znáti,
Juppiter**) své dobro pro nás tají.

5. **Abû-l-muzaffar Nasr z Nišâpûru.** Abû-l-muzaffar Nasr bin Muhammad z Nišâpûru ze známých a výtečníků Nîšâpûrských pro svou dovednost a učenost připomínán a v řadě básníků své doby slaven byl.

(Dokončení.)

---

*) Blankyt nebe za dne a tma za doby noční.

**) V arabském rozdělení planet na dobré a zlé považuje se Saturn za planetu zlou, tak zvané nuchsi kebîr (zlo velké), Juppiter pak za planetu dobrou.

U prázdného hnízda.

Báseň
od
Josefa Jakubce.

Jak zašlý sen, jenž ducha mého jal,
a zanechav ho prchl do daleka,
mou hlavou létne to, jak žízně pal,
a v napnutí můj duch cos marně čeká.
Tak zjevy klamné přijdou na člověka
a v bolné předtuše se naděj kácí,
duch hněvá se a pláče duše měkká,
kdy ze srdce se blaho povytrácí,
jak z hnízda na podzim kdy uletají ptáci.

Strom holý, opadalý u cesty! —
Tak, hleďte, naše nadšené dny minou.
Kde zeleň jeho? Tajné šelesty?
Kde ptáků švehol pod tou klenbou stinnou?
Tam hnízdo prázdné dobu čeká jinou,
a měkké peří v něm pod mrazem stydne.
O je to pravda, že tam nad olšinou
kdys opět oživne to hnízdo vlídné
a že tam oko mé rod opeřenců shlídne?

O líbejte mne, jenom líbejte,
vy větérci, co předešli jste vesnu!
Jen vějte hloub — v mé nitro zavějte,
jež zvolna křehne, zmírá v ledu, v těsnu.
Jen vějte dál — já tuším sladkém ve snu,
že smrt je život, zima k jaru letí,
že povstanu, kdy v temné chvíli klesnu,
že loubím pokryjí se holé snětí,
že v hnízdo vrátí se mé šveholivé děti.

Antické zastaveníčko.

Motiv z Ovidia.

Tempora noctis eunt; excute poste seram!
Amorum I, 6.

Ty vrátný, jejž (— o hanba! —) řetěz tlačí!
ó rozevři svá vrata železná
jen maličko — mně úzký otvor stačí —
a tělo mé se v takém cviku zná.

Mne láska sílí, cvičí, učí jíti
kol strážců beze všeho odporu,
a překážky má noha neucítí.
Noc tiše kráčí — stáhni závoru!

Byl kdysi čas, kdy děsil jsem se noci
a rekem toho zval, jenž v temno šel.
Tu přišla láska: černých stínů moci
se nebojím a nebojím se střel,
ni mečů! Jenom ta mne bázeň jímá,
bys mysl nezatvrdil k odporu,
jen tvoje ruka zbraň mé zhouby třímá!
Noc tiše kráčí — stáhni závoru!

Ó pohleď, jak jsem vrata slzou zrosil!
A, bys to viděl, pootevři jen!
Zda u paní jsem za tě nepoprosil,
když pod bičem jsi stanul obnažen?
Či za mou přímluvu (ó jaká zloba!)
mi splácíš v zatvrzelém odporu?
Ó budiž vděčným! Nyní k tomu doba,
noc tiše kráčí — stáhni závoru!

Ó stáhni ji! Tak, jako žádáš, jednou
bys bez otrockých pout se volným stal! —
Ty neslyšíš mne, vrátný s duší lednou,
a ještě trčí dvéře jako val!
Nač závory? Ty chrání bojující,
když obleženi spějí k odporu;
však teď je mír, a já jen milující —
noc tiše kráčí — stáhni závoru!

Já nepřicházím s vojskem ani v zbrani,
jsem sám, jen láska že mne provází.
Tu, kdybych přál si, nelze svléci ani,
své údy svléci — menší nesnází!
Mou zbraní víno v hlavě a má láska
(kdo těm by postavil se k odporu?)
a s vlasů spadlá květinová páska.
Noc tiše kráčí — stáhni závoru!

Ty neslyšíš! Či sen ti oči stížil,
jenž prchá od mých nepokojných řas?
Však dřív, když tajně k domu jsem se plížil,
jsi bdělým byl i v pozdní noci čas!
Či objímáš teď v lásce družku svoji?
Ó pak ti závidím těch železtíž,
pak volnost svou dám za porobu tvoji!
Noc tiše kráčí — otevři mi již!

*

Slyš — zda teď zámkem někdo nezaklátil?
Klam. To jím vítr třese v návalu.
Ó větře Boreo! Tys druhdy schvátil
sám Orithyji v lásky zápalu:
o pomoz mi a zatřes ve stěžejích
tím dřevem! Učiň konec odporu! —
Kol dříme město; rosných ve krůpějích
noc tiše kráčí — stáhni závoru!

Sic pochodeň tu ruka moje vhodí
v ten dům a ocelí ho dobudu!
Noc, víno, láska divou mysl rodí,
strach cizím lásce, noc je bez studu!
Ach! marny hrozby, lkání ustavičné,
ty dveří těch jsi tvrdším desetkrát
a nežli střežit prahy děvy sličné,
bys u žaláře na stráži měl stát.

Již na obloze Jitřenka se třpytí
a k trudné budí práci kúra hlas. —
Lež na prahu zde, truchlivé ty kvítí,
o dosvědč, jak jsem marně strávil čas,
mé paní, až tě z rána tuto zhlídne
a pohledem svých očí pozdraví.
Vám s bohem! však, vy dvéře málo vlídné,
a s bohem! otroku ty váhavý.

Chvíle v podvečer.

Hle, včely vracejí se z luhu,
na křídlech pyl,
z mozolné ruky kleče pluhu
zemdlený oráč upustil,
znoj s čela horký stírá.
Svit denní volně zmírá;
stín roste, splývá; skřivan stich'
tam v útulku brázd hlubokých

Květ zavřel se. Kdes cvrček výsknul
a ticho kol . . .
Uzounkým srpem měsíc blýsknul
a svolal hvězdy nad údol.
Pohlíží snivě dolů
v to moře lidských bolů,
v tu krůpěj blaha. Slavík právě vpad'
a začal obé v luznou píseň tkát.

Stanislav Mráz.

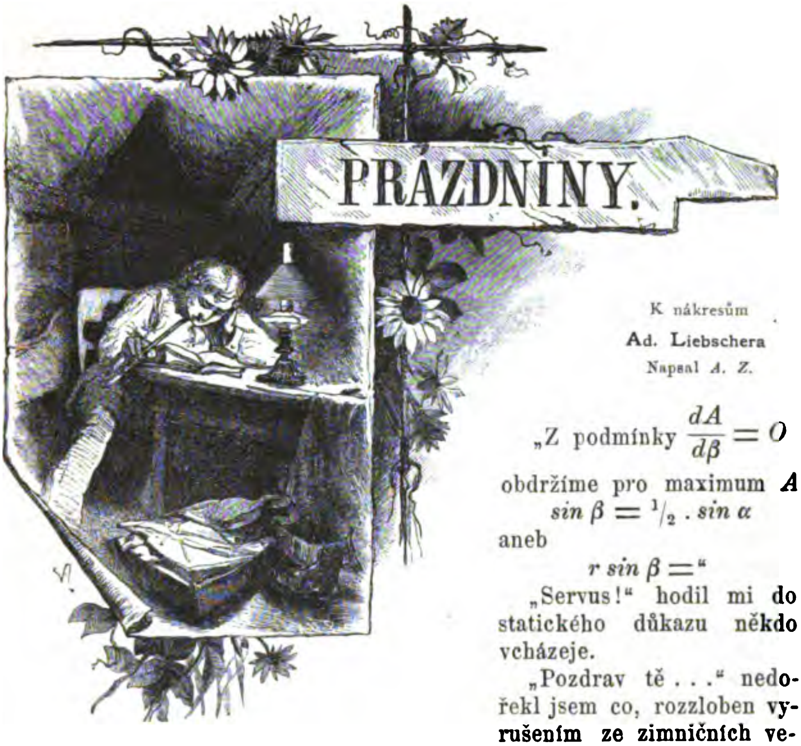

PRÁZDNINY.

K nákresům
Ad. Liebschera
Napsal *A. Z.*

„Z podmínky $\frac{dA}{d\beta} = O$ obdržíme pro maximum A

$$\sin \beta = {}^1/_2 \,.\, \sin \alpha$$

aneb

$$r \sin \beta = “$$

„Servus!“ hodil mi do statického důkazu někdo vcházeje.

„Pozdrav tě . . .“ nedořekl jsem co, rozzloben vyrušením ze zimničních večerních studií, „— aneb $r \sin \beta = \frac{r}{2} \,.\, \sin \alpha$, což značí: Nejnepříznivější střední zatížení částečné nastane, spočívá-li pohyblivé břemeno na střední polovici trámu.“

„Ale toť dá rozum!“ poučoval mne příchozí.

„Mně běží o formulky a nikoli o rozum,“ odsekl jsem.

„A já ti pravím, že takové formulky jsou nejnepříznivějším zatížením dvacítileté hlavy. Odlehči si! — Hoď je pod stůl a pojď!“

„Nehnu se, pokud . . .! Největší moment ohybací jest uprostřed trámu a sice $P_1 \, max = {}^1/_8 \, kl^2$ —“

„Hanuš na nás čeká,“ pokoušel opětně soudruh student.

„Ať! Jest to vůbec největší možný moment ohybací —“

„S bohem!“

„Počkej! Měj strpení, jen co . . . Kam vlastně půjdeme?“

„K zelenému slunci. Hanuš sbubnoval roztomilou schůzku na rozloučenou —“

„Tedy na chvíli. Dovol, stáhnu trochu lampu, klíč mám —“

Lampa byla stálejší v dobrých úmyslech než já. Vydržela nad mými excerpty až do bílého rána, kdy moje útrpná, ač poněkud nejistá ruka zatáhla ji na dobro. Schůzka na rozloučenou byla slavná. Bavili jsme se výtečně a při rozchodu vypůjčil si pořadatel Hanuš od každého z kolegů.

S vysoka zářilo plamenné slunce červencové do mé postele, když jsem pozdvihl pracně hlavu z podušky. Byla těžká — oh těžká!... Přes to vše odbyli jsme šťastně zkoušky a kufr vypraven na nádraží. Domácí paní loučila se s námi tklivě, se slzou v oku, s mateřským bolem ve slovech. Nu ovšem! Pět pokojů, šest set zlatých nájemného a nikde nebylo psáno v knize osudu, že se na určito vrátíme jako termin činžový — —

⁂

Jedeme — Ale především musím trochu probrakovati své laskavé čtenářstvo. Vidím tu na příklad vážného pána, který si čistí na mé pokračování modrým kapesním šátkem důkladně brejle a mžourá při tom zlověstně očima. Patrně očekává nějaké pojednání o studentském životě na venkově a chce je pročísti s bedlivým zřetelem ku vnitřní hodnotě, k ladnosti a přesnosti slovesného roucha. Nebo zde ta roztomilá kadeřavá hlavinka, klonící se nad mými řádky s nadějí, že se potěší hezkou malou povídkou o nějakém zamilovaném studentíkovi... Prosím onoho pána, aby schoval své brejle zase do starosvětského pouzdra, a tu slečinku, aby přeskočila text následujících stránek půvabným očkem. Nepíšu ani pojednání ani povídku; chci tu jen rozhoditi po papíře několik útržků ze svého studentského památníku a zvu k tomu pouze vás, vy skromní a shovívaví čtenářové, kteří prominete i studentskou lehkomyslnost formy a dovedete si k těmto úryvkům dopřísti vlastní obrazností rozkošný obraz zlatých studentských prázdnin...

⁂

Jízda k příbuzným. Výroční bilance pražského pobytu, strojení se k vítězstvím prázdnin, vzpomínky na Prahu a skládání obrazů známého místa z mosaiky starších zkušeností a nových zpráv. Křižují se hlavou, zvedají prsa. Cesta dlouhá, nekonečná a přec kromě nadání pojednou rozlehá se malou tichou stanicí volání jmena, s nímž srůstá osud našich prázdnin. Jest k večeru. Po horách leje se dešť a burácí hrom. Jindy za takové sloty nebývá na stanici téměř ani živé duše. Vlak vlétne do ní, z nepatrné budovy vyskočí člověk, zazvoní dvakrát, třikrát, dvířka vozů třesknou za jedním, dvěma cestujícími, kteří se mihli přes perron, lokomotiva zaječí a po chvíli opět všude pusto, ticho.

Dnes přešlapuje v mokrém písku stanice tlupa čekajících; přiběhnou k vlaku a šukají od vozu k vozu, až konduktér pustí z nich několik mladíků. Objímání, polibky, uchvacování kufrů a zmotané klubko zmoklých lidí vyhrne se na silnici, žene útokem na několik povozů, s jichž kozlíků vítají staří kočové mladé pány širokým úsměvem. Jsou na ně po strýčkovsku pyšni, vezou je úprkem po silnici, až bláto jim stříká přes hlavu a před městečkem teprv jedou volně a ulicemi ještě volněji, neboť okna jsou obsazena a v nich jako všude mezi vraty plno zvědavých, kteří chtí viděti a chtí býti viděni. Pak bouchají v domech dveře a do světnic vlétnou zpravodajové, většinou zpravodajky.

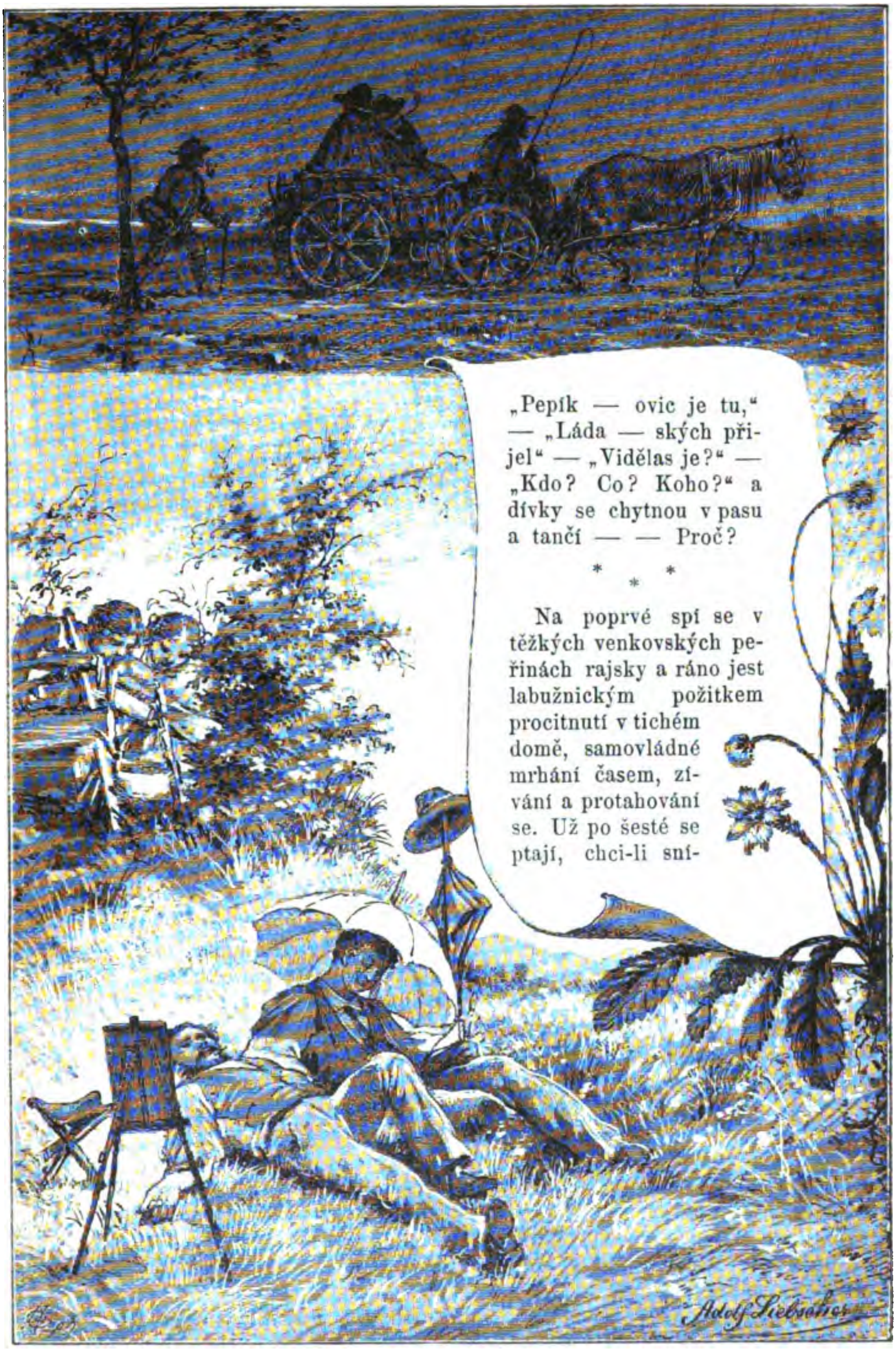

„Pepík — ovic je tu,“ — „Láda — ských přijel“ — „Vidělas je?“ — „Kdo? Co? Koho?“ a dívky se chytnou v pasu a tančí — — Proč?

* * *

Na poprvé spí se v těžkých venkovských peřinách rajsky a ráno jest labužnickým požitkem procitnutí v tichém domě, samovládné mrhání časem, zívání a protahování se. Už po šesté se ptají, chci-li snídaní, ubezpečují, že housky nejsou výtečné ale máslo na ně učiněná ambrosie. Dobrá, dobrá! Přiběhla teta z podměstí, čeká v rodinném pokoji. Ať! Umyl jsem se teprv. Strýc ptá se, kde vězím, — nu, konečně přece nutno se obléci.

Přijímám návštěvy, oplácím je, vzbuzuji obdiv elegantním zevnějškem, každou chvíli potkávám některou dívku a slyším přes celé náměstí, jak se jiné smějí, hovoří. Jsou jich plné ulice, okna, průjezdy.

Po obědě dostavuje se pro mne přítel akademik, ozbrojený malířským stojanem, rozkládací stoličkou a rámcem na skizzy.

„Co to?“ ptám se ho.

„Nu, vždyť jsme si slíbili, že budeme básniti o závod, ty pérem, já tužkou.“

„Mhm. Pravda. A hned?“

„Bez průtahu. Ani chvilky nezmařím. Kde mám studovati podle přírody, ne-li zde?“

Jdeme. Daleko za městečkem, za plotem poslední zahrady vyhledali jsme si místo s pěkným rozhledem v kraj. Uvelebil jsem se s knihou pod slunečníkem a vedle vyložil přítel své malířské náčiní. Pak si lehl do trávy; čekal snad na inspiraci. Následuje jeho příkladu, hleděl jsem více přes knihu než do ní.

Podivný kraj! Ticho až omamující kolem, nikde žádné dlažby, lidé a vozy pohybují se zvolna, bez hluku mezi obilím jako vidiny, všechno se zná a každému umouněnému člověku, jenž o bosých nohou a s vyhrnutými rukávy veze kolečko mrvy, říká se „pomahej pánbůh!“

„Jinak spácháš crimen laesae majestatis práce,“ dokládal přítel. „Uvalil bys na své rodiče podezření, že tě velmi špatně vychovali — —“

Toť bylo směšné. Ale já jsem se nesmál, ač bylo čtverácký, tichý smích dosti zřetelně slyšeti.

Ohlédli jsme se, vyskočili, uchvátili kabáty — —

Ale toho nebylo třeba. Rusovláska i brunetka hledící na nás přes plot a smějící se nám, nepochybovaly patrně nikterak o naší společenské spůsobilosti. Daly se s námi bez okolků do upřímné rozprávky.

„Slečna X.,“ oznamoval mi přítel ukazuje na hlavinku ve věnci rusých vrkočů a „slečnou Y.“ nazval její družku. Rozdělili jsme se o ně. Soudruh zvolil si po právu dřívější známosti rusé X, já pak přijal blahosklonně za vděk havraním Ypsilonem.

Pěkně prý začínáme prázdniny! Stýskalo se jim celý rok po této době, kdy začíná pro ně teprv masopust, dychtivě očekávali den, kdy objeví se čilí pořadatelé zábav; konečně, konečně nadešel kýžený čas a — — páni studující lenoší v trávě...

* * *

Usnešení, aby se hrálo divadlo, bylo na snadě. Sešlo se nás několik v lékárně na sodovku s malinovou šťávou a na noviny, slovo dalo slovo a jedva že uplynulo pět minut, bylo rozhodnuto, aby se dával nějaký slušný kus a kolega Prokop aby uvážil a co nejdříve přednesl podrobnější návrhy.

Odpoledne již dopaden Prokop při pokusu, nastudovati některou úlohu důkladně s Lidmilkou —ových. Přistiženi na konci otcovské

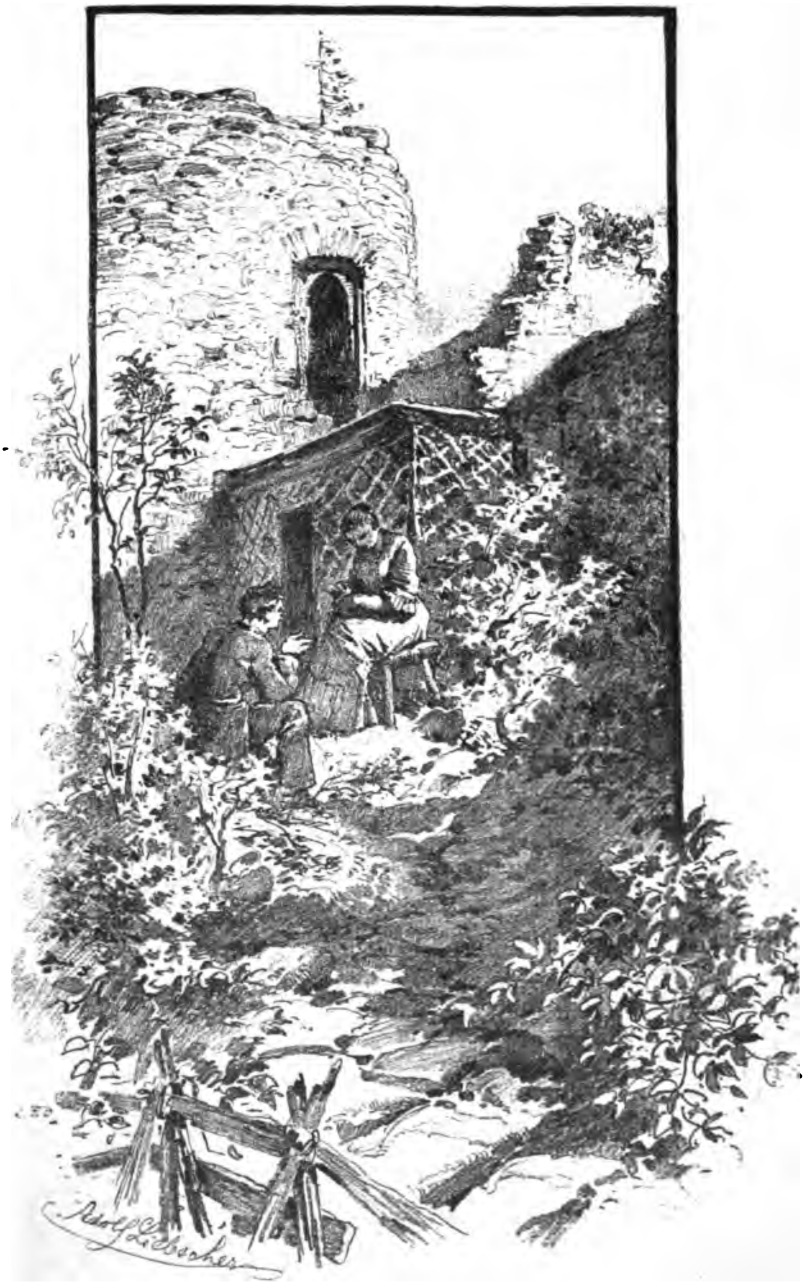

zahrady před besídkou u městské hradební zdi, zapovídané, hluché, slepé, Lidunka zardělá, Prokop nápadně rozechvěný — — „proudem výkladu“ vysvětloval nám rozpačitě a k dotazu, jakou že úlohu studovali, odpověděl po delším koktání, že „tentoc — hm — ano tak — Maruši — z Klicperových „Prázdnin“.

Volba kusu, kterou přepadený Prokop patrně jen z okamžitého vnuknutí učinil, roznesla se bleskem po městečku a večer byla v „Besedě“ poradní schůze.

Vešli jsme do společnosti místních veličin s náležitým sebevědomím. Nikdo z přítomných nesahal nám arciť už nyní po kotníky, jak pak teprve za krátko, až po studiích budeme svět obraceti na ruby. Každý mezi námi byl obrem; co jsme nevěděli, nahražovalo nadání, vzlet, bystrý duch. Jeden cenil v sobě Napoleona filologie, druhý lékařství, třetí práv a já buď literatury neb železnic; nebyl jsem tehdy ještě rozhodnut, s které strany zasáhnu v osudy člověčenstva.

Návrh Prokopův schválen přes námitky kolegy filologa a místního učitele, kterým se nebožtík Klicpera v tomto svém kuse po stránce jazykové nezachoval.

„Jiný kus jest u nás čirou nemožností,“ prohlásil navrhovatel Prokop ztlumeným hlasem. „Jest v něm úloh pro šest děvčat a kus doponští, abychom ještě půl tuctu připsali. Naše slečny chtí, musí a budou hrát všechny.“

Tímto důvodem se navrhovatel vyznamenal a prorazil a filologovi s učitelem svěřeno na usmíření brusolibé spracování „Prázdnin“.

Ale v proudu příprav vytasil se někdo s novou překážkou v podobě uzenáře, jenž měl dekorace divadla v zástavě za uzenky, které bůh sám ví jakým spůsobem ve spojení se stánkem Thaliiným se dostaly. Usnesli jsme se tedy, aby vyslána byla k němu deputace. Neštastnou náhodou neměl tento muž mezi námi ani syna ani synovce a pro nás nižádné dcery neb neteře. Byl by nám pak snáze odpustil, že někteří z nás hned v prvních dnech se zapomněli, nepozdravivše jej „u vrbiček“. Dokázal nám výmluvami a odbýváním, jak mladým lidem s prospěchem jest, aby Rubešova „Pana amanuensise“ nejen čítali ale i za pramen mravného naučení považovali — —

Avšak na vypsání všelikých těch divadelních slastí a strastí, o nichž by zajisté každý bývalý student rozmarné kroniky vypravovati mohl, nemám zde místa; podotknu jen, že uzenář konečně povolil, že se Klicperovy „Prázdniny“ dávaly s neobyčejně skvělým úspěchem, že zpravodaj „X-ských listů“ (učitel) poukázal ve svém dvousloupcovém referátu se spravedlivou pýchou k přesné mluvě opraveného (s pomocí učitelovou) díla, k obezřelé režii (učitelově), k umělecky dokonalé, výtečně pointované hře jednotlivců, z nichž obzvláště vynikli Bavlník (učitel) a j. v. a j. v. a konečně, že čistý výtěžek divadelního toho představení v obnosu 7 zl. 59 kr. obrácen k rozličným vlasteneckým účelům.

⁂

Výlet. Objevuje se nezbytná potřeba, aby podniknuta byla společenská vycházka. Na blízku je zřícenina starého hradu, pyšná, velebná, památná, malebná — — Po celičký rok se o těchto epithetech živé

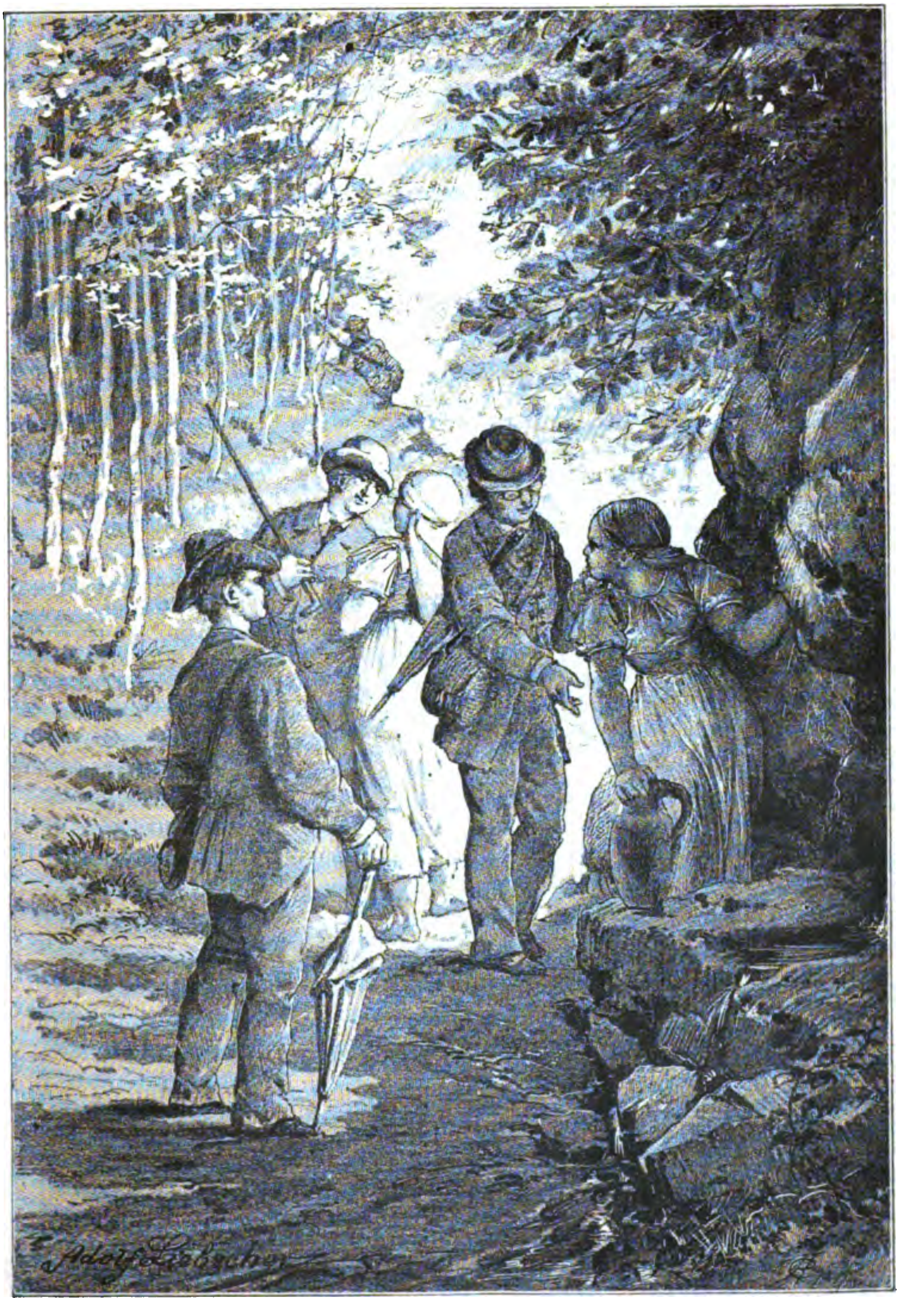
Adolf Liebscher

duši v městečku nezdálo; pojednou však napadla někomu, opakována s nadšením a jimi honěno ctěné mladé a staré publikum na výlet.

Vypravili jsme se napřed někteří k obhlédnutí trosek a hospody pod hradem. Cesta byla rozkošná, les vonný, svěží a v úvoze čistý pramen, u něhož dvě jadrné, opálené, bosonohé rusalky vody nabíraly.

Jal jsem se okouzlovati je svou dvorností.

Zavadily o sebe lokty a spustily neuctivý řehtot.

Soudruh mne odstrčil. „Bláhový,“ bručel. „Zde si krasořečnictvím z vesnických novel spůsobíš ostudu. Budou tě považovati za potrhlého. Začni jinak: Mluv od plic, štípni je, až jim zůstane modřina, obrať jim džber nad hlavou, nastav nohu a zalíbíš se, budeš hoch jako blesk, muž činu, k pomilování.“

Začal ihned prováděti překvapující důkazy své nauky a bůh ví, jakým spůsobem byla by tato selankovitá episoda skončila, kdyby se nebyl objevil v pozadí pojednou nějaký neznámý Nimrod, před nímž se podnikavý kolega jaksi ostýchal pokračovati ve své idylické hře s děvčaty.

Putovali jsme dále k rozvalinám. Byli jsme s nimi jak náleží spokojeni. Romantický půvab toho místa působil na mne tou měrou, že jsem usedl s tužkou a zápisníkem v ruce stranou do stínu polozbořené zdi, na hrbolatý kořen staré borovice a že jsem za chvíli na to přepadl své soudruhy nadšenou básní, kterou jsem jim s ohněm přečetl.

Soudruzi odměnili mne pochvalou; jenom náš filolog vytrhl mi jaksi zlostně báseň z rukou, škrtal v ní chvíli semo tamo a zvolal pak:

„Nešťastný člověče! Vždyť nemáš ani ponětí o zákonech přízvučného veršování! Jak můžeš začínati jambické verše třislabičným slovem! Pouze jednoslabičná jsou správná. Musil jsem přepracovati téměř každý řádek. Nyní teprve podobá se ta tvá rýmovačka k světu. Slyš:

Ha! . . . .
O! . . . .
An . . . .
I . . . .
Co . . . .
A . . . .
St! . . . . — —“

Na to stalo se usnešení, aby byla má báseň o výletu ve zříceninách přednešena a úkolem tím slečna Z... poctěna.

V zříceninách se nám tedy jak náleží líbilo a v hospodě pod hradem ne méně.

Několik dní po této výzkumné výpravě následoval výlet. Zdařil se znamenitě — jak jsme se později v „X-ských listech“ dočtli — a k jeho zdaru přispěla „zejmena bujará akademická mládež a spanilomyslná krásná pleť královského města Q . . .“

Bylo tak v pravdě. Aspoň večer se vydařil, když jsme zanechali starší pány a dámy v Podhradí, podniknuvše sami s dívkami na rozloučenou poslední návštěvu zřícenin.

Na hradisku, opředeném vábnou rouškou stříbrných paprsků luny, bylo posvátné ticho, mezi baštami romantické šero. Žádný z nás neodvážil se rušiti kouzlo krásného večera hlasitým hovorem. Ve stínu hradeb tratil se milostný šept a klamavým přízrakem pouze bylo, když podobalo se, jakoby někde dva k sobě se tulili, jiní z hradní fortny kamsi za věž vyklouzli, opět jiní po tmě trojlístek jetelový tak horlivě hledali, že bezděčně o sebe zavadili, náhodou tvářemi — —

„Tam padlo několik hubiček!“ vzkřikl pojednou kýs neposeda, vyhoupnuv se na cimbuří rozvalené bašty.

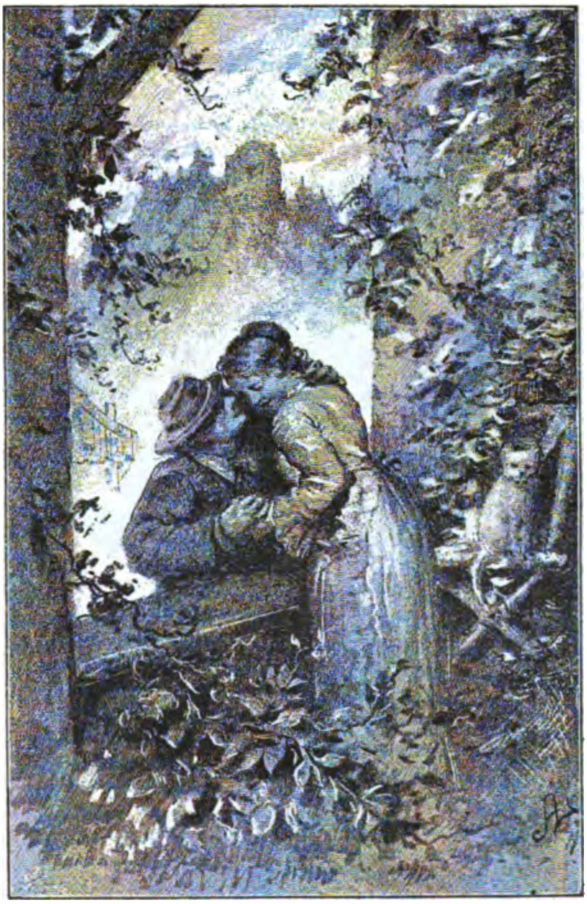

„Kde? Kdo? Co?“ Všichni se zarazili jakoby všichni byli vinníky; za chvíli teprv shledáno, že v nádvoří chybí jeden kolega s Miladou a neštěstí že se událo za hradní zdí. Současně objevila se Milada ve fortně, ozářena měsíčním svitem a její hněv měl dokázati, že udavač se mýlil — —

Smáli jsme se a naše rozpoutaná podezřívavost vyšetřila brzy, že z kruhu našeho v nádvoří zmizel také náš filolog a s ním Pavlinka.

Pavlina, řekla Cecilka, a dlouhá Pavla, dodala Anežka, jíž zmizelý náš kollega nebyl proti mysli. Hrr za nimi! Zrejdili jsme marně les a nalezli je konečně dole v hostinci uprostřed starší smetany výletní společnosti. Rozmlouvali spolu upřímně o — přechodnících, příčestích a podobných zajímavých věcech. Nenapravitelný!

Zpáteční cestou roztrousili jsme se nějak; pojediné, občasné výkřiky toliko nasvědčovaly, že dějí se všeliká čtveráctví a že tudíž nejsme sami. —

Před námi šla slečna, slynoucí zámožností svých rodičů a vlastní zralou, vyspělou krásou. Jako na vzdor chladnému větříku spustila šál se své hluboko dekoletované šíje. Chtěla nás oslniti. Nedosáhla valného úspěchu; o sobě mohu pověděti, že jsem se otřásl, maje v obráceném trojúhelníku jejího poprsí na očích holé půvaby deskriptivy a geometrie v ostrých úhlech. Zdálo se mi o ní, totiž o deskriptivě a takový sen náležel v mém studentském životě k nejhorším.

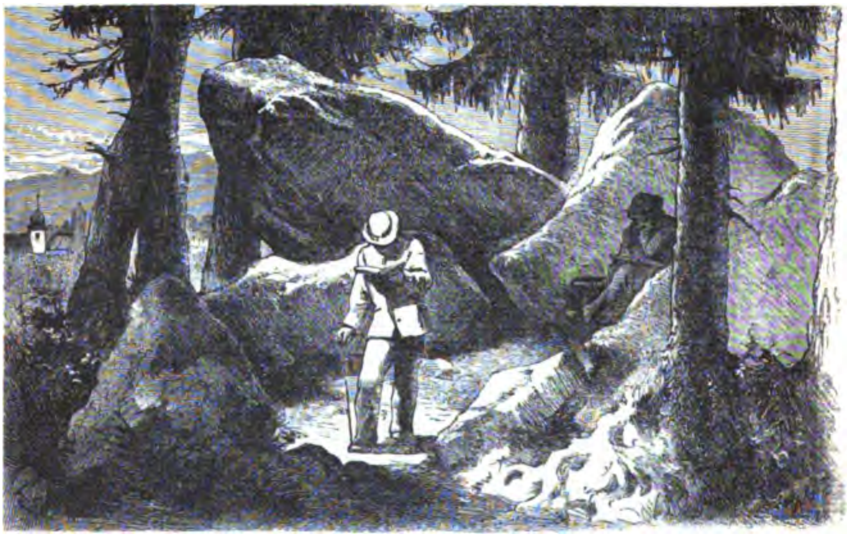

* * *

Studentská láska! Mnoho lidí pomýšlí na ni s opovržením a někteří (redaktorové) s hrůzou. A přece jest tak krásná, tím krásnější, že nečíhává tu ještě v pozadí milostných hříček Amorových rozšafný, vypočítavý Hymen.

Bývá to láska hravá; ale trvá někdy dosti dlouho. Já na příklad miloval jsem vyvolenou svého studentského srdce plných pět let. Zpomínám rád na mnohé sladké chvíle, jež mi láska tato přinesla, a zvláště rád na jeden čarokrásný večer, kdy kráčeje tiše kolem zahrady Jejích rodičů, spatřil jsem Ji bělati se v otevřené, zelení obrostlé besídce a kdy se tam ve stříbrném šeru měsíčním poprvé setkaly naše rty v horoucím políbení — Eh!

Po pěti letech odvedl mi Ji k oltáři místní evidenční strážmistr zemské obrany. Jaká obsažnost ve slově — vdala se! Všeobecná spokojenost. Tehdy bylo mi arci hůře. Napsal jsem o nevèrnici zlou baladu, jíž uzavřen svazek lyrických básní, opěvajících blahé quinquennium mého života. Finale bylo poněkud všední, avšak jako — u studentské lásky.

Nelámali jsme si vůbec ani hlavy přemýšlením, sluší-li zakončiti milostnou kapitolu prázdnin uspokojivě čili nic.

Celovali jsme se, durdili, zrazovali, bavili — —

Prázdniny plynuly dále veselým proudem. Sehrány ještě tři veselohry, uspořádána akademie se slušným schodkem, podniknuto několik dalších výletů, hon, na němž se mi podařilo proslaviti se zastřelením kapouna a podobných kratochvílí více.

Byly také dny, kdy se ten neb onen mezi námi vytrhl z „šumného víru radovánek“, kdy se zahloubal do přírody, chodil s knihou pod paží do lesa, sedal nebo procházel se tam zadumán ve stínu řasnatého jehličí, mezi omšenými balvany, a rozumoval, že třeba užívati prázdnin i k jiným moudřejším věcem . . .

Ale takových dnů nebývalo mnoho.

Z pravidla byl náš spůsob života idylicky prostý.

Bylo-li hezky, oškubávali jsme hrách a hledali houby. Když pršelo, dostali jsme z dlouhé chvíle hlad, vybrali celou špižírnu, snědli všechny pstruhy, vypili všechno podmáslí a sestřenka nám přehrála ráno sedm kousků, jež uměla, odpoledne opět a večer zas. Naposled znělo pod jejími prstíky elegické: „Loučení, ach —“

Ach! A přece se nám krásně jelo znovu do Prahy —

Psyche.

Starší příběh.

Napsal

Pavel Albieri.

I.

Ranní půvab krajiny vylákal mladého pana Václava z Trautmannsdorfu na delší procházku.

Hosté Jeho excellence hraběte Františka Antonína ze Šporku vedli na jeho lázeňském sídle Kukusbadu venkovský život. V devět hodin večer odehrála hraběcí kapela na louce pod novým klášterem nebo v zámecké zahradě poslední svou skladbu a hned na to zahlaholily lesní rohy, oznamujíce panstvu, že nastal čas k odpočinku. Po celé té panské vesnici zaplály barevné ohně, svítící vznešeným hostům na cestu domů. V půl desáté již celý Kukusbad odpočíval, až na samého pána, v jehož kabinetu nad lázeňskou síní v zámku bývala dlouho do noci osvětlená okna. Hrabě pracoval jen v noci.

Za to však ráno procitlo vše již před šestou a celé okolí oživlo pestrými skupinami vznešených osob ubírajících se na procházku. Na všech stranách slyšeti bylo smích a veselí a hudba počala opět svou celodenní práci. A tak to trvávalo na Kuksu po šest až osm neděl, načež se hrabě odebral i s celou četnou družinou opět na jiné své panství, na Malešov, Lysou nebo Konojedy. Od patnácti však let, od roku 1699, byl Malešov prodán a hrabě trávil na Kuksu větší část leta nežli dříve.

Pan Václav z Trautmannsdorfu nepřipojil se k žádné z četných společností, jež se takřka rozsypaly po zelených lukách podél Labe, jako když rozhodíme po louce hrst pestrých makových květů. Šaty dám i kavalírů byly tehdáž vesměs světlých barev a slunce, vycházející nad brodským Tanzbergem, poskytlo lesklým rukojetím kordů a kovovým knoflíkům a přeskám na oděvu záře jisker. Každou chvíli zatřpytilo se to ze skupiny a dlouhá stříbrná nit spěla odtud až k našim očím. K tomu leskla se po trávě i keřích hojná rosa, jejíž kapky hrály duhovými barvami.

Na kopcích podél údolí vinula, plazila se posud lehýnká pára, z níž však jasně vynikaly bílé zdi velikého kláštera nahoře, o něž opíralo se slunce, zvyšujíc tím více jejich bělost. Jen šedivý chrám měl své obrysy poněkud nejasny. Paprsky se od drsného povrchu pískovce tak dobře neodrážely. A dále pak na obzoru kreslily se také nejasně vrcholky černých lesů nad Štanovicemi, Žírcem a Králové Dvorem. Bylo to pěkné podívání pro toho, kdo tak poprvé ve svém životě postavil se nahoru na vysoké schody, vedoucí k zámku, pod balkon a rozhlédl se po této pěkné krajince, z níž učinila hraběcí štědrost pravý ráj.

Pán z Trautmannsdorfu šel opačným směrem než ostatní skupiny. Tyto ubíraly se k štanovickému lesíku, mladý pan hrabě šel stejným směrem s proudem Labe, ku Brodu, nedbaje, že mu slunce svítí právě do obličeje, takže chvílemi byl opravdu oslepen. Na zelené trávě viděl pak samé temné skvrny a když zavřel oči, opět samá slunce. Bavil se tak chvíli, až ho to konečně omrzelo a oči jej zabolely. Labe tichounce šumělo o dlouhé pruty vrb, ztápějící se v jeho proudech. Včerejšího dne trochu pršelo a to je na horském Labi ihned znáti. Stouplo poněkud aniž by se však bylo zbarvilo, jak rádo činí. Tak dostal se, ačkoliv kráčel co možná volně, přece po chvíli ke zdi, jež ten Šporkův ráj obklopovala, aby ochočená zvěř neutíkala z okolí Kukusbadu.

Stoupal podle ní od řeky vzhůru a přišel na silnici, vedoucí od Jaroměře k Chustníkovu Hradišti. Zde byla veliká vrata, v noci zavřená. Hlídač jejich a zároveň výběrčí mýta na místě, kdež se počínalo panství jeho hraběcí milosti, právě otvíral. Mladý pán tedy překročil tuto hranici a obzor jeho se za zdí opět značně rozšířil.

Údolí se zde poněkud zúžilo, ale proto přece přibylo mu, pokud možná na přírodních krásách. Tam za hrabětem, za zdí, to byla práce lidská, zde však pracovala sama příroda. Šedivá silnice, vroubená ovocným stromovím, ztrácela se mezi skupinami brodských statků a chatrčí, kryjících se opět za olšovím, které zde podél řeky roste. Hladina Labe svítila se jako zrcadlo a nahoře nad vesnicí vystupovaly malé, roztroušené hájky, zbytky to bývalých velikých lesů.

Hrabě se na chvíli zastavil a ponořil v ten obraz své zraky. Pak opět ubíral se po silnici dále. Ve stromoví cvrlikalo ptactvo, a pomalu počínal i bzukot hmyzu. Lidé pak vycházeli na práci do luk. Byl červen.

Kousek cesty od vrat Šporkova Kukusbadu odbočuje se od silnice na levo úvoz, jenž počne stoupati do vršku. Úvoz vede do selských kamenných lomů, jako všecky selské lomy zanedbaných. Nad lomy pak táhne se černý lesík a podle něho dlouhá rokle.

Hrabě, když přišel k úvozu, zastavil se a pohlížel k lomům a k lesíku. Zavrtěl hlavou a opět se tam upřeně díval. Přimhouřil oči, napjal všecku pozornost, ale posud nemohl nic rozeznati.

Z lomů stoupal modrý kouř, jenž vinul se kolem vrcholků jedlí a plazil se podél lesíku.

„Aby to tak byli cikáni!“ pravil hrabě sám k sobě. „To by bylo překvapení pro vzácnou společnost v Kuksu! Ještě dopoledne by sem všichni spěchali a já bych byl hrdinou dne!“

Podíval se na své střevíce s blýskavými přeskami, na své světle modré, nebeské punčochy a zkusil, jaká je posud rosa. Zavrtěl hlavou, rosy bylo mnoho. Hned však pustil se navzdor tomu směle úvozem vzhůru, do lomů. Cesta byla zarostlá, vyšlapaná pěšina jen úzká a modré punčochy byly brzy promočeny. Mladý kavalír však na to nedbal.

Což o punčochy, podaří-li se mu nalézti něco zajímavého, aby pobavil vznešené své spoluhosty! Statečně kráčel přes dlouhé pruty kvetoucích ostružníků podél úvozu a místy brodil se mokrou travou. Dlouhý tenký kord řádně pozvedl a proti paprskům slunečním bránil se širokou střechou svého klobouku se zlatými portami. A tak spěchal, až rusá jeho paruka s velikými, hustými kadeřemi odskakovala vzadu od modrého, hedbávného kabátu s jemnými krajkami na límci.

II.

Úvoz není na štěstí příliš dlouhý a pan hrabě Václav z Trautmannsdorfu dostal se brzo do lomů.

Opuštěné lomy jsou „zkamenělým městem“ en miniature. Sedláci, když nalámou kamene, mnoho-li právě potřebují, zase je opustí a nechají vše v nejkrásnějším nepořádku. Některé balvany jsou napolo odervány a visí hrozivě nad umělou svou propastí, jiné válejí se třeba právě v cestě, ve všech koutech mnoho drobného kamení; v lomech pracuje se jen zřídka, kamen rozpadá se na povrchu v prsť a v té usazují se semena divokých keřů. V opuštěných lomech rostou mohutné šípky, ostružníky a brsleny. Tu a tam zachytí se také do skalní štěrbiny i lesní stromek. V červnu jsou pak šípky ve květu a keř jest obalen růžemi. Nemluvím zde ani o červených květech vrbice, o žluté, jedovaté chvojce, o vlaštovičníku a smutném blínu se špinavým květem.

Mladý pan hrabě nevšímal si té divoké krásy, skupené zde na malém prostoru, ale za to rozhlížel se tím bedlivěji, kudy by se dostal nahoru. V lomech úvoz přestává a kolem lomů samé trnité křoví. Nerozpakoval se však, obětoval na to i drahocenný svůj oděv a lezl směle vzhůru, zarostlou roklinou.

Tak dostal se konečně až k předmětu své touhy, k místu, odkud vystupoval kouř. Kráčel tiše a opatrně ku předu.

Na konci rokle, na kraji lesíka byl rozdělán oheň, na němž stály hrnce s vařící se vodou, ale nikdo u toho. Nikdo? Někdo byl přece u ohně, ale to právě překvapilo hraběte.

Blíže ohně rozloženo bylo na suchých jehličnatých větvích několik — dřevěných křížů i se Spasiteli na nich. Byly různých rozměrů, některé téměř životní velikosti. Také barva, jakou byly natřeny, byla různá. Černá ovšem převládala na křížích a bílá na Spasitelích. Barvy tyto byly však, jak šlechtic viděl, posud vlhky a kříže asi položeny na slunce k sušení.

Mladý pán, prohlédnuv si to všecko k svému největšímu udivení a nevěda, co by to mělo znamenati, měl tolik nápadu, aby opět ustoupil za houští, z kterého byl vylezl, a čekal zde, co se bude díti. Tu pak rozhlížel se dále, nikde však ani slechu po lidské bytosti.

V tom, když se již pomalu začínal nuditi, zaslechl podivný pláč, jenž se sem blížil z lesa. Tak nepláče dítě; byl to pláč dospělého člověka. A tu opět soudil hrabě, že to pláče osoba mužská. Bylo to bolestné, poněkud utajované štkání.

Trautmannsdorf takřka hořel netrpělivostí, nemoha se dočkati, až se plačící objeví.

Netrvalo to dlouho, a z lesíku vystoupil podivný člověk. Byl malý, slabý, ale měl velikou hlavu a na ní dlouhé vlasy. Obličej jeho měl bolestný výraz a rukama se držel za hlavu, aniž by si oči zakrýval.

Na sobě měl černý, volný oděv, v polovici přepásaný. Ten nevypadal po cikánsku, jakož ostatně hned ty kříže musily panu hraběti pověděti, že je na nepravé stopě. Proto přece však posud cesty své a podstoupených obětí nelitoval. Bavilo ho to a nespouštěl se naděje, že poskytne navzdor tomuto pláči kukské společnosti nějaké zábavy.

Mužík ten, jemuž hrabě hádal asi třicet let, přistoupil smutně k ohni, a přiložil. Podíval se do dvou hrnců a na krucifixy. Prohlížel jeden po druhém. Na jeden menší díval se bedlivěji a déle. Najednou máchl jím prudce nad hlavou a rozrazil jej o zem, takže se rozletěl na samé třísky. Nelíbil se mu asi.

Pak si sedl na bobek k ohni a díval se do žhavého popele. Prohrabával jej a shrnoval kolem hrnců. Po chvilce vstal, chopil se jednoho hrnce a rychle odběhl do lesa. Pláč jeho byl zatím ustal. Ale hned byl zde opět a odnášel hrnec druhý.

Když přišel pro třetí, poslední, rozhodl se hrabě, že půjde za ním. Vždyť je mohl nositi sotva na padesát kroků daleko! Vystoupil opatrně z křoví a plížil se tiše za mužíkem.

Vskutku, sotva padesát kroků bral se lesíkem, když dostalo se mu nového překvapení.

Uprostřed lesíka nacházela se malá mýtina, porostlá vysokou ostřicí, z níž tu a tam vyčnívaly ještě pařezy. Některé z nich shnily a na nich vyrůstaly kapradiny. Paseka ta měla podobu dosti pravidelného obdélníka a v jednom jeho rohu viděti bylo ještě zašlou, zanedbanou nyní cestu, kudy před několika lety vozeny byly poražené kmeny. Hned vedle pak stál malý vozík, u něhož přivázán byl velký pes.

„Ah, kramáři!“ pravil sám pro sebe mladý pán mrzutě. Naděje jeho zmizela a stal se pozorovatelem jen ze zvědavosti.

Podivný mužík byl postavil hrnce u vozíku. Hrabě viděl, proč nucen byl rozdělati oheň vně lesa. Zde, v té suché trávě, to nebylo právě nejbezpečnějším.

Vozík byl skutečně té podoby, jakýchž užívá tažný národ kramářův. Byl příliš malým pro koně a příliš velkým pro psa, jemuž musí pomáhati vždy člověk. Malá kola, tím větší fasuněk a nad tím plachta, rozumí se, že roztrhaná. Toliko ona nezbytná bidla, z nichž staví kramář svůj krámek, zde scházela.

„Psyche!“ zvolal tu náhle mužík smutným svým hlasem a s velkou něžností.

Hrabě sebou trhl. Co to? Takové klassické jméno?

Nikdo se mužíkovi neozýval.

„Psyche!“ volal znovu podivný člověk a stoupl na nápravu vozu, pozvédaje plachtu. „Psyche!“ opakoval důrazněji, ale vždy něžně, prosebně jaksi.

U vozu rozhrnula se nyní plachta šíře a objevila se malá, ženská, opálená ruka.

„Proč mne již budíš?“ ozval se mrzutý hlas ženštiny.

„Což nevidíš, že již nad lesem vychází slunce?“

„Což slunce! Co mně po slunci?“

„Snídaně již hotova!“

„Ah, tak! Hned vstanu!“

Mužík seskočil s vozíku a vytáhl plechové nádoby, do nichž rozděloval obsah hrnců.

Za chviličku odhrnula se plachta zpředu znova a z vozíku vystupovala snědá, opálená ženština.

„Přece cikánka!“ div nevykřikl vesele mladý pán.

Podobala se jí opravdu. Byla mladá a měla na sobě podivný červený šat, jenž splýval jí volně po těle. Ze šatu vynikaly rukávy bílé košile s krajkami. Na krku měla zlaté penízky, černé vlasy byly v nepořádku.

„Jak jsi krásná, Psyche!“ zvolal mužík.

Psyche se na něho jen mrzutě podívala a pustila se do jídla.

„Odvaž Hektora!“ pravila po chvíli.

„Nerad ho odvazuji. Honí zvěř. Mohli by nám ho myslivci zastřeliti. Ale když si přeješ, s radostí!“

A pustil psa na svobodu. Tento chvilku pobíhal kolem a lízal svou mísku, již mu byla cikánka naplnila. Ale pak dal se náhle do štěkotu a skokem běžel směrem, kde stál pan hrabě Trautmannsdorf.

III.

Hrabě byl prozrazen. Bráně se psu vystoupil rychle na paseku k udivenému zvláštnímu párku, jenž na něho se díval, jako kdyby s nebe byl spadl.

„Hektore!“ okřikl psa konečně mužík, vida, jak zuřivě se na příchozího sápe.

Pes vrátil se vrče k němu. Mužík byl povstal, cikánka uprchla opět do vozu.

Mladý pán přiblížil se pomalu k hrncům a přál dobrého jitra.

„Co chcete?“ tázal se krátce mužík, hrozivě se mrače.

„Jsem hrabě Václav z Trautmannsdorfu!“

„Hrabě a žebrák, to je mi jedno.“

„Odpusťte, že vás vytrhuji ve vašem snídaní —“

„Nic nedělá. Jen už zase jděte!“

„Vidím, že nejste všedním mužem...“

„Vím to dávno!“

Hrabě, zaražený touto hrubostí, které snad ani nezasluhoval, na chvilku se zamlčel. Pes u nohou mužíkových cenil zuby. Pan Trautmannsdorf sáhl na koš kordu.

Mužíkovi tento pohyb neušel.

„Pane hrabě,“ pravil mnohem mírněji, „jsem poctivý řezbář Max Knorr z Norimberku, který prodává krucifixy po venkovských městech a šlechtických zámcích. Cestuji se svou ženou, kterou jste zde viděl a nemám rád velké společnosti. Nerad bydlím v hospodách. V lese je krásněji a člověk je jistějším před zlými lidmi. A nyní prosím, abyste nás laskavě opustil!“

„Ah, právě naopak!“ smál se hrabě, jemuž se to vše dobře hodilo. „Pane mistře Knorre, nechtěl byste trochu toho zboží, které tam na poli leží, nám odprodati?“

„S radostí!“ pravil mužík. „Pojďte si vybrat!“

„Pomalu, pane mistře!“ pokračoval nyní vesele Trautmannsdorf. „Tak to nemyslím! Vždyť přece neponesu sám do Kukusbadu asi deset křížů! Navrhuji vám něco lepšího. Znáte hraběte Šporka, místodržitele Jeho císařského královského Veličenstva v této pěkné zemi?“

„Slyšel jsem o něm mnohokráte velmi chvalné věci.“

„Jaké?“

„Že jest štědrým maecenem každého umění, ani naše nevyjímaje.“

„Nu tak. A já vám povídám dále, že čtvrt hodinky odtud nachází se jeho zámek a lázně, kde hostí právě veliký počet členů nejvyšší šlechty. Jsme u Kukusbadu!“

„Nevěděl jsem!“

„Nechtěl byste navštíviti pana hraběte a vydělati si trochu peněz?“

„Peněz, málo peněz, mnoho peněz?“

„Spíše mnoho, nežli málo!“ smál se hrabě.

„Pak pojedu!“

„Nu, vždyť jsem si to myslil, že změníte řeč, až se zmíním o penězích.“

„Peníze, peníze!“ opakoval si smutným hlasem mužík. „Mnoho peněz! Psyche, chceš peníze?“

„Neptej se tak hloupě!“ volala cikánka mrzutě. „Pojedeme! Víš, co jsi mi slíbil?“

„Peníze, moc peněz!“

„Nu tak!“

Mistr Max Knorr přivázal zatím psa k vozíku, a složil rychle hrnce, jichž obsah byl Hektor vyprázdnil, do vozíku, kde je Psyche rovnala. Pak zapřáhl se vedle psa také do chomoutku, vzal voj do ruky a již drnčel vozík po špatné cestě nahoru a pak opět dolů.

Hrabě ubíral se pomalu za nimi, jsa zvědav, kudy sjedou dolů ke Kuksu. Byl spokojen s ranní svou výpravou. Vede něco zajímavého, kočujícího umělce, jenž byl vždy srdečně na Kuksu vítán.

Když přijeli nad lesík, sebral mužík kříže, naložil je do vozíku a doutnající posud oheň zaházel hlinou. Pak pustil se přímo přes pole až k Brodu, takže vyhnul se lomům a hlubokému úvozu. Pan hrabě podivil se té chytrosti, na kterou by byl sám nikdy nepřišel. Pak teprve mohl jeti mistr Knorr po pohodlné silnici ke Kuksu.

Cestou vypravoval, kterak jel na večer z Jaroměře a octnuv se u zavřených vrat, pustil se nahoru k lesíku.

V Kukusbadu mělo panstvo, které se procházelo po vesnici, nebo dívalo z oken, hezké podívání na podivnou spřež i na pana hraběte, který v potrhaném obleku a umazaných punčochách ubíral se vítězně za vozíkem. Chytili se ho i mladí páni hrabata d' Arco a jeden z mladých baronů z Gallenu a smáli se Trautmannsdorfovu vypravování, až se všecko sbíhalo. Mladší panstvo se kupilo se všech stran a tak doveden byl řezbářský mistr Max Knorr z Norimberku až dolů před zámek. —

Cikánka se po celé cestě již ani neukázala.

IV.

Pod vysokým zámeckým schodištěm, po jehož stranách chrlili kamenní obrové po ozdobných širokých žlabech celé proudy čisté vody, jež hrála na slunci nejkrásnějšími duhovými barvami, čněl veliký kamenný Polyfemus.

Socha tato nacházela se uprostřed široké nádržky, vytesané z jednoho kamene, a pískala na lasturu. Zvuk vyluzovala zde proudící voda a to velmi složitým mechanismem, jenž se nacházel v zádech sedícího Polyfema. Čas od času pak vytryskly lasturou mocné proudy vody, jež pak postříkaly všecky zvědavce, kteří se tam shromáždili, poslouchajíce hudbu.

Mladé panstvo mělo zde s norimberským řezbářem svou první zábavu. Shrnuli se kolem vozíku, jenž se tu zastavil, a ukazovali mistrovi podivuhodnou sochu. Pak ozvalo se povědomé jim crčení, všichni páni se smíchem odběhli a Knorr i vozík jeho byli důkladně postříkáni.

Z vozíku ozval se mrzutý, hněvivý výkřik.

Páni šlechtici zapomněli při tomto výkřiku na svůj smích a poslouchali.

„Co to? To na vozíku? Ženský hlas!“ volali jeden přes druhého.

Trautmannsdorf se tajuplně usmíval.

„Kdo to?“ doléhali na něho.

„Žena jeho!“ a ukazoval na Knorra, jenž se rozmrzele a hněvivě otřásal a pozoroval zamračeně proklatou sochu.

„Mladá, nebo tak ošklivá jako on?“ tázal se přímo uličnicky baron z Gallenu.

Hrabě z Trautmannsdorfu však dále neodpovídal. Šlechtici hlučeli, obcházeli vůz, obrátili se s otázkami i k mistru Knorrovi, ale nadarmo.

Uprostřed toho hluku objevil se nahoře v zámku u otevřeného okna svého kabinetu sám hrabě Špork, vyzíraje, co se to děje. Kavalíři ho nepozorovali. Vida vozík a podivnou postavu u něho, poslal dolů samotného svého sekretáře Krouského, aby se vyptal na příčinu sběhu.

Příchodem tohoto se šlechtici poněkud utišili. Byliť také někteří, již hraběte uzřeli a umlkli.

„Nu co, Kronský?“ tázal se hrabě z okna, když byl sekretář mluvil chvilku se řezbářem.

„Umělec, řezbář z Norimberka!“ odpovídal Kronský opět nahoru. „Pan hrabě Trautmannsdorf ho přivedl!“

„Ať přijde sem ke mně!“ poroučel Špork.

Při zvuku jeho hlasu couvli šlechtici od vozíku a někteří i odešli, stydíce se za výtržnost, jakou způsobili.

„Prosím, aby vozík můj nechán byl na pokoji!“ prosil Knorr sekretáře.

„Nestarejte se. Pan hrabě Trautmannsdorf prokáže nám tu laskavost a zůstane u vozíku!“

Trautmannsdorf zůstal a mistr Knorr ubíral se za sekretářem nahoru po schodech a vešel do zámku.

Cikánka se ve vozíku ani nehýbala. Zdálo se, jakoby byl úplně prázden. Pes ulehl a cenil jen bílé zuby.

Většina šlechticů odebrala se nyní přes most na louku pod klášterem, kdež mezi dvěma řadami soch bylo závodiště. Veliké sochy lvů nalézaly se na konci dráhy. Zde dali se do hry míčem. Někteří šli dále do okrášleného zahradního domku a střelnice, v níž se bavili střelbou holubů. Jen několik zůstalo u vozíku blíže Trautmannsdorfa, jenž počal jim nyní obšírně vypravovati své ranní dobrodružství.

Najednou, když se ohlédl, viděl, že je plachta vozu pozvednuta a že se cikánka dívá ven, smějíc se na šlechtice. Sprostila se zatím své ospalosti a kavalíři uznali, že není sice jednou z idealních cikánských postav, ale že není také příliš ošklivá. Měla jen poněkud nízké čelo, jakož i zlé cikánské oči. Za to však tkvěl jí na rtech snad stále veselý, téměř svůdný úsměv a celá postava byla velmi živá. Neukrývala se a hleděla spíše vyzývavě nežli bojácně. Trautmannsdorf se usmál a ona usmála se také.

„Jaká to změna?“ divil se v duchu. „Nezdá se, že by měla před malým řezbářem příliš veliký strach a přece zase v jeho společnosti neodváží se ani vyhlednouti z vozíku! Taková zdravá ženská, k tomu cikánka, a připoutá se na zmrzačeného člověka! Co asi v tom vězí? Nu, uvidíme snad! Bezpochyby je zde hrabě zdrží!“

A potěšil se touto nadějí.

Přistoupil blíže k vozíku. Pes vrčel a opět musil odstoupiti. Tázal se tedy z dálky vesele:

„Paní mistrová, kterak se vám u nás líbí?“

Cikánka dala se do smíchu, ukazujíc obě řady bílých zubů a neodpovídala.

„Není tak zlá, jak jsem myslil tam v lese!“ pravil hrabě sám k sobě a pokračoval nahlas:

„Jak se vám zde líbí?“

„Hezky!“

A dala se znovu do smíchu.

„Chtěla byste se zde pozdržeti?“

„Chtěla!“

„Pak mějte k tomu svého muže!“

„Vydělá zde mnoho peněz?“

„Vydělá!“

„Zdržíme se tedy zde!“

V tom vyšel na schody z pod balkonu mistr Knorr a ubíral se dolů. Cikánka ho spatřila a v tom okamžení zmizela pod plachtou.

„Hm, hm! Ta je nějak žádostiva peněz!“ bručel Trautmannsdorf a díval se na své špinavé punčochy. Blížilo se několik dam a hrabě odešel, aby ho nespozorovaly. Bylať mezi nimi paní hraběnka z Königsecku, kterou zbožňoval a která nesměla tedy jeho ubrouzdané punčochy spatřiti.

Za chvilku po jeho odchodu zahrčel vozík dále směrem k Štanovicům na druhý konec Kukusbadu.

V.

Mistr Knorr veden byl sekretářem Kronským do předpokoje Šporkova kabinetu, kde mu poručeno čekati.

Hrabě byl zaměstnán, když ho hluk kavalírů pod zámkem vytrhl z práce, ne sice příliš důležité, ale za to velmi milé. Oblíbený jeho kněz, Ferdinand van der Roxas, spisovatel a básník na slovo vzatý, člen společnosti k uctění svatého kříže, předčítal mu právě ukázky své veliké básně, složené na počest štědrého hraběte. Nejdříve měl býti vypsán krátce život, šlechetné snahy a hrdinské činy pana otce, Jana hraběte ze Šporku, císařského generala, obrista na koni a vítěze nad Turky. Pak vylíčen měl býti obšírněji celý život slavného syna až do těchto dnů, načež teprve přistoupiti chtěl básník k rozboru vzácných ctností hraběcích.

Zároveň pak vypisoval učený páter i v prose široce životopis hraběcí na základě zámeckého archivu. Životopis ten pak byl tištěn v rodišti páterově, až v Amsterodamu, ačkoliv měl Špork svou vlastní knihtiskárnu v Lysé nad Labem.

Řezbář zůstal tedy v předpokoji, odděleném od kabinetu toliko těžkou hedbávnou oponou. Kronský vešel a oznamoval jeho příchod.

„Nechť sečká laskavě na okamžik,“ slyšeti bylo přívětivý Šporkův hlas. —

Kronský tedy vyšel z kabinetu a čekal s Knorrem, kyna mu, aby se usadil na pohovku.

Páter Roxas pokračoval uvnitř ve čtení ukázky ze své básně, pozorně deklamuje. Jednala o Šporkově vychování. Páter líčil:

„Než dost o tom, nechť rým můj teď se vrátí
na syna reka toho, jenž našich dnův je skvost,
jenž dobře zná ctnost každou v otěž bráti,
nebť s pravdou v lásce má i také poctivost.

Již v dětství dobách na sobě dal znáti,
že nebe určilo ho k věcem velikým,
zbožnost a věda, na ty chtěl vzpomínati,
ó šťastná srdce ta, jež žijí přáním tím!“

„Tento rým poslední se mi nechce líbiti!“ poznamenal hrabě.

„Nahradím ho tedy jiným,“ odpovídal páter. „Musímť celou báseň ještě mnoho a mnohokráte pilovati!“

Olůvko zaskřípělo, jak si vadný rým znamenal, a pak četl dále:

„Rodičův moudrost pak o vše to starost měla,
nejlepší pěstouny mu s péčí vybrala,
à stále k učení že celá mysl spěla,
tu záhy ve svůj chrám ho Věda pozvala.

Jaká to radost as starého otce jala,
když spatřil při synu té pravé ctnosti svit
a v smrti ruka toho otce psala,
že domu celého má vrchní hlavou být.

Co do let mladým byl; však zmoudřel učeností
a proto Vláda mu i mnoho svěřila.
Znal všecko v světě s velkou důkladností
a hlava jeho vše přemoudře řídila.

„Také tento rým, jakož i druhý a čtvrtý verš pokulhávají!“ vskočil mu do řeči hrabě.

„Opravím, také opravím!“ sliboval ochotně páter a olůvko skřiplo znova. Pokračoval:

„Když pak i do ciziny byl si vyšel,
tu času drahého i dobře použil,
jen píli zřel, vtip jeho každý slyšel,
raději studoval, než v rozkoších by žil!“

„Nejasná dikce poněkud!“ poznamenal Špork, ale Roxas, unešený deklamací svou, četl beze vší přestávky:

„Ta Paříž veselá mu byla pravým mistrem,
jenž jeho učenost po právu ocenil,
tam uznali, co je v tom duchu bystrém,
jenž dnem i nocí v knihách jenom byl.“

„Nebylo to tak zlé!“ smál se hrabě srdečně. „Užili jsme tam dosti veselých radovánek.“

„Ano, věřím rád, Vaše Milosti, ale básník . . .“ namítal páter.

„Nu, dobře, dobře! Jen pokračujte!“

„A jednal tak i v zemích nejdálnějších,
až do své Vlasti se konečně navrátil,
z cesty si vezl ctností nejkrásnějších,
jež k dobru země té pak obrátil.“

přečetl páter a pak umlkl.

„Hotovo?“

„Ano, pro dnešek. Zítra přinesu Vaší hraběcí Milosti kus dále.“

„Nemusíte příliš spěchat. Jen opravte ta místa, která jsem vám vytknul.“

Na to se velebný pán Ferdinand van der Roxas panu hraběti poroučel a odcházel. Přišla řada na mistra Knorra. Kronský uvedl ho do kabinetu.

Hrabě se na něho důkladně podíval. Bylo to jeho zvykem. Kdo sklopil před jeho přímým pohledem oči, toho neměl rád.

Mistr Knorr snesl ten pátravý zrak. Hrabě kývl tedy přívětivě na jeho zdvořilý pozdrav a obrátil se na to od něho, hledě z okna, jež vedlo zrovna ku klášteru, právě naproti chrámu.

Řezbář měl zatím dosti času poohlednouti se po kabinetě. Byl zařízen jednoduše a přece pohodlně. Několik regálů knih a pak hromady spisův zaujímaly největší jeho prostoru. Pan hrabě se stále s někým soudil a spisy tyto byly skoro samé soudní výměry a těm podobné listiny. Stranou u okna stál jednoduchý psací stůl, u něho lenoška a podle stěny dlouhá pohovka, na níž hrabě častokráte ztrávil celou noc studováním právních spisův a prohlížením účtů svých panství. Na ní asi také v bezesných nocích povstaly ty smělé plány k obrovským stavbám a jiným podnikům, které jmeno Šporkovo roznesly po celém vzdělaném světě.

Hraběti bylo nyní, v roce 1714, již padesáte dva roky. Přes mnohé starosti, jež na něho stále dolehaly, vypadal však přece mladším. Zvláště jeho oko mělo posud mladistvý lesk. Vypadal vážně a po šlechticku. Vysoká paruka, řádně napudrovaná, byla pečlivě uspořádána, jakož i oděv byl bezvadný.

Obrátil se od okna a tázal se:

„Jak se jmenujete?“

Knorr pověděl mu tolik, co řekl Trautmannsdorfovi v lesíku nad Brodem.

„Umíte řezati po řemeslnicku jen jisté věci, nebo dovedete pracovati i podle nákresů?“

„Myslím, že jsem umělec,“ pravil skromně řezbář. „Pracuji podle svých nákresů!“

Na slovo „svých“ položil důraz.

„Tím lépe ovšem pro vás!“ podotkl Špork. „Máte snad některé věci hotovy?“

„Ovšem, mám několik krucifixů, ale to je práce neumělá, všecky jsou určeny jen do venkovských chrámů neb domácností. Znalců umění je málo, musíme pracovati po řemeslnicku, chceme-li se uživiti. Práci uměleckou nám nikdo nezaplatí.“

„Dobře, svolujete-li, nechám si vás zde a budete mi něco pracovati. Potřebuji řezby pro klášterní chrám. Byt i stravu obdržíte zadarmo, dřevo se vám také zaopatří, nástroje snad máte, nebo i ty vám koupím a za práci si pak požádejte odměny sám. Chcete?“

„Odpusťte, pane hrabě, že nepřijímám váš kavalírský návrh ihned. Musím se optati . . .“

„Koho?“

„Své ženy, pane hrabě, která přijela se mnou!“

„Nuže, pak vás Kronský doprovodí. Ale pro dnešek musíte býti mým hostem. Nepropustil jsem posud ani jednoho umělce, abych mu neprokázal pohostinství, nepropustím tedy také vás! Kronský vám vykáže byt a večer neopomiňte dostaviti se do lázeňské velké síně dole v zámku nebo do velké zahrady, bude-li příjemný večer. Naleznete mnoho umělců a to i věhlasných!“

Na to mu pokynul a Knorr odcházel s Kronským, jenž ho doprovodil do jednoho z malých domků, jež obývali umělci.

Hrabě osamotněl. Přistoupil opět k oknu a pohlížel do dálky. Pak se zrak jeho smekl dolů, k vozíku Knorrově. Viděl právě, kterak se mužík zapřáhá do vozíku podle psa. Hrabě sledoval je zrakem, až zmizeli za domem na pravo.

„Umělec táhne nyní v jednom spřežení se zvířetem!“ usmál se trpce Špork. „Pak mluvme o lidské důstojnosti! Pro život udělá člověk právě tak vše, jako zvíře!“

Náhle se jeho čelo zachmuřilo. Přikryl je rukou, jakoby vzpomínal. „Můj bože!“ zvolal pak sám k sobě za okamžik. „Přece, přece! Jak jsem mohl zůstati tak chladným při vyslovení toho jména! — A přece — jímá mne pochybnost! — Vždyť jest tomu již dvaatřicet let! Norimberk, nemýlím-li se! Podíváme se do našeho diaria z té doby!“

Vytáhl ze skříně černou odřenou knížku se zažloutlými listy.

VI.

Pan hrabě Václav z Trautmannsdorfu neslonil se k nemalé své mrzutosti dlouho ve slávě šťastného nálezce nějakého nešťastného umělce. Odpoledne byla totiž veliká sláva, která slávu jeho úplně zastínila. Mimo to neukázali se posud ani mistr Knorr ani jeho žena cikánka ze svého domku po Kukusbadu a tím zůstali jen polovičně předmětem pozornosti.

Ve štanovických lomech vyrván byl včera ze skály s nesmírným namáháním obrovský balvan pískovce, hodící se mistrům Braunovi nebo Pacaltovi znamenitě na sochu.

Hrabě Špork, uslyšev o tom, sám osobně šel se přesvědčit do lomů a uznal balvan za schopný k tak pěknému účelu, i dal hned Braunovi rozkazy vzhledem ku zpracování jeho.

Statky jeho hraběcí milosti Františka Antonína ze Šporku sousedily na severozápadě s panstvím žíreckým, s jehož majetníky nemohl se hrabě nikdy shodnouti. Není mrzutější věci nad zlého souseda, to poznal Špork zde až dosyta. Žírec náležel noviciátu P. P. societatis Jesu u sv. Anny, patřících do Vídně. Hrabě žil s nimi v neustálé rozepři o hranice panství a v stálém procesu, který pohlcoval veliké sumy peněz a způsoboval mnoho zlosti. Zpočátku Špork povolil v mnohém, aby zachoval dobrou vůli, ale když viděl, že všecky dobré jeho úmysly ztroskotají se vždy na nepovolnosti pánů páterů, změnil se i on a stal se neústupným. V prudkosti a přenáhlenosti své dopustil se pak mnoha pokleskův, pro něž byl odsouzen. Nemoha tedy pořídíti nic na soudech, počal činiti Jesuitům rozličná malá příkoří, pro něž by ho nemohli soudně stíhati. Dělal pasquily, v čemž byl mistrem.

Nyní napadla ho při pohledu na balvan myšlenka, aby ho využitkoval k tomuto účelu. Plán byl hotový. Mistr Braun vytesati měl sochu velikého ozbrojence, jenž by hrozil napřaženou zbraní. Toho pak mínil postaviti na hranice panství svého, naproti Žírci, aby stál zde na postrach sousedům. K vysvětlení významu jeho měly býti po jeho stranách postaveny dvě vysoké pyramidy, na něž by se pěkně ve verších mohlo vše napsati.

Přivežení každého kamene na sochu do Kuksu bývalo pro celou hraběcí společnost velikou slavností. Kámen vezen byl v průvodu a s hudbou až do dílny sochařovy, ověnčen a okrášlen. Tak tomu bylo i dnes. —

U Šporka jedl celý Kukusbad. Kdo si vzal od hraběte výslovné povolení vařiti doma, tomu byla k službám celá Šporkova spižírna. Každý si mohl vzíti, mnoho-li mu libo, jako směl každý šlechtic, jenž užíval hraběcího pohostinství, loviti svobodně po panství zvěř i ryby a užívati všemožných radovánek. Byli zde hosté z celé Evropy a to zástupcové nejslavnějších rodů. Sami králové dojížděli na Kuks, prokazujíce tím hraběti milost nejvyšší.

O druhé hodině s poledne vše obědvalo. V letě trval oběd ovšem dlouho a proto průvod spořádán již o půl čtvrté.

Kámen, či spíše a to plným právem, balvan, byl již připraven a ověnčen. Za zvuků hudby a jásotu a křiku shromážděného lidu i přítomné šlechty pozdvižen byl na silný vůz o železných kolech, zvláště k tomu zřízený, a připevněn zde. Na to měl velebný pan páter Nerling velmi pěknou a učenou, třeba krátkou řeč, v níž loučí se kámen s matkou zemí, vědom jsa svého vznešeného účelu a slibuje, že se k ní, snad po mnohých statisíciletích navrátí, což bylo velmi pohnutlivé, takže panstvo zanechalo při řeči jeho svého obvyklého mluvení a bedlivě ho poslouchalo.

Na to teprve dal se průvod na pochod. Nejdříve šla hraběcí hudba, hrajíc mnohé veselé pochody. Za ní ubírali se oba umělci, Braun i Pacalt, provázeni svými žáky. Jeden z těchto nesl také odznak umění svého na tyči pestře malované. Za těmi následovali jiní umělci, kteří se právě na Kuksu nahodili, načež jel vůz tažený dvanácti páry koní, jež vozkové nestačili pobízeti k tahu divokým křikem a práskáním biče. Také koně a vůz byly ozdobeny. Teprve za vozem nacházely se pak šlechtické kočáry, a velký zástup lidu obklopoval celý průvod.

Hrabě Trautmannsdorf, jeda jako více jiných mladých kavalírů na koni a převlečen v nový oděv, rozhlížel se kolem, nespatří-li někde mistra řezbáře, aby ho ukázal hraběnce z Königsecku a potvrdil tak své vypravování o ranní události. Nespatřil ho však. Jeho naděje zůstala marnou i když se ubírali kolem domku, kdež byl ubydlen, jak se dověděl od Kronského. V oknech se neukázala ani tvář mistrova ani cikánčina.

„A proč tak plakal, když jste ho spatřil?“ tázala se ho hraběnka.

Na tu otázku nemohl ku své mrzutosti posud ani co nejvšeobecněji odpověděti. Umínil si, že to vypátrá.

VII.

Kámen odvezen byl do sochařské dílny Braunovy, sám hrabě promluvil k umělci několik velmi pochvalných slov a slavnost byla ukončena. Několik hodin bylo tak opět zabito a hosté se měli aspoň nač dívati.

Panstvo rozptýlilo se po vesnici a kolem ní. Jedni šli do hraběcí čížbovny, druzí opět střílet holuby, jiní hrát míčem, šermovat, nebo konečně s dámami na krátkou procházku v předvečer. Čížby byl hrabě Špork velikým milovníkem, a čížbovny jeho byly velmi rozumně založeny a všemi prostředky k chytání ptactva opatřeny, takže i v nejšpatnějších letech nachytáno zde množství ptáků. Většinu jich pak pouštěl hrabě opět na svobodu, dav jim na krk pásku s jménem svým a rokem, kdy byli polapeni. Měl pak velikou radost. když na druhý rok některého z nich chytil, nebo když z nejdálnějších krajin přišla zpráva, že tam byli ptáci jeho viděni.

Kolem sedmé hodiny scházelo se panstvo opět do zámku, do velké lázeňské síně. Bylo-li pěkné počasí, vyšli do zahrad u zámku, zařízených po francouzském způsobu s přistřihanými keři a zelenými jeskyněmi. Čím zpotvořenější, ostříhanější keř neb strom, tím lepší. Byla zde stromořadí, podobající se řadám obelisků a křoví rovné a husté jako zeď. Příroda zde byla směstnána v uniformu.

Dnes byl večer překrásný a panstvo tedy vyšlo do zahrady, povečeřevši dříve v sále zámeckém. Zde teprve sešel hrabě k svým hostům a strávil dvě hodiny v hovoru a v zábavě. Někdy také se tančilo dole pod klášterem na louce při rozličném umělém a nákladném osvětlení. Hudba hrála, zátky z láhví bouchaly a hovor mile plynul se rtů.

V koutě zahrady u zámku nalezal se stůl, zvaný „stolem umělců“ a hrabě nikdy neopomenul přisednouti, třeba jen na několik okamžiků, k němu a poptati se, kterak práce pokračují a co nového na obzoru uměleckém. Sedávali zde oba dva mistři sochaři, Braun a Pácalt, malíř Brandl, hudebníci Václav Svída a Petr Röllig, jež byl dal hrabě vyučiti v Paříži na lesní roh, pater Josef Bozan, jenž napsal kancionál „Nebeský Slawíček“, pro české poddané Jeho Vysoké hraběcí Excellence, pater van der Roxas, pater Stephano, kapucín a znamenitý řečník v jazyku českém, pater jesuita Nerling, o němž jsme již slyšeli, a jiných více, kteří v době té vynikali v umění i ve vědě.

Smutně dojímá to duši, čteme-li jména těch umělců. Kolik z nich známo je doposud širším kruhům? A přece věnovali mužové tito celý svůj život umění, jež většinu jich nepřijalo mezi slavné syny své. Proč? Byli příliš lidmi své doby, hleděli příliš na umění své zraky svých současníků. To škodí umělci a nedovoluje mu povznésti se nad denní potřebu!

Hrabě Trautmannsdorf čekal dychtivě u vchodu do zahrady, kdy objeví se mistr Knorr. Slyšel, že je pozván od hraběte. Mohl by pozvání odmítnouti? Nemožno. Trautmannsdorf chtěl ho sám předvésti jako svého nalezence ku stolu slavných mistrů.

Konečně, konečně se ubíral. Hrabě Trautmannsdorf div mu nespěchal vstříc. Jeho hlava zdála se býti v tom soumraku ještě větší než ráno. Měl stále svůj černý oblek a svou smutnou tvář. Trautmannsdorf se ho ihned zmocnil a táhl jej za sebou k umělcům.

Rozumí se, že tito ho vlídně přivítali. Umělec neptá se po poměrech, vidí jen výtvory a dle těchto jedná se soudruhem. Práce mistra Knorra sice posud nikdo z nich neviděl, ale za to vypadal mužík ten hodně po umělecku a pak přicházel z Norimberka. Nebýváť vážen prorok vždy nejvíce ve vlasti své a národ český má již v krvi, že ctí vždy spíše cizince než vlastní syny.

Hrabě z Trautmannsdorfu připomenul několikráte po sobě, že jest to výhradně jeho zásluhou, že nachází se mistr Knorr zde, ale mistři umělci nechtěli toho vzíti nějak na vědomí. Jednali, jakoby o mladém hraběti a jeho zásluhách neměli ani zdání. Rozmrzen odešel od jejich stolu, zlobě se sám na sebe, že sem mistra přivedl.

Najednou mu však něco napadlo. Čelo jeho se vyjasnilo a nedbaje na to, že paní hraběnka z Königsecku mluví právě s baronem de Carmes, kterého nemohl vystáti, poněvadž byl jeho šťastnějším sokem, zmizel ze zahrady.

VIII.

U „stolu umělců“ seděl mistr Knorr podle Brauna, jenž mu vysvětloval rozličné věci v Kukusbadě, život jejich zde, hraběcí zvyky a těm podobné věci. Po druhé straně Knorrově seděl Pácalt.

Když byl řezbář dosti poučen o řádu života na Kuksu, obrátil se hovor, jak se samo sebou mezi umělci rozumí, na umění. Mluvilo se o přítomných i vzdálených výtvarnících, o pražských i cizozemských. Mistr Knorr byl muž všestranně vzdělaný a mnoho procestoval, táhna podle Hektora svůj vozík. Byl však podivín, jak je to vlastností všech lidí, jichž údy nejsou aspoň přibližně rozměřeny dle zákona starých mistrů sochařských, prostě řečeno, vlastností všech mrzáků a lidí škaredých. —

Byl mlčeliv a přece povídavý. Povídavý o umění, o svých cestách, a mlčelivý o svých poměrech, o svém životě. Zdálo se, že může býti zlým, ba velmi ukrutným, a přece mělo oko jeho hned v následujícím okamžiku velmi mírný výraz. Bylo na něm viděti, že je zvyklý strádání, bídě a to bylo snad také příčinou jeho stále smutného výrazu. Chvílemi se zamlčoval a těžce oddychoval. Spojoval v sobě obojí nevysvětlitelné zlé stránky povahy mrzákovy a umělcovy. Vzbuzoval soustrast.

Mistr Braun byl uznaný a oceněný umělec. Zvláště byl velikým v pojmutí předmětu, jejž měl představiti v soše. Hrabě Špork dal úlohu, Braun ji rozluštil a zhruba vypracoval, Pácalt pak uhladil, urovnal, kde co bylo vadného. Tak povstaly skorem všecky mythologické sochy, které u velikém množství zdobily všecka Šporkova panství. Vzdělaným umělcem však Braun nikdy nebyl. Vzdělání jeho bylo velmi kusé. Tesal sochy, aniž si byl vědom nezměnitelných, věčných zákonů umění a krásy. Za vše, co vykonal, děkoval jen svému ohromnému nadání. Měl fantasii, byl básníkem v kamenu, uměl i dobře pracovati, ale vše to bylo divoké, neuhlazené. Příklad toho nejlepší viděti jest na známém Betlémě nad Žírcem. Zde vytesával sochy, aniž by byl kámen vyrval ze země, ze skály. Kde vyčníval balvan, ten zpracoval na sochu, jak se mu nejlépe uzdálo. Les byl pln kamenných pastýřů, stojících i ležících v nejrozmanitějších polohách, jak právě kámen dovoloval, psů, ovcí. Avšak mnohé z těchto soch mají nesouměrné údy, velké hlavy, příliš silné ruce, dlouhé nohy.

Opraviti chyby a zakrýti nedostatky tyto, bylo povinností Pácaltovou, jenž byl spíše umělecký kritik než umělec, ačkoliv uměl i velmi dobře dlátem pracovati.

To však nevadilo Braunovi, aby nebyl člověkem hrdým. Byl velmi vyhýčkán hrabětem, jakožto nejplodnější umělec a to mu škodilo. Hrabě se mu obdivoval, a Braun myslil, že mu není více ničeho potřeba. Nemyslil na hlas budoucích pokolení, jemu šlo jen o úsudek hraběcí.

U stolu hovořilo se právě o rozdílu mezi sochařstvím a řezbářstvím.

„Pravím ze svého pevného přesvědčení,“ mluvil mistr Knorr, „že činíme dobře, malujíce sochy své, ať jsou už ze dřeva, nebo z kamene nebo z hlíny. Nutno jen hleděti k tomu, aby barvy naše odpovídaly pokud možná nejvíce barvám v přírodě, aby bylo vše co možná přirozeným a jen slabounkým nádechem pravé poesie rozeznávalo se od věci skutečné.“

„Odpusťte, mistře Knorre,“ pravil Braun drsně, „ale s náhledem vaším nesrovnávám se ani v nejmenším. Socha malována býti nemá. My pracujeme hmotou a ne barvou. Barva náleží malířům!“

„Ano, teď jste to vyřknul!“ vskočil mu do řeči mužík. „Malířům a nikoliv natěračům, jak se bohužel posud všude děje. Musili by se vycvičiti zvláštní malíři, kteří by se jen tímto odvětvím malířského umění zanášeli. Barvy, jimiž malovány by byly sochy, musily by odpovídati skutečné barvě těla lidského, skutečným látkám oděvním a nikoliv jak se to děje zde, kde sochy natřeny jsou nejnemožnějšími barvami beze všech odstínů a beze vší harmonie. Takto jest socha spíše zohyzděna nežli okrášlena a pak ovšem lépe jest nenatírati jich!“

„Vždyť ale, moudrý pane,“ odporoval mu Braun, „popíráte takto první zásadu sochařskou, hlavní rozdíl mezi uměním naším a uměním malířským.“

„Jakou? Jaký rozdíl?“

„Sochařova práce týká se jen formy.“

„Ano, nepopírám!“

„Nezáleží tu na hmotě, z níž je socha zhotovena, záleží jen na vrchních plochách sochy!“

„Pravdu máte. Proto jsem právě tak sochařem jako vy, a nesu jen jiné pojmenování!“

„Vy? Sochař? Karrarský mramor, tvrdý pískovec a lípové dřevo! Jaký rozdíl!“ mluvil zlostně Braun a počal se rdíti.

„Vždyť ale odporujete sám sobě, mluvě takto,“ podotkl Knorr.

„Po tom vám ničeho není!“

Mistr Braun odvrátil se hněvivě a řezbář umlkl také.

Čilejším hovorem a k posledku i hádkou svou obrátili na sebe pozornost celého stolu, jenž je upjatě poslouchal. Nyní nastalo ono dusné ticho, jaké povstává často u prostřed největší hádky. Jest to ono ticho, jaké mívá na okamžik bouře mořská, aby pak rozkácela se novou zuřivostí.

„Pravím vám,“ počal znovu Braun chraptivým hlasem a rozhořčeně, „že úsudek váš o sochařství jest nesmyslným!“

Knorr neodpovídal.

„Socha,“ pokračoval Braun ještě více rozezlený tímto mlčením, „nepotřebuje těch tretek barevných. Má působiti na krasocit pozorovatele jen svou myšlenkou, sestavením, souměrností a pak uměleckým provedením, největší možnou jemností. Tím dosažen již dostatečně účel umělce.“

„Podle vašeho mínění!“ prohodil Knorr. „Podle mého nikoliv!“

„Pak vaše mínění dokazuje špatné pochopení sochařství!“

„Podle vás!“

„Podle mně!“

„Proč?“

„Protože chcete, aby co jste zkazil, napravil malíř!“

„Nikoliv, ale aby byl dojem pozorovatele zvýšen! Socha se tím stane jen umělejší a pravdivější. Jako spojujeme v chrámě veškeré umění, jak stavitelské, tak sochařské i malířské, hudbu, zpěv, ba i poezii a konečně i libovůni, by všem smyslům bylo lahoděno, tak máme v každém kuse uměleckém pokud možná spojiti vhodná umění. Ovšem, vždy jen do té míry, aby se celá věc nestala titěrnou, malichernou!"

„Nerozumíte ničemu!" vzkřikl Braun a vyskočil se svého místa. „Jste nevědomec!"

„Jste nevědomec!" vzkřikl současně Knorr a oči jeho planuly hněvem. Braun dotekl se věci jemu nejdražší, jeho umělosti.

„Co se to děje? Hádka!" zvolal tu náhle přísný hlas.

Všichni se ohlédli a vstávali. Byl to sám hrabě Špork, přivábený sem křikem a vádou.

„Hádka!" opakoval hrabě. „Mistr Braun a náš nový umělec řezbář! Co se stalo? Vypravujte, mistře Pácalte!"

Pácalt pověděl několika slovy celý průběh hádky. Hrabě se při vypravování jeho usmíval a kýval hlavou.

„Tedy umělecký spor!" pravil, když Pácalt skončil. „V tom případě vám vinu vaši na polovic odpouštím, mistře Braune i mistře Knorre. Ale rozhodčím vaším nechci být! Věc ta se nedá rozsouditi ihned a pak ještě vždy bude mysliti strana přemožená, že jí učiněno bylo bezpráví. Páni umělci mají právo na své zvláštní náhledy."

Chvilku stál a přemýšlel. Náhle se usmál.

„Napadá mi myšlenka!" zvolal. „Poslechněte, mistrové a umělcové moji!"

Všecko se ztišilo.

Hrabě pravil povýšeným hlasem, pomalu a slavnostně: „Nabízím vám umělecký turnaj, zápas, souboj!"

Braun přikývl. Knorr hleděl zasmušile do země.

„Zkuste oba umění své dle zásad právě vámi pronešených a já pak s celým dvorem práci vaši posoudím! Při každém plodu uměleckém záleží hlavně na dojmu, jaký vzbudí v pozorovateli, není-li pravda?"

Oba přikývli.

„Nuže, ten kdo uměním svým vzbudí větší dojem v nás, bude vítězem. Mistr Braun ať zkusí síly své na balvanu dnes přivezeném v úloze, kterou jsem mu určil, a mistr Knorr vyřeže mi krucifix! Jste spokojeni?"

Braun kývl opět, Knorr neodpovídal. Hrabě si toho dobře všiml a pokračoval:

„Mimo odměnu našeho uznání a vítězství nad sokem, určuji šťastnějšímu z vás pět tisíc dukátů, čili dvacet tisíc zlatých!"

„Dvacet tisíc zlatých!" vzkřikl Knorr a zuby mu drkotaly. „Psyche! Psyche!" volal s jásavou radostí.

„Nota bene!" pravil ještě hrabě. „Oba budete pozorováni, aby vám nikdo nepomáhal. Sami musíte vše zhotovit za měsíc. Dříve nikdo vaší práce neuvidí! Zítra dám bližší rozkazy!"

Hrabě odcházel. Mistr Knorr šeptal znovu: „Dvacet tisíc!"

Pak najednou se zarazil a hleděl opět smutně: „Vždyť jsem ale posud nezvítězil!" Zkřížil ruce jako k modlitbě. (Dokončení.)

(Dokončení.)

Za korunu a vlasť.

Rhapsodie z dvou století
od
Karla Tůmy.
(Pokrač.)

VI. Vnučka bohatýra.

Krásným topolovým stromořadím, jež vedlo z nudného písčitého kraje slezského v rozkošný park zámku Olavského, letního to sídla knížat Sobieských, jeli za letního večera r. 1718 koňmo dva mladí lidé zabráni v živý hovor. Sličná jezdkyně, oděná v bohatý a malebný kroj šlechtičen polských, naslouchala s velikým účastenstvím mladému rovněž ztepilému jezdci, krojem i vzezřením cizinci, který mluvil po francouzsku tak horlivě, že zapomínal pobádat koně sleduje toliko s patrnou radostí účinky své výmluvnosti na spanilou Polku, mladší to dceru knížete Jakuba Sobieského a tudíž vnučku slavného krále Jana Sobieského, nezapomenutelného Turkobijce a osvoboditele vlasti polské od nájezdův Osmanstva. Trávila s matkou a starší sestrou leto na zámku Olavském, zatím co otec prodléval na haličském svém zámku v Żólkievě, hněten ctižádostí a pomstou za příkoří, jaké mu činila ostatní šlechta polská, nad níž vynikal rod Sobieských tehdáž jměním i proslulostí světohlasnou. Či nebyl padesátiletý nyní Jakub Ludvík Sobieski prvorozeným synem velikého krále a bohatýra Polsky? Nevyznamenal se sám po boku otce svého v hojných bitvách za spásu otčiny? A přece jej po smrti otcově žárlivá ta šlechta polská opustila, ba vyloučila z kandidatury na trůn polský, zvolivši cizáka Augusta II. za pána země. A tento cizinský král dal Sobieského uvrhnouti v žalář, v němž držel jej po celou dobu války s Karlem Švédským! Tato dvě léta zmařená ve vězení pleissenburském nedovedl Jakub Sobieski soku svému odpustiti do smrti. Touha po trůnu polském nyní teprve vzrůstala v prsou činůlačných u vášeň, kterouž výborně znal ku prospěchu svému vystihnout zlý démon rozervané, k úpadku chýlící se Polsky: světovládný tehda řád Tovaryšstva Ježíšova. A mladý, výmluvný ten jezdec po boku 17leté Marie Klementiny Sobieské byl jeho nástrojem.

Slul Karel Wogan a bujná krev irská proudila v žilách jeho. Také jeho rod býval druhdy mocný a slavný, ale nešťastná bitva na Boyně r. 1690, rozhodujíc osud Irska tak, jako bitva bělohorská osud Čech, připravila rodinu Woganův netoliko o statky rodné ale i o samu vlasť. Otec, sir Karel Wogan, bojoval na roveň s ostatním národem irským za ztracenou věc Jakuba II., až propadl pomstě vítězných Vilemitův. Spasiv se útěkem před popravou do Francie, oplakával zde nešťastnou svoji vlasť a odchovával v synu svém nového nadšeného zápasníka. Jako všickni téměř synové vypovězené šlechty irské, vzdělával se i Karel Wogan na učilišti jesuitském, kdež obrátil na sebe svou bystrostí a vrozenou elegancí pozornost výborných těch psychologův řádu Loyolského, že záhy vytkli studiím jeho směr přiměřený, kynouce mu na lesklou a vábnou dráhu diplomatickou, kterouž by mu pomahala raziti jich všemohoucnost. Takž ocitujе se 24letý duchaplný Irčan r. 1717 v Římě, kdež otvírají se mu salóny šlechty i hierarchie, v nichž osnují se dalekozírné, pyšné plány „bojující církve“, mezi nimiž katolické, protestantskou velmocí udolané Irsko neposlední zaujímá místo. Zde poznal Karel Wogan z Francie vypovězeného „pravého krále Anglie, Škotska a Irska“, — jenž uchýlil se k nohám svatého otce, aby si zde „modlením a slzami“ vyprosil pomoc boží ku návratu na trůn otcův. Tehda ještě nepokládala politika římská věc katolických Stuartův za ztracenou. Vždyť byl pro ni získán právě opět sám král švédský a jeho ministr Görtz, vždyť mohl Jakub III. přinésti papeži potěšitelnou zprávu, že co nejdříve Karel XII. s několika tisíci Švédův vpadne do Škotska, aby odtud pracoval o svržení hannoveránské dynastie. Kdož mohl tušiti, že zrádná kule pod náspy pevnosti Fridrichshallské tak náhle přerve život Karlův a Görtz že skončí na popravišti? Ale ni pak ještě nevzdávali se naděje. Ještě bylo zde katolické Španělsko a v něm všemohoucí kardinál Alberoni, tělem duší oddán věci Stuartovcův. K tomu obrací nyní Jakub III. povýšený papežem významně na — „rytíře sv. Jiří“ — toužívé zraky své, jakož by ovšem i Vatikánu bylo nejmilejším, aby restaurace Stuartův stala se zbraněmi nejvěrnější moci katolické...

Avšak zatím co dvůr stuartský oddává se znovu blahým illusím, bystrý zrak otcův z řádu Loyolova pozoruje život, povahu a poměry samého prince s malým zalíbením a velikou pochybností. Shledáváť, že nedostává se jedinému synu Jakuba II. téměř všeho, čímkoliv se dobývají koruny a vlasti; bez ducha a vtipu utrácíť 30letý ten muž poslední zbytky jmění i zdraví svého v pustém prostopášení, nejsa v ničem silným kromě ve svých slabostech a náruživostech smyslných. Všechny domluvy zpovědníků nestačí, aby jej přivedly k rozumu. On pláče nad svou křehkostí co nejskroušeněji a modlí se hodiny na kolenou, aby povstana chvátal — rovnou — ku herně a pitce, aneb v lokte svých Messalín. S takými vlastnostmi snáze s trůnů než na trůny. A přece jedině tento slaboch mohl býti nástrojem ku navrácení Anglie do lůna katolické církve. Proto musil být podchycen stůj co stůj a tož dokud ještě čas. Prohýřil Jakub III. v Římě jedva nějaký měsíc a již bylo ustanoveno, že se musí oženit.

Rod Stuartovcův neměl vymříti, alébrž zaskvíti se novými ratolestmi. Jesuité převzali úkol, že zachrání posledního Stuartovce vyhledavše mu urozenou, sličnou a bohatou nevěstu. Světozírný jejich hled také brzy nalezl oběť... Dcera z rodu slovanského, jedva rozvitá sličná vnučka věkoslavného krále polského, jejíž věno páčilo se na 15 milionů franků, — měla oblažiti rukou i srdcem člověka takové ceny!

Nebylo to ale jediné věno, co zvábilo na ni pozornost řádu, jenž nyní vysýlal mladého obratného Wogana jako námluvce do Olavy. Klementina Sobieská jsouc vychována pod dozorem věhlasného kněze z Tovaryšstva Ježíšova, záhy celou vroucností a poesií blouznivé své duše zidealisovala si postavu nešťastné královny škotské Marie Stuartky, jejíž osud byl jí vylíčen knězem učitelem co nejtklivěji. Nemajíc ani ponětí o stinných stránkách jejího života, zahleděla se nadšeně v půvabnou líc hrdé mučennice, snila o ní a oplakávala ji a nemluvila než o ní. Darmo ji družky mládí škádlívaly, zovouce ji královnou anglickou. „Ano, chtěla bych býti druhou Stuartovnou!“ odpovídala nadšeně s pohledem planoucím.

Nuž a nyní přišel vzácný duchaplný host pocházející z oněch krajin, k nimž těkávala tak ráda obrazotvornost její a jal se výmluvností tak lahodnou, barvami tak živými docelovati obrazy jejích snův. Klementina byla by celé večery naslouchala roztomilému vypravovateli o tragických osudech rodu stuartovského, o Elišce, zimní královně české a o rytířském králi Karlu I., jak chrabře umíral na popravišti za hlasitého štkání lidu. I zaujav tak ušlechtilou dívku hlubokým soucitem pro rod Stuartovcův, horlivý Jakobita irský pokročil dále ve své účelné dějepravě vyličuje dychtivé žačce i posledního Stuartovce, jeho osudy na smělé však nešťastné výpravě do Škotska, jeho naděje a vyhlídky na konečné vítězství svaté věci spůsobem tak luzným, že ubohá dívka byla u vytržení a trnula v blahém úžasu, když výmluvný herec posléze ve chvíli soukromé před ní poklekl, aby jí nabídl srdce i ruku Jakuba III., aby jí podával koruny tří království a jako v zásnubu prsten — Marie Stuartovny...

Vzrušena do hlubin duše, jedva věříc očím i sluchu, Klementina přijala.

Čím ale byl sedmnáctileté blouznivé dívce půvab romantiky, tím byla hrdému, ve své ctižádosti tak krutě uraženému magnátu Jakubu Sobieskému myšlenka, že dcera jeho bude od papeže a tudíž ode všeho katolického světa uznávána za královnu anglickou a časem dojista dosedne na trůn veliké říše britské. Viděl v duchu již závistné ty tváře svých sokův a nepřátel, až rozhlásí se Polskou sňatek Klemény Sobieské a nic jej netrudilo více, nežli že nemohou se slaviti hody svatební v domovině, ještě Klementina za ženichem svým musí do jeho asylu — Italie. Nuž, za to měl ale svět zvěděti, jak Sobieští vyvdávají dcery své. Královské věno mělo býti miláčku uštědřeno, v lesku a nádheře nevídané měla býti vypravena vznešená nevěsta zeměmi rakouskými k Alpám.

Ubohý Sobieski! Neměl ani tušení, jak krutě bude pokořena otcovská ta jeho pýcha a to se strany odkud nejméně se nadál. Po celou zimu konány přípravy a chystána výbava, aniž by komu na mysl napadlo, obávati se, cože tomu říkají v Anglii a ve Vídni? A přece bylo tak na snadě domysliti se, kterak vláda britská nasadí vše, aby zabránila tomuto vzkříseni shasínající dynastie stuartské, aby překazila sňatek sosnovaný takými vlivy, stůjž co stůj. V Římě ovšem věděli o tomto znepokojení při dvoře anglickém velmi dobře, a byli na stráži. Nicméně dovedla tehdejší diplomacie britská přelstíti samu ostražitost jesuitův. Nepůsobila ani na rodinu Sobieských, ani na vrtkavou mysl Jakuba Stuarta, nýbrž na kabinet vídenský. Tam stiskla v rozhodné chvíli péra své moci a nesklamala se o účinku. Roku 1719 nebylo tomu ještě valné přes šedesát let, co byl bohatýr Jan Sobieski s chrabrými pluky svými osvobodil Rakousko od zádavy musulmanské, ohrožující již samu Vídeň. I jakkoliv v tehdejších veřejných poměrech Evropy vůbec místo měly zásady ethické, přece ještě nebylo tehda proneseno poslední historické slovo ministra Švarcenberka, „o nevděku, jakým Rakousko svět přivede k úžasu“. Ve Vídni tehda byli by rádi dostali Sicilii.

Prokazovali na ni více méně obstojné nároky právní, ale potřebovali někoho, kdo by je uznával platnými a podporoval je mocí svou.

Nuže, k takové podpoře vzácné nabízel se v největší tajnosti kabinet londýnský, jestliže navzájem i Rakousko jemu prokáže malou službu přátelskou, — zmocní-li se totiž vnučky Jana Sobieského, až pojede ona zeměmi rakouskými za svým ženichem. A tak se stalo. Nechali bez závady jeti blahem zářící nevěstu Moravou a Rakousy až do Tyrol, avšak v Inšpruku náhle jest komonstvo její zadržáno, silné paže zmocňují se leknutím omdlévající dívky a po chvíli jest Klementina Sobieská zavřena za pevnými zdmi a mřížemi ženského kláštera tamějšího, zatím co průvod její vrácen do Slezska.

Avšak obratný Wogan ve zmatku uniknul a dostal se šťastně do Bologny, aby čekajícímu zde princi Jakubu Stuartovi místo sličné ženy s báječným věnem přinesl truchlivou tu novinu.

Na důrazné zakročení proti Rakousku nebylo lze pomysliti a všeliké domlouvání neb protestování bylo v těch okolnostech číro zpozdilým. Nezbývalo tedy, než utéci se ke lsti, jíž pokusili se o vysvobození ubohé kněžny z klášterního jejího vězení. I v tento úkon uvolil se věrný a odhodlaný Irčan nedbaje, že nasazuje svého hrdla. Vždyť mněl, že pomáhá tím i nešťastné vlasti své! — A štěstí mu přálo. Opatřiv si v Bologni u rakouského vyslanectva průvodní list na smýšlené jméno, a navrátiv se do Inšpruku, nalezl zde Wogan — rodáka: Byl to major Misset, rodilý Irčan v službách rakouských. Získav rychle jeho přátelství až do důvěrnosti, svěřil se mu a manželce jeho Wogan se svým tajemstvím. Za nedlouho podařilo se dostati do kláštera beze vší nápadnosti spolehlivou služku; s touto zaměnila Klementina svůj oděv a dostala se v přestrojení tom šťastně z fortny klášterní. Na umluveném místě opodál čekal cestovní povoz se spuštěnými záslonami, — nepatrná, nikým nepovšimnutá služka s košíčkem přisedla... a slavná diplomacie anglická byla přelstěna. Chráněni rakouskými průvodními listy nastoupili za chladné, bouřné noci dubnové cestu do Alp. Osvobozená Klementina Sobieská snášela veškerá protivenství, i samu úzkost nebezpečného útěku s jarou myslí, blahého mládí, a štěstí přálo prchajícím: 2. května 1719 dostihli bez nehody Bologne. Ale jak vesele plálo vůkol luzné to jaro italské, taký mrazivý zármutek pojal duši Kleméninu, jedva dosáhla cíle své pouti. Ten, jemuž chtěla obětovati život svůj, jehož v nadšeném blouznění svém sobě zamilovala ani ho neznajíc, pro něhož přestála tolik útrap a nebezpečí, neměl k ní tolik útlocitu a šlechetnosti rytířské, aby byl vyčkal jejího příjezdu! Obdržev od kardinála Alberoniho zvěsť, že dvůr španělský jest ochoten dopomahati mu i zbrojnou mocí k jeho právu, Jakub III. bez odkladu vydal se do Španěl. Již v březnu přistál v Rosasu na břehu catalonském a stal se odtud předmětem podobně okázalé pozornosti a úcty se strany dvora španělského, jako druhdy jeho otec se strany Ludvíka XIV. Vjezd jeho do hlavního města byl tak nádherný, že ani skutečný král Velké Britanie nebyl by si mohl přáti skvělejšího. Filip V. vítal jej s chotí svou s veškerou grandezzou, jakáž byla u dvora Bourbonův předepsána ku poctě korunovaných hlav; vždyť byl již neúmorný konspirator Alberoni opět zřídil Španělsku slušné válečné loďstvo, s kterým si troufal oplatit Angličanům loňskou krutou porážku námořní u předhoří passanského. Pět velikých korábů válečných a dvacet dopravních lodí kotvilo v přístavě cadixském, aby se 6000 muži vojska španělského, se všemi ve Španělsku se zdržujícími náčelníky posledního nešťastného povstání škotského, a s hojnou zásobou zbraní pro nové povstalce vyplulo ku břehům Škotska. Alberoni chtěl ovšem, aby Jakub III. účastnil se výpravy, avšak tento měl na zkušenostech z roku 1715 do syta. Vymlouval se na svůj sňatek a svěřil vrchní velení i všechnu moc nad „dobytým Škotskem“ vévodě Ormondovi, kterémuž přidal k ruce jako ministry škotské markýze Tullibardina, hraběte Marishala a Seaforta. Sám volil v rozkošném paláci Buen Retiro vyčkávati zvěsti o zdaru výpravy... zatím co ubohá nevěsta jeho, zavežena v dálnou cizinu, trpěla muka sklamání a nejistoty srdcem lomcující. Brzy vzpřímila se hrdost uražené kněžny polské a ona byla odhodlána vrátiti se v domov, brzy opět chtěla chvátati za svým vyvolencem do Španěl. Však osud sám milosrdně ukrátil tyto chvíle trapné. Výprava dostihnuvši výše mysu finisterrského zastižena jest strašlivou, déle 48 hodin trvající bouří, jaké řádívají druhdy v moři biskajském, a největší část loďstva s přelámanými stožáry a porouchanými boky, s bídou vrátila se ku břehům španělským. Tím bylo po smělé výpravě a Jakub III. mrzutě opouštěl Španělsko, opět bez „koruny i vlasti otců“. Však spatřiv Klementinu byl krásou její okouzlen tak, že veda ji k oltáři nebyl by měnil se žádným králem světa.

Co dálo se ale v duši Klementiny Sobieské, ana spatřila posléze ideál svých snův? Zachvěl to mráz zlé předtuchy strunami útlých ňader, anebo se to srdce chtělo přelhávati, že se nesklamalo?... Přijímajíc blahopřání svatebčanů nutila se k úsměvu, ale Wogan se nad ním zachvěl: viděltʼ ověnčenou oběť a četl v tom hledu výčitku anděla...

* * *

Podzimní noc, jedna z posledních listopadu roku 1725, dávno byla zahalila „věčné město“ na Tibeře ve svůj smutný, ovlhlý příkrov.

Na náměstí di Sant' Apostoli bylo pusto jako po vymření. Toliko před rozsáhlým, začernalým stavením rozléhaly se chvílemi loudavé, odměřené kročeje papežské stráže.

Stavení to slulo Palazzo Muti. Bylo cele ponořeno ve tmu, až na dvé oken v prvním patře. Avšak nebyla to jasná, veselá záře hodovní síně, jež pronikala poodhrnutými záslonami; bylo to sporé, přitlumené světlo jediné lampy visící v tichém budoiru nad nádherným psacím stolem, u něhož seděla štíhlá mladistvá dosud paní. Zdála se býti ponořena v hluboké dumání; ani záhyb se nepohnul na řasném běloskvoucím rouše, aniž ta ruka útlá, držící stářím sežloutlý list papíru popsaný vyrudlými řádky. Levice podpírala čelo a stínila krásnou tvář, po níž však rozlévala se chorobná bledost, any v řasných brvách velkých očí stály bohaté slzy. Jaké as myšlenky táhly touto spanilou hlavou? Těžší a trudnější věru, než jevil sám ten usoužený pohled, a než prozrazoval sám hluboký ten povzdech, jenž prodral se nyní z útlých ňader. Povstala. Hrdá, ba majestatná to postava, jakoby stvořená pro trůn. A přece opět zvláštní jakás měkkost v tom hnutí těla i celém vzezření. Třesoucí se rukou uložila listiny pečlivě do jedné z tajných přihrad stolu; rozžala svíci a tiše, takměř kradmo zašla do vedlejší jizby; zde stanula u dětské postélky, zakryté atlasovými nebesy. Zaclonivši světlo, sklonila se nad spícího, asi pětiletého hošíka. Dlouho pohlížela na milostné dítě, hladíc mu něžně kadeře z čílka, dlouho, — jakoby obraz ten v duši ssála a vždy hojněji řinuly jí při tom slzy po lících, až posléze zalkala celou vroucností citu mateřského a celou jemností mluvy polské: „I tebe chtějí mi vyrvat, můj drahý, drahý kochánku, ti lidé bez srdcí!“ Další slova domřela v štkání a vroucím děcka celování. Sklesla pak na kolena u lůžka, sepjala ruce a modlila se jak jen srdce zbožné v hoři úzkostném modliti se zná.

Čí to domov a kdo ta ubohá matka? Čtoucí předstihuje vypravovatele. Nazřeli jsme v příbytek vyhnanců. Ale nikoliv vyhnanců, které byla vypověděla z vlasti krutost despocie, nýbrž kteří bývali sami despoty a musili prchnout před hněvem povstalého národa. Dlíme v paláci vyhnané rodiny Stuartův a poznáváme choť Stuartovce Jakuba III., Klementinu Sobieskou. Krátkých pět let stačilo, aby jí strhalo růže s tváří a vtisklo trní hoře smrtícího do duše. Brzy se nabažil duchem i citem mělký Stuartovec jemného a hlubokého toho srdce, jemuž nerozuměl, brzy pohrdl tou ženou, která jej chtěla povznésti k důstojné oné zmužilosti, jejíž vzory bohatýrské shlížívaly na ni s obrazův nezapomenutelného domova Sobieských, a propadal opět svým starým náruživostem, plýtvaje věnem jejím vždy prostopášněji a pustěji. Nemoha snésti kolem sebe nikoho, kdož mu buď duchem imponoval jako Bolingbrocke, anebo počestností jako věrný Mar, upravil si konečně dvůr svůj po vlastní chuti. Živil si tu hejno nízkých pochlebníků a milců nehodných, kteří znali hovět jeho chtíčům a rozmarům, málo dbaje, kterak celý svět krčí rameny nad tímto dvorem královským, který nebyl v brzce než jevištěm hamižných pletich a nechutné, duchaprázdné hýřivosti. Dlouho napínala trnoucí Klementina všechen důmysl svůj i všechnu něhu duše své, aby vyprostila zhýralce z tohoto omamu zkázy. Nadarmo; Jakub III. zahořel vášnivou náruživostí ku choti svého ministra Maye, člověka to rovněž obmezeného jako podlého a Klementina brzy poznala, koho jí to vnutil za první palácovou dámu. Byla příliš hrdou, než aby byla dovedla obcovati s maitressou svého muže. Utekla se ku lsti, a Wogan byl jí nápomocen. K domluvám jeho povýšil Jakub III. svého znamenitého ministra na „hraběte Invernesského“ a vyslal paní hraběnku, jejíž vnadnost již počínala vadnouti, co rodilou Škotku za „důležitou missií“ do Škotska. Wogan však postaral se, aby vláda anglická byla o poslání tom v čas zpravena a tak se stalo, že paní hraběnka z Invernessu, jedva že přistála v Doweru, byla zatčena a v Newgatu uvězněna. Šťastným zapuzením démonické té ženy zdál se paprslek míru vraceti se v rozrušené manželství. Klementina již plesala, že se jí podaří slabocha podchytiti a povznésti. Šlechetná a vzdělaná paní Seldonova, vychovatelka prvorozeného jejího miláčka Karla, znala výborně působiti na mysl zhýralcovu, a když Klementina 26. března 1725 obdařila chotě svého druhým synem, uhostila se dávno želaná blahost rodinného žití opět pod krovem zasmušilého paláce Muti. Jakub nebažil více po nočních pitkách a orgiích, srdce jeho zdálo se jihnouti na tom kvítkovém úsměvu roztomilých dětí, bývalá jeho lhostejnost ku Klementině zdála se býti zažehnána. Vídali je opět spolu vyjížděti a nenuceně baviti se. V tom však vrátí se mimo vše nadání z vazby vyvázlá hraběnka Mayová znovu do Říma a krátké výsluní míru prchá rázem jako luzný sen. Jakub III. nemůže odolati kouzlu prohnané záletnice, která ovšem vrátila se s žhavou pomstou v duši, dovtípivši se dobře, čí lstí to byla odpuzena. Než minulo několik týdnů, byla Mayová všemohoucnější než kdy jindy. Vládla smyslným sketou touže raffinovaností, k níž sahávala v odkvětu svých vděků Pompadourová. Nepustila jej ani na chvíli z magických tenat svých znajíc uhodnouti z předu každou vznikající choutku a myšlenku obmezené hlavy té. Klementina byla zatlačena do nicoty. Neměla než své děti a své slzy i jich věrnou svědkyni, šlechetnou Seldonovou. Než i o tuto jedinou útěchu svého žalostného žití měla býti nyní démonickou sokyní připravena. Onoho listopadového dne, v jehož večer zastali jsme vnučku Jana Sobieského v úzkosti tak nevýslovné, vstoupil nenadále Jakub III. do komnaty paní Seldonové, aby jí ohlásil drsně, že již nepotřebuje jejích služeb; pětiletý princ že bude od zýtřka odňat péči ženské a odevzdán na vychování bratru paní hraběnky Invernesské . . . Toť byla rána přílišná pro ženu zrazenou a povrženou. Netoliko že zřela se oloupenu o vše, nač co poctivá choť měla právo před bohem i před lidmi: o lásku, úctu a šetrnost manželovu i dobré jméno rodiny: — nyní sáhali na práva matčina, nyní ji olupovali k vůli kuběně i o vlastní její dítě. Byla odhodlána brániti si je v náruči své jako lvice.

Když ale omdlelé, choré ženě dítě mocí vyrvali: tu nic ji nevázalo více k životu, nad tož ku kletému domu tomu. Zničená, pouhý stín bývalé Klementiny, zaklepala ještě téhož dne ubohá paní u fortny římského kláštera sv. Cecilie, kteráž se jí také ochotně otevřela, aby pohřbila žití tak krutě zlomené, jedva bylo se porozvilo z poupěte.

Tragický ten osud šlechetné paní z rodu tak váženého dojal veškeré kruhy obyvatelstva římského tak mocně, že byl Jakub III. donucen z Říma utéci se do Florencie. Však netoliko Řím, i širá cizina, kamkoliv zvěst o případu tom pronikla, odvracela se s nevolí od sešlého toho rodu Stuartův a brzy zvěděl Jakub III. z Anglie i Škotska, jakou ránu zadal věci své, a jaké pohoršení vzbudil i v kruzích nejvěrnějších Jakobitův, an tak nevděčně a surově zlomil perlu stvořenou ku ozdobě trůnův jako ku blaženosti rodinné.

O deset let později Klementina Sobieská dotrpěla. Jediný zákmit blaha zveselil luzným červánkem shasínající žití její. Smělať na smrtelném lůžku přivinouti k srdci toužnému své milé děti, směla opět pocelovat svého, již 14letého Karla a zahledět se ještě jednou v tu drahou jeho tvář posledním hledem lásky mateřské. Když vyzářilo jaro r. 1735 nad luhy italskými, dřímala ubohá vnučka bohatýrského krále Jana pod studeným mramorem hrobky v chrámě sv.-Petrském v Římě, po boku Kristiny, královny švédské.

(Pokračování.)

Slavia.

Báseň
od
Svatopluka Čecha.
(Pokračování.)

Ucítil pádnou ruku na rameni
a drsný slyšel smích.
„Ho, zemská myš
tu v mořské koupeli. Zde jisto není,
mé paňátko. Spěj dolů v suchou skrýš!“

Zrak povznesl. To nad ním lodník hrubý
tvář sivou kloní, plnou hran a rýh,
ve změti vlasů rudých, promoklých
a pošklebně mu jeví bílé zuby.

Vladimír.

Jdi po své práci dál! Mně bouře vhod.

Námořník.

Aj, bouře — díš? To předehra je pouhá.
Až rozhlučí se pravá hudba vod,
pak hrůzou vyvane tvá po ní touha.
Hle, vítr slábne, klamný mír se vrací
na lůno vln. Leč úskok bouře znám:
za krátko plným dechem zaburácí.
Již na palubě meškáš z hostí sám;
spěš, pane, v kajutu! Je spánku čas;
tma blíží se. Však záhy bouře hlas
sen s víček zaplaší. Zlou bude mít
noc naše „Slavia“. Až boky její
tě zbudí praskotem, věř, budeš mnít,
že trouby soudu posledního hřmějí.

Vladimír.

Tím líp! Než tebe perná práce čeká?

Námořník.

Pot sudbou naší. Plavec chudý vleká
to břímě žití psotou, otročinou,
až skončí v pytli pod vodou los bídný.

Vladimír.

Leč velitel váš — zdá se — člověk vlídný?

Námořník.

K vám, sobě rovným. Nám tvář jeví jinou.
Jen taž se plavců! Sestup v lodi hloub,
kde hladem, žízní trápí den již celý
dva soudruhy nám v temné, vlhké celi,
kde lana tuhé pouto v každý kloub
jim zařezává krví rudé prouhy — —
Proč? Za poklesek směšný, žertík pouhý.
A na dnešek nám třeba rukou všech!
Co platno? — Mlč a týrati se nech!
Bez reptu snášej potupu a psotu,
dál potácej se pod břemenem lan,
prosáklých ručejemi tvého potu,
omýván vlnou, vichrem bičován,
co zatím pány v pychů kajuty
kolébá hedbáv lůžka visutý
a těší rubín v číši rozjiskřený,
hra poutavá neb úsměv sličné ženy — —

Vladimír.

Ctím hněvy tvoje. Stejné mysli jsem.
Hle, sám ten koráb těsném u prostoru
vře mutným kvasem společenských sporů,
běd člověctva je věrným obrazem.

Námořník.

I tebe, zdá se, tísní světa řád . . .
Než dolů spěj! Zde divný tanec bude,
až cimbál bouře skočnou pozahude.
Já — věř mi, pane — mám tu melu rád,
kdy zlíceného moře nárazem
kruh vzácný dole v pustý rej se smíchá,
z ruk vyletí jim číše s malvazem
a v babský strach se změní panská pýcha!

Se smíchem divým lodník zašel stranou
a Vladimír se zasmušile díval
v lan, ráhen, plachet spoustu pomíchanou,
jíž tajemný teď soumrak volně splýval
a příšerně se míhal plavců ruch.
Podivně kol ve hloubi pochmurné
vln bělaly se hřívy nestvůrné
a křídlem racků šuměl mrtvý vzduch.

Teď ozvaly se blízko prudké hlasy.
Tam kapitán dlaň velitelsky zdvihá
a před ním lodník stojí rudovlasý;
k nim plavců chasa odevšad se sbíhá.

Kapitán.

Což, Petře, lelkuješ? Jdi čerpat vodu.

Petr.

Je třeba pustit vězně na svobodu!

Hlasy lodníků.

Tak! Pavla, Tomáše!

Kapitán.

Ký bláznů šplech!

Petr.

Ne, já zde mluvím jménem druhů všech.

Kapitán.

Tu přijmi odpověď!
A těžká dlaň
tvář Petrovu zasáhla mocnou ranou,
že zaskučel a potácel se stranou.
Však náhle skočiv, nad vypjatou skráň
napřáhl topor těžký s temným rykem
a lodi velitel se skácel mžikem
pod rázem hromným.
Zástup v leknutí
ucoufl kol, stál v němém ztrnutí,
až nachýlen ku kleslé podobě
z nich jeden zvolal: Mrtev!

Kormidelník.

Svažte vraha!

Petr.

Pryč! Vari, komu lebka vlastní draha.

Hlasy lodníků.

Bij, Petře, dál! Jsme všichni při tobě!

Boj krátký na palubě šeré vřel.
Třesk — supání — hřmot padajících těl
až Petr skončil dílo záhuby:
„Zde leží tyran s pomocníky svými!“

Zavlekli mrtvé v okraj paluby
a sláň je skryla toky zpěněnými.

Jak za noci když pohled blouznivý
v měsíce klamavého záři sporé
pojednou zočí přízrak děsivý,
leč prchne mžikem vidmo mysli choré:
tak Vladimíru mih' se před okem
děj tento krátký v letu divokém.

To hrozný sen! Loď ve zbouřenců moci!
Vydána hrubým plavcům do svévole!
Zda dovedou ji chránit v bouřné noci?
Kam zamíří? Co čeká druhy dole?
Nech cokoli se stane — Zdaž by káral,
že lid ten bědný krutou pohanou
ke skutku pomsty divoké se zháral
a hrozně vypjal šíji ztýranou?!
V těch rukou hrubých, z nichž se kouří krev,
vlá jeho vlastní rudá korouhev.

Však plavci — zdá se — po bouřlivém reji
nad činem vlastním zděšeni se chvějí.
Jak chmůry rozvichřené v divém shoně
jich míhají se temné postavy
kol Petra statného, jenž tváři kloně
opírá dlaně v topor krvavý.

Hlasy lodníků.

Co činit dál? — Mluv, Petře!

Petr.

Ticho, braši!
Jsme svobodni. Leč budoucnost nám chystá
osidla sterá. Zde bouř valná straší
a ve přístavu hrozí zhouba jistá.
Nuž, svorně, ostražitě. Neznají
ti dole tam — v hod vypuzení shora,
když houkla do lan první pozdrav bóra —,
co tuto v šeru, v lodě okraji
se dálo za poplachu. Dbejme, změna
ať zůstane jim po čas utajena —

Jeden lodník
(přivlékaje Vladimíra k tlupě.)

Tu svědek tajný!

Jiní.

V moře smetni jej!

Vladimír.

Jsem váš!

Petr.

Pryč, hoši! Muž ten patří k nám:
on panstva nepřítel. — Než, přísahej,
že věrně půjdeš s námi!

Vladimír.

Přísahám. —

Petr.

Teď Tomáše a Pavla zbavte pout
a všechnu zbraň sem sneste; chabou krev
pak můžem' vodky douškem zažehnout
ku práci tuhé, jež nás čeká v mále,
a, nežli bouře zahlaholí řev,
ve svorné radě uvážit, co dále. — —

An Petr takto končil, plachý stín
sklouz' pod palubu, nikým nespatřín.
Když ostatní před vichrem dolů spěli,
jak velel kapitán, tu Ivan smělý,
jsa lačen bouře slavných obrazů
pokradmu vhoup' se na síť provazů
a stíhal pohledem vln šíje táhlé,
hluk vnímal vod, pak utišení náhlé,
až na to vřava hlasů, pádných rázů
v dol pochýlila ustrnulý hled;
zřel zápas krátký, velitele zkázu
a hovor plavců zaslech naposled.

Teď opatrně, s mocným srdce ruchem
po schodech spěchá, ku hnízdečku měří,
jež stále obletoval snivým duchem,
a klepá chvatně — skřipot nízkých dveří —

O, hnízdo něžné z hedbáví a zlata,
koberců hebkým pychem povystlané,
kde luzných květů vůně sladká vane,
kde zlatých řetízků síť, umně spjatá,
pod lesklým stropem v lampy křišťále
světélko chová plaché, nestálé,
jak leknínu květ, když jím vlna zmítá;
zář jeho v lodi věčném kolísání
kouzelně vábným útulkem se kmitá
ve svitů, stínů dovádivém hrání,
tu zaplá kámen drahý, opět hasne,
květ koberce tam bledne, znovu zkvítá,
tu zasmály se v jeho pršce jasné
pokradmu růže pyšně rozvilé
a v rusých kadeří teď hebkém věnci
zableskly perly dívce spanilé —
hnízdečka toho líbeznému ptenci!

Ty hnízdo utěšené, která víla
v korábu toho náručí tě skryla
a prodechla tě pohádkovým vděkem,
by's kolébalo družných srdcí dvé
v tom svitu mihavém, ve vůni své
a v koberců těch pestrém kvítí měkkém,

nad rejem vln, jež bílou pěny tříseň
ti na okénko věší v bujném hraní
a zpívají svou divnou věčnou píseň — —?
Ty's uvito pro lásky cukrování!

Však Ivanu zde chladně hledí vstříc
vážného starce udivená líc
a v pozadí jak vyplašené ptáče
Jadviga vzlétá, v šeru zachvívá se.
Líc její v temnu; jiskrami jen skáče
svit perlový ve vlasů světlé kráse.

Již nejednou jej v lodi potkali.
Po prvé oba překvapeni vzhlédli,
že s nimi v korábu host bývalý;
kmet chladně pozdravil, jí líce zbledly.
Pak úzkostně se vyhýbali střetu
neb míjeli se, jakby neviděli,
a Rusovi byl práh té vábné cely
jak propast dělící dvé cizích světů.

Ivan.

Věc vážná práh ten překročit mě nutí.

Hrabě.

Mluv, pane!

Ivan.

Váhám — strašlivá to zvěst —

Hrabě.

Že hrozná? — Požár? — Lodi uváznutí?

Ivan.

Než dovede-li útlá mysl snést
mou zprávu neblahou?

Jadviga.

Mluv, prosím, pane!

Ivan.

Ach ano, marně zatajit bych ždál:
dav plavců vzteklých kapitána sklál
a koráb v moci láje rozpoutané!

(Pokračování.)

* * *

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Ústřední knihovna. Redaktor František Zákrejs. Nákladem knihkupectví I. L. Kobrova. Před nedávnem vešel v život podnik literární, jenž vytknul sobě za úkol přinášeti v laciném vydání drobné ale vždy celistvé plody domácí i cizí beletristiky. Myšlenka to zajisté šťastná, zvláště pokud se týče starších našich autorů, jichž klassické výtvory učiněny zde přístupny i širokému obecenstvu, které není s to opatřiti sobě úplná sice, avšak dosud velmi drahá vydání sebraných jich spisů. Tak podán z Rubeše neocenitelný skvost českého humoru, „Pan amanuensis na venku“, z Čelakovského „Ohlas písní českých i ruských“, z Boženy Němcové čarokrásné povídky „Divá Bára“ a „V zámku i podzámčí,“ Erazima Vocela populární historická novela „Poslední Orebita“, z Prokopa Chocholouška dvé bohatýrských kreseb jihoslovanských „Harač“ a „Drak Notjajský“, z Tyla dojemný horský obrázek „Chudí lidé“, z Kar. Světlé črta „Několik archů z rodinné kroniky“, základní to kámen literární slávy věhlasné autorky a j. v. Než i krásné písemnictví nejnovější zastoupeno tu čestně povídkami El. Krásnohorské („Básník a básník“), Žofie Podlipské („Svědomí“), Beneše Třebízského („Na Štítném“) a j. v. Rovněž nalezly v Ústřední knihovně místa i vynikající zjevy literatur jihoslovanských a západních, jak toho dokladem Załewského proslulá komedie „Ostrouhali“, Morzkowské „Smutná svatba“, Karadžiče „Lazarice“, Asnyka „Jobovi přátelé“, Turgeněva „Punin a Baburin“, Družinina „Pavlinką Saksova“, Paillerona „Jiskra“, Coppého „Poklad“, Caballera „Justa a Rufina“ a jiných ještě celá řada. Vybraným tímto obsahem i naskrze sympathickými svými snahami získá sobě „Ústř. knihovna“ dojista hojnost přátel v kruzích našeho čtenářstva.
O. M.

1866. Vojenské novelly ze sedmidenního tažení. Napsal Pavel Albieri. Illustroval H. Schüllinger. Nakladatel A. Reinwart, knihkupec.

Měli jsme již příležitost uvésti čtenářstvu našemu mladistvého spisovatele, jehož činnost literární nese se individuelním směrem. Pavel Albieri (pseudonym Jana Mucka) uchýlil se od obvyklého, konvenienčního spůsobu společenské povídky na ústraní, kam ten i onen z ostatních našich novelistů zabočil nejvýš jen v episodické části svého vypravování.

Míníme tím pole válečné, které jest u Albiera výhradním jevištěm pro rozvoj celého děje, poskytujíc mu zvláštní svůj materiál k novelistickému líčení. Ve sbírce přítomné, obsahující práce vesměs již otištěné, čerpány motivy z krvavého bojiště severočeského, jak naskytalo se zrakům našim v hrůzyplných dnech letních r. 1866. V půvabném rouše povídky zachycuje zde spisovatel jednotlivé výjevy z děsné té seče „bratří s bratry“, připojuje k nim tu i tam zajímavý dobrodružný příběh, jednoduchou smyšlenku novelistickou, která však zůstává vždy v pozadí co pouhá staffáže podrobného popisu bitvy. Rázu toho jsou jmenovitě kresby „Na levém křídle“, „Nad Trutnovem“, „Přes Labe“ a „V železné brigádě“. V „Mluvě děl“ tlumočena jemně dojímavá poesie mužstva, v jehož očích jsou děla živými démonickými bytostmi, které mají dobré i zlé své chvíle a rozmary. „Zločin“ namnoze příliš realisticky popisuje příšernou vraždu spáchanou v ústraní bojiště skalického. Živost vypravování a případné vykořistění značného množství zajímavých podrobností válečných činí povídky Albierovy velice poutavými. *O. M.*

Viktora Huga nové básně. Přeložil Jaroslav Vrchlický. Nákladem knihtiskárny J. Otty.

Roku 1874 obeznámilo se literární obecenstvo naše poprvé s nesmrtelnými výtvory poesie Hugovy v půvabném rouše českém, do něhož přioděl je Jaroslav Vrchlický, vydav tehdá v „Poesii světové“ první řadu svých překladů. Básně v přítomné knize umístěné přiléhají těsně k tomuto prvnímu svazku; značné mezery časové, které dělí svazek od sbírky nynější, použil překladatel vhodně k doplnění své knihy i výběrem z nejnovějších básnických prací Hugových. Tak nalezáme v „Nových básních“ mimo jiné i ukázky z „Písní ulic a lesů“, z proslulé „Legendy věků“, z knih „Náboženstva a náboženství“, „Nejvyšší slitování“ ba i z nedávné básně allegoricko-satirické „Osel“. Jádro sbírky spočívá ovšem v anthologii ze starších, světové oblibě se těšících básní lyrických, jež nalezáme zastoupeny v oddílech „Vnitřní hlasy“ a „Z listin podzimních“. Překlad Vrchlického vyniká touž lepou uhlazeností formy jako veškeré ostatní práce tohoto druhu vyšedší z duševní dílny neunavného básníka. *O. M.*

Ze zlatého věku v Čechách. Historický obraz od Aloise Jiráska. Matice lidu ročníku XVI. č. 3.

Jeviště historické této povídky posunuto až do dob předbělohorských, do zvláštního onoho dějového období, v němž nedobře pochopený humanismus rozbujel se tou měrou, že hrozil udusiti již i jarobujné osení domácího písemnictví.

Hmotný blahobyt, jenž dosáhl tehdá v Čechách největšího stupně, kráčel ruku v ruce s cizáckým duchem, jenž v beránčím rouše humanismu plížil se do luhů českých, otravuje zde českou myšlenku, dávné nadšení zvrhlo se na mnoze v čirý materialism a vše pracovalo vůbec směrem podvratným ku katastrofě, která ostatně shodou nešťastných okolností nadešla až příliš záhy.

V těchto smutných poměrech pohybuje se děj Jiráskova obrazu, v němž plachými sice ale výraznými rysy načrtáni jednotliví představitelé obou spolu divě zápolících živlů: idealismu a vlastenectví (v osobě mistra Kolešovského) a realismu zvrhlého v. cynismus (v postavách loupežného rytíře Pěčky a celé družiny shromážděné na křtinách u „Dubských"). Jako blažený ostrov uprostřed kalných vln mrzkých vášní jest tichá domácnost malíře Růženého; zde vévodí spanilá postava Lidunky, při jejíž poetickém vyzdobení neskrblil Jirásek žádným skvostem, jakým oplývá vždy jeho líčení. Vlastní děj povídky jest sice jednoduchá romantická zápletka — únos Lidunky divokým rytířem Pěčkou — ale jádro obrazu samého spočívá, jak shora již naznačeno, ve věrném nástinu ducha trudné té doby. *O. M.*

Mezi Puritany. Z upomínek na Škotsko. Napsal Jan Váňa. V Praze, v komissí Jarosl. Pospíšila (Anglicko-slovanské knihovny zábavy a poučení, seš. V.) Spisovatel knihy té prodléval delší dobu ve krásné vlasti Puritanů, maje bezprostřední příležitost seznati život jich do nejjemnějších odstínů a sledovati vzácné jich duševní snahy. Z příležitosti té kořistil J. Váňa měrou hojnou a shrnul nyní pozorování svá i nabyté zkušenosti v zajímavé knize obsahující množství neznámých dosud podrobností z cizího sice, duševně nám však valně blízkého kraje. Spis obsahuje krátkou předmluvu, pak jednotlivé popisy a líčení života puritanského, jak jeví se v rodině, na venkově, v koleji, o vánocích, ve přísné puritanské neděli a p. Bystré úvahy spisovatelovy protkány jsou tu i tam pernými narážkami a poznámkami osobními. *O. M.*

Václav Nebeský.

Dne 19. srpna t. r. pochovali jsme muže, jehož jmeno připoutáno jest co nejtěsněji k dějinám našeho národního znovuzrození. Po sedmileté, trapné nemoci dokonal Václav Nebeský skromný život svůj, jehož každá chvíle, jmenovitě v příznivých dobách mládí, posvěcena byla výhradně jen ušlechtilé činnosti literární, která zůstavila písemnictví našemu nejeden vzácný plod ceny trvalé. Václav Nebeský narodil se 18. srpna r. 1818 v Novém Dvoře u Mělníka; odbyv gymnasijní studie v Litoměřicích odebral se r. 1836 na universitu pražskou, kde octnul se u prostřed nadšeného hloučku spisovatelů zaměstnaných v horlivé píli na oblíbené „národa roli dědičné" pokryté tehdá prvními zelenými ještě výhonky mladistvé literární snahy. Do doby té spadají první básnické pokusy Nebeského uveřejněné ve „Květech", „Včele"", „Vlastimilu" a almanahu „Vesna". Po ukončení běhu filosofického oddal se Nebeský jistou dobu studiu věd lékařských, jež pak ale přerušil přijav místo vychovatelské ve Vídni.

Pobyt jeho v městě tom (od r. 1843—1846) jest pro písemnictví naše zvláště významným, dalť vznik celé řadě článků o jednotlivých památkách staročeské literatury; Ve statích těch, jež uveřejnil vesměs časopis českého musea („Tristram", „Alexandreis", „Mastičkář", „Májový sen", „Písně milostné krále Václava", „Rukopis králodvorský" a j. v.) jeví se Nebeský co duchaplný estetik literární, překvapující jak imposantním bohatstvím svých vědomostí tak bystrostí a vyspělostí kritického soudu. Týž časopis, který roku 1850 i v redakci Nebeského přešel, přinášel z péra jeho každý skorem rok některou vzácnou monografii literární, vztahující se ponejvíce k jednotlivým zajímavým zjevům světového písemnictví, v němž měl Nebeský rozhled nevšední. Tak objevily se r. 1851 a 1852 studie „o Shakespearovi", r. 1856 „o romancích španělských", r. 1858 „o Calderonovi", r. 1863 „o novořeckých písních národních", r. 1866 „o čudském národním eposu „Kalevale", nehledě ku mnohým statím z jednotlivých oborů literatury antické. Se články o romancích španělských a novořeckých písních národních souvisí výborné překlady umístěné jednak v „Kytici" z romancí španělských (společnou prací zesnulého rovně již Dr. Čejky) jednak ve sbírce novořeckých písní. Jako překladatel slynul Nebeský vůbec mistrovstvím slučuje v pracích svých veškeré vynikající přednosti překladatelského umění, hlavně úplné pochopení ducha básníkova, a vytříbenou formu.

Bylť Nebeský sám také u vysoké míře poeticky nadán, jak toho skvělým důkazem báseň „Protichůdci", (r. 1844), která smělým vzletem myšlenkovým spůsobila radostné vzrušení v kruzích tehdejšího spisovatelstva a byla první — předčasnou ovšem ještě lašťovicí romantického jara, jež nadešlo našemu krásnému písemnictví na počátku let padesátých. Žel, že nevytěžil Nebeský do dna hřivnu jemu svěřenou, ustanuv na „Protichůdcích" a nejvýš několika ještě krátkých pokusech básnických uveřejněných ve Květech a Havlíčkově Včele, jejíž redakci r. 1847 převzal.

Rok 1848 vylákal také Nebeského do dusného ovzduší politických bouří; byv před tím jistou dobu redaktorem Národních novin, súčastnil se jako říšský poslanec též vídenského a kroměřížského sněmování, zřekl se však na krátce před rozpuštěním sněmu mandátu a uchýlil se zase do vědeckého svého zátiší. R. 1849 stal se docentem klassické filologie na universitě pražské, kde však dlouho nebyl činným, vyhledav sobě působiště v Museu král. českého, jehož tajemníkem se stal.

V úřadě tom, kde naskytalo se mu v nápotomních trudných dobách bachovské samovlády mnoho obtíží mimovolnými kolisemi společnosti musejní s vládou, setrval až do r. 1876, kdy dán pro nezhojitelnou chorobu na trvalý odpočinek. Nemoc dolehla na tichého učence tou měrou, že vyrvala jej úplně veškeré činnosti veřejné a tak žil Václav Nebeský mezi námi po celých téměř sedm roků již jen v pouhé vděčné upomínce na dřívější skvělé působení literární.

Beznadějných útrap děsné choroby zbavila jej litostivá smrt dne 17. srpna 1882. *O. M.*

Medo Pucić.

Vzpružení národního vědomí mezi Srby a Chorvaty na počátku tohoto věku mělo velký účinek jak na vývoj slovesnosti tak na politické snahy jejich rozrůzněných částí; ono jednomu i druhému dalo nový směr. Skutečná slovesnost národní počíná vlastně teprve od těch dob, co vymanivši se ze scholastických forem a sjednotivši společným spůsobem psaní a ku společnému jednotnému cíli rozptýlené síly, postavila se na široké stanovisko lidu. Mezi Srby provedl se obrat tento či lépe tato obnova hlavně působením Dositeje Obradoviće a Vuka Karadžiće, mezi Chorvaty přičiněním Lud. Gaje, jenž dle češtiny zavedl jednotný pravopis, a idealním hnutím illirismu. Myšlenka illirismu, to jest myšlenka sjednocení různých částí srbsko-chorvatského národa a v druhé řadě celého Jihoslovanstva v jediný celek pod společným jménem starověké Illirie, byla mocnou pružinou nejen mezi Chorvaty ale i mezi Srby. Různění se a nevraživost jednotlivých částí byly tak velkými překážkami vývoje literárního a politického a prospěšnost svorné shody a vzájemnosti byla tak patrna, že myšlence jednoty žádné šlechetné srdce nemohlo se uzavříti. Mezi Srby byli hlasateli myšlenky té zejména Maletić, Jakšić, Utěšenović, Subbotić, mezi Chorvaty Gaj, Trnský, Vukotinović, Mažuranić, Bogović a j. V Dalmacii byl to zejména Medo Pucić.

Medo Pucić neb Pučić — italsky zval se Orsato Pozza — byl velmož ze staré rodiny dubrovnické a slavné druhdy svobodné to město bylo i jeho rodiště; narodil se zde r. 1821. Dubrovník měl sice svou skvělou dobu literární a honosil se velkým počtem spisovatelů, kteří psali ve slovanském jazyku domácím, ale písemnictví to nelze přece nazvati vlastní literaturou národní. Byla to slovesnost, jež měla na zřeteli vzory italské a řídila se strnulým klassicismem; se zálibou pěstovali ji sice velmožové dubrovničtí, avšak lidu ostávala cizí. Přes to nelze zneuznati velký vliv, jejž měli básníci zlatého věku dubrovnického na všechny doby pozdější; vzory jejich platily za nedostižné a jediné pravé.

Nebylo by bývalo nic nepřirozeného, kdyby i Pucić byl přilnul ku vzorům předků a předchůdců svých. Avšak i v něm se probouzející vědomí národní vedlo ho na jinou cestu a s ním dalo též nový národní směr slovesnosti dubrovnické a dalmatské, spojivši ji se snahami Chorvatů a Srbů po sjednocení.

Medo Pucić vzdal se naprosto klassicismu dubrovnického a přilnul ku směru lidu přístupnému. Živá mluva lidu byla mu zdrojem básnického jazyka a velké vzory jiných národů povzbuzením k samostatné činnosti básnické. Jeho zpěvy nalezají se na rozhraní mezi umělou romantikou a písněmi národními.

Jako vůbec staří Dubrovničané, tak věnoval i Medo Pucić zvláštní pozornost věcem slovanským, jež se zálibou sledoval. Zprvu však psával o věcech slovanských jazykem italským v různých časopisech. Již co útlý jinoch učil se samoděk jiným jazykům slovanským, zejména českému i polskému, později i ruskému. Z češtiny přeložil do italštiny písně rukopisu Králodvorského a z polštiny jednotlivé básně Mickiewiczovy. Též z chorvatštiny překládal do italského jazyka a podal pěkné ukázky z Gunduliće. Avšak záhy již věnoval se zcela slovesnosti srbsko-chorvatské, ačkoliv po celý život sympatisoval s Italií.

První sbírka jeho písní vyšla r. 1849 v Záhřebu pod jménem „Talianke“; jsou to pěkné zpěvy lyrické, obsahu vlasteneckého a milostného, plné půvabu, jež sepsal za pobytu svého v Italii a ve kterých pociťuje se účinek modrojasného nebe italského i milozvuk hudební, jehož Italie jest domovem. Další sbírky jeho básní vyšly r. 1862 v Karlovci pod jménem „Pjesme“, r. 1864 ve Vídni pod jménem „Cvieta“ (kvítí), dále v časopisu „Dubrovniku“ r. 1867 a jinde po různu. V „Dubrovniku“ uveřejnil též zdařilé překlady z Puškina a Zaleského. Pucić jest hlavně lyrik. Subjektivní jeho nálada a cit určují jeho písně a převládají i v epických.

Pucić byl zprvu komořím při dvoře vévody z Lukky v Italii, později učitelem knížete Milana Obrenoviće. Přes to že byl dvořanín vybroušených mravů a spůsobů a obcoval na mnohých dvorech evropských, kde nejedno vnadné oko za ním se obracelo, nezapíral nikde rod svůj a vystupoval všude s hrdostí jakožto Slovan a potomek proslulé slovanské republiky dubrovnické, odkudž náležel mu titul knížecí. Na jeho přesvědčení a cit a tudíž ani na jeho písně nemělo dvorní ovzduší nijakého účinku; naopak věnuje v „Taliankách" vřelé verše Garibaldimu a obnovovatelům jednoty italské.

Pucić nepojistil si však jen trvalé jméno básnické, nýbrž vyniknul též jakožto historický badatel a literární historik. Již r. 1844 vydal ve Vídni: „Antologii starih dubrovačkih pjesnika", kteráž byla prvním toho druhu dílem ve slovesnosti srbsko-chorvatské a seznámila celý literární slovanský svět s předními básníky dubrovnickými. R. 1856 vyšla jeho „Povjestnica Dubrovnika" (dějiny Dubrovníku) a v rocích 1858 až 1862 vydávala srbská učená společnost v Bělehradě sborník důležitých listin pro dějiny Srbska a Bosny, jež byl vyhledal v archivech dubrovnických. Vyšly pod jménem „Spomenici Srpski" a obsahují důležité prameny dějepisné pro dobu od 1395—1423.

Pucić neobyčejně mnoho cestoval. Nepsal však cestopisy, nýbrž vléval dojmy své do písní. Poznal všechny země evropské a ještě roku loňského vedla ho touha po poznání země a lidí na skandinavský poloostrov a odtud dále až do Ledového moře. Italie a Francie byly mu známy jako druhá jeho vlasť. Východní národové slovanští a Rusko byly předmětem jeho studií. V Cařihradě napsal r. 1858 zpěvy: „Prinkipo", „Pašinica" a „Bezimenik". U Oděsy sepsal báseň „U stepi". Petrohrad, když r. 1852 poprvé tam zavítal, činil na něho mocný dojem tím, že cítil se tam poprvé v sídle velké svobodné slovanské říše, v zemi, kde Slovan hospodaří. Prostičká báseň, v níž nelíčené city své projevuje, prodchnuta jest hlubokým vědomím slovanským. Za pobytu svého v cizině Pucić snažil se, seznámiti svět se životem a snahami slovanských zemí. Tak uveřejnil za svého pobytu ve Florencii r. 1867 ve výtečném sborníku „Nuova Antologia" pěkné pojedání „La Serbia e l' impero d' Oriente". Podobně činil v Paříži a jinde.

Illirism není sice dnes již pružinou v národním životě, poznalo se, že jest to jméno cizí a také jednota národní že není jen věcí idealismu, nýbrž že musí se budovat a tvořit, což vše nejde jen letem, nýbrž spojeno jest namnoze s těžkými překážkami. Ovšem myšlenky jednoty nevzdali se mezi Chorvaty a Srby ti, kteří dále vidí, než ješitnost osobní a než maďarskému štvaní se líbí. Pucić náleží k nejhorlivějším obrancům vzájemnosti zejména mezi Srby a Chorvaty. On sám nečinil v národě tom mezi západní jeho čili chorvatskou a východní čili srbskou částí žádného rozdílu, on cítil se tak Srbem jako Chorvatem, tak doma v Bělehradě jako v Záhřebu a Dubrovníku. On pěje v jedné z písní svých: „Což byl by Srbin bez Chorvata? co bratr bez brata! A bez Srbina Chorvát? co bez bratra brat!" Jest to zjev velký a potěšitelný zejména v době nynější, kdy z příčin nejmalichernějších činí se různice a roztrpčují se mysli mezi Chorvaty a Srby, ačkoliv více než kdy mají svornosti a vzájemnosti zapotřebí.

Bouřných půtek politických a stranických Pucić nebyl přítelem. Zasedal ve sněmu chorvatském r. 1861, kdy vřele zastával se tam zřízení trojjediného království chorvatského, slavonského a dalmatského, avšak později vzdal se politických bojů.

Poslední jeho básně pocházejí z let 1878 a 1879. Když Srbsko vypovědělo válku Turecku, uvítal hrdinné to rozhodnutí vřelou písní vlasteneckou, již zaslal svému bývalému žáku, knížeti Milanovi.

Dne 30. června t. r. o 10. hod. večer předčasná smrt vyrvala ho z kruhu jeho přátel a učinila konec blahodárné jeho činnosti. Zemřel v rodišti svém Dubrovníku, kdež za všeobecného účastenství byl uložen do hrobu. Zemřel s perem v ruce při básni, kterou nedopsal. *J. J. T.*

◆

V podvečer pětilisté růže.

Historický román

od

Václava Beneše Třebízského.

(Pokračování.)

Bůh ví, takového spaní jsem neviděl.“

„Bude to pobuda jakýs! — Ty bys toho nabral plnou chalupu. — Však bychom si tu ourodičku taky skliditi dovedli! — A to jen pro ty daremné řeči! Co ti kdo navrdlouhá, věříš každému.“

Hospodyně by se byla s tatíkem hnedle pohádala.

„K vůli ledajakémus tuláku!“ prohodila panímáma, rozdurděna odcházejíc do komory.

Po nějaké chvíli chropot na loubi pod vykýřem utichl.

V chalupě už také všecko ulehlo. I starý, bezzubý Strakáček si hlavu mezi přední nohy položil a podřimoval. V Zapadlině byli před zlými lidmi jisti. Co pak by si na zdejších usedlících kdo vzal? — A takto před nikým ani vody nezkalili. Strakáček na tomhle dvoře hlídačem už skorem ku dvacítce a neztratilo se tu nikdy ani polínko.

Náhle se ozval na nedaleké stráni táhlý hvizd, nejdřív tlumeně a potom silněji a silněji.

„Už tu zase ten . . .!“

Starý Svoboda se nevrle obrátil na posteli ke zdi. Neměl ode dvou let žádného spaní a v noci slyšel každý šust. Nejmrzutějším rušitelem nočního klidu bývala od nějakého času celá čeleď kulíší. Nejspíš se sem odkudsi přistěhovali. Za dřívějších časů neznali jich tu ani po houkání. Jednou sem takový sýc zabloudil a druhý den toho bylo všude plno, že tu kolem vsi pobíhá divý muž.

Svoboda na ně za dne líčival nejumělejšími oky; ale nelapil ani jediného.

Nezvyklý hvizd proletěl zdejší tišinou podruhé.

Svoboda nyní vstal a napjal sluch. Tohle nemohl býti kulíší skřek. Tak se mu zdálo, jakoby někde kuna či tchoř se byli do kurníků dostali. Ale mohl státi u okna do rána, nebyl by ničeho spozoroval.

Od chalupy však, kde najmuli čeledína na žně, plížila se opravdu tchořím chodem jakási postava ke stráni. Nebylo však možno ničeho více rozeznati. Asi sto kroků za vsí se zastavila, opatrně se kolem rozhlížejíc.

„Ursini!“

„Růže!“

Týmž okamžikem čtyři mužové tiskli si pravice. A potom se dali do hovoru tak tichounce, že nebylo slyšeti ani jediného slova. Pouze, když se rozcházeli, řekl ten, jenž zaměřil zase ku vsi zpět: „Zůstanu tu přese žně. Nikomu ani nenapadne, aby mne zde hledali. A vy — pozor! Oči jeho vidí daleko a uši slyší ještě dále. Beze zprávy mne dlouho nenechávejte!“

Druhý den, sotva že kohout zakokrhal, byl už hospodář zase na loubí, co že přece dělá nocležník. Celou noc neměl pokoje, protože prý se už často stalo, když člověk jde dalekou cestou, ujde se, utrmácen ulehne a víckrát nevstane. Potom by z toho mohli míti ještě opletání.

„Jářku, brachu! — Totě spaní!“

Sedlák nyní zahýbal nocležníkem, jehož otevřenými ústy prorážel pořád tak podivný chrapot, vší silou.

„Už se rozednívá! — Ani jsme se tě včera večer dovolati nemohli!“

Nocležník hnul nyní prudce pravou rukou.

„Vzhůru, braši! — Turek! — Šavli sem! — Na koně!“

Vojín, jemuž tato slova jedním dechem z hrdla vyrazila, vzchopil se rázem a pravicí začal kolem sebe mávati, že hospodář uznal za dobré ustoupiti o hezkých několik kroků nazpátek.

„Paša Mochamet . . .“

„Vzpamatuj se, příteli! — Kdo ví, kde konec paše Machometa!“

„Šlakovitý sen! — Nic jinak, než jakobych v uherské zemi ještě byl ležel pod plachtami. — Co všecko nepřijde člověku do hlavy!“

„Ký div! — Když jsi v tom pořád byl!“

„Už vím, dobře, pantáto! Že jste mne tak dlouho jen nechali!“

„Čtyřikrát jsem tu včera byl a ne a ne tě probuditi!“

„Z takových snů by člověk nemoc mohl míti! — Pomysli si: Turků kolem mne jako makovic a nemoci šavle nalézti, na koně se dostati a kamarádů se dovolati.“

„Kde se jich jen tolik bere?“

„Utni hlavu jednomu a hned devět jiných mu naroste!“

„V kolika bitvách jsi proti nim stál?“

„Kolik mám vlasů na hlavě a snad by bylo ještě málo.“

„Div divoucí, žes jen takhle z toho vyvázl!“

„Říkávají, kopřivu že mráz nespálí a také já tak trochu štípám jako kopřiva. — Až k samému sultanu jsem se dostal —“

„Tak u nás psům říkáme.“

„A tam zase tak císaři. Všecko padalo kolem mne jako přezralé hrušky, když jimi zatřeseš. A tu se sultan ptá: co že to za člověka . . . Musil bych ti vypravovat dlouhatánskou historii.“

„Celý den bych takové věci poslouchat vydržel! Ani se nehnu; ani na jídlo si nevzpomenu.“

„Kde pak přece vězíš? — Je to pořízení s tebou!“

„Dej pánbůh dobré jitro, panímámo!“

„Budeš to s ním míti obtíž. — Chce všecko věděti z gruntu!“

„A já zase z gruntu všecko rád povídám. Proto se lehce sejdeme!“

„Však si taky uši nezacpáváš, povídají-li kolik vajec černá slepice pod loktem z vejce vyklobaná za den snese!“

„Hm! — Pralehounký počet, sedláče!“

„Že tohle opravdu víš?“

„Bodejť bych nevěděl. Tak daleko jsem byl, mnohou věc jsem se dověděl a všecko si za uši zapsal, protože člověk nikdy neví napřed, co k čemu dobrého! I v nemocech se znám a pomáhat umím!“

Nyní by se byla nehnula opět panímáma, kdyby jí všecko mléko z hrnců na plotně bylo uteklo. Takovéhleho člověka, který byl tak daleko, tolik ví a tolik umí, zrovna ve zdejší chalupě potřebovali. Pomůže kravičkám, telátka jako z vody porostou, slepičky denně ponesou, z husích vajec každé se povede, slaměná hnízda jim opraví a naříká na ně, dětem nátku zažene, katí oko ji dělat naučí, vodu na ouřk připravit, kravičkám nadmutí zažehnat, vepříky zbavit cizopásníků .... Panímámě tu chvíli všecko toto přišlo do hlavy. Věru, takového člověka nelze zaplatiti.

Voják z tureckých vojen se měl ode dneška ve zdejší chalupě, jakoby na posvícení byl přišel. Po kaši a vajíčkách mu ústa téměř ani neosýchala. Pantáta mnohdy lžíci ku rtům přiložiti zapomněl a panímáma nepostačila se vyptávati. Kdysi se o můří noze rozpovídal a na plotně se všecky vdolky popálily.

A noclehoval pořád tak u vykýře a nejednou bylo jeho chrapot po celém domě slyšeti, až Strakáček mrzutě zavrčel a bezzubé čelisti vycenil. —

Starý Svoboda líčil však tím vytrvaleji na tchoře a kuny, protože hvízdot, jejž byl onehdy zaslechl, opakoval se každou třetí či čtvrtou noc. Pouze to ho poněkud mýlilo, že si na škodnou nenaříkali.

V.

Šťastný a spokojený život, jenž, zdálo se, že návratem paní choti vladařovy do krumlovských kobek zavítá, byl novinami, jež den co den větry přivály pod zdejší střechy, za hory a lesy zaplašen.

Paní Evičce starostlivé oči až zčervenaly.

Klíčník Olivec se od obrazu Perchtina ani nehýbal, sleduje úzkostlivými zraky v obličeji tohoto strážného ducha pětilisté růže každinký rys dovedného štětce malířského.

„Mračí se. — Oči zakaleny! — Rty pootevřeny! — Předrazí moji páni!“

Nebylo s ním ani řeči; každému skorem, jenž se ho po čemsi otázal, toto odpověděl.

„Ba vím a tuším, ty anděli, co pověděti chceš! — Tvá věštba ocelí mi k duši sáhá. — Můžeš-li — a čeho pak ty by jsi nemohla — pomoz jim; vždyť je to tvá — tvá vlastní krev! — Paní dobrá, paní drahá, paní mocná!“

A letopisci Březanovi, jenž ze starých pergaménů skládal rožembergskou historii, chvěla se ruka, že nemohl ani jediné písmenky pevným tahem napsati, skřípalo péro, ať je jak chtěl zřízl, a nejednou se rozletěl papírem celý roj černých, inkoustových skvrn. Někdy nemohl a nemohl nalézti potřebného dáta; všecky fascikule prohledal, každý dvakrát třikrát obrátil, nejeden dvakrát pročetl a zrovna jakoby ruka tajemná dotýčné řádky před očima mu byla smazala.

I paní Kateřina byla zamlklá, jakoby veselou mysl kdesi za hranicemi byla nechala.

Z fraucimoru zůstaly na Krumlově jen ty, které zde pan vladař ponechal co družinu paní manželky své.

Stráže ve branách stály s rukama založenýma křížem přes prsa, s očima upřenýma v neurčito, se rtoma těsně sevřenýma, jakoby žert a šprým nikdy jimi byly ani nepřešly.

Panna Markyta Tejnská, kudy chodila, všude hučela, čelo majíc svraštělé, oduřelou tvář zamračenou a rty otevřené, jimiž prodíralo se chvilkami prudké odfukování, jakoby tenhle nový řád chtěla svým dechem obrátiti.

„Divné tu hospodářství začíná! — Všem spůsobům a moribus nobilium takhle odvyknou! — Prapodivné! — Nevím, zdali tu takhle vydržím? — A na stará léta se stěhovati tolik, jako hrob si hrabati vlastníma rukama.“

A při tom prudce zabouchla dveřmi ve své komnatě, odkudž vyrazil zápach nejmožnějších mastiček na pleť, vlasy a všelikou hříšného těla ozdobu.

„Ještě tebe na výměnek měl pan vladař poslati, huso nadýmavá!“ prohodil Olivec, zočiv starou instruktorku, jak se chodbou kachním krokem kolíbala.

Bratr Matěj Cyrus ani stání také nikde neměl. V Praze prý zase chystají nové a ostřejší mandáty, kterýmiž druži českobratrské chtějí sáhnouti k samému srdci a tepnu jí přetíti.

Nejtesklivěji bylo však paní Evičce.

O pražských událostech z císařské zahrady zvěděli třetí den a sotva že se ustaralá máti poněkud vzpamatovala, už zase posel jinou novinu oznamoval, že prý se pan Hanuš ztratil ode dvora, že nikdo neví kam a sotva že tuhle svou zvěst dopověděl, jiný přicválal na oři upěněném, že prý panice poslali s veledůležitými zprávami až někam do Polska. A sotva že si kůň jeho v konírně ulehl, třetí posel přicválal, jak prý mladého pána všude hledají, na všecky strany že se za ním rozjeli...

„Chraniž, Bože, aby na růži vaši nepřišly časy Jobovy! K tomuhle trpiteli starověkému také tak posel za poslem přicházeli, až připlížilo se neštěstí nejhorší na něho samého ... Takovou návštěvou by uvadla do nejútlejšího kořínku!“

Bratr Cyrus otevřel ve své komnatě žaltář a začal se modliti za odvrácení všeho zlého.

Včera přišlo na Krumlov psaní od hrdelního práva z Třeboně, kterak lupiči zákeřničtí, jež před nějakým týdnem přivezli ze Sudoměřic svázané, uprchli z vězení tu noc po prvním výslechu.

„Podle všeho jsou to najatci člověkem zlým, jenž by růži vaší milosti nejraději už nyní do posledního lístečku oškubal; z cizí země pocházejí, v císařském vojště sloužili a jeden z nich má pod levou lopatkou vycejchovanou šibenici...“

Relace od hrdelního práva třeboňského paní Evičce sedmerým mečem vnikla do srdce. Nemohl a nemohl ji pan vladař upokojiti.

„Nešťastné dítě! — Jen tu jedinou radost ve světě mám a i o tu mne snad připraví. Kéž bych sama raději do hrobu vstoupila!“

Jak lehounce mohl mladý, v životě ještě málo zkušený hoch vzíti škodu všemožnou. Mělť na císařském dvoře arciť strýčky a pokrevence nejednoho; ale právě tací bývají často nejnespolehlivějšími. Možný dědic rožemberského zboží i slávy mnohému byl v žaludku oblázkovým kamenem a v oku ostnem bodavým. Úklady v sudoměřické hospodě také nebyly asi jen tak nahodilé. Vždyť nemohl panic míti nikde ani nepřátel, v těchhle končinách zvlášť . . .

Novina, že prý panu Hanušovi sám císař za rekovnost vzácnou zlatý řetěz svůj kolem hrdla zavěsil, nijakž usouženou matičku neukonejšila. S touhle zprávou pospíšil si pan Volf Novohradský z Kolovrat, neopomenuv však přidati, aby při medovině bylo i pelyňku, že o mladém pánu proskakují pověsti, které rožemberské cti a nebožtíka hraběte Mikuláše mohou býti nemálo na újmu, jakoby ona děvice, která svým tělem pana Hanuše zakryla, ani z poctivého rodu nebyla. Pan Volf Novohradský se zmínil taktéž, jaký poplach po celé Praze do té chvíle panuje z toho, že J. M. C. ráčila zbaviti úřadu starého, ve službě sešedivělého komorníka a klíče že odevzdány jsou člověku, o němž se mluví veřejně, jakoby nebyl ani religie křesťanské, ale učiněný žid; a tak že všecko půjde na opak. Ku konci zase, jak obyčejně, připojil prosbu uctivou, aby J. M. pan vladař tenhle lístek ihned pro jakoukoliv možnou příhodu ráčil strhati . . .

Mohlo-liž se takhle štěstí na Krumlově rozložiti oběma svými zlatými perutěmi?

Páter rektor, jenž přišel paní choť jeho milosti uvítat a jak mohl, nejvlídněji se tvářil, byl odbyt několika pouhými slovy a ku slibu, že patres v residencí zdejší, kdykoliv k modlitbám ohýbají kolena svá, v popředí že mají na paměti všecko blaho časné i věčné milostivé a vysoce dobrotivé vrchnosti, dostalo se mu odpovědi, že nejdřív snad vzpomínají svého spasení a potom teprve dobra rožemberského.

„Ještě tys tu scházel ku všemu!“ pravil Březan stoje u okna a už asi po desáté dnes si péro opravoval. „Šla ti asi tvá řeč z duše! Což bys raději jiného viděl, než na Krumlově manželské štěstí, pokoj a mír? — Což raději ty dobrý, věrný pětilisté růže pěstiteli? — Takoví ve všem jste! Jen kde se zahřejete, pomoziž vrchnosti Bůh!“

Obstárlý archivář si brk pokazil nadobro; musil sáhnouti po novém. Ale zase mu nožík zajížděl příliš daleko a na křivo. Takhle-li se kdo ku psaní chystává, říkávají, aby si na židlici ani nesedal, protože když ruka se třese, jak by mohla hlava soudně mysliti.

Březan také nevrle péro nedořiznuté odložil a zadíval se oknem do dvora, kde sedala na kůň paní letitá v černém šatě se závojem přes obličej spuštěným: paní Evička.

Pan vladař ji držel za ruku a zdálo se, že do ní mluví důtklivěji a důtklivěji. Paní sestra však jen hlavou záporně kývala. Dva z čeledi, již jí byli bezpochyby ku službě přiděleni, seděli již také na koních.

„Ještě ty se nám odtud stěhuj, milá paní!“

Letopiscův hlas nějak ku podivu změkl a náhle se mu zdálo, že zaokrouhlené tabulky v okně se silně zapotily, protože dolů na nádvoří neviděl, jak paní Evička odjíždí a pan vladař jak se za ní dívá zamyšlen. —

„Jde syna hledat, příteli Václave! — Pánbůh ji záštitou svou provázej!“

Klíčník Olivec si zašel do archivářovy pracovny a zaslechl jeho slova, právě když dvéře otevřel.

„Ona sama, Olivče? — Což nemohl pan vladař vyslati hejtmana některého s polovicí rožemberské čeledi?“

„Už na koni seděla a ještě jí to jak mohl rozmlouval! — Ale vymluv něco hlavě, když se do toho zabere? — Matčino oko proniká i černou tmou, matčino ucho slyší do dálky nezměrné, matčin krok, když dítě hledá, prý okřídlen a matčino tušení stopu miláčka svého pozná v bující trávě, v horkém písku i v půdě utvrdlé. — Kdy to však bylo v rodě rožemberském, aby matky své děti musily hledati? — Kdy? Kdy? — Pověz mi, ty Březane, kterýž s historií pětilisté růže vstáváš, uleháš, ji píšeš na paměť pro všecky časy příští?“

„Bývaly, — milý Olivče —, bývaly doby takové!“

Letopisec nyní svěsil hlavu, jakoby mu časy zapadlé na padesáti a několikaletou lebku veškerou svou tíží byly dopadly.

„Že bývaly? — Nemůže býti, Březane! — Nikdy!“

„A když přece jsem, Olivče, pravdu děl? — Poslechni, brachu můj: Rožemberky hledávala matka, kteréž za starodávných časů dali jmeno patria. Volávala po nich z plna hrdla, prosívala z útrob duše, zaříkala pro všecko na světě, na kolena před nimi padávala, když jich dostihla... A srdce Rožemberků byla kamenná a duše odcizeny... Ta matka lomila až zoufale rukama nad hlavou, aby své syny přivedla k poznání, aby s ní měli slitování... A víš-li, co jí za to učinili? Přivedli na ni cizí žoldnéře, spolčili se s nimi...“

„Dost, dosti, ty hrozný letopisče! — Nemůže ani pravdou býti, co povídáš!“

„Pravda ryzí jako zlato, čistá jako křišťál a hrozná jako ortel, kterým delikvent hrdla odsouzen.“

„Když už o tomhle, Olivče, mluvíme, poslechni dále. Beru ty staré pergamény jeden po druhém do rukou, pročítám je od první písmeny až do poslední, vidím před sebou pětilistou růži, jak ji sadili, jak roste, jak kvete, vidím, jak znovu vyráží, jak nejplnějším květem stolistým vybujila, jak vůně její přelíbeznou i hlavám, které uvykly na kolikery koruny, jak její půvaby obletány a obdivovány licoměrnými pochlebníky, jak tu růži pětilistou chtějí povýšiti i na královský trůn velikého slovanského národa... A není noci jediné, kdy bych nesnil o růži rožemberské. Ale i toto vidím: V Čechách se zdvihá proti cizotě všecka zdravá páže, jen Rožemberkové mají ruce založeny; v Čechách se ozývá dunění hromu, který burcuje k práci každou duši věrnou, a Rožemberkové rozvinují také svůj praporec, pole sbírají, stejnorodce k sobě zvou, druží se v hotovost vojenskou... A víš, Olivče, proti komu? — Proti tomu lidu, jejž vede bratr Jan, jemuž velí Hvězda a Prokopové... A nedělali si pražádného svědomí ani z kalužin zčernalé krve na lipanských rovinách a záští jejich dostoupilo vrcholu proti někdejšímu spojenci, jenž mezi českými králi byl jedním z nejšlechetnějších . . .“

Rožemberský archivář mluvil prudším a prudším i ohnivějším hlasem, bledá tvář jeho zardívala se tmavěji a tmavěji, bystré zraky šlehaly nezvyklejším a nezvyklejším plápolem a klíčníku Olivci se zdálo, že o celou hlavu náhle vzrostla postava Březanova. Ústy tohoto letopisce pronášely staré, staleté pergamény, nemohouce samy mluviti, nad růží pětilistou nejspravedlivější soud.

Pan vladař vraceje se z nádvoří do svých komnat a zaslechnuv nad obyčej hlasitý hovor, skorem jako když kněži kážou, zastavil se mimoděk a přišel právě k nejlepšímu.

Už dvakrát se hnula jeho pravice, aby sáhla po klice ve dveřích, ale vždy zase klesla jakoby bez vlády.

Pan vladař poznal zcela určitě svého archiváře. K těmhle myšlenkám, jež Václav Březan s takovým důrazem komusi vypravoval, přišel již kolikráte sám, přemítaje o skvělé minulosti rodu svého; poprve se jich sice ulekl, ale potom jim začal znenáhla uvykati, jako si nemocný léku navykne, proti němuž se první dávkou vzpíral všemi silami. Že by však na samém Krumlově bylo člověka, jenž by se odvážil tak nejen mysliti, ale zřejmě a s takou smělostí je pronášeti vůči třetímu, tohoť se pan Petr nenadál. A kronikáři, který má přístup ku všem tajným listinám, kterýž do sítí, jimiž byly propleteny časy minulé, dovede okem nepředpojatým nahlédnouti, z tak mnohých událostí strhnouti škrabošku a nejedněch osob, nad jejichž kamenem hrobovým dým mámivého kadidla ještě mohutnějšími oblaky vznášel se do výše, pravou tvářnost objeviti, — každý okamžitě uvěří. Václav Březan znal psaní nejtajnější, čísloval je, v katalog zanášel, ku své historii z nich co chtěl, vybíral, dle svého rozumu upravoval, panu vladaři k dobrozdání předkládal a potom znovu přepisoval. Jakž jinak mohlo býti, než že všecko měl ve své paměti jako do mramoru vryté a že byl sám živou knihou rožemberské historie.

„Hle, — hle! Aby takhle i v mém letopisci proti nám povstal žalobce veřejný? — Zapomínáš, milý Březane, koho chleba jíš!“

Pan vladař se náhle odmlčel.

Z komnaty, v níž letopisec od rána do večera a potom dlouho do noci pracoval, prorazil na chodbu jiný hlas, taktéž předobře známý panu vladaři.

„A z hrobů vstávají proto mstitelé, jimž ještě nikdo nikdy neodolal! Proto paní Perchta zasmušile se dívá, proto se mi zdá, jakoby se jí na obraze oči milé slzami bohatými zalévaly . . . proto plíží se její duch den co den krumlovskými chodbami, proto nemají pokoje na zámku Hradeckém, na Třeboni, všude, kde nade vraty či branami pětilisté růže znak . . . Což jsi tu paní šlechetnou, tu paní mocnou, tu strážkyni rodu našeho ještě nikdy neviděl? Tak často přes půlnoc ve tvé pracovně světlo vídávám . . .“

„Nech paní Perchtu v pokoji a z dřímot věčných jí neburcuj!“

„Nemůže sama spáti; proto vstává, varuje; žel, že jí nikdo nechce slyšeti!“

„Je to báje vymyšlená hlavami, které velmi rády zaměňují sny skutečností. Pohádka pouhá, milý Olivče, jakých po našich Čechách v každé dědince, pod každou střechou doškovou.... Paní Perchta Rožemberkům tolik, co lidu českému rytíři Bláničtí. Jdi a vyvracuj někomu, že v té hoře neleží české síly poslední opora, a uvidíš, kde víru nalezneš."

„Paní Perchto, ty žes pohádkou? — Já že tě marně ku pomoci volávám? — Ne, nemůže býti, Březane Václave! — Já ji viděl na tyhle oči své, já před ní klečel na těchhle svých kolenech, já jí všecko žaloval. — Nemožno, Březane Václave. — Takhle-li píšeš rožemberskou historii, potom raději odhoď to péro a co jsi napsal, spal; byla by to divná, přepodivná historie! — Už tedy ani s tebou si nemohu důvěrně pohovořiti, ani s přítelem někdy nejvěrnějším!"

Pan vladař již dále neposlouchal a mrzel se nyní sám nad sebou, že se tu zastavil.

Pevná věra starého sluhy v dobrého ducha pětilisté růže zachvěla duší jeho až na dně. Jindy se takovýmhle řečem pousmál a prohodil i úštipek; však jsme již sami slyšeli z jeho úst, kterak prý se před obrazem paní Perchty nejpohodlněji lže.

„Skorem by lépe bylo, abych milého kronikáře na Rožemberku vrátným učinil. Opravdu divně by ta jeho historie mohla vypadati! — Spíš by se žalobám podobala. A ještě aby napsal z počátku: z vůle a rozkazu páně vladařova!"

Pan Petr se nutil ke smíchu; ale celý výraz obličeje jeho prozrazoval nezvyklou u něho rozruchu; i ten kvapný krok a podivný řeči tón svědčily, že pan vladař náhle jakoby vyměněn.

Václav Březan ještě ten večer srovnával všecky své archy zběžně je ještě prohlížeje, tu slovíčko vyškrtl, jinde zase nějaké připsal, někde zkráceninu vyplnil; ale věty nepřetrhl ani jediné. Pan vladař prý se chce přesvědčiti, jak daleko asi v rožemberské historii pokročil... Zítra ráno chtěl míti všecko v rukou.

Tenhle páně vladařův rozkaz přinesl Březanovi tajemník jeho milosti, Theobald Hock, s nesmírně jízlivým úšklebkem; vrátilť se teprve před několika dny z německých zemí, kde v zájmech domu rožemberského prodlel dobrý čtvrt roku. Tomuhle člověku se náš kronikář vyhýbal, jakoby z něho čišelo málomocenství! Umělť se v přízeň páně vladařovu vetříti jako had, jenž neopatrnci dovede se vplížiti až za ňadra. A jakých odporučení dostalo se mu od vznešených osob se všech stran!

Březan se k rozkazu jeho milosti pouze uklonil, na tajemníka ani nepohleděv.

Byl skorem páně vladařově vůli povděčen; beztoho se mu práce od nějakých dvou týdnů nedařila, ať si vzal píli jakoukoliv.

A když se dvéře v jeho pracovně za Němčíkem zavřely, přeletěl mu tváří trpký úsměv a při tom si třikrát hlavou zakývl. Potom péro odložil, rozložené listiny uschoval do přihrádek ve veliké skříni zaujímající skorem šíři celé jedné stěny, ruce si založil křížem přes prsa a znovu se kmital bledým obličejem jeho úsměv, jenž bývá mnohdy význačnější než chmury nevole.

„Vede tě, Olivče, tvá starost o pětilistou růži trochu daleko! A kdybys tím ještě cos zvítězil! — Tedy zde již nemůže člověk věřiti, než těm knihám, než vám, vy staré pergamény, a všecko v sobě tlumiti jako ve hrobě. Ani s přítelem, jejž jsem přece považoval za nejvěrnějšího. I v tobě jsem se tedy zmýlil, Olivče, i v té tvé šedivé hlavě, ve tvém, jak se zdálo, upřímném srdci! Nu, co škodí, Březane, co škodí! Vyber si přátele z dob minulých a budou ti nejspolehlivějšími. Máš jich ve knihovně na vybranou. Můžeš mezi ně jako ženich na námluvy. A věř, že podveden nebudeš.“

Starý letopisec si potom položil hlavu do obou rukou, jakoby ji těmihle myšlenkami, jež se v ní nezbytněji a nezbytněji usazovaly, ani unésti nemohl.

Za těch časů přemnozí myslitelé cítili ve svých hlavách nezvyklou tíži, jedva že je na ramenech nosili; a jakás ústa pronesla větu, která potom na zámcích s jazyku na jazyk kolovala: že prý nezbude nic jiného, než aby takovým přemyslům polehčil meč popravců. — Za dnů našich by tenhle výrok nazvali „slovem okřídleným“.

Václav Březan nešel dnes spat přes půlnoc; ale ani perem již nehnul. —

Klíčník Olivec neměl na dřímoty také ani pomyšlení. A všiml si velmi dobře, kterak v archivářově jizbici kmitá se tlustým sklem světélko. Sotva tušil však věrný, prostodušný sluha rožemberský, že Březan jej z klepů podezřívá, jakoby dnešní jejich rozhovor za samé starostlivosti o čest a dobré jméno pětilisté růže panu vladaři byl prozradil. Na mysli mu pořád tkvěl zachmuřený obličej paní Perchty, oči jakoby vlhnoucí slzami, rty, jež se zdálo, že neustále chtějí něco pověděti a nemohou, — nemohou.

VI.

Asi čtvrt hodiny před Zapadlinou seděl na vysoké mezi letitý již muž bystrým okem na všecky strany se rozhlédaje. Vždy za chvilku vyzdvihl hlavu, položil si na oči ruku, aby mu do nich nesvítilo tak slunce a zdálo se, jakoby tu někoho očekával. Někdy i vstal a upřel zraky své ke kotlině, v níž se rozkládá vesnička.

Nikde nebylo však ani živé duše viděti. Na polích sice už obilí prožlutávalo; ale na žně nebylo přece před sv. Maří Magdalenou ani pomyšlení.

Ve statcích i chalupách práce odpočívala, leda že tak po dvorech ledacos šukali. Spravovali na př. vozy, upravovali řebřiny, zasazovali nové příslíky, čistili oplotně, prohlíželi hrabice, tak že přece nezaháleli. Letos Pánbůh tu ourodičku hezky požehnal; mohli se těšiti na vydatnou žatvu. A tu bývá i nejzamračenější hospodář, který slova jako zlato vážívá, samý vtip a žert.

Starý muž na vysoké mezi přede vsí se nyní ani nehnul. Zraky jeho byly opřeny do bujné trávy, v níž se bělelo řebříčkového květu, modralo mateřídoušky, žloutlo pazourků a červenalo slziček, jakoby tuhle tmavou zeleň kdosi těmito pestrými kvítky byl posypal.

Sluneční pal poněkud ulevil a od lesů vanul chladivý větérek.

Starý muž si za chvíli vyňal z kapsy skyvu chleba, trochu již okoralého a — svačil. Ale při tom si velmi dobře povšiml, že se mezí blíží k němu chasník jakýs s kosou na zádech. Kosa se slunečním svitem leskla, že nebylo možno na ostří se ani podívati.

„Tvrdá svačina, — tvrdá, starý brachu!“

„Ještě že tak někdy slzy na ni ukápnou a ji ovlaží!“

Starý muž ani očí nepozdvihl, jakoby nechtěl hovor dále rozpřádati.

„Kam, šedivý brachu — kam?“

Starý muž se podíval k modrounké obloze, pod níž letěli čápové.

„Kam tihle ptáci letí? — Zeptej se jich! — A budeš míti odpověď i ode mne!“

„Mrzutostí ještě si život strpčuješ!“

„Sladkost se mi od jakživa protivila!“

„Podivný člověče!“

„Však nemáš ty také perníkových koláčů, když by se ti jich zachtělo. Sice bys do polí s kosou na rameni nechodil...“

„Už se šeří; jsi tak jako ti pohádkáři, mohl bys k nám na nocleh. Aspoň trošku mléka by se ti dostalo.“

„Jsi člověk dobrý! — Pánbůh ti tvou laskavost odplatiž. — Jak pak se tahle vesnice jmenuje? — Už jsem nebyl v tuhle stranu dávno!“

„Můžeš jedním pohledem uhodnouti. Leží tu jakoby zapadlá!“

„Už vím: Zapadlina. — A jakž se vám tu vede?“

„Když Pánbůh zdraví dá...“

Muž si nyní kosu sejmul s ramene a o držadlo opřel se oběma rukama. —

„Co všecko platno, nemá-li člověk zdravých oudů! Tak jako ten, co u nás podělkuje. — Má za to arciť jazyk jako břitvu; ale když se přece jen chleba rukama vydělává... Umí vyprávěti o celém světě, sám Pánbůh ví, kde všude byl... Člověk z toho ani pokojně spáti nemůže. Turecké vojny rozum by jednomu popletly!“

„A že není zdravých oudů?“

Letitec utkvěl nyní na hospodáři pronikavým zrakem.

„Levá ruka mu skoro od ramene schází!“

„Levá ruka? — A dlouho-liž pod tvou střechou?“

„Tak nějakých čtrnácte dní, ani snad ne! — Bylo mi ho líto, jak z těch Turek přišel zbědovaný. — A na ty žně beztoho budeme potřebovati vrstevníka!“

„A kolik že mu asi let?“

„Už hezky přistárlý! — Trochu však podivín. Může v noci blýskati se a hřměti, až se všecko třese, nejraději spí na půdě v seně. — Jak jsem řekl: chceš-li, u nás nocleh dostaneš. Musím jíti. Tamhle naši jdou na jetel. Chtěl-li bys s ním mluviti, je při koních; podívej se!“

Starý muž mrskl okem po povozu, jenž vyjížděl z hlubokého ouvozu a potom se zatáčel v pravo.

Hospodář pustil se rychle po mezi za čeledínem.

Starý muž, zdálo se, že sjel na trávníku o tři kroky dolů k čočce.

„Tedy jsem přece dobře slyšel! — Ó, — mé uši! — A vyslídil jsem tě, prohnaný lišáku, dříve než jsem se toho nadál. — Jsem ti na stopě nejčerstvější; už se mi neztratíš!“

Když povoz zajel stranou, stařec se zdvihl a ku podivu rychlým krokem dal se zpáteční cestou.

Slunce už také kvapným krokem spěchalo do záhoří. Na nebi vyskakovaly bělounký obláček za obláčkem jako ovečky, až jich bylo celičké stádo. Pranostykáři říkávají, že prý je s nebe vypustili k nápoji a že zcela jistě druhý či třetí den pršívá.

Letitý muž ušed již dobrou hodinu, nikde nikoho nepotkal. Jen hluboko v oudolině kosili otavu. Byla také letos na půl sáhu a saminký pestrobarevný květ.

Náhle se ozval přímo za ním koňský dupot.

Starý muž se ohledl a uhnul z cesty a než mohl hlavu obnažiti, už mu přímo před nohama do trávy stříbrný grošík dopadl.

Cesta se vinula do hezkého svahu a jezdci nyní jeli jen krok za krokem. Uzdy koňům popustili úplně.

Na pěkně rostlém vraníku seděla paní jakás ve tmavém rouše i obličej majíc zahalený poloprůhledným závojem. Nikdo nemluvil ani slova. Tak se zdálo, že jedou z pohřbu či ku pohřbu.

Starý muž jim oklikou nadešel a potom se zastavil, jakoby byl unaven. —

„Potěš tě Pánbůh, paní ctná!“ prohodil polohlasitě, když kolem něho zase jeli.

Jezdkyně se mimoděk na starého muže podívala. Tahle slova jeho zněla tak dobrácky a upřímně.

„A tvé kroky provázejž anděl Rafael! — Když máti syna hledá, nikdy k dobru nebývá.“

Tuto poslední větu pronesl starý muž opět jen jako pro sebe. Nyní se však paní zastavila.

„Víš-li, že syna hledám?“

„Jak bych nevěděl, paní ctná?“

„Odkud bys to mohl věděti?“

„Jdu světem od rána do večera, den ode dne, týden od týdne, měsíc od měsíce a rok od roku. Rač sama nyní posouditi, mohu-li již co věděti!“

„A znáš ty mne?“

„Paní šlechetná! — Kdož tebe by neznal?“

„Nuže, — kdo jsem?“

„Jsi paní Perchty krev! — Jsi Rožemberkovna — poslední v řadě paní růže pětilisté!“

Tenhle starý muž připadal náhle paní Evičce jako věštec, jejž snad jí opravdu dobrý duch rodu jejich poslal pro útěchu a k pomoci. I závoj s bledých, usoužených lící si odhalila, aby si mohla tohohle člověka bystřeji prohlednouti.

„A věděl-li bys ty o synu mém?“

„Neví-li o něm oko mateřské, které přece prohlédá nejčernější tmou, jak by ho mohlo viděti oko cizí, jež se nezřídka už mrákotami zakaluje! — Jen tomu se divím, jasná paní, žes ráčila svoliti, aby tvé jediné dítě bylo vychováno a ve všem vycvičeno na dvoře císařském.“

Paní Evička pokynula oběma sluhům, aby zvolna jeli ku předu.

„Na císařském dvoře, jasná paní, se děti rodičům nejsnáze a nejdříve odcizují. Jedny oslepí zlato, že potom co živi otce nepoznají, jiné omámí rozkoš, že na dobrou matičku ani ve snách nevzpomenou, jedněm utlumí paměť v hlavách opojné víno, jiné zaplete do svých tenat hladká tvář... Paní Evičko, na císařském dvoře dětská láska vadne a usýchá nejdříve!“

„Pan bratr chtěl, aby navykl mravům i způsobu dvornému.“

„A neměl-liž místa dosti na svém Krumlově? — Arciť — arciť; na císařském dvoře naučí se moresům nejsnadněji; všecko tak hladké, všude samý úsměv, na jazyku slova, že by za ně neznalec duši dal, všude vlídnost, všude oddanost na pohled bezmezná; — ale ta srdce, paní Evičko! — U jedněch prohnilá, u druhých jidášská, u jedněch vrtkavá, u druhých úskočná, u jedněch škodolibá, u druhých jako pírka lehounká. — Jen bystré oči! Ale kdo pak jest očí bystrých? — Tvůj syn, paní Evičko, příliš nezkušený; ale štěstí věčné pro tebe i pro něho, že ještě nezkažený, ještě tím vzduchem neotrávený. I vzduch, paní Evičko, jiný, zcela od tohohle, jejž zde dýcháme, rozdílný... Samá vůně; ký potom div, že o hlavy nezvyklé závrať se pokoušívá — —“

„Svatou pravdu díš... Však i já tak často myslívám!“

„Svatou pravdu že? — I ty, paní ctná, že tak soudíváš? — Hleď: a přece jsi tam poslala syna svého jediného! — Jak lehounce jsi mohla o něho přijíti. Již byl takřka na pokraji své záhuby... Srdce mateřské nejlepší; ale jak často ve svých tužbách rozum umlčuje...“

„A kdo jsi ty, že všecko tohle tak víš, jakobys četl z knihy otevřené? — Kdo jsi ty, jehož tahle šedivá halena zakrývá a činí nepoznatelným?“

„Krajánek — prostý krajánek, paní Evičko, jemuž na celé Vltavě až po Prahu „Oremus“ přezdívají.“

„Nemůže býti, abys byl pouhý krajánek! — Kde by se také vzaly ve tvé hlavě tyhle nápady?“

„Jak jsem pověděl, paní má: prostý krajánek, — jen Oremus!“

„A kde jsi k tomuhle jménu přišel?“

„Bylo by, šlechetná paní, dlouhé povídání!“

Krajánek se nyní podíval k lesům, do nichž se před několika okamžiky slunce ponořilo.

„Už podvečer. — Abys na nocleh pomýšlela! — Hospody dobré i slušné tu není na dvě hodiny. — Ale nedaleko odtud mlýn, někdy býval svobodnický, pan otec zámožný, i stavení úhledné; chtěla-li bys, ukážu ti cestu!“

„A kde ty zůstaneš?“

„Pro mé kosti leckde dobrý kout! — Jen jim ve mlýně pověz, že ti tam ukázal cestu krajánek Oremus!“

Za nějakých deset minut dojeli na výšinu, odkud rozevřela se oku vyhlídka, jakou si jen možno pomysliti. Uprostřed lučin, na nichž černaly se hustě vedle sebe kopky posečené otavy, rděla se červánkovou září Vltava, jakoby víly v křišťálových palácích na jejím dně rozsvěcovaly celé řady světel k nočnímu plesu svému. Temná zeleň dubin, zahrad a černá temena borovin, jimiž byly porostlé svahy, vroubící zdejší řečiště Vltavino, poskytovaly oku, jež se rúměnou barvou unavilo, lahodivého odpočinku. Zpěv slavíků z křovin podél Vltavy, laškovité popěvky kosů s drozdíky v lesích a pronikavé zvuky žluví zdálo se, jakoby ku plesu rusalek začínaly nejdovádivější předehru.

„Střechu zlatokopského mlýna už viděti! — Tak malá půlhodinka! — Ale smím-li ti, jasná paní, ještě něco říci, tohle by bylo! Buď cestou pozorna i bedliva... Bylo by přeškoda pro růži pětilistou zraků tvých, kdyby měly shasnouti!“

„Zatím ti, dobrý člověče, ze srdce mateřského děkuji. Bohdá se nevidíme naposled!“

Paní Evička podávala starému muži tolar stříbrný.

„Neokrádám o almužnu nuzného! — Nouze netrpím a stříbro by mi darmo cestami přitížilo a lidi zlé za mnou lákalo!“

Paní Evička se tomuhle muži nemohla ani vynadiviti a tak se jí zdálo, co s ním mluvila, jakoby kámen za kamenem jí s prsou spadávaly, i že oddychuje volněji.

Krajánek si usedl pod rozložitou hruší na vyčnívající pahejly a díval se za sestrou páně vladařovou, dokud nezajela. A čím déle se za ní díval, tím určitěji viděl její obličej, ale mladší, o dobrých třicet let, když byla ještě svobodnou. Zřel před sebou vše jasněji a jasněji, ač měl oči plny nezvyklých mlh.

„Kdo by si byl pomyslil, paní Evičko, že se mne jednou budeš ptáti, zdali jsem tvého syna někde neviděl! — Zdaž jsis to kdy pomyslila, že mohou přijíti časy, kdy syna hledat půjdeš! — Abys věděla, kdo ti ho ondyno před zákeřníky uchoval? — Abys věděla! — Zdali bys věřila?“

Krajánek Oremus se náhle odmlčel; i hlas mu nějak změkl a seslábl.

Na mysli zatanula mu někdejší leta, jež se podobala k tomuhle kraji, jejž Lada, kam jen oko mohlo dohlednouti, obestřela svými plnými vnadami. Jeví-li se jaro jako děvice v prvním svém rozkvětu, jest krajina za dnů červencových podobna ženě v nejplnějším vývoji. Starý muž šel v paměti své dál a dále zpět... Ale také se jeho obličej chmuřil mračněji, jako když nad šumavskými hvozdy tmavé hrady vystupují a výše i šíře se rozlévají obzorem.

Krajánek se náhle zachvěl celým tělem; zdálo se, jakoby mu byly kosti i v páteři zachrupaly. Klidný, tichý pohled jeho přešel téměř v ráz šílený. Ruce sevřely se mu v pěsti a na čele jeho začervenaly se šmouhy, jakýchž nepostřehlo na něm dříve ani nejbystřejší oko.

Nedaleko krajánka pobíhal tvor černý až po paty; jen řada zubů se mu tmavou pletí bělela.

Starý muž vrhl se nyní na kolena, uděšené zraky upřel k nebesům, oběma rukama zalomil nad hlavou, až mu v nich zase všecky klouby zapraskaly a ssínajícími jeho rty prodral se výkřik, že tu takového nikdy nikdo neslyšel.

„Oremus! — Oremus! — Oremus!“

Kolikrát asi rozlehla se tato slova oudolinou a kam asi až doletěla? V zlatokopském mlýně tenhle výkřik i přes lomození mlýnských kol slyšeli. A prvním okamžikem se panu otci zdálo, že nešťastník nějaký pod kola se dostal; proto také poručil zaraziti. Důkladně ve mlejnici všecko prohledali; z čeledi však nescházel nikdo leda Černoušek. Toho prý viděli před chvílí na stráních za mlýnem, jak chytal kolčavice.

„Oremus! — Oremus! — Oremus!“

Opět ten výkřik, ale pořád hroznějším a příšernějším zvukem.

V zlatokopském mlýně tajil se všem pod hrudí dech. Nikdo se neodvážil ani podívati v tu stranu, odkud tohle úpění do zdejší oudoliny zalétalo.

Krajánek pod hruší dosud klečí, ještě tak rukama lomí nad hlavou a dosud má zraky ku nebi upřené, chvílemi se mu zase rty rozevírají, hruď se mu zdvihá vší silou, klouby v rukou zase tak chřestí, na čele divné znamení červenější a červenější; ale hlas mu již v hrdle selhává a na rty bílá pěna vystupuje.

Znenáhla ho opouštějí síly, klesá k zemi, šedivá hlava na ostrý kámen naráží a opodál stojí černý hoch s vytřeštěnýma zrakoma pozoruje počínání starcovo.

A když krajánek klesl do trávy, připlížil se k němu, nahnul se až nad jeho tváře, hlavu mu položil na pahejl mechem porostlý, halenu mu přitáhl k tělu těsněji a usedl si k němu na starý, strouchnivělý kořen. —

VII.

Ve mlýně se však skorem ani ještě nevzpamatovali, a už opět nové překvapení.

Do dvora, nad jehož vraty v kamenné pětilisté růži ukolébávaly pěničky svá mlaďátka, vjela paní se dvěma jezdci, všecko si kolem důkladně prohlížejíc.

„Slyšíš, tatíku? — Tak se přece hni!“

Panímáma se zatím rychle do svátečního živůtku oblékala, hedbávnou pasinku přivazovala a hlavu brokátovým čepcem ozdobila.

Pan otec kloně se na zápraží a čapku v ruce drmole, nemohl vhodného slova nalézti, jak by se zeptal po přání nenadálých a dle všeho vznešených hostí.

„Požehnejž Pánbůh!“

„Dejž to — až na věky!“

Pan otec se neustále na zápraží ukláněl a panímámě už dvakrát přišla na jazyk ostrá výčitka, že ten její muž tak neohrabanec. Ale vždy se přece ještě dovedla přemoci.

„Můžete-liž mi tu noclehu poskytnouti?“

„Bude nám to ku veliké cti, vzácná paní,“ odpovídala za muže panímáma, ještě si kokrhel na hlavě urovnávajíc.

„Jsem-liž dobře v zlatokopském mlýně?“

„Dobře, tvá milosti . . . Pod střechu poctivou ráčiš sestoupiti!“

Panímáma se zdivila, kde se tahle slova vzala na jazyku panu otci, tak jakoby s pány od jakživa mluvíval. Ani se nezajikl a jak zvučným hlasem zahovořil!

Mlynářka jen hořela nedočkavostí, aby se zeptala po straně obou průvodčích paniných, co to za vrchnost. Přišlo jí do hlavy najednou tolik myšlenek, jako když jí větry do uší nahučí a potom se jí zdá, jakoby celé roje včel kolem ní bzučely.

„Však jsem nejednou o zdejším mlýně slýchala, že tu starý, ryzý český mrav!“

Panímáma se poněkud zapejřila a pan otec hlavou přikývl. Nemohli mu sice vyčítati zvědavost; ale kdož může za sebe! Nyní si i oba průvodčí prohlížel, jakoby barvy jejich chtěl vyzpytovati. Nepoznal však ničeho; oba byli oděni od baretů na hlavách až do jezdeckých bot tmavými šaty, jakoby doprovázeli svou paní opravdu ku pohřbu či jakési smuteční slavnosti.

Paní se potom lehounce vyhoupla se sedla a oba jezdci taktéž seskočili.

„Naše vyveď pod kolnu! — Nevím, jak v takovéhle stáji přivyknou! — Třeboňské konírny učiněné světnice, podlaha z dubových „fošen“ hlazených.“

Pan otec sám čeledínu pomáhal, aby koně tak vzácné paní byli pohodlně umístěni.

Panímáma šlechtičnu zatím uváděla do mlýna.

Stárek s mládkem, práškové i ženská čeleď, — všecko se seběhlo a dívali se z pozdálí cele udiveni, co to za vznešenou návštěvu.

„A žádných dítek tu nemáte?“

„I máme, drahá paní, — jedinkou. — Jelenko — Jelenko!“

„Jen jedinkou!“

Paní Evička si tato dvě slova mimoděk opakovala, povzdechnouc si.

„Aby nám ji Pánbůh zachoval.“

A než se paní světnicí, do níž ji mlynářka až ke stolu dovedla, mohla rozhlednouti, už na ruce ucítila dívčiny rty, vtiskující políbení.

Do jizbice vnikaly s protějších strání poslední pruhy zlatých červánek a tak se zdálo, jakoby se byly soustředily na lících Jelenčiných okouzlujícím svitem.

Paní Evička se také ve sličný obličej dívčin dlouhým pohledem zadívala a potom se nahnuvši, na bílém čele ji pocelovala.

Panímámě se samou radostí srdce div nerozskočilo.

„Měli jsme ji v Praze; ale nějak jí tam nesvědčilo!“

„Komu pak v Praze svědčí?“

„Chtěla jsem, aby se přec něčemu naučila. — Nějaké to věno již máme ustřádané . . .“

Mlynářka se nyní podívala na dvě dubové, až k nebesům bílými peřinami vystlané postele, naproti nimž byl umístěn důkladný prádelník o pěti přihrádkách s mosaznými, čistě vyleštěnými kruhy a báječnými hlavami. Ve přihrádkách bylo plátna od nejjemnějšího až k nejhrubšímu, košile jako nejčistší sníh, ubrusy a ručníky, nač by si jen ženich u své nevěsty pomyslil.

„A dlouho-li?“

„Hnedlinko rok tam pobyla.“

„A jak se ti, Jelenko, v Praze líbilo?“

„V domově, milostivá paní, stokrát lépe!“

Děvuščiny tváře hořely tmavým ruměncem. Tak se jí zdálo, že zraky téhle paní pronikají až ke dnu mladistvé duše její a že tam zří květ, jejž tak úzkostlivě před každičkým do této chvíle ukrývala.

„Věřím ti, milé dítě! — Není nad domov!“

Paní Evička nemohla od tohoto milounkého obličeje dívčího ani očí odvrátiti, jak se jí zalíbil. Skorem bezděky spočinula ruka její na hebounkých vlasech, jež se Jelence vinuly ve dvou pletencích šíjí zakrytou jasně modrým živůtkem.

Na dvoře zaržál náhle kůň, ozvaly se asi tři hlasy, paní Evička octla se dvěma prudkými kroky u okna a okamžikem na zápraží.

„Hanuši můj!“

„Kde se tu béřeš, matičko?“

A než jeden druhému mohl cos pověděti, spočívali si v náručích.

„Ani chvilku jsem na Krumlově stání neměla, nikde ani stání a proto jsem se na cestu vydala, abych si tě vyhledala, synáčku můj!“

„A jak do zdejšího mlýna přicházíš?“

„Jsem tu noclehem a ty —? — Potkali jsme krajánka; snad ti o mně pověděl, protože mne znal?“

„Jen pojď dále, matičko! — Nezatajím před tebou ničeho.“

Jelence ve světnici růže na lících každým okamžikem se měnily, nejčastěji v bílé lilie.

Panímáma stála u okna majíc ruce sepjaté. Tušila již nyní, kdo tahle paní, a panice poznala okamžitě, protože o něm Jelenka i ve dřímotách mluvívala. Tatík taktéž všemu porozuměl a zdálo se mu, že se na zápraží jeho krokům i kameny vymykají a celý mlýn i ty topoly, i ty smrky s olšinami — všecko že se s ním točí do kola.

Panímáma se tak zamyslila, že skorem ani nevěděla, jak se dvéře do světnice znovu otevřely a přes práh jak vkročila do vnitra paní Evička se synem svým.

„Tahle dívka, matičko, mou zachranitelkyní! — Však jsi již zajisté o tom slyšela!“

„Slyšela, — slyšela, synu můj, a proto jsem pokoje neměla!“

„Přistup, Jelenko, blíže; zde má matička! — Nestrachuj se!“

Hanuš pojal děvušku za pravici.

„Čím se ti za to, statečná dcero, odměním?“

Panímámě přecházel zrak i sluch.

Pan otec stál mezi dveřmi na prahu. Ve mlýně ticho, kola se netočila a to nikdy nadarmo nebývá. A navykl-li si člověk ustavičnému jich drkotu, umlknou-li na chvíli, zdá se mu, že všude hlucho, těžko, dusno. —

Paní Evička se také náhle odmlčela; vzpomněla si, že se chce odměniti odměnou značnou a sama že, ač Rožemberkovna, přece chuda, — tak chudičká.

„Bez téhle děvušky bys mne, matičko milá, nikdy nebyla viděla, nikdy bys mne už nebyla nalezla.“

„Mluv jen, mluv, co žádáš?“

Jelence rozvily se nyní na hezoučkých lících nejkrásnější růže. Což by mohla žádati, — co jiného chtíti za odměnu, než toho, jejž viděla před očima pořád a pořád, kam se jen podívala.

„Tak jsme se tu, matičko, z nenadání setkali! — Dej jí i mně požehnání!“

Panímáma se musila nyní o stěnu opříti, protože se jí před očima učinily mrákoty.

Panic klekl před matkou na koleno.

„Bez ní bys mne byla na věčné časy ztratila!“

„Pro Bůh, pane, pro své vlastní štěstí i pro pokoj náš toho nežádej!“

S těmito slovy na rtech stanul pan otec přímo vedle sestry páně vladařovy.

„Kdybys i ty, vznešená paní, kterouž teprve nyní poznávám, měla svoliti, já bych toho nepřipustil nikdy, — jaktěživ, já bych se proti tomu opřel všemi svými silami.“

Pan otec se nyní proti paní Evičce obrátil.

„Ještě by potom řekli, že zlatokopský mlynář své dítě zaprodal! — A za to by mne musil trestati také Bůh, kterýž jest vševědoucí, — a trestati těžce už za živa!“

„Že bych, tatíčku drahý, jeho štěstí zkazila?“

„Jeho i své vlastní, Jelenko!“

„Nežádej toho tedy, pane, nežádej, pro vlastní štěstí své — — Bože můj!“

„Ty, pane, zapomeneš brzy, vyhledáš si jinde štěstí své a dcera má bude musit zapomenouti . . .“

Venku se ozvaly zase několikeré hlasy a do světnice vrazil černoušek obrovskými skoky, vrhl se k nohám panice, zlíbal je, i ten prach z jeho obuvi, a potom vždy se zase vzchopil a až ke stropu pečlivě vydrhnutému vyskakoval, vydávaje ze sebe zvuky, jak uměl nejradostnější . . . A zase bylo na dvoře slyšeti hovor i prudké kroky zápražím. Přinášeli krajánka bez sebe a chtěli ho složiti ve mlejnici.

„Jen semhle do světnice! — To ten, co mi sem cestu ukázal!“

Paní Evička kynula dvěma mlečům, kteříž jdouce se poptat do mlýna, zdali už semleto, spatřili pod hruší krajánka polomrtvého, vzali ho na ramena a odnesli sem.

V jizbici panovalo již pološero. Ale bílou pěnu na krajánkových rtech bylo lze zcela zřetelně rozeznati.

Paní Evička sama se pokusila, zdali nešťastníka nepřivede k sebevědomí, třela ho po spáncích a octem, jejž jakoby na křídlech Jelenka zaopatřila ze sklepa, mu chřípě vymývala, že opravdu k sobě znenáhla přicházel.

Ale sotva že oči otevřel a kolem se rozhlédl, zase mu ústy bílá pěna vystoupila.

„Oremus! — Oremus! — Oremus!“

Paní Evička se poznamenala křížem, panic o tři kroky ustoupil zpět, Jelenka uskočila k otci, panímáma ztrnula, černoušek vytřeštil oči a čeleď se rozutekla. Oba mleči stáli opodál s rukama sepjatýma. Ani služebníci paní Evičky se blíže neodvážili.

Takovéhoto výkřiku nikdo co živ neslyšel. Už prve, když do mlýna se stráně zaletěl, všecko, co v rukou měli, jim z nich padalo. A což teprv nyní, — tak blizounko!

„Oremus! — Oremus! — Oremus!“

Ubožec zase tak zalomil nad hlavou rukama, že mu v nich všecky klouby zachřestily.

„Znáte-liž toho člověka?“

„Známe, jasná paní, i neznáme. Hezkých několik let ho pamatuji po vltavských mlýnech choditi. Ale odkud by byl a jaké jeho pravé jméno, nikdo neví. Ani se ho člověk neodvážil nikdy tázati!“

Paní Evička si tuhle příšerně zkroucenou tvář prohlížela bystřeji; ale rysy v obličeji nešťastníkově byly staženy k nepoznání.

Potom jen chropot už těsně sevřenými rty prorážel. I bílá pěna se zvolna ztrácela.

Hovor se již do prvějších kolejí nedostal. Jelenka odběhla do své ložnice a hlavu si položila do podušek, aby nebylo slyšeti její pláč, jenž vyzníval jako hrana ke kratičkým, nejblaženějším jejím snům, které se dnešním večerem rozplynuly ve skutečnost, jejíž tíhu, kdo ví, zdali unese? —

„Popřál-lis mně noclehu, poskytneš-li ho synu mému, neodpírej pokoje ani tomuto ubožáku. — Kde jinde by si mohl odpočinouti pohodlněji, než zde!“

„A což ty, paní?“

„O mně buď bez starosti! — Jen když syna jsem nalezla!“

„Aby ti ho, paní vzácná, milý Pánbůh, na dlouhá léta pro radost i útěchu zachoval!“

Potom panímáma vystlané postele odestýlala; ale dosud se jí mžitky před očima tvořily, že by hnedle byla podušky položila místo do hlav k nohám.

Krajánek ztěžka, velmi ztěžka oddychoval. A nepřišel ani k sobě, když ho kladli na postel, na jakéž, Bůh sám ví jak dlouho již neležel. Jen se pod ním peřiny bořily.

Paní Evička se synem si usedla za stůl. Měla toho tolik na jazyku a mnohem více na srdci, co mu všecko chtěla povědíti. Podobalo se těch několik týdnů, co jej viděla naposled, smršti, jež mladý život jeho zachvátila, vynesla v nezměrnou výš a každým okamžikem mohla jím mrštiti v hloubku závratnou.

Ve mlýně bylo dosud ticho, hlucho; kola si dnes aspoň odpočinula.

Pan otec zakázal spustiti, protože není-li kdo klepotu jejich navyklý, neusne, kdyby dělal co dělal, do rána.

A na dnešek tu měli noclehníky, že co stojí mlýnem zdejší mlýn, takových tu nebylo, ani když předkové ještě svobodníky bývali.

Do panímámy však tu chvíli vcházelo sedm duchů zlých, jeden horší druhého. A to pro tu „sprostnou“ mysl a hloupé nápady jejího muže. Už měla řádně proti němu naměřeno; jen nebýt té mrzutosti s tím krajánkem. Pořád se jí plete do počtů! Kam ho sem všickni všudy nesli! Někde si nahnul trochu více korbelíku s medovinou k ústům a nyní jim na krk přijde. Však jen té paní má co děkovati, že se prospí v peřinách, jež chystala již Jelence na věno . . .

„Pohledat by musil tatíka, který by takhle svého dítěte štěstí zašlapával! — Pohledat by ho musil světa kraj!“

„A matku podobnou tobě, milá ženo, za dne v ruce se svíčkou!“

„Jak — co?“

Mlynářka si po svém zvyku obě ruce zapřela v bok a pravou nohou ještě zadupla.

„Jdi někam a styď se! — Ani dnes nedáš pokoje!“

„Však nebude pomoci! — Uteku od tebe, abys věděl! — Jak jsem se to jen provdala!“

„A věř, že tě hledat nepůjdu!“

„To věřím, — to věřím!“

Tahle výsměšná slova se podobala spíše záštěku než hlasu lidskému. —

„Nyní, když jsem tu všecko zvelebila, přivedla do pořádku, — nyní! Chtěl bys, — chtěl! Ale schvalně nepůjdu! A do téhle záležitosti promluvím slovíčko i já! — Pěkně by to vypadalo, aby matka, — vlastní matka musila mlčeti!“

„A kdybys tolik slov promluvila, až by tě jazyk brněl, z takovýchhle námluv pro mou dceru nebude nic, — zhola nic.“

„Ráda, velmi ráda se podívám!“

„Uvidíš!“

Pan otec, z duše dobrý muž, ve věcech malicherných pro pokoj své ženě ustoupil pokaždé; raději přetrhl vždy řeč a odešel, i hněv, jak se říká, spolkl. Poprvé srazili se do opravdy, když chtěla Jelenku vším úsilím dostati do Prahy. Však jsme již byli sami svědky hádky mezi panímámou a mlynářem.

„A ještě tohle ti řeknu, milá ženo: nemůže býti horší matky nad tu, která svého dítěte hledí upotřebiti, aby ukojila nenasytnou pýchu. Když vládne srdcem matky pýcha, potom taková ohluchne, oslepne . . .

„Podívejme se! — Kde se to béře v té tvé makovici! Já v ní vždycky plevy hledávala, droby . . .“

Pan otec prudkým krokem odešel.

A panímáma, když v komoře zůstala samotna, dala se do pláče a samým hněvem i zlostí sesínala. Hnedle jí buclaté tváře modraly, brzy zase bledly a za několik okamžiků opět zelenaly.

Mlynář zaměřil ku dceři.

Jelenka dosud měla hlavu v poduškách a z hádky rodičů nejedno slovo zaslechla.

„Spíš, Jelenko?“

Tahle otcova otázka zněla tak starostlivým hlasem.

„Nespím, tatíčku! . . . Slyšela jsem vás . . .“

„Slyšela? — Poslechneš tedy?“

„Poslechnu, tatíčku drahý, — a koho jiného než tebe! Však jsem si sama už myslila, že by do opravdy ani býti nemohlo, abych byla . . . Že jsem jen kdy do té Prahy chodila! Jak mi tu v té naší oudolině do nedávna bylo blaze! — Už tak nebude, tatíčku milý, — nikdy, nikdy!“ —

„Musíš, miláčku, doufati! — Časem tě všecko přejde!“

„I ten život opadá, uvadne . . .“

Potom bylo v komůrce slyšeti jen tlumené štkání. Jelenka si dosud neulehla. Těžko, přetěžko hlavu položiti k odpočinku, když se pod skráněmi všecko bortí, — tak všecinko, leda ještě k pokoji věčnému.

Pan otec si vyšel ven pod širé nebe k olšinám. Šuměly dnes tak tichounce, jako když tu sedával s Jelenkou a vyprávěl jí pohádky o vodnících, jak je odtud před dávnými lety vyplašili, že se sem potom ani jediný víckrát neodvážil a do dneška že tu o nich ani vidu ani slechu. —

(Pokračování.)

Z Kristianie do Göteborgu.

Píše

Josef Kořenský.

(Dokončení.)

Před padesáti lety říkávalo se o švédském obchodě, že rozdělíme-li všecken výnos domácího obchodu ve 13 rovných dílů, vypadá na Stokholm 7 dílů, na Göteborg 2 a na ostatní města švédská 4 díly. Za našich dob předstihl Göteborg všecka města skandinavského severu, maje nejpříznivější polohu fysikální. Od té chvíle, kdy Götajský průplav spojil moře severní s nitrozemím a mořem Baltickým, rozkvetl obchodní život v Göteborgu úžasně, město pak samo nové tvářnosti nabylo v několika letech. Teď je požehnáno millionáři a takových města potřebují. Mnohými odkazy povzneseno bylo město v blahobytu nade všecka ostatní ve Švédsku, že je tam teď hezky hlučno.

Nedávno bylo napočítáno v Göteborgu skoro 80.000 duší, a vede se jim dobře, ba velmi dobře. Ve přístavu výborně založeném třepetají se v závratné výši vlajky všech národů a zemí. Koráby zámořské na mnoze skládají zboží v Göteborgu, aby se dále po železnici rozváželo nebo ubírají se raději průplavy, zastavujíce v městě samém.

Můj obchodní přítel nazval Göteborg pravým a Štokholm levým křídlem plicním ve švédském tělese a trefně posoudil obchodní zájmy těchto měst, maje na zřeteli anatomické poměry našeho ústrojí dýchacího. Snad přijde čas, kdy Göteborg bude ne plícemi ale srdcem příští unie dánské, norské a švédské. Dánové a Norové nikdy nepůjdou do hlavního města bratrského národa, do Štokholmu, a zbude jen Göteborg jakožto neutralní půda pro sloučené sněmovníky jako nějaký skandinavský Washington. Té budoucnosti ovšem neznáme, za to minulost nynějšího Göteborgu není daleka.

Král Gustav Adolf založil jej počátkem 17. věku. Před tím stála tam prastará osada Lödöse, vlastně islandský Ljodhus, nepatrné městečko a za středověku jediné ve Švédsku. Kromě toho byla nedaleko osada Elfsborg a Göteborg, tehdy na ostrůvku Hisingen založená, ale již roku 1612 v kalmarské válce pobořená. Nynější město vyrostlo sloučením všech, ač mnoho zakoušelo ve věku 17. a 18. od sousedních Norů a Dánů. Ale dobyti města nepodařilo se pokrevencům nikdy. Skalnatý věnec, uvitý přírodou z omšených hřbetů granitových vroubí pobřeží přístavu, do něhož nesnadný je příchod lodím nepřátelským. A město bylo před časy opevněno. Posud pevnůstka Nyga Elfsborg, osiřelá na skalnatém ostrově, pouští do přístavu trochu strašáků, nemajíc však již po mnohá leta žádné posádky. Pokojná léta 1814 přinesla celé vlasti duševní vzpružení a blahobyt všemu národu.

Göteborg je hlavním městem kraje, řečeného Böhus, který až do roku 1660 byl územím norským. Všecken kraj neboli län (kterých má Švédsko 25), jest nízká hornatina, jejíž obyvatelé výhradně na moři živobytí hledají. Jako pohádka zaznívá v mysli naší historie, která vypravuje, že až k těmto břehům skandinavského severu pronikli pobratimští naši předkové, někdy statečný kmen pobaltických Slovanů neboli Vendů, ničíce ještě na počátku 12. století osady böhuslänské. Tehdejší významná osada Kongelf nedaleko nynějšího Göteborgu ležící v rumiště byla pobořena r. 1135 pohanskými Slovany a nikdy k životu nepovstala. Ale také severním Slovanům pobaltickým za krátko zvonil umíráček, neboť již roku 1168 dánský král Waldemar I. po několikerém dobývání náhle přepadl i dobyl hradu arkonského, božiště severních Slovanů a opanoval ostrov Ranu (Rujanu), poslední útočiště pohanských bratří. A po dvou stech letech pochovávali poslední Slovanku na Raně, která je náhrobkem nejbojovnějšího jindy kmene slovanského Luticův, národa. který s mečem v ruce dokrvácel v boji o národnost a zmizel na věky,

Göteborg umínil si, že nebude chudým. Zachoval se podle slov Ciceronových: chudoba ubírá nám tolik prostředků ke konání dobra a spůsobuje takovou neschopnost vzdorovati přirozenému a mravnímu zlu, že jest povinností každého vystříhati se jí všemi dovolenými prostředky. Žádný nemůže jinému pomáhati, kdo sám pomoci potřebuje. Musíme míti sami dostatek, chceme-li, aby pro jiné zbylo. Chudoba je lidskému štěstí největším nepřítelem, ničíc svobodu a rdousíc v nás všecky dobré vlastnosti. Všickni, kteří hrozí se nedostatku, měli by se zavázati, že následovati budou zásad o šetrnosti a všech příkladů, které ukazují, jak máme obmezovati vydání. Opatrný hospodář nestane se nikdy chudým, neopatrný nikdy bohatým.

Na hospodářství göteborgské je radost podívati se. Městem jde jako v Terstu veliký průplav — stora hamnen — a půlí je. Po stranách průplavu jsou široká nábřeží s nejživější ulicí Norra a Södra Hamngatan. Po severní i po jižní její straně vypínají se nejpěknější budovy Göteborgu. Jaký to rozdíl mezi nimi a mezi vysokými domy v průplavech amsterodamských! Göteborg má z pravidla budovy kamenné, vkusně zařízené. Občané jeho nemilují vysokých paláců, spravujíce se anglickým „my house is my castle“ — můj domeček, můj zámeček.

Uprostřed průplavu rozšiřuje se nábřeží severní v náměstí s bursou a radnicí. Tam stojí socha Gustava Adolfa. Podivný jest osud její. Švédský sochař Fogelberg vytvořil model, socha pak v Mnichově byla ulita a z Hamburku do Göteborgu poslána. Ale koráb stroskotal se na moři blízko Helgolandu a socha šťastně zachráněna. Však Helgolandští žádali veliké výkupné za ulovenou kořisť uměleckou, že Göteborg dal raději sochu v Mnichově na novo ulíti. Teď ovšem sklaplo rybákům skalnatého Helgolandu, aniž věděli co dělati s Gustavem Adolfem. Kupec nepřicházel dlouho, až konečně brémská společnost výtvarného umění smilovala se nad ulitým králem a koupila sochu za babku. Od té doby stojí Gustav Adolf na kostelním náměstí v Bremách, vyzíraje do daleké své vlasti.

Ubírajíce se kolem výborného hotelu Göta Källare (čti: Čelare), z něhož vyhlíželi jsme před chvílí na Velký průplav a přečisté jeho okolí, zastavíme se na chvilku na náměstí královské (Drottningtorg), kde vyloženy jsou výtvory průmyslu švédského: dřevěné koše, spletené ze širokých pruhů a ohromné dřeváky, praví to obři mezi střevíci, které nejvíce polekaly lehkého soudruha z teplé Marsilie.

Chceš-li užiti procházky ve stínu stromoví, vyjdeš si do sadů trädgården), které má na starosti soukromá společnost (tradgårdsföreningen). Její péčí vypučela palmová oasa v severním kraji — v obrovském paláci křišťálovém, jenž upomíná na proslulé skleníky palmové v královské zahradě ve Kew (čti Kju) ve vábném Albionu. Z bývalých valů (wallgraf) učinila společnost nejútulnější promenady göteborgského světa.

Tam u samých sadů položeno je divadlo a před ním bältespänner, zápasníci, nám již ze Stokholmu známé sousoší bronzové, modelované profesorem Molinem. Divný to zápas, vedený na život a na smrt. Za starých časů volili soupeři zvláštní souboj. Jmenovitě ve švédském Smålandě bylo zvykem, že nazí soupeři k pasům svým pevně byli uvázáni a tak souboj odbývali. V pravici držel každý krátkou dýku, levicí pak vzájemně chopil se pravé ruky svého protivníka. Běda zápasníku, podařilo-li se druhému vymknouti se z levice křečovitě napjaté. Ostrá zbraň vítězova vyryla jedním tahem brázdu v nahém těle, nebo smrtelná rána do srdce zasazená ukončila hrozné divadlo.

Této situace užil umělec v plastickém provedení. Zápas právě počíná. Soupeři napínají každý sval a každou žílu a ve všem těle všech sil vzpružení, až slabší soupeř klesne v náručí smrti. Každým mžikem očekáváme rozhodnutí. Který asi bude vítězem? Toho předvídati nelze. Umělec rovné síly vložil v mocná paže statečných soupeřů. Ale jeden padne přece. Na pidestalu našich zápasníků vidíme relief, představující, kterak bältespänner při stole sedí a z rohu medoviny popíjí. Vedle stojí dívka, milenka dnešního hosta, naplňujíc nádobu sousedního druha, zavrženého milence. Tento obejme dívku — na druhém reliefu — ale ta odstrčí rámě jeho vinouc se v ochranu svého milého. Žárlivostí podrážděn vzchopí se soupeř jako lev a tasí nůž za pasem uschovaný na svého protivníka. Rozhodnuto, uděláno. Marně snaží se dívka s pláčem na kolena klekajíc, zameziti výbuch vášně a zlost obou soupeřů. Tak k nám mluví třetí relief. A teď vzhůru obraťme zraky a vizme krutý zápas. Na čtvrtém reliefu klečí zarmoucená milenka před runovým kamenem, jenž označuje čerstvý rov jako naše vrba smutková. Víme, kdo v zápasu smrti podlehl.

U bronzových zápasníků nejeden Švéd se zastaví a zadumán v dávný výjev skandinavského života vyhlíží. Snad sejde se za chvilku před sousoším malý hlouček pozorovatelů, ale s hlubokým mlčením odchází jeden za druhým. Nevčasného vtipu nebo žertu tam neuslyšíš, v každém probudil se před uměleckým dílem cit a hruď dme se vřelým cítěním, jež jest počátek dobra a ušlechtilosti lidské. Švédové vůbec vynikají způsobným chováním, ve kterém jeví se klid a moudrá rozvaha. Hlasitého hovoru ve veřejných místnostech švédských neuslyšíš, i v hostincích nádražních bývá ticho, nikde zvonění nebo klepání se nerozlehá. Pro samou zdvořilost a slušnost oslovuje Švéd přítomné ve třetí osobě, otazuje se: Hur mår Herrn jak se má pán)?

V dělnické čtvrti vykukují domky o jednom neb o dvou poschodích jako na sloupku. Prolez kterýkoli města kout, bídných a spustlých baráků tam nenajdeš. O to město se postaralo a vystavělo pilnému dělníkovi úhledný domek s malou zahrádkou na splátku. Vedle nich stojí veliká škola, dále veliká nemocnice dětská, chorobinec a jiné humanitní ústavy. Milionář lidumil nezapomněl na chudé svého rodiště a za dobrým příkladem šel druhý, následují mnozí jiní.

Velkokupci göteborgští ujmou se každé dobré myšlenky čelící ke zvelebení města a nešetří nákladu. Vystavěli kostely, divadla, školy, hospitaly, ověnčili loubím město, poušť kamennou v zelený luh a vábnou krajinu proměnili. Omšená a holá skaliska, jež někdy jako hradní trosky vyzírala ze všeho okolí, obrácena jsou v rajskou zahradu s umělými jezery a rybníky, v nichž zrcadlí se košaté duby vyrůstající v doubravách na těch místech, kde před nedlouhou dobou jen sporý povlak suchých lišejníků přikrýval prahorní kostru. Navštíví-li kdo městský park — Stottsskogen —. přisvědčí mi.

Bez göteborgských velkokupců sotva by se byl Nordenskiöld (čti Nůrdenšöl) vypravil do severních končin světa. Mezi těmi zajímá bohatý Oscar Dickson nejprvější místo. Ze štědré jeho ruky vyjde ročně přes sto tisíc korun jakožto běžné vydání na podporu dobročinných ústavů. Velikomyslná to štědrota k lidu zvláště chudému, z něhož se tam proletář netvoří, ale o veliké oběti göteborgského mecenáše mluví se tam jako o povinné dani.

Hezký příjem plyne městu z čistého výtěžku za prodané lihoviny. Prodávati nápoje lihové dovoluje město jen lidem pořádným, zachovalým a spolehlivým, kteří nesmějí prodávati lihoviny na úvěr berouce na se povinnost, že postarají se též o laciná a dobrá jídla ve svém obchodě. Rozumí se, že slušnost švédská nedovoluje, aby se člověku opilému smělo ještě nalíti.

Ve Švédsku počala se šířiti kořalka teprvé v 17. století. Aby tomu bylo zabráněno, zrušil Gustav III. (1771—1792) privatní výrobu kořalky, a zřízeny byly státní vinopalny (kronobrännerier), ze kterých země měla veliký užitek. Ale tím účelu dosaženo nebylo, ježto královští úředníci mnoho obchodů (krogar) v rozličných místech země zařídili. Lid kromě toho pálil si kořalku pro vlastní potřebu, a záliba v lihovinách víc a více se šířila. Teprve za svobodomyslného Oskara I. (1844—1859) zrušena byla výhradní práva vinopalen, a daně z lihovin hodně jsou zvýšeny. Zvláště se chválí göteborgský způsob prodeje.

V nové čtvrti města usadili se jemu podobní velmoži. Mezi stromovím střídají se nádherné jejich paláce a villy. Blízko nich utěšená je čtvrt úřadnická (Embetsmanna). Jeden hezčí domek než druhý. Zevně pěkně natřený a vnitř klidný vzorek tapetový přikrývá stěny jeho.

O dříví není ve Švédsku nouze, a vkusně roubený dům lacino se pořídí. Veliký sice není, bydlí v něm sám jeho pán nebo nějaký ještě nájemce, ale o pohodlí je co nejlépe postaráno. U nás platí zvyk, že největší světnice pro salon určená jen zvláštním návštěvám se otevírá, zůstávajíc v jinou dobu prázdna, neužita. Ani vlastnímu dítěti nebývá popřáno sednouti v saloně na sváteční pohovku. Ovšem moli mají tam domovské právo. Švéd je mnohem moudřejší užívaje po všecken čas největšího a nejsvětlejšího pokoje — förmaket — při denním zaměstnání. Rovněž za ložnici volí světnici prostornou a světlou. Také postele zajímají za dne jen málo místa mohouce se jednoduchým pošinutím valně zkrátiti. Majitelem tak roztomilého domku neb útulné villy může se státi každý pořádný úředník s jistým příjmem ročním. Společnost mu tu hezkou klícku z cihel a dříví sama vystaví a neodře ho. Vždyť jí neběží o výdělek, ale o zvelebení města a o jeho blahobyt. Úředník splácí ročně skoro obyčejné nájemné a za pár let sedí ve svém.

Velikými a mnohými odkazy povznešen byl Göteborg v blahobytu nade všecka ostatní města ve Švédsku. Nákladný vodovod darmo rozvádí pitelnou vodu i do odlehlých předměstí dělnických a splakuje mžikem ulice, že po smetí není památky.

Vůbec ve Švédsku hledati jest vzory domácí čistoty jak v nádherném paláci tak ve prosté chaloupce. Čistoty hledí si švédská hospodyně bedlivěji než kde jinde.

O Švédsku platí v plné míře, že nejlepším strážcem vzdělanosti jest obydlí. Podle anglického přísloví, že čistota jest elegance chudých, zachovává se každý švédský baráčník. I v jeho chudičkém domku leskne se podlaha jako sklo, na tapetových stěnách pěkně srovnány jsou obrázky, kamna svítí čistotou, nádobí v souladné skupině kol a kol, a jalovcová chvoj přikrývá prosté plivátko. Je viděti, že ctnost nebydlí tam se špínou pohromadě.

V domě někdejší východoindické kompanie umístěno jest museum s obrazárnou a sbírkami přírodnickými.

V zoologickém oddělení bavila mě nejvíce historie velryby, kterou tu vystavili vycpanou a podél vycpané také její obrovskou kostru. Oba kusy výtečně jsou praeparovány. Před několika lety zajela si milá naše velryba ze studenějšího moře až do Kattegatu a zaveslovala ke břehům švédským. Zajisté hodně se rozjela, a pozdě již bylo, když se ocitla na mělčině. Rybáci göteborgští spozorovali v dáli u břehu mořského jindy nevídaný černý ostrůvek, kolem něhož moře se dulo a pěnilo. Byly to poslední pokusy, jež velryba na spásu svého života podnikala. Brzy ustala v marném veslování ploutví ocasní očekávajíc smutný konec námořské pouti. Za chvíli objevil se rybářský člun blízko živého ostrova, ve kterém poznán jest zbloudilý obr mořský. Šťastní plavci dostali za to důležité objevení tisíc korun, a za krátko odvážela se mrtvola do blízkého Göteborgu. Pohřební její průvod byl slavný. Kolem velryby a na ní vystavěno jest lešení jako nějaké popraviště. K lešení přivázalo se lanoví, jež statný remarker vlekl do přístavu. Kde jaká byla lodice plachetní nebo šroubový parník všecky súčastnily se slavnosti tak vzácné, že göteborgský svět byl toho dne jako u vytržení. Nemluvilo se o jiném, než o chycené velrybě.

Teď přibývá a přibylo museu göteborgskému také mnoho dobrých skulptur, a výborných obrazů domácích mistrů též neschází. Ovšem, kde rodí se mecenáši jako jest Jakobsen, bohatý sládek kodaňský, tam snadno přes noc vypučí posvátný uměny chrám. Nezapomínaje na své rodiště, daroval Göteborgu obrazů za million korun.

Fysiologa vábí tam tváře velikých politiků, jakými byli Burke, Pitt, Sheridan, Franklin, vidíme masky Voltairovy, Newtonovy, Herschlovy, Scottovy, Swiftovy, studujeme rysy Haydenovy, Webrovy a j. Ve tváři jejich zračí se myšlenky těch zemřelých duchů, kteří skonávajíce zanechali na rtech tváře své poslední znamení, jakoby jim říci chtěli Göthova slova „Více světla!“ nebo Rabelaisovo „La farce est jouée!“ Parodie a protiva lidského snažení a vznešeného idealu obráží se tam v maskách Karaibů a zločinců vedle duševních velikánů, jako umrlčí hlava vedle kvetoucí tváře dívčiny.

Neopomeneme navštíviti také zemřelé. Vyhlídli si za živa rozmilé místo k poslednímu odpočinku, mezi malebnými skalinami a stinnými lipami. Tam složeny jsou kosti znamenitého Fogelberga, jenž zápasníkům umělecký život vdechl, tam věčný dřímá sen dobrodinec města Sven Rehnström. Památníky postavili jim vděční Göteborgští. Nad mnohými hroby postaven je jenom prostý kámen a na něm letopočet s hvězdičkou a s křížkem. Asi podobná slova označují, kdo jest „pánem“ zapadlého rovu: Denna graf tillhör L. Söderson med dess maka barn och arfvinger t. j. tento hrob náleží L. Södersonovi, jeho choti, dětem a dědicům. Místo citatu ze svatého písma vídati lze pouze čísla, jež k tomu místu se vztahují ku př.: Sv(ensk) Ps(almbok) 477 v. 6. K pěkným obyčejům na venkově švédském náleží, že kudy nebožtíka nesou v zimě na hřbitov, všudy po cestě nasypou zelené ratolesti, svěžího jehličí. Žal truchlících tlumočí barva bílá, jako u mnohých našich pokrevenců.

Ze hřbitova zabočíme po úhledné „dánské cestě“ (danska vägen) k nádherné ville, jejímž majitelem je neméně bohatý James Dickson, který z rozervaného kamení žulového vykouzlil místo plné lahody. Z nejvyššího bodu granitového hřbetu vyzíráme přes město do širého moře. Z toho místa pozorovali tu r. 1851 angličtí hvězdáři úplné zatmění slunce. Na to pamatují nás slova do skaliny vepsaná:

At this place
The Solar Eclipse of 28. July 1851
was observed by
S. B. Cùry Astromer Royal
af
Greenwich.

V Göteborgu žije též několik našich rodáků a ty najdeme po všem světě roztroušeny. Není jich sice v Göteborgu mnoho, ale „všeliké dílo, které počali, s celým srdcem činili; a šťastně se jim vedlo.“

Odporučenka má adressována byla panu Janu Doušovi, firma Maygren et Co.

Navštívíš krajana, rodáka, zeptáš se, jak se mu daří, zahovoříš si v cizině po česku s Čechem a půjdeš s pánem bohem — tak jsem v duchu myslil, chystaje se k návštěvě. Před tím vyprovodili jsme k přístavu svého přítele p. Str., který nám byl z Kristianie milým společníkem. Parník odvážel jej přes Frederikshavn do vlasti, my pak večer téhož dne odplouti jsme chtěli dánským Aarhusem do Kodaně. Ostře skučel vítr nad vodami, a signaly věštily bouři.

Ve výstavní ulici vyhledal jsem se dvěma soudruhy dům našeho krajana. Přijal nás s otevřenou náručí.

„Očekával jsem vás s toužebností, ale dlouho jste nepřicházeli. A kde je dr. Štolba? Četl jsem v novinách, že tu byl.

„Býti v Göteborgu a Doušu nenavštíviti. Ale to byste mi, Čechové milí, neměli dělat!“

Samou radostí volá náš krajan do dvora: „Pavle, pojď honem nahoru, Čechové jsou tu!“

A již tiskli jsme si ruce s p. Pavlem Doušou, jemuž bylo uloženo oznámiti příchod náš ostatním Čechům göteborgským. Plán pro přátelské schůzky a radosti byl mžikem pohotově.

„Zítra odplujeme všickni do Marstrandu. Tam mám villu, a v té oslavíme přátelské naše shledání. Uvidíte mou rodinu a potěšíte ji velice.“ —

Váháme s odpovědí. Parník na Kodaň odjíždí pouze jednou v témdni z Göteborgu, a lístky byly již koupeny.

„V té hrozné bouři chcete opustit Göteborg? Všecky koráby zakotvují v moři a neodplují dnes. Očekávají krutou bouři. Podívejte se na moře, jak hrozivě se vlny dmou! Ne, ne, dnes vás nepustíme. Po bouři bývá zase pěkně, odjedete až za týden!“

Podrobili jsme se. Za chvíli přichází pan Lůžek, houslista při divadle göteborgském, a pod jeho ochranou projíždíme městem. Co jsme viděli, již jsem čtenáři pověděl.

Večer ztrávíme ve výborném hôtelu svobodných zednářů göteborgských.

Ke zvláštnostem večerní hostiny švédské náleží sexa t. j. všehochuť studených a teplých jídel. Na velikém kovovém talíři přinese sklepník rozličné zákusky na malých talířkách pěkně srovnané. Nejednou napočítali jsme jich až osmnácte. Ze studených jídel bývá tu uzený losos, slaneček, výtečné anchois, salamy, homaři, kýta sobí, z teplých jídel tetřev, kuřata, kýta telecí a jinak upravená masa. Obligatní smörbröd t. j. chléb s máslem nikdy neschází. Uprostřed v bílém ubrousku zabaleny jsou horké brambory rohlíčky. Taková večeře rovná se naší table d' hôte. Za sexu platívá se 1—2 koruny počítajíc v to obvyklou ve Švédsku apetitsup t. j. kořalku. Připíjíme si skål — na zdar, ale ve vší tichosti, aby nikdo v hôtelu nebyl vyrušován naší veselostí. A ve Švédsku neopomene nikdo připíti druhému skål, byť i dvacetkráte sáhl k poháru. Při prvním skål se ťukne sklenicí, při ostatních pozvedá se sklenka s pouhým mrknutím na toho, komu šepotem připíjíme na zdraví. Je-li společnost ve svém pokojíku, potom ovšem dovolí si v rozjaření zazpívati a vesele ozývá se hip, hurá — hip, hip, hurá, hurá — hip, hip, hip, hurá, hurá, hurá! Jen když sláva králi se provolává, tu čtyřikráte opakuje se hip, hurá. Taký jest v zemi obyčej.

Za léta jsou ve Švédsku večery velmi jasny, že v Göteborgu ani svítilen neuvidíš. Sundali a uložili je někam přes léto.

Časně z rána chystáme vaky k odjezdu do severní Madeiny. Tak nazývají Švédové mořské lázně a letní sídlo, Marstrand, o němž paní Flygare-Karlén tolik pěkného pověděla ve svých románech. Plujeme mezi rozervanými skalisky granitovými, jež obrubují okolí na suchu i na pobřeží. Daleko v moři vyčuhují jejich oblé hřbety a výstražným jsou plavcům znamením. Mořské vlnobití sílu svou na nich zkouší a ve pěnách se tříští o vzdorné kamení, jehož tvář přece znenáhla hladce smývají. Místy sotva skalnatý hřbet nad vody se pozvedá, připravuje bezpečný hrob zbloudilému plavci za kruté bouře. Běda lodi, kterou orkán zažene v ta místa smrtná. Nic tak snadno se nezlomí, jako velikán mořský vichrem na skalisko vržený. A vzkypělý Kattegat zapsán je u plavců krvavou literou. Hlubiny jeho tají na dně svém hrozné výspy na záhubu plavce bouří tam zahnaného. Takové úskalí provází pobřeží švédské daleko k jihu až k děsivému ostrovu Kullen, nejvyššímu skalisku a vrchu jižního Švédska. Nad potměšilými mělčinami Kattegatu červená nebo zatemňuje se voda z daleka, a bílý kříž neb jiné znamení varuje nás před jistým hrobem. Těm tmavým místům říkají plavci blå Kullen. Proto praví Dánové o člověku, který se utopil, že odebral se do blå Kullu.

Brzy zatáčíme blízko „Vegy“. Vypadá tak, jako když slavný Nordenskjöld se s ní rozloučil. Tam ve výši na stožáru strážný koš posud se houpá, a vlny pohrávají si s černou Vegou tam zakotvenou. Vrátila se nedávno z dalekého severu přivážejíc s „Capellou“ na tisíce tuleňů. Na obou to plapolá, praská a čmoudí. Nebožtíci tuleni ještě škvařením spečeťují vykoupení své. Bohatý Dickson nejen vědu ale také blahobyt svůj dovede rozhojňovati.

Před chvílí roztomilý tuleň blízko našeho korábu vynořil se z mořských vln, ale byl to poslední umělecký kousek jeho. Téhož dne večer nabízel nám ho rybář na trhu zastřeleného.

Za dvě hodiny byli jsme hosty lázní marstrandských nebo lépe řečeno, hostitelem naším byl přítel Douša. Přestěhoval se tam na léto, jak ve Švédsku je obyčej. Kdo jen trochu je s to, vyrazí na venek, ač švédská města nejsou střediskem továren, kteréž nalezají se mimo ně. Přítel náš vystavěl si v Marstrandě roztomilou villu a vyhlíží se svými kollegy, velkokupci a měšťáky göteborgskými, do moře, jak se vlny o skalnaté břehy rozbíjejí a vysoko rozletují. Již tomu osmnácte let, co milý svůj nástroj, oboe, vyměnil za kotvu obchodní naděje. A nemá čeho litovati. Je velkokupec a šťasten prací. Věříme slovům Franklinovým:

„Ujišťuje-li vás někdo, že může někdo zbohatnouti jinak než prací a šetrností, neposlouchejte ho; je travič.“ Ale přítel Douša vzpomíná rád na pražskou konservatoř. Ob čas zkouší se ve svém umění s přítelem p. Mrázem. Ten ovšem zůstal věren svému klarinetu a rád pomáhá v zábavném duettě nebo tercettě s houslistou p. Lůžkem. Pochybuji, že se našim rodákům po práci zasteskne. Poslední dva baví obecenstvo divadla göteborgského, byť se za letní saisony scvrkl orkestr divadelní až na pět mužů. Nic nepřekáží, aby ještě jeden z nich nemohl snad zůstati doma, když jsou tu hosté z tak daleka. A byla to radost, že je Čechové navštívili. Objímání nebylo konce.

„Zajisté máte tu příbuzné na návštěvě,“ táže se hlouček Švédů přítele Mráze.

„Nikoliv,“ odvětil.

„Vždyť jste se líbali jako bratří?“

„Ovšem, ale tož my, Čechové, máme se tak rádi.“

Ta srdečnost k rodákům se Švédům líbila a brzy byli jsme mezi nimi jako doma. Na opuštěném úskalí nedaleko Marstrandu stojí uprostřed vlnobití maják Pater noster, kolem rozsety jsou na mělčinách trosky a shluky granitové. Tam do Hamneskäru (čti Hamnešéru) zanesla nás lodice plachtová. Hlídač probdí tam jako novověký Robinson noci a dny, prožije měsíce a leta, prožije tam celé žití své. Se soudruhem střídá se ve hlídání. Nebezpečna jsou ta místa, tam život mezi umíráním. Za mlhavých nocí nebo dní pohybuje srdcem zvonu větrník vedle majáku stojící, jakoby hrana vyzváněl v širou vodní pláň.

Na takových skaliskách usadili se tam v dáli rybáci. Na těch kouskách tvrdé hroudy zemské vyhynulo skoro všecko rostlinstvo. Křoviska a zakrnělé stromky vyhlíží smutně jakoby zvadla, a všecka příroda pobřežní jen pusta a prázdna svěžího půvabu. V zarudlých nebo šedých těch pahorkách prodírají se rozbouřené vlny mořské jako stříbrný had a vytvořily žlaby a výmoly, jimiž voda hukotem protéká, a žalostný její třesk v divé zvuky splývá se strašným křikem racků, kteří v chechtotu zpívají pohřební písně nad lidskou obětí mořem na skálu vyvrženou.

Červené chaloupky rybářské (fiskelägen) shlíží se u samých břehů v čeřivé hladině. Za chaloupkou rozestavena jsou bidla na tyčkách, a na bidlech suší se tresky. Těch požívá se ve Švédsku hojně buď suchých (törfisk) nebo nasolených (klippfisk). Ryby jsou pro ty bídné kraje jedinou potravou, a ve švédské kuchyni na všeliký spůsob se upravují. Moře je polem, kde po celý rok se žne a sklízí, aniž se zasévá. Odporného zápachu ze sušených ryb rybáři si nevšímají, uvykli tomu od mladosti. Mužové prožijí život vlastně na moři. Z rána opouští domek, loví a opět loví, odpočívaje a vyhřívaje se ve svém kutru natažen.

Pohledneme-li do vnitřku těch domků švédské chudiny, najdeme tam přece čistotu a pořádek. Stará, ale dobře vypraná a mořskými chaluhami naditá plachta rybářská tvoří všecko prádlo na posteli. Podlaha je posypána nejčistším pískem a uprostřed sednice stůl čistě umytý. V koutku stojí stůl s domácím náčiním, nádobka na čaj, lahvice na kořalku a p. Nad oknem je úzká polička a na ní domácí knihovna, bible a nějaký zpěvník. Na stěnách visí několik obrázků. Řídka kde scházívá obraz králův a korunního prince. Mezi nimi a ostatním nářadím rybářské chatrče zachovává se slušná jakási vzdálenost, neboť komu čest, tomu čest. Poctiví rybáři považovali by to za neslušnost k Jeho Veličenstvu, kdyby blízko obrazu věšeli rybářské sítě a kleště na humry. Ale rybák švédský mnoho strastí tam zakouší ve kruté zimě, kdy téměř zásoba ryb dochází a nedostává se nejnutnějších potřeb. Ve městech a na venkově dále v nitrozemí mají osadníci lesy a dříví. Leč kam se mají dovléci obyvatelé pustých ostrůvků, když bouře a ledové kry každou cestu jim zamezí? A kdyby se také dostali o píď země dále k sousedovi, našli by opět, čeho doma mají na zbyt.

Větší je potěcha a radost pro cizince, zkusí-li své štěstí v rybaření. A moře každému nabízí nezměrné bohatství a štědrou rukou rozdává poklady svých hlubin. Sotva že udice s vnadidlem jsi hodil asi deset metrů pod hladinu, již slabé znamení cítíš na prstě, kterým udici držíš, že je čas vytáhnouti ji z vody. Kolik tu nevídaných tvarů drobných i velikých ryb mořských, ulovíš za chvíli krátkou! S bohatou kořistí vracíme se z lovu ke svému hostiteli.

Na břehu Marstrandském čeká mnoho rybáků se svými kutry na pokyn hostí, aby je za několik örů dále od břehu zavezli. Za krásného dne mnoho plachet se dme na tichém moři, a sváteční lovci krátí si příjemnou chvíli a utracují steré životy moře z pouhé zábavy a rozkoše.

Báječné divadlo zjevuje se nám za plavby noční, kdy na sta zlatoskvoucích perel vynořuje se z mořských vln veslem nebo rukou rozražených. Zářivý plamen mžikem rozžehne se tisícerými světélky mořskými, které jako elektrické jiskry srší z chladného živlu, jakmile jen rukou ve vodě zamáváš. Neznám velebnějšího zjevu z drobného světa nad světélkování mořské. Tak malá jsou ona zvířátka, svítilky třpytivé, a přece tolik záře světelné vykouzlují.

Za dne vábí nás k sobě zvoncovité medusy, jež se za léta táhnou k pobřeží. Plují jako obrovské koláče nebo klobouky hub veslujíce sterými chapadly a pohybem těch provázkovitých laloků a lalůčků nové a nové podoby nabývají. Brzy ukazují nám hladký svůj povrch nebo zpodkem ke hladině se obracejí, že vidíme jim do samých úst, do nichž chapadla potravu přivádějí, aniž šetří vlastního svého rodu. Palčivost jejich chapadel po dnes v živé mám paměti. Běda, kdo si s těmi zahrává. Rozkošné tvary modravých a zažloutle červených medus krouží na pobřeží, ale chapadla těch rosolovitých živočichů pálí tělo jako žhavé uhlí, že ještě po několika dnech trápeni jsme palčivou bolestí. —

Ale i žahavých medus (Cyanea capillata), kterým ve Švédsku pro okrouhlou jejich podobu maneter říkají (måne = měsíc), využitkuje se s prospěchem v léčení rheumatismu. „Manetkur“ náleží k podivnému léčení severních krajů skandinavských. Přes to vše není takové popálení každému vhod, pročež je třeba medusy z mořských lázní stále vybírati a odstraňovati.

Příjemnější jsou pro nás teplé lázně marstrandské, kde potírá se tělo hladkými chaluhami. Potom chutná švédská kuchyně, jíž brzy jsme uvykli. Sáháme jako jiní po džbáně se smetanou nebo s podmáslím a zapíjíme oběd, nespravujíce se žádnými zákony, kterými jídly počíti nebo skončiti. Chutě nabírá si Švéd polévky za pečení, začíná sýrem nebo končí hody polévkou, sype cukr na pudding rovněž jako na brambory.

Týden přešel mezi rodáky jako mžik v radostech a hodování, my pak po dnes zpomínáme na Čechy v Göteborgu. Také jim zasteskne se nejednou po naší vlasti a rodné zemi, a slza mané z oka vyhrkne.

Večerní vzpomínka.

Báseň

Josefa Jakubce.

O zlaté stíny! v moje náručí!
O zlaté moje, drahé upomínky!
Vždy za den mi vás tolik vypučí,
že opletou mi hlavu jako vínky,
jež jaro přineslo, jež láska splítá —
má duše vás jak vzácné hosty vítá
a k blahým dýchánkům k vám ráda sedne,
a večer hledá, čím se baví ve dne.

Nuž pojďte, pojďte! pěkně vítám vás.
Jak měly jste se? O já smutně stále;
když nebe procitlo, když den nám shas’,
já byl jsem rád, že času opět v mále.
„Leť čase!“ říkal jsem, „a nes mne blíže!“
Leč jakés závaží den každý víže,
že tak se líně k svému hrobu béře,
a já bych tak rád zavřel za ním dvéře.

A rád bych věru již den uviděl,
kdy slunce předstihnu, tam pospíchaje,
kam hned bych zaletěl, jen kdybych směl,
kde jediné mi kvetou tady ráje.
Jen tam mi nebe ustlalo a řeklo:
„Kam odtud vyjdeš, pro tebe buď peklo!“
A slovo stalo se, a vím to jistě,
že ráj mi květe jenom na tom místě.

Jak divit se, mé zlaté vzpomínky!
Zas vítám vás, vy vzácní denní hosté!
Ba vzácní dost, ač není hodinky,
kdy neslyšel bych vaší řeči prosté.
Jak posli odtamtud, kde jaro zkvítá,
má duše toužící vás k sobě vítá
a k blahým dýchánkům k vám ráda sedne,
a hledá večer, čím se baví ve dne.

Psyche.

Starší příběh.

Napsal

Pavel Albieri.

(Dokonč.)

IX.

Pan hrabě z Trautmannsdorfu opustil zahradu, ubíraje se rychlým krokem od zámku k Labi. Přišed k mostu, rozhledl se, nepozoruje-li ho někdo, a dal se pak podél Labe směrem k Štanovicům. Bral se podle svého bytu, na pravo od mostu, kolem malých lázní a pak pustil se cestou do vrchu k malým domkům, v nichž bydleli umělci.

Ubíral se k domku, jejž vykázal Kronský ráno mistru Knorrovi. Hrabě znal domek ten velmi dobře. Bylyť ostatně všecky domky ty stejně staveny, jako opět dole pod zámkem domy určené pro šlechtice.

Obešel asi dvakráte neb třikráte kolem a nahlížel. Zelené okenice však byly zavřeny a následkem pečlivosti hraběte Šporka o pohodlí svých hostí, velmi dobře přiléhaly, takže nebylo ani znáti, je-li uvnitř rozsvíceno čili nic. Soumrak stával se pomalu již tmou, což bylo ovšem hraběti Trautmannsdorfovi velmi vhod. Poslouchal. V domku se nic nehýbalo. Psyche snad spala. Kde se toho spaní asi nabéře! Ale cikánky bývají ospalé.

Nebylo ani pomyšlení na to, že by vnikl do domku. Zdálo se mu, že ten čas hrozně rychle ubíhá. V devět hodin rozpouští hrabě svou společnost a Knorr se musí vrátiti.

Rozhodl se. V pádu potřeby bude dělati, jakoby se byl zmýlil v domku, což bylo při podobnosti jich dosti možným pro neznámého člověka.

Umělé hodiny na „velkém domě pro hosty“ odbíjely osmou, když Trautmannsdorf přikročil ke dveřím a vzal za kliku. Byly zavřeny a v témž okamžiku zazněl uvnitř štěkot psa, jenž počal na dveřích škrábati svými drápy.

„Zlořečené zvíře,“ hučel mrzutě mladý šlechtic. „Zas už se mi plete do řemesla!“

„Hektore!“ zvolal lichotivě, ale to nespomáhalo. Pes štěkal dále.

Hrabě ustoupil na dva kroky ode dveří a čekal. Uvnitř zavrzly dvéře, vedoucí z jizby na chodbu.

„Tiše! Lehni!“ ozval se tam hlas.

Byla to Psyche.

„Kdo to?“ tázala se.

„Šlechtic, který vás sem přivedl ráno!“ pravil Trautmannsdorf přidušeně, nakloniv se ku dveřím.

Slyšel uvnitř slabý výkřik udivení nebo uleknutí.

„Co chcete?“ tázala se Psyche, stojíc těsně za dveřmi.

„Mluviti s tebou!“

„Přijďte tedy zítra!“

„Nemožno. Odjíždím!“ lhal hrabě.

„Co tedy chcete? Řekněte mi to zde!“

„Chci vybrati si nějaký krufix. Zaplatím skvěle.“

Hrabě se při tom zachvěl. Zdálo se mu svatokrádeží užívati takové záminky. Dal se však jednou na vojnu a musil bojovati.

Cikánka chvíli neodpovídala, jakoby přemítala o jeho slovech.

„Nemohu vás vpustiti sem,“ pravila konečně. „Můj muž zakázal mi mluviti s někým v jeho nepřítomnosti. A ostatně není to ani možné. Dvéře jsou zavřeny, Knorr má klíč od nich a Hektor je zlý!“

Pes, jakoby rozuměl, co se mluví, počal zuřivě vrčeti.

Hraběti napadla nová myšlenka.

„Nuže,“ zvolal, „otevři tedy okno do zahrádky. Zaplatím ihned a zítra pošlu si sem sluhu!“

Bylo slyšeti, jak cikánka ubírá se nazpět do jizby. Šel tedy a jediným skokem přes nízký plot ocitil se v zahrádce u zdi domku, pokryté vínem. Po dlouhých tyčích vinula se réva až na střechu nízkého domku. Okenice se otevřela a Psyche se objevila.

„Díky, díky!“ šeptal Trautmannsdorf a uchopil ji za ruku.

Cikánka se smála. Hrabě sáhl do kapsy, vytáhl něco peněz a dal jí je do ruky.

Psyche smála se ještě více. Chopil ji tedy kolem pasu a políbil. Nebránila se skorem, ale pak se vyrvala, šeptajíc:

„Pryč, pryč, může přijíti můj muž!“ Hned na to zavřela před Trautmannsdorfem okenice, zanechávajíc ho ve tmách. Zaklel a pak se dal do smíchu. Rozhlížel se kolem a neviděl ničeho. Prve díval se do osvětlené jizby a tím byl nyní na okamžik takořka oslepen. Musil se teprve opět rozhlížeti.

Díval se na týče, po nichž vinula se réva. Chopil jednu a počal jí třásti. Byla dosti pevná. Asi na střevíc nebo půldruhého od sebe byly opět příčné týče a také ty byly s dostatek pevné, kam až šlechtic dosáhl; a více nepotřeboval. Postavil-li se až tam, dosáhl již vykýře na půdu, který nebýval zavřen. V Kukusbadě, obklíčeném zdí a hustě obydleném byli lidé bezpečni. I byty bývaly po celé noci otevřeny, čehož ovšem někteří mladí šlechticové používali . . .

Hrabě počal lézti obratně po zdi nahoru. Drže se jednou rukou střechy, bouchl do vykýře, okno jeho se otevřelo a Trautmannsdorf zmizel pod střechou v temnotě.

X.

Jsou okamžiky, kdy nerozumíme ani sobě samým a dopouštíme se hlouposti, za něž se později stydíme. Jest to jakási duševní opilost nebo rozvášnění. Pro tu chvíli nemůžeme si ze stavu toho pomoci, poněvadž vůbec nemyslíme, ale více jednáme.

Tak bylo i Trautmannsdorfovi. On, bohatý šlechtic, po němž toužilo snad srdce tak mnohé vznešené dámy, namáhal se zde, aby dostal se k cikánce. A k tomu byla tato cikánka skoro nehezká a při tom velmi zištná, kterážto vlastnost sama může postačiti, aby se nám ženština zhnusila, vzbudila v nás odpor.

Takovou moc mají však na každého člověka lidé, kteří chovají nějaké tajemství, do něhož chceme vniknouti. Tím dalo se jednání Trautmannsdorfovo omluviti. Byl na tu chvíli pro všecko jiné slepým a k tomu byla to ženština, vedle níž nemůže žádný horkokrevný kavalír klidně obstáti: jest to již ona vrozená náchylnost k milkování.

Tak octil se hrabě na půdě domku, kde bydlel se ženou svou mistr Knorr.

Domky v Kukusbadu staveny byly zároveň ze dřeva i z cihel na spůsob švýcarských stavení, ale jednodušší. Byly jen prozatímní a po dvacíti letech nebylo již stopy po nich. Viděti jsou ještě na mistrné rytině Renzově z roku 1733. Stropy v nich udělány jsou po spůsobě obvyklém v dřevěných německých chalupách té krajiny. Na trámech velkých položeny jsou těsně podle sebe tenké kulaté trámce a mezery mezi nimi zamazány jsou hrnčířskou hlínou. Chodí-li kdo po půdě, jest ho v jizbě slyšeti, ačkoliv nachází se na trámcích ještě vrstva hlíny. Tím lépe jest slyšeti na půdě všecko, co se dole děje.

Na to spolehal Trautmannsdorf. Choval se velmi opatrně, aby nezpůsobil šramot, jenž by vzbudil cikánčinu pozornost a roztáhnuv se pohodlně na podlaze půdy, položil hlavu na klobouk. Tak čekal.

Bilo půl deváté. V tu dobu asi počínávají se hosté v zámecké zahradě loučiti a rozcházejí se. Také mistr Knorr musil pomalu se vrátiti. Čekal ho nyní již každou minutu a to s horečnou netrpělivostí. Psyche se dole ztišila, pes také. Zaslechl jen při příchodu svém cinkání peněz, které asi cikánka schovávala.

Napadaly mu rozličné myšlenky. Vzpomínal si znovu na celou ranní příhodu, na celý den. Utkvěl vzpomínkou i na hraběnce z Königsecku, která se asi nyní baví posud s baronem de Carmes, zatím co on leží zde skryt na půdě, čekaje návratu potulného řezbáře, jakoby se jednalo o cos bůh ví jak důležitého. V duchu klel, ale s místa svého se nehnul.

Právě tím více veden byl k přemýšlení o poměrech mistra Knorra. Podivný to člověk! Sám táhne se psem vozík, trpě více než pes a žena leží zatím ve vozíku pod plachtou, aby ji slunce neopálilo a mouchy neštípaly. To nebylo v pořádku. Jak ze všeho vysvítalo, byl řezbář hrozně žárlivý a cikánka se ho bála. Ale ta její dychtivost po penězích! A jak se k ní něžně opět choval, nazývaje ji růží! Ale jak může si jen vzíti takového zmrzačence? Kolik jest mu let? Jí může býti něco kolem dvacíti, jemu přes třicet. Pan hrabě nemohl se z toho labyrintu otázek vyplésti a za celý svět i s hraběnkou Königseckovou by se byl nehnul se svého místa, doufaje, že nabude zde aspoň nějakého světla v bludišti tom, nějaké niti Ariadniny.

Bily tři čtvrtě na devět a mistr Knorr posud zde nebyl. Minuta za minutou, každá dlouhá jako hodina, a řezbář stále nepřicházel.

Udeřením deváté zavrzly dvéře u domku. Knorr se vracel. Pes radostně kňučel, vítaje ho. Mužík mu lichotil a vkročil do světnice pod Trautmannsdorfem.

„Psyche, Psyche!“ volal na prahu již.

„Co se děje?“ tázala se rozmrzelým, snad ospalým hlasem.

„Psyche má, jsi má, musíš býti mou!“ mluvil mužík vášnivě.

„Co šílíš?“ pravila Psyche přísně.

Hlas tento na mužíka účinkoval. Ztišil se poněkud.

„Psyche,“ počal znovu, teď však již mírněji, „když jsi mi chtěla včera odejíti, nepomyslil jsem si, že jsem štěstí svému již tak blízek. Ty mne nechceš míti ráda do té doby, dokud nebudu míti svůj dům, abys mohla dělati paní, abys mohla žíti v pohodlí a nádheře. Nechtěla jsi se spokojiti s tím, co jsem ti posavad mohl poskytovati, s domečkem naším na čtyřech kolách a s tím, co vydělávám uměním svým. A víš přece, že ti dávám vše, co mám. Chtěla jsi mne včera opustiti a co jsem se naprosil, než jsem tě zdržel.“

„Nevyčítej!“ pravila Psyche.

„Odpusť, když mne radost zbavuje smyslů,“ pokračoval Knorr. „Jsem vesel, jsem šťasten. Ty jsi pravá Psyche, jak se o tom vypráví v řecké báji; proto dal jsem ti to jméno, kterému jsi nemohla porozuměti. Já jsem ta obluda, která tě chce dostati ve svou moc, ale nikdy ne násilím. Měl bych tě málo rád, Psyche! Vím však, že při lesku zlata zapomínáte na naše nedostatky a to zlato ti dám! Jen pro tebe chci zlato, peníze. S těmi obdržím tebe, své všecko! Vidíš, Psyche, prodlel jsém u vozíku ve bdění celou noc, boje se, abys mi neprchla přes všecky své sliby. Odpusť mé nedůvěře! Svědčí jen o tom, kterak jsi mi drahou. A ráno, sotva nastal den, tu vida, že pevně spíš, dal jsem se s novou chutí do díla, abych ti aspoň něco více poskytl než obyčejně. Vařil jsem co nejlepší snídaní, natřel jsem všecky kříže, které jsem měl v zásobě, řezal jsem pilně na novém. Ale bylo mi při tom hrozně smutno, byl jsem nešťasten, že síly mé jsou tak slabé. Dal jsem se do hlasitého pláče a les ozýval se nářkem mým. Zdálo se mi, jakoby i to ptactvo ve větvích plakalo se mnou. Chvílemi napadala mi myšlenka, že by bylo pro mne snad lépe, kdybych umřel.“

„Co dále? Rychle!“ pobízela cikánka.

Mistr Knorr vypravoval. Hrabě Trautmannsdorf poslouchal ani nedýchaje.

„Opět dvacet tisíc zlatých vyhodil pan hrabě Špork okny,“ pravil sám k sobě. „Což má šotka, aby mu peníze přinášel? Císař nemůže tak penězi plýtvati!“

„Dvacet tisíc zlatých, pět tisíc dukátů!“ volal dole mužík jako šílený. „Vidíš, že jsi mou, navždy mou! Koupím ti dům, budeš míti vše, čeho si přeješ. Cítím v sobě takovou sílu, že bych vykonal vše, vše! Dostanu-li to, co hrabě slíbil, hned první den jsi mojí ženou, Psyche má!“

Vše to, co slyšel, naplňovalo Trautmannsdorfa úžasem. Tedy není jeho ženou, chce mu utéci, jen peníze ji drží u něho! Neznal ovšem dosud podrobností, nemohl si ještě učiniti přesný úsudek. Vášnivé řeči řezbářovy neměly konce, Psyche skoro neodpovídala.

Hraběte počínalo tu všechno již dusiti. Pro dnešek věděl dosti a cesta vykýřem bude mu vždy volnou. Vyskočil a odešel, jak byl přišel.

XI.

Hrabě Špork odebral se ze zahrady do svého kabinetu, aby před spaním vykonal ještě některé práce, na kteréž dnes pro průvod neměl času. Mělť hrabě zvláště rozsáhlou korrespondenci, která mu zabírala většinu prázdných chvilek. Dopisoval si skoro se všemi znamenitými muži, ať učenci nebo umělci, po celé Evropě, ba i na Novém světě. Zůstaloť po něm pět velikých kartonů samých dopisů. Zvláště pak žil v důvěrných stycích s velkými muži ve Francii.

Dnes však zanášel se jinou prací, než psaním listů. Odeslal pryč sekretáře Kronského i komorníka, jenž obyčejně čekal tak dlouho v předsíni, až se odebral hrabě na odpočinek, a zavřel dvéře svého kabinetu na zámek. Pak vytáhl onu černou knížku, kterou byl ráno vyhledal a pozorně se v ní přebíral. Na jednom místě dal se pak do čtení.

Tvář jeho vzala při tom na se neobvyklý, truchlivý výraz. Chvílemi mnul si hrabě bílé čelo, vyhlazuje odtud lehýnké vrásky. A opět četl dále. Při některých místech se i bolestně usmál.

Pak vstal, sňal s veliké skříně velký uprášený balík listin a pomalu rozvázal stuhu, která papíry spojovala. Nedbal na to, že se nádherný jeho oblek pokrývá celou vrstvou prachu, což by bylo jindy bývalo pro hraběte, který nemohl snésti na sobě prášku, pravou mukou. Dnes jakoby toho ani neviděl. Listiny byly po většině dopisy a hrabě je pozorně prohlížel.

Nalezl, co hledal. Aspoň se mohlo tak souditi. Rozložil na stůl kus špinavého papíru a četl. Písmo bylo kostrbaté, jedna písmena jakoby padala přes druhou a pravopis hrozný. Dátum znělo z roku 1681.

Přečetl a sklonil hlavu na ruce. Přemýšlel a to na věci asi neveselé. Jednou se zachvěl, jako kdyby naň smrt sáhla.

Trval tak v myšlenkách přes hodinu. Pak vstal a pravil rozhodně:

„Snad není dosud pozdě! Ale dvaatřicet let již uplynulo od té události a po čtrnácte let nemám již ani zmínky o ubohém dítěti! Nu, uvidíme!“

A s tímto předsevzetím odebral se na lože.

Avšak nemohl usnouti. Prošly celé hodiny a posud nespal. Byl příliš zvyklým na noční bdění, aby ho přemohla unavenost. Počal tedy uvažovati o zápase, jenž se měl rozpřísti dle jeho vůle mezi ubohým chudým řezbářem a proslaveným umělcem Braunem. Zdálo se mu nyní, že vítězství Braunovo je nepochybno. Nebylo možno, aby kolosální socha nedobyla si vítězství nad krucifixem neznámého člověka, jenž posud se ani neosvědčil, že jest hoden vstoupiti s Braunem do zápasu. Při veliké jeho spravedlnosti zdálo se přece Šporkovi, že jednání jeho vůči ubohému Knorrovi je vlastně výsměškem, nastrojenou léčkou, aby byl neznámý řezbář potupen, zahanben, poražen.

A opět jímaly ho jiné myšlenky. Braun byl u hraběte příliš oblíben, vzdor tomu, že slabé jeho vlastnosti byly mu velmi dobře známy. Vážil si jeho přímé povahy, která často dovolila si vytknouti i samému hraběti všechno, co se Braunovi nelíbilo. Proto také nemohl hrabě dopustiti, aby snad mužík požíval v zápase více výhod než

Braun, jak původně hrabě zamýšlel, když pocítil onu náhlou soustrast s Knorrem.

Ustanovil se tedy konečně na tom, že oba mistři budou, pokud možná, zápasiti stejnými zbraněmi bez ohledu na osobu.

XII.

Hned ráno dal hrabě zavolati k sobě oba umělce, aby jim udělil rozkazy. Braun a Knorr spolu nemluvili, měříce se jen pohledem. Braun vypadal hněvivě, Knorr byl bledší než včera, chvěl se a oči se mu zimničně leskly. Špork začal jim vykládati zákony uměleckého toho zápasu, jak si je byl v noci spořádal.

Uznávaje nedostatečnost Braunovu v komposici, ustanovil, že musí mu býti přece přidán Pacalt. Vždyť nejednalo se na předním místě o osobu a umělost obou mistrů, ale hlavně o to, by se stanovilo, čí zásady jsou spíše pravdivými. Konečně nebylo ani možno, aby Braun vypracoval sám celou sochu za tak krátký čas s patřičnou důkladností, ačkoliv obyčejně pracoval velmi rychle. Měli tedy snažiti se s Pacaltem společně o provedení své úlohy, zatím co mistr Knorr měl pracovati na svém krucifixu úplně sám.

Ani Braun ani Knorr ničeho nenamítali. Braun měl tím jen více naděje a Knorrovi to neubližovalo. Mělť již svůj plán, o němž myslil, že se s kýženým účinkem nemine.

Nebyl spal po celou noc. V noci tiše vstal a ubíral se ven. Psyche spala. Kráčel vesnicí dolů a posadil se na břeh u šumícího Labe. Měsíc svítil a zrcadlil se v proudech. Obraz jeho v těch vlnkách podivně se měnil. Knorr se najednou dal do veselého smíchu a ubíral se domů.

Toho dne ustanoveni jsou i strážcové, na něž mohl se hrabě spolehati a oba mistři dali se do práce.

Knorr nevycházel ani ze svého domku. Nebylo ho viděti než někdy večer v zámecké zahradě aneb ve veliké síni. Také cikánky, kterou sebou přivezl, nebylo skorem viděti. Kolem jdoucí spatřili jen někdy, jak se v domku řezbářově zamihl oknem letmo snědý obličej, který však ihned zase zmizel.

Za to však vypravovalo se tím více o Knorrově domácnosti. Nikdo nevěděl, jak se dostaly a kým se dostaly do světa ty rozličné pověsti, jež se roznášely po Kuksu. Panstvo chápalo se nejmenší, nejmalichernější věci, aby zahnalo dlouhou chvíli, která byla u něho stále domovem. Nedostávalo se zábav, život byl pomalu jednotvárným, navzdor všemu přičinění hraběte, aby poskytl hostům svým co největších a nejrozmanitějších kratochvílí a radovánek. Hostiny, průvody, honby, lovení ryb, projížďky po wölsdorfském rybníku, ohňostroje, střílení do terče, rozličné hry společenské i tělocvičné, produkce umělců, vše to pozbývalo ponenáhlu svého účinku. Marně již vypouštěl ohňostrojce pana hraběte Vrbny rakety, ohnivé koule a balony, nikdo si jich pomalu již ani nevšímal. Bylo už na čase, aby se hnul hrabě Špork s celým svým četným dvorem na některé jiné panství své, na Konojedy neb na Lysou. To však nechtěl dříve učiniti, dokud by nebyl skončen umělecký ten zápas, na nějž byli ostatně všichni více méně zvědaví.

Panstvo se tedy nudilo dále projížďkami do Králové Dvora neb Jaroměře, jezdilo se dívati do Bokouše na obrazy svatých, vyřezané na stromech, a při tom pokud možná staralo se o rozličná milostná dobrodružství. Ovšem, mladým šlechticům bylo při tom lépe, tím hůře však šlechtičnám. Rozumí se, že v takové půdě bujely výborně společenské klepy a pomluvy. To však dobrou vůli mezi panstvem neoslabovalo.

V této době mluvilo se tedy všeobecně o mistru Knorrovi. Pomalu dověděli se všichni o jeho žárlivosti, o cikánce, která s ním jest jen z té příčiny, aby nemusila pracovati, o péči mistrově, aby poskytl jí největšího pohodlí.

Čemu však se počínala něžná pleť kukská diviti, byla častá nepřítomnost hraběte z Trautmannsdorfu při večerních zábavách. Ukázal se jen na počátku a pak zmizel, nebo zase přišel již k deváté hodině, když se vše rozcházelo. Šeptalo se o tom, až paní hraběnka z Petingu, veliká přítelkyně hraběnky Königseckové přišla na velmi dobrou domněnku, jež přijata ihned za pravou. Pan Trautmannsdorf vyhýbá se společnosti dám, poněvadž je rozhořčen nad tím, že Königsecková naklonila se baronu de Carmes. Malé pozorování je pak v domnění tom potvrdilo.

Tak ubíhal pomalu měsíc, lhůta, kdy měli býti mistři hotovi. Nikdo nemohl posud o práci jich ničeho říci. Mistr Braun i Pacalt se usmívali, odcházejíce od sochy, tvář mužíkova byla stále stejnou. Bledl a jakoby usýchal. Oči vystupovaly z důlků, ruce se tím více prodlužovaly, hlava klesala. Ale v očích plál oheň.

Hrabě Trautmannsdorf proháníval svého bujného koně velmi často kolem oken řezbářova domku, až se za ním vysoko zvedal prach. Byl hezký mladý muž, pětadvacítiletý a při tom vždy velmi veselý. Vynikal tělesnou silou, uměl velmi dobře hráti míčem i šermovati a nelekal se žádného namahání. Neznal vedra ani mrazu, zkrotil nejzpurnějšího koně a dělal rád šviháka. Proto se také ukazoval cikánce vždy ve svém nejparádnějším obleku.

XIII.

A cikánka Psyche usmívala se vždy, kdykoliv jel mladý šlechtic kolem a kdykoliv jí bylo možná, ukázala se mu, aby toho nezpozoroval mistr Knorr, u okna. Řezbář však měl oči stále upjaty ku své práci a pozvedal je vždycky jen po chvíli, aby se podíval na Psyche.

Večer pak přistupovala k němu s úsměvem a s pečlivým napomenutím, aby se tolik nenamáhal. Mocí posýlala ho do zámecké zahrady mezi mistry umělce, aby se pobavil. Knorr poslouchal. Byl zvyklým považovati každé přání své Psychy za rozkaz a při té něžné péči bylo mu blaze.

Bylo to právě za týden po příjezdu řezbářově do Kukusbadu, když odebral se mistr podruhé mezi společnost v zahradě. Musil tam, poněvadž mu vyřizoval lokaj, že je hraběti divné, proč se tam Knorr neukazuje. Šel s nechutí, bál se nového setkání s Braunem, ale musil.

Psyche osaměla. Bylo jí smutno. Otevřela tedy okno a posadila se u něho, dívajíc se tam nahoru ke klášteru a pak opět na lesy za Štanovicemi. Nad Kuks snesl se již soumrak a z luk u Labe zvedala se vlhká mlha, valící se stále blíž a blíže.

Asi po čtvrt hodině uslyšela kroky zdola. Vyhledla oknem a spatřila štíhlou postavu Trautmannsdorfovu, kterak se ubírá rychle sem. Pocítila touhu mluviti se šlechticem a zůstala tedy u okna vzdor Knorrově zákazu.

Trautmannsdorf přišel a spatřil ji. Dal se do řeči a žertoval. Mluvil o její kráse, o milém zvuku jejího hlasu a více podobných věcí, kterých cikánka dosud nikdy neslyšela. Zůstala tak u okna, s rozpálenými tvářemi v chladném nočním vzduchu. S hlavy smekl se červený, zlatem zdobený šátek a celý příval černých vlasů rozlil se jí po ramenou i ňadrech. Cítila, že jí Trautmannsdorf líbá ruce a konečně že jí vtiskl i polibek na rty. Nebránila se však, nevědouc ani, co se s ní děje. Zdálo se jí, že líbání opětuje, proti vůli své.

Pak mladý hrabě odešel a Psyche ucítila poprvé ve svém životě veliký bol. Myslila, že se musí ještě vrátiti a čekala u okna. Nevrátil se však. Konečně uslyšela kroky a vzpamatovala se. Byl to skutečně mistr Knorr, vracející se ze zámecké zahrady. Zavřela rychle a potichu okno a tvářila se, jakoby spala, nepřejíc si s Knorrem mluviti.

Teprve druhého dne nabývala trochu mysli. Vzpomněla si na vše a v nitru své duše přála si opětování včerejšího výstupu, ač posud nechtěla se k tomu sama sobě přiznati. Vzpomněla si, že to asi nebylo pouhou náhodou, že šel hrabě Trautmannsdorf kolem a spatřil ji. Počala si vše vykládati. Ze všeho vysvítalo, že mladý šlechtic hledá vždy příležitosť, aby se mohl s ní sejíti.

Uzrál v ní úmysl, že pokud možná vypudí vždy mistra Knorra do společnosti a bude čekati na hraběte. Tázala se mužíka, jak se mu v zahradě dařilo a obdržela uspokojivou odpověď. Řezbář nalezl v pateru Bozanu člověka, který byl dosti podle jeho přání a dovedl mluviti o umění. Bozan uznával mistrovy náhledy a to ubohému, ode všech povrhovanému Knorrovi postačilo k zábavě. Ale toho večera se řezbář do zahrady neodebral a Psyche teprve tím ostřeji poznala rozdíl mezi večerem včerejším a dnešním. Teprve druhého dne podařilo se jí dostati ho opět z domu.

Trautmannsdorf, toužebně očekávaný, přišel. Cikánka div nezajásala. Uvrhla se mu téměř sama do náruče a potěšený šlechtic ocitl se za chvíli skokem uvnitř domku. Usedli na nízkou lávku a hrabě posadil Psyche na svá kolena. Nevzpírala se, opojena tím líbáním. Tak setrvali, až musil opět Trautmannsdorf pomýšleti na odchod.

Výstupy tyto se nyní často opakovaly. Trautmannsdorf čekával u vrat zahrady a jakmile spatřil Knorra přicházeti, spěchal ku Psyche.

Pomalu počali si také vypravovati. Hraběti běželo hlavně o to, aby vyzvěděl tajemství, které pojilo cikánku s ohyzdným mužíkem. Chtěl za každou cenu podati kukské společnosti něco spolehlivého o tom poměru a zvítěziti tím spůsobem u hraběnky Königseckové nad baronem de Carmes.

Jednoho večera se osmělil.

„Odkud pocházíš, Psyche?“ tázal se cikánky, líbaje jí na čelo, s něhož odhrnoval dlouhý vlas. „Jest Knorr skutečně tvým mužem?“

Psyche se vesele zasmála.

„Jsi žárliv?“ obrátila se na Trautmannsdorfa. „Neboj se, ten se ke mně nesmí přiblížiti tak jako ty! Ten se mne nesmí dotknouti! Celá se chvěji, přistoupí-li jen ke mně, a obtěžuje-li mne těmi svými podivnými řečmi, kterým ani nerozumím.“

„Ty se ho ale bojíš?“

„Bojím se ho, poněvadž jiskří očima a zatíná své bílé, dlouhé zuby jako dravec. Mám zvláštní strach před ním a proto ho poslouchám!“

„Kde jste se spolu sešli?“

„Kde? Což já vím kde? Bylo to před rokem asi, v letě jako nyní, anebo spíše na podzim. Byli jsme na panství jednoho pána, který nemá nás cikány rád. Cestovali jsme tři rodiny pohromadě, ale nekradli jsme, bůh ví, že jsme nekradli. Mužští spravovali kotle a dvě staré ženy chodily po vesnici prosit za kus chleba. Byli jsme v lese pod vysokou skalou, která visela nad námi, takže jsme v dešti nezmokli, ba ani vozy nezmokly. Ale, jak jsem povídala, ten pán v té vesnici neměl cikány rád a vzpomněl sobě, že prý mu plašíme a krademe po lesích zvěř. Poslal na nás své myslivce a ti po nás začali stříleti. My utíkali, já první. Mého otce zabili, to jsem viděla a více nevím. Proplazila jsem se jako had křovím mezi myslivci a utíkala jsem, nevědouc ani kam. Hleděla jsem jen stále, abych nepotkala nikde nějakého toho zlého myslivce. Utíkala jsem samými lesy a přes vysoké, příkré kopce a stráně. Nedbala jsem trnů ani ostrého kamení. Myslivci nás přepadli ráno a já utíkala až do noci. Ba i v noci jsem kráčela dále. Ale nechtěly mi již sloužiti nohy, klesaly pode mnou a posud nikde nebylo konce lesa. Bála jsem se také lesní zvěře, zvlášť vlků, kteří mohli běhati lesem.“

Trautmannsdorf při tomto vypravování svraštil čelo, neříkal však ničeho. —

„Tu náhle,“ pokračovala dále cikánka, „zaslechla jsem ve tmách psí štěkot. Bála jsem se sice, že jsem zabloudila opět k nějaké myslivně, ale proto přece kráčela jsem v tom směru. Měla jsem již také hlad a žízeň. Nejedla jsem po celý den. Bylo mi v tu chvíli snad jedno, zabijí-li mne tam, kam jdu. Lepší smrt olovem než hladem. Ale neviděla jsem nikde ani osvětlených oken, ani nějakého stavení. Napadlo mi docela, že snad naleznu opět cikány. Tak jsem přišla až ke psu, přivázanému u vozíku a z vozíku vylezl mistr Knorr, který mi připadal, jako nějaký čarodějník, o jakých si u nás kolem ohňů vypravujeme. Knorr mne laskavě přijal a když jsem mu vše, co mne potkalo, vypověděla, nabídl mi místečko ve svém vozíku. Od těch dob s ním jezdím. Myslila jsem, že jednou naleznu někde své známé a tu že mistrovi uteku, ale posud se mi to nepodařilo. Nabízel mi, abych se stala jeho ženou. Já mu odpověděla, že ano, ale dala jsem mu napřed k vykonání jistou věc, jako princezny v našich pohádkách. Chtěla jsem na něm zlato, ale nyní ani toho zlata nechci, nechci své rodiny, ani čeho jiného, chci jen tebe, jen tebe!“

Cikánka chopila hraběte se vší svou silou kolem šíje a div ho neudusila, tisknouc ho ke svým prsům. Trautmannsdorf kousal se do rtů.

Tím zlým pánem, jak ho Psyche jmenovala, byl on sám. Použil plnou měrou práva, jehož mu poskytoval přísný zákon proti tulákům a zvláště proti cikánům. Měl právo je zabíjeti, přistihl-li je na svém panství. Obyčejně tak málokdo jednal, ale tenkráte se mladý pan hrabě nudil a proto dal uspořádati onu honbu. Tři cikáni a jedna cikánka byli zabiti od jeho myslivců, ostatní pak vymrskáni z obvodu jeho statku. —

Byl v právu, svědomí jím tedy nehnulo. Stal se vrahem cikánčina otce, a nyní za to pokrývala Psyche jeho tvář polibky. Zdálo se mu, že je dobrodružství jeho tím rozkošnější.

Nemůžeme mu to míti za zlé. Byl synem své doby a to ještě synem velmi obyčejným, velmi všedním...

Toho večera klesla Psyche úplně v jeho moc.

XIV.

Mysl celého Kukusbadu obrácena byla během několika dnů již jen upřeně k sázce obou mistrů. Hádáno, posuzováno, sázeno se, kdo obdrží palmu vítězství, či spíše pět tisíc dukátů. Za sumu tu mohlo se koupiti malé panství a hrabě ji nyní věnoval na jednoduchou sochu nebo krucifix. Bylať to odměna více než královská. Nemluvilo se o ničem jiném a s toužebností očekávali všichni den, kdy bude pronesen soud. Dostavil se.

V předvečer jeho zavlály po vrších vůkol mohutné ohně. Chápalť se Špork každé nejmenší příležitosti, aby rozvinul všechnu možnou nádheru. Na kopci kolem kláštera, za Kuksem, u Hradiště, nad Wölsdorfem, všude stoupaly k nebi veliké ohnivé sloupy. Na všech stromech ve vesnici, na všech košatých lipách kolem kláštera zavěšeny byly barevné lampiony s rozličnými nápisy. Před zámkem hořelo veliké slunce a nad zámkem vznášela se ohromná průsvitná koule s nápisem: „Vivat Franciscus Antonius Comes de Spork“. A mezi to zaznívalo hřímání veškeré střelby, kterou měl hrabě na Kuksu, čtyř děl a dvanácti hmoždířů.

Noc byla proměněna v den a panstvo se projíždělo v kočárech a karetách Kukusbadem. Také hrabě vyjel ve svém šestispřežním voze, prohlížel si pěkné divadlo. Pořádek pak udržovali zeleně odění sluhové na koních, držící v rukou smolné čadící pochodně. Blíže Polyfema hrála hudba vážné skladby a čas od času troubili oba virtuosové na lesní roh, Svída a Röllig, vycvičení v Paříži, velmi pěkné melodie. Braun projížděl se v kočáře, Knorra nebylo nikde viděti.

Hned na úsvitě zahřměla střelba znovu, budíc panstvo ke slavnému dni. Kavalíři scházeli se v lázeňské síni ve slavnostním oděvu a hrabě dostavil se také se všemi svými odznaky.

Zadní část síně byla zastřena oponou od vysokého stropu až dolů. Bylať sem v noci socha dopravena s velikým namaháním a přikryta, takže mohly pozorovány býti jen obrovské rozměry, nikoli však formy.

Více než čtyřicet dělníků vykonalo tuto práci v několika hodinách. S krucifixem ovšem nebylo takové namahání. Mistr Knorr donesl ho sám.

Když bylo panstvo shromážděno v plném počtu, měl pater van der Roxas přiměřenou řeč, vykládaje pánům šlechticům, jaký počátek hádka vzala, jak byla podniknuta sázka a zápas, a oč se hlavně hraběti při tom jedná, že tak znamenitou sumu peněz vynaložil k účelu tomu. Pak promluvil několik slov hrabě, zmiňuje se, kterak prospěch umění leží mu na srdci.

Za hlaholem zvonů klášterních a hučení děl za zámkem u kaple, spadla náhle dolů opona a oba toužebně očekávané předměty se objevily.

Panstvo nevědělo, kde má pohledem dříve utkvěti.

Na kamenném podstavci, na němž měl býti nápis proti Jesuitům složený hrabětem, stál ohromný oděnec. Obrovské tělo vězelo v železném brnění. Na hlavě měl válečnou přilbici. Stál zde v bojovném postavení, rozkročen jako k útoku a máchaje železným těžkým mečem. Na malém štítku leskla se stříbrná slova: „Omnia propter istum“. Socha zrovna dýchala silou a mohutností, hrdinným vzdorem a odvahou.

Podle něho, taktéž na vysokém kamenném podstavci čněl jednoduchý krucifix. Jednoduchý, ale děsný. Na kříži viselo v životní velikosti nesouměrné tělo, s velikou hlavou, hrozně hubenými údy a ve tváři s bolestným zoufalým výrazem. Ale tvář tato zamazána byla krví, která usýchala. Celé tělo bylo rozedráno, právě jak tělo Krista zbičovaného ostrými metlami. Všude chlípěla krev, všude zely rozedrané rány. Příliš dlouhé ruce jakoby vyrvány byly z kloubů, krátké, tenké nohy proraženy byly jediným velkým dřevěným hřebem. I po dřevě kříže stékaly praménky krve. Vlasy byly krví spečeny a visely přes čelo.

V tom vystoupil za podstavcem mistr Knorr a drže se kamene, zůstal klidně státi.

„To on, on!“ slyšeti bylo v celém sále a v každém zatajil se dech. Někteří leknutím couvli.

„Ano,“ zvolal mistr Knorr silným hlasem a oči jeho zaplály, „zobrazil jsem sebe sama věrně podle přírody. Měli jste dlouho Krista krásného, boha, mějte i jednou Krista člověka, člověka nezdařeného a zohaveného ještě více těmi, kdož z něho učinili: „Ecce homo!“

V síni panovalo strašné ticho.

„Nuže, soudcové!“ pobízel Knorr s pošklebným úsměvem.

Braun byl na smrt bled a musil podpírati se o zeď, aby neklesl. Cítil sám na sobě ten mocný dojem skutečnosti, tu pravdivost řezbářova podání. Tím více pak zaražen byl nápadem Knorrovým, že mužík znázornil na krucifixu sama sebe. Posud však nespouštěl se ještě naděje, že hrabě neuzná krucifix za výtvor krásný, a že přiřkne odměnu jemu, jenž podal něco tak dokonalého a imposantního, jako byl ten „Miles christianus“, jak socha později nazvána.

Hrabě Špork posud stál a upjatě pozoroval. Zrak jeho přelétal s jednoho předmětu na druhý, s kříže na oděnce.

Knorr rozhlednuv se po společnosti a vida, že posud nikdo ničeho neříká, pokračoval:

„Jednu chybu dle mého vědomí má krucifix, který jsem vyřezal. Jest to myšlenka, že jsem znázornil sama sebe. Znáte mistra Prokova a jeho mistrné sochy, jimiž tak ozdobil pražský most? Tam, na soše svatého Františka Xaverského naleznete na jednom geniu vlastní jeho tvář. Co učinil Prokov v kamenu, to podnikl jsem já ve dřevě.

„Ah!“ ozvalo se opovržlivě mezi šlechtou. Byl to hrabě Špork, jenž chápal se té příležitosti, aby pomohl Braunovi k vítězství. To dílo Knorrovo spíše odpuzovalo než budilo obdiv hraběte, jehož umělecký vkus byl vybroušen. Braunovi se odlehčilo.

„Socha odpůrce mého,“ pokračoval však dále Knorr s potupným úsměvem, „má také jednu chybu, a to horší.“

„Jakou? Jakou?“ ozval se hlas zděšeného Brauna.

„Jakou?“ ozvalo se ve sboru.

„Pravím zde otevřeně, že mistr Braun i s mistrem Pacaltem neznají ani první věci, jí žje třeba sochařovi, poněvadž nestudovali člověka!“

„Jakže? Mluvte!“ volali šlechticové.

V Braunovi i Pacaltovi zarazil se dech.

„Jest to postavení zápasníka,“ zvolal silným hlasem a úsměšně Knorr, ukazuje na sochu. „Mistře Braune, nepozorujete posud ničeho?“

„Ničeho!“ ozval se Pacalt. Braun nemohl mluviti. Lidé tak zvyklí pochvalám, chvále neobmezené, jsou vždy tak zaraženi při výroku chladného soudce.

„Socha tato vykročuje pravou nohou a v pravé ruce drží meč. Zápasník vykročuje nohou levou! Celá socha vypadá nepřirozeně, jest na ní porušena rovnováha těla lidského, nejdůležitější zákon sochařský, vypadá jakoby byla nakloněna!“

Celého shromáždění zmocnil se zvláštní cit, udivení spojené s jakýmsi rozhořčením. Slova řezbářova byla pravdou, Braun podobal se mrtvole, Pacalt krčil rameny.

Mezi šlechtici panoval lomoz a šepot. Vše dívalo se na Brauna. Někteří jakoby se mračili na hrbatého mužíka, jenž s hrdým úsměvem stál podle svého výtvoru.

„Jste vítězem, mistře Braune!“ zvolal v tom všeobecném napnutí pevným, povznešeným hlasem hrabě Špork, přistupuje k mistrovi.

V témže okamžiku rozlehl se síní nejdříve šílený smích a pak divoký řev mužíkův. Hned na to klesal mistr Knorr ve mdlobách k zemi, zatím co na tváři Braunově zračilo se zadostučinění.

XV.

„Odneste ho nahoru do některého z mých pokojů,“ dával hrabě rozkazy vzhledem k nešťastnému Knorrovi, k němuž shýbal se již jeho osobní lékař. „Co je? Snad nic těžkého? Žádná větší nehoda?“

„V takovém těle vězívá často mnohem silnější duch, než si myslíme,“ odpovídal lékař. „Nebude to nic, než obyčejná mdloba následkem toho uleknutí!“

„Bůh dejž!“ pravil hrabě a ubíral se nahoru, kamž za ním Knorra nesli.

Tam uložen byl řezbář na měkkou pohovku a lékař vynaložil všechno své umění, aby ho vzkřísil. Rychle přinešen salmiak a sám hrabě závodil v péči o ubohého umělce, jehož sokovi byl právě přiřkl cenu.

Hrabě byl dosti spravedliv, aby uznal, že vlastně byl Braun poražen. Knorr zvítězil, vzbudiv větší obdiv, mimo to vytkl Braunově soše skutečnou vadu. Ale jakých užíval k vítězství tomu prostředků? Nejednalo se mu než o effekt a toho skutečně dosáhl. Za to však nevznikla ona myšlenka — aby znázornil sama sebe — v jeho hlavě, jak sám se přiznal a za druhé nepůsobil výtvor jeho tím dojmem, jaký v nás mají vždy vzbuditi díla opravdu umělecká. Při Braunově soše cítili všichni, dokud nevěděli o vadě, onu velikost, kterou tam chtěl mistr vložiti, tu kolosální práci uměleckou, tu velikou myšlenku. Naproti tomu vzbuzoval Knorrův krucifix dojem nemilý a to nejen na hraběte, ale na všecky přítomné.

Krucifix byl vskutku až hnusný. Tak měl vypadati spasitel světa? Špork se až lekal toho Knorrova rouhačství. Smrt Kristova musila býti velebnou, a zde udělal Knorr ze syna člověka nestvůru podobnou sobě. Hrabě děsil se té podoby, toho vyzáblého těla, té krve, tak hrůzně věrně zde provedených. Práce byla umělecká, myšlenka cizí a dojem hnusný. Knorr musil podlehnouti Braunovi, krucifix „křesťanskému rytíři“, vzdor tomu, že mužík způsobil effekt.

Asi za čtvrt hodiny pravil konečně lékař:

„Není žádného nebezpečí. Vaše Excellencí může býti bez starosti!“

Hrabě si oddechl a rozkázal, aby vše pokračovalo dále dle programu, jak jej byl pro dnešní den sestavil. Veškeré panstvo odebralo se zároveň s ním a s mistrem Braunem do chrámu nahoře v klášteře. Braun kráčel, pln radosti a pýchy, podle hraběte a vstoupiv do chrámu, klesl hned u vchodu na kolena a horoucně se modlil.

Hrabě byl zamračen a modlil se také velmi vroucně. Byl pobožným vždy, dnes však obzvláště, jak se zdálo jeho dvoru. Modlil se velmi dlouho.

Po slavné mši užívalo panstvo chvíle volného času. Ve tři hodiny odpoledne měla býti velká hostina, vystrojená na počest toho, kdo bude vítězem. Většina myslí klonila se k Braunovi a přála mu dobytého vítězství. Mužík si nezískal v Kukusbadu žádných sympatií.

Páter Ferdinand van der Roxas ubíral se podle mladého Trautmannsdorfa na cestě z kostela a vykládal mu svůj náhled o krucifixu.

„Jest to výtvor fantasie, která přišla na scestí. Případy takové jsou u mrzáků nebo lidí duševně chorých velmi četny. Víte, že hrbatí bývají velmi potměšilí a neustupní. Tak tomu jest i při ubohém mistru Knorrovi, jenž měl vítězství své téměř za jisté.“

Hrabě Trautmannsdorf neodpovídal, pohřížen jsa v nějakých neveselých myšlenkách. Několikráte se i zachvěl a byl velmi bled.

Sotva vrátil se Špork do zámku, spěchal ihned opět k nemocnému. Tento byl již procitl, ale hned zase padl do nové mdloby, jak to bývá v podobných okolnostech. Mdloba ta trvává pak déle nežli první, ale není již tak nebezpečná.

„Může to tak trvati s ním několik hodin, než se opět vzpamatuje tou měrou, aby mohl sám choditi,“ podotkl lékař.

Hrabě pokrčil rameny a odebral se do svého kabinetu, dav dříve nařízení, aby Knorra nepouštěli bez jeho vědomí.

Na to započala se brzy hostina, která podle tehdejšího zvyku měla se protáhnouti až do večera. Hrabě nebyl sice milovníkem dlouhých hostin, ale zde žádala toho etyketa.

Dvakráte odebral se nahoru k mužíkovi. Ten tiše spal, sbíraje tak své mdlobou ochromené síly.

Společnost právě vstávala od stolu, když po sedmé hodině večerní přiblížil se ku Šporkovi sekretář Kronský, jenž neseděl při hostině, a zvěstoval mu, že Knorr procitnuv, žádá dostati se domů. Hrabě rychle vstal a spěchal nahoru. Mistr byl již opět ustrojen a prosil úpěnlivě lékaře, aby ho pustil, když v tom vstoupil Špork.

XVI.

Mistr Knorr, probudiv se, připamatoval si rázem všecko, co se s ním stalo a vzpomněl si také ihned na Psyche. Což aby se dověděla o jeho porážce a prchla, dříve než on mohl domů? U ní bylo všecko možným, navzdor vší té laskavosti, kterou ho v poslední době zahrnovala.

„Můj Bože!“ zvolal, chopiv se za hlavu. „Pryč odtud, pryč!“

Strach o Psyche dodal mu sil, takže hned počal se sám oblékati. Necítil nijakého unavení. Lékař mu chtěl brániti, ale Knorr vrhl se na něho jako šílenec, strkaje ho s cesty. Vida, že ho nemůže přemoci a slyše hraběcí rozkaz, začal prositi.

„Můžete úplně dobře jíti, mistře?“ tázal se ho hrabě.

Mužík sebou trhl a vypoulil své veliké oči. Hrozně se při tom na hraběte zamračil. Z očí sršely mu opravdu blesky.

„Následujte mne!“ poroučel hrabě jaksi změklým hlasem.

Knorr nehýbal se s místa. Špork vzal ho tedy pod paží a nevšímaje si mužíkova škubání a odporu, vlekl ho téměř násilně s sebou.

Přišli do kabinetu. Hrabě zavřel dvéře na zámek a usadiv Knorra na pohovku, sedl naproti němu. Zrak jeho měl v tu chvíli takový výraz, že mistr jako pod magnetickým vlivem tiše seděl.

„Pamatujete se na své mládí?“ tázal se ho Špork, hledě mu upjatě do očí.

„Poněkud.“

„Znal jste svoji matku?“

„Ano! Zemřela teprve v mém osmnáctém roce.“

„Kterak vypadala?“

„Byla malá, slabé postavy. Měla velkou hlavu jako já!“

„Dobře,“ přikývl Špork. „A narodil jste se vy také již tak, jakým jste nyní?“

„Nevím. Hezkým dítětem jsem však asi nikdy nebyl. Jakýsi kavalír přejel jednou moji matku již jako vdovu, když se ubírala se mnou přes ulici a od té doby jsem churavěl. Zasáhlo mne tehdá kopyto jeho koně na levém rameni, kde mám posud stopy toho poranění po jedenatřiciti letech. Byl mi tehdy teprve rok.“

„Dobře, dobře! Kdo byl ten kavalír?“

„Nevím. Matka sama zapomněla jeho jméno. Cestoval na zapřenou, ale pocházel prý z Čech. Byl patrně velmi hodný, neboť posýlal každoročně svého mlčelivého sluhu s velkou podporou mé matce, která byla navždy schromena tou nehodou. Tím bylo mně umožněno, že jsem se vyučil řádně svému umění. Pak zemřela matka a mne vzal si strýc na svůj stateček, několik hodin od Norimberka. Sluhu našeho dobrodince jsem již více nespatřil. Venku chtěl mne bezdětný strýc přidržeti k polnímu hospodářství, abych jednou převzal po něm živnost. Avšak nelíbilo se mi tam. Bránili mi v mém umění, kterému jsem byl oddán posud s celou duší. Spálili mé knihy, které jsem byl draho zakoupil. Napadla mi jednoho dne myšlenka, abych unikl z těchto poměrů, kde jsem byl nevýslovně nešťasten. Jak prý jsem již podivínem, umínil jsem si odejíti do Čech a zde hledati toho, kdo nás tak dlouho štědře podporoval. Myslil jsem, že ho nalézti musím. Řezal jsem cestou krucifixy a hledal. Dařilo se mi dosti dobře, takže jsem mohl později koupiti vozík, psa i některé knihy opět v Praze. Dobrodince svého jsem však nalézti nemohl. Konečně již spustil jsem se naděje, že ho vůbec naleznu a docela když nabyl jsem Psyche . . .“

„Ah, vy jste ženat?“ tázal se hrabě, hledící nyní upřeně k zemi.

Mužík sdělil mu celou příhodu s cikánkou a jaké měl s ní úmysly.

Hrabě neodpovídal, netázal se dále. Knorr, hledě naň, nabýval jaksi mimovolně naděje. Zdálo se mu, že musí klesnouti hraběti k nohám a žádati, prositi ho tak úpěnlivě, jak jen možno člověku, aby se smiloval nad ním, aby založil štěstí jeho. Ale posavád vládl jím rozum. Posavád bránil se tomu jako žádosti nerozumné, směšné.

Chvíli tak mlčeli, každý s rozdílnými city.

„Nejedná se vám o nic jiného než o peníze?“ tázal se konečně Špork.

Mužík přikývl. Mluvení nebyl již schopen. Hrabě vstal a chodil po kabinetě. Přešel ho tak asi třikráte se svěšenou hlavou. Náhle pak zastavil se před Knorrem.

„Onen kavalír,“ pravil pevným hlasem a s vyjasněným čelem, „jenž vaši matku a vás před jednatřiceti lety poranil, byl jsem já.“

„Můj bože!“ vykřikl mužík a poklesl se svého místa.

Špork ho zachytil, opět usadil a pokračoval:

„Znáte celou událost?“

Knorr zavrtěl hlavou.

„Nuže,“ pokračoval hrabě, „bylo to na cestách, které jsem konal ve svém mládí. Zastavili jsme se v Norimberce. Byl jsem tehdáž smělý a hrdý mladík. Kdo nebyl šlechticem, toho nepokládal jsem takořka ani za člověka. Jednoho dne předjížděli jsme se na koních s několika přátely za městskou branou. Já byl cíli ze všech nejblíže, když v tom přeběhla mi přes cestu ženština, nesoucí malé dítě. Předjížděli jsme se totiž na veřejné silnici. Kůň můj se lekl a já dorazil následkem toho k cíli nejpozději, k velikému smíchu mých soupeřů. Zmocnil se mne šílený vztek. Obrátil jsem koně a hnal jsem se v divokém cvalu za ženštinou; povaliv ji koněm, skočil jsem přes ní. Ale hned po vykonaném zločinu zmocnila se mne lítost. Svou krví byl bych rád vykoupil vše nazpět. Ženština měla zlámané ruce, děcko, chlapec, rozbité raménko. Podařilo se mi ujíti soudu a umínil jsem si za to, že nahradím vše lidem těm penězi. Onen chlapec byl jste vy, mistře Knorre!“

Mistr Knorr pochopoval. Seděl zde bled a celý se chvěl. Chtěl něco mluviti, ale nemohl.

„Sedmnácte let nezapomněl jsem svého slibu!“ vypravoval dále Špork. „Sluha, který mne doprovázel tehdáž, nosil vám vždy podporu. Ale jednoho roku se vrátil a sděloval mi, že nikoho z vás v Norimberce nenalezl. Do velkého pátrání jsem se dáti nemohl. Styděl jsem se vždy za onu chybu, spáchanou v mladické bujnosti, a mohu říci, že upomínka na ni odvrátila mne od mnohých poklesků, kterých bych se byl jinak dopustil. Myslil jsem, že jste oba zemřeli, a konečně jsem na celou událost pozapomněl, nemaje se již oč starati. Teprve váš příchod přivedl mi opět všechno na paměť a nyní vám vynahradím, co jsem zameškal. Především chtěl jsem však zkusiti vaše umění a proto navrhl jsem onen zápas. Máte zvláštní náhledy, kterým snad teprve porozumí naši potomci. Dám vám peněz tolik, že budete moci žíti svému umění, aniž byste potřeboval se starati o vkus svých současníků! Dám vám třicet tisíc zlatých!“

Mistr Knorr klesl beze slova k Šporkovým nohám a objímal hraběti kolena. Mužík plakal jako malé dítě.

Hrabě vytáhl z kapsy připravenou již poukázku. Z očí vyřinula se mu veliká slza.

„Pospěšte domů, můžete-li, a sdělte všechno své ženě!“ podotkl ještě, načež se Knorrovi vyrval a rychle odcházel, aby dodal také Braunovi jeho poukázku.

Mužík zapomněl na své unavení, na svou mdlobu a ubíhal rychle k domovu.

XVII.

Hrabě Trautmannsdorf byl snad trápen ještě větší netrpělivostí než mistr Braun, který čekal na hraběte, aby měl již v ruce poukázku. Trautmannsdorf odešel několikráte na delší chvíli od hostiny a vracel se rozčilen. Každým okamžikem hleděl na hodiny a když konečně nastával soumrak, zmizel úplně.

Spěchal k řezbářovu domku. Na vinné révě bylo pomalu již viděti, že tu kdosi stoupává do vykýře. Větve byly rozlámány a úponky potrhány. Nalezl vše v pořádku a zmizel pod střechou.

Dole bylo ticho. Pak začala Psyche polohlasně zpívati známou, pro naši dobu ovšem nehrubě klassickou píseň:

„Snad mne, lásko, chceš raniti
jako krásnou Helenu
své sítě chystáš prostříti
jak myslivec jelenu?
Já ale, když spatřím pletky,
ukryju se jako zvěř,
uteku z pletek polehký,
ó panny, kdo chce, vám věř!“

Hrabě se počal při písni této chvěti. Znal ji a přece na něho působila nyní zvláštním dojmem, jako posud nikdy. Byloť ve volbě písně něco tak nepřirozeného, tak drzého, výsměšného!

Cikánka byla klamala mužíka, jenž chtěl ji zlatem zasypati, a vrhla se v náruč mladému hraběti. Na něm nežádala zlata, pohodlí, ničeho ze všech těch věcí, jichž požadovala na Knorrovi. Chtěla jen jeho lásku! Lásku! —

„Kdyby Samson byl nevěřil
ženě jménem Dalila,
byl by své síly nezhejřil,
neb jeho jí zbavila.
Tak taky on na tu míru
nejmoudřejší Šalamoun
pro ženskou opovrh Víru,
žádný neví, kde jest on.“

„Martin Luther si oblíbil
lásku, když byl řeholník,
odešel a z cesty zbloudil,
naší víry protivník.
A proto zanechám lásky
neb nás raní skrz svůj zpěv,
to jsou ty Syrenes mořské,
jež zavádí lidskou krev.“

Hraběti byla hříčkou k ukrácení chvíle, mužík ji zbožňoval. Hrabě si tropil z ní krutý smích, ubohému Knorrovi byla bohyní. Ale takovou je láska sprosté ženy, že ve vášni své nerozezná rozdíly nejostřejší. Jest zaslepena. Věří v tu chvilku rozkoše, a ve slova, jež muž rozvášněný v té chvilce pronáší a jež v okamžiku na to zapomíná, neposmívá-li se jim docela. Trautmannsdorfovi bylo zima i horko při těchto myšlenkách a do srdce jeho razilo si cestu první poznání, že nejednal řádně, odvraceje srdce této ženy od věcí, jež ji dříve těšily. Náhle, okamžikem byla mu Psyche hnusnou. Pokračovala ve zpěvu:

„Proč se tedy za mne stydíš,
jsouce spolu v známosti,
ty se skrýváš, když mne vidíš,
již znám tvé falešnosti.
Snad mne míníš postřeliti,
nejsem žádná lesní zvěř,
já jsem prach, popel a bláto,
chybíš, tak darmo neměř!“

Proč ji chtěl odvésti od mužíka? Jak se zmocnil této ženy? Vítězství nad mrzákem! Malé to vítězství, nemusil slaviti triumfův. Ta cikánka, bažící tak po penězích a nádheře, byla by bývala před měsícem šťastnou, kdyby se bylo dostalo mistru Knorrovi takového bohatství. Byla by měla, po čem toužila, ubohý mužík též. A nyní? Můj bože! Však, snad posud zvítězí nad ní ta vášeň po zlatě a ona vrátí se do bývalé dráhy své. Lesk peněz zatlačí snad postavu hraběte do pozadí. Snad, snad! Mládí je lehkomyslné, šlechtic také. Jsou-li spojeny vlastnosti ty v osobě jedné, stoupá lehkomyslnost a s ní vždy spojená naděje ve čtverečním poměru.

„Jsem bídný člověk!“ zašeptal k sobě Trautmannsdorf.

V tom zaskřípěl klíč v zámku u dveří domku. Vracel se mistr. Hrabě zatajil dech.

XVIII.

Knorr vstoupil hřmotně dovnitř.

„Psyche, Psyche!“ zvolal tak silně, že se hrabě až zachvěl. Byl to téměř hlas šílence.

Psyche mu neodpovídala.

„Nejsem vítězem a ty jsi přece mou!“ volal mistr dále takovým skřekem, jaký jen vzbuzovati může nejprudší vášeň.

„Můj bože!“ slyšeti bylo uděšený hlas cikánčin. „Nepřistupuj ke mně!“

Z prsou mužíkových vydral se vzdech, jehož výraz nelze ani slabě naznačiti, výkřik zklamání.

Na okamžik nastalo hrobové ticho.

„Psyche, ženo má, co slyším od tebe? Proč mne odháníš? Mám třicet tisíc zlatých, dar od hraběte! — Jsou tvoje, tvoje, ale ty pak musíš za to býti mou! Máš vše, co chceš, neprodlévej!“

A opět nastalo ticho na chvilku.

„Psyche!“ ozval se poznovu něžně mužík, hlasem plným tužby a vášně.

„Pryč ode mne!“ vytrysklo nyní z ňader cikánčiných jako divoká bystřina.

„Pryč, pryč, jsi obluda, a on je tak krásný! Jsi blázen, on tak vznešený, jsi zlý a on tak dobrý! Pryč, pryč! Odstup, příšero! Hrabě, můj hrabě!“

„Tys mne zradila!“ zařval mužík vztekle.

„Zradila! Můj drahý, duše má! Pro něho bych chtěla i zemříti, s tebou však žíti — nikdy!“

„Kdo je to?“ zaburácel mužík.

„Trautmannsdorf! Půjdu k němu, uteku k němu, nemohu být bez něho! Ať mne brání! Vždyť dala jsem mu vše! Vše, vše! Jdu!“

V tom okamžiku rozpředl se dole zápas. Mužík jí asi bránil odejíti. Bylo slyšeti jen divoký křik. V nejbližším okamžení musili se sběhnouti lidé, a hraběti bylo pomýšleti na útěk. Zmocnil se ho také strach před cikánkou. Nepochyboval o ní, že slabého mužíka snadno odstrčí a pochvátá k němu, do jeho bytu. Škandál byl hotov. Obával se ho a proto učinil již odpoledne přípravy. U vrat před Brodem čekal sluha s dvěma koni.

Rozhodl se tedy. Jediným skokem octl se v zahrádce a druhým skokem na cestě. Pak spěchal co nejvíce mohl.

Křik v domku řezbářově však náhle ztichl . . .

XIX.

Když se druhého dne Kukusbad probudil, čekaly ho velké a smutné noviny.

Domek, v němž bydlil mistr Knorr, byl opuštěn. Dvéře byly otevřeny a uprostřed jizby ležela cikánka — mrtva.

Měla velikou ránu v prsou a nůž posud vězel v ní. Byl Knorrův. Na stole pak přibit byl druhým nožem nějaký list. Při bedlivějším ohledání uznán za hraběcí poukázku na třicet tisíc zlatých a na něm poznámka, psaná krví.

„Dar váš budiž proklet!“

Mužík, vykonav tyto věci, zmizel.

Není pravda, že by všichni nešťastní lidé přáli si umříti. Pud sebezachování má přece největší moc. Nikdy již nebylo po řezbáři ani stopy k nalezení. Nikdy však se také nevysvětlilo, proč tehdáž tak náhle odjel hrabě Trautmannsdorf. Přičítalo se to opět jen hraběnce z Königsecku.

Miles christianus odevzdán byl navzdor vadě své vytčenému účelu na hranice panství proti konventu otců Jesuitů.

Hrozný krucifix pak nachází se posud v postranní kapli kukského chrámu v temném koutě a pobožní starci líbají v uctivosti ty hrozné rány na zmrzačeném těle . . .

Nač šířiti tu děsnou historii dále!

Končím krátce, spěšně. Líčení krve působí nemile. Jednám tak ostatně i dle úmyslu hraběte Šporka, jenž hleděl umlčeti pokud možná celou tu nemilou příhodu.

Žižka u Hory Kutné.

Z malebných procházek po bojištích Žižkových.

Líčí a kreslí

Ed. Herold.

V dubnu r. 1421 bylo katolické obyvatelstvo staroslavné Hory Kutné velice rozechvěno.

Podívejme se v duchu na tehdejší Horu. Spatřujeme hrdé město, opásané pevnými hradbami a hlubokými příkopy. Na skále, na nejvyšším bodu města vidíme malou kapli Božího těla, kolem níž se zdvihají zdi a pilíře nedokončeného kostela; ze začátků těchto lze souditi, že to bude chrám značných rozměrů. Stavba jeho začata již asi v polovici 14. století, ale husitské bouře přerušily její pokračování.

Jdouce po velikém náměstí, obstoupeném vysokými domy, spatřujeme v levo nad špičatými střechami vysokou štíhlou věž kostela sv. Jakuba, zajímavé to stavby, pocházející ze začátku 14. století a založené dle pověsti od bohatého patricia kutnohorského Rutharta. Královskou ulicí přicházíme na prostranství, kde rozkládá se před námi velezajímavá stavba královská, t. zv. Vlaský dvůr, obklopená zubovatou zdí; stavba tato byla založena od Václava II. a slouží za obydlí mincmistra a jeho úřadnictva, pak za mincovnu. Kráčejíce podél zdi ke vchodu budovy, kterýž jest po spůsobu bran hradních silně opevněn a věží opatřen, rozhlížíme se po dolejších částích města. Onde vypíná na Svatojanském náměstí věž svou starožitný kostel sv. Jana Křtitele a dále spatřuje se Čáslavská brána, vysokou věží a silnými zdmi dobře opevněná. Na východě jeví se kostel sv. Kříže, vystavěný r. 1324 od bohatého měšťana kutnohorského Pirknera, a naproti němu kostel sv. Lazara.

Prošedše úzkými uličkami za kostelem sv. Jakuba, přicházíme do ulice sic neširoké, ale velice živé, naplněné množstvím dřevěných krámků — kutnohorský „tarmark“. Zbývá ještě prohlédnouti si veliké, hradu podobné stavení, zvané „Hrádek“, starý kostel sv. Bartoloměje s vysokou věží a rovněž starožitný kostel Všech svatých.

Dostali jsme se ke Kouřimské bráně, při níž stojí na levo kaple sv. Jiří; putujíce dále, přicházíme za krátko k šachtám Martinským, do nichž zběsilí horníci nesmírný počet Husitů za živa vmetali. Dali je schytávati daleko v okolí; ba platili za každého polapeného kacíře 1 kopu gr., za kněze husitského pak 2 kopy. Řadu zajatců spoutali pak obyčejně jediným dlouhým řetězem a vyvedše je takto v procesí za bránu, srazili za divokého jásotu prvního v řadě do šachty, kterýž pak všechny ostatní za sebou strhl do šklebící se černé propasti.

Učinili jsme v duchu krátkou procházku dávnou Horou Kutnou 15. století; od té doby se arci valně změnila. Přerušená stavba kostela, jehož začátky jsme kolem kaple Božího těla spatřili, byla sice za Vladislava od výtečných stavitelů Matěje Rejska z Prostějova a Beneše z Loun ve slohu velkolepém dále vedena a později po většině ukončena i tvoří nyní starobylý tento chrám, zvaný z počátku kostelem Božího těla a později dle patronky horníků kostelem sv. Barbory, nejvzácnější památku Hory Kutné. Ale za to zanikly vedle kostela sv. Jana Křtitele, který r. 1424 vyhořel a znovu vystavěn nebyl, a vedle kostelů sv. Kříže a sv. Lazara, které byly za Josefa II. zrušeny, mnohé jiné krásné a starobylé památky města i jest se obávati, že zmizí brzy i poslední drahocenné zbytky velkolepější minulosti, nezahostí-li se v obyvatelstvu živější smysl pro krásu a větší pieta k památkám po slavných předcích.

Než vraťme se myslí do r. 1421. Práce v dolech byla opuštěna a horníci s ostatním obyvatelstvem stáli v hustých skupinách na náměstí i v ulicích, rozmlouvajíce živě mezi sebou a s královskými žoldnéři. Ve všech skupinách jevilo se veliké rozčilení a na většině obličejů zděšení. Příčinou toho neobyčejného pohnutí myslí byly zprávy o vítězném postupu vojska pražského.

Pražané, pokořivše odpůrce kalicha na jihu, západu a východu země, podnikli válečnou výpravu do východních Čech, aby i tam moc královu a odpor proti novému učení zlomili. Zdar provázel postup jejich. Město za městem vzdávalo se vítěznému vojsku a se všech stran spěchali pánové a rytíři pod jeho korouhve, odříkávajíce se krále Sigmunda. Možno si tudíž pomysliti, s jakými pocity Kutnohorští, kteříž dosud tak zběsile řádili proti vyznavačům nového učení, přijímali zvěsti o každém novém úspěchu Pražanů. Z počátku připravovali se sice k zoufalé obraně; ale když mincmistr Mikeš Divůček z Jemnišť, vytáhnuv proti Pražanům ke Kolínu, při pouhém pohledu na sílu nepřítele s vojskem svým na útěk se dal, pozbyli Kutnohorští chuti k odporu a vyslali posly k Pražanům, prosíce skroušeně o milost a slibujíce nadále věrnost kalichu. Pražané, hledíce k důležitosti města, prominuli skutečně prosebníkům nesčetné ukrutnosti na Husitech spáchané; Kutnohorští musili pouze slíbiti, že věrně státi budou při straně pod obojí, dále dosazeno jim od Pražanů nové úřadnictvo, zejména ušlechtilý Petr Zmrzlík ze Svojšína za nejvyššího mincmistra, konečně pak ustanoveno, že mají všichni obyvatelé, kteří by nechtěli přijímati pod obojí způsobou, do určité lhůty město opustiti.

Veliké zbrojení k nové válečné výpravě, kterouž Sigmund Husity nadobro chtěl povaliti, zastrašilo mnohé z pánů, kteří k Pražanům byli přestoupili. Tito slíbili mu znovu věrnost a připojili se k němu, když vtrhnuv do Čech, na Kutnou Horu zamířil. Ustrašení Pražané povolali na pomoc vůdce Táborův v plzeňském kraji vítězně bojujícího, ač nyní již docela osleplého, kterýžto vyhověv bez prodlení jejich žádosti do Prahy přišel, ale zde jen krátkou dobu se pozdržel a pak — bylo to v prosinci — ke Kutné Hoře odkvapil.

Kutnohorští ocítili se v zoufalém zděšení, když o Žižkově výpravě zaslechli; doufali, že Sigmund rychle město jejich obsadí, a že pak svých husitských spoluobčanů násilím se budou moci zbaviti. Z podmínek, jež slavně byli přijali, nesplnili ani jediné, ale dopisovali si stále se svými přátely u Sigmundova dvoru a kuli pikle proti Pražanům.

Ale navzdor tomu všemu, když Žižka se přiblížil, vyšli mu s veselou tváří v ústrety a uvedli ho s velikým jásotem do města. Žižka dověděl se teprv zde, že Sigmund v Ledči se nalezá a že vojsko jeho, vedené zkušeným italským válečníkem Pipem z Ozory, brzy na 50.000 mužů doroste. Přes to vytrhl Žižka ještě do Čáslavi, kterouž byli Pražané již dříve útokem vzali a obsadili, opevnil ji ještě více a vrátil se 20. prosince zase do Hory.

Následujícího dne — bylať neděle — oznamovali hlasatelé na náměstích, že Táboři odejdou a vyzývali Kutnohorské jmenem Pražanů, Žižky a českých pánů, aby proti Sigmundovi se vyzbrojili a nelekajíce se jeho moci dle slibu svého věrnými zůstali zákonům božím a Pražanům. Vojsko táborské prý, ačkoliv město opustí, Kutné Hory nezapomene, nýbrž zůstane ochotno životy své za ni nasaditi, bude-li poslušna dosazených hejtmanů. — Po skrovné hostině zdvihli se Táboři a vyšli za hlaholu všech zvonů Kouřimskou branou z města, provázeni blahopřáním Kutnohorských, davy zvědavců, a některými mladíky, kteří po boku kališníků bojovati byli žádostivi.

Země třásla se pod těžkými koly válečných vozů a prapor s kalichem vlál vesele v čele vojska, před nímž jako obyčejně lehká jízda v širokém okruhu se proháněla, pátrajíc zvláště bedlivě směrem, odkud Sigmund přijíti měl. Za předvojem tím mezi vozy a za nimi táhlo pěší vojsko, většinou cepníci; těžká jízda pak chránila boky vozového šiku a tvořila zadní voj. Žižka sám s nejlepšími podhejtmany nalezal se ve svém voze uprostřed vojska. Poněvadž chtěl chrániti Kutnou

Horu, postupoval jen zvolna ku předu, vždy na to pomýšleje, aby mohl v čas zaujmouti výhodné postavení.

Za krátko oznámila lehká jízda, že blíží se vojsko nepřátelské. Ihned sestaveny jsou vozy v příhodný obrazec a uvnitř vozové hradby sešikovalo se pěší vojsko k obraně. Kněži napomenuli bojovníky k udatnosti, načež poklekli všichni ku krátké vroucí modlitbě: po té pasoval Žižka mnoho vynikajících vojínů na rytířství, aby rozplamenil lid svůj k větší ještě chrabrosti.

Brzy objevil se předvoj nepřátelský, skládající se z několika tisíců uherských jezdců; tito hnali však před sebou několik set volů a krav, dílem aby jimi účinek strašné střelby Žižkovy zmařili, dílem pak, aby poplašeným skotem v nepořádek uvedli šik táborský. Než plán tento osvědčil se smutně. Rohatý předvoj obrátil se po prvním výstřelu děl táborských nazad a vrazil poplašen do jízdy uherské, takže útočníkům samým nejvíce škody způsobil. A když Uhři, spořádavše se znovu, s ohlušujícím křikem se hnali na hradbu vozovou, rozprášilo a zahnalo je několik dalších hromových výstřelů z pušek táborských. Válečný pokřik jejich změnil se v úpění a když se oblaka kouře rozptýlila, viděti bylo koně bez jezdců uhánějící na všechny strany a spoustu mrtvých Uhrů pokrývající zasněženou zemi.

Ale brzy přihnala se nová jízda uherská a za krátko dostavily se na bojiště všechny tři oddíly Pipova voje, an zatím Sigmund se svým vojskem táhl ke Kutné Hoře, aby pro dnešek pod hradbami města tábořil.

Uhři dotírali ustavičnými útoky na hradbu vozovou, ale Táboři odráželi je udatně a způsobili jim ztráty veliké. Avšak v noci Žižka, poznav, že nemůže odvážiti se boje s vojskem královským mnohokráte silnějším, a chtěje si opět zjednati spojení s městem, opustil nenadále dosavadní postavení a udeřil rychle na vojsko královo, rozložené mezi Tábory a hradbami městskými. Překvapení nepřátelé vskočili zděšeni na své rychlé koně a dali se při prvních výstřelech Žižkových na útěk, Táboři pak zaujali místo jimi opuštěné.

Avšak záhy spořádalo se znovu vojsko královské a obklíčilo Žižku širokým kruhem. Kolem vozové jeho hradby zaplál v brzku ohnivý věnec četných strážných ohňů nepřátelských.

Slepý vůdce dal si zevrubně naznačiti polohu vojska i postavení nepřátel a tázal se, jestli došly nějaké zprávy z města. Když uslyšel, že nedošly, zvolal: „Ošemetní Horníci nás tedy zradili!“

A tak se věci skutečně měly. Dle úmluvy s Pražany opustili sice hlavní protivníci kalicha Kutnou Horu a odebrali se k vojsku Sigmundovu, ale odtud dopisovali si tajně s většinou pozůstalých měšťanů, která setrvala v nepřátelském smýšlení proti Husitům, i zosnovali s nimi spiknutí za tím účelem, aby uvedli město opět v moc královu. Sotva že opustil Žižka Kutnou Horu, vešli přivolaní havíři po tají do města a ukryli se tu po sklepích. V noci pak vyšli ze svých úkrytů a otevřeli spolu se spiklým měšťanstvem bránu Kolínskou oddílu vojska královského, který s vystěhovalými Horníky dle úmluvy již čekal před branou. Se strašlivým jásotem vrazili na to do města, jehož obyvatelé ze spánku vyplašeni na ulici vybíhali. Avšak zle byl uvítán každý, kdo neznal umluvené heslo; spiklenci vraždili bez milosrdenství muže i ženy, dospělé i děti a vybíjeli vztekle všecky domy, jež nebyly označeny svatým obrazem, umluveným znamením přívrženců králových.

Krev tekla proudem a mrzla na zemi, sněhem a ledem pokryté. Dva kněží husitští utekli se do kostela, ale vrahové vnikli tam za nimi a zavraždili jednoho na stupních oltáře, před velebnou svátostí; druhý vystoupil s několika Husity na věž, ale zuřivci, vylezše za ním, zabili jej také a svrhli mrtvolu oknem na ulici.

Zatím stáli bratří o zimě a hladu před zrádným městem obklíčeni přesilou vojska královského. Přes to vše neztráceli mysli, důvěřujíce pevně v důmysl slepého vůdce, že je za krátko vyvede z krušného toho postavení. A nebyli v důvěře své sklamáni. Za jitřního šera kázal Žižka, aby se vojsko dalo na pochod směrem severozápadním, mezi

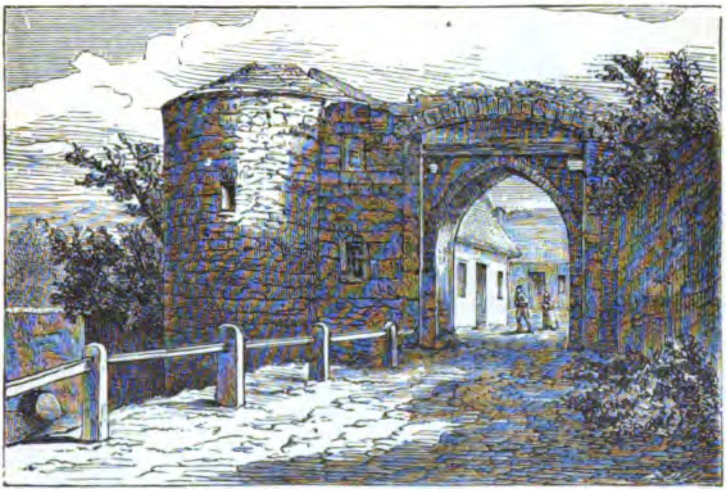

Kolínská brána v Hoře Kutné. Kreslil Ed. Herold. Ryl J. Patočka.

výšinami Kaňkem a Kuklíkem, kde se nerovná půda sklání znenáhla ke Kolínu. Řetěz nepřátel, vyděšen lomozem bouřící vozové hradby, rozšířil se na této straně, ale když Táboři stanuli v novém výhodném postavení u Kaňku, hotovi jsouce k bitvě, srazil se opět těsně kolem nich a zůstal tak po celý den, nepodnikaje útoků, nýbrž chtěje Žižku hladem donutiti ke vzdání. Avšak o půlnoci zdvihlo se náhle vojsko táborské a táhlo za ustavičné střelby a hřímavého pokřiku válečného směrem ke Kolínu; šťastně probilo se železným kruhem nepřátel a použivši výhodného průsmyku, dostalo se do nížiny. Táhlo tak volně asi dvě hodiny a stanulo pak, připraveno jsouc k obraně. Ale když spatřilo, že je Sigmund nepronásleduje, dalo se na další pochod ke Kolínu.

Pipo pokládal mistrný tento ústup za zbabělý útěk a jásal, že jsou kacíři zničeni. A když přinesl zprávu tuto do Vlaského dvora v Kutné Hoře, kdež se zatím Sigmund byl ubytoval, zatřásla se okna nádherné hodovní síně třeskem pohárů a hromovým plesem nad udoláním kalicha.

Ale Žižka sbíral zatím nové síly k rozhodnému útoku. Rozeslal své podhejtmany do okolních krajů, aby svolávali lid do zbraně za pravdu boží. A hle! s nadšením opouštěl rolník svou roli, řemeslník svou dílnu a za krátko nalezal se pod praporem Žižkovým dostatečný počet bojovníků, dychtících po boji za víru a vlasť. Žižka cvičil je ve zbrani a staral se málo o vyjednávání, které Sigmund v Kolíně zahájil s Pražany prostřednictvím oblíbeného u nich šlechtice polského, Záviše Černého z Garbova; Sigmund domníval se, že má již vítězství pojištěno, a nepomýšlel proto na svolení k žádostem Čechů ve věci kalicha, následkem čehož zůstalo jednání Černého bez výsledku.

Smutné byly vánoční svátky roku 1421 pro obyvatelstvo krajiny mezi Kolínem a Horou, zvláště pak vesnice Nebovid. Ležel tam svepá chasa uherská a plnila hrůzou a nářkem celé okolí, pálíc, loupíc, vraždíc a páchajíc násilí ženám a dívkám. Oddávali se bez starosti svým surovým choutkám, myslíce, že zastrašené vojsko táborské boje se neodváží.

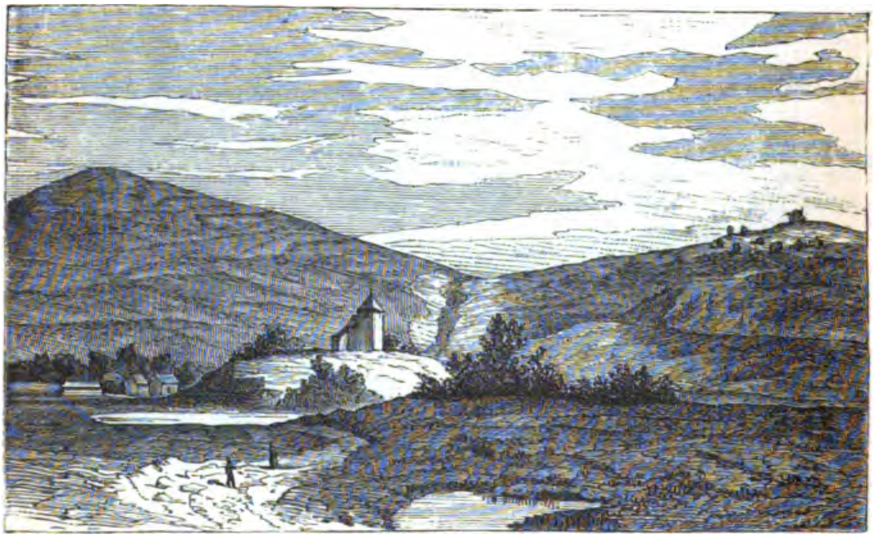

Průsmyk u Kaňku. Kreslil. Ed. Herold. Ryl J. Patočka.

Tím větší bylo zděšení jejich, když se z nenadání dne 6. ledna r. 1422 lehká jízda táborská objevila v Nebovidech, a když zaslechli krátce na to lomoz blížící se vozové hradby Žižkovy. Ucouvli rychle na okolní návrší a Táboři vešli s hlučným zpěvem válečným do opuštěné vesnice. Našli tam v jedné stodole mrtvolu dívky, jíž zhovadilí žoldáci uherští učinili násilí způsobem tak surovým, že krátce na to duši vypustila. Nález ten rozplamenil Tábory k zuřivosti nesmírné. Přísahali, že toho pomstí, aneb za to svá hrdla dají. Ale musili prozatím bojechtivosť svou krotiti, neboť Žižka neuznával za vhodné útočiti na pevné postavení nepřátel. Tito setrvali pod velením Pipovým až do večera na vršinách kolem Nebovid; ale za soumraku začal se pojednou zmocňovati postrach vojska uherského, šik se trhal, jednotlivé davy dávaly se na útěk a konečně prchalo celé vojsko ve zmatku a zděšení k Hoře Kutné, v patách pak za nimi valila se vozová hradba Žižkova jako hromonosné mračno.

Sigmund hodoval vesele, hlavu maje ozdobenu zeleným věncem, v nádherné síni Vlaského dvora v Hoře Kutné, obklopen pestrým davem svých dvořanů a českých i moravských pánů, jakož i sličných dvorních paní, které s oběma královnami lesk bohaté hostiny zvýšovaly.

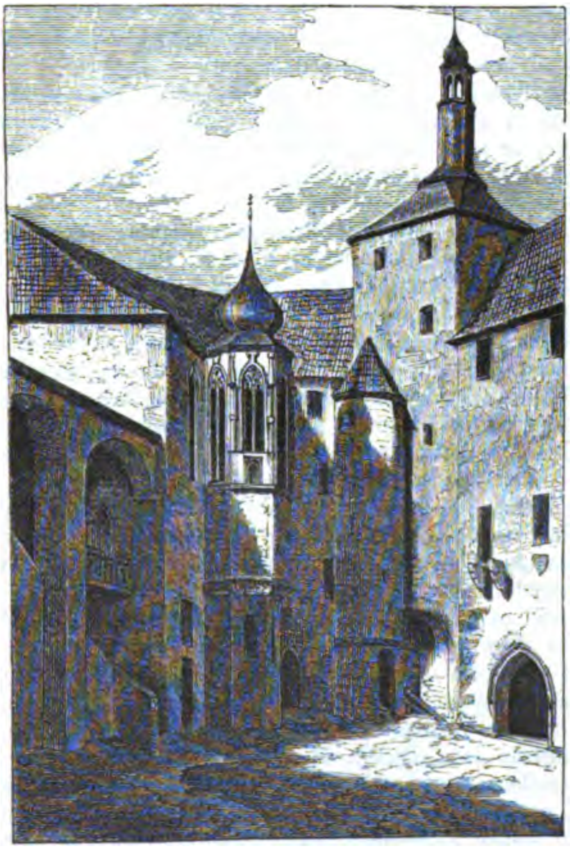
Vlaský dvůr v Hoře Kutné. Kreslil Ed. Herold. Ryl J. Patočka.

Právě pozdvihoval Sigmund pohár ku přípitku na počesť vítězných svých zbraní, jimž po útěku slepého vůdce moc kacířská jistě neodolá, an tu vrazil do síně posel, zvěstující, že jízda uherská prchá před mohutným vojskem blížících se Táborů.

Hrozné bylo sklamání královo. „Není to možné!“ volali všichni. „Za krátkých čtrnácte dní, v nejtužší zimě nemohl Žižka sebrati nové vojsko.“

Ale Pipo, vstoupiv krátce na to bled a udýchán do síně, potvrdil strašlivou zprávu a již objevili se také v ulicích města prchající Uhři na svých schvácených, popěněných koních.

Hrozný poplach nastal po městě. Zděšené obyvatelstvo bědovalo nad útěkem Uhrů, avšak doufalo přece, že král s četným svým vojskem Horu obhájí. Takové bylo též mínění českého panstva. Než zbabělý král uposlechl rady Pipovy a rozhodl se, že odtáhne k Něm. Brodu, an zatím Pipo ústup jeho krýti bude a snad Žižku bitvou v otevřeném poli povalí.

Na to vyzval Sigmund české pány, aby Horu proti Táborům bránili; ale páni nejevili k tomu žádné chuti.

„Nuže, spálím ji tedy!“ zvolal král. „Naložte všechny mé klenoty na vozy a vypravte je v silném průvodu z města; obyvatelstvu pak oznamte, že musí za několik hodin město opustit.“ Na to rozkázal ještě, aby byli někteří starší obecní, jimž nedůvěřoval, schytáni a přivázáni k jeho vozům.

Město stalo se jevištěm strašných výjevů. Jako šílení pobíhali muži a ženy temnými, posněženými ulicemi, bědujíce a lomíce rukama, a hrůza jejich vzrostla ještě, když uherští žoldáci, místo aby obyvatelstvo chránili, sami do příbytků vnikali a o překot drancovali. Brzy zavládl městem zmatek obecný. Každý popadal, co unésti mohl; křik a pláč žen a dětí, klení mužů mísily se s hlaholem polních trub, svolávajících drancující Uhry k praporům, a s rachocením těžkých povozů, odvážejících z města královské poklady. Za nimi prchali bědující měšťané, vlekouce ssebou skrovné částky svého jmění a tetelíce se palčivým nočním mrazem, na polo jen oděni, jak byli vyběhli z domů za prvního poplachu. Poslední zbytek obyvatelstva, jenž nemohl se odloučiti od svého statku neb se zoufalým křikem hledal své dítky, vyplašen byl z města povykem žoldnéřů, běhajících s pochodněmi v rukou po ulicích a zapalujících příbytky nešťastníků.

Příšerně osvětlovalo hořící město cestu, po níž uháněly v divokém zmatku vozy a zástupy prchajících.

Také voji táborskému svítila na cestu krvavá tato záře. Již chtěli podhejtmani město obejíti, ale Žižka rozkázal, aby byl požár uhašen. Ihned otevřela se vozová hradba a bratří chvátali do města, kdež plameny v krátkém čase udusili. Hora byla zachráněna.

Po krátkém odpočinku jali se Táboři s rychlostí, jakou dovolovaly bídné cesty a hustá temnota noční, dále stíhati prchajícího krále.

Jitřní slunce 7. ledna r. 1422 ozařovalo dlouhou řadu válečných vozů táborských a v nich veselé boží bojovníky, kteří se hnali, zpívajíce nábožné písně, bez oddechu za stopami nepřátel, nacházejíce často podle cesty poloztuhlé nešťastné uprchlíky, kteří mdlobou do sněhu byli poklesli a zvolna umírali. Mnohdy nalezali celé rodiny schoulené vedle skrovného majetku — zmrzlé. Časem dostihovala také lehká jízda malé tlupy Uhrů, kteréž ihned bez milosti porubala.

Také tento den minul, aniž dostihli Táboři vojsko královské; podařilo se jim to teprve následujícího dne u Habru.

Aby usnadnil útěk Sigmundův, postavil tu Pipo vojsko své na jednom pahorku a vztýčil korouhve na znamení, že hodlá podstoupiti bitvu s Tábory. Bratří, spatřivše konečně úhlavního nepřítele, hnali se úprkem do vrchu; válečný jejich křik, rachot bubnů a vřesk polních trub otřásl vzduchem a srdcem Uhrů, kteří, nedbajíce proseb a rozkazů Pipových, většinou koně své obrátili k útěku. Také král, kterýž se byl opodál za vojem Pipovým zastavil, ubíhal rychle dále, jakmile zaslechl vřavu válečnou. Prvním náběhem rozrazili Táboři šik nepřátelský, načež se dal i zbytek Uhrů na útěk; na pahorku zůstali pouze čeští a moravští páni s čeledí svou, snažíce se, aby postup Táborů zadrželi a tak Sigmundovi čas k útěku zjednali. Většina jich byla zabita, ostatní zajati; ale neobětovali se nadarmo: prchající král dostihl Německého Brodu.

Než ani v tomto pevném městě necítil se bezpečným. Zanechav tu pod velením Záviše Černého z Garbova nějaký počet českých a moravských pánů s částí svého lidu k sesílení měšťanstva, odtáhl s ostatním vojskem o půlnoci dále. Poněvadž most přes Sázavu pro všechny nestačil, dala se jízda uherská přes zamrzlou řeku; ale pod tíží koňstva a lidu prolomil se led a více než 548 mužů zahynulo v chladných vlnách.

Zatím dorazili Táboři k Německému Brodu a obklíčili město se všech stran. Za jitra pak 9. ledna otřásl se vzduch prudkou střelbou, jež z venčí i z hradeb městských zarachotila a celý den trvala. Následujícího dne jednáno o vzdání, ale za rokování toho dostali se Táboři neopatrností obyvatelstva do města a v ulicích jeho nastalo strašlivé krveprolití. Darmo snažil se Žižka učiniti přítrž zběsilému vraždění; podařilo se mu zachrániti pouze malou část měšťanstva, ženy a děti, pak české, moravské a polské pány, mezi nimi též Záviše Černého z Garbova.

Zajatci vyvedeni jsou z města a toto pak zapáleno. Po sedm let zůstal na to Brod pustým spáleništěm a dlouho po spálení jeho ohryzovali ještě na černých rumech psi a vlci nepohřbené mrtvoly.

Na vrbském jezeře.

Arabeska

Otokara Mokrého.

O polednách rozpálil se červencový den k plnému dusnému žáru. Seděl jsem v zahrádce hotelu na kardinalském náměstí v Celovci, pochutnávaje si na jahodách, jichž svěží červeň rděla se pod bezúhonnou úbělí cukru jako nach alpské růže na hrbolaté ploše sněžného pole. Smělý to obraz — ale bude mi dojista prominut, sdělím-li, že přibyl jsem před chvilkou teprve z Běláku, pln živých ještě upomínek na divoce rozervané stráně Dobrače, kde přísný skalní duch choulí se v hermelín věčného sněhu.

„Kdy odjíždí parník na vrbské jezero?“ otázal jsem se sklepníka, přerušiv jej v odpolední siestě, jíž oddával se, plaše marně bílým ubrouskem sen od umdlených víček.

„Jest právě nejvyšší čas; loď odpluje přesně o druhé!“

I přes toto upřímné upozornění plížil jsem se jen zvolna v plném žáru slunečním širokými, liduprázdnými ulicemi hlavního města Korutan, až dospěl jsem konečně ku přístavišti. Zde nepanoval ani z daleka čilý onen ruch, jenž značívá místa podobná; ve chvíli odjezdu byl jsem téměř sám na parníku.

Po obou vysokých březích umělého průplavu, který spojuje Celovec s hladinou jezerní, rozepjato bylo ve schřadlé, vyhořelé trávě prádlo všech možných druhů a barev. Čas ob čas vynořila se vysoce podkasaná postava ženská, kropíc hrubé, šedé tkanivo režného plátna; v zápětí za ní vyrojilo se klubko dětí, které brodily se jako mladé volavky dlouhými hubenými nohami na břehu v bahně. Nepěkná ta štaffáže hodila se ostatně dobře k jednotvárnému průplavu, jehož mělkým řečištěm, porostlým zaprášenými sítinami a smutnou bahenní přesličkou, bral se parník líně, nesměle ku předu.

Seděl jsem na samé přídě a znaven umrtvující nudou jízdy byl bych málem ukolébal se do spánku, kdyby nebylo bývalo ostrého větříku, jenž vanul mi přímo do žhavých líci od nedaleké již hladiny jezerní.

Připluli jsme k zastávce na nejzazším předměstí, která bývá obyčejně pusta. Dnes stál zde však elegantní letní faeton tažený párem ohnivých běloušů. Z rudého aksamitového polštáře vyhoupla se mladá paní a současně vysadil sluha v bohaté livreji z kočáru hošíka as čtyrletého, jenž vesele hopkoval k lodnímu můstku. Šťastná náhoda uvedla dámu na protější sedadlo a měl jsem tedy lákavou příležitost pohlížeti jí přímo v tvář.

Zřel jsem před sebou lepý mladistvý zjev. Černá rouška odestřeného závoje — dáma byla oděna v hlubokém smutku — kmitala se zlatoplavým vlasem zahrávajícím v paprscích slunečních do duhových nuancí benátské červeně, této nejsvůdnější barvy ženských vrkočí. Kdykoliv zavlál větřík hebounkým florem ve vlasech, zdálo se, jakoby se to byla pohnula křídla smutečního motýla kolíbajícího se na vonných řasách stolistky.

Ve svěžím oválovém obličeji rysoval se něžný tupý nosík a pod jemně kresleným obrvím zářilo dvé velkých tmavomodrých očí, pro něž neměl bych jiného přirovnání, než ono, jímž obmýšlel starý básník vznešené bohyně, kdyby přirovnání to naivní svou případností nebylo tak přímo negalantním. Kyprá, ku stálému úsměvu pootevřená ústka s řadou „myších zoubků“ dovršovala ladný celek obličeje. Vzrůst nebyl bezvadným, ale svůdná plnosť tvarů nahražovala sálavě smyslným kouzlem zdánlivý tento nelad v kytici tolikerých půvabů.

V tomto pozorování uběhl mi zbytek nudné cesty a najednou rozklenul se pod blankytem oblohy blankyt nový, tmavomodrý a zářivý — usměvavá hladina vrbského jezera.

Vrbské pleso! Švarná královna Koroška, té tajuplné země jezer; obrovská perla, jež skanula s teskných zraků genia, když zasazoval sem do zimných těch skalin haluz odervanou od rozložitého kmene slovanského.

Nekonečná hladina jezerní rozkvítala v přísvitu slunečním celým vidmem pestrých barev — od luzné zeleně, jíž skvěly se mělké břehy poseté oblými kameny, které zářily z vody jako smaragdy — až ku tmavosiné rmuti nesmírné hlubiny, z níž vyrůstaly slizké, kosmaté vodní řasy. Se všech stran zhlížely se v jezerním zrcadle tmavá horská úbočí posetá bílými domky a letohrádky; na nejzazším pak obzoru vystupovaly z vod klikaté obrysy alpských olbřimů, přepásaných bílým pásem mračen, jež splývala tu i tam se sněžnými vrcholky v jedinou stříbroskvoucí báň.

Vypluli jsme do vod jezerních z nenadání, jako z přístaviště na vysoké moře. V oslňujícím dojmu prvního pohledu zapomněl jsem zcela na svůj vábný protějšek; pokochav se však jezerními půvaby, pozdvihl jsem hlavu skloněnou nad zábradlím.

Oči mé setkaly se s jejími; pohled ten byl však zimný, bezvýrazný. Mimoděk probudila se mi v mysli dávno zapadlá upomínka na jistý obraz, jejž uzřel jsem kdys v galeriích ufficijských. Byla to studie neznámého mistra, krásná dívčí hlava, jejíž oči, ať pohlížel jsem na ně s kterékoliv strany, vždy se na mne upíraly s prazvláštním mrazivě chladným výrazem.

Blížili jsme se k ostrůvku sv. Marie vrbské. Jakmile vynořil se z vodní tůně zelený prsten břehů ostrova, pozoroval jsem v obličeji spanilé sousedky jistou, ač ne příliš nápadnou změnu. Líce, omžené jemným nádechem mladé broskve, lehce sbledly a oko zdálo se těkati poněkud nepokojně; v dalším pozorování zabránil mně hustý černý závoj, smeknuvší se přes tvář, nevím zda úmyslně či laškovitou hrou ostrého větříku.

Hošík, jemuž nevěnovala dáma od svého příchodu pozornost téměř žádnou, prováděl zatím na parníku své divy. Vylézal na zábradlí spletené jen z tenké drátěné šňůry a prováděl zde akrobatické pokusy povážlivého rázu. Šílené dovádění jeho dospělo po chvilce tak daleko, že uznalo několik cestujících za vhodné, zakročiti již diplomaticky ve prospěch malého nezbedy.

Lhostejně pohledla na nás dáma, okřikla vlažně „Gustávka“ a pohřížila se v obvyklou nonchalancí. Kdo by jí byl při tom pohlédl do oka, byl by sklopil víčka před zvláštním jakýmsi, skoro nepříjemným žárem, doutnajícím pod čarokrásnou, hedvábnou brvou.

Loď dorazila k zastávce u villy .... ské. Dáma s hošíkem vystoupila na břeh, kde čekal již úslužný mladý zahradník, kloně se s úsměvem hluboko k zemi.

V brčálové trávě splývající s jezerní sítinou v jedinou tmavozelenou plochu vykasala paní tmavou robu. Při tom přidržela si koketně sněhobílý, skvostně vyšívaný spodní šat, z něhož při každém kroku vykukovaly černé střevíčky jako z oblačné clony. Kráčela sama stezičkou vedoucí březovým hájem po nízkém návrší, na němž stály proti sobě dvě elegantní villy ve švýcarském slohu.

Vzdálenost od jezera byla tak nepatrná a vzduch tak křišťálově průhledný, že neušel mi ani jediný pohyb sličné chůdkyně.

U mříže letohrádku se zastavila a postála chvilku držíc se roztržitě bronzové kliky dveří. Myslil jsem, že čeká na hošíka, jenž klusal ještě v zadu se zahradníkem.

Náhodou svezl se mi zrak ku ville druhé, jejíž vysoká okna, porostlá divokým vínem, rděla se do krvava v odpoledním slunci. Na balkoně, pod větvemi kvetoucích oleandrů rysovala se postava mladého muže, upírajícího lorgnonem ozbrojené oči v tu stranu, kde stála paní. Kýval jí vstříc důvěrným pozdravem. Obraz stával se stále matnějším, až zmizel mi jako vzdušný přelud uprostřed hladiny jezerní.

V nejbližší stanici Poreči vystoupil jsem na břeh, ač bylo původně mým úmyslem přeplouti celé jezero až k Verbě, kde soustřeďují se jako v ohnisku nejznamenitější půvaby čarovného plesa. Hlučné jindy místo, plné cizokrajných hostí, bylo osamělé, liduprázdné; sotva dovolal jsem se obsluhy v pusté verandě hostince, jehož překrásná poloha u samého jezera lákala mne k sobě svůdným kouzlem.

Dávno odkvetlá panička, zamyšlená jako sudička ve staré věži, upřádala u vedlejšího stolu všední punčochu rodinných svých osudů; jí po boku kašlal starý pán, pohlcuje zelenými brejlemi nejnovější číslo zuřivých „Freie Stimmen aus Kärnthen“; opodál pak oddávala se uvadlá slečna požitku chytání ryb na udici, zaměstnání to pro osoby nervosní zajisté zvláště vhodného.

Sousedství mé neposkytovalo tedy ničeho zajímavého — přirozeno, že myšlénky mé tonuly dosud v živém dojmu půvabné projížďky, a že z křivolaké jich směsice dral se do popředí obraz zvláště čarovný. Ač konejšil jsem rozvlněné nitro chladnými úvahami, předce vracel jsem se bludným okruhem myšlenkovým vždy do téhož myšlenkového středu.

Roztržitosti mé padl za oběť bílý chléb, jejž jsem zatím rozemílal, vrhaje drobty do jezera, kde soustředilo se pak přede mnou jako na povel plaché, mlčelivé obyvatelstvo vodní tůně. Snivý zrak můj vbodl se v pestrý ten rej světlezelených ryb a rybek všech tvarů a druhů zápolících ve vlnách o bídnou kořisť a jen časem vytrhla mne z lethargického přemýšlení některá ze zakletých těch rusálek, přesmeknouc se růžovou ploutví přes lesklé vodní zrcadlo. Připadal jsem si jako zasmušilý Verneův kapitán Nemo, pohlížející u oken svého Nautilu do tajemné hlubiny.

Tu ozval se u vchodu do verandy chraplavý hlas prozpěvující tesknou jakousi slovinskou písničku. Byla to neznámá stařenka, jejíž zuboženou postavu halil obvyklý kroj korutanských venkovanek, široká černá sukně, pestře květovaný život s bílými rukávy od režné košile. Hlava byla v týle obvázána strakatým šátkem, vybíhajícím nad ušima v ostré dva cípy a pokryta nízkým kulatým kloboučkem s dlouhými pentlemi. Zvláštní tato ozdoba hlavy dodává stařenám korutanským, jichž rysy jsou samy o sobě neobyčejně přísné a vrásčité, nepříjemný jakýsi, mnohdy i démonicky příšerný ráz.

Vidouc mne samotného — nudný můj trojlístek zmizel již dříve — přistoupila ke mně a počala mi cosi povídati, provázejíc svá slova živými posuňky. Sebrav veškeré své vědomosti korutanského podřečí, srozuměl jsem konečně, že jedná se tu o obrovskou rybu, kterouž vylovil syn její na protějším břehu. Stařena nabízela mi loďku, abych jel se podívati na zvláštní ten, nikdy zde v podobné velikosti prý nevídaný zjev vrbského sliče. Po krátkém váhání rozhodly se myšlénky mé, bloudící bez toho kdesi na druhém břehu, k podivné té pouti a v zápětí na to brázdila již hybká lodice větrem rozčeřenou hladinu jezera.

Dorazili jsme ku břehu. Velké množství diváků — nejvíce děvčat z okolních vesnic obklopovalo Leviathana, jenž zabloudil do nevodu a zarýval se tam nyní nestvůrnou hlavou, šlehaje obrovskými ploutvemi konopnou mříži svého vězení. Šťastný rybář — mladík štíhlé postavy a neobyčejně sličných, ač značně pobledlých lící, snažil se vyprostiti netvora z těsných okovů, což působilo mu ovšem značné obtíže. Pohlížeje na poslední zápas samorostlé síly přírodní nespozoroval jsem zprvu, že rozmnožil se hlouček diváků o nové dva příchozí. Proto bylo překvapení mé tím větší, když, odvrátiv konečně zraky od unavujícího divadla, uzřel jsem před sebou krásnou paní z parníku. Stála zde opřena o rámě mladého muže, jehož rysy připadaly mi tak známými, jako bych je byl nedávno teprve zahledl. Rybář byl obrácen zády k polokruhu diváků, takže nemohla dáma spatřiti jeho tvář. Když ukončil obtížnou práci a uzavřel konečně sliče v těsném lodním prostoru, rozhledl se kolem rozjasněným poněkud okem. Sotva však setkal se zrak jeho s okem mladé paní, shasnul náhle, jako jiskra ve chladné hlubině. Také obličej dámy změnil se náhle velmi nápadně a svěží broskvová pleť pobledla zase, jako by bylo na ni napadlo sněhu. V oku jejím vyšlehla opět ta tajuplná odpolední jiskra.

Paní přimkla se těsněji ku svému průvodci a zmizela s ním chvatně pod svislými haluzemi stříbrných topolů, jichž obemšené kmeny řadily se opodál v tmavostinnou alej. Zvláštní tato příhoda mne značně rozčilila, nezbývalo však mnoho času k přemítání; vystupovalyť již na dalekém obzoru jezerním lehké obláčky bílého dýmu, zvěstující, že blíží se již parník od Verby.

Přeplul jsem se stařenou a se sličem do Poreče a zaujal odpolední své místo. Tichá hladina jezerní zhřívala se v západním slunci; šťavnatá zeleň vysokých břehů, obrážejících se na dně, kouzlila v tajůplné hlubině rozmanité světelné přeludy, jež přibíraly na se bájnou podobu zakletých hradů a pohádkových rusalčiných lesů, v jichž tmavém klínu scházela toliko leknínem ověnčená mladistvá oběť.

Unášen na křídlech zlatých snů a bájí pohlížel jsem u vytržení do hlubiny. Divnou náhodou vyrušil mne zase ze sladkého snění chraptivý hlas divné stařeny. Mrzut obrátil jsem se k ní, chtěje ji odbyti novým dárkem.

„Dobrý večer, milý pane,“ pravila. „Nemějte mi za zlé, že vás vytrhuji z myšlenek, ale nemohu vás propustiti do daleké ciziny bez jistého sdělení, které vás bude dojista zajímati. Poznal jste dnes mého syna, a viděla jsem, že všiml jste si bedlivě té dámy, jež namanula se náhodou ku šťastné kořisti, kterou odvážím právě do Celovce. Netušil byste, že za tou ženou, šlechtičnou z Aicheldorfu, skrývá se prostá Micika Dolenjská ze sv. Marie při Vrbském jezeře. Před krátkým časem ještě prajednoduchá vesnická dívka, nyní spanštilá hrdopýška nevědoucí sama, jak by po velkopansku měla krčiti nosík. Nebohý můj Janko, co navzdychal a natoužil se po daremné dívčici! A ještě teď plíží se mi tak bledý, tak uvadlý, že obávám se věru, aby neskočil do jezera, které obvyklou svou každoroční oběť letos ještě nepohltilo. — Povím vám, jak se vše stalo. — Poslala jsem jednou Miciku do villy s růžovými kapříky, které nachytal můj Janko. — Kleta budiž ta osudná chvíle! Starému pánu z Aicheldorfu zalíbila se Micika hned na ponejprv; uhranula jej bezpochyby tím svým utrejchovým modrým okem. Jisto jest, že od té doby nosila Micika každodenně do zámku čerstvé kapříky. Konec konců bylo, že stala se paní z Aicheldorfu. Ale rybičky nesvědčily patrně starému pánovi, zemřelť brzy po svatbě — bez poslední vůle. Zůstavil ale hrdopýšce přece něco — čtyrletého hošíka z prvního manželství, který je jediným dědicem rozsáhlých statků. Ten je ovšem nepohodlnou překážkou sňatku, do něhož by ta čarodějka nejraději vstoupila s mladým majitelem protější villy, z které nepatří mu ale — mezi námi řečeno — již ani ta nejbídnější lať.“

Stařena provázela chroptivým, cynickým smíchem kruté své vypravování, jímž přetrhla mi rázem celou tu smělou osnovu čarovábných snů o spanilém odpoledním zjevu. Mám zvláštní nehodu, že musí mi spadnouti bělmo s očí vždy v okamžik, když hroužím právě nejžhavěji zrak do slunného jasna vysněného ideálu.

* * *

Román Lutnových.

Novella

od

Jana Liera.

(Pokrač.)

Mimořádně teplé polední slunce za jasného únorového dne ohřívalo panu Jindrovi čtvereční loket plyše, tvořící jeho zimní vestu.

Stoje ve vratech svého hostince, dozíral k válení sudů do sklepa. Nespouštěl při tom ulici se zřetele, vytahoval stále z levé i pravé kapsy obě ruce, nucené sahati po čepičce k pozdravům hojným a co do jakosti přerozdílným.

Adjunkt Holub, přicházející k obědu, zastavil se u svého stravovatele, bavil se pozorováním čepičky hostinského a hádal z pozdravu na důstojnost kolemjdoucího.

Čtvernásobné zatřepání se čepičky páně Jindrovy přimělo Holuba, aby se ohlédl, komu hostinský vzdává poctu tak důkladnou.

Spatřil v povzdálí důstojnický sbor božíhodové městské armády, v jehož čele šoural se shrbený starý pán, připomínající živě operetní reky směšnosti.

„Toť pan Cípek!?“ tázal se adjunkt, přiblíživ se k hostinskému.

„Arciť! Nejstarší setník, vzor měšťana. Takových aby bylo! Pohleďte na statečného muže: Čtyřicet let již slouží u sboru a posaváde stojí věrně k praporu našeho města, ač po dlouhou dobu sotva že šavli může utáhnouti. Ale jde přece, nutí se, vzdal se všeho mimo setnictví a jak náš trubač pod okny mu zatroubí, vstane a za hodinu jej máte na místě. Ctí sebe a nás; vždyť každého slzy musí políti, když hledí na tuto občanskou horlivost!“

„Trošinku vrávorá z kroku. Jeden, dva — — tři, je — den — dva, tři. Šlaka! Ti daleko za takovým vůdcem nedorazí a také ne příliš záhy!“

„Snad má tančiti jako vy? Starý muž —“

Dvéře jídelny zapadly do zámku.

Oba v průjezdě stojící muži se ohlédli a spatřili pana Lutnu, vycházejícího s růžovým obličejem a svítícíma očima.

Mlčky se pozdravili na vzájem s adjunktem, kterýž nečekal ani na dokončení řeči páně Jindrovy a otočiv se na podpatku zaměřil do vnitř hostince.

„Po těch mladých lidech není pranic,“ bručel pan Jindra. „Naše zvedenost v nich není, příteli! Nu, jakž zachutnalo vám konečně moje víno?“

„Dobré,“ připouštěl pan Lutna, zapínaje se do zimníka.

„Jinaké než „u rukavice“. Však jste se u mne spravil! Hněte rukou a utrhnete skálu, vyskočte na hory a zazpívejte si s nich, až se lesy budou třásti, chyťte si do náručí nejšvarnější dívčinu a ona vám neuteče — hehehé — však my také víme, proč se omlazujete — hehehé —“

„Co jste mluvil s — tímtoc?“ přerušil pan Lutna šprýmy hostinského a vrtnul hlavou na zad směrem k jídelně.

„S adjunktem? Hovořili jsme o našem sboru.“

„Mhm. Také mám o sboru mnoho rozprávek.“

„Jaké?“

„Eh, — někteří mne kandidují za majora a toť se ví, — spolu do městské rady,“ sděloval pan Lutna povržlivě.

„Vás!? Tedy s Cípka sešlo?“

„Prosím vás, kde jste propil rozum? Cípek! Slaboch, nemluva, špitálník, — Cípek majorem! Ať si hledají někoho jiného. Já nevezmu žádný úřad víc na sebe. Divadlo mi sahá až po uši. Pak si mám ještě naložiti sbor na bedra a sednouti do vosího hnízda, do městské rady?! Ne, příteli, neznáte mne. Ručím vám za sebe.“

„Nu, proč byste se na dobro odříkal?“

„Neodříkám se ničeho, poněvadž po ničem netoužím! Dušek, Fanta, Cípek mohou si nohy uběhati a plíce vymluviti, aby sehnali majora. Rozumí se samo sebou, že každý chce jím býti sám. Pomyslete si, ti tři! Jeden poloviční bankrotář, druhý přistěhovalý soused z otce baráčníka, třetí invalida s jednou nohou v hrobě! Ale nechť se rozdělí! Já sedím klidně za svými kamny a nedám se žádnými prosbami na klouzačku vylákati!“

„Právě šli kolem všichni tři, byl s nimi ještě auditor Petříček.“

„Šli? Kam?“ Pan Lutna vyběhl před vrata a zahlédl důstojnictvo zatáčející do kostelní ulice.

„Jsou zadní vrata otevřena?“ tázal se kvapně hostinského. „Rozpomínám se, že mám doma nutné řízení, musím nejkratší cestou —“

Přes dvůr, a postranními uličkami, brodě se blátem a skákaje přes strouhy ubíhal pan Lutna domů.

„Doroto!“ vyrazil ze sebe jedva dechu popadaje. „Otevři parádní pokoj, vyndej mi frak, vykartáčuj —“

„I ty moje spasení! Milostivý pán se koupal v blátě! Celé šaty až po krk pokáleny —“

„Převleknu se tedy celý. Rychle, mlč a leť! Počkej. Řekni pánům, až přijdou, aby měli na okamžik strpení.“

„Už jdou.“

Na tváři páně Lutnově rozhostil se rajský úsměv; po schodech vzhůru břinkaly šavle a ozývalo se chrchlání, supění, hekání.

V parádním pokoji bylo důstojníkům zima; pan Cípek usedl a třepal se ve svém stejnokroji, Fanta si svlekl rukavice, dýchal si do dlaní a přecházeje zdvihal nohy do výšky, pan Dušek si uvázal kolem krku opětně šál sňatý v předsíni a pan Petříček prohlížel kamna.

Za chvíli, v chladném pokoji nevalně příjemnou, vešel domácí pán.

Deputace postavila se před ním do šiku, salutovala a nejstarší setník pokročil ku předu. Uchopiv oběma rukama pravici páně Lutnovu, potřásal jí mocně; kývaje nazíral mu dobrácky do očí a neříkal nic. Všichni byli dojati.

Ctihodný nejstarší setník obrátil se a pokynul jednomu ze svých soudruhů.

„Kmotře Dušku, řekněte to.“

Pan setník Dušek, vybídnutý vůdcem deputace, vylíčil nehledanými slovy bolestnou osiřelost sboru po resignaci páně Šimerkově a pokračoval:

„— okamžitě zakotvilo se v našem sboru nezvratné přesvědčení, že jen vaše poctivá a silná ruka, drahý příteli a ctěný soudruhu ve zbrani, spůsobilá jest uchopiti se velitelské berly nad námi. Jménem deputace vyslané k vám prosím a vybízím vás: Buďtež naším majorem! A poněvadž poměr našeho sboru k obci v příčině majetku střelnice a pivovaru vyžaduje nezbytně, aby náš vůdce zasedal v městské radě, jakož bylo od pradávna a musí býti zase, prosíme vás dále: Nezamítejte kandidaturu při blízkých volbách do rady, a buďte jist, že za vás při volbě budeme státi všichni jako jeden muž.“

„Pánové! Pohnut hluboce vaší důvěrou, nemohu se vám tajiti s přiznáním, že cítím se nejméně povolaným vedle vás, mužů a důstojníků jednak starších, jinak zasloužilejších —“

„Inu, což! Mně to nabízeli,“ vpadl pan Dušek Lutnovi do řeči. „A Cípkovi a Fantovi také. Ale když jeden nemůže proto a druhý pro ono, tak vidíte —“

Pan Lutna se dal konečně obměkčiti a pozval deputaci jakož i veškeré důstojnictvo k veřejnému osvědčení své obětavosti při víně s dobrými zákuskami k Jindrům.

„Abych nezapomněl,“ rozmyslil se při loučení pan Fanta, ukazuje uzlík na svém porte-épée. „Děvčata strojí domácí maškarní věneček a jsou v nesnázích o vzorky; žádali jsme z divadla kostumní obrázky, avšak tam nám nechtí vyhověti — —“

„Jak že? Nechtí!“ ztrnul pan Lutna. „Nu počkejte, já na ně dupnu a vy dostanete celý archiv. V okamžiku pošlu Dorotu s dopisem k řediteli.“

„Neposýlejte. Děvčata mají dnes po obědě poradu a již jsme umluvili, aby se mladý Cípek u vás přihlásil o psaní, s nímž hned zajde k řediteli a obrázky přinese.“

„Bude mi vítán.“

Naškrtnuv rychle důtklivé vybídnutí řiditelovi, jal se pan Lutna prohlížeti skvělou perspektivou skrze radovství a majorství do budoucna.

Předivo blaživých snů protrhla prosaická slova Dorotina.

„Milostivý pán čeká na oběd? Není žádný. Jindy jsem se mohla opatřiti, dostávala jsem na měsíc napřed, později na týden, od nedávna na den a dnes neviděla jsem ještě ani haléře.“

„Jedl jsem již,“ odbýval pan Lutna služku. „Pro sebe si něco kup, zde máš peníze. — A což — Zdenka?“

„Ó, — slečinka nedbá. Obědvala i večeřela již častěji někde jinde, když doma bylo na mále neb nic. Nežádá si vůbec ničeho a kdyby milostivý pán viděl ty krásné šaty, kterých má nyní plné jarmary! Však byla chuděrka již notně sešlá, než si počala sama na sebe něco řiditi.“

„Dobrá, dobrá!“ kasal se pan Lutna.

„Račte prominouti. Mluvím-li o šatech, nesmím zapomenouti, že krejčí si naříká; jindy prý měl o novém roce peníze na stole, spolehl se letos opět a je v nesnázích.“

„Až přijde zase — nechť mi zde zanechá účet.“

Nemile vzrušen vstal; vyhledal si klíče ku své pokladně a otvíral ji zvolna vzdychaje a potřásaje hlavou.

Sáhl do trésoru, pohrabal se v několika velikých tobolkách a hodiv jimi nazpět do pokladny rozběhl se dlouhými kroky po pokoji.

„Za prvé: Lednové a únorové kupony veskrze odstříhány a vyměněny,“ odpočítával na prstech, „za druhé: Příští nájem ze statku dojde až v dubnu; za třetí: Činže z domu přijata před čtrnácti dny a ze všeho nemám vindry! Nepamatuji něco takového! Kam se mi peníze rozkutálely?“

Zastavil se u okna; počítal v duchu.

Dorota vešla s uhlím. Přikládajíc do kamen spustila znovu: „Pan městský berní vzkázal také pěkné poručení, aby milostivý pán dále již na daně nezapomínal.“

Po odchodu služky přebíral se pan Lutna opětně v portefeuillech pokladních.

„Jak z této strašné tísně vyváznouti!? Novoroční účty, daně, pozejtří hostina u Jindrů, Atanasii jsem objednal nové šaty do „Magelony“ a slíbil pětistové do — tentoc — úhrnem čtrnáct set zlatých, přiražme domácí potřeby, nepředvídané výdaje, novou majorskou uniformu a tři tisíce nestačí — —! Půjčku? Na usedlost? Na směnku? Ne, pro živý svět ne! Mráz mne obchází, pomyslím-li, jak by mne po městě roznesli, jak by poručenský úřad ihned mne podezříval a strachoval se o peníze Zdenčiny. Tu leží, všechny, rovných sedmdesát tisíc, nechybí krejcaru. Skontrujte mne! Posud na mne v příčině účtů neuhodili, nevěděl bych také proč? Mohu papíry lombardovati, nezní na jméno a komu sejde na tom, chovám-li část z nich v některé pražské pokladně nebo v této? Ale, — jsou to papíry — — Zdenčiny!“

Pan Lutna pohřížil ruce do hlubin svých prázdných kapes, a svěsil hlavu —

Dvéře vrzly.

„Je zde plátenice s krásným plátnem,“ oznamovala Dorota vstrčivši hlavu do pokoje. „Potřebujeme kus pro Zdenku na prádlo, máť všechno již rozsypané. Musíte koupiti, milostivý pane, a koupíte dobře. Žena dá zboží lacino.“

„Vyhoď ji!“

„Lombarduju!“ rozhodl se po té pan Lutna. „Na zkrácení Zdenky nepomýšlím, mé svědomí jest čisté. A kdyby se událo jaké neštěstí, ručím jí svou usedlostí. Basta.“

Zaklepání na dvéře vyděsilo jej při pečetění cenné zásylky. Zblednuv poněkud, vytřeštil oči na dvéře.

„Ach!“ oddechl si vítaje posuňkem mladého Cípka. „Panáček si přichází pro list. Zde, vezměte a pořiďte šťastně. S bohem, rádo se stalo, s bohem —“

Mladý pán odešel poněkud užaslý. Byl student z Prahy, nejmladší z dětí svého otce, jediný syn, mazlíček rodiny a uvyklý rozložiti se u každého na křeslo, odfukovati na pravo, na levo oblaky z cigaret a snášeti laskavě obdiv bodrých venkovanů. Ale pan Lutna? Nevybídl ho, aby usedl, neotázal se ho ani na zdraví ani na počasí, ani odkud má svoji překrásnou kravatu, vzorkovanou chrousty jako myši velikými, nedal si nic imponujícího říci basovým hlasem, v němž se mladý pan Cípek ve společnosti cvičíval a neběžel honem pro Zdenku, aby přišla zardíti se před spanilým mladíkem.

Divný pán, starý, leč na svá leta nedosti uhlazený.

Odsoudiv cestou k řediteli otce Zdenčina, brousil zpáteční cestou svůj úsudek na chatrnosti sbírky, již nesl.

„Škoda mých lakýrek a vašich nadějí, děvčata,“ oznamoval, vcházeje s balíkem v ruce do mateřského salonu. „Malý výběr, zastaralé věci.“

Položiv balík na stůl mezi dívky, jež přes všechno hanění zmocnily se balíku jako děti o štědrý večer kornoutů, přistoupil k zrcadlu a rovnal si svou pokřivenou chroustovou kravatu i sčísal si do čela vlasy, utrpěvší kloboukem. Liboval si v nízkém čele a dopouštěl své lebce, aby prorážela z vlasů pouze třícentimetrovým proužkem nad očima a nad dlouhým nosem.

„Počkejte na mne,“ hovořil, „poradím vám trošinku. Co jste dělaly do mého příchodu?“

„Spisovaly jsme listinu hostí,“ sdělovala Rezi Cípkova, přebírající se v kupě obrázků, jež v neladné směsi stůl pokrývaly a na něž nyní divadelní figuriny pršely.

Osm ženských rук vyhazovalo listy, křižovalo se přes stůl a čtvero starostmi stížených rozehřatých dívčích hlav sklánělo a kývalo se na obrázky v horečném chvatu.

„Listinu? — Sem s ní,“ vybízel mladý pán, odstoupiv od zrcadla a zdržev se ještě na okamžení k poslednímu znaleckému pohledu, jejž věnoval své kráse.

‚Cípkova, Cípek, Fantovi, Roubíčkovi a tak dále — hm, Duškovi, — hm — hm — hm,“ provázel švihák přebíhání listiny. „Dobrá, — těším se, — hm, nu, může být, — neškodí, — vítána —“

„Co to zobrazuje?“ tázala se Ida Petříčkova družek, držíc chvíli již velký list v ruce.

Dívky sestrčily hlavy a nevěděly.

„Mexikánku!“ vykládal mladý pán, nahlédnuv dívkám přes ramena. „Slušelo by vám, kdybyste byla tmavá brunetka.“

„A což toto?“ ptala se Rezi.

„Španělská šlechtična ze středověku.“

„Odlož! Přílišně škrobené. Dále, dále,“ hartusily družky.

„Ale slečinky, poslyšte,“ ozval se Vojtěch Cípek jun., „třicet a několik jmen, až na malé výminky dobrých. Některé bych přece vynechal a jiné připsal. Ku příkladu: Fany Kratochvílovou. A především: Zdenku Lutnovou —“

„Zdenku?“ vyhrklo souhlasně z úst dámského sboru. Berta Roubíčkova se chechtala, Jula Petříčkova se vzpřímila a vrhla na Vojtěcha pohled, plný tázavého úžasu, Růžena Petříčkova se zamyslila a sestra navrhovatele, slečna Rezi, vyhrnula rty.

„Ano, dceru pana Lutny, vaši družku, milou přítelkyni.“

„Moji ne,“ odpírala Rezi.

„Nikdy!“ zvolala Ida, zralá dcera Petříčkových, seniorka poradního sboru, shromážděného u Cípků.

„Nikdy!“ opakoval Vojtěch ironicky. „Nikdy jste nebyly nerozlučné družky, nikdy jste si nestrojily svačiny a nikdy jste si nenavinovaly vzájemně vlasy na papilloty. Zde v tomto pokoji jsme si hráli na slepou bábu i na zástavy a jak jste se jí a mně smály, když jsme se červenali při výkupu hubičkou. Však bych nyní neutekl před políbením, tehdy jsem byl ovšem nezkušený jinoch, je tomu hned pět roků — blahé zpomínky z mládí,“ vzdychl si závěrkem dvacítiletý lev.

„Také jsem ji jmenovala,“ řekla Berta. „Uhlasovaly mne, s divadelnicí prý není žádného přátelství —“

„Kocourkovské rozpaky! Já vím, že by mnohá z vás ráda byla na jejím místě.“

„Neurážej,“ napomínala Rezi, „a pamatuj se! Pozveme-li Zdenku, pohoršíme celou společnost.“

„Naopak,“ hájil se mladík. „S herečkou získá náš věneček na pikantnosti.“

„Pak si již můžeme pozvat celé divadlo a samy zůstati doma!“ durdila se Ida.

„Neplašte se děti,“ mírnil Vojtěch. „Uznávaje vaši předpojatost, neradím vám, abyste zvaly herečky. Ale u Zdenky musíte od herečky rozlišovati měšťanskou dceru a svoji přítelkyni.“

„My Zdenku neurazíme, poněvadž jí nemůže nikdo ublížiti. Učinila tak sama,“ namítala Rezi.

„Ach což na tom, má-li o lásku více neb dříve než ty,“ řekl Vojtěch sestře. „Herečce musíte přáti více svobody.“

„Čistá volnost v nemravech,“ ušklíbla se Ida.

„Děvčete, které se v neslýchaných nedbalkách ukazuje celému světu, musíme se zříci,“ odsekla Rezi, podrážděna bratrovou urážkou.

„V nedbalkách? Kdy?“ zhrozila se Ida.

„Předevčírem. Dávala se „Andrea“, v níž Zdenka hrála Stellu,“ vypravovala Růžena.

„Baletku,“ dodávala Rezi, „v takovýchhle kraťounkých sukýnkách a na jevišti se převlékala!“

„Je-li možná! A já jsem nebyla v divadle!“ vyklouzlo Bertě z dychtivých rtů.

„Děkujte svému anděli strážci. My jsme byly jako když nás krví poleje,“ líčila svoje útrapy Rezi. „Nechtěly jsme ani svým očím věřiti, jak vám Zdenka v druhém jednání přitančila na jeviště a zrovna do společnosti nestoudných mužských. Pila s nimi a žertovala a mluvila, až se nám dech tajil! Já jsem se chtěla do země propadnouti, matinka spráskla ruce, Růženě se páni smáli, že chtěla utéci —“

„Ó prosím,“ odmlouvala zhurta Růžena. „Mně se nikdo nesmál, poněvadž se nechovám v divadle, jako bych byla ze vsi. Já jsem neutíkala, já jsem jednoduše vstala, abych lépe —“

Dívka se zarazila a pohlédla plaše na mladého pána.

„Abyste lépe viděla,“ dodal Vojtěch se smíchem. „Bravo! Vy jste se všechny krčily a pó očku pokukovaly. Bravo!“ tleskal mladík a poskakoval.

„Fuj!“ zakřikla Rezi prostořekého bratra.

„Komu to svědčí? Mně nebo Zdence?!“ otázal se Vojtěch, přistoupiv hrozivě ku sestře.

„Rozděl se s ní. Hanba! Viděla jsem dobře, jak jsi dole v parketu nespustil kukátko s očí.“

„Přiznávám se,“ trval mladík směle na svém, „že mi není často přáno, obdivovati se tak svěžím, krásným — — zjevům a pružné plastičnosti —“

Slečna Ida si zakryla uši. Rezi se vrhla na obrázky, Růžena si tiše prozpěvovala a Berta se smála.

„Děvčata, pomozte mi!“ volala Rezi, sbírajíc figuriny. „Odstěhujeme se do mého pokoje a zavřeme se. Ty se nás neopovažuj vytrhovati,“ čepýřila se Rezi na bratra.

„Račte prominouti, ctěné dámy,“ omlouval se Vojtěch a položil se tělem na obrázky po stole. „Nevyháním vás a prosím, abyste nebyly rozhořčeny důvěrností svého spolužáka, jenž s vámi vyrostl a vždycky po přátelsku upřímně směl promluviti. Není-li vám žertovný tón vhod, budu o všem pojednávati vážně! Dámám učiním vše po vůli, zejmena jsou-li mi tak milé a známé jako vy, slečny.“

„Nech toho,“ zdržovala Růžena rozkvašenou Idu, odnášející hrst obrázků, jež Vojtěchovi pod rukou vytáhla.

„Snad nechceš se do opravdy učiniti směšnou,“ škádlila Berta Rezi.

„Budiž,“ rozhodla sestra Vojtěchova. „Zmíníš-li se však o Zdence a o nás ještě jednou podobným spůsobem, pak — pak — uvidíš!“

„Zmíním se o Zdence.“

„Pojďme,“ utrhla se Ida.

„Ó, nebojte se, moje zlatá! Nebudu se dotýkati bolestí, jež spůsobila Zdenka svým časem některým dobrým přítelkyním svým úspěchem jakožto Nanynka z Květin,“ smál se mladík.

„Ale, Vojtěše!!“ křižovala se Rezi.

„Ne, o tom ani neceknu. Ale povím vám, jak závist pronásleduje Zdenku i na dále. Stellu nemohla sehráti ani Trojanova ani Michalcova z podstatných důvodů, které by se byly v předepsané toilettě Stelly diváctvu zjevily —“

„Zas již!?“ horšila se Rezi.

„Hněvaly se proto,“ pokračoval mladík, mávnuv rukou. „Jsou vůbec i s Kochanovskou rozzlobeny a žárlivy na vavříny Zdenčiny, jíž spůsobí zlého co a kde mohou. Poněvadž znaly její neostřílenost —“

„Skutečně?“ ozvala se pokušitelsky Berta.

„— a její pochopitelnou ostýchavost před obecenstvem rodného města,“ mluvil Vojtěch dále, „opatřily jí úlohu Stelly. Bránila se, něčí přímluvou však pohnuta ještě v čas, aby svolila, a zášti hereček věru že špatně jim posloužilo, zjednavši Zdence příležitost k působivému vystoupení a nám mužům vzácný poži —“

„Psst!“ velela Rezi, stojící na stráži před bratrovými ústy.

„Ostatně na tom nesejde. Prosím, na pražském divadle hraje Stellu také naivní milovnice,“ poučoval Vojtěch.

„My se nemusíme ve všem po Praze opičiti,“ podotkla Ida.

„Jen v něčem bych si toho přál, ke cti našeho města a ke cti vaší, mé dámy. Povzneste se nad vesnické stanovisko naší měšťanské společnosti vůči hercům a nechcete-li se těšiti z jejich společnosti jako se děje jinde, přijměte je do svého kruhu aspoň z vážnosti k umění a z lidskosti. Tak posloužíte i jim a nemusíte se obávati, že by vaši důvěru zklamali. Naopak, přiučíte se něčemu, poznáte obratnost, jistotu a prospěch volnosti v chování a v řeči, kteréž podnes mezi námi jsou hanebně nezáživné.“

Dívky byly zaraženy prudkými slovy mladíka, z něhož vyrazila nevrlost nastřádaná v předcházející scéně. Berta se pokradmu ostatním třem posmívala.

„Herečky mezi vás nenáleží. Přijmete pak mezi sebe pradleny, kuchařky a šičky? Rezi mluv!“ pokračoval mladík.

„Také ne,“ odvětila sestra.

„Pak tužku sem! Seškrtám vám listinu na tucet mužských jmen. Polovička děvčat zde uvedených zaměstnává se vařením, čtvrtina šije a zbytek pere.“

„Dovolte,“ reptala Ida. „Mluvíte o dcerách slušných rodin.“

„Slečna připustí, abych považoval Zdenku za dívku ze slušného domu, dceru našeho známého a váženého měšťana Lutny, vaši — s dovolením — krásnou, roztomilou a láskyhodnou přítelkyni.“

„Inu, Vojtěch má z hruba pravdu,“ svědčila Růžena.

„Což jsem nemluvila podobně?“ vytýkala družkám Berta.

„Dva hlasy pro, já také: Tři proti dvěma. Většina. Zdenka bude pozvána,“ pravil Vojtěch.

„Herečka žádná!“ tvrdila Ida.

„Rozmyslíme se ještě,“ odbývala Rezi bratra.

„Pojedu pro ni sám,“ křičel Vojtěch, nezvyklý odporu. „Jakmile Zdenka sejde s jeviště a svlékne herečku, jest Zdenkou, tak dobře jako ty Rezi slečnou Cípkovou, když sejmeš zástěru a omeješ si s prstů povidla.“

„V zaměstnání bývá rozdíl,“ odsekla Rezi. „O svých hostech si my rozhodneme.“

„Neračte se tudíž dále na mé spolupůsobení bezpečiti. Dejte mi figuriny, odnesu si je, odkud jsem je přinesl —“

„Ne, ne,“ bránila Berta. „Já Zdenku pozvu.“

„Já také,“ hlásila se Růžena. „Prosím vás, Vojtěše, nechte nám obrázky!“ dodávala lichotivě.

„Nu, — pozvemež tedy panu bratrovi slečnu Lutnovou,“ ušklíbla se Rezi. „Sice nás rozkřičí za hloupé husičky a ke všemu vyvede nějaký nerozum.“

„A co si počnete, přijde-li vám Zdenka v obleku Stelly!?“ vzdychla si slečna Ida.

„Ach, o to by nebylo,“ mínila Růžena. „Třeba však uvážiti, že pozveme také pana Holuba.“

„Adjunkta! Tak jest!“ zvolaly Rezi, Berta, Ida jedním dechem.

„Jak nám potom bude, až se mezi námi bude točiti Stella s adjunktem!“ děsila se Ida.

„Já ji už vidím,“ dotvrzovala Rezi, „v sukénkách, že by jimi slepici nepřikryl, dekoletovanou a jak se rozumí samo sebou, dovádějící s adjunktem! Vojtěše, bojím se, obchází mne hrůza!“

„Nestrachuj se, milá sestřičko. Zdenka ví, kam a jak se má ustrojiti. Učiníte jí vděk; možno že také adjunktovi —“

„Jistě,“ tvrdily dívky.

„A on z vděčnosti vás provede všechny kolem,“ ubezpečoval apodikticky Vojtěch. „A nezavdá vám příčiny k závisti, jíž se někdy už napřed oddáváte.“

„Já o něho nedbám,“ zpívala Ida.

„Mně je lhostejný jako ty, nezdvořáku,“ pýřila se Rezi.

„Dosti již planého zaříkání,“ velela Berta, zakrývajíc rukama ústa Růženy, kteráž se také strojila k nějaké formální průpovídce. „Čas kvapí, za týden musí obleky seděti na nás.“

„Rychle, rychle!“ rozpomenuly se dívky a vrhly se znovu na obrázky.

„Příliš jednoduché.“

„— těžké —“

„— nezajímavé —“

„— zastaralé —“

„— svědčilo by dobře usedlé paní, nikoli mně!“ zněly úsudky.

„Nečaď nám do očí,“ broukla Rezi na Vojtěcha, rozloženého oběma lokty na stole a dýmajícího z cigarety.

„Vybereme si každá, ukážeme vám potom a poradíme se s učeným pánem, jehož moudrosti se věru musíme báti,“ prohodila jizlivě Ida.

„Vymaníte-li se z vlivu maloměstského vkusu, nebude mé rady potřebí,“ řekl Vojtěch, sebral své lokty, cigaretu, seznam hostí a sednuv si opodál k oknu, doplňoval listinu.

„Již jsem si vybrala!“ hlásala za chvíli Rezi.

„Co — co?“ štěbetaly ostatní.

„Vizte, čiperná maska.“

„Toť donna Juanita,“ upozorňovala Růžena.

„Arciť, Juanita,“ potvrzovala slečna Cípkova, kladouc do hlasu i pohledu otázku: „Což na tom?“

„Příliš drahé, moje ctěná,“ vytýkala Ida. „Stříbrné třásně —“

„Právě ty se mi líbí. Naproti tomu možno spořiti na hedvábí, živůt vystříhneme hloub, sukni učiníme těsnější —“

„Já volím zavřenou toilettu,“ řekla Ida, předkládajíc figurinu svého výběru.

„Zavřenou skutečně, až ke krku,“ smála se Rezi, „a šaty jdou jenom nad kolena!“

„Markytánka," vysvětlovala Berta Růženě, nahýbajíc se zvědavě přes stůl.

„Prodloužíme je!" odpovídala Ida. „Což třeba otrocky nápodobiti vzorek? Přidáme na dva prsty."

„Já nic nepřidám a nic neuberu," ozvala se Růžena, ukazujíc obrázek. „Tak a nejinak se vystrojím."

„Ale vždyť to pouhý koupací oblek do mořských lázní!" ustrnula Rezi.

„Pouhý? Prosím! Jednoduchý si mohu vybrati z „Bazaru". Ale čti jen nápis dole."

„Niniche," čtly družky z listu.

„Hádejte, čím já budu!?" vyzývala Berta, zakrývajíc rukou vysvětlení barvotisku, jejž do výšky zvedala.

„Snad ne!" podivila se Ida. „Miss Lurlina?"

„Chansonetka, hihihi," tušila Rezi.

„Bude choditi po provaze," soudila Růžena.

„Nic takového, tunisská židovka," vysvětlovala slečna Roubíčkova.

„Do opravdy?" pokoušela Růžena.

„Proč pak ne, rozmilá Ninichko?"

„Jak znamenám, jsou dámy hotovy. Dovolí mi, abych se jim směl obdivovati napřed?" pronesl Vojtěch, vstávaje od okna.

Dívky vyměnily feločtverácké, polorozpačité pohledy a schovávaly kvapně listy.

„Chtějí vás překvapiti," posmívala se Berta družkám, sama podávajíc mladíkovi obrazec.

„Tvůj úsudek?" vyzvídala Rezi.

„Z části nemohu souditi o celku," odtušil Vojtěch, ani nemrkaje.

Jako na povel vytasily se ostatní dívky také se svým.

„Toť budete hotové jeptišky!" zvolal bratr, jinak přítel a důvěrník děvčat. „Což abychom dali Zdence nějak na srozuměnou, že byste musily utéci do kláštera, kdyby se mezi námi objevila v sukénce Stelly!?"

Sestra nedopustila, aby je posměváček rovnal k tanečnici a rozhodla se okamžitě pro kratší třásně a přibrání čtvrt metru látky více, Ida si umínila přidati netoliko dva, nýbrž celé tři prsty na sukni, Růžena obětovala ze svého vyvoleného kostymu některé maličkosti pro zimní dobu příliš nevhodné, a slečna Roubíčkova, nespouštějíc se jinák v ničem kroje svých krajanek z Tunisu, slíbila, že zkusí, zda-li by jednolitost masky nerušil přílišně šál, uvázaný volně kolem pasu a naznačující poněkud sukni.

Rezi byla se zatím chopila seznamu a počítala hosty.

„Pomyslete si," dávala družkám na uváženou, „Vojtěch připsal k našim třicíti a pěti jmenům dalších dvaadvacet! Padesát a sedm osob, devatenáct děvčat, sedmnáct svobodných, osm ženatých, tři vdovci, šest paniček a čtyři vdovy. Kde nás, Vojtěše, směstnáš?"

„Zde ovšem nikdy. Od prvopočátku mi nemohlo jíti dobře na rozum, kde bychom u nás tančili, kde jedli, kde odpočívali, šaty ukládali."

„Ale vždyť u Petříčků nemají také více místa," podotkla Růžena.

„U Fantů rovněž tak," zaštěbetala rychle slečna Petříčkova.

„Musíme někam jinam," naléhal Vojtěch. „Prohlédni si seznam, rozvaž, můžeš-li koho vynechati."

Při důkladné revisi vypuštěna dvě jména a rozpomenuto se na čtrnáct, seznáno, že klavír nestačí, že nutno zjednati aspoň kvartet, zaříditi zvláštní kuchyň, zváti a přijížděti v kočárech — —

„Hleďte, jak šťastné měl jsem vnuknutí, naléhaje na pozvání Zdenky," liboval si Vojtěch k závěrku. „Nalezneme vhodnějších a prostrannějších místností jako veliký, villovitý altán v zahradě Lutnových?"

„Ach, tam bude rozkoš tančiti!" zajásaly dívky.

„Hezounká barokní stavba," pokračoval Vojtěch.

„Dole čtyři místnosti," vpadla mu sestra do řeči, „pro kuchyň, sklep, čekárnu služebných, šatnu —"

„Pro mužskou šatnu," opravovala Ida, „abychom nemusili po schodech dolů."

„Ale vždyť krásný vestibul a monumentální schodiště jsou uzavřeny, nenastudíte se," namítal mladý Cípek.

„Ida má pravdu," dotvrzovala Růžena. „Nahoře vedle sálu místa dost, dva pokoje, do jednoho položíme dámskou šatnu, do druhého buffet, pane Cípku, vy jste vynálezce — nad Kolumba!"

„Doplňte seznam: Pan Quirin Lutna v čelo," nalehala nedočkavá Berta. —

„A slečna Michalcova," dodala Růžena.

„Ó, — mezi nás? Michalcova?" stěžovala si slečna Ida.

„Herečka," řekl suše Vojtěch.

„Arci — leč —" zajíkala se Ida, klopíc oči.

„Zveme-li Lutnu a vyžádáme-li si od něho pohostění, nelze ji obejíti," přiznávala Berta.

„Rozhodněte si samy," vzdávala se Rezi slova. „Já mlčím, já se nerada účastním choulostivého hovoru."

„Nemluvme nic choulostivého a pozveme prostě příští domácí paní u Lutnů," radila Růžena a její šalamounský výrok zbavil slečny Rezi a Idu všeho strachu o krásnou místnost.

Bylo jí skutečně s dostatek a nevyhnutelnými dodatky k seznamu hostí postaráno, aby všechny prostory se naplnily.

Vestibul ozdobovalo několik mladých pánů, kteří k věnečku byli zvali a nyní hosty vítali.

„Domácího pána jsem posud nepozoroval," prohodil Jindra junior k Vojtěchu Cípkovi.

„Jakého? My jsme zde domácí páni."

„Nu přece — Lutna —"

„Rozuměj mu! Nepřeje si žádné výtržnosti ve svém domě, odevzdal nám zahradu s pavillonem k úplně volnému použití, otevřel nám zadní vrata zahrady a může ve svém domě napřed spáti jako v klášteře; nebo může přijíti, odejíti kdy a jak mu libo, — nechce býti vázán —"

„Pst," signalisoval mladík stojící blíže u dveří.

Vešla zahalená maskovaná dáma mladistvé postavy a za ní sluha divadelní, jenž se ihned zase vzdálil.

„Po hlase bych hádal — Zdenka", šeptal mladík ode dveří. „Slyšel jsem, jak vybízela sluhu, aby pro ni o půl noci zase přišel."

„Nepochybně Lutnova, celá její postava," mínil Cípek. „Doběhni za ní, povšimni si, až vyjde z garderoby a přijď nám říci."

„Určitě Zdenka. Její chůze, vlasy, hlava,“ tvrdil Jindra, „jen jedno by mne mohlo mýliti.“

„Co?“

„Adjunkt ji nedoprovází.“

„Bláhový,“ pousmál se Cípek. „Holub těší právě Žofinku Duškových za to, že jsme ji nepozvali.“

„Jdižiž.“

„Dochází tam, šel k ní před hodinou a viděl jsem skrze záclony, jak mu štíhlá ženská postava běžela vstříc.“

„Tedy třetí.“

„Druhá.“

„Třetí. Já vím zase o laskavostech Holubových k paní Červinkové.“

„Vdově Červinkové! Malá Červinková z předměstí — aha — jest nahoře, maskovaná za Polku —“

Mladí muži šuškali živě, pokud je nevytrhl z přetřásání milostných tajností příchod středověkého rytířského lovce, s nímž vedla se lesní víla.

„Lutna s Michalcovou,“ řekli si mladíci na vzájem a podle přání domácího pána jednali s ním jako s cizím.

Mladík vyslaný za Zdenkou vrátil se.

„Ona. Rozkošná. Versaillská dvorní dáma z dob Ludvíka XV.“, vykládal najisto Phil. Cand. od „Krajana“, znalec. „Maska jí sluší jak pro ni vynalezená,“ dával zprávu.

V povšechné tvářnosti maškarního věnečku byla Zdenka skutečně jednou ze vzácných výminek. Dámy, vyvolivší sobě vůbec (v rodném městě Zdenčině taktéž), kostumní věnečky za příležitost, aby odložily valnou část ostychu a předstihovaly rekyně operet a baletu ve volnosti odění, byly vesměs značně spíše vydány nebezpečí nastuzení než Zdenka. O upjatějších maskách tvrdili zlí jazykové dole ve vestibulu, že macešská někdy matka příroda sama pobádává k opatrnému i slušnému pokrývání buď nohy neb šíje — —

V rámci pudrovaných zkadeřených vlasů, ozdobených třpytivými stříbrnými rosetami na jehlicích, půvabně se nesla krásně modelovaná hlavinka Zdenčina; malinká černá škraboška, zakrývající toliko nosík, oči a líce dívčiny dávala zřejmě vyniknouti bílé, růžově prosvitující pleti obličeje a kyprým, k líbání stvořeným ústečkám. Kolem krku vinuly se jí perly, splývající z předu na prsa, spjatá hedvábným, výborně přiléhajícím živůtkem dlouhých, vlečkou opatřených šatů z blankytného hedvábí, protkávaného velikými hustě se propletujícími květy a kvítky. Ramena a ruce až po lokte byly oděny rukávy stužkami ozdobenými a sněhově bílé atlasové střevíčky vyklouzly chvílemi některou špičkou pod lemem šatů.

(Pokračování.)

Výlet do českomoravské vysočiny.

Napsal

Dr. Antonín Hansgirg.

Za krásného jitra na počátku měsíce srpna lon. r. opustil jsem Hradec Králové a vydal se na několikadenní výlet do severovýchodní části hornatiny, jež Čechy od sousední Moravy dělí, hlavně za tím účelem, abych pokud možno o botanickém rázu jejím určitějšího přehledu nabyl. Prvním východiskem mým bylo na této cestě Hlinsko, dalším Svratka a Jimramov, posledním pak Polička.

Zanechav zavazadla svá, — jichž hlavní částí byl veliký balík papíru, ku lisování rostlin nevyhnutelně potřebného — v Hlinsku a přehodiv si torbu botanickou přes rameno, spěchal jsem s veselou myslí, hned odpůldne po příjezdu svém do Hlinska za město. Než člověk míní, osud mění. Náhle vzniklým požárem, jenž rychle se šíře, v krátké době několik stavení zachvátil a zničil, byl jsem v Hlinsku na delší chvíli zdržen a nucen torbu svou odložiti. Opustiv později město s myslí smutnými výjevy požáru trudně rozechvěnou, spěchal jsem do tiché přírody, hledaje zde klidu a těše se, že okolí Hlinska botanicky málo prozkoumané, hojnou mi poskytne kořisť.

V krátké době stanul jsem na lukách, jež za městem podél Chrudimky ku vesnici Blatné se táhnou.

Bujně zelená luka, jež kolem nás se prostírají, zabhají z údolí dosti širokého, jímž Chrudimka zde v malebných oklikách se vine, až na úpatí mírně vysokých kopců, jež nad Hlinskem na jižní straně se povznášejí. Břehy Chrudimky, podle níž jsme dále kráčeli, tu a tam hojněji vrbami, olšemi a podobnými, blíže vod rostoucími stromy a křovinami vroubené, jsou místy tak nízké, že rozvodněná řeka snadno přes ně se přelévá a nejbližší okolí zaplavuje, působíc zdejšímu obyvatelstvu mnohdy též značné škody.

V nahnědlé, patrně z rašelin se pryštící vodě upoutaly záhy na se pozornost naši husté trsy pryskyřníku chudoprašného (Ranunculus paucistamineus var. trichophyllus), jehož drobné bílé květy tu a tam nad hladinou vodní se povznášely. Jinde opět vzplývaly ve vodě v podobě tmavozelených, 1—2 m. dlouhých fáborů lodyhy pryskyřníku říčného (Ranunculus fluitans var. parviflorus) a travozelené trsy žabího vlasu (Callitriche verna), s nimiž pospolu, zvláště na místech kamenitějších, kde voda přes splavené balvany skalní hrkotem se žene, i statný vodní mech zdrojovka potoční (Fontinalis antipyretica) hojně roste.

Na lukách samých, po hříchu nedávno do hola posečených, nebylo zříti mnoho zajímavého. Četné ostřice*), k nimž některé vzácnější bařinné rostlinné jako sítina nitkovitá (Juncus filiformis), violka bařinná (Viola palustris) a pod. se družily, prozrazovaly nám, že tato luka jsou příliš vlhká a chladná, aby na nich rozmanité

---

*) Carex echinata, flava *a)* genuina, panicea a pod.

rostliny, na suššich lukách v okolí Pražském a j. hojně rozšířené, ještě dařiti se mohly.

Nevalně spokojeni sporými zbytky zdejší luční květeny, stoupali jsme, opustivše vlhké tyto lučiny, na nichž ostatně také dosti hojně lipnice úrodná (Poa fertilis Host.) jest rozšířena, hbitě po mírném svahu, chtějíce se dostati na cestu, jež od Hlinska ku nedaleké osadě Hamry zvané vede.

Na této cestě naskytovala se nám pěkná vyhlídka po celé širé, pod námi rozložené, mírně zvlněné krajině. Neveliké, v lůně širokého údolí ležící Hlinsko, nad nímž kouř, dosud ještě ze spáleniště vycházející, v podobě mocného oblaku se vznášel a kteréž vroubeno bylo lučinami a poli, mezi nimiž sem tam na stráních a dále v údolí dvorce a osady se bělely, v pozadí pak modrající se lesy a strmé skály — vše to splývalo před očima našima v jeden utěšený obraz, který však záhy jinému ne méně půvabnému ustoupiti musil. Překročivše totiž nevysoký hřbet horský, sestupovali jsme do nevelikého horského údolí, oživeného bystrou, pod skalnými stráněmi se vinoucí Chrudimkou, na níž zde neveliká ves Hamry leží.

Na polích, kolem nichž jsme od Hlinska k Hamrům kráčeli, pěstují mimo brambory a některé v těchto polohách ještě se dařící druhy obilné (hlavně žito), též len. Leč pokud jsem pozoroval nedaří se ani tomuto ani oněm v chudých a kamenitých půdách zdejších kopců příliš valně.*) Mezi prořídlým a nízkým lnem vyskytují se na zdejších polích mimo jiné obecně rozšířené plevely i lnice smrdutá (Camelina foetida v. integerrima), řídko též jílek oddálený (Lolium remotum). Marně hledal jsem tu však kokotici hubilen (Cuscuta epilinum), na lodyhách lnu příživně žijící, jež dle výroku několika venkovanů, s nimiž jsem se cestou do řeči dal, v této krajině dosud ještě, ač nejspíše jen ob čas a sporadicky se vyskytuje.

Cílem mým byla nyní bařinatá luka kolem Hamrů, i urychlil jsem kroky své, chtěje ještě před západem slunce od Hamrů dále do blízkého, nad Chrudimkou proti osadě Studnici ležícího lesa doraziti a pokud možno po lukách podél řeky ještě výše postupovati. Na lukách kolem Hamrů, z části ještě neposečených, nalezl jsem jako skorem na všech lukách, jež po celé další cestě jsem pozoroval, hojně rozšířenou úhlednou toliji bahenní (Parnassia palustris) pospolu s modroúborným čertkusem lučním (Succisa pratensis) a rudohlavým totenem lékařským (Sanquisorba officinalis), třemi to typickými rostlinami výše položených vlhkých luk, místo nichž na níže ležících lukách kolem Prahy a j. hojněji kakost (Geranium pratense), šalvěj (Salvia pratensis), kozí brada luční (Tragopogon pratensis), některé křížokvětné a podobné, ve vyšších polohách scházející nebo velmi vzácné rostliny se vyskytují.

Na bařinách a na místech rašelinným mechem hustěji porostlých, vyskytují se tu a tam též některé pozoruhodnější rostliny rašelinné jako zábělník (Comarum palustre), vachta (Menyanthes trofoliata) a rosnatka okrouhlolistá (Drosera rotundifolia), spolu s jinými, všude na takových lukách rozšířenými rostlinami.*) Tu a tam druží se k nim podél struh vodních a močálů pořídku rostoucí vrbka tmavozelená (Epilobilum obscurum) a sítina ponížená (Juncus supinus). Na lukách, jež níže podél Chrudimky leží, vyskytuje se mezi jinými křovinami i bříza pýřitá (Betula pubescens, Ehr.), jež ostatně jako většina výše a níže uvedených rostlin v celém, mnou na této cestě navštíveném cípu Čech ještě na několika jiných stanoviskách rozšířena jest.

---

*) Podotýkám, že v této části hornatiny českomoravské hlavně žula, pak rula a prahorní břidlice převládají; jiné horniny jako svor, hadec s ofikalcitem Eozoon sem tam chovajícím, porfýry a pod. vyskytují se zde jen pořídku.

Od Hamrů spěchal jsem po kamenitých mezích a lesních stráních, na nichž tu a onde pod keři šípku (Rosa canina *a*) glabrescens i *b*) mollis) mezi holým kamením nevelické růžice vždy zeleného netřesku (Sempervivum tectorum) čerstvě se zelenaly, do blízkého lesa „Houština“ zvaného. Zde pozoroval jsem ve společnosti jiných lesních rostlin**) též vzácnější růži horní (Rosa alpina) a kokrhel úzkolistý (Rhinanthus angustifolius).

Vraceje se za soumraku večerního podél Chrudimky do Hlinska, těšil jsem se pohledem na tichou, ku spánku se chystající krajinu, jež z části již zahalena byla jemnými mlhovými závoji z řeky a čerstvě zarosených luk až ku blízkým stráním se vznášejícími, z části pak se třpytila šalebným stříbrobílým světlem vzešlého měsíce. Obraznost má rozehrála se v půvabném objetí jasné letní noci a bavila mne mile různotvárnými podobami, jež upřádala tu v mlhách zvolna se rozplývajících a znovu se srážejících, tu zase v tajemných stínech a polostínech, jež různé předměty lunou osvětlené před se vrhaly. Doraziv takto pozdě z večera do Hlinska, byl jsem dosti nemile z klidného zadumání vyrušen hlučným životem, jenž po požáru ještě v městě panoval a jenž později i v hostinci dlouho ještě spánek od mých víček zaplašoval.

Na druhý den z rána vydal jsem se, provázen panem Rozvodou, ředitelem zdejších měšťanských škol a výborným znalcem Hlineckého okolí, na cestu k rybníkům blíže Kamenice Trhové, severozápadně od Hlinska ležícím.

Vyšedše z Hlinska, odbočili jsme nejprve do blízkého lesa, Stráň zvaného, v němž mimo některé obecnější po lesích rozšířené rostliny, které jsem zde spatřil***), i některé vzácnější (Monesis grandiflora, Lycopodium annotinum) se vyskytují.

Podél silnice, po níž jsme od Hlinska dále ku Kamenici putovali, pozorovali jsme mezi plevely polními jednotlivě též statnou chrpu čekánek (Centeurea scabiosa), jež nejen v nížinách, nýbrž i v hornatých krajinách v hlinité půdě dosti hojně jest rozšířena. Ale celkem jest květena rostlin plevelovitých, mezi obilím v těchto krajinách se vyskytujících, dosti chuda; scházejí zde totiž mnohé rostliny, jež s čekánkem pospolu na polích níže položených mnohdy v hojnosti rostou, skorem úplně.*) To též lze říci i o květeně rumné, jež, chovajíc i u nás v nižinách velmi málo rostlin úhledných, v krajinách hornatějších tím jednotvárnější a chudší se stává.**)

---

*) Angelica silvestris, Cirsium palustre, Viola palustris, Pedicularis palustris, Peucedanum palustre, Juncus filiformis, Carex echinata a pod.

**) Trifolium aureum, medium, Calamagrostis arundinacea, Solidago virgaurea, a pod.

***) Calamagrostis arundinacea Roth, Melampyrum nemorosum *a*) genuinum, Asarum europaeum, Mercurialis perennis, Trifolium medium a pod.

Blíže osady Dřevíkova, jejíž obyvatelé, pověstní vlasaři, po celých Čechách ženské vlasy kupují a za drahé peníze (jelikož jemností a délkou nad jiné vynikají) do ciziny rozesýlají, objevuje se na lukách spolu s jinými, v bařinných půdách si libujícími rostlinami i vrba plazivá (Salix repens v. genuina) a jetel kaštanový (Trifolium spadiceum.)

U rybníků před Kamenicí byli jsme některými vzácnějšími rostlinami mile překvapeni. Na tiché hladině vodní vzplývaly tu hojně veliké přiokrouhlé listy leknínu (Nymphea candida), mezi nimiž tu a tam též bělostné květy jeho něco málo nad vodu se povznášely. Blíže břehu vyčnívaly z vody vysoko se pnoucí lodyhy orobinců (Typha), lakušníků (Scirpus lacustris), zblochanů (Glyceria aquatica) a pod. Na mělčinách a na samém kraji těchto rybníků bujely spolu s četnými jinými přívodními a bařinnými rostlinami***) též červivec menší (Polygonum minus Huds.) a pomněnka malokvětá (Myosotis palustris *b*) parviflora). Na blízkém rašelinisku rybničném a z části také na bařinné olšině blíže menšího rybníku vyskytuje se tu v hojnosti vzácný ďablík (Calla palustris), vachta (Menyanthes trifoliata), ptačinec Frisův (Stellaria Frieseana), vrba popelavá (Salix cinerea), a některé jiné v sušších nížinách pořídku rostoucí rostliny (Carex ampullacea, vesicaria, Triglochin palustris, Cicuta virosa, Comarum palustre, Viola palustris).

Na lukách kolem Kamenice a dále kolem vsi Hluboké pozoroval sem mimo rosnatku a nám již známé bařinné rostliny i škardu bahenní (Crepis palustris) a pcháč zelinný (Cirsium oleraceum), jež kolem Hlinska méně hojnými se býti zdají, u Stříteře pak též hořec německý (Gentiana amarella *b*) germanica).

Z Kamenice učinili jsme odpůldne výlet do rozsáhlých lesů Hlubockých a z těchto dále do blízké obory Stříteřské. V zdejších po většině tmavých jehličnatých lesích, zvláště pak v uvedené právě oboře zachovaly se místy ještě skupiny mohutných staletých kmenů bukových (Fagus silvatica) a javorů (Acer pseudoplatanus), jež jinde v jehličnatých lesích toliko porůznu mezi jedlemi, smrky a pod. vtroušeny se vyskytují. Ze sladké cukrnaté šťávy, jež z jara vrstvou mízovodnou těchto javorů hojně proudí, vyráběli prý zde před lety též cukr.

Vyhledával jsem zprvu v těchto lesích hlavně místa světlejší, hojněji lupenatým stromovím zarostlá, očekávaje, že na nich, jako v níže položených světlých lesích a hájích, pestřejší květenu zastihnu, než záhy jsem od toho upustil seznav, že v lesích zdejších vzácnější rostliny toliko na vlhčích místech, hlavně na bařinách rozšířeny jsou. Ze vzácnějších rostlin, na takových místech zde pozorovaných, uvádím zejmena **kokořík přeslenatý** (Polygonatum verticillatum), **čarovník horní a prostřední** (Circaea alpina et intermedia), jež zde bují spolu s jinými (Lysimachia nemorum, Hypericum quadrangulum et tetrapterum, Rubus glandulosus *b*) Schleicheri, Chaerophylum hirsutum, Phyteuma spicatum, Monotropa hypopitys, Sambucus racemosa, Epilobium virgatum, Carex remota, echinata, Lycopodium complanatum, Stellaria nemorum a pod.).

---

*) Na př. Dymnivky (Fumaria), máky (Papaver), hlaváčky (Adonis) a pod.

**) Mezi nejvíce v těchto krajinách rozšířené rostliny rumné patří: Chenopodium glaucum, bonus Henricus, rubrum, urbicum (spořeji), Rumex obtusifolius, Malva rotundifolia, Rumex crispus, Anthemis arvensis a pod.; vzácnější rmeny (Anthemis), slezy (Malva), merlíky a lebedy (Chenopodium et Atriplex) a pod. scházejí.

***) Sagittaria sagittaefolia, Polygonum hydropiper, amphibium, Utricularia neglecta? (bez květů) a pod.

Celkem jest však rostlinstvo těchto lesů, zvláště květoucí, jen spoře nápadně a pestře zbarveno a mnohem méně úhledné nežli rostlinstvo níže položených hájů a lesů. Proti malému poměrně počtu rostlin pěkněji květoucích vyniká zde za to bujným vzrůstem a svěží zeleností bohatý pažit různých trav a ostřic, mohutné koše kapradin, houštiny rozličných vřesovin a ostružin, pod nimiž všude hustý a měkký koberec mechů jest rozestřen.

Na mezích podél Stříteře a sem tam i dále pozorovali jsme i velkoúbornou, takořka jen květy svými nad zem vynikající **pupavu** (Carlina acaulis *a*) genuina). U cest a podél plotů ve vesnicích, jimiž jsme dále do Nasavrk se brali, i v těchto samých, povšimli jsme si též některých rostlin, původně v zahradách pěstovaných, jež zde na mnohých místech hojněji nežli v Hlinsku a okolí polo nebo úplně zdivočile rostou. V neobyčejném množství vyskytuje se zvláště v Nasavrkách **řimbaba** (Chrysanthemum parthenium), rostouc divoce nejen u plotů a kolem stavení, nýbrž i dále v křovinách podél silnice a j. Rostlina tato, již jsem jednotlivě na celé cestě své pozoroval, činí místy, kde pouze s divokými rostlinami v hojnosti pospolu se vyskytuje, jako na př. kolem hradu Strádova, skoro dojem domácí rostliny, ačkoli u nás v Čechách jako některé jiné rostliny toliko zdomácněla.

Z Nasavrk dorazili jsme asi za půl hodiny ke Chrudimce, kterou jsme z rána v Hlinsku naposledy byli viděli. Nejkrásnější část údolí, jímž se tato řeka mezi Chrudimí a Nasavrky v četných oklikách vine a jež vskutku mezi nejkrásnější divoce romantické krajiny v celé mně známé jihovýchodní části Čech čítána býti může, jest plotem obehnána a dílem v divoký park lesní přeměněna.

Ačkoli následkem toho původní květena zdejších, na prahorních skalách rozložených lesů poněkud utrpěla, zvláště pokud se stromů a křovin týče, zachovala se přece na vyšších kopcích, jež nad tímto divokým údolím v podobě homolovitých kup se povznášejí, skoro netknuta a poskytuje botanikovi sem tam dosti zajímavého. Unaveni a poněkud rozmrzeni nad chudostí a jednotvárností květeny v houštinách podél Chrudimky a v lesích na nižších úbočích skalních, stoupali jsme zvolna na vrchol žulové skály vysoko nad řekou se pnoucí, jejíž témě jest ověnčeno malebnou zříceninou hradu Strádova.

Již při cestě, jež vzhůru k vlastnímu hradu vede, nalezl jsem některé pěknější rostliny, jiné pak pod hradem samým a v náhradí.

Platí tudíž i o tomto hradu, co o mnohých jiných, že přechovávají mnohé vzácnější rostliny, jež v blízkém okolí chybí a že jiné, i ve vůkolí rostoucí, na nich bujněji a plněji se vyvinují.

Vedle rostlin lesních, jinde již uvedených, zajímali nás zde zvláště pryšec mandloňovitý (Euphorbia amygdaloides), jenž tu pospolu se samorostlíkem (Actaea spicata), rulíkem zlomocným (Atropa belladonna), náprstníkem (Digitalis ochroleuca) a pod. roste.*)

Usmířeni opět v mysli s osudem, jenž botanika v těchto rostlinopisně poměrně dosti chudých a jednotvárných krajinách mnohdy krutě pronásleduje, odpočívali jsme snivě na příkrém výstupku skalním, pod nímž hluboko v údolí kamenitým řečištěm Chrudimka se vine, a naslouchajíce divným báchorkám, jež fantasie lidu zdejšího o bývalých obyvatelích tohoto hradu, o spanilých slečnách a statných rytířích si vybásnila, zalétali jsme myslí v onu říši romantiky středověké, jež nám v letech dětských tak milou poskytuje zábavu.

Navrátivše se pak do Hlinska, navštívili jsme druhého dne z rána blízký, nad celým okolím hlinským se povznášející chlum Hradiště. Na cestě k němu zdrželi jsme se v lesíku pod patou tohoto chlumu a nalezli zde tytéž rostliny podhorské a lesní, které jsme již včera v lesích kolem Hluboké byli pozorovali,**) mimo ně však ještě i zimolez černý (Lonicera nigra). Čím výše jsme po mírném, bařinatou loukou porostlém svahu tohoto kopce stoupali, tím chudším a zakrslejším stávalo se rostlinstvo, až na samém téměř holém temenu hradištské skály již jen rostliny obecně rozšířené v chudé a chladné půdě živořily. Výjimku činí sleziník severní (Asplenium septentrionale), jemuž ve skulinách skalních tu a tam ještě dosti dobře se daří.

Vracejíce se pak později kolem Vítanova ku Hlinsku, shledali jsme, že i na zdejších mechatých t. j. bařinatých, rašelinným mechem hojně porostlých lukách rosnatka (Drosera rotundifolia), jetel kaštanový (Trifolium spadiceum) a pod.***) bařinné a rašelinné rostliny v hojnosti rostou.

Rozloučili jsme se na to s Hlinskem a spěchali do pohraničného města Svratky, druhého to východiska svého botanického výletu. Cesta vedla nás přes holé prahorní kopce do Kameniček a odtud dále kolem rybníka Krejcaru a Šautrůčku do Heralce, odkudž jsme pak přímo do Svratky kráčeli.

Kolem Kameniček a jinde na blízkých vysočinách nedaří se — jak se zdá — ve zdejších kamenitých, dosti vysoko položených půdách valně ovocnému stromoví. Z té příčiny sázejí zde nejen podél silnic, nýbrž i sem tam u stavení ve vesnicích místo ovocných stromů osyky, jeřáby, jasany, modříny, kleny a pod. Ale na některých místech, jako na př. na holých hřbetech mírně zvlněné vysočiny mezi Hlinskem a Kameničkami a sem tam i dále ještě ku hranici českomoravské nedaří se, nejspíše následkem velmi nepříznivých poměrů klimatických, ani těmto stromům; alespoň jsou zde starší a mohutnější kmeny jakýchkoli lupenatých stromů dosti velkou vzácností. Jak se zdá, škodí zdejšímu rostlinstvu značně předčasné mrazy, jež v těchto krajinách nezřídka již v měsících srpnu a září nastávají. Pravili mi, že mrazy takové, jež na př. i nati bramborové značně škodí, nejspíše tehdy nastanou, když po deštivých dnech náhle se vyjasní; za jasné hvězdnaté noci ochladí se totiž vzduch v polohách zdejších tak značně, že rosa, jež přes noc na rostlinách se sráží, mrzne a rostlinstvu citlivějšímu velice škodí.

---

*) Inula conyza, Senecio nemorensis a) Jacquinianus, Ulmus montana, Chrysanthenum parthenium, Lysimachia nemorum, Phyteuma spicatum, Campanula rotundifolia var. Verbascum thapsus a) genuinum a pod.

**) Polygonatum verticillatum, Chaerophylum hirsutum, Phyteuma spicatum, Carex echinata a pod.

***) Viola palustris, Juncus filiformis, Pedicularis palustris, Molinia varia etc.

Od velikého, botanicky však málo zajímavého rybníka Krejcaru, na jehož travnatých březích nemnohé vzácnější rostliny*) se vyskytují, brali jsme se rozsáhlými, po většině jehličnatými vlhkými lesy dále ku Heralci. Na celé dosti dlouhé cestě těmito lesy, jichž vegetace zvláště na místech vlhčích velmi bujná jest, pozorovali jsme mimo sedmikvítek (Trientalis europaea) a kostřavu různolistou (Festuca heterophylla) tytéž rostliny, jež od Kamenice přes Hlinsko dále všude v lesích zdejších hojně rozšířeny jsou.**)

Dorazivše později do Heralce, nevelikého to přívětivého pohraničného městečka na řece Švarcavě, ocitli jsme se, aniž bychom toho tušili, na moravské půdě. Dělí se totiž Heralec Švarcavou, jež odsud až k Jimramovu hranici mezi Čechy a Moravou tvoří, na český a moravský, a hostinec, do kterého nás v Heralci náhoda zavedla, ležel právě již na moravské straně. Procházejíce se později v Heralci, rozhlíželi jsme se po rostlinách, podél cest a na rumištích rostoucích za tím účelem, abychom zjistili, zda i tu podobně jako v Hlinsku a blízkých osadách květena rumná většiny vzácnějších, v nížinách hojněji se vyskytujících rostlin rumných postrádá, i shledali jsme, že ani zde mimo některé zdivočilé rostliny celá květena rumná větší rozmanitosti nejeví.

Jako v Heralci, vyskytuje se i v blízkých vesnicích sem tam ve plotech venkovských zahrad zdivočilá řimbaba i posed (Bryonia alba), v zahradách samých chovají pak mimo jiné pěstované rostliny skorem všude, nejspíše za účely lékařskými i libček (Levisticum officinale), sem tam též oman (Inula helenium), divizny (Verbascum), pelyněk (Artemisia), oměj (Aconitum) a pod., z nichž některé jednotlivé též na polo zdivočují.

Těšíce se příznivému teplému počasí, vydali jsme se z Heralce po měkkých, jak brčál zelených lučinách podél řeky Svratky čili Švarcavy do blízkého, dosti výstavného města českého, jež podle ní též Svratkou sluje. Kráčeli jsme stále po české straně Švarcavy, v jejíž tmavozelené vodě, místy přes kameny rychleji proudící, husté chomáče vzácnějšího rdestu červenavého (Potamogeton rufescens) vzplývaly. Na vlhkých lukách, jež od Heralce až ku Svratce se táhnou a místy lesů se dotýkají, panuje ještě táž flora*) jako na lukách výše kolem Hlinska a Kamenice; jen v křovinách podél řeky vyskytují se ještě některé zde dosti rozšířené rostliny přívodní (na př. Roripa amphibia, Achillea ptarmica) spolu se vzácným tavolníkem vrbolistým (Spiraea salicifolia), jehož jednotlivé keře jsme později podél Švarcavy ještě níže za Svratkou pozorovali.

---

*) Juncus fuscoater, supinus, Carex ampullacea, Comarum palustre, Drosera micrantha rotundifolia, Viola palustris etc.

**) Uvádím zejmena: Circaea alpina, Polygonatum verticillatum, Carex echinata, Chaerophyllum hirsutum, Crepis palustris, Festuca gigantea, Impatiens etc.

Dorazivše ještě před slunce západem do Svratky, neváhali jsme, ačkoli celodenní cestou již poněkud umdleni, vystoupiti na blízký, nad městem do značné výše se povznášející skalní hřbet Karlstein (2454′). Pustili jsme se níže pod městem hustým, po většině smrkovým a jedlovým lesem vzhůru po mohutném horském hřbetu, jenž od Svratky dále do Čech zabíhá, i bylo nám v úžlabinách často skákati s pařezu na pařez, s kořenu na kořen, jen abychom v měkké bařinaté půdě hluboko přes kotníky neuvázli. Na místech takových oko pozorovatele vedle kapradin a četných mechů (z nichž mnohé smaragdovou zelení, jiné zase v jiných odstínech zelené barvy hrají) sotva uzří rostlin jiných pestře květoucích; jen tu a tam houby na spukřelém kořání se vypínající, krvavě, bíle i jinak pestře zbarvené dodávají těmto místům trochu větší pestrosti.

Zatím počalo se v hustém lese šeřiti i bylo nám s dvojnásobným úsilím postupovati, ana mimo to i cesta obtížnější se stávala. Cílem naší pouti byla jak řečeno skalní žulová kupa hluboko v lese ležící a Karlštein zvaná. Skála tato, zřícenině hradu poněkud se podobající, jest kolkolem vysokými stromy zarostlá, jež dostoupení vrcholu jejího usnadňují. Prve však, nežli jsme se k ní dostali, musili jsme mnohokrát skákati přes nakupené balvany žulové, jež zde celé úbočí skalní pokrývají, při čemž jsme ovšem neopomíjeli rostlin, jež cestou se nám naskytovaly. Mimo lesní rostliny jinde již uvedené, pozorovali jsme zde též svízel okrouhlolistý (Galium rotundifolium) a plavuň pučivou (Lycopodium annotinum); výše pak u tak zv. hradu Karlšteina rostou v hojnosti též zimolez černý (Lonicera nigra), samorostlík (Actaea spicata), třtina horní (Calamagrostis Halleriana) a podobné.**)

Když pak jsme na dosti strmou a nepřístupnou skálu vystoupili a zpáteční cestu na méně srázném místě si klestili, byli jsme skorem již čirou tmou obklíčeni; chtějíce z rozsáhlého, málo nám známého lesa ven se dostati, musili jsme později jako plavci na širém moři bez kompasu plovoucí pomocí hvězd, kteréž nad námi na tmavomodré klenbě nebeské se třpytily, cestu do Svratky nazpět si hledati a dorazili jsme tam po mnohých obtížích dosti pozdě v noci.

Na druhý den vydali jsme se ze Svratky přes Heralec na nejvyšší bod v celém tomto cípu českomoravské vysočiny, na tak zv. Žákovou Horu (2560′). Cestou k hoře této, na moravské půdě již ležící, vystoupili jsme na blízký, proti ní ležící, nemnoho nižší, do Čech ještě zabíhající hřbet horský Tisovku. Ačkoli vystupování nízkým smrčím a později lesem a pasekou, jichž půdu tu a tam prýštící se praménky dosti neschůdnou činily, nás trochu zdrželo, dorazili jsme přece ještě před polednem na vrchol.

---

*) Carex ampullacea, Menyanthes trifoliata, Comarum palustre, Viola palustris, Drosera rotundifolia, Cirsium canum (nehojně), Acorus etc.

**) Senecio nemorensis, a) Jacquinianus, Carex remota, Polypodium vulgare, Asplenium septentrionale, Stellaria nemorum, Festuca gigantea etc.

Marně oblížeti jsme se touto cestou a později po tisu (Taxus baccata), jehož jmeno hora nese i zdá se, poněvadž lid zdejší stromu toho již nezná a tisem v zdejších lesích všude dosti rozšířený modřín zove, že zde snad tis kdysi jako v lesích pošumavských roztroušen byl, ale později vykácen byv, zmizel. Na jižní i na východní straně Tisovky vypínají se v lese, dílem již vymýtěném, dosti hojně mohutné buky a javory kleny (Acer pseudoplatanus) a pod nimi jakož i dále na pasekách roste v bujném podrostu malin a ostružin i několik vzácnějších rostlin podhorských a lesních (Calamagrostis Halleriana, Circaea alpina, Polygonatum verticillatum, Carex pilulifera etc.) I na Tisovce vypíná se podobně jako na Karlšteině na temenu hory mohutná kupa žulová v podobě hradu, jejíž vrchol i stěny však mimo smrčí, jeřáby a jiné obecně rozšířené lesní stromoví a křoví nehostí leč bujné borůvčí, kapradiny, ostružiny a podobnou buřeň lesní.

Na zpáteční cestě věnovali jsme z nedostatku jiného botanicky zajímavějšího předmětu pozornost svou hlavně malinníkům, všady v cestu nám se stavícím, a sladkým plodům jejich, jichž jsme si tolik nasbírali, že nám později, když pod širým nebem na zeleném pažitě lučním na pokraji lesa jsme odpočívali, příjemné poskytly občerstvení. Sedíce takto na jižním svahy Tisovky blíže pramenu, jejž lid zdejší pramenem české Sázavy zove, rozhlíželi jsme se po utěšené lesní pohorské krajince, jež kolem nás se prostírala. Před námi neveliká moravská vesnička Cikhaj, vroubená svěže zelenými lučinami a žloutnoucím již obilím, v pravo od nás zamodralé husté lesy Žákové Hory, od Tisovky a od lesů, jež v levo od nás dále se táhnou, širokým údolím oddělené. Na blízkých bařinných lučinách a podél pramenu na jižním úpatí Tisovky nalezli jsme mimo jiné*) též čípek objímavý (Streptopus amplexifolius), který zde však pouze na jediném místě v několika exemplarech se vyskytl, a potočku (Montia fontana a) rivularis.)

Od Tisovky kráčeli jsme pak dolinou po lučinách a mezi poli, na nichž sem tam žito již se sklízelo, ku Žákové Hoře, jež zdola až na samý vrchol hustým lesem jsouc zarostlá, jako Tisovka žádného širšího rozhledu neposkytuje. Jest to mohutný hřbet horský, jenž při neveliké výši své jako všechny ostatní hory v této části vysočiny českomoravské ani jediné zvláštní rostliny horské nechová. Zvláštní ozdobou zdejších lesů jsou kmeny lupenatých stromů (Fagus, Acer) zvláště na jižním svahu hojně rozšířené, jakož i porůznu se vyskytující štíhlé, útlolisté modříny (Abies larix.) Floristický ráz zdejších lesů vysvitne nejlépe ze seznamu některých zajímavějších rostlin, které jsem po většině na jižním a západním svahu jmenované hory pozoroval; uvádím z nich zejména kyčelnice (Cardamine enneaphylla et bulbifera), sedmikvítek (Trientalis europaea), pšeníčko (Milium effusum), čarovník (Circaea intermedia), svízel okrouhlolistý (Galium rotundifolium) a pod.*) Ba ani na tak zv. Černých bahnech, rašelinných to bařinách, z nichžto Švarcava své prameny sbírá, nenalezli jsme mimo starček potoční (Senecio rivularis a) genuinus) ani pravých rašelinných, ani jiných vzácnějších rostlin.

---

*) Juncus supinus, filiformis, Trifolium spadiceum, Lonicera nigra, Chaerophyllum hirsutum, Crepis palustris, Epilobium virgatum etc.

Prohlednuvše si ještě několik nevelikých, ale značně prý hlubokých studní, z nichž Švarcava prameny své napájí a ochutnavše studenou, avšak rašelinnou příchutí se vyznačující vodu jejich, spěchali jsme, ana bouře nad blízkými chlumy stahovati se počala, lesy na severovýchodním svahu Žákové Hory směrem ku Heralci zpět, kamž jsme též dosti záhy a povrchně jen skropeni dorazili.

Ale sotva že jsme Heralec opustili a po blízkých lukách moravských nazpět ku Svratce se pustili, zahalila se celá obloha nad námi těžkými mraky a Jupiter pluvius, známý to nepříznivec a škůdce botaniků po horách a lesích cestujících, počal nám napřed jemně, později však čím dále tím citelněji připomínati, že — všude dobře, doma nejlíp. Ještě pozdě na večer mračilo se nebe zle a dštilo na zem těžké krůpěje, pro nás tím těžší, jelikož jsme ztráceli naději, že by v těchto lesnatých krajinách nám již zítra možno bylo dále jíti.

Na druhý den záhy z rána byli jsme tím příjemněji překvapeni, ano nebe se již vyjasnilo, i neváhali jsme předvídajíce, že pěkného počasí nyní již v těchto horách asi na mále bude, ihned na další cestu se vydati. Ačkoli cesty po včerejších lijavcích ještě dosti neschůdné byly a na lukách hojná rosa horlivost naši hned po ránu trochu schladila, brali jsme se s veselou myslí údolím, jež podél Švarcavy od Svratky až ku Křižánkám se táhne, po lukách a lesích, kteréž místy z blízkých kopců, jimiž řeka po obou stranách vroubena jest, až na samý břeh řeky sbíhají.

Již zde, ale ještě více za Březinou nabývá krajina větší divokosti a malebnosti četnými, dosti vysokými, rozervanými kopci, pnoucími se nad údolím horským, jímž zde Švarcava mezi lučinami a poli meandricky se vine; lesklá hladina klikaté řeky je tu místy skalami tak zúžena, že voda její, malé vodopády tvoříc, přes balvany a útesy skalní se řítí a jinak tichou krajinu šumotem svým oživuje.

Jako kolem Svratky a Heralce, vyskytují se na lukách i v lesích kolem Křižánek všude ještě mnohé dosti zajímavé rostliny,**) mezi nimi však bohužel ani jediná, kterou bychom v těchto končinách Čech již jinde nebyli pozorovali.

Z Křižánek vydali jsme se, opustivše Švarcavu, přímo na Březinu, od níž nás dělil dosti vysoký horský hřbet, jenž odsud dále do Čech zabíhá a několik vrcholů nese. Zvláště nápadným tvarem vyniká zde skupení čtyř skal, jež lid Horou Čtyrpaličatou nazval. Za nedlouho stanuli jsme u jedné z těchto skal; upoutáni zvláštní podobou její a shledavše, že ani zde mimo obyčejně rozšířené lesní rostliny a několik jiných pozoruhodnějších (Lonicera nigra, Sambucus racemosus, Senecio nemorensis, Polypodium vulgare) zvláštní kořist botanická nám nekyne, usedli jsme si na blízký balvan žulový*) a pobavivše se vyhlídkou na půvabné údolí horské pod námi ležící, poohledli jsme se lépe po okolních skalinách, jichž geologická zajímavost cestujícího přírodozpytce poněkud opět usmíří s botanickou jednotvárností a chudobou jejich.

---

*) Carex remota, silvatica, Senecio Jacquinianus, Lysimachia nemorum, Actaea spicata, Pirola rotundifolia, Stellaria nemorum, Neottia nidus avis, Asarum etc.

**) V lesích: Trientalis europaea, Hypericum quadrangulum, Cardamine amara a) genuina; u pramenů: hojná Montia fontana, a) rivularis, Epilobium virgatum; na lukách: Viola palustris, Juncus filiformis, Comarum, Menyanthes; v řece: Potamogeton rufescens.

Ostré kontury těchto skalních stěn a útesů, složených z ohromných, na sebe nakupených balvanů žulových, jsou nám dobrým toho důkazem, jak nesmírnou silou i na toto tak tvrdé kamení vítr spolu s deštěm během dlouhých dob účinkovati dovedou. Skládá se totiž celá Hora Čtyřpaličatá ze čtyř žulových skupin skalních, jež na straně k řece obrácené srázné, skorem kolmé stěny tvoří, pod nimiž v nesouvislých vrstvách ohromné spousty balvanů žulových leží; na druhé straně lze však ještě dobře původní sloh celého tohoto — nyní z části již rozpadlého — hřbetu horského pozorovati. Kdežto na této straně nakloněné vrstvy dosti neporušené zůstaly, rozpadly se na druhé větrům a dešťům vydané straně dříve, tak že jen jádro celé hory, střední to vrstvy v podobě strmých stěn, zde z části ještě se zachovalo.

Ale nejen geologům, nýbrž i archeologům poskytne tento hřbet horský dosti zábavy. Hned vedle Hory Čtyřpaličaté vypíná se větší, po většině ještě lesem porostlé temeno horské, Peruničky zvané (lid říká Perničky). Zde nalezeno bylo několik velikých mís žulových, o nichž se praví, že pocházejí z předhistorických dob, kdy v Čechách obyvatelé pohanští krvavé oběti na vrcholech hor bohům svým (Perunovi?) přinášeli; možno však též, že tyto mísám podobné kameny jsou jen výtvory přírody, části veliké žulové pecky, jež v jádro a obaly své se byla rozpadla.

Než necháme tento tvrdý oříšek rozlousknouti těm, které to těší, a pustíme se s Hory Čtyřpaličaté po východním úbočí jejím dále ku vesnici Březině. Vesnice tato táhne se nad Švarcavou podél silnice asi na $^1/_4$ hodiny cesty, skládajíc se po většině z roztroušených, o sobě u silnice vystavených domků. U těchto domků jakož i tu a tam na mezích veských pozorovali jsme vratič, (Chrysanthemum tanacetum), v těchto horách kolem Heralce, Svratky a j. málo rozšířený, jenž pak odsud dále směrem ku Jimramovu a Poličce vždy u větším množství se vyskytuje.

Kdežto na lukách i ve vlhčích lesích kolem Březiny táž květena ještě panuje jako výše podél Švarcavy,**) objevují se na polích a mezích nad Březinou již první vyslancové některých rostlin v nížině české hojně rozšířených, krajinám hornatějším však více méně se vyhybajících. Mimo tyto rostliny,***) pozorovali jsme zde též na několika místech dosti hojně rozšířený úročník (Anthyllis vulneraria), jenž dle všeho až sem větrem nebo jinak zanesen byl z dosti vzdálených polí nad Telecím, kde tato rostlina kdysi na několika lánech půdy pěstována byla.*) Čím více jsme s kopců nad Telecím sestupujíce Jimramovu se blížili, tím hojněji přibývalo choulostivějších zástupců květeny pomezní a rumné, jež jsme dříve kolem Svratky, Heralce, i výše na dobro pohřešovali (na př. Poa compressa, Sedum sexangulare, Potentilla opaca a pod.).

---

*) V žule zdejší jsou dosti veliké krystally černého turmalínu (skorylu) zarostlé.

**) Pozoroval jsem zde na lukách: Montia fontana, a) rivularis, Crepis palustris, Drosera rotundifolia, Viola palustris, Menyanthes etc.; v lesích: Holcus mollis, Rubus, Schleicheri Melampyrum nemorosum a) genuinum a pod.

***) Na př. Carduus acanthoides, Verbascum phlomoides, Turritis glabra, Rhinanthus major, b) hirsutus.

Před Jimramovem a později i za ním, v osadě České Benátky zvané, vyskytuje se sem tam na vlhčích místech u cest vedle bodláku obecného (Carduus acanthoides) i vzácnější bodlák kadeřavý (C. crispus). Na skaliskách na moravském břehu řeky Švarcavy u samého Jimramova roste též hojněji stvrdivka brvitá (Melica ciliata) pospolu s některými jinými rostlinami,**) které až sem snad z nížiny moravské údolím podél Švarcavy nebo z Čech od Poličky zabíhají, nevnikajíce však hloub do vysočiny českomoravské, podobně jako některé choulostivější lesní rostliny, jež kolem Jimramova a Telecí již hojněji rozšířeny jsou.***)

Z Jimramova podnikl jsem již jen několik kratších výletů na blízká luka a do skalních lesů na české i moravské straně Švarcavy i shledal jsem, že chovají podobné rostlinstvo jako louky a lesy kolem Hlinska a Kamenice.†) Na delší výlety z Jimramova se vydati nebylo mi pro neustálé previous přšky možno; kdykoliv jsem dále za město si vyšel, vždy spustil se z těžkých oblaků, nejvyšší vrcholy blízkých pohraničných hor halících, hojný déšť, jenž mi další botanisování vždy víc a více stěžoval. I rozhodl jsem se nečekati déle pěknějšího počasí na půdě moravské v Jimramově, nýbrž sednuv do poštovního vozíku kvapil jsem do Poličky, odkudž za příznivého počasí další výlety ku podrobnějšímu poznání celé krajiny podniknouti jsem hodlal.

Doraziv do Poličky, ano nebe poněkud již se bylo vyjasnilo, vyšel jsem ihned za město, abych v nejbližším okolí jeho na jihu a jihozápadě se trochu poohlédl. Pozoroval jsem totiž cestou, že na této straně před Poličkou na několika místech žlutavé opuky v podobě nevelikých terasů ornicí na den vyrážejí a spěchal jsem nyní na tato místa doufaje, že na nich jako jinde na půdách vápnitých a zvláště na holé opuce naleznu některé vzácnější rostliny, milující teplejší půdu. A naděje mé nebyly zúplna zklamány. Nepatří sice rostliny, jež jsem zde nalezl, většinou mezi rostliny v Čechách po řídku rostoucí,††) jsou ale botanikovi tím dosti zajímavé, že zde tvoří ještě malé ostrůvky na půdě křídového útvaru, jenž sem od Litomyšle zabíhaje dále k Mor. Třebové se táhne. Ze vzácnějších uvádím zejména toliko rozrazil ožankolistý (Veronica teucrium a) genuina) a růži francouzskou (Rosa gallica), mimo které na zdejších opukách, jak mi později sděleno bylo, vyskytují se prý i modřenec (Muscari comosum) a okrotice (Cephalanthera pallens et rubra) spolu s některými jinými časněji květoucími pozoruhodnými rostlinami. Zvláštní zmínky zasluhuje i rmen barvířský (Anthemis tinctoria), na všech opukových terasech zde rozšířený a kokotice větší (Cuscuta major), již jsem zde na nati bramborové příživně žijící postihl.

---

*) Nad Telecím nalezl jsem ji nejen na mezích, nýbrž i co obecný plevel na několika polích hojně rozšířenou.

**) Na př. Coronilla varia, Poa compressa, Verbascum phlomoides a pod.

***) Na př. Platanthera solstitialis, Campanula persicifolia, Phyteuma spicatum a pod.

†) V lesích rostou: Rosa alpina, canina b) mollis, Rubus Schleicheri, Melampyrum nemorosum a) genuinum a pod.; na skalinách: Turitis glabra, Asplenium septentrionale, trichomanes, Digitalis ochroleuca a pod.; na lukách: Iuncus filiformis, Viola palustris (spoře), Achillea pharmica, Pedicularis palustris a podobné.

††) Medicago falcata, Asperula cynanchica, Potentilla verna, Alyssum calicinum a pod. rostliny, jež na prahorních půdách této části českomoravské vysočiny úplně chybí.

Na blízkých bařinných lukách panuje všude ještě podobné rostlinstvo jako na lukách kolem Hlinska neb Kamenice*) ano i rdest červený (Potamogeton rufecens), jejž jsem jednotlivě ve Švarcavě ještě blíže Jimramova pozoroval, objevil se zde v hojnosti v rybnících a tůních vodních, jež na lukách jižně od Poličky tu a tam se vyskytují. Mimo rdesno menší (Polygonum persicaria c) minus) nalezl jsem zde na vodě většího močálu lučního v hojnosti též citronově-žlutě květoucí bublinatku (Utricularia neglecta) a ve vodě parohovitě rozvětvené trsy houby bahenní (Spongilla lacustris), o níž zde proto též zmínku činím, že tento podivuhodný živočich od lidu venkovského častěji za hmotu rostlinnou považován bývá.

Na druhý den z rána vydal jsem se s p. ředitelem Podhajským a se dvěma jinými horlivými milovníky přírody do blízkých lesů. Opustivše Poličku, octli jsme se asi po $^1/_2$ hodině v středu hustých, po většině jehličnatých lesů Bořiny zvaných, jichž květena dosti zajímavých rostlin chová.**) Ačkoli nebe nad námi silně již kaboniti se počalo, kráčeli jsme zmužile dále. Cílem naším byly rozsáhlé vysoké lesy, v jichž lůně malé lázenské a výletní místo Balda se ukrývá. Cesta vedla nás přes lesní luka, jichž rostlinstvo (zvláště Triglochin palustris, Cirsium tataricum, Scirpus compressus, Drosera rotundifolia, Menyanthes a pod.) nás neméně bavilo, nežli podivuhodná jména jejich (na př. Peklo, Amerika). Nemohu však zatajiti, že nám nelitostný osud zatím jinou však méně příjemnou zábavu připravil; drobné krůpěje dešťové, jimiž nebe nás a cesty, po nichž jsme kráčeli, čím dále tím hojněji kropil, nutily nás, abychom na chvíli útulku hledali pod střechou. Ve vlhkých lesích kolem Baldy, do níž celí urousáni a zmoklí jsme dorazili a jež nás též pohostila, vyskytují se mimo jiné i oměj žlutý (Aconitum lycoctonum), pryšec sladký (Euphorbia dulcis), jednokvítek (Monesis grandiflora), samorostlík (Actaea spicata) a pod.)

Na zpáteční cestě prohledli jsme si ještě okolí několika menších rybníků, u nichž jsme však mimo výše již uvedené přívodní rostliny jiných pozoruhodných nespatřili. Poněvadž nepříznivé počasí stále ještě trvalo, změnil jsem po návratu svém do Poličky původní záměr svůj,

---

**) Trifolium spadiceum, Salix repens, Viola palustris, Iuncus filiformis, Polygonum bistorta, Cirsium palustre, Molinia etc.

*) Rosa alpina, Geum rivale, Rubus saxatilis, Polygonatum verticillatum, Luzula verna, Festuca gigantea, Chaerophyllum hirsutum, Betula pubescens, Bromus asper etc.

v těchto končinách Čech dále ještě botanisovati, a vrátil jsem se nejbližší příležitostí domů.

Konče tímto zároveň cestopis svůj, zde v krátkosti jen načrtnutý, připomínám, že v těchto krajinách, zvláště kolem Poličky, vděčnou by bylo úlohou botanisovati časněji z jara a počátkem leta, kteroužto úlohu, jakož i podrobné popsání a prozkoumání těchto krajin, by ovšem nejspíše horliví pozorovatelé místní provésti mohli.

O nejstarší poesii perské.

Z orientalních studií

Rudolfa Dvořáka.

(Dokončení.)

6. **Abû ʿAbd-allâh Muhammad el-džunaidî.** Tento básník „z výtečníků země Džunaidu a ze vzorů mužů vynikajících byl; jazykem arabským i perským úplně vládl a v poesii i v prose rozsáhlou zručnost měl.“ Abû Mansûr Sʿâlabî v díle Jetîmet-ud-dehr (skvostná perla) o něm zmínku přinesl. Od něho zachována následující píseň perská:

Za svítání, synu, chop se vína,
kdy kur pěti, harfa znít počíná.
Slunce, z hor když vynořuje hlavu,
studem nechať před pohárem zsiná;
od poháru k loži beř se v noci,
z lože vstávej pohár k sobě vina.
Mléko strava pro děti jest malé,
kmetům pokrmem je šťáva jiná.*)

7. **Maʿnawî z Buchâry.** „Jeho panenské myšlenky srdce šálí, a jeho duchaplné názory duši unášejí. Básně jeho jsou jako mléko a med.“ Od něho jest následující kitʿah (zlomek):

To za prospěšné neměj tělu jiných,
co tělu tvému vlastnímu jest jed!
Dar nedávaje, nepřijímej daru,
jed neprodávej, kupuješ-li med.

8. **Hakîm Chabbâz z Nîšâpûru** „netoliko co dovedný a dokonalý pekař chleba pekl (odtud básnické jeho jméno Chabbâz = pekař), ale i perlu výbornosti své bodcem umělosti vrtal.“ Od něho jest tato básnička:

---

*) V originálu nalezají se dvě hříčky slovní, z nichž jedna jeví se ve slovech džâm (pohár) a džâme (postel, lůžko), druhá pak ve slovech: šîr-est (mléko jest) a šîre-est (šťáva jest).

Zříš kadeří těch dvé, jak vítr jimi zmítá?
Řek' bys, že milenec to, který nemá klidu,
neb ruka dvořenína, vládce vojenského,
jež ukazuje v dál: dnes přístup není lidu.

Vedle pekařství zanášel se také praxí lékařskou, ale s velikým nezdarem, jak patrno z jedné básně jeho syna

9. Abu ʿAlî ibn Hakîm Chabbâze, jenž vyznamenával se zvláště satirami na svého otce, v něž rád verše z básní jeho vplétal.

10. Abû-l-masal*) z Buchâry „v umění řeči beze vzoru a ve všech oborech výtečnosti sám vzorem byl.“ Na jistého starce složil následující kitʿah:

Lesk bílý stáří roní na tvou hlavu,
leč v očích krásek temnotou je taký lesk.
Již, brachu, sokol z tebe stal se bílý.
Že koroptev ti prchá právem — marný stesk!
Jasmínu listem stala jsi se, růže,
list zelený tvůj do kâfrových sevřen desk.**)

11. Abû Šuʿaib Sâlih z Herâtu. „Básně Bû-šuʿai-ba něžné a bez hany byly a bytost jeho sama byla neobyčejným zjevem světa neviditelného (mystického)***)“ Na křesťanské děvče složil následující gazel:

Svět peklo jest — vzrůst její ráje roven kráse,
zrak — laň, tvář — tulipán, prsténce v hebkém vlase.
Ret její, řek' bys, výtvor umné malby čínské,
hruď její rozvlněná stříbrem zaskvívá se.
A kdyby věnovala vděk svůj Zangiberu,
hněv Turka k Zangiberu v témž by zaplál čase.
Nos něžný jakby utkán z hedvábí byl jemně,
navázán v uzel na nit hedvábnou být zdá se.
Tak z dola poklady, ráj otvírá se s hora,
uprostřed koberec plá ve stříbrném jase.

12. Šeich Abû Zarrâʿah al-maʿmarî ze Džordžânu „byl architektem budovy intelligence a odhadčím denáru umělosti.“ †) Kníže Chorâsânský pravil mu jednoho dne: „Skládej básně jako Rûdagî.“ On odpověděl: „Krásou poesie má nad jeho vyniká; leč dobrodiní a darů tvých mi jest zapotřebí; nebo básník jen tenkráte s oblibou u všech se shledává, když zrak spokojenosti pána jeho na něm spočinul.“

Uvádím výstražné jeho kitʿah:

Nač v pancéř bezstarostnosti se halíš?
Šíp strasti zastihne tě ve zlou chvíli.

---

*) Masal = vzor.

**) t. j. list tvůj pokryl se kafrem, zbělel.

***) Slova ta položena v originalu za příčinou podobného znění slova Šuʿaib se slovy: aib (hana) a gaib (svět mystický).

†) Viz hříčky slovní mezi jménem básníkovým Maʿmarî a slovy mʿimâr (stavitel, architekt) a mʿijâr (odhadčí).

Svůj život s nadějí vlož na závaží
a pozor dej, kam jazýček se schýlí.

13. **Abû-l-muwajjad**[*] **z Balchu.** „Stavba myšlenek tohoto Muwajjada byla pevně založena, a sokol královský jeho myšlení lapen byl v sítě retoriky jeho.“ O prstu své milenky pěje:

Prst její krví srdce mého zbarveným se stal;
z té ruky tělu zkáza, duši lidí vzchází žal! —

14. **Abû-l-muwajjad Raunakî z Buchâry.** „Den trhu jeho výbornosti byl skvělý, a sad poesie jeho vzbuzoval žárlivost sadů Chorangâh.“ Žil v posledních dobách Sâmânovců a na počátku vlády Gaznawidů. Raunakî (= leskuplný, skvělý) jest jeho jméno básnické. Ku chvále knížete Chorâsânského pěje:

Meč krále duši má — kdo spatřil takový kdy div?
Leč duše to, jež zhoubu tělu, duši každé plodí;
na místě ozdob tetelí se na povrchu jeho
nepřátel duše, jako prach, jejž proti slunci hodí.

Kromě toho zachována od něho následující básnička na víno:

Hle, víno! Od slunce je nerozeznáš,
bys v jedno se sluncem je spojil, druhu;
tak září z poháru, že řek' bys, rubín
to jemenský jest ve Suhailu[**] kruhu.

15. **Abû-l-fath z Bustu v okresu kandaharském.** „Abû-l-fath, který co světlo v zahradě moudrosti a rozumu svítil a dovednosti a výtečnosti vévodil, byl z počátku sekretářem Sâmânovce Nûha bin Mansûra (365—387) a trávil později delší dobu bezstarostně a vesele ve středu knížat bustských. Později ujal se ho Nâzir-ud-dîn Sabuk-tagîn, když byl panství knížat bustských vyvrátil, seznav jeho rozum a velikost jeho ducha; v jeho medžlisu (radě) dostoupil pak Abû-l-fath vysokých hodností a veliké vážnosti. Jeho poesie, jako voda (leskle světlá), chutnala jako voda života, a plynná jeho prosa vyznamenávala se všemi zvláštnostmi jeho ducha. Básnil arabsky i persky, leč jenom básně arabské, jež milou něžností svou na severní vánek upomínají, byly v dîvân sebrány.“ Z perských básní zachováno následující kit'ah:

Mou radu poslyš teď a vyplnit ji spěj,
neb z rady prospěch má, kdo jí jest dbalý.
Vždy k míru kloň se jen a ve všem konej smír,
neb ze smíru jen dojdeš lidí chvály.
Byť sílu měl jsi, byť i zástup četný kol,
přec k míru kloň se, sváru straň se zdáli!
Ne každý, kdo meč má, již musí válku vést,
jed netřeba jíst, protijed kdo má-li.

---

[*] Posilněný, silný, pevný.

[**] Suhail = hvězda Kanopus.

Prosou sepsal rozličné spisy arabské o epistolografii, z nichž jeden měl titul: ʿâdât-us-sâdât ve sâdât-ul-ʿâdât (obyčeje velkých a velké z obyčejů).

16. **Abû Mansûr Muhammad Dakîkî.** Abû Mansûr Muhammad bin Muhammad bin Ahmad Dakîkî z Tûsu (dle jiných z Buchâry neb i Samarkandu) vystoupil za doby Sâmânovců a žil do doby Gaznawidů. Básnickou činnost svou počal básnickým spracováním pověstí o starých králích perských, o čemž vypravují perští autorové následovně: Když téměř Sâmânovců věncem panství Chorâsânského a Tûsského bylo ozdobeno, přáli si vládcové tito, by činy starých sultânů perských veršem byly zpracovány. Poněvadž však básnictví perské nenalezalo se ještě tenkráte na potřebné výši, nebylo splnění přání toho možné až do nastoupení knížete Nûha bin Mansûra (365 H.). Tento vynaložil všecku svou snahu na to, by jasný lesk této snahy ze svíce jeho dobrotivosti vycházel, i vložil proto Dakîkî-mu, jenž byl vzorem všech básníků oné doby a jejž důkazy své přízně a poctami všeho druhu vyznamenával, nákrčník této povinnosti kolem šíje. 1000 veršů (dle jiných 10—20000 veršů) o dějinách Guštâspa dokončil básník, když tu zavražděn byl od svého sluhy a miláčka, krásného to chlapce tureckého, jenž mu v noci nůž do boku vrazil.

Pro něžnosť myšlének a ozdobnosť výrazu vyznačen jménem Dakîkî (= podrobný); nebo dle svědectví perských autorů odňala jemnosť jeho řeči vítězství šepotu zefyru a jemnosť jeho stylistiky zatlačila vodu života beze stopy. Složil mnoho kasîd ku chvále Sâmânovců, největší částí svých písní však opěval víno.

Ze zachovaných básní svědčících v skutku o velkém nadání podávám tyto:

Gazel.

Odívá, modlo, libý vánek ráje
svět šatem březnovým jak rouchem ráje;
příbytkům rajským růží sad se rovná,
a stromy jeho zdobí hûry ráje.
Svět takým stal se všude, že bys řekl:
laň tygr nechytí, leč loďku maje;*)
svět barvu páva na se vzal, hle! vůkol,
kde hladká byla zem, kde drsné kraje,
a takým jest, jak byl by rozkaz milky:
„Buď z muškátu a z vína!“ zazněl v háje.
Zem vody růžové dech vonný šíří,
že myslel bys, zem s růží smíchána je.
Dakîkî ze všech věcí čtvero vybral,
vše — krásné, ošklivé — v tom světě znaje:
ret barvy rubínu a harfy stony,
krev hroznů, víry Zerduštovy taje. —

Verše poslední zavdaly některým autorům příležitost k domněnce, že byl Dakîkî Zoroastrovcem a tedy Pârsím. Avšak Ahmed ʿAli Hašinů, spisovatel díla Machzanul-garâib (Sklad věcí podivuhodných), popírá domněnku onu.

---

*) Rozuměj: pro spoustu vody, napadlé jarními dešti.

Víno jasné dej mně, milko, nebo kol vše jasné jest
od měsíce až kde ryby kraj, v němž slunce hasne, jest.
Z paláce jsi právě vyšla sobě v role, a hle! kol
vše, co vidíš, zlatohlav tu řecký barvy krásné jest.
Nuže pojďme, víno pijme, vesel každý buď,
neb čas vína teď a doba veselosti hlasné jest.

17. Emîr Abû-l-hasan ʿAlî ibn Iljâs el-agâčî z Buchâry byl muž meče a zároveň péra i náležel k vrstevníkům Šâhidovým a Dakîkovým. Aufî poznamenává, že rozdíl mezi ním a Dakîkîm byl pouze ten, že Dakîkî co básník chválu rozdával, Agâčî ale kníže byl, jemuž chvála se rozdávala, pročež také všude od básníků slaveným a od výtečníků velebným se nazývá.

Ale i vlastní nadání básnické Agâčîho bylo takové, že pokládán za autoritu u všech básníků doby Sâmânovců. S výbornými vlastnostmi básníka spojoval také dokonalost ducha, která činila jej schopným k řešení těžkých záhad zvláště v oboru řečnické stilistiky, pročež o něm Aufî praví, že řídil za oněch dob vládu nad zemí Cejânu (= řečnictví). Byl-li sám vladařem neb měl-li pouze emirât od Sâmânovců, není známo. Avšak druhé zdá se více pravdě podobným. Od něho zachovány jsou následující písně:

Srdce-li má hradbou tvojí býti,
nad mé srdce hradby neměj jiné!
Dobrota tvá bez počtu jest, tobě
bez počtu též řada let nechť plyne.

Pohledni, jak sněhu vojska
poletují pod oblakem,
jak by holub bílý zbloudil
z cesty bázní před luňákem.

O ty, jenž nemáš zdání o mé dovednosti,
chceš vědět, vychování mé že není chudé?
Mně koně dej, luk, léčku, písem knihu, péro, báseň!
Varyto, víno, nerd*), šach důkazem ti bude.

Strast, neštěstí a bída: z toho netíží mne nic;
neb sladký osud můj, a jako cukr můj zde byt.
Leč ten, kdo pána nalezl, jenž dobrotiv jak ty,
zda, při vší lásce, jeho dobroty můž' býti syt?

18. Abû Mansûr ʿUmârah bin Muhammad z Marvu, „měřické umění své na budově hvězd zkusil; poësie jeho jak hrad

---

*) Hra Buzurdžmihrem, vezírem Nûšîrwânovým, vynalezená, odpovídající moderní hře Trictrac.

mohutně do výše se zvedající pevně jest založena. Za vlády Sâmânovců oko štěstí naň pohledlo, a za doby rodu Nâsirova (Gaznawidů) nivy jeho vážnosti v lesku se zaskvěly.“ Básníci dob pozdějších vzorem svým jej uznali a básním jeho přívlastek džûde (= výborné) dali, jak Šâh Abû ʿAlî Radžâi (z Gasny, chvalořečník Behrâmšâha) a sice sebe sama oslovuje — pěje: „V básnictví pokládám tě za ʿUmâraha.“ Také Anwarí, slavný panegyrik perský, mnoho si ho vážil. A v Makâmech Šeicha Abû Saʿîda Abulchaira (slavného mudrce a skladatele Rubâʿîjjât (Čtyrverší) zemřelého r. 400 H.) vypravuje se, že recitoval kdysi pěvec nějaký před ním a jeho druhy tento verš:

V nitru písně svojí chtěl bych skrytým býti,
abych při čtení ret moh’ ti políbiti.

Šeich byl dojat a tázal se po původci. Když mu řekli, že jest to ʿUmârah, tu pravil prý: „Vstaňme, bychom navštívili jeho hrob.“ I odebrali se tam. Jinde jinak se věc vypravuje. Mimo uvedenou básničku zachováno z dîwânu básní ʿUmârahových následující:

Tím nebuď zaslepen, že poctu svět ti vzdal;
jak mnohé poctěné již přivedl svět k pádu!
Svět had jest; kdo jej hledá, hada chytá, věř
a mnohdy vzešla lovci smrt z chytání hadů.

Svět dlouho, sněhem pokryt, stříbrem být se zdál,
teď smaragd přišel, stříbra místo zaujal.
Lid kašmírský svých obrazáren malby
v čas jara všecky sadu ku ozdobě dal.
A větru kroužením vod povrch celý
na způsob ryby šûn*) se šupinatým stal.

Div nezřels — oheň pomíchaný s vodou?
Zde viz, že není dotaz tento planý:
sklo bílé a v něm vína rubín jasný —
řek’ bys: toť oheň s vodou pomíchaný.

Viz to víno v ruce stříbrné mé modly!
Řek’ bys: slunce s měsícem se pojí!
A ta číše, na niž stín svůj vrhá víno,
řek’ bys: tulipán to v růži bílé stojí.

Když jen pouhý vína lesk jí na tvář padl z ritlu**)
poranil tvář — tak je něžná, plna citlivosti.
Víno samo mezi zuby stříbrné když vešlo,
byl bys řekl: měsíce kraj v Plejadkách se hostí.

---

*) Šûn jest jméno malé ryby, šupinaté, jejíž hřbet černými skvrnam jest pokryt.

**) Ritl = určitá váha, rozličná dle jednotlivých zemí (na př. v Bagdadě = $4\frac{1}{2}$ libry vídeňské), specielně míra vína = $\frac{1}{2}$ mannu = 1 libře váhy.

Dnes-li nedošel jsi splnění svých přání,
zítra*) v říši otců svojich přijdeš k cíli;
tisíc nadějí tak Adamovy děti
jako řetěz na šíj zítřka zavěsily.

Haluz vrby zelené v den větru zdá se
opilcem, jenž hlavu věse sebou klátí;
tulipánu list se rubínem rdí z rána
jak hrot meče, na němž stopy krve znáti.

Víš, známkou pravé mužnosti co jest?
Kdo z lidí nejlepší, chci dáti zvěst;
ten nejlepší, kdo s přátely zná jednat
a s nepřátely umí život vést.

Když meč svůj tase hněvem, mé básně spatřil král, —
meč ukryv, nad mým zpěvem do vína hned se dal.

Tolik zachováno nám z nejstarší poësie perské od předchůdců a vrstevníků Rûdagího. Jsou to ovšem jen nepatrné zlomky, jež se u literárních historiků perských po různu uvádějí, leč i z nich možno aspoň poněkud posouditi jednak rozsáhlé pěstování a oblibu, s jakou básnictví již za dob nejstarších u Peršanů se potkávalo, jednak i cenu a výši, jaké poësie perská hned v první době svého vývoje dostoupila. Pochvalným úsudkům spisovatelů perských, kteří libujíce si v přílišných hyperbolách spíše po ozdobnosti formy a po figurách řečnických se pachtí, než aby pravdě svědectví vydali, nemůžeme arci ve všem plné víry přikládati. Ostatně jest způsob jich pochopitelný, vždyť mluví mužové ti o pěvcích svého národa a možno-li vůbec říci, že chlouba a pýcha národní na mužích vynikajících spočívá, dlužno výroku tomu tím větší váhy přikládati u národa východního a to zejmena vzhledem ku básnictví. Nebo básnictví pokládáno u nich za nejušlechtilejší způsob činnosti duševní, v němž ukládá národ nejen poklady svého vědění, leč i svou historii; básnictví jest mu svědkem cností a vad, skladištěm vědění a zásad moudrosti**), ono jest pramenem vzdělanosti a oslavou celého národa, ono jest korunou vznešeného smýšlení, šňůrkou spanilosti a krásy a p. Není tedy divu, že zakládali si orientálové tolik na svých básnících a že literární historikové jejich za svou povinnost takřka pokládali básníky svého národa chvalami obsypávati.

Vždyť velebíce básníky svého národa povznášeli národ sám. S druhé strany nesmí nás ovšem mýliti, že básníkové tito, aspoň z větší části, u literárních historiků evropských se neuvádějí, a že za prvního básníka perského pokládá se obyčejně Rûdagí — a to v mnohém ohledu právem — co vlastní zakladatel rozmanitých tvarů a druhů poësie novoperské, co první v pravdě všeobsáhlý genius, jenž pole epiky, lyriky a didaktiky s rovným mistrovstvím vzdělával a takořka klassické vzory perskému básnictví v oborech těchto zůstavil. Příčinu toho dlužno hledati v neznámosti jich u starších historiků literárních, kteráž ovšem nijak nemůže býti na újmu důležitosti jich v písemnictví perském. Nebo i tenkráte, když uznáme Rudâgího prvním rozhodným talentem básnickým národa perského, nesmíme mužů oněch zapomínati. Neboť oni jsou sloupy, na nichž Rûdagí dále budoval; oni jsou předchůdcové a spolubojovníci, jejichž činnost umožnila, že se takový genius básnický rozvinul a že díla tak rozsáhlá a tak cenná vykonal. Rûdagí vynikl nad ně ovšem vysoko. Básně jeho pokládány od věků za výborné a v mnohém ohledu vzorné, o plodnosti jeho pak vypravují Peršané, že byla v polovičním geometrickém poměru s jeho otroky a velbloudy: mělť prý sto svazků, 200 otroků a 400 velbloudů.

---

*) Dvojsmysl veršů těchto spočívá ve dvojím významu slova ferdâ (= zítra a na posledním soudu).

**) Cfr. Ibu Chaldûn Prolegomènes str. 328.

* * *

Za korunu a vlasť.

Rhapsodie z dvou století
od
Karla Tůmy.
(Pokrač.)

VII. „Král za vodou.“

Sto a dvacet let bídy a hoře bylo přešlo přes smutné ty rozvaliny země české; zetlelé byly již lebky sťatých mučenníkův pobělohorských na mostecké věži Starého města pražského a tlícímu, vyvrácenému kmenu podobal se mohutný ten druhdy národ Čechův; dávnoť již pomřeli v žalostném rozptýlení a teskné samotě cizoty oni tisícové exulantův českých. Třetí pokolení již živořilo v zemi, zničené ranou bělohorskou a na rtech i v duši utlačeného lidu již stydlo slovo české, hynulo s písní a vírou otcův vědomí české v němém třasu poroby.

Nicméně vždy ještě trvala stará persekuce. Vždy ještě prchali ubozí synové národa smrti propadajícího z vlasti nešťastné, neboť vždy ještě slíděno tu po „kacířích“, vždy ještě duchovní a světští komissaři objížděli kraje, přezvídajíce, netají-li se tu kdes posud jakás rodina „zarytá v starém bludařství“? A běda, kdo upadl v podezření, že jest „bludařem“, ba že jen chová knihy „kacířské“, spisy — Komenského neb starou českobratrskou bibli. Jest pohnán před soud, vyšetřován pro kacířství a — žalář, bití, týrání, vyhnání z usedlosti bývalo pak losem vyšetřovaných. Neboť „kacířství“ vždy ještě bylo vyhlášeno za zločin proti státu a stíháno trestem smrti. Ale v cizině již nic nevědělo se o těchto posledních útrapách dávno oželené oběti. Tiše, jako v němé tmě podzemního žaláře dokonával se tragický ten process záhlady a odnárodnění, demoralisace a smrti.

Tu slyš, jaký to hlahol dějův! Od Severu i od Západu táhnou pluky válečné k těm horám a hvozdům tichým, — zraky světa obracejí se po staletí znovu napnutě k té zemi zkoušené, v kabinetech a salónech cizích dvorův mluví o jejích osudech, o její koruně a jejích právech... Dva-cátého října 1740, stodvacet let po Bílé Hoře vymřelť s císařem Karlem VI. mocný rod Habsburkův rakouských po meči na dobro a tím rázem zdála se chýliti k rozkladu ona budova rozsáhlá, již sroubila před dvěma sty lety chytrost a energie Ferdinanda I. Se všech stran ohlašovali se dědicové, tvrdící, že mají důvodnějších nárokův na jednotlivé koruny a země říše habsburské,nežli dcera Karlova Marie Terezie.

Spory podobné neřešívají se než ostřím meče. Tasil jej záhy Bedřich pruský, čině sobě právo na staré země koruny české Horní i Dolní Slezsko; tasil jej Karel Albrecht, kurfiřt bavorský, co potomek Anny, dceři Ferdinanda I., provdané do Bavor, dovozuje sobě ze závěti téhož právo na království české. A také kurfiřt saský rozpomenul se, že slušel by mu podíl z toho dědictví, kteréž pradědu jeho neblahou volbou Bedřicha falckého tak mrzutě bylo uklouzlo. I on se pásal mečem, upíraje lačné zraky až ku moravskému poli. — Jaké však teprv zděšení zachvělo dvorem vídeňským, když v dálném pozadí za těmito mračny, vyvstávajícími vůkol po hranicích mdlobné říše, zahledl se stín ještě chmurnější: vulkanický to mrak žárlící Francie.

V hlavě nejlepšího vojevůdce Ludvíka Patnáctého, ctižádostivého a na nejvýše odvážného to maršálka hraběte Belle-Isla oživla tou dobou myšlenka, udušená před půldruhým stoletím v krvi, řinoucí z prsou velikého krále Francie, Jindřicha IV. Darmo se jí lekal slaboduchý Ludvík XV. i mírumilovný jeho ministr Fleury. Podnikavý, výmluvný vojín a diplomat neulevil. Pomocí prince Soubisského, vévody z Richelieu, hraběnky z Mailly a vévodkyně z Châteauroux překonal i odpor bigotní odkvétající královny Marie Lesczinské a přesvědčil výmluvností svou krále, že „nyní udeřila chvíle, kdy Francie může dovršiti své vítězství nad Rakouskem, kdy může zlomiti moc domu habsburského v Evropě pro věky. Skytne-li pomoci oddanému kurfiřtu bavorskému, aby týž dosáhl koruny české i německé, vévodí Francie celému Německu a tím i celé Evropě.“ Tak zněly záludné vývody pamětního spisu, jejž podal Belle-Isle Ludvíku XV. Za nedlouho objížděl pak již s velikou nádherou dvory německých knížat, a do léta roku 1741 byl řetěz kolem Rakouska utažen.

Španělsko mělo Habsburkům vychvátiti jich državy v Italii, Francie měla si vzíti rakouské Nizozemí, Prusko a Sasko měly se poděliti o Moravu, Lužici a Slezsko, bavorský kurfiřt pak měl se státi králem Čech a císařem Německa. Již v srpnu 1741 táhl Belle Isle se 40.000 muži přes Rýn do překvapených Rakous. Mohlo se říci, že nůž Raveillacův po 150 letech letí zpět do srdce Austrie. Bez boje téměř zmocňuje se Karel Albrecht bavorský s Belle Islem hlavního města Horních Rakous, Lince, kdež stavové novému „nejmilostivějšímu zeměpánu“ s velikou okázalostí holdují, a do listopadu již stojí francouzsko-bavorská armáda před Prahou, aby ji vzala útokem a s ní celé bezbranné království...

Co byla by as dědička žezla habsburského za to dala, kdyby se byl tehda lid český pozvedl proti cizímu tomu nájezdu jako bouře horská? Avšak kdež bylo toho národa lvírodého, před nímž druhdy třásli se tyranové světa? Kdež bylo těch udatných, tvrdolebých bojovníků za „svobodu a čest jazyka českého“, kde toho ducha horujícího pro volnost a samostatnost drahé vlasti?

Národomorný systém vyzkoušený až do poslední tortury na těle i duchu českého národa nyní se odemstil. Ticho mělo býti v Čechách; i bylo tedy ticho, mrtvé teskné ticho hřbitova, an po krátkém boji vjížděl vítězný Karel Albrecht do pokorné Prahy, zatím co vojsko královské, opozdivši se, tábořilo teprv u Benešova. — Vetchému starci, který již jen v dřímotě smrtelné sobě libuje a hoví, podobal se poddaný, robotou a nátisky cizí šlechty do úpadu zbnětený ten český lid; tupě, s resignací otroka pohlížel na události vůkol a jediným pocitem jeho byla úzkost, jedinou myšlénkou jeho — nedůvěra naprostá. A ta nová, do země přivábená cizí šlechta, usedlá na těch oplakaných statcích?.... Dala se bez odporu, na zavolání nalézti v Praze, aby v počtu 400 „rytířů a pánů“ novému králi českému složila slavnou přísahu věrnosti, když 19. prosince 1741 arcibiskup pražský Mauricius kníže z Manderscheidu kladl vévodě bavorskému korunu sv. Václavskou v chrámě svatovítském na hlavu. — — „Kurfiřtovi bavorskému“ — jsou slova dějepisce — „nebylo potřebí žádného násilí, aby velikou část stavů, mezi nimi i primasa království a více představitelův nejpřednějších rodů šlechtických v Čechách přiměl ku holdování. Nikdo mu nejásal vstříc, ale nikdo také nepozdvihl ruky proti němu.“

Přednější stoupenci královny měli jen tolik zmužilosti a věrnosti, že se utekli před vítězi do tábora rakouského. Byli to zejmena nejvyšší úřadníci zemští, čili císařští, kteří tehda opustili Prahu. Karel Albrecht dosadil na jich místo tak zvanou „královskou deputaci“ ze sedmi rytířů a pánů ku správě zemské, jejímž předsedou byl hrabě Filip Kolovrat Krakovský.

Když pak i veškerá města byla mu složila slib věrnosti a poddanosti, zapřísahajíce se, že nebudou více pod propadnutím hrdel a statků státi ve vojenských, dvorských, městských i jiných úřadech a povinnostech velké „kněžny z Toskanie“, — držel nový „zimní král“ v Praze sněm, na němž požádal od stavů povolení značné berně, jmenoval hraběte Václava Kaiseršteina při svém dvoře v Mnichově českým kancléřem a odejel do Frankfurtu, kdež pojistila mu zatím již neunavná energie a dovednost Belle-Islova císařskou korunu říše německé.

Že nic nedojalo dceru Karla VI. mocněji a trpčeji jako takováto ztráta království českého, této „nevěsty přežádoucí, hledané ode všech nepřátel Rakouska“ — a že palčivá ta slza v oku spanilé královny vznítila magnáty uherské ku proslulému jich „moriamur“, vše to snadno lze pochopiti. Avšak kdož byl by se toho nadál, že i v samém srdci podálného protestantského toho národa britského zaromoní struna soucitu pro katolickou kněžnu Marii Terezii rakouskou tak vřele, jako snad jen druhdy zachvěla se pro nešťastnou onu zimní královnu českou, světem štvanou to dceru Anglie Elišku Stuartovnu, jejíž potomek nyní zasedal na trůně anglickém.

Ba, podivná, hluboká to hra osudu v dějinách národův. Dávno-liž tomu, co ještě žila dcera Elišky, královny české? Dávno-liž tomu, co jí národ anglický podal korunu britské říše? A hle nyní její vlastní vnuk, Jiří II. co král anglický a kurfiřt hanoveránský ujímá se jediný v celé Evropě opuštěné, poslední potomkyně vítězův bělohorských, a parlament i národ anglický souhlasí s politikou jeho, ba sympatie pro věc Habsburkův jest v Anglii tak živá, že se konají v Londýně sbírky pro „ubohou královnu uherskou“, a že parlament anglický povoluje subsidie na pomoc věci Habsburské s ochotou dávno již nevídanou. Nicméně rozsmekne se i tato na pohled tak půvabná hádanka takřka na dlani, jakmile jen zpomeneme, co řevnivosti a zášti národní nastřádalo se od časův Ludvíka XIV. mezi Anglií a Francií. Duše národa britského byla prosycena přesvědčením, že nejpovážlivějším, nejzarytějším sokem i nepřítelem Anglie jest slávychtivý, katolický soused její francouzský. —

Nyní ale vrhal se bojovný ten národ Gallův beze vší příčiny na Rakousko, ba nyní podpaloval půl světa na jeho udolání a rozchvácení. To žárlivosti britské stačilo. Ujati se napadeného Rakouska, zachytiti ozbrojené rámě Francie prve, než dopadne zdrcující ranou na hlavu osamělcovu: toť bylo instinktivným takřka pocitem tehdejších Angličanův, z tohoto zřídla řinula pak za dojmův událostí, jako byl pád Prahy, uznání chráněnce Francie za krále českého, ba i za císaře německého, — ona sympathie pro věc Habsburkův, která za nedlouho hnala vojsko anglické na pevninu evropskou do krvavých bitev proti plukům francouzským, aby sobě Jiří II. dobýval vavřínů a zásluh o Rakousko na březích téhož Mohanu, blíže kterých praděd jeho, Bedřich Falcký, tak smutně byl dokonal. — —

⁂

Zcela jiná byla však za to nálada ve Škotsku, jehož šíje hrdá posud nechtěla se schýliti pod vládu anglickou, ať tato laskala neb hrozila. Opovržení, s jakým shlížela pýcha Anglicka na chudé, nevědomé Škoty, ponižování a urážení škotských poslancův v Londýně, pro jejich původ, pro jejich špatnou znalost angličiny jako pro jejich chudobu, — zarývalo osten palčivý vždy hloub a hloub do prsou národa, kterýž podnes nezapomněl na svou bývalou nezávislost, a živilo v něm ku vyhnanému rodu Stuartskému onu příchylnost tajemnou, jíž neuměli si Angličané vysvětliti.

Udolavše povstání z roku 1715 Angličané počali pracovati ve Škotsku všemi těmi prostředky známými, jimiž dokonává se assimilace národův. Zakládají horlivě obecné školy anglické na vyhubení irského jazyka, jímž dosud mluvil obecný lid škotský, vědouce dobře, že teprv tehda lze skrotiti bujného oře, když podaří se jazyk jeho sepnouti uzdou. Již roku 1709, tedy dvě léta po Unii byla královna Anna patentovala zvláštní „společnost pro šíření vědomí křesťanského“ ve Škotsku. Anglická ta společnost měla zejmena zamířeno na horské kraje severního Škotska, kdež pracovala o šíření jazyka anglického takým úsilím, že netrpěla žádné irské knihy v rukou lidu, a ukládala učitelům, aby odvykali mládež škotskou irskému jazyku národnímu co nejhorlivěji. Po dvaceti letech již liboval si pověstný primas anglický Boulter dobré výsledky oné společnosti „mezi nevzdělanou a barbarskou částí národa.“ Avšak poctivý Johnson, spisuje svou cestu po Hebridách, poznamenal dle pravdy: „Jazyk Škotův se všech stran se pronásleduje a hubí. Zakládají se školy, v nichž se vyučuje pouze po anglicku ba před nedávnem vyvstali i lidé horlící o to, aby se netrpěla Škotům ani irská bible, aby neměli naprosto žádné památky svého jazyka mateřského."

Za anglickým missionářem a učitelem vniká pak rychle anglický zeměměřič, voják a úředník. Bylo roku 1726, když první inženýři v průvodu ozbrojenců zavítali do hor škotských, aby nedostupnými a neznámými těmi končinami vyměřovali silnice; hněvivě a plaše pohlížel horský lid na ty návštěvy napořád hojnější, nejednou se i urputně vzepřel dílu civilisace cizinské, avšak nadarmo; tuhý živel anglický nedal se již vytisknouti: každým jarem hojnější zástupy dělníkův vypravovány do hornatiny severoškotské a rokem 1738 bylo již na dvě stě mil silnic i mostův po Škotsku dostavěno; nejtěžší to rána, jakáž zastihnouti mohla starobylé spůsoby života oněch kmenův statných i mohutnost jejich vévodův: neboť dokud nebylo silnic a cest, dotud bylo volno těm sokolům horským, dotud jen se smáli všem rozkazům z Londýna, aby odevzdali svou zbraň. Neboť prodrala-li se i na krásně nějaká ta četa vojska britského v neznámé ty končiny, mnoho-liž pořídila v tom labyrinthu divoké skalnatiny, křivolakých lidopustých údolů a roklí? Lid měl slídiče k lepšímu, zaváděl je na bezcestí a klamal všelikou lstí, na niž jen připadnouti může pronásledovaný národ. Ale postupem britských rýčův do skalnaté té půdy, postupem pásma silničního do rozsáhlé té hornatiny zasmušovaly se hledy divokých těch synův volnosti více a více; již tušili, že žádná lest a kmenová družnost neobrání je více v jejich volnosti dávné, již četli svůj osud na tom kamení vyvstávajících vůkol tvrzí anglických a tam kde nedávno ještě zvonil smích troufalého vzdoru, nyní temně prozníval smutný nápěv písně žalu a ponurých hněvův: „Spi, můj chrabrý meči, pod hustým kapradím mezi skalami, kde také sláva Škotův dříme, až vzejde den, kdy nový Dundee neb Montrose zavolá: vzhůru, děti, čas již procitnout!"

Lze si odtud domysliti, jaká trpkost hostí se v srdcích škotských, čím více pevní hrdý Angličan panství svých zákonův ve vlasti jejich. „Nevole proti Unii vzrůstá každým dnem," píše Lockhardt Jakubu Stuartovi deset let po jeho nešťastném pokusu tajně do Říma: „Toť páka, kterouž lze Škoty vzpružiti k zápasu na život a na smrt. Nepřátelé Vaši vědí to tak dokonale, že stále lidu našemu našeptávají, aby nevěřil, že byste Vy zrušil Unii, až stal byste se králem Anglie a Škotska. Praví, že prý byste si toho netroufal nikdy k vůli Angličanům. Pozdvihl byste tedy nejlépe a nejúčinněji Škoty proti Anglii, kdybyste vydal provolání, v němž byste zcela určitě a slavně připověděl, že zrušíte kletou tu Unii . . ."

Zjevuje-li nám list ten, jaké tužby kolotaly v hlavách smělejších, jeví nám jiná památka souvěká neméně výmluvně, jaká resignace bolestná hnětla mysli mírnějších patriotův škotských. Jest to závěť škotského lorda Eglintona, v které na loži smrtelném napomíná svého dorůstajícího syna: „Tvůj život spadá v dobu, kdy bude rozsouzeno mezi právem domu Hanoveránského a Stuartovského na toto království. Co na mně jest, nemiloval jsem nikdy Stuartův, avšak rovněž nemohu zapomenout rodu Hanoveránskému, že nevrátil nám svobodnou vlasť. Radím Ti tedy, abys se nevkládal v neblahý ten spor. Neboť od těch dob, co žijeme pod nešťastným tím jhem jednoty s Anglií, nemůže žádný Škot, ać nechce-li zadati své cti, působením veřejným ničeho dosíci, leda že se prodluží a na mizinu připraví."

Avšak těžko opanovati srdce, když vzruší je volání vlasti, že nadešel čas a uhodila hodina buď života neb smrti pověké.

A zdaliž neudeřila veliká ta hodina Škotsku na orloji památného roku 1743? Jakéž to divné zmatky po světě! Jakýž to labyrinth pletich a úkladův, jaké to výpravy a bitvy, od Vltavy až po Rýn! Hle ty alliance včerejších sokův, hle ty hněvy vražedné včerejších přátel. Neviděti konců těch gordických uzlův, v nichž rdousí se Evropa.

„Jak anakondy svity jsou
jak vášně různý hřích,
a v černý chlum se sbalujou
v obrovských kotoučích." —

Však což nejhlavnější: Anglie utkána válkou s Francií a Španělskem, zaměstnána veškerou svou mocí brannou v dálné cizině, a zápas jejich přibírá rovností sil i urputností zášti plemenné vůčihledě rázu války nedozírné. Které srdce škotské nebylo by zabušilo mocněji při tomto divadle? Jestli kdy, věru nyní bylo lze doufati, že Francie vzpomene si na ten zraněný národ za Tweedem, který jako ku skále přikovaný Prometheus práhne po ruce osvoboditele. Jakžc ona, která za okolností neskonale horších vypravila roku 1715 válečné své loďstvo ku břehům Škotska, ona by nyní mohla válčiti na život a na smrt s Anglií a jejím hanoveránským králem, aniž by přeťala pouta, schromující paže škotské, aniž by vtiskla jonákům Caledonie v pravici zbraň a zavolala na Stuarta v Římě, aby pospíšil v boj za svou vlast a korunu? —

Tajemný ruch zavládl po horských těch sídlech velmožův škotských. Opět se počali sjížděti na hony, opět besedovali na odlehlých hradech v hlučných sborech pozdě do noci, opět se rozzvučely ty staré, bohatýrské písně škotské, zamlklé již déle čtvrt století a než se rozešli, povstal velmož nejstarší, pohlavár nejváženější a políbiv obnažený meč, připil za hlaholu nadšení a cinkotu pohárův:

„Na zdraví krále za vodou!"

Netrvalo dlouho a přípitek tajemný rozlehal se ozvěnou po horách Škotska od kmenu ku kmenu, z úvalu v úval, jako zaslíbení lepší budoucnosti.

Avšak, kdože byl tím zdraveným „králem za vodou"? Snad přece ne Ludvík Patnáctý, nebo jemu povahou i cenou tak blízký vyžilec Jakub III.? Ani ten ani onen: nýbrž prvorozený syn Jakubův, onen kochánek nešťastné Klementiny Sobieské, — nyní již ve třiadvacítiletého junáka vyspělý Karel Eduard Stuart. Byl ještě hochem a již vábil k sobě pozornost emigrantův škotských jak svým spanilým zjevem, tak i svou letorou jarou a svým vtipem čilým. Měl netoliko oči a rysy matčiny, ale i ducha jejího. Bujná krev Sobieských hárala v jeho žilách. „Toť budoucí náš Montrose" plesali v duchu škotští velmožové, přicházející ob čas tajně ku „dvoru" Jakubově do Albana nebo do Říma. A také v salónech římské šlechty s libým údivem patřili na „mladého kavalíra“, jenž byl tak nepodoben otci a nejedno srdce šlechtičen římských zahořelo pro vášnivého tanečníka, jehož vystupování bylo tak jemné a tak rytířské zároveň, jehož rozmluva prozrazovala vzdělaného ducha, jakož se v oku jeho zrcadlila bodrost a dobrota s půvabným stínem melancholie. Mladší jeho bratr Jindřich byl sice také jinochem příjemných mravův, znal se v umění zpěvu a ve hře na loutnu, avšak nedostihoval Karla nikterak ani pružností ducha, ni hloubkou mysli.

Starý mistr Sheridan, rodilý Irčan, jemuž smrtí Klementininou dojatý Jakub III. svěřil k domluvě Woganově vychování Karlovo, mohl býti hrdým na výsledky svého umění vychovatelského. Dovedlť uprostřed shnilého toho vzduchu při dvoře Jakubově zachrániti zeleň života, dovedl ze starého toho kořání trouchnicího kmene Stuartovcův vypěstiti zdravý výhonek svěží síly, k níž pnuly se nyní naděje a tužby nevolného chrabrého národa. Na pohled ku sestárlému „králi Jakubu III.,“ v pravdě však ku „mladému kavalíru“ Karlu dostavili se v létě roku 1743 tajní vyslanci škotští do Říma, přinášejíce s sebou seznam velmožů škotských, kteří dosud zůstali věrni věci Stuartovské a byli by hotovi znovu hrdel i statků pro ni nasaditi, jakmile by Francie odhodlala se podniknouti novou výpravu ku břehům Škotska.

Na seznamu čtla se jména znamenitého zvuku v národě škotském, jako vévody Perthského, lorda Lovata, hr. Traquaira, sira Jakuba Campbella z Auchinbrecku, lorda Drumonda a j. Zároveň mohli zřízenci ti zvěstovati, jak vlídně byli přijati při dvoře francouzském, a jaký dojem hluboký učinil na dvořanstvo Ludvíka XV. lord Murray, an vřelými slovy připomínal Francouzům starodávnou pospolitost mezi Škotskem a Francií. —

Nicméně nebylo lze více dodati šedesátiletému praetendentovi srdce k takému odvážení. Pustý život, z kterékož nyní se jakž takž kál, zaryl své stopy neúprosně v tělo i mysl jeho. Jakub III. neměl již jiné touhy kromě po odpočinku. Odmítal pokušení zářící koruny škotské s resignací unaveného slabocha, dle jiných „s resignací mnicha, jemuž plný pohár v zátiší nahražuje všechnu slávu a všechny vnady světa.“ —

Jak ale bylo zatím Karlovi! Když před rokem plul na španělské lodi válečné podél břehův sicilských a na palubě šermujícímu vítr náhle klobouk s hlavy smetl do moře, zvolal vychovanec Sheridanův vesele: „Nedočkavče, chceš dostihnout dříve břehův škotských než-li já!“

Jeden z lodníkův chtěl se pustit za kloboukem; ale Karel ho zadržel: „Zůstaň; však bych za ním skočil sám, kdyby mohl vyzraditi Angličanům myšlénky, jež pod ním zrávaly.“ — Horoucí ona touha po nepoznané, dosud však za to tím luznějším půvabem poesie ostkvěné vlasti otcův, po činech, dobrodružstvích, slávě a koruně procitla nyní silou vášně v mladých těch prsou, takže byl by smělý blouznivec nejraději ihned přidružil se ku vyslancům škotským, aby na zdař Bůh honil se po horách Caledonských za bludičkou štěstí.

Tomu ovšem zabránila rozvaha Škotův samých; ale i oni vraceli se k domovu mocně dojati jonáckým tím zjevem odhodlaného kraleviče a lord Murray dovedl všemohoucí tehda milostnici Ludvíka XV. vévodkyni z Chateauroux podati o něm povahopis tak lichotivý, jak si toho jen „bojechtivý kardinál“ — nástupce Fleuryův Tencin pro své „plány škotské“ žádati mohl. Než jeseň roku 1743 servala révě burgundské zeleň, pilo se na vystrojených válečných korábech Francie již na zdar výpravy do Škotska, a Karel Eduard Stuart, opatřen požehnáním plačícího otce i manifestem, který jej odporučoval Škotům jako bezprostředního náměstka „Naší královské osoby a svrchovanosti“, chvátal za vznešeným pozváním do Francie; cesta nebyla bez nesnází. S nouzí jedva že uniknul anglickým lodím slídícím ostražitě v Středozemním moři po lodi s „rytířem Douglasem“ na palubě. Neboť již tehda znala nelakomá diplomacie anglická dopátrati se nejbedlivěji střežených tajemství porušeného dvora francouzského, takže věděla nejen o všech nepřátelských přípravách loďstva i mužstva francouzského shromážďujícího se v Dunkyrchách, ale znala i klamné jméno, pod kterým syn Jakuba Stuarta bude uveden a přijat při dvoře Ludvíka XV.

Však širé moře svými podzimními mlhami chránilo smělou mladost a v prvních dnech prosince 1743 dvořil se již ztepilý „rytíř Douglas“ v dvoranách Versaillských mocné přítelkyni svojí, zářící vévodkyni z Chateauroux. —

(Pokračování.)

* * *

Makavý důkaz.

Od

Alfonsa Daudeta.

Přeložil V. Černý.

Kancelář JUDra. Petibry.

Paní Nina de B…, u své tety v Moulinsu.

Velevážená paní!

Dle přání Vaší slečny tety přistoupil jsem ku sporné záležitosti a podrobil všechny Vaše žaloby a stížnosti nejbedlivější zkoušce. Ale kdybych měl mluviti na svou čest a dobré svědomí, musil bych říci, že ovoce není ještě zralé aneb abych se zřetelněji vyjádřil, že záležitost ta nedospěla ještě tak daleko, abych mohl podati žádosť za rozvedení. Prosím, neračte zapomenouti, že náš francouzský zákon zní docela určitě, že se nepouští v domněnky a náhledy atd. Zná jen jediné — skutek zjevný, brutalní skutek, a toho se nám bohužel pořád ještě nedostává.

Věřte mi, že jsem byl pobouřen poznav, co jste v prvních letech svého manželství zakusiti musila. Zaplatila jste draze radost, býti manželkou slavné osobnosti! O, znám ty muže, kteří se bez ostychu a výhradně řídí svým ohromným sobectvím, jakmile známi jsou a svět se jim jen poněkud koří. Ach, milostivá paní, kolik nešťastných dám poznal jsem od počátku své karriéry, které v týchž okolnostech se nalezaly jako Vy! Umělci, kteří nežijí pouze sobě, ale i veřejnosti, nepřinášejí do své domácnosti nic než blaseovanost a nevrlosť z neúspěchů.

Vrtkavý život, bez pevného cíle, ideje mozek otravující, které všem společenským pravidlům odporují, opovrhování rodinou a radostmi, které poskytuje, pachtění se po rozčilení v krčmách a dýmu tabákovém, nechť pomlčím o všem ostatním — toť jsou činitelé, ze kterých se hrozné tak zvané umělecké povahy skládají a od takové přeje si Vás Vaše teta odloučiti. Ale musím ještě jednou opakovat: Ačkoliv si dovedu představiti její vnitřní nepokoj a jaké zakouší výčitky svědomí, že k takovému sňatku své přivolení dala, vidím přece, že záležitost Vaše k žádoucímu stupni ještě nedospěla. Přes to sestavil jsem již malé memorandum a tam jsem nejzávažnější jednotlivosti Vámi udané spořádal. V celku jest uspořádání asi následující:

1. Surovosti manžela vůči rodině a manželce. Zdráhá se, přijati k sobě Vaši tetu z Moulinsu, která Vás vychovala a Vám nejsrdečněji nakloněna jest. Dával jí přezdívky, jako Rabosse a čarodějnice Carabone, poněvadž záda ctihodné slečny poněkud jsou vydutá. Dovoluje si ošklivých poznámek a hanlivých veršů o lakotě té dámy a měnil často její obraz v karrikatury.

2. Nespolečenskost. Zdráhá se, přijímati přátely své manželky, konati návštěvy, posýlati lístky, opětovati pozvání atd.

3. Vášeň marnotratnosti:

Půjčuje nejrozličnějším soudruhům peníze, které nikdy nazpět neobdrží. Má pro ně stále otevřený dům; činí z bytu hostinské místnosti pro každého. Podepisuje se neustále při subskripcích na vystavění pomníků, na vystavění památníků, na odbyt děl chudých soudruhů. Zakládá časopis pro umění a literaturu!!!

4. Hrubosti vůči manželce. Nazval ji jednou, když o ní mluvil, zcela hlasitě „kvočnou!“

5. Nesnášelivost a prchlivost.

Zuří někdy nesmírně.

Hněvá se pro záminky nepatrné.

Rozbíjí nádobí a nábytek. Tropí skandály a užívá při tom neslušných výrazů.

Jak vidíte, milostpaní, je to již značný počet důvodů stížnosti, však ani to nám ještě nedostačuje. Hlavní věc nám ještě schází — makavý důkaz. Kdybychom tak něco makavého měli, kdyby se jen jedenkráte před svědky stal aspoň poněkud makavým, toť by bylo znamenité! Ale poněvadž jste nyní na padesáte mil od chotě vzdálena, nelze ani na to pomýšleti, že by se něco podobného přihoditi mohlo. Pravím „na to pomýšleti“, neboť jak právě věci se mají, byla by brutalnost toho muže nejlepší, čeho byste si jen přáti mohla.

Očekávám Vaše další rozkazy, milostivá paní, a v hluboké úctě znamenám se

Vám zcela oddaný Petibry.

NB.: Brutalnost před svědky — račte si to pamatovati!

Panu Petibry v Paříži.

Milý pane!

Nacházíme se tedy ještě na tak nízkém stanovisku! Takové jsou tedy ty naše zákony, to učinili ze slavného někdy francouzského soudnictví! K čemu často nepatrné, malicherné nedorozumění dostačuje, aby se totiž dvě srdce oddělila, k tomu potřebují úřadové teprv brutalního skutku! Dříve nenacházejí žádné příčiny k rozvedení! Není-li to nehodné, nespravedlivé, barbarské, do nebe volající? Musím na to pomýšleti, že moje malá neť má nakloniti šíji svou k ráně, aby opět svobody dosáhla, že musí toho netvora k zlosti popuditi. Nechť, jsme pevně odhodlány. Potřebujete makavého důkazu — budiž, budete ho míti! Zítra navrátí se Nina do Paříže. Jak tam nešťastná bude přijata? Jak se jí bude dařit? Mohu jen s hrůzou na to pomyslit. Ach, jak se mně při těchto myšlenkách ruka třese! Mžitky se mi dělají před očima. Ach, milý pane! Ach, pane právní zástupce!

Ninina nešťastná teta.

Kancelář právního zástupce a notáře
Marestanga.

Panu Henri de B. v Paříži.

Klid, klid a jen klid! Zapovídám ti, abys šel do Moulinsu a pronásledoval své uprchlíky. Jest mnohem chytřejší a bezpečnější, vyčkáš-li další běh věcí se vší klidností duševní. Hledíme-li klidně na věc — co se tak hrozného stalo? Tys odepřel té směšné a zlomyslné staré panně pobyt ve svém domě a tvoje paní k ní nyní jela, aby ji usmířila. Nezbývá ti nic jiného, než vyčkati. Žena, která se v takovém mládí provdala, jako tvá paní, jest ještě velmi přichylná ku své rodině. Tys chtěl její smýšlení příliš brzy změniti. Pomni přece, že od tety vychována byla, že mimo ni nemá skoro žádných jiných příbuzných. Namítneš proti tomu: Má především svého manžela. Mezi námi řečeno, můj milý, mužové nejsou také právě nejněžnější lidé, zvláště pak nejsou něžnosti stále stejné. Znám na př. někoho, který, ačkoliv jest dobrák od kosti, někdy se stává nervosním a dovede býti ve chvílích takových velmi prchlivým. Vím, že jeho zaměstnání, jeho spisovatelská činnnost z větší části tím jsou vinny. — Ptáček se právě polekal a tu zaletěl nazpět do starého hnízda. Buď bez starosti, nebude to dlouho trvati. Velice bych se mýlil, kdyby tvá manželka, která jest vlastně teprv novopečenou Pařížankou, brzy ve svém starém kruhu se nenudila. Potom si nebude stěžovati na prudkost a pánovitost chotě svého. Vyčkej tedy klidně!

Tvůj dávný přítel
Marestang.

Panu Marestangovi, právnímu zástupci a notáři v Paříži.

Zároveň s tvým tak velemoudrým a přátelským listem obdržel jsem z Moulinsu telegram o návratu Niny. Ach, jaký jsi dobrý prorok!

Přijede dnes večer; pomysli — zcela sama, právě jak odešla. A to se děje beze všeho přičinění mého! Chci jí však nyní život tak příjemným učiniti, že nikdy nepocítí choutku, mne opět opustiti. Po osm dní svého stavu vdoveckého měl jsem dosti času ku přemýšlení, jak bych jí svou lásku a náklonnost nejlépe dokázal.

Ostatně neshodujeme se pouze v tom jediném: Nechci naprosto u sebe viděti tu hroznou tetu, tu rachotinu z roku 1820, která mi svou neteř pouze v té naději dala, že by jí ten drobet mé slávy užitečným býti mohl. Pomysli jen, milý Marestangu: od naší svatby hledí se tato zlomyslná stará panna mezi mou paní a mne vetříti; do našich zábav, do našich slavnostních dnů, do návštěv divadel a výstav, do společnosti i při pobytu na venkově — slovem, do všeho míchá se s tím svým proklatým hrbem. Tu mně věru nemůže nikdo za zlé pokládati, že jsem jí při vhodné příležitosti dal na srozuměnou, že by mi návrat její do tichého města Moulinsu byl zvláště žádoucím. Vždyť, můj milý, nelze pochybovati, že takové staré panny, které života neznají a nad to ještě přirozeně nedůvěřivé jsou, v každém manželství plodí jen neštěstí. Naše stará panna naplnila krásnou hlavinku mé paní nesmírným množstvím špatných, starých, odporných názorů; vychovala ji v sentimentálnosti, která na doby rococo upomíná. Jí byl jsem „básníkem“, t. j. „básníkem“, jaké vídáme na starých obrazech a sochách, s vavřínem na skráni a s lýrou v ruce. O takovém muži tlachala své neteři, takový obraz v ní vzbudila, a tu pomysli jen, jak moje Nina vystřízlivěla! Přiznávám se, že jsem někdy nebohému dítěti křivdil.

Jest pravda, pravíš-li, že jsem si příliš násilně počínal a tím ji zaplašil. Měl jsem všechno uvážiti: jednostranné vychování, kterého se jí v klášteře dostalo, sentimentální vrtochy, které jí teta do hlavy vštípila, a potom teprv k proměně přistoupiti. Měl jsem květině z provincie dosti času poskytnouti, aby zde zdomácněla. Ale vždyť se dá ještě všechno napraviti, až přijde nazpět, a ona přijde, milý příteli! Dnes večer budu ji očekávati na nádraží, a potom vrátíme se oba usmířeni a šťastni k vlastnímu krbu.

Henri de B . . .

Nina de B . . . své tetě v Moulinsu.

Očekával mne na nádraží a přivítal mne s úsměvem a otevřenou náručí, jako bych se z obyčejné cesty vracela. Můžeš si pomysliti, že jsem se tvářila velmi chladně. Hned po svém návratu uzavřela jsem se do svého pokoje; večeřela jsem také sama, předstírajíc velké unavení. Pak jsem otočila dvakráte klíč.

Konečně přišel a přál mi klíčním otvorem dobrou noc; potom se vzdálil a sice k velikému mému překvapení bez jediného projevu nelibosti nebo udivení. Dnes ráno navštívila jsem p. Petibry, který mi dal obšírné navedení vzhledem k místu, času, svědkům atd. Ach, drahá teto, kdybys věděla, jaká hrůza mne jímá, čím více se rozhodný okamžik blíží! Může se ve svém hněvu hrozným státi! I když přítulný jest, lze z jeho očí vyčísti tajený vztek. Ale vzpomínkou na tebe, drahá tetinko, nabudu odhodlanosti a síly. Ostatně vždyť jest to jenom jediný okamžik, který mně bude nepříjemný.

Potom se opět spojíme k dřívějšímu tichému a šťastnému živobytí.

Nina de B....

Táž též.

Drahá teto!

Píšu ti ležíc v posteli; rozčilení z nenadálého výsledku věci mne uvrhlo na lože. Kdož se mohl nadíti, že všechno takovým obratem skončí? Všechny přípravy byly pohotově; požádala jsem Martu a její sestru, by ke mně o jedné hodině přišly a ustanovila okamžik oné velké scény, ku kteréž jsme měli po snídani přistoupiti, poněvadž potom služky nádobí a nářadí k jídlu do jídelny, která nachází se vedle jeho pracovního pokoje, nositi musí. Časně z rána začala jsem svou činnost. Celou hodinu hrála jsem škály a hrozně nudné etudy na pianě, dále „klášterní zvonky“ a „snění“; všechno to se mu hnusí. Avšak nic nebylo s to vytrhnouti jej z práce, nic nerušilo jeho klid.

Při snídani — stejná trpělivost. Rozumí se, že nebyla snídaně požitelná. Poručila jsem, aby přinesli na stůl dílem zbytky, dílem cukrovaná jídla, která nerad jí. A kdybys byla moji toilettu viděla! Oblékla jsem ošklivé staré šaty, které již před pěti lety z mody vyšly, a byla jsem hrozně ošklivě učesána. Hledala jsem na jeho čele známky nastávající bouře; objevíť se mu vždy mezi obočím vráska, přihodí-li se mu nejmenší nepříjemnost. Ach nic, nic podobného neobjevovalo se! Musím se domnívati, že se můj muž v mé nepřítomnosti docela proměnil. Řekl jen úplně klidně: „Tys změnila svůj účes?“

Sotva jsem odpověděla, neboť nechtěla jsem se přenáhliti, spíše zdržeti, až by svědkové přítomni byli. Ostatně — jest to velmi směšné — třásla jsem se přece před výstupem, který jsem vší silou způsobiti chtěla. Odpovídala jsem tedy na všechny jeho otázky velmi suše a ledabyle; konečně vstal a odešel do svého pokoje. Následovala jsem ho, chvějíc se. Jak jsem zřetelně slyšela, postavili se již moji přátelé v malém salonu a Petr běhal ustavičně sem a tam, uklízeje stříbro a sklenice.

Rozhodný okamžik nastal. Nyní jsem jej musila podrážditi až k výbuchu hněvu a poněvadž jsem od samého rána o to usilovala, nemohlo to býti nesnadné. Vstoupila jsem tedy do jeho pokoje; snad jsem byla bledá, vždyť jsem věděla, že jsem se odvážila do klece lví. Připadlo mi též na mysl: jestli tě tak zabije! Ale nezdálo se, že by měl tak zlé úmysly; ležel na divanu a kouřil doutník. „Vyrušuji-li tě snad?“ Tázala jsem se ho co možná ironicky.

„Nikoliv! Vždyť vidíš, že nepracuji,“ odpověděl klidně.

Já na to zlomyslně: „Ach — ty nepracuješ asi nikdy?“

On, pořád slušně: „V tom se přece mýlíš, moje milá. Naopak, pracuji velmi mnoho. Ale při našem zaměstnání lze pracovati, aniž by měl člověk nástroj v ruce.“

Já: „Co pracuješ vlastně v tomto okamžiku? Ah, vím to — svou divadelní hru ve verších. Po dlouhá dvě léta pořád stejná historie.

Víš co, můžeš sobě za štěstí pokládati, že ti tvá paní jmění přinesla. Můžeš teď hezky dle své chuti lenošiti."

Myslela jsem, že nyní nastane bouře. Ale naopak — uchopil tiše a skoro něžně mé ruce a pravil: „Začínáš-li právě tak, jak's dříve přestala? Počneme opět život plný hádek a nesvornosti? Je-li tomu tak, proč jsi se tedy ke mně navrátila?"

Přiznávám se, že jsem byla dojata a pohnuta smutným hlasem, jakým tato slova pronesl; ale vzpomněla jsem si na tebe, nebohá tetinko, na tvoje vyhnanství, na bezpráví, kterého se na tobě dopustil, a to mi dodalo opět zmužilosti. Namahala jsem se všemožně, bych jej rozhořčila a zkormoutila. Sotva vím, co jsem všechno řekla — jak jsem zoufalá, že jsem si vzala spisovatele; že v Moulinsu každý želí mého trpkého osudu; že jsem spatřila své všechny přítelkyně zasnoubeny s muži vážnými, rozumnými a dobře postavenými, já však — ano kdyby aspoň něco vydělal! Však nikoliv, vždyť můj choť pracuje pro slávu! A jaká jest to sláva — můj bože! V Moulinsu ho nezná ani člověk a v Paříži vypískávají jeho kusy; jeho knihy nikdo nekupuje atd. atd. Až se mně motala hlava ze vší té zlomyslnosti a jedovatosti, kterou jsem jej obsypala.

Neodpovídal, pohlížel jenom na mne, jako s utajeným vztekem. Toto mlčení mne rozdráždilo. Byla jsem tak rozčilena, že se mně můj vlastní hlas zdál býti cizím. Stávala jsem se hlasitější; poslední slova — nevím ani jakou nespravedlivou a hrubou poznámku jsem v ně vložila — vykřikla jsem tak hlasitě, až mi v sluchu zaznívala.

Nyní myslela jsem, že pan Petibry toužebně očekávaný makavý důkaz bude moci konstatovati. Henri vstal, byl celý bledý; zaťav pevně zuby zabučel: „Madame". Přistoupil ke mně asi o dva kroky. —

Ale již opět jeho hněv zmizel. Jeho tahy se vyjasnily; pohlížel na mne zrakem tak soucitným, tak klidným, že jsem se nemohla déle zdržeti. Trpělivost moje byla vyčerpána. Pozdvihla jsem ruku a — plesk! již jsem mu vlepila nejkrásnější políček, jaký jsem vůbec v živobytí svém uštědřila. Uslyševše tento hřmot, vstoupili moji svědkové vážně a velebně.

„Pane, to jest potupa —!"

„Ano, zdá se mi to také," odpověděl ten dobrák a ukazoval jim svou červeně naběhlou tvář.

Můžeš si pomysliti, do jakých rozpaků jsem nyní přišla Na štěstí měla jsem ještě tolik duchapřítomnosti, že jsem rychle klesla do mdloby a později křečovitě štkala; tak jsem se zbavila nejhoršího. Nyní jest Henri u mne v pokoji. Bdí, když spím; jest vůbec tak přívětivý a tak něžně starostlivý o mne! Co mám nyní činiti? Obávám se, že pan Petibry nebude asi s obratem, který jsem spůsobila, valně spokojen.

Nina de B....

* * *

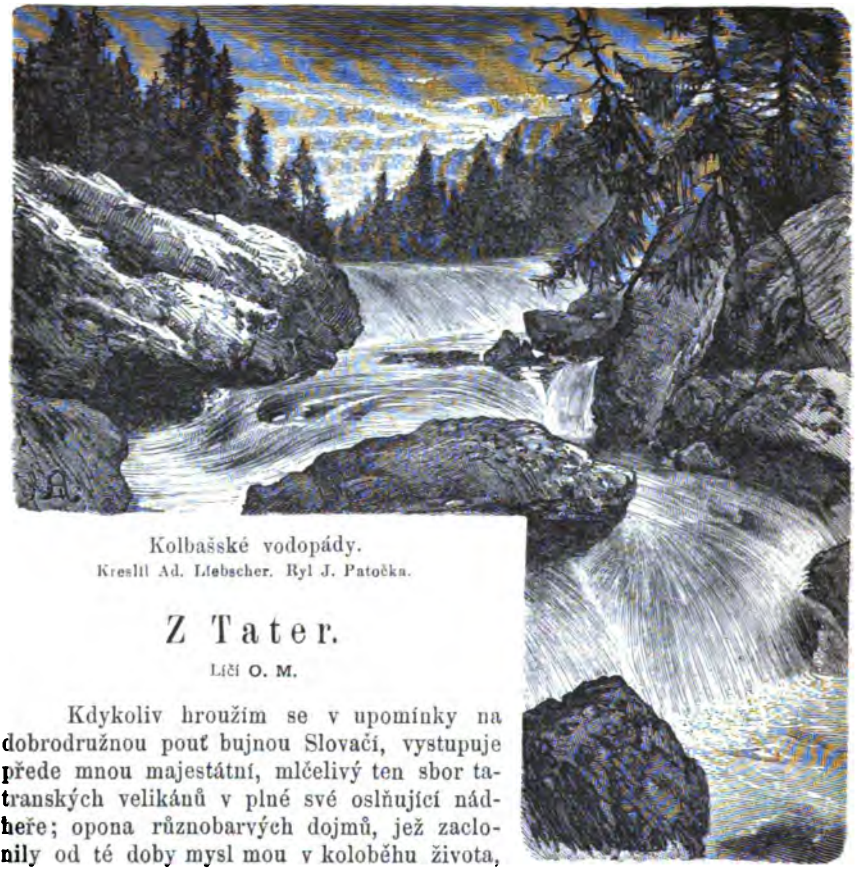

Kolbašské vodopády.
Kreslil Ad. Liebscher. Ryl J. Patočka.

Z Tater.

Líčí O. M.

Kdykoliv hroužím se v upomínky na dobrodružnou pouť bujnou Slovačí, vystupuje přede mnou majestátní, mlčelivý ten sbor tatranských velikánů v plné své oslňující nádheře; opona různobarvých dojmů, jež zaclonily od té doby mysl mou v koloběhu života, trhá se rázem pod paprskem čarolesklé, živé představy a z obrub jejích vyvinuje se velebný ten obraz zase tak bezprostředně, tak náhle v téže ohromující velikosti jako před lety, kdy zřel jsem jej poprvé.

Kráčeli jsme tehdá za poledne divokou, stromů i zeleně prostou plání od Felky k Popradu. Paprsky sluneční hřály nás jako druhdy Hagaru na poušti; nikde stínu, nikde travnatého místečka k odpočinku — všude táž jednotvárná, bledě zelená, vyprahlá step.

Přesmykli jsme se přes nízký svah. — Jaký to divokrásný, netušený zjev! Z jednotvárné roviny, po níž těkaly jen plaché stíny bílých mračen, vzepjalo se náhle, bez přípravného přechodu, do nesmírné výše celé skupení tatranských velehor, rysujících na blankytě zubaté své, divoce rozeklané vrcholky, protkávané stříbroskvělými žilkami sněhu.

Brzy na to přijaly nás tmavostinné hvozdy, rozkládající se na úpatí hor, v hostinnou svou náruč a neopustily nás až teprve ve výši několika tisíc stop, kdež bylo jim ustoupiti příkrým, v tisíceré útesy roztrhaným stěnám Gerlachovky a Lomnice.

Kráčeli jsme vzhůru po obrovském valu kolbašského údolí, jehož nesčetné vodopády provázely nás tajuplným šuměním a ohlušujícím lomozem. — Nesnadno vypsati šílený ten rej, panující v rokli kolbašské. Tu valí se obrovská spousta bledě zelených vod širokou vlnou s nevysoké skalní stráně jako s umělého splavu, sotva dopadá však, již staví se neztišené ještě pěnivé tříšti v cestu olbřímý černý balvan a rozčeřuje lysou svou lebkou ječící proud, který řítí se na to dvěma mohutnými oblouky dále do propasti trhaje s sebou vše, co namane se mu v cestu — od prostého „medvědího úška“, jež vykvetlo za ticha pod balvanem, až do vyvráceného kmene borovice, jejíž lysý z kůry vyloupnutý peň kácí se pak příšerně se skály na skálu. Při každém dalším kroku vzhůru mizí šťavnatá zeleň i ta bědná plazivá kosodřevina ztrácí se na konec v hluché kamenité poušti, v níž chvěje se tu i tam jen trs klinčoku (karafiátu polního) a zimavé kvítí sv. Jana.

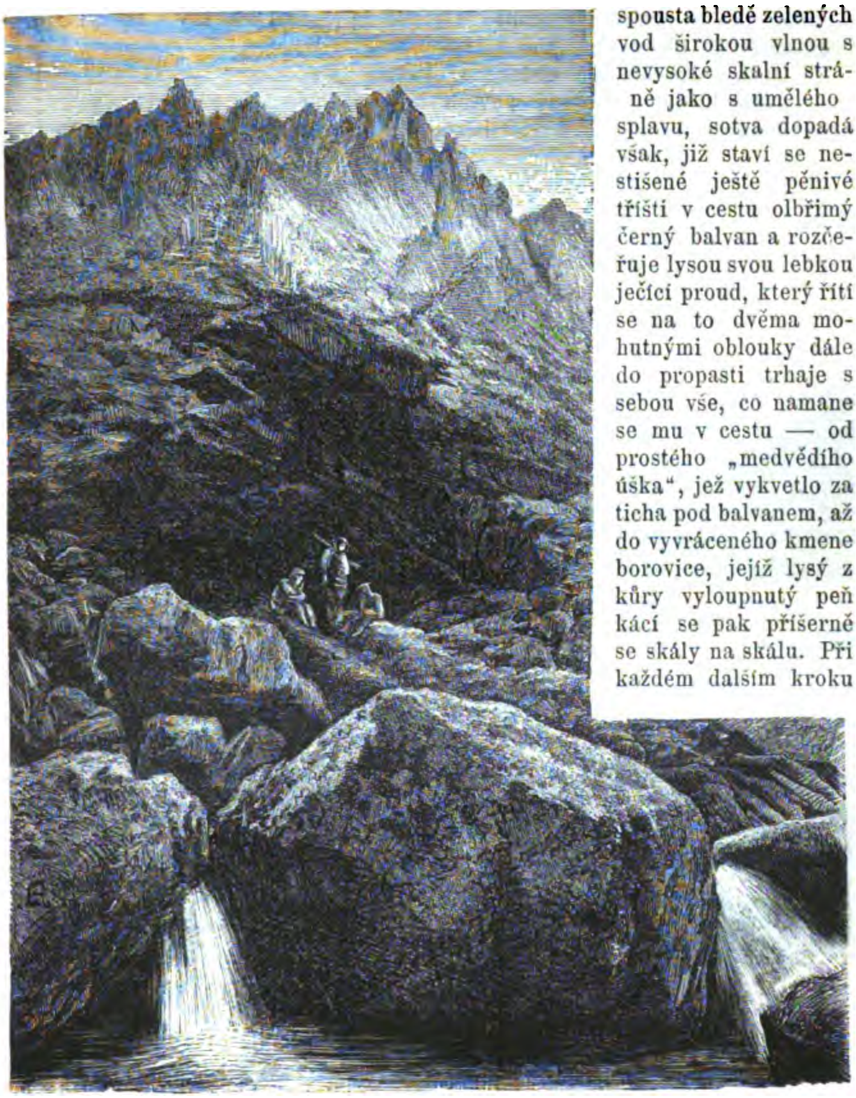

Prameny Kolbachu. Kreslil Ad. Liebscher. Ryl J. Patočka.

Jsme ve skalnaté říši mořských ok, hlubokých jezírek vyplňujících horské rokle. Kolem hluboké ticho — upomínající na tajuplný okamžik stvoření, kdy zachvěla se poprvé ze rtů Hospodinových slova: „Budiž světlo!“ jen čas ob čas ozve se hluchou tišinou pronikavý hlas „svišťana“, pohlížejícího ze skalní své skuliny udiveně na příchozího, jehož nezvyklý krok ruší zde olympický jeho klid.

A ta snivá hladina mořského oka!

Jako hladce vyleštěný povrch kovového zrcadla září z tmavého rámce skalin věčně mladistvé líce jezírka, nezbrázděny ani jedinou vráskou, nezčeřeny ani větérkem. Pod svěží zelenou hladinou plesa dřímají na dně u pokrají obemšené balvany sesunuvší se sem s okolních strání, tajuplný zášer vodních spoust dodává jim fantastické podoby obrovských nestvůr pravěku; kdykoliv ale zabloudí sem veselý paprsek sluneční, tu lesknou se v usměvavé hlubině jako úlomky drahokamů z pohádkového zámku „vodního muže“.

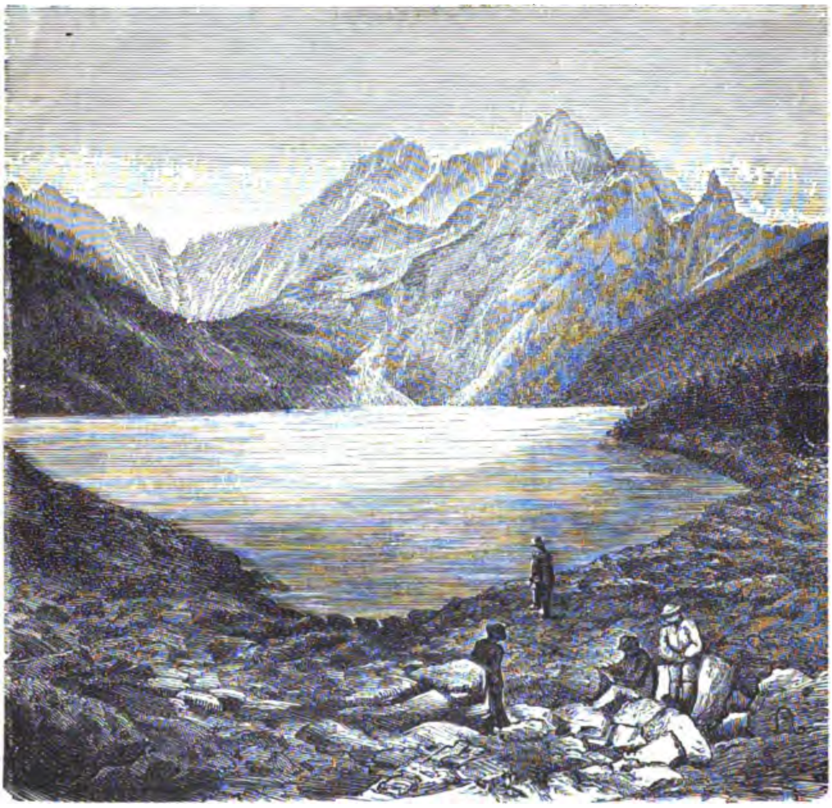

Mořské oko. Kreslil Ad. Liebscher. Ryl J. Patočka.

Vše kolem dýše bájemi; pověsť vypráví o tajemném spojení mořského oka s dalekým černým mořem, kdež při stroskotání korábu jistý kupec slovenský ztratil skříňku s drahocenným pokladem, která vyplula pak z nenadání na povrch tatranského mořského oka; pověsť oživuje okolní hluché skály umísťujíc do tmavých jejich roklin bájné bytosti, ač sídlí tam toliko plachý kamzík.

Tak vyprávějí sobě horalé tatranští o šarkanu*), který obývá štítné skály a tam za sedm let jedno veliké vejce klade, z něhož za sedm let mladý šarkan se vylíhne. Šarkana prý opanovati může toliko čaroděj, který pod zemí obývá a jedno oko v čele má. Čaroděj ten vyvolává někdy šarkana ven ze skalního doupěte, sedá naň a ve vzduchu letí s ním v kraj a tu prý vše na cestě ničí i hubí jak o tom pěje národní píseň:

Lala děti, děti,
černokněžník letí
v ohnivém oblaku
sedící na draku;

Běda tomu lesu
kudy vezme cestu,
všecky vody skalí
všecka pole spálí.

Lůno zimných skalisk tatranských oplývá dle bájí, kolujících v ústech lidu, báječnými poklady, jež ostříhá tam Kovlad. Vládkyní zemských pokladů je Runa, jež zove se také „zemnou paní.“ Pověsť, k ní se vztahující vypráví nedostižná sběratelka národních pověstí slovenských, Božena Němcová, takto:

„Ve Vajskové dolině pod horami bývaly za předešlých časů bohaté báně na zlato, jež se z rudy dobývalo. Nalézají se tam až dosud hluboko mezi skalními stráněmi na místech nepřístupných veliké luhy strusek a ukazují se tam i stupiště, v nichž lidé podnes žijící kusy zlata nalezli.

Nyní pominulo všecko to bohatství. Příčinu toho schudnutí vykládá si lid následovně. Horníkům, kteří tam pracovali, sjídal vždy kdosi potravu. Číhajíce na zloděje dostihli ženu, vysokou, silnou s tak velikými prsy, že je dítěti, které na hřbetě nesla, přes plece hodila a tak je kojila. Vlasy měla čarokrásné, zlaté. Rozlíceni hněvem svázali ji a hodili do nedaleké bystřiny. Kdyby byli tušili, kdo je, nebyli by tak učinili. Byla to Runa. Bystřina nesla ji do Hronu a Hron až proti Kremnici, kde ji na písek položil. Tam našli ji litostiví lidé, sprostili ji vazeb a nasytili.

Neprozradila jim, kdo je, ale od té doby bohatství z hor tatranských zmizelo a naopak Kremnice zbohatla, neboť „čeho se Runa dotkne, to pozlatí.“ Po násilném jejím vyhnání z Vajskové bývalo prý slyšeti po horách volání silným hlasem: Runa, Runa, děti ti pláčů. Byl prý to její muž, který ji hledá. Do dnes, když vichr skučí, říkají tatranští horalé: Runa pláče a děvčata, když jdou do hor, volají: Runa, runa, daj nám zlata plná suna (skříně).“

---

* Křídlatý drak.

Obecně známa je také luzná báje „o zlatém kameni“ tajícím se v nedostupné rokli Lomnického štítu.

I zvěřena tatranská obetkána je hustou sítí zkázek, v nichž hraje nejhlavnější, ač vždy komickou roli medvěd, který má zde odůvodněnou pověsť dobráka.

„Když je v jeseni dosti bukvic, nevšímá si medvěd ani ovcí ani volů, v letě krmí se borůvkami, malinami, jahodami, šípky a když se mu poštěstí, také medem. Jedenkráte přišel v noci k osamělé v lese kolibě (pastýřské chatrči). Horár, nevěda, co to venku za šramot, otevřel, ale jakmile vystrčil hlavu, trkli se s medvědem do čela jako dva berani. Medvěd hned se obrátil a paloval do lesa. Horár zavřel kolibu a ošíval si hlavu.“ —

Nebudu déle unavovati prostoduchými vypravováními jednoduchého tatranského lidu.

Čarovnou byla další pouť naše horskou vlastí Slovače. Zřeli jsme v plachém přeletu celou řadu smaragdových ples, a vraceli se zase do zakletého toho hradu tatranských hor, jež

„jako věštky sedí — — — —
tajemný půlkruh, vážný, bez hnutí —
co kněžky drží skal kamenných desky,
v něž zapisují řeč svých pověstí:
když zapisují, les div šelestí,
kdež vypravují, Sinajské to blesky.

(Děvče z Tatér.)

V pravdě očarována, kouzlem nejspanilejší poesie obemžena je ta říše tatranských velikánů, kteří pod oblaky sní odvěký svůj kamenný sen. —

Když naposledy zadíval jsem se do snivé hlubiny mořského oka a nade mnou v závratné výši kroužili orlové, jako smělé myšlenky zadumaných těchto skal; tu připadal mi v porovnání s hrdým majestátem vznešené přírody tatranské duch můj jen jako malý ten rezavý ptáček, který vnořiv před mými zraky do jezírka plaché křídlo, teskně zase odletěl.

* * *

Z cyklu: „Za mrtvou láskou.“

Od

Jos. Kuchaře.

To hvězdou slétl anděl s nebes výše,
kdy chladná dál mně tiskla v čelo polibek,
a v bílý klín tvou duši ujal tiše.

Tluk srdce ztich' jak vroucí písně kmit,
zhas pomněnkových očí teplý svit
jak jara zář, kdy v rozloučenou plá;
líc tvá se usmívala blahem,
mír dřímal na tvém čele drahém
a na ňadrech ta bílá ručka tvá.

Byl mráz a ledné květy v okno svál;
však jimi slunka svit se v jizbu smál
a pohrával ti v líci, ve vlasech . . .
Sil po lůžku tvém záblesk zlatý
a do všech koutů klid tak svatý,
že každý z drahých tajil vzlyk i dech.

Jen kanár v kleci teskně zatikal,
pak tklivou písní v svaté ticho lkal
o mrtvém štěstí mladých lidí dvou,
o zašlém, sladkém, krásném blahu,
jež k blankytnému nebes prahu
na zlatých křídlech létlo za tebou.

A temné tuchy zákmit v šerou dál
ten velký mžik mně náhle v duši svál:
v ní mladé sny teď začaly se snout . . .
A divá bolest hruď mi stáhla,
svým mrazným prstem k srdci sáhla,
že chtělo žalem se mi rozpuknout.

Já tušil, že kdes drahá duše svadla,
a slza, již jsem za ní hořce vyronil,
ta kapkou krve v tuto píseň padla.

Ostrovy ostfrieské.

Napsal

Eug. Mir. Rutte.

(Dokončení.)

V.

Wangeroog. — Spikeroog. — Langeoog. — Baltrum. — Juist. — Borkum.

V diademu východních ostrovů frieských byl perlou nejvýchodněji ležící Wangeroog, však byl a — není již více. Zkázonosný živel zle tu řádil roku 1854—1855 a zničil staré místo lázeňské, počátkem tohoto století na západní straně ostrova Wangeroogu zařízené a vládou oldenburskou podporované, jež se všemi vládními ústavy, zejmena s „konversationshausem“, 40 pokojů obsahujícím, a s 50 staveními ve vlnách příboje vzalo za své. Marné bylo úsilí mnoha osob soukromých, aby lázním dřívější lesk opět zjednali. Z počátku nesměl se nikdo usazovati ani na východní straně ostrova; zakázalať to vláda z obavy, že proudy mořské i tuto část pohltí. Později seznala bezdůvodnost této obavy a zákaz onen zrušen. Ostrované, kteříž k vůli bezpečnosti života přestěhovali se již na bezpečnou půdu oldenburské pevniny, stěhovali se nyní vesměs na východní část ostrova až na jednoho obyvatele, kterýž usadil se na straně západní a jehož domek se starou zbylou věží 200′ vysokou posavad jakožto trosky osady Wangeroogu se ukazuje. Věž právě jmenovaná byla vystavěna na počátku století 17. a sloužila tehdáž ohněm, na vršku jejím živeným, za znamení lodím v nebezpečí se nalezajícím; v druhém poschodí jejím konaly se také služby boží. Nyní stojí věž téměř na pokraji moře — tak daleko bylo již postoupilo, a jakkoliv podstavec její z příspěvků města Brém byl opraven, zdá se, že dlouho trvati nebude. Vedle věže té byl v starší době vystavěn maják, jenž příbojem vln r. 1825 padl, a nový na jeho místě zbudovaný podlehnul r. 1855 témuž osudu.

Celá západní část ostrova jeví známky zpustošení a bydlení na této straně jest nebezpečné, poněvadž tu pouze několik nepatrných násypů tvoří slabou ohradu proti rozvzteklenému živlu a v době záplavy bouřné naprosto nemožné jest spasiti se útěkem na východní část ostrova.

Ostrov Wangeroog jest as hodinu cesty dlouhý a největší šířka jeho obnáší asi čtvrt hodiny. Východní část má nově vystavěný maják, jehož světlo liší se od světla majáků jiných tím, že plamen střídavě vyšlehá a zase uhasíná. Vedle majáku toho, s jehož nejvyššího bodu překrásný rozhled oku se jeví, nalezá se na násypech severovýchodních dehtem napuštěný černý „kaap“, lodníkům za znamení sloužící.

Obyvatelé na východní straně ostrova usedlí, počtem as ku 200, zařídili tu nové lázně se dvěma slušnými hostinci nákladem soukromým a snaží se, aby jim aspoň přibližně zjednaly slávu starých potopených lázní wangeroogských.

Parník „Roland“ z Geestemünde do Norderneye plovoucí, zastavuje poblíže ostrova, přejí-li si toho cestující, kteří chtějí ještě lacinějších lázní užívati než jsou norderneyské. Druhý ostrov, u něhož parník na cestě své staví, jest Spikeroog. Ploský povrch ostrova tohoto, s nímž Wangeroog souvisí průplavem „Harle“, obnáší pouze asi $^1/_{11}\,\square^0$ a délka jest dvakráte tak velká jako šířka. Obejíti lze ho v 6 hodinách. Vesnice sama — od ostrovanů také „Loog“ nazývaná, poněvadž na malé výšině leží, kteráž se o několik stop nad ostatní zemi vypíná — jest hrázemi proti vlnobití chráněna a čítá přes 200 obyvatelů. Malý kostelík uprostřed stojící dělí ostrov ve dvě části. Malé zahrádky, taktéž hrázemi chráněné, jsou posázeny zeleninou a květinami. Před jednou chatrčí rybářskou jest několik vysokých stromů, mezi nimiž lípa, snad v těchto krajinách jediná, košaté větve své rozkládá. Obraznost naše klade bezděky jeviště veškerých nordických povídek na tento ostrov od hlučného světa odloučený a vidí na písčitých „dünách“ dívky, jež v ledové listopadové bouři nebesa za ochranu svých milenců úpěnlivě prosí.

Lázně, na Spikeroogu zařízené, jsou jednoduché, ale dobré. Návštěva jich vzrůstala klesáním Wangeroogu. Cesta ku strandu, as 20 minut vzdálenému, pokryta jest, jakož hlavní cesta vesnicí, prkny a to z té příčiny, aby ulehčila se nepohodlná a namáhavá jinak chůze v sypkém písku. —

Neočekávaný a pojednou před okem se rozprostírající rozhled na moře a jeho jasně kmitající stříbrný pás pěnících se vln překvapuje a působí neodolatelně. Obraz ten malebně zakončují tuleni na písčinách z moře vynikajících na slunci se vyhřívající. Lovci mořskou travou pokrytému, leží-li klidně a nehybně, snadno dostane se návštěvy některého tuleně.

Lov tuleňů jest velmi zábavný a zvláště obyvatelé Spikeroogu jsou lovci obratní. Průběh lovu, jemuž jsme byli přítomni, byl následující: Časně z rána v době odlivu vypluli jsme na loďce z rejdy ostrova, jeli ku písčině, na níž tuleni se usazovali, a vystoupili jsme na ni se strany severní. Aby nás tuleni nepozorovali, lehli jsme si do písku a nějakou dobu tiše se chovali. Tuleni byli sice vyplašeni, ale když uzřeli loďku, s níž jeden ostrovan, aby je oklamal, nazpět vesloval, ukládali se brzy zas na písčiny, těžká těla svá pracně nohama v před posunujíce. Abychom dostali tuleně na dostřel, přetáhli jsme v leže přes těla svá hrubé bramborové pytle a nápodobujíce neobratné pohyby tuleňů, blížili jsme se jim. Tato podivná komedie a originelní lest, vypočtěná na krátkozrakost tuleňů, kteří „brejlí nenosí“, vyvolala mezi námi hlučný smích, který jsme však na rozkaz svého vůdce Altmansa ihned potlačiti musili. To nám ovšem nevadilo, abychom lepé formy a obratné pohyby vzájemně si nechválili. Zejména přítel „špekovitý pejnirdži“ neobratností svou nade všecky vynikal a tak přirozeně líně, nešikovně a neohrabaně se pohyboval, že jeden tuleň k němu prvnímu se přiblížil (bezpochyby v úmyslu milostném), načež on rychle namířiv, spustil a šťastně se — ho chybil. Přiznávám se, že jsem také žádného sice netrefil, za to vůdce a jiní, k nimž oklamaní tuleni se přiblížili, dílem zastřelili, dílem holí skolili několik těchto, jinak ostražitých a chytrých zvířat.

Jiný spůsob, jmenovitě na sousedním ostrově Langeoogu obyčejný, záleží prý v tom, že na některém kraji písčiny prkna se zakopávají, kteráž před tím opatřena byla dlouhými, ostrými hřeby, a tuleňové, kteří v čas přílivu nevědomky pasť tuto přepluli, v době odlivu sami na ně se nabodávají.

Třetí oog (niva, ostrov) v řetězu ostrovů ostfrieslandských směrem k západu jest Lange-oog (dlouhý ostrov). Tento ze všech ostatních nejdelší ostrov, jejž v šíři lze ve 3 hodinách přejíti, jest na východě od Spikeroogu oddělen seegatem „Otzumer Balje“, nazvaným tak po vesnici Otzum, jež tuto se v moře propadla, a na západě od ostrova Baltrum seegatem „Accumer Ee“. Skládá se ze čtyř částí. Za obyčejného stavu hladiny mořské lze s jedné části na druhou suchou nohou přejíti, v čas bouřného přílivu rozpadá se však Langeoog na čtyři ostrovy. Na západní jedné části jsou lázně v novější době teprve zkvétající. Povrch ostrova obsahuje 0·104☐ zeměpisné míle.

Na severu a západu chrání dlouhý řetěz nánosů, na nichž jsou dva veliké černě natřené „kaapy“, vesnici před zhoubným působením rozlíceného moře. Milovníkům honby na divoké králíky a lovu tuleňů poskytuje se tu dosti příležitosti k zábavě; zvláště divokých králíků jest mezi „dünami“ na tisíce a honba vynáší pachtýři ročně mnoho set tolarů.

Velikost ostrova, krásný strand, levnost a pohodlnost, jakož i neveliká vzdálenost hannoverského města Esens jsou přednosti, jež pojišťují lázním langeoogským skvělou budoucnost a důstojné místo mezi lázněmi moře Severního.

Nejmenší a nejméně skultivovaný ostrov ostfrieský jest Baltrum, jehož povrch obnáší celých 0.041 zeměpisné čtvereční míle. „Watt“ ostrova dosahuje až k pevnině ostfrieské, takže spojení jest velmi blízké.

Seegat „Accumer Ee“ dělí Baltrum od Langeoogu a „Wichterdeep“ od Norderneye. Lázně jsou zcela primitivní. Ostrované, jichž není ani 200, neživí se ani tak lovem ryb, jako spíše vyhrabáváním lastur k dobývání vápna. Hospodářství se tu poměrně více pěstuje, než na ostrovech ostatních a zvláště zemčata z ostrova toho jsou pověstná.

Levý soused ostrova Norderney jest ostrov Juist, seegatem „Buyserdeep“ od něho oddělený.

Táhlý tento ostrov rozděluje se v čas bouřného přílivu ve dvě části, z nichž západní, neobydlená, pokryta jest vysokými „dünami“, kdežto východní oživena jest vesničkou. Povrch ostrova obsahuje 0.107 čtver. zeměpisné míle. Vesnička čítá as 70 domků a něco málo přes 200 obyvatelů.

Teprve v novější době nabývá tento ostrov větší důležitosti. Dnešní Juist souvisel až do 13. století s ostrovem Borkum, západním to sousedem svým, až bouřným vlnobitím spojení navždy se přerušilo. Hosté lázenští, jimž v malých hospůdkách a v rybářských chatách přístřeší se dostává, nemohou ovšem velkých požadavků činiti a z té příčiny bývá Juist navštěvován jen takými hosty, kteří ještě skromněji a nepozorovaněji žíti chtějí než možno jest na Spikeroogu neb Baltrum. Místo koupelních domků jest tu několik stanů.

Na východě nedaleko ostrova jsou ony písčiny tuleňové, norderneyským lovcům známé, k nimž vedením pověstného lovce tuleňů Albrechta Altmanse třídenní lovy se podnikávají.

Na ostrově Juist zřízena jest ochranná stanice pro mužstvo lodí tonoucích neb na písčinách uvízlých, kteráž docílila již mnoho skvělých výsledků. Vedle kostela stojí sice ve zvláštní ochranné budově připravený člun as 20‘ dlouhý, jenž pojmouti může 8 mužů, ale hlavní přístroj tuto se nalezající má důležitost daleko větší. Člun uvedený nemůže totiž vyplouti při nízké vodě, což často se stává, zvláště ana se poblíž zdejšího strandu mění hloubka vody velmi nestejně, stojíc brzy jen $^1/_2{}'$, brzy až 20′ nade dnem. Přístroj onen se skládá z kovového hmoždíře 1′ 5″ dlouhého, 5″ 5‴ širokého a 140 liber těžkého, a zapevněn jest ve zvláštním sedle. Nábojem jest podlouhlá koule, na straně k ústí hmoždíře poněkud sploštělá, kteráž opatřena jest ouškem a kroužkem, k němuž se připevní silný a pevný provázek. Okolo ouška jsou čtyři otvory, jež naplňují se hořlavou látkou, aby i v noci mohlo mužstvo lodi v písku zaryté neb tonoucí směr letící koule okem stopovati. Dálka výstřelu obnáší při náboji 2 liber prachu 380 kroků.

Mužstvo lodi v nebezpečí jsoucí uchopí dlouhý, pevný provázek, který, připevněn jsa jedním koncem k hmoždíři a jedním ke kouli, v letu z hřídele na břehu se byl rozvinul a loď přeletěl, pomocí jeho pak přitáhne se dvojnásobná délka silnějšího provazu, kolem kladky otočeného, jehož oba konce na břehu zůstaly. Jakmile kladka na lodi upevněna byla, což za dne vlajícím suknem, v noci rozžetím svítilny břehu se oznamuje, natáčí tam mužstvo k zachránění určené jeden konec provazu, čímž druhý konec přivléká koš k němu připevněný a silné lano. Toto otočí se na lodi kolem stěžně a napne se na dané znamení co nejsilněji, čímž povstává jaksi most mezi lodí a břehem. Mužstvo pak zachraňuje se košem, který tak zařízen jest, že uvnitř sedící mohou i několik minut skrze vodu vlečeni býti, aniž by se zadusili, a který vise pod lanem pevně napjatým, s lehkostí po něm se vozí pomocí provazu dříve již uvedeného, kolem kladky se otáčejícího.

Borkum, směrem k západu poslední ostrov ostfrieský, sousedící na východě s hannoverským ostrovem Juist, na západě s hollandským ostrovem Rottum, všech sedmi největší a nejúrodnější, jest od ostrova Juistu oddělen mořem, jež souvisí s hladinou Dollartu; tento povstal děsným příbojem vln roku 1277, kdy zaplavena byla mořem plocha více než sedm čtverečních mil obsahující.

Římané, kteří z řek německých Emži nejlépe znali, nazývali ostrov ten Fabaria neb i Burchana a Plinius líčí jej jakožto největší všech ostrovů moře severního. Dle vší pravděpodobnosti byl nynější ostrov Borkum 20 čtverečních mil veliký, takže nyní o dvě třetiny jest menší. V době pozdější byl roztržen ve čtyři kusy, z nichž dva moře již uchvátilo. Jak dlouho budou as zbylé dva díly moři vzdorovati? Jako z 25 ostrovů, Pliniem napočítaných, zbylo jen několik, jako Wangeroog jest vlastně již písčinou, jež dnes neb zítra v moře se propadne, tak i ostrovu Borkum smrt hrozí jistá, jen hodina její jest nejistá. Taký osud mají všecky ostrovy ostfrieské: po hrůzyplném jednom večeru nebude již více žádného jitra.

Z ostrova dřívějšího zbyla jen východní a západní část (ost- und westland), kteréž obě povstaly zaplavením mořských vln, jež zanechaly tu pruh písku, proti novým útokům moře hrází 6 metrů vysokou nyní chráněný. Dnes obnáší délka ostrovu 3 hodiny a šířka 1 hodinu cesty. Celý ostrov lze v 7—8 hodinách obejíti.

Se tří stran jest Borkum dünami obklopen a jen na východě přirozených hradeb těch postrádá; na této straně ho přibývá, na oné však co rok ubývá. Půda na větším díle jest sourodá s výbornou půdou pevniny ostfrieské (marschland) a několik set jiter dobré půdy té jest vzděláváno obyvatelstvem, jež na rozdíl od ostrovů dříve uvedených vedle námořnictva a rybaření hospodářstvím a orbou pilně se zabývá.

Klimatické poměry jsou tu velmi příznivé, vzduch stále vlhký a čistý, úmrtnost velmi malá, ročně jen 1 až $1^{1}/_{2}\,{}^{0}/_{0}$, nemoce řídké. Není tedy s podivením, že starců a stařen, čilých a pracovitých i ve vysokém věku, jest tu dosti.

Vesnice se 700 obyvately, s jednoduchými budovami, chrámem a lázněmi, rozkládá se na západní části a kolem ní jest asi 400 jiter luk a pastvišť rozloženo, jež přirozenými nánosy písku jsou chráněny.

As do roku 1856 nepožívaly lázně ostrova Borkum velké přízně, poněvadž spojení s pevninou bylo obtížné. Nyní však zavedením komunikačních prostředků, předkem hannoverské západní dráhy, a otevřením paroplavby po Emži, jež do Dollartu se vlévá, nastala jim nová, příznivější doba, zvláště an ostrov sám v mnohé příčině jest poutavým a zajímavým.

Poněvadž veškeré lodi, do Emd, Leeru neb k jiným místům na Dollartu směřující, kolem ostrova Borkum plouti musí a četné písčiny krajině této velmi jsou nebezpečny, byl do dne 13. února 1879 na majáku 140′ vysokém živen nejprve oheň, později katadioptické světlo systemu Fresnelova, jež na 20—24 mořských mil v malých přestávkách, jako třpyt jasné hvězdy, okolí své daleko široko osvěcovalo a vracejícímu se lodníku prvním pozdravem sypké jeho vlasti bylo. Ale dne 13. února 1879 vzniknul v noci na majáku oheň, jímž vzplanulo 40 liber oleje — část to, jaká pokaždé za jedinou noc hořela — a jenž tak rychle se rozšířil, že v okamžiku byl celý maják v plameni a děsně velebnou podívanou polekaným osadníkům poskytl, zvláště když zásoba oleje 4000 liber, ve věži se nalezající, plamenu nové stravy podala.

Vedle místa, kde maják se nalezal, jest malý kostelík; domky zřízeny jsou nejvíce ještě ve slohu frieském, zahrádky chráněny jsou malými náspy, okrášlenými tu i tam ještě žebry neb čelistěmi velryb.

Jako na všech ostrovech ostfrieských, tak i na Borkum naleză se ústav poskytující pomoci lodím tonoucím. I zde jest připraven ochranný člun systému Franciho. Člun takový bývá 12′ neb 32′ dlouhý, a zřízen jest pro 6 neb 14 veslařů; jest zbudován z vlnovitě tlačených, galvanickým zinkovým povlakem opatřených a olejem natřených ploten a žeber, tíže jeho jest pak o třetinu menší tíže člunu dřevěného týchž rozměrů. Tato malá tíže jest důležitou v době, kdy tonoucí lodi zapotřebí jest pomoci co nejrychlejší. Na obou koncích člunu nalezají se železné, vzduchem naplněné truhlíky, jež zabraňují potopení se člunu ve vlnách zbouřených; na okraji jeho pak jest korkový kruh, plachtovým suknem potažený, jenž seslabuje náraz jiné lodi neb člunu, ženou-li se proti němu. Po stranách člunu připevněno obyčejně 12 řetězů, k nimž připjaty jsou železné koule, aby na nich zachytili se ti tonoucí, které člun již pojmouti nemohl.

Obyvatelé ostrova Borkum vypravují se na jaře a na podzim k lovu ryb, kteréž chytají velkými obtěžkanými sítěmi, k lodicím připevněnými a po dnu mořském se vlekoucími. Vedle lovu ryb živí se i lovem ústřic, jež ve zvláštních ložiskách pěstují. Loďky táhnou za sebou přístroj k provazu připevněný, jehož hlavní částí jest ostrý nůž, tvořící spodek železného trojuhelníku a kosící ustřice několik stop pod vodou usazené. Nožem smetené ústřice padají do pytle k železnému onomu trojuhelníku připojeného.

Však nejen ústřice, i jedlé slávky ve velkém množství se tu loví; vyhrabávají se lopatami zvláště k tomu zařízenými, očisťují se ve velkých nádobách od písku, vyplachují se a v celých nákladech k prodeji na pevninu dovážejí.

Misky slávek jedlých pálí se na vápno, zvláštní, oslňující bělostí vynikající.

Vedle rybaření zaměstnávají se ostrované velmi pilně chovem dobytka, jenž na žírných pastvinách výborné a hojné píce nalezá. Chov děje se tu již spůsobem hollandským a má tu platnosť výrok jistého posměváčka: „Kdybych byl krávou, přál bych si žíti v Hollandsku.“ Každá kráva má tu „čistý, slušný byt“, stravu výbornou a obsluhu výtečnou; v letě nosí mantilu, v zimě teplý oděv. A aby se takové dobré hovádko v prázdných chvílích pošimrati mohlo, zastrkávají se na pastvinách tu i tam žebra z velryb. Ale za to odměňuje se ostfrieslandská kráva hospodáři a pánu svému měrou co nejhojnější a poskytuje ze všech druhů rodu svého největší množství mléka; bujná plná vemena až 20 dížek mléka každého dne vydávají, tak že 20 až 30 tisíc litrů mléka ročně se nadojí.

Provozování orby jest tu výnosné a s malým namaháním spojeno, neboť „poldry“ na pevnině ostfrieslandské tak výnosné a zajímavé, i na ostrově Borkum se nalezají. Byť tu i neposkytovaly „poldry“, třeba dvě stě roků pluhem nezorané, výnosu tak velkého, přec u porovnání s namahavým vzděláváním polí u nás jest ostrovan zdejší v postavení velmi výhodném, poněvadž třeba jen při malé pracovitosti pozemek hojně se mu plody svými odměňuje.

Leckterý zvyk a obyčej, jaký u jiných ostrovanů zaniknul, zachoval se ještě na ostrově Borkum.

Jeden ze zvyků těch vyniká zvláštní originelností:

Jinoch navštěvuje beze vší překážky dívku, k níž přátelstvím neb láskou přilnul a třeba i večer na černou hodinku k ní zavítati smí; než se slušností nesrovnává se, aby přes půl noc u ní pobyl. Stane-li se tak přec a doví-li se o tom sousedstvo, obklopí staří i mladí domek milenky a střeží každý východ, dvéře i okna; vysílají třeba i parlamentáře, jenž vydání milence na milost a nemilost požaduje, než obyčejně bez výsledku. Až do ranních červánků nemá nikdo práva do domku vstoupiti a tak mají překvapení milenci dosti času, aby se navzájem dorozuměli. Zatím — neotevrou-li se dvéře dobrovolně — čekají strážcové mravu až do bílého rána, bavíce se zpěvem a pitím. Když první ranní větřík rozjařené líce jim osvěžil, pokračují ve svém oblehání. Snaží se vypáčiti dvéře a okna, bubnují na dvéře a zacpávají komín sněhem neb hlínou, aby srážejícím se kouřem milence vypudili, a nevede-li to k cíli, strhávají tašky se střechy a hledí dostati se do domku půdou; když se jim to podaří, vlezou do vnitř obydlí, hledají a pátrají, až z některého úkrytu milence vyvlekou. Nyní kladou mu otázku, je-li s dívkou zasnouben čili nic. Přisvědčí-li, rozlehá se hned na to radostný křik po celé vsi a zajímavá novinka, že nalezen byl párek snoubenců, letí od úst k ústům. Odpoví-li však záporně, ováže se lanem kolem těla a odsuzuje se k trojímu potopení v moři, kterýžto ortel hned se vykonává. Celá osada přítomna jest tomuto tragickokomickému výstupu, jenž odsouzenému dlouhá léta k hanbě a potupě slouží. —

O statečnosti žen tohoto ostrova koluje následující pověsť: Když jednou veškeří ostrované pohlaví mužského na lovu velryb vzdáleni byli, spatřili prý některé ženy loď mořských loupežníků blížiti se k ostrovu. Ihned ustrojily se všecky ženy ostrova v šat mužský, ozbrojily se, přivlékly na strand staré nějaké děle a první vypálenou kulí srazily stožár lodi loupežnické, druhou poškodily takloví a brzy na to objevila se na lodi bílá vlajka. Slíbily loupežníkům život, vstoupí-li jeden po druhém bezbranní na ostrov, což když tito učinili, byli jeden po druhém lstivě chyceni a svázáni.

Pověsť tuto, statečnost žen ostrova Borkum líčící, dobře by podporovala jiná zpráva, ukazující nám nelásku jejich ku přeslici, kdyby jen nebyla vybásněna.

Když na ostrově tom nastala v 18. století veliká nouze, tu král pruský, jemuž tehdáž Ostfriesland náležel, poslal prý na ostrov kolovrátky, cúky a vřetena, aby si ženy za dlouhých zimních večerů něčeho vydělaly a ustanovil ceny nejlepším pracovnicím. Ale ženám prý se to nelíbilo, strkaly hlavy dohromady, radily se a přemlouvaly, a konečně jednoho krásného jitra ubíraly se ženy i dívky majíce v rukou kolovrátky a vřetena, v slavnostním průvodu na blízkou louku, tam oheň rozdělaly a jedna po druhé s výrazem opovržení ony věci do plamenů vrhaly, příliš lichotivě o dárci se nevyslovujíce. —

Z ostrovů ostfrieských, jež tak mnohým půvabem a zajímavostí svou nás pobavily a poučily, můžeme na pevninu buď lodí, buď poštou, buď i pěšky se vrátiti. Poslední dva způsoby nejsou ovšem všude možné, jakož i po lodi plouti můžeme jen tam, kde moře je dosti hluboké. Bývá totiž watt, mezi ostrovy a pevninou Ostfrieslandu se rozkládající, v době odlivu na mnohých místech ihned suchý, tak že z některých ostrovů, zejmena z Norderneye a Baltrum, jezdívá k městům ostfrieslandským pošta, křižujíc směr, jímž několik hodin dříve plula parní loď.

Takováto jízda v poštovním voze jest velmi zajímavá.

Směr jízdy vytýčen jest břízkami, a tak jedeme s úplnou bezpečností a jistotou — ač-li jsme v příhodné době odlivu vyjeli, neb nestihla-li nás jiná nehoda. Kola, kteráž jela delší dobu po suchu, ponořují se as v prostřed cesty do vody, jež v nejhlubších místech přec ještě odlivem neodpadla a nyní až i osu smáčí. Ale malého pocitu úzkosti se přece neubráníme. Jedeme tu po hřbetě obojživelníka, jenž před krátkou dobou byl ještě částí moře, nyní pak jest pevninou a za několik hodin jako chameleon znova tvářnost svou změní. Jsme odloučeni od celého světa, uprostřed pustiny, kterouž moře co nejdříve pokryje, ostrý vítr fičí v divných melodiích, místy hází rozvlněná voda pěnu svou až do naší archy a nad ní krouží a skřehotají hejna mořských opeřenců, jichž stříbrolesklé peří paprslek slunce, sivým zamračeným nebem pracně se prodírající, ostře osvěcuje.

Několikráte již se stalo, že povoz pro příliv rychle přikvačivší nemohl dále a cestující na koních odpřažených s nouzí životy své zachránili.

I pěšky odvažují se ostrované touto cestou; náhlý příliv neb hustá mlha snadno učiní pak zachránění nemožným. Zdá se nám, jakoby náhlý příliv za patami chodce se valící, oživoval starou biblickou báj o Mojžíšovi, jak s národem svým suchou nohou rudé moře přešel a jak Farao s vojskem Egypťanů jej pronásledující ve vlnách mořských zahynul.

Nešťastníku, jejž byl náhlý příliv překvapil, jest, jakoby mu někdo závoj kolem očí ovinul a několikráte jím zatočil; slyší vzdálený hukot příboje, slyší vlny s jekotem se blížiti a než se naděje, stojí u prostřed vody s dvou stran se valící, tápá na všechny strany, ana zatím voda ledovým krokem po těle jeho stoupá; neví, přišel-li na nižší vrstvu píščitou neb vystupuje-li voda, aby jej chladně zničila.

Ubožák takový buď zhyne aneb dostal-li se šťastnou náhodou na místo zvýšené, musí pokojně vyčkati, na špičky se stavěti, pod nohy předměty podkládati — jako onen posel, jejž truhlík psaními naplněný zachránil — musí vlnám se brániti, aby ho nesmetly s pevného stanoviště a teprv po 6 hodinách jest zachráněn, kdy voda do moře se odlévajíc od brady až po kotníky mu sklesne.

* * *

U horských srázů.

Jak miluju vás, horské srázy,
jak volný zde mých prsou dech,
má duše po vás jako po stupněch
do nebe svého snění vchází
a dumným čelem s končin těch
hvězd jiskry dolů hází.

Zde v žití svého pestrém hoři
zas k srdci tisknu celý svět,
vzdech vyvíjí se v outlý písně květ,
v němž rosa útěchy se noří
a rubínem je v pylu hned,
hned diamantem hoří.

Adolf Heyduk.

* * *

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Peregrinus. Životopisný román od Sofie Podlipské. — Lidský život ode dávna kladen býval v rozmanité komparace; jedni přirovnávali jej ke snu, jiní k pohádce, jiní — a těch snad bylo nejvíce — k boji, jiní nazvali jej prostě poutí. K těmto druží se také spisovatelka našeho románu, kterýž nazván jest význačným jménem „Peregrinus“ — Poutník. V tom smyslu také naznačen jest hned z počátku krátkými rysy obsah celého díla: „Jsem poutníkem a povím prostě jiným poutníkům, jak dopadala moje pouť; odkud jsem vyšel, kam jsem došel, co jsem shledal, přetrpěl, našel a ztratil a jak na to vše hledím, več ještě doufám, co jsem pustil mimo sebe . . .“

Román životopisný, v té aspoň formě, jak nám jej tuto Podlipská podává, jest v literatuře naší, pokud víme, novinkou. Máme dosti románů a povídek, které ve formě listů jsou provedeny, a ty celkem stojí životopisnému románu nejblíže; nicméně je zřejmo, že rozdíl mezi nimi je veliký. Je-li pak forma povídky neb románu dopisového z míry snadna, ba pohodlna, má naopak forma románu životopisného dosti obtíží. Spisovateli jest se tu především varovati, aby neupadl ve způsob pouhých memoirů, aby nelíčil a nevypravoval tak, jak psáváme si obyčejné denníky. Pak by dílo jeho mělo snad žádoucí jednotu, neboť tu zaručuje jediná osoba pisatelova, — ale nebylo by organickým celkem, nebylo by výtvorem uměleckým. Tomuto nebezpečí vyhnula se autorka naší knihy se zdarem úplným i docílila toho, že práce její přes poměrnou objemnosť svoji nemá ni nejmenšího nádechu jednotvárnosti, které bychom se při podobném thematě právem mohli báti, ale že čte se velmi příjemně poutajíc pozornosť naši stejnou měrou ve všech svých částech.

Chvála, kterou jsme tuto právě vyslovili, tím více padá na váhu, že vlastním předmětem celého románu jest jedině hrdina jeho Peregrinus sám. Spisovatelka, která touto příležitostí osvědčila pozoruhodnou znalosť psychologickou, již ovšem i v jiných pracích jejích shledáváme, líčí nám muže, pocházejícího ze zámožné měšťanské rodiny pražské, hned ode prvého dětství jeho. Čtenář pozoruje, jak mysl lidská pozvolna se rozjasňuje, jak představa přistupuje ku představě, jak přibývá pojmu za pojmem, a vidí zároveň, jak v duši přístupné obráží se veškero její okolí. Spisovatelka sama praví o tom: „nepíšu historii v memoirech, nýbrž kreslím obraz lidského ducha vyvíjejícího se v obalu jeho doby, s ní zároveň, účinkujícího tak dobře na ni, jako ona na něj.“ (Díl I. str. 88). — Čtenáři zdá se ovšem, že vzpomínky člověka nesáhají před dobu, kdy se v něm probouzí vědomí vůbec; i soudí čtenář dle toho, že líčení z té doby jsou nepřirozená, ba nemožná. Ale naproti tomu nelze upříti basníkovi práva, aby svým zrakem dále dohlédl, než oko všedního, nezkušeného pozorovatele. Ovšem i při tom nelze popříti, že ve zmíněných líčeních zachovati dlužno pravou míru a nerozbíhati se po věcech vedlejších a nepatrných. — Myšlénku, o níž právě je řeč, měla také spisovatelka sama; dávát Peregrinovi mluviti takto: „Já básník neznámý píšu pro básníky neznámé tento životopis a vím, že je jich mnoho, kteří sami nikdy se nepřiznali, co sbásnili nenapsaného, netištěného, nevysloveného ve hlubinách ducha.“ (Díl I. str. 27). — Zajímavějším stává se život náš tehdy, kdy sami nabýváme moci rozhodovati o svých činech a snahách, kdy sami jednáme. Z té příčiny zdá se nám také román náš poutavějším tam, kde hrdina jeho přechází ve věk mladický a mužný; provázíme potom hrdinu toho na skalisté pouti životem, staneme s ním zoufalým nad samou propastí sebezáhuby, ale spatříme jej konečně, kterak dosáh štěstí pozemského ve kruhu zdárné rodiny s klidnou tváří očekává příhody příštích dnů. Perspektiva to zajisté utěšená, smír člověka s životem a jasný náznak cíle jeho pouti. Kdežto ve prvé polovici románu byl cit hlavním podkladem všeho vypravování, jest jím ve druhé polovici čin citem prodchnutý a řízený.

Jako hrdina románu nakreslen jest vskutku zdařile, tak také veškerá štafáž, ať časová, místná neb osobní, vyhovuje plně všem požadavkům. Děj románu spadá v dobu před a po památném roce 1848., a spisovatelka vykořistila lákavé momenty té doby zajisté jen na prospěch svého spisu; nabývát tím kniha její, máme-li zření také k četným okolnostem jiným, zvláštního rázu, který ji činí českému čtenáři zvláště milou. Otázek společenských a mnohých jiných často tu jest dotčeno a vždy tak, že bohatá zkušenost a zdravý soud autorčin z toho zřejmým se stává. — Také osobám podružným věnována jest náležitá péče, a dosaženo tu zvláště ženských postav velmi účinných. Peregrinova matka, žena útlého citu, ač poněkud passivně jest nakreslena, jest pěknou protivou jeho pozdější hrdé, materialistické macechy. Lotynka jest nejpoetičtějším zjevem celého románu; tragický konec její jest jen přiměřenou korunou trpkého, ale nadšeného života. Protivou její, a to velmi účinnou, jest Adela, mámivý přelud, při němž těžko jest stanoviti počátky a konce egoismu a koketerie. Postavy mužské méně jsou činnými; zajímá nás z nich zvláště nadšenec Lux a otec Peregrinův; také tohoto přáli bychom si více aktivním a ve představované uzavřenosti více odůvodněným. Děje episodní jsou ději hlavnímu velmi vhodnou přítěží a chváliti jest, že jsou vesměs šťastně voleny a vhodně umístěny; konec děje hlavního zdá se nám technicky poněkud urychleným, ač jinak dá se zcela dobře vyložiti. Kniha psána jest s osvědčenou obratností na slovo vzaté spisovatelky; jen ve stránce jazykové přáli bychom si větší ryzosti a přesnosti. — Nehledíce k tomu jsme přesvědčeni, že „Peregrinus“ bude v naší literatuře romanopisné zaujímati místo velmi čestné.

F. V. Vykoukal.

Švanda dudák. Poutník humoristický. Vydává Ignát Herrmann. Nákladem vlastním. — Nevíme, po které četbě více čtenářů se shání, než po četbě humoristické; vždyť i ti, kdož celý svůj čas stápějí ve vážných knihách přísné vědy, na konec přece jen rádi se občerství na výsluní svěžího, jadrného humoru. Divno tedy dosti, že u nás dobrého, — a na to slovo klademe zvláštní váhu —, čtení humoristického je tak poskrovnu; snad vinny jsou tím trudné naše poměry, které stírají se tváří veškeren smích dusíce žert a vtip na samém ještě rtu. Rádi jsme proto viděli nejnovějšího nástupce Rubešova „Palečka“, kteréhož vydávati se jal chvalně známý belletrista náš Ignát Herrmann. Ze tří dosud vydaných sešitů jeho „poutníka Švandy“ dá se dojista plným právem čekati, že podnik jeho nalezne u nás půdu velmi vděčnou, a to tím spíše, jelikož práce zde obsažené daleky jsou všeho nízkého pseudovtipu, jímž bohužel tak často hemží se různé „humoresky“. Nejvíce příspěvků pochází z pera vydavatele samého; z nich jmenujeme zvláště mistrné kresby kratší: „Márinko, dej mi hubičku!“ a „Horálkův pan Vašek“, pak nedokončené dosud stati „Král Šmikula“, v níž je plno zdařilých satirických narážek na naše poměry, a „Pan Melichar“ pěkný obrázek z pražské domácnosti. Poslední sešit přináší také pěknou básničku J. Vrchlického a illustrace Alešovy. *F. V. Vykoukal.*

Turnovské povídky. Napsala Bohumila Klimšova. Vesnická povídka působila a působí, jak se zdá, na naše novellisty zvláštním kouzlem; nemáť žádný jiný obor naší výpravné prosy tolik pěstitelů jako právě ona. Ba věc došla tak daleko, že tu a tam činěny naší literatuře výtky, jakoby pro samou povídku vesnickou ani na kloudný román sociální neb historický se byla nezmohla. Výtek těchto třeba nyní tím méně dbáti, čím pestřejší je obor látek, ke kterým naši vypravovatelé sáhají, a čím širší je kruh, ve kterém se sujety jejich prací pohybují. Že však spisovatelé naši právě po venkovských látkách se ohlížejí, nemůže nám nikterak býti s podivem; vždyť právě v odlehlých dědinách nejspíše nacházíme samostatné povahy, postavy plné rázovitosti, bystrého, třeba prostého soudu, zkrátka osoby, jež pro novellistu jsou jako stvořeny. Nestačilo by však pro povídku venkovskou vylíčiti jen jakéhosi reka, třeba osudy jeho byly sebe zajímavější; spisovateli jest také ponořiti se z plna v pozorování života našich vesničanů, aby líčení jeho ve všech všudy příčinách mělo ráz pravdivosti a živosti nepostrádajíc ovšem nikde pelu poetického. — Takovouto pěknou znalostí venkovského života vyznamenává se Bohumila Klimšova, která prací svrchu zmíněnou, prvým to, pokud víme, původním a samostatným spisem svým, vstupuje ve sbor hojných již zajisté novellistů našich.

Spisovatelka uveřejňuje pod uvedeným titulem dvě povídky: Malý ženich a veliká nevěsta — a Kočující hudebník. — Cena těchto povídek jest nestejna, — přednosť náleží povídce prvé, ve které se také jeví pěkné nadání autorčino ve světle mnohem jasnějším než ve stati druhé. Není sice myšlénka ani té povídky právě nová, ale koncepce její dojista správná a zdařilá kresba zajišťují jí cenu práce dobré;

karakteristika hlavních osob, Cily a Vojtíška, podána jest se žádoucí věrností a s přídechem jakéhosi zdravého humoru. Zvláště šťastně však volen jest tu spůsob vypravování, nesoucí se tónem klidným, prostým, ale plným pohorské svěžesti a zdravoty. Snaha vypravovati spůsobem prostonárodním nesmí však vésti tak daleko, aby přejímala se ve spisovnou řeč i zpotvořená slova cizí (ku př. „šamstr“ str. 14), třeba jich lid ve své mluvě užíval; tím by se takovým zlořádům kazimluvným dostávalo jen vyššího potvrzení a posvěcení. — Hledě k ceně druhá povídka, jak již praveno, daleko stojí za první. Nejen že myšlénka není také originální, ale ani provedení její nelze nikterak nazvati šťastným. Ze všech osob poměrně nejlépe vypravena jest matka Josefova; Josef sám, ač je hrdinou povídky, nakreslen jest barvami mdlými a bezvýraznými. Vinu toho ovšem má jen forma, kterou spisovatelka volila, forma totiž dopisů, při nichž veškeren dialog téměř je vyloučen a při nichž osoby nejednají, ale o činech svých jen prostě referují. Výtka tato veď spisovatelku především k opatrnosti a pak k tomu, aby šla tam, kam vedou ji přirozené nadání a vykonané již dojista studie.

F. V. Vykoukal.

Básně Františka Preširna. Přeložil a životopisem básníkovým opatřil Josef Penížek. Nákladem Lad. Sehnala v Jičíně. Věnováno památce Václava Křížka. — Ze všech větví slovanských po stránce literární snad nejvíce nám dosud byli neznámi Slovinci. Mohlo by se namítati, že literatura jejich nerovná se literaturám jiných kmenů slovanských, a že naši překladatelé proto jí vábeni nebyli. Ale bylo by to důvodem, abychom směli nedbati i těch předních ozdob jména slovinského, jež tvoří základy celé nové literatury toho kmene, který ještě v těchto dobách podniká kruté zápasy za svá práva životní, a to za ta, jichž my již dávno šťastně jsme si dobyli? Směli bychom netečni býti ku pěvci, jenž nadšenými písněmi svými národ svůj křísiti pomáhal? A takovým pěvcem byl Frant. Preširn, jehož blíže poznati umožněno českým čtenářům knihou svrchu zmíněnou. Nalézáme tu především důkladný životopis básníkův (litujeme, že spisovatel jasněji nedoložil, proč že by se mělo psáti Preširen a ne dle posavadního zvyku Prešern nebo Preširn), svědčící o pilných studiích, jež autor k tomu konci na příslušných pramenech vykonal. Že při tom podporován byl také povolaným v té příčině literátem slovinským prof. Levcem, stalo se dojista jen na prospěch naší knihy. Život Preširnův, — dráha trnitá plná strádání a bolestného zklamání, jež upomíná nás na tak mnohého z nejlepších pěvců našich, — vylíčen tu se žádoucí podrobností a zdravým soudem, s jakýmž autor pochybná data a kolísavé údaje na prospěch pravdy probíral a rozhodoval. Stykům, které básník měl s vynikajícími vrstevníky zvláště u národů slovanských, autor věnoval náležitou pozornosť; zejmena pak nejasné zprávy o jeho setkání se s Čelakovským bedlivě jsou propátrány a dobrý závěr učiněn. Líbí se nám také, že neušla našemu autoru okolnosť skutečně zvláštní, ač při slovanské povaze lehce pochopitelná, že totiž Preširn korrespondoval s básníkem českým i přes jeho vůli — po německu. Že při datech životopisných naskytla se životopisci nejedna příležitost ukázati ku genesi jakož i ku prvotnému motivu jeho písní, netřeba dokládati; nicméně nebylo by snad stručné jen, ale rázovité ocenění všech jeho prací, mimo data životopisná jsouc položeno, celku nikterak bývalo na škodu. — Celý životopis, obsahující podstatnou část knihy nepříliš objemné, psán je příjemným, lahodným stylem a čte se pěkně, jsa vůbec dobrým příspěvkem k našim původním statím životopisným. — Z básní Preširnových podává nám autor pouze ukázky, jež jsou tu a tam celkem dosti skromny; máme pak tu vyňatky z písní, ballad a romancí, z různých básní, gazel a ze znělek. Jest opravdu želeti toho, že nepodán tu, ne-li překlad veškerých básní, alespoň co možná objemný výběr jejich; želeti toho jest tím více, že částečná ukázka obyčejně celku cestu zamezí, neb alespoň značně obtíží. Ovšem i při tom nelze neuznati, že na ten čas jest nám vděčnými býti autorovi za to, co nám s uznání hodnou pílí byl podal. Vždyť ostatní lehko může nahraditi. *F. V. Vykoukal.*

◆

V podvečer pětilisté růže.

Historický román

od Václava Beneše Třebízského.

(Pokračování.)

VIII.

Sotva že druhým dnem kohouti ještě za šera dozpívali, řehotali již koně osedláni a připraveni na cestu.

Paní Evička ani nedřímla a Hanuš jen tak na chvilenku opřel si hlavu o ruce.

Krajánek na lůžku vyrážel ze sebe chvílemi hrozné zvuky, nejdřív nesrozumitelně, tak jako když dravec na samotě vyje, a potom již nejen jednotlivá slova, ale celé věty a opět jakoby tenhle hlas nevycházel ani z hrdla lidského.

Takovéhle noci zajisté sestra páně vladařova nikdy ještě nezažila. Vždy jí celým tělem zima projela, až už i toho litovala, že nepřipustila, aby nešťastníka do jiné místnosti odnesli. A tak se jí zdálo, jakoby tenhle hlas někde byla slyšela, jedině že poněkud lidštější, ale také tak hrozivý, že ho dlouho, dlouho nemohla zapomenouti. Dobře si pamatovala, jak se nejedné noci v nádherných komnatách ze sna probudila a s dechem utajeným naslouchala, zdali tu není . . .

Paní Evička se nyní zachvěla, jakoby se bylo náhle okno otevřelo a do světnice zalehl ostrý, listopadový vítr.

„Hoj, bude to kořisť, — bude! — Allah — Allah! — Jářku, pane Mikuláši, co tomu řekne žena tvá! — Allah — Allah! — Marno, všecko marno, pane hrabě! — Čeká tě jiná žena, studená jako led, místo očí s hlubokými důlky, místo měkkých loktů s hnáty a kosou! — Allah — Allah!“

Starý muž pokoušel se o to, aby se na lůžku vzpřímil; ale nebyl a nebyl s to. Voskovice osvětlovala mdlým svitem jizbici.

Paní Evička vstala, vzala svíčku do ruky, pokročila až k posteli a posvítíc krajánkovi do tváří, chvilku rysy jeho obličeje pozorovala.

„Co to, matičko, povídá?“

„Sám Bůh mu, synu, rozumí. — A tenhle že tě opravdu zákeřnických rukou uchránil?“

„Zcela určitě ho poznávám!“

Paní Evička si z hluboka oddechla; zdálo se, že ji synova výpověď uspokojila.

„A jak se k tobě měl?“

„Jakoby chtěl život za mne dáti!“

„A věděl-liž, kdo jsi?“

„Předobře, matičko!“

„Ach já nešťastník! — Kdo mi pomůže? — Kdo — kdo? — Jen ji vytas a vraž mi ji zrovna do srdce, abych už podruhé nevydechl! — Žít — že mám žít? — Prokletý život? — Oremus — Oremus!“

Někdo se vší mocí chtěl nyní do světnice dostati. Až dvéře praskaly.

Panic vzal kord a hotovil se k obraně.

„Kdo to?“

„Já—já—pa—ne—můj!

Byl to černoušek, jenž ulehl si na prahu, vedoucím do jizbice, aby k pánu jeho nikdo nemohl leč tělem jeho.

„Učí—učí—Je—len—ka!“

Panic otevřel dvéře a černý hoch zase tak nohy jeho objímal a jak mohl nejhoroucněji zulíbal.

„Jelenka že tě učí?“

„Pá—na—Bo—ha—kříž—pa—ne—tak.“

Černoušek si nyní poznamenal čelo křížem.

„Allah! — Allah! — Hr, hr, hr!“

Starý muž na lůžku vyrazil ze sebe strašlivý řev. Kdo byl ve mlýně a dřímal, každičký se probudil vyděšen.

Pan otec přiběhl také všecek ulekán.

„Bylo by mu snad lépe, aby se již neprobudil!“ pravila paní Evička tlumeným hlasem. „Snad to zápas se smrtí!“

Ale nemohla se opravdu rána již dočkati.

A když zaslechla řehot koní a vyhlédši oknem, spozorovala, že už se dní, bylo jí tak lehko, jako když vězeň vychází z temnice.

„Za službu, již jste mi tu prokázali, přijmetež můj dík a buďte tu zdrávi a šťastni!“ pravila sedíc již na vraníku a panu otci podávajíc pravici, kterou tento uctivě políbil.

Panímáma taktéž stála na zápraží, ale ještě všecka pobouřena. I čeleď byla vzhůru a děvečky si šeptaly, jak prý mlynářka rozčepejřena. Scházela tu pouze Jelenka.

Panic se na všecky strany rozhlížel; ale mohl sebe bystřeji se kolem dívati, Jelenky by byl neuviděl. Dosud tak dlela ve své ložnici s očima zčervenalýma, jako proužky ranní záře, jež lemovala stráně nade mlýnem.

Černoušek i synu i máteři nohy, ruce líbal a běžel za nimi až na svahy pod hruši.

Panic mu cosi vtiskl do ruky a černý hoch jakoby tušil, co to a komu to patří, ukryl pergaménový proužek na holém těle za ňadry.

„Pěkným spůsobům jsi se v Praze naučila! — Nevěděla-lis, co se sluší pro tebe? — Pěkné spůsoby si's přinesla! — Proto že jsem na tebe peníze naložila? — Ani poklony neučiní! — Však si mohu mysliti, kdo tě k tomu navedl, — kdo!“

„Ale matičko — —“

„I ty že chceš už býti nad matku moudřejší? — Hlupkyně! Jiná by na tvém místě jinak si byla počínala! Takové štěstí a neumíš si ho vážiti! — Já říkám, že jsi jen po něm, mé krve že v tobě není ani krůpěje! — Však ti hlavu napravím."

„Vždyť jsem ti ani slovíčkem neublížila?"

„Mlčíš-li? — Ještě matce odmlouvati! — Takové štěstí! Svatý Isidore! Jdi a můžeš se ptáti, kolik dcer z hraběcích rodů by po něm hráblo rukama i nohama!"

Od těch dob bylo ve mlýně po pokoji. Zvláště první dni nebylo s panímámou ani k vydržení.

Krajánka museli odnésti do komory vedle špejcharu, postel po něm celou vyčistiti, peřiny v trojí vodě vyprati a ještě jalovcem celou sednici vykouřiti. Bezvědomí trvalo u něho celé dva dni.

A když poprvé otevřel oči a dřívějším klidným zrakem se komorou rozhledl, seděla u něho Jelenka a černoušek. Zcela zřetelně zaslechl, jak učila tohoto opuštěnce křesťanské modlitbě. I toho si všiml, kterak měl hoch ruce sepjaty, jak klečel na zemité půdě a vroucně slovo za slovem po učitelce své odříkával.

„Věčný Bože, kde jsem se tu vzal? — Co se to se mnou dálo? Kde pak přece jsem?"

„V zlatokopském mlýně, strýčku . . ."

„V zlatokopském mlýně? — Nemožno!"

„Což mne nepoznáváš? — Jen se dobře podívej!"

„Jsem tak sesláblý! — Bože věčný, kam se má síla poděla?"

„Byl jsi k smrti nemocen!"

„Já ke smrti?"

„Přinesli tě sem úplně bez sebe. — A my tu měli hosti."

„Posvícení snad? — Nemožno! — Stromy ještě zeleny!"

„Paní sestra Jeho Milosti! — Setkali se tu se synem!"

„Že se tu setkali? — Ach, už vím; vždyť ho hledala. A já ji poslal na noc do zdejšího mlýna! — A co tahle černá tvář?"

„Siroteček, strýčku! V Praze ho lvům hodili . . ."

„Tedy ten; už vím, všecko vím, všecko, Jelenko! — Tedy že se tu shledali! — Podej mi, dceruško, aspoň kapku vody, pálí mne jazyk, v hrdle mém všecko jako oheň . . . Tedy že se tu spolu shledali! — A co ty, Jelenko, ty dobré, milé dítě, — co ty? — Co bych za to dal, kdybych ti mohl do nevinného srdéčka tvého vrátiti klid! — Ach Bože, vím a znám, jak přetěžkým i každé vydechnutí!"

Krajánek nyní plným douškem lil do sebe čistou, pramenitou vodu.

„Byla ta tvá nemoc jako padoucnice."

„Byla to ona, — byla!"

„Což na tebe přicházívá častěji? — Jak snadno bys takhle mohl zhynouti!"

„Máš pravdu, Jelenko! — Jsem už sice hezky stár; ale přece bych ještě nerad šel. — Ba právě že padoucnice!"

Krajánkovi se opět oči zavíraly ke spánku, ale tentokráte tichému, po němž se síla i zdraví vracívají.

A Jelenka učila nyní černouška písmenám. Kreslila mu je na blazeném prkně hodně veliké a hoch je okamžitě dovedl nápodobiti. Od předvčerejška nesměl panímámě ani na oči. I to sousto musila mu

Jelenka podstrčiti pokradmo. Vždyť se sama matky stranila a vlídného slova od ní neslyšela, jakoby ani krví její nebyla.

„Však se mi musejí, — musejí podařiti mé záměry, kdybych měla vaše vzdory zlomiti nevím čím. — O čem se mi jen dříve zdávalo za nejlibějších snů, u toho jsem byla tak blizounko! — Však je na světě ještě umění, které plete mozky, až je poplete. — Lidé vědí mnoho a zlatokopská mlynářka není z těch posledních! — A kdybych na to měla všecko obětovati!“

Panímáma si opět boky po svém zvyku podepřela a nožkou zadupla.

A což by byla asi řekla, kdyby byla věděla o proužku pergaménovém, na němž bylo sice písmo slzami skorem smyto, ale přece ještě čitelno: „Jen mi věrnou, Jelenko, zůstaň, dokud si pro tebe nepřijedu!“ a nad nímž Jelenka o samotě celé večery proseděla a proplakala!

IX.

Ode tří týdnů bývala na Krumlově o každé neděli a svátku nesmírná schůzka lidu.

Děkanský kostel nijakž nemohl stačiti. Přicházeli až na tři hodiny cesty. Dobrá polovička musila zůstati pod širým nebem. A muži měli hlavy obnažené, ani nedýchali, na prsty vystupovali a výrazy jejich obličejů svědčily, jak upjata byla jejich pozornost.

V kostele kázali pořadem děkanové a faráři ze všech panství rožemberských před jeho milostí panem vladařem. A odtud ta schůzka lidstva. Z kazatelů se připravil každý, jak uměl nejlépe; nikdo nechtěl zůstati pozadu za druhým. S panem vladařem byl přítomen celý dvůr, veškero úřadnictvo, hejtmané, písaři a mezi těmi mnoho takových, kteříž byli jiné víry. Nescházela mezi nimi ani hlava Březanova. A nejeden prý na papíru rozloženém činil si ztichounka poznámky . . .

Dnes, desátou neděli po sv. Duchu, přišla řada na Veselského faráře Martina. Byl nad pomyšlení krásný, letní den a lidu všude jako hmyzu. V kostele hlava vedle hlavy a před kostelem husté, neproniknutelné davy, že jich nebylo možno přehlednouti ani s kazatelny, ač byly hlavní dvéře otevřeny dokořán.

Pan vladař už ve svém sedadle; s jedné strany usedla po jeho boku paní choť a s druhé paní Evička. Hanuš zůstal státi v pozadí. A zase tu bylo veškero dvořenínstvo od kancléře a krumlovského hejtmana až do posledních písařů. Na dnešek přijeli ještě i z Třeboně a Rožemberka.

Varhany spustily „Otče náš, milý Pane“ nejmocnějším hlaholem, u zakristie zaklinkal zvonek po druhé a na kazatelně objevil se mužík prostřední postavy, přismědlé pleti, havranních vlasů jaksi nesměle i rozpačitě se kolem rozhlížeje. Jaký také div! Před takovýmhle panstvem co živ zajisté slovo boží nehlásal. Tolik učených, přemoudrých i zkušených hlav ho bude poslouchati a kolik jazyků každé jeho slovo desetkrát i dvacetkrát na všecky strany převraceti a nejmožnějším spůsobem vykládati.

A když varhany utichly, farář Martin se znovu po toliku posluchačích nesmělým okem rozhledl a zdálo se, že mu na čele vystouply veliké krůpěje potu horkého. A slova textu: „O bys poznalo i ty a to v tento den tvůj, co jest tobě k pokoji!“ nebylo skorem ani slyšeti, jak tichounkým, takřka šepotavým hlasem byla pronešena.

Zkušenější posluchači zakývali povážlivě hlavami a nejeden si pomyslil: Nevím, milý brachu, nevím, jak to provedeš! — Nějak divně začínáš!“

Panu vladaři se samotnému kolem rtů zakmitl úsměv.

Asi tři muži, již stáli na samém prahu, se na sebe podívali, potom na kazatele a s kazatele opět na sebe, řkouce jeden druhému, tohle že není Veselský farář. Je mu prý sice na vlas podoben, jakoby bratří rodní byli; ale jejich farář to není a není. Vždyť ho už znají čtyřicet let. Ale utichše, poslouchali neméně pozorně.

Kazatel přečetl již epištolu a i s evandělíem se chýlil ke konci. Hlas jeho zněl temně, tlumeně, jakoby z hrobu vycházel; vždy na několik okamžiků poustál, jakoby chtěl dech popadnouti, při tom se zase tak rozhlédl kostelem a potom zněla slova z jeho úst ještě temnějšími a dutějšími zvuky.

Takhle ještě nikdy neslyšeli čísti evandělium. Spočívalo v těch zvucích cosi tak tajuplného, že posluchačům bylo až úzko kolem srdcí, zvláště když přišel ku slovům: „Neboť přijdou na tebe dnové a obklíčí tě nepřátelé tvoji náspem a oblehnou tě a souží tě se všech stran; a na zemi rozmecí tebe i syny tvé, kteříž v tobě jsou, a neostaví v tobě kamene na kameni: protože jsi nepoznalo času navštívení svého.“ — Tahle věštba připadala jim opravdu jakoby hrozným proroctvím, jež vyplní se na nich měrou nejděsnější.

Kazatel dočta evandělium odložil knihu, přimhouřil oči a začal mluviti. —

Laskavý čtenář mi zajisté promine, nebudu-li opakovati kázání faráře Martina doslova, a dovolí uvésti jen jistou nejpřípadnější část.

„A komu platí i patří slova Spasitelova, jež jsem byl již tolikrát dnes opětoval, ke komu že hlavně jsou promluvena? — Mea culpa! — Patří vám? — Vestra culpa! — Patří-li tobě, pane vladaři slavného domu rožmberského? — Tua culpa, — tua maxima culpa! — O bys poznala, ty milá, vzácná růže pětilistá i ty a to v tento den tvůj, co jest tobě k pokoji!“

Přízvuk, jímž tyhle věty byly pronášeny, nelze popsati. Člověk se musí vmysliti v tehdejší časy, kdy mluvívali na kazatelnách mužové, kteříž ovládali svět, kdy chtějíce na příklad hrůzy posledního soudu vylíčiti, vystupovali před své posluchače s rohy ve svých pravicích, jež přiložili ke rtům a zafoukali do nich, až se všecko ve chrámu jen třáslo, a potom začali: „Vstávejte vy mrtví z hrobů svých, — vstávejte et sententiam Dei vivi audite!“ Brzy zamýšlejíce znázorniti muka pekelská, přicházeli na kazatelnu s těžkým řetězem kolem hrdla zavěšeným či hodlajíce mluviti o nicotě světa vystoupili s umrlčí lebkou v ruce ukazujíce na důlky s otázkou: „Kde jsou ty oči, kteréž k sobě nestoudné záletníky vábívaly?“ na čelisti otevřené: „Kde jest ten jazyk licoměrný, ošemetný, pomlouvačný?“ — — —

„Vidím tě, ty milá, vzácná pětilistá růže, ty ozdobo tohoto slavného království, ty pýcho církve svaté, ty palladium rodu rožemberského nejmocnější; vidím tě a zřím na vlastní oči, jak tvá sláva letí od jedněch končin světa ke druhým; vidím tě, kterak svoláváš všecky věrné syny pod své prapory proti lidem, kteréž, přežel, že kdy země nosila, kteříž, sotva že světlo světa uzřeli, měli oslepeni býti, aby, až dorostou, vidouce, nerozžehali světel luciperových. Táhnou před očima mýma bohatýrové s růží pětilistou na štítech a červeným křížem na kabátcích, táhnou a proradce bijou, česť i slávu boží množí, koukol vybírají, svazují do otepí a házejí do plamenů! — Jak se to mám, já člověk neumělý, slovem odměniti vám, vy Oldřichové, vy Jindřichové, vy Janové, jejichž jména písmenami zlatými na paměť věčnou napsal anděl páně do knihy života. Jak tobě odměniti se mám slovy pouhými, já člověk chudičký, — tobě ty pane Viléme, kterýž žiješ mezi námi do dneška a jehož jmeno vryto do srdcí věrných tvých poddaných hlouběji a trvanlivěji než do tohoto mramoru vyzdviženého nad tělesnou schránkou tvou! — Ty růže vzácná, ty růže milá! Hlásí se k tvému květu do dneška rodové knížecí, z nichž nejeden člen purpurem kardinálským odén jsa tvůj lesk i tvou čest proslavil u samých stupňů trůnu jeho papežské svatosti. — Kéž poznalas bys i ty a to v tento den tvůj, co jest tobě k pokoji! Jak je mi tě líto, z nejvnitřnější duše mé, že tě chtějí vší mocí přesaditi na půdu, v které vadne každý květ, v kteréž i každá svěží travička usýchá. A schneš i vadneš a uschneš, než se naděješ! — A kdo že se hříchu do nebe volajícího na tobě dopouští? Ruka-li cizí snad? — Ach Bože politnj! — Což ničeho necítíte vy mocní Rožemberkové, kteří dřímáte v kobkách vyšebrodských věčný sen? Že nic vaše hlavy v dusných sklepeních netíží? Že nic nezdá se vám o vašich potomcích? Kameny tvrdé, kameny mramorové, kameny k neuzdvihnutí nad vámi! I tvůj hlas, ty strážný anděli pětilisté růže, ve svém varování umlkl? I ty že slova nemáš ve prospěch cti a dobrého jména rodu svého! — Paní Perchto! — Paní Perchto! — Paní Perchto! — Já volám tě na tomto posvátném místě z hrobu, já tě ku pomoci zvu! — Paní Perchto — paní Perchto, paní Perchto!“

Lid všechen trnul hrůzou, chvěl se po celém těle, pan vladař seděl s hlavou svěšenou ke hrudi, ani sebou nehýbaje, čelo paní Kateřiny bylo zachmuřeno, paní Evička si spustila přes obličej závoj, úřadnictvo pohlíželo k panu vladaři jakoby u vyjevení . . . Tenhle kazatel nebyl Veselský farář Martin! Kde pak ten!

„Já tě volám, ty paní vznešená, ty duše čistotná za svědkyni svých slov! — Poslední potomek rodu po českém království nejslavnějšího opustil víru otců svých, zradil matku, kteráž ho za syna přijala v lůno své, církev křesťansko-katolickou, přetrhl násilně všecky svazky, jež ho ku hrobům předků jeho poutaly, dal víru svou maceše, která po zboží jeho lační jako dravec po oběti, přilnul k ní s celým srdcem svým . . . A tys paní, paní Perchto, — mlčela? Ty, kteráž hned nad kolébkou, do níž kladou novou ratolístku rožemberskou, se skláníš a nemluvňátku do vínku dáváš požehnání své, kteráž to dítko, když odrůstá, opatruješ a střežíš každičký jeho krok, kteráž okem orličím hlídáš jeho nevinu, když dospívá v jarní květ, — ty žes ve chvíli nejrozhodnější oněměla, ty žes mohla se státi nevěrnou svému poslání v nejdůležitější záležitosti, kdy v sázku odvážnou jako ve hře v kostky vrhá se duše nesmrtelná?“

Kazatel mluvil nyní hlasem, jakoby před dítětem nezdárným stál otec, jenž zapřisáhá je pro všecko, co mu svato, aby cestu už vyšlapanou opustilo a zabočilo na tu, kteráž travou zarůstala.

„Ty, paní čistá, dovolíš, abych směl promluviti ve jmenu tvém!“

Řečník hlas na několik okamžiků přitlumil a opět poustal. Zdálo se, že chce sebrati všecku svou sílu a všecku svou výmluvnost.

„A ku tvé milosti, pane vladaři, tuto prosbu pokornou vznáším... Věz, že hodina jest, abys ze sna povstati ráčil. Odvrziž skutky temnosti a oděj se oděním světla. Totoť slovem božím k tobě! Roztrhni srdce své a ne roucho své i obrať se k Hospodinu Bohu svému. Dobrotivý jest i milosrdný, trpělivý a ukojitelný nad zlostí. Prohleď tmou bludů, kteréž obklíčily duši tvou, rozraž okovy hříchu, jenž tě upoutal a vrať se — o vrať se, vrať v lůno své matky nejvěrnější, o přijď a přijď jakožto syn, jenž poznal poblouzení své; přijme tě na srdce, přivine tě k ňadrům svým, požehná hlavě tvé a budeš jí opět synem nejmilejším!“

Panu vladařovi kmital se za těchto slov kolem těsně sevřených rtů zase podivný smích. Vážný výraz, jenž prve rozhostil se bledými jeho lícemi, zdálo se, že vymizel nyní naprosto.

„Už i rameno světské zdvihá se, aby luciperovi zamezilo ohavné jeho dílo, aby kladivem těžkým rázem rozdrtilo stavení, kteréž chtěl již korunovati diademem, na němž pracovali ode dvou set let v říši jeho nejfalešnější proroci. A v důkaz pravdivosti mých slov rač poslechnouti, pane vladaři, tento list, na němž pečeť nejjasnějšího císaře a krále našeho, na němž podpisy nejpřednějších úředníků tohoto království.“

Řečník četl nyní dušeným, zase se zdálo, že hrobovým zvukem císařský mandat proti Pikhartům, či jak oni mezi sebou se jmenují „bratrům“, jakéhož z přítomných nikdo ještě nepamatuje. Všecky jejich sbory měly býti pozavírány, koly zatlučeny a přísně poručeno všem obyvatelům království českého, kterého by koliv stavu byli, aby žádný těch a jiných podobných bludníků nepřechovával a učení, zpěvů i jiných takových jejich scestností provozovati pod nemilostí a skutečným trestáním nedopouštěl...

Mezi zástupy povstával náhle podivný šum, už se i hlasové zřejmě ozývaly, až vzplanulo vše v hukot, jakoby se byl vítr na okolních stráních vzmohl a rozletěl se střechami do nejnepatrnějších skulin. A z další řeči kazatelovy ani slova již nebylo rozuměti. Jen z toho k obsahu mohlo se souditi, jak rozhazoval rukama, jak mu tmavé oči prudkým plapolem šlehaly...

„Zakuklenec jakýs! — Chopte se ho! — Nepočestný člověk!“

Tyhle výkřiky prorážely až k uším pana vladaře zcela zřetelně. Pan Petr nyní s celým dvorem svým se vzdálil a kazatel za stupňujícího se povyku i lomozu přibíjel vypovídací mandát na kazatelnu, přímo pod křídla sněhobílé holuběnky.

A sotva že sešel do zákristie, už tu čekali úředníci páně vladařovi, zvouce domnělého faráře Martina, aby si neobtěžoval několik kroků k jeho milosti, po tak dlouhé orací že mu bude třeba odpočinku, posilnění a zotavení.

Pan vladař přivítal kazatele s neobvyklou vlídností.

„Z Veselí na Krumlov hezky daleko! — Kdy přijela tvá důstojnost?"

„Včerejším večerem."

„A na děkanství byl jsi, velebný otče, noclehem?"

„Tak jest, tvá milosti!"

„Jsi řečník výborný, ano mistr ve svém povolání. Ani bych byl netušil, že na mém panství tak učené hlavy a tak výmluvného jazyka. Jsi-liž na svém beneficiu spokojen?"

„Musím býti, tvá milosti! — Pravý služebník Kristův nedbá věcí, které kazí rez i mol a jež kradou zloději. Dobrý pastýř jen blaho stáda svého nocí a dnem na zřeteli chová!"

Náhle se otevřely dvéře a do komnaty páně vladařovy vešli tři muži, — venkované, dle všeho tak chalupníci.

„Rád bych tvou chválu, abych tě mohl po zásluze odměniti, slyšel i z jiných úst! — Hle, zde tvoji osadníci! — Vydejtež tedy svědectví pastýři svému i vy!"

Venkované se jeden na druhého dívali nesměle a zaraženi. Ostýchali se. Takhle jaktěživi nestáli jeho milosti tváří v tvář.

„Jen bez ostychu! — Chci vašeho otce duchovního svou přízní zvláštní obdařiti!"

Třem mužům nad touhle řečí páně vladařovou zůstaly rozumy státi. Za ty předhůzky, jichž by si ani císař proti jeho milosti nedovolil, nad nimiž sami trnuli a pod jejichž tíží jim hlavy až klesaly, — ještě přízeň a odměnu?

„Tohoto neznáme!" pravil rozpačitě po nějaké chvilce z nich nejstarší.

„Tenť přece farář váš!"

„Neznáme ho; viď že, Lukáši a ty Zázvorko!"

„Vy že byste ani svého kněze neznali?"

„Nechodí, pane vladaři, do chrámu božího po celý rok!"

„Lžeš! — V hrdlo lžeš! — Bůh ví, čí jsi a odkud!"

„Kdo jde na kolik hodin cesty, aby uslyšel svého faráře kázati, tenť nebude ani doma lenošiti v neděli za pecí!"

„Je mu podoben, tvá milosti, jakoby jeden druhému z oka byli vypadli. — Ale on to není! — Na spasení duše své! — Umříti na to můžeme! — Hned jak ústa otevřel, poznali jsme to!"

Pan vladař nyní jim pokynul, aby se vzdálili.

„Tys na kazatelně domluvil; já ti volné slovo ponechal. Nevím, kde jinde by ti to bylo prošlo; snad na celém světě ne. — Nuže: kdo jsi a kdo tě vyslal na Krumlov?"

„Jsem páter Chrysostom z Pražské koleje!"

„Jsi, předkem, milý brachu, lhář a — podvodník!"

Pan vladař mluvil nyní hlasem studeným jako led.

„A kdo ti uložil poslání na Krumlov?"

„Mé svědomí!"

„A kdo ještě?"

„Již jsem pověděl: mé svědomí. — A chceš-li věděti ještě více: vlastní prospěch tvůj a rožemberské růže rozkvět bývalý!“

Pan vladař se uklonil a pousmál.

„Pověz mi pravdu k téhle otázce: Kdy přichází lékař k nemocnému?“

„Na zavolanou!“

„Volal jsem tě já? — Volal tě někdo z mých?“

Pan vladař se neustále zlehounka usmíval.

„Když duše churaví, když duše bloudí, jest skutkem milosrdenství poraditi a možno-li, ku cestě pravé přivésti! — A tvá duše bloudí oklikami, jež vedou všecky k záhubě . . .“

„A tobě zbloudilo tělo! — Ve svých záměrech jsi se přepočítal! — Dám ti času, abys mohl o své chybě přemýšleti. Čím dříve ji poznáš, tím pro tebe lépe. Za lež, které si dovolil proti mně s tebou ve spolku duchovník Veselský, odpoví si sám. — Zrušili jste klid a pokoj mezi mnou a sebou sami; od nynějška viztež!“

Pan vladař zazvonil stříbrným zvoncem a do komnaty vešel úředník s pozváním důstojného kněze k obědu, jenž již uchystán.

„Ustoupím jen moci; jen násilí!“

Úředník se chtěl vzdáliti; ale k pokynutí páně vladařovu posečkal.

„Já tu ve jménu jeho císařské milosti, ve jménu svaté církve . . .“

„Ve jménu svého svědomí, milý brachu, a mohl-li bych užiti dálších tvých slov, ve prospěchu mém i rodu mého. — Tak!“

Úředník vzal potom pátera Chrysostoma pod paží a téměř jej vlekl za sebou.

Ten den měli tajemníci jeho milosti plny ruce práce.

K císaři psal pan vladař důtklivý list sám vlastnoručně.

Ve zdejší residenci se rektor škodolibě usmíval, že se páteru Chrysostomu lest jeho tak prašpatně zdařila. Aspoň se v Praze přesvědčí, že s panem Petrem se odvážné žerty po ďasech vždycky každému vyplatí. V různicích, jež povstanou (pan rektor si ostatně svárů přál), může aspoň vždycky čisté ruce ukázati a celému světu říci: „Jsem jimi nevinen.“ Pohostění na zámku pak z plné duše panu bratru přál. Tak ho pan vladař nejpohodlněji zbavil slídivých očí, obojetného jazyka a tchořích uší. Vždyť se tu od několika dní ani nemohl hnouti, ani takměř promluviti nesměl, protože páter Chrysostom pořád chodil s deštičkou v ruce a olůvkem za uchem. A byl mu neustále v patách a co chvilku se ho po něčem vyptával . . . Úsměv se mu s obličeje ani neztrácel. A lidé, kteří prý za každým slovem nejlahodivěji se utvařují, mají prý jazyky jedovaté a srdce ještě jedovatější. Pan rektor ostatně se ve výrazech člověčího obličeje vyznal jako nejobratnější fysiolog.

X.

Voják z tureckých válek v Zapadlině náhle zmizel, jakoby ho byla ondyno smršť, jež tudy letěla, v obrovských kotoučích prachu odnesla. A byla nejpilnější práce, žně v plném proudu; bylo potřeba sekáčů, vrstvářů . . . Uhodila parna, že se klasy na polích trolily, jakmile o ně ruka jen zavadila. Zdálo se, že si tu chtěl pouze tak odpočinouti. Kde pak také: starý voják a polní práce a k tomu ještě ve žních, kdy celým tělem řine se pot horkem i únavou. Jednoho odpoledne si vyšel a už se nevrátil.

Nejdřív se dal k jihu a ušed asi hodinu, jestřábím okem se opatrně celým krajem rozhledl. Potom zabočil v pravo ke starým lomům, v nichž prý kámen lámali, hned když Zvíkov stavěli. A teprve nyní se pojevila jeho tvář ve pravé barvě. Přede chvílí ještě samá úslužnost, učiněná povolnost a tak pravý dobrácký ráz; náhle však vyměnily se dosti přívětivé rysy obličeje jeho vzdorem, jizlivostí a úšklebkem, jenž mu s rozpukaných rtů ani nemizel.

Ušed opět asi hodinu, zastavil se znovu, zase tak krahujčím zrakem se krajem rozhledl a rtoma jeho proletěl hvizd, že holubi, již tudy táhli kamsi na pastvu, úzkostlivě se srazili a zaměřili ke koruně nedaleké plané hruše.

„Už jsme myslili, žes peci selské přivykl!“

Za objemným kmenem planičky zdvihly se náhle dvě postavy v kratičkých kazajkách, s tvářemi, jež přecházely až do hněda, s vlasy černými, jako nejtemnější peří havraní, s očima, před nimiž nezvyklec bezděky upřel svůj zrak do země.

„Jak ruka?“

„Slyšeli jste, že kopřivu někdy spálil mráz? — Trochu mne pohmoždil, ale rána zahojena. Levice sice pryč, ale tím pádnější bude pravé páže!“

Příchozí se zase tak pátravým zrakem po kraji rozhledl.

„Jsme jisti; není tu nikde živé duše. Zdržujeme se v téhle straně ode dvou dnů!“

Tito dva mluvili podivným českým přízvukem. Tu a tam i po slově tapali. Však se asi na jejich tváře dobře budete pamatovati ze sudoměřické hospody. A v bezrukém tušili jste už dávno Buráka.

„Zlaté stopy sedě jsem vyslídil a vy?“

„Jakoby nám byl zrovna někdo učaroval!“

„A obuv jste si až rozedřeli . . .“

Burák se dal do smíchu, ukazuje na bosé nohy příšerných svých přátel. —

„Hleďte a já za pecí se povaloval. — Poslechněte!“

„Však také ti cos povíme.“

A nyní se naklonily tři hlavy k sobě, že jeden cítil dech druhého na tváři.

Burák začal.

„Zlatokopského mlynáře jste poznali v sudoměřické hospodě.“

„Vpletl se nám do cesty a nejednou se už na odplatu pomýšlelo!“

„Do jeho mlýna přicházejí mleči až z daleka, i ze Zapadliny. Ondyno tam přijela na nocleh paní Evička. A za matkou, jakoby si byli řekli, dostavil se synáček . . . Také na nocleh. Pan hrabě má ve mlýně nevěstu.“

„Capperi! — Cappita!“

„Corpo di Bacco!“

„Mlynářovu dcerušku!“

„Poffare il mondo!“

„Tu, co v císařské oboře do ohrady skočila, aby ho chránila!“

„Giubbilo! — Giubbilo!“

„Po všech peklech ji hledají a ona tak blizounko!“

„Oh! — eh!“

„Bude tu zlaťáků; ani jich neunesem.“

„A kdo že ji hledá?“

„Od císařského dvora. — Sua imperiale Maesta!“

„Nemůže se nám ani lépe všecko už dařiti! — Rád téhle ruky oželím! — Tuze rád!“

„Musíme jednati rychle! — Ránu za ranou!“

„Zítra večer nad zlatokopským mlýnem! — Tak k desáté!“

Potom se ti tři lidé naklonili k sobě tak blizounko, že se tvářemi skorem navzájem dotýkali; jediného slova nebylo slyšeti. Pouze z výrazu v jejich obličejích mohl by pozorovatel obsah tlumeného hovoru uhodnouti. Chvílemi se jim hluboké rýhy ve tvářích rozevíraly a zdálo se, že krví podbíhají; okamžikem však se zase stáhly, husté řasoví čouhalo až přes oči a kolem okoralých rtů svaly sebou škubaly, jako když se o nešťastníka vzteklina pokouší.

Za nějakou hodinu se rozešli a každý jinou stranou.

Rožemberská čeleď slídila po utečencích z třeboňské věznice do dneška. —

A každý šel, jakoby nohy jen s těží vlekl za sebou. Jeden na levou a druhý na pravou silně napadal.

Bezruký si samým večerem usedl na kopec.

As hodinu odtud bělela se jakási rožemberská tvrz a pode tvrzí leskla se hladina rozsáhlého rybníka.

„Musím tě, ty růže pyšná, ještě trochu pochroumati. Vždyť mne schválně proto zlý duch na živu nechává. — Sáhnu ti zrovna na kořen, na ten nejmladší, z něhož bys se mohla ještě osvěžiti. — A potom to půjde s tím květem tvým jako s pelichající růží v podletí. — Pane Petře, Burák žije, jeho druzi sice už spráchnivěli, odpočívá se jim to pod šibenicemi, jako v nejuměleji klenuté kryptě, — Burák se ještě s tebou chce sejíti, podívati se ti do očí, vysmát se ti tváří v tvář a bude-li možno, trochu tě proti srsti pohladiti . . . Na tomhle rybníce, pane Petře, naše ruce pracovali a kdybych mohl, vodu bych ti do dneška z něho píti dal, vodu bahnitou, abys se jí zalkl a tvá duše do žab přešla. — Bez milosrdenství, Buráčku, bez milosti!“

Burákova tvář se náhle zakryla nezvyklým rázem.

Tak se zdálo, jakoby se tyhle šedé oči, do nichž popelavé řasoví sáhalo, byly neobyčejným svitem zaleskly a potom že se brázdy ve tvářích jeho opět rozevírají a že vlhnou divnou vláhou.

„Kam se podělo od těch dob umění rybnikářské! — Co jich na panstvích rožemberských, na všech tahle ruka pracovala, všude hráze zakládala, stavidla vyměřovala . . . A tys, pane Petře, náš cech rozbil, cechovníky poručil stínati, dříti, věšeti . . . Ach kolik tovaryšů dobrých tenkrát panský hrom dal zutráceti! — Jak mne i ta paměť pálí. — Hlavami rybnikářů jsi prý naplnil celou truhlici! — Vidím to všecko jako dnes: tamhle visí Vaněk Bezpalcí, tamhle opět Vaněk z Řemičova, v Milevsku milý písař náš Žáček z Mirotic . . . Z někdejšího cechu rybnikářského už jen já — jediný; ale ten jediný ti, pane Petře, ještě naplete starostí, až tě hlava bude brněti.“

Burák býval někdy na Třeboňsku, když ty veliké rybníky zakládali, rybnikářským hejtmanem. A záští proti panu vladaři vzal si z toho, že pan Petr celou řadu soudruhů jeho dal utratiti. I listy odpovědné na Bechyni poslali a stávali jednou za Selčany ve struhách, podruhé mezi Lstiboří a Komárovem, jindy na Vožnici, opět jindy v černém lese za Bernartici; i na Kuřích bůrkách u Soběslavi číhávali. Pan vladař však, měv výstrahu, pokaždé jim cestou jinou vyvázl. Potom se dály popravy na Táboře, Bechyni, Vintrberce, Soběslavi, Vodňanech, Třeboni... Burák však jakoby do země se byl propadl. Nevěděli o něm ani nejlepší přátelé. I boky jim smolnicemi opalovali, aby vyzradili úkryt svého náčelníka. Nejeden vystáv právo po třikrát, po čtvrté na mukách duši vypustil a přece ničeho nezvěděli. A jaký po něm dán se všech stran špeh! A co všecko za hlavu jeho slibováno. — Znenáhla však na něho zapomněli, až se tu ondyno z čista jasna objevil v sudoměřické hospodě. A od toho dne stavěla rožemberská čeleď každého žebráka, jezdci se rozjeli za každým kulhavcem, šatlavy při tvrzích a dvorech se šmahem plnily, ale Buráka a vlašských uprchlíků nikdy mezi nimi nebylo a nikdo o nich ani nechtěl věděti. —

Starého odpovědníka rožemberského vytrhl z přemýšlení o zašlých časech koňský dupot a hlasitý hovor několika jezdců poklusem jedoucích nedalekým ouvozem. Ani sebou však nepohnul; jen hlavu pozdvihl a utkvěl očima na čeledi.

„Hle, bludivče, nepotkals nikde Buráka?“

Jeden z jezdců zašvihl žilou a dvěma skoky octnul se u něho.

„Buráka — Buráka?“

Někdejší hejtman rybnikářský si položil pravou ruku na čelo, jakoby chtěl vzpomínati.

„Toho lotrasa mordýřského?“

„Už ho asi dávno země pohltila! — Už vím; — dobře vím! — Byl to hrozný škůdce jeho milosti pana vladaře... Tamhle ten rybník tenkrát zakládali a zrovna na hrázi šibenici postavili a tu neřest zlopověstnou Voršilu oběsili. Burák! — Burák! — Už tomu ale mnoho let a se šedivou hlavou i paměť, milí páni, plesniví. — Až vy takového stáří dosáhnete...“

„Kdo se tě, otrapo, po tom ptá!“

„Inu tak, milí páni; starý člověk rád povídá, jen když ho kdo poslouchá!“

„Nikoho jsi nepotkal?“

„Inu — inu! Chromce jakéhos, nedávno, cestám veřejným se vyhýbal, bylo mi to nápadné...“

„A kdy a kde?“

„Přede chvílí! — Tuhle se dal do lesa!“

Jezdci nyní pobodli koně a jen kotouč prachu zdvihl se za nimi.

„Hlupci, osli! — Takhle na Buráka? Jaktěživi ho nedostanete!“

Potom se zdvihl a zaměřil zrovna k rybníku, na jehož hrázi před lety stály šibenice a na šibenicích viseli jeho soudruzi. A belhal se nyní, jakoby každým krokem chtěl klesnout. Také co chvilinku odpočíval.

Hladina rybníka se červenala, jakoby zdejší tůně byly krví naplněny. —

Burákovi tahle barva však nějak příliš lahodila; usmíval se spokojeněji a spokojeněji, až se dal i do hlasitého smíchu. Čápové, hledající mezi rákosím lahůdky, pozdvihli hlavy a jak nejvýše mohli, se vzpřímili; potom zaklapali zobáky a dali se na útěk. A čáp jest přece ku člověku přítulný, i k neznámému přijde a zobákem mu kapsy ohmatává. Ulekli se bezpochyby toho příšerného Burákova smíchu. Bývali a jsou i budou lidé, kteříž, když všemi útrobami jejich lomcuje hněv, když srdce jejich žlučí překypuje, smějí se, až jim oči slzí, žíly na čele nabíhají a hlas se stává chraptivým. A tihle jsou nejnebezpečnější.

Burákovi by ostatně hněv ani neslušel. Výrazu tváře jeho byla jízlivost nejpřípadnější.

XI.

Krajánek Oremus se v zlatokopském mlýně ku podivu rychle zotavoval. Nemohlo také ani jinak býti; měltˇ v Jelence výbornou ošetřovatelku a v černoušku nejúslužnější duši.

I pan otec kolikrát za den si zašel do komůrky podívat se na starého.

Pouze panímáma ani prahu do klenuté, uzounké jizbičky nepřekročila. A od onehdejška nikomu ani dobrého slova nedala. Na čeleď se utrhovala, na muže promluvila, jen když se s ním chtěla hádati a plísniti jej, že své dceři štěstí vlastníma rukama zakopal, takovou hlavu že pod božím sluncem nenajde a k čemu že se jen sem vdávala, kdyby si prý chalupníka jakéhos byla vzala, že mohla být šťastnější a spokojenější. Jelence také nemohla přijít na jmeno, že marně v Praze peníze utahala, proč se štěstí svého oběma rukama nedržela... A kde o černouška zavadila, vždycky ubožec ucítil masitou, pádnou její pěsť Nemůže prý býti horšího neštěstí pod střechou, než když hospodyni pojme marnivost, když oči její zaslepí zlato, uši její ohluší ctižádost a srdce její prosáknuto bezměrnou pýchou. Trpí muž, trpí děti, na dcery věší matka všecky možné trety, vyhledává jim ženichy, našeptává jim, jak lze nápadníky nejsnadněji upoutati.... Tak do dneška v nejednom selském statku. Spokojenost pískem se rozletá, pravé štěstí dýmem se rozplývá a láska všecka vadne, jako když růži plnou podhryže červ. A ke konci vždycky přichází pláč; mnohdy se úpěním i srdce rozskočí či rozum pomate...

„A co ti přece jen bylo, strýčku? — Hrozná nemoc! — Jakživa jsem takové neviděla!“

„Hrozná nemoc, strašlivá! — Už jsem myslil, že mne přešla a ona mne zatím překvapila z nenadání.“

„Což jsi tak někdy stonával?“

Jelenka odhrnula bělounkou ručkou vlasy se starcova čela a usedla si vedle něho do hebounké trávy na Vltavině břehu. Klapot mlýnských kol sem zarážel jen temným hukotem.

Krajánek se zahleděl do vody a neodpovídal.

„Přece tě znám od malička a o tvé nemoci jsem nikdy neslyšela. A otec řekl, že takhle také nikdy člověka stonati neviděl.“

„Pst, Jelenko! — Pst!“

Krajánek pozdvihl ukazováček u pravé ruky a pohrozil děvušce.

„Tyhle vlny pohádku povídají, divnou, přepodivnou... Pst!“

Starý muž, zdálo se, že poslouchá i ústy i očima. Až k samé řece se nahnul.

„Vlny pohádku? — Tahle Vltava?“

„Divnou, přepodivnou...“

„A ty že vlnám rozumíš, co si vypravují?“

„Každá pěna, jež se na nich zabělí, vím, co znamená, každá bublina, jež vyskočí a okamžitě se rozplývá, vím, co jest a což potom ta dlouhá kola, jež se na vodě tvořívají, když vítr duje... Člověk poslouchá, ani nedýchá, hlavu sklání níž a níže, oči zavírá, pokyvuje a před ním rozevřen náhle čarovný kraj, jakéhož lidské zraky neviděly, o němž uši lidské neslyšely a jehož krásy nikdy ani na lidskou mysl nevstoupily, člověk sebou hne, chce toho kraje dostihnouti, než se brány vedoucí k němu uzavrou, cítí rozkoš, kterou nelze popsati a nad hlavou jeho — Jelenko — vlny se zavírají a zase pohádku povídají o životě zmařeném... Poslechni, Jelenko! Nyní na příklad toto jsem se dověděl!“

Krajánek si usedl pod starou olši pohodlněji, opřel se zády o kmen, a začal:

„Před lety, když ještě slepice zlaté vejce nosily, když lítaly ptáci se zlatými pery, když na vrších stavěli skleněné zámky, narodil se poctivé jedné měšťanínské rodině chlapeček. A když se narodil, rostl až vyrostl. A učil se, až by se byl i hnedle vyučil. Uměl cizí řeči, jako když vozka bičem práská, věděl toho o cizích zemích hnedle více než o své vlastní, z devíti kůrů andělských uměl jmenovati všecky, jakby je četl, o třech nebích věděl, o stupních, kterými tam dolézti nejsnadněji, i klíče znal, kterýmiž bránu věčné říše lze otevříti nejjistěji, i takovým rouchem už byl oblečen, které požívá mnohých a mnohých privilegií... Otec měštěnín i matka měšťanka samou radostí plakávali, když tak sami sedávali a na syna, kterak jim ke cti, útěše a sobě samému ku štěstí, vzpomínali. A tu jednou se ten syn náhle vrátil, když ho čekali nejméně. Ani svým očím nechtěli věřiti a což teprvé svým uším, když zaslechli: Nehněvejte se na mne, drazí rodičové, když řád svůj složím a přestanu bezbožným lidem kázati... Matička zalomila nade hlavou rukama, otec utkvěl na synu pevným, zpytavým pohledem a otázal se ho: „Co chceš potom začíti?“ — „Půjdu do panské služby. Znám spůsoby i mrav a mohu štěstí udělati.“ — „V panské službě štěstí si jen za cenu duší kupují, hezké tváře za zelený věnec a čeledín za věrné služby náhončí. Už jich pamatuji několik, co takovýmhle spůsobem v panské službě přišli ke štěstí. Ale také dobře vím, že všechněm se to štěstí za krátko proměnilo v nejhorší neštěstí...“ — „A půjdu-li přece, tatíčku?“ zeptal se dále syn. — „Měli jsme dítě jen jediné, ze svého dítěte měli jsme radost na světě jedinou; potom nebudeme míti syna žádného a radosti také žádné!“ řekl otec hlubokým hlasem; ale zraky jeho neustále spočívaly na mladém muži s pohledem nevýslovně prosebným. — „A což když se k vám vrátím s tím štěstím svým?“ —

„Uzamknu dvéře a ani přes práh tě nepustím.“ — „Pamatuj na boží přikázání, jemuž jsem tě učívala, synáčku můj, — pamatuj, pro Boha trojjediného . . .“

Krajánek na okamžik utichl a asi dvakrát či třikrát si tak až ode dna své duše vzdechl.

„Syn však neposlechl. Všecko marné mluvení: každého slova bylo škoda. Když prý se dítě zatvrdí, nemůže býti hlavy nepovolnější. Otcova slova drahokamy, — matčiny slzy nejcennější perly . . . Běda člověku, jenž jimi pohrdá, třikrát běda po všechen čas! — V království, v němž bylo město, v kterémž stála syna tvrdohlavce kolébka, kvetl rod, jehož ratolístkám kolébku vystlávali růžemi od pravěku, jehož synů i dcer mladý věk vinul se nejrozkošnějším sadem růžovým a jimž nad lety dospělými klenulo se loubí růžové, jehož členům růže kladli na podušku do rakví a hrob jejich stolistým kvítím zasypávali . . .“

„Rožemberkové!“ zašeptala bezděky Jelenka.

Krajánek však jakoby neslyšel a zase si tak třikrát z hluboka oddechl.

„Ve školách magistři učívají mnohým a mnohým pravdám pro život. Škoda však, že jich žáci hrozně zřídka mohou upotřebiti. Obecný lid ve svých průpovídkách hrou učívá se pravdám nejryzejším; tak jako tomuhle na příklad: nechceš-li oslepnouti, nedívej se dlouho do slunce... Ve velikém jednom městě hráli komedii: Josef Egyptský. Měšťanínův syn, o němž tahle pohádka vypravuje, provedl svou úlohu nejlépe ze všech; bylť on nejmladším z Jakubovy rodiny. Kdykoliv na prkna vystoupil a než ústa otevřel, už se všecko bouřlivým potleskem jen otřásalo. A což teprv když promluvil! Hlas jeho uměl nápodobiti všecken možný lidský zvuk a výraz obličeje jeho dovedl znázorniti každičkou vášeň lidskou. Diváci se smáli, že se musili báti o svá hrdla, a za několik okamžiků nemohly jim opět oči na proudy slz stačiti . . . Při výstupu, kterak se zaprodanec dává bratřím poznati, volaje: Já jsem Josef, bratr váš, kteréhož jste prodali . . . ozval se mezi posluchačstvem pláč hlasitý a usedavý. Potom pozvali herce do domu, nad jehož vraty vznášel se erb ze samých růží. A než se mladý muž mohl dobře kolem po veškeré té nádheře rozhlednouti, stála před ním vznešená šlechtična s nejsvůdnějším úsměvem a když jej oslovila, zdálo se mu, že i ta dřevěná, uměle vykládaná podlaha pod jeho nohama povoluje. Byla, Jelenko, tak ve tvých letech . . . Potom uplynul kratičký čas a mladý muž byl již mezi dvořenínstvem nejvznešenějšího domu v celém království. Co doma tatíček s matičkou, zapomněl — dočista zapomněl. Že se dvě hlavy, jež mu v celém životě byly nejvěrnějšími, těžce trápí, že jim vrásek na čele a tvářích co chvíle přibývá, že co chvíli sklání se níž a níže ke hrudi, že jim staré oči pláčem zčervenaly, že se dnem zatahují mlhou divnější a divnější, ani na to nevzdechl. Neřekl-liž jsem, Jelenko: Nemůže býti hlavy nepovolnější, než když se dítě zatvrdí? Otcova slova drahokamy, matčiny slzy nejcennější perly a běda člověku, jenž jimi pohrdá. Mladý muž byl zachvácen nemocí, která za takových okolností vždycky přesmutně končívá. „Josefa Egyptského“ potom ještě přečasto hrávali a při těchto hrách nescházela ani žena Putifarova!“

Krajánek Oremus se dal nyní do vřískavého smíchu.

„Posloucháš, Jelenko? — Nescházela ani žena Putifarova; jedině že šlechtična, kteráž úlohu její převzala, byla dosud svobodnou, ještě mladičkou a že jí nezůstal v rukou pouze plášť, ale celý Josef — celičký .... Jednou zašli v tu krajinu, odkud mladý muž pocházel. Když uviděl v pozdálí rodné městečko, pobodl koně, šlechtičnu poprosil na nějakou chvilku za odpuštění a za čtvrt hodiny stanul před domkem, k němuž jedni pohlíželi s výrazem nejupřímnější soustrasti a ti druzí s nevypověditelnou škodolibostí. Když s koně seskočil a dvéře otevřel, ovanul rozpálené tváře jeho podivný vzduch, jako když po letech otevírají hrobku, kterouž nelze provětrávati. Ale odvážil se přece do vnitra, až do světnice. Nemohl se tu nějak ani vyznati. Pro okamžik jeho oči ani dobře neprohlédaly, až teprve za chvilku. V rohu světnice u postele seděla shrbená jakási postava s obličejem neodvratně upřeným na lůžko. Ani sebou nehýbala. Že kdosi překročil práh ve světnici, taktéž nespozorovala. Ruce měla sepjaty, rty těsně sevřeny a obličej jen kosť a kůže. Vlasy jako když je posype popelem a na rukou žíly až do tmava promodrávaly. Na lůžku pojevila se nyní hlava nebožtíkova; ostatní tělo bylo zakryto těžkou peřinou. Zraky zesnulcovy byly otevřeny, ústa taktéž rozevřena a svaly kolem rtů staženy k výrazu, jejž nelze popsati.

„Jsi to, matičko, ty?“

Mladý muž postoupil do jizby asi o tři kroky dále.

Ženská postava u lůžka neodpověděla.

„Váš syn vás přichází navštívit, — tatíčku — matičko!“

Mladý muž octl se až u samé postele; shrbené stařence položil ruku na popelavé vlasy a nahnul se nad lůžko. Ale sotva že blíže přihlédl, uškubl ruku, prudce se obrátil a ještě prudčeji ze světnice vyrazil. Na lůžku umrlec a žena vedle něho také mrtva. Ne, — nemohou to býti jeho rodiče. Těchhle tváří jaktěživ neviděl .... A za čtvrt hodiny již po boku vznešené šlechtičny poklusával.

„Tak náhle rozesmutněn?“

„Přijde ledacos do hlavy ...“

„Snad láska stará, — ta nejprvnější.“

„Ta tvá pro mne jedinou, nejvřelejší, nejhoroucnější ...“

„Nevím; — ale pochybovala bych!“

„Co chceš, ode mne žádej, abych tě mohl přesvědčiti ... Kdybych se pro tebe měl zříci nebe, učiním tak; a kdybych se pro tebe měl zapsati peklu, ani okamžik se nebudu zdráhati.“

„A ty žes chtěl knězem být?“

„Však také nejsem ...“

„V tobě že otec s matkou viděli světlo očí svých, podporu svého života a veškerou svou naději? — Jak se mýlili! — Jak se sklamali! — A nemohla bych se mýliti i já? — Neznám tě tak dlouho, jako tvoji rodičové ...“

Z městečka ozval se pronikavým hlaholem klinkot umíráčku.

Kůň, na němž seděl mladý muž, se vzepjal na zadních nohou a zaržál, jakby mu do hrudi kopí bylo vjelo na kolik palců hluboko.

Ve městečku vyzváněli opravdu hodinku rodičům mladého muže, jenž se oba pro dítě usoužili a jeden druhého přečkal jen o jediný den...

Šlechtična byla na otcovském hradě potom obletována nápadníky se všech stran. A mladý muž začínal jí býti jen úslužným a oblíbenějším dvořenínem. Vídal ji řídčeji a řídčeji. Byla k němu den ode dne i chladnější. I slovem začala lakoměti, natož úsměvem. Jednou přijel na hrad cizí bohatýr, byl samé zlato a stříbro, v nejkrásnějším věku, pletl hlavy ženám, vtíral se samoděk do srdce pannám a šlechtična mu konečně podala ruku. Mladý muž zaskřípěl zuby, sáhl k boku po oceli, rty mu zbělely pěnou...“

„A vdala se mu?“

Jelence tato otázka proklouzla rty takřka nevolky.

„Vdala, Jelenko!“

Kolem rtů krajánkových zakmitl se hrozný úsměv a tvář jeho se zastřela výrazem, že se ho mlynářova dcera zděsila.

„Po oddavkách se vydali na cesty. Ten mladý muž je provázel. Zapřisáhl se šlechtičně, že jí bude sloužiti jako otrok do nejposlednější chvíle svého života. Na kolenou ji prosil s rukama sepjatýma, aby ho neodpuzovala, že by musil vztáhnouti na sebe ruku, že by nemohl a nemohl býti živ... Nezapomeň, Jelenko, že tohle všecko pohádka. Připomínám ti to proto, že podivnější věci uslyšíš!“

„A kde tys ji slyšel, strýčku?“

„Kde já ji slyšel? — Já — krajánek Oremus? — Vymyslil jsem si ji, vymyslil, Jelenko, když tak chodím sám a sám, nemaje nikde domova a nikde věrné, drahé duše. Tu člověk potom na přepodivné myšlenky a neuvěřitelné nápady přichází, až se jich někdy leká sám, kde se v hlavě berou a jakéže větry je pod lebku navály. Ani si pomysliti nemůžeš, nač všecko člověk o samotě přicházívá... A dvořenín či čeledín, jak kdo chce, byl nové vrchnosti opravdu nejoddanějším otrokem. Pes je nejvěrnější zvíře, ale když se nezdaří, nejpotměšilejší. Líže ti ruku, olizuje, lichotí se k tobě, tulí a než jsi se nadála, už se ve tvém těle jeho tesáky zarývají. A když mladičké ženě přinesli kdysi čápové chlapečka, dvořenín div radostí do stropu nevyskočil a zavejskl si, že si na zámku obě uši až zakrývali. A vrchnost služebníku svému věřila, jakoby na širé zemi neměli oddanějšího člověka... Ale slunce manželského štěstí zakalil brzyčko turecký půlměsíc, až se dýmem z tureckých děl zadusilo. Když se choť s chotí loučili, věrný čeledín se dal také do pláče a řekl, že s pánem svým půjde světa kraj, tělem svým že ho zakryje, — tak jako ty, Jelenko, mladého panice v císařské oboře...“

„Strýčku — ty to víš?“

Jelenka se nyní zarděla, jakoby všecky červánky, co se jich strání a lesů dotýkalo, jejími tvářemi se byly rozlily.

„Jedině že ho nezakryl jako ty!“

Krajánek se podíval na děvušku pronikavým pohledem a kolem svadlých rtů zakmitl se mu zase tak divný úsměv, že Jelenka ve všech údech mrazení pocítila a mimoděk o poznání od starého muže blíže se svezla nad vodu.

„Kolem hradu, v němž se uzavřel, bylo tureckých vojsk jako mračen, když se nebe zatáhne chmurami od obzoru po obzor, a když pořád nové a nové hrady vystupují, černější a děsnější, zlověstnější a příšernější každým okamžikem, blížíce se nad dědinky za hrozného hukotu.... Věrnému sluhovi se každým dnem leskly zraky divokou radostí prudčeji. Ve hradě řídli a řídli, až jich zbyla jen hrstka. Ale šla prý pomoc a byla nedaleko. Už chleba poslední sousta dojídali, ale o vzdání ani řeči. Všickni byli jako ze železa... Více však než nedostatek chleba je mrzelo, že jim ubývalo koulí s prachem. A když jednou otřásl se celý zámek v samých základech a hradební zdi se roztrhaly, čelo udatného pána se zachmuřilo, oko zakalilo a ústa jakoby oněměla. Zbytek prachu vyhozen byl do povětří a z udatných bojovníků padla hezká kopa... A víš, kdo hodil doutnák do prachu? — Víš, kdo chleba za nocí přese zdi dolů házel? — Věrný čeledín a do jakého smíchu se vždy při tom dal! Na hlídkách se stráže ptala jedné druhá, zdali slyší krkavčí skřek, jenž proráží až do kostí. A smál se tak hrozně zatím člověk krkavčí a smích jeho byl nejděsnější, když se hlouček mužů se svým pánem smrti zasvěcoval. Všickni měli za to, že se ubožec míjí s rozumem... Potom nastala seč, jaké prý nikdo nepamatoval a o jaké nikdo nikdy neslyšel. — Viděla jsi, Jelenko, někdy Vltavu, jak se bouří, jak se vzteká, jak ode dna hučí, jak všecko poráží i silné kmeny vyvrací a odnáší celé vesničky? A tenkrát bylo ještě hůře, protože se rozezlili lidé a srazili se muž proti muži... Obhajci jeden za druhým klesali, ale každý na hromadě tureckých mrtvol, až nezbyl ani jediný...“

Krajánek si nyní odpočinul a obě ruce sevřel, až mu klouby zapraskaly, jakoby se vymýkati chtěly.

„Čtla jsem kdysi knížku a v ní bylo skorem hnedle všecko tak na vlas... Hrdinný pán byl chotěm paní Evičky... Před nějakými třicíti léty. Však to také víš!“

Jelenka zavadila o krajánkovu tvář jen tak plachým pohledem a opět se svezla travou až nad samou vodu.

„A zbyl přece jeden... Celé dva dni mezi samými nebožtíky ležel a když už bylo všude kolem ticho, zdvihl se, krkavčím okem se rozhledl rozvalinami, vyhledal mezi mrtvolami svého pána, odepl mu křivou šavli a šel povědít paní choti smutnou novinu... A když přišel, paní utrápená zajásala a chlapeček v kolébce ručkama zatleskal. Domnívalať se paní i synáček, že dobrou zvěsť jim nese od tatíčka... Až teprv když skvostnou šavli odepjal a do kolébky synáčkov položil se slovy: „Tohle ti tatíček posýlá a odkazuje,“ zalomila paní rukama nade hlavou, rtoma se jí prodral pláč, že naplnil všecken dům a potom přišly na ni mdloby... Čeledín se po ní vrhl, pojal ji v náruč, tváře zarudly mu do tmava, i oči se mu krví podlily a ústy jeho, na nichž se pěna zabělela, vydrala se slova, jako když dravec zavyje: „Konečně, konečně jsi mou, kdybych tu chvíli se měl do pekla propadnouti!“... Pacholíček na kolébce zaúpěl po matičce, zdvihl se, a co bylo síly v dětském jeho hrdle, zavolal: „Táhneš, chlape! — Pomoz, tatíčku! — Vrať se, pomoz...“ Pacholíček až osípěl a paní nářkem jeho přišla k sobě okamžitě. „Nedotýkej se mne, člověče prokletý... Zapřel jsi otce, zatvrdils se proti matce a za námi plížils se jako had, jenž čeká chvíle, aby mohl uštknouti...“

„Jsme oba stejni, paní vzácná, na vlas stejni... Kdo pak toho všeho příčinou, že syn zapřel své rodiče, — kdo, ty paní ctná?“

Čeledín se opět vrhl po své paní, pěn na rtech se mu pojevilo, jako když na němou tvář přichází vzteklina... Mezi ní a jím octl se náhle pacholíček z kolébky, sepjal ruce proti zuřivci a rtíky jeho drala se modlitba vzlykotem přerývaná...

„Buď proklet, — už jsi beztoho, — od otce i od matky!“

„Buď proklet, — už jsi beztoho, — od otce i od matky!“

Hošíček slovo za slovem místo započaté modlitby po matce opětoval a ručky jeho sepjaté zdvihly se vzhůru, jako by prosily o uskutečnění těchto slov...

Čeledínovi se zdálo, že se kolem něho náhle všecko boří, strop nade hlavou, podlaha pod nohama, že všecko na něho padá...

„Už jsi beztoho — od otce i od matky...“

A tenkrát přišla na něho ponejprv nemoc, která se občas po celý život jeho vracívala. Za zámkem asi hodinu, odkudž prchal jako Kajn od místa, kde ležela oběť jeho zášti, vrhl se k zemi, hrabal ji rukama i nohama, řval, že žádný dravec ze sebe takové zvuky neumí vydati. Kolem něho, zdálo se mu, že kmitají se obludy s příšernými tvářemi, že se po něm sápou, že už cítí jejich spáry a proto tak rukama i nohama dobýval se do země, aby se mohl před nimi ukrýti. A bylo prý rozuměti jen jedinému slovu z jeho úst... Kněži je vyslovují přečasto při oltářích...

„Oremus“, zašeptala mimoděk Jelenka.

„Ano, oremus, milé dítě... A potom, když nemoc ho pustila, byl jako beránek, jejž poprvé ostříhali... A víš-li, kam šel? — Schodil všecka místa, kam kdy lidé putovali, na kolenou klečením až mozoly mu utvrdly a když to na něho přišlo o poutích, kněži ho zaříkávali, okuřovali, svěcenou vodou kropili, kající žalmy se nad ním modlili a nešťastník i kameny ve dlažbě vylamoval i půdu hryzl...“

Jelenka se chvěla celičkým tělem, opět jakoby vály nejstudenější větry proti vodě od severu a na zbledlých rtech jí lpěla otázka, kteréž se všecka hrozila a již si učiniti ani netroufala...

„Jsi-liž ty ten čeledín...?“

Už několikráte chtěla krajánka tak osloviti; ale pokaždé jí jazyk upřel služby a vždy znovu celičkým tělem jí projel mráz.

„A proč jsem ti tuhle pohádku vyprávěl? — Poslechni, Jelenko!“

Krajánek přisedl k dívce blíže a položil jí kostnatou ruku na skráně. —

„Hoď tu panskou lásku do těchto vln, ať ji do moře zanesou — do moře na dno, do touní, z nichž se na svět nic nevrací zpět.... Poslechni, dítě milé... Už se sotva kdy uvidíme a tahle pohádka má byla poslední... Můj život už jako dnešní den, nad nímž se rdí poslední červánek a jemuž v hájích sovy za chvilku začnou houkati rekviem...“

Starý muž se zdvihl, kostnatá ruka spočinula ještě tak chvilinku na skráních děvuščiných a potom nepromluviv už ani jediného slova, pustil se podle vody k severu.

Jelenka taktéž zamlkla, zraky její tkvěly za krajánkem, dokud nezašel a zdálo se jí, že vlny, olše, dubiny, i ty tmavé sosny v pozdálí, i ti okřídlenci, již se v korunách kmenů a na větvicích rozepěli, — zpěvem i šelestěním splývají v jediné slovo: „Oremus“.

Jen ten slavíček, jenž si usedl do houští zrovna nad její hlavou, jinou zahlaholil, ale také tak smutnou, že se po ní srdce mladé ve dví trhává: „Hoď tu panskou lásku, — hoď ji do těchhle vln; ať ji do moře zanesou, do moře na dno, do tounî, z nichž se na svět nic nevrací zpět...“

A Jelence touto pěvánkou slza za slzou po milé tváři kanula; kdyby ji do vod chtěla hoditi, musila by sama do nich se vrhnouti, aby ji do moře dalekého zanesly a v nejhlubších jeho tounich pohroužily.

„Pusť z hlavy, miláčku, všecky tyhle myšlenky! — Pojď se mnou k domovu! — Podívej se: nad černým dolem divná mračna vzcházejí. S takovýmihle přichází bouře jako blesk a zuřívá jako vzteklice. — A kde je krajánek?“

Otec uviděv mraky, vyšel si za dcerou a našed ji, vzal Jelenku za ruku.

„Odešel, tatíčku! — Už prý se snad neuvidíme!“

„Ani se nerozloučil?“

„Podivný člověk, tatíčku, tak podivný jako ta jeho pohádka s tím jmenem jeho!“

„Pojď, Jelenko, — pojď! — Slyšíš, jak z hluboka začíná hřímati? — Pánbůh buď s námi!“

Jasná obloha zatahovala se opravdu každičkým okamžikem šíře a šíře šedočernými spoustami nedobrozvěstných chmur a všecko kolem tichlo, i řeka, i stromy, i zpěváčkové. Laštovičky poletovaly nizounko nad zemí, i starý čáp, stoje na jedné noze, úzkostlivě se rozhlížel, kde by se nejbezpečněji uchránil... Temný, hluboký rachot téměř ani neustával a vzduch pořád mrtvější a dusnější.

I panímáma se už po dceři sháněla a tomu pobudovi, jenž jí svými tlachy hlavu prý darmo plete, na jméno nemohla přijíti. Však ho již zejtra odtud „vyprovodí“! Ukáže, kdo přece ve mlýně, jejž ona zvelebila, pánem. Jindy prý sem chodívali jen mleči podruzi a nyní se všecko do zlatokopského mlýna jen hrne. Ani sestra páně vladařova nepohrdla u nich noclehem a co všecko více.

„Všecka čest — všecka chvála! — Však si také o zlatokopském mlýně všude povídají, ať jdu kam jdu a panímámu znají na míle daleko, až v Třeboni, až v Krumlově...“

Obstárlý mleč, jenž panímámu tímhle dýmem svého kadidla opojil, skrojil si chleba a pomázl hezky tlustě máslem. Tak se zdálo, že nemá jednu ruku. Přišel sem přede chvílí objednávat melivo pro nedaleký rožemberský dvůr. Přivezou prý zítra na třicet pytlů. Bude toho potřeba za vojskem, jež táhne zase na Turka.

Díl třetí.

I.

„Jen tak! — jinak nikoliv! — Všecku mízu! — A musí schnouti před mýma očima! — Mně neodvážil se ještě nikdo vzdorovati, až on... A pořáde jen on! — Jednou se vyhýbá mým rozkazům předstíranou nemocí, podruhé k mým nařízením má samou repliku a dupliku! — Už jsi dost, pane Petře, stár a mohl bys mne znáti!“

Císař Rudolf přecházel jizbicí, do níž jen tlumené světlo denní vnikalo, neobyčejně rychlým krokem. Ve bledých lících chvěl se mu každý sval, i ruce jeho, jimiž chvílemi prudce kolem sebe zamávl, třásly se rozčilením a pravice nejednou k levému boku po kordisku sáhala. —

Komorník Lang dotkl se svými novinami, jichž se mu dnešním jitrem z pražské koleje dostalo, nejcitlivější stránky v povaze jeho císařské milosti. Když potměšilý dvořenín vyprávěl, kterak pan Petr Vok poručil uvězniti kazatele, jenž v děkanském kostele krumlovském předčítal dekret císařský, vypovídající bratrské predikanty z Českého království a zrušující sbory jednoty, zašlehlo oko císařovo žárem, jakýž se kmital v něm, jen když se mysl vladařova začínala na několik chvílí zastírati nejděsivějšími chmurami.

„Dekret naším jménem podepsaný? — Rozkaz s naší císařskou pečetí? — Kdože? — Kdože? — Mluv hlasitěji...“

„Pan vladař domu rožemberského...“

„Pan vladař...“

Rudolf se dal do smíchu.

„Vladařem všech rodů v celé říši Římské jen já — já jediný! Však vám vaše privilegia, vy kohouti, ostříhám jako hřebeny.“

„Ráčila-li by tvá milost císařská popřáti sluchu služebníku nejoddanějšímu...“

„Mluv jen! — Mluv, vše, co víš...“

„Pokladny páně Petrovy vysýchají; už prý vyprázdněny skorem až na dno. Už jsou duty, císařská milosti. — Já mu s povolením tvé milosti otevru pramen, jímž se zalkne, kdy bude míti žízeň největší. Všecka panství rožemberská připadnou pánu mému. — Mohou se jen Švamberkové z příštího dědictví těšiti!“

Komorník za nějakou půl hodiny sedal na zámeckém nádvoří hradčanském do dvojspřežného povozu a poručil: „K panu Adamu Hrzanovi!“

Pan Adam Hrzan z Harasova byl za těch čas jedním z nejbohatších obyvatelů českého království. Půjčilť předešlému vladaři rožemberskému padesát tisíc zlatých, doufaje, „že uloví ze zboží pětilisté růže nějaký mastný kus; ale chybilo to.“ Každému, kdo přišel, mohl půjčiti požadovanou sumu, měl-li jen dostatečné záruky. Ovšem že žádával potom dvakrát a nezřídka i třikrát tolik zpět. A bohatství jeho rostlo takovouto měrou až neuvěřitelně. Nejraději půjčoval prvním velmožům. Tenkrát alchymie hltala od tisíce do statisíců a měla přece žaludek prázdnější a prázdnější. Čeští páni jí do něho házeli už celé statky své, zámky s příkopy a hrady s věžmi a mosty zdvihacími; ale přece jí nezasytili.

Pan Adam Hrzan se uměl o jejich požadavky předobře postarati. Neodcházel od něho s nepořízenou ani jediný.

Komorník Lang byl s tímhle člověkem stavu rytířského znám už delší čas. A těžko pověděti, kdo byl mistrem a kdo učněm. Doplňovali asi vědomosti své sobě navzájem.

Před domem páně Hrzanovým bylo ticho a prvním pohledem se zdálo, že tu ani lidská duše nebydlí. Příchozí musil vždy hezkou chvilku a dosti pádně bušiti na těžké dubové dvéře, než se ozvaly uvnitř kroky a starý, shrbený mužík otevřel. A téměř každého na chodbě odbýval, že pána není dnes doma, že odejel někam do Norimberka a kdy přijde zpět nemožno prý pověděti. Příchozí musil se starému, shrbenému mužíku dopodrobna vyzpovídati, jakého je erbu, jakých předků, kde má jaké panství; mužík si ho bystrým okem prohledl se všech stran, odkvapil kamsi a za hodnou chvíli teprv se vždy vrátil, návštěvníka buď uváděje dále či naprosto jej odmítaje.

V chodbě bylo temno jako o pravou půlnoc.

Pan Adam Hrzan byl z míry opatrný a služebník jeho nedůvěřlivec největší. Měliť toho také třeba, protože tenkrát se řemesla zlodějského neštítily ani osoby rytířské.

Pan komorník byl však vpuštěn okamžitě. Ba zdálo se, jakoby i hrkotem povozu byli v domě poznali, kdo že přijíždí.

Shrbený mužík se před Langem hluboce uklonil a tento byl se zdejšími místnostmi dobře asi obeznámen, protože několikem schodů, jež vedly hlouběji do síně a potom opět stranou nahoru, ani neklopýtl, ač tu nebylo na krok viděti.

V uzounké klenuté jizbičce, do níž vnikalo světlo podlouhlým okénkem pouze ze dvora, seděl za stolem muž asi šedesátník s prořídlými vlasy na hlavě a vousiskem také jen jako strniště a měnícím se ze žluta do šeda. Ohrdlí, jež bylo nad obyčej široce vykrojeno, jen stěží bylo lze rozeznati. Nevidělo vody dozajista celý měsíc, jsouc den ode dne jedinou ozdobou kabátce nejprvnějšího tenkrát peněžníka českého.

Pan Adam si vedl všecky knihy sám a v každičké věděl o každé položce takměř zpaměti. Probíralť se mezi režnými listy od rána do večera a nejednou dlouho do noci. Byloť to také jeho nejmilejší zábavou. I když si někdy, ač velmi, — velmi zřídka, vyjel za Prahu navštívit některého ze svých dlužníků a vyrušiti jej opět trochu z pohodlného klidu, probíral se v náprsní knížce a nad některou řadou číslic třeba půl hodiny se zamyslil. Krajiny — mohla před ním rozestírati nejsvůdnější vnady své — ani si nevšiml.

Zaslechnuv chodbou kroky, knihu, v níž do té chvíle pilně cosi přepisoval, rychle uzavřel a rozložil před sebou prázdný, prohnědlý papír. Také možno dle výrazu obličeje souditi, že byl ze své práce nemile vyrušen. Přichází však snad dlužník nějaký k pořádnosti a tahle okolnost pana Adama může poněkud odškodniti.

Ale sotva že se dvéře otevřely, páně Adamova tvář se okamžitě vyjasnila.

„Aj, pan komorník! — Už jsem toho potěšení neměl dávno!“

„Musím tvé paměti, pane Adame, pomoci! — Není tomu ani týden!“

„Ach — už vím! Obstarával jsi čehos pro pana Zbyňka z Hazmburku! — Právě jsem počítal, že můžeme prodělati. — Ostatně i týden dlouhý dvěma přátelům, když se nevidí.“

Pan komorník si usedl na židlici panu Adamovi naproti, aby si dobře mohli patřiti do očí.

„Co bys mohl na panu Zajíci prodělati, jinde stokrát ti bude nahraženo!“

„Jinde? — Nevěděl bych věru kde!“

„U pana vladaře rožemberského na příklad!“

„U toho? — Nepostačím psáti listy upomínací! — Nějakým tím tisícem mne vždy uchlácholí a já člověk dobrák dám si říci i čekám — čekám —“

„Jen abys, brachu, příliš dlouho nečekal —“

„Víš-li cos?“

Do pana Adama jakoby šídlo bylo vjelo.

„Jak vysoký asi tvůj účet u pana vladaře?“

„K osmdesáti —“

„A ty čekáš?“

„Co dělati?“

„Ani ti nerozumím... Tak zkušený v záležitostech peněžních! — Tak výborně umí počítati hlava tvá! — Ty musíš vypověděti Rožemberkovi všecku sumu najednou.“

Pan Adam svěsil nyní hlavu. Tahle rada Langova se mu nechtěla nějak líbiti. K čemu vypovídati peněz tam, kde největší jistota. Všecken dluh může uhraditi jen jediný list z pětilisté růže. A výdělek, jehož se Hrzanovi dostalo, rovnal se bezmála již celé jistině. Pan vladař platil a věřitel, co by měl odčítati, vždy ještě připisoval. S návrhem komorníkovým proto nesouhlasil.

„Těžko, přetěžko si takového pána rozhněvati! — Přece nemohu u něho přijíti ani o haléř!“

„A což, kdybys přišel o všecko? — O celý svůj dluh?“

„Poměry pana Petra —“

„Velmi zlé; ano na pováženou.“

„Či by se byl snad o zhojení svých pokladen jinam obrátil?“

„Pan Petr Vok v úplné nemilosti císařské...“

„Už byl nejednou a vždy podařilo se mu cestičku zase vyšlapati!“

„Tenkrát však u jeho milosti císařské nebyl ještě komorníkem Filip Lang, přítel tvůj!“

Pan Adam zase tak svěsil hlavu a zrak jeho utkvěl mimoděk na veliké knize, v níž byly všecky úpisy vladařovy in originali.

„A zapomněl-lis, že císařův hněv někdy sráží do prachu nejmocnějších? — Nepamatuješ se na pana Jiřího z Lobkovic, jenž svým časem byl jeho císařské milosti miláčkem nejoblíbenějším? — A nevíš-li, kde je? — Na Kladsku sedí a o přízni velkých pánů, s nimiž za jedním stolem sedával, přemýšlí...“

„A zaplatí-li svůj dluh okamžitě?“

„Dobrých míst pro své peníze všude nalezneš... Záruky ještě lepší než rožemberský erb! — Není-liž spolehlivějším rukojemstvím dvojhlavý orel císařský? — A jiné prameny potom se pro tebe budou prýštiti... Těžíš-li nyní stříbro, potom zlato ti poroste."

„Že by sama jeho milost císařská...?"

Pan Adam nevěřil nyní ani svým uším. „Jeť peněz při dvoře třeba jako všude jinde!"

„Můžeš výpovědné listy psáti ještě dnes! — Nelze odkládati!"

Pan Adam se dosud k tomu neměl, aby přikývl k návrhu svého návštěvníka.

„Císař proti němu nejvyšší měrou pobouřen... Prokloužlo mu slovo, kteréž panu vladaři nic dobrého nevěští..."

„A což když by zaplatiti nemohl? — Najednou sehnati tolik peněz, těžko i krumlovskému pánu."

„Tvůj dluh přejde na toho, kdo bude všeho zboží rožemberského dědicem. Nerad bych ostatně plýtval mnohými slovy... Mohl jsem si konečně tuhle cestu uspořiti!"

Komorník nyní vstal a chystal se k odchodu.

Pan Adam zachytil hosta za ruku.

„Zaručíš-li mi, že nedostatků peněžních při dvoře budu já odpomáhačem, pak napíšu všecko, — všecko!"

„Oklamal-li jsem tě kdy? — Neznáme se, doufám, ode včíra!"

„Slovo s to!"

„Budiž!"

A již se tiskly dvě pravice, jako když tigra vlk olizuje.

Pan Adam psal ještě tu chvíli obšírné psaní na Krumlov nejmožnějšími zdvořilůstkami omlouvaje pokornou prosbu svou, že by na stará kolena rád hnízdo nějaké jistotné si opatřil, kde by mohl ve svatém pokoji už jen milému Pánu bohu sloužiti a obírati se nesmrtelnou duší svou, kteréž za dřívějších let jen malou péči věnoval. V okolí Pražském že na prodej nejeden pěkný zámeček a slušné panstvíčko...

Prolhaný peněžník popsal téměř celičký arch.

A Filip Lang si na Hradčanech počítal na prstech obou rukou, co připadne z těchhle zápletek na něho.

„Mýlíš se, starý plesnivče, — po čertech se mýlíš! Ještě jsem byl kluk, jenž s ranečkem se potuloval jako psanec osiřelý ode vsi ke vsi, a už tenkrát mne nedovedl nikdo ošiditi... A dnes jsem služebníkem jeho císařské milosti, můj vliv roste každým dnem, ano každou chvílí, kdy se octnu před svým pánem... Pane Adame — — tušíš-li, pro koho jsi střádal a lakoměl celý život svůj? — Ani zdání nemáš a dovíš se teprv potom, až budou tvé tisíce všecky v rukou mých! — Přišlo-li boží požehnání i prvorozenské právo na Jakuba, jenž starého tatíka podvedl, proč by nemohlo přijíti na mou hlavu, podvedu-li každého, s nímž setkají se cesty mé!"

Komorník mluvil hlasem tlumeným; ale hledy šakalí nemohou svítiti potměšileji, než oči Langovy za těchto jeho slov.

A jeho milosti císařské hučel do uší již čtvrtý den o přepodivné konstelaci těles nebeských učený astrolog, že prý pro panovníka čas nejnebezpečnější, kdy růže kvetou, aby ani přes práh jediného kroku nečinil, aby se vystříhal zahrady takové, v níž keře růží kolem cest.. Rudolf vydržel také nad horoskopem dvě hodiny i déle seděti ani sebou nehýbaje; a pořád jen ty domy, jež věští nepřátelství od bratří i poddaných, ať si horoskop postavil jak chtěl. Bod ekliptiky byl neustále tentýž. A výsledek pozorování aspektů zněl taktéž na vlas jako předevčírem. I dračí hlava nalezala se uprostřed konstelace vladařovy.

Mohly astrologovi na hlavě počítáním samým vlasy sešedivěti a ať plnil všech dvanáct domů nebeských, jak dovedl nejpozorněji, nic platno: sdružení planet bylo nepříznivější a nepříznivější.

Císař opravdu neopouštěl svých komnat ani na krok.

Neměl také k němu ten čas nikdo přístupu, byť by přicházel s nejdůležitějším poselstvím. Opomíjel i pravidelných návštěv ve svých konírnách a jen chvilkami přivedl jej poněkud k sobě táhlý řev lva v nedaleké ohradě, jemuž se po císařském příznivci bezpochyby stýskalo.

Byl to tentýž, jejž vpustili na písčiště za onehdejší slavnosti pořádané ku cti tureckých vyslanců. Od několika dní prý se ničeho ani netkne, nikdo k němu nesmí a ob čas zuřívá, že se všecko kolem třese, jako by se celá ohrada chtěla sesuti. A utišiti prý jej také nikdo nedovede; leda ona dívka, kteráž ho okouzlila silou zraků svých. Lvovo zcepenění znamenalo by nejhorší neštěstí. Panna a lev byly ode dávna jeho císařské milosti nejpříznivějšími. Proto také tak vytrvale odmítal všeliké návrhy ohledně své ženitby.

Lang rozestřel veškery sítě pekelské chytrosti své; ale o neznámé dívce nikde dosud ani slechu. Jedině o tom ho zpravili jeho slídiči, že panic Hanuš u svého strýce na Krumlově a že nemá ani pomyšlení, aby se vrátil k císařskému dvoru.

A neuplynul ani jediný den, aby se jeho milost císařská neráčila tázati po smělkyni, jíž rovné po svůj život panovník neviděl.

Komorník svého pána chlácholil, jak uměl nejošemetněji, že prý mu neujde, že ji z nenadání přivezou, slídiči že rozesláni po všech koutech celého království... Jen o několik dnů prosil o shovění, že jsou již na její stopě, ale že musí jednati velmi opatrně, aby celá záležitost nevzbudila hluk a zůstala nepovšimnuta...

Lang poslal chrty po laňce ještě k vůli panu Volfovi Kolovratu Novohradskému. Nejvyšší sudí dvorský sliboval mu zisk převeliký a odměnu mnohou, podaří-li se mu nevěstu páně Hanušovu jakýmkoliv způsobem odstraniti... Však měl laskavý čtenář již příležitosť nahlédnouti pánu na Lnářích hezky hluboko do obojetné duše a dvojtvářného přátelství oproti pětilisté růži.

A ke všemu vyskytli se na Hradčanech ještě i vlaští přátelé pana Petra Voka, tentokráte se sličnou průvodkyní Livií a jedouce z jihu ku Praze, ne bez příčiny vyhnuli se panu strýčkovi... Však až mu bude nejhůře, z Prahy si k němu zajedou a nabídnou mu nejoddanějších služeb svých.

Zajeli si naschvál hezky daleko od Krumlova — a již prvním noclehem na české půdě setkali se jakoby náhodou s dvěma muži, podobnými na vlas k těm, jejichž úmluvy s Burákem jsme taktéž před nedávnem byli svědky.

Don Virginio Ursini se usmíval spokojeněji a spokojeněji a oběma mužům vtiskl do dlaní několik zlaťáků ražených ve Florencii. Však je s dobrými úroky dostane zase zpět.

Koncem století šestnáctého a začátkem sedmnáctého objevovali se po Čechách na nejednom místě nejpodezřelejší tváře a co chvíli bývalo slyšeti o úkladných vraždách za bílého dne a na cestách veřejných. I báli se o své životy také sedláci vezoucí obilí na trhy či do mlýna; což potom vyšňořený šlechtic beroucí se s nečetnou družinou ku Praze. A těmhle zákeřníkům začali tenkrát u nás poprvé říkati po vlašsku „pandité“ a zbrani střelné, již možno ukrytou nositi, „panditky.“

Zahnizďovaly se v milém království našem řády, jež musely vésti ke konci, o němž tenkrát, asi dvacet let dříve, ani nejrozvážnější hlavy neměly nejmenšího tušení.

Už tenkrát hemžilo se v Praze Španělů, Italů, Němců, Irčanů, kam jen oko pohledělo, a téměř všickni byli svých zemí výstřelkové nejhorší. Čeští velmožové se na jejich mrav takměř lepili a ještě se o cizáckou přízeň ucházeli. A moudřejší i soudnější z nich, ač těchto byl počet daleko menší, seděli na svých hradech a zámcích s hlavami opřenými o ruce, přemýšlejíce: co z toho ze všeho vypadne? Komu as napadl na mysl osmý listopad, než čtvrť století nad baštami zámeckými přeletí? — Komu se asi zdálo, byť i jen v dřímotách, jak staví na staroměstském náměstí za rozkošného jitra červnového lešení, kterak na Hradčanech dělová rána uděšené a ztrnulé Praze ohlašuje, že několik českých hlav přezrálo a že budou česati, až ocel otupí a ruka popravencova ochábne. — Když zraky oslepeny klamavým svitem nejmožnější nádhery, když smysly opojeny nektarem rozkoše až k otupení, když hlava neschopna opravdově přemýšleti, když oko tak seslabeno, že neprohledá ani na krok před sebe a v uších zní: radost — radost, pak ovšem choulí se ta matička vespolná, kde může a její pláč jen vítr do chudých chat a pod střechy doškové zanáší .. Tam by arciť krev dali za ni; ale což mohou ji brániti? . . . .

A byl mnohý český rod, jemuž zlými duchy stali se nejrůznější don Ursinové .. Šlechta činila si z toho čest, přidružil-li se k ní ledajakýs cizáček s hodně zvučným jmenem a celou řadou nevyslovitelných predikátů. A byla-li skoupou ke všemu, co od krajanů pocházelo, cizákům své zlato plnými hrstmi rozhazovala.

Zachvacovala tenkrát i jinak dobré Čechy horečka, s kterou se musela dostaviti krise rozhodující o smrti či životě .. Jen že jí padlo v oběť také statisíce duší nejnevinnějších a životů nejpoctivějších!

II.

Asi týden po osudném kázání v krumlovském kostele děkanském zastavil pan vladař zvláštním přípisem veškeré požitky, jichž patres z residence starším panem bratrem druhdy založené dosti hojnou měrou užívali, dokudž žaloba, již pan Petr podal arcibiskupské konsistoři pražské, nebude vyřízena.

Pater Chrysostom seděl dosud vězením na Krumlově.

Nevzpomohly sebe důtklivější prosby a sebe důraznější listy z pražské koleje, že záležitost celá spůsobem nejnestrannějším bude vyřízena a budeli vina nalezena na obžalovanci, žádné přísnosti již k vůli pokoji že šetřeno nebude.

I farář Martin Veselský sám se musel dostaviti před svého patrona. A zajisté že by byl raději šel na soudnou stolici Boží, než před pana vladaře, jehož, — arciť proti své vůli, — do těchto všech zápletků přivedl. I rozloučil se se všemi známými, jakoby už víckrát jich neměl viděti.

A než dojel na Krumlov, byl také všecek nemocen.

Pan vladař se ho až ulekl.

Již výraz tohoto obličeje svědčil, že farář, byť by snad někdy nůžky na své ovečky až k samé kůži přiložil, nebyl by schopen ani takové myšlénky, již páter Chrysostom provedl.

Pan Petr se nicméně přísně utvářil, svraštil čelo a k nejuctivějšímu pozdravení farářovu jedva rukou pokynul.

Starý muž se po celém těle třásl, ani slova nemohl ze sebe vypraviti. Na čele mu vyvstávaly studené krůpěje potu, jakoby smrť po něm pravici natahovala.

Pan vladař změřil jej od hlavy až do paty.

„Prosím milost tvou za odpuštění . . .“

Farář dále již nemohl; zajikl se naprosto.

„Takové pastýře duší nesmrtelných že na svých panstvích mám? — Zvláště do tebe bych se toho byl nadál nejméně. — Představoval jsem si tě vždy co člověka poctivého . . .“

„Jsem jím do dneška!“

Faráři se mírnějším hlasem páně vladařovým uvolnilo.

„Nepodvedl-lis mne doufaje, že lsti nepostřehnu? — Jedva že vystoupil tvůj zástupce a sotva že ústa otevřel, poznal jsem okamžitě, kdo že za Veselským farářem Martinem . .“

„A žes eius concionem neráčil přerušiti?“

„Chtěl jsem, aby míra byla dovršena, — když už proti mně začali, aby si tedy pych svůj provedli. A kde se vzal u tebe?“

„Kde se vzal, tu se vzal, jako zlatý pták v pohádce . .“

Farář Martin začal nyní dlouhé vypravování, kterak k němu přišel páter Chrysostom pouhou náhodou a jak se potom smluvili.

„Jen z ostychu, tvá milosti, ze žádné jiné příčiny . . Kde pak už na to hlava má! Už se i ten můj jazyk nedobře ohýbá! — Rač povážiti: já farář Martin před celým dvorem, přede vším panstvem, kancléři i sekretáři, před tím . . .“

Farář chtěl o Václavu Březanovi pronésti velmi nevhodné slovo, ale vzpamatoval se ještě v čas.

„Před tím archivářem, kterýž všechny minulé i přítomné věci . . . Jářku, milostivý pane vladaři, byla by to pro mne hrozná zkouška! — A na zkoušky jsem už příliš stár, pane můj! Tak jsme si řekli s ním: slovo s to!“

„A jak vštěpuješ tedy slovo boží na své osadě?“

Panu vladaři působila tahle řeč mimoděk kratochvíli.

„Inu pane milý, tam mne už znají a vědí, pravda boží že pořád jedna, slovo boží pořád totéž.. Proč bych se tedy měl soužiti? — Čemu jsem se naučil za mladých let, vrylo se mi do paměti jako do kamene tvrdého a nyní tak z těch hříven těžím — těžím.“

„A rád-li bys si odpočinul?“

„I ta němá tvář když sestarala, nemůže stejně s mládětem na líše brázdu orati.. nemůže! — Což jsem mohl věděti, že namíří všecku svou necnost proti tvé milosti? Clerus agrestis homines, in quibus dolus non invenitur... Maxime onerati et minime dotati! — Quam aliter clerus intra urbem! Quam incomparabiles mundi vicissitudines!“

Farář Martin se dostal nyní do proudu obvyklé své výmluvnosti latinské. Panu vladaři tváří v tvář přišel k sobě úplně.

„Provinění tvé ti odpouštím; ale dostaneš coadjutora!“

Tahle výpověď jeho milosti dotkla se starého duchovního, jakoby zrovna ostřím byla bodala.

„Coadjutora? — to nepůjde! — Člověk cizí nezřídka v domě všecko zrub na líc převrátí. — A než bych mu zvykl! — Abych potom každého kroku dbal, každé slovo vážil a bývají vyběrační — tuze. Já pak ledajak se odbydu... ledajak..“

Pan vladař se zlehounka usmíval.

„Není jiné pomoci! — Budeš muset zvyknouti! — Veselské beneficium by jich několik ještě uživilo!“

„Raději mne rač potrestati za chybu mou, jakou pokutou chceš.. jen coadjutorem ne! Do hrobu by mne přivedl. — Stalo se tak už nejednou!“

„Již řekl jsem, milý faráři! — Však se na základě listu svatého Pavla ke Korintským, tuším, že kapitola třináctá, dovedete srovnati!“

Pan vladař pokynul rukou a otec Martin měl ještě toho tolik na jazyku; ale Petr Vok zmizel již za těžkými čalouny, rozvěšenými průčelní stěnou v nesčíslných a nejmalebnějších záhybech.

Za nějakou hodinku odjížděl Veselský farář z Krumlova s přetěžkým srdcem. Člověka cizího, kteréhož nikdy neviděl, přijati pod střechu, za jedním stolem s ním sedati, jísti s ním z jedné mísy, píti s ním z jedné láhve, hovořiti s ním.... Starému muži šla hlava těmihle myšlénkami kolem. Lesy, zdálo se, že po stranách daly se do křepotu, do uší že mu zalehá výsměšek, že dovoluje si proti němu žert i ten skřivánek, i ten kos se drozdíkem že zpívají: „coadiutor“ posměšně s tak nesmírně škodolibým přízvukem...

„Jedeš-li pak? — Ať jsme už z toho lesa ven!“

Pan farář vzkříkl náhle na kočího, co měl hrdla a obě uši si zakryl rukama. Už to nemohl ani poslouchati.

Ale skřivánek pořád nad ním poletoval a pořád pronikavěji a pronikavěji prozpěvoval, jakoby zrovna z učarování.

Všecko se tak náhle proti němu obracelo; i koně když zařičeli, zdálo se mu, že zlověstné slovo pronášejí až do ledví jeho.

Pan farář seděl ve voze jako na jehlách.

Jindy kázával velmi rád o skřivánku, skoro v každém výkladě vychvaloval vlastnosti ptáčete, jež první od jara do jeseně z rána vždy pěje tvůrci česť, stavěl ho jak mohl nejvýše nad lidi, kteří rozum majíce hned z rána ku klení ohavnému otevírají svých rtů . . . A dnes se mu ten skřivánek za všecku tu chválu mnoholetou posmíval, jakoby rozum měl!

A když se konečně octl před svou farou, i ten psík, jenž mu vyběhl naproti a radostně poštěkoval, vítal jej nenáviděným slovem a ucítil ubožec poprvé, jak těžká dosud noha pánova.. A což teprv ti kohouti a ty slepičky na dvoře! Začalať drůbež všecka najednou: „co-ad-iu-tor."

„Bude to tu divně od nynějška vypadati!"

„Pro Bůh! — Co se stalo? Snad se nebudeme muset stěhovati?"

„Dostaneme coadjutora, člověka cizího, s nímž za jedním stolem budeme muset seděti, s jedné mísy jísti, z jedné láhve píti . ."

„Však ho otesáme! — Není-li nic horšího?"

„Nemůže ani býti . ."

Pan farář sestoupil z vozu, jakoby z Říma přijížděl, strmácen, uondán, jedva stoje na nohou. A nebýt obstarožné ženy, opravdové Marty, snad by se byl ani do svého pokojíka nedostal.

(Dokončení.)

* * *

Vzpoura soch.

Báseň

Jaroslava Vrchlického.

V svou dílnu vešel; bylo před půlnocí;
své druhy opustil, neb zas té moci
dnes propadl, jež stále žitím za ním
se valila, jež vrásky jeho skráním
a duši jeho genia blesk vryla.
Sám ptával se: Kdo je ta divná síla,
jež křídla orlí dává duši mladé,
jež často dlaň mi na rameno klade
a láká víc než luzný pohled ženy?
Jak oř ku její voji zapřažený
se musím, kam chce ona, vrhat slepý!
A v dobách takých chápal velkolepý
boj Jakuba s andělem Hospodina,
boj ducha, s kterým válčí hmota líná,
boj světla s tmou, boj smrti se životem.
A jakby bodán neviděným hrotem
vstal, setřás rázem z duše balvan nudy,
a s čela stíny starosti a trudy
své zapomena, vítěz ve zápasu,
zas v cíl svůj věřil a šel hledat krásu.

V svou dílnu vešel. Kolem šero stinné,
jen velkým oknem luny mdlý svit vine

se na podlahu a jak mrakem pluje
tam nahoře, zde stíny přeletuje;
kol na podstavcích v dlouhých plachet řase
se tměly sochy, v koutech, oknech zase
směs odlitků a nad vším luny hebký
svit chvěl se jako závoj u kolébky.
Ba kolébkou jest umělcova dílna:
myšlence, děcku, veliká a silná
zde matka krása podává prs žití.
Kdo vejde tam, ten vždy teplý dech cítí
jak spících bytostí; jej kouzlo zmámí
tak mystické, jsouť tyto dílny chrámy
pro příští věk, až klesne víra v rumy.
Zde žije všechno, touhy, sny a dumy
spějící v nebe po orlově stezce
zde v klikaté se jeví arabesce,
již nakreslila ruka roztržitá
snem idealu, věčnou krásou spitá.
Jsou asyly, kam vždy se davy skryjí
všech bohů vyhnaných, kde poesii
ve světě zisku, útrapy a špíny
vždy kyne oddech vlídný, pohostinný,
jsou záhony, kde símě vtipů klíčí
na plémě bídné, chabé, trpasličí.

V svou dílnu vešel, teď se volným cítil.
Sen jeho, za kterým se leta řítil,
stál veliký a nedostupný zase
před ním v své božské, nesmrtelné kráse.
On usmál se a sklonil v dlaně hlavu.

Sed na balvan a v myšlenek svých vřavu
svou pustil duši jako chlapec draka
ve větrů svár, by vzlétl nad oblaka.
Hned věřil vše, a hned se vysmál všemu.

Noc byla tichá. Náhle zdálo se mu,
že mezi kamením cos vzdechlo tiše.
I ohledl se — ticho, cos tu dýše,
cos hýbá se, jde blíž' — Ó těžké snění! —
Chtěl povstati — však v tomto okamžení
co snil, to bohové již před ním stojí
a z koutů dílny postavy se rojí,
co teď mu ještě balvan v oko kmitá,
z mlh noří se a je to Afrodita,
jak druhdy vstala sličná z klínu moří.
A za ní jiné postavy se noří
a brzy v měsíci, jenž oknem skvělý
plá v dílnu, stojí před ním Olymp celý,

a geniové, reci, polobozi,
ať mečem již anebo blesky hrozí;
pak andělé a proroci a svatí
a Madonny — vše před sebou zří státi,
ten národ kolossů, jež nosil v duši,
jichž srdcí tlukem jeho srdce buší,
sny vtělené, jež odchovával v muce,
kol kupí se a vztahují své ruce
a v jedné směsici se k němu řítí
a volají:

„My nechcem, nechcem žíti!
Kdo právo dal ti, v myšlenek svých sporu
že lákat, volat smíš nás ze mramoru,
kde věky spíme poklidně a tiše?
Jak zlíbí se tvé malicherné pýše,
tak dlátem zbouzíš nás a pověz, k čemu?
Ten věk, v němž dáno vzplát geniu tvému,
jest krásy sok, to kramářův jest plémě.
Ó šťastní druzi, které skrývá země
kdes na Hellady nivách, které rumy
teď ještě tají střežíce jich dumy!
A kletbou nejhorší buď ruka kleta,
jež najde je a vrátí světlu světa,
neb tento věk je mrzký, tupý, podlý,
on nemá bohů, on má pouze modly,
on kleká před zlatem a kráse plivá
v tvář vznešenou, on lhostejně se dívá
na božství v soše, v obrazu i v básni.
Ó požehnáni vy a třikrát šťastní,
ve válek vřavě kteří ztroskotáni
jste ušli kramářů těch pohrdání
a nemusíte Olympickou krásu
po dlažbě vléci luze ku pospasu!
Vy šťastni též, kdo v hlavě mistrů spíte
a šťastni, dokud jen se nezbudíte!
Ó klet buď čas, kdy ruka dláto zvedne!
Proč nenecháš nás ve mramoru ledné
spát hrobce věky? Proč nás k žití křísíš
a v hanbu doby bez soucitu mísíš
tu čistotu, květ vlastní duše ryzí?
Nech spáti nás! Nám tento svět je cizí.
Byl ovšem čas, kdy sochy ze mramoru
se daly volat bez trýzně a vzdoru,
kdy sami mistrům do objetí sletly,
jak idealem v jejich nitru zkvetly,
kdy Madonny se mistrům zjevovaly
a samy v noci modelem jim stály.
Však jiní lidé žili. Tato chasa
je lidstva kal, ta neví co je krása,

ta za ziskem jen šíleně se řítí.
Ó přej nám klid! My nechcem, nechcem žíti!"

Jak šumí proudy na vzbouřeném moři,
kdy fantastické zjevy z mlh se noří
v den podzimní, zář slunce zimomřivá,
kdy jako skrze slzy dolů splývá,
a z různých zvuků náhle jeden věčí,
v němž všecky splynou, nad ostatní předčí:
tak splývalo vše v umělcově sluchu
a v šumu, šeptu, hlaholu a ruchu
zas prosbu slyšel úpěnlivou zníti:
„Ó přej nám klid! My nechcem, nechcem žíti!"

Jak v pralese, kde vítr, jenž spal v doubí,
se náhle vzbudí, oddechne si z hloubi
stu větví habrů, sosen, bříz a buků
cos našeptá, až v jednom moři zvuků
les tone celý, stříbrný klas trávy
v tom zpívá jako modřínu krov tmavý;
a je to šum a praskot, je to lkání,
až dutý zvuk jak trouba z nenadání
vše přehluší a zní v to vlnobití:
tak zde hlas bouřil: „Nechcem! nechcem žíti!"

A jeden hlas děl: „Žití tak je krátké,
a ženy objetí tak příliš sladké,
nech planých snů a matných horování
a užij mladost, dokud kol tvých skrání
se míhá zlatá clona dívčích vlasů!
Chceš, blázne, větší najíti snad krásu
a štěstí, než jest ve náručí ženy?"

A druhý pravil: „Celý vybájený
tvůj svět se zřítí dechem skutečnosti.
Buď moudrým jen! Jdi drahou prostřednosti,
je ujeta a věru pohodlna,
tam závisti tě nepostříká vlna,
smích pokrytců a podlých blbců slina.
Na duši tvou pomalu lehne špína
a budeš rovný jim a nechají tě.
Víc ideal tě neslákå v své sítě,
muž ctihodný a občan — a to stačí
k jhu všednosti, v němž celý svět teď kráčí.
To vše ti dáme, nás-li necháš spáti,
když přestaneš nás z klidu burcovati,
když ušetříš nás pohledu těch davů,
jich úsudků a žvastu, jež zvou slávu. —
A nechceš-li — my zabráníme tomu."

A v jizbě šum a hluk a bouře hromu,
a sochaře přec náhle strach se chápe.

Sta bílých páží teď se po něm sápe
sta noh se splítá a sta rukou hrozí.
A furiemi jsou teď klidní bozi.
On cítí, jak jej páže nyní škrtí,
jak tíha vlastních jeho snů jej drtí,
hněv vstává v něm a jako lvice třese
svou hřívou, síla obrovská v něm hne se
i vstane, zahřmí: „Vy musíte žíti,
já tomu chci, vy, jež jste vlnobití
a chaos, vřava, zmatek, smečka litá,
klid budete a jas, zkad Afrodita,
mé velké dílo, vstane v plné kráse!
Zda ptal se bůh v pravěku šedém čase,
když jeho tvůrčí dech chtěl prohřát hmotu:
chceš otroku, chceš vzplanout ku životu?
Zda přemítal, co budeš trpět jednou?
Já též jsem tvůrce, fata rukou lednou
vás chytnu, vás do výhně krásy hodím;
za pomstu, člověk že se na smrt rodím,
vy musíte žít pro vše příští časy!
Můj život za váš!“ — —

A zas bouřné hlasy
všech vzdorujících dílnou hlučně zněly:
hněv obrů, odsouzených po věk celý
být stráží paláců a panských sadů,
hněv kariatid, jenž tu kuje zradu,
že jednou břemene a nudy syty,
s beder svých svrhnou portály a štíty,
hněv bohů, že tak dlouho luza smělá
smí zrakem frivolním jich čistá těla
bez trestu hltat. Hněv ten rostl v moře.

A oknem dílny plála ranní zoře,
když s ducha svého stíny v strašném boji
se sochař zbudil — ticho, kolem stojí
vše jako v noci, když se domů vracel.
Krok noci poslední se s nebe ztrácel
a vítr veselý vál ulicemi
a třásl silně stromů haluzemi
a vlny v řece v čilejší běh čeřil.
A člověk, který zápasil — již věřil
a světlo, vítr, z ulice ruch čilý,
ty trosky jeho prací, nové síly
v něm zbudily proud, který nepodlehá,
nechť doby zloba sebe více šlehá.
Té síly, kterou všednost neztrmácí
a jenž urážce v odvet praví:
K práci!

Román Lutnových.

Novella

od

Jana Liera.

(Pokrač.)

Cukrová dcera galantního století provinula se tiše, ba téměř plaše davem maškar a rozhlížela se na všechny strany; dokončivši svoji obhlídku a nenaleznuvši patrně co hledala, uchýlila se v ústranní, z něhož ji k prvnímu tanci vyvedl mladý Cípek.

Svolila váhavě k jeho žádosti a hned následujícímu tanečníkovi odřekla; nemohla se však ubrániti návalu uchazečů a rozum jí velel vystříhati se nelibostí. Během dvou hodin tančila asi třikráte, nedala se nikým do buffetu uvésti a hověla si nejraději za pilířem ve výklenku, jehož ozdobná obruba, vrcholící v roji dovádějících bílých amoret, byla jak na ni ustrojena.

„Ach! Konečně!“ zvolal kdosi vedle ní. „Devět hodin minulo, již jsem se obávala, že ani nepřijde.“

Versaillská dáma ohledla se po hlase a spatřila mezi sebou a pilířem tunetánskou židovku, kteréž donna Juanita hedvábný šál kolem pasu utahovala.

„Kdo? Kdo?“ tázala se Juanita, svoji práci rychle zakončujíc.

„Holub, vidíš — tam se proplétá maskami za drábem, šest hlav od vchodu v pravo.“

„Aha, vidím.“

„Míří, — je-li možná — a na mou věru k — Niniche,“ zlobila se Tuneska. „Že by ji neznal, naši Růženu —? Podle buclatých rukou s krátkými prsty poznám ji po tmě!“

„Nemýlíš se v něm?“

„Já?“ opáčila Berta Roubíčkova. „Vždyť jsem přezvěděla, jak se Holub zde objeví: V polském kontuši, vidíš „konfederatku“ s perem má na svých černých kučerách; — prosím tě, kdo má v městě takové kučery a tyto hebounké dlouhé kníry?“

„Skutečně, on. Zahlédla jsem nyní celou jeho postavu, — on, nikdo jiný. Pojď, nadejdeme mu.“

„Jdi sama. Mrzím se na něho; musil se dozvěděti, jak budu maskována, musil, o to jsem pečovala! Namluvil mi onehdy sladkých věcí, až jsem nemohla spáti, — víš, na promenadě, jak jsi nás potkala? Padal sníh jen se chumelilo, nabídl mi deštník a — —“

Řeč slečny Roubíčkovy dozněla v povzdechu.

„A nyní mámí jinou,“ usmála se Rezi Cípkova. „Toť jeho zvyk a nemusíš oň dbáti. Hotový don Juan, jako že se dnes jmenuji donna Juanita.“

„Přesvědčil tě?“

„Ó, mne nepřesvědčí,“ tvrdila slečna Cípkova, „těžím ze zkušenosti jiných a z tvé.“

S tribuny zaznělo znamení k čtverylce. Kolem pilíře vyhrnulo se do zákoutí sedm mužských mask, šest vrhlo se k versailské dámě, jeden zatočil k Juanitě; ze sedmi od Francouzky s nepořízenou se vracejících byl jeden vyslyšán tunetánskou židovkou.

Po rozchodu kolon uchýlila se k pilíři malá drobná Polka a za chvíli zočil ji švarný Jegomość, provázející Niniche; pokloniv se své průvodkyni vyhledal krajanku.

„Padám do noh!“ oslovil ji. „Těším se z našeho setkání na cizí a přec milé půdě.“

„Po nějakém rozmýšlení. Dříve si mne pán nevšímal.“

„Ó stíhal jsem tě zrakem, holubinko ze společného přítulku. Po peří jsem tušil a mýlil se, po vrkání poznávám.“

„Kde se pán toulal dosud?“

„Za tebou a nenaleznuv tě, zakroužil jsem v tato místa doufaje, že svou sladkou družku zde snad polapím.“

„Věřila bych, kdyby se tvoje slova upřímností vyrovnala tvým polibkům; nejsi mi věrný,“ žalovala Mazurka šeptem, jemuž akustickou nahodilostí ve výklenku dobře bylo rozuměti.

„Věrnější než každé, kterou jsem kdy celoval,“ zaříkal se Jegomość, udeřiv na jílec karabely a tiskna pravicí důvěrně ruku své krajanky. „Nač utrácíš marnými pochybnostmi prchavý čas, k milostné hře skrovně vyměřený?“

„Nemusil bysi hodinami skrbliti, kdybys jimi nemrhal v záletech s jinými. Proč jsi nedodržel včera slovo?“

„Včera — tobě dané?“

„Čekala jsem podle úmluvy pozdě do večera a pán se nyní svou otázkou přiznává, jak snadno umí zapomínati.“

„Promiň, žárlilko, byl jsem překvapen neočekávanou návštěvou.“

„Nepochybuji. Po ní nezbylo na mne ani touhy ani času,“ zasteskla si Polka.

Směje se, podal Holub své společnici rámě; šli zvolna dále a Zdenka nerozuměla již ani ubezpečování o skutečné návštěvě strýcově, aniž zaslechla, jak adjunkt podřeknuv se, nazýval Polku paní Červinkovou — —

Zdenka se chtěla vzchopiti; v tom však padl před ni stín postavy rytíře s loveckým rohem na plecích a kuší na pasu. Schoulila se rychle na sedadlo a zakryla si částečně obličej dlaní, do níž hlavu opřela.

Vedle rytíře šustěl tarlatán a listí na šatech lesní víly. Oba usedli na causeuse.

„Trapná blaženost, slečno, vítati vás pod svou střechou i státi před vámi jako cizinec,“ vyznával rytíř Lutna.

„Jak dlouho budete si ještě libovati v úloze zneuznaného milence?“

„Dokud mne skutkem o své přízni nepřesvědčíte.“

„Nerozumím vám, můj drahý. Není mi známo, že by dívka směla muže utvrzovati v chybném pojímání jasného poměru.“

„Atanasie, vám dávno jest jasna moje láska k vám i moje přání, abyste sdílela se mnou můj dům!?“

„Předčasná otázka,“ vyhýbala se slečna Michalcova. „Až bude cesta do vašeho domu urovnána — rozhodnu se.“

„Cesta jest volná, milenko. Pokud jsem byl poután ohledem na dceru, nesměl jsem si ani připustiti touhy, abych mohl vás uvésti do síní, v nichžto mi bez vás jest teskno. Mé nezdárné dítě samo vám popustilo své místo na mém srdci, nikdo vás nebude vyháněti, aniž překážeti nám v kýženém štěstí, kteréž svou nerozhodností honíte přede mnou jako mlhavý, škádlivý přízrak.“

„Chcete mne přijati za dceru?“ otázala se s líčeným podivem Michalcova. „Vaše nezasloužená přízeň ke mně béře každým dnem jinou podobu na sebe.“

„Řeknu-li, že nechcete pochopiti smysl mých slov, urazím vás, jak se již stokráte stalo,“ žaloval pan Lutna truchlivě.

Slečna Michalcova zacvakala podpatkem o podlahu, odvrátila se stranou a spůsobovala svým vějířem chřestění, znamenající podrážděnost.

„Do vašeho domu, pane“, počala za chvíli, jako nutíc se, aby překonala ostych, „vkročím pouze s vaším ubohým svedeným dítětem, aneb nikdy.“

Vzchopivši se majestátně, shlédla vyčítavým zrakem na skrčeného ctitele, odhodila nohou vlečku a rovnajíc si náramky na rukou chystala se k odchodu.

„Neopouštějte mne,“ prosil zahanbený domácí pán, „a raďte mi, co činiti mám.“

„Dostáti závazkům, jaké srdce a rozum vám ukládají. — Jsem zadána k příští touře; přejete si doprovoditi mne do sálu?“

Vystupujíce ze stínu pilíře zavadili o markytánku, kteráž překvapena ucouvla; obloukem za nimi přichvátala k markytánce Niniche.

„Zaslechla jsi něco?“ tázala se dychtivě markytánky.

„Úryvky málo slov,“ štěbetala markytánka s mrzutým přízvukem v řeči. „Zřetelně pouze cosi o ubohém dítěti a jméno Zdenka.“

„Ah —! konečně protírá si starý oči? Lituje Zdenky pozdě. Měl si jí lépe hleděti.“

„A Zdenka sama mohla míti rozum.“

„Odkud, Ido? Tatínek jí ho nekoupil, na divadle jej nerozdávají a Holub se bude stříci, aby jí pomohl ke zmoudření.“

„Věř mi, roznemohu se z toho neštěstí,“ posteskla si slečna Ida, používajíc velmi obratně unylého výrazu, jímž své oči a koutky úst naplnila, aby koketovala s civilisovaným Arnautem. „Týká se přece nás všech, celého města; a mně jest na prsou úzko, jako bych byla spoluvinna.“

„Čeho? Náhlého odstěhování Zdenčina? Tím vinen Holub, ačkoliv zase musím říci, že děvče vždy si má býti toho vědomo, co činí.“

„Tak jest. Budu z posledních, kteří Zdenku omluví a dovedou zapomenouti pohanu, jakou nám spůsobila!“

„Jak mohla jen bez otcova svolení odejíti?“

„Žádává kdo svolení k nedovoleným kouskům?“

„K neuvěření! Pět dní již jest z domu?“

„Ano. V pondělí večer v nepřítomnosti pana Lutny sebrala všechny své věci — rozuměj — své — a za půl hodiny byla odstěhována.“

„Rozumí se samo sebou, že Lutna v noci ještě běžel pro ni.“

„Pochybuji. Byl nejspíše rozezlen, zdrcen, avšak zároveň zahanben. Nemohl asi —“

„A nesměl,“ dodávala Růžena.

„Máš Michalcovou v podezření, že by mu zbraňovala? Chyba lávky. Z hovoru, jejž s Lutnou před chvílí měla, vyrozuměla jsem, že naléhá na to, aby Zdenka donucena byla k návratu.“

„Ale toť s jejího stanoviska nesmysl.“

„Není. V tom, holenku, vězí chytrá nástraha na pana Lutnu!“

„Jaká?“

„Uvidíš. Hleď, hleď, — Holub s Polkou. Nepoznáváš v tomto přestrojení Zdenku?“

„Podobá se. Že by to však mohla býti? Zdenka zde? Takový skandál!“

„Kdyby si byla o čtyřiadvacet hodin z rodného domu pospíšila, mohli jsme jím býti ušetřeni. Tak jsme ji však pozvali a ona přišla.“

„Za Polku přestrojena není. Tato má černý vlas a Zdenka rusý.“

„Třeba pod parukou. Hledám ji a trnu bázní, abych ji nepoznala. Ošemetnice, chtěli jsme ji pozváním zachrániti, pozvednouti —“

„S Holubem nepřišla, jak mohu odpřisáhnouti,“ tvrdila Růžena, rozhlížející se po sále. „Mohla by se tedy jen vetříti.“

„Dobře pravíš: vetříti. Zbylo-li jí za mák takto, nežádala sama na Holubovi, aby ji mezi nás uvedl. Ale je zde, ví se o tom; pouze o jejím maskování rozchází se mínění. Holub se patrně vyhýbá okázalému styku s ní, odtud ta nejistota.“

„Jestliže ho však Zdenka miluje? Já bych jej sem samotného, jak přišel, nepustila!“ ubezpečovala Růžena.

„Slušný člověk jako Holub zná udržeti své jednoaktové žerty v přiměřených mezích.“

„Nazýváš jejich poměr žertem?“

„Což adjunkt pozbyl smyslů? Pochybovala bych.“

„A ví Zdenka o tom?“

„Nejspíše.“

„Pak nechápu, jak se mu mohla obětovati!“

„Herečka,“ pokrčila Ida rameny. „Tím jest také Holub omluven.“

„Pst!“

Bojovný Arnaut se přiblížil a vyžádal si taneček od markytánky.

Versaillská dáma ve výklenku setrvala na svém místě jako zkamenělá.

Teprve náhlá změna ruchu v sále, spůsobená dozněním hudby a vznikem nového dovádění maškar dotkla se jejího sluchu a spůsobila, že procitla z dumy.

Na protější straně sálu vytratil se nepozorován polský šlechtic ze společnosti a seběhl do mužské šatny. Sňal škrabošku, oblékl se do zimníku a vyšel do vestibulu.

Jasně ozářená místnost byla úplně prázdna; s hůry zaznival tlumený ševel zábavy a skla oken zvučela slabounce sykotem drobného sněhu, jenž z venčí na ně se sypal.

Adjunkt Holub otřel si klobouk, urovnal pocuchaný kabát a oblékaje si rukavice rozhlížel se po krásné místnosti, z níž vedly široké panské, tmavočerveným kobercem pokryté schody vzhůru.

Zapínaje si první rukavici zaslechl šumění hedvábí nesoucí se po schodech dolů. Stoje za kamennou barokní balustradou lomených schodů nezočil na první pohled nikoho a zaměstnávaje se pak druhou rukavicí, pozvedl hlavu teprve, když v obzoru jeho sklopených očí se objevily dvě sestupující nožky v perlových atlasových střevíčkách, nad nimi krajkový lem sebraných sněhobílých suknic, přes které splýval modrý rokokově květovaný hedvábný šat lepotvárné ženské postavy, jejíž ručky, z isabelově žlutavého pláštíku vykukujíce, šaty nad poprášeným kobercem zvedaly; přes pláštík linul se na ramena liliový šál, zahalující šíji a hlavu, jejíž rusé hojné kadeře z pod šálu se draly, růžový mladistvý dívčí obličej vroubíce.

Na pozadí hněděžluté stěny a tmavorudého koberce vynikal spanilý, svým půvabem i luzností obleku dvojnásob roztomilý dámský zjev plasticky, v barvě i tvarech velmi působivě.

Holub trhl sebou a couvl na krok, poznav Zdenku.

Jeho pohybem upozorněna, hnula hlavou a lítosti plné oči její utkvěly na něm s úžasem a spolu tajenou, pochybující radostí.

Adjunkt přiskočiv uchopil ji za ručku, svedl s posledních stupňů a políbiv jí ruku, přivinul její rámě k sobě.

„Odcházím nenaleznuv tě a přece tě nalézám,“ šeptal rychle. „Neptám se, nestýskám si, ale lituji, že jsi volila masku proti našemu sjednání.“

„Bylo ti obtížno, poznati mne i v mém nynějším přestrojení?“ žalovala Zdenka tichým, chvějícím se hlasem. „Jindy tě vede láska tmou a proměňuje před tvým zrakem stěny ve průzračné závoje. Čím jsi byl dnes oslepen?“

„Zmátla jsi mne, milenko,“ vytýkal mírně adjunkt vystupuje s dívkou do zahrady. „Ještě předevčírem, svolujíc konečně k návštěvě věnečku, slíbila jsi mi příchod v stejném kroji se mnou a dnes marně jsem se sháněl po své milované krajance.“

„Oblek byl mi přinešen teprve dnes odpůldne a byl mi příliš těsný. Vrátila jsem jej krejčové, kteráž ubezpečovala, že má na něj dychtivého kupce. Volila jsem jiný kostým, kterýž tě však nevábil. Nalezl jsi náhradu,“ vzdychla si Zdenka, hledíc Holubovi do tváře zaroseným zrakem.

„Klamal jsem se,“ připouštěl adjunkt, trhnuv sebou.

„Černé vlasy, krátký vzrůst a tvrdý hlas nemám, Edvarde. Ty jsi vědomě laškoval s jinou, která mi tě svádí.“

„Masopustní žert,“ smál se nuceně adjunkt. „Ah, rozpomínám se, tys byla svědkem, ano, seděla jsi ve výklenku a naslouchala —“

„Náhodou."

„Jdižiž, neomlouvej se, zlaté dobré kotě. Rozmrzen tvou domnělou nepřítomností, dovolil jsem si nesmyslný žertík s paní Červinkovou —"

„Červinkovou!?" škubla sebou Zdenka. „Edvarde, varuji tě před ní! Jest nebezpečna mužům, odloudí chotě manželce, ženicha nevěstě, vědomě, bez rozpaků a lítosti. Varuji tě, nerozkazuji ti ničeho, bojím se jen o tebe. Slib mi, že zůstane při pouhém žertu!"

„Bláhová dívko! Což jsem tě neujistil? Jak mám vyvrátiti tvé liché domněnky?"

„Neříkej liché," prosila Zdenka, „nerada vidím vytáčky na tvých rtech." —

„Vytáčky!?"

„Odpusť mi, Edvarde, nešťastné slovo," tulila se dívka k mladému muži, „jsem poněkud zmatena. Nemohu za to, řekni, že mi promíjíš!"

„Nemám ničeho, proč bych se na svoji Zdenku mohl hněvati. Jen bych prosil, abys uspořila sobě i mně trapných okamžiků —"

„Jež nám způsobuje cizí závisť, miláčku. Hleď, Edvarde, mne častují družky v divadle jízlivou řečí, dnes padala na mne slova mých bývalých přítelkyň jako mráz a ty sám jsi bezděky svědčil na sebe —"

„Dětino! Viníš mne z nevěry?"

„Neviním. Nevěřím nikomu, ani svému sluchu, ani svým očím, nechceš-li tomu. A přec, Edvarde, tvé srdce není celé mým. Pomluva mine moji duši beze stopy, nezanechá v ní ohlasu; ale slyším ji a ona žaluje na tebe. Zažeň ji, Edvarde, slůvkem, vždyť můžeš! Pověz mi, — ne — neříkej ničeho."

Po zbledlých lících dívčiných kanuly slzy a její něžné oči, v nichž zachvívala se bázeň a zářila vášnivá láska, byly upřeny prosebně na mladého muže.

„Vzpamatuj se, Zdenko," naléhal adjunkt zdržuje nevrlost. „Mluv rozumně. Čeho si tvé srdéčko přeje?"

„Tvého odpuštění," zajíkala se Zdenka, ovinuvši své rámě kolem jeho krku a pocelovavši jej vřelým, chvějícím se, slzami skropeným polibkem. „Žádných slov nechci. Neučiň mé pošetilosti po vůli slibem, v němž by bylo zrnko nepravdy, mnou vynucené. Což chci více! Vždyť tě líbám, objímám, tys můj, a blaženost, k níž mne unášíš ve svém náručí, jest mým rájem. Není ve mně sledu vůle, která by ti velela, abys měl sobě odpírati slastí lásky, a netáži se, nalezneš-li je také mimo mé objetí. Láska mého zbožňovaného Edvarda budiž rozkošnou upomínkou každé ženě, kterou jsi kdy celoval. Sdílejíc jejich štěstí mohla bych jim záviděti, ale rmoutit se a hněvati tebe nemohu. Mámť vše, čeho mému srdci poskytneš, a vyššího blaha neznám, nežádám si žádného."

Zaražený adjunkt pohlížel s obdivem a studem na milostnou dívku, zjevující mu jásavými slovy bezedný křišťálový pramen své milosti, v němž zaniklo všechno sobectví a každý kámen vržený závistivou rukou zapadal beze stopy, jedva sčeřiv čistý, nehynoucí proud.

„Ne tak, můj miláčku. Nevěs hlavu!" prosila tklivě Zdenka, položivši mu něžně své ručinky na líce. „Nehloubej, nestarej se! U mne smíš jen milovati. Třesu se úzkostí, aby chladný rozum nenalezl přece někde mez naší lásky, kteráž ve mně nezná žádných lidských hranic. A proto nechci také a nebudu nikoho slyšeti, neptám se po ničem, abych svévolně nezkalila si štěstí, do něhož se zapřádám, jako dítě do pohádky. Nevidím přes ně a ty nehleď také dále, miláčku!“

Andělská důvěra zářila Zdence z vlhkých ještě, avšak již zase smavých očí.

„Nehněváš se!?“

„Ne, Zdenko. Jsem-li hoden této pouhé otázky, nesmím se hněvati,“ vypravil adjunkt ze sebe.

„K čemu tedy vzdechů. Či hněte mého Edvarda cizí nařknutí? Nedokázala jsem ti, že se mne netkne? A líbíš-li se někomu, i paní Červinkové, — toť mi důkazem, jak vzácného mám miláčka!“

„Věřím ti, moje vznešená hurisko. Ale přec bych rád věděl, kdo a jak ti ubližoval?“

„Mně?! — Nikdo. Až k hrázi edenu tvé oddané hurisky může málomocná zloba, dále nestačí. Slyšela a nerozuměla jsem.“

Vyšli ze zahrady do postranní ulice, v níž bylo rozestaveno několik nájemných kočárů.

„Dám tě dovézti domů.“

„Nekaž mi shledání, Edvarde. Vidíš, mně se jde po sněhu jako po růžích a vedle tebe jest mi chumelenice mračnem drobounkých stříbrných hvězdiček, jimiž nás dobrá strážná víla naší lásky zasypává. Jak bys chtěl se mnou hovořiti při rachocení povozu? Nenávidím ty ošklivé speditérské skříně, v nichž se hází a umlčuje člověk jako mrtvé zboží. Máš na kvap?“

„Poněkud.“

„Popílíme si tedy a já ti budu vděčna za spěch. Budeme dříve doma a mně se již po tobě stýskalo.“

„Dnes nebylo možno, zlatoušku. — Sedněme si přece do vozu. S tebou nesmím kvapiti, mohla bysi se uhřáti, fičí studený vítr —“

„Nechť!“ dováděla Zdenka a něžnou rukou vedla Edvarda dále. „Hádej, mnoho-li cesty moje zraky včera večer urazily?“

„Sto kroků, až ke mně.“

„Půl druhého milionu. Byla jsem čtyři hodiny v okně a moje oči zalétaly cestou k tvým dveřím za vteřinu aspoň jedenkrát. Počítala jsem pak, jak blízko jsi a jak dlouhou dráhu touha mého srdce má k tobě, a — marně.“

„Měl jsem hosty,“ přiznával adjunkt stísněným hlasem.

„Ano. Starého pána, starou paní a mladou dámu. Sestrojila jsem si z jejich silhouet celé obrazy a ulehla jsem teprve, když světla ve všech tvých oknech pozhasínala. Dříve arci poslala jsem ti přes zahradu vydatnou pršku hubiček — —“

Pozdě po půlnoci otvíral adjunkt Holub tiše dvéře svého domu a rovněž tak pozorně vešel do své ložnice.

Rozžehnuv skřížil ruce na prsou, cuchal si kníry, hladil si čelo a v horečném chvatu přecházel pokojem.

Obýval úpravný malý dům o pěti oknech v průčelí, obsahující toliko zvýšený přízemek se čtyřmi pokoji, jež majitel, zahradník, obyčejně svobodným pronajímal. Holub najal celý, zřídil si v něm předsíň, nádherný salon, přítulný kabinet a pohodlnou ložnici.

Dům, zbudovaný někdy bohatým soukromníkem, stál vyvýšen uprostřed květinové a sadařské zahrady, kteráž pod průčelím sbíhala srázně v terasách k silnici, u níž nalezalo se vlastní obytní stavení zahradníkovo. Od zadního průčelí domu klonila se mírně zahrada k úzkému proutěnému plotu, proraženému železnými mřížovými dvířky mezi dvěma kamennými sloupy, jimiž se do zelinářského oddělení zahrady vcházelo; uprostřed této a přímo naproti hlavní budově zvedal se mezi záhony malý, roztomilý švýcarský domek, opuštěný, pokud jej Holub nenajal a nedal upraviti pro — Zdenku.

Sdíleli společný domov, ohražený touže zdí a jeden ke druhému měl nejdále sto krůčků, rovnou čarou skrze vrátka, jež se jakživa nepodobala nějaké překážce, po rovné cestě, na níž nebylo ani potřebí zouti se z domácích střevíců a odíti se pro cizí oči, které sem nezabloudily.

Jako minulé noci Zdenka, tak nyní adjunkt po svém návratu od ní zalétal myšlenkami a přenášel se zrakem nepatrnou prostorou, jež od sebe je dělila.

Zastaviv se chvílemi mezi chůzí u okna, připínal všechnu svou bytost náruživým pohledem svých planoucích očí k hezounkému švýcarskému domku, v němž bylo temno a ticho. Jasnou zimní nocí, na půdě pokryté slabou vrstvou právě padlého sněhu bylo viděti každou podrobnost na domku, čerstvé stopy na schůdkách, do verandy, sedadla pod verandou u vchodu, rámcové kříže v oknech a za tmavými skly bílé krajkové záclony.

„Zdenka mne miluje!“ vydralo se konečně z mocně pracujících prsou mladého muže. „Její lásku již neodčiním ze svého hříchu, lásku obrovskou a něžnou, jaké jsem nikdy nepoznal, netušil! Toť konec a pokuta mého miliskování! Slepý, nízký, neschopný rozuměti a cítiti více, než si žádalo mé záletnictví, měřil jsem její veliké srdce šablonou své lžilásky, v níž zahrával jsem si s andělskou dívkou jako se stem jiných žen, jako se bavím posud s tuctem lehkovážných stvoření, mezi nimiž mi byla Zdenka jednou z dvanácti! Ona mi před zpovědí promíjí všechno, po zpovědi by prominula zas a to si neodpustím! Což jsem vedle ní? Jak srovnám kalný plamínek své choutky s nebeským ohněm její milosti! Ubohá, rozkošná dívka neprohlédla mne, nevidí moji hanebnost a sprostou tvář, před ní jsem v skvoucím světle jejího roznícení veliký a spanilý. Jak vyvésti ji z klamu, jak říci jí: Zdenko, nemyl se, namlouval jsem si děvče od divadla pro společnou kratochvíli na výpověď a tys měla a musila věděti, že jsi tímto děvčetem! — Mohu jí tak říci. Vždyť ona věnovala se mi celá od růžových prstíčků své hebounké ručky až do posledního dechu své veliké dušinky a nevyžádala si ode mne nikdy ani špetem ani myšlénkou nic, pranic více, leč aby mohla celovati má ústa a s vášnivou vděčností líbati mi ruce. Polaskala by mne opět, třesouc se úzkostí, abych se nehněval, že si posledně přeje více pomilkování, vyprosila by si ode mne prominutí za svou bláhovost a utonula by v slzách, skrývaných přede mnou!“

Adjunkt zaryl své prsty do vlasův a strhnuv chvějící se rukou Zdenčinu podobiznu se stěny, poklekl s ní a líbal ji.

„Ne, moje zlaté, božské dítě, nepřiznám se před tebou, nemohu ti říci: Zdenko, nemiluji tě. Odprošuji tě, klečím před tebou, neboť vyrovnati se s tebou nemohu. Ty sama chceš, abych almužnou vyvážil království a když tážu se svého srdce, praví mi: Ano, ten cit, jejž bych za lásku k tobě mohl považovati, jest pouhou almužnou —“

Noc minula, rozednilo se úplně a vzešel jasný den, tichý a plný sluneční záře, odrážející se a sesílené běloskvoucí lehkou pokrývkou sněhu, rozestřenou po krajině.

V Holubově salonu sešli se jeho hosté, starý pán, letitá paní a mladá dáma: rodina Bydžovských.

„Nebudeme se snídaní čekati na Edvarda,“ pravil tlumeným hlasem pan Bydžovský, přistoupiv ku své paní, stojící u okna a prohlížející sobě krajinu. „Posluhovačka mi sdělila, že přišel velmi pozdě domů; neví sice určitě kdy, ale když prý o klekání vešla do jeho pokoje, aby zatopila, přecházel úplně oblečen, pohlédl udiven na posluhovačku a jako by se teprve vzpamatoval, počal se svlékati a ulehl.“

„Edvard se zdržel na věnečku,“ potakala teta adjunktova, mluvíc hlasitě a obrátivši se s úsměvem k dceři. „Nechám jej spáti. Udá se mu asi zřídka, aby se pobavil, přejme mu skrovného vyražení, jaké jednou za čas také venkov může poskytnouti. Kláro, sedni si ke stolu. Avšak — ještě něco: Prosím tě, zazvoň — ne, — žádný hluk, — zavolej z předsíně posluhovačku.“

Na zavolání vešla stará sestra zahradníkova, sloužící a uklízející Holubovi.

„Mladého pána nesmíte vzbuditi, pokud sám nevstane,“ velela paní Bydžovská. „Střežte se všeho šramotu a nestarejte se o nás. Nepotřebujeme ničeho.“

Po snídani zašel pan Bydžovský do Holubova kabinetu a studoval si na psacím stole spisy, plány a rozpočty; paní Bydžovská jala se probírati v saloně alba a knihy, rozložené po stolech a dovolila dceru ven.

Klára zavěsila si přes ramena drahocenný kožíšek a vytratila se do zahrady. Přechodila terassy, sešla dolů k silnici a šat si nadzdvihujíc a chvílemi po špičkách chodíc procházela se klikatě, nejistě po zasněžených stezkách; byla ráda naleznuvši konečně za domem umetenou cestu, vedoucí skrze oprášená a otevřená železná vrata přímo k švýcarskému domku, před nímž služka své metařské dílo právě dokonávala.

Kláře bylo volno a milo, jak za krásného zimního jitra každému bývá.

Vdychujíc do sebe čistý, svěží vzduch a kochajíc se v teplé záplavě sluneční šla zvolna v před. U železných vrátek váhala chvíli; poznavši však, že plot slouží toliko k naznačení rozdílu mezi květinovou a zelinovou částí téže zahrady, vkročila mezi záhony a pařeniště. Metoucí služka zatím zmizela.

Klára se blížila již k samému švýcarskému domku, když v tomto se otevřely dveře a do verandy vystoupila mladistvá ženská postava, oděná prostě po domácku, mající přes hlavu a ramena přehozenou kapuci z bílé, jak peří měkké a čisté vlny.

Po růžovém obličeji dívky, vyšedší z domku, rozestřel se výraz naivního podivení, její roztomilé veliké oči utkvěly tázavě na cizím zjevu.

„Líbezné dítě,“ pomyslila si Klára, bavíc se úžasem Zdenčiným. „Budu dnes míti štěstí, svět se hlásí ke mně s půvabným pozdravem, posílaje mi tuto rusovlasou mignonku jak živé, smavé dobré jitro.“

Zdenka sledovala tvary obličeje a postavy neznámé dámy rys za rysem, z nichž každý byl jako vzat s Edvarda, ovšem smytý poněkud, žensky změkčený a sploštěný; oči, ústa, nosík, vlasy, všechno, všechninko bylo jí známo z tváře milencovy, již znala tisíckráte lépe než svou vlastní. Edvardovu štíhlost měla i dáma ve způsobě útlosti a drobnosti; jeho pleť byla v mdlejším, chorobně prosvitavějším odlesku i na lících neznámé a oba měli tytéž dobrosrdečné hnědé oči, lišící se pouze jiskřením bezstarostného čtveráctví, jež hrálo Edvardem, a výrazem přehýčkané ostýchavé způsobnosti, který se zračil nejen v pohledu ale i v celém zjevu Klářině.

„Naději se, že mi nezazlíte překročení mezí, které jsem za ohradu nepovažovala,“ pronesla Klára, pozdravivši Zdenku a ukazujíc na železná vrátka. „Vidím na vaší tváři pouhé podivení a žádný hněv, jejž od vás nemožno ani očekávati. Náležíte zajisté k domu, v němž jsem hostem?“

„Tak jest,“ přisvědčila Zdenka, zardívajíc se.

„Jsou hosté u vás překvapující vzácností?“ ptala se Klára.

„Sem nikdo nezabloudí, kromě domácích a pana Edvarda —“

„K jehož známým mne laskavě počítejte.“

„Věděla jsem, že má hosty, avšak netušila jsem mezi nimi jeho sestru —“

„Sestřenici,“ smála se Klára. „Ach, nyní rozumím vašemu úžasu. Porovnávejte,“ pokračovala, rozhalivši kožíšek a vyňavši z živůtku veliký medaillon. „Moje podobizna, odmyslíte-li si vous a sčešete-li Edvardovy kučery na ženský způsob.“

„Skutečně,“ svědčila Zdenka, pohlížejíc zářícíma očima na Edvardův obraz. „Podobnost veliká, neobyčejná, jejíž dojem způsobil mé ustrnutí. Račte mne proto míti omluvenu.“

„Ó, proč by se mne dotýkalo něco nelibě, čím se těším?“ odvětila Klára živě.

Zdenka pohlédla na Kláru s radostným úsměvem.

„Jak vidím, líbí se vám moje nerozvážnost, jíž jsem vyzradila svou hrdost na Edvarda. Nechť. Vám, hezounká dívko, možno důvěřovati, máte tvář jako malé milostné slunce, kteréž všechno vidí a nic nevyzradí. Ale, — promiňte, jestliže svým povídáním vás obtěžuji.“

„Vaše laskavost mi lichotí, slečno, a nelze mi říci, že by mně v čemkoli mohla býti překážkou.“

„Zameškáte-li něco v zahradě a nebude-li to vhod vašim lidem tam,“ — Klára ukazovala na zahradníkův domek — „vymluvte se na mne. Já vás ospravedlním, já na vás povím, že jste mne okouzlila.“

Zdence nepřipadlo na mysl, aby vyvrátila patrnou Klářinu domněnku čítající ji k rodině zahradníkově.

„Nikdo mi nebude míti za zlé vaši pozornost, jíž v nezasloužené míře mi věnujete.“

„Méně skromnosti, milé dítě. Považujte mne pro dnešek za svoji přítelkyni. Chcete?“

„Ráda, učiním-li vám tím vděk,“ odpovídala mírně Zdenka, tisknouc Klářinu suchou, útlounkou ruku.

„O čem pak jsme mluvili? Ach, o Edvardovi, není-li pravda? Ale pojďme hloub do zahrady za vaši čistou klícku. Jest úhledná jako vy,“ hovořila Klára, rozehřatá působením krásného dne a luzností Zdenky, již vzala pod pažím. „Neviděla jsem ho již dávno a samotnou mne překvapil. Hleďte, jsme si podobni a přece nezhlížím se v něm jako v zrcadle. Sesílil, z jinošíka stal se muž, — ach vy nevíte, jaké býval štíhlé hebké poupátko, k pomilování.“

„Nevím arci. Leč jsem přesvědčena, že dnes není méně lásky hoden,“ odtušila Zdenka rozhodným spůsobem.

„Netvrdím nic takového. Vzpomínám si pouze, jak jsme posledně spolu dováděli, mně bylo čtrnáct, jemu osmnáct let, poněkud staré děti a přece děti v náklonnosti k sobě. Od těch dob vídala jsem jej někdy jako letmo, když přijel na návštěvu, a nyní seznávám, že mi odrostl. Tenkrát byl mi bližším, dnes musíme se znovu seznamovati, jsme jiní lidé, — já vlastně nikoliv, já jsem nikdy —“

„— ale on“, pokračovala Klára po krátkém odmlčení se, „on jest mi formálnější.“

„Snad chcete říci: Samostatnější, více hrdý a rytířsky uhlazený,“ opravovala Zdenka vřelým tónem.

„Možná. Ba ne, — pravda, pravíte-li vy tak. Vždyť můžete, musíte jej znáti, žijete pospolu v jednom domě. Vídáte jej často?“

„Den co den aspoň třikráte. Často však nemohu říci.“

„Tak si zvyknou na sebe lidé, bydlící pod jednou střechou, že trojí vidění za den není jim často!“ usmála se Klára. „Mluvívá s vámi?“

„Ovšemť!“

„Prosím vás: jak se jmenujete?“

„Zdenka.“

„Zdenka, hezké jmeno a kterak zní z jeho úst?“

„Tak, — ne, já se svým líčením nepostačím,“ pýřila se Zdenka. „Dejte si sama od něho říci.“

„Závidím vám,“ prohodila Klára, pozorujíc bedlivěji zardění Zdenčino. „Edvard zná býti švarným k děvčatům. Mně říká: „Kláro,“ slyšíte: Kláro, jako byste deklamovala: Vaše blahorodí, vysoce ctěná a vážená slečno sestřenice. Ano, sestřenice vyznívá také trošinku z jeho oslovení, leč to mi nepostačí, zlobím se, proč mi neříká jako vám, Zdenko, tak upřímně, srdečně jako — —. Prosím vás, jmenujte mne po svém: Kláro, ale aby to bylo trošku podobné tomu, jak Edvard oslovuje vás.“

„Kláro!“ pronesla Zdenka.

„Tak, tak, tak! Ó já bych vaše krásná ústa zulíbala, kdyby —. Ale toť byl něžný sladký zvuk právě z těch vašich mazlivých rtíků. Aby on podobně uměl slovem celovati, až se srdce zachvívá? — Nepřipadá vám, že jsem dětina?“

„Bůh uchovej, slečno,“ tvrdila Zdenka se zářícím obličejem. „Raduji se z vaší přízně k panu Edvardovi spíše než z vaší laskavosti ke mně, objala bych vás za něj.“

„Chválíte-li jej vy, dobré dítě, nemůže býti nehodný, přes to že mi říká: Kláro.“

„On tím zajisté nemyslí zle,“ konejšila milostně Zdenka. „Dvorná zdrželivost ku ctěné dámě ctí také muže.“

„Děkuji pěkně! Kdybyste byla na mém místě, přála byste si, aby vám s podobnou zdrželivostí dal svatosvatý pokoj.“

„Věřím ráda,“ litovala Zdenka.

„Jak? Vy víte?“

„Vím, že každý jest rád Edvardem milován.“

„Každý! Nu já právě nechci náležeti ku každým. Edvard bydlel zde přece již v letě?“

„Ano, od počátku.“

„Pozorovala jste na něm zálibu pro zvláštní květiny?“

„Má nejraději porozkvetlá poupata malých růží, ne příliš syté neb křiklavé barvy.“

„Jako jste vy? Ale nerděte se pořáde, vždyť nic zlého nemyslím. Opatřte mi pro něj takové poupě, nebo celou hezounkou kytici z nich, — snad se mu zavděčím. Jsem již nevrlá, a věřte, omrzelo by vás také míti milovaného — bratránka, jejž nesvedete k ničemu více než k pouhému ano neb ne. Tím, že takové potakání neb popření ovroubí dlouhou řadou chladných slov, není vám poslouženo. Mohu se na vás s kyticí spolehnouti? Ano, ano, — nemluvte, vidím na vás, že chcete mi dělati obtíže, s nimiž vaše dobrosrdečnost sama se spraví. Ošemetník, — kdyby krutěji vyhlížel“ — Klára vyňala znova medaillon — „nebylo by divu, aby se nechtěl na naše staré sliby upamatovati —“

Obě dívky zadívaly se na podobiznu; černovlasá útlá, bledé, sušší tváře s myslivým zalíbením, rusovlasá, kvetoucí, růžolící s tklivou slastnou něhou.

„Možno-li aby se dvě bytosti sobě více rovnaly?“ tázala se Klára, sledujíc proud svých myšlenek. „Edvard náleží ke mně jako můj pendant, můj stín, či obrácené, poněvadž on jest silnější, živější. A tím se zase doplňujeme, jak jiní žádají.“

„Co jste řekla, slečno?“

„Ach, vy jste neposlouchala? Neškodí. Nehleďte na mne tak zvědavě,“ smála se Klára tajnůstkářsky. „Medaillon se vám líbí? Dala bych vám jej, ba dám brzy, moje zlatá dívko, až na mém srdci spočine na místě obrazu — — —. Ale co jest vám, vy blednete, vrávoráte!? Pro boha —“

Polekaná Klára nechala Zdenku klesnouti na lavičku, přiskočila k domku a bušila na dveře.

Služka vyběhla, chopila Zdenku a podpírajíc ji, vedla ji do vnitř.

„Promiňte —“ počala Zdenka mdlým, chvějícím se hlasem, obrátivši se ku Kláře a při prvním slově ztrnuly její oči, zalétnuvše zrakem do dálky a utkvěvše v ní.

Klára sledujíc směr pohledu Zdenčina, spatřila staršího, elegantně oděného pána odcházejícího z Edvardova domu.

„Jaký to příšerný host?“ tázala se Klára. „Zaplašil mi čiperné koté, s nímž se pěkně a důvěrně hrá.“

„Slečinka děkuje za laskavost ctěné dámy. Ulekla se trochu, ale jest jí už lépe, odpočine si," oznamovala služka, vyšedší z domu, do něhož byla Zdenku uvedla.

„Srdečné přání k rychlému zotavení vyřiďte. Těším se na brzkou shledanou," nakazovala Klára služce.

„Nešla moje důvěrnost přes míru?" rozvažovala, jdouc zvolna zpátky. „Neznám ji, — ah což — znám a mohu spolehnouti opravdověji než na kteroukoli z mých tak zvaných přítelkyň, mezi nimiž nemá žádná Zdenčiny andělské oči a její nevinnou tvářinku. Kdo ji tak polekal?"

Hlavu si lámajíc dospěla Klára k poznání, že hostu nesluší tázati se po událostech v domě jiných kromě — Zdenky. Ano té se chtěla zeptati; aby jí však nepřipomněla nemilý okamžik, raději nikoho.

Nikdo by jí byl také pravdou neposloužil. Host přišel krátce po její vycházce do zahrady.

Dal se ohlásiti. „Visitky není potřebí, s panem Bydžovským se známe," dodal.

Podnikatel zanechal svých rozpočtů a vešel do salonu, kdež paní Bydžovská na pohovce sedíc, procitnutí svého synovce očekávala a bedlivým sluchem zakázaný šramot střežila.

Podnikatel byl statný šedesátník s kulatou, krátce ostříhanou hlavou, zahnědlou tváří a určitým ostrým pohledem, zvyklým bráti své bližní z dola, přeměřovati je od bot vzhůru.

Nic jinak nebyl uvítán host.

„S kým mám čest?" otázal se pan Bydžovský, opustiv na okamžik ku zběžné pokloně stůl, na nějž se opíral.

„Lutna, — Quirin Lutna, ráčíte-li se pamatovati," uváděl se příchozí.

„Hm, pan Lutna?!" kroutil hlavou podnikatel. „Žofie — —?"

„Nepamatuji se, že bych kdy byla měla potěšení," osvědčovala vlídně paní na pohovce, dáma s obličejem urovnaným vůlí a panským sebevědomím; vyhlížela jako stará baronka z příbuzenstva adjunktova, jehož hnědé oči a rovný řecký nos také měla.

„Před osmi lety měli jsme spolu jednání," pokračoval Zdenčin otec.

„Ah! — Kde? Paměť mi neslouží," vyzvídal podnikatel zdvořile, s reservou lidí, vydaných mnohým dotěrnostem.

„Při stání věřitelů v příčině sedláka Josefa Řezáče z Olšan."

„Řezáče? Ba pamatuji se tak něco, jako že jsem chtěl koupiti v této krajině jakousi usedlost, při níž byly lomy — —"

„Tak jest, tak jest. Ó já jsem věděl, že pan stavební rada má výtečnou paměť."

„A vy jste byl při stání?"

„K službám, hned za vámi, jak ráčíte věděti."

„Líto mi, — zběžné setkání, nepříležité k získání známosti. . ."

„Prosím, prosím, tím opravdověji zachoval jsem vás já v milé vzpomínce."

„Čím mohu posloužiti?"

„Laskavým přispěním, k němuž se právě dovolávám vaší osvědčené přízně."

„Neměl jsem posud příležitosti — —“

„Prosím, prosím, nic nevadí. Věc poněkud choulostivá, dovolte —“

„Sedněte si.“

„Nebudu dlouho obtěžovati. Jen maličkou prosbičku k panu stavebnímu radovi jako strýci pana adjunkta Holuba.“

„Jsem k službám.“

„Pan synovec jest velmi švarný pán, svobodný, bohatý, a není s podivením, že si vyhledává zábavy.“

„Hm.“

„Ani děvčatům nemohu zazlíti, když ochotně uznávají přednosti pana adjunkta jakožto milého, galantního společníka.“

„Hm.“

„Ký div, získá-li pan synovec náklonnost některé dívky! Jsem z posledních, kteří by mu chtěli zbraňovati, pokud se jeho zábavy nedotýkají mne.“

„Račte se vyjádřiti určitěji.“

„Pan synovec udržuje milostný poměr s mou dcerou,“ oddechl si pan Lutna.

Paní Bydžovská vzpřímila se na pohovce a upřela oči pevně na hosta.

„Nemohu ani nalézti slov, jimiž bych pověděl, jakou ctí a jakou otcovskou radostí by mi bylo, kdyby pan Holub se již odhodlal, opravdově na štěstí mé dcery pomýšletí.“

Podnikatel nehnul brvou; jeho manželka zakabonila čelo.

„Bohužel však, — marně očekávám kýženého rozluštění, jemuž bych požehnal. Na moje šediny přišel zármutek nad nezdárným dítětem, jehož poměr k panu synovci jest pohoršlivý.“

Čelo paní Bydžovské se vyrovnalo; usedla zase pohodlně na pohovku.

„Pan adjunkt Holub jest zletilý, samostatný,“ krčil podnikatel rameny. „Nevím, jak bych se slušně do jeho soukromých záležitostí vmísiti mohl.“

„Ó přece“, ozvala se paní Bydžovská. „Edvard má velice měkké srdce a snadno jej k sobě připoutají ženy, u nichž má zvláštní štěstí. Rovněž tak lehce jest přístupný laskavému poučení a přijme vděčně rozvázání malicherné pletky, jakými si mladí páni dlouhou chvíli zahánějí. A rozumím-li dobře, nežádá si pan Lutna jiného zakročení?“

Závěrek paní Bydžovské zněl ostře a byl provázen významným posuňkem.

„Přál bych si, aby cti mého domu bylo co možno úplně zadosti učiněno,“ pravil pan Lutna s povzdechem, vyhýbaje se očím podnikatelové.

„Úplného zadostiučinění, — pokud možno. Zaručuji se za Edvarda, jest šlechetný až přes míru a kdyby nebděla nad ním naše ruka, chtěl by mnohou mladickou švandu vyrovnati velikomyslnou bláhovostí,“ chválila paní Bydžovská. „Co chcete? Podobné pošetilosti spravují se v celém světě narovnáním po dobrém a velmi rychlým zapomenutím. Dále jíti bylo by směšno. Nevím, kdo by tak činil.“

„Považoval bych za nejsprávnější, aby pan synovec předstoupil přede mne a před svět jako ženich mé dcery,“ mluvil pan Lutna zřetelněji.

„Ale pane! Vaše dcera vzdala se sama práva k této cti! Nazval jste ji nezdárným, padlým dítětem, není-li pravda? Nuž, já bych byla první, která by si vyprosila od svého synovce jednou pro vždy pouhé pomýšlení na sňatek s děvčetem, které v pohoršlivém poměru s někým svoje nároky na čisté jmeno paní utratilo.“

„Nerozčiluj se, Žofie,“ žádal pan Bydžovský. „Maříme zbytečně slov o věci, v níž nejsme kompetentní. Nebudeme a nemůžeme sahati přece v otcovská práva páně Lutnova.“

„Máš pravdu. Mne zabolel jen osud, jaký by tento pán Edvardovi přál: Se ženou uvázati nesmazatelnou hanbu ku svému jmenu a svému domu a svým dětem! Pane, mám nyní také za to, že bude lépe, když zůstavíme tuto věc vašemu domácímu kázeňskému právu. Jest příliš delikátní a Edvarda by mohlo zamrzeti nežádané a nepovolané prostřednictví. Budete-li si přáti, poskytneme mu s přiměřenou šetrností každé rady a pomoci. Jinak nelze nám činiti.“

„Milostivá paní, pak zbývá ještě moje dcera.“

„Ta pohlíží asi méně tragicky na zajímavou episodu ve svém mladém životě než vy. Chce-li se nějaký čas rmoutiti, pošlete ji na cesty k přátelům —. Skutečně naplňuje mne podivením, jak otec za své děti zodpovědný neví sobě rady.“

„Zdenka jest herečkou.“

„Herečka!“ zvolala paní Bydžovská s úsměvem. „Ah, proč jste nám nezkrátil řízení tímto sdělením hned z předu?! Tuť snadná pomoc. Ubohý Edvard musil se z nejedné divadelní léčky vykoupiti. Slečna jest herečkou! Velmi příjemná zpráva; naše starosti odpadají tím samy sebou, jakož si podobných ani Edvard ani slečna dcera zajisté nepřipouští. Doufám, že slečna se naučila na divadle střízlivosti.“

„Děkujeme vám, pane Lutno,“ pravil podnikatel, přívětivě podávaje mu ruku. „Není na škodu, víme-li o některých slabostech svých milých. Všechny bych nechtěl ani znáti. Musil bych si pro Edvardovy románky založiti zvláštní fascikul.“

„Nepřepínej, můj drahý,“ bránila synovce paní podnikatelová. „Dobrodružství spadají do programu mládí, o jehož výhody nikdo rozumný mladého člověka nebude zkracovati. Bývá zvykem, že rodičové neb jejich zástupci obrací svou pozornost k zábavám svých svěřenců teprve tehdy, hrozí-li jim z nich nebezpečí. V tom případě budu státi při Edvardovi vždy! Pro tentokráte však postačí, jakož doufám, vezmeme-li stížnost pana Lutny prostě na vědomí.“

„Já bych přece ještě připojil pro pana Lutnu radu, aby se o rozuzlení nemilé pletky pokusil u kořene, u své slečny dcery,“ ozval se podnikatel smilovav se nad žalostnou tváří otce Zdenčina.

„Což přirozenějšího?“ svědčila paní.

„Moje dcera jest samostatná; nebydlí ani v mém domě.“

„Račte ji tedy navštíviti, nutí-li vás respekt k vašemu jmenu, abyste obmezoval samostatnou dceru v užívání její svobody.“

„Vmyslete se do mé situace, milostivá paní. Jaké by v tom bylo ponížení a trvám i nebezpečí, kdybych měl vyhledati svou dceru v domě jejího milána,“ bránil se pan Lutna.

„Jakže?“ podivil se podnikatel.

„Zde?“ vyrazila ze sebe paní Bydžovská, vstávajíc z pohovky.

„Ano,“ potakal host, přistupuje s napřaženou rukou k oknu, „přes zahradu, ve švýcarském domku.“

„Tím se arci věc poznovu mění,“ vzpamatovala se paní podnikatelova ze svého velkolepého úžasu. „Buďte návratu své dcery jist. Pošleme vám ji ještě dnes.“

„Mohu spoléhati?“

„Na určito. Z domu, do něhož vstoupila nevěsta Edvardova, musí se jeho maitressa okamžitě vykliditi!“

„Prosím, abyste se mírnila, milostivá paní,“ ohražoval se pan Lutna, v němž přece procitl otec.

„Mějtež mne omluvenu hořkostí, jakou mne naplnilo seznání neočekávané potupy, kteréž jsme se zde dožili. Se slečnou bude jednáno co nejšetrněji. Nebude si moci stěžovati; moje láska k Edvardovi buďiž vám zárukou.“

Pan Lutna odcházel trapně dojat.

„Této ostudy musil jsem se dožíti,“ bručel cestou, kráčeje se sklopenou hlavou k východu. „Atanasie má pravdu: Zdenka zavinila svou i moji hanbu a zabraňuje mé lásce přístupu k milované ženě, kteráž musí se uvarovati podezření, jako by byla spůsobila neštěstí Zdenčino, aby z něho mohla se mnou těžiti. Šlechetná duše, bystrá hlava! Vezmu si ji, odvážím se k stáru ženitby, Zdenka musí míti matku — —“

Podnikatel skřížil, vypraviv hosta, ruce na zádech, přešel několikráte salonem a zastavil se po té před svou paní.

„Čisté nadělení,“ prohodil.

„Netrať dobré mysli,“ napomínala paní Bydžovská. „Kdybych byla mužem, záviděla bych Edvardovi. Jest z těch vyvolených, jimž prší ženská srdce k nohám, a dámy samy naučily jej lehké hře v lásce. Toť jeho přednost a někdy nehoda. Přeji mu, nerada bych jej obmezovala, tuším však, že ve svém devětadvacátém roce může již býti nabažen?“

„Nežádal bych si toho. Bývá radno, zachovati si jistý reservní fond mladické bouřlivosti do manželství.“

„Zabezpečme jej tedy proti dalším pošetilostem oženěním.“

„Již se tak mělo státi; Kláře jde na pětadvacátý rok a sesílila poměrně, uvážíme-li její schřadlost v minulých letech. Ale ty na ni pro samý ohled k Edvardovi zapomínáš.“

„Božínku, jsou si souzeni a vezmou-li se později, neomrzí jeden druhého příliš záhy. — Stane-li se tak někdy, budou již lety a střízlivostí uchráněni nerozumu. Leč nechme toho nyní; především třeba, abychom měli volnou ruku.“

„Mám promluviti s Edvardem?“

„Ne, prosím tě, abys mu neubližoval. Zbavíme jej připínáče bez bolestné operace.“

„A což odepře-li ta ženština?“

„Neodepře,“ tvrdila rozhodně paní Bydžovská. „Má-li Edvarda ráda, ustoupí ze šetrnosti k němu. Jestliže jí však běží o pouhý zisk, uspokojí se také. Opatřil jsi se penězi?“

„Vzal jsem s sebou osm tisíc na kauci.“

„Dej mi je. Telegrafuj si do Prahy pro jiné.“

Podnikatel odvážil se osvědčiti svoji menší štědrost pouhým zachmuřením obličeje. Nešpetnuv, došel do kabinetu.

Paní Bydžovská doplnila zatím svoji toilettu na vycházku.

„Díky,“ pravila, přijímajíc tobolku z rukou manželových. Stiskla mu ruku spůsobem důstojným vděčné královny.

„Spusť v okně na západ záslonu,“ vzpomněla si ještě odcházejíc.

„Proti rannímu slunci?“ usmál se podnikatel.

„Proti švýcarskému domku,“ dávala paní na srozuměnou. „Pošlu ti Kláru ze zahrady. Zaměstnávej mi ji.“

Na schodech vběhla jí dcera v ústrety.

„Kam pak, matinko? Vezmi mne s sebou.“

„Ani na krok; chodila jsi již za nastuzením příliš dlouho. Jdi k otci do salonu; jest sám, nudí se. Bav jej, pokud se nevrátím od zahradníkových, s nimiž se musím smluviti o aranžování oběda.“

„Zavolej si je raději sem, matinko,“ prosila Klára. „Nebudeš litovati, poznáš krásné dobré dítě, dceru nebo neť zahradníkových, do níž jsem se na první shlednutí zamilovala —“

„Řekla jsem již. Pro podruhé si pamatuj, že dcera stavebního rady Bydžovského jest povýšena nad přátelství s děvčaty z druhu zahradnických pomocnic.“

Paní Bydžovská zaklepala na dvéře pod verandou švýcarského domku. —

„Slečna doma?“ tázala se otvírající služky.

„K službám. Není jí však dobře.“

„Nemilé, velmi nemilé. Ohlaste mne přece, nemohu jindy přijíti. A neobtěžujte se ani, uvedu se sama,“ hovořila paní, vstupujíc bez okolků do předsíně.

Služka bezděčně povolila velitelskému posuňku neznámé dámy.

Boudoir a spolu salon, do něhož paní Bydžovská vkročila, jímal útulností a ozdobnou dívčí úpravou. Teplé a jasné barvy čalounů, nábytku i koberců rozjasňovaly pokoj, podobný ozdobné skřínce, vykládané hračkami v krajkovém obalu.

Zdenka polo seděla, polo ležela na damaškové chaiselongue; jedna její nožka, visící k podlaze, dotýkala se koberce jako hotova k poskoku za přízrakem, jejž do dálky těkající, úzkostí naplněné oči vnadné dívky hledaly. Sevřená ústa Zdenčina otvíral násilím občas těžký dech, vanoucí ze stísněných prsou.

Neslyšela zaklepání, nepozorovala vkročení paní Bydžovské.

Teprve šustot kročejů po koberci upozornil ji na hosta.

„Paní!“ vzkřikla vstávajíc uleknuta, „ne matka, vy nejste jeho matka, jíž bych se také neděsila. A přece jeho oči, jeho rysy —“

„Jeho teta, paní Bydžovská.“

„Můj otec ji posýlá,“ pokračovala Zdenka, svěsivši ruce, sepjavši je a klonic hlavu k zemi, na niž slzy kanuly. „Edvarde, ochraňuj mne.“

„K svému zármutku přicházím v nevhod, slečno,“ počala paní Bydžovská přívětivě. „Poznávám na vás, jak služka měla pravdu, zpravujíc mne o vaší chorobnosti. Promiňte mi, vidím nezbytnost své návštěvy a jenom naléhavými příčinami nutkána, zkracuji vám odpočinek. Usedněte, pohovte si a vyslechněte mne klidně. Naději se do svých slov, že přispějí k vašemu upokojení.“

Paní Bydžovská mluvila proti své vůli mateřsky laskavě a přistihujíc se při dotknutí ruky Zdenčiny, již uchopila, aby ji přiměla k usednutí, přiznala svému synovci vybraný vkus.

Dívka usedla, nepozdvihla však své hlavinky.

„Vaše tušení bylo poněkud oprávněné. Starostlivý otec upozornil mne na vás, slečno,“ pokračovala paní Bydžovská, „zavdávaje tak podnět ku přátelské službě, již vám od srdce ráda nabízím. Přišla jsem s dobrým úmyslem a lituji vašeho leknutí, jež postrádá všeho skutečného důvodu. Vztyčte svou hlavinku, hezké dítě, pohleďte mi upřímně do očí, z nichž na vás hledí soucit zkušené, rozumějící a proto i odpouštějící ženy. Blížím se vám beze lsti a chci pokojně s vámi pojednati, z rozumu k rozumu.“

Zdenka upřela na hosta smutný, zkalený pohled, prázdný bázně vědomé viny.

„Vy jste herečka, slečno,“ konstatovala paní Bydžovská, před čistou tváří Zdenčinou nyní sama bezděčně oči klopíc. „Vážím si vašeho stavu, vím, jak jest příjemný ve své pestré střídavosti. Dámy od divadla mají větší požadavky, na štěstí však i volnější pole, na němž se mohou pohybovati. Dvorní páni pokládají si, a do jisté míry právem, za čest, sluniti se ve vašem lesku, pečovati o vaši zábavu a potěchu. Připadá mi, jakoby šli na čas k vám na zkušenou jako chevaliers servants, jimž po vystřídání jinými zůstává milá upomínka a cvik ze školy galantnosti, tedy výhody, jimž vyrovná se asi prospěch, připadající herečkám z podobných dobrodružství. Obě strany, vázané pouze svou dobrou vůlí, vyhradí si úplnou osobní volnost a vystříhají se bedlivě ztřeštěné opravdovosti, kteráž může míti v zápětí leda zhoubné účinky. Definuji správně, slečno?“

„Pokud jsem seznala: Ano.“

„Nepochybovala jsem o vaší čipernosti, spanilá dívko,“ radovala se paní Bydžovská. „Podporována vaším rozšafným uvážením, mohu nyní přímo s vámi se smluviti. Uznávám ráda vaši vábnost, slečno, a bylo by mi s podivem, kdyby bylo muže, který by se vaší přízní nerad honosil. Gratuluji vám. Vyť musíte míti ctitelů, že z davu ztěží se podaří vyniknouti na chvíli jednomu. Jedním z těchto šťastných, jimž dostalo se na krátko vaší záviděni hodné pozornosti, jest pan Edvard Holub —“

„Milostivá paní,“ vybuchlo ze Zdenky. „Mé srdce poznalo Edvarda prvního a jediného!“

„Ah, — prvního. Nu arci, začátek musí býti učiněn. Otážete-li se svého rozumu, shledáte ku svému prospěchu, že jest již na čase, aby následoval druhý —“

„Paní!“ zvolala Zdenka s jiskřícíma očima, se zářivou hrdostí veliké svaté lásky na čele. „Paní, vaše úlisnost nevyláká ze mne Edvarda a nevyleptá v šatu na mých prsou očko jako v pavučině, jímž by se mohl provleknouti zárodek myšlenky na druhého.“

„Hezky řečeno, máte nadání, jež s jeviště musí úchvatně působiti. Nezlobte se poznovu; neupírám vám přirozený cit, obdivuji se právě síle, s jakou jej umíte vyjádřiti. Zapomněla jsem, že Edvard co první váš rytíř zanechá hlubší stopy než následující. Nevytrhujte mne, prosím! Děkuji vám za laskavost, osvědčenou mému synovci a odvolávám se k ní, prosíc, abyste dala rozumu místa. Shodli jsme se již prve a připustila jste, jak dobře jste si společně s Edvardem vědoma svých práv na volnost v milostných zkušenostech —“

„Nikdy!“

„Před chvílí, pamatujte se. Možno, že jste si to neřekli —“

„Ne, ne, paní, nehanobte jej, netýrejte mne!“

Tvář a šíje Zdenčina byla zbarvena nachovým ruměncem studu a hněvu.

„Nemluvme o tom, že divadelní hry a lásky v rychlé změně se střídají. Stavíte se na stanovisko dívky, vymykající se z pravidla. Toť politování hodný úkaz nerozvážnosti, škodné nejprve a jedině vám. Ve svém ustáleném dobrém mínění o Edvardovi jsem přesvědčena, že v tom se s vámi rozchází —“

„Ó, mýlíte se,“ prohodila Zdenka s úsměvem.

„Přijímám vaše stanovisko,“ pokračovala paní Bydžovská, zamračivši se. „Chtíc býti považována za dívku, po měšťansku řádnou, za milenku a nevěstu slušného muže, jemuž především musíte býti ke cti, neměla jste opouštěti dům svého otce. Jako druhá matka Edvardova obracím se k vašemu svědomí s otázkou, zdali se podáváte tou měrou pošetilosti, abyste do neštěstí svého otce chtěla strhnouti také ještě Edvarda, mne, moji rodinu?“

Zdenčiny líce zbledly jakoby mráz pokrýval je svým povlakem a od řas jejích očí až ku špičkám nožek otřásl jejím tělem zimničný záchvěv.

„Promiňte,“ vzpamatovala se paní Bydžovská, „dotkla jsem se zprudka vaší citlivosti. Budu jí šetřiti, vědouc, že posud náleží k vašim ctnostem. Spolehnu opětně na váš rozum. Jste herečkou i v lásce — nevztyčujte se — nikomu nenamluvíte co jiného. Edvard nemůže však utratiti svůj život ve hře. Jest muž, zralý k opatření svého domu. Vyrostl mou péčí, mou láskou a se závazkem k mé dceři, který oba váže pevně, nerozlučně k sobě. Sama nemajíc syna, vychovala jsem dceru pro Edvarda, jemuž můj choť byl pravým otcem, stavícím veškero své snažení, svoji lásku k rodině, své štěstí do budoucna na ženicha své dcery, s níž spojen měl a musí mu býti synem. Klára jej miluje —“

„Klára jej miluje, vím, vždyť radovala jsem se z její lásky k němu,“ šeptala Zdenka ztrhaným hlasem a její hlavinka sklesla na prsa.

„Takové jsou důvody, z kterých jsem přišla požádati vás, abyste slušným, rozšafným způsobem a klidnou myslí dala výhost Edvardovi —“

„Neberte mi mého miláčka!“ zasténala Zdenka bolestí, jež vrhla ji bleskem k nohám cizí, kruté ženy. „Vyžebrám si od Kláry prominutí, na nebi vyprosí moje láska vám syna, jí ženicha a všem požehnání. Umru pro vás, ale Edvarda na mne nežádejte. Nesmíte, nemůžete! Moje duše srostla s ním, já ji neodtrhnu, nikdo, ani vaše kletba. Nepustím jej až posledním svým dechem. Vymučte jej ze mne! — Jděte, paní, se svou zlobou, jděte k Edvardovi a zeptejte se ho, jak jej Zdenka miluje. On se mne nevzdá, důvěřuji v něj!" zvolala Zdenka a vzchopila se skokem.

„Spoléhám ve zdraví jeho pěti smyslů. Jest již postaráno, aby se vás odřekl. Máte-li jej tak velice ráda, ušetřte jej plačtivé scény, jest dobrosrdečný, jak víte, a mohla byste mu spůsobiti bolest —"

„Lžete!"

„A kdyby. Přirozený následek byla by ztráta synovce pro nás. Oželeli bychom jej; zdali on by nepocítil podemletí základů svého bytí, nechci rozhodovati. A což by vám tím bylo pomoženo? Jako herečka měla byste příznivce, jenž by vás učinil směšnou, jako dívka a nevěsta měla byste ženicha, který si ještě nikdy nekoupil housku za své peníze, nestal se ničím svou zásluhou, nenaučil své ruce počátkům dobývání sobě vlastního chleba. Bída se nerozpakuje ohlodati nejhezčí milostný román. A zkázy Edvardovy, která by strhla s sebou i vás, byla byste vinna — vy."

Zdenka zavrávorala, klesla na pohovku a přitiskla ruce na své čelo, pod nímž rozrývala krásný obličej muka, rdousící všechen zvuk bolesti v jejích prsou.

„Vaše sobecká a přece spolu i samovražedná umíněnost přešla by v zoufalství a v trýzeň svědomí vedle zničeného muže s žebráckou holí v ruce a s jedem nespokojenosti v prsou, i skončila by snad s několika písklaty, jež by hlad před vašima očima umořil."

Zdenka nehnula sebou.

„Nedojde k tomu," končila paní Bydžovská, slitovavši se nad zsinalým obličejem, který pod ručkama Zdenčinýma vyzíral. „Edvard sám uvaruje vás toho hříchu. Za něj prosím vás, abyste se vzpamatovala, za něj vám přispívám k zapomenutí malým darem, s nímž můžete odcestovati, k jiné společnosti přejíti, povyraziti se —." Paní Bydžovská kladla tobolku podnikatelovu na stolek za hlavou Zdenčinou. „Slečno!"

Dotkla se jejích rukou; bez vlády se svezly se ztrnulého obličeje do klínu, zanechávajíce na čele růžové stopy prstíků; oči Zdenčiny byly zapadlé, rty zamodralé.

Paní Bydžovská se zachvěla a přiložila dlaň k ňadrům Zdenčiným; za okamžik pocítila mdlý, volný, jako docházející pohyb srdce. Běžela ku dveřím.

„Slečna omdlela!" vzkřikla na služku. „Vodu, kolínskou vodu!" Obě smáčely a třely Zdenku, dávaly jí přivoňovati.

„Dost již," velela za chvíli paní Bydžovská, „budu pokračovati sama. Slečna musí ještě dnes odjeti. Jděte, opatřte jí silný bouillon, oběd na posilnění."

Zděšená, maní poslouchající služka odběhla.

Liliová, mistrnému dílu sochařské ruky podobná tvář dívčina počínala v lících prosvitati vznikajícím červánkem a její rty zarůžověly se jak osvěžené poupě.

„Ubohá, krásná mignonko," vydechla paní Bydžovská, překonána náhlým pohnutím. „Ano, tys nevinná jako zbloudilé dítě. Dovol, abych tě políbila a tobě požehnala, já, tvoje katanka."

Suché rty železné paní přilnuly na třikráte k čelu, k lícím, ke rtům Zdenčiným, a ke krůpějím vody na dívčiných skráních přibyly nové, palčivé.

Edvardova teta se vztýčila, přejela si oči šátkem a vyňala z pasu hodinky, jejichž spodní pláštík z broušeného křišťálu kryl podobiznu chlapce Edvarda, ovroubenou kadeří z jeho vlasu; položila je na stolek, s něhož vzala kvapné tobolku a sáhnuvši do ní, schovala ji.

„Mohu odejíti,“ řekla služce, vycházejíc do předsíně. „Slečně se vrací vědomí, neopouštějte ji. Dobře ji ošetřujte! Mně k vůli! Zde, abyste nezapomněla.“

Služka s podivením se dívala na obrázek, zůstavený v její ruce; neviděla ť ještě nikdy sto zlatých z jednoho kusu.

(Dokončení.)

Vina a trest pana Jiřího Popela z Lobkovic.

Napsal

Ferd. Menčík.

„Panská láska není stálá“ jest známé přísloví, a pravdivosť jeho ukazuje se na všemocném svého času vévodovi Fridlandském. Albrecht z Valdšteina a tragický osud jeho byl již předmětem nesčetných spisů, a přece nikým dosud apodikticky nebylo ukázáno, že zrádcem skutečně byl. Neníť on jediným, který draze zaplatil životem i statkem svým třebas jen na oko předstíraný odpor proti moci panovnické.

Když on padl, byl předchůdce jeho, jenž pomocí řádného sněmu vyrvati chtěl otěže vlády z rukou císaře a krále Rudolfa II., dávno zapomenut, a potomstvo znalo jen pověsť o smrti jeho*). Muž ten, Atlas tehdejšího světa katolického v Čechách, byl Jiří starší Popel z Lobkovic. Bylť jedním z četných synů pana Jana Lobkovice na Libochovicích, který zemřel r. 1569 jako nejvyšší hofmistr království českého. Jiří, a většina bratrů jeho, jmenovitě Adam a Jan, byli vychováni v pražské kolleji jesuitské, on pak sám byl příznivcem horlivým tovaryšstva Ježíšova v neustálém s ním spojení trvaje a získal si o ně podobnou zásluhu, jako v pozdější době Valdštein. Ale nejen on, celá řada jiných mladíků šlechtických i z rodin protestantských nabývala tehdy svého vzdělání od úctyhodných otců. Jiří dal jim příchylnost svou na jevo nejen hojnými dary, jako roku 1587, kdy pražské kolleji daroval jakýsi mlýn s polnostmi a lučinami v ceně asi 3000 zl., a r. 1581, kdy vlastním nákladem zaopatřil veliký zvon pro kostel, nýbrž i na sněmu r. 1584, kdy jako nejvyšší sudí zasadil se o potvrzení výsad řádu jesuitského. V době této nacházel se již mezi úředníky zemskými a stav se as roku 1584 nejvyšším komorníkem a roku 1585 nejvyšším hofmistrem, mohl oddati se naději, že při nejbližší příležitosti dostoupí na nejvyšší úřad zemský, totiž k nejvyššímu purkrabství a tak se v zemi stane prvním po králi. A podle všeobecného běhu nemohl mu úřad tento ani ujíti; bylotˇ zvykem, že k uprázdněnému nějakému úřadu zemskému byl povýšen úředník jiný zemský v hodnosti své níže stojící, ovšem pokud na úřad samý nároky činiti směl. Co Jiří z Lobkovic budoucí své výši vstříc hleděl, nebyl nestarostliv i o rozmnožení svého majetku, tehdy jsa v držení Libochovického panství, jež po otci svém sdědil. Za manželku pojal vdovu po panu Ladislavovi ze Šternberka († 1566), paní Kateřinu z Lakšan, a ujal se nejspíše tím i panství Křivoklátského, které zemřelý pan ze Šternberka obdržel od arciknížete Ferdinanda Tirolského, tenkráte správce v Čechách, v zástavu. Manželka jeho přivedla mu do domu 4 syny a dceru, a porodila Jiřímu dvě dcery, starší Evu Eusebii a Marii Annu.

---

*) V. Tomek: Spiknutí Jiřího z Lobkovic. Časopis č. m. 1858.

R. 1579 přepustil Jiří panství Křivoklátské císaři Rudolfovi, ale tak, že císař mu zůstal 16454 kop míšenských dlužen. Mimo dluh tento, ze kterého platil císař půlletně 493 kopy úroku ještě r. 1581, zastavil mu císař téhož r. 1579 se svolením matky své Marie a sněmu českého zámek a panství Mělnické a sice v sumě 21500 k. m. na dvacet let příštích. K tomu přikoupil Jiří již r. 1584. Krupky (Graupen) tehdy nejvíce protestanty obydlené a vedlejší Bohosudov (Schein); tehdy zde ještě nebylo pověstného místa poutnického, nyní pod jmenem Mariaschein známého. Ale on dal k němu základ a povznesl chrám, ohradiv kostel o samotě za vsí stojící zdí a vystavěv 7 kapliček; mimo to založil zvláštní nadaci k vydržování kostela. Štěstí mu i jinde přálo.

Od delšího času žila v domě jeho paní z Veselice, vdova po Adamu Krajířovi z Krajku, která mu při smrti své r. 1589 odkázala Mladou Boleslav. Možno jest ovšem, že nějakým spůsobem ji Jiří k podobnému odkazu přivedl a u císaře jemu nakloněného potvrzení jeho sobě vymohl přes to, že snad bližší dědicové zde se nalézali; že by však jí byl sliboval ještě za živobytí manželky své Kateřiny svou ruku, není podobné pravdě. Bylatˇ manželka jeho ještě r. 1591 na živě a teprvé roku tohoto zavražděna jest od svého vlastního syna z prvního manželství. Osiřelé dcerušky byly svěřeny k vychování jesuitům z koleje Chomutovské.

Jiří ještě téhož roku, co nabyl Mladé Boleslavi, učinil výhodnou směnu s panem Bohuslavem Jáchimem Hasištejnským z Lobkovic, dostav takto Chomutov a Líčkov (1589.) Ovšem proti tomu podala odpor paní Barbora ze Štampachu, odvolávajíc se na poslední vůli otce svého Bohuslava Felixe Hasištejnského († 1583), dle níž po smrti bratří Jana Valdemara a jmenovaného již Bohuslava Jáchima měl na ni Chomutov přejíti; ale nemohouc nejspíše dostati ani 5000 kop m. a 200 zl. uherských věna svého, byla nucena již r. 1593 žalovati. Tehdy vlivem svým dosáhl Jiří z Lobkovic, jenž ještě roku 1592 od pana Viléma z Rožemberka koupil dům na Hradčanech, práva, ale r. 1597 po opětných žádostech paní ze Štampachu a jejího manžela směna tato pohnula úředníky, aby to „bedlivě uvážili a náležitě k dobrému J. M. C. fedrovali, aby shledali jiné věci, což k tomu náležitého a potřebného a uvážili i také odpor tomu kšaftu.“

Nabyv takovým spůsobem Chomutova založil zde kollej jesuitskou; byla to třetí v Čechách, vedle tehdy již stávajících v Praze a v Krumlově. Ovšem bylo obyvatelstvo většinou protestantské, a Jiří z Lobkovic osvědčil se i tuto, jako r. 1588 ve Mladé Boleslavi, kde zavřel sbor a školu českých bratří, nepřítelem jinověrců. Hned po osazení panství r. 1589 povolal sem dva jesuity z pražské kolleje, a následujícího roku dne 15. srpna položil základ ku zdejší kolleji u přítomnosti obou svých dcer Evy a Marie. R. 1591 vydána listina, kterou tento seminář katolický téměř královsky byl nadán.

Avšak usazení se tovaryšstva mělo v zápětí, že měšťané proti Jiřímu se zdvihli, kterýžto odpor krutě soudem na Červeném Hrádku potrestán. Náhlý soud, při němž dva mečem popraveni a ostatní jinak jsou potrestáni, odbýván za přítomnosti mnohých českých pánův, mezi nimiž nalezal se i pozdější nepřítel jeho Jáchim Novohradský z Kolovrat.*) Nesnášenlivost náboženská však byla příčinou přízně stolice apoštolské. Tím opět nabyl Jiří důvěry v sebe sama, neboť dosud vše se dařilo podle jeho přání, mimo to těšil se z královské přízně a naklonil sobě některé z nejvyšších úředníků zemských.

Ještě neuplynul od pověstného krvavého soudu na Červeném Hrádku ani rok, a zemřel tehdejší nejvyšší purkrabí, pan Vilém z Rožemberka (1592.) Nyní nastal čas, kdy se ctižádostivému Jiřímu z Lobkovic sny jeho vyplniti měly a podle toho, jak s císařem důvěrně obcoval, bylo se nadíti, že skutečně úřad uprázdněný jemu udělen bude. Avšak císař neustále prodléval s obsazením místa, za jakými as příčinami neznámo. Že by snad byl hledal někoho, kdo by se pro úřad hodil, jest možno; ale mezi nejvyššími úředníky zemskými byli nepochybně všichni zásad takových, jako byl Jiří sám, a někoho jiného, kdo dosud mezi úředníky zemskými nebyl, k úřadu onomu povznésti bylo neobyčejným.

Stavové čeští zastrašeni jsouce od r. 1547 neosmělili se od té doby podniknouti něčeho na újmu moci panovnické, ale ochotně jí se podrobovali, ježto nemohli spoléhati se na oporu stavu městského, na pokraj chudoby konfiskacemi uvedeného. Od delšího času stávala se některá usnešení, jež takový finanční politik, jakým byl pan Jiří, zvláště těžce nesl. A sice bylo to zejmena sněmovní usnešení z r. 1575, kdy uložena pokuta cti, hrdla a statku ztracení na nepořádné půjčky čili tak zvané partyky. Zákon tento prováděn byl s bezohlednou přísností jako r. 1580 na Jiříkovi Voděradském, který pro nepořádné půjčky hrdlo ztratil. V takových okolnostech půjčka peněz mohla se státi nebezpečnou, zvláště když nesvědomití dlužníci třebas při spravedlivých dluzích domáhali se soudu, jenž jim až příliš volného a náchylného slyšení ponechával.

Podobné nepořádky dály se s tak nazvanými vizami; mnozí totiž svévolně potvrzovali v deskách zemských jednotlivé vklady, naznačujíce tím, že odpor proti vkladu samému podati zamýšlejí, v skutku pak žádného odporu nekladouce. Ale tím se mohlo státi, že, dokud toto vidění neb osvědčení z desk vymazáno nebylo, majitel se svým statkem nemohl dle své vůle naložiti, a byl-li snad v peněžité tísni, ani zboží svého prodati nemohl a tím ovšem ztrátu nesl.

---

*) Jiří Popel z Lobkovic a soud na Červeném Kostelci. Lumír 1862.

Jak podobná viza obtížnou byla, poznati lze z prosby pana Petra Voka z Rožemberka r. 1591 k císaři Rudolfovi II., aby jej propustil z podobné vizy, poněvadž „k nemalému podezření by se vztahovati mohly a on jsouce u veliských dluzích a závadách postaven, při páních věřitelích svých nemálo zaneprázdnění by míti mohl.“ Císař ovšem vzal i žádosť tuto tak, jakoby ty věci „proti milosti císařské dočinil, což zřízením zemským a právy království vysoce zapovědíno pod pokutami nebezpečnějšími“, a Petra Voka z vizy nepropustil, takže se mnoho ještě namáhati musil, aby přízně císařské si zjednal.

Nedá se upříti, že panstvo české mělo mnohá přání a bylo ochotným, aby se domáhalo zastavení některých dřívějších usnešení sněmovních; a právě té všeobecné nálady hleděl Jiří z Lobkovic použíti, by domohl se každým spůsobem dosud neobsazeného místa nejvyššího purkrabí. Ale jak již dosti byl znám v dvorských pletichách, nemyslil sám věci se chopiti, ale nastrčil k tomu osoby jiné. Příhodným k záměru zdál se mu býti sněm svolaný na čtvrtek po druhé neděli postní r. 1593. Času pak předcházejícího použil k tomu, aby na svou stranu převedl buď některé nespokojence neb některé ze svých známých; v rodině Lobkoviců, čítající tehdy 27 dospělých členů, nalezl mnoho náchylných, ačkoliv ne všickni s ním drželi. Při hostinách na Chomutově a v Libochovicích odbývaných vykládal sám přívržencům, mezi nimiž byl Jan Vřesovec, purkrabí kraje hradeckého, Šebestian a syn jeho Vilém, pozdější mincmistr na Horách Kutných, že sněm jest blízko, lidé o tom mluví a ještě na sněmě mluviti budou strany nejvyššího purkrabí; Jiří sám tyto dva rytíře nabádal a vedl, aby jakožto osoby starožitného rodu rytířského toho se ujali, že za sebou veliký potah budou míti. Mladší bratr jeho Ladislav šel však ještě dále, a v očekávání, že zamyšlená věc na odpor nikde nenarazí, při hostině odbývané na hradě jeho Duchcově, potom při pohřbu paní z Weitmile, ano i v Praze v domě pana Adama Havla z Lobkovic připíjeno na zdraví nového krále; podobně dělo se i v Kopistech u Mostu při skládání počtu kostelního a zádušního a tu jmenovitě uvedl pan Ladislav připitek svůj ve spojení s králem Jiřím z Poděbrad, svým po přeslici praotcem. Cíl jejich ovšem byl takový, aby „král nemohl více rozkazovati, nýbrž bude-li něco chtíti, měl za to stavy žádati.“ Tím klesnouti měla moc královská a vedle ní povstati moc purkrabí nejvyššího, jenž v nepřítomnosti královë místo jeho zastával a soudům zemským předsedal. Zdá se, že asi toto míněno v připitcích těch, že nejvyšší purkrabí, jímž státi se měl Jiří z Lobkovic, měl býti císařův „alter ego“; nebo že by celé srocení snad za tím účelem zosnováno bylo, aby Jiří vlastní moc svou utvrdil proti králi, nezdá se býti pravdě podobným, poněvadž pozdější výslechy, v nichž snahy podobné odkryty byly, děly se pod nátlakem a hněvem císařským. Celá pověsť o svržení císaře Rudolfa II. s trůnu českého patří as k podobným smyšlenkám, jako ono zbrojné vojsko zálohou ležící, aby císaře do Brandýsa se ubírajícího zajalo.

Zámysl Jiřího byl, aby na budoucím sněmu podán byl jakýsi spis, obsahující přání některá stavovská, a císař Rudolf aby přinucen byl k jich splnění. Dobré pořízení souviselo s tím, kdo bude sněm říditi, a najdou-li se dosti četní stoupenci. Jiří sám vzal si na starost osoby některé, aby je navedl k sestavení spisu; tak jmenovitě Jakuba Menšíka z Menštejna vedl a namlouval, aby se ve spisování propůjčil. K němu mluvil o partykách, článek z r. 1575 vyhlašuje za tyranský a ukrutný a mínil spokojiti se tím, když císař napraví co se stalo, jsa ochoten ostatní stavy k poslušnosti navésti. Menšík odebral se potom k Ladislavovi z Lobkovic, který podobných stížností více sebral a tu sestaveny byly články, jež panu Jiřímu předneseny byly. Tento je přehlédl a napomenul, kdy a kde podány býti mají a nad tím svou spokojenost vyslovil, že nebude moci císař rozkazovati a poroučeti „tak jako v Rakousích.“ Aby Menšíka neodstrašil, předstíral, že s císařem o tom všem mluvil, ale spolu podotekl, že s ním dosud v maškaře a na obou ramenách jej nose chodil; a kdyby poznal, že jinak věci u JMC. nežli doposud stojí, že chce maškaru shoditi, to jest, nebude-li povýšen na purkrabího, že prospěch císařův zastávati nebude. Redakci celého spisu převzal pan Ladislav, který důkladně, co se mu vidělo, opravil a doplnil a potom svému sluhovi, Janu Ředhošťskému, na čisto přepsati dal.

Mezitím přibližovalo se zasedání sněmu, a na císaři bylo, by dosadil nejvyššího purkrabí, jenž by jmenem královým sněm zahájil. Tehdy chtěl císař žádati za povolení berně na válku tureckou, neboť hranice uherské neustálými vpády právě v čase tomto velice byly znepokojovány. I jemu záleželo na tom, komu řízení sněmu poručí, a i strana Lobkovicova očekávala od ředitele sněmu sobě příznivého úspěch svých žádostí. Hleděl tedy Jiří přímluvou u komorníka císařského, Pavla Sixta Trautsona, dobrati se vesla. Císař skutečně nařídil Trautsonovi, by sdělil Lobkovicovi, že on svolaný sněm otevříti má. Ale pouhé místodržitelství sněmu nezdálo se Jiřímu po chuti, a proto chtěje císaře svými výmluvami ke skutečnému dosazení v purkrabství nakloniti, přednášel mu své pochybnosti, a jen aby se nezdálo, že vůle císařské nechce poslechnouti, přivolil prose, aby císař nabídl řízení sněmu některému z ostatních úřadníků zemských, aby snad se nezdálo, že se vtíral. Když pak druhého dne úřadníci se sešli u císaře, a všichni ukazovali na Jiřího, odpíral on sice, pravě, že nejvyšší hofmistr nemůže na sněmu věci pronášeti ve jmenu královĕ, ale přijal konečně vznesený naň úřad. Ovšem úředníci zemští v hodnosti za hofmistrem stojící, nemohli sami přes Jiřího nabídnouti se, a mimo to někteří z nich věděli o všem, co přijíti mělo. Z nich jeden byl Jiří Bořita z Martinic, nejvyšší sudí, ačkoliv neustále vlažným zůstával, takže Jiří o něm se vyslovil, že jest „srdce nesmělého a ženského, jemuž těch věcí tak bezpečně svěřovati nesmí; na něho není potřebí nějakého většího strachu, než jen samým pohledem z něho se všecko vytáhne, a ačkoliv již několikráte ke stálosti napomínán byl, však při něm nebylo stálé mysli.“

Sněm sešel se teprve dne 18. března, a zahájil jej nejvyšší hofmistr, pan Jiří z Lobkovic, vymlouvaje se, že naň proti vůli úřad onen vznesen byl. V předloze královské jednalo se o povolení tříleté berně a postavení vojska. Mimo to měli se stavové usnésti, že poněvadž „výpravy turecké za trest pokládány byly, aby k utišení hněvu božího obrátili se k bohu všemohoucímu a jeden každý aby nařídil, aby poddaní všech hříchů páchání a zvláště hanebného ožralství, lání a jmena božího zle užívání zanechali, při tom každou středu a pátek jeden každý se postili, v neděli do kostela na kázání a ke službám božím chodili a svátky světili; též aby tyto dny vystříhali se krčem a každý hospodář aby večer poklekna při klekání za odpuštění hříchů prosil." Přečtením předlohy této pořádek denní vyčerpán a druhý den v sobotu mělo se přistoupiti k projednání její; avšak podle úmyslu nespokojenců měl v sobotu hned ráno hotový již spis do sněmu býti podán.

Strana Lobkovicům nepřátelská měla o spise samém dobrou vědomosť, a hleděla ještě alespoň v poslední chvíli některé od strany Lobkovické odtrhnouti. Tak dostal ještě týž den výstrahu pan Petr Vok z Rožemberka, jenž nejspíše stál za jedno s nespokojenci, by nepředstupoval s odpovědí před císaře, že jinak všecko dobré bude. Výstraha pocházela od pana Volfa z Kolovrat. Avšak i Lobkovicové nelenili a napomínali i v poslední chvíli přívržence své, aby vytrvali zakazujíce se jim, že toho věčnou památku míti budou; ale napomínali spolu k opatrnosti, aby přemlouvajíce jiné s nimi beze svědků mluvili, by snadněji mohli zapírati, přišlo-li by snad k něčemu, to jest k vyzrazení.

Jiří z Lobkovic sám dal instrukce takové, že bude se za přijetí královské proposice přimlouvati a na tom trvati, by se o ní jednalo; tím neměli se mýliti, a pevně na svém státi. Proto též, aby snad nikdo se nedomýšlel, že jest s nimi ve spojení, chtěl se v sobotu ráno trochu doma pozdržeti, a přijíti až tu, když by se spis již nacházel v síni sněmovní.

Ačkoliv ještě v posledním okamžiku Šebestian Vřesovec váhal, má-li spis skutečně podati, učinil tak přece na domluvu pana Ladislava z Lobkovic. Podal jej královskému radovi panu Heřmanu z Říčan, a tento jej dodal nejvyšším úředníkům. Některým, kdož zasvěceni nebyli v jeho obsah, byl spis takový nápadný a žádali, by nejprve na potazu byl přehlédnut co v sobě obsahuje, by tam snad něčeho nebylo proti JMK., chtěli, aby o článcích podána byla císaři zpráva a jednání o nich aby poodložilo se na pondělí. Avšak proti tomu povstal nejvyšší hofmistr pravě, že přečtení spisu na škodu nebude a všickni přívrženci jeho potakali, aby před sněmem přečtěn byl.

Spis sám obsahoval několik článkův, z nichž však první vší pravdivosti postrádal. Týkal se totiž toho, jestli privilegia stavovská císařem Rudolfem II. r. 1575 potvrzena byla, a měly se jím zajisté osoby, jichž paměť tak daleko nesahala, ke straně oposice přilákati. Druhý článek pojednával o neobsazení purkrabského úřadu a soudu jeho; následovaly artikuly o minci, o cizozemcích, aby v zemi trpěni nebyli bez zaměstnání. Ostatní týkaly se prospěchu šlechty a sice o tak zvaných vizách, dále článek, aby císař stavy ušetřiti ráčil od vykoupení statků zemských a od toho upustil, naopak spíše by tomu napomáhal, aby osoby starodávné neustále se množily, konečně o přehmatech zřízenců lesních na panstvích královských. Když články tyto přečítány byly, stavěl se Jiří z Lobkovic, jakoby o spisu tomto neřádném žádné vědomosti neměl a na oko se k Martinicovi vyslovil, že jest to spis hrozný, z kterého se nebude moci odpovídati. Potom odeslány byly po Pavlovi Trautsonovi císaři samému, při čemž Jiří podotkl, že bez takového spisu mohlo býti.

Stavové čekali na císařovu odpověď, nedávajíce se v rozebírání královské předlohy, a jen pod tou podmínkou byli ochotni jednati o ní, svolí-li císař alespoň ke čtyrem článkům, jež sobě vybrali z řečeného spisu. Byly to ovšem hlavní věci, o něž se Lobkovicům jednalo a sice: aby byl nový purkrabí dosazen, aby komora královská žádného trestu vznésti nemohla na stavovské osoby bez narovnání sněmovního, aby zrušen byl článek o partykách a konečně, aby žádné vizy do desk vložiti dovoleno nebylo tehdy, když někdo do nich vložil něco s jakousi výhradou.

S podmínkami těmito odebral se Jiří spolu s místokancléřem panem Krištofem z Lobkovic k císaři, ale číně relaci, vše jináče oznamoval, zjinačil a zpřevracoval. Císař vyslyšev žádosti odvětil, že je sobě přemyslí; tím skončena sobota.

V pondělí nejspíše sešli se sněmovníci opět. Tu císař předvolal sobě Lobkovice, napomínal ho, aby zasadil se o povolení předloh, vyřízení pak 4 článků aby odložilo se do sněmu budoucího.

Avšak najednou přinesena do sněmovny jakási listina, psaná sice sekretářem Janem Myllnerem, ale nikým nepodepsaná, již nejvyšší úřadníci i někteří z pánů sobě přečetli. Císař v ní žádal za povolení žádostí svých, a jakoby k tomu stavové povinni byli. Obsahem tím úřadníci poněkud v rozpaky uvedeni jsouce nahlédli, že kdyby stavové o ediktu tomto se dověděli, že by činili ještě větších obtíží a Jiří odpíral, aby se ukázal rytířům, neboť mohli snadno slovy rozhodnými zastrašeni býti. Avšak nejvyšší kancléř, pan Adam z Hradce, přimlouval se za přečtení, ana by jinak vážnosť královská utrpěti mohla, kdyby snad spis ani přečten nebyl. Zemanstvo přes očekávání zastrašeno nebylo, naopak ediktem tímto byli rozohněni a žehrali, že toho neočekávali, by přes všecky předešlé sněmovní zvyklosti král s nimi vyjednával pomocí ediktů; vůbec spatřovali v tom svou urážku. A aby o předloze jednati nemusili, vymluvili se, že malým počtem svým při tak důležitých věcech netoliko jich, ale celého království se dotýkajících jednati nemohou a zaprosivše stavy odložili jednání na druhý den, tehdy odpověď určitou dáti chtějíce.

Nazejtří v 8 hodin ráno sešel se sněm a Jiří z Lobkovic dlouhou řečí stavy napomínal a prosil, aby toho příčinou nebyli, že by snad zejtřejšího dne sněm skončen a uzavřen býti nemohl. Po straně přičinil se bratr Ladislav, aby obava jeho dokonale se splnila. On zejmena přišel ku panu Albrechtovi Pětipeskému, prose ho, aby od sněmu odjel a ničeho nesvoloval, připovídaje, že skrze to žádné nesnáze neponese, nýbrž veliké jmeno a věčnou památku sobě udělá; měl i své přátely k podobnému míti a napomínati. A nejen v místnostech sněmovních, ale i jinde namlouval, aby jedni při druhých stáli a od sebe neodstupovali. Možno se domýšleti, že proti této oposici i ve sněmě samém ozvali se hlasové; neboť sám pan Ladislav vyhrožoval Václavovi z Kaliště, že by ho na kusy rozsekati dáti chtěl, kdyby J. M. C. v tom nešanoval. Vyjednávalo se zatím s císařem, ale obě strany neústupně stály na svých požadavcích. Ostatně bylo sněmovníků tak po skrovnu, ana většina z Prahy vymlouvajíc se na blízké svátky odejela, že nebylo se nadíti, aby předloha přece přijata byla. Přes to však stál císař Rudolf II. na tom, aby pozůstalí dále rokovali. Marně nejvyšší úřadníci žádali, aby jim toho císař za zlé přičísti neráčil, že sněm ukončiti nemohou, dávajíce mu volnou vůli, aby svolal sněm v čas kterýkoliv. Neměli se rozjížděti, nýbrž vyčkati dalších rozkazů královských; ale tyto nepřicházely příliš dlouho, že konečně Jiří, ač napomínán byl, aby poshověl, toho neučinil, ale ze sněmu vyvstal, jeho do žádného času, jak toho obyčej dobrý a starobylý byl, neodloživ. Sám vyšel ven ze sněmovní síně a s ním jeho přívrženci; ve sněmu snad zůstala jen strana protivná.

Tím skončil památný sněm r. 1593, na němž dva Lobkovičtí Ladislav a Jiří pád svůj vzali.

Celá záležitost se spisem nedostala se mezi stav městský, na nějž spis ani podán nebyl. Nebo stavu toho se málo věc týkala a původcové věděli, že by zde špatně pochodili a že by spis mezi nimi ani nebyl přečtěn. Ovšem o spisu samém zástupci měst věděli, a někteří měli ten úmysl, že proti němu se ozvou.

Takové ukončení sněmu a nepovolení předloh královských bylo v Čechách něco neobyčejného; proto nelze se diviti, že po lepší úvaze hleděli přijíti na původ celého jednání. Strana, abychom řekli, vládní nemeškala, aby sama vyhledala nitky tajného srocení a náčelníky aby učinila neškodnými. Lobkovic sám, jenž hned po dvou dnech odejel z Prahy na statky své, nebyl dosud obavami trápen, a po několika dnech již upomenul Trautsona, by císaře upamatoval na nový sněm. Ale císař sám ničeho nepodnikl, nýbrž otázal se arciknížete Ferdinanda Štýrského, jemuž stav věci vylíčil a jenž ještě více dověděl se od jakéhosi šlechtice Michala Streinse. On vychován jsa v zásadách jesuitských nemeškal, a ihned radil, že by císař lépe učinil, kdyby se s takovými lidmi ani do disputace nepouštěl; poněvadž však přece v tom něco nebezpečného vězí a aby tomu spiknutí předešel, měl nespokojence od sebe odděliti, takže by jim chuť další zašla k podobnému jednání. Hlavně pak, aby Ladislava z Lobkovic na slib a do vězení vzal na hradě pražském a tam výslechu podrobil. Nejdůležitější ovšem bylo, za jakou příčinou spis podali a kdo a kde se o něm umlouvali; a tu pravil, nevyzradí-li Ladislav svých spoluvinníkův, alespoň z toho, bude-li se ho kdo ujímati, najde se jeho soukup. On byl toho mínění, že nad vinníky rozhodnouti má soud řádný a proti těm, kdo by se snad nedostavili, zakročiti se mělo trestem. U dvora pražského byli toho přesvědčení, že vše stalo se pro neobsazení úřadu nejvyššího purkrabí, neboť přívrženec císařův mohl i v poslední chvíli zámysl oposice překaziti. Naproti tomu tvrdil arcikníže Ferdinand, že plán tento byl dobře promyšlen a že nespokojenci by nebyli ve zmatek uvedeni bývali osazením úřadu; nýbrž byli by spis podali a purkrabí přece naklonili k tomu, že by spis byl přečten. A proto, by konec všemu učiněn byl, měl úřad co nejdříve býti osazen, avšak nikým z Popelovců, aby snad strana tato ještě k větší výši nepřišla.

Skutečně také do dvou neděl purkrabství obsazeno, a sice panem Adamem ze Hradce (9. června) a zároveň sněm svolán ke dni 22. června. Ve zřízení zemském ovšem se nepraví, do které lhůty ten který úřad obsazen býti má, a půl roku nebyl as tak dlouhý čas. Avšak jaký úřad byl nejvyššího purkrabí, jenž stál v čele veškeré správy veřejné? On zastupoval krále jak na sněmě tak i na soudě zemském, jen jemu příslušelo právo toto. Nechtěl-li tedy císař Rudolf II. sněm otevříti osobně, byl vázán, aby jmenoval nejvyššího purkrabí, jenž mimo to sám osazoval sobě podřízený soud purkrabský menším purkrabím, ale nemohl jmenovati místodržícího úřadu toho, jakožto zřízením zemským neodůvodněného. Že na určitý čas vázán nebyl, pravda; ale pak měl soud purkrabský, jehož předseda dosazen byl od zemřelého pana Viléma z Rožemberka, přestati, a vydával-li přece platné rozsudky, byla stížnosť přednesená odůvodněna. Jiná otázka jest, obstál-li Jiří z Lobkovic jakožto zemský úředník. Odpověď na ni třeba dáti v ten smysl, že chodil s J. M. C. v maškaře a na obou ramenách nose, když přijímal zahájení sněmu již s tím úmyslem, aby zanechav věci J. M. C. osoby císařské v ničem se neujímal a věci proti J. M. C. uvedené z úmyslu nevyvozoval. Jaký div, že císař Rudolf zradou na sobě spáchanou, zvláště když mu kladeny byly podmínky, na nichž záviselo přijetí jeho předloh, pokládal se ve své osobě královské znevážen. Ačkoliv již tehdy se vědělo, kdo asi původcem spisu jest, nemohlo se přece proti němu bez pádnějších důkazů nastupovati. Jiří sám tak málo ostražitým byl, že nikterak se netajil, a jednou tázaje se sekretáře Myllnera co o spise soudí, prohodil: kdybychom my dva jej měli spisovati, že bychom jináče jej vyštrejchovali a v to trefili. Ani snad netušil pravdivost slov svých, že císař snadně o tom, kdo by původcové spisu byli, zví, jak se jen dva spolu svadí.

Sněm svolaný v červnu odložen byl na dobu pozdější. V tom čase královský prokurator Jindřich z Písnice, jako zástupce osoby královské, an král sám osobně nikoho před soud pohnati nemohl, vydával osobám obsílky před komorní soud, aby zde dosvědčili, jak se to se stížnostmi ve spise řečeném uvedenými vlastně má. Potom chopil se pana Šebestiana Vřesovce, jenž pověstný spis do sněmovny přinesl.

Cedulí danou dne 19. srpna, kterou volán před komorní soud a osobu královskou ke dni 5. října, za vinu mu položeno, že spisem „tím proti zřízení zemskému podaným v domnění u lidí uvésti chtěl, jakoby král tomu, co stavům českým, věrným poddaným zamluviti ráčil, dosti neučinil a privilegií nepotvrdil; a poněvadž takové od krále vykonáno bylo, toho na zvošklivení krále v takové zlé domnění u stavů království se dávati neměl a že úřad purkrabský král obsaditi měl, mocnosť královskou vyměřujíc pánu svému a králi proti zjevnému právu a zřízení zemskému těch věcí cíle ukročil a sáhl, krále nenáležitě se dotýkaje.“

(Dokončení.)

Janu Nerudovi.

(Z cyklu: Našim bohatýrům.)

Od

Rudolfa Pokorného.

Kdo vlasti zasvětil svůj život celý,
jak neměl by se utkat s nepřátely?
Od chvíle té, co ruka péro zvedne,
zášť rozličných těch malých neusedne,
však celý muž jde k předu odhodlaně,
duch velký neleká se pout ni zbraně,
na orlích křídlech ku pravdě se nese
a v její záři lidstvu zaskvěje se. —
Tma přikryla ty nivy, druhdy květné
a nikde písně nadšené a vzletné,
na dlouho stichl po bouři náš kraj — —
Hoj, náhle hrstka skřivanů tu vzletla:
a Mácha, Hálek, Heyduk, Frič a Světlá
a Barák, Neruda nám nový dali Máj.
I zkvetly zas ty nivy, neboť pěvce měly,
a národ zmlád a závistníci oněměli.
Hoj, brzy Janko Hovora byl Janem:
kde třeba tepal i pěl se skřivanem,
dobýval světy a spěl u vedety,
a v půdu rodnou drahé sázel květy.
Tu kvítí Hřbitovní nás zvalo k žití,
a Divoký zvuk dosud slyšet zníti.
A když se z prsou našich tlačil ston,
hned byl tu lékař — jeho feuilleton. —
Nesloží křídel víc, kdo orlem: v hvězdnou
tam říši neznámou se kosmickou vznes' písní,
tam v oblohu sáh' tajemnou a bezdnou
a z duše české pěl, co lidstvo tísní
a blaží, vznáší až k těm hvězdným světům.
A svět si Jana přičet' ku poetům.
Co ještě říci jemu na oslavu? —
On, který do hvězd pozvedl až hlavu,
on jako hvězda zhaslá ještě po staletech
plát bude vnukům v nesmrtelných ducha květech,
svou písní hlubokou a tklivou.
Leč Neruda náš bohdá ještě drahná léta
zůstane svojí vlasti, Slovanstva i světa
zářivou krásnou hvězdou živou.

Z lásky otcovské.

Obrázek ze vsi.

Napsal
Josef Štolba.

I.

Poslední a nejohnivější polibky vysílalo zapadající slunce k lehounkým obláčkům, jež jako útlé družičky vyprovázely odcházejícího vládce všeho života, v panenském, stoudném uzardění přijímajíce tento důkaz jeho přízně. Závistivě šuměly kolem panských polí košaté jabloně, jichž ovoce sem tam již jakoby s ruměnými tvářemi něžných obláčků těch závoditi chtělo, a potupně hleděl na obraz ten, ne každému srozumitelný, plný měsíc, jenž plynul výš a výše s jistotou, kterouž dodává jedině přesvědčení dlouhou zkušeností a nezlomnou vůlí proniknuté.

Okamžik tento, dlouho želaný nejedním z četných těch lidí, již pracovali na panské řepě v „akordu“, spůsobil na poli valné pohnutí. Postavy, jež neunavně, palčivému slunci beze vší ochrany vydány, po celých 14 ano i 16 hodin od jedné řepové bylinky k druhé na kolenou se šouraly, ničíce vše, co vaditi by mohlo vzrůstu bylinek vyvolených, počaly zvolna se zdvihati a natahovati polo stuhlé údy.

Příklad takový na sklonku úmorné práce jest nakažlivý. Nežli bys byl napočetl pět, nebylo jediného více na kolenou. Každý spěchal tam, kam z rána při započetí práce položil svůj svrchní šat, přeměřil se spokojeností více neb méně patrnou kus od rána spracovaný, a v málo minutách hrnul se celý dav, plný šprýmů a veselosti, ke vsi.

Jedním z posledních, kteří zdvihnuvše se, kolena svá protahovali, byl as 30letý muž. Změřil nejprve očima prostor, jenž dělil jej od jeho kabátu, pak kráčel volně k němu, počítaje potichu kroky, a zamručel spokojeně, když u něho zastavil. Chopil se ho, oblekl jej, oprášil kolena a spěchal za ostatními.

V malé chvilce je dohonil a propletaje se davem, ubíhal takořka ku vsi.

Spěch jeho vzbudil v davu celou spoustu poznámek a vtipů.

„No no, Červený, aby vám krásnou vaši chalupu neodnesli,“ smál se mladík, jenž, kráčeje u prostřed několika děvčat, vším možným spůsobem baviti je hleděl.

Děvčata spustila veselý smích.

„Anebo toho vašeho mrzáčka,“ zvolal jiný.

Děvčata smála se ještě více.

Mnohá ještě jiná jizlivá poznámka ozvala se za mladým mužem, avšak on neslyšel. Byltě šprýmům těm již uvyklý, takže nebyly s to, aby jej zdržely. Vždyť spěchal domů, kdež od rána nebyl, ku své Lidušce, která po celý boží den byla ponechána sama sobě.

Doběhl prvního statku, když ostatní nebyli ještě ani v polovici cesty. Byl to veliký krásný statek s kamenným, pěkně obíleným stavením, s břidlicovou střechou a s ohromnou stodolou v pozadí, za ním pak statek druhý a třetí, stejně bohatý. Na této straně počínali sedláci, zabírající celou náves. Na konci návsi teprve počínali baráčníci. Jaký to rozdíl! Chalupy dřevěné, sešlé, doškami kryté — inu z čeho brát, když mimo malou zahrádku nic při baráku!

Mladý muž minul statky, minul baráky a spěchal až na konec vsi. Tvář jeho zářila, ústa se usmívala, a oči upřeně hleděly na chaloupku, kteráž asi 50 kroků za vsí ve stínu několika švestkových stromů se skrývala.

„Lidunko!“ zvolal pojednou, „Lidunko!“ a rychlá chůze jeho změnila se v pravý běh.

A při volání tom zdvihlo se s namáháním as pětileté děcko, jež před chaloupkou v trávě bylo sedělo, a opírajíc se o krátkou hůlku, pečlivě z kůry oloupanou, spělo mu vstříc radostně se usmívajíc.

„Tatínku, tak dlouho nejdete!“ volalo z daleka.

„Máme zítra sobotu,“ odpovídal otec, jenž zatím k dítku doběhl a v náruč je pojal, „a já bych rád tolik bral, abych ti mohl v neděli koupit na novou sukýnku.“

Děcko se blaženě usmálo. „Jakou mi koupíte, tatínku?“ tázalo se zajíkavě.

„Jakou pak chceš?“

„Bílou, tatínku, s červenými květy.“

„Dostaneš bílou s červenými květy.“

„Tatínku, vy jste hodný tatínek,“ chválilo jej děcko.

A mladý muž s vlhkým okem položil hlavičku svého dítěte na rámě své, a chopiv je levicí pod nožkami, počal mu zpívati tiše ukolébavku, již zpíval každého večera.

Děcko přitulilo se k němu, zahledělo se s blaženým úsměvem v oblohu, jež zasypána byla nesčetnými, lesknavými hvězdičkami, a šeptajíc chvílemi „bílé šaty — s červenými květy“ — usnulo znenáhla, zanechávajíc blažený úsměv onen na tvářince své, jako pomník onoho štěstí, jímž bylo před usnutím prodchnuto.

Tišeji a tišeji zpíval blažený otec. Několikráte pohledl do bledé tváře, a když po nějaké době podle pravidelného dýchání poznal, že děcko pevně usnulo, odnesl je do chaty a uložil na širokou, lehoučkými peřinami vystlanou postel. Přistavil dvě stolice, aby nespadlo, a obrátil se k almárce. Teprve nyní vzpomněl, že má hlad.

Chopil se džbánu, odskočil k nedaleké studni, nabral čerstvé vody a usednuv k posteli, na níž děcko odpočívalo, jal se jísti černý chléb, chvílemi ohlížeje se starostlivě po dítěti, na něž padaly skrze malé okénko první, stříbrné paprsky měsíce, jež na perutích zmáhajícího se šera pospíšily, aby spícímu dítěti přinesly nejlíbeznější sny o slíbených bílých šatičkách s červenými květy.

II.

Červený byl nejbídnější a nejchudší baráčník z celé vsi. I žebráci mají svou aristokracii a svou povrženou třídu pariů — Červený náležel k pariům baráčníků. A to z dvojího důvodu. Jednak, poněvadž měl nejbídnější barák, jednak poněvadž nenáležel právě k nejchytřejším.

Barák byl opravdu velice chatrný. Byl před mnoha a mnoha lety postaven z nepálených cihel a kryt došky, na nichž teď bujel krásně zelený mech. Sláma shnila na některých místech, dešť a sníh nalezly cestu na půdu, strop promokl a prohnil tam, kam voda dorážela, a tak se stalo, že nejednou za prudkých dešťů probudily ubohého majitele baráku mocné kapky, se stropu na tělo jeho padající. Nadarmo ucpával díry znovu a znovu. Sotva že ucpal chatrně jednu, povstala druhá a třetí.

Co se napřemýšlel, jakby aspoň střechu přivedl do pořádku — nic mu nechtělo napadnouti, co by bylo dobré a laciné.

Konečně odhodlal se s tlukoucím srdcem, že povolá tesaře, aby mu řekl, nač by as přišla nová střecha. Ale když tesař vše důkladně prohledl a trámy proklepal, pravil s potupným úsměvem a hlasem, jímž prochvívala neomylnost vesnického velemistra:

„Milý sousede, správa není možna; kryt je tak prohnilý, že musil by býti nahražen novým, a kdyby přišel nový kryt, neunese ho chalupa. Lepte to, jak dlouho budete moci, ale dejte pozor, abyste do chalupy nekopl, sice spadne se vším všudy.“ Na to změřil celou chalupu ještě jednou znaleckým zrakem svým, zasmál se hlasitě a odešel, zanechávaje souseda v čirém zoufalství.

Tesaři bylo se snadno smáti, ale co počne ubohý Červený, až mu ten baráček jednou spadne? A konečně, což je o něj. On se protluče všelijak; v letě prospí se leckdes a v zimě nalezne také dobré lidi. Ale Liduška! Co ona, ten ubohý mrzáček? Dokud on je živ a zdráv, ještě nebude tak zle, ale jednou až zavře oči?

Slzy mu vstoupily do očí, když tesař odešel. „Mé ubohé dítě,“ šeptal, „jak mu bude, když nebude míti ani místečka, kam by hlavu položilo!“

Celá ves se smála Červenému, že „zůstal doma, když pánbůh rozum rozdával“, ale nikomu nenapadlo říci, že šel několikráte, když rozdával pánbůh srdce. Kde měl také rozum vzíti?! Otec pil kořalku a matka nemohouc nešťastnou vášeň jeho zmoci, chytla se kořalky také. Pak srávali se rodiče a na hocha ani nevzpomněli. Zpočátku pásal husy, které matka hodlala prodati ve městě, jež však otec pravidelně odnesl do kořalny na dluh a na další čekání; pak pásal sousedům krávy a když trochu sesílil, musil pracovati na poli, začež otec bral mzdu.

Do školy nikdy nechodil a s vesnickými dětmi mnoho neměl, neboť kdykoliv mezi ně zabloudil, doznal jen ústrků, ran a výsměchu. „Ty mizero — ty hlupáku“ — byly obyčejné výrazy, jimiž objevení se jeho vždy vítali.

Rostl jako ten stromek v lese, až šel k odvodu. Šel beze strachu a vším právem. Nalezli na něm celý rejstřík chyb a poslali jej domů s poznámkou, že vícekráte přijíti nemusí.

Záviděl mu to mnohý, jejž do vojenského kabátce vstrčili, ale měl z toho nový smích. „U Červených není po ničem nic,“ smáli se. „Chalupa nestojí za nic, staří také ne a kluk teprve ne.“

Neustálé ty ústrky a úštipky vzbudily v ubohém hochu hlubokou trpkost. Nic jej netěšilo. Musil hleděti na to, jak rodiče stále scházejí, pravil sám k sobě, že také není k ničemu, a ten barák byl na spadnutí. Tázal se někdy sama sebe, proč je vlastně na světě? Či proto, aby byl stále jen cílem surových žertů a šprýmů? Necítil se dosti silným, aby se šprýmům a žertům těm opřel. Šel jim raději z cesty, vyhledával samotu a zanevřel na celý svět.

Na celý? Ne. Někoho nalezl přece, komu byl dobrým, ano velmi dobrým. U Bednářů, ve velkém onom statku na počátku vsi, měli děvečku, mladé to stvoření, které zakoušelo asi tak jako on. Byla sirotkem. Matka sloužila u Bednářů, když jí dala život, a Bednářka, dobrá to žena, dovolila jí, aby nemanželské dítko své směla podržeti u sebe. Spávalo v chlívě; když matka pracovala v domě, leželo na lehounké peřince vedle domácího psa, jenž byl nejlepším jeho a jediným přítelem, a musela-li matka na pole, položila je pod strom. Tak rostlo jako divočina. Když naučilo se běhati, dali mu husy pod ochranu, později honilo krávy na pastvu, a když sesílilo, stalo se po matce, která zatím byla zemřela, také děvečkou.

Trpký to život nemanželského dítěte na vsi! Každý myslí, že má právo kopnouti takového ubohého tvora a nejsurovější nadávky hrnou se takřka lidem z úst.

A Lidka byla tak dobra, tak přítulna! Jak táhlo ji to k lidem, jak ráda by byla přilnula k někomu. Ale kdož by byl chtěl se spřáteliti s tvorem bez otce? Plakala, když viděla, jak ji každý odkopává, a kopali ji tím více. Ani ty slze jí nepřály.

V slzách ji nalezl Červený několikráte na trávě, a brzy se smluvili. Neštěstí rodí nejupřímnější přátelství — brzy nebylo lepších přátel nad oba ty vyvrhely vesnické společnosti.

Ale zle pochodil hoch, když starý Červený o tom zvěděl. „Snad bys nám nepřivedl toho —“ láteřil. „Kosti ti přelámu, nepřivedeš-li si holku s ňákým stem.“

Slova ta přivedla jej vlastně teprv k vědomí. Poznal rázem, že má Lidku rád. A již si také umínil, že si nevezme jinou nežli Lidku.

Arci snadné umiňování, řekne mnohý, když by jej snad jiná nechtěla.

Vyhledal ji a řekl jí to upřímně. Padla mu okolo krku a vyplakala se mu na prsou. Pak mu se zářícíma očima slíbila, že bude na něj čekati, až třeba do soudného dne.

A čekání to bylo kratší nežli se oba nadáli. Jednoho dne přiběhli lidé do chalupy s pokřikem, že starý Červený leží pod mostem bez života. Spadl, jsa spit, s mostu a zabil se. Pochovali jej, a nežli zazelenal se na rovu jeho druhý trávník, kladl Červený matku po jeho bok. Kořalka ji usmrtila. Dříve pila ze zoufalství a později ze zvyku, až ji to přemohlo.

Syn byl nyní úplně svoboden, a čtvrt roku na to uvedl Lidku pod chatrnou střechu svou. Přinesla si celý majetek svůj v uzlíku, a malý zlatý křížek na krku byl jejím největším skvostem; ale uzlík držela pracovitá ruka, a to stálo za víc, nežli kdyby byla přinesla v líné ruce spořitelní knížku.

Nebylo ve vsi šťastnějších, spokojenějších a pracovitějších lidí. Od rána do noci byli oba na nohou a kde byla jaká práce, byli oni při ní první.

Ale nic na světě není tak nestálé jako štěstí. Rodinná událost, na kterou těšili se oba a zejmena Lidka nesmírně, zničila rázem štěstí to. Když ozval se v bídné světničce první dětský pláč, zavřela matka navždy oči své.

Mladý vdovec byl zoufalý. Myslíval kdysi, že nemůže býti nešťastnějším. Nyní viděl, co to vlastně, býti nešťastným.

Chvějící se rukou zatlačil nebožce oči a pojal křičící děcko v náruč svou.

Nevěděl ani, jak je má držeti. Přitiskl je k sobě a dýchal na ně. A ku podivu. Dítko se utišilo a usnulo.

Červený snesl nyní na dítko své veškerou lásku, kteréž jen srdce jeho schopno bylo. Pracoval pouze tolik, aby neumřel s dítětem hlady, a ostatní čas věnoval jemu. A zase se mu smáli. „Nevidáno,“ říkali, „toť je caviků, jako by to byla princezka.“

Ale Červený toho nedbal. Krmil je, pral na ně sám sporé to prádélko, jež mu nebožka připravila a byl blažen a šťasten, když se děcko na něj usmálo.

Liduška prospívala přese vši nedostatečnou tu péči drsné mužské ruky. Byla dítětem velice živým a skotačila, že ji mnohdy otec sotva na ruce udržeti mohl.

Avšak neštěstí jako by se Červenému na paty bylo připjalo. Jednoho dne položil děcko na stůl a zahrával s ním, chytaje nožky jeho svými ústy. Děcko se hlasitě smálo a tím hlasitěji, když otci se zdařilo nožku zachytiti.

Konečně to děcko omrzelo. Rozhlíželo se chvíli a oči jeho utkvěly náhle na almárce, kdež stála jediná jeho hračka, dřevěná to, červeně natřená panenka. Nemělo ji delší čas v rukou a vztáhlo po ní ručky. Ochotně měl se otec k tomu, aby jí hračku podal, avšak sotva že od stolu odstoupil, nahnulo se děcko tak, že v nejbližším okamžiku musilo spadnouti se stolu. S výkřikem přiskočil Červený a zachytil je na samém kraji stolu. Ale zachytil je velmi nešťastně. Popadl, zač popadnouti mohl: za pravou nožičku — avšak v okamžiku tom cítil, že něco luplo, a v tom již počalo děcko bolestně plakati.

Od okamžiku toho stala se s dítětem velká změna. Dřívější smích jeho zmizel, a pláč byl nyní stálým hostem v bídné chatě Červeného, pláč to, jenž stahoval mu tím více srdce, poněvadž musil hledati příčinu jeho jedině v sobě. Děcko v kyčli opuchlo, a nadarmo hledal nešťastný otec pomoci v lékárně, u báby a u rozličných sousedek. Bolest sice po delší době ustala, otok splaskl, avšak Červený došel poznání, že dítko jeho jest navždy mrzákem.

Ubohá Liduška! Dříve jsouc plná života, běhávala jako čamrda, a nyní táhla pravou nožku s namaháním za sebou. Tělíčko bylo kosť a kůže a obličej tak bleďoučký a smutný, že to otci mohlo srdce utrhnouti.

A zase z toho nové úsměšky. „Mrzák,“ pravívali velcí; „to ještě scházelo. Takovému hlupáku by neměl pánbůh ani dětí popřát.“ A děti se Lidce smály, že má hloupého tátu, chalupu roztrhanou a jednu nohu kratší.

Kdekoliv objevilo se ubohé děcko, zaslechlo tyto výsměšky. S počátku plakávalo a bránívalo se. „Tatínek není hloupý, chalupa je již opravena a ta kratší nožka mi neškodí, jen když mohu chodit,“ avšak tím horší byly pak útoky. Zvykla jim ponenáhlu tak, že si jich takřka ani nevšímala. Tatínka měla ráda a ta kratší nožka jí opravdu neškodila; běhala s ní zcela dobře. Jen ta chalupa ji mrzívala.

„Tatínku, proč nemáme takovou chalupu jako u Bednářů?“ tázávala se. A když tatínek jí vysvětloval, že proto, poněvadž je tak chudý, tu dala se častokráte do pláče. „Jak to musí být krásné, míti krásnou chalupu,“ volávala. „Však by se nám pak ty ošklivé děti nesmály! Bednářů Toník je hrbatý, a nikdo si toho nevšimne.“

Řeči takové bodaly ubohého otce do srdce, jako žhavé šípy. Ano, ano, svatá pravda, kdyby měl spořádanou chalupu, nikdo by si na něj netroufal; a jak pokojně by pak spal! O Lidušku by bylo postaráno na vždy.

Děcko bylo větší a Červený nebyl více tak vázán na domov. Ráno časně opatřil je vším. Dal mu žejdlík teplého mléka, jež kupoval u sousedky, k tomu kus chleba, na poledne určil jí druhý kus, a pro večer třetí. Pak spěchal do práce a pracoval do západu slunce.

Ale špatně se mu ty peníze scházely. Koupil chleba, na neděli trochu mouky na knedlík, sem tam nějaký ten hadřík a bylo skoro po výdělku. A když měl několik zlatých pohromadě, přišla zima, kdy bylo výdělku po skrovnu, a ta strávila skoro vše.

Viděl, že nadarmo se dře, že nadarmo se namahá, že nezdaří se mu nikdy, aby opatřil své Lidušce pořádný barák z pálených cihel s taškovou střechou.

Ale přece to zůstalo jeho zamilovaným ano jediným snem — co pravím snem — utkvělou myšlenkou. — —

Zamyšleně seděl u spícího děcka a hleděl na jeho vyzáblou tvářinku, jež ve svitu měsíčných paprsků zdála se mu bledší nežli jindy. „Ubožátko!“ vzdychal, „jak ti bude, až zde jednou nebudu, kam ulehneš, kdo bude u tebe bdíti?“

Bylo mu skoro do pláče. Vzpomněl nebožky, a slzy kanuly mu přes tváře. „Proč ta mi aspoň nezůstala?“ vzdychal. „Měla bys dva, kteří by se o tebe starali, a ona uměla se starat. Kdyby byla zůstala, možná, že bys ležela dnes v lepším.“

Utřel slzy, a opatrně shrnul spícímu dítěti s čela vlásky, jež jí tam spadly. V tom přelétl bledou tvář slabý úsměv, „—s červenými květy“ šeptala ústa, a úsměv stal se blaženým.

„Dostaneš je, děťátko,“ šeptal otec. A jakoby se byl náhle rozpomenul, jal se na prstech počítati, co byl za pět dní klopotné práce vydělal a co dorazí ještě zítra. Pak polohlasně pronášel, čeho bude potřebí na živobytí až do druhé budoucí soboty, a radostí div nevýsknul

Byl tak pilným po celý týden, že mohl počítati na přebytek dvou zlatých. —

„Liduško,“ pravil tiše k spícímu dítěti, „to budou šaty! Viděl jsem ve městě již celé hotové viset nade krámem — s pertlemi a s fábory. Takové dostaneš — jak živa jsi podobných neviděla.“

A v návalu svého štěstí hladil jí bledou, usmívající se tvář.

Pojednou však sebou trhl. Zdálo se mu, že slyší zvuk poplašního zvonce. Vyskočil a naslouchal, přiloživ ruku k uchu. Ano, neklamal se — byl to poplašní zvon.

V okamžiku vyběhl ze světnice, a jediný pohled na oblohu jej poučil o příčině poplachu. Nebe bylo do ruda zbarveno a se všech stran sbíhali se lidé.

„Můj bože, hoří!“ zvolal Červený uleknut. Spěchal na silnici, aby poznal, kde hoří, a oddychnul si spokojeně. Hořelo u Tomášků — u baráčníka to aspoň tři sta kroků vzdáleného.

„Buď bohu chvála,“ vzdychl Červený, „že to tak daleko. Ubohý Tomášek bude žebrákem.“

V tom vzpomenul však děcka, a vrátil se kvapně do světnice. Sotva že vstoupil, slyšel již jeho úzkostlivé volání.

„Tatínku, tatínku, kde jste?“

„Zde, děťátko!“

„Ó jak jsem se bála — proč pak zvoní v noci?“

„Hoří u Tomášků.“

„Hoří!“ zděsilo se dítě, a chvějíc se tulilo se k otci, jenž je byl v náruč pojal. „O jak se bojím ohně, tatínku.“

„Neboj se, neboj,“ těšil je otec. „Sem to nepřijde.“

„Tatínku, zůstanete u mne?“ tázalo se ustrašené děcko.

„Chtěl jsem tam ku pomoci,“ odvětil otec, „nu ale když se bojíš, zůstanu.“

A dítko objalo jej pevně okolo krku.

„Pojď, půjdeme na silnici, abychom viděli, nešíří-li se oheň.“

„Ach tatínku, já se tak bojím ohně.“

„Dětino, dokud jsem u tebe, nemusíš se báti.“

A maje děcko na ruce, vyšel na silnici.

Dítě se chvělo na celém těle, když spatřilo zář, a když vidělo, jak chvílemi vyskakují plameny do výše.

„To sesula se bezpochyby střecha,“ vysvětloval otec, „nebo spadl strop.“

„A nepřijde to k nám, tatínku?“ tázalo se děcko.

„Neboj se, nepřijde.“

Dlouho stál Červený s Lidkou na silnici a znenáhla upokojovalo se dítko. Plameny mohutněly, ale pojednou ochábly, a pouze tmavý kouř, nejspodněji jen rudě ozářený, vystupoval k nebesům. Bylоť patrno, že oheň schvátil, co schvátiti mohl a že ponenáhlu dodělává.

S vytřeštěným zrakem hleděla na divadlo to Liduška. Ale když záře byla stále menší, sklonila pojednou hlavinku na otcovo rámě, a nežli se tento nadál, usnula.

Chvíli ještě hleděl Červený na valící se kouř, pak vrátil se zvolna do světnice, a uloživ dítko na lože, usedl k němu. Ob čas vyšel ven, aby se přesvědčil, co oheň dělá, a když krátce po půl noci kouř již jen slabě vystupoval, ulehl k Lidušce. Ale dlouho nemohl usnouti. Litoval Tomáška, že potkalo jej takové neštěstí.

Teprve k ránu usnul.

III.

V neděli na to časně z rána ubíral se Červený do města, aby koupil Lidušce slíbené bílé šaty s červenými květy. Liduška doprovodila jej s blaženým úsměvem až na silnici, a hleděla za ním, pokud jej spatřiti mohla.

Červený musil minouti spáleniště. Spatřil jen holé, valně porouchané, očazené zdi, kteréž byl viděl již včera, když šel do práce a z práce, stranou několik zuhelnatělých trámů, a opodál pod rychle srobenou, slaměnou stříškou rodinu Tomáškovu, sestávající z několika malých dětí.

Tomášek s dýmkou v ústech obcházel spáleniště.

„I pozdrav vás pánbůh, nešťastný sousede," zvolal Červený soucitně, ruku mu podávaje. „Bože, jaké to neštěstí! Jen holé zdi!"

„Dejžto pánbůh," děkoval Tomášek usmívavě. „Ještě ty měl čert vzít!"

Červený nechtěl věřiti svému sluchu. Napadlo mu, že snad neštěstí nenadále pomátlo Tomáškovi rozum.

„Tak, to byste tomu dal!" odvětil udiven.

Tomášek usmíval se zase. „Aspoň bych byl stavěl z gruntu," odvětil. „Zaplať pánbůh, že jsem se jednou té barabiny zbavil. Vždyť platím již tři leta asekuraci."

„Rány Kristovy!" zvolal Červený. „Naposledy jste rád, že jste vyhořel."

„Bodejť bych nebyl!" smál se Tomášek. „Vždyť tomu mému baráku nescházelo mnoho do vašeho. Teď přijede komisař, odhadne mi škodu a za 14 dní bude tolik stoviček v téhle kapse, že vystavím barák, jaký naše ves ještě neviděla. Hehehe, Červený, však by vám nějaký ten ohníček také neškodil — to jest, kdybyste byl dobře pojištěn."

Červený naslouchal jako omámem. „Svatá pravda," kýval hlavou, „svatá pravda." A dav Tomáškovi s bohem, ubíral se dále. Ale podivno, kdežto dříve kráčel s hlavou vztyčenou a s tváří usmívavou, sklesla mu najednou hlava na prsa. Zapomněl úplně, proč kráčí vlastně do města, a myšlenky točily se výhradně okolo Tomáška a jeho spáleniště.

„Nějaký ten ohníček by mi neškodil, kdybych byl pojištěn," pravil chvílemi sám k sobě. „Nějaký ten ohníček!" A pojednou vyvstal mu na čele studený pot.

Sejmul čepici, a setřel pot holou rukou. „Nějaký ten ohníček," šeptal zase — ale náhle se zastavil. „Ne ne, Liduška se tak bojí ohně. Ne, ne, raděj tu starou barabinu."

A vztýčil opět hlavu a zrychlil krok. Ale brzy jej zas uvolnil. Byloť mu náhle, jako by se mu bylo v hlavě rozbřesklo. Tomášek naznačil mu jedinou cestu, která vedla k dosažení nového, pěkného baráku.

Umínil si, že se vyptá v městě, jak je to s tou asekurací. Můj bože, kdyby se pojistil a barák mu pak vyhořel — a co je snadnější na venkově nad oheň?

Nešlo mu to více z hlavy, tak že zapomněl skoro, proč vlastně šel do města. Teprve když po půldruhé hodině dostihl prvních domů, zastavil se mimovolně před krámem, nad nímž houpal se celý oblak dětských šatiček a zástěrek.

Nyní teprve napadla mu Lidunka. Zahleděl se na šatičky a ty hloubavé myšlenky o baráku opustily jej rázem. Prohlížel jedny po druhých, až utkvěly oči jeho na jedněch, které zdály se mu pro Lidunku jako dělány. Byly bílé s červenými květy, a nahoře a dole višity červenými pertlemi. Prohlížel je se všech stran, a viděl v duchu již Lidunku v nich.

Stál před krámem neohlížeje se v pravo v levo a mohl na nich oči nechat. „Bože ty jsou," šeptal; „ta by měla chudinka radost. Jen nebudou-li příliš drahé." Popošel a zase se vrátil.

V tom počali vyzváněti na ranní. Ještě jednou na ně pohlédl, a běžel do kostela. Ale ta dnešní jeho pobožnost nestála za mnoho. Myslil neustále na šatičky a jen chvílemi kmitlo se mu mozkem spáleniště Tomáškovo. Ale Liduška zvítězila. Pojednou se ho zmocnil strach, aby někdo šatičky zatím nekoupil. Jak nedočkavě hleděl nyní na velebníčka, kdy asi mši ukončí, a sotva že obracel se k zákristii, letěl Červený již z kostela.

Napnutě pátral z daleka, visí-li šatičky na svém místě. Oddechl si — visely tam posud. Před krámem zastavil, zahleděl se na ně zase, a pak vešel. Tázal se, co stojí, a nemálo se ulekl, když slyšel, že 2 zl. 50 kr.

„Takhle 1 zl 50 kr.," smlouval Červený.

„No víte, pantáto, že jste to vy," odvětil obchodník, jenž Červeného viděl ve svém živobytí poprvé, „že jste to vy, dám vám je za 2 zl. Ale s těch nepůjde pak ani krejcar."

Červený vyňal dva zlaťáky a položil je na stůl. V okamžiku sňal obchodník šatičky, vyložil mu všechny jich krásy a zabalil je do velkého papíru.

Červený vyjednal si ještě, že je smí vrátiti, nebudou-li se hodit, vzal pak opatrně balíček pod rameno, a spěchal domů, zapomenuv úplně, že chtěl se zeptati na asekurací.

Pospíchal co nejvíce mohl, a maloval si v duchu, jakou bude míti Liduška radost, a jak jí budou šatičky asi slušet. Nohy mu sotva stačily — konečně byl ve vsi. Když kráčel okolo spáleniště Tomáškova, otřáslo to jím — teprve teď si vzpomněl, že chtěl se vyptati na to pojištění. Ale nemohl se oddati myšlenkám těm na dlouho, neboť sotva že obrátil své zraky k domovu, spatřil, že Lidunka přichází mu zvolna vstříc.

„Tatínku, nesete?" zvolala z daleka.

Červený vyzdvihl balíček a ukazoval jí ho. „Tady jsou," volal, „bílé s červenými květy."

Liduška stanula. Když otec k ní přiběhl, spozoroval, že drží ruku na srdéčku. Viděl, jak prudce zvedají se jí prsa, jak napnutě hledí oči na balíček, jak chvěje se hůlka v levici.

Rozevřel kvapně balíček a vytáhnuv šatičky vyzdvihl je do výše.

„No, Lidunko,“ tázal se s blaženým úsměvem, „jak se ti líbí?“

A ubohé děcko nebylo schopno slova. Hltalo je očima a rty jeho se chvěly. Tolik krásy posud nevidělo na žádném dítěti ve vsi a za ves posud nepřišlo. Po chvíli sáhlo na ně, zašeptalo něco, čemu otec nerozuměl, a zase na ně hledělo, jako by se jich bálo.

„No, ber přece, Lidunko!“ povzbuzoval ji otec, „vždyť jsou tvé.“

Lidunka chopila se jich kvapně a přitiskla je křečovitě k sobě.

„To je krása,“ vynutila posléze ze sebe.

„Ty ti budou slušet,“ usmíval se otec. A aby se o tom brzy přesvědčil, vzal polozmámenou dcerušku na ruku a spěchal s ní do baráku. —

IV.

Nebylo v celém království českém šťastnějšího dítěte nad Lidušku. Když ji otec neobratnýma rukama do nových šatiček oblékl, rozběhla se, pokud jí nožky stačily, k nedaleké kaluži, kdež koupávaly se kachny a nahnula se nad hladinu. Zadívala se na svůj obraz a blažený úsměv přelétl bledou tvář. „To je krása, tatínku, to je krása!“ opakovala jako omámená.

Dlouho hleděla do hladiny. Pojednou se obrátila. „Tatínku,“ pravila, „pojďte, půjdu se ukázat mamince. Mám nové botky a půjčíte mi ten šáteček na hlavu, který mi zanechala — pojďte!“

A Červený, maje co dělati, aby se slzí zdržel, šel s ní do chalupy, vyňal ze staré almary šátek pečlivě zaobalený, přivázal ho Lidce okolo hlavy a kráčel s ní na hřbitov. U nepatrného křížku stanuli.

„Tatínku, zdali pak mne maminka vidí?“ tázalo se dítě.

„Vidí, drahoušku, vidí,“ odpovídal otec a utíral oči. „A jakou má chudák radost!“

„Řekněte mamince, že k ní přijdu v těch šatičkách každou neděli,“ pokračovalo děcko pyšně.

„Ona tě slyší, ale nezapomeň se pomodlit.“ Lidunka prostřela si šátek, klekla a modlila se. Pak vrátili se oba domů.

Liduška svlékla šatičky a pověsila je do almary. Ale kolikrát za den šla se na ně podívat. Nejmilejší sen její byl vyplněn — myslila, že se jí nevyrovná nikdo ve vsi.

Dlouho nemohla usnouti a když usnula, zdálo se jí, že ji maminka obléká do šatiček a že nemůže se jí dost vynadivit. —

Červený byl tak zaujat štěstím své Lidušky, že nemyslil na nic než-li na ni. Ale když večer usnula a ticho zavládlo v chalupě, ticho ničím nerušené, tu vrátily se myšlenky jeho rázem k sousedu Tomáškovi.

Jest to zvláštní, že zamyslivše se mnohdy, otřeseme se pojednou. Myšlenka, jež po delší dobu nás zabírá, objeví se náhle před duševním zrakem naším v také síle, že počne nám býti z ní až úzko.

Tak bylo Červenému! Mráz mu přejel přes záda, když slyšel pojednou v duchu slova Tomáškova. „Však by ti nějaký ten ohníček také neškodil!“

A přece opakoval si rád slova ta. Jakým jiným spůsobem mohl by dojíti nového baráku? Aby si na něj uspořil, toť nemožné. Aby mu ho někdo vystavěl zadarmo, toť pravdě nepodobno. Ano, ano, ohníček by to spravil. Jenom, jak je to asi s tou asekurací.

Dlouho přemítal, a dlouho neusínal, když se konečně k Lidce uložil. A kdykoliv se v noci probudil, vždy byla jeho první myšlenkou ta asekurace.

Časně z rána byl na nohou a odměřiv Lidušce stravu na celý den, spěchal zase na řepu. A při té pilné práci, při tom počítání, kolik asi zase vydělá, zapomněl opět Tomáška a jeho ohně zúplna. Až kdys asi třetího dne se vracel okolo Tomáška domů, a spatřil jej vesele se usmívajícího uprostřed několika sousedů, zastavil mimovolně.

Zvědavostí puzen přistoupil blíže a tázal se, co se děje.

„Šest stovek mně vypočetl,“ smál se Tomášek, „to bude barák, co?“

Červenému šla hlava kolem.

„Šest stovek?“ opakoval. „A co jste platil ročně?“

„Hehehe, devět zlatých ročně,“ smál se Tomášek. „To se vyplatí?“

Červený potácel se takořka domů. Nemyslil na nic, než-li na těch šest stovek, jež koupil Tomášek za 9 zl. ročně. A což teprve, když několik dnů na to Tomášek počal svážeti kámen a cihly, když na spáleniště slétlo se hejno zedníků a nemnoho dnů na to holé ty zdi jako zázrakem měnily se v pěkný a prostorný domek, na nějž brzy na to sdělali tesaři krásný krov, kterýž záhy byl pokryt červenými jako krev taškami? Červený hleděl na to čarování jako omámen. Rostlo to zrovna ze země — inu když jsou peníze, jde ledacos.

Červený myslil nyní na nový domek Tomáškův ve dne v noci. Úzkostlivě odpočítával nyní každé soboty vydělané peníze, a když měl konečně po namahání skutečně děsném a rozpočtu potřeb na živobytí co nejopatrnějším devět zlatých pohromadě, spěchal do města ke kupci, jenž vedl asekuraci. Vešel všecek zaražen, ale kupec mu záhy dodal odvahy. —

„No to vám chválím, pantáto,“ pravil, „že jste se k tomu odhodlal. Však je každý proti sobě, kdo to neudělá. Ročně těch několik zlatých, co je to? Nic! Ale za to můžete pokojně spát. Ať vám to shoří — vystavíte si palác, že ani princ Šmůdy takového neměl “

Jak se Červenému ulehčilo při přívětivých těch slovech obchodníkových! Vysázel devět zlatých na stůl, dostal potvrzení a obchodník jej vyzval, aby nejdéle v osmi dnech přišel si pro polici.

Červený nemohl se příští neděle ani dočkati. Přišel ke kupci a obdržel veliký potištěný arch, v jehož čele skvěl se velký orel. Zahlédl tam jen cifru: „600 zl.,“ a hlava mu šla kolem. Když vyšel za město, počal čísti.

Červený nebyl valný čtenář. Proto mu to šlo pomalu. Ale nežli přišel domů, přečetl to přece až do posledního paragrafu. A když dočetl, oddechl si. „Teď ať si hoří,“ pravil sám k sobě a usmál se mimovolně.

Doma uschoval polici do skříně a čekal — kdy bude hořet.

Tomášek dostavěl zatím svůj domek, na nějž byla radost se podívat. Byl celý ohozen, okolo zahrady táhl se nový plot, ve dveřích pak stál Tomášek a smál se na celé kolo.

Jednoho dne — už se řepy dobývaly — spěchal Červený jako obyčejně z pole. Ale když proplétal se houfem ostatních dělníků, zaslechl pojednou slova, jež stavila náhle jeho krok. Mluvilo se o Tomáškovi a o jeho chalupě.

„Ten si to ňák vyšňořil,“ pravil jeden.

„To je domek!“ souhlasil druhý; „do toho může nejstarší přiženit aspoň pět set.“

„Ale dobře si to narafičil,“ smál se třetí; „vždyť už vrabci ve vsi štěbetají, jak ten oheň vypukl.“ A celý houf spustil hlasitý smích. —

Červený přiblížil se k řečníkovi. „A co štěbetají vrabci?“ tázal se.

Oslovený pohledl nejprve na Červeného. Ale když viděl, jak poctivě hledí na něj jeho upřímné oči, spustil znovu smích a zašeptal: „Inu říkají, že zapálil si barák sám.“

Červený sebou trhl, jakoby jej byl had uštknul. Pohledl pátravě na mluvícího — pak obrátil se k domovu a předběhl záhy celý houfec.

V hlavě mu vířilo. „On sám že si zapálil?“ opakoval si neustále. „A nebojí se božího trestu?“ Zachvěl se několikráte a ubíhal domů, jako by jej štvali neviditelné mocnosti.

Dnes nezamhouřil ani oka. Nešlo mu z mysli, jak to možné, aby poctivý člověk zapálil sám svůj barák; ale když k ránu usínal, nezdálo se mu to více tak nemožným a nepřirozeným.

A zase minul týden, týden to, v němž neměl Červený jiných myšlenek, nežli ty, jež vyvolalo v něm ono sdělení. A když týden se skončil, přišel Červený konečně k náhledu, že Tomášek, jestli že to učinil, jednal zcela dobře. Těm pánům to neuškodilo a jemu to pomohlo.

Avšak jakých duševních bojů to stálo ubohého Červeného, než-li náhledu toho došel!

V.

Myšlenky Červeného byly tak zaujaty nadějí na nový barák, že nemyslil takořka na nic jiného. Když, odcházeje ráno do práce, kladl Lidušce na srdce, aby byla co možná nejvíce venku, a aby zejmena, kdyby snad — pánbůh nedopouštěj — oheň vypukl, nechala všechno ležeti a hned utekla daleko do vsi, pohledl vždy na barák, jako by chtěl říci: „Ó kéž nespatřím tě více!“ Když pracoval na poli, ohlížel se často ke vsi, nevidí-li vystupovati kouř. Když vracel se z pole, zíral žádostivě k svému baráku, nevyšlehne-li z něho náhle oheň, a když v neděli odpoledne sedával doma, vyňal obyčejně pojistku a četl ji opět a opět.

Ale marné byly všechny naděje Červeného na oheň. Bylo již po žních, už i řepy byly z větší části v cukrovaru a od Krkonoš jal se znenáhla foukati větřík, jenž stával se čím dále studenějším. Netrvalo to dlouho a Krakonoš začal foukati do opravdy. Dvéře, dřív do kořán otevřené, zavírány pečlivě, děti, jež honívaly se jindy až do noci před chalupou, zalézaly na pec, a den se krátil tak, že po páté byl již soumrak.

Liduška nevítala valně blížící se zimu. Před barákem jí bylo přece veseleji. Viděla jiné děti, slyšela husy a kachny štěbetat, ptactvo zpívati, a to nebe se tak přívětivě usmívalo. Ale uvnitř těch holých zdí bylo jí samotné až úzko. A nejen to. Když foukal vítr, foukal celým stavením, a když započaly plískanice, tu nejednou se stalo, že prorazil dešť strop tak, že musil Červený odstavovat postel ode zdi, aby do ní nenateklo.

O jak to svíralo Červenému srdce, když vrátiv se z panských stodol, kdež u stroje mlátícího pomáhal, slyšel Liduščin nářek a viděl spůsobenou škodu! Marné bylo vše ucpávání a spravování; tu nepomohlo nic více nežli — oheň.

A oheň se neukazoval. Na všech stranách hořívalo, jen zde hořet nechtělo. Kolikráte v noci vyskočil Červený z postele a vyběhl před stavení. Zdálo se mu, že hoří. Ale vždy vrátil se sklamán. Buď byla tma na všech stranách aneb viděl na dalekém obzoru zář, která však pomoci mu nemohla.

Jednoho dne k večeru nastala pojednou vichřice, kteráž zmohutněla za krátko tak, že myslil Červený, že nastal soudný den. Stromy ohýbaly se jako proutky a chalupa otřásala se při každém novém záchvatu do základů.

A tím hůře bylo, poněvadž nastala temná noc, v níž kvílel ten studený vítr tak podivným, ječivým spůsobem, že až mráz přes záda přecházel.

Liduška byla strachy polo bez sebe. Tulila se úzkostlivě k otci, jenž nebyl s to ji utišiti. Kdykoliv opřela se vichřice o chalupu, třásla se Liduška vždy jako list.

Červený zaobalil ji do peřiny a seděl u ní na posteli. Poznamenal se vždy křížem a čekal neustále, kdy barák se sesype a jej i s dítětem ve svých troskách pochová. Objal Lidušku pravicí, jakoby chrániti ji chtěl před úrazem, a čekal úzkostlivě, co nejbližší okamžik přinese.

Vichřice nabývala nových a nových sil, až okolo půlnoci dosáhla vrcholu své moci. A tu pojednou, v tom vířivém jekotu rozbouřených sil přírodních zaslechl Červený jakési podivné praskání. Uleknut napjal sluch, avšak pojednou nastal nad hlavou jeho ohlušující rachot a v nejbližším okamžiku zavzněla strašná rána, jako když dopadá něco těžce k zemi.

Chtěl vyskočiti a podívat se ven co se stalo; avšak vyděšená Liduška jej pro boha prosila, aby ji neopouštěl. A v tom již jako by vítr byl vyčerpal síly své. Bouření pojednou přestalo, chvíli bylo ticho, a pak nastal náhle liják, jenž takým hukotem dopadal k zemi, že zdálo se, jakoby mračna se byla protrhla.

Červený si mimovolně oddychnul, avšak pojednou zmocnilo se ho leknutí ještě větší. V málo okamžicích pozoroval totiž při slabém kmitu lampičky, jíž nebyl dosud shasil, že objevila se nad postelí ve stropě velká, vlhká skvrna a v témž okamžiku téměř slyšel již, jak srčí voda po zdi.

Odstavil rychle postel a přistavil ku zdi škopek. Ale zachytil do něho vody málo. Voda tekla po zdi, za chvilku připojil se k prvnímu praménku druhý a třetí a v málo minutách byla na nedlážděné podlaze ohromná louž.

Nezbývalo nyní, nežli chopiti se hadrů, přitékající vodu vytírati, a hadry do škopku ždímati. Liduška musila také pomahat. Třásla se zimou a slzy jí tekly po tvářích. Ale nebylo pomoci. Teprve k ránu přestal dešť a pak teprv mohl Červený v práci ustati.

Chopil nyní na smrt ztrmácené dítě, strhl s něho rychle mokrou sukýnku, zaobalil je do velkého šátku, přikryl peřinou a sám zimou se chvěje, konejšil Lidušku tak dlouho, až usnula.

Pak uložil ji opatrně na postel, shodil se sebe promočené šaty, oblékl sváteční a ulehl k dítěti. Ale nadarmo čekal spánek. V mozku vířily mu nejděsnější myšlénky: barák byl nyní polosbořen — a zima na krku.

Sotva že objevil se na východě první záchvěv vycházejícího slunce, vyběhl ven. Ale jak mu bylo, když spatřil v pološeru, že vítr odnesl půl střechy a shodil kus komína! Vrátil se všecek zoufalý. Co počne nyní s Liduškou? Několik takových dešťů ještě a spadne strop. Kde nalezne pak Lidka ochrany před zimou?

Ó proč místo vichřice nepřišla bouře a proč na místě lijáku neobjevil se blesk, jenž by byl chalupu zapálil? Nyní musil buď barák opustiti a odstěhovati se do podruží, aneb — —

Červený netroufal si domysliti a přece vracely se myšlénky jeho tvrdošíjně k tomu „aneb“. — Vedle něho leželo to ubohé děcko, nad ním polozbořený barák — což aby — — ne ne! — —

Ale co počne dále?

Červenému vyvstal na čele studený pot. Lampička posud hořela. Jediné vztáhnutí ruky a bylo by jemu i jeho dítěti pomoženo. Úzkostlivě pohlédl na dítě, jež tiše dřímalo, a mimovolně vztáhl ruku po lampičce. Utrhl, jako kdyby had jej byl uštknul, ale po chvíli vracela se ruka k lampičce zas.

Vstal, ale musel se zachytiti pelesti, aby neklesl. Pohledl zase na Lidušku, pak zabloudily oči k okénku, nepozoruje-li ho někdo, a již chopil se křečovitě lampičky.

Vrávoravým krokem blížil se ku dveřím — již chtěl je otevříti, ale ruka mu klesla. Obrátil se zpět k Lidušce, a hrůza bylo na něj se podívat. Plné světlo lampičky padalo na jeho tvář a ta byla ssinalá, oči vystouplé z důlků, na čele stál pot a rty se třásly. Chvíli hleděl na Lidušku a jako by mu byl pohled na ni dodal nových sil, obrátil se kvapně, otevřel dvéře a bral se matným krokem, rukou lampičku zakrývaje, do síně, kdež v pozadí v přístěnku za komorou leželo několik otepí slámy. Třesoucí se rukou přidržel lampičku — nejprve vzňalo se několik klasů, ale v nejbližším okamžiku byla sláma již v jednom plameni.

Vztýčil se a pádil zpět do světnice. Chopil spící dítě i s peřinou do náruče a octnul se několika skoky na síni kouřem již naplněné, vyrazil dvéře baráku a ubíhal na silnici.

Průvan, jenž vyražením dveří povstal, roznítil oheň rázem, tak že v několika okamžicích vyšlehl z chalupy plamen. Liduška se zatím probudila. Počala úzkostlivě křičeti a v tom již sbíhali se lidé. Udeřeno na zvon a záhy bylo tu sousedů, kteří sice zevlovali, avšak neměli se k tomu, aby hasili.

Červený hodil peřinu na zem a postavil na ni Lidušku, volaje, aby nehýbala se s místa. Pak vrátil se, naříkaje hlasitě, do chalupy, aby zachránil z nábytku, co bylo by lze zachrániti.

Liduška, jež náhle se probudila, hleděla na oheň jako ohromena. Třásla se na celém těle a nikdo si jí nevšímal. Chtěla volati tatínka, ale nemohla. Pojednou napadly jí její šatičky. „Tatínku! Mé šatičky!“ vyrazila ze sebe zoufale, ale nikdo jí neslyšel, nikdo jí nedbal. Náhle spatřila, že oheň zachvacuje komoru, kde šatičky byly uschovány. Strhla se sebe šátek a nevědouc co činí, spěchala, nikým nepozorována, do chalupy.

Na hašení nebylo pomyšlení. Přitáhli sice obecní (ostatně poškozenou) stříkačku a stříkali, ale marně.

Okénkem vyhazovali mužští kousky chudobného nábytku — ne však dlouho. Polospráchnivělé trámy podlehly záhy ohni a děsná rána, z komory vycházející a oznamující, že sřítil se tam kus stropu, přinutila konečně Červeného a sousedy, aby opustili stavení, z něhož byla, když brzy na to i strop ve světnici se sřítil, jediná hořící hranice.

Červený vypadal hrozně. Šaty byly popáleny a tvář začazena. Když postavil Lidušku na zem, zmocnil se ho pojednou šílený strach. Vrátil se, aby možno-li oheň zase uhasil.

Avšak na to nebylo již pomyšlení. Vynesl tedy několik kousků nábytku a když musil světnici opustiti, napadla mu zase Liduška.

Běžel tam, kam ji byl postavil — můj bože! jaké to leknutí! Nalezl peřinu a šátek, ale po Lidušce ani stopy. Zoufale rozhlížel se a volal: „Lidko, Lidko, kde jsi?“ Tázal se lidí, běžel ke vsi, neviděl-li kdo jeho Lidušku. Nikdo ji neviděl. Chtěl vniknouti do hořícího stavení, ale strhli jej zpět. „Což šílíš?“ volali; „vždyť byla by to jistá smrt!“

Chtěl se jim násilím vyrvati. „Pusťte mne,“ volal, „musím najíti Lidušku!“

„Však bude v bezpečí,“ těšili jej, „zajisté že se jí ujala některá sousedka.

Vytrhl se jim z rukou a pádil ku vsi.

„Probůh, kde je má Liduška?“ volal srdce rvoucím hlasem, „kde je má Lidka?“

Krčili rameny. Nikdo jí nespatřil.

Vrátil se zase k spáleništi. Dřevo a sláma shořely záhy a stříkačka mohla nyní pracovati s větším úspěchem. Brzy se valil ze zříceniny již jen dusný kouř. Červený chtěl zase vrhnouti se do vnitř, ale nemohl — síň byla již pobořena.

Pojednou udeřil se v čelo a vzkřikl děsně. „Probůh, že je v komoře!“ zvolal trhaně. Přiskočil k malému okénku, jež vedlo z polo sbořené komory, ale pro dým nic neviděl. Počal obrovskou silou vylamovati kámen a zapřísahal sousedy, aby mu pomohli, že musí tam Liduška býti.

Smilovali se nad ním a v několika okamžicích byl takový otvor prolomen, že mohl jím do vnitř vniknouti. Přitáhli stříkačku a pustili proud vody do vnitř. Zahnal na okamžik dým a s vytřeštěnýma očima hleděl Červený do vnitř. Náhle vzkřikl strašlivým spůsobem. „Vidím ji — tam je — pomozte — probůh, pomozte!“

A nežli se kdo nadál, octnul se ve vnitř. Chtěli za ním, ale již byl zase zpět. „Mám ji,“ volal, „mám ji — pomoc! pomoc!“

Tiskl malé, nehýbající se tělíčko na prsa a vylezl za pomoci sousedů ven. Byl tak sláb, že klesl, ale dítě nepustil. Upřel na ně zraky své a div, že je očima nepohltil. Vzkřikl opět, avšak tak, že projelo to všem celým tělem, a sklesl pak bez sebe na zemi. Vyrvali z křečovitého objetí jeho polonahé dítě: bylo mrtvé a drželo oběma ručkama polospálené zbytky bílých šatiček s červenými květy.

Když probudil se Červený ze mdlob, a spatřil Lidušku vedle sebe ležeti bez života, vrhl se na ni v neskonalém bolu a líbal i hladil ji, volaje ji nejněžnějšími jmeny. — Nadarmo! Víckráte neotevřela se očka její.

Odnesli ji do umrlčí komory a on nehnul se od ní ve dne v noci. Jen když přišla soudní komise, aby vyšetřila příčinu smrti její, vyšel ven — nemohlť hleděti na to, jak soudní lékař chladnou ocelí otvírá to drahé tělíčko.

A když pochoval je za velkého účastenství občanstva, jež pojednou největší soustrasť s ním a s uhořelým děckem jevilo, tu zdálo se, že bol jeho vyčerpal již úplně všechny jeho síly i slova. Klečel u malého hrobečku jako bez duše, jako bez duše hleděl, jak jeho jedinou radost na tom světě zahrabávají, a jako bez duše klečel tam ještě, když všichni ostatní, plni útrpnosti po něm se ohlížejíce, hřbitov již opustili. — —

Představený oznámil pojišťovně oheň. Dostavil se vyslanec, jenž škodu vyšetřil, a brzo na to přišlo vyzvání, aby Červený vyzdvihl sobě vyšetřenou náhradu pěti set zlatých.

Ale kde byl Červený? Nikdo to nevěděl. Po pohřbu zmizel a objevil se jen občas na hřbitově, kdež klečel po celé hodiny na malém hrobě, jejž neoznačoval žádný křížek. A jak vypadal! Obličej strhaný, oči vyhaslé a s těla visely cáry. A když se někdo přiblížiti chtěl, tu zdvihl se kvapně a ubíhal, jako by jej štvaly neznámé mocnosti, až zmizel na obzoru.

Jen jedinkráte se zastavil, když představený na něj volal, a hleděl na něj plaše. Ale když mu tento oznámil, že peníze jsou již zde a že banka, nemohouc jej nalézti, složila je pro něj k soudu, zachvěl se náhle a ubíhal pak, jakoby pálila jej půda pod nohami.

Zřícenina baráku jeho jest posud nedotknuta. Všemohoucí příroda zakrývá ji ponenáhlu bujným, zeleným pláštěm, jakoby usilovala skrýti tajemství její na vždy; avšak o Červeném nikdo více nezvěděl. „Zbláznil se z toho,“ říkali jedni. „Však není divu,“ dodávali druzí plni soustrasti.

Avšak nikdo netušil, že hledá pokoje, pokoje, jejž mu arci dáti může jedině nejmocnější utěšitelka nešťastných: smrt.

Pocel.

Báseň

Ad. Heyduka.

Jsem s tebou zas, mých zpěvů štědrá knění,
zas z jezer tvých se moje nebe dení,
zas v noci tvé sta zlatých snů mi vzrůstá,
zas vnadu pije zrak a svěžest ústa.

Zas ke mně mluvíš šumotem svých hvozdů
a hořců lazurem a steskem drozdů
a bystřin rokotem a sítí chvěním
a padajících listů ševelením.

Ó jak jsem bohat zase — pěvec chudý,
kam kročím jen, tam krása se mnou všudy,
zas jakby srdce orlí peruť mělo
a vše, co zřím, mne písní líbá v čelo.

* * *

Léta plynou...

Báseň

od

Irmy Geisslovy.

Ztratila jsem tebe na věky,
dávno tomu, a přec stejně pálí
v upomínce rána hluboká,
světlý mžik jen duši chorou šálí.

Nemohu si v mozku srovnati
rozloučení naše věčné — věčné! . . .
darmo víry okem hloubavým
stop tvé duše v dráze hledám mléčné.

Léta plynou a tys ztracena,
léta plynou a bol neumírá,
a čas rukou tvrdě lhostejnou
listí suché, slzy, léta sbírá . . .

* * *

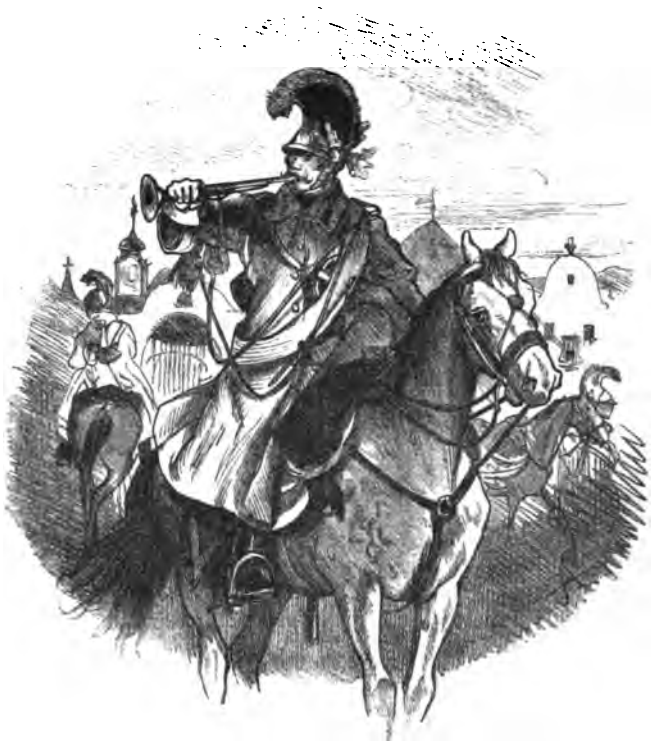

Voják v české písni národní.

K nákresům

Mik. Aleše.

Není divu, že motivy vojenské ozývají se tak často v naší písni národní. Vždyť zasahuje daň krve hluboko do života lidu, dotýkajíc se bolestně nejněžnějších poměrů rodinných a milostných. Bez milosti béře rodičům syna, kterého s těžkostí vychovali, a dívce hocha milovaného; odvádí ho z rodné vísky v dalekou cizinu, kde očekává jej trudná služba vojenská a snad předčasná smrt na poli krvavém.

Smutné je loučení odvedeného s otcem a s matkou, která ho „těžko vychovala, z ručky na ručku překládala“. Se slzami v očích jí děkuje:

Na stokrát děkuju
  svý zlatý mamince,
že je mě chovala
  v cicový peřince.

Chovala, chovala,
nevěděla komu,
když mě vychovala,
vzali mě na vojnu.

Na vojnu mě vzali,
ani se neptali,
jak jsou mě mí starší
těžko vychovali.

Rozžehnává se s přátely:

Na koníčka sedám,
ještě se ohlídám,
koho jsem rozhněval,
za to žádám:

Prosím vás, kdo tu jste,
nýčko mi odpusťte,
snad vás už nikdy víc
neuhlídám.

Truchlivým pohledem loučí se s místy známými a milými:

Až já odtud pryč pojedu
přes ten zelenej sad,
ohlídnu se na vše strany,
kde jsem bejval rád.

A což teprve, musí-li doma zanechati mladou ženu! Dojemnými slovy odporučuje ji své staré matičce:

Ach, má rozmilá matičko!
já vás prosím velice:
ublížit nedejte
a neubližujte
mojí mladé manželce!

Dá-li jí Bůh v roce synka,
nebo hezkou dcerušku,
já ji z vojny pošlu,
já jí domů pošlu
vyšívanou podušku.

Vyšívanou poduštičku
a růžový povíjan:
tu máš na památku,
můj zlatý obrázku,
že jsem tebe miloval.

Ale nejčastěji a nejtklivěji vyličuje, jak přirozeno, píseň národní loučení vojínovo s milenkou. Básník Jaroslav Kalina zaznamenal dle sdělení své matky jednu takovou píseň, kterou prý švoležér Jan Róza v Mochovské hospodě, stoje před hudebníky, improvisoval děvčátku svému na rozloučenou. Viděli se tenkrát naposled; neboť Róza umřel brzy na to v poli, následuje za milou Barborou, která se žalostí pro něho utrápila. Píseň ta, jež se ostatně zpívá dle Sušila také na Moravě, zněla takto:

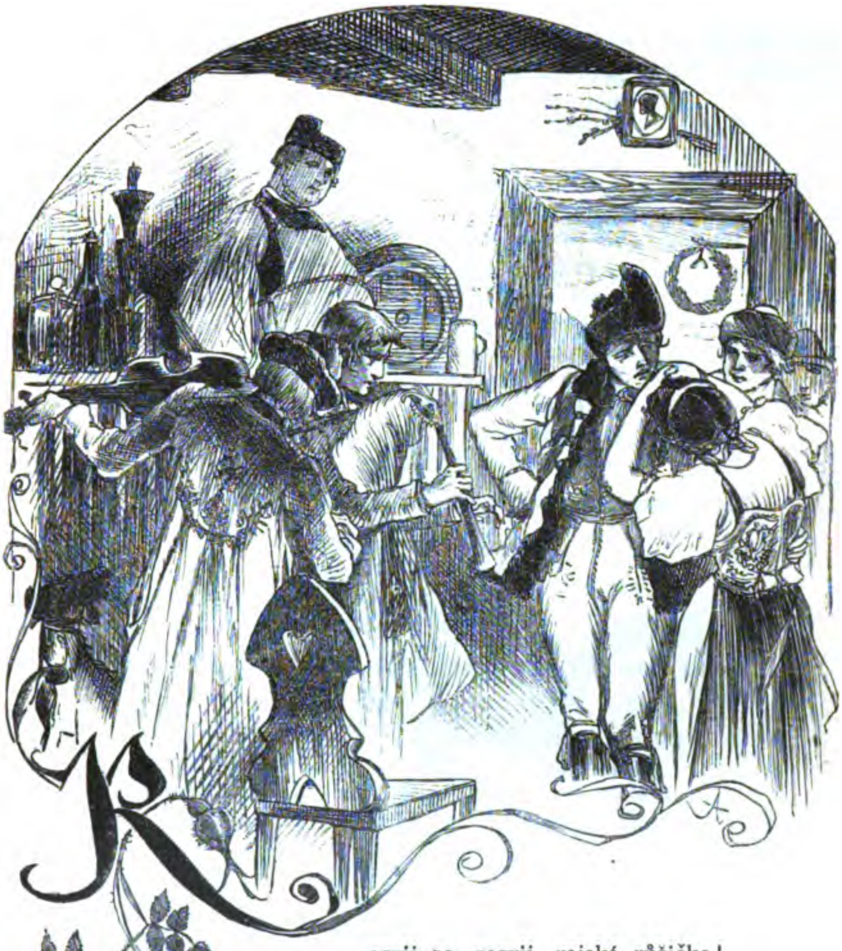

Rozvij se, rozvij, rajská růžičko!
že jsem tě miloval,
s tebou se vodíval,
drahá perličko!
Koně sedlejte, pistole dejte!
Ještě mi mou milou
holku roztomilou
ven vyvolejte!
Ven vyvolejte, ať já ji vidím —
ať já s kuráží,
páni muzikáři,
na koni sedím.“
Na koně sedal, za palaš se bral —
„Navrať mi, má milá,
holka roztomilá,
co jsem ti zavdal!“

„„Zavdals mi, zavdals jeden prstýnek.
Ještě jsi mi z něj,
můj roztomilej,
vyloup' kamínek.““
„Já ho nevyloup', on ti sám vypad —
a to na znamení,
moje potěšení,
že budeš plakat!“
„„Proč bych plakala, proč, když nemám proč?
Ještě mi pro tebe,
potěšení moje,
stromek nevyrost.
Stromek nevyrost, jabka nezrajou —
ještě mi pro tebe,
potěšení moje,
hlavu zavijou.““ — —

Nářek opuštěných děvčátek provází odjíždějící vojáky.

Když jsme na vrany
koně sedali,
tenkrát panenky
pro nás plakaly.

Mnohá chtěla by jeti s miláčkem. On táže se jí smutně, což by tam dělala?

Udělala bych se
holubičkou,
vznášela bych se ti
nad hlavičkou.

Udělala bych se
bílým ptáčkem,
vznášela bych se ti
nad kloboučkem.

Udělala bych se
černou vránou,
vznášela bych se
nad armádou.

Ale není to možné. Musí se rozloučiti. Objímají se naposled, ona mu podává na památku prstýnek, on ji těší, že jí „pošle psaníčko nejedno v roce“ a že „si ji přec vezme: za rok, za dvě, za tři léta, až zas z vojny přijede.“ Trubač zatroubil, mládenec zatočil ještě bílým šátkem,

podkovičky klapaly,
černé oči plakaly.

A soudruh, jenž odjíždí s trpčím ještě bolem od nevěrné milenky, zanotuje si snad mezi zuby:

Černé oči, proč pláčete,
že vy jeho nebudete?
Nic neplačte pro něho,
pán Bůh dá vám jiného.

Venku v polích, za křížem zastavuje se ještě některý, aby se rozloučil s děvčetem, které tam potají na něho čekalo anebo jezdce až sem vyprovodilo.

Já už sedím na mém vraném,
vraném koníčku;
přiveďte mně, kamarádi,
mou holubičku:
ať se se mnou rozžehná,
bílou ruku mi podá,
přes pole mne vyprovodí
holubička má.

Provázela ho kus cesty a teď se milenci loučí vroucím políbením a slibem stálé věrnosti:

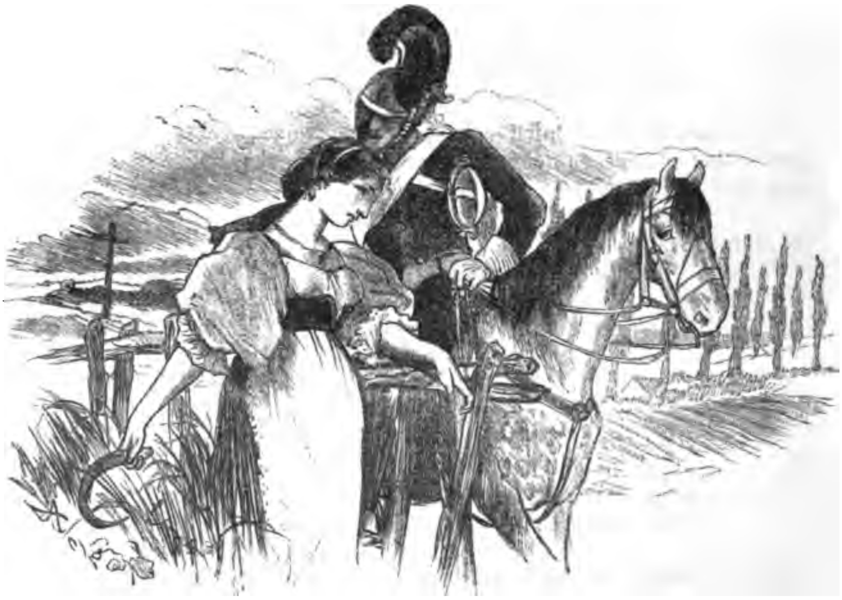

S bohem, má milá,
holka rozmilá,
na koníčka sedám:
snad tebe více,
mé milé srdce,
nikdy neuhlídám.

Zajedu kdesi
v hory a lesy,
do cizí krajiny:
však tebe předci
milovati chci,
mé srdce jediny.

Většina jonáků jde s nechutí a těžkostí na vojnu. Ve sbírkách našich národních písní nalezáme po skrovnu míst, v nichž by se obrážela bojovná mysl, touha po cti válečné a rozjitřenost proti nepříteli. S těží lze počítati k nim popěvky jako:

Alou, muziky! S kuráží
pudem do patalie,
dívati se na nás bude
královna Terezie.

Tato vzácnost pravých písní bojovných snadno se u nás vysvětluje poměry a novověkou soustavou vojenskou.

Zhusta vyličují písně, jak musili být jonáci násilím odvedeni na vojnu, jak je chytali a spoutané odváželi. „Na vojnu mě vzali, provazy svázali,“ naříká si odvedený a s krutou stručností praví píseň moravská:

Vemte dráby, vemte puta,
odvedem ho za rekruta.

V jiné moravské

stojí šohaj v maštalence, vrané koně češe,
ohlídá se z boka na bok, co mu milá nese,
a nese mu dárek: řetaz, puta, zámek —
Tu máš, milý šohajíčku, císařský závdanek.

V některých písních ohlašují ovšem vojáci, že se dali na vojnu sami. Ale pohnutkou nebývá bojovnost, nýbrž obyčejně nešťastná láska neb jiné neutěšené poměry v domově.

V jedné dává se jonák na vojnu, poněvadž jej nutí ke sňatku se starou ženou.

Nežli se oženit,
škaredou ženu mít,
lepší je, tatíčku,
vojákem být.

V jiné, žertovné, nechce být syn knězem.

Rodičové chtějí,
abych byl páterem!
a já jsem sobě umínil
býti švališerem. — —

Kdyby se trefilo
pannu zpovídati:
já bych se moh omejliti,
chtěl bych objímati.

Kdyby se trefilo
kázání dělati:
přišly by tam hezké panny,
musel bych se smáti.

Kdyby se trefilo
v noci k nemocnému:
já bych mohl zablouditi
k děvčeti hezkému.

Mnohdy měli dobrovolníka na svědomí lstiví verbýři.

V Jičíně verbujou,
pískají, bubnujou

a Honzíček zmámen šumnou hudbou, oblouzen úlisnými domluvami verbýřů, oslněn třpytem vojenských šatů a zbraní, opojen vínem přihlašuje se ku praporu; ale na druhý den si snad ve svém pěkném vojenském munduru kdes po tichu zapláče.

Ostatně, některému se opravdu zalíbil stav vojenský.

Proto jsem se na vojnu dal,
vojna mi se líbila:
koukni, holka, jak mi sluší
kamizola zelená.

Ta zelená kamizola
a vejložky červeny,
čapka žlutá, zlatý třapec
a knoflíky stříbrny.

Ach ovšem, ten pestrý, blyštivý šat vojenský leckterému udělal! Zvláště oblíbena jest v národní písni jízda. „Koníček vraný, pěkně osedlaný“, „místo krásných panen pár pistolí na něm“ a po boku „vojákova žena: šavle ocelová“ — tak vypodobňuje si píseň naše nejraději přístroj vojenský.

Rozličné druhy jízdného vojska mají své zvláštní ctitele.

Ti dragouni zelení,
to jsou mé potěšení!

zpívá jeden; druhý chválí si zase hulány:

Huláni, huláni,
malovany děti!
Kde která panenka,
ta za vámi letí.

Jiného vábí úprava husarská.

Husaři, husaři,
pěkné koně máte:
já s vámi pojedu,
kterého mi dáte?

Kterého jiného,
než toho vraného?
já si ho osedlám
a sednu na něho.

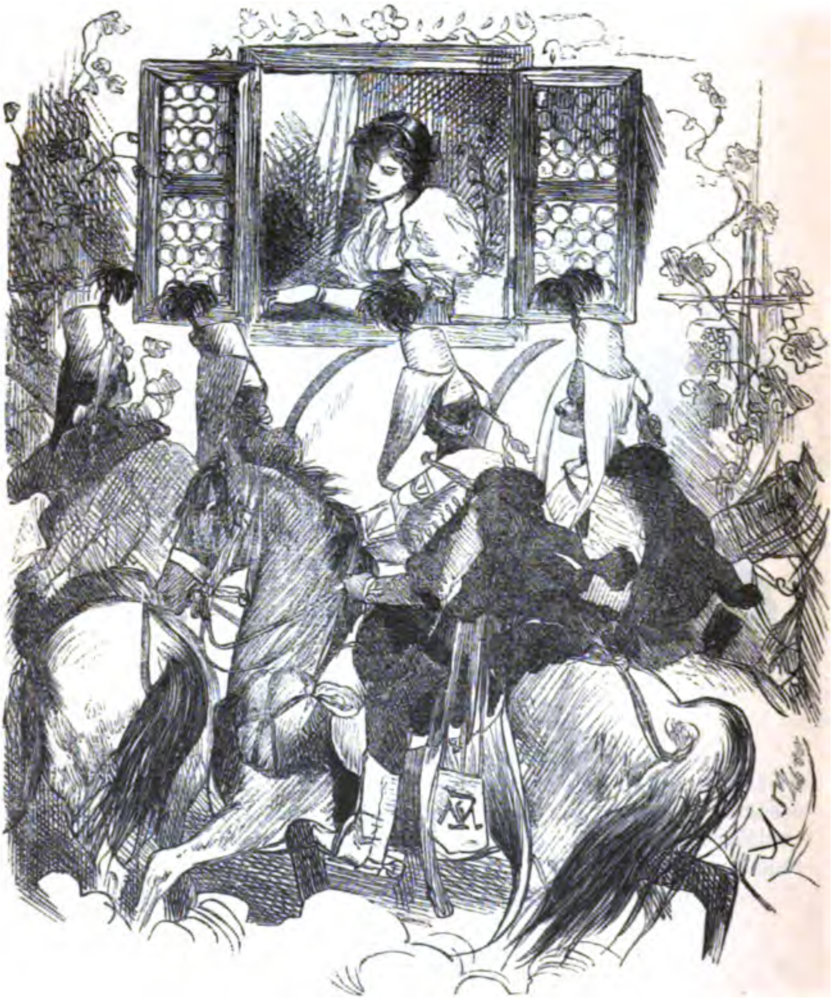

Já si ho osedlám
bílými povlaky,
abys mne poznala,
až půjdu s vojáky.

Já si ho osedlám
červenou dykytou,
abys mne poznala,
až bude před bitvou.

Já si ho osedlám
zeleným brokátem,
abys mne poznala,
až pomašírujem.

Až pomašírujem
tři sta mil za Prahu:
tam spatřím, má milá,
tureckou armádu.

To mašírování do cizí daleké země nepřátelské je nejhorší. Ale i služba v míru bývá těžká.

„Na tej vojně tam je hojně," praví sice jedna píseň moravská, ale v jiné žádá voják prostodušně: „Vyplaťte mě z vojny — není dobře na ní."

Moravská panenka doma přemítá, co as dělá na vojně její miláček.

Dybych byla vtáčkem,
tak jak jsu panenků,
letěla bych do pole
malenků direnků.

Letěla bych do pole
za celú armádú,
abych uviděla,
co můj milý dělá.

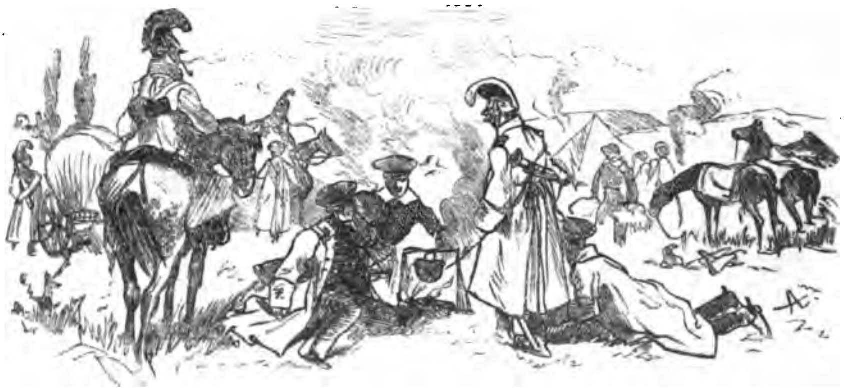

On tam nic nedělá,
on se dobře má,
napájí koníčka
z nového okova.

A dyž ho napojí,
sám sebe přistrojí
a připna sobě palášek
po procházce chodí.

Maluje si tedy život vojenský dosti idyllicky a růžově. Ale slyšme naproti tomu, kterak jej voják líčí v jiné písni:

Chcešli holka vědět,
jakej je dům můj:
pod tím šírým nebem
to daleky pole,
to je ten dům můj.

Chceš-li holka vědět,
jaká postel má;
zelenej trávníček,
bílej jetelíček,
to je postel má.

Chceš-li holka vědět,
jaká strava má:
ta pečeně konská
a voda dunajská
to je strava má.

Chceš-li holka vědět,
jaká peřina:
tašku dám pod hlavu,
pláštěm se přikreju,
to má peřina.

A jiný naříká si s utěšenou naivností:

Musím pořád vartu státi,
nesmím se žádného báti.

Avšak leckterý se těší:

Nic mně to líto není,
že sloužím císařovi;
přeci se mám lepší
nežli švec a krejčí

a jiní „rádi koně pucujou, na vojně si libujou.“ Těší je veselý život vojenský, kde „mají děvčátek jako koukolátek“.

Mnohý tu na panenku v domově zapomíná.

Ale nejeden chová věrně prstýnek, jejž mu nejmilejší při rozchodu darovala, a pohlížeje z večera na hvězdičky, toužebně vzpomíná dalekého domova.

Překrásné hvězdičky,
jak jste vy maličky!
Což jste vy mne těšívaly
ty noci celičky!

Jedna z vás nejvíce,
ta jasná dennice:
ta mne vždycky vodívala
k mé zlaté panence.

Měsíčku v oblacích,
jak jsi ty vysoko!
jak je má zlatá panenka
ode mne daleko!

A dá-li Bůh, že se věrný hoch po letech šťastně navrátí z vojny: s jakým plesem letí mu věrná panenka vstříc, jak radostně vítají ho rodiče, bratří, sestry, přátelé!

Ale někdy přichází zpráva truchlivá.

Už jdou kamarádi,
už jdou do Čech,
každého uvítá
jeho otec.

Můj šedivý otec
také půjde,
ale mne smutného
víc nenajde.

Kterak mne smutného
má najíti,
když už na mém hrobě
roste kvítí.

Švarní huláni jedou domů z vojny, z bitev krvavých. Dívčina vybíhá jim v ústrety, hledá mezi nimi jednoho — ale ach běda! její nejmilejší není mezi nimi. Vyptává se jich úzkostlivě a zalomuje zoufale rukama nad zprávou žalostnou. Hoch její uměl nejen věrně milovat, ale i statně bojovat. Škoda nastokrát švarného hulána!

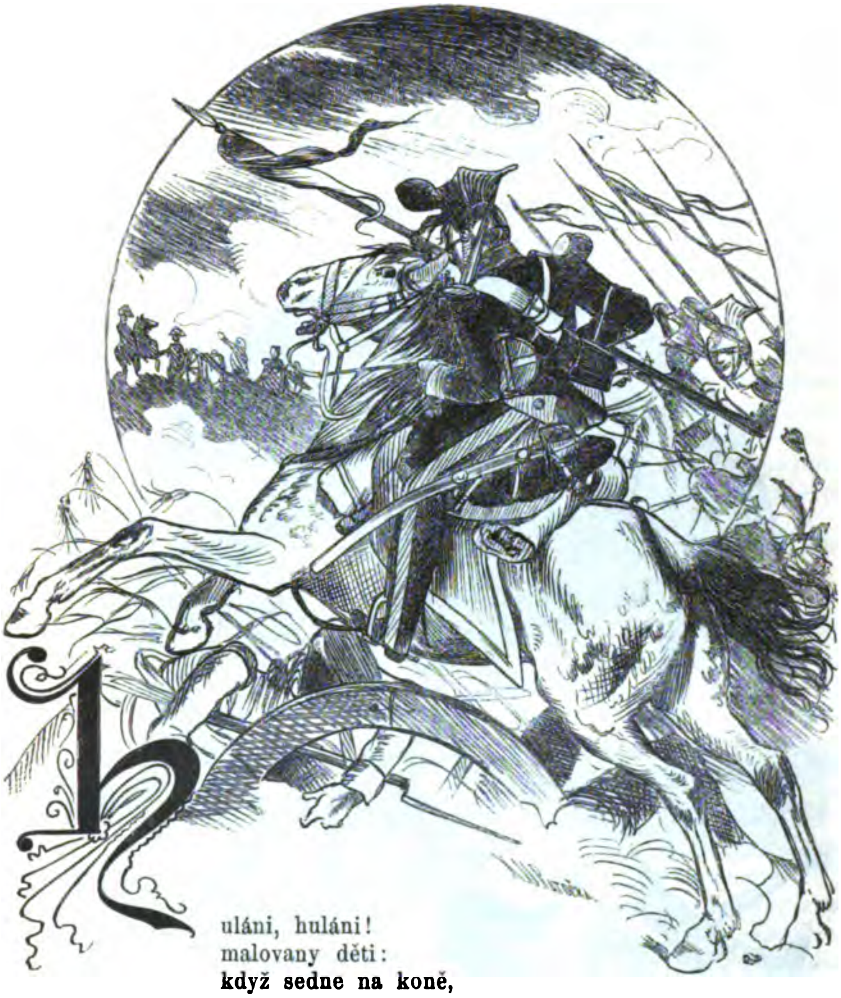

Huláni, huláni!
malovaný děti:
když sedne na koně,
tak jako pták letí.

Letěl do boje a nevrátil se z něho: sklátila ho k zemi střela smrtící.

Mnohý vojáček zahynul tam bídně v cizí zemi, daleko od domova.

Dyby si věděla,
jaký je hrob můj!
Přindi sa podívat,
až sa bude šlapat
po mně vraný kůň.

Mnohému splnila se teskná předtucha, s kterou odjížděl z domova:

Přeškoda na stokrát
tý krve červený,
že bude vylita
po trávě zelený!

Po trávě zelený,
po studený rose:
až mě můj koníček
po poli roznese.

Neumřu na zemi,
umřu já na koni:
až s něho upadnu,
šavle mi zazvoní.

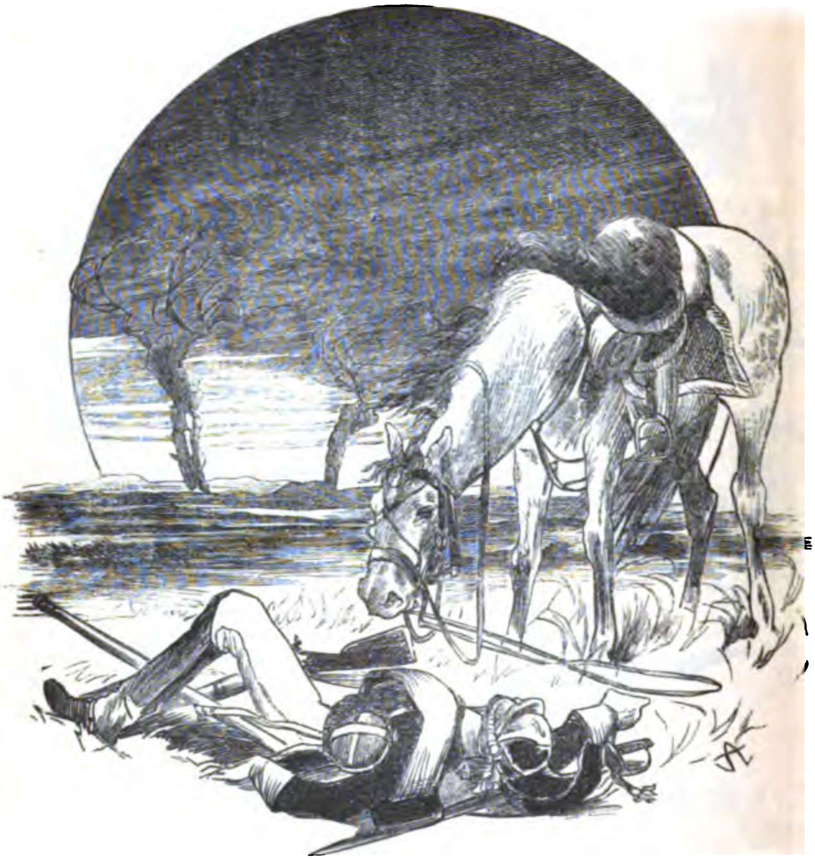

Za korunu a vlasť.

Rhapsodie z dvou století
od
Karla Tůmy.
(Pokrač.)

VIII. Výprava.

Cokoliv sokův dychtivých vítězství, moci, slávy neb pomsty počátkem roku 1744 stálo proti sobě na pevnině evropské, sotva který z nich očekával vánku jarního bojům příznivého netrpělivěji a s nadějemi luznějšími, nežli mladý, ve světě ještě málo známý syn Klementiny Sobieské, princ Karel Eduard Stuart. Dobýval na parketách dvora francouzského, při němž byl vzácně vyznamenávaným hostem, srdce i koruny jako ve snách. Ludvík XV. byl málem žárliv na ztepilého „rytíře Douglasa,“ neboť všemohoucí vévodkyně z Chateauroux nikdy nebyla roztomilejší, nikdy výmluvnější, nežli když přimlouvala se u krále za věc tohoto kavalíra „stvořeného ku ozdobě trůnův,“ aneb vypravovala o těch „tajuplných stuartovských očích“, jichž kouzelnému lesku a neodolatelnému výrazu obdivuje prý se celý Versailles, tak jako za si dob Miltonových Londýn vypravoval báje o krásných očích nešťastného Karla I.

A tolikéž ministr Ludvíkův Tencin znal býti vděčným za to, že mu otec Karlův dopomohl ku klobouku kardinálskému. Výprava Francouzův do Škotska ku dobytí Stuartovcům ztraceného trůnu byla věcí rozhodnutou a dříve než vyzněly poslední plesy karnevalu, stálo v Dunkyrkách 15.000 mužů vybraného vojska francouzského pohotově, aby pod velením maršálka Saského doprovázely mladého nápadníka koruny velkobritanské do jeho rodného Škotska. Silné válečné loďstvo připlulo k ochraně této přepravy z Brestu a Rochefortu, očekávajíc každé hodiny rozkaz k vyplutí na sever.

Však také Angličané byli vzhůru. Diplomacie britská dávno sledovala bystře každé hnutí při dvoře francouzském a byla zpravena o všem. Jakmile tedy postřehli v Londýně, že se Francouzové do opravdy strojí ku přepadení břehův britských, rozvinuli tolikéž činnost zimničnou. Tvrze na Temži a na Medwayi opevňovány o překot, pluk za plukem posýlán na jižní pobřeží, milicie hrabství Kentského jest ozbrojena, vojsko do Nizozemí vyslané na rychlo jest zpátky povoláno a stavové Hollandští vyzváni, aby poslali oněch 6000 mužů, které připovědělo Hollandsko pro případ, že by Anglie byla ohrožena a protestantská dynastie její v nebezpečí.

Rázem umlknul všechen spor stran v životě veřejném, pud sebezachování srážel opět všechen anglický protestantský živel v jediný šik; parlament vyzdvihl na čas habeas corpus aktu, vláda vydala k jeho vybídnutí provolání, jímž připomínala platnost zákonův proti papežencům a odpíračům přísahy poddanské panujícímu rodu hanoveránskému, slovem Anglie chystala se ku obraně na život a na smrt.

Posledního února 1744 admirál válečného loďstva Francie podnikl obhlídku v průlivu La Mancheském; i nezastihnuv nikde lodí anglických pokynul do Dunkyrk, by vojsko rychle vstupovalo na lodě převozní, on sám že zakotví se na stráž u Dungenes Pointu.

Hlahol radosti bojovné otřásl na zvěst tu pobřežím francouzským. Rychle a křepce provedeno osazení vojska i všeho náčiní válečného na paluby třiceti korábův a za zvuku hudby i střelby děl vytaženy kotvy na lodi, v které nacházel se šťastný, bohatýrskými vzněty rozjařený kralevič škotský. Ubohý jonák netušil, že téže kritické chvíle již pluje mohutné, ba daleko četnější válečné loďstvo britské, pod velitelstvím Sira Johna Norrisa úprkem kolem South Forelandu, aby se vrhlo na výpravu, dříve než by ona spatřila křídových břehův Albionu. Již v podvečer téhož dne pozorovala se obě loďstva u prostřed průlivu, proti sobě. Avšak moře příliš bouřné, vítr příliš prudký, než aby se bylo lze odvážiti s rozumem bitvy. Sok pozoroval soka skoro na dostřel, ale nevystřelil. Obě strany chtěly se patrně dočkati jitra. Avšak k půlnoci zvedl se strašlivý vichr, kterému sice odolaly těžké lodi válečné obapol, který však za to rozmetal dopravní lodě francouzské s přelámanými stožáry, strhanými plachtami a rozbitými přídami do všech končin v šíř a dál. Tím byla výprava s takými nadějemi vystrojená — zmařena na dobro. Zdrcen vystupoval Karel Eduard Stuart příštího dne opět na břeh francouzský, novověký Ikarus se spálenými křídly po prvním výletu.

Utěšovali jej ovšem ve Versaillu, že to pouhá nehoda, pro kterou Francie neustane od předsevzetí svého, avšak za nedlouho se objevilo, že k nové výpravě není více pražádné chuti. Ludvík XV. nechtěl se více odvážiti souboje s Anglií na moři; poznávalť převahu její na tomto živlu nevěrném a nad to ukazovala se den ke dni pilnější toho potřeba vrhnouti všechnu brannou sílu Francie na Rýn a do Nizozemska. Tamtě kupila se mračna zkázonosná, odtamtud hrozilo nebezpečí pravé.

Neboť panovnice Rakouska, odrazivši šťastně nájezd bavorsko-francouzský a zachránivši si korunu českou obětováním Slezska, hodlala nyní splatiti nepřátelům svým ty strastné chvíle, jaké jí byli v posledních letech spůsobili. I chtěla Karlu Albrechtovi bavorskému sraziti uchvácenou korunu Německa s čela a přivlastniti si Bavory, chtěla ale také Francouzům zároveň vychvátiti Elsas a Lotringy, jako Španělským Bourbonům Neapolsko. A hanoveránský král Anglie Jiří II. podporoval ji v těchto smělých plánech radou i skutkem, jměním i krví Anglie. Přes dvacet tisíc mužův anglického vojska stálo ku pomoci Rakousku za barierami Belgie, 16.000 Hanoveránův a 6000 žoldákův z Hesenska vydržováno taktéž pro věc královny „uherské a české“ zlatem anglickým a právě opět vynucoval Carteret na nevrlém již parlamentu londýnském, za hlasitého reptání lidu anglického nové subsidie na pomoc spojencům.

Za takých okolností vypověděl Ludvík XV. přímo válku Anglii a vyšel jí udatně vstříc na historická bojiště belgická s armádou 80.000 mužův, a s dělostřelbou, že podobné prý ještě nikdy neviděla Francie. Ve dvou měsících byly dobyty pevnosti Yprenská, Courtray, Menin a Veurne, válečnictví francouzské znovu naplňovalo obdivem Evropu, maršálek Saský a princ de Clermont závodili spolu o vavřín.

Nicméně neměla býti válka tak hned u konce. V rozhodné chvíli, kdy již Angličané v Nizozemsku málem byli potřeni, přepadl maršálek rakouský Traun se 60.000 muži slabé síly francouzsko-bavorské na Rýně a zmocnil se Elsaska. Tam bylo tedy nyní chvátati Francouzům o překot, ba tam podobalo se, že rozhodovati se budou v tomto roce osudy znova zjitřené války.

Karel Eduard Stuart viděl takto pobledati poslední červánky své naděje. Místo aby vřava bitev bouřila ku hranicím Anglie, ona oddalovala se od nich do Vogéz, za Alpy vždy dále a dále a věru mohlo se zdáti, že doslechne spíše otec jeho třeskotu zbraní na Tibeře, nežli Škotové na svých horách. Vzdor tomu nechtěl se mladý Stuartovec za žádnou cenu vrátiti do domova. Ale také lichota Versaillská jej nedovedla upoutati. Příliš jsa hrdým, než aby jako politování hodná upomínka prodléval u dvora francouzského, uchýlil se do Nantesu, kdež pod cizím jménem, nikým neznán a nepoznán strávil v soukromí celý rok, oddán studiím, vyhýbaje se lidem a živ jsa ne-li jako Spartán, tož aspoň jako chudý podivín, jenž sám si chodí na trh kupovati ryby, maso atd.

Špehouni angličtí ztratili jeho stopu, vláda anglická pustila jej z mysli; ba i ve Versaillu už se naň zapomínalo, leda že snad ta ona kráska ještě povzdechla pro ty ztracené „stuartovské oči.“ Jak bylo ve Škotsku? Kdož by mohl říci. Od zmaru výpravy vše utichlo jako by kámen do vody hodil; žádných poselství, žádné známky života. Meč Škotska opět zdál se dřímati a rezivěti „ve skalách pod hustým kapradím.“ Toliko tiché zdi římského paláce, v němž se modlil a opíjel rychle stárnoucí a scházející Jakub III., mohly všelicos vypravovati. Tamtě se stýkaly i zvěsti ze Škotska, i vzkazy emigrantův z Paříže i — listy Karlovy z Nantesu, z kterých znepokojený otec čím dále vždy zřetelněji vyrozumíval, že v bujné hlavě „nešťastného hocha“ zraje „šílené“ odhodlání: že chce se jeho Karel i beze vší pomoci francouzské na svou pěsť odvážiti do Škotska, aby tam na zdař Bůh pozvedl prapor povstání proti hanoveránskému „uchvatiteli“.

Co na plat, že jej zrážel od úmyslu toho veškerou starostlivou bojácností slabé mysli své, a že znal psáti listy slohem ku podivu pěkným jako šťastnější jeho sok na trůně anglickém, Jiří II.; mladost nedá si radit, touží sama zkusit a výstraha varujících toliko dráždí k dobrodružné toulce. Karel je neoblomným. Hrdá, k dobrodružstvím schylná mysl jeho neznala vnady lákavější nad mračné nebezpečí, za nímž kynulo slávy výsluní. Podniknouti je jako neohrožený hrdina třeba neměl nikoho po boku než ten svůj věrný meč, bylo mu tužbou nejsladší.

Musí prý viděti Škotsko, odpovídal stále, nevydrží čekati na rozmar štěstí i chce se po něm rozehnati, uchvátiti je silnou rukou jako plachého oře i páditi ku zářícímu cíli — třeba sám.

V duchu svém ovšem utěšoval se jinak. Chovalť neoblomnou víru, že se mu podaří rozohniti Škoty, jakmile jen sám bude mezi nimi a promluví jim od srdce k srdci. Učil se za tím účelem od svého starého vychovatele Sheridana pilně jazyku irskému, kterýmž posud mluvili horalé škotští. Nicméně se přece jen zarazil, ba zachvěl, když v odpověď na tajné vzkazy své do Škotska obdržel od nejpřednějších a nejzávažnějších náčelníků horských kmenů škotských, jako byli lord Loat, Macleod a Macdonald ze Sleetu, odpověď jednomyslnou, že přese všechnu věrnost a příchylnost, jakouž chovají rody jejich ku dvoru Stuartův, nemohou než úpěnlivě zapřísahati a prositi jej, aby ustal na ten čas od chrabrého předsevzetí svého. Neboť bez peněz, bez vojska, bez pomoci francouzské, že bylo by čirou sebevraždou podstoupiti boj proti přemoci Velké Britanie. Obracel se na jiné předáky škotské, kteříž mu vesměs byli označeni co nejvěrnější a nejspolehlivější přívrženci: ode všech táž zdrcující odpověď.

Než v tom, jaký to nenadálý obrat, jaký výmluvný pokyn štěstěny! Na obrovském bojišti v srdci Evropy vyvstal nový soupeř. Nenasytný výbojce Bedřich pruský. Bohatá kořisť slezská, již byl vyrval bezbrannému národu českému, neusmířila jej s Rakouskem. Pokládal je i na dále za svého úhlavního protivníka, a měl za přední pravidlo moudrosti státnické „nedůvěřovati usmířenému nepříteli."

Jakmile tedy uzřel Rakousko nyní bez bázně a se štěstím vrhati se na Bavory a Francii, počal se strachovati, aby mu nepřerostlo přes hlavu a nevrátilo se jednoho dne pro ten ztracený kus koruny české. Náhle, takřka bez příčiny vrazil na ně znovu, čímž ovšem na Rýně rázem list se obrátil. Vidouc se přepadeno v týle musilo Rakousko pospíchati ze vzdálených krajin elsaských a nizozemských urychlenými pochody k Šumavě a Krkonoším, muselo oželeti Rýna, aby nepřišlo o Vltavu a Labe.

Toliko 8000 mužův rakouského vojska zůstalo v Belgii, — smutná to opora spojencům Angličanům, Hollanďanům a Hanoveránům, kteříž octli se takto vůči mohutné Francii v položení ne právě růžovém; nezbývalоť jim než obmeziti se na obranu za pevnými hradbami pevností belgicko-hollandských anebo s hanbou svinouti prapor. Jakž neměl toho vystihnouti a vykořistiti na straně francouzské válečník tak znamenitý, jakýmž byl vysoce nadaný syn Bedřicha Augusta Silného a hraběnky Aurory z Königmarku, maršálek Francie Moric Saský. Již v dubnu obklíčil s 80.000 muži důležitou pevnosť Doornicku, dne 11. května 1745 donutil pak spojené Angličany a Hollanďany ku veliké a krvavé 8hodinné bitvě u Fontenoy, jíž účastnil se, zbádán hraběnkou z Chateauroux, sám král Ludvík XV., vřavy bitevní jinak nežádostivý. Hollanďané couvli hned na počátku bitvy. Avšak za to angličtí, škotští a hanoveránští plukové bili se s tvrdošíjnou chrabrostí. Angličané v počtu asi 16.000 mužův srazivše se v pevný šik postupovali jako železný klín průsmykem mezi opevněnou vesnicí Fontenoy a blízkými lesy proti samému středu síly francouzské.

Nadarmo vrhán proti nim pluk za plukem. Jich výborně mířená palba, jich chladnokrevnost hrdinná, nade vše ale důraz jejich útoků, zatlačovaly Francouze vždy úsilovněji zpět. Již padl ve vražedné seči chrabrý vévoda z Grammontu po boku starého maršálka Noaillesa, již podobalo se, že jest bitva pro Francouze ztracena, když neohrožený maršálek Saský odhodlal se k poslednímu zoufalému pokusu: gardový pluk králův byl posud chován v záloze a tolikéž „brigáda irská" — zřízená z vyhnancův a uprchlíkův nešťastné oné země, kteráž zdála se býti odsouzena, aby svými talenty, jako svou prací sloužila toliko cizině. Ty vyzval nyní vojevůdce francouzský k útoku: gardu — jménem krále, Irčany jménem — potlačeného Irska. A láska k vlasti spojila se s pamětí utrpení, nadšení a pomsta rozehnaly se jako litice proti Angličanům. Mžik a řady anglické byly zaraženy u svém vítězném postupu, příští chvíle již zřela je proražené a vrávorající .... a než minulo čtvrt hodiny, již prchali Angličané, Hollanďané i Hanoveráni na všecky strany, Francouzové dobyli vítězství na celé čáře. Přes sedm tisíc mužův barvilo krví svojí bojiště, a idyllický hřbitůvek osady Fontenoyské, kdež zápas byl nejděsnější, poskytl tichý asyl mnohým chrabrým srdcím z nejvzdálenějších končin Evropy. Vykrváceliť zde Angličané, Hollanďané, Čechové, Maďaři, Němci, Francouzové, Škotové a Irčané, aniž věděli proč. Několik dní po té vzdal se tvrdý Doornik a po něm za nedlouho ostatní pásmo opevněných měst: Gent, Bruggy, Oudenaarde, Dendermonde, Ostende, Nieuwport, Ath.

Jaké to zvěsti vítané pro nejnetrpělivějšího ze všech praetendentův! Duše Karlova vzlétala jásavě jakoby vyproštěna z nudy očistce. „Vítězství," psal svému otci: „Irové vyhráli u Fontenoy naši bitvu." A zprávy z Anglie dávaly mu skoro za pravdu. Dojem porážky fontenoyské byl tam pro dynastii hanoveránskou hrozný. Po někdejších sympatiích lidu britského pro „ubohou královnu uherskou" nebylo již dávno potuchy, vždyť bylo od těch dob Rakousko přešlo samo k útočení a což bylo Angličanům po jeho záměrech rozpínavých! K vůli tomu, aby Rakousko dobylo Elsas a Lotrink, aby rozhojnilo svou moc nad Rýnem nebo v Italii, — k vůli tomu věru nechtěl lid anglický obětovati ani shillingu. Rostla-li tedy již ode dvou let nevole proti „hanoveránské té politice" krále Jiřího II., který neomrzele a stále pomáhal Rakousku miliony z peněz národních, tož nyní, kde vyplýtval i tolik krve anglické a ke všemu ještě odnášel pokoření z bojiště, stal se „hanoveránský ten král" roztrpčenému národu do duše protivným. Reptáno proti němu hlasitě, že obětuje slávu i blaho Anglie prospěchu svého německého, mizerného panstvíčka, že je mnohem více hanoveránským kurfiřtem nežli anglickým králem, ba že Anglie sklesla na provincii „slavného Hannoveru" ... Pamflety, obrazy, epigramy, popěvky — vše ukazovalo, jakou nevolí hoří mysl obecná. Bodavá hádanka Chesterfieldova šla od úst k ústům a zněla: Víte-liž, jaký byl by nejlepší prostředek proti jakobitismu? Kdyby se dalo pretendentu Jakubu III. Hanoveránsko: neboť z té země nechtěl by národ anglický do smrti žádného krále více." Rovněž zobecněl krutý vtip oblíbeného pamfletisty Dra. Shebbellara na bělouše v hanoveránském znaku. Záležel v citátu z bible: „I zřím koně bílého, hle koně bělouše, a na něm jezdce, jehož jméno — mor a za ním v zápětí — peklo."

Tak odemstívala se uražená hrdost národa za to, „že loď anglická řídí se kormidlem hanoveránským", že vojáci angličtí byli svěřeni nezkušenému miláčku, vévodě Cumberlandskému, který je vedl na jatky.

Žádná agitace, žádné plýtvání zlatem, ni výmluvností nebyly by dovedly spůsobiti věci stuartovské příznivější chvíli, nežli spůsobovala trpkost z porážky fontenoyské. Jiří II. netroufal si ani vrátiti se z Hanoveru do Londýna ...

„Nyní anebo nikdy“ — dotvrzoval sám starý, nadšený jakobita ve vyhnanství, markýz Tullibardine — a Karel Eduard Stuart přikročil k dílu. Z ohromného jmění, jež byla otci jeho přinesla věnem nešťastná Klementina Sobieská, prohýřil Jakub III. v pětadvacíti letech tolik, že zbytek nestačil více na vydržování vždy ještě nezbytného „královského dvora.“ Bral potají podporu z pokladnice papežské. Nemohl tedy Karlovi skytnouti v pomoc na výpravu ničeho, než zachované posud dětem klenoty a šperky — Klementininy. —

Těžko bylo bodrému hochu rozloučiti se s drahými těmi památkami. Slze upřímného bolu kanuly na ty démanty, jež krášlívaly šíji matčinu za těch krátkých dnův jejího blaha. Avšak nebylo zbytí. Neboť za žádnou světa cenu nechtěl se pokořiti tak, aby znovu žebral u Ludvíka XV. a jeho milostnice, když byli tak nešlechetně jej opustili. Nechtěl býti nikomu nástrojem, nikomu zavázán. Prodal tedy konečně skvosty ceny nenahraditelné a peníze takto získané obrátil na zakoupení zbraní, náboje a lodí. Pomocí jistého jakobity anglického, lorda Walshe, kterýž jsa obchodníkem v Západní Indii, nyní v Paříži prodléval, podařilo se mu najati si na výpravu francouzský válečný koráb „Alžbětu“ a pak obchodní loď. Na „Alžbětě“ měly se vézti do Škotska zbraně a spolu měla ona cestou v případě nebezpečí brániti družku svou, na níž byli účastníci výpravy s Karlem samým. Nedostavilo se jich více než třicet šest, vesměs Škotové, buď vypovězení, buď před pronásledováním pro své jakobitské smýšlení z vlasti uprchlí. Mezi nimi nacházel se nejeden „veterán z roku 1715“ a ovšem též starý vychovatel Karlův Sheridan, jakož i věrný Tullibardine. Za luzné červnové noci vypluli z Nantesu směrem k Hebridám. Pluli kolem těchže ostrovů Scillských, na kterých druhdy zatkli svůj prapor synové zimního krále českého, Ruprecht a Moric, bojujíce proti republice Cromwellově jako propsaní „mořští loupežníci“ za věc — Stuartův. Jaké to tajemné rozmary osudův lidských! Hle, nyní potomek onoho zimního krále, pravnuk Elišky Stuartovny, nešťastné královny české, sedí co Jiří II. na trůně anglickém, zatím co vnuk Jakuba Stuarta II. propsán a stíhán přikrádá se noční mlhou jako zbojník ku břehům nepoznané dosud otčiny předkův svých, přemítaje v rozohněné mysli, kterak by svrhnul krále uchvatitele .... Již byli bez úrazu pronikli průplavem svatojirským, již minuli Holyhead a blížili se k ostrovu Manu, odkudž „jen dostřel“ ku břehům jižního Škotska, — tu objevil se proti nim anglický koráb válečný. Pokus vyhnouti se mu, vzbudil toliko jeho podezření, a takž nebylo za krátko než podstoupiti boj na život a na smrt. Námořního vojska na „Alžbětě“ bylo však k opravdovému boji ukrutně málo. Kapitán její přiblížil se ku korábu s emigranty škotskými a k pokynu jeho mžikem třicet odhodlaných jonákův škotských stálo se zbraní v rukou na palubě „Alžbětině“. Anglické „stůjte“ zodpovídáno zkrátka výstřelem a boj započal. Mužstvo Alžběty bilo se zoufale; než po několika minutách vidělo se již, že přesila jest na straně anglické; ještě chvíli, a koráb francouzský byl porouchán tou měrou, že měl svrchovaný čas, aby vyvázl z půtky a dostihl útulného přístavu. Pronásledována prudkou střelbou britskou, jala se „Alžběta“ prchati na jih, nazpět ku břehům Francie, zatím co nepovšimnutá loď s Karlem a šesti druhy jeho šťastně vnikla do severního průlivu, jenž dělí Irsko od Škotska. Byli zachráněni — ale za jakou cenu! Veškerá zbraň, veškeré zásoby náboje, celý ten pracně sehnaný poklad válečný — byly ztraceny. S holýma rukama přistálo za deštivého, bouřného dne 18. července 1745 sedm mužů na pustém škotském ostrůvku Erisce nedaleko South Uistu, aby vypověděli válku králi Velké Britanie!

* * *

Chudobná rybářská chatrč skytla jim první přístřeší a bídný nocleh. V jediné jizbě topilo se rašelinou na krbu bez komínu. Odporný dým naplňoval nevelikou jizbu, unikaje spoře skrze otvory pod nevysokým stropem. Takovými byly tehdá vesměs příbytky obecného, selského lidu v Škotsku. Majitel chýžky sdělil cizincům, že ostrůvek náleží ku panství mocných Macdonaldův z Clanranaldu, kteříž sídleli v South Uistu. Náčelník rodu jest prý ale již starý vetchý muž, podlehající ve všem vlivu mladšího svého bratra Alexandra Macdonalda z Boisdalu.

Zvěsť ta potěšila sankvinického Karla tou měrou, že rozčilením po celou noc ani oka nezamhouřil. Celý kmen Macdonaldův byl od věkův oddán věci Stuartův. Jakž nebyl by tedy také Alexandr Macdonald jemu přítelem? S prvním úsvitem jitra umínil si, že vypraví k němu jednoho z druhův svých. Stalo se, posel odplul do Boisdalu a po několika hodinách vracel se s ním Alexandr Macdonald. Leč jaké to přivítání! Zástupce mocného rodu vladykův škotských přišel toliko, aby sepjatýma rukama zapřísahal milovaného prince, by — ustál od nerozvážného předsevzetí a vrátil se domů. „Ale vždyť přicházím právě domů!“ odtušil rozechvěným hlasem Karel Stuart, „vždyť přicházím ku svým věrným horalům, abych je osvobodil od jha trapičův jejich.“ —

Nadarmo. Macdonald zůstal neoblomný; ba loučil se s ujištěním, že vynaloží vše, aby na západních ostrovech Škotska pro ten zpozdilý podnik ani ruka se nepohnula. — Skrovné družině Karlově klesala mysl. Jedině on tvářil se klidným, nezdrceným. „Zkusme nyní svého štěstí na pevnině“ — pravil s neúmornou sebedůvěrou mládí a velel bez okladu vytáhnouti kotvy a plouti do zátoky Lochnanuagh, po jejíchž březích rozkládaly se statky mladšího vladyky Macdonalda z Clanranaldu, vroucího to přívržence Stuartův.

Ještě podvečer téhož dne 19. července dostihli skalnatého, divě rozervaného břehu Moidartského, kde bělá se malá víska Forsy. Objevení se cizího korábu bylo těmto od světa zavátým horalům ovšem událostí neobyčejnou. Bleskem roznesla se novina po celém okolí a hnedle zde byl sám vladyka Clanranaldský, provázen svými strýci z Kinlochmoidartu, vladyky z Gleneladale i Dalily, kteříž náhodou byli u něho hosty. Starý markýz Tullibardine přivítal je co starý známý z roku 1715 na palubě, zatím co princ ještě meškal ve stanu. Náhle však se mezi nimi objevil, oděn vždy ještě v černý aksamitový šat pařížského studenta, v němž byl se vydal na dobrodružnou svoji pouť. Ačkoliv se jim neprojevil, kdo by byl, přece Škotové překvapeni zjevem tak rytířským, ihned dovtípili se, že stojí před nimi „šlechetný kavalír“, o němž již tolik pěkného byli doslechli. Avšak jakkoliv upřímná byla jich radost, že mohou vítati svého želaného kraleviče, jakkoliv ujišťovali jej nelíčenou svou příchylností a láskou, přece statní ti mužové ulekaní odstupovali a bledli, když jim s celou horlivostí mládí Karel počal domlouvati, aby se odhodlaně přidali k němu, že přichází bojovati za korunu svou, a že zde chce buď zvítěziti nebo zahynouti. I jim připadalo to jako blouznění horečně šíleného mozku. „Jakže?“ trnuli: „Bez peněz, beze zbraní, bez pomoci francouzského vojska chcete válčiti s Anglií? Vždyť nás umačkají, jaká hrstka nás bude.“ A vyjmenovali mu celou dlouhou řadu šlechticův škotských a pohříchu nejmocnějších šlechticův, kteří dávno odpadli od věci národa, byvše získáni nejpůsobivějšími prostředky pro dynastii hanoveránskou. Jistá záhuba všech odvážlivcův jest prý tedy jediným výsledkem, jehož nadíti se lze.

Však ani takto důtklivě rozmlouvali po palubě volně přecházejíce, stál opodál, v malebném kroji horalův škotských, mladší bratr Kinlochmoidartův, sleduje dychtivě rozmluvu. Pozachytil ovšem jen málo, avšak smutný výraz kralevičův prozrazoval mu dosti. Ve tváři mladíkově zrcadlil se soucit a hněv. Chvěl se na všem těle. Karel povšiml si ho, a srdce spřízněná porozuměla si mžikem. „Chceš ty mi snad pomoci?“ — oslovil jej, náhle se k němu odvrátiv. „Chci, chci!“ zněl výkřik nadšený a statný jonák vrhl se Karlovi k nohoum. Síla scény té byla neodolatelná. „Také my chceme, také my . . .“ zvolali všickni dosud váhající nyní rázem, zvedajíce pravice jako ku přísaze.

Zapomněli na ženy, na děti, chtěli jíti za chrabrým kralevičem třeba na smrt.

Počátek byl učiněn: každý z těchto získaných vladykův ručil aspoň za 200 udatných, ba divosmělých bojovníků. Mocní Macdonaldové Sleatští a Laird Macleod, na něž s novou nadějí spolehal, trapně jej sice sklamali, váhajíce přes všechnu zvaní dostaviti se, neslibujíce ničeho kromě neutrality, kterouž také zachovali. Nicméně již s neochvěnou důvěrou vstupoval Karel dne 25. července na pevninu škotskou v nehostinné skalnaté krajině mezi clany Kinlochmoidartův a Stuartův, kdež obýval věrný jakobita na samotě zvané Borrodaile. Malý ten dvorec stal se prvním ohniskem povstání. Sem scházeli se nyní den za dnem četněji vladykové okolních menších rodův, aby se rozjařili pohledem na statečného, v národním kroji škotském ještě ztepileji vypadajícího kraleviče, který nadšenými slovy s každým po irsku rozmlouval, po starém obyčeji škotském je častoval a na zdar dobré věci s nimi popíjel. Vraceli se z tohoto besedování tajného okouzleni, plni bojovného zápalu ve své domoviny, aby povzbuzovali kmeny sousední, aby apoštolovali pro válku za „čest Škotska a za krále Stuarta“.

Nicméně nebylo by se mohlo na heslo k boji vždy ještě ani pomyslit, kdyby nebyl Karel tak záhy získal chrabrého a šlechetného Donalda Camerona z Lochielu, „bohatýra z rodu bohatýrův,“ jehož děd i otec již bojovali za Stuarty pod Montrosem, Dundeem i Marem. Mladý dosud Donald Cameron nezpronevěřil se tradicím rodu svého; lid velebil jej pro jeho spravedlivost jako pro jeho udatnost. A přece i Cameron se zalekl, když uslyšel o příchodu Karlově. Chvátal mu sám v ústrety, leč tolikéž jen, aby jej zvrátil v jeho předsevzetí, kteréž pokládal za neskonalé neštěstí Škotska.

Ale těžko srdci, které samo ohněm plane, dusit zápal druhého. Odolával dosti dlouho; rozum jeho stále ještě se vzpouzel, ano srdce již dávno bylo uchváceno mužnou tou sebedůvěrou Karlovou, která se neoblomila, ani když mu určitě, s chvějícím se hlasem řekl: že za ním nepůjde, i byť jej proto zbabělcem nazval. Soudil, že slovo to, při němž mu srdce krvácelo, rozhodne. A zatím nemělo jiného účinku, nežli že Karel Stuart zasmušený sice, ale hrdý podal mu pravici na rozloučenou, řka: „Buďte s Bohem! V několika dnech rozvinu prapor svůj a vnuk Lochielův dozví se pak z novin, zdali vnuk Stuartův dobyl si svého trůnu, čili zahynul.“ Toť byly dýky pro prsa junácká. „Ustaň, pane!“ vzkřikl bolestně, „osud Lochielův nedá se odervati od tvého...“ a Karel vládl nejvýbornějším mužem a nejoblíbenějším vladykou celého pohorského Škotska. Význam mravného zisku toho brzy se objevoval.

Za Cameronem Lochielským v krátce přihlásili se vážení náčelníci kmenův ostatních, jako Drummont z Perthu, Macdonald z Keppochu, lord Elcho, Athol a jiní a brzy bylo po horách severního Škotska znamenati onen podivný tajemný ruch, který předcházívá bouře národův. Opět — jako za starodávna — nošen mystický kříž z dubových oharků od úvalu v úval, od dědiny k dědině, — prastaré to znamení kmenům, aby se pozdvihli se zbraní v rukou, — a od úst k ústům šeptalo se poselství: „Devatenáctého srpna v Glenfinnanu.“

S tepoucím srdcem očekával praetendent zoři tohoto dne, který měl rozhodnouti nad jeho pokusem. Poslav loď, která jej dopravila šťastně ku břehům otčiny, nazpět ku přístavům italským odebral se z Kinlochmoidartu, kdež byl po osm dní užil srdečného pohostinství, na starý sídelní hrad Macdonaldův v Glenaladale, však jen aby zde přenocoval do úsvitu 19. srpna. Jedva rozbřesklo se jitro, již vesloval s několika soudruhy po tiché modré hladině jezera Loch Shiellu, aby přistál na jeho nejzápadnějším výběžku, kdež otevírá se rokle vedoucí v údolí Glenfinnanské.

Chladná, hustá mlha halila dosud úval, když dostihl prvních jeho chýží. Zastavil se, naslouchal, nazíral v před, však nedoslechl a neuzřel ničeho. Pochopitelné rozčilení zmocnilo se mladého muže. Očekával, že jej zde již přivítají zástupy nadšených přívrženců a zatím nikde živé duše, vše němo a pusto jak v hrobě. Kráčel mlčky dál a ponejprv zdála se prchati důvěra z jeho duše. Ponejprv uzřeli jej druhové jeho smutným a skleslým na mysli. Již nemyslel jinak, nežli že jej všickni chabě opustili a zradili, což jej přivádělo téměř k zoufalství. Avšak po hodině trapné nejistoty proměnila se scenerie: Slunce vyrazilo z mraků a v paprscích jeho zatřpytily se po stráních okolních hor zbraně sestupujících horalův. Hnedle zavzněly i vřeštivé zvuky dudákův a v krátce oživlo pusté skalnaté údolí jarým hlaholem kolika set řádně ozbrojených, v pestrý, malebný šat oděných bojovníkův.

Nepřinášeli však radostně dojatému „kraleviči“ toliko chrabré své srdce a železné paže své, nýbrž i důležitou novinu, že již se — potýkali, ba že již vyhráli nad Angličany v prvním boji!

Tam kde dnes Caledonský průplav kosmo přepasuje vlasť Škotův, táhla se tehdá podél tří horských jezer čili „Lochů“ údolím toliko bídná, pouze pro mezky schůdná cesta, zdělaná od Angličanův, kteří poznali, jak důležito jest pro ně, aby z města Invernessu měli přímý přístup do hor na Západě. Proto také na ochranu tohoto spojení vystavěli několik tvrzí; a sice asi u prostřed cesty na jihozápadním konci jezera Nessu tvrz zvanou „Augustus“, na nejkrajnějším zářezu zátoky Lochu Linnhe pak, v pusté skalnatině, tvrz „William“. Velitele tvrze „Augustus“ dostihly počátkem srpna jakési nejasné pověsti o příchodu jakýchsi cizinců, kteří prý bouří horaly v západních končinách Horního Škotska. Pro jistotu chtěl tedy sesíliti slabou posádku odlehlé tvrze William a vyslal tam z rána 16. srpna 1745 dvě setniny rekrutův pod setníkem Scottem. Mužstvo to, postupujíc pracně po krkolomné oné cestě do hor, bylo právě dostihlo onoho romantického místa, kde klene se, již jen osm anglických mil od tvrze Williamu, tak zvaný „vysoký most“ smělým obloukem přes bystřinu, šumící hlubokou rozsedlinou skalní, když překvapeno jest vřeskem škotských dud a hned na to hromadným výstřelem za skalami ukrytých střelcův . . .

Nežli se vzpamatovali, zahučel druhý výstřel, a to stačilo, aby postrachem nevýslovným jati, nováčkové dali se střemhlav na útěk. Konečně je sice ubohý setník zastavil, avšak o dalším postupu do hor nebylo řeči. Nastoupili zpáteční pochod po krušné cestě a hladovi i na smrt zemdleni urazili opět třicet anglických mil zpátky, když pod večer na severním cípu jezera Lochy opět uzřeli se zaskočeni od povstalcův. Byli to Macdonaldští z Keppochu, kteří si zde na ně počíhali.

Boj byl krátký; po několika výstřelech, jimiž pět vojákův zabito a tolikéž raněno, vzdali se Angličané na milost a nemilost i s raněným setníkem. Horalé měli první vítězství a první zajaté, jež dal Lochiel odvésti na svůj hrad v Auchnacarrie. Lze si pomysliti, kterak první tento úspěch rozjařil mysli, kterak druh druhu s jiskřícími zraky zvěstoval tuto událost, pod jejímž dojmem tedy přikročilo se nyní ku rozvinutí praporu Stuartův, praporu posledního povstání Škotův proti nadvládě anglické . . .

Byl z červeného hedvábí, maje uprostřed bílý čtverec a v něm zlatý nápis: „Tandem triumphans“.

„Ctihodný veterán“, stařičký markýz Tullibardine nedopustil jinak, než že sám chce vztýčiti v památné této chvíli žerď zástavy, které byl po taká léta věrně sloužil, které byl obětoval vlasť i statky své. Dva mladí horalé podporovali vetché jeho tělo, aby nekleslo pod tíhou sladkého břemene. Když pak bělovlasý kmet třesoucíma svýma rukama pozvedl prapor do výše tak, že vesele třepotal se v svěžím větru jitra — žádná prsa nemohla odolati tklivosti toho pohledu. Bouře nadšeného jásotu rozlehla se údolím a slze vyhrkly skalákům z očí . . .

Bez dechu, dojati jak on sám, naslouchali pak kmetu, když třesoucím se hlasem četl jim provolání, v němž ten, jehož oni uznávali za jediného pravého krále svého, otec to Karlův, Jakub III. (co král Škotův však Jakub VIII.) vyzýval je, aby zmužile pozvedli zbraní svých za svatá jeho práva a za svobodu Škotska, ve všem poslušni jsouce syna jeho Karla Eduarda, kteréhož ustanovuje za regenta na místě svém . . .

V tu chvíli přistoupil ku praporu s pravicí jako ku přísaze zdviženou, s obnaženou hlavou a v národním kroji škotském Karel Eduard Stuart sám. Jakmile zočili jeho junáckou postavu, horalé necítili se radostí, za nekonečného jásotu vyhazovali své čapky do výše, tasili široké, lesklé své meče, až posléz jedním sborem z prsou 1100 chrabrých mužův zahřmělo nadšené: „Přisaháme! Přisaháme!“

Byla to uprostřed divoké skalnaté krajiny scéna nevýslovná. Podnes označuje kamenný pomník v pustém tom údolí místo dějství toho, — na důkaz, kterak nic v dějinách lidstva není nemožného, an i despotism nejhorší minulosti měl svoje úchvatné — Rütli.

* * *

V čele správy Škotska stál od dvacíti pěti let velmi obratný úředník anglický sir Duncan Forbes. Člověk povahy liščí, jenž zakládal si na svém umění získati vlídností a lichotivou pozorností sebe zatvrzelejší odpůrce panství anglického. Každého léta přebýval po kolik měsíců v horách, blíž Invernessu, aby vešel v důvěrný styk s nepřístupnými náčelníky horalův škotských; v ješitnosti své pevně za to měl, že jich většinu již sobě přátelsky naklonil, a že jakobitism jest v horách již ve vymření. Usmál se proto pohrdlivě a nedůvěřivě, když koncem července přišel k němu vrchní velitel vojenský, generál John Cope, dosti polekán a ukazoval mu došlé raporty z tvrzí horských o podezřelém ruchu mezi horaly, a domnělém přistání syna pretendentova na západních ostrovech. „Nemožno!“ odpovídal ještě počátkem srpna, když stihly zprávy nové téhož obsahu. Avšak 6. srpna obdržel z Londýna od ministra věcí škotských depeši, která vypravovala o boji anglického korábu „the Lion“ s válečnou lodí francouzskou, a o uniknutí druhé, menší lodi, na níž se bezpochyby nalezal Karel Eduard Stuart, k ostrovům Hebridským. Dva dni na to pak stihly již z těchže ostrovů, a sice od tamních úředníků vládě oddaného vévody z Argyllu, zprávy zcela určité, že syn pretendentův mešká na půdě škotské. Nyní zmocnila se Forbesa horečka. „Rychle do hor, bez odkladu do hor!“ nalehal nyní na váhavého generala, který měl k disposici všeho všudy 3000 mužův a šest děl. Cope na to sice poručil této své armádě, aby se shromáždila u zámku Stirlingu, odkudž vedly nejdůležitější cesty do hor, leč radil, aby se zůstalo v rovinách, poněvadž není radno odvážiti se s tak nepatrnou silou do průsmyků a roklí vzbouřené hornatiny. Aby tedy vyzvěděl, jak značné jest v pravdě nebezpečí, chvátal Forbes 10. srpna do hor sám. Cestou navštívil vévodu z Argyllu na hradě Blairu. Tento mocný, ješitný renegát ručil mu chvástavě takřka za celé horstvo Grampianské. Nikde prý tu nemá Jakub III. stoupencův, jest prý toliko zapotřebí, aby v čas dorazilo vojsko do severnějších krajin, ku tvrzi „Augustus“, tam-li bude povstání rozdrceno, nepohne prý se zde níželi ani ruka proti Anglii.

Forbes viděl se tím utvrzena ve svém přesvědčení prvotním, že to není leč nepatrný, zpozdilý pokus fantastického mladíka, hračka pouhá, která by toliko zanedbáním povinné bdělosti mohla se státi vážnější. — Vyzval tedy poznovu generála, aby rychle pospíšil ku posile tvrzi Augustus a vzal s sebou hojně zbraní, kterými by opatřil cestou kmeny Anglii věrné ... Nežli však starý generál sehnal vše, čeho k pohodlné výpravě potřeboval, nežli měl pro svých 1500 mužů napečeno chleba na 21 dní, uplynul opět týden, takže teprv dvacátého srpna, tedy den po vztýčení praporu Stuartovského v údolí Glenfinnanském vytrhl ze Štirlinku na sever k pořičí Taye, opatřen řádnou pokladnicí válečnou, nekonečnou řadou vozův se spíží a balíkem provolání, z Londýna den před tím teprv poslaných, kterými na hlavu mladého Stuarta vysazovala se cena 20.000 liber šterlinků. Jedva vytrhl, stihla jej zpráva o neštěstí, jaké potkalo setniny kapitána Scotta blíže tvrze Williamu. Zlé to znamení, jako ten stálý dešť, kterým ubozí vojáci promokli na kůži, nežli 23. srpna dorazili ku břehům lososného Taye. A přece teprv nyní pravé potíže nastávaly. Silnice vinula se odtud mezi holopříkrými stěnami skalními nad hučící bystřinou vždy strměji do výše, krajina stávala se vždy pustší, soutěsky napořád těsnější; však což nejhoršího: nikde sledu po onom přátelském smýšlení horalův, o kterém blouznil Forbes. —

Naopak, všude lid plaše, němě pozíral na vojsko, ano někde spozorován i hrozivý výraz na tvářích mužův, ba zaslechnuta i slova zlolajná. Místo aby tedy byl lidu rozdával zbraně, general Cope raději je poslal zpět; beztohoť nebylo pro koně nikde píce k dostání. Po dalším třídenním pochodu, na kterém potkal vojína vyváznuvšího ze zajetí povstalcův a páčícího sílu jich na dva tisíce mužů, dostoupil anglický vojevůdce Dalhwinie, místa to na úpatí strmého hřbetu Corry Arraku, přes nějž vedly nad propastmi, stržemi a výmoly krkolomné „kozí pěšiny“ ku tvrzi Augustské.

Závrať obcházela starého generála, když pozíral na ty skály strmé a na ty úžlabiny černé, jimiž měl se s vojskem vydrápati nahoru.

Vojska zmocnila se téměř malomyslnost. Každým spůsobem musel se před takou krušnou poutí dopřáti unavenému lidu den oddechu. A bylo štěstím pro ně, že jim ho dopřál; neboť večerem přikvačil kurýr od presidenta se zdrcující zvěstí, že oddělení povstalcův již obsadilo vrcholek Corry Arraku. Co tedy činiti? Ztékati snad ty skalní stěny? Toť bylo tolik jako tříštiti si zbůhdarma o ně hlavy. Přímá cesta ku tvrzi byla neúprosně zatarasena. Nezbývalo tedy než buď vrátiti se, anebo odbočiti po cestách necestách v stranu na Inverness, odkudž se pak dalekou sice oklikou avšak za to pohodlným údolím mohlo dostihnouti cíle.

„Kéž jsou nám všickni angličtí generálové takovými nepřáteli!“ zasmál se příštího jitra Karel Eduard Stuart, uslyšev, že mu Cope uklouznul, čímž měli povstalci přímou cestu do nížiny škotské úplně volnou. Bez váhání, ve svěží náladě nastoupili bojovní horalé pochod touž cestou, kudy byli před několika teprv hodinami proti nim táhli Angličané. A síla jejich rostla pochodem. V Dalhwinii holdoval Karlu mohutný vladyka Macdonald z Cluny slíbiv, že přivede svůj lid co nejdříve do Perthu.

Dojemnou episodou na cestě byla zastávka na hradě vévody z Athollu. Hrad ten patříval původně markýzovi z Tullibardina.

Ale když musel Tullibardine roku 1715 co stíhaný povstalec prchnouti z vlasti, zabavila vláda celý jeho majetek, a darovala po té hrad u vlastnictví mladšímu bratru, který ze zištnosti odpadl mrzce od věci národní, a vděčil Angličanům za obdarování horlivostí renegatskou. Nyní bídník ovšem co nejspěšněji uprchl. I jaké to scény, když po tak dlouhých letech stařičký pán bradu vracel se ve své vlastnictví a hradní lid se slzami v očích a s výrazy nejupřímnější radosti ruce i šat mu líbal!

Bleskem roznesla se zvěsť o návratu starého pána po všem panství, a ze všad hrnuli se mužové chrabří nabízející nezapomenutelnému trpiteli své hlavy udatné. Přihlásilo se jich na 900. Jakž neměl tu starý hrad zaskvíti se novým leskem, jakž neměl se v něm rozlehati hlahol veselí a radovánek jako za těch „dávných blahých časů!“ Nedaleko prostíralo se památné bojiště Killiekrankieské, kde druhdy Dundee se svými horaly rozprášil vojsko anglické.

Na tomto místě konal 31. srpna Karel přehlídku svého lidu. Měl nyní již přes dva tisíce mužův, neskrotných ovšem, nemajících ani ponětí o kázni válečné, neurvalých a divokých — avšak na smrt oddaných svým náčelníkům a nadšených pro „chrabrého kraleviče,“ který s nimi sdílel všecky útrapy a svízele, který s nimi spával na tvrdém kamení, v několika minutách odbýval svůj oběd, záležející mnohdy jen z kouska suchého chleba a pramenité vody, a který byl skoro lepším lezcem než oni sami. Boje a kořisti žádostiví ti hoši hořeli netrpělivostí, brzo-li sejdou v žírný, bohatý kraj, a když se konečně krajina otevřela před nimi, tu hasali radostně jak bujní oři. Již 3. září dostihl předvoj jejich důležitého města Perthu, jehož úředníci byli vesměs uprchli. Příštího dne vjížděl pak Karel Eduard Stuart v město sám. Vjezd to vítězoslavný. Lid vítal jej kvítím, družičkami, a nelíčenými projevy radosti. Za veliké slávy prohlášen tu Jakub VIII. za krále Anglie, „Francie“, Škotska a Irska, syn jeho Karel za regenta.

V pravdě však pozdravoval lid toliko v Karlu vlastního krále a panovníka svého. Umělť si Stuartovec dobývati srdce, a tož ne snad jen srdce krásného pohlaví. Obyvatelstvo Perthu bylo naskrze protestantské, a sice znalo se většinou ku národní církvi škotské. Karel Stuart a většina horalů byli však katolíky.

O tuto různost věr, žhavých dosud od zápasův a krve svých mučenníkův, tříštily se veškeré restaurační pokusy Stuartův. Kdyby byl býval Jakub II. odpadl od víry římské, ba kdyby se byl jen zavázal, že vychová děti své na evangelíky, byla by sotva dynastie hanoveránská dostala se na trůn Anglie. Leč Karel Eduard Stuart byl přes své vychování katolické náhodou dosti chytrým, než aby na spůsob bigotního otce byl si sám kupil překážky v cestu. Záhy pochopil, že bylo by čirou zpozdilostí probuditi tyto struny a dissonance v loutně škotské, a nehloubavá, světácká mysl jeho znamenitě mu snadila v té příčině. Nejpřísnější puritán mohl se smířiti s takovýmto „katolíkem,“ který ani jediným slovem, nad tož skutkem neurazil žádné víry, ba naopak při každé příležitosti prohlašoval, že každá jest mu stejně svatou, je-li jen upřímnou.

Nerozpakoval se navštíviti v Perthu chrám protestantský a poslouchati kázání presbyterského kněze, jenž na vzájem mluvil pro věc

Stuartův, čině výklad na proroctví Isaiášovo: „Neboť Pán slituje se nad Jakubem a vyvolí poznovu lid israelský a uvede jej opět v držení země jeho. A cizí spojí se s nimi poddávajíce se domu Jakubovu. A lid zajme ty, od nichž býval sám v zajetí držán, i panovati bude nad utlačovateli svými.“

Prohlásiv v městě úplnou svobodu Karel stále obcoval s obecným lidem, aby si získal jeho důvěru. Zejmena vyhledával Angličanův přišedších za obchodem, aby si je naklonil; položertem, polovážně ukládal jim, by vyřídili svým krajanům, že za dva měsíce mohou jej očekávati v paláci St. Jamesském. A štěstí vskutku zdálo se naň usmívati vzácnou přízní. Neminulo dne bez radosti. Tu se podařilo ukořistit v přístavě Montrosském dva koráby se zbraní a nábojem, tu opět přicházeli náčelníci kmenův horských holdovati miláčku štěstěny: tak zejmena lord Olgivie, syn hraběte z Airly, tak kmenové Robertsonův ze Struanu, Blairfittští a Cushivalští. Však rozhodně nejdůležitější událostí byl příchod nejmladšího bratra vévody Athollského, Jiřího Murraye, který se mimo vše nadání nyní prohlásil pro Stuarty, přiváděje s sebou hned značný počet branného lidu svého. Jásot rozlehl se táborem nad příštím tohoto chrabrého vladyky, který byl roku 1719 odvážil se povstání, pak v emigraci v službách krále sardinského na stratega se vycvičil a obdržev r. 1727 milost, do Škotska na své statky se vrátil, kdež odtud žil na pohled toliko své rodině záležející z pěti roztomilých dětí. Karel Eduard Stuart ani neodvážil se těžce zkoušeného muže znovu požádati o družství v nastávajících bojích. Avšak v statečném a ctižádostivém vlastenci zabouřilo nadšení mladých let tak mocně, že nedovedl mu odolati, a přichvátal za princem sám, aby poznovu věnoval svou hlavu i svůj meč věci Stuartův. Jeho minulost, jeho osobní udatnost, nade vše ale jeho zkušenosti válečnické byly pro Karla ziskem nesmírným. Učinil jej ihned vrchním velitelem povstalcův zůstaviv mu neobmezenou moc. —

Tolikéž lesku dodávalo věci Karlově přihlášení se vévody Perthského Jamesa Drumonda, který vládl ohromnými statky a mohl postaviti znamenitý počet lidu branného do řad povstalcův. Vláda znajíc dávno jeho jakobitské smýšlení chtěla jej zatknouti. On ale vymknul se pochopům a zmocniv se koně setníkova, který jej přišel zatýkat, vyvázl smělým útěkem, a dostihl šťastně tábora Karlova, který jej vyznamenal rovněž hodností generála.

Tak mohutněla výprava navzdor nedostatku peněz každým dnem. Energický Murray bez únavy hleděl nevázaným jonákům horským vpravovati nezbytnou kázeň vojenskou a také Karel celé dni trávil na cvičelišti, ažtě 10. září stihla zpráva, že milý anglický velitel Cope nenašed povstalcův u tvrze Augustské urychlenými pochody vrací se podél pobřeží na Aberdeen, patrně aby co možná brzy vrátil se do Edinburku.

Nyní nebylo více v Perthu dlení. Úsvitem jitra 11. září vytrhla tedy celá armáda povstalcův směrem na jih. Karel nemohl si odepříti, aby cestou neodbočil a s několika přátely nenavštívil starožitný hrad svých otcův Scoone, kdež také otec jeho r. 1715 chvíli byl prodléval blouzně o slavném korunování svém na báječném Lia Failu. Syn však neměl pokdy, aby oddával se snění a dumání. Letěl orlím chvatem za cílem svým a dbal spíše o to, kterak by lid svůj šťastně a rychle přeplavil přes vlny širokého Forthu, k jehož břehu dorazili 13. září. Pramice byly od Angličanův vesměs odplaveny na druhý břeh a ku sroubení vorův nezbývalo času. Rovněž nemohlo se jíti přes most Štirlingský, který byl v dostřelu děl tvrze tamní. Nezbývalo tedy nežli zajíti si asi 7 mil anglických výše nad Štirling, kdež vědělo se o dobrém brodu při městysi Doune.

Den před tím střežilo brod ten ještě oddělení anglických dragounův. Nespozorovavše však nikde nepřátel vrátili se bezstarostně na Edinburg, a povstalci mohli tím spůsobem přebroditi se beze všech nesnází, aby pozdravováni přátelským všude lidem, večerem utábořili se na blízku proslulého bojiště Bannockburnu, a příštím dnem dostihli opět beze všech překážek města Falkirku, kdež dočkali se netušeného pohostinství na zámku lorda Kilmarnocka, který se přes noc obrátil na „víru jakobitskou“, ač sotva upřímně.

Teprv následujícího dne, v neděli 15. září, když blížili se povstalci ku městu Linlithgowu, uzřeli první četu nepřátel. Asi padesáte dragounův anglických střežilo most vedoucí v starožitné město. Avšak jedva zočili přesilu postupujících horalů, dali se chvatně, bez výstřelu na útěk a Karel vjížděl bez boje v jásající město. Bílými kokardami a škotskými plaidy ozdobené dívky vítaly jej u brány, a všechen lid za srdečného provolávání provázel „šlechetného kavalíra“ na starobylý hrad jeho otcův, kde stávala někdy kolébka nešťastné Marie Stuartky, a kde stará klíčnice, nyní jediná obyvatelka spustlých těch kobek, přijala posledního Stuartovce se slzami blahého pohnutí.

Zatím byla se zvěst o blížících se zástupech povstalcův donesla do Edinburku. Postrach a zmatek k nevypsání zmocnil se na to rázem hlavního města. Hradby jeho byly v nejbídnějším stavu, na zámku jen hrstka vojska a general Cope posud daleko. Pověst zveličovala síly povstalcův do nesmírna, angličtí úřadníci pak, aby omluvili svůj útěk, namluvili ubohým měšťanům o ukrutnostech a divokosti těch „lupičův horských“ tolik strašných věcí, že chuďasové nevěděli hrůzou kam se podíti. V úzkosti své brzy pomýšleli na zoufalou obranu, brzy na vzdání se na milost vítězům. Konečně poradil jim strach, aby se přece jen postavili na odpor, že snad přece nějaký den se ubrání, až by přikvapil Cope ku spáse jejich. Po velikých přípravách a nesčetných komických výjevech vytáhlo tedy také za časného jitra 16. září šťastně 360 ozbrojených měšťanův za pláče žen a dětí před brány města proti nepříteli. Velitelem jejich byl pakostnicí soužený, po uši zabalený vysloužilý plukovník Gardiner, jádrem síly jejich pak oněch 50 dragonův od mostu Linlithgowského. Dalo se předvídati, jak dlouho a statečně takáto armáda zadrží nepřátelský nájezd. Na první výstřel blížících se horalův, dragouni úprkem hnali zpět, takže podnes lid škotský rád vtipkuje o „galoppu Coltbridském“, za dragouny pak ovšem prchala tolikéž celá statečná pěchota měšťanská div zbraní nezaházela a vazův nezlámala. Nyní dosáhlo zděšení v Edinburce vrchole a kdyby byli si horalé přispíšili na pochodu, mohli ještě téhož dne býti pány hlavního města Škotska. Avšak Murray radil k opatrnosti. Karel zastavil se tedy v mlýně Grayově, asi půl hodiny cesty před městem a vyslal odtud městské radě vyzvání, aby mu vydala po dobrém klíče jeho města, pak že zaručuje Edinburským úplnou bezpečnost majetku i osoby; setká-li se však s odporem, pak že zakusí město všech běd a hrůz přemožených.

Ctihodní otcové města měli však před tlupami horalův takovou bázeň, že nevěřili žádnému ujišťování; a kdyby prý na krásně vzdáním se unikli nyní záhubě, odpustí-liž prý jim pak zase Angličané to holdování Stuartovi? A kdo mohl za to ručit, že věc Stuartovcův trvale zvítězí? Purkmistr a přední radní spasili se z těchto rozpaků prostě útěkem, ostatní brali útočiště ke lsti; jali se skrze poselstva co možná váhavě vyjednávati s princem, tábořícím vždy ještě v mlýně Grayově, jen aby získali času a dočkali se plukův Copeových.

Avšak Karel prohlédl jejich vtip, a dbal tudíž jen horlivěji o to, aby co nejrychleji byl s lidem svým v městě. Statečný Lochiel s osmi sty svých „Cameronů“ nabídl se k smělému pokusu. Přikradl se nepozorován za noční tmy ku hradbám, a jakmile k páté hodině z rána 17. září Edinburští vypouštěli z města vůz s novou deputací, horalé bleskem přiskočili ku bráně a nedali ji více zavříti. Přepadená stráž ani nehlesla. Vedeni města znalými vůdci rozběhli se lidé Lochielovi po ostatních branách a za půl hodiny bylo bez krveprolití, ba bez hluku hlavní město Škotska v rukou povstalcův. — Na prostranném náměstí, kde stával proslulý kříž edinburský, seřadila se ozářena veselými paprsky ranního slunce pestrá tlupa bojovných Cameronův, se svým rytířským vůdcem v čele a hlasatelé ve fantastickém odění prohlašovali vůči užaslým, zevlujícím měšťanům Jakuba VIII. za krále Anglie, Škotska a Irska. Sličná choť vojevůdce Murraye, který celé přepadení byl řídil, jedouc s vytaseným mečem v pravici na krásném bělouši, rozdávala za nadšených slov lidu bílé stužky, znamení to oddanosti k věci stuartovské. Edinburští nevěděli, je-li to vše, co zří na vlastní oči, pravda či sen? Když ale vzpamatovali se z úžasu, když viděli, že horalé nejsou žádnými lidojedy, když jim Lochiel dal ujištění, že bojovníci krále Jakuba budou přátely svých přátel, — změnila se zamlklost bázně ve všeobecnou radost a celé město se počalo zdobiti prapory. Posádky anglické ve tvrzi, třebas dala o sobě věděti několika dělovými výstřely, nikdo nedbal; vše strojilo se již jen chutě ku nadšenému přivítání mladého kraleviče. Tento byl zatím obešel s lidem svým město a blížil se mu od strany jižní. Provázen toliko lordy Perthem a Elchonem, vystoupil na návrší, z něhož prýští se pramen sv. Antonínský. Zde sestoupil s koně a pohlížel mocně dojat na velkolepou krajinu, která se v záři sluneční rozvinovala před zrakoma jeho. Pod ním, takřka u nohou jeho hlavní město říše, nad kterouž otcové jeho tak dráhně panovávali, a v jehož ulicích nyní panoval nevídaný ruch. Vůkol zahrady a sady v pestrých barvách jeseni, v pozadí skvoucí se hladina Oceanu! Prsa jeho dmula se výše při tom pohledu a tváře jeho planuly radostným znícením. Pokynuv jako na pozdrav starým zdím paláce Holyroodského, královského to sídla Stuartův, vsedl opět na koně a po malé chvíli vstupoval již průlomem hradební zdi do svého Edinburku. Jásot tisícův zněl mu vstříc. Elegantní jeho postava, oděná v malebný tartán škotský, hvězda řádu sv. Ondřeje na mohutných prsou, vlídnost jeho tváře, lesk jeho očí, chladnokrevnost, jakou ukázal, ana dělová kule, vystřelená z tvrze, zafičela mu těsně kol hlavy a zaryla se do blízké zdi, — vše to rázem okouzlilo lid a Karel Eduard vstupuje do paláce Holyroodského, mohl právem zvolati: „Edinburgh jest mým!“ Právě dokročil prahu otcovského sídla, když tu zástupem prodral se důstojný stařec, James Hepburn z Keithu, a ukloniv se mlčky, tasil meč, aby kráčel před Karlem do hradu. Neboť tak prý velel starobylý mrav „za lepších časů před Unií“, tak prý se vítávali králové škotští, „dokud svoboda Škotův stála.“ A otcové jeho, Hepburnové keithští zastávali prý od věkův obřad ten. Tato slova váženého kmeta učinila mocný dojem nejen na Karla, nýbrž i na všechno obyvatelstvo, které dávno a snadno bylo oželelo Stuartův, ale za to nemohlo podnes oželeti bývalé samostatnosti. Zpomínka na kletou Unii byla Karlovi klíčem k dobytí Škotska. Jemu šlo o korunu. Škotům však o vlast. Za tuto musil povznésti prapor, chtěl-li smířiti viny otcův.

(Dokončení.)

Slavia.

Báseň

od

Svatopluka Čecha.

(Pokračování.)

V útulku vábném zavzněl dívčí sten
a v šeru tam dvě bílé ručky vzlétly
jak holoubků pár, bouří vyplašen,
pak sepjaté jí na ňadrech se střetly.
I stařec chvěl se v němém ustrnutí,
pak temně tázal se:
Kde spása kyne?

Ivan.

Ve svorném činu, rázném rozhodnutí!
Leč k tobě vede krok můj ždání jiné:
Znáš nyní, pane, jaká bouře lítá
nám v samých prsou korábu se líhne;
nuž pozor měj, stráž bdělá, ostražitá,
ať náhlá pohroma ti nezastihne
skvost nejdražší, to kvítko líbezné —

Hrabě.

Ne, půjdu s vámi! Všech tam třeba paží.
Těch pevných dveří spony železné
mé dceři budou dostatečnou stráží.

Je nutno skrotit pýchu láje smělé —
toť úkol vhodný mojí karabele.

Jadviga.

Mé místo po tvém boku, otče drahý!
Ni já se třesku zbraní neděsím
a v nebezpečí před lítými vrahy
na prsa tvá jak štít se zavěsím.

Hrabě.

Ne, zůstaň zde! Či myslí dcera moje,
že utuchla mi v žilách sestárlých
krev hrdých otců, jasných orlů boje?
Že uhasil mi v čele vlasů sníh
žár bývalý? Že těžké břímě roků
mou podlomilo mysl ocelivou?
Ne, třeba přál bych jiných sobě soků,
rád pro tebe jdu k seči s chátrou divou.
Tvá přítomnosť by spíše ochromila
mé rámě, sílu mou. — Zde zůstaň, milá!

Jadviga.

Jsem otce poslušna. Než k tobě nyní
o pane! lkám: Nechť mladá tvoje síla
ty drahé šediny mi strážně stíní!
Kéž boží máť je pláštěm obestýlá!

Ivan.

Dík vroucí za tvou žádosť! Ocel vrahů
jen touto plecí k němu najde dráhu!

Pás, drahokamy skvělý, s šavlí křivou
kol boků spoutal hrabě spony zlatem
a čapkou skvostnou pokryl kadeř sivou;
pak za Ivanem vyšel s juným chvatem.

K soudruhům zašli. Tam se znova nítí
svár, na palubě bouří uhašený;
nechť jimi zmítá prudké vlnobití,
nechť kolem hlučí živel rozkvašený:
hluk jeho neutlumí vřavu hlasů,
v níž srážejí se zlobně zápolící
předsudků cetky, stíny dávných časů,
cop s tonsurou, latinka s cyrillicí . . .

V tom před Ivanem planá ztichla půtka.
Zlé věstil tváří, zasmušen a bled,
však hněvem, nevolí mu meršel hled
a ze rtů temná ozvala se důtka:

To věru doba k vádě malicherné,
kdy pod nohou nám, shůry, se všech stran
záhuba otevírá jícny černé,
a koráb tone, v pospas bouři dán.
Teď o „Slavii“ jde. Jak zlobně syčí
k ní nepřátelský živel odevšad
a v samé její útrobě se týčí
příšerný zbrodně jedovaté had.
A jestli svornou myslí nepovstane
náš celý sbor, by uchránil ji zkáz:
„Slavia“ hříčkou vichrů, vln se stane
a ve svých troskách pohřbí všechny nás!

I sdělil druhům vše. Tu v žasu, hrůze
z nich mnohý zachvěl se. Pak rokování
je tiché sloučilo: že lstí neb zbraní
loď třeba vyrvat rozbouřené lůze
a jednomu se poddat veliteli,
by řídil opatrně podnik celý.

„Buď Rus nám vůdcem!“ Černohorec děl
a handžár jeho, vytasený z pola,
o závod s okem bojovně se skvěl.

„Ne, Lech ať vévodí nám!“ jiný volá.

Třetí.

Zde starý bohatýr!

Čtvrtý.

Tam síla mládí.

Hrabě.

Jen ticho, ať nás hlahol nevyzradí!
Jsem Rusi nepřítel; než v této chvíli
nech mlčí spor, kdy zkáza hrozí všem,
kdy na společné škůdce všechny síly
nám třeba sloučit svorným postupem.
Onť silnější jest, lépe lodi znalý
i moře toho přístavů a skalí,
nuž ať nás vede — my pak svorně za ním
a Hospodin ať žehná našim zbraním!

Co takto v taji rokováno dole,
i plavci u kormidla měli radu.
Jak vůdce trůnil Petr v jejich kole
o pádný mlat svůj opíraje bradu
a časem v číši ohnivého moku
ret potápěje hrubý. Mlčky stranou
tam Vladimír stál s lící zadumanou,
s těkavou jiskrou v zasmušilém oku.

Tlumený hovor toho skupení
zněl suchého jak šelest lupení.

Pavel.

Těch dole tam nás zbaví němá voda!

Tomáš.

Jen sáčků jich by bylo pro ni škoda.

Třetí.

Já volím polské holubičky skvost.

Čtvrtý.

Ne! Mnoho jich — i zbraní mají dost —

Vladimír.

Nač bez potřeby vraždit? Nikdo tam,
co sběhlo se tu, neví. Snadno spřísti
báj pro ně příhodnou. Tak budem' jisti.
Ta krev by prapor poskvrnila, kam
jen odvetu a volnost prst váš píše,
a zmnožila by nebezpečí spíše.

Pavel.

Oj, pán si brání panstvo — jaký div?!
Což tobě hej! Však já bych nerad, věz,
na ráhnu zde neb nad přístavem kdes
ve kličce visel, rackům na odiv.
Já, dokud žijou, bát se budu zrady
a žádnému z vás pánů nevěřím —

A při tom slově lodník posupný
šleh' po Rusovi zrakem ještěřím,
tvář úšklebek mu zkřivil potupný.

Jiný lodník.

Nám třeba peněz. Dolů! Škoda slov.

Petr.

Jest poklad lodní dostatečný lov.
Ne, přejte jim, ať ve snů lichém blahu
dnes tráví noc. Až bouře ustane,
blíž k zemi přitočíme lodě drábu
a jitřním šerem v loďce ochranné
„Slavii“ s bohem dáme; v rychlém běhu
člun zanese nás k bezpečnému břehu.
A panstvo dál ať s korábem se klátí,
lan soukáním si dlouhou chvíli krátí.
Však nyní, by tam tiše ždáli jitra,
jim zataraste východ z lodě nitra!

K východu podlubí se plavci snuli;
leč nořící se z lodní útroby
Ivana, Lecha, jiné podoby
na stupních spatřil zor jich ustrnulý.

Plavci.

Hej, dolů! Zpátky!

Ivan.

Na palubu chceme.

Pavel.

To chtění marné, dokud já tu strážíl!

Ivan.

Tvůj zákaz málo váží! Nepůjdeme.

Pavel.

Nuž tedy znej, co ruka moje váží.

Hruď Ivanovu zasáh' mocnou ranou;
než pevně stál ten, odrazil jej stranou
a v chátru zabouřil hlas jeho hřmící:
„Váš známe, vězte, zločin krvavý.
Již poddejte se, vrazi, zákeřníci!“

V tom zahledl, jak plavec ryšavý,
mohutný Petr, vztekle naň se žene
s obrovským kyjem v ruce napřažené.
Tu hlaveň povybleskla z jeho šatu
i houkla rána. Ocel kmitavou
vytasil hrabě v bojechtivém chvatu,
že zasvitla mu bleskem nad hlavou
a za ním každý ze slovanských bratů
zbraň uchopil a spěl v tu, onu stranu,
kde plavců roj se hrnul na obranu.

Však nejslavnějším v bojujících středu
byl Černohorce ztepilého zjev:
on pronik' šero bleskem svého hledu
a mezi plavce skočiv jako lev,
handžárem šlehl z ruky napřažené;
kov břitký rázem plavčí hlavu smetá
jak témě bodláku, kdy v půdu slétá
bleskutným srpem náhle zasažené.

Vře divný zápas na vrtkavé půdě
kol stěžně. Kolísavých svítilen
zář plachá boj ten osvěcuje chudě,
jenž ve souboje žhavé rozptýlen

sem, tamo po palubě vrátké víří,
výhodné plavcům, jejichž zvyklá noha
tu pevně stojí, ruka volně míří.
Však odpůrcům zde vadí svízel mnohá:
ti vrávorají, chybují se cíle;
tu šavli jejich rána hrouží planá
ve hrudi stěžně, místo soku v týle,
tam jeden zapletá se v hustá lana,
zde jiný padá náhlým půdy zvratem,
však odpůrce strh' s sebou; soků dvé
teď v jediném se uzlu, pevně spjatém,
dál po palubě koulí, smýká, rve —
tak valí se ti zápasníci lití
jak hadové dva, v děsné klubko svití . . .

Jak časem otec v dětí hlučný spor
když zahromuje s mocným ruky vzmachem
a rázem tichne rváčů malých sbor,
zalézá v kouty, tam se choulí strachem:
tak výbuch nový bouře rozkacené
boj hrozný skončil. Žasné vlny skok
zapraštil sténající lodi v bok,
povzteklou mocí vichru zachvácené.
Uhasla světla. Příšernými mraky
jen chvilkou prošleh' plamen křivolaký
a na okamžik v jeho siném vznětu
zaplála nebes klenba hrozebná
i mořská dálka děsně velebná
se spoustou vyvěžených, pěnných hřbetů
i loď, v té živlů vřavě ječící
jak pírko nad propastmi tančící,
směs vrátkých stěžňů, ráhen prohnutých,
a plachet rozšlehaných, vzedmutých,
a na ní mužů přichoulené tlupy,
jak zábradlí se drží, dřev a lan,
v ten rozruch noří pohled bázní tupý
neb vzdorně hledí v nebes mračný stan —
tak zamihly se v oslnivém jase
na chvilku bleskem úžasné ty zjevy,
pak čirá tma je obestřela zase,
jíž burácely hromů temné řevy.

Tak pohlížejí muži do tmy, blesků
a naslouchají jeku vod i hřmění,
až náhlou ranou hromového třesku
teď oslepeni trnou, ohlušeni.
Když mrákoty pak tíha pomíjí —
hle! rudý had tam stěžeň ovíjí.

Jak v lese, pastýřský když oheň malý,
své nechán zvůli, ponenáhle vzrůstá,
již nejbližší kmen žhavý kotouč halí
a teď již chytá větví řáseň hustá,
koloušů rej se her i půtek vzdává
a v ruchu skočném spásu vyhledává:
tak obtáčí se dravým plápolem
kmen stěžně jednoho — výš plamen šlehá —
již zachvátil i spodní plachty lem
a zmatený kol zástup sem tam běhá,
kde pomoc, ohlíží se, rady neví —
boj zapomenut — hrůzou mlčí hněvy —

Sem, bratří, hasme!
Ivan volá druhy.
Ti brzo, v pevný kruh se řadíce,
snášejí háky, vědra, hadice
a s rudým zmokem vedou zápas tuhý.
I nebe samo — zdá se — dílu přeje:
loď klidněj' mořem utišeným spěje,
jen slabý ropot shora pozaznívá
a zřídka svitá bleskem temná dál —
to po výbuchu hrozném bouře král
svůj mírní hněv neb zemdlen odpočívá.

Té chvíle Petr v místě lodi jiném
dav plavců řídí tajně sebraný.
„Loď ztracena!“ jim šeptá. „Rychlým činem
se spasíme: člun spusťme ochranný.“

Ruch u stěžně jich útěk sokům tají.
Člun spuštěn hbitě. Přes paluby lem
z lan řebřík poklesá; muž za mužem
tou vzdušnou cestou v temnu zanikají,
co zatím zbylí s napřaženou zbraní
k obraně stojí stále uchystaní.

(Dokončení.)

* * *

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Pan Tadeáš čili Poslední zájezd na Litvě. Z Adama Mickiewicze přeložila Eliška Krásnohorská. Poesie světové čís. XXII. — „Exegi monumentum aere perennius!“ — tak svrchovaným právem a s plnou důvěrou smí zvolati naše básnířka dokonavši překlad Mickiewiczova pana Tadeáše, na němž již drahnou dobu pracovala s pílí podivuhodnou, s výsledkem v skutku překvapujícím. A věru všichni, kdož tou příležitostí prohlašují, že Krásnohorská, kdybychom od ní ani jediného verše Z máje žití neb Ze Šumavy, kdybychom neměli od ní ani jediné sloky poslané k slovanskému jihu, jen překladem tímto zajistila si skvělé místo v dějinách našich literárních, nevyslovují jen holé fráse, nýbrž propovídají pravdu plné platící. Neklademe pak Krásnohorské překladu toho jen za velikou zásluhu o literaturu, nýbrž čítáme jí jej jakožto výtečnou službu celému národu našemu a přítomným snahám jeho prokázanou, za službu, za kterou právě v těchto dnech nelze nám dosti vděčnu býti. Není tomu ještě dávno, co setkali jsme se zase s bratry Poláky na poli politickém, a co pro nás snad více platí, na literárním a vědeckém. Svazky, jež kmen náš před věky poutaly k mohutnému a intelligentnímu kmeni polskému, ku kmeni, jenž bohem i přírodou národu našemu nejblíže jest položen, svazky ty po dlouhou dobu strhané a zvetšelé obnoveny jsou zase v plné síle a svěžesti; národ náš jde s národem polským, jenž i svými osudy nám jest nejpodobnější, jednou cestou, my položili jsme nejen ruku svou v poctivou pravici polskou, ale také srdce naše přilnulo k junáckému srdci polskému. Což tedy důtklivější povinností naší, než abychom zasvětivše se věrnému s Poláky přátelství snažili se co možná dokonale seznati nejen poznatky a vymoženosti jejich na poli práce duchové, nýbrž i ducha jejich samého, jejich život a mrav, jejich snahy a cíle, jejich veškero smýšlení i cítění. A tomuto právě nad jiné lépe a dokonaleji učí nás Mickiewiczův Pan Tadeáš. V něm zajisté nesmrtelný velikán poesie polské nakreslil barvami pestrými a živými, — šetře při tom věrné pravdivosti — veškeren život polský své doby, jak jeví se ve všech oborech soukromé působnosti a to až do jemných podrobností vnějších, do výrazných odstínů říše myšlenkové. Podal nám dokonalý obraz zejmena drobné („zástěnkové“) šlechty polské, jádra to celé široké polské společnosti, neopomenul ani narýsovati podstaty nepřátelství, jež mezi tímto národem a sousedními Rusy panuje, ale provedl to tak, že šlechetným Rusům ve své básni ani v nejmenším nekřivdí; ukázal nám všecky dobré, ale také škodné a špatné vlastnosti svého lidu a vysnil s ním ve své básni i jeho naděje jsa knězem doby své, věštcem doby budoucí. Což divu tedy, že po knize této, v níž — jak pěkně praví Krasiński — „Don Quijote splynul s Iliadou,“ s radostí a láskou sáhal u Poláků mladík i stařec, že knihu tu se zápalem čítali v poznaňských chatrčích právě tak jako byla nezbytným a potěšujícím „vade mecum“ emigrantův v cizině! Pan Tadeusz stal se bratřím polským tím, čím byla lidu našemu bible a kronika za dob ústrků a nátisků, jemu vděčí Poláci nekleslosť a svěžesť svých myslí, jako my oněm knihám život svého jazyka. — Krásnohorská tedy vskutku vykonala dílo veliké; i bylo třeba zajisté tak jemné mysli, tak nadšeného srdce, a při tom tak opravdového a zároveň obratného básníka, aby překlad pořízen byl s tou lahodou a dokonalostí, s jakou vykonala jej Krásnohorská. Překlad ten jest věru mistrné dílo básnické.

F. V. Vykoukal.

Z našeho lidu. Sebrané črty Františky Stránecké. Díl I. Moravské bibliotéky, vycházející ve Vel. Meziříčí redakcí Fr. Bayera a nákladem Šaškovým, seš. 1 a 2. — Zmínili jsme se již na tomto místě, že venkovská povídka došla u nás nejvíce pěstitelů, že pracováno v ní poměrně s největším zdarem, a že dochází v širokých vrstvách čtenářstva největší obliby. Ale posud povídka tato pohybovala se skoro výhradně jen na luzích českých, kdežto Morava v té příčině stále byla pomíjena; jest pak toho tím více želeti, čím více lid moravský svou nezkaženou zdravotou, nelíčenou prostotou, přímostí a vůbec původností vyniká nad lid český, jenž se vzrůstající osvětou pozbývá čím dále tím více svých specifických znaků a vlastností. Příčina zjevu právě zmíněného jest ovšem na snadě: Moravě nezrodilo se dosud belletristů tolik a tak šťastných, kolik jich ceteris paribus v Čechách máme, a ti, kteří z moravských, i v literární příčině zajisté ne neúrodných krajů pocházejí, nechápou se namnoze látek sobě nejbližších, jimiž by také svým krajanům nejlépe se zavděčili a zároveň jim také nejlépe posloužili. Františka Stránecká náleží tu k nečetným vyjimkám a jest výjimkou velmi šťastnou. Ukázalo se to hned, jak poprvé drobné črty své po různých časopisech uveřejňovati se jala. Stránecká žila s lidem a bystré její oko postřehlo všecky ty rázovité známky lidu moravského, tak že spisovatelce neušlo nic ani ze předností, ani ze slabostí jeho.

Ve krátkých povídkách, jichž prvá část v celkové sbírce se nám do rukou dostává, vzaty jsou postavy vesměs z lidu venkovského, a všecky ty postavy, ať mužské, ať ženské, jsou bez rozdílu hotové typy. Spisovatelka nepřidává ve svých črtách ničeho ze svého, děj jejích povídek jest dosud po velké části zcela jednoduchý, prostičký, místy jsou to pouhé, abychom tak řekli, fotografické kresby, ale originály těchto kreseb zajímají nás samy o sobě i bez bohatého koloritu malířského plnou měrou. A to jest právě hlavní předností Stránecké, že držíc se nejvhodnějšího realismu líčí věrně dle přírody předměty, jež přírodou samou spíše byly zušlechtěny než pokaženy. Některé z těchto prací jsou pravými kousky kabinetními, ku př. „Pošta“, „Bednářův študent“ a jako studie zasluhují tu i črty nejdrobnější („V hájovně“ a jiné) plného uznání. Jinou předností těchto povídek jest řeč a sloh, jehož spisovatelka užívá, a jenž vyniká svou ryzostí, čistotou a zvučností. Jest tu pravá mluva lidu očištěná od lecjakých vetřelých kazimluvů, ozdobená mnohými zvláštnostmi krajinné fraseologie moravské, jíž, toť se rozumí, po všech krajích českých stejně jest rozuměti, ale nešperkovaná hledanými trópy a figurami. Toť pravý tón, kterým jest třeba psáti pro lid, chceme-li, aby lid četby se chápal a jí se vzdělával; a kdož by nevěděl, že právě u lidu našeho, na Moravě jest si toho přáti měrou nejhojnější! „Moravská bibliotéka“ učinila črtami Stránecké velmi šťastný začátek, i přejeme upřímně těmto sešitům jejím hojného čtenářstva. *F. V. Vykoukal.*

Bosna a Hercegovina v minulosti a přítomnosti. Napsal Jos. J. Toužímský. Matice lidu roč. XVI. čís. 5. — Dnové, kdy s napjatou pozorností prohlíželi jsme jeviště posledních půtek vojska rakouského na poloostrově Balkánském, již minuli, a je právě chvíle více než příhodná, abychom s krajinou, ku které nejen české, ale vůbec slovanské obecenstvo ze mnohých, a to zvláště historických příčin bedlivě přihlíží, seznámili se podrobněji a důkladněji. Kniha tuto zmíněná podává nám k tomu pěknou příležitost. Spisovatel její věnuje již delší dobu poměrům jihoslovanským bedlivou pozornosť, seznal také mnohé věci v této příčině z vlastního názoru, může nám tudíž býti spolehlivým vůdcem po krajinách, které líčí. Dílo své zcela přirozeně rozvrhl na tři části. Ve prvé vypisuje fysické poměry Bosny a Hercegoviny přihlížeje, jak slušno, také k tomu, jak působilo utváření a poloha země na historický rozvoj její. V části druhé — nejobjemnější — vypravuje dějiny krajin líčených od nejstarších dob, kdy Římané v nich vládli, až po poslední doby hospodářství tureckého. Při tom také náležitě jsou vylíčeny poměry náboženské a kulturní, zejmena pak přihlíženo k různým zápasům Slovanstva za samostatnosť a svobodu, a neopomenuto ani úhon, které vrozenými takřka hříchy slovanské povahy byly spůsobeny. V části poslední líčí se politické, kulturní a národní poměry v obou zemích za doby nejnovější. Kniha psána jest prostým, lehkým slohem vyprávěcím, jakého právě pro knihy našich Matic je třeba. *F. V. Vykoukal.*

Z českého jihu. Krajinné, místní a historické obrazy. Napsal Fr. Ad. Šubrt. — Illustrované bibliotéky novel a cestopisů „Z našich a cizích vlastí“ číslo II. Nákladem Ottovým. — Po Amerických povídkách Štolbových, které, mimochodem řečeno, veškerou naší kritikou velmi příznivě byly přivítány, — objevilo se v této nové a právem velmi oblíbené bibliotéce dílo Šubrtovo, jež má základ svůj již na půdě domácí. Český jih! co různých představ víže se k těmhle dvěma prostým slovům v srdci Čechově. Po řadě vystupují tu před zraky naše Chelčický, Hus, Žižka — — gallerie národních heroů z doby starší, z doby slávy jména českého, k nimž čestně se řadí Čelakovský, Chmelenský, Kamarýt, Koubek — — celá legie vlastenců buditelů a prvních pěvců v novém jaře našeho národního života za doby nové, jichž sleduje neméně hojný a stejně četný šik epigonů, pracujících s úsilím i zdarem na roli vlastenecké. Říkejte potom, že ten český jih je chud, — otevřte jen knihu dějin národních, — uzříte pravé bohatství, — rozejděte se po širé krajině, jíž vládla pětilistá růže, pohleděte na zašlé i živoucí pomníky dob bývalých, a shledáte, jak vzácné jsou na tom našem jihu skvosty v koruně země naší. —

Šubrt věnoval českému jihu bedlivou pozornost, jejímž výsledkem je práce, kteréž se právě čtenářstvu dostává. V sešitech dosud vydaných provádí nás spisovatel od města k městu, od hradu ke hradu, ukazuje nám, kde co památného nebo krásného, zasvěcuje nás v paměti dějinné, seznamuje s poměry nynějšími a pečuje, aby neušlo nám, co pozoru zasluhuje. Počínaje s památným Táborem vede nás přes Soběslav ku Jindřichovu Hradci a vydá se pak s námi na Třeboň, neopomíjeje při tom zastaviti se u všech památností ve vůkolí měst těchto. Spisovatel nevypravuje v díle svém jednotného děje, nevypravuje snad také zajímavých pověstí neb dějů, jež by sloužily okamžité zábavě; i bylo mu tedy velmi snadno upadnouti v odpuzující monotonnosť a šablonovitou bezbarevnosť, jež tím více hrozila, že vlastně všecken řád jednotlivých statí v základě stejný má systém. Ale Šubrt vyhnul se zplna tomuto nebezpečí, dílo jeho jest prosté, bez nátěru nemístné učenosti, ale při tom zajisté půvabné; vypravování jeho je jednoduché, průhledné, nestrojené a právě proto lahodné, — sloh spisovatelův je střízlivý, ale nikoli suchopárný. Autor vmísil svým lehkým tónem v celek také jednotlivé příhody cestovatelské, jež jsou žádoucími již proto, že slouží takřka za odpočinky při procházce celou knihou. Že k takovému účelu také důležitější a zajímavější pověsti místní dobře by se hodily, není pochyby; a nezdá se nám dobrým, že naši cestovatelé právě k tomuto duševnímu fondu našeho lidu méně jsou pozorni. Ku pěknému tekstu Šubrtovu pojí se bohatá řada zdařilých illustrací, pocházejících ode předních našich umělců; výbor obrazů jest případný a pečlivý. Celé dílo bude zajisté vedle jiných illustrovaných děl původních, jichž počet se nám bohudíky také již množí, vhodnou ozdobou salonních knihoven českých a našemu jihu zjedná najisto hojných přátel.

F. V. Vykoukal.

Černá Hora v míru. Kresby Jos. Holečka. Sešit 1. V Praze, nákladem spisovatelovým. Spis, jejž zahajuje tímto sešitem neunavný pozorovatel života černohorského, má býti doplňkem knihy „Za svobodu“, kde obsaženy, jak známo, poutavé kresby z bojů černohorských a hercegovských proti Turkům. Aby kniha ta nezůstala jednostrannou, obral si spisovatel za úkol, vylíčiti do podrobna zajímavý život Černohorců též v době pokoje a odebral se proto na vlastní útraty znova na daleký jih.

Jest tedy také nové to dílo výsledkem bezprostředního názoru a pilných studií konaných na místě samém. V sešitu prvním popisuje Holeček pouť svou na Černou Horu a vetkává v půvabné své vypravování ostré, satirické poznámky o tom, jak zbaběle odnárodňují se krajané naši v cizině a o germanisaci, která kráčí v patách armády na slovanský jih. „Černá Hora v míru“ vycházeti bude v měsíčních čtyrarchových sešitech, jichž má býti 7.

O. M.

Osud? Episoda ze ztraceného života. Vypravuje Josef Štolba. Ústřední knihovny Kobrovy seš. 59—60. — Víra v neodvratný, všemohoucí osud až na doby naše i mezi vzdělanstvem valně jest rozšířena. Jako staří básníci jedněmi a týmiž ústy hlásali, že každý sám jest svého lósu strůjcem, a při tom i šíji samého hromovládce Jupitera dávali skláněti se před odvěkým fatem, — tak i za našich dob posmíváme se rádi víře prostého lidu v tuto nevyzpytnou jakousi moc, při tom však potají zachvíváme se úzkostnou bázní před kárající rukou její. Štolba, jejž v oboru vážné i žertovné prosy známe jako autora šťastného, učinil otázku věci této se týkající předmětem povídky, která po nejedné stránce jest zajímavá. Vyslovena jest tu myšlénka, že osud jakousi silou předurčující stanoví veškerým krokům jistého člověka určitou dráhu, od níž nikterak nelze mu se uchýliti. Myšlénka tato jest ovšem zahalena v malebné tkanivo realního děje, při kterémž ona zaniká v odlehlé pozadí. Povídka Štolbova — zejmena první její polovice — obsahuje množství míst působících realismem skutečně zdravým a pravdivým.

Vzpomínáme tu zvláště na rozkošnou scénu úvodní, v níž různé letory dívčí stručně, ale zdařile ve společenských svých slabostech jsou nakresleny, — mimo to pak uvádíme celou karakteristiku Renáty, jíž zajisté po všech koncích lze nazvati zdařilou. Ani proti povahopisu Aninky, úplného kontrastu Renatina, ač se tu a tam zdá dosti nepřirozeným, nelze činiti podstatnějších námitek. Hlavní osoba mužská — doktor Ledovec — jest postavou méně sympathickou, což ovšem vyplývá z toho, že jest vlastním představitelem myšlenky osudové, o kteréž jsme se svrchu zmínili. Ostatním osobám připadají v povídce skrovnější úlohy. Celá povídka vypravena jest uhlazeným tónem konversačním a čte se při jasné, plynné dikci velmi lehce. *F. V. Vykoukal.*

Rozhledy v ruské slovesnosti.

IV.

(*Sborník velkého knížete Svjatoslava Jaroslaviče z XI. věku. — Nejnovější badání o ruské „Pravdě“. — K. J. Grot, „Morava a Maďaři od polovice IX. do počátku X. věku.“ — T. D. Florinskij o jižních Slovanech a Byzancii v druhé čtvrti XIV. věku. — Brandt. — Publikace a práce Annenkova o Husovi, Husitech a Chelčickém. — Ptašickij: Mikuláš Rej. — Monografie Petrovského a Storoženka. — Smirnov: Poměry Benátek ku městům dalmatským od XII—XIV. věku. — Kulakovskij: Vuk Karadžič. — Bacetič: Národ a knížecí moc v Srbsku. — Vlad. Djačan: o starých sněmech slovanských. — Ragozin: „Volga“. — Jelpatjevského sborník pojednání o životě z ruských dějin. — Myšlénka k následování.*)

Nákladem spolku staré slovesnosti ruské spatřila světlo denní jedna z nejstarších a co do jazyka nejzajímavějších památek, tak zvaný sborník velikého knížete Svjatoslava Jaroslaviče, pocházející z r. 1073. Známo, že nejstarší zákonník ruský, „ruská pravda“, přičítá se velkému knížeti Jaroslavu a synům jeho Izjaslavu, Svjatoslavu a Vsjevolodovi. Od téhož Svjatoslava pochází i zmíněná památka. V pokladnách jeho, dle svědectví letopisců, bylo nezměrné množství zlata, stříbra a klenotů. Bohatstvím tím vychloubal se r. 1075 navštívivším ho německým vyslancům. Zmiňuje se o tom letopisec ruský, porovnává Svjatoslava s židovským králem Jezechiem, jenž honosil se před posly krále asyrského svým bohatstvím, kteréž potom odvezeno bylo do Babylonu. Tak i po smrti Svjatoslava „poklady jeho se rozběhly.“ Avšak Svjatoslav nehonosil se jen zlatem a skvosty, nýbrž komnaty jeho naplněny byly i „božskými knihami“. Jedna z těchto drahocenností, pergamenový sborník, napsaný pro knížete r. 1073, zachovala se po dnešní den.

Obsahem svým jest sborník velmi různorodý. Podobá se jakési encyklopedii řeckého bohosloví IX. věku. Památka tato svědčí, k čemu mysli se nesly a jakého spůsobu bylo vzdělání nejvyšších vrstev národa v třetím pokolení křesťanském na Rusi. Kromě toho jest památka ta neocenitelným pramenem pro dějiny jazyka církevně slovanského, který již té doby jeví takovou bohatosť, že k vyjádření nejabstraktnějších filosofických pojmů v překladu z řečtiny nacházejí se v jazyku tom vlastní slovanské výrazy.

Vzácný rukopis tento byl do r. 1817 neznámý. Tu teprve zesnulý již archeograf P. M. Strojev přehlížeje z rozkazu státního kancléře hr. N. P. Rumjanceva kláštery moskevské eparchie k vůli zjištění starožitných památek, objevil v klášteře Nového Jerusalema řídkou tuto památku ruské slovesnosti. Státní kancléř zpravil o nálezu tom patriarchu Evgenia, kterýž posléze dal přenésti rukopis z Nového Jerusalema do patriarchatní knihovny v Moskvě, kdež také až po dnes se chová.

O vydání památky této jednalo se prvně již r. 1845 ve spolku dějepisců a archeologů ruských. Proslulý slavista O. M. Bodjanskij podal návrh, aby sborník vydán byl nákladem „neznámého dobroděje“ a uvolil se, že sám vydání obstará. Neznámý dobroděj ten, jak Ševyrev později osvědčil, byl Bulhar J. N. Denkoglu, jenž chtěl tím dosíci vydání staré slovesné památky své vlasti. Vydání však se protahovalo a nevedlo k žádoucímu cíli. Dne 18. září 1877 zemřel O. M. Bodjanskij zanechav pouze několik vytištěných listů.

Několik měsíců po smrti Bodjanského ujal se věci té spomenutý spolek staré slovesnosti ruské, zejmena zakládající jeho členové G. F. Karpov a T. S. Morozov.

Jelikož i starožitný spůsob písma má svou důležitost pro vědu, zvláště pro paleografii, uspořádáno vydání dle snímků fotografických. Tímto spůsobem vyšel konečně starožitný od Strojeva před léty objevený sborník Svjatoslavův v úpravě vědecké důstojné ceny jeho.

Jedna z nejstarších a nejdůležitějších památek práva ruského a slovanského jest zákon novgorodský, jehož platnosť z Novgorodu rozšířena byla na celou zemi ruskou; jest to tak zvaná „Pravda russkaja“. Vznik její spadá, jak shora již zpomenuto, do XI. století. Až do dob velkého knížete Jaroslava Vladimiroviče (panoval v létech 1018—1054) spravovalo se Rusko dle práv nepsaných. Teprve kníže ten, aby odměnil Novgorodské za některé služby mu prokázané, ponechal jim jistá práva a dal je sepsati s právy obvyklými, aby poměr Novgorodu ku vládě přesněji ustanovil. Synové Jaroslavovi změnili a rozmnožili zákon ten, jakož v textu jeho povědíno. Zákon ten, po Rusi v opisech valně rozšířený, nalezen byl již roku 1738 od Tatiščeva v letopisech novgorodských, pocházejících z XV. věku. První jeho vydání opatřil roku 1767 nákladem carské akademie Schlötzer. Po té objeveny ještě čtyři starožitné texty „Pravdy", z nichž nejstarší ve sborníku kláštera Trojicko-Sergějevského.

Ačkoliv velezajímavá tato památka sloužila za pramen všem dějepiscům a badatelům v oboru dějin práva od dob Tatiščeva a vedla zejmena Karamzina k důležitým výsledkům, přece podnes není do podrobností náležitě probrána a vysvětlena. Ve směru tom vyšla v Moskvě důkladná studie: „Izslědovanija o russkoj Pravdě" (badání o ruské Pravdě) z pera P. Mročka-Drozdovského. „Nehledě na všechna úsilí celé řady znalců a badatelů v oboru starožitností — praví spisovatel — stojíme posud před ruskou Pravdou jako před hádankou, namaháme se objasněním jejího jazyka, jejích pojmů a ustanovení; zároveň, nepochopujíce ruskou Pravdu, málo poznáváme i onen vyhynulý život, v jehož proudu Pravda byla základním tónem a vedoucí myšlénkou." Příčina toho spočívá v nedostatku pravidelného a soustavného objasnění a výkladu této památky.

Ruská Pravda těší se zevrubné sice literatuře, avšak náhledů tak rozdílných, že badatelé i v hlavních věcech značně se rozcházejí a nekonečné vedou se spory o výkladu nepochopitelných slov, významu toho a onoho právního zřízení, o jeho původu a p. Jest to arci pochopitelné, uváží-li se, že téměř tisíciletí dělí nás od doby, kdy právní tyto poměry byly v platnosti.

„Především — praví spisovatel — mluviti musí stará právní památka srozumitelným badateli jazykem a spolu jeviti se musí v očích jeho nerozdílnou částí onoho právního života, v kterém působila a kterýž ji stvořil." Z té příčiny spisovatel snaží se objasniti jazyk Pravdy nejen se stránky jazykozpytné ale i věcné a vyložiti souvislost právních pojmů a zřízení Pravdy s tehdejším životem, jak letopisy, právní a jiné slovesné památky té doby nám jej líčí. Mroček-Drozdovský neřeší ve spisu svém záhadné a sporné otázky Pravdy, nýbrž upravuje řešení pouze cestu. Dílo rozděleno jest na více svazků. V prvním vykládá spisovatel peněžní soustavu starého Ruska, v následujících jazykozpytné a právní stránky Pravdy.

Důležitosť objasniti peněžní soustavu staroruskou bije do očí zejmena tím, že v celé Pravdě od počátku až do konce setkáváme se s peněžními věcmi a ustanoveními pokut v náhradu za trestní skutky a porušení práv soukromých. Vedle sebe vyskytují se výrazy pro peněžní hodnotu hřivny, kuny, vekši čili veveřice, nogaty a řezany. Nemůžeme sice probírati celé dílo spisovatelovo aniž zastavovati se při místech, jež v nás budí pochybnosť; poukazujeme pouze na osnovu jeho záslužné práce.

Známo, že v prvních počátcích společenského života při neznalosti a nedostatku kovu sloužily za měřítko hodnoty a za platidlo hlavní výrobky dotýčných národů: tak u kočovných a pastýřských skot, od něhož dosud latinský název pro peníze (pecunia), u loveckých národů kožešiny; teprve pokrokem vzdělanosti a rozšířením obchodu a průmyslu a rozmnožením v zemi kovů počala se pociťovati potřeba snadnějších a stálejších platidel a nastával přechod ku platidlům kovovým. V přechodní takové době jsou obyčejně obě soustavy platidel v užívání: kovová i nekovová. Která doba peněžní byla na Rusi za vzniku Pravdy? Spisovatel dovozuje, že již tehda byla na Rusi kovová peněžní soustava, kteráž jedině byla úřadní a kožešiny že sloužily v soukromém životě za předmět obratu neb k dávkám naturálním. Grivna či naše hřivna má v staré ruštině trojí význam: šperku zlatého nebo stříbrného, jenž se nosil na šíji, váhy, as nynější libry, a peníze. Za vzniku Pravdy byla však hřivna jednotkou peněžní a nikoliv okrasou. Lišila se též od hřivny jakožto jednotky váhové a vážila polovici této. Hřivna peněžní dělila se na kuny, nogaty, řězany a vekše čili veverky. Spisovatel přesně udává poměr těchto na vzájem mezi sebou i ku hlavní jednotce, jakož i poměr stříbrné hřivny, jakouž byla většinou, ku hřivně zlaté a rovněž těžší hřivny novgorodské k lehčí kijevské. Spisovatel zevrubně líčí a určuje zejmena dvojí význam kuny. Slovo kuny značí někdy peníze vůbec, totéž co v dobách ještě dřívějších značilo slovo skot, od něhož odvozené skotnica značilo pokladnu a skotník pokladníka; jindy opět kuny značí určitou částku hřivny. Dále vykládá slova běl a černá kuna oproti dřívějším ne jakožto hranostaje a sobola, ale jakožto stříbro čisté bez ligatury a stříbro černé, kovy smíšené. Posléze spisovatel poukazuje též na postupnou výměnu hřivno-kunové peněžní soustavy rublovou a vzájemný poměr obou v době, kdy vedle sebe se vyskytovaly.

Vnitřní kvašení na Rusi nebylo valně příznivo tichému vývoji vědeckému, nicméně neostala slavistika ležeti ladem. Vystupují nové a nadějné síly. Loňského roku dne 25. listopadu a 2. prosince konaly se na universitě petrohradské dvě disputace za účelem dosažení hodnosti magistra věd slovanských a plodem jich jsou dvě obsáhlé práce velké vědecké ceny: K. J. Grota (jenž letos prodléval též v Praze mezi námi) „Moravija i Madjary s poloviny IX. do načala X. věka“ a T. D. Florinského: „Južnyje Slavjane i Vizantija vo vtoroj četverti XIV. věka.“ Obě ty doby jsou nad jiné zajímavé. K. J. Grot podává a objasňuje osudnou pro celé západní Slovanstvo dobu úpadku říše velkomoravské, rozsah a význam její, kdy Čechové a Poláci v neporušeném byli spojení s Jihoslovany, a proměny, jež se staly. Florinskij obral si k historickému studiu nejvýznamnější pro Slovanstvo dobu na Balkánském poloostrově, druhou čtvrť XIV. věku. Jest to doba panování Dušana Silného a v Byzancii Andronika mladšího, doba, ve které dědictví Byzancie přecházelo v ruce Slovanů, do kterých by také přirozeným vývojem zajisté bylo přešlo, kdyby příval osmanský nebyl sobě proklestil do Evropy dráhu.

Před těmito vystoupil jiný mladý učenec ruský s pozoruhodnými prácemi vědeckými, nyní professor R. F. Brandt. Jakožto dissertace roku 1880 vyšel od něho velký spis „Načertanije slavjanskoj akcentologiji“ (nástin slovanské akcentologie). Ještě co posluchač v posledním běhu universitním sepsal historicko-literární rozbor eposu Ivana Gunduliče „Osman“, jenž r. 1879 v Kyjevě vyšel tiskem a za kterýž vyznamenán byl zlatou medalií. Práce tá jest jedna z nejlepších monografií k dějinám dubrovnické slovesnosti.

Podobná monografie o Mavru Vetranićovi, jenž zemřel r. 1576 a jest nejoriginálnějším ze všech dalmatských spisovatelů, připravena jest k tisku od jiného chovance petrohradské university.

Nad jiné zajímavé jsou pro nás práce J. S. Annenkova, jež vesměs mají za předmět starší slovesnost českou. Annenkov obrátil na sebe pozornost již před čtyrmi lety statěmi o spisech husitských a o Husitech na Rusi v XV. a XVI. věku. V rukopise chová obšírnou monografii o Husovi. Loňského roku četl v petrohradském filologickém spolku práci svou o Petru Chelčickém, jehož si obral za předmět obzvláštního studia. Připravuje nejen monografii o Chelčickém, nýbrž i vydání veškerých jeho spisů v ruském rouše.

S. L. Ptašickij, Petrovskij a žák zesnulého Kotljarevského, Storoženko obrali si za předmět prací svých starší slovesnost polskou. Ptašickij byl již v letech sedmdesátých vyznamenán za své literární práce zlatou medalií a jeho články o polském jazyku a polské slovesnosti zjednaly mu chvalné jmeno v učených kruzích ruských i polských. V nejnovější své práci, kterou jakožto dissertaci chystá k tisku, pojednává o otci poesie polské, satirikovi Mikuláši Reji z Nahlovic, jenž zemřel r. 1568. Ptašickij loňského roku počal s vydáváním hlavního spisu Rejova v původním jazyku: „Wizerunek własny żywota człowieka poczciwego“, podle vydání z r. 1560. Jelikož Rej byl protestant a ve spisu jeho byly mnohé narážky na duchovenstvo, stal se spis ten vzácností. I ve výtiscích, jež se zachovaly, jsou celá místa vyškrabána a začerněna. Dosud vyšel svazek první. S napnutím možno očekávati jeho pojednání o Rejovi.

Professor kazaňské university, Petrovskij, připravuje pojednání o starém básníku polském J. Kochanovském, a Storoženko počal v Kijevě s tiskem své monografie o starém satiriku polském ze XVI. věku Seb. Klenoviči.

„Otnošenija Veneciji k gorodskim obščinam Dalmaciji s XII. do poloviny XIV. věka. Izslědovanije J. N. Smirnova.“ Pod jmenem tím vyšla r. 1881 v Kazani z pera Smirnova poutavá studie o poměrech republiky benátské k městským obcím dalmatským od dvanáctého věku do polovice čtrnáctého. Poměry republiky benátské k obcím dalmatským jsou významné jak pro vývoj dějin politických a kulturních oněch zemí tak i pro dějiny slovanského práva vůbec. Zevrubná studia a vzácné publikace o předmětu tom vyšly zejmena z pera známého slavisty prof. Makuševa, od Sim. Ljubiće a nevšedního znalce a badatele v oboru slovanského práva, professora na české universitě Hanela (od tohoto zvláště statuty a práva města a ostrova Koršuly a statuty a práva města Spljetu.) Též Smirnov věnoval se studiu listin archivu benátského spolu s jinými prameny a výsledkem studia toho jest dějepisný jeho nástin poměrů Benátek k dalmatským městům. V první části vykládá zápas Uher a Benátek za opanování Dalmacie, stav dalmatských měst pod vládou uherskou a okolnosti, kteréž přivedly uherskodalmatská města v moc benátskou. V další části Smirnov podává nástin politiky benátské k městům dalmatským od XII. věku do polovice XIV. V třetí části probírá dějiny povstání Zadru a příčiny nedostatku vzájemnosti měst dalmatských. V závěrku podává přehled pramenů a pomůcek.

V Moskvě vyšly tiskem dvě zajímavé práce srbského národa se týkající. Jedna z nich „Vuk Karadžič, jego dějatelnosť i značenije v serbskoj literatuře“ (V. K., jeho činnosť a význam v srbské slovesnosti) pochází z pera professora ruštiny na bělehradské vysoké škole, Platona Kulakovského. Spisovatel zevrubně líčí plodný život znamenitého srbského vlastence, obnovitele srbské slovesnosti, opravce srbského jazyka i tvůrce srbského pravopisu, kterýž tím spolu byl vůdcem srbského národa v době jeho politického znovuzrození. Kulakovského spis čte se s velkým interessem. Při velké a úspěšné činnosti neopomenul Karadžičovi vytknouti vady, jichžto v pravopisu dopustil se krajným prováděním zásady: „Piš, jak vyslovuješ,“ což vedlo k tomu, že píše a tiskne se po dnešní den v Bělehradě „Srp“ místo „Srb“ a p. Sluší však připomenouti, že na Černé Hoře zavedena již v tom směru patřičná náprava.

Druhý spis jsou poutavé zápisky F. Bacetiče: „Narod i knjaževaja vlasť v Serbiji“ (národ a knížecí moc v Srbsku.) Pisatel podává nástin dějin srbských od roku 1804 do 1858, kdy sesazen byl s prestolu Karadorděvić a povoláni zpět Miloš a Michael Obrenoviči; dále podrobně líčí vnitřní politický život Srbů do polovice roku 1860. Poslední časť věnována jest povídkám z časů starého Miloše, jak zachovaly se v paměti starých. Zápisky Bacetičovy uvádějí nás přímo v srbský národ a seznamují s jeho názory a spůsoby myšlení. Ze zápisků vysvítá, jak veškerá cizota byla vždy proti mysli Srbů a že moc knížecí, kteráž neopírala se o národ sám, nýbrž o úřadnictvo a cizinu, nedala se na dlouho udržeti.

Poutavý a významný jest přednět, kterýž prof. Vlad. Djačan obral si letos ku své dissertaci na universitě varšavské a vydal pod jmenem: „Učastije naroda v verchovnoj vlasti v slavjanskich gosudarstvach do izměnenij jich gosudarstvennago ustrojstva v XIV. i XV. věkach“ (účastenství národa ve vrchní vládě ve slovanských státech do změn jich státního zřízení v XIV. i v XV. věku.) Spisovatel probírá staré sněmy, sobory a věče, jak naskytovaly se u Baltických Slovanů, Čechů, Poláků, Rusů, Chorvatů, Srbů a Bulharů.

Velkolepé dílo z oboru zeměpisu, národopisu, dějepisu a národního hospodářství vychází pod jmenem „Volga“ od Vikt. Ragozina. Volga slyne jakožto matka řek ruských a tvoří vlastně se svými přítoky Rus samu, která většinou na Volze a přítocích jejích se rozkládá. První tři díly věnovány jsou hlavně zeměpisným výskumům, národopisu a dějinám. První pojednává o Volze od jejího vzniku až ke vtoku Oky; druhý obsahuje Volgu od Oky do Kamy a třetí nížiny povolžské. Následujících šest dílů věnováno jest životu průmyslovému v údolí volžském. Spis dospěl teprve k čtvrtému dílu a ukončen býti má na přesrok. Ragozin líčí chod Volhy a jejích přítoků barvami živými a poutavě. Líčí příchod a rozšíření Slovanů, styky jejich s mongolskými kmeny, jež sídlely nad Volhou, a konečné vítězství Rusů. K dílu tomu připojeny jsou mnohé mapy a vyobrazení.

Professor dějin ruských, K. Jelpatjevskij, pojal myšlénku vydati sborník pojednání, v nichž by líčily se veškeré stránky národního i společenského života ruského od nejstarších dob až do nejnovějších.

Dílo to počalo vycházeti pod jmenem „Sbornik bytovych statej po russkoj istoriji“. V prvním svazku líčí nám spisovatel Rusko do vpádu tatarského. Spisovatel měl na zřeteli hlavně pokročilejší studentstvo, nicméně jest to práce vítaná každému, kdo obírá se minulostí Ruska. V prvním svazku K. Jelpatjevskij pojednává o pramenech starých dějin ruských, o životě a náboženství Slovanů pohanských, o knížeti ruském, radě a vrstvách národních, o zákonníku ruské Pravdě, o životě knížete, o obydlích, zaměstnáních, obchodě a vojsku, o křesťanství, klášterech a slovesnosti, o polku Igorevě a j. Jest to prvný toho druhu spis, jenž zasluhuje povšimnutí.

K závěrku budiž zde spomenuto dobré a praktické myšlenky, jež na Rusi stává se skutkem. Již o slavnosti Puškinově v Moskvě r. 1880 ustanoveno zříditi při Alexandrinském lyceu, kde zesnulý pěvec studoval, Puškinskou bibliotéku, kteráž by obsahovala veškerá vydání děl básnikových i všechny překlady, jakož i úvahy, posudky a studie o Puškinovi ve všech jazycích, krom toho i rukopisy a jiné památky. Myšlénka ta stala se již skutkem. Avšak P. Vasiljev vyzývá dále, aby podobné bibliotéky zřídily se na počesť a památku i jiných vynikajících spisovatelů, jako Lomonosova, Vizina, Deržavina, Karamzina, Krylova, Žukovského, Gribočdova, Koljcova, Gogola, Lermontova, Bělinského a Nekrasova. Spolu navrhuje Vasiljev tento program ku zřizování podobných bibliotek, jež mají obsahovati:

1. Periodické spisy, almanachy a sborníky, ve kterýchž vyšly práce dotýčného spisovatele ať za života aneb po smrti. 2. Veškerá vydání jeho jednotlivých i sebraných spisů, jež vyšla za živa i po smrti spisovatele jak v ruském jazyku tak i ve všech jiných. 3. Úplnou sbírku literatury počítaje v to překlady a posudky v cizích slovesnostech. 4. Úplnou pokud možno sbírku podobizen, poprsí a sošek spisovatele, rytiny a p. 5. Sbírku rukopisů, listů a jiných památek po spisovateli. Vyzvání Vasiljeva dochází ohlasu a nelze pochybovati, že stane se skutkem.

Jest to myšlenka i v národě našem následování hodná. Více než kterýkoliv jiný chová národ český pietu k těm, kteří chloubou jmena českého se stali. Se strany obecenstva bylo by tudíž s ochotou přijato zvěčnění památky Dobrovského, Jungmanna, Šafaříka, Čelakovského, Havlíčka, Hálka a jiných spůsobem takovým, kterýž by mimo ideální měl i tu praktickou stránku, že by usnadňoval seznamování se s nimi. Rukopisy mnohých i vzácné památky jsou roztroušeny po všech končinách vlasti a ztrácejí se. Tímto spůsobem mohly by se však v zájmu celku uchovati budoucnosti jakožto drahé památky na dobu probuzení národního.

J. J. T.

* * *

V podvečer pětilisté růže.

Historický román

od

Václava Beneše Třebízského.

(Dokončení.)

III.

Komorník Lang jakoby se byl úplně během několika dnů vyměnil. Oproti podřízencům byl samý žert, zosobněná vlídnost a začínali si už vypravovati také o jeho štědrosti. Neměli dosud příležitosti, aby tuhle vlastnosť císařského „důvěrníka“ byli poznali. Bývalť skrblík, jakoby grešle neměl a chodil v šatě ošumělém, že se mu až divili.

Dle všeho dařily se mu záměry do nejnepatrnějších podrobností. Někdy prý štěstí přichází člověku samo, usedá na rameno a třeba jen bystrého oka a pouhého mávnutí rukou, aby bylo uchváceno. A přicházívá v nejrůznější podobě, někdy jako slepice i v očích černá i ve hřebenu, jindy jako krahulík, ještě jindy jako havran, někdy také jako netopýr ... Bystrého oka je však potřeba vždycky.

Zrak císařského komorníka prohlédal již tehdáž bystře, když se rozhlédl poprvé v kolébce, jakéž nemá ani dítě žebrácké. Už tenkrát se zdálo ušpiněnému Filípkovi, že ty polostuchlé cáry kolem jsou zlatohlav, že to červojedlé dřevo, z něhož jakž takž bylo první jeho lůžko stlučeno, jest zlatem a stříbrem obkládáno, že dusivý zápach, jenž naplňoval tmavou jizbičku, mění se v nejlíbeznější vůni, že celé spousty pavučin zavěšené na stropě jsou drahocennými čalouny ...

„Tohle vezmi za odměnu!“

Filip Lang podal starému muži v selské kytlici s levou rukou jakoby v rukávě vycpanou dosti objemný váček naplněný dukáty.

„A nezapomeň, že umím býti vždycky štědrým královsky, — císařsky!“

„Nech jen sobě všecko — nech pane, ačkoliv se mi pánem nezdáš býti. Nepotřebuji peněz .. Chtěl-li bys však, dej těm, kteříž mi pomáhali. Lační po zlatě jako udychaný jelen po vodách.“

Císařský komorník se poněkud zarazil. Zdálo se, že mu do podivně bledých tváří vstoupila i nezvyklá červeň. Ale ruky své, v níž svíral se váček se žluťáky, nevztáhl dosud zpět.

„Už jsem řekl! — Jsem tam dole domovem v každé vesničce .. A dají mi, co mají kde nejlepšího ... Začínám se s panem vladařem rovnati podruhé ..“

„Trochu pozdě ale!“

Komorník se jizlivě ušklebil.

„Tím důkladněji však, pane, ačkoliv se mi nezdáš pánem býti!“

Nezvyklá červeň znovu se špinavě bledou tváří Langovou rozlila. I zraky jeho zableskly se prudčeji. Ale přemohl se přece.

„Tedy nechceš?“

„Svou mstu za plat neprovádím.. Dej těm, kteříž mi pomáhali.. Však se brzy přihlásí... Jsou to vlastí podplacenci... Mohou mi býti ostatně k nejedné službě.“

„A jak bych se ti jinak mohl odměniti?“

„Nechci odměny! Nejlepší odměnou mi bude, až pětilistou růži připravím o poslední kvíteček!“

„Ale mlčeti budeš!“

„Burák je živým hrobem, pane, aneb co jsi!“

„Císařský komorník jsem!“

„Pak nejsi tuze mnoho..“

„Nejsem, pravíš? — Třeštěnče!“

„Mám příliš dobrý rozum a proto jsem dal sluchu tvým slídičům. Proto jsem ti nevěstu pana Hanuše přivedl do tvých rukou živoucí, věda, že se už z nich co živa nedostane...“

Burák se dal do příšerného smíchu. Zajisté, že tušili jste již v tomto smělci starého odpovědníka rožemberského, jenž ondyno pod večer před bouří přišel do zlatokopského mlýna se vzkázáním z nedalekého dvora.

„Jsem císařský komorník, před nímž se budou přední hlavy tohoto království skláněti, u něhož budou bohatýři o přízeň jeden přes druhého žebroniti...“

Lang položil vyschlou, kostnatou ruku na rámě Burákovo a zadíval se mu kočičím zrakem do očí.

„Mnoho štěstí k takovému panství..“

Burák potom rychlým krokem opustil jizbici, žluťáků se ani nedotknuv.

„Člověk nebezpečný i mně! — Bude nejlépe, pozdržím-li ho! — Chce si na poctivce zahrávati přede mnou! — A urážel mne do očí!“

Pan komorník hněvem sesinal.

„Vykonal mi arciť služby, kteréž nejsou k zaplacení. — Ale za nástroj bych ho použiti nemohl! — Tvrdá palice!“

Komorník vyběhl rychle do nádvoří, aby Buráka zavolali zpět. Veřejně ho zatýkati nemohl. Byl by učinil povyk a mohl by ke konci ještě všecko prozraditi.

„Váš pán že mne volá?“

Burák se zastavil. Dohonili ho v hluboké cestě.

„Nevím, co by mi více říci mohl. — Jsme spolu hotovi! — Tak!“

A potom jim zmizel před očima, jakoby se byla pod ním země otevřela.

Ale byli přece odměněni, každý několika dobrými českými grošíky. Jindy by se jim bylo dostalo útržek a přepodivných přezdívek v nářečí smíšeném snad ze všech evropských jazyků.

Jak jsem již svrchu podotkl, byl císařský důvěrník jakoby vyměněn. A to z toho, že se čelo panovníkovo vyjasnilo, kolem rtů že se mu kmital úsměv a že dobrozvěstná zádumčivost se začínala rozplývati jako březnová mlha k desáté hodině předpolední. Převěrný služebník! Když mu onehdy přinesl špehýř z českého jihu novinu, že jim křepelička neuletí, že už vědí o jejím hnízdečku a že ji lapnou, kdy bude nejpokojněji dřímati, zaluskl si prstem i palcem levé ruky a poslovi hodil říšský tolar s orlem dvojhlavým. A samou radostí ani dřímati nemohl. Probděl skorem celinkou noc zanášeje se nejmožnějšími záměry... Někdy vedou takové plány až ku samému slunci a někdy také na popraviště. Vše záleží na tom, jak se kostky hozené obrátí.

Císařský astrolog věštil svému pánu také náhle konstellací nebeských těles k lepšímu; i alchymista přišel svým neunavným bádáním na stopu nejpravějšímu elixiru životnímu, jímž se tvář rozbrázděná bezpočetnými rýhami mění ve svěží, mládeneckou, ano jímž se i život napolo shaslý dá osvěžiti a udržeti na dlouhá léta... Jakoby si tihle učenci na dvoře císařském všickni byli řekli a se umluvili, že budou z nestoudných duší lháti svému pánu do očí a tváří v tvář.

A když dnešním jitrem s hlavou hluboce k zemi nakloněnou a hlasem nejpokornějším oznamoval pan komorník jeho císařské milosti: „Podařilo se mi a odměnilo výsledkem nejskvělejším mé pátrání! — Hrdinská dívka, na niž ráčí nejednou vzpomínati nejjasnější pán můj, čeká tu chvíli jeho rozkazů!“ — nechal panovník všeho, péro, jímž jakési listy podpisoval, potřísnilo černí skvostný koberec právě, kde se rozvíjela nejčistším květem sněhobílá lilije.

„Že se ti podařilo?“

„Neřekl-liž jsem, nejjasnější pane můj, oči mé že vidí z Hradčan po celém království a před mýma nohama že není nikdo jist, byť by prchal orlím letem?“

Filip Lang nyní poněkud hlavu vzpřímil a jen tak zavadil zrakem svým o tvář pána svého, v níž, zdálo se, že chvěje se nedočkavostí každičký sval.

„Čí to dcera?“

„Povltavského mlynáře jakéhos...“

„Tím jistější důkaz, že nezkažena... Hodí se výborně všecko k výpočtům astrologa!“

„Tvé rozkazy, vznešený pane? — Služebník nejpokornější hotov ke všemu!“

„Lva mého bude strážkyní! — Vyjdu si do zahrady ještě dnes!“

Zrak komorníkův zasvítil jak mohl nejpotměšileji.

Panovník nebyl již v zahradě od oné slavnosti. Obličej jeho také příliš nějak sežloutl. I chůze, zdálo se, že utrpěla neustálým seděním nad výpočty hvězdářskými či alchymistickými knihami. Každým druhým či třetím krokem kolísal; muselť se silně o hůl opírati. Lang byl již starostí o zdraví pánovo naplněn měrou nejvyšší. Přepečlivý služebník!

„Panna a lev! — Výborná skupenina! — Potom pojďte vy pekelci a sílu mou poznáte, že omráčeni k zemi budete padati jako přezralé ovoce!“

„Nejvhodnější chvíle rozdrtiti jim všem hlavu jediným nohy šlápnutím! Však již, císařská milosti, pasť nalíčena a vnadidlo láká z daleka! Chci před tebe, nejjasnější pane, vstoupiti vždy s prací hotovou, ne počatou teprve; dnes učinil jsem tak poprvé...“

„A buď ubezpečen mé přízně i vděku plného!“

„Teprve se převzácné tvé důvěry hodným musím učiniti!“

„Panna nevinná záštitou proti duchu zlému, lev jen pannou přemožitelný znamením vítězství a žid pokřtěnec chranitelem před úskoky lidí ošemetných! — Všecky podniky se vydaří, jsou-li tihle tři zrozeni, jak následuje: panna za panování Venuše, lev ve znamení Marse a žid, když měl vládu Merkurius . . .“

Zraky císaře Rudolfa utkvěly v rozevřené knize, tištěné na vzácném pergaménu, na těchto řádkách, jež od té chvíle, co mu tuto vzácnou knihu odněkud z Amsterodamu poslali, přečetl dozajista každým dnem desetkrát a jež viděl, kterak se mu černají před očima, i když se víčka jeho znenáhla na nějakou hodinku zavírala.

„Kdy žes uzřel poprvé světlo světa?“

Tato otázka, zdálo se, že komorníka překvapila. Položil si také pravici na čelo, přejel jí několikráte skráně a přemýšlel.

„Kdo měl tenkrát své panování?“

„Vladař, nad jehož říší slunce jen vzcházelo, ale nikdy nezapadalo, — tvé císařské milosti jasný děd!“

„Po planetě se ptám.“

„Merkurius, nejjasnější pane můj; leskl se jako rybí oko a otec můj, chudičký šlechtic, kupce proto ze mne míti chtěl.“

Císařský důvěrník jakoby náhodou mrskl potměšile po knize na okrouhlém stolku před samou lenoškou naproti oknu rozložené.

„Merkurius, jejž malíři malují ve způsobu mládence, kterak v ruce pravé drží sceptrum s křídloma, u hlavy křídla, u každé nohy po jednom křídlu a jak celičký hady jest obtočen . . . O této planetě vypravoval mi tatík můj mnoho a mnoho . . . Je-li milost císařská ochotnou vyslechnouti služebníka nejponíženějšího, ještě toto bych se odvážil pověděti. Pocházíme z krve Mardocheovy a královny Esther. Mardocheus tenkrát vyzradil králi svému spiknutí nejpřednějších knížat zemských a čin jeho zaznamenán v letopisech assyrské říše na věčnou památku.“

„Ty z rodu Mardocheova?“

„Mohu tvé milosti císařské posloužiti celým rodokmenem svým, ještě celou řadou předků před pěstounem královny Esther . . .“

„Buď ještě jednou císařské přízně mé plnou měrou ujištěn! — A dneškem opět nikoho nepřipouštěj!“

Zvenčí prorazil sem opět jako ondyno táhlý řev lví, ale silnější, že se až okna takměř třásla.

„Vrací se mu dřívější mysl, nepoddajná, nezkrocená . . . . Ode včerejška mu nepostačí ani předkládati!“

Potom se úlisný žid, hlavou div se země nedotýkaje, vzdálil po prstech.

Panovník zůstal samoten; nahlednuv ještě jednou v rozevřenou knihu, přehodil přes ramena plášť, pokryl si baretem hlavu a vyšel do chodby, z níž vedly dvéře do komnat, odkudž se rozevíral nejrozkošnější pohled na Prahu.

Dvořenínové, spatřivše císaře, zůstávali státi v hezké dálce, neodvažujíce se rušiti jej na této první vycházce chodbami ode mnoha neděl.

Nade Prahou, přímo nade věžmi chrámu Matky boží před Týnem, rozklenula se mezi tmavými chmurami duha nezvyklé jasnosti, až se barvy sedmery odrážely o střechy kostelů i ostatních budov Starého města Pražského. Mraky byly co chvíli černější a duha každým okamžikem světlejší a světlejší. Lidé jdouce Karlovým mostem, zastavovali se udiveni jeden druhému v tu stranu ukazujíce. Náhle se černá oblaka zaměnila na několika místech šedými a znenáhla přecházela v barvu, jako když za prosincových dnů spustí se chumelice a za čtvrt hodiny širý kraj zakryje bělounkým hávem. A braly na se tyto mraky podobu bílého kříže obrovského, jehož ramena v levo i na pravo přes celou Prahu sáhala, jehož témě prodlužovalo se do nezměrné výše a část spodní jakoby zasazena byla přímo do staroměstské radnice ..... Potom jasná duha mizela, jakoby ji ruka tajemná stírala ... Oblaka tměla se děsněji a děsněji a obrovský kříž nade Prahou bělal se taktéž příšerněji a příšerněji. Zdálo se, že ramena jeho dosahují už od severu české země až do nejdálnějšího jihu a drvo hlavní že se obrací přímou čarou od východu až na nejzazší západ.

Panovník si zakryl obličej oběma rukama, počal se chvěti, volati o pomoc a komorník, jenž ani na okamžik císaře s oka nespustil, octl se u něho prudkým skokem, aby ho odvedl k pohovce. Musil spustiti úplně i těžké záclony, aby ani jediným záhybem nemohlo světlo z obrovského kříže bílého vniknouti do komnaty. A ještě si Rudolf zakrýval rukama obličej, třesa se na všech údech příšerným viděním: i zdálo se, že opět obestírají mysl jeho mrákoty a že plíží se mu ke hlavě občasná choroba, kteráž všecken dvůr naplňovala úzkostí a postrachem.

„Panna hrdinská hotova uvítati tvou milost císařskou každým okamžikem v zahradě ... Je spřátelena se lvem, jakoby spolu byli od malička.“

Lang, nakloniv se skorem až ku čelu pána svého, pronesl tato slova pevným hlasem, aby se neminula s účinkem.

Panovník si z hluboka oddechl a nyní se mu teprve ruce svezly se tváří.

„Snil jsem, člověče, či bděl?“

„Tvá milost byla pohroužena v nejzdravější spánek.“

„Hrozné vidění! — Ten bílý kříž jedním ramenem zrovna na mou hlavu mířil!“

„Vycházel nejspíše z kapucínského kláštera zdejšího!“

Komorník hovořil nyní hlasem tlumeným, skorem šepotavým.

„Zdá se mi, — zdá! — Však vím, že mne klame a podvádí každý, — bratr, příbuzní, dvořenínové, každý ... Už se nemohu svěřiti nikomu, ani kdo ke mně ve jmenu božím přichází ...“

„A nejlépe tvá milost učiní! — Těmhle posledním nejméně!“

„Strašlivý sen! — Dobře, že už pryč!“

„Ještě nejvěrnějším ten lev, nejoddanějším ten oř ...“

„A zdáš se i ty ...“

„Teprve si tak vznešené přízně musím zasloužiti! — Teprv počínám! Jméno mé v letopisech musí býti zaznamenáno jako památka Mardocheova v historii říše assyrské ...“

„Půjdeme! — Ale ať nikoho cestou nevidím!“

— Od této chvíle si Filip Lang císařskou přízeň začínal zasluhovati takovou měrou, že odměny nejzaslouženější dostalo se mu, když byl předčítán ortel, kterýmž se odsuzuje ku ztrátě všeho jmění a doživotnému žaláři.

IV.

V zlatokopském mlýně bylo všecko ticho, jako když před čtvrt hodinou vynesli nebožtíka na hřbitov.

Pan otec sedí na zápraží hlavu maje svěšenou a ruce založeny křížem přes prsa. Rty jeho staženy skorem až křečovitě, oči přimhouřeny a ve vráskách, jimiž tváře jeho rozbrázděny, jakoby se slzy leskly.

Před malou chvílí přijel odkudsi.

Koníci dosud ve voze zapřaženi; ale také jakoby v nich nebylo života. Jindy řehotali, sotva že střechy zdejšího mlýna uviděli a když se octli na dvoře, radostně půdu nohama hrabali. A nestýská se jim ani po ovísku, ani po otavě.

Panímáma se ho již asi po čtvrté po čemsi ptá. Rve si vlasy z hlavy a lomí rukama; už osípěla. Nemůže takměř ani mluviti.

Pan otec jakoby byl zkameněl.

Tenkráte se takováto přeměna ostatně často stávala. Člověk kypěl životem a z čista jasna stal se z něho kamenný sloup. Býval to arciť zasloužený trest; ale zdejší mlynář nikomu neublížil ani myšlenkou. Byl také dobrý křesťan a zkamenění přicházelo nejhustěji pokutou za rouhání.

Panímáma jím nyní zahýbala.

„Muži! — Což ani slechu?“

„Tahle rána jen pro tebe!“

Pan otec pronesl těchto několik slov dusným, hrobovým zvukem.

„Jsi hezký choť! — Svrchovaný Bože! — Ještě výčitky!“

Mlynářka si zase zajela oběma rukama do dlouhých, hustých vlasů a hlavou o zeď narážela.

Pan otec opět umlkl. Jakoby neviděl a neslyšel; tak zcela bez citu.

„Ubohé, nešťastné dítě! — K čemu jsme si tě vychovali? K čemu jako zřítelnici oka svého hlídali! — Ach já matka politování hodná!“

Nyní pan otec vstal. Postava jeho, zdálo se, že vzrostla.

„Tenkráte jsi, ženo, svatou pravdu pověděla; ale pozdě — tuze pozdě! Oslepena marnivostí chtělas míti dítě Bůh ví kde, zamýšlela jsi s ním Bůh ví co, pýchou nevědělas, kam se podíti a nyní z toho máš — matko politování hodná!“

Mlynář si potom zase sedl na zápraží, opět tak sevřel zamodralé rty a oči přimhouřil i ruce přeložil křížem přes prsa, jakoby se nic nebylo přihodilo.

Panímáma hněvem i lítostí vyrvala si celý kotouč vlasů a klesla k zemi jako bez sebe.

Chasa dívala se na tohle všecka ztrnulá. Hlavy měli plné nejrůznějších myšlenek; ale jazyk se nemohl připraviti ani k jedinému slovu. —

Bylo hrozné neštěstí, jež usedlo na střechu zlatokopského mlýna. A usedši, rozložilo se zde. Bezpochyby že se mu tu zalíbilo. A tak se zdálo, jakoby se mu odtud nechtělo.

Přiletělo ondyno s tou bouří a poslem jeho byl ten člověk, jenž mletí přišel z blízkého dvorce rožemberského objednávat a jenž tak výmluvným jazykem vychvaloval zdejší mlýn a ve mlýně předkem panímámu, že by mu byla všecko snesla za tuto řeč, i srdce své s ním rozdělila. Tak jí už dávno nikdo z duše nepromluvil...

A když se potom pustil do vypravování, jak v Turecku se žení, jaké tam námluvy, — všichni s otevřenými ústy poslouchali. Že hřímá, že se celý mlýn rachotem třese, že jsou oblaky plny ohně, ani si nikdo hrubě nevšímal.

Pouze pan otec neznámého člověka bystřeji a bystřeji pozoroval.

Jelenka odešla do své komůrky už před chvílí, když se bouře poněkud utišila. Nějak se jí však nechtělo a panu otci se zdálo, že po boku jeho je nejjistější. Ale panímáma si přece provedla svou. Kde pak také, aby nevěsta dědice veškerého zboží rožemberského poslouchala ledajakého čeledína, byť i nejlepší chválu měl o ní na jazyku, a s chasou seděla. Rozneslo by se, že ji matka ničemu nenaučila a že v Praze také darmo chleba jedla. Musí dáti na sobě záležet. Panímáma nepustila ani na okamžik z hlavy svého snu, kterýž stal se mimo všecku naději tak blízkým skutečnosti.

Cizinec vypravoval čím dále tím podivnější věci, až se všem mimoděk samými novinami víčka klížila...

„Takto kozák hvizdá na svého koníka!"

Cizinec přikročil k oknu jakoby náhodou, pootevřel je a zahvizdl, že si panímáma uši musila zakrýti.

„A kdyby byl na míli cesty, uslyší a přikluše!"

Cizinec již okna nezavřel. Bylo beztoho dusno, že sotva dýchali.

„A takhle v těch zemích husy kejhají!"

Cizinec vyrazil nyní ze sebe skřek, že mu opravdu odkudsi sůva odpověděla táhlým houknutím.

„A jak že ses tomu všemu naučil?"

„Přelehounké umění. — Na vojně se člověk často jen převaluje."

„I v Turcích?"

„Arciť že! — Je třeba důkladně takovému Machometánu kabát vyprášit a on dá potom pokoj celý měsíc. — Někdy také více! — A co dělati, když šavlice v pochvě?"

Zatím se čeledi jednomu po druhém oči zavíraly, jakoby z učarování. I panímámě hlava víc a více klesala.

„Eh co tu, když mne nechcete poslouchati? — Půjdu si podřímnout někam ven. Po dešti a bouři pod širým nebem nejzdravěji!"

A nikdo nezdržoval cizince ani slovem. I panu otci se hlava sklonila nizounko ke hrudi.

Už jen mlýnská kola vedla dále svou.

Náhle sebou pan otec škubl, chvilinku poslouchal, ale okamžitě zase „poklimoval".

Zdálo se, jakoby klepotem kol bylo prorazilo zaúpění až tak ze dna lidské duše.

Mlynář znovu pozdvihl hlavu, vytřel si oči, na mysl mu přišel cizinec, jenž pořád levou ruku nějak ukrýval; ale nemohl a nemohl nijak dnes spánku odolati. Říkávají, že prý lidé zlí umějí člověka tak uspati, že by se mohlo všecko kolem bořiti a že se nehne. A jindy zase, že prý člověk všecko dobře vidí, všecko slyší a nemůže a nemůže se hnouti . . . Takovéto umění květlo tenkrát nejbujnějším květem.

Pojednou se ve mlýně kola zarazila a povstal neobyčejný ruch.

Bylo slyšeti volání stárkovo, mládků i prášků jakoby jedním hrdlem.

Pan otec octl se střelou ve mlejnici, kdež na prahu ležel černoušek, vyrážeje ze sebe nesrozumitelné zvuky a silně krváceje. Pravou ruku měl nade dlaní zpola uťatou.

Pan otec několika skoky octl se v ložnici Jelenčině.

Postel byla odestlána, ale prázdna. Okno otevřeno dokořán a mohutná větev, z blizounkého kmene do vnitra komůrky dosahující, rozlomena. —

„Koně! — Koně! — Zapřahat!“

Mlynář nemohl nic jiného pro okamžik pověděti. Všecka chasa se sběhla, panímáma omdlévala a černoušek, doplaziv se sem, volal jak mohl nejpronikavěji: „Ukradli — ukradli — já bránil — ale nemohl — Jelenko — nemohl — sekli — ťali — pane můj — drahý pane — —“

Ale mohli by zdejší koně i křídla míti, sotva by byli lupičů dostihli. Nikdo jim nemohl cestu ukázati za nimi, leda větřík, jenž vanul vltavským údolím. A ten, zdálo se, že se ještě každou chvilkou obrací.

Zapřáhli je však přece a hnali do úpadu, ale bez výsledku . . .

Potom zmizel ze mlýna i černoušek. Co by tu dělal bez Jelenky? On by ji mohl vypátrati ještě nejspíše . . .

Pan otec dosud se nehnul ze zápraží. A koníků také nikdo nevypřahoval. Panímáma ve světnici už jen vzlykala. Čeledi všecko z ruky padalo a každý vykonával svou práci naopak. I kravičkám ve stájích svěží, bujná travice nešla na jazyky; očmuchávaly ji a jedva se jí dotkly, už zase stranou hlavy věšely.

Takhle si hřídele, kameny i ostatní mlýnské stroje už dávno neodpočinuly. A bylo tu hlucho i dusno, jakoby všecken prach na plíce několikerými vrstvami usedal.

Pan otec ani nepozoroval, že rozevřenými vraty vjíždí do mlýna prudkým cvalem jezdec a po straně jeho že kmitá se černoušek.

„Potěš vás tu Pánbůh, dobří lidé!“

Jezdec seskočil s koně a zaměřil přímo ku mlynáři.

Pan otec jen hlavu pozvedl a neodpověděl, aniž návštěvníka přivítal. Poznal jej okamžitě. Byl to pan Hanuš, hrabě ze Serinu.

Z koně se jen kouřilo; vypadal, jakoby řekou se byl přebrodil.

„Dceru ti hledat pomohu . . . Vždyť si budu hledat nevěstu!“

Mlynář jakoby neslyšel.

„Vzmuž se přece! — Ze světa býti nemůže . . .“

Panic dle všeho nevěděl, kdo se kdy dostal do rukou císařského komorníka, že byl opravdu jakoby ze světa zmizel.

„Ty, pane? — Nehledej ji, nehledej; nevěsta pro tebe jinde roste. Než bys ji nalezl, už dávno věnec její bude uvadlý . . . Jeď s Pánembohem! — Já to říkal, já to tušil... Žes ji jen kdy uviděl! Co platno všecko!"

Pan otec si opět usedl na kameny, jež zeleným trávníkem obrůstaly, zase tak oči přimhouřil, ruce přeložil si křížem přes prsa a ničeho dále kolem sebe si nevšímal.

Panic vyšvihl se mlčky na vraníka, černoušek se dvorem, kde protrávil nejšťastnějších dnů v sirotčím svém životě, vytratil a za několik okamžiků zmizeli v ouvoze, vinoucím se do strání.

Panímáma vyběhla na zápraží pozdě.

Ala ať se ptala, jak se ptala, z muže nedostala jediného slova, kdo že tu byl.

Asi hodinu za mlýnem vlekl se touhle stranou starý muž. Každým krokem, zdálo se, že odpočívá. Také se cestou bezpochyby velmi unavil, protože si neustále stíral levicí s čela bohaté krůpěje potu. Uslyšev za sebou dupot, zašel poněkud s cesty a opět si poodpočinul, nyní se oběma rukama o hůl podpíraje.

„Hledáš, mladý pane, — také hledáš?"

Stařeček se naklonil trochu v před.

„Zdá se mi, že marně... pramarně..."

Starý muž zakýval hlavou třikrát po sobě a pokaždé silněji.

„Neřekl jsem ti tenkrát v Sudoměřické hospodě, že musíš býti opatrným, že ti budou klásti nástrah, se všech stran, že ti budou škoditi, kde tě rána zabodne nejcitlivěji... Neřekl jsem ti to? — Či mne už neznáš? — Jsem krajánek Oremus."

Černoušek se k němu přitulil jako k nejlepšímu známému.

„Kde — kde — kam?"

„Kdybych věděl, milý hochu!"

„A přece jsi říkal, že i Vltavě rozumíš, když se rozšumí. Zeptej se jí tedy! — Poví ti nejspravedlivěji!"

„Je ve drápech, z kterýchž přetěžko — ba skorem nemožno — vyklouznouti! Nevím — nevím, pane mladý! — Ti, kteří po tobě vztáhli rukou na tehdejším noclehu, odvážili se i za tvou nevěstou. — A odvaha jejich se jim podařila. — A více, pane, nevím, kdybys mi království nebeské sliboval, i dáti mohl. — Krajánek Oremus by ho potřeboval! — Kdo pak by nepotřeboval nebeského království!"

Starý muž se dal nyní do sípavého smíchu a sedal si do svahu.

„Hlava — hlava — strýčku — bolí — bolí —"

Černoušek krajánka po zpopelavělých vlasech pohladil; i tváře jeho přejel pravicí.

„Baže hlava, milý chlapče, bolí! — Aby tě tak, pane, nikdy nebolela! — Ale začíná — viďže začíná?"

Stařec si z hluboka oddechl a znovu s čela stíral horký pot.

„Až najdeme — povím — strýčku — povím —"

„Dej vám Pánbůh všecko štěstí!"

Stařec si potom opřel čelo, na němž od několika dnů jevily se hluboké dvě rýhy, o ruce, jakoby šly na něho dřímoty.

Panic pobodl koně a již letěli vraník i černoušek s větrem o závod. A kde jich uzřeli, všude se jim vyhýbali, protože tenkrát věřili lidé v ďábly živoucí, jak větrem kraje projíždějí, prohlížejíce si, jak mnoho mezi pšenicí koukole... I „Pánbůh nás všeho zlého chraň!“ řekli a křížem se poznamenali. Za těch časů bylo koukole skorem více než pšenice. A proto potom začala tak brzy ďábelská žeň.

Panic koně co chvíli k prudšímu trysku poháněl, i černoušek krahulíkem se kmital cestou... Všem, zdálo se, že k uším zanáší vítr opět příšerné ono úpění, jež vnikalo až do kostí: „Oremus — oremus — oremus!“

V.

Tentýž den, kdy se císařský komorník Filip Lang umlouval o pětilistou růži s panem Adamem Hrzanem z Harasova, byly na Krumlově shromážděny hlavy, jakých tu mohlo oko jen pořídku vídati.

Byli to sice jinak pana vladaře dobří přátelé i ctitelé; občas si zajížděli na Krumlov dosti z daleka; ale aby se sjeli tak najednou, toho nepamatoval ani klíčník Olivec. A tak se zdálo, jakoby se také nebyli sešli jen náhodou. Za kratochvílí sem také asi sotva přijeli. Pro hlavy rozvážné nebyly ani časy zábavám příznivy.

V Praze arciť jinak. Při dvoře neměli času ani mysliti; ba nezbývalo jim ani chvíle, aby se kolem sebe bystře rozhledli a jeden druhému důkladně se podíval do tváře. Vyskytovaly se nové a nové obličeje, přicházeli dalekých zemí synové. Hradčany se jimi hemžily jako za parného dne rybník, — z něhož voda neodtéká, ale celé dni potažena zelenavou korou, — muškami a jiným nejrůznějším hmyzem; vespolná známost začínala na záletech, na podlaze, na kteréž noze nezvyklé učiniti těžko byť i jen jediný pevný krok a končívala někdy na Pohořelci, někdy v oboře u Hvězdy a jindy také až v šáreckých roklinách a skorem vždycky za smrtelného chropotu.

„Nejdřív svobodu náboženskou a potom svobodu národní... K té první práci budou míti pomocníků, kam se jen ohlédnou a druhou provedou již sami. Na první zavolanou půjde proti nám zase celá Evropa a záležitost naše, byť i nejspravedlivější, nenalezne za hranicemi ani jediného zastance, leč bychom zvítězili. Potom by jich však nebylo třeba...“

„Král francouzský, kurfiřtové saský i z Falce, stavové hollandští, republika benátská, i sama Anglie... Těchto všech že jsi, pane Budovče, vypustil ze svých rozpočtů? — O arciknížeti jsem se ani nezmínil!“

„A já ručím za stavy rakouské!“

Tuto poslední větu pronesl mužík, jemuž se v obličeji chvilkami všecky svaly zaškubly a jenž ani okamžik pokojně seděti nedovedl. Přízvuk na každém slově byl táhle zpívavý, tak jako mluvívají Němci českým jazykem, pocházející odkudsi od Vimperka. Tento mužík se nazýval Erasmus svobodný pán Tschernembl a byl hlavou nespokojenců v zemích dědičných, najmě v Rakousích.

Pan Václav Budovec, jemuž již tenkrát kmitaly se na skráních nitky stříbrné starostí o příští osudy rodné země jeho, pohleděl na mluvčího zrakem, v němž se zrcadlila skorem útrpnost; ale sevřel pouze rty těsněji a jediného slova neodvětil.

„Ode tvrze ke tvrzi táhne nespokojenost, den co den jevící se hrozivěji a hrozivěji... Arcikníže Matyáš, zdá se, jakoby nám chtěl porozuměti; ale možno-liž mu věřiti?“

Pan Tschernembl třikrát hlavou prudce přikývl.

„I sultán nedíval by se ku věcem našim s rukama založenýma. Jen se postaviti přímo s tváří do tváře, s očima do očí, spunktovati požadavky do nejnepatrnějších podrobností...“

„Pomocné ruky, o kteréž, pane Thurne Matesi, mluvíš, musili bychom slavně ve jménu tohoto království odmítnouti... Ruka poskvrněná nikdy nepomáhá stavětí dílo trvalé a kámen, kterýž zasadí, vydrobí a rozpadne se nejdříve. Ruka kletá už asi dvacátým pokolením, jak by mohla přiložiti se ku práci, jejíž výsledku chceme, aby žehnali potomci naši na věky nejvěčnější!“

Pan Václav Budovec nyní vstal, tvář jeho se zardívala, zraky se leskly nezvyklým plapolem a hlas jeho zněl, jakoby perlík kolikaliberní dopadal na kovadlinu dvojí až trojí ozvěnou.

Mates Thurn se zahryzl do rtů a upravoval si kolem boků drahocenný pás.

„Chceme-li potříti saň o hlavách devíti, na ruku, kteráž proti ní ocel tasí, netřeba nám hleděti. A spojencem vítaným nám každý, kdo se přihlásí.“

„Ku práci čisté jen čisté ruky! — Rozumíš, pane Thurne Matesi?“

Václav Budovec nyní přímo zahřměl.

„Nám nikdy ještě nepomáhal prokletec. A kdyby byl pomáhal, vždy v patách připlížilo se neštěstí. — Čisté evangelium že chtěl by někdo štěpovati surami koranu? — Horší směsice by vzrostla, než druhdy za krále Senacheriba na polopustých krajích rozbitého království Israelského!“

Panu Matesu Thurnovi nešlo tak příliš o tohle čisté evangelium, pro kteréž o dvacet a několik let později pryštila se na dlažbu Staroměstského náměstí věrná Budovcova krev; spíše měl na zřeteli svůj vlastní prospěch i neukojitelnou ctižádost, jež ho hnala vírem nad propasť, kteréž se však v okamžiku rozhodném velmi obratně dovedl uhnouti.

„Jdeme, pánové, příliš daleko. Naše výpočty se musejí zabývati s poměry mnohem bližšími, abychom prozatím záležitosti své, jak všemi silami svými budeme hleděti, urovnali slovem, arciže rozhodným, kde nám nebude třeba ani stavů hollandských, ani saského kurfiřta, ani onoho z Falce, ani krále francouzského, tím méně vzdálené Anglie a nejméně sultana... Co vyteklo na bojištích uherských proti půlměsíci české krve! Mezi rody našimi není snad jediného, jehož člen by nebyl klesl zasáhnut šavlicí či střelou tureckou. Zapírati bychom musili svou minulost, ve psí vydávati svou přítomnost a kletbu vyvolávati na jmena svá pro všecku budoucnost... Spojenci, jichž bychom si vážili nejvíce, jsou ovšem sousedé naši, jichž zástupci tuto mezi námi; všickni z Čech, Moravy i Slezska, Rakous i Štýrska a Korutan věrně-li k sobě a za všech případů státi budeme, svobody národní i svobody slova Božího si uhájiti dovedeme a bohdá i uhájíme.“

Pan vladař domu rožemberského promluvil panu Tschernemblovi z duše, jediné že plány tohoto byly rozšířeny i na země uherské. Zanášelť se ode dávné doby myšlenkou, ze tří skupin a sice: zemí českých, německých a uherských, jež všecky byly ovládány žezlem Habsburků, utvořiti říši federativní na spůsob republiky s hlavou monarchickou. A potom že rakouský tribun vždy spíše k oceli se klonil, než k dlouhému, často bezvýslednému vyjednávání.

„Rada tvá, pane vladaři, předobra; ale kdy projevili stavové ze všech těch zemí, jež jsi tuto jmenoval, jen jiskru lásky — jen jedinou jiskru, pravím, k zájmům tohoto našeho království? — Jsme arciť sousedé, ale tací, kteříž už před sta lety zazdili ve stěnách okna, jimiž by mohl snad pozorovati jeden druhého, či spíše aby jeden druhého viděti nemusil. Nechci touhle řečí nijakž tebe se dotýkati, milý pane Tschernemble . . . Kdož byl, jenž velikému Otokaru našemu sedmnáct ran zasadil? — Štýrská ruka a odkud pomocníci? — Vzájemná nechuť, živena po celá staletí, nedá a nedá se zapuditi, byť bychom činili co činili.“

„Budou-li tvoji přívrženci vždy takto, pane Budovče, souditi, pak arciť už předkem svornost vyloučena!“

„Znám historii své vlasti velmi dobře. Kolikrát přečetl jsem každičký list v té zlaté knize naší slavné minulosti. Nad nejedním hluboce jsem se zamyslil, potom znovu jej četl . . . Ale té zkušenosti nabyl jsem: soused náš, ať od západu, ať od severu, ať od jihu, přicházel-li k nám, vždy od nás něco chtěl a nikdy, aby nám něčeho dal. A zdálo-li se kdy, že přátelství potrvá, na písku bylo stavěno se strany jeho . . . Nám pomohly jen tyhle naše páže; nebýti jich, mohla naše moudrost sáhati až pod oblaka, jako prach bychom byli rozmeteni.“

Panu Tschernemblovi chvělo se za těchto Budovcových slov i obočí a řídké vlasy na hlavě jeho jakoby vstávaly a rostly o dobrou polovici. Zračilať se v nich podle jeho názoru tvrdá, nepřesvědčitelná hlava česká nejvyšší měrou.

„Dobře jsi, pane Budovče, pověděl. Ale toho zapomínáš, právě ty páže že nám nyní scházejí a proto je musí nahraditi chytrost, opa trnost . . . Český sedlák už není sedlákem z let Žižkových, český zeman už není vladykou ze dnů Poděbradových, ještě tu sice měštěnín; ale ten hledá své slávy v soukenictví, jindy v knihách leží a řecky s tebou mluví či latině; groše však drží se úzkostlivě každý — každičký!“

Pan Václav Vchynský rozhovořil se po svém zvyku pichlavým přízvukem.

„A kdo těchto poměrů, jež u nás zavládly, vinen?“

Budovec se rozhledl kolem sebe okem vyčítavým.

„My, pánové — musíme skloniti své hlavy a v prsa se bíti říkajíce: má vina — má největší vina . . .“

„Dnů minulých už nenapravíme; ale příštích můžeme zlepšiti. Za tím účelem jsem sezval všecky vás, abychom se dohodli, kterak prozatím pokojně v mezích práva i zákona lze mandáty nejnovější učiniti neškodnými. Statky mé plny utečenců z panství, kdež rozkazy císařské provádějí do nejposlednější písmeny. Sbory zamykají, zatloukají, poddaní, nechtějí-li se podrobiti, jsou krutě sužováni, do kostelů honěni násilím, v kostelích bez pokrmů zavíráni . . .“

Pan Petr Vok na několik okamžiků poustal.

„A toho lze očekávati i u vás v zemích dědičných, v Rakousích, ve Štýrsku i Korutanech a proto i k tobě, pane milý, učinil jsem pozvání zdvořilé, abys rady naší se súčastnil... Pan Budovec ryzí srdce, jazyk s duší u něho vždy v souhlasu; až více příležitosti naskytne se mu poznati i tvou mysl, v nejednom ohledu své mínění opraví!“

„Krokem po zdání mém nejvhodnějším zastaviti zvůli Lichtenštejnskou — neníť nikdo jiný téhle štvanice strůjcem, ledaby Martinic, ale vliv jeho na štěstí dosud jako dubnové počasí, — upozorniti jeho milost císařskou, že toto naše české království není urvanou zemí, že těší se mnohým, staletým výsadám i privilegiím, k nimž nejposledněji že přidružila se ustanovení o konfessí české, na nichž podpis císařský. Této konfessí že nemínime se co živi zříci, všemi prostředky že ji chceme proti komukoliv hájiti a chrániti, k čemuž pomáhati že bude nám Bůh trojjediný, jehož slova čistého my zde v životě vrtkavém i přeměn plném jsme pevní i odhodlaní zastánci...“

K těmto slovům Budovcovým všickni přikývli, i pan Tschernembl.

Dole ozval se náhle řehot koňský a za několik okamžiků ohlašoval komorník posla z Prahy, jenž k samému panu vladaři má zvláštní poslání.

Klíčník Olivec všiml se příchozího předobře; barev na šatě jeho však nemohl a nemohl poznati. Ode dvora nebyl; barvy všech pánů českých znal jako rožemberskou růži. Z krumlovské hlásnice uměl rozeznati na půl hodiny, kdo přijíždí, ač již mnoho desítek mu bedra tížilo a někdy se zrak jeho povážlivě kalíval, zvlášť vyšel-li ze síně, kde mnohou chvíli prostál zamyšlen před obrazem paní Perchty.

Panu vladaři byl posel taktéž zcela neznámým. A rozbřesklo se mu teprv, když tento psaní podávaje, ne příliš zdvořile propověděl: „Od pana Adama Hrzana! — Mám poručeno čekati okamžité odpovědi tvé milosti!“

Pan vladař, rozevřev list, téměř sesinal; div že mu nevypadl z rukou, jak se mu chvěti začaly.

Pan Adam stísněn poměry, netušenými ani ve snách, a chtěje si na stará léta už někde hnízdečko jakés upraviti, aby v cizím nemusil šediny své protráviti, prosí i žádá snažně jeho milost pana Petra Voka, vladaře domu rožemberského, aby dluh veškeren neráčil sobě obtěžovati vyrovnati během čtrnáti dnů. Drasty, stateček dobrý i tichý, že pro něho nejvhodnější, už i z památky po nebožce sestře, kteráž mnohá, šťastná léta zde prožila a u nedalekého kostela Nanebevzetí Panny Marie slavného vzkříšení příštího očekává.... Naděje se, že jeho milost pan vladař nijakých průtahů nebude činiti a všecko po dobrém ráčí zaříditi, zdraví i všeho nejlepšího že mu přeje, služebníkem nejoddanějším zůstávaje a v přízeň jeho milosti i na dále se poroučeje...

Zdálo se, jakoby posel znal, co v listě psáno, protože se mu v obličeji dolíčkovatém kmitalo cos smíchu podobného.

Takovéhoto psaní by se byl pan vladař do smrti nejdelší nenadál. Hleděltť nenasytu ukojiti, jak a čeho si jen od něho žádati mohl. Vzrostly beztoho požadavky jeho během posledních několika let o dvě dobré třetiny. Bylotť tenkráte dluhů, jimiž pan Petr Vok dobrým lidem povinen byl, na sedmkrát sto tisíc kop grošů, z nichž skorem na třikrát sto tisíc kop uplatil, ale potom „k radě a přimlouvání několika svých dobrých přátel a služebníků, lidí to však lehkomyslných a nezpůsobilých a hlavně svého zisku vyhledávajících, svésti se dal k jednání divnému na ujmu i škodu jakož i ku snížení celého starožitného domu rožemberského a k nemalému zlehčení sebe sama.“

Pan Petr odkvapil rychle do své komnaty.

„Mám poručeno čekati okamžité odpovědi tvé milosti!“

Pan vladař ani kolem sebe nějak dobře neviděl.

Osmdesát tisíc kop grošů zapraviti během čtrnácti dnů nemožno — zhola nemožno. Nesehnal by tolik ani během půl roku. Největší summy, kterouž mohl aspoň částečně uspokojiti věřitele své, poskytnou mu k sv. Havlu hory, jichž výtěžek obnášel k patnácti tisícům kopám, což bylo asi tolik, jako když hladovému tigru dostane se pouze jehněčího ocásku. —

Pan vladař vzal papír, péro a psal... Nevěděl téměř ani co píše. Začínal již potřetí a pokaždé s omluvami, jež u člověka, jakým byl Adam Hrzan, jen škodolibost vzbuzovaly. V celém životě mu nepřišlo nic tak v nevčas, jako tahle upomínka. Byl nejednou uražen až v hloubi duše své; ale dovedl se vždy opanovati a oplatiti vysoce jemným spůsobem měrou dvojitou. List Hrzanův mu však sáhl ku srdci ocelí...

Když se potom vrátil mezi své důvěrníky, oko páně Tschernemblovo postřehlo okamžitě rozechvělost Rožemberkovu, ač se všemožně snažil, aby ji ovládl a ukryl ji před zrakoma hostů, z nichž však sotva asi kdo tušil obsah kvapného poselství, ani rakouský šlechtic ne.

„Sestavení podání našeho zůstavujeme, vysoce urozený pane vladaři, tvému rozumu a listinu podepíšou přívrženci naši do jednoho. I prohlašuji ještě jednou: za stavy pod i nad Emží ručím čestným slovem já, Erasmus Tschernembl, na něhož můžete bezpečně pro příští dny ve všem nejhorším spolehati.“

Budovec odvrátil obličej pouze stranou ani slova nenamítaje. Tušilť, jak jednou tihle stavové, za něž se chytrý Rakušák čestným slovem zaručoval i pro případy nejhorší, zlehounka se vymknou ze všeho a že hněv vítězův vší silou zasáhne pouze drahé, věrné hlavy české, mezi nimiž jeho vlastní bude nejpřednější? — Tušilť, že po staletech budou jen mluviti o pražské exekuci a šibenice že bude vypálena jen na českém jmeni, na české cti a české krvi? — Budovec znal věru výborně historii vlasti své a věděl, že spíše každému se všecko promine i zapomene, jen česká šije že vždy musí snésti pokuty nejtěžší. Nevím, bylo-li mezi panstvem i rytířstvem českým za doby tehdejší hlavy poctivější, šlechetnější, duše ryzejší a srdce čistějšího i obětavosti nezištnější nad pana Václava Budovce, pána na Mnichově Hradišti, Klášteře a Zásadě.

„A o těch, kteříž k císaři předstoupí, nechť rozhodne los.“

Pan Mates Thurn chtěl tímto návrhem dáti na jevo pouze skromnost svou.

„Nedejmež, aby věci tak důležité losem mezi námi se rozhodovaly. Nesvěřujmež prospěchů ne svých, ale tohoto našeho království milého, slepé náhodě, jako Machometáni se spasením svým činí. — Já jiného bych byl o naší protestací náhledu. Prve jsem nedomluvil. Podati listinu za dnů nynějších tolik jest, jako ji do větru hoditi. A kdyby byla podepsána všemi sbory andělskými a přitlačena pečeť sedmerá, o níž řeč ve zjevení sv. Jana. Papír se založí, vrstvy prachu se na něm usadí a po letech potomci se budou diviti, kterak předkové protestovali inkoustem, pérem a papírem... Mandáty, proti nimž umlouváme, porušily právo, jež toliko sněmu samému přísluší. O to se všemi silami nejprve se zasaditi musíme, aby svolán byl sněm, na němž slovo volné a kde odjakživa privilegia i práva české koruny předci naši hájívali. Zde první zápasiště obhajců svobod země naší, císaři tváří v tvář... A tam bohdá i státi budeme a státi musíme!“

Panu Tschernemblovi jakoby se svaly v obličeji chtěly potrhati a outlé prsty mu nepokojně pokrývadlem stolovým jezdily.

„Nechť páni stavové ze zemí dědičných také tak učiní ve svých domovech a dosáhneme více než celým svazkem nejdůkladněji sestavených protestací a kde která ruka česká, podepsaných. Husím brkem nikdy předkové naši ničeho nezískali. A za slova je vodívali ke hranicím. Jediné před skutky jejich na všecky strany se rozutíkali.“

Pan Václav Vchynský přikyvoval krátce přistřiženou hlavou spokojeně, pan Mates Thurn se díval rozpačitě do země, pan Tschernembl nemohl na ozdobně vyřezávané židlici ani vydržeti, ostatní hosté Budovce obdivovali, i páně vladařův zrak spočíval se zálibou na řečníku, jehož na sněmu opravdu jako soli budou potřebovati. Už hezkých několik let zasedá ve stavovské síni, ale takto neslyšel ještě nikoho mluviti. Bývaly ty panské řeči suché, s přepodivným přízvukem, bez zápalu, bez ohně, s hlasem více méně osípělým, ve druhé, třetí lavici bylo jim jen stěží rozuměti, císařští komisaři se také o obsah příliš nestarali, nejvyšší úředníci ve království mezi sebou hovořili a ke hlavám, nezvyklým mysliti, plížily se neodbytněji a neodbytněji dřímoty... Svěžesti, čilého ducha, pružnosti mysli a zvučivého hlasu bude potřeba spíše ku zábavám, jež jich čekají buď u nejvyššího pana purkrabí či u nejvyššího hofmistra aneb u některého z ostatních vynikajících bohatýrů, kde za každým třetím či čtvrtým slovem vtip, žert, anekdota, kterouž se mohou svaly i v dosti vyžilém obličeji potrhati...

„Věrnému Čechu, pane Budovče, ze srdce každému jsi promluvil. Tak vzácný tlumočník tužeb našich i žádostí scházel nám již ode dávna. Musím se diviti dovednosti i pádnosti tvých slov. Vidím tě mezi muži české koruny celými na místě nejčestnějším. Ale zajisté že s prvním krokem, jejž učiníme pro možný výsledek příznivý, budeš plně souhlasiti i že podpisu svého nám neodepřeš. Tolikéž i když tebe s panem Václavem Vchynským i panem Thurnem, Tschernemblem a dvěma zástupci markrabství moravského a jedním ze zemí slezských vyšleme k jeho císařské milosti. Až teprve tento krok by marným zůstal, veškerou snahu svou přiložíme, aby svolán byl sněm a my své postuláty důkladně sformulované mohli přednésti, obhájiti a provésti.“

„Takť jest — tak!“

Pan Mates Thurn projevoval svůj souhlas s řečí páně Petrovou, ještě než byl u konce.

I panu Vchynskému zalichotila důvěra, kterouž obmýšlel ho poctíti mocný Rožemberk.

Pan Tschernembl taktéž přikyvoval, sotva že pan Petr Vok započal mluviti.

Jediný Budovec hlavu svěsil a večerní červánky, jež vysokým a širokým oknem vnikaly do síně plným proudem, rozlily se skráněmi jeho, jakoby nejčistším ruměncem.

„Půjdu! — Podvolím se! — Ale již předkem prorokuji marný každičký krok!“

A ustanovili se na tom, že protestaci ponechají sepsati panu vladařovi, jenž již svým jmenem rodovým i znakem pětilisté růže rozhodné váhy dodá požadavkům nejspravedlivějším.

VI.

„Obchází každou nocí chodbami, černější než kdy jindy, kolem boků jejích pás a vzdechy hlubší a těžší, až hrozno poslechnouti. A slova divná slyším, jimiž člověka mráz obchází.... Z pětilisté růže slavné, kteráž květla květem svůdnějším, než francouzské lilie, trní zbyde, poslední člen se o trní to ubodá a vloží je na nad ním do hrobky!“

Klíčník Olivec se od té doby, kdy se nepohodli poněkud s Březanem, tratil vůčihledě, nejedl, nespal, nemluvil a před obrazem paní Perchty, jak jen mohl se uchýliti nepozorován do veliké síně, vždy se dal do pláče usedavého.

Služebník věrný není prý k zaplacení. Škoda, že pan Petr Vok za těchto časů měl tak příliš malounko Olivců kolem sebe a Hocků se všude hemžilo, kam se jen podíval.

A starý archivář co chvíli nová a nová péra steřezával. A když nechce psáti, ať vezme péro kterékoliv chce, pak toho jen hlava příčinou.

Před Březanem ležely na stole, po zemi a židlicemi celé fascikule starých, zaprášených listin. Pan vladař poručil letopisci, aby všecky účty prohlížel, od Krčinských, hned za nebožtíka pana bratra ještě, začínaje. A nemohlo býti práce úmornější nad tuto. Byl by k ní vystačil velmi dobře člověk, jenž uměl addici, subtrakci, multiplikaci a divisi. Pan Petr Vok chtěl svého archiváře potrestati a nemohl vymysliti opravdu trestu horšího.

A když občas přistoupil k oknu, aby se rozhledl svěží zelení, jíž byly okolní chlumy zakryty, okamžitě učinil dva tři kroky zpět, uviděl-li Olivce, kterak upírá zraky odkudsi z nádvoří k jeho pracovně.

„Starý, šedivý Jidáši!“ pokaždé mu proklouzlo těsně sevřenými rty.

A bývá vždycky zlé znamení, když se rozvadí dva dobří přátelé, kteříž jeden druhému až do dna duše viděli a tak si od srdce navzájem pozasteskli.

„Prožluklý podivín a murous knihožroutský!“ prohodil mezi zuby Olivec, zhlédnuv, kterak se před ním archivář ukrývá.

A potkali-li se, jeden na druhého ani nepohledl a každý urychlil ještě krok.

Paní Evičce vyčetl každý těžkou starost i z chůze její. Do tváří nebylo jí arciť viděti. Mělať obličej zahalený hustým závojem. Ale ta hlava nachýlena v před, plíživý, nejistý krok, — toť tak pravý obraz matky, jíž péče o syna ani okamžik nedá pokoje. Chvílemi se postava přímí, s obličeje závoj na okamžik odlétá a zrak, v němž se všecka ta touha, všecka ta láska i všecko to trapné čekání zrcadlí, v dáli pátrá, zdali se neobjeví na obzoru ten, po němž duše ustaralá práhne.

Odejelť pan Hanuš před několika dny, aby hledal nevěstu.

Marně ho matička zapřisáhala, marně pro čest rodu svého i Boha jednoho prosila... Panic, zdálo se, jakoby matky neviděl a naříkání jejího neslyšel. A neposlechl ani pana strýce, jenž se mu jal slovy důtklivými domlouvati.

„Nestojím o statky a panství, pane strýče můj. Po otci jen šavlice mi zbyla a čest. A není-liž obé, pane strýče, do světa nejspolehlivějším průvodčím? — A dáš-li mi k tomu, matičko, ještě své požehnání, tvůj Hanuš nepotřebuje více ničeho!“

Pan vladař panici těchto názorů potom již příliš nevymlouval. Však se z nich vyzuje sám. Za mladých let býval také takovým.

A když mu o Buřákovi pověděli, dal se do smíchu, toho že prý už dávno kdesi v lesích ohlodali krkavci s jestřáby.

K výčitce paní sestry, že tak tuze zlehka béře mladou hlavu Hanušovu, odpověděl s úsměvem, že mladé krvi třeba, má-li se usaditi, dříve vybouřiti se, rozpěniti, ochlazení samo sebou vždycky že přichází. Vymlouvá-li se cosi člověku mladému, tím prudčeji po tom zatouží. A chtěl-li by ho kdo odvrátiti, řetězy že by ho musel spoutati a zavříti do cely klášterské; ale tak že by mladý život nejspíše byl utracen. Láska k dceři zlatokopského mlynáře je ještě hříčkou nejnevinnější. Bude to beztoho jakási přemrštěnkyně; už z výjevu v císařské oboře možno tak souditi.

Od toho dne však, co přinesl na uhnaném koni posel od Adama Hrzana list vypovídací, nebyl pan vladař také k sobě ani podoben. Ve chvíli, kdy se chystal svým protivníkům ukázati, že růže rožemberská ještě zdravých kořenů a že dosud mezi květem českého bohatýrstva jest nejvzácnější, že Rožemberkové opět chtějí, jako druhdy vždycky činívali, mluviti ve království slovo nejprvnější, jediné že tentokráte s nejčistšími záměry, — objevil se červ, kterýž se ukrýval mezi lupením už po několik let, aby se zahryzl keři staletému zrovna do duše.

Pan Petr Vok váhu Hrzanovy upomínky ucítil nejostřeji, když se vzácní hosté rozjeli.

Pro okamžik nevěděl si rady. Osmdesát tisíc kop sehnati nemůže během čtrnácti dnů odnikud, ani kdyby panství kterékoli prodával.

A tak se mu zdálo, jakoby se tyhle obrovské stěny, jež trčely tak hrdě a sebevědomě k oblakům, náhle začínaly kolísati v samých základech, že se mohou zříti na něho každým okamžikem a pohřbiti ho pod ssutinami svými...

Pan vladař poručil osedlati koně, seběhl do nádvoří téměř letem, vyšvihl se na něho, bodl jej ostruhami a za několik okamžiků zmizel udivené čeledi ve vrších, jež vystupují kolem Krumlova jako odvěcí pětilisté růže strážcové.

„Pane strýče! — Illustrissimo signore!“

Jezdec, jenž takto z plna hrdla za panem vladařem zavolal, přijížděl právě ke hradu, když pan Petr tryskem letě zakmitl se mu před očima. Odděliv se ode tří průvodčích pustil se za panem vladařem nejprudším cválem. Ořovi se od podkov dlažbou každým skokem dešť jisker odrazil.

„Umilissimo servidore!“

Jezdec octl se pěti minutami Rožemberkovi v patách.

„Signore stimatissimo! — Servo divotissimo!“

Pan vladař teprv nyní zaškubl, jak mohl nejprudčeji, uzdou koňovou. Zdálo se, že volání jezdcova úplně přeslechl.

„Ach! — Buď vítán! Tebe jsem věru čekal nejméně!“

Pan Petr Vok pronesl toto uvítání nesmírně trpkým přízvukem.

„Což nemocen, předrahý strýče můj? — Che cosa ha?“

Jezdec se octl zatím již panu vladaři po boku.

„Nebylo by divu na zdejší samotě. — Schválně z Prahy přijíždím!“

„Z Prahy — přímo? — A já tě mněl kdesi v čarokrásných končinách italských.“

„Záležitosť jakousi ode dvora florentinského jsem měl u jeho milosti císařské vyříditi. — Vyjednávání se poněkud protáhne, což mi bylo příležitostí velmi vítanou, učiniti na Krumlově vzácnému pokrevenci svou návštěvu.“

„Co při dvoře nového?“

Pan vladař tuto otázku pronesl jen tak mimoděk, jako když se za našich časů kdos otáže po zdraví druhého či pochvaluje si pěkné časy.

„Jeho císařská milosť tobě, pane strýče můj, přízniva měrou nejvyšší. Nejednou za hovoru si vzpomněl vznešený panovník rožemberské růže a jednoho z jejích nejskvělejších květů, — pana Petra Voka, svého věrného i milého.“

„Císař Rudolf?“

Pan vladař nemohl svého podivení ani zatajiti.

„Jeho milosť císařská! — I já z toho hrdým byl, že jsem mohl poukázati na naše vespolné příbuzenství. Jak šťastným můžeš se cítiti!“

„Rudolf že mi příznivcem?“

Pan Petr Vok tuto otázku opětoval jakoby pro sebe a potom se nějak příliš zamyslil.

Don Virginio Ursini ho nevytrhoval. Koně obou jeli volným krokem podle sebe. Pouze chvilkami oř páně vladařův nezvykle zafrkl a hlavou prudce pohodil.

Italský strýček se spokojeně usmíval.

Takhle se už dávno nedotkl řečí svou nedůvěřlivého Rožemberka.

„Kdy zamýšlíš zase do Prahy? — Netáži se, jakoby návštěva tvá milou mi nebyla; ale svěřil bych ti poslání nějaké!“

„Každým okamžikem jsem hotov býti poslušným rozkazu tvého, přemilý pane strýče!“

„Octl jsem se v nesnázích peněžitých.“

Panu vladaři se nějak hrdlo těmihle slovy svíralo. Zahleděl se také stranou do bujné, životem kypící zeleně. A oř jeho přední nohou prudce hrábl, zařičel a hlavou hněvivě pohodil.

„Veliké stavby, jež od několika let na mých panstvích rostou jakoby ze země, pohltily sumy obrovské...“

„Ještě po staletích každý kámen ve zdejším kraji bude věštiti slávu pětilisté růže.“

Don Virginio Ursini se úšklebně pousmál.

„A veškeré statky čistého výtěžku vynášejí skrovňoučce!“

„Tím více kapsám rozličných těch purkrabí a hejtmanů! — O věrnosti jejich kukačka kuká. — Panství tvá, pane strýče, příliš rozlehlá, přijdou časy, kdy se ti ani nevyplatí.. Bylo by záhodno zbýti se části dobrým prodejem!“

„Jen kde nalézti kupce dobrého?“

Pan vladař mluvil ku podivu rychle. Zdálo se, jakoby svého vlašského přítele chytil se oběma rukama, jako by se byl dříve děsil sám něčeho podobného si pomysliti a že čekal, zdali cizí jazyk se nezmíní...

„I o tom mohl bych ti pověděti, ač nijakž nechci raditi, tím méně snad přemlouvati bystrého a soudného tvého rozumu.“

„Nuže, pane strýče?“

Oř páně vladařův se zastavil. Rožemberk zahleděl se Vlachovi do tváře.

„Jeho milosť císařská byla by kupcem nejvýhodnějším. — Pokladny mocnářovy plny od těch dob, co alchymistovi podařilo se jeho úsilí.“

„Podařilo, — pravíš?“

„Nejvyšší měrou! — Ale všecko dosud tajemstvím zasvěcenců!“

„Jeho milosť císařská začkoliv by mohla podati summu největší. — Tvůj statek, pane strýče, by nikdo jiný nemohl lépe zaplatiti, — zhola nikdo. Jeho milosti jde o to, aby v tomhle českém království měla svůj vlastní majetek. — A mluvíme-li již o záležitostech těch, z té příčiny jsem poslán z Florencie i já na císařský dvůr, abych vyjednával se splnomocněnci jeho milosti ohledně zakoupení rozkošného panství v nejkrásnějším kraji italském, jež dosud patří pánům mým. Za případu, že bys, pane strýče, snad sám byl ochoten vyjednávati s jeho milostí, okamžitě dovedu smlouvu, ku kteréž jen vzájemné podpisy scházejí, v nivec obrátiti!“

„Císař Rudolf...?“

„I příčinu ti mohu sděliti. K čemu bych tajil čehos před tebou. Už je vlády syt, chce uchýliti se v zátiší, kde by oddal se zcela zamilovaným vědám svým...“

Panu vladaři se touhle novinou až v očích samou radostí zajiskřilo. Byl by vlašského strýčka na hruď svou tu chvíli přitiskl.

„Na českém jihu by byl pro Rudolfa útulek nejklidnější... Za zámky, nad jejichž branami skví se rožemberská růže, žádný panovník styděti se nemusí.“

„Příliš lichotíš!“

„Zde zmíněné umluvy makulář!“

Don Virginio vyňal ze zaňadří několik pečlivě složených listin.

Pan vladař do papírů nahlednuv prohodil: „Hleď koupi co možná zdržeti.“

„Mohu ji protáhnouti do dvou neděl!“

Oba jeli nyní podle sebe tak těsně, že jeden druhému slyšel takořka dech.

Jen koně jejich se nějak snášeti nemohli.

Pan vladař jakoby žíně ve hřívě svého hnědouše počítal; ani neviděl, kterak se pokrajem lesa kmitly dvě postavy, jimž lehounce don Virginio pokynul, že služeb jejich pro tuto chvíli netřeba.

Vrátili se oba na Krumlov již samým večerem.

Paní Evička s chotí páně vladařovou, jíž poslední pobyt na Moravě nijakž nešel k duhu, nemohly se již pana Petra ani dočkati. Tak dlouho se ještě nikdy na svých vyjížďkách nezdržel.

Čeledínové vlašského strýčka nemohly se na Krumlově s nikým smluviti; jen jedinému slovu jejich bylo rozuměti. Říkaliť neustále: „Ursini — Ursini!“

Klíčník Olivec však uhodl, kdo asi v patách za těmihle potměšilci přijede.

„Opět ten Vlach! — Kdykoliv se tu objevil, vždycky nám přinesl neštěstí, — pokaždé!“

Klíčník Olivec by byl před tímhle návštěvníkem nejraději Krumlovské brány na devatery zámky uzavřel.

„Dlouho-li tomu, co odjeli? — A vždycky se loučívají, jakoby se už vícekrát s panem strýcem neměli shledati a než ovoce na stromech dozraje, jsou tu zase, aby česat pomohli.“

„Jakobych po boku chotě mého na černém koni hroznou příšeru viděla! — Nedej Bože!“

Paní Kateřině projel celým tělem mráz a tváře, jež se od několika týdnů zatahovaly pořád podivnější a podivnější barvou, zakryly se bledostí skoro umrlčí.

„Lekáš se příliš, milá švegruše! — Není v nich arciť vůle dobré; ale bratr obezřetný ... Zná italské příbuzné ode dávna lépe, než by si toho přáti mohli.“

Paní Kateřina si mimoděk utřela s čela veliké krůpěje horkého potu.

Ale již se ostruhy ozývaly mramorovými schody a po boku kordy o dlažbu zvonily.

Sestra i choť pana vladaře utvářily se chtěj nechtěj ku přivítání zdánlivě srdečnému. Ale zkušenější člověk, — a pan strýček italský byl jím až příliš — musil poznati, kterak z každého slova obou paní čiší přímo led.

Don Virginio Ursini byl však tím dvornějším, skorem až otrocky.

Pan Petr téměř ani nemluvil. Z otázek choti či sestry své nejednu přeslechl a do únavy si stěžoval. Zatím však jakoby štírem vězely v srdci i hlavě jeho návrhy, jež mu tak mimochodem učinil nenadálý host, před kterýmž by se byl nedávno ještě zapřel nejraději či odejel kamsi na vzdálená panství. Mohl by konečně nabídnouti jeho císařské milosti samotný Krumlov. Beztoho s otci jesuity, z nichž jeden dosud vězněn za všetečnou prostořekost svou, od nynějška co chvíli bude míti nepokoje a sváry. A poštěstilo-li se alchymistovi císařskému jeho umění, byla by mu všecka summa vyplacena najednou ... Hlava páně vladařova skláněla se níž a níže. Byltť přece tyhle myšlénky tuze, — příliš tuze těžké a nezvyklé. I vladařství že by se chtěl Rudolf vzdáti?

Vždyť přece slýchal, že by nikdo se ztrátou hrdla nesměl před vladaře s takovýmhle návrhem. Vlastní jeho bratr že by s radou podobnou za všecken svět nesměl se vytasiti.

„A odkud to víš?“

Pan vladař sebou prudce zatrhl.

Don Virginio však uhodl i jeho myšlénky.

„Jsem v nejužším kruhu přátelském, — jakobych dlel uprostřed vlastní rodiny. Nechci míti žádného tajemství na Krumlově. Slyšel jsi, pane vladaři, o komorníku, jenž u jeho císařské milosti jest všemohoucím?“

„Filip Lang?“

„Ten.“

„Nemohou mu v celém království na jmeno přijíti!“

„Ale bojí se ho všickni a o jeho přízeň ucház se — i — sám — Lichtenštejn!“

„Co jest proti mně Lichtenštejn?“

Pan vladař domu rožemberského pronesl tuto otázku hlasem podrážděným.

Ursini okamžitě postřehl chyby své; ale také ji ihned opravil.

„Jen toto porovnání jsem chtěl učiniti: Lichtenštejn nejprvnější císařský důvěrník a Lang pouze sluha. Tímhle porovnáním vliv komorníkův tím význačnějším.“

Říkali sice odjakživa, že komorníci mívají u svých vladařů rozhodnější slovo než státní ministr, protože prý jsou kolem nich neustále, všecko, co nového vědí, povědí, a neprozřetelné slovo jim projde nejspíše.

Pan Petr Vok se opět zamyslil.

Nástupcem Rudolfovým by nikdo jiný býti nemohl než Matyáš. Pan Tschernembl si však tohoto arcivévodu nemůže ani vynachváliti. Přeje odvěkým svobodám každičké země, rody v království od prastara usedlé platí v radě jeho nejvíce, nikomu ničeho nevnucuje, neštítí se panských sídel a jest blahosklonným ku každému. Měltě sám příležitosť nejednu vzácnou vlastnosť Matyášovu svou vlastní zkušeností poznati, tiskl-li mu ruku, zdálo se, jako by ji ani nechtěl pustiti a jak přátelsky vždy hovoříval.

Panu vladaři se zase tak hlava ke hrudi níž a níže skláněla . .

Tím hovornějším byl však don Virginio. Umělť vypravovati tak zajímavé příhody, že posluchače přímo okouzlil. Mimoděk se kmital oběma paním kolem rtů úsměv . . . Zdálo se, jakoby vlašský příbuzný pocházel aspoň s jedné strany z krve světoznámého povídkáře florentinského. A tak nějak s nich za téhle řeči všecka ta starost spadávala, aspoň na několik chvílí. Úlisněji nemohl hovořiti ani ten had, jenž se ovinul kolem kmene stromu vědění dobrého a zlého očekávaje, kdy si vyjde Eva na obvyklou procházku.

VII.

Při císařském dvoře vypravovali si o sličné strážkyni zamilovaného lva panovníkova den ode dne báječnější noviny. Tratil prý se vůčihledě, už kolik dní se pokrmu ani nedotkl a celé hodiny vydržel seděti opíraje se o přední nohy s ohonem svislým do písku. Ale co se tu vyskytla neznámá dívčina, jakoby omládl. A dvořané se své cti dokládali, že to tatáž, jenž tenkrát se vrhla mezi dravce a mladého hraběte ze Serinu. Jen prý se na něho podívá a již leží jí u nohou a je celuje. Dívka se potom k němu shýbá, hladí ho mohutnou hřívou a král pouště tulí se k ní jako nejvěrnější pes. A viděli z pozdálí, kterak si oči utírá a lev vždy vyráží ze sebe strašlivý ryk, jakoby se chtěl vrhnouti na každého, kdo by zamýšlel jí ublížiti.

Císař prý také veselejší a tak se zdá, jakoby ho ona pochmurná zádumčivosť opouštěla. Ani se tak neukrývá před zrakoma kohokoliv jako dosaváde a také není den co den ve svých komnatách uzavřen. I noci prý pro něho pokojnější.

A dvořané měli pravdu.

Lva od té doby, co ho opatrovala mladistvá dívčina, nepotřebovali ani za mřížemi uzamykati. A neohrožená strážkyně měla opravdu oči pláčem zčervenalé. V družině královë také nelhali, pravíce, že jest to tatáž dívka, jež se chtěla za mladého hraběte obětovati. Byla to Jelenka ze zlatokopského mlýna opravdu a laskavý čtenář sám byl svědkem, kterak komorník Lang Burákovi se chtěl odměniti za to, že ji do jeho rukou zašantročil.

„Aspoň starému tatíkovi povězte, že živa jeho Jelenka! — Do hrobu ho to přivede!“

„Učiním ti po vůli.“

Co pak by byl komorník Lang téhle dívce neslíbil za to, že pán jeho veselejší a nezvykle přívětiv?

A ode včerejška ke všem řečem přidali ještě, že prý tu viděli cos jako opici obrovskou, černější než uhel, jak se stromu na strom lítala, že nemůže býti mrštnější ani veveřice. A ztratila se jim takřka před očima za ohradu.

Zatím to však byl — černoušek.

Dobrý pes prý svého pána nalezne, kdyby ho měl míle daleko hledati. A nemůže býti větší věrnosti, než byla černouškova ku dobroditelkyni Jelence. Po dvě noci plížil se kolem obory, zdali se mu nepodaří vniknouti do vnitra, odkud by se snad mohl dostati do prostor zámeckých a čehosi vysliditi. Panu Hanušovi také nezůstaly tajnými povídačky, jež kolovaly mezi zámeckou čeledí a několik tolarů získalo mu určitějších zpráv, že by snad opravdu neznámou dívčinou mohla býti Jelenka. A od toho okamžiku neměl černoušek ani chvilky pokojné.

Plíže se kolem ohrady, vydával ze sebe zvuky, jako když mladé lvíče zaběhne a nemůže nalézti doupěte. A v odpověď ozývali se mu hrozným řevem všickni lvi, co jich bylo v oboře chováno. I zdálo se mu, jakoby zaletěl k uším jeho chlácholící hlas, tklivý, tak nějak příliš známý . .

Černoušek však opětoval nezvyklé zvuky po třetí, jak to asi slýchával v daleké otčině své, ale nyní úpěnlivěji, tak jako když zaběhlé lvíče dostane se lovcům do rukou . . . Tentokráte však železné mříže ve klecích nárazem dravců sténaly a miláček císařův několika skoky octl se u samé hradební zdi.

Zároveň se ozval výkřik, po němž král pouště jako beránek připlížil se nazpět. Ale týmže mžikem vyšvihl se černoušek ohradou tak zcela podoben mladému lvu a zachytiv se za větev, zavolal tlumeným hlasem: „Jelenko — černoušek."

A než se dívka vzpamatovala, již dlel jí přímo nad hlavou. Dolů se však neodvážil, protože lvovi neustále vyrážel rozevřenou tlamou hluboký řev.

„Tatíčka pozdravuj, — i pána svého — a brzy přijď!"

„List — piš —!"

K nohám Jelenčiným dopadl proužek bílého papíru s olůvkem. Dívka se sehnula i napsala několik slov po paměti. Měsíc se byl právě ukryl za Petřínem. Černoušek sjel kmenem o něco níže, vzal Jelence lísteček z ruky, zašeptal: „pozdravím — tatíčka — pána mého — brzy se vrátím" a okamžitě byl již zase v korunách rozložitých buků. Měl však čas... Několik hlídek jej spozorovalo a tu chvíli se rozběhli po domnělé opici.

Lev se nemohl dnes nějak dlouho usaditi; každou chvilkou prorážel polotmavou nocí temný ryk, tak jakoby z hluboka hřímalo. V císařských komnatách kmitala se světla a za několik okamžiků přikvapil posel, aby se strážkyně této noci ode lva ani nehýbala, protože by prý mohl císařův miláček vzíti lehce za své...

Už byla půlnoc a Jelenka ještě nezdřímla. Dnes se jí poprvé uvolnilo a poprvé se jí zatřpytila před očima zčervenalýma hvězdice naděje.. Nesmělť jí sice nikdo ani na vlasu ublížiti a pozorovala velmi dobře, jak se k ní chovají uctivě, ano skorem bázlivě. Ale nebyla-liž otrokyní, o nichž slýchávala už co dívčinka v nejrozmanitějších pohádkách? Tušila sice, kdo přicházívá sem vždy z rána a k večeru, aby si se lvem pohrával, a pocítila pokaždé nevyslovitelnou úzkosť, když uviděla muže prostředního vzrůstu s baretem posunutým nízko do čela a zahaleného až na paty ve tmavý, hedbávný plášť.

Po půlnoci se lev utišil.

Jelenka se však od něho nehnula. Byla teplounká letní noc, koruny stromů jemnince šuměly a tu a tam zazněl z pozdálí první táhlý, slavičí zpěv, z počátku jen jednotlivými zvuky, tak jakoby polo ze spaní, zrovna jako ve křovinách kolem zlatokopského mlýna a potom mocnějšími a mocnějšími hlaholy, měnící se každým okamžikem od nejvyšší stupnice škálové až tak do prostřed nejroztomilejšími popěvky...

Nedaleko bylo slyšeti náhle volné kroky a tlumený hovor.

V císařské zahradě či oboře bývala noc nejednou živější než den. Však jsem již podotkl, že se tu zapletávaly svazky, jež potom asi hodinu odtud roztínala ocel či rozrážela koule z důkladné panditky.

Tenkráte byli to, pokud dle hlasu možno souditi, mužové.

Přicházeli blíž a blíže. Bylo již hovoru jejich rozuměti.

Jelenka položila pravici králi pouště do hřívy, pohladila jej, nahnula se k němu blíže a lev se ani nehýbal. O sebe mohla býti úplně beze starosti. Mimo onoho muže v černém, hedbávném plášti nesměl k němu nikdo a běda, kdo by byl chtěl vztáhnouti ruku na jeho strážkyni či lépe ošetřovatelku.

„Je úplně náš a osidlo mu kolem hrdla již hozeno! Abychom mu je pevně utáhli, přijede zítra či pozejtří do Prahy sám. Jeť již z Krumlova na cestě!"

„Tak brzy?“

„Proti všemu očekávání. A potřeme jedním rázem soka nejnebezpečnějšího!“

„Ještě nevěřím . .“

„Však se na své oči přesvědčíš v čase příštím nejblíže. Krumlov již zpola v rukou našich . . . Hrzan poskytne všech peněz svých . . . Pod našima nohama ta pyšná pětilistá růže bude rozdupána . . Otcové z Klementina nám pomahají vydatně . . . Začalit s ním šrůtku nejprvněji . . . I to překazím, aby si Hanuš nemohl voliti ženu podle chuti své . . .“

Jelence za těchto slov sevřelo se hrdlo jakoby kruhem železným.

„Ale panu Volfovi se z rožemberského zboží ani píď půdy nesmí dostati . . Rád by s Hanušem oženil dceru svou . . . I proti tomu mám v rukou svých prostředek!“

„Člověče všemohoucí!“

„Strážkyni miláčka císařova . . Potřebuji panu hraběti jen prstem kynouti a všecky plány, jež by s ním zamýšlel pan strýc či kdo jiný, okamžitě se pohatí . . Pana vladaře musíme přivésti na žebráckou hůl . . . Bude prodávati panství za panstvím, potom mu pošleme alchymistu . . .“

Náhle se lev vzchopil, potřásl hřivou, zatočil ohonem a celou oborou rozlehl se ryk, že člověka přecházel až sluch. Dravec poznal po hlasu císařského komorníka, jenž mu nikdy nesměl ani na oči, sice by ho byl jedním skokem zadávil.

Tentokráte musila Jelenka vynaložiti všecku svou sílu, aby zvíře ukonejšila. Ale nezdařilo se jí to. Lev se vrhl po obou mužích, dostihl je dvěma skoky a touže chvílí jednoho k zemi povalil, druhý spasil se v blizounkém křoví, uprostřed něhož vypínala se umělá skála.

Z rána si vyprávěla čeleď dvorská, že prý císařský astrolog byl nalezen v zahradě zadáven.

Lev nebyl potom už k utišení.

Té noci nemohl císař také ani zdřimnouti. Ve výhni alchymistově uhasínal plamen každou chviličkou.

„Bouří se proti tvé milosti všecky mocnosti. Ale nerač ruky jednou vztáhnuté bráti zpět. Tvá milosť císařská zvítězí nade všemi; nejdříve ovšem musí býti v prach pokořen ten Rožemberk!“

Komorník Lang hovořil tato slova, přehazuje svému pánu přes ramena plášť. Hodlalť císař do obory. Chtěl viděti, jak vypadá král pouště, když zadávil člověka.

VIII.

V rožemberském domě na Hradčanech se usazovaly na překrásných sochách měsíc od měsíce nápadnější a nápadnější vrstvy prachu. A od jedné ke druhé, jichž jména byla: Juno, Venus, Minerva, Pallas Athene, Zeus, Proserpina a t. d., rozestírali příšerněji a příšerněji své sítě pavouci — ti, jimž říkáme: křižovci. A krok mramorovou dlažbou vždycky čtverou ozvěnou zaduněl a byla-li na botě ostruha i u boku meč, cinkání ocele podobalo se úšklebnému smíchu. Znak pětilisté růže, vytesaný z nejčistšího mramoru bílého, černal a měnil se k nepoznání.

Pan Petr Vok se svému Pražskému sídlu vyhýbal už drahný čas, hlavně proto, aby se nemusil ukázati při dvoře císařském, a také z té příčiny, že mu zdejší vzduch nijak nechtěl svědčiti. Přijíždíval vždy na Krumlov všecek mrzut a často i nemocen. Poměry, kteréž zavládly mezi tehdejší šlechtou českou, protivily se mu z té duše.

Tentokráte však přijel pan vladař domu rožemberského do Prahy, že se toho tu mimo dvě tři osoby nikdo ani nenadál. Přibyl pouze o patnácti koních. Jindy ho provázívala vždy celá družina, jež oslepovala diváka již zdaleka; nescházeli ani heroldi se zavěšenými trubkami na drahocenných tkanicích a čabraky byly zlatými růžemi jako posety. Cestou mu byl průvodčím vlašský příbuzný don Virginio Ursini. Asi dvě hodiny před Prahou setkal se se synovcem, panem Hanušem hrabětem ze Serinu. Čelo vlašského strýčka se pro okamžik hrozivě zachmuřilo. Panic se vrátil ku Praze zpět.

Panu vladaři se zdálo, jakoby ve zdejších chodbách ani dýchati nemohl a jakoby v komnatách každým krokem jeho povolovala podlaha a každou chvílí stropy se vzácnými malbami jevily povážlivější a povážlivější trhliny. Tahle cesta do Prahy byla asi předůležita, protože pan Petr již z Krumlova nějak churav odjížděl. Přirozená přismědlá barva obličeje jeho přecházela v sesinalost a nohy jedva vlekl za sebou.

„Pane strýčku! — Jesti to má první prosba k tobě v životě! Nerač mne odmítati!“

„Tentokráte musím, chlapče!“

„Pane strýčku! — Vím bezpečně, že strážkyní zamilovaného dravce v císařské oboře ona ... Je třeba několik tvých slov ... Je beztoho tvou poddanou ..“

„Zlatokopský mlýn svobodnický ode dávna .. Nemohu, chlapče!“

Před domem zahrčely dlažbou povozy a zároveň ohlašoval páně vladařův nezbytný sekretář Theodor Hock císařského komorníka, svobodného pána Filipa Langa z Langenfelsu spolu s panem Volfem Novohradským, jehož se byl pan vladař schvalním listem do Prahy dožádal.

Pan Petr Vok vyšel příchozím hostům vstříc.

Tajemník připravoval zatím s rožemberským kancléřem Jindřichem Vintířem z Vlčkovic na stoly papíry a péra s inkoustem.

Pan vladař zamýšlel Krumlov se vším všudy prodati císaři opravdu. Ulehliť jakoby samým návodem „ještě jiní věřitelé páně“ na rychlé placení jistin i úroků svých vedením práva a exekucí vyhrožujíce. A nebylo tu nikde ani věřitelů, ani rukojmí, kteří by mohli a chtěli summy tak veliké na kvap zapůjčiti a uručiti. Nad to i k tomu ukazováno, že prý jest se takto nadíti, že císař vzdá se pak všelikých práv nápadních ku zboží a lénům Rožemberským mu příslušejících, tak že pan vladař s pozůstalým statkem svým za živa i na smrtelné posteli bude moci volně a platně naložiti, jakož i že nad to nadevšecko císař zároveň s panstvím Krumlovským převezme na sebe i velikou část dluhů Rožemberských, čímž panu vladařovi za to, že se jeho zboží pozemské umenší, zase starostí a nesnází v příčině splácení dluhů i úroků na budoucno trvale ubude a uskrovní ....

Neníť prý v celých zemských deskách mnoho listin, jež by obšírností svou rovnaly se zápisům rožemberským z těchže dob.

Psaní i umlouvání nebylo vyřízeno jedním dnem. A za všecken ten čas nepřekročil pan vladař ani prahu paláce svého.

Panic probloudil celé hodiny kolem obory císařské ku straně severní. Tak se mu zdálo, jakoby všude hlídky byly zdvojeny. Černoušek dodal Jelence lístek minulé noci a do dneška se nevrátil. A nikde o něm ani vidu. Bezpochyby že ho potkala nehoda. Tak bylo mladému hraběti nějak lhostejno, co to všecko v rožemberském domě spisují a jak že se pan strýc s tím Vlachem, jemuž se, kde mohl, dříve vyhýbal, i komorníkem Langem, jemuž nikdy nemohl přijíti na jmeno, umlouvá tak důvěrně, jakoby v širém světě neměl spolehlivějších přátel.

„S výminkami se strany tvé, vysoce urozený pane, byli bychom tedy hotovi? — Není-liž pravda! — Poslední odstavec takto zní: „Po smrti pana vladaře má klášter Vyšebrodský připadnouti Janovi, hraběti ze Serinu; kdyby pak on, Jan hrabě ze Serinu, zemřel bez dědiců přirozených, má klášter ten spadnouti na císaře . . . .“

„Ještě toto schází: kdyby jeho milosť pan vladař však dostal mužské dědice přirozené, celá tato smlouva má ničím býti a pozbýti své platnosti,“ podotkl kancléř rožemberský Vintíř z Vlčkovic.

Pan vladař seděl v lenošce jakoby bez ducha.

Ve tváři císařského komorníka nepohnul se ani jediný sval. Pouze svit zapadlých zraků jeho svědčil o radosti ďábelské, kteráž naplňovala všecky jeho útroby.

„A císařské mandáty proti jednotě?“

Pan Petr Vok vyrazil ze sebe tuto otázku jakoby se byl z přetěžkého sna náhle probudil.

„Týmže dnem, kdy smlouva mezi tebou, vysoce urozený pane, a jeho milostí císařskou bude podepsána, pozbudou své platnosti.“

„A vyhražení mé ohledně jesuitské residence v Krumlově?“

„Zní doslova takto: Všecka nadání i všecky fundace, jež by dosavadní držitel panství Krumlovského měl spláceti po bratru svém, panu Vilémovi, residenci otců jesuitů v Krumlově, zrušují se tímto a zápisy s vůlí jeho milosti císaře Rudolfa, jakožto kupujícího, prohlašují se za neplatné a nezávazné; z peněz pak těchto budiž v městě Soběslavi vyzdvižena škola a pojmenována školou Rožemberskou na věčné časy, kteréž připadne jednou i celá bibliotheka páně vladařova, byvši dříve popsána, zinventována a v jistém místě uložena. Spravování školy té budiž svěřeno panu Janu Jiřímu ze Švamberka, Theobaldovi Švihovskému z Rožemberku, Václavovi Budovcovi, Václavovi z Roupova, Adamovi Linhartovi z Neuperka staršímu i Adamovi Linhartovi mladšímu. Při škole té buď zřízen konvikt pro dvanáct chlapců ze stavů pod obojí, kteří by tam měli celé vychování; avšak školu tu mohou navštěvovati i jiná pacholátka z Čech a ciziny, evandělická i katolická. Mládež ve škole té budiž cvičena v jazycích latinském, řeckém a hebrejském, v historii, písmech svatých a otcích církevních; čítáním spisovatelů pohanských se však příliš nezaneprázdňujž . . .“

„Velmi dobře . . .“

„Z residence jesuitské budiž upravena v Krumlově místnost příhodná, by lidé nedužívci, jižto by neměli nikde na světě člověka dobrého, nalezli na stará léta přístřeší a útulku . .“

„Do slova —. výborně!“

Císařský komorník, jenž měl ve svých rukou plnou moc, usmíval se nyní, jak mohl nejvlídněji.

„Jeho milost císařská, vysoce urozený pane, vzkazuje ti přízeň obzvláštní! — Neračiž si zítra obtěžovati do hradu ku dvanácté hodině polední. — Všecko se navzájem podpisy i pečetí utvrdí.“

Za půl hodiny byl již pan vladař ve své komnatě samoten. Vlašský strýc se sekretářem vyjeli si do Starého města pražského podívat prý se po tamějších pamětihodnostech. Pan Petr se k této poněkud nejapné výmluvě svého tajemníka zlehka pousmál. I kancléř zatoužil po víru života ve městech dolejších.

Slunce stálo již nad samým Petřínem.

Pan vladař se zahleděl dolů k rozlehlé jesuitské koleji, jejíž okna jakoby hořela nejprudším plapolem. Glorioly kolem světců na salvatorském chrámě, zdálo se, že v nejryzejší zlato se rozplývají. Karlovým mostem hemžilo se lidu jakoby procesím. Vše se hrnulo rozevřenými vraty do kostela. A bylo lze mezi zástupy pozorovati i nádherné povozy tažené bělouši jako nejčistší sníh.

„Krok váš učiněný proti mně vám za to státi nebude. — Ztrácím sice; ale také získám. A kde se ztrátou zisk skorem na rovni, vždy dobře se člověkem. Ztratím ze staré naší růže list nejbujnější; ale za to novou štípím na Třeboni. Beztoho ve Krumlově všecko tak po staru... Získám-li císaře pro stranu naši, potom ztráta Krumlova příliš nepatrnou . . . A pak jest to on, jenž mi podal první ruku k trvalému smíru. Nebude třeba ani protestace umluvené; postačí jediné škrtnutí péra a mandáty i s jejich původci v prachu se octnou. A tak službu nejvěrnější stoupencům svým prokážu!“

IX.

Druhý den k jedné hodině odpolední vracel se pan vladař domu rožemberského od jeho císařské milosti.

Podle skvostného povozu páně Petrova jel na bujném vraníku pan Hanuš ze Serinu, řetěz zlatý, jejž mu vlastní rukou císař Rudolf kolem hrdla zavěsil, maje přes tmavočervený kabátec aksamitový obtočený. Všecka čeleď dvorská dívala se za odjíždějícími.

Panic by byl nejraději vraníka bodl, aby skokem Horymírovým přeletěl okolní budovy a zanesl jej do obory k jeho nevěstě. A potom jen hořel nedočkavostí, zda-li se pan strýček aspoň slovem zmínil o Jelence. Podruhé proseb jeho již tak naprosto neodmítal.

Ale ještě nedojeli ani ku bráně, když se přímo před koni octla jakoby měla perutě orličí, dívka v růžovém živůtku bohatě zlatem lemovaném, v hedbávné zelené suknici, v rozpuštěných vlasech se zlatým hřebínkem jakoby korunkou.

„Pane drahý, ničeho s nimi nesmlouvej . . . Chtějí tě zničiti, růži pětilistou do země zadupati . . ani jedinému slovu jejich nevěř ..

A syna paní sestry Novohradskému za zetě dej... Ať aspoň něco zůstane v krvi tvé... Pane drahý, poslechni mne...“

Dívčina klečela na dlažbě s rukama sepjatýma, z místa se nehýbajíc. —

Čeleď dvorská se náhle rozprchla; zámeckým nádvořím rozlehl se hrozný, ale dobře známý řev..

„Jelenko! — To ty?“

Panic seskočiv s koně nedbal, že život svůj dává ve zkázu, a uchvátil Jelenku v náručí.

„Nyní už mi tě nikdo nevyrve...“

Jelenka nemohla nějak dechu zachytiti.

Týmže okamžikem klesl vraník Hanušův k zemi za příšerného zaržání.

Tlapy lví zaryly se mu hluboko do hrudi a do krku.

„Zpět! — Zpět!“

Těmihle dvěma slovy se rtů Jelenčiných ulehl dravec na dlažbu jakoby ochromen.

„Stůjte! — Ani krok dále! — Nevydávejte své životy do nebezpečí! — A ty, pane, smlouvu roztrhej, hoď jim ji zpět, nevěř nikomu... Já jejich úmluvy na tyhle uši vyslechla..“

Dívka nyní stála před povozem s rukama zdviženýma do výšky.

Koně třásli se celým tělem a pan vladař otevřel skleněná okna se zlacenými a velice dovedně řezanými rámci.

„Kdo jsi, že se opovažuješ takhle mluviti?“

K téhle otázce páně Petrově znovu se rozlehl zámeckým nádvořím děsný řev.

Dívka skočila nyní před samého lva a položila levou ruku do hřívy jeho.

Hanuš se chystal, aby ji poznovu pojal do náručí.

„Pane, ani krok... Komu drahý život, nehýbejte se! — Jsem, pane vladaři, dcera zlatokopského mlynáře..“

„Má, pane strýčku, nevěsta!“

„Tvou nevěstou dcera novohradského pána... Poslechni mne, miláčku můj, tu jedině ti odkazuji.. Mne nesmíš — nemůžeš —“

„Dítě milé, drahé, — škoda, že tak pozdě přicházíš!“

Panu vladaři se po těchto slovech rty křečovitě sevřely i zraky jeho, zdálo se, že se přimhouřily...

„Jděte s Pánem bohem... Můžete-li ještě, oba mne poslechněte!“

„Ty musíš býti mou..“

Panic nedbaje ničeho vrhl se po Jelence.

„Pro Bůh, co počínáš...“.

Jelenka opět zakryla tělem svým syna paní Evičky, ale tentokráte nešťastně.

Lev, jehož tlapy chtěly zasáhnouti odvážlivého mladíka, zaryly se, jak mohly nejhlouběji do panenského těla Jelenčina.

„Poslechněte, ještě-li čas, oba dva...“

Dalších slov dívčiných přehlušil opět ryk, jenž se vydral z nejhlubších útrob vnitra lvova

Dravec spozorovav, co učinil, vymrštil se do obrovské výše a dopadnuv ku své opatrovatelce, znovu a znovu řval, že ho po celé Praze bylo slyšeti. Ruce, nohy jí celoval, krev jazykem lízal a opět a opět žalostnější a žalostnější zvuky ze sebe vydával.

„Domů — k tatíčkovi — pane můj!“

Pan Petr vystoupil z vozu, jakoby tu tahle dívka byla samotna a zcela žádné nebezpečí.

„Dovezeme tě k tatíčkovi!“

„Do zlatokopského mlýna?“

„Kam jen budeš chtíti!“

„Pojď se mnou, — pojď, žluťáčku; vím, že nerad, — vím!“

Jelenka se zdvihla, pan vladař s panicem jí pomohli do vozu a sotva že se k ní usadili, už zase na nebohou přicházely mrákoty.

Koně nechtěli ani „vzíti“; zdálo se, jakoby zdřevěněli divadlem, jakéhož Hradčany, co stojí na zdejším ostrohu, nikdy ještě neviděly... Museli býti hezky citelně upomenuti na svou povinnosť.

Král pouště se plížil za povozem s hlavou schlípenou a ohonem vlekoucím se po zemi. Nikdo by byl neřekl, že takhle může zkrotnouti dravec, k němuž se mimo dvě osoby žádný nesměl přiblížiti... Za těch časů stávaly se ostatně ještě podivnější věci, nad nimiž povážlivě hlavami za dnů našich kroutíváme. A také by byl sotva kdo řekl, že to ten, jenž podnikl vítězný boj s nejzuřivějším tygrem.

Jelenku museli nechati v povoze pod šírým nebem. Než dojeli do rožemberského domu, již nedýchala.

Lev ulehl si vedle a řval celičkou noc, teprve k ránu se utišil.

A kdož ho z jitra z pozdálí zpozorovali, poznali, že se ani nehýbe, hlavu maje mezi předníma nohama na dlažbě a ohon stranou rozložený. Zcepeněl.

V povoze u nohou Jelenčiných seděla schoulena černá jakás postava. Zdálo se, že už také z tohohle života dušička nemá daleko. Pod lopatkami vězela nešťastníku dýka, jež byla asi po něm ze zadu hozena. V rukou svíral dosud křečovitě jakýsi závitek papíru.

Byl to černoušek, jenž dostav se šťastně přes ohradu do obory podruhé a nesa zpět pánu svému od nevěsty jeho poselství, pronásledovatelům, kteříž se za podivnou opicí pustili, sice unikl, ale ocel jednoho z nich ho přece zasáhla. Do rána a celý den ležel bez sebe mezi hustým křovím v příkopě; a teprve po půlnoci dnes se probudil, hradební zeď na Pohořelci přelezl a sem se, napjav posledních sil, dovlékl.

Jelenka předvídala, že sotva asi lístku, na němž napsala výstrahu: „Nikomu ať pan vladař nevěří, smlouvy ať roztrhá, chtějí ho podvésti“ bude panicovi moci dodati, a proto hledala nejbližší příležitosti, kterak by mohla uklouznouti a pana Petra Voka samého o úkladech proti němu strojených zpraviti. Tak jí cos našeptávalo, že pan vladař už v Praze a že prodává z pětilisté růže nejkrásnější list... Aby úmyslu svého provedla, odvážila se všeho. Věděla i spolehala na to, že ji lev v nejhorším obhájí.

Komorník Lang poručil hned včera všecky hlídače uvrhnouti do vězních žalářů zámeckých. I práva útrpného, rozkázal, aby se proti nim použilo. Hlavu chtěl vsázeti, že byli uplaceni a že dali té ještěřici schvalně upláchnouti.

A nemeškal ihned pospíšiti k panu Petrovi, aby ho vyvedl z možných pochybností a dívku prohlásil za třeštěnkyni i přál mu ku štěstí, že poměr její k panici tak nenadálým způsobem přerušen. Jak povážlivý stín mohl z toho padnouti na bezeskvrnou růži rožemberskou; i paměť věčná pana Mikuláše, neivětšího hrdiny křesťanského, by příliš byla utrpěla. Císař prý ztrátou svého miláčka sice poněkud rozmrzen; ale takové chvíle nebývají u něho řídkými. Po dvou či třech dnech ho všecko přejde.

Císař byl opravdu rozmrzen; opis kupní smlouvy s panem Petrem na tři kusy přetrhl. Štěstí, že originálu neměl při ruce. Kdyby byl získal všecka panství rožemberská, že zašel mu nejmilejší lev, že zahynula jeho opatrovatelka, nic by ho netěšilo. Konstelace hvězd ukazovala příznivější a příznivější budoucnost, tak slibným skupením sdruženy hvězdy ještě nikdy neviděl, jako za deseti posledních dnů. Dnes utrhoval se příkrými slovy i na komorníka; Lang se mu také vyhýbal. A aby nemusel před jeho obličej, odmítl i španělské poselství, jež přijelo do Prahy s neodkladnými prý záležitostmi.

I museli pošlého lva z rožemberského domu vrátiti zpět do zámku a dovedli jej tu tak připraviti k rozkazu Langovu, že dlouhá léta zcela se podobal živému a panovník přicházeje občas, ale nyní mnohem řídčeji, do obory, také jej za živoucího měl. Zapomenulť někdy nedávno minulých událostí naprosto, a nebývalo také radno připomínati mu jich.

Don Virginio Ursini se téhož dne také s panem vladařem rozloučil. Zdálo, že mu tmavé zraky vlhnou a že srdci jeho tahle chvíle přetěžkou. Ale zatím se mu leskly radostí, protože za dohazovačskou službu byl opravdu odměněn císařsky. Budou to s tolikem žluťáčků rozkošné chvíle pod nebem italským! A mimo všecko očekávání pan vladař tentokráte vlašského strýčka zdržoval i přemlouval, aby se s ním na Krumlov vrátil zpět. Úlisník však za přelaskavou přízeň děkoval nejsrdečněji, poselství jeho, byť i přijel s nepořízenou, že netrpí už odkladu ani okamžiku.

A opouštěl Prahu opravdu již druhého dne, jediné že nikoliv samoten. Po boku jeho jela paní obličej majíc zastřený závojem a s levé strany muž čítající tak kolem třiceti: don Francesco se signorinou Livií... Tito poslednější neuznali tentokráte za vhodné panu vladaři domu rožemberského učiniti svou poklonu.

Pány Ursinovce dohnala k odjezdu tak brzkému ostatně následující příčina. Dostaliť se včerejškem do rukou světské spravedlnosti dva vlaští pandité, které don Virginio velmi dobře znal. A nebylo by ho nijakž důstojno, kdyby se snad na tuhle jeho známosť odvolávali a on musil o nich vypovídati.

Za branou pobodli také koně do cvalu.

Ovzduší hlavního města českého království mohlo se jim velmi lehce státi osudným a proto tím lépe pro ně, čím budou dále za Prahou.

Mohli však jeti pokojně a krok za krokem. Komorník Lang se již postaral, aby panditské výpovědi neprorazily sáhotlustými stěnami žalářovými, kde se vykonávalo právo útrpné.

X.

Byly žně v nejlepším proudu; ale ve zlatokopském mlýně jakoby pole měli samý ouhor či jakoby bohatou úrodu byla potkala ouhona.

Pan otec vydržel seděti na zápraží s rukama křížem přes prsa přeloženýma a s hlavou nachýlenou ke hrudi od rána do poledne a od poledne do večera. Některým dnem se ničeho ani nedotekl. Mohli do něho mluviti jak chtěli, ani neodpověděl. Mohli se ho tázati po čem chtěli, jakoby neslyšel.

Když nedbal pan otec, čeleď také nedbala. Za odpoledne sotva dvakráte s mandely přijeli a měli ještě všecko v řebřiňáku jako načechráno.

„Pozdrav i požehnej Pánbůh!“

S těmihle slovy vešel za parného dne srpnového do dvora krajánek Oremus. Už ho tu hnedle ani poznati nemohli. Není tomu sice tak dávno, co zde byl naposled; — ten večer před onou bouří se odtud vytratil, nikomu nedav ani s „pánembohem“. Ale sešel ku podivu. Byl shrbený, opíral se o hůl, jakoby bez ní nemohl ani krok udělati, třásl se a měl také nějak těžký dech.

„Kam ho sem ďasi nesou?“ zahučela panímáma, uviděvši shrbeného starce potáceti se dvorem jako stín.

„Jářku, pane otče! — Potkalo prý vás neštěstí! — Inu — inu!“

Krajánek Oremus si stěží sedal na kameny mechem obrostlé.

„Slyšíš-li, pane otče? — Jak pozoruju, jde to s námi oběma nějak rychle ke konci!“

„Jdi si jen, kde jsou šťastnější než u nás! — Nemáme tu s tebou ani kdy!“

Panímáma posýlala krajánka dosti zřejmě o práh dále, podávajíc mu krajíček chleba.

„Tak! — Tak! — Trochu si tu odpočinu!“

Stařec, zdálo se, že buď odbývání mlynářčina neslyšel či nechtěl slyšeti.

„Mohu ti něco povědíti o Jelence!“

Tímhle slovem přišel pan otec k sobě okamžitě. Utkvěv skaleným zrakem na krajánkovi tak ho chvilenku upjatě pozoroval.

„I vítám tě — vítám! — O Jelence že víš?“

„Byla na císařském dvoře . . .“

„Na dvoře císařském, dědečku?“

Panímámin tvrdý, nevlídný hlas změnil se okamžitě.

„Hlídala miláčka císařova . . .“

„Naše Jelenka?“

Panímáma ruce spráskla nad hlavou a oči se jí radostí jen jiskřily.

Pan otec si usedl o dva kroky dále a maje pořád ruce na prsou tak křížem složené, upíral na krajánka zraky své pronikavěji a pronikavěji.

„A pokusila se o útěk.“

„Bláhovkyně!“

Panímáma si nyní zadupla pravou nohou a levici opřela si v bok.

„Pan vladař jel od jeho císařské milosti. Vaše Jelenka ho chtěla varovati. Kampak s tím? — Dcera zlatokopského mlynáře chtít varovati vladaře domu rožemberského.“

Krajánek Oremus se dal do smíchu.

„Ty bys toho, plesnivče, arciť nedovedl!“

Panímáma hněvem zčervenala. Radost i zlost střídaly se u ní každou chvíli. Říkávají, že prý tací lidé ani za to nemohou.

„Proto jsem také živ.“

„A Jelenka?“

Panu otci se po této otázce objevily na čele krůpěje potu. Po kolika dnech promluvil poprvé.

„Leží v rožemberském domě na Hradčanech se shaslým zrakem, se zamodralými rty, — stuhlá, bezduchá... Však vám ji sem přivezou!“

Pan otec se neptal již dále po ničem. Zase si tak po svém zvyku usedl, hlavu naklonil v před, oči přimhouřil a jen se zdálo, že mu v rukou kosti až zapraskaly, jak si je poznovu překládal na prsou.

„Stuhlá — bezduchá? — Kdo mne matku nešťastnou potěší? — Kdo mi drahé dítě nahradí! — Vždyť to byla naše jediná pýcha...“

Panímáma zalomila opět rukama nad hlavou a vrávorala, jakoby omdlévala. Ale nebylo nikoho, kdo by ji zachytil a konejšil.

Krajánek Oremus vstal a hleděl se, pokud možno, vzpřímiti.

„Zrovna proto jsi ji do záhuby vehnala, žes v ní pýchu viděla... Matko opravdu nešťastná! — Tak stane se vždycky všem, kteříž všecko dávají v plen, i jediné dítě své, aby marnivost svou uspokojili! — Neřekl jsem vám to tenkrát, když jsem slyšel, kterak jste dceru do Prahy na učení poslali? — Nepředpovídal jsem to? — Máš mladý život její na svědomí! Ať tě hryže za živa, ať ti klidu nedá ani na chvilku, ať tě pálí i po smrti a to všecko pro tu pýchu, která je slepá, hluchá a proslýchá i prohlédá teprv, když pokořena do prachu.... A výčitkou nejhroznější, kterouž budeš míti den co den na očích, bude ti tenhle tvůj muž, jemuž ani nyní nejsi hodna, abys obuv políbila... Tak daleko jsi přišla s nadutostí svou, ty zlatokopská mlynářko! — Musím dnes ještě dále, rád bych tu zůstal, velmi rád, aspoň, pane otče, u tebe! — Mám toho však ještě příliš mnoho na srdci, musí ze srdce na jazyk všecko, — všecinko, protože svůj život už jen na hodiny počítám! — Už se sotva kdy uvidíme! — Ať se dovědí, proč mi říkají „Oremus“!“

Krajánek potom opustil mlýn, ale zase tak kolísavým krokem.

Panímáma nemohla hněvem jediného slova vypraviti ze sebe, na rtech se jí bělela pěna a zarudlé tváře měnily se opět do zelenava jako pokaždé, nechtělo-li co jíti po jejím rozumu. Takovouhle hanu jí ještě nikdo neřekl, až tenhle krajánek a tak zrovna do očí přede vší chasou, jež ostatně paní hospodyni z duše přála, že jí ten stařec tak ostře do živého ťal... Neznalať opravdu páví mysl její hranic, ani když o dítě přišla a když Jelenku po všech stranách hledali.

Však vystrojí jediné dceři pohřeb, že tu takového co živi a co zdejší kraj krajem, neviděli. Či dítě by toho došlo, aby k císařskému dvoru se dostalo! Dcery z rytířských i panských rodů by si toho mnohdy nějak vážili, a o její Jelenku se všecko jen dralo. Celé okolí sezvou, upraví hostinu pro sto osob, stoly rozestaví po dvoře, všecku drůbež pobijou, vzácných vín nakoupí, pivo vezmou třeboňské, hudebníky také pozvou až ze Třeboně a mládenců čtyřiadvacet jako svíčky urostlých... Vždyť to bude Jelenčina svatba a co na to dají, Jelenčino věno! Kuchařku si pozvou z děkanství, ničím nebudou šetřiti, pro chudé, ať jich přijde, co přijde, po pecnu chleba přichystají, zadělají do díží na kolik strychů, ještě každému po grošíku přidají, krajánkům po půl kopě; jen toho šedivce plesnivého psi dá vyštvati, ukáže-li se zde.

Ať zví celý svět, že, co mohou ve mlýně zlatokopském, nikde v žádném jiném mlýně nedokážou. A kněze sezvou také, odkud budou jen moci a musí nad Jelenčinou rakví kázati, jak umějí nejlépe. Panímáma skrbliti nebude!

Ale co všecko platno, když v noci nemohla oka zamhouřiti, když ve dne, kudy chodila, ať se jak chtěla vyhýbala, pořád se oči její po muži obracely, jak seděl na zápraží mlčky, nikoho si nevšímaje a nikomu, ať ho oslovil kdo chtěl, neodpovídaje.

Panímáma si začala stěžovati na hlavu ze samé prý starosti. Všecko na ní spočívá, první a poslední. Nebylo by divu, kdyby i ulehnouti musila. Chasa však si podtají pověděla, proč panímámu hlavička pobolívá, že prý nemá v noci ani chvilku pokoje, ve dne že pan otec na zápraží jest jí ustavičnou výčitkou a kdyby se jí oči chtěly i přimhouřiti, nemohou, protože se tu od toho dne, co odešel krajánek, uhnízdil kulíší rod.

Mlýnská kola sice již zase rachotila, ale stárkovi se pořád zdálo, kdyby byl zasypal nevím jak mnoho, že jdou na prázdno, že klepot jejich hluchý, bez ozvěny... Nemohlo ani jinak býti. Vždyť ta kola Jelence, jíž vezli z Prahy ve voze, jejž zakrýval příkrov s velikým křížem bílým splývaje v přečetných záhybech až skorem do země, — hranou nejsmutnější duněla.

XI.

Na zámcích a tvrzích rožemberských měli za těch dnů nejnepokojnější noci. Do jedné hodiny snad nikdo ani oka nikdy nezamhouřil. A staří purkrabí, již nebyli z české krve, dali se vždy od večera do pití a nepřestávali hrdel zalévati, až jim hlavy samoděk klesly nazpátek a ruce nemohly nahmatati, kde pohár převrhnutý s vínem rozlitým podlahou.

Chtěli tak „bílou paní“ zaspati!

Někde se také dali hlídati obrovskými psy a hradník či vrátný každou chvilkou musil přicházeti podívat se na pána svého.

Bylať ta „paní bílá“ také prý ukrutna. Nejednou nalezli zámeckého hejtmana z rána v lůžku studeného. A čeleď se Bohem i ďáblem zaklínala, že viděli na hrdle páně hejtmanově modravé skvrny tak jakoby zardoušením. Ale toho opomenuli podotknouti vždycky, že z večera pán jedl a pil, až již nemohl, že ho musili svléci a uložiti do postele. —

„Bílá paní že vás tu straší — straší — straší?“

Shrbený kmet, jenž pronesl tuto otázku nenápodobitelným zvukem na nádvoří krumlovském, kde stála za „šraňky“ proslulá rožemberská stráž, rozhlížel se po oknech ve hradě, jakoby hledal něčí tvář.

„Jak by nestrašila? — Vždyť je tu váš pán už jen nájemníkem — nájemníkem — nájemníkem!“

Stařec poslední slovo pronášel vždy rychlejším, prudším a pískavějším zvukem, že mu ke konci nebylo skorem ani rozuměti.

„Jste prodáni se vším všudy — celičký Krumlov, jak všecko běží, leží či stojí! ... Ale ticho — ticho! Nový váš pán ještě mocnější vladař starého! Všeho dobrého ti přeju, všeho nejlepšího, paní milá!“

Paní Evička vyhledla oknem dolů, kdo že tu tak povykuje.

Z veškery čeledi se nikdo ani nehýbal, aby podivného starocha umlčel. —

„Znáš mne, paní — znáš — znáš? — Takto mi říkají krajánek Oremus! — Slyšel jsem, že se všickni budete co nevidět stěhovati! Přišel jsem se s tebou rozloučit! Jmenuji se vlastně Adam, ten starý hříšník Adam byl můj nejvlastnější otec, pocházím ze Soběslavi, uměl jsem výborně hru na Josefa Egyptského, ale s tou Putifarkou jsem si to spletl — spletl — spletl a proto prý budu muset křičeti do soudného dne: „Oremus — oremus — oremus —!“ — Toulám se světem, činím pokání, až mne nohy bolí, až mne hlava brní, až mi oči červenají pro tebe, paní Evičko, pro tebe a za muže tvého, — toho prvního, kteréhož jsem Turkům prozradil, — prozradil — prozradil — Nic platno, zcela nic, kdybych si byl kolena prodřel na modlitbách, kdybych byl samým modlením osípěl, do kostí se zbičoval, nejmilostnější místa celého svéta navštívil, — na stará léta ten hřích se za mnou plíží hrozivěji a hrozivěji...“

Stařec stál pod samým oknem, jež bylo dosud rozevřeno; a v komnatě si paní Evička oběma rukama uši zakrývala, aby neslyšela tohoto hlasu, jenž jí byl již znám ze zlatokopského mlýna, i uchýlila se v jizbici do rohu, aby nemusila viděti toho, jenž onehdy almužnu její nad týmže mlýnem odmítl a jejž za malou chvíli přinesli potom bez sebe pod střechu, pod níž i ona byla noclehem.

„Mně jsi pokojný život zkazila... Sama štěstí nemáš a nemělas... A tvůj jedináček ho také míti nebude — nebude — nebude...“

Toto trojí opětování vždy téhož slova rozlehalo se krumlovskými stěnami výsměšnou ozvěnou.

„A zasloužil by si toho, — je dobrý — rád ho mám — rád — rád — I té nevěstičky bych mu byl přál — — ani té nedostane — — Už je mrtvá — stuhlá — z Prahy mu ji odvážejí — —“

Z krumlovské čeledi se neodvážil nikdo, aby starci podivnému překazil povykování, tak jakoby všickni i s tou vyfintěnou stráží za šraňky byly ku dlažbě přimrazeni.

„Pane Bože věčný a milosrdný, smiluj se nade mnou! — Oremus — Oremus! — Oremus!“

Staroch zalomil rukama nad hlavou, až mu v nich všecky kosti zapraskaly, na paní Evičku v komnatě přicházely mdloby a dole klesal k zemi krajánek beze smyslu, jazykem jakoby ze zvyku hýbaje k novému výkřiku — nejposlednějšímu, jenž by prorazil až do nebe o milosrdenství a odpuštění.

„Už se ukazuje boží navštívení a teprve se ukáže!“ zahovořil sám k sobě páter Chrysostom dosud jsa na Krumlově, ač ve velmi úpravném pokojíku, vězením. „Přijdou sem na vás, vy Rožemberkové, žalovat všecky vaše hříchy, sletí se sem ze všech končin země a jako upíři vám na hruď usednou, aby vás pomalu rdousili. — Běda, že jste nepoznali a to v den váš, co jest vám k pokoji! — Tahle žaloba z úst kmeta šílence byla nejprvnější a co jich bude sledovati? — Snesete-liž jich?“ —

Páter Chrysostom potom si rozevřel velikou knihu, kterouž mu tu zapůjčili, a začal mocným hlasem, jakoby zlé duchy zaříkával: Cantate domino canticum novum: cantate domino et benedicite nomini eius...

Nádvořím zahrčely vozy, stráž za šraňky vzdávala čest, muškety duněly o dlažbu, halapartny zvonily o kameny, buben vířil, trubka třepetala, všecko služebnictvo se sbíhalo a za nějakou půl hodiny otevřely se ve věznici dveře a sekretář jeho milosti pana vladaře ohlašoval páteru Chrysostomu svobodu s tím doložením, aby touže chvílí Krumlov opustil...

Pan Petr Vok se právě z Prahy navrátil. Ale vyhlížel, jakoby Bůh ví jak dlouho a jak těžce býval nemocen. Oči měl hluboce zapadlé, rty bez barvy a hlavu také nějak příliš ku předu.

Bratr Matěj Cyrus byl u vozu jedním z nejpřednějších.

„Neseš-li, pane můj, poselství jako bylo Gabrielovo do městečka Nazaretu?“

„Mandáty zastaveny na neurčito...“

„Buďtež díky Bohu trojjedinému, jenž svých věrných neopouští, sami-li se ho nespustí...“

„Ale co obětí — milý bratře!“

„Budou ti požehnáním božím stokrát nahraženy...“

Paní Kateřina vyšla vstříc panu choti až dolů se schodů.

„Šťastně-lis pořídil?“

„Budiž odplacen jeho milosti, panu choti tvému, každičký krok!“ odpovídal Matěj Cyrus za pana vladaře.

„Postoupil jsi...?“

„Krumlova za cenu vysokou. Bratřím opět puštěna svoboda a těmhle —“

Pan vladař ukázal v tu stranu, kde byla ve městě vystavěna residence otců societatis.

„— šíji až do prachu země sehneme!“

Paní Evička se teprve vzpamatovala v náruči synově. Ale jedva ho mohla poznati.

„Prošel, paní sestro, v životě prvním ohněm! — Kdo jím šťastně projde, v letech příštích neuškodí mu sebe sžíravější žár. — Doufám, že jím prošel bez úrazu. — Popáleniny ukazují se po takovéto zkoušce teprve po čase. — Mějž naději bezpečnou. — I jemu platila tato má cesta do Prahy!“

Pan vladař pokynul svému sekretáři, jenž rozvinul veliké listiny, s červenými pečetmi a celou řadou podpisů a četl, kterak vysoce urozený pan vladař domu rožemberského atd. postupuje zámek i panství Rožemberské panu Janu hraběti ze Serinu spolu s městečky Cetviny, Dobřiště, Myslovany, Rožmitalem a Frimburkem i jiným příslušenstvím..

Paní Evička touhle vzácnou bratra svého štědrostí pro okamžik i onoho výjevu, kterýmž mdloby zlé na ni přišly, zapomněla a mateřskou radostí hnuta, zaplakala ze srdce nejvděčnějšího dárci velikomyslnému děkujíc.

Dole na nádvoří několik čeledínů odnášelo krajánka, jenž jevil ještě známky života, do špitálu téhož času již ve Krumlově soucitnou myslí Rožemberků stávajícího a polootevřenými rty každým okamžikem dralo se, ale pořád slaběji a slaběji, až už jen šeptem: „Oremus — oremus — oremus!“

A ještě někoho touže chvílí rožemberští rejthaři doprovázeli v tu stranu, kudy se jezdívá ku Praze. Byl to páter Chrysostom, cestou neustále latinské žalmy odříkávaje, nejraději ten, v němž povzdech následující: „Et perdes omnes, qui tribulant animam meam, quia servus tuus ego sum!“

A pan rektor by byl nejraději zapěl z nejvnitřnějších útrob nebratrské duše své: Te deum laudamus, že se zbavil tak lehounce člověka, jenž stopoval i každičký jeho dech; a ten večer bratr Cyprian si nijakž nemohl vysvětliti, proč pan rektor poručil přinésti ze sklepa nejvýbornější víno, jakýmž tu častovávali jen nejvznešenější hosti, generala či provinciala, když se ve zdejší residencí zastavili. Ale již zítra by byl zapěl opět tak z útrob svých: dies irae, dies illa.

Pan vladař psal ještě tu noc vlastní rukou listy všem, kteříž ondyno sjeli se sem k důvěrné poradě, že jeho milost císařská provádění mandátů proti jednotě bratrské zastavuje, že hodlá i pro časy příští zachovati konfessí českou, potvrzenou zvěčnělým Maximilianem a že toto milé své království nikdy neráčí zkracovati na jakýchkolivěk právech i svobodách, ano že veškerou mocí svou bude jich hájiti s věrnými milými svými.

Psaní Tschernemblovi do Rakous znělo nejobšírněji a pánu Václavu Budovci nejdůkladněji, kterémuž ještě toto připsal: „Sejde tudíž z protestací umluvené a díky Bohu ze všeho, že takto věci naše urovnány s pokojem. — Jestli bychom se měli ještě jednou sejíti za příčinou touže, čehož pán Bůh nás rač uchovati, budu lásky vaše zváti na Třeboň!“

Tato poslední věta prozrazovala příliš zřejmě, kterak se písaři ruka třásla a že ji asi psal za nevypověditelného rozechvění duševního. Čtenář smysl její musil takořka luštiti. Písmeny splývaly jedna ve druhou, jakoby péro papírem bylo pouze po paměti jezdilo.

A druhý den časně z rána rozjížděli se již rožemberští poslové z Krumlova na vše strany s listy vyhotovenými a ukrytými pečlivě na samém těle.

Však i do residence otců societatis nesl posel od pana vladaře list, kterýmž všecky úpisy mezi jimi a panem bratrem prohlašuje pro sebe za nezávazny, jakž jich o tom dojde vědomost ze samé kanceláře císařské v čase příštím nejblíže, ze smlouvy kupní že jsou vyjmuty úplně.

XII.

Neuplynulo po těchto všech událostech ani tři čtvrti roku, když za tmavého večera dubnového vyjížděl z Krumlova jezdec úplně zahalen v plášť. Ze stráží ve branách si ho nikdo ani nevšiml. Koni, zdálo se, jakoby se odtud nechtělo. Každou chvilkou se zastavil a hlavu svěsil, jakoby nemohl cesty nalézti.

S nedalekých vrchů fičely ostré, pronikavé větry. Dubiny po stráních, na nichž ještě chřestilo svadlé lupení, zbylé od loňska, sténaly, jako když člověk dobrý bez pomoci lidské ve kraji pustém umírá. Nebe bylo zataženo mraky, jež se s větrem o překot honily, provádějíce příšernou hru svou už dobrou hodinu. Bylo již sice jaro, ale na stromech dosud nikde ani pupenec; travička všude jakoby k zemi přidupána; o svěží, milounké zeleni nikde ani vidu, o roztomilém ptačím zpěvu nikde ani slechu.

Z krumlovských domků proráží na ulici tu a tam troj- i čtverhlasem tklivá píseň postní o umučení Páně. Světélka ve světnicích jakoby každým okamžikem chtěla shasnouti. Jinak nikde ani živé duše.

Jezdec se na konci městečka zastavil; zdálo se, že se ohlédl zpět, že si pravicí klobouk posouvl výše, zdali zrak jeho přece čehosi i přes čirou tmu neuvidí.

V oknech na hradě všude temno. Jen z přízemí prokmitá matná zář. A potom ještě jakoby skomíralo světélko v jizbici, kde rožemberský letopisec pořád a pořád ještě staré účty rovnal i prohlížel.

Na Krumlově se za tyto tři čtvrti roku velmi mnoho změnilo.

Nejdříve si přišla „bílá paní“ pro svého ctitele nejvěrnějšího — Olivce. Ode dvou dnů se od lůžka jeho ani nehnula a divné věci o rožemberské růži starému služebníku vyprávěla. Tentokráte mu však Březan neodporoval. Svíral pravici jeho v pravici své a mlhami, jež kronikáři v očích houštly, každičkým slovem, prodravším se z Olivcových rtů, samotnému se zdálo, jakoby se „bílá paní“ kolem lůžka dobrého druha opravdu kmitala.

Za nedlouho zavítala na Krumlov podruhé a nyní oči paní Kateřině zatlačila.

A když už se jí jednou na zdejším hradě zalíbilo, komu jinému měla vtisknouti políbení smrti než paní Evičce! — Toho se však ještě starostlivá máti dočkala, když jedináček její slavil zasnoubení své s pannou Marií Mandalenou, dcerou pana Volfa Novohradského. Když však zdvihaly poháry napěněné nejvýbornějším samotokem, když připíjeli snoubencům na všecko nejlepší, mysl ženichova dlela odtud daleko na vesském hřbitově, kde kvetly na hrobě Jelenčině pozdní kvítky jesenní, kam si také nejraději zajíždíval. Ošetřovala i pěstovala je ruka černouškova. Hoch se sice z rány těžké ku podivu brzy vykřísal, ale velitelky své dlouho nepřežil. Nalezli ho za mrazivého jitra zimního u hrobu stuhlého s hlavou přitisknutou do země, jakoby svadlým květinám chtěl vdechnouti nový život a zahřívati je.

Potom se již začal znenáhla pan vladař z Krumlova stěhovati. —

„Šťastnou cestu, pane Petře Voku! — Mohl bych se ti za všecko odměniti rázem! — Ale nyní, kdy se z Krumlova stěhuješ a odjíždíš, aby tě nikdo neviděl, buď si živ! — Toho se starý Burák přece nenadál, že vaše pyšné sídlo do cizích rukou se dostane! — Šťastnou cestu, pane Petře Voku, a v novém hnízdě veselý život!“

Jezdcův kůň sebou náhle prudce zatrhnul, tak jakoby mu byl někdo sáhl po hrdle a okamžitě tryskem ujížděl utvrdlou silnicí, jež vedla z Krumlova ku Třeboni.

A teprve po dvouhodinné jízdě jakoby s větrem o závod mu pán jeho uvolnil.

Byl to opravdu pan Petr Vok, jenž dnešní noci opouštěl kolébku svou sám a sám bez jediného průvodčího. Chtělť se takto uhnouti hlučným a stranám oběma bolestným výjevům loučení. Tušili předobře Krumlovští, že s rožemberskou růží pětilistou zajde všecko štěstí jejich a že s panem Petrem odjede vladař, jakého víckrát do pokolení nejpozdnějších sotva kdy potomci jejich budou míti.

Kůň šel nyní jen krok za krokem a opět tak věšel hlavu do země.

Tmavé mraky počaly se trhati a obloha se jasnila. Už zakmitla nad hlavou páně vladařovou tu a tam i hvězdice. Černé spousty oblak přecházely v nejčistší běl, kterouž se províjely pouze temné proužky, tvořice obrysy nejrůznějších skupenin. Nad vrchy, uprostřed nichž Krumlov rozložen jakoby ukryt v nejklidnějším zátiší, mračné chmury rozplynuly se úplně a vzešel měsíc.

Z rožemberských dvorů, vesnic i městeček rozlehalo se táhlé odtrubování pozdní hodiny noční.

„Otcové moji hřešili proti téhle zemi těžce — přetěžce. Hříchy takové smrtelnými se nazývají. Trest za to zasáhl hlavu posledního jich potomka! Měls pravdu, ty lotře, že tahle cesta z mé kolébky pokutou nejtrpčí.“

Pan vladař se nyní zastavil a kůň jeho zařehotal, jakoby pána dobrého potěšiti chtěl.

„Člověka starého nechal jsem na Krumlově. Třistaletá vina Rožemberská nebude tam více burcována kroky mými ze spánku. V novém sídle svém dílo započaté bohdá dokonám! Památce Rožemberka posledního budou — musejí — žehnati, kdykoliv jeho jméno v těchto krajích přijde jim na jazyk . . . A jestli mne ti tam v Praze podvedli, jestli slova oné děvice varovatelkyně pravdivými, zapomněli, že naše růže pětilistá má trní bodavého, jež se dovede zarýti do mozku i do srdce, právě v podletí — v podvečer svého života nejvíce. Jestli všecky jejich sliby klam, pak jim může býti trní z naší růže korunou nejbodavější . . .“

Nizounko nad hlavou páně Petrovou vznášel se oblak, jakoby vzdušná postava ženská ze záhvězdí přilétala, aby jej doprovodila až do Třeboně a od té chvíle odtud se nehnula střežíc růži pětilistou nejvěrněji.

Pan vladař upřel mimoděk zraky své vzhůru.

„Jsi ty to, paní Perchto? — Však už tu nemám beztoho nikoho. — Budiž tedy tvůj duch, ty bílá paní naše, mým provoditelem, dokud i mne v klášteře Vyšebrodském ve sklípku vlhkém neuloží!“

Pan Petr Vok potom koně pobodl a bylo již přes půlnoc, když panu vladaři na Třeboni bránu otevírali.

A oblak bělounký, zdálo se, že usadil se přímo nad komnatami, v nichž se rozblesklo světlo, jakoby v něm opravdu paní bílá byla přiletěla, aby růži pětilistou chránila před tuhými mrazy zimními a zahalila ji v neproniknutelný svůj šat proti všem úrazům, jež dovedou vyklátiti i tisícileté kmeny, natož tak útlou a jemninkou květinu.

Odkvétalotť hned na prahu století sedmnáctého v drahých Čechách našich všecko; rod za rodem, jeden druhého slavnější, odcházeli; k českým hradům, tvrzím, dvorům, ku městům i dědinám blížila se krokem potměšilým hrozná zima, jakéž nebylo pamětníků, kdy vlci i všecka jiná dravá zvěř slavívá ve kraji hody posvícenské.. Jeseň minula, podvečer měnil se v příšerný soumrak, krajem poletovali netopýři a všecka havěť, jež nejraději za noci provádí rejdy své, vylézala z doupat svých, vzduch těžký, plný oblak, po červáncích nikde ani vidu a k růži pětilisté se všech stran nejúpěnlivějšími prosbami zalétá: „Zůstaň s námi; neb se připozdívá a den se již nachýlil!“

A spomohla-liž i zůstala-liž? — Či jí podhrabali škůdcové pletichářští všecku půdu kyprou, ponechavše pouze písčinu a ještě křemen kolem naházevše? Nesly pikle jejich opravdu ovoce pekelného? — Musel bych začíti znovu kapitolu první s nadpisem: „Růže pětilistá pod sněhem.“

Jelenův skon.

Báseň

F. B. Khemla.

Vím o něm jediný a v širém světě žádný
se nikdy nedozví, že ztrnulý a chladný
ve srázné rokline, kam psi se marně hnali,
hrob našel ztracený, než vztek váš dozněl v dáli
nad ušlým halali.

Jej nikdo neviděl, od lesa deset honů
jak zpěněn, uřícen a ve posledním stonu
své svaly trnoucí a mdlejší každým mžikem
v skok napjal poslední, by s běsy plným rykem
ve propast rázem slét',

a pokryt ranami a krví zbrocen celý,
dna její dopadnuv, jímž bystřina se bělí,
ve křeči smrtelné jak tepal do skaliny,
v dík oko hasnoucí jak vzplálo, nikdo jiný
že mřít jej neviděl. —

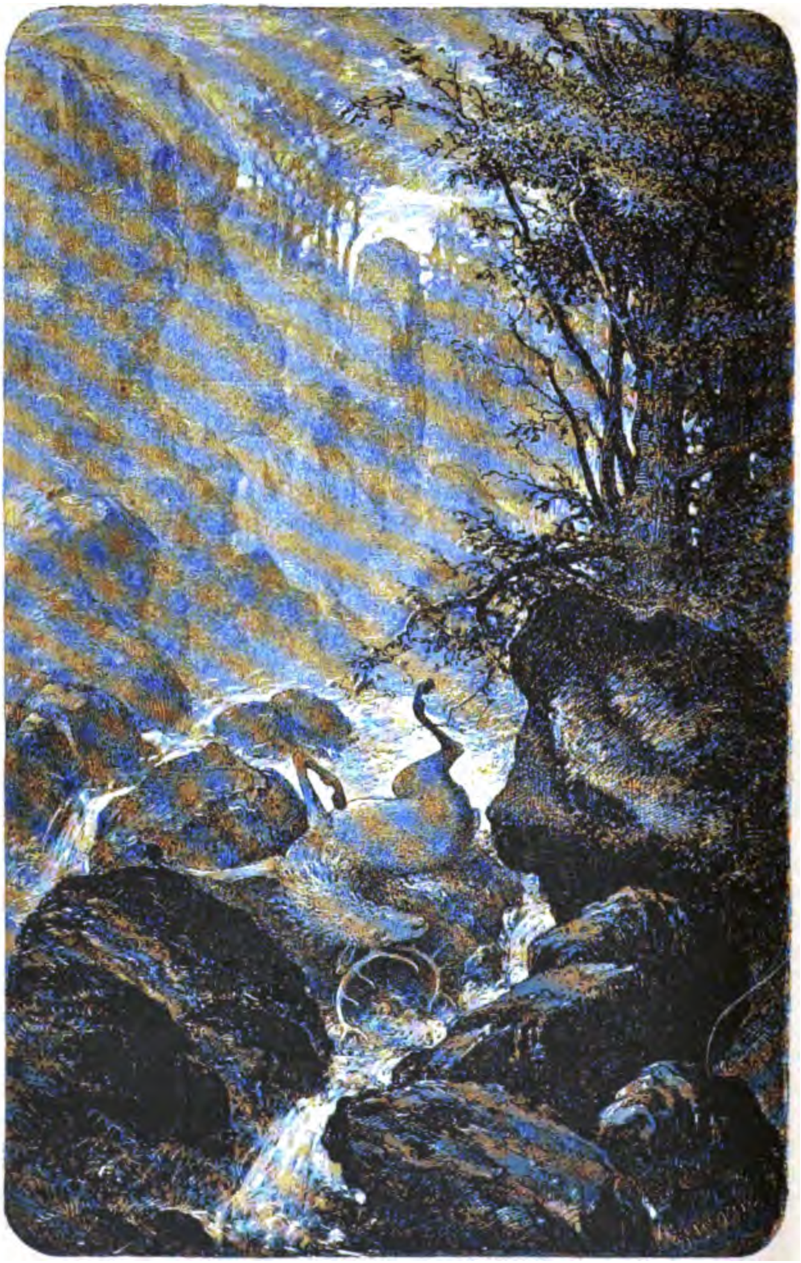

Jelenův skon. Kreslil Bartoloměj Hlavín.

Tak na dně rokliny, kam sotva ještěr zbloudí,
a v stínu balvanů, jimž květu nevyloudí
ni jara polibek, je možno klidně spáti,
kdy zhořklý žití dar v tůň věčna klidu vrátí
tvor na smrt uštvaný.

Vina a trest pana Jiřího Popela z Lobkovic.

Napsal

Ferd. Menčík.

(Dokonč.)

Z dotknutí osoby královské obviněn, nemínil Šebestian Vřesovec, aby celá vina na něm zůstala, a když prokurator královský celou řadu svědků předvolával, obávaje se následků jmenoval ve své obsílce o zastoupení za soukupa svého pana Ladislava z Lobkovic, jakožto onoho, který ke spisu při začátku spisování nejvíce radil a k němu se přimlouval, dokládaje, že se najde, kým a kde byl spisován. Nyní tedy měli jednoho z původců spisu. Vyšetřování pilné šlo před se hlavně četným obesíláním osob stavovských. Dne 4. září již dokázáno, že úřad purkrabský na některý čas zůstal zavřen, a teprve když mnozí spravedlnosti hledali, učiněn Daniel Beneda z Nečtin jeho místodržícím, tak že králi z toho žádný zisk neplynul. Nedlouho na to dne 16. září obeslán poprvé pan Ladislav a za vinu se mu kladlo, že spis rukou svého písaře Jana z Ředhoště napsaný odevzdal do rukou Šebestiana Vřesovce. Stání, ku kterému oba obžalovaní dostaviti se měli, ustanoveno ke dni 5. října. Však ještě téhož měsíce celá řada osob vyslechnuta o spise, takže mohl dodatečně dne 19. září pan Ladislav býti vyzván, aby předložil přepis spisu a dne 22. opět Šebestian Vřesovec, aby ukázal makulář opravovaný synem jeho Vilémem Vřesovcem.

Soud obou vinníků stal se počtem osob ku svědectví předvolaných znamenitým; bylo ť ve při Vřesovcově 78 svědků, v Ladislavově 123 obesláno. Ale mimo tyto měli oba obžalovaní právo, aby své vyvozující svědky u prokuratora ohlásili. Toho chtěl i použiti pan Ladislav a žádal tedy dne 30. září, aby stání odloženo bylo, ješto by pro krátkosť času nemohl svých svědků dokonale uvědomiti. Přání jeho vyhověno a stání odloženo ke dni 15. října, nedlouho před novým sněmem. Tu však ještě obeslán nový počet svědků proti panu Ladislavovi, a jmenovitě dne 11. října dány listy těm, jenž mohli něco vypovídati o onom připíjení na zdraví. V ustanovený den soud skutečně odbýván; ale k němu dostavil se jen Šebestian Vřesovec, kdežto pan Ladislav zastoupen byl prokuratorem.

Jak dne 15. října počal soud, zmínil se prokurator Lobkovicův, že Jáchim z Kolovrat nemůže býti přísedícím soudu, poněvadž s panem Lobkovicem ve sporu se nachází, a dále žádal, aby se dalšími 200 svědky z obvinění vyvésti mohl. Spolu podal odpor, vymlouvaje se, že není

povinen zastoupiti pana Vřesovce, načež prokurator strany Vřesovcovy namítal, že pan Ladislav jen vykličkovati se hledí. Tak hádali se oba do půl jedné hodiny u přítomnosti asi 40 osob, a když dohodnouti se nemohli, soudcové po poradě ustanovili, že žádosti za odložení povoleno býti nemá, nýbrž že ve při pokračovati se má hned druhého dne. Následujícího dne hned předkem povstala hádka mezi prokuratorem Lobkovicovým a Vřesovcovým, kdo by první slovo míti měl; konečně přísedící soudu rozhodli ve prospěch prokuratora Vřesovcova. Bylo zjevno, že prokurator pana Ladislava má v úmyslu, by spor celý co nejdéle protáhl; skutečně hádali se právní zástupci až do 5 hodin, načež soud vida, že rozepře toho dne skoncována nebude, vyžádav sobě svolení císařovo, stání další na pondělí příští odložil. Avšak ještě ani 18. nedostavil se pan Ladislav do komorního soudu. Naopak nechal dosti dlouho soudce čekati, až pak poslal po patnáctiletém synkovi svém Adamovi Ekovi slavnému soudu list, jímž se ku spisu vůbec přiznal, ale tvrdil, že při tom měl ten nejlepší úmysl, domnívaje se, že poslouží ku prospěchu království. Nikdy sobě ani pomysliti nechtěl, aby snad jím král byl uražen, jak se to nyní vykládá. Vymlouval se, že napsal-li něco bez rozumu nerozumného, neb mluvil-li, neměl by od svých nepřátel tak zle býti vykládán a udáván, poněvadž člověk nemůže něčeho více jednati, než jak daleko rozum jeho sahá. Dovolával se boha za svědka, že tak učinil v dobrém úmyslu a ne na krajských sjezdech, nýbrž ve vlastním domě a u přítomnosti více osob ze stavů. Spis že od Šebestiana Vřesovce do sněmu přinesen, schválen a za nutný uznán, takže i třetí stav o něm věděl; poněvadž pak tenkráte nikdo o tom se neozval, že by snad vážnost JMK. zlehčena byla, že nepochopuje, proč jen on má býti obesílán, a zapřísahal se ještě jedenkráte, že kdyby byl předvídal, že císaře urazí, nikdy něco podobného nebyl by napsal, ale ani nemyslil.

Nepředvídaný dopis pomátl všecky, takže radili se až do 4 hodin o potřebných krocích. Císař obeslal všecky účastníky na druhý den, kdy též rozsudek měl býti přečten. V úterý dne 19. shromáždivše se všickni kráčeli v slavnostním průvodu do zasedací síně, kde císař Rudolf II. seděl na zlaté stolici, po boku maje nejvyššího maršálka pana Jana z Lipého. Potom zavoláno třikráte na Vřesovce a Ladislava z Lobkovic. A když tento se neozýval, přečten prosební spis pana Vřesovce, v němž svou spolučinnost ve spise objasňoval.

Na zejtří dne 20. října zatraceny nově svolaným sněmem řečené artykule, a tím samým i původcové jejich odsouzeni. Avšak Ladislav z Lobkovic byl ještě jedenkráte vyzván, aby se dostavil a doznal: „že všecko to přečinění a křivdu, která se stala tím spisem, a tu urážku důstojenství a ublížení mocnosti císařské, že nenáležitě se stalo, na sebe vztáhl, ano že i listem, že spis písaři svému psáti dal, předešle temu odpírajíc, se zřetedlně přiznal a přitom ještě císaře nenáležitě a nedůvodně dotknouti se směl. Na to pak nad povinností svou, kterou králi a koruně české k úřadu hejtmana len německých zavázán jsa se zapomenul a proto v jakousi pokutu upadl, statky své urozené Mandaleně, hraběnce ze Salmu, zadal a pryč ujel.“ Byl volán znovu na den 26. ledna 1594, a s ním i Vřesovec, a spolu vyzván, aby postavil sluhu svého

Jana Ředhoštského proti Vřesovcovi. K roku tomuto obeslán byl veliký počet panstva, mezi nimi i Petr Vok z Rožemberka, několik z rodiny Kolovratův, Jakub Menšík z Menštejna a Kristian Želinský. Všichni zavázáni přísahou a trestem 100 tolarův, aby pravdu povídali a přečteny jim ze zřízení zemského články, že když v čas sněmu dva nebo tři se sejdou ke zvláštní schůzi a na něčem se usnesou, mají býti všeho jmění zbaveni.*) Svědectví jejich hlavně vztahovati se mělo k tomu, kdy, v kterém místě a u přítomnosti kterých osob a z čího ponuknutí a původu stalo se ono postranní jednání, kdežto pan Jáchim Novohradský z Kolovrat požádán za dosvědčení, že privilegia zemská skutečně císařem Rudolfem II. potvrzena byla.

Takový obrat celé věci dal pan Jiří z Lobkovic. On již pozoroval, že bratru sil nedostávati se bude, by podstoupil boj, neboť pan Ladislav častěji podivení své nad tím vyslovil, že sám toliko těžkost a zaneprázdnění má a jiní, kteří nápomocni byli a původem všeho, k tomu radili a napomáhali, že mají pokoj a že se za to ničeho neříká. Tento převrat v mysli Ladislavově byl příčinou, že Jiří, obávaje se, aby jej bratr za původce onoho spisu neprohlásil, k tomu ho navésti hleděl, aby do ciziny ujel. Neboť sám příliš o sebe se strachoval a svého známého jakéhos prosil, aby na něho praviti neráčil, pohrůžky činil a konečně pro Boha prosil, aby pronesen nebyl. Kdysi vyslovil se, že tu nehledají ani pana Vřesovce, ani jeho bratra, ale nejvyššího hofmistra. Odjede-li tedy pan Ladislav ze země, bude pokládán za původce všeho, a pak pana hofmistra nenajdou a tím spokojiti se musejí. Ladislav skutečně před útěkem svým dojížděl na Chomutov, podruhé dne 10. října, a teprve dne 17. října opustil Prahu, ale na cestě k svému průvedčímu naříkal, že někomu k vůli tak strany spisu učinil a navésti se dal a z nohy trn vyňal. Jiří zásobil ho penězi, zaručiv se mu, že žádné škody míti nemá; on sám zboží své manželce připsati dal. Útěk stal se před zahájením sněmu dne 23. října.**) Předloha jeho byla tatáž, jako sněmu na jaře odbývaného, ale neskončeného, a mimo to vzpomenuto spisu tehdy podaného. Nejspíše že ani tehdy již pan Jiří přítomen nebyl, jsa na svých statcích od počátku tohoto měsíce. Příčina byla, že císař mu dne 3. t. m. odepřel slyšení, za něž žádal. Na sněmu ohradil se císař slavně proti spisu, který ve zlé domnění ho uvésti hleděl; nebo císař „pamatujíce na to, kterak jsouce ze slavného a znamenitě vyvýšeného rodu pošlý a v jakém důstojenství od pána boha všemohoucího po předcích svých postaven, na to jest vždycky býti ráčil i býti ráčí, aby stavy a obyvatele při všech jich privilejích, svobodách, řádech netoliko dokonce a docela zůstaviti, nýbrž také je jednomu každému z nižších i vyšších práva udělovati a dopomáhati a příkladem svých slavných předků s nimi tak milostivě a dobrotivě nakládati. Dále že všecka práva v latinském i českém jazyku času vyměřením bez umenšení potvrdil, že však za svou otcovskou péči tak nenáležitě beze všeho šetření a studu tím spisem nedůvodným, zvláště pak při těch osobách, které jsou v těch věcech dostatečné vědomosti neměli, tak zošklivován a v nějaké pokoutně a nevinně uvozován býti neměl.“ Ze všeho bylo vidno, že se císař pokládal za uražena a stavové zastrašeni náhlým vystoupením povolili berně, a majíce to v bedlivém uvážení svém, děkovali, a že jest se ničeho takového nestalo, takže sobě netoliko co stěžovati, ale ani žádného domnění do J. M. C. míti nemohli a nemají, nýbrž slyš ce jeho ohlášení a zakázání, více v tom utvrzeni jsou, že o tom žádné vědomosti neměl.

---

*) Ruk. dv. kn. 8966. str. 199.

**) Ladislav odebral se do sev. Němec, a byl v Berlíně podle přání císařova zajat kurfiřtem Braniborským; potom nalezl útulek u kancléře polského. (Relace Fugerova ze dne 24. prosince 1593.)

Třebas tedy vinník útěkem zasloužené mu trestu unikl, dostalo se přece královskému prokuratorovi důkazů dalších, které vedly ku pokračování v soudě a k rozšíření obžaloby na dosavadního nejvyššího hofmistra, pana Jiřího z Lobkovic. I dříve než komorní soud nad zpronevěřilým úřadníkem, panem Ladislavem, který k činu se přiznal a práva na sebe dopustil, rozhodl, že hrdlem i statky propadl, bylo dosti důkazů proti Jiřímu sebráno, by zničen býti mohl. On pozoroval již na počátku října převrat ve smýšlení u dvora a odejel proto z Prahy do Libochovic, nezúčastniv se ani sněmovního jednání; tam se též dověděl, že královský prokurator shledává ve všech úřadech, jež dříve byl Jiří zastával, nedopustil-li se snad nějakých nesprávností, ano i na židech vyhledával, neměl-li snad s nimi nějakých partyk. Před zasedáním komorního soudu v lednu dostal od Adama Havla z Lobkovic zprávu, by ničeho se neboje, zůstal doma. Nedlouho potom přijeli k němu do Libochovic nejvyšší sudí Martinic, Jan Vřesovec z Počedlic, purkrabí kraje hradeckého, a Jan Myllner, a přečetše mu jakousi listinu s mnohými články, byli mu tou radou, by se s úřadu hofmistrovského poděkoval. Podle zřízení zemského ovšem nemohl žádný zemský úřadník, leč když přečin nějaký mu byl dokázán, úřadu zbaven býti, a to se ještě mohlo státi jen se svolením rady královské. I on tím povinen nebyl, avšak za podobných okolností nečekalo jej nic jiného než sesazení. Proto navrátil se do Prahy, aby zde nepřátelům lépe čeliti mohl a snad i aby u císaře dávné přízně nabyl. A věda, že nastává mu veliké zodpovídání, sebral všecku svou smělost a předpisoval císaři, s kým má v záležitosti této radu bráti, a jakoby posud onen důvěrný poměr s císařem nebyl zastíněn, malou cedulíčkou po chlapci odeslanou císaři předpisovati se nerozmýšlel. Ale tím snad osud jeho byl rozhodnut. Nebo dříve než komorní soud nad Ladislavem byl zahájen, zbaven Jiří dne 20. ledna 1594 úřadu hofmistrovského, a když pak za šest dnů k soudu odbývanému bratr jeho Ladislav se nedostavil, a proto cti, hrdla i statků přes všecky prosby manželky a dětí, jež před císařem na kolenou prosily, v nepřítomnosti odsouzen, započalo vlastní řízení soudní proti panu Jiřímu, jenž ihned do „arrestu“ vzat.*) Za okolností takových, když i císaři více na záležitosti této záleželo než na uherských hranicích**), nebylo ani zapotřebí, aby pan Jáchim z Kolovrat svědky ve prospěch Lobkoviců svědčiti chtějící zastrašoval, by tak Jiří každým způsobem zničen byl. O to přičinil se také asi arcikníže Ferdinand, jenž právě v tyto dny v Praze meškal a zajisté i slovy svého císařského strýce ku potrestání Lobkoviců pobádal.*) Vina Lobkovicova obsažena byla v dopise, jejž mu císař Rudolf dne 19. února odeslal. Praví se v něm: „Poněvadž jsme se doptali, že jsi o nenáležitém spisu tom dobře věděl a maje naději, že sněm říditi a v krátkých dnech k milostivému našemu zalíbení k místu a ku dobrému skončení přivésti chceš, spis ten jsi fedroval a jej, prve nežli nám jest na známost uveden byl, beze všeho vědomí a povolení na kathedru ku přečtení odevzdal: kterýmžto takovým tvým přičiněním a skutečným tvé nevěry prokázáním nás jsi podvedl a s námi vrchností, králem a pánem tvým, nevěrně, neupřímně a ošemetně vůkol šel, mocnost a důstojenství královské urazil a zlehčil, neohlédaje se na to, jaké jsme veliké a znamenité milosti a dobrodiní tobě učinili, nad tebou ochrannou ruku drželi i také tvé nejedno provinění tobě milostivě vážiti ráčili s tou při tom výminkou, jestli by se kdo čeho toho k tomu podobného proti nám i jinak dopustil, žeť by tobě předešle ti hříchové s těmi posledními vzpomenuti býti musili.“ Poněvadž nebylo radno, aby tak neslušné proti králi předsevzetí a těžké provinění se přehlédlo, byl předvolán ke komornímu soudu ke dni 21. března.

---

*) Relace Fugerovská ze dne 29. ledna.

**) Rel. Fug. 20. října 1593.

Obvinění Jiřího záleželo tedy z velezrády a podvodu; ke všemu však přistoupily mnohé praktyky z let dřívějších, které mu kdysi císař prominul, ale nyní k posledňejším připojiti zamýšlel. Zajímavo jest, že předvolání toto psáno jmenem krále samého a nikoli jmenem královského prokuratora, což ovšem státi se mělo, aby vzdálena byla domněnka, že žalující a soudce jest jedna a táž osoba. Nebo král předsedal obyčejně soudu komornímu a nemohl tudy při svou zastávati sám, maje k tomu právě svého prokuratora.

Též tentokráte předvoláno mnoho osob, jež podati měly vysvětlení o spisu samém a záležitostech s ním souvisících, aneb i zprávy o chování se Jiřího za tehdejšího sněmu neb po něm. Nejprve obeslán nejvyšší písař zemský a sice ohledně Jiřím vyslovené obavy, že vlastně hledají jeho, a o útěku pana Ladislava. Vedle něho povolán i Pavel Sixt Trautson, a jiných osobností celkem 25, mezi nimiž Jáchim z Kolovrat a Adam ze Hradce a j. Tito všichni podati měli zprávu o jednání a chování se pana Jiřího ve sněmě, kdežto Jakub Menšík ke dni 18. března obeslaný měl sděliti, co pan Jiří pravil o mocnosti královské, o domu rakouském a případnostech království. Aby svědectví vydali o připíjení**), předvolán Jan Starší z Hazntálu, rychtář mostecký, a 7. března obesláno jiných 10 osob ze stavu městského. Poněvadž bylo podezření na pana Jiřího, že on pohnul svého bratra k útěku, jest dne 12. března i manželka pana Ladislava, paní Majdaléna ze Salmu, cedulí ku svědectví proti panu Jiřímu pozvána, a dne

---

*) Rel. Fug. ze dne 15. dubna 1594.

**) O tomto připíjení se pravilo později toto: Jiří vystrojil kdysi hostinn na počest kardinála Aldobrandina (papež Kliment VIII.) nejspíše v čase uprázdnění stolice apoštolské (asi v lednu 1592) a pronesl legatovi přípitek: Vivat futurus pontifex! načež odpověděl legat: vivat futurus rex Boemiae! Když brzy na to stal se legat papežem, vzniklo podezření na Jiřího. (Ruk. dvorní kn. 14214).

14. března ještě 17 osob, mezi kterými byli Jan Bezdružický z Kolovrat, Bedřich z Lobkovic na Peruci, a Adam Štítný ze Štítného.

Již dne 18. března počal výslech a sice s Jakubem Menšíkem, jenž téhož dne předložiti měl notuli neb koncept učiněného spisu. On však nejspíše popřel, že by podobný opis choval, a proto téhož dne ještě upomenut pan Jiří, aby original spisu podal.

Toho samého dne vyslechnut Krištof Sturnov, jenž o tom věděl, že pan Jiří bratrovi svému peníze v pytlíku schované před útěkem doručil. Teprve ve třech dnech (21. března) počalo hlavní líčení proti panu Jiřímu a trvalo plných deset dní (až do 31.) V tom čase se však proslechlo, že Jiří prodal 300 korců obilí nízko pod obyčejnou cenou, což vzato ihned na přetřes. Ale Jiří k soudu sám se nedostavil, nemocí se omlouvaje; místo něho přišel jeho prokurator a dva strýcové Václav a Adam Havel Popelové z Lobkovic. Mezi soudem radili mu někteří přátelé, aby sepsal zvláštní prosební spis a podal se císaři na milosť a nemilosť, aby se s králem do soudu nepouštěl. On tak učinil, a prosil (2. dubna)*) „pro boží smilování, jakkoli s ním J. M. C. dále učiniti a jemu vyměřiti ráčí, že jest hotov se v tom všem poslušně a poddaně zachovati.“ Následkem toho doufal, že by záležitosť jeho k lepšímu se obrátila; neboť i na přísedící soudu vyznání toto dojem učinilo, že chtějíce se přesvědčiti, poslali k němu dva úředníky, aby dotvrdil, je-li to podpis jeho.

Hned na to dne 31. března ve 12 hodin uveřejněn zatimní rozsudek, že ačkoliv podle práva propadl, přece na jeho poníženou prosbu rozsudek neuveřejněn a on na milosť a nemilosť přijat. Ale neustále nalézal se pod dohlídkou hejtmana hradu pražského; dům totiž na Hradčanech, v němž Jiří přebýval, osazen 24 strážnými a pan Jiří sám vzat v závazek, že ze svého obydlí až do dalšího nařízení králova se nevzdálí. U dvora zanášeli se znovu myšlenkou, aby odvezen byl do Vídně, a jmění jeho by se upotřebilo na výpravy uherské.**) Avšak již 15. dubna v noci odvezen provázen 70 zbrojenci na hrad Líčkov, kde mu z bývalého psince zřízen žalář; sem následovaly ho obě dcery, jenž žádnou mocí od něho odloučiti se nedaly. Měly u něho několik dnů ponechány býti, ale potom chtěli je dáti do kláštera k dalšímu vzdělání a provdati, při čemž císař uvolil se jim dáti znamenitou částku jmění ku výbavě. Zde byl Jiří, na jehož výživu ročně 5000 tolarů vysazeno, pod dohlídkou 20 mužů a Adama Haslauera, bývalého svého úředníka, kterého kdysi ze své služby vyhnal a jehož arcikníže Ferdinand z Inšpruku, kde při dvoře se zdržoval, sem přivedl, aby přísněji k němu dohlížel.***)

Právní rozsudek po úradě nejvyšších úředníků a rad královských vynešen teprve dne 29. dubna a odůvodněn: že císař na jeho žádosť od processu pravého upustil a ho na milosť a nemilosť přijal a to vyhledal: kdyby tato věc podle zasloužení a vedle práva souzena byla, poněvadž jest ještě většího a těžšího než pan Ladislav přečinění se do-

---

*) Rel. Fug. 5. dubna.
**) Rel. Fug. 5. a 12. dubna.
***) Rel. Fug. 19. dubna.

pustil, že by nejinač hrdla, cti a statků odsouzen býti musil; ale šetře přímluv četných a úřadníků zemských má pro své veliké a těžké provinění u věčném vězení na zámku Líčkově zůstávati; za druhé, aby ve vězení pokojně, jakož se na vězně sluší, po všechen čas života svého choval, žádných sjezdův, puntování, rocení, rad a jednání nedržel ani svědomím svým žádnému držeti nepřipouštěl; za třetí, že zbaven jest poručnictví nad Ludmilou dcerou Jana z Lobkovic a na Bílině, a konečně: jestliže by nějaké dluhy měl za císařem, nemá jich užíti, ani vedle nich z čehokoliv napomínati; ale i všechen statek svůj mohovitý i nemohovitý, dědičný, manský, zápisný se všemi svršky, nábytky, klenoty, hotovými penězi, též všechna práva a spravedlnosti své se všemi dluhy, zápisy, majestáty, dobrými volemi, na čem by týž statek koliv byl a jakkoliv se jmenovati mohl, nic ovšem nevyměňujíc, propadl. Aby pak nikdo z přátelstva neodvážil se a nevystoupil ve prospěch jeho a rozsudku se neprotivil, pohroženo, že by tím samým hrdla odsouzen a děti ze země vypovězeny byly.

Články a rozsudek tento měl pan Jiří stvrditi a tak se jim podrobiti; ale on odporoval, a na veliký pátek sepsal novou žádosť, za právo a za spravedlnosť žádaje. Učinil tak na radu jednoho jesuity z kolleje Chomutovské, jemuž ve zpovědi slavně se zaříkal, že není vinen a ve svém svědomí čist. Tím však způsobil sobě jen zhoršení svého vězení; ale stál na svém, a nepodepsal článkův pravě, že spíše do vězení půjde. Přes to byl veškeren statek jeho i bratra Ladislava v ceně asi 1 million zlatých zabaven; sestávalť tehdy z Chomutova, Červeného Hrádku, Líčkova, Stankovic, Blatna, Oudlic, Libochovic, Mělníka se dvorem Dechnickým a dvou domů na Hradčanech. Ještě v dubnu vysláni na všecky tyto usedlosti kommisaři královští, aby se o stavu věcí přesvědčili.

Na panstvích, zvláště v Chomutově, působil náhlý pád i na mysl obyvatelstva, tak že nyní opět starou víru svou osvědčovalo; tuto nechtěli kommisaři připustiti, by pokračovalo se ve stavbě kolleje jesuitské a teprve když císař upamatován byl, že potvrdil listy pana Jiřího, nečiněno dalších obtíží.

Pád Lobkovicův nestal se následkem nepřátelství strany podobojí, jak domýšleli se jesuité; ovšem byl považován pan Jiří za příliš věrného přívržence Říma, ale přes to byli by protestanti čeští uvítali návrh jeho na seslabení moci královské, aby tím dosáhli spíše přání svých v ohledu náboženském dosud nevyplněných.*) Naopak nejhlavnější odpůrcové Jiřího náleželi ke straně katolické, ano jeden z nich, pan Jáchim Novohradský z Kolovrat, purkrabí Karlštejnský a komory české president, stal se nástupcem jeho v zástavním držení Mělníka, kterýž mu postoupen na 4 roky proti zjednání 24000 k. g. na lid válečný.

Přes 9 měsíců seděl Jiří na Líčkově, střežen jsa neustále 20 strážnými; jen obě dcery u něho se nacházely. Ale ke konci roku 1594 nařídil císař, aby odvezen byl na hrad kladský, což skutečně se stalo v prvních dnech měsíce ledna 1595 *) Zde byl 12 let chován, maje vykázanou pro sebe světnici a na vydání své 40 kop týdně; měl ovšem své služebníky, ano i vlastního holiče, kterého sobě najal na celý rok. Otcové pak zdejší kolleje jesuitské byli jeho zpovědníky. A nejen to, i silnými orodovníky za něho, že návodem jejich čas od času některý vysoký hodnostář církevní u císaře se za něho přimlouval.

---

*) Tehdy vyskytovaly se časté pamflety toho obsahu, by císař se chránil, aby v „popeli“ nenalézala se nějaká jiskra.

Osm let již vězněn na hradě kladském, čas od času postonávaje u vězení dosti přísném, které mu jen na přímluvu tamějšího hejtmana, pana Jindřicha z Logau, poněkud ulehčeno. V tom čase mladší z obou dcer, Marie Anna, provdala se za jednoho z pánů z Rozdražova; avšak zemřela již r. 1603. Po ní u otce zůstávala Eva, kojíc se spolu nadějí, že císař nad otcem se přece slituje. A když konečně časté prosby k císaři marnými zůstávaly, chtěl pan Jiří nastoupiti poslední cestu, a veřejnou apologií pozornosť a přímluvu sousedních knížat vzbuditi. Ještě r. 1602 v říjnu poslal do Prahy prosebnou žádosť, prose spolu komorníka císařova Filipa Langa, aby ji císaři předložil; když pak marně po osm měsíců na odpověď čekal, propustil dceru svou Evu do Prahy, aby ona zde na příhodných místech a u některých osob pomoci se dožadovala.

Ona přišla do Prahy v květnu 1603, třikrát písemně na císaře se obrátila a slyšení sobě vyprošovala; a nemohouc toho dosáhnouti vyčkala příhodné chvíle, když císař do zahrady na procházku šel, ale i tu nadarmo. Sklamána jsouc v naději, mínila se odebrati zpět ke svému otci; ale aby dopomohla sobě k penězům, chtěla prodati stříbrný svůj psací stolek. Císař jí nabízel za práci tuto uměleckou 1300 zl., a když ona darem mu jej dáti chtěla, nepřijal ho, a ona prodala jej tehdejšímu nejvyššímu hofmistrovi, panu Zdeňkovi z Lobkovic. Po nezdařené cestě této nepřestal pan Jiří ucházeti se o milosť císařovu zvláště skrze svého zetě; tak uplynul opět skoro celý rok 1604, aniž by něčeho byl dosáhl, ač pan Barvicius ho ujišťoval a aby pokojné mysli byl, nabádal.

Když prosby všecky bez výsledku zůstávaly, chtěl pan Jiří vystoupiti co nejdříve s apologií. O záměru tom věděli někteří služebníci císařovi, a zráželi ho pomocí jesuity Jakuba Gerana, by nechápal se zbraní právních, když jednou odhozeny byly, a spíše by trpělivostí a pokorou císaře hleděl smířiti. Zadržení apologie bylo proto ještě lepší, poněvadž císař prý již přišel k náhledu, že zaveden byl tak daleko od úřadníků zemských. Mimo to přimlouval se i hejtman kladský za něho, a byl by podruhé u císaře za něho prosil, kdyby se byl nebál, že sám v podezření upadne.

Ještě 1. prosince 1604 vyslána nová žádosť k císaři a zatím apologie napsána od jakéhosi Cluveria. Proti uveřejnění však ozvala se Eva pravíc, že dříve vytištěna býti nemá, dokavad císaři předložena nebude. Sama chtěla odebrati se do Prahy a zde jakoukoli cestou císaři ji předložiti. Sdělán tedy německý překlad a věrná dcera odeslala ji ke dvoru císařskému, kde strýce svého Zdeňka z Lobkovic, tehdejšího hofmistra, přiměla k tomu, že ji císaři sám odevzdal v měsíci

---

*) Rel. Fug. 10. ledna 1595.

květnu roku 1605. Ovšem rada císařská ihned usnesla se, aby Eva vyslechnuta byla, zvláště proto, že zemští úřadníci dostali v červenci dopis, aby přičinili se. by apologie ani světla božího nespatřila.

Skutečně stihl do Kladska brzy rozkaz, aby Eva od otce byla odloučena a do Prahy poslána. Poněvadž pak zde povstala pověsť, že nějaký cizí kníže se do Evy zamiloval a nějakého šlechtice, by o její ruku se ucházel, do Kladska vyslal, byla pozornosť strážím ve hradě přikázána, ano i zdi samy již opraveny. Pro Evu samu bylo loučení s otcem velmi těžkým; neboť očekávala, že jde na smrť. Přišedši do Prahy ubytována jest v nějakém panském domě na Starém městě; ale ještě téže noci vyšel rozkaz, aby přesídlena byla na Malou stranu. Zde se dvěma služkami střežena byla, aby žádný posel jí nějaké zprávy nemohl podati. Druhého dne již dostavili se úřadníci, aby ji vyslechli, a tu se přiznala, že ona poslala obranný spis, ale s vědomím otce svého. Otázky další byly, kým spis k tisku byl připraven, jestli na její rozkaz přinesl sluha úřadníkům nejvyšším ono psaní, a kde byla apologie rozšiřována. Ona odvětila, že o psaní ničeho neví, obrana pak že do 29. září hotova nebude, do kteréžto doby může císař otce jejího propustiti a rehabilitovati. Zemřel-li by mezitím otec její, pak není žádné příčiny, aby apologie potlačena byla.

Skutečně vyšla apologie *) asi v ten čas (1606), ale přivedla pana Jiřího z Lobkovic do nového vyšetřování. I na Evu doléhali mocně, a měla prý býti do kláštera zavřena.

Již v Kladsku podroben Jiří prohlídce, a také nalezeny u Theodora Krále, člena tovaryšstva, v bedně, jíž Jiří mu svěřil a on vydati nechtěl, listiny týkající se apologie. Aby nejspíše novému výslechu podroben byl, převezen jest Jiří někdy počátkem jara na hrad Loketský a podroben tu asi v březnu a potom 23. dubna výslechu. Z jeho slov bylo patrno, že otcové ze řádu jesuitského měli ve skládání apologie účastenství. Nebo ačkoliv toho zapírali a sváděli vinu hlavně na protestanty, jest účastenství z toho zjevno, že nikdo jiný neměl do vězení k panu Jiřímu přístupu, než zpovědníci ze řádu Ježíšova a lékař; o Jiřím samém nedá se mysliti, že by v náruč vrhl se jinověrcům, jež druhdy skoro krvavě pronásledoval. Ovšem chtěli otcové hněv císařský od sebe zapíráním a sváděním na jiné odvrátiti, avšak vyšetřování přivedlo na jevo okolnosti, jimiž někteří členové řádu velmi byli kompromitováni. Podezření proti nim vzniklo ihned, a proto byl předvolán rektor kolleje pražské, Polák Theofil Krištěk, s paterem Jakubem Geranem ke dni 27. března o 8. hodině před úřadníky královské. Prokurator vyzval Gerana, aby otevřeně mluvil; on ovšem počal se vymlouvati, že neočekával, že kdy sem volán bude, ale jako počestný kněz jmenem císařovým jsa tázán, zapíral, že o jaké apologii věděl a pravil, že uslyšel o ní teprve z řečí lidských. Potom maje odvětiti, jestli v záležitosti pana Jiřího nikdy ničeho nepsal, vyznal, že jediný list, jenž v apologii jest přijat, ale nikoliv k Jiřímu, nýbrž k rektorovi kolleje kladské, Wernerovi. Na dceru Jiřího Evu upozornili ho sami

---

*) O apologii jedná článek: Pan Jiří Popel z Lobkovic a Eva, dcera jeho. Světozor 1867.

Barvicius a kancléř nejvyšší, když do Prahy přišla. I v tom byl usvědčen, že chifrovanými listy s osobami kolem Jiřího se nalezajícími sobě dopisoval; ukázána mu jedna, potom i druhá listina, v níž dávány rady Jiřímu strany neodeslání prosebné žádosti. Nechtěje se k nim znáti, žádal, aby mu originál předložen byl.

Stalo se tak; nyní ovšem začal opětně pan z Donína událosť zveličovati, že jest to zrada na císaři, jenž přece jest dobrodincem společnosti hlavně proto, že je uvedl do gymnasia kladského. Že skutečné dorozumění se řádem bylo, vidno z toho, že Jiří odeslal mu svazek dopisů, by mezi přátely rozdány byly; když však P. Geran přiznati se měl, komu je rozdával, nemohl se více upamatovati. Proto domlouval mu kancléř, že tak zapírá a nestále vypovídá, jsa později o tom usvědčen, mimo to že otázky obchází přímo na ně neodpovídaje. Tím skončen výslech, a Geranovi zapovězeno, aby se až do dalšího císařského nařízení někam z koleje vzdálil.

Zatím ukončil pan Jiří z Lobkovic dne 28. května 1607 pozemskou pouť, dříve než skončen nový proces jeho, jehož obvinění bylo velezrada, an apologiemi latinskou a německou hledaje pomoci císaře urazil nespravedlivosť mu vyčítaje. Vlastně odsouzen byl již pouhým vydáním apologie; neboť roku 1594 bylo hrdlem i statkem stíženo nějaké podniknutí v jeho záležitosti. Kterak zemřel? Byl snad popraven? Považímeli, že skoro šedesátiletý do žaláře přišel, a že 12 let po tak slavném běhu poslední čas již valně postonávaje, ve vězení ztrávil, nabývá pravděpodobnosti domněnka, že zemřel přirozenou smrtí. Tomu nasvědčuje i zpráva jesuitů mluvící o smrti přirozené (attamen post mortem Popelii, quae hoc anno mense Majo accidit) jakož i okolnosť, že dosud soud nebyl rozhodnut. Potvrdil to písemně i osobní jeho lékař Tomáš Moyses.*) Mimo to i apologie, o několik roků později doplněná, obracejíc se proti domněnce, že popraven byl, praví, že trest smrti nad ním sice vyřčen, avšak pro jeho churavost nevykonán.

Jesuité, jsouce i v poslední chvilce jeho duchovními rádci, mohli věděti o jeho smrti, ale otázka, zda tentokráte nechtěli zakrýti smrť, v jejíž jícen svou apologií sami ho uvrhli? Rozhodně obraceli se alespoň proti pověsti, na níž přece něco pravdy asi jest. Balbin ze zápisků loketských nalezl, že po jeho smrti hlava sťata mu byla. I Pavel Skála uvádí slova: „aby se některým hlavy mezi nohama neodectly, jako na onen čas nebožtíkovi Jiřímu Popelovi z Lobkovic, kterýž se s tím potkal na hradě loketském.“ Shrneme-li všecky tyto zprávy, nalezneme asi to, aby přece vina potrestána byla, že po smrti oddělena hlava od trupu, když přirozenou smrtí unikl zaslouženému trestu.**) Vykonán tedy ortel nad mrtvým a tělo pochováno tajně před prahem kostela loketského. Ale po 60 letech, když jej chtěli jesuité přenésti do vystavěného kostela v Chomutově, ostatky zde nalezeny nebyly.*)

---

*) Rukopis dv. kn. 14214.: in carcere Cubitensi apoplexia tactum sensim defecisse tandemque pie obiisse 1607 28. Maji inter 3—4 horam.

**) R. 1665 uvádí v dopise sekretář císaře Leopolda I. Filip Müller slova císařova: quidquid sit de fidelitate vel infidelitate praedicti domini (Jiřího), quae non constare putatur. (14214.)

I po smrti Jiřího z Lobkovic pokračováno ve výslechu jesuitů dvou z kolleje kladské, kteří do Prahy předvoláni byli. Soudu přítomen byl i arcibiskup pražský, Karel z Lamberka. Jeden z obviněných P. Theodor Král vymlouval se, že apologii četl, když již císaři podána byla, a jen proto, že se chtěl Jiří před ním očistiti. Upozorněn, že převzal věci k uschování, pokorně odvětil, že hřešil vzav je bez vědomí svých představených, ale že nikdo o tom nevěděl; avšak jemu nebylo dáno víry, a přes to, že kommisaři uváděli vyznání Lobkovicovo, že se mu zavázal přísahou, nepřiznal se. Druhý P. Weiskopf, k němuž vyšetřující chovali se mnohem přívětivěji, přiznal se, že opravoval Jiřímu žádost, v níž se slzami v očích a sepjatýma rukama císaře za milosť prosil. Po výslechu jich otázán byl ještě rektor kolleje pražské, jestli pravda, že jeden člen řádu kázal, že by kněží neměli souzeni býti, a že jsou více než král!

Rektor litoval něčeho tak nerozumného, a milý pater Šimon Braunštein zajisté si trest svůj odseděl; ale ostatní ušli všemu, svedli všecko na protestanty sami o ničem nevědouce. Vyšetřování samo, poněvadž hlavní osoba Jiří více nežil, nemělo alespoň pro jesuity žádných následků a bylo zastaveno. A později ani u dvora o provinění Jiřího přesvědčeni nebyli.

---

*) R. 1691, když slavili zde jesuité památku stoletého založení kolleje, vzpomenuto při slavných službách božích zásluh Jiřího, jehož cenotaphium v kostele postaveno. U přítomnosti některých členů rodiny Lobkovické skončena slavnost divadelním představením.

* * *

Hvězda.

Prak temný zvolna z horských vrchů stoupá,
svá černá křídla v tůni nebes koupá,
dne vyjasněné líce jima kalí
a slunce, maják všehomíra, halí.

Tma kryje zem, strom tajemně se třese,
pták ručím křídlem do hnízda se nese
a z ukrytého bujným větším drnu
srn táhlým hvizdem teskliv volá srnu.

Sám v horách stojím, v rozsedlině skály,
mé ňadro zdouvá se a čelo pálí,
tma kolem kol, leč v duši mé se jasní,
bouř spřádá myšlenky k své nové básni.

Již slyším v dálce veršů stopy pádné,
má chví se hruď, leč úhor čela mládne,
z mých ňader prchá všecka strachu tíseň,
a v srdci hvězdou jasní se mi píseň!

Adolf Heyduk.

* * *

Román Lutnových.

Novella

od

Jana Liera.

(Dokonč.)

Paní Bydžovská zastala Edvarda v saloně mezi strýcem a Klárou; byl přepadlý, bledý a málomluvný.

„Musíš ven!“ končila teta, politovavši ho. „Hned se ustrojíme. „Dovedeš nás k obědu, zjednáme si saně, vyjedeme a vrátíme se pozdě večer. Nechť užijeme krásného dne. Muži — promluvila bych s tebou ráda něco.“

Dovedla jej ke psacímu stolu do kabinetu.

„Sedni si a piš,“ vybízela svým rozhodným spůsobem; zároveň vyňala portefeuille, jejž byla donesla ku Zdence a zpátky, a položila jej před podnikatele.

Pan Bydžovský byl připraven; choť ovinula své rámě kolem jeho krku a diktovala:

„P. T. pánu, panu Lutnovi, měšťanu zde.

Ctěný pane!

Přijeďte pro slečnu Zdenku bez průtahu. Jest churava. Pyká za Vaši nedbalost, již musíte jí vynahraditi zdvojenou něžností otcovskou. Nezapomeňte ani na okamžik, že ubohému dítěti jest potřebí lásky jako světla.

Přikládám pro ni osm tisíc hotových a dvanáct tisíc v poukázce bankovnímu závodu „Kubínský, syn & comp.“ v Praze. Nechť nikdy nezví, od koho jsou.

Přijměte pro sebe a slečnu dceru snažnou prosbu za prominutí chyby Edvardovy a přání, abyste naň zapomněli.

My nezapomeneme nikdy veliké lásky Zdenčiny k našemu synovci; za ni náš vroucí dík.

V úctě Vám a slečně dceři oddaný

Josef Bydžovský.“

Povzdech, deroucí se z prsou podnikatelových, byl udušen řadou polibků, jimiž stará paní z čista jasna plýtvala, jako by jí bylo dvacet let.

„Děti! Oblékejte se!“ zvolala, veběhnuvši do salonu. „Edvarde, pomoz tatínkovi, já musím ještě cosi naříditi.“

„Panno,“ oslovila v předsíni starou sestru zahradníkovu, „znáte měšťana Lutnu?“

„Jak pak ne, milostivá paní.“

„Donesete mu důležité psaní. Hned! Opatrujte je jak oko v hlavě, patří do vlastních rukou Lutnových. Tu máte od cesty. V kterou stranu půjdete?“

Posluhovačka ukázala na sever.

„Dáme se tímto směrem,“ rozhodla podnikatelová, vycházejíc se svými z domu a rodina cvičená v kázni šla procházkou na jih.

Pozdě večer zazvonily rolničky dvojích saní před vchodem do zahrady.

Z prvních vystoupil Edvard s Klárou, z druhých podnikatel a paní, která byla toho dne krom svých let jak anděl.

V průjezdě doručila jí posluhovačka lístek, adresovaný jejímu choti.

Paní Bydžovská vzala ženě lucernu z ruky, postavila si ji na zábradlí schodů, roztrhla obálku a čtla:

„Vysoce ctěný pane a příznivče!“

Čtoucí dáma se zakabonila a pokračovala v lektuře:

„Zajel jsem pro Zdenku hned po obdržení Vašeho ctěného laskavého psaní. Nalezl jsem ve švýcarském domku pouze služku, vázající si svůj raneček a sdělující mi, že Zdenka se s ní rozloučila. Odešla, zakázavši sobě všechno pátrání, kam. Hledám a naleznu-li, potěším ji. Buďte jist. Za dar Zdence račte přijati mé nejvřelejší díky.

V nejhlubší úctě Vaší přízni, vysoce ctěný pane, se poroučející

Quirin Lutna.“

Rozmar paní Bydžovské ukázal se býti nestálým; při večeři byla roztržitá a mrzutá.

„Půjdeme spat. Edvard potřebuje odpočinku,“ vydala po jídle heslo, jež bez odporu všemi přijato.

Edvard však nešel spat. Postavil se k oknu a přecházeje pak se vzmáhajícím se nepokojem vracel se k vyhlídce na švýcarský domek, naslouchal u dveří a oblékal se na vycházku.

Náhle se obrátil od okna a tichými spěšnými kroky vyšel z pokoje, z domu.

Zahradou ubíhal přímo, skrze vrátka, pod verandu.

Klepal na dveře, za okamžik silněji a zase prudčeji, ťukal na okna, volal polohlasem, „Zdenko, Zdenko!“

Uvnitř bylo ticho, tma, pusto; stěnou pronikal ohlas pravidelného tikotu hodin a nic více.

Vrátiv se pod verandu opřel se o dveře. Povolily. Vnikl do tmy a za dlouhou chvíli vyběhl ven, s holou hlavou, skočil dolů a jak štvaný hledal ve sněhu stopu. Nalezl ji; lehounké půvabné obrysy dvou nožek, malinkých a útlých.

Vyhýbaje se jim jako nedotknutelné svátosti běžel podle nich shrbený, šeptaje „Zdenko, Zdenko!“ Odpovídal mu jen krátký, těžký dech, vyrážející z jeho prsou.

Stopa jej vedla k silnici, na níž zanikala v jiných. Vrátil se, hledal kýžené odbočení, stopu zpáteční a došed až k domku, vrhl se na stupně verandy, líbal vášnivě otisky jejích nohou, zůstavené prvními kroky, jimiž opouštěla jej.

„Kde jsi, Zdenko? Navrať se! Ty nejsi pryč, pokoušíš mne, ty nesmíš odejíti! Zdenko, proč se mi skrýváš?“ opakoval stále a zase ve svém nářku. „Ublížil ti někdo, mé zlaté holoubě? Vyháněli tě!? Vrať se, vrať a neboj se, vždyť jsem prahem tvého domu a přes něj nesmí k tobě nikdo, nikdo, mimo mou lásku. Zdenko, slyš, přináším ti první své opravdové vyznání, že tě miluji. Nedopouštěj, abych s ním zase odešel, přijmi mne, vyslyš mne! — Zdenko! —“

Najednou seděla vedle něho na stupních teta Bydžovská. Vzala jeho hlavu a položila si ji na klín.

„Vyplač se, hochu,“ konejšila ho a třesouc se na všech údech hladila mu kučery. „Pomohu ti. Sen jest dosněn, procitni a vzpamatuj se. Nesmíš vstoupiti se zármutkem do života, se vzpomínkou a tužbou na jinou, kterouž ti nahradí úplně a poctivě žena —“

„Klára!“ vzkřikl Edvard a vyskočil. „Klára ji vyhnala, vy. A s ní vyhnali jste mne.“

„Edvarde, pamatuj se! Maitressa, a byť sebe milostnější —“

„Ano, maitressa. Byla mi jí, ničím víc, do včerejška. Hlavu bych si za to na tomto pilíři roztříštil. Ona, její láska loutkou ničemy! A tento bídník poznává nyní, když ji pro jeho pohodlí vyštvali, jak ji miluje!“

„Netřešti, pro boha! Zdenka šla sama —“

„Arciť sama. Vždyť byste ji proti její vůli nebyli ode mne odtrhli. Šla sama, když jste jí slíbili, že mne ušetříte. Kdybych ji zde ještě nalézal, nebyla by Zdenkou, kteráž umře před vámi, bude-li věděti, že přes její mrtvolu nestačí váš škaredý pohled. Zdenko, navrať se mi! Zdenko, slyš, zázrak se udál tebou, tys proměnila svého hanobitele ve svého milence. Jestliže byl kdo slepý a němý, jemuž teprve neštěstí otevřelo oči a rozvázalo jazyk, jsem jím já; — ale můj zrak tě marně hledá a v hluché prázdno vyznívá moje přísaha: Zdenko, miluji tě!“

⁂

Pletivem větví a listů ovocného stromoví, rozhoupaného mírným podvečerním větříkem, lilo zapadající slunce pásma svého světla do prostého ba chudého garçonského pokojíku, v němž cizí skrovný nábytek svědčil o hospodárnosti nájemce, kterýž patrně pouze nejhorší kusy svých statků zkáze cizím člověkem vydával.

Po holých zdích míhalo se řešeto stínu stromoví, protrhané množstvím nestálých, velikých a maličkých ok přitlumené sluneční záře, jež ráda si zalétla přes rameno osmahlého muže na bílý, malý list tuhého papíru, z něhož četl.

Nezvěděli bychom ničeho, kdybychom se neodhodlali následovati smělosti paprsků a nepočali přebíhati s nimi drobné husté řádky psaní prve, než čtenář první stránku obrátil. Rychle:

„Na ville Dolance u Prahy, dne 5. září 1878.

Drahý Edvarde!

Mrzím se na Tebe do opravdy. Kazíš mi všechnu potěchu, jíž mi jest vzpomínání a písemné obtěžování Tebe. Tvůj první list podobá se druhému, ten třetímu a tak dále, všechny jsou stručné, příliš uctivé a zamklé, jako bys mi nechtěl dopřáti Své důvěry. Jest mi trpno vyznati, že musím na Tebe se lstí, chci-li učiniti za vděk své touze, abych Ti aspoň vřelým přáním a svou modlitbou mohla býti platna.

Nyní Ti povím, že náš vrchní inženýr byl skutečně mnou naveden, jak mi vytýkáš. Otec mu ponechává úplně volnou ruku v přijímání pomocníků a nečinil by z důslednosti žádné výminky, kdyby jedenkráte zvěděl, že mezi přijatými jsi také Ty. Zmařil jsi mou nástrahu k mé bolesti, kteráž mi však nebude překážkou, abych ti kladla osidla dále. Prosím Tě, uvízni v některém!

Zmocňuje se mne nevýslovný zármutek, pomyslím-li na svůj blízký odjezd do Gorice. Matka počíná již uchystávati všechno na cestu a já lekám se každého dne, o který krátí se můj pobyt ve vlasti, v níž Tě zanechám, můj miláčku. Péče o Tebe, tiché skryté účastenství ve Tvé práci a ve Tvých nadějích jest mým životem, mou jedinou radostí. Nežkracuj mne o ně! Vyprav mne na dalekou cestu lékem a vřelostí své důvěry, bez níž by mi bylo jako bych šla do vyhnanství, odsouzená, ztrativši všechnu čáku na prominutí.

Kdož ví, zdali se vrátím. Matka chce mne zavésti v listopadu z Gorice dále na jih, do Nizzy a snad i do Palerma, lékaři si podávají u nás dvéře, udílejí mně a matce dlouhá naučení a mně jest při tom všem do pláče i do smíchu. Slzela bych nad láskyplnou důvěrou své matky v mé uzdravení a smála bych se málomocnému úsilí lékařů. Podobá se mi, jakoby povytahovali knot v lampě, v níž olej dochází. Dojde i ten seschlý knot mého žití, jsem si vědoma, že není pomoci a jsem spokojena. Jest dobře, že jsem zletilá; mohu učiniti své poslední pořízení a těším se dětinsky na svou závěť. Bude stručná; odkážu rodičům Tebe a Zdenku. Zapomínám na svou schřadlou bytost a cítím se tak povýšenou, velikou, aspoň jedenkráte v životě rozhodující, když cvičím svou ruku v majestátním úvodu svého prvního a posledního úkazu: „Ve jmenu Boha všemohoucího poroučím Vám —“

Dost již těch titěrností. Zaklínám Tě opětně, dokaž mi otevřením svého vnitra, že jsem Ti sestrou, k níž není v Tobě žádné hořkosti. Piš mi upřímně, nemáme oba nikoho, s nímž bychom si mohli postěžovati a se potěšiti. Nelituj mne, pro boha ne! Chci za posledních svých dnů nasytiti své oči a svůj sluch vnímáním jásotu, krásy a dobra. Piš mi o Zdence, vždy a zase, všechno, co Ti připadne na mysl. Musíš mi do podrobna vylíčiti, jakým ohněm prošla Tvoje láska k mé milované sokyni; nezatajuj mi ničeho, nejsemť již dítě a prve než umru, chci procítiti s vámi velikou ohnivou lásku, v níž nic není zlého, nic neslušného, co Zdenku a Tebe blažilo a blaží. Proveď mne rájem a očistcem svého štěstí, abych neodešla ze světa nepoučená, domnívajíc se, že jedni jsou pravzory ctností, kteří nikdy neklopýtnou, a druzí slabochy, jimž nelze odpustiti. Svou neobmezenou, jak zpověď upřímnou důvěrou zalichotíš mé ješitnosti a prokážeš mi čest, po níž se utoužím. Pak poprvé pocítí v sesterském objetí na svých prsou tlukot Tvého srdce

Tvoje sestřenice Klára.

Douška. Piš brzy, za málo dní odjedeme. Psaní adresuj mé společnici, aby jako nikdo ničeho nevěděl. Matka se jen tak tváří; nutí se ubohá do hněvu, o němž její dobrá duše nikdy nezvěděla. Vždyť je Ti známo, jak Tě miluje. Otec Ti arci posud nemůže odpustiti, žes nechtěl býti brzy vdovcem po Tvé, ještě jednou o srdečný list prosící Kláře."

Něžnou rukou, jako by se obíral pavučinovým hedbávím, složil Edvard list, políbil jej a zavřel bedlivě do stolku.

Stanuv chvíli u okna zíral do korun stromů snivým pohledem, v kterém zachvívalo hluboké pohnutí.

Obrátiv se po té ku vratkému stolku, jenž sloužil mu při kreslení, pro všechny domácí potřeby a také ku psaní, odpovídal:

„Andělská Kláro!

Odpisuji hned. Zítra časně z rána vyžene mne povinnost z domu a nepustí mne do pozdního večera; i příští dny budou vyplněny trmácením a nevím, kdy bych Tobě a sobě mohl učiniti po vůli. Byl bych velice rád s odpovědí posečkal, jsemť příliš rozechvěn Tvým drahým posláním a nevím, zda-li dovedu vyhověti Tvému přání, aby můj list byl prázden všeho, co by Tě zarmucovalo. Leč pokusím se.

Mám sestru. Mlhavé vzpomínky dětství kladou mi na prsa hlavinku dobrého tichého dítěte, s nímž byl jsem ve hře a v pohádkách jedno. Tebe, Kláro. Svévolného a rozmazleného Edu sledoval v dobrém i ve zlém strážný andílek, útlá něžná dívčinka snímající za něj hříchy, strachující se o něj a pyšnící se jím. Ty, Kláro. Když mladý muž dozrál, by vyhověl závazku k své zaslíbené, jíž vlastní připověď, dobrotivá vůle jeho pěstounů a její láska mu zasvětila, byl sproštěn svého slibu velikým, beze stesku promíjejícím srdcem zklamané. Tebou, Kláro.

A tato moje Klára, jíž nejvzletnější můj úmysl nedostihne nikdy v tiché, obětavé milosti sesterské, před jejíž vznešeností se skláním zaražen a nemluvný jak usvědčený zločinec, moje sestra mi hrozí s úsměvem na rtech svým zahynutím. Nesmíš. Jsi povinna žíti mně, abych nebyl zbaven aspoň radosti, skládati Tobě bratrský úrok, jímž do svého nejdelšího věku s Tebou se nevyrovnám. Trpíš, moje ubohá, ano, jsi churava lichou představou, kterou mne děsíš, kterou vezmeš s sebou na jih, abys dále se s ní soužila. Zbav se jí, drahá Kláro, zažehnej ji prosbami tak vroucími, jako ji já zaklínám; ona prchne před námi a Tvoje matka bude Ti svou pevnou i láskyplnou rukou na dále záštitou. Nepřeješ si, abych o Tobě s Tebou mluvil. Vyhovím Ti již, rád, z přesvědčení, jak planou obavou se strašíme. Těším se na Tvé zvěsti z jihu, hlásající mi Tvé postupné zotavení, jemuž si žádám rychlost tropickou. Budeš vzdálena arci, nebude nám lze přiskočiti si vzájemně na pomoc, kdyby nebezpečí hrozilo, jakož nyní hravě můžeme. Ale zůstaneme v stálém styku, v nepřetržené výměně otázek a odpovědí, upřímných, nekonečných.

Viníš mne z chladnosti; vyložil jsem Ti již svrchu, že to zmalátnělost ostychu posavade mne zdržovala. Díky za to, že jsi sestoupila ke mně a zdvihla mne k sobě. Díky za Tvé léčky; přeju Ti od srdce dětinnou rozkoš, jakou si podobným čtveráctvím strojíš.

Tvé nástraze s vrchním inženýrem musil jsem ujíti jako muž, který nesmí již nikdy ponížiti se pouhým zdáním, jako by jedl chleba z milosti, poskytnutý podnikatelstvem „Bydžovský a spol." Nermuť se proto; vmyslíš-li se do mých poměrů, dáš mi za pravdu.

Plahočím se arci dosti a mé naděje valně sklesly; časy jsou pro techniky kromě běžné fráze skutečně velmi zlé a člověk, nemohoucí se vykázati žádnou praxí, bývá ušlapán řadou lidí, kteří si zasloužili přednost opravdovými mozoly a musí, chtějí počínati znova. Se svými nadějemi nezmírnil jsem svou odvahu, a rozhodnost mé vůle brousí se překážkami. Jest jich mnoho a někdy ztrmácen podléhám domnění, že základní kámen svého bytí, své rodiny, valím sysifovsky marně do vrchu. Pryč s tím. Za půl roku mám třetí místo; každý mne propustí, utrhnuv se mnou drobet své práce. Zde bude zaměstnání trvalejší, — snad trvalé. Vstoupiv do služeb českomoravské dráhy spojovací, která svou hlavní trať chce spojiti s důležitým rodným městem Zdenčiným, bránil jsem se, pokud bylo možno, přeložení do tohoto města. Stalo se, nesmím klesnouti.

Jak mi zde bylo v prvních hodinách, nebudu Ti doličovati. Prožil jsem román Zdenčin znovu a po Tvé vůli podávám Ti jej v hlavních rysech, kriticky, bez okras a výpustků, jaký byl a jest.

Zdenka ztratila příliš záhy matku. Otec, jeden z druhu našich předáckých měšťáninů, povyšoval se patokářstvím a kazisvětským všudybylstvím svých rukou v důležitostech společenských a obecních nad malichernost vychovávání své dcery. Vyspěla jako — podle běžného podobenství — stromek, jemuž nižádná opora aniž bedlivá ruka nedala určitý směr. Tak nalezl jsem ji a mohl jsem s ní učiniti všechno, jakmile jsem ji k sobě přivinul. Učinil jsem také tak. Poměry přály mi velice. Nezkušená i nerozvažující Zdenka byla současně svedena k divadlu herečkou Michalcovou, s níž se po té její letitý otec spřátelil, nikoliv ze skutečné lásky, aniž potřeby, nýbrž jedině proto, že místný dobrý tón vyžadoval, aby člen divadelního výboru měl milostnici od divadla. Přirozený cit ve Zdence vzepřel se této zbytečné pohaně jejího otce a jejího jmena. Byla odmrštěna, oloupena o domácí mír, otce, svůj domov i o víru v zásady slušnosti a dobrého mravu. A já vědomě, důsledně podvracel jsem zbylé základy těchto zásad. Odsuď mne, ale nepodiv se mi. Navyklý lehkovážnosti v hýřivém životě spatřoval jsem v ní herečku, která po krátkém vnitřním boji spustí se po lákavém ba donucujícím příkladu značné části svých družek. S mého stanoviska bylo nepřípustnou bláhovitostí nechtíti býti prvním, který by slíbal svěží květ krásného, nevinného, nevědomky jak péri vnadného děvčete. Vždyť s někým musila počíti. Měl jsem býti desátým, když mohl jsem býti prvním?

Urychloval jsem po svém mínění převrat v ní, nespustil jsem se jí a ona stala se mou milostnicí. Čistá, s ryzou duší, nevědoucí, ba ani netušící. Její lásku jsem cenil za lehkovážnost! Ano, byla lehkovážná se mnou, neboť nevěděla, že mi obětuje vše, činíc jak srdce a moje úlisnost jí kázaly.

Žárem její milosti sloupnuto konečně bělmo s mých očí, byl jsem zdrcen a než jsem se vzpamatoval vzňala se ve mně jiskra z netušené lásky Zdenčiny, tak svatá i blesková, že mžikem jsem byl roznícen. Ostatní víš. Bylo pozdě. Odjela jsi tehdy, prosivši marně své rodiče za slitování se mnou a se Zdenkou. Byl jsem vyvržen, chud a přec nežádal jsem si žádné milosti kromě Zdenčiny. Ze švýcarského domku šla Zdenka přímo do divadla, vzala si své několikaměsíční služné, jež si nechávala v pokladně, — nepotřebujíc ničeho nejprve otcovým, pak mým přispěním — a odjela přímo do Prahy. Otec ji vypátral a volal k sobě. Odmítla. Pan Lutna pak ve vědomí své viny nemohl býti soudcem, svým vlastním jednáním vzdal se otcovských práv a jak v době své zaslepenosti jsem byl poznal, nebylo mu ani příliš nevhod, že chování dceřino dovoluje jemu samému pozdní záletnictví. Jest v tom ďábelská ironie: Zdenka, připravená herečkou a zatlačená jejím působením ku srázné dráze, obětovala se všechna záletníku, kdežto velmi otrlá Michalcova pozvedla se vysoko nad ni se skvoucím diadémem cnosti na čele. Diadém byl arci půjčený do hry s panem Lutnou. Jednak jej odpuzujíc, jinak zase zvolna mu povolujíc, zvyšovala vzácnými dávkami své přízně jeho palásku v doutnání, které považoval pan Lutna za oheň. Odchod Zdenky z domu byl jako Michalcové ustrojený. Naléhala na vrácení Zdenky, vědouc dobře, že vedle dcery v domě Lutnových může býti učiněna jen paní a ničím méně.

Ani o návratu ani o divadle nechtěla Zdenka slyšeti. Načekavši se na mne, stala se společnicí staré aristokratky, odcházejíc k ní se zármutkem, vzbuzeným pochybností, zda-li ji přece jen ještě miluji! Kdyby se na mne chtěla hněvati! Mohl bych ji odprositi, udobřiti. Ale v jejím srdci není místečka pro hněv na mne, ani po poznání, jež u ní nevztahovalo se sledem stínu na jejího Edvarda! Toť k šílení! Za Zdenku musím se hněvati na sebe já; veškerým pykáním a snahou očistiti se, napraviti vinu, musím projíti já jediný. Po prvním záchvatu mé náhlé lásky ku Zdence následovala také reakce. Bylať mi ona i já sám sobě příliš novým, neznámým v takové spůsobě, než abych hned úplně byl mohl věřiti.

Přihlásila se mučivá skepsis a stavěla etherický nedotknutý zjev Tvůj, kteráž po zhrdnutí nepřestala jsi mne na okamžik milovati, vedle luzné, andělsky dobré dívky, jež ale přece byla mou — milostnicí. Tázala se mne, zda-li si mohu vážiti opravdově ženy, která se zapomněla pro někoho, byť bych tímto někým byl já sám. Chtěla mi dokázati, že nemohu spolehnouti na dívku, poddávající se bez známky rozvahy a kritiky prvnímu dojmu. A konečně se mi vtírala i obyčejná lidská neváżnost k statkům příliš snadno nabytým!

Trnitá cesta těmito pochybnostmi naplňovala mne zoufalstvím. Již jsem však provedl jimi svou lásku, nepravím nedotknutou, ale utuženou, zkušenou. Jsem šťasten, neboť ze všech sžíravých kyselin, jimiž mé svědomí zlato Zdenčiny povahy a jejího srdce zkoumalo, vyšla neporušená, skvělejší než prve. Ctím ji a miluji a žádám si jí jako svého jediného spasení. Avšak umínil jsem si také zemříti spíše, než nedosáhnouti svého vlastního čestného sebevědomí a Zdenčiny vědomé úcty ke mně a neudržeti se ve vážnosti, v šetrnosti k ní. Pak, až budu moci vystoupiti jako muž, jenž právem se smí odvážiti úkolu ochrance a zakladatele blaha ženy a rodiny, pak vkročím před ni a zeptám se jí: Slečno, dovolíte, abych se ucházel o vaši přízeň? O, znám její odpověď, toužím po ní, a vím, že Zdenka čeká na mne s otevřenou náručí: leč nepustím se k ní dříve, pokud sám sebe nebudu jist.

Nebudu se dotýkati nemile Tebe, sestro mé duše, prosbou, abys nás nesoudila pro slabosti, z nichž jsem se nyní vyznal a abys mé úmysly schvalovala. Nemohuť srovnati s Tvou dobrotou, aby Ti mohlo připadnouti co jiného na mysl.

Těším se na Tvůj posudek historie mé lásky. Jen brzy! Dříve než odjedete. Já sotva již naleznu pokdy, abych Ti ještě do Prahy dopsal. Příští můj list očekávej v Gorici. Jestliže možno čarovati vděčností a láskou, pak nechť provádějí kouzla moje přání: Šťastnou cestu a šťastný návrat! Buď pokojná, oddej se nadějím. Opatř se dobře. Neunav se; nocujte ve Vídni, v Štýrském Hradci, v Lublani a raději také ještě v Terstu. V duchu Tě bude provázeti od stanice ke stanici Tvůj bratrsky Tebe líbající a žehnající

Edvard."

Na dopsání listu svítily mu snad jeho zářící oči; k zapečetění a adresování dopisu musil si již rozžehnouti.

Odevzdav psaní na poštu procházel se ulicemi, nedbaje kudy.

„Všichni svatí s námi a zlé pryč," smál se mu kdosi do obličeje. „Mrtví vstávají z hrobů. Pane adjunkte! A vy skutečně na mne hledíte, jako byste byl z jiného světa."

Edvard poznal pana Ovesného.

„A jak to vyhlížíte!" pokračoval bývalý správce veda si Edvarda bez okolků do osvětleného průjezdu. „Opálený, ne příliš, děvčatům jest právě toto přibarvení nejmilejší, ani o stín méně ani více. A o pět let — nemohu říci starší — avšak mužatější, vysoké boty, švarný klobouk. Takhle vyhlížejí krásní statkáři, podkoní, sportsmani —"

Edvard vyložil, čím a kde jest.

„U nás? opět mezi námi?" radoval se pan Ovesný. „Dva dny již a mezi nás posud jste nepřišel! Hned pojďte se mnou."

Teprv nyní znamenal Edvard, že byl zaveden do průjezdu hostince Jindrova; a již také objevil se hostinský, přivábený pokřikem správcovým, aby dohlédl, co se na síni děje. Naléhal také na Edvarda, jenž konečně povolil.

Vítězně uveden ke stolu před kamny.

Pan Cípek si mohl uvrtěti hlavu a uhladiti tabatěrku se šátkem, pan oficiál Vlach přerušil na chvíli hledání zbraně na své bližní po novinách, sňal své čtenářské a nasadil Edvardovi ke cti své společenské brejle a pan Lutna — nebyl přítomen.

Za krátko svezl se hovor na něho.

„Drahý pane, události se změny u nás," vypravoval s uspokojením pan Ovesný. „Všechno, jak jsem předvídal."

„Jaké změny sběhly se s panem Lutnou?" vyzvídal Edvard.

„Má z divadla ostudu a bojí se hlavu mezi lidi vystrčiti. Divadlo vrávorá, ještě nepadá, ale sloupy se bortí. Hlavní pilíř, pan Šimerka, již padl, ošatil svým majetkem slečnu Kochanovskou a ona se mu poroučela, za pět čtvrtí roků sladkého vrkání. Šimerka byl nucen prodati svoje nemovitosti, aby mohl zaplatiti dluhy. Zároveň dochází jeho švakrovi purkmistrování a bývalý předseda divadelního výboru musí se znenáhla spokojiti zastupováním hraběte Stelzenfussa. To vše jej velice dojalo a rázem se stal cnostným. Stojí nyní v čele puritanistické —“

„Puritánské!“ vylétl oficiál pan Vlach z kupy svých novin.

„Vidíte ho!“ usmál se bývalý správce, mrknuv na bedlivého korektora. „To byla pro něho kůstka! Do jiné nezakousne a kdybych mu ob čas nějakou nehodil, počal by se u Jindrů nuditi. Od těch dob, co nechodí pan Lutna mezi nás, sloužím mu já za chybujícího.“

„Proč se vlastně vzdal pan Lutna této zábavy?“ naléhal Edvard.

„Počkejte, až dopovím. Dozorčí komitét divadla se rozpadá, členové si vybrali své vklady, pokud některému totiž nějaký krejcar ve společné pokladně zbyl, a kdyby nebylo pana Lutny, měli bychom již krisi městského divadla s krku. Náš ctěný přítel drží se však divadla i slečny Michalcovy všemi silami a — kapsami. Nevím, jakou bilanci učiní, nevím.“

„Toť všechno nejsou žádné příčiny, aby se uzavíral,“ prohodil Edvard.

„Ba jsou. Šimerka mu nepromine, že nepadl s ním a deposedirovanému —“

„Deposedovanému,“ přichvátal pan Vlach s opravou.

„Odstouplému hodnostáři bývá nástupce z pravidla proti mysli,“ vypravoval dále pan Ovesný. „Lutna učiněn totiž po Šimerkovi majorem ostrostřelců. Tento major musí však z jistých příčin býti také členem městské rady. Náš Lutna kandiduje proto k nastávajícím volbám a tu se potázal se zlou. Šimerka jde na něj z ostra. Zabíjí jeho kandidaturu kamením klepů, a pan Lutna při své slabosti a trošku při zlém svědomí neumí kamenování odvrátiti. Jak prý může býti otcem města člověk, jenž nedovede udržeti pořádek ve svém domě a býti otcem jediné dce — — pardon —“

„Prosím. Dále.“

„Čím prý kdy vynikl tento planý patokář, co pro obec učinil, kde se vycvičil, jest prý cizí, sem pouze přiženěný, a nyní přijdou hlavní rány: Možno-li svěřiti obecní jmění rukám člověka, který se svým vlastním divně hospodaří, na divadlo mrhá a na svá stará leta pohoršení vzbuzuje! Poslednější klep nejhůře působí. Zdejší matky, ženy, sestry, nevěsty, milenky a dcery vypověděly válku divadlu, jež některé z jejich milých svedlo s dráhy cnosti. Pomyslete si potom, co zkusí chudák Lutna, poslední z galantních rytířů, kteří od praporu divadla vesměs utekli. Jazykové a vařečky všech řečených matek, žen a tak dále, jak jsem je dříve jmenoval, jsou namířeny na něho a dorážejí nelitostně na jeho městské radovství. A věřte mi, že politování hodný náš přítel za nic nemůže. Zajisté ještě na slečnu Michalcovu nesáhl, v tom bránila mu jeho chytrost. Ale dopouštěl, aby se roztrušovaly pověsti o jeho dobrodružstvích s ní, chlubil se jimi, když někde něco zaslechl, utvrdil veřejné mínění v domněnce o své nemravnosti a sám si nadrobil polévku, jíž mu nyní závist vaří. S majorským límcem nechce se rozloučiti, napaden vpravil se do vzdoru, umíněnosti a přece jest bojácný. Suď bůh, jak vyvázne z této mely. Zaleknut jest již, nechodí nikam, neboť kdekoli se ukáže, strhne se hned o něho pře, jeden hájí, druhý potírá jeho příští radovství a on nejvíce z takových šrůtek odnese bolestí.“

„Jak snadno by si jiný uměl pomoci. Buď zřekl by se slečny Michalcovy, aneb učinil by ji svou chotí.“

„Prve nedokáže ze vzdoru a z málomocnosti; slečna jej také drží příliš pevně. O druhém jedná s ní; ona však činí nároky na nějaké spoluvlastnictví a v tom jest pan Lutna velice choulostivý. Takto promrhá dost, jenom písemných závazků a vtělování do desk se bojí, přímo jako by měl nějaké zkušenosti toho Shylocka —“

„Šajloka!“ hodil pan oficiál přes stůl.

Společnost bavila se do padnutí své hodiny dále a dosti příjemně na útraty pana Lutny a jiných bližních. Udeřením jedenácté zastavil pan Cípek svou hlavu v pokyvu, uložil svou tabatěrku do jednoho, šátek do druhého šosu, oficiál zahřměl poslední opravu, bývalý správce vyklepal svou dýmku pod stůl a všichni šli spokojeně domů.

Vycházející slunce zastalo Edvarda již za městem v čele měřičské party, ozbrojené tyčkami, řetězy, měřičskými stuhami, svahoměrem s příslušným stativem a podobným pionýrským náčiním.

Pracoval do samého poledne pilně a předběžné nivelování dovedlo jej k samému městu tak, že hodiny odpočinku, jíž dopřál svým lidem, také mohl použíti dobře pro sebe.

Tvářnost ulic svědčila o tom, že občanstvo věnuje se obědvání přesně mezi dvanáctou a první hodinou odpolední; po dlažbě a tytýž nedlážděných partiích bylo viděti málo opozdilců, kvapících ke stolu a ještě méně časných lidí, kterým již spokojenost nasycených tvář ozdobovala.

V úplně prázdné kostelní ulici zočil Edvard muže, kvapícího těsně podle zdí domů do vnitř města; ve své patrné plachosti vyhlížel podezřele a Edvard zbystřiv zrak, poznal mezi vysoko vyhrnutým límcem svrchníku, jemuž se teplé slunce po celé šířce i délce obou předních půlí, posmívalo a pod sraženým do čela kloboukem nevlídný, ustaralý, přepadlý obličej páně Lutnův.

Nesl balík psaní pod paží a podle směru cesty přímo na poštu.

V kancelářích pošty nebylo účastných bližních, když otec Zdenčin odevzdával rekomandovaný dopis a sypal do skříňky aspoň sto dopisů.

Jedva že vytáhl paty z kanceláře, lámali si úřadníci a sluhové hlavy nad adresou rekomandovaného listu, svědčícího panu Cípkovi, nejstaršímu setníku atd. atd.

„Tak!“ oddechl si pan Lutna v průjezdě, zapínaje si hartusivě svrchník před portýrem hostince na poště. „Už jsem si koupil za několik frankatur psaní svatý pokoj. Lacino, a jak mi jest nyní volno! Nedal bych za nic pokojný svůj život bez majorství a radovství.“

„I toť by pěkně hrálo,“ ulekl se portýr. „Pane majore, sbor nepřijme odložení vašeho velitelství a ponese vás na rukou do rady. Teď, teď před chvílí jak šli pánové k obědu, chválil jsem jim milostivého pána —“

„Víckráte mi to nedělejte.“

„Ale což mohu býti od našich pánů! Kam bych došel?“

„Mnoho-li vám dali ze sbírky ostrostřelců?“ tázal se pan Lutna, přistoupiv těsně k portýrovi.

„Pětku.“

„Pojďte,“ vedl povrhovatel majorstvím a radovstvím sluhu do kouta. „Tu máte druhou a tím jest první vyvážena. Nechcete-li býti proti mně, mlčte aspoň.“

Obrátiv, kráčel rovnou cestou na druhý konec města, kdež vstoupil do budovy, nad jejímiž vraty byl nedávno nabílený pruh, jímž prosvítaly rudé litery nápisu „Krajan“. Na schodech se příchozí zarazil a kvapně ustupoval z domu.

„Načisto jsem zapomněl,“ stýskal si. „Toť nyní oposiční tiskárna, z níž se „Krajan“ odstěhoval do naší.“

Vyhledal si jiný dům s černými, ještě neoschlou fermeží svítícími slovy ve štítu: „Krajan“ redakce, administrace, expedice“, a zaklepal na dvéře, opatřené nápisem „Redakce. Vstup hostím od 12—1 hodiny s poledne volný.“

Dosti prostranným pokojem procházel se člověk jako hora, s vypnutým břichem, s rukama v kapsách a na tvářích s odleskem piva, jež na stole v koutě stálo; měl předlouhé kníry, brejle a na první pohled musil býti uznán spůsobilým za podomka, ač-li by mu v tom nebyla zjevná hrubost závadou.

U druhého stolu za hromadou starých a nových prostříhaných časopisů, na nichž ležely dlouhé, pohodlné a vynalezavé nůžky, seděl hubený mladík s vpadlým obličejem a nesmělým, ztrápeným zrakem. Býval někdy praktikantem v obecní plynárně. Sepsal svého času entreacte, jenž nikoli bez úspěchu byl provozován a při němž obecenstvo neskrblilo potleskem; po té vyjel mladík na svém Pegasu z páchnoucího závodu a ozdoben svými vavříny, obrátil ku Praze; vrátil se s pouvadlým, oškubaným věncem a za třicet stříbrných trmácel svého Pegasa podělkováním „Krajanu“. Zda právem či neprávem stihl jej tento osud, nevím; kdož se po tom táže v království Českém — —

„Pane redaktore,“ oslovil Zdenčin otec hřmotného muže, zřízence lidí, kteří právě „Krajana“ měli v rukou, jinak spolumajitele toho listu a především majitele krámku s lihovinami. „Přicházím k vám s politováním vašeho včerejšího článku. Hájíte moji kandidaturu příliš vřele a vybízíte tím jen zuřivost mých nepřátel.“

„Co chcete?“ zahřměl statečný tlumočník veřejného mínění. „Mám na ty lidi svrchu a schladím si na nich žáhu.“

„Ale prosím, ušetřte mne. Čiňte si, co vám libo, jenom nesvádějte rány na mne.“

„Pane majore,“ uklonil se člověk, jenž si dával přezdívati redaktorů. „Muž vašeho vynikajícího postavení a vaší budoucnosti musí vydržeti v ohni. Více závistníků, více cti.“

„Děkuji zdvořile —“

„Mně všechno lhostejno. Usnesli jsme se na vaší kandidatuře a vy budete volen.“

„Nebudu, vždyť pan Šimerka —“

„Toho strhám v příštím čísle, až se budou hory zelenati; právě ho máme v prádle.“

„Nezapomínejte, že jste mu ještě před čtyřmi týdny sloužil.“

„Hm,“ pokrčil rameny muž, považující péro za podávky. „Já sloužím v obecném prospěchu a nikomu jinému. Ostatně jiný pán, jiný krám. Nyní přešel „Krajan“ do druhé tiskárny a jest vám k službám, pane majore.“

„Nemajorujte mne! Právě jsem poslal své vzdání se velitelství panu Cípkovi —“

„Lokálka! Pište!“ vzkřikl zřízenec druhé tiskárny na ubohého básníka. „Vrchní velení střeleckého sboru, spočívající v rukou slovutného měšťana pana Quirina Lutny, jest v nebezpečí. Všeobecně milovaný a vážený major, štít sboru, vysoce zasloužilý pan Lutna uražen brojením několika povržení hodných závistníků, — ne, křiklounů, — škrtněte, — subjektů, proloženým písmem, my jim dáme —“

„Pro spasení své duše vás prosím,“ zaříkal pan Lutna svého zastance, „nic jim nedávejte, nechte toho, vzdávám se všeho, už jsem oznámil svým přátelům složení kandidatury —“

„Druhá lokálka. Pište!“

„Zadržte, nic, nic!“ bránil pan Lutna, jeho třesoucí se ruka vyňala z tobolky bankovku, kteráž se mžikem ocítila v objemné ruce zuřivého lokálkáře. „Mlčte o mně, jakobych se byl teď před vámi utopil, anebo pište raději proti mně —“

„Do novin musí vaše zprávy přijíti. Ale milerád vám dopřeju, abyste si je upravil, jak vám libo, pobruste si třeba na sobě a podepište sebe nebo slečnu Michalcovu.“

Směje se svému podařenému vtipu, dokázal ochotný muž jediným douškem, jak malou mírou jest půllitr.

„Se slečnou mne nepokoušejte,“ čepejřil se odstupující major. „Dnes ještě se s ní formálně zasnoubím. Abych dokázal, jak mi bylo křivděno.“

„Třetí lokálka,“ zajásal novinář. „Přišel jste jako na zavolání, právě uzavíráme číslo, zejtra vyjde, sensace bude nesmírná. Děkuji vám. Dejte si oznámení sám do novin, malý insertek, dvacet zlatých, bez lokálky.“

„Dobrá, s výhradou, že si všechno já sám budu diktovati.“

„Slyšíte,“ upozorňoval taxator malých oznámení mladíka, který ještě držel péro nad „subjekty“, očekávaje dalších rozkazů. „Váš služebník, pane Lutno, jest tři čtvrtě na jednu. S bohem.“

Zdenčin otec usedl k mladíkovi a způsobil jeho uzardění, položiv malý peníz před něj na stůl. Stylisovali spolu plnou hodinu, pan Lutna zdokonaloval a opravoval svůj mateřský jazyk co do hladkosti výrazů a díval se útrpně na básníka, jenž měl třicet zlatých měsíčně a troufal si v něčem jeho gramatiku polepšovati.

Vycházeje z „redakce“, potkal pan Lutna sluhu městského berního úřadu.

„Milostivý pane,“ přitulil se tento bodrý muž k odstupujícímu kandidátovi radovství. „Musím vám pověděti do nebe volající —“

„Dost, dost. Nic nevolá tak do nebe jako vaše žvatlavost.“

„Ale což si mám nechati pro sebe, když se proti milostivému pánu všechno spiklo?!“

„Dobře tak. Nehaste, co vás nepálí.“

„Ba pálí, do duše mne pálí hanebnost, jakou ode mne chtěli. Před čtrnácti dny mi pan Šimerka sliboval hory doly, budu-li na vašnost sočit. Čekal jsem, jak co bude a nebylo nic. Máme nyní před samou volbou a já nemohu na sobě nechati podezření, jakobych nechtěl sloužiti nastávajícímu panu radovi —“

„Služte ďáblu a nechte mne. Co vám slibovali?“

„Dvojku, milostivý pane.“

Pan Lutna sáhl do tobolky. Byla již prázdná.

„Přijďte si ke mně pro ni, zaplatím vám za Šimerku a prosím vás, omluvte mne mezi lidmi, já nebudu ničím, žádným vaším radou.“

Sluha vytřeštil na podivného kandidáta oči.

„Jak milostivý pán poroučí. Toť se ví, že něco mohu, přijdu mezi pány, promluvím s každým hezky, nikdo se přede mnou neostýchá —“

Dalším výkladům ušel pan Lutna zdvojenou rychlostí svých nohou. Zanesly jej do předsíně, v níž starý muž s brejlemi na čele pomocí křídy, mýdla a rýžového kartáče na podlahu cídil těžký drahocenný zlatý pás, složený z článků jako dlaň velikých.

„Pan Roztočil již přítomen?“ tázal se příchozí.

„K službám, milostivý pane,“ oznamoval strýc slečny Michalcovy a otevřel dvéře, vedoucí do vnitř bytu.

Pokoj herečky lišil se podstatně od komůrky, v níž byla uvítána Zdenka. Byl zařízen s okázalým přepychem a na aksamitovém křesle vyhlížela bohatě i vkusně oděná tragická milovnice jinak než před půl druhým rokem na dřevěné prosté židli. Naproti ní seděl starší muž s liščím obličejem. Svrchní tělo mužovo zvedalo se na křesle kolmo jako závaží a tvořilo s jeho nohami pravý úhel. Zhlédnuv pana Lutnu, vzpřímil se celý do rovné čáry; mohl býti pruským gardovým důstojníkem, kdyby nebyl pokoutním právnickým rádcem, jehož přispění se pan Lutna v choulostivějších případech dožadoval.

Slečna Michalcova vzchopila se a nesla panu Lutnovi milý úsměv vstříc; dvorný ctitel políbil jí ruku.

„Běží mi o malé vysvětlení,“ počal pan Lutna, obrátiv se k Roztočilovi. „Dnes půjdu se slečnou k notáři za účelem uzavření smlouvy svatební, — nemusíte zatím nikomu se zmiňovati — a byli bychom rádi shodnuti o všech podmínkách dříve, než notáři se svěříme. U něho není místo k soukromým rozpravám, jež by se mohly točiti o dvojaký výklad článků starších listin.“

„Posloužím.“

„Byl jste přítomen naší úradě o rozdělení vlastnictví mé usedlosti,“ pokračoval pan Lutna, vytahuje z kapes svrchníku spisy, „konané mezi mnou a mou nevěstou, slečnou Voršilou Michalcovou, u divadla slečnou Atanasií. S toho sešlo. Za to shodli jsme se o jiném upravení našeho právního poměru. — V závěti mé první choti, zesnulé roku 1863 a sepsané vámi samým roku, — roku —“

„1859,“ dodal rychle pan Roztočil. „Syn se mi tehdy vrátil z vojny a milostivá paní, — dej jí pán Bůh nebe — byla těžce nemocná.“

„V této závěti,“ mluvil dále Zdenčin otec, „odkazuje paní Barbora Lutnová svůj dům č. p. 274 zde a sedmdesát tisíc hotových peněz mým dětem s výhradou doživotního užívání domu pro mne a s právem, abych podíly dětí sám podle zásluh a potřeb jejich ustanovil, jsa obmezen toliko podmínkou, že nejmenší podíl nesmí býti pod deset tisíc. Měl jsem tehdy čtyři děti, tři následovaly za svou matkou rychle na pravdu boží a zbylo mi jediné. Prosím, přečtěte si bedlivě ten který článek závěti mé paní.“

Pan Roztočil četl s důstojností a sebevědomím státního rady.

„Pravdu jste řekl, milostivý pane. Tak poslední vůle šlechetné nebožky moudře opatřila.“

„Jest nám potřebí věděti, zdali by v příštích dobách nemohla býti poslední vůle na závadu mé svatební smlouvě se slečnou Voršilou Michalcovou, v níž má býti obsažen odstavec asi toho znění — dovolte, slečno: „Děti z tohoto druhého manželství mají požívati všech práv a výhod stejným a nezkráceným spůsobem jako děti z prvního mého manželství?“

„Není závady,“ prohodil pan Roztočil po delším přemítání a nazírání do závěti. Slečna Michalcova nespustila s něho svých očí; ani mrknutím nepřerušila svou napjatou pozornost.

Pan Roztočil propuštěn s přiměřeným honorářem, jejž půjčila slečna svému ženichovi, a oba snoubenci odebrali se k notáři.

O značném polepšení dobré pověsti a zevnějšího míru páně Lutnova těmito a takovými příběhy nevěděl Edvard téměř ničeho. Byl upoután všecek prací mimo město, v němž pouze přenocoval a také ne vždy; měl vůbec nechuť k místním důležitostem, nečítal „Krajana“ a pana Ovesného utvrzoval v domněnce o svém podivínství zanedbáváním stolu před kamny u Jindrů.

Niveleta zavedla jej do Olšan, vsi tři hodiny cesty od města vzdálené. Olšany náležely hraběti Stelzenfussovi, jehož matka na zámku měla své vdovské sídlo.

Stará hraběnka byla vdova po generálovi, jemuž bez obtěžování dýmem střelby naskákaly hvězdičky na límec a řády na prsa, což na dvorním parketu rádo se udává. Paní generálová slynula tenkráte krásou, — tuším že v některém ročníku časopisu „Bäuerles Theaterzeitung“ jest její podobizna, hrůzný dřevoryt, k němuž by se za našich dob žádná slavená, hledaná a vděkuplná kráska nehlásila.

Tempi passati. O staré hraběnce nikdo nevěděl. Žila uzavřena pro sebe z malého vdovského platu, byla dáma, která všechno věděla, ničemu se nepodivila, nic nehaněla a ničeho nežádala. O své mladé společnici věděla na příklad, že byla herečkou, doslechla, že měla malou liaison, a neptala se po tom, nezmínila se. Liaison, — což to bylo před padesáti, před čtyřiciti, ba ještě před třiciti lety, — ale dnes? Časy se horší. Nechtěla se vytrhovati ze svých vzpomínek zvídáním prosaických pletek z dnešních dnů, dovolila svým služebným vše, než k ní do služby vstoupili a když vystoupili. Ve službě arciť nestrpěla ničeho, co by jí bylo bývalo proti mysli.

Nejspíše ji mohlo rozmrzeti přešlapování nepovolaných nohou v zámeckém parku; byl vždy uzavřený, hraběnka sama do něho nevkročila, leč když chtěla někoho vyhnati, kdo se jí do zamilované zahrady vetřel.

Pohoršení veliké vzbudil v ní plnomocník jejího pana syna, Šimerka, přinášeje jí zprávu o nastávajícím příchodu měřičů, kteří budou trasovati dráhu přímo skrze park. Vysoký viadukt přes zahradu nebo tunel pod ní byla by ještě dopustila, avšak ohyzdné kamenné, dřevěné a železné těleso dráhy pro čoudivé stroje na samém krásném trávníku parku položené neuměla si bez svrchovaného rozhořčení pomysliti.

Rozkázala zahradníkovi, aby vpustil vandaly, až na bránu zatlukou, sama však nechtěla o jejich příchodu ničeho zaslechnouti.

Tento rozkaz byl příčinou trapného dojmu, jehož se jednoho dne v nejkrásnější části parku dožila.

Opírajíc se lehce o rámě své společnice, procházela se zahradou za svěžího, vlhce teplého jitra, jaké v pozdním letě v spůsobě velice příjemné častěji se dostavuje. Dvouřadím bosketů svedla ji pohodlná cesta do údolí, jímž řinul se jasný potok, rozdělující park ve dvě části a objímající uprostřed sadu svými rameny úpravný ostrůvek, na nějž byla vypovězena skupina soch, prohřešivších se nepochybně svou dekoletovaností. Uprostřed kamenné společnosti vynikala nejlépe zachovaná Leda s labutí.

„Ah! C'est affreuse!“ vyrazila ze sebe hraběnka, vystoupivši z ulice křovin mezi květinové záhony, rozhozené zelenou rovinou údolí. „Jaký to pobuda přišel sem s dalekohledem, aby si prohledl podrobně sochy? Voilà, míří přímo na Ledu! Quel lourdaud! Vy se lekáte, blednete a rdíte? Très bien!“

„Paní hraběnko, mýlíte se snad. Tento pán bude spíše inženýr železniční,“ pravila společnice nejistým hlasem, zdržujíc hraběnku, která již již se chtěla na cizince rozběhnouti.

„De pis en pis. Poručila jsem přece, aby, — ah pardon, — rozpomínám se. Máte pravdu, — v jisté vzdálenosti za île des cygnes stojí jakési chlapisko s tyčí, na níž celui-ci skrze svůj nástroj cosi odměřuje. Vraťme se.“

Společnice neslyšela; stála jako přimrazena. Nivelující inženýr se vztýčil.

„Hezký člověk. C'est vrai. Ale barbar,“ pravila hraběnka, mávajíc svým lorgnonem. „Vy se třesete, což bojíte se mužů?“

„Ne, ne, paní hraběnko. Ulekla jsem se toliko neočekávaného zjevu —“

„Certainement, kdybych byla ve vašem věku, lekla bych se také. Jest to tak příjemné. Mais il est rude. Pohleďte, rozšlape mi květiny, nohu má již u samého záhonu. Monsieur! Pozor! Jděte stranou!“

Inženýr se obrátil.

„Un homme drôle,“ polo se durdila, polo smála hraběnka. „On se děsí opět ženských. Bledne a červená jako vy, slečno. Toť un petit garçon, kromě svých třiceti let. Pane, mám čest uvésti se vám co hraběnka Stelzenfussová —“.

Nyní teprve sňal cizinec klobouk a hluboce se pokloniv, přistoupil blíže.

„Račte tisíckráte prominouti, jestliže překážím —“

„Si même! Neptejte se, abych se poznovu nerozčilila. Ale což mám činiti? Vnikli jste násilím —. Pane, jste slepý? Mé květiny? Kde jest zahradník, proč není u vás?“

„Vpustil nás a řekl, že nemá pro nás rozkazů milostivé paní hraběnky.“

„Quelle négligence punissable! Slečno, jděte okamžitě pro něj, ať se k těmto lidem postaví, — ne, zůstaňte zde, střežte je zatím. Já půjdu sama, neslušelo by se, aby můj sluha byl peskován před cizími.“

Rozezlená nedbalostí zahradníkovou, pustila se stará hraběnka dosti čile stranou.

„Edvarde,“ pronesla společnice hraběnky týmže hlasem, za nějž chtěla ji před půl rokem Klára zlíbati.

Inženýr se nehnul.

Zdence zvlhly oči, její ruce hnuly sebou a její nožka pozdvihla se ku pokročení v před.

„Slečno! Nezapomínejte na mé lidi, kteří na vás hledí,“ zvolal uleknutý Edvard a přiskočil k Zdence do polokruhu keřů, mezi nimiž nepovolaných zraků byli chráněni.

„Toť vše, co mi řekne vyvolený mé duše na uvítanou po dlouhém rozloučení?“ žalovala Zdenka, kladouc ručku na čelo, jakoby jí hlava zabolela. „Hněváš se snad na mne posud pro můj náhlý odchod? O ne, vím, žes pro mne odmítl nevěstu, pro mne volil chudobu a práci. V tom zjevila se mi tvá nezlomná láska, jejíž pýchou a rozkoší krátila jsem si den za dnem každou hodinou tě toužebně čekajíc a na tebe spoléhajíc. Věděla jsem, že přijdeš, jsi tu a tvoje náručí se neotvírá, abys přivinul k svému srdci mne, žíznící po tvém políbení!“

Edvardem zachvěl něžný stesk Zdenčin, pronešený se stejnou prostinkou upřímností jako s vroucí, sálavou tužbou.

„Slečno, přemáhejte se —“

„Slečna!“ vzkřikla Zdenka náruživě a její oči rozšířivše se úzkostí, plné sžíravého bolu, utkvěly na Edvardovi. „Zdržovala jsem se nadlidskou silou, čekajíc na tvé zajásání a slyším tvrdá, nelítostná slova. Edvarde, co se děje s tebou? Kde jest slečna Zdenka? Co spatřuješ ve mně? Mluv! Edvarde, jen cize mne nejmenuj! Zde, hleď, Zdenka klečí před tebou, tvá, vždy, všude, dnes i zítra, byť jsi mne za — —. Ó ne, tebe mámí přízrak, prohlédni —“

„Zdenko, moje světice,“ promluvil Edvard a v tichých jeho slovech slučoval se jásot s mírem v okouzlující souzvuk. „Vstaň a dovol, abych já poklekl před tebou. Mne vzdaluje od tebe vědomí viny, kterou dříve odčiniti musím, již dříve položíš na přísné váhy, než mne přijmeš na milost; až poznáš, jak veliký byl můj hřích, abys mohla mi vědomě odpustiti, pak přihlásím se opět —“

„Edvarde, nerozumím ti,“ zasténala Zdenka, zdvižená inženýrem a naslouchající se ztajeným dechem jeho slovům. „Miluji tě a neptám se nikoho, ani sebe, proč a jak. Pamatuji se arci: tvoje tetinka omráčila mne zlými slovy, ale vzpamatovala jsem se opět, jedno za druhým spadlo se mne, neboť žádné nebylo na mne žalobou. A oni tě týrali podobně, oni ti nalhali, že jsi vinen, proto mne děsíš nyní svým ponižováním sebe —“

„Zdenko, jsem vinen. A tvoje milost zdvojnásobuje můj hřích.“

„Co mluvíš!?“ plakala Zdenka, spínajíc ruce.

„Neodporuj mi!“

„Nebudu, nehněvej se, Edvarde. Vždyť chci věřiti vše, co mi za víru uložíš, jen miluj mne také,“ slibovala a prosila Zdenka jedním dechem, tulíc se k Edvardovi jak mazlivé, lichocením udobřující děcko.

Edvard zachytil její ručky, prve než mohly obemknouti jeho šíji a zlíbal je náruživě.

„Miluji tě a ctím tě, moje slunce, jehož lesk a žár nezatemní a neuhasí žádná lidská moudrost. A proto se tě netknu, opakuji znova: z úcty a lásky, které jako člověk tobě nerovný po lidsku poctivě před tebe za štít proti sobě samému stavím, pokud nenadejde doba, abych je podnožím tvého blaha učinil. Jest brzká, spolehej na mne, Zdenko, odpouštěj mi a miluj mne.“

Úchvatná vroucnost, planoucí Edvardovi z očí a vyznívající z jeho hlasu, rozplašila úzkosti v prsou Zdenčiných a její líc opět se rozjasnila.

„Jak ty mi kážeš,“ podrobovala se skromně. „Odpouštím ti, že zmařil jsi rozkoš našeho prvního setkání, k němuž tužeb a polibků jsem si nastřádala, co na nebi hvězd, z jichž paprsků tvoje opuštěná Zdenka za bezsenných nocí sobě sítky splétala, do každé poklad svých nadějí ukládajíc. Budu strádati dále, do nekonečna, věčně, věřím v tebe jako v osud svůj a do tvých rukou skládám vše. Co pravím, — jest již složeno, bylo vždycky a nemůže býti jinak.“

Na štěstí zachrastily právě za rondelem kaménky, drobící se ze stezky pod kročeji přicházejících; jinak by se byly Edvardovi rozutíkaly všechny skálopevné úmysly jako zrnka písku a jeho ústa by byla přilnula v nesmyslném líbání ke rtům dívky, jejíž tklivá, důvěřivá oddanost byla nejvýmluvnějším, neodolatelným steskem.

„Přijdu. Zahloubáme se do tvých pokladů, anděli. Střádej mi dále,“ mohl ještě Edvard šeptnouti, se Zdenkou stisknutí ruky vyměniti a již byl nejvyšší čas, že od ní odskočil.

„Ici, monsieur le jardinier, tohoto pána, který zatím slečně svou technikou hlavu rozehříval, bude mi střežiti, zůstane mu v patách, rozumí, attentif, já nežertuji, leč jednou,“ nakazovala stará hraběnka, odbytím svého hněvu zase k žertům naladěna.

Edvard nespatřil již Zdenku, aniž by bylo možno říci, že jeho zříkavá velikomyslnost byla tím valně uspokojena. Na vrch nesloužil mu dnes nějak nástroj, nebo lidé, či půda před ním hopkovala, zkrátka večer při snášení vyšetřených kot v obrazec podélného profilu objevily se takové nesrovnalosti, že následujícího dne nová výprava k labutímu ostrůvku v olšanském parku byla nezbytná. Chyby nemohly přece sloužiti za podklad kalkulu, byly by východištěm nových atd.

Zahradník vyprovázel Edvarda parkem, attentif, jak mu hraběnka poručila, od rána do večera zahradník a nikdo jiný. Zprotivil se Edvardovi, jenž v podvečer mrzut vracel se do města.

Před branou vystoupil z vozu a loudal se zvolna ulicemi. Nevěda sám, jak ocítil se v parku kolem děkanského kostela a také bezděčně stanul před lávkou pod největším kaštanem —

Seděla pod ním dáma, v polosvitu podvečera, kdy není ani šero ani tma, pouze svým bizarním kloboukem a křiklavými okrasami na šatech nápadná.

Edvard dotkl se klobouku a chtěl jíti dále.

„Pan Holub!“ ozvala se dáma, kladouc do svých slov výraz milého překvapení. „A jak nevšímavý. Dejte si pohlednouti do očí, zdali to jde od srdce.“

Edvardovi do obličeje smála se slečna Michalcova; podávala mu ruku.

„V klamavém přítmí nebylo ani možno, vás poznati, promiňte.“

„Vás mýlí také denní světlo, jako ku příkladu předevčírem.“

„Nepamatuji se.“

„V neděli na náměstí o promenádovém koncertu naší vojenské kapely, když jsem vás podobně na sebe upozornila.“

„Ach, pamatuji se. Račte mne míti omluvena starostmi —“

„Jdětež, vy bláhovče. Kabousení vám nesluší, vyhlížíte, jakobyste nechtěl býti mlád a milován.“

„Nepřeju si, máte pravdu.“

„Chtějte či nechtějte. Švarný mladý muž, osvědčivší svou působivost nejedním vítězstvím, neujde pokusům žen, zkoušeti na něm sílu svého odpírání; nikomu není milo brániti se slabochu, a měřiti se s championem v lásce i podlehnouti mu jest vždy rozkošně čestné. Jak, vy šelmo? Vy osnujete jistě nové plány a brousíte si zbraně k novým podnikům. Apropos, jste nyní přece volný, k zadání?“

„Nejsem.“

„Jak určitě se umíte pronášeti. Pokud vím, paní Červinkové si nevšímáte, jest na vás již poněkud sestárlá, s Bertou Roubíčkových jste nikdy upřímně neměl, Žofinka Duškova záhy vás omrzela, Růženě Fantové se již nedvoříte, Zdenka se oddala v zátiší cudnému —“

„Slečno!“ zakřikl Edvard herečku. „O Zdence nesmí nikdo mi pronésti slova neslušného! Vy poslední!“

„Ó přece,“ usmála se Michalcova, rychle se vzpamatovavši. „Budu míti čest, sloužiti Zdence za druhou —. Víte přec?“

„Doslechl jsem cosi.“

„Nuž a kde jste nechal svoje blahopřání?“

„Gratuluji vám.“

„Vyslovujete všechno příliš podrážděně. Tak máte říci: Gratuluji vám, dvorně, sladce.“

„Nemohu za sebe.“

„Eh, zůstaňte si tedy morousovitý. Víte-liž pak, že se někdy ženám urputnost vašeho spůsobu nad jiné líbí?“

Edvard pokrčil rameny.

„Poněkud byste se mohl zmírniti. Malinko, o nuanci. A tomu se naučíte nejlépe ve společnosti, již musíte poznovu navštěvovati. Zvu vás k nám. Na svatbu také přijdete? 27. listopadu, za dva měsíce, poněkud dlouho pro nás —“

„Děkuji. Nežádejte ode mne nemožností.“

„Nežádám. Také nám nic nevadí; formalita. Ale pak přijdete. Těším se na určito. Co bych si také počala, není-liž pravda? Starý pán, srostlý se svým pohodlím a zvykem bude vyžadovati šetrnosti a nám mladším jest potřebí živějších dojmů, čipernosti v počínání, síly v rozruchu —“

„Dobrou noc.“

Nesáhnuv na klobouk, otočil se na podpatku a pln ošklivosti šel si pro informace ku pramenu, k Jindrům.

Nesděliv o svém právě zažitém dobrodružství z děkanského parku ničeho, zvěděl bez ptaní od pana Ovesného, jaká smlouva mezi panem Lutnou a slečnou Voršilou Michalcovou u notáře učiněna a jak zní článek této smlouvy, o jehož důležitosti v praxi každý pochyboval.

„Toť nemožné,“ podivil se Edvard.

„Zeptejte se pana oficiála. Zapisoval sám smlouvu do knih.“

„Úřední tajemství!“ ulekl se pan Vlach.

„Nevyzrazujte je tedy příště,“ prohodil klidně pan Ovesný. „Jste jako zpovědník. Svěřené akty —“

„Akta!“ houkl si pan oficiál.

Dne 27. listopadu 1878 odbývána pak svatba skvělá, o níž dobře si pochutnávali na hojných krmích a znamenitém víně všichni přátelé páně Lutnovi, ostrostřelci a zřízenec druhé tiskárny vydávající „Krajana“, jako oposičníci, nepřející před časem ani majorství ani radovství svému hostiteli, „z návodu Šimerkova“, jak skroušeně dodávali.

K závěrku uspořádala mladá paní Lutnová mezi rozjařenou společností sbírku ve prospěch svých bývalých soudruhů a družek od městského divadla. Včera bylo zavřeno, náhle, po zmizení ředitele; dozorčím výborem divadelním do nepoměrné výše vyhnaná režie uvedla ředitele na mizinu a herectvo bylo pojednou na ulici na holičkách, bez služného, v dluzích, které nikdo již nebyl ochoten zaplatiti jako před rokem. Dobročinnost paní Lutnové vynesla jim 34 zl. 65 kr. r. m.

O novém roce ráno položil vrchní inženýr assistentovi Holubovi na stůl veliké psaní s ředitelskou pečetí a z něho se vyloupl čistý, kaligrafický dekret, jímž pan Edvard Holub pro svou mimořádně výtečnou kvalifikaci a osvědčenou horlivost přijat definitivně do služeb českomoravské dráhy spojovací, jediný z celé veliké stavební sekce.

Nedav se zdržeti ani závistí ani gratulacemi svých soudruhů, zjednal si Edvard bez průtahu saně a jel na zámek olšanský.

Dal se uvésti k staré hraběnce.

„Mon cher,“ spustila tato na něj, „přicházíte mne znova děsiti svou dráhou? Přicházíte mne vypověděti ze zámku, abyste jej mohli sbourati a vésti trať jeho zříceninou?“

„Račte se upokojiti, paní hraběnko. I váš park bude ušetřen. Předběžným nivelováním vyšetřili jsme příhodnější čáru kolem mlýna.“

„Oh! Très-réjouissant pour moi! Díky vám, pane. Zvu vás k snídani. Odložte, vypravujte mi. Jste roztomilý pán, unique.“

„Používaje vaší laskavosti, dovoluji si bez průtahu pronésti snažnou prosbu, byste ráčila svoliti k mému sňatku a přijati pod svoji ochranu moji nevěstu i zůstati jí mateřsky nakloněna, pokud nenadejde den naší svatby.“

„Votre épousée? Nechápu smysl vaší žádosti. Kde ji máte?“

„Zde u vás, milostivá paní hraběnko. Vaši slečnu společnici.“

„Ah, ma petite Sidonie? Pozorovala jsem na ní příznaky d'un fièvre amoureux, ale domnívala jsem se, že ten druhý —“

„Který?“

„Mon Dieu, pan Šimerka, mandataire de mon fils. Pozor, pane, mám za to, že vám ji chce odlouditi! Právě před chvilkou viděla jsem jej vstupovati do zámku. Kdož ví?“

„Na okamžik, paní hraběnko. Jdu pro Zdenku,“ vyrazil ze sebe Edvard.

Vyšed na chodbu velikého neobydleného zámku, přelétl schody vzhůru a dolů, vzpomněl si, že opomenul v kvapu zeptati se na místo, v němž by měl Zdenku hledati, zažehnával délku chodeb, až na okamžik se zaraziv, pádil přímo po zaslechnutém hlase do postranního křídla.

V zákoutí nad úzkými schody vedoucími do přízemku utíkala Zdenka, vhod svému pronásledovateli, kterýž jí svým roztaženým náručím cestu zbraňoval.

„Nač ten hluk, mé koťátko?“ smál se Šimerka jejímu úzkostlivému pokřiku. „Vždyť jsi nevolala vždycky tatínka, hraběnku a sloužící na své milence. Ó, ó, nebal pěstičky, s těmi nezacpeš mi ani ústa. Pozor! Ne tak zhurta! Nu, chceš-li se na dobré slovo durditi, pomohu ti. Bereš, děťátko, brala jsi a vezmi zase něco činaného —“

Plnomocník hraběte Stelzenfussa nenalezl nahoře ve svých kapsách ničeho; zasažen zuřivou ranou pěstí slétl se schodů do přízemí, v němž ho později sluha nalezl a křísil.

Edvard se po něm ani neohlédl; zsinalý na smrt vrhl se před Zdenku a objal nožky třesoucí se dívky.

„To jsem já ti učinil, Zdenko. Této pohany jsem vinen já, já, kteréhož každý lotr právem může považovati za svého vůdce k tobě. Nenávidím se! Nyní konečně jsi prohlédla, čím jsem se prohřešil, nyní, když přicházím, abych —! Nic, pryč s bláhovým snem, jenž visí na nitce tvé milosti. Suď! Vzdávám se na milost a nemilost a zlíbám lem tvých šatů, nevinný ubohý andílku, v dík, odsoudíš-li mne! Chci, musím býti potrestán!“

Zdenka si přejela ručkou oči, vlhké slzami úzkostlivého nářku pronásledované, shrnula si s čela zlaté kadeře rozletnuvší se při útěku, svezla se k Edvardovi na kolena a obemknula jej svými rameny.

„Odsuzuji: Předně k políbení, za druhé k hubičce — Edvarde! Podrobil jsi se bez výminky mému ortelu! Tak! Ještě, ještě, ještě —“

„— Přiviň mne pevněji k sobě,“ pokračovala, „hledám tvé ochrany. Ztřeštěný darebák dosti mne poděsil, nevyplaš novým lekáním z mých prsou slasť, jíž v tvém objetí nalézám. Jsi vinen: Zůstavil jsi mne samu sobě, hleď, jaké se mi mohlo — ale nevytýkám ti ničeho. Edvarde, neplač, pro boha ne! Můj ženich musí se zvedati, silný a jarý, vysoko nade mne! Ty jsi veliký, neučiníš se přede mnou malým: Vyprošuji si od tebe rouhání se mému zbožňovanému Edvardovi! Veškerá bytost moje náleží tobě, a nikdo nemůže ode mne ničeho žádati. Upokoj se, můj starý nový kochánku. Rozumím-li ti dobře, čítáš si za poklesek, že jsi byl dříve milován, než sám jsi miloval?“

„Tiens, tiens,“ spráskla stará hraběnka nad nimi ruce. „Tu se batolí pár kuřátek jedno druhému na krku, caressant, embrassant, a čekají až přijdu, abych je odnesla v klíně. Allons, monsieur et mademoiselle, do salonu, budete míti více pohodlí. Ma baiseuse mignonne, proč se rdíte!? Líbejte, pokud jest čas; počněte záhy a skončte pozdě, — růže, která nikoho neopojila, nikomu nevoněla, svadne nelitována, jen sama a svou závistí a trudem."

Štěstí snoubenců, mezi nimiž stará hraběnka mládla ve vřelém, nelíčeném účastenství a prostořekém čtveráctví, zatemnil záhy stín, tak záhy, že sledy jeho vytratily se v čas před svatbou.

Počátkem ledna 1879 zemřel pan Lutna raněn mrtvicí v náručí své druhé choti. Nezůstavil jí ničeho; usedlosť byla zadlužena, dům a dědictví po matce připadlo Zdence; po dvaceti tisících, věnovaných paní Bydžovskou, nebylo stopy a živá duše se po nich netázala. Zdenka nedopustila, aby její druhá matka trpěla nouzí; davši se záhy prohlásiti zletilou pustila jí v užívání otcovský dům, v němž ji pranic netěšilo.

Čtrnáct dní po té došel z Palerma černě vroubený list, za nějž Zdenka se žensky obrovským podřízením vlastního bolu musila Edvarda veškerou svou milostností těšiti. Klára stála v slově. Nezmiňujíc se špetem o svém smrtelném zápase, jenž ji mořil již v den zasnoubení Edvardova, zasypala oba snoubence vroucím blahopřáním a požehnáním. Paní Bydžovská provedla svědomitě závěť dceřinu; přímou cestou ze Sicilie zajela k Edvardovi a ku Zdence do Olšan a odvezla si je do Prahy. Má zase děti.

Na vrch se po čase Edvard ještě dozvěděl, že upadl přece v osidla Klářina; výtečná kvalifikace a osvědčená horlivost jeho byly spůsobeny Klárou, která prostřednictvím známých svého otce opatřila Edvardovi povýšení.

Brzy po svatbě, vystrojené paní Bydžovskou dne 7. února 1880, vznikly v domácnosti manželů Holubových rodinné sváry a kruté půtky. On trvá na tom, aby se prvé děťátko nazývalo Klára, ona chce je míti křtěné na jmeno Edvard. Suďte je!

Paní Bydžovská zakročujíc smírně tvrdí, že se dostane na všechna jména, Edvard, Klára, Zdenka, ba že prý i něco přebude pro ni a pro dědečka.

Zkušená paní, kdož ví, nemá-li pravdu!

Z cyklu: „Za mrtvou láskou.“

Od

Jos. Kuchaře.

Mé srdce opojeno podřimuje,
v kés hudbě kouzelné, jež k němu vlá:
Je hvězdno, měsíc nad hřbitovem pluje,
a závoj snů a upomínek tká
v mou duši jemná bílá ručka tvá.

Již dávno, ledově co odpočívá — —
Však moji hruď, již bouře žití rve,
to její teplo dosud vroucně zhřívá,
a srdce pružinou svých tepů zve
krev vřelou jemné bílé ručky tvé.

Zda mohu zapomnít, když smutek lstivě
v mé čelo vráskou svěsil křídla svá,
jak hladila ho s čela lichotivě,
a muškou smíšku, ježto duhou plá,
jak jala ho ta bílá ručka tvá!

Kdy zabloudil můj osud v srázné scestí
a bledla jeho hvězda zářivá,
ty's tkala k ní mně zlatou cestu štěstí,
však v černý rubáš tvůj, ó sudbo zlá,
je spředla jemná bílá ručka tvá.

Teď ještě jenom někdy vábně ve snu
tvé sladké oči v náruč tvou mne zvou . . .
Já v tichém pláči k nohoum vždy ti klesnu,
a v teskné hře ztracených srdcí dvou
zulíbám jemnou bílou ručku tvou.

Tu po letech jsem nad tvým hrobem stanul,
kříž němý v trávu tiskna rukou mdlou —
Tvůj vonný, drahý dech z ní vstříc mi vanul,
a v květech, kolébaných větru hrou,
jsem v pozdrav cítil bílou ručku tvou.

* * *

Vasilij Grigorjevič Perov.

Od

Augusty Šlechtovy.

V Petrohradě, v říjnu 1882.

Slovanské moderní umění utrpělo letos citelnou ztrátu. Zemřelť 29. května (dle ruského kalendáře) po delší trapné nemoci v Moskvě, v plném vývoji mohutného nadání svého, vynikající malíř V. G. Perov, hlava to genristův ruských směru realistického.

Jaké čestné místo zaujímal mezi umělci ruskými, nejlépe jevilo se na letošní umělecko-průmyslové výstavě v Moskvě, kde v oddělení uměleckém, čítajícím na 900 obrazů, výběr to nejlepších prací ruských umělcův za posledních dvacet pět let, výtvory štětce Perova poutaly a okouzlovaly po celý čas trvání výstavy nesčetné davy navštěvovatelův. A znalci — cenitelé i ctitelé domácího, ruského umění — tím více měli opět příležitost želeti toho, že se stromu samostatné školy ruské, tak utěšeně nyní se rozvíjející, snešena smrtí Perova koruna jej zdobící, i ohlížejí se starostlivě, kdo časem z dorostu nynějšího tak těžkou ztrátu nahradí.

Bylť Perov po otci ruského genru Fedotovu nejvíce vynikajícím z umělcův, ba lze snad říci pravým teprve tvůrcem ruské národní školy, jenž ji pošinul o sto honů. Jsa ryzí Rus a hlubokého citu, snažil se vniknouti v život národní a zachytiti jej v nejrůznějších výjevech, plných živého, vybraného humóru.

Vasilij Grigorjevič Perov narodil se r. 1834 v Tobolsku. V létech padesátých žil už v Moskvě, v domě „Školy pro malíře a sochaře“, kde se pilně učil. Záhy osvědčil své nadání na výkresech a prvních komposicích, v nichž hlavní úlohu hrál národní život s nejrozmanitějších stránek svých.

Již první jeho zakončená malba, kterouž v létech šedesátých započal záslužnou činnost svou, „Příjezd stanového k soudnímu vyšetřování“, poutala hlubokou pravdivostí v provedení, podávajíc důkaz o nevšedním nadání mladého, teprve třiadvacetiletého umělce. Směr, jejž nastoupil tímto prvním obrazem, padl v dobu onoho ruchu, jenž se počal jeviti v tehdejší literatuře ruské a uchvátil za sebou značnou řadu mladých talentů. Bylť to vroucí soucit s lidem a s jeho těžkým, namáhavým životem. V brzku octnul se Perov v dalších svých pracích na výši opravdového umělce genru národního, zobrazujícího typicky život i společnost ruskou, a směru tomuto, jemuž se vší horoucností povahy své se věnoval, zůstal věren po celý život.

Za svrchu dotčený obraz „Příjezd stanového“ přisoudila mu akademie výtvarných umění v Petrohradě velikou stříbrnou medalii (r. 1858.). Malou stříbrnou medalii obdržel o rok dříve již za studii dle přírody. Roku 1860, při konkursu o druhou zlatou medalii, namaloval obraz, představující tři ženštiny na hrobě pod křížem, vylíčiv tu věrně slova písně „Máť pláče — řeka běží, sestra pláče — ručej teče, žena pláče —

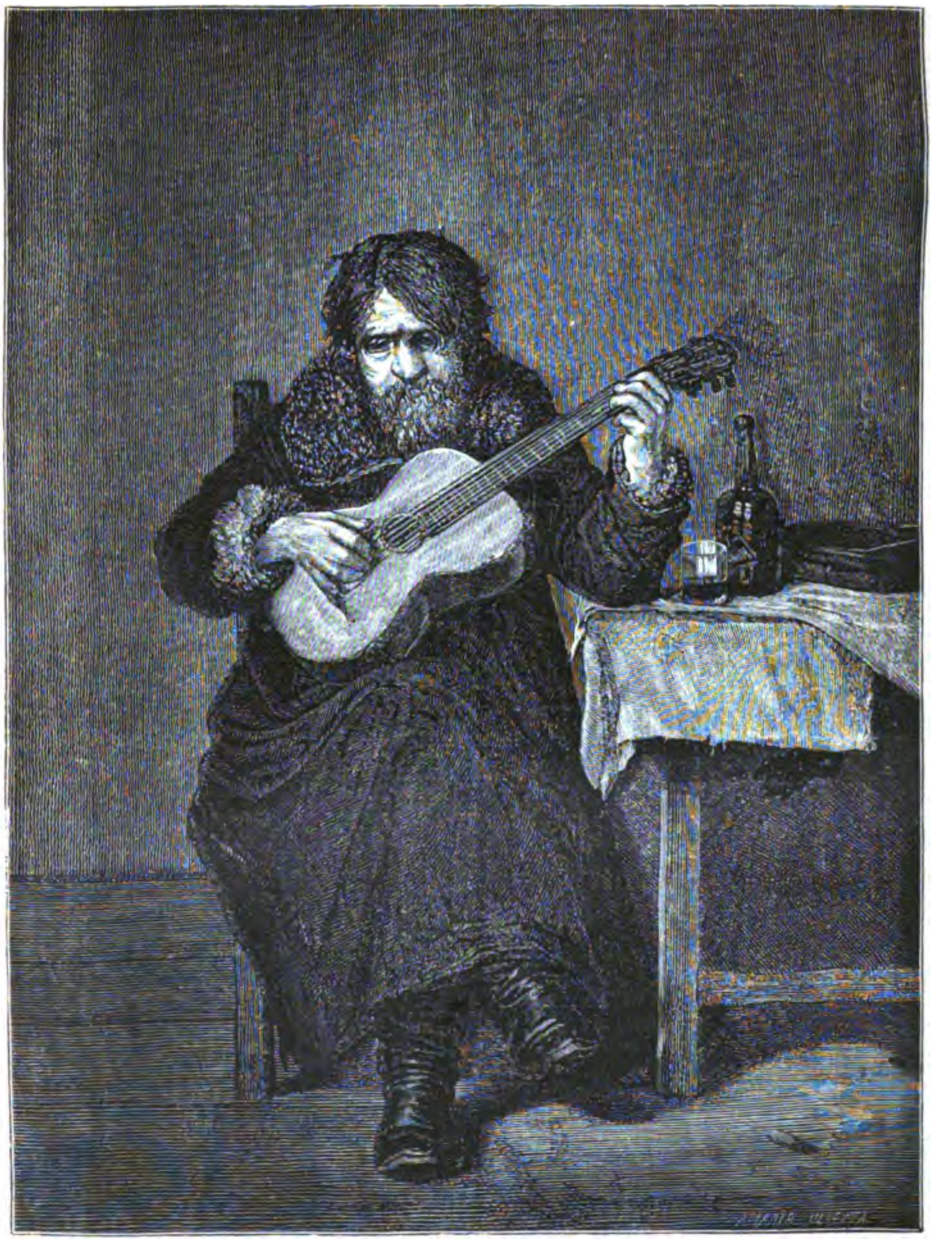

Kytarista. Dle obrazu V. G. Perova kreslila a ryla Amalie Šlechtova.

rosa padá; vzejde slunéčko, rosu vysuší.“ Ač pestré oděvy na jednotvárném, šedém pozadí harmonii barev téměř rušily, přece hluboký výraz bolu matčina nahradil měrou svrchovanou všecky jiné nedostatky.

Medalie nebyla však přiřčena tomuto, nýbrž jeho druhému, zároveň s oním vystavenému obrazu, jenž byl v uměleckém ohledu daleko dokonalejší a četné diváky na akademické výstavě dlouho v rozmaru nejveselejším udržoval. Byl to „syn ďáčka, přiměřující si uniformu při úřadním povýšení“, živá scéna z moskevských odlehlých míst.

Na to Perov přestěhoval se do Petrohradu, aby se zúčastnil v pracovně akademické konkursu o první zlatou medalii, kteráž dává právo na několikaletý — tehdy šestiletý — pobyt za hranicí k dalšímu zdokonalení se v umění. Perov vybral si sujet „Velikonoční oslavování vesnického duchovenstva po domech“. Rada akademická schválila jeho prvotní komposici k tomuto obrazu; ale čím více se blížila doba jeho ukončení, tím ostřeji vystupovala na něm nepěkná úloha podnapilých báťušek, následkem čehož našemu umělci dáno určitě na srozuměnou, buď aby se vzdal naděje na medalii, ukončí-li tento obraz, anebo aby namaloval obraz jiný, co do látky příbuzný, kde by však lidské slabosti služebníkův oltáře tak neslušně na odiv nebyly vystaveny. Konkurent podrobil se tomu, čeho na něm žádali, a podav za nedlouho (r. 1861) „Kázání v kostele vesnickém“, obdržel za ně první zlatou medalii s právem šestiletého pobytu za hranicí na útraty akademie.

Avšak co mohla cizina podati člověku takovému, jakým byl Perov, jehož celý svět spočíval v kouzelném slově „Rus“, umělci, jenž vášnivě lnul k milované zemi, v níž se zrodil a k tomu lidu, s kterým žil, sděluje s ním všecku jeho radost, všecko veselí a opět zármutek i žal, a jehož školou mohlo býti, jakož vskutku také bylo, jediné jen Rusko?

Nelze ovšem podceňovati prospěch, nechť pouze relativní, jejž měl z návštěvy četných galerií evropských umělec tak nadaný, kde viděti a studovati mohl techniku mistrů na dílech velkolepých. Jsa hluboký myslitel a vytříbeného vkusu, připojil zajisté po návratu svém z ciziny v četných svých malbách k dřívější síle životní pravdy a k výtečné koncepci i dokonalejší zpracování technické, kterážto část při rozličných jeho obrazech nestejnou se jeví a vždy jaksi — hlavně v koloritu — slabší stránkou jeho umělecké činnosti zůstala. Hlavní jeho síla spočívala v podání duševní stránky člověka, bez klamání zraku leskem oslňujících barev.

Z četných obrazů Perova sluší uvésti z první doby činnosti „Pití čaje v Mytiščach (u Moskvy)“, „Výjev u železnice“, scény to vzaté z moskevského života, „Vesnický pohřeb“ (r. 1865), „Učitel kreslení“ (r. 1867), „První pondělek v poště“ (r. 1867), vynikající ani ne tak se stránky umělecké jako více pravdou, effektní „Utopenou“ (r. 1867) a „Poutníka“. Při tom, chtěje dodělati se životní pravdy i v barvě, Perov s prospěchem velikým pěstoval také malbu podobizen. Každá podobizna, jím provedená, byla hluboká psychologická studie, z níž bylo možno vyčísti duševní vlastnosti představené osoby. Tak „Savuška syč“, jejž podal v dvojím zpracování, je neobyčejně dobrý typ Rusa, jehož tvář prozrazuje přirozený sice ostrovtip, ale zároveň podává důkaz, že tato osoba, nemajíc žádných tajných zámyslů, není s to nikomu

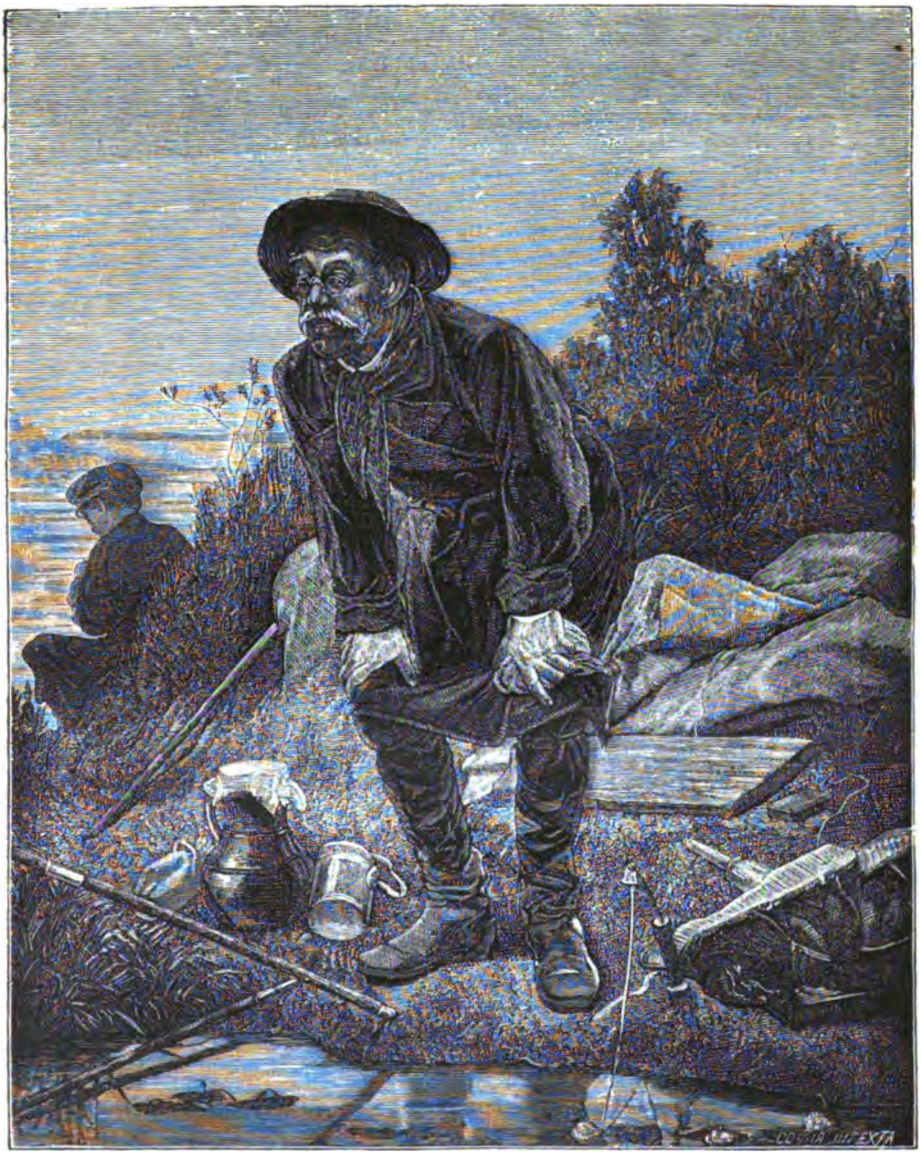

Rybář. Dle obrazu V. G. Perova kreslila a ryla Sofie Šlechtova.

ublížiti; tak „Etud starce“, v jehož živé mysli vidíme celý svět se obrážeti, je při zdánlivé prostotě překrásně proveden; tak „Kytarista“ a mnohé jiné malby. Výrazností vynikají podobizny spisovatelův Pisemského, Dalja, Pogodina, Dostojevského, Turgeněva; dále Rezanova, Borisovského (kapitalisty a sběratele obrazů), Bezsonova a neobyčejně zdařilé podobizny bratří Rubinsteinů.

Roku 1870 a 1871 obohatil V. Perov umění ruské několika výtvory, které teprve v pravém světle ukázaly mohutné jeho nadání. Jsou to zejména obrazy „Ptáčník“ (roku 1870), „Rybář“ (roku 1871) a „Myslivci“ (roku 1871), jež po vytříbeném vkusu uměleckém, po síle výrazu, po věrnosti a pravdivosti životní i nenuceném humóru jsou pravé perly malby realistické. Náležíť k celé řadě uměleckých prací, v nichž Perov zamýšlel podati četné lidské vášně a návyky. Celé Rusko je zná z hojných reprodukcí a velice si jich váží.

Ze tří rytin dle obrazů V. Perova, které k tomuto článku připojujeme, poznati může obecenstvo české ráz jeho tvoření. O předmětu obrazů těch bylo by zbytečno šířiti se tam, kde tak jasně vše samo za sebe mluví. Pohlížíme-li na ptáčníka, vábícího píšťalkou na vějičky lesní pěvce, pro něž několik klícek již si byl připravil, nebo na rybáře, napnutě očekávajícího, kdy zakousne čilá rybka do pamlsku smrtonosné jeho udice, tu táhne zajisté myslí naší řada nejkrásnějších upomínek, ztrávených námi blahých chvil v přírodě, kdy jsme buď sami cosi podobného zažili anebo podobných výjevů alespoň byli svědky ....

Akademie petrohradská, ocenivši zásluhy Perova o ruské umění, podala mu všecky hodnosti, jimiž vynikající členy své poděluje, a sice hodnosť akademika již r. 1866 a titul professora na to r. 1870.

Poslední léta života V. Perova nebyla již tak vydatna uměleckými pracemi, ač i tu mnoho ještě pozoruhodného kromě genrových věcí podal a veliká díla provésti zamýšlel. Snadno pochopitelno.... Tísněn nepříznivými poměry, nemohl již zmoci překážky stále se hromadící, které účinkujíce zhoubně na zdraví, musily míti přirozeně i nemalý vliv na produkci umělce dříve tak čilého. Předčasné smrti jeho tím více třeba želeti, že i dějiny ruské minulosti byly by v něm našly nyní velice šťastného interpreta. Zbudovav dříve na pevném základě současný genre ruské školy, jehož zásady — národní život — v největší části svých obrazů jasně vyložil, a odchovav směrem svým i celou řadu mladých, nadaných epigonův (byltě též professorem na škole malířské v Moskvě), obrátil potom také, s vrozenou sobě láskou a pietou k drahé vlasti, zřetel svůj na vynikající momenty dějepisné.

Větší historické práce má trvám tři, a sice „Pláč Jaroslavny“, „z Pugačevštiny“ a vystavený letos na Moskevské výstavě, avšak nedokončený obraz, z dob carevny Sofie Alexejevny „Nikita Pustosvjat.“ Představuje hlavu rozkolníkův (kteří by byli rádi vzbouření střelcův pro sebe využitkovali), fanatického kněze Nikitu, jak ve prudkém sporu chce se vrhnouti zběsile na pohaněné jím pravoslavné duchovenstvo. Po svatém písmě, jímž byl mrštil na zem, šlape nohama. Rozkolníci -- střelci už se téměř vrhají za svým kazatelem. Bojaři a duchovenstvo obklopili trůn a jen povstavší s místa carevna Sofie zachovává ještě důstojný klid . . .

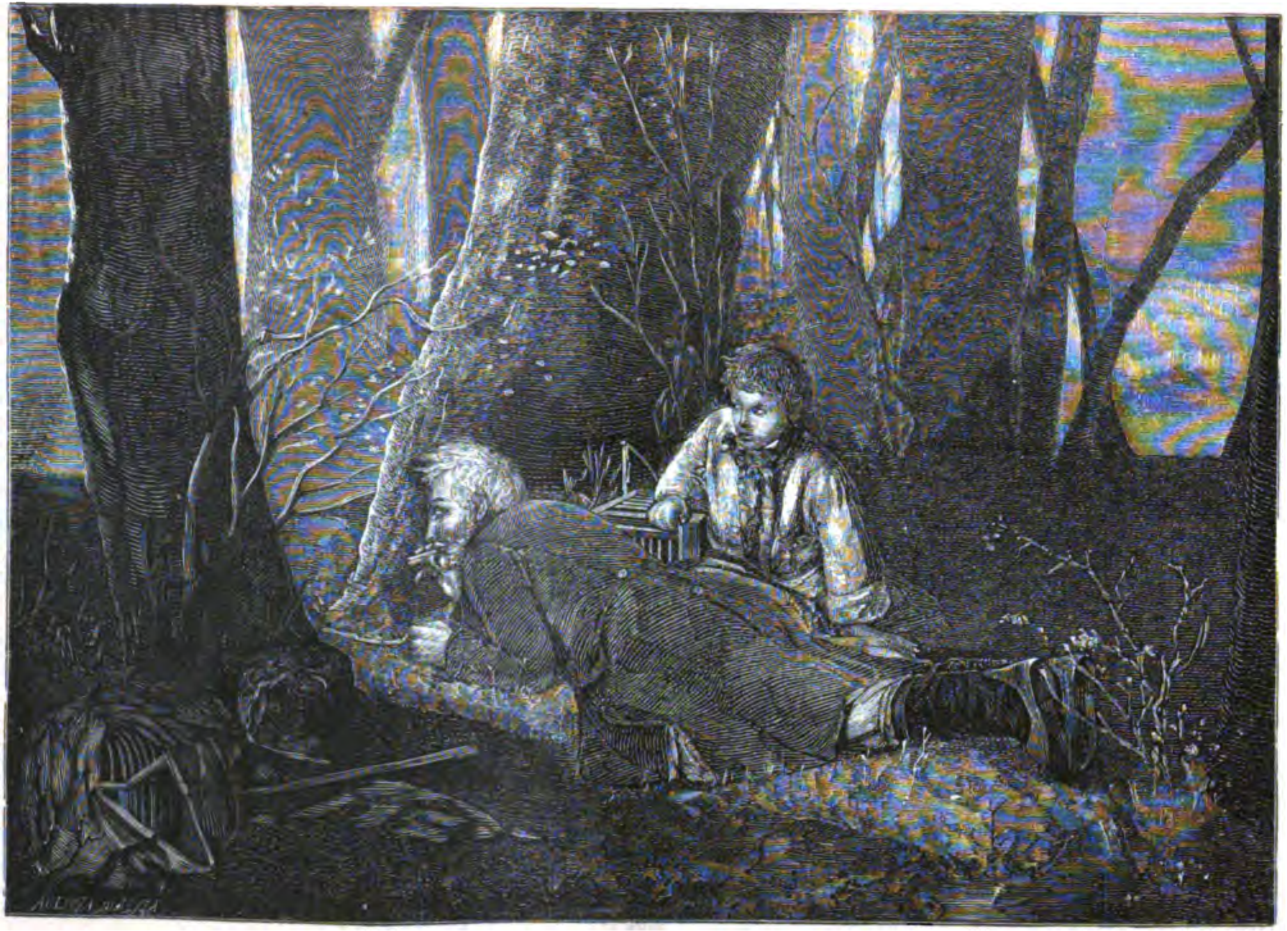

Ptáčník. Dle obrazu V. G. Perova kreslila a ryla Augusta Šlechtova.

Jaký to prospěch mohl vzejíti z další činnosti Perova ruské historické malbě! Jakých úspěchův byla by se dodělala šťastná jeho ruka i v tomto oboru! Osud rozhodl jinak. Všecky široké zámysly umělcovy překazila nemilosrdně smrt, přervavši v nejlepší síle záslužnou jeho činnosť.

Největší částť obrazův Perova nachází se v Moskvě ve znamenitých galeriích mecenášův ruského umění S. Treťakova (tu je nejvíce z jeho prací), K. Soldatěnkova a M. Botkina, z nichž bych aspoň jednoho umění českému a naší Praze z té duše přála...

Zbývá ještě podotknouti, že v posledních letech svého života V. Perov byl i literárně činným, napsav řadu pěkných náčrtkův a svých upomínek z uměleckého života, z nichž většina byla uveřejněna v „Chudožestvennom žurnále“ a které též svědčí o důmyslném, hlubokém talentu pozorovacím i vroucím citu. Podáváme z nich jednu v tomto sešitě českému čtenářstvu.

Čest i sláva budiž památce vynikajícího tohoto slovanského umělce!

Tetka Marie.

Z upomínek umělce

V. Perova.

Z ruského přeložila Sofie Šlechtova.

Před několika lety maloval jsem obraz, na němžto jsem hodlal zobraziti typického hocha. Hledal jsem jej dlouho; ale přese vše pátrání typ, jejž jsem si představoval, nevyskytoval se. Posléze kdysi na jaře — bylo to na konci dubna, — za překrásného slunečného dne, procházeje se blízko Tverské zástavy, potkal jsem zástupy dělníků a rozličných řemeslníků, kteří se vraceli po velikonočních svátcích z vesnic ku svým těžkým letním prácem. Zároveň přešly kolem celé davy poutníků, zvláště vesničanek, putujících k blahoslavenému Sergiovi a k moskevským zázračným místům; u samé pak zástavy, v opuštěném hlídacím domku s okny zatarasenými na polorozvalených stupních, spatřil jsem velké množství unavených poutníků. Někteří z nich přežvykovali cosi chlebu podobného, jiní sladce usnuli, rozloživše se pod paprsky zářivého slunéčka. Půvabný byl na ně pohled! Když jsem je začal dopodrobna prohlížeti, zpozoroval jsem poněkud stranou stařenku s hošíkem: stařenka kupovala cosi u mrštného roznášeče.

Přiblíživ se k hošíku, byl jsem pojednou překvapen typem, kterýž jsem tak dlouho hledal. Dal jsem se ihned se stařenkou a s ním do řeči; mezi jiným zeptal jsem se jich, odkud přicházejí a kam jdou? Stařenka mi ochotně pověděla, že jsou z Rjazanské gubernie, že byli v Novém Jerusalemě, a nyní že se ubírají k Trojici — Sergiu a chtěli by přenocovati v Moskvě; ale nevědí, kde by nalezli přístřeší.

Nabídl jsem se, že jim ukážu, kde mohou přenocovat. Šli jsme společně. Stařenka šla pomalu, pokulhávajíc trochu. Její pokorná postava, s uzlem na ramenou a s hlavou čímsi bílým obvázanou, byla velmi sympatická. Všecka její pozornost byla obrácena na hošíka, který se ustavičně zastavoval, pohlížeje na vše kolem sebe s velikou zvědavostí: stařenka měla patrně strach, aby se jí neztratil. Já jsem zatím přemýšlel, jak bych jí měl vysvětliti svůj záměr, týkající se vymalování jejího průvodce. Nemoha nic lepšího vymysliti začal jsem tím, že jsem jí nabídl peníze. Stařenka přišla do rozpaků, nemohouc se rozhodnouti, má-li je přijmouti. Nebylo tudíž jiné pomoci, než-li říci jí, že se mi hošík velmi líbí a že bych chtěl vymalovat jeho podobiznu. Byla tím ještě více překvapena a jaksi se zarazila. Začal jsem jí vysvětlovati své přání, hledě, abych mluvil co možná prostě a jasně.

Jakkoliv jsem to chtěl chytře navléci a náležitě vysvětliti, stařenka přec téměř ničemu neporozuměla a jenom čím dále, tím nedůvěřivěji na mne pohlížela. Utekl jsem se tedy k poslednímu prostředku: přemlouval jsem je, aby šli se mnou, s čímž konečně stařenka souhlasila. Došed s nimi do pracovny, okázal jsem jim započatý obraz a vysvětlil znovu, oč se jedná. Ona patrně porozuměla, ale přes to odporovala tvrdošíjně mému nabídnutí, poukazujíc k tomu, že nemají času a že je to velikým hříchem; ba slýchala prý, že lidé od toho nejen chřadnou, ale i umírají. Hleděl jsem ji, jak bylo možno, přesvědčiti, že to není pravda, že jsou to pouhé báchorky, a podotknul jsem na důkaz svých slov, že carové i arcibiskupové dávají se malovat, i svatí vyvolení že byli malováni, sám svatý evangelista Lukáš že byl malířem, že je mnoho lidí v Moskvě, kteří jsou vymalováni, nechřadnou však od toho, aniž umírají. Stařenka nevěděla, jak by se rozhodla. Uvedl jsem jí ještě několik příkladů a nabídl jí slušný plat. Chvíli se rozmýšlela, až posléze k mé velké radosti svolila, abych vymaloval jejího synáčka, jak se potom ukázalo, dvanáctiletého Vasju. Dal jsem se ihned do díla. Stařenka umístila se nedaleko, neustále však přicházela a upravovala svého syna; tu rovnala mu vlasy, tu zase stahovala košili; zkrátka, hrozně překážela. Prosil jsem ji, aby jej nechala a nechodila k němu, vysvětliv jí, že mne to zdržuje v práci. Usadila se na to tiše a začala vypravovat o svém živobytí, hledíc neustále se zalíbením na svého milého Vasju. Z jejího vypravování jsem mohl seznat, že není dokonce tak stará, jak se mi zdálo na první pohled. Nebylo jí ještě tak mnoho let, ale život v ustavičném lopocení a zármutku předčasně ji sestaral, slzami vyhasla její malinká, něžná a přívětivá očka . . .

Zatím co jsem maloval, vyprávěla tetka Marie (tak jí říkali) stále o svých těžkých prácech, nemocech a hladu, jež byly na ně seslány za jich veliké hříchy, o tom, jak pochovala svého muže a děti; zůstalo jí jediné potěšení — synek Vaseňka. Od té doby po několik již let každoročně chodí na pouť k vyvoleným Páně, a tenkráte poprvé vzala s sebou též Vasju.

Vypravovala mnoho zajímavého, ač ne nového, — o svém krutém vdovství a bídě na venkově.

Seans se skončil. Slíbila, že přijde na druhý den, a dostála slovu. Pokračoval jsem ve své práci.

Hošík držel dobře a tetka Marie opět mnoho se napovídala, načež počala zívati a křižovati se, až konečně docela usnula. Nastalo úplné ticho — trvající asi hodinu. Marie spala tvrdě, ba chvílemi i chrápala.

Ale pojednou probudivši se začala být jaksi netrpělivou; tázala se mne každou chvíli, jak dlouho je ještě zdržím, že již nemají času, že zmeškají, již prý dlouho po poledni a dávno by už měli být v městě.

Pospíšiv si s dokončením hlavy a poděkovav za jejich ochotu, vyrovnal jsem se s nimi a vyprovodil je.

Rozešli jsme se u vzájemné spokojenosti.

Uplynula asi čtyři leta. Zapomněl jsem na stařenku i na hošíka. Obraz byl již dávno prodán a visel ve známé nyní galerii p. T.

Leč kdysi v posledních dnech velikonočního téhodne dověděl jsem se, přicházeje domů, že byla u mne již po dvakráte jakási venkovská stařenka, která dlouho čekala a nedočkavši se oznámila, že přijde zítra. Druhého dne, sotva jsem se probudil, řekli mně, že stařenka je zde a že na mne čeká.

Vyšed, spatřil jsem před sebou maličkou, shrbenou stařenku, která měla na hlavě veliký, bílý šátek, zpod něhož vyhlížela drobounká tvář, rozrytá nejjemnějšími vráskami: její tenké rty byly svadlé a jaksi vpadlé do vnitř úst; malá očka zírala teskně.

Její tvář byla mně známa; vídal jsem ji mnohokráte, jak na obrazech slavných malířů tak i v životě. To nebyla prostá venkovská stařenka, s jakými se tak často setkáváme, — nikoli! Bylo to typické zosobnění nekonečné lásky a tichého bolu; byloť to jaksi rozhraní mezi idealními stařenkami Rafaelovými a našimi dobrými starými chůvami, jichž není již na světě a jimž sotva kdy bude podobných. Stála opírajíc se o dlouhou hůlku se spirálně vyřezanou hlavicí; její prostý kožíšek byl přepásán jakousi šňůrkou. Provázek od uzlu, jejž měla přehozený na zádech, stáhl límec od kožíšku a obnažil hubenou, svraštělou šíji; její neobyčejně velké střevíce byly zamazány blátem; všechen ten vetchý oděv, jenž nebyl snad nikdy spravován, vypadal jaksi smutně a cosi bolestného, trpícího jevilo se v celé její postavě.

Tázal jsem se jí, čeho si přeje? Dlouho se její rty beze zvuku pohybovaly a stařenka počínala si beze vší patrné příčiny jaksi rozpačitě, až konečně vyndavši z uzlíku vejce, zavázané v šátečku, podala mi je, snažně prosíc, bych přijal tento dárek a neodepřel jí její veliké prosby. Tu mi teprve řekla, že mne zná již dávno, před třemi lety že u mne byla, a že jsem maloval jejího syna; ba i vysvětlila, pokud uměla, jaký jsem tehdá maloval obraz.

Připamatoval jsem si stařenku, ačkoliv bylo těžko ji poznati: jak za ten čas sestárla!

Optal jsem se, co ji ke mně přivedlo? Ale sotva jsem vyslovil tuto otázku, mžikem celá tvář stařenčina se změnila a sebou trhla: nos její nervósně zacukal, rty se chvěly, malá očka často, často mrkala, až pojednou se ustálila. Počala cosi povídati, opakovala dlouho nesrozumitelně jediné slovo, i bylo patrno, že neměla sil, aby to dopověděla. „Můj drahý pane, synáček můj,“ začala snad již po desáté, při čemž slzy hojně kanuly, zabraňujíce jí mluviti; hrnuly se proudem po vrásčité její tváři. Podal jsem jí vody, ona ji však odmítla. Žádal jsem ji, aby si sedla, — ale ona zůstala státi a stále jen plakala, utírajíc se huňatým okrajem svého sešlého kožichu. Když se konečně vyplakala a poněkud upokojila, pravila mi, že její synáček Vaseňka loňského roku nebezpečně onemocněl a zemřel. Vypověděla mi vše dopodrobna o jeho těžké nemoci a trapné poslední hodince i o tom, jak jej zahrabali do chladné země a jak s ním zmizela všecka její útěcha i radosť. Nevinila mne z jeho smrti, — nikoli, byla to vůle Boží, ale mně se zdálo, jakobych i já byl částečně vinen jejím žalem. Spozoroval jsem, že si to také myslela, ač toho neřekla.

Pochovavši své drahé dítě a rozprodavši veškeré své nářadí, pracovala po celou zimu; ustřádala si tak něco peněz a nyní přichází ke mně, aby si koupila obraz, na němž byl vymalován její synáček. Snažně prosila, abych neoslyšel její prosby. Chvějícíma se rukama rozvázala šátek, kdež měla zavázány své sirotčí peníze, které mi nabízela. Řekl jsem jí, že obraz již nenáleží mně, a že není možno koupiti jej.

Zarmoutila se tím velice. Začala prosit, zdali by se mohla alespoň naň podívati. Náramně se zaradovala, když jsem jí řekl, podívat že se může, a když jsem ji vyzval, aby tam se mnou nazejtří šla. Ona však nemohla; pravila, že si již předsevzala stráviti bílou sobotu a hod Boží velikonoční u svatého Sergije; možno-li však, že přijde na druhý svátek. Přišla v naznačený den velmi časně a stále mne pobízela k rychlejší chůzi, abychom se neopozdili. Okolo deváté hodiny odebrali jsme se k panu T. Řekl jsem jí, aby trochu posečkala, a sám jsem šel k majiteli, bych mu dříve vysvětlil, oč se jedná; rozumí se, že svolil okamžitě, abych jí obraz ukázal. Ubírali jsme se bohatě zařízenými pokoji, jež byly ověšeny obrazy, ale ona si ničeho nevšímala.

Když jsme přišli do pokoje, kde visel obraz, jejž by si byla stařenka tak ráda koupila, nechal jsem ji schválně, aby jej sama vyhledala. Přiznávám se: myslil jsem, že bude asi dlouho hledat, anebo že snad vůbec ani nenajde drahé ji tahy; mohl jsem to tím spíše očekávati, poněvadž bylo v této komnatě obrazů velmi mnoho. Ale zmýlil jsem se. Stařenka přehledla jen pokoj svým něžným pohledem a hbitě běžela k obrazu, kde byl vyobrazen její milý Vasja. Přiblíživši se, pokud tomu nábytek dovoloval, zastavila se, pohlédla na obraz a zalomivši rukama, vykřikla nepřirozeným téměř hlasem: „Jemináčku! Můj drahý, podívejme se, tuť i zoubek tvůj vyražený! *)“ a s těmi slovy, jako podsečená kosou tráva, klesla na podlahu.

Upozorniv sluhu, aby stařenku nevyrušoval, šel jsem nahoru k majiteli a zdržev se tam asi hodinu, vrátil jsem se dolů — abych se podíval, co se tam děje. Mému zraku představil se následující výjev: sluha, opírající se o stěnu, s vlhkým zrakem ukázal mi na stařenku a rychle odešel; stařenka klečela před obrazem a modlila se, — modlila se vroucně a zrak její upíral se na obraz drahého a nezapomenutelného syna. Ani můj příchod, ni kroky odcházejícího sluhy nevyrušily ji z toho vytržení; neslyšela ničeho, zapomněla na vše kolem sebe, vidouc jen to před sebou, čím bylo přeplněno její rozervané

---

*) Obraz V. Perova, o kterém se v povídce mluví, představuje tři děti, jež vezou v zimě sud s vodou, pokrytý ledem.

srdce. Zůstal jsem státi, nechtěje přerušiti její vroucí modlitbu; teprve když jsem zpozoroval, že skončila, popošel jsem k ní a tázal se, dosti-li se nadívala na svého syna?

Stařenka upřela na mne zvolna své něžné oči, v nichž bylo cosi nadpozemského; zářily jakýmsi mateřským nadšením, při neočekávaném shledání se svým nejmilejším, ztraceným synem. Pohlížela na mne jaksi tázavě i bylo viděti, že mi snad nerozuměla anebo že přeslechla má slova. Opakoval jsem ještě jednou svoji otázku; ale ona tiše zašeptala: „není-li možno jej políbit?“ při čemž ukázala rukou na obraz. Vysvětlil jsem jí, že to není možné, poněvadž obraz je nakloněn. Prosila, abych jí tedy dovolil podívat se ještě posledně ve svém životě na milého Vaseňku. Odešel jsem. Vrátiv se za půldruhé hodiny s panem T., uviděl jsem ji v témž postavení, jako prve, klečící před obrazem. Spozorovala nás a těžký vzdech vyrval se jí z prsou. Udělala kříž a hluboce se ještě několikráte poklonila, načež zvolala: „Buď s Bohem, mé drahé dítě, s Bohem, můj milý Vaseňko!“ Pak vstala a obrátivši se k nám, začala panu T. i mně děkovati, stále se uklánějíc. Pan T. obdaroval ji penězi; přijala je a strčila do kapsy svého kožichu. Zdálo se mi, že tak učinila bezděky, nejsouc si toho ani vědoma.

Já pak se své strany jsem jí přislíbil, že vymaluji jejího syna a že ji ho pošlu do vesnice, za kteroužto příčinou zapsal jsem si její adresu. Ona opět padla na kolena, — stěží ukončili jsme tento výlev překypující vděčnosti; konečně se přece trochu upokojila a rozloučila se. Vyšedši z pokoje, stále se křižovala a obracela, hluboce se komusi uklánějíc. Rozloučil jsem se též s panem T. a šel jsem domů. Dohoniv stařenku na ulici, ještě jednou jsem se na ni podíval: šla zvolna a zdála se býti unavena; hlava její byla na prsa skloněna; chvílemi rozkládala rukama a o čemsi sama s sebou hovořila.

Za rok dostál jsem svému slibu, poslav jí podobiznu jejího syna, ozdobenou pozlaceným rámem; několik měsíců na to obdržel jsem od ní list, v němž mi oznamovala, že „podobiznu Vaseňky pověsila ku svatým obrazům a prosí Boha za pokoj jeho duše a za mé zdraví.“ Celý list od začátku až do konce obsahoval jen samé díky.

Je tomu nyní již dobrých pět nebo šest let a doposud si dosti často připomínám tvář malé stařenky s drobounkým obličejem, rozrytým vráskami, s plachetkou na hlavě a s drsnýma rukama, — ale s duší vznešenou.

A tato prostá ruská ženština, ve svém bídném šatě, stává se pro mne velkolepým typem a ideálem mateřské lásky a něžnosti.

Zda-li pak jsi ještě živa, moje ubožátko? Jsi-li, tož ti posílám tuto srdečný pozdrav.

Či snad již odpočíváš dávno na klidném vesnickém hřbitově, v létě kvítím posetém a v zimě pokrytém sněhovými hroudami, — vedle svého milovaného synáčka Vaseňky? . . .

Druhům.

Báseň

Rudolfa Pokorného.

V tom novém jaře, v jaře víry, lásky
k Vám, druzi, vracím srdce ze zacházky.
V tom srdci, zkrvaveném boji, růže zkvetly,
v to srdce umlčené písně se zas sletly,
hněv žádný klidu jeho nepřemůže —
já, druzi, na Vás házím první růže . . .
Ty, Tater skřivánku, nám zpěvanky své plesej,
Ty, Bílý Orle, k slunci kruž a z duhy tesej
své postavy. Ty, jemuž božské nadšení plá zrakem,
svět celý sletej Zlatohlavem ptákem,
a co v něm zříš, ty lidstva tužby, stony,
ty divy přírody vlej v paprsky a tony.
Orlice z jihu, Slávě svítá jitro nové:
připrav si struny svoje ocelové.
Hvězdami ducha ozařuj nám noci žití,
Ty, jehož píseň mocnější je hromobití
a jemnější nad slova drahé ženy.
Já budu přihrávat jen šťastný, spokojený . . .
Vlast, Slovanstvo a lidstvo — heslo trojí,
však první druhé, druhé třetí spojí —
pěj každý svou, a budem všichni svoji!
Jeť krása jedna, božská, nevyzpytná,
zní pod hvězdami, hřímá z bouře Sytna,
je hádankou, je stále jiná, nová —
tu píseň lidu plnou hrsť jí chová,
tu v sloku nádhernou a ryzí
se halí jako kněžka do své řízy,
tu bosa přichází a z nohou krev jí teče,
tu teskní z fujary a tu zní hudbou meče . . .
Tak v steré formě jeví se a zračí.
A my jsme všichni její vyznávači.
My stejnou oběť platíme jí krve —
já, druzi, na Vás házím růže prvé.

Ze Seweryna Goszczyńského.

Přeložil

Rudolf Pokorný.

Loutna Suřina.

Myšlenka z podání perských.

Uprostřed prostory, jež nemá hrází,
na vzdušném stolci světů v třpytném šatě
usedá co den Sura v majestátě
a na klín loutnu sází,
z níž hudba řine.
A pod bohyně majestátem
čarodějnými zvuky vznikající
ruch kolotá se neumdlévající,
proud žití věčně plyne.
Andělé světův, anděl za andělem
svět za světem otáčí chvatem
ve kruhu nesvitelném, nesetmělém.
A rod za rodem, věk za věkem
splývají v moři předalekém,
neb hudbou bohyně
svět žije jedině.
A kdyby utichnulo její hraní,
hned zahynul by život všaký,
a noci, smrti zimné mraky
by padly v hluchou pláni.
Strun na té loutně není,
leč kdykoli nad Suru,
vyplyne slunce sluncí denní,
povznáší Sura loutnu vzhůru,
a slunce sluncí jako k hraní
paprsky klade na ni.

O, darmo k loutně básnické ten sedá,
za struny jemuž paprsleku nedá
vyššího duševního slunce posvěcení.
Neplodná práce jeho, marno jeho pění.
Kovové, mrtvé, mrazné je to znění,
jímž struna bezdušná se jemu vzruší:
po srdcích ledem slza její skane,
a úsměv její zimou jenom vane,
jejího smutku nikdo nepohřeší
a jásot její planý nepotěší,
neb duše potřebuje světa duši.

Lidské štěstí.

Přišel jsi na svět dítě,
máť tulí v objetí tě,
přírody divy před tebou je zříti,
vše vesele tě vítá,
a mazlí se a chytá,
ty odpovídáš v pláči.
Jen pláčeš! nevíš proč — to značí,
že šťastno nebude tvé žití.

Probíháš mladá léta,
květ všechen trháš světa,
jsi plachý mudřec — slast se v tobě vznítí,
krásná jak anděl lásky,
a honí v sladké svazky,
chce štěstí srdce tvoje —
ty jenom truchlíš bez úkoje!
Je zřít, že šťasten nejsi v žití.

Už síly dosáh's muže,
již vášeň nepřemůže,
ni bouřný zápal tebe neuchytí.
Cos přál si na té zemi,
poklady vládneš všemi,
k cti tvé se druží sláva.
Však tebe trápit cosi neustává —
je zřít, že nejsi šťasten v žití.

Už stáří s tebou kráčí,
tvou šíji k zemi tlačí,
zapadly oči, na hlavě sníh sídlí —
teď nešťasten jsi přece!
Ne, sivý vlas, duch vece,
květ jiného je žití.
V objetí země skráň chce sníti —
tam spěš, tam štěstí tvoje bydlí! . . .

Za korunu a vlasť.

Rhapsodie z dvou století

od

Karla Tůmy.

(Dokonč.)

IX. Sen o štěstí.

Byl to přelud horečné obrazotvornosti, bylo vše jen mámením předrážděných smyslův? Nikoliv, toť byl skutečně mramor prestolu Holyroodského, na nějž tiskl Karel Eduard Stuart své rozpálené tepoucí skráně. Ano, pětadvacítiletý dobrodruh prodléval co vítězný králevič v sídelním hradě svých praotcův, přijímal hold od půvabných paní a dívek Edinburských, obklopen bohatýrskými postavami vladykův Škotska v těchže dvoranách památných, v nichž druhdy bouřívalo i sténávalo vášnivé srdce tajemné Marie Stuartky. Nejbujnější naděje jeho byly překonány. Dávno-liž tomu, co přistál se šesti druhy u skalnatého břehu Mojdartského? A hle, dnes již pánem hlavního města Škotska, dnes již vůdcem půltřetího tisíce přeudatných válečníkův! Jediná šťastná bitva a počet jejich se ztrojnásobí.

S pravou rozkoší uvítal tudíž zvěst, že anglický generál Cope asi s 2400 m. vojska, jediné to na ten čas armády britské ve Škotsku, — přeplaviv se z Aberdeenu na Haddington, táhne proti Edinburku. Bez dlení vyšel mu Karel vstříc. — Ve svém „Wawerleyi" zvěčnil Walter Scott pestrý obraz tohoto vytrhnutí povstalcův z tábora Duddingstonského nedostižnou plastikou svého líčení. Zříme takměř táhnouti kolem sebe ty statné osmáhlé syny hor, kteří svým krojem malebným, svými krátkými suknicemi, malými štíty na levých pažích a širokými meči po boku připomínají skoro pěchotu starého Říma. Každý kmen má jinak vzorkovaný tartán, každý svůj jinobarevný prapor. Napřed stoupají střelci, ozbrojeni dobrými ručnicemi, za nimi ale již největší rozmanitost ozbrojencův: sekery, staré pušky, kosy, cepy, okované kyje. Bohatýři v nádherném odění a vedle nich bosí rozedraní rolníci; bílý vous starce vedle černého chmýří nad smavým rtem mládí, vzadu pak místo zavazadel pracně táhnou staré, zrezivělé dělo, nalezené kdes na valech Edinburských, jež ovšem nehrubě ublíží nepřátelům, za to však u horalů v nemalé jest úctě. A všechen tento lid povzhlíží nadšeně za svým mladým kralevičem, kterýž s družinou svou koňmo objíždí zástup, všem ku radosti a pýše. Ještě téhož dne 20. září 1745, dostoupivše pahorkův Fawridesských, z nichž rozvírá se rozhled na širou stepi Gladsmuirskou, povstalci spatřují tábor nepřátel blíž vesnice Preston Pans. Avšak rozsáhlá bařina prostírá se mezi oběma vojsky a všecky pokusy smělých harcovníkův o vypátrání brodu, neb pěšiny přes rašelinový ten močál zůstávají marnými. Mrzutě utábořují se povstalci na své výšině, mrzutě uléhá Karel na otep hrachové slámy, když tu přihlašuje se lovec, jakýs Andersen z Wittburka, který v krajině té častěji býval na slučích honech, že zná pěšinu středem bařiny. Mžikem vše jest vzhůru a o druhé hodině s půlnoci stoupá muž za mužem nalezenou pěšinou; do úsvitu dne 21. září v největší tichosti celé povstalecké vojsko šťastně jest na druhém břehu bařiny a prve ještě než zvedly se mlhy nad krajinou, spatřují se Angličané v táboře svém přepadeni útočícími syny hor. Jedva že zbývá jízdě anglické času, aby sešikovala se. Po jediném hromadném výstřelu odhazují povstalci pušky, tasí své široké meče a vrhají se v divém ryku na šiky anglické, chránice se proti palašům jízdy svými štíty, zruční zápasníci sekají koňům do nozder. Koně se bolestí vzpínají, plaší a v několika okamžicích veškerá jízda britská jest jediným chumáčem, který se řítí zoufale ve vlastní pěchotu zpět. Ale i tato již potácí se jako žitniště zastižené krupobitím. Mnoho-liž spomohl její výstřel do těch rozptýlených rojův? Zlítili se toliko prudcí ti „barbaři horští“, děsné „claymory“ jejich míhají se bleskem u prostřed anglických řad, jakož spíše bouři horské, než bitvě podobá se děsná ta vřava. Několik chvil a vojsko anglické jest zničeno. Krvavá spousta mrtvol a raněných, zbraně a náčiní všeho druhu označuje místo, kde před hodinou ještě klidně tábořilo. Toliko asi sto padesáte Angličanův s nešťastným vojevůdcem svým spasili se útěkem; přes 400 jich skonává na bojišti, ostatní jsou zajati. Přebohatá kořisť, děla, prapory, korouhve jízdy, válečná pokladna s 2500 librami sterlinků, zbroj všeho druhu jest odměnou vítězům, neztrativším celkem než asi 30 mrtvých a 70 raněných.

Již tři hodiny po bitvě vrací se Lochiel se svými Cameronskými hrdiny vítězoslavně do trnoucího Edinburku, zatím co trosky anglického vojska prchají bídně ze Škotska do Berwicku. Věru, vesele mohl Karel Eduard Stuart poručiti dudákům horským, aby zanotovali starou jakobitskou píseň: „The king shall enjoy his own again“ — neboť tímto vítězstvím stal se v pravdě pánem celého Škotska. Vyjma slabé posádky v Invernessu, na tvrzi Edinburské a Stirlingské nebyloť nyní v celém Škotsku až po valy Piktův anglického vojáka více. Ve všech městech byl Jakub VIII. bez odporu prohlášen za krále Škotův. „Ku předu!“ bylo nyní heslem Karlovým. „Rychle do Anglie, dříve než se vzpamatují z rány Preston Panské, dříve než přijdou pluky z Flanderska!“ Leč slovo činu strnulo mu na rtech, když ohledl se za sebe: Nezpoutaní jeho hrdinové horští nedaliť se držeti: chtěli si skvostnou kořisť odnésti do svých hor a žádná moc nebyla s to, aby je zvrátila v tomto úmyslu. Vrátí prý se do jednoho opět, ale dříve musejí prý potěšit své milé doma. Takž spatřoval se Karel den po vítězství svém bez vojska! Každá hodina byla nenahraditelna, každý ztracený den nebezpečím a on odsouzen k nečinnosti na celých pět neděl! Poznovu rozmarný osud zasáhl tu v kolesa dějin tou nepostižitelnou, tajemnou silou svou, poznovu pouhá náhoda zachránila Anglii od katastrofy nedozírných následkův. Kdyby povstalci škotští bez dlení byli se od Preston Pansu dali rychlými pochody na jih, věru, že by nebyla dovedla tehdejší Britanie zastoupiti jim cestu ani před samými branami Londýna. Neboť král Jiří vrátiv se 31. srpna ze svého milého Hanoveru do Kensingtonu, do té chvíle ukrutně málo byl učinil pro ochranu své koruny a říše. Darmo mu ministr Pelham domlouval, že není radno podceňovati té jiskry, vyšlehnuvší v horách škotských. Jiří II., nemoha parlamentem sobě vnuceného ministra hrubě cítit, podezříval Pelhama, že naschvál zveličuje mu „tu hračku ve Škotsku“, poněvadž chce jej takto přiměti k ukončení války ve Flandersku; což bylo za to milo poslechnouti „starého věrného rádce“ Cartereta, který do poslední chvíle bral ten „nepředložený kousek dvacítiletého pretendenta“ za pouhou tretu, pro kterou věru netřeba z Flanderského bojiště odvolati jediného muže!“ — Stejného náhledu byl i duchaplný ministr pro Škotsko, lord Tveedaddle, který ještě 15. září měl pevnou víru, že general Cope tu hrstku povstalců hravě rozpráší. Slovem, když 20. září stihla do Londýna zvěst, že Edinburk jest v moci povstalcův, záležela branná síla Velké Britanie vůči Škotsku z pěti praporů hollandského vojska, které byly právě přistály u New Castlu. 24. září o jedné hodině s půlnoci probuzen ctihodný ten správce Škotska zvěstí o hanebné porážce královského vojska u Preston Pansu. Nyní ovšem zalomcovala jím hrůza. „Nepřekonatelná, nejprvnější pěchota světa“ poražena od lecjaké „holoty horské“! — Vzal rychle mapu Škotska v třesoucí se ruce a tu teprv k nemalému leknutí svému prvně zvěděl, že ta oblasť horalův škotských zaujímá třetinu celého království .... Odlehčilo se mu poněkud teprv příštím jitrem, když uslyšel, že přistálo na novo 10 praporů anglického vojska z Flanderska u břehův Northumberlandských.

Toť byla celá hotovost a branná síla, jakouž tenkráte Anglie mohla vrhnouti na povstalce zničivší právě 2400 mužů nejlepšího vojska jejího. Patnáct praporův více méně zdemoralizovaného žoldáctva na — Černohorce severu!

Aneb bylo lze očekávati, že v rozhodné chvíli pozvedne se protestantský ten národ anglický jako z kouzelného omamu procitlý olbřím a silou Cromwellových válečníkův uchopí se meče „na obranu svobody a víry?“ Ani pomyšlení! Dávnoť byl pohasl onen duch heroický, onen zápal náboženský a vlastenecký, který hýbal věkem Miltonovým. Zápas o svobodu byl od časův Viléma Oránského šťastně vybojován, práva ústavní trvale zajištěna. Tyranie Stuartův téměř zapomenuta. Pod církví státní, která nejsouc více znepokojována ani katolicismem ani puritanismem tyla ve svém klidném rybníku ledajaks učíc a kážíc střízlivou mravouku, — pod dynastií, která původem i povahou byla lidu cizí a nevzbuzovala ani jeho sympathií ani jeho hněvu, pod vládou, která byla sice mírná a snášenlivá, avšak sobecká, porušena a štítící se všeho, co by mohlo probudit hnutí duchův neb vášní a vésti k opravám, — pod vlivem mnohaleté politiky státní, hledící toliko šířiti a pevniti panství britské v bohatých zámořských osadách: změnila se znenáhla povaha země i lidu velmi podstatně, zvrátila se jeho energie ducha v opačný pól. Jakož druhdy byl hledal pravdy a vždy byl hotov brániti jí ostřím meče, tak nyní byl již docela odvykl zbrani a nevyhledával jiného než výdělku, bezpečí, klidu a blahobytu. Někdejší nadšený válečník povrhoval nyní mečem, ba strachoval se ho. Zůstavil řemeslo válečné výhradně najatým žoldákům, touže sám toliko po míru a požitku pohodlného života sousedského. Vídal vojsko jen tehdy rád, když šlo dobývati kolonie anebo přiváželo z nich bohatou kořist. V písemnictví, v umění, všude ustupovala fantasie realismu; všude kritická přísnost, škrobenost forem, všude střízlivá rozumnost a souměrnost až k pedanterii. Vidí se to v tehdejší prose Addisonově, jako v poesii Popeově a filosofii Humeově. O jakés mysli obecné a horlivosti vlastenecké nebylo stopy. Obrozující, lidumilý duch 19. století ještě dřímal za horami, světem ještě nikde nevál svěží vánek jitra, národ anglický hověl si tudíž na roveň ostatním národům pevniny evropské v onom bezvětří všednosti, v onom stavu sobecké apathie a materialismu, který může se nazvati zimním spánkem národův.

Byli ovšem bystré hlavy, které těžce nesly tento stav rozholedbání mysli národní, avšak bylo jich tak málo, že nezbývalo jim leda postýskati sobě vespolek. Tak na př. psal tehda A. Heathcote hraběti Marchmontovi: „Pohříchu musím k velikému žalu svému pověděti pravdu, že kromě lidí placených vládou a několika jinověrců (dissentrů) nejeví se nikde ani dost malé hnutí duchův vůči povážlivému povstání ve Škotsku. Neumím si lhostejnost tu vysvětliti leda co následek oné porušenosti parlamentu i vlády, která zhubila naše vojska, naše loďstva a zhubí, nenastane-li obrat, celou naši konstituci.“ — Ne jinak Henri Fox: „Věřím, že má pravdu generál Wade, an praví, že Anglie náleží tomu, kdo dřív přijde. Pouze ten kdo může říci, přistane-li dříve oněch 5000 Francouzův a Španělův, či oněch 6000 Hollanďanův, může udati, co z nás bude!“ Starý Horác Walpole napsal však dokonce na zvěsť o pochodu pretendentově: „Tuším, že bude lid se založenýma rukama všemu tomu se dívat a křičet: „Jen ho, pse! Jen ho, medvěde!“

Ba ani ta hierarchie státní církve anglické nejevila žádné horlivosti. Neboť jednak nelnula valně ku králi kalvínského vyznání, jednak nebála se více o svou moc, ani kdyby na krásně opět katolický Stuart dosedl trůnu.

Jinak ovšem mezi katolíky. Ti zvedali nyní troufale hlavy a netajili hrubě ani svého radostného rozechvění: byliť vesměs Jakobity tak jako povážná část tehdejší aristokracie anglické hlásící se ku straně Toryův.

Nuž takovouto chvíli musil Karel Eduard Stuart promeškati k vůli chatrné kořisti z jediné bitvy. —

Pravda, za těch pět neděl rozhojnila se jeho moc ve Škotsku, naplnila se jeho pokladnice válečná, vysláni poslové ku Jakobitům v Anglii jako ku dvoru francouzskému i španělskému, mohoucí zvěstovati, že vláda Stuartův ve Škotsku již jest řádně ustavena a všeobecně uznávána, že berně bez nucení v hojnosti docházejí, a že do parlamentu londýnského svolaného ku 17. říjnu nedostaví se ani jediný poslanec škotský, — nicméně vše to nedovedlo vyvážiti osudnou ztrátu času nenahraditelného. Neboť jakkoliv to napohled mnoho značilo, že se prodlením těch několika neděl byli k praporu Stuartovskému přidali vladykové ve Škotsku tak mohutní jako lord Olgivie, Gordon Glenbucketský z Aberdeenu, bratr jeho lord Lewis Gordon, Macpherson z Cluny, ba i sám starý ten potměšilec lord Simon Lovat, který byl r. 1715 zradil věc Stuartův, nyní ale vyslal za sebe 19letého syna svého v tábor Stuartův s pozdravem: „Na zdar bílé růži, na zmar bílému koni“; jakkoliv mohl ruměnec blaha políti tvář Karlovu, když po měsíci shledal, že netoliko všickni bývalí bojovníci jeho znovu dostavili se do muže posledního, alebrž přivedli s sebou ještě na sta, ba na tisíce jiných, ano že dostavili se v boj za jeho věc i mužové tak šlechetní a chrabří, jako lord Elcho, lord Balmerino, tento charakter neoblomný, který z emigrace pohrdal milostí krále Jiřího II., anebo jako starý statečný Alexandr Forbes z Pitsiglo-a, zapřisáhlý to nepřítel Unie anglo-škotské a jeden z nejmocnějších kavalírův jižního Škotska: však zatím byla i věc krále Jiřího získala posily a to poměrně značné; neboť již vracel se na ručesť druhorozený syn králův, vévoda Cumberlandský, s 10.000 Holanďany a Hanoverány z Nizozemí ku pomoci, již bylo svoláno válečné loďstvo anglické ze všech moří do průlivu Lamancheského a sv. jirského jakož i ku východním břehům Škotska, — již byla předsevzata v Anglii všechna možná opatření bezpečnosti, jaká jen úzkost smrtelná dynastii ohrožené vnuknouti může. Konečně prý se naučil král Jiří po anglicku modlit — smál se lid, nemoha králi odpustit, že přes svůj pokročilý věk — čítalť již 60 let — posud nenaučil se jazyku lidu, nad nímž panoval, tak že s ním musili ministři vždy ještě hovořit po latinsku.

S bídou jen dostihly dva malé koráby francouzské přístavu Montrosského přivážejíce šest polních děl s vycvičenými dělostřelci, zbraně pro 5000 mužů, několik irských důstojníků ve službách francouzských a — blahopřání Ludvíka XV. Avšak důstojníci ti, mezi nimiž vynikal jistý Grant, dovedný to matematik a žák proslulého astronoma Caniniho, jistili, že se chystá jak ze Španěl tak z Francie značná výprava do Anglie, jakmile jen tam dojde k nějaké potržce. Podobně zněly i důvěrné vzkazy věrného druha mládí Karlova, vévody Bouillonského, který nyní při dvoře Versaillském neunavně pro jeho věc působil: „Francie zakročí jen tehda, zvednou-li se Jakobité angličtí.“ Tito však skytali zatím jen peníze a vymlouvali se, že nemohou ničeho podniknouti, dokud povstalci škotští nevtrhnou do Anglie a nepoženou pluky „hanoveránského krále“ před sebou. Avšak i poměry samého Škotska byly dosti výmluvnými.

Nechať veškerá města vztýčila prapor Stuartův, nechať nikde nejevilo se ani dosti slabé hnutí pro dynastii panující, přece Karel nemohl sobě tajiti, že má posud teprv ony kraje v pravdě získány a sobě dobyty, kterými prošel, kde jej lid poznal tváří v tvář; tedy hornatý sever až po Edinburk, avšak dále na jih bylo lze znamenati sympatií velmi po sporu.

Mladý Stuartovec byl by musel býti prost dokona vší ješitnosti, než aby sobě nebyl lichotil, že především zajímavost jeho vlastní osoby, romantika jeho osudu budí ono nadšení, onu vroucnost zejmena mezi ženami, která se jevila den co den příklady v skutku znamenitými. Netoliko že se zdobily jeho barvami, že mu přinášely v oběť své šperky, své klenoty a démanty, ale ony nutily i své milence i své muže a bratry, aby šli bojovati za věc Stuartův. Sám anglický dějepravec, který upadl v zajetí povstalcův, svědčí o Karlu Stuartovi: „Byl galantní k dámám, ohnivý a roztomilý mezi mladíky, vážný a opravdový mezi muži a starci. Každý měl k němu přístup, a nikdo neodcházel co jeho nepřítel.“

Za své bezděčné nečinnosti byl vydal Karel dvé provolání, jedno ku Škotům, druhé k Angličanům. Obojí bylo velmi obratně sepsáno; zejmena místa, kde sliboval největší úctu ku svobodě všech věr a vyznání aneb kde ukazoval na cizáctví panující dynastie, byla velice působivá. Nicméně nedocházela ani z jižního Škotska, nadtož z Anglie očekávaná ozvěna.

Jižně od zátoky Firth of Forth sídlí právě již jiné plémě, které od věkův chová proti Keltům severního Škotska tajemnou podjatost a nechuť; k tomu ještě jest i vírou od nich rozlišeno, a u svobodné demokratické církve škotské nemá legitimistická zásada o králích z boží milosti valné přízně. Přirozeno tedy, že mezi presbyteriány jižního Škotska vítězný prapor Stuartovský budil spíše postrach a vzpomínku, kterak teprve od zapuzení Stuartův požívají svobody náboženské; i což tu divu, že přes všechnu nechuť proti Unii — pověsti o domnělých ukrutnostech a sveřepostech oněch „barbarův horských“ padaly zde na kyprou půdu, za to ale proklamace Karlovy do rukou katův anglických. I o tom byl Karel dobře zpraven. Ale k čemuž vše to ukazovalo a zbádalo jinému, nežli k neprodlenému, smělému pochodu na jih, nežli — k odhodlanému vniknutí do srdce Anglie? —

Poznával pravdu toho tak jasně, že nechápal, jak by kdo mohl ji nenahlédnouti a jiného mínění býti. Lze si tedy pomysliti bolestné jeho překvapení, když ve své válečné radě setkal se nenadále s odporem i stoupencův svých nejvěrnějších a nejnadšenějších. A proč nechtěli tito chrabří jonáci za ním do Anglie? Ukazovali na lhostejnost Jakobitův anglických, nevěřili v pomoc z Francie, bez této však neměli hrubě za možné udolati přemoc Angličanův. Nejvlastnějším důvodem jich však bylo, že vůbec nedbali o to, aby Jakub III. nebo Karel Eduard Stuart stal se králem Anglie: chtěli pouze svou škotskou vlast uzříti neodvislou, za tu jedině chtěli bojovat; avšak aby jejich Stuartové osáhli zároveň koruny anglické, aby králové Škotska opět sídleli v Londýně, o to nestáli, ba před tím se strachovali, neboť pak prý bude Škotsko opět pouhým pastorkem, pouhou podnoží Anglie.

Karel se zachvěl jakoby pod těžkou ranou, když poctivý Lochiel z Cameronu zpříma mu projevil tuto obavu vladykův horských, která bleskem ozařovala onu rozsedlinu mezi interessy Stuartův a Škotův. Avšak síla přesvědčení, kouzlo výmluvnosti a oheň mládí zvítězily nade všemi rozpaky rozumu. „Slyším-li to mluviti hrdiny Preston Panské? Slyším-li to hlas jejich jonákův horských?“ obořil se Karel na ty, kteří ukazovali na přesilu Angličanův: „Jakže, vy strachujete se oné sběři žoldácké, oněch najatých Hollanďanů, Dánů, Hanoveránů, vy je počítáte, abyste věděli napřed, jak před nimi utíkat? Aneb myslíte, že jich bude méně, až vtrhnou do Škotska, nežli když my vytrhneme proti nim do Anglie?! Já vám však pravím z celého přesvědčení svého: Neubráníme samostatnosti Škotska, jestliže neporazíme Hanoveránу v Anglii. Pouze vítězství na anglické půdě přinese nám pomoc Francie i Španělska, teprv když naše prapory zavlají v krajích anglických, zmuží se tamní naši přátelé jichž jest do tisícův.“ —

Ale když se podobalo, že vždy ještě většina nemá chuti k výpravě, tu vzplanula jeho tvář opět týmž ušlechtilým ruměncem hněvu a hrdosti junácké, jako tehda na palubě u břehu Moidartského, tu hodil opět tou smělou hlavou zpět a zvolal: „Vy chcete tedy zůstati ve Škotsku? Dobrá, tedy půjdu do Anglie sám!“ —

A opět neminul se tento výbuch zoufalosti vznešené účinku. Rázem náležela mu opět všechna ta chrabrá srdce a prvním byl vrchní velitel Jiří Murray, jenž se rozhodl pro smělou myšlenku kralevičovu. Odporučoval jedině, aby se nešlo proti generalu Wademu na New Castle, nýbrž aby se vtrhlo do Anglie stranou západní, krajem to Cumberlandským, což znamenalo vyhnouti se pokud možná srážce.

Plán ten byl jednohlasně schválen. Sám Karel jej vítal, neboť chápal dobře, že nesmí národní hrdost anglickou podrážditi zbůhdarma žádnou druhou porážkou Preston Panskou. Heslem výpravy bylo tedy, postupovati co možná nejpřímějším směrem na Londýn a bíti se s anglickým vojskem pouze tehda, když ono samo zastoupí cestu. Strategie mohla proti takovému plánu válečnému činiti vážné námitky, ale politika — tak se aspoň za to mělo — nutně jej přikazovala a počátek věnčil jej nejluznějšími růžemi.

⁂

Dnem 1. listopadu 1745 nastoupila pohorská armáda posledního Stuarta svůj proslulý pochod do Anglie.

Osmnácte kmenův severního Škotska poskytlo k ní svou bojovnou čeleď, své otužené muže ba i starce. Nejsilnější počet branného lidu postavili: kmen Olgivienských, pod lordem z Olgivie 900 mužů, Cameronští pod Lochielem 700 mužů, Perthští pod vévodou Perthským 700 mužů, Athollští pod lordem Jiřím Murrayem 600 mužů, Edinburští 450 mužů, Clanranaldští pod Macdonaldem 300 mužů, Glengarryové 300 mužů, Glenbuketští pod Gordonem tolikéž 300 mužů atd.

Celkem čítala „armáda“ Karlova 6070 mužů, a sice 5800 pěšáků, 260 jezdců a 12 děl obsluhovaných několika francouzskými a španělskými dělostřelci. Tisíc zrekvirovaných koní vezlo náboj, zavazadla, stany a potravu na čtyři dni. Mužstvo bylo vesměs dobře oděno i ozbrojeno a peněz na vydržování jeho s dostatek.

Pomníme-li, že tehdejší celá hornatina severoškotská neměla než asi dvanáctinu obyvatelstva nynějšího Škotska, musíme uznati, že ten lid napjal pro věc Stuartův síly své co nejobětovněji. Dle umluveného plánu nastoupen pochod ve dvou proudech. První oddíl vedený vévodou Perthským dal se po velké silnici, která vede přes Peebles a Moffat hrabstvím Dumfrieským. Ostatek vedený Karlem samým vytrhl z tábora Dalkeitského teprv po dvou dnech a dal se směrem východním do hrabství Bervického, aby utvrdil generála anglického v bludu, že povstalci dostaví se mu tam, kde je očekával, totiž v Northumberlandě.

Tito vskutku dorazili do 5. listopadu až na samé takřka hranice Northumberlandska, avšak odpočinuvše si dva dni v Kelso a vyslavše pro lepší zdar válečné lsti ubytovací pikety až do Wooleru na půdě anglické, zatím dne 7. listop. nenadále odbočili jihozápadně a urychlenými pochody spěli podél hranic, aby se v pravý čas shledali opět s oddílem Perthovým; 8. listopadu pozdravili se vespolek blíž Gretna Greenu na půdě anglické. Za hřímavého jásotu tasili meče a mávali jimi vesele v povětří. Avšak nepatrná nehoda rázem zarazila všecky. Chrabrý Lochiel byltě se poranil o svůj meč tak, že dosti silně krvácel. „Toť zlé znamení —“ znělo od úst k ústům, a ke všemu byl ještě pátek. Pověře slepě oddaný ten lid nedal si odtud vzíti, že celý podnik jejich stížen kletbou, že neměli vyjíti z vlasti, že půda anglická vždy bývala Škotům toliko hrobem. Příští noci kolik set mužů uprchlo k domovu; většina zápasila s touhou po něm. Nicméně velel Karel bez dlení udeřiti na opevněný Carlisle; aby dodal sebedůvěry mužstvu svému, pracoval se stařičkým Tullibardinem v příkopech, neboť troufal si města dobýti útokem. Avšak nebylo toho třeba. Zděšení obyvatelé Carlislu již dne 15. listopadu, prve než došlo k prvnímu výstřelu, donutili velitele anglické posádky ku vzdání města i tvrze a tak vjížděl Karel za krátko bez ztráty jediného muže v dosti důležité, opevněné město anglické. —

General Wade, zvěděv konečně o povstalcích, vydal se sice za nimi na Carlisle, ale „chvátal“ tak udatně, že za tři dni urazil šťastně celé — čtyři míle. Když pak v Hexhamu dostihla ho smutná zvěst, že Carlisle zatím již kapituloval, pohledl na zasněžené průsmyky před sebou, zaklel a obrátil se nazpět, odkud byl vyšel, do svého bezpečného New Castlu. Mohlo se za to míti, že tento úspěch skvělý zapudí poslední stín pověrčivých obav a povznese mysl Škotův na širozírnou výši veliké chvíle, kteráž k nim volati se zdála: „Vzhůru, máte volnou dráhu až do srdce Anglie!“ A zatím již třetího jitra po opanování Carlisle ozýval se táborem toužný hlas: „Zpátky do Škotska“, kdežto mezi vojevůdci propukla krutá žárlivost! Lord Jiří Murray záviděl vévodě Perthskému prvních vavřínův. Chtěl býti sám jediným vojevůdcem, a ani Karlovi nebylo by se podařilo ukliditi vše ohrožující spor, kdyby šlechetný patriota Perth nebyl se vzácným sebezapřením ustoupil ctižádostivci. Vděk tomu postupovalo se dále; avšak autorita Karlova valnou utrpěla ránu, an v pravdě odtud pouze Murray se svými přátely velel a rozhodoval, nikoliv on. Prostí vojáci sice s nadšením pohlíželi na svého „mladého krále“, jenž s nimi stále pěšky stoupal, oblečen na otepi slámy spával, o čtvrté hodině ranní již vzhůru býval a ve všem chování svém nejlepší srdce jevil. Příklad jeho neunavné svěžesti a křepkosti dojista znamenitě působil na mysl mužstva, které za nepohody kruté zimy konalo pochody v dějinách válečných snad neslýchané; vždyť ještě po dlouhých letech ukazovalo se místo, kde si dal Karel na rozedranou podešev — přibíti od kováře kus plechu, řka při tom: „Tys, brachu, asi prvním kovářem na světě, jenž koval králova syna.“ Než všechna ta popularita nestačila, aby v srdcích toho lidu oslabila cit naprosté oddanosti ku kmenovému náčelníku a — nedůvěry v boj na cizí půdě, v neznámém kraji, daleko od drahých rodných hor. Vždyť prý se po nich do dnes Škotu mocně zasteskne, zočí-li kdes v cizině i jen látku škotskou, vzorkovanou dle barev rodného kraje . . . Jediný pokyn vladyky k návratu a celý kmen byl by býval sběhem. Slovem, vše záviselo na duchu a povahách osmnácti těch náčelníkův kmenových, činících válečnou radu. Nuž a to nebyly nikterak povahy tak prosté a průzračné, aby 25letý mladík dovedl je proniknouti, nad tož říditi. Byli to většinou lidé obdaření lví udatností, ale též hadí ostražitostí. Chtěli se bíti, ale nechtěli vběhnouti do pasti.

Jakkoliv dráždila je smělost rychlého, ba dravého postupu v omráčenou Anglii, přece ohlíželi se stále zpět, nemají-li cestu k návratu zakolenou? A v dvacátý den pochodu, když stáli již ve Westmorelandu, stihly zprávy ze Škotska, které skutečně tomu nasvědčovaly: Anglický guvernér Duncan Forbes v Invernessu shromáždil kolem sebe šlechtu, věrnou dynastii hanoveránské, v Edinburce posádka anglická z tvrze opanovala město, které obratem opět odpadlo od Stuartův jako Glasgow, Paisley a Dumfries; ba i v Perthu a v Dundee pozvedala hlavu strana hanoveránská, takže zůstavený v Perthu zeměsprávce jakobitský, lord Strathallan, se svými 3000 horalův sotva na dlouho mohl odolati. Na tyto Jobovy zvěsti z otčiny znovu většina vladykův volala hlasitě: „Zpátky do Škotska!“ a kdyby se nebylo Karlu podařilo dobýti dnem 28. listopadu města Manchestru, kdož ví, jakby věci byly dopadly. Královské uvítání, sympathie lidu, jevící se ve skvělé illuminaci a přátelském častování vítězův: bohatství a důležitost tak značné obce anglické učinily hluboký dojem na všecky a nade vše charakteristické bylo zvolání Murrayovo: „Nyní teprv věřím, že se věc naše zdaří!“ Zde prvně přidalo se k nim nějaké sto dobrovolníkův, kterýmž dáno pyšné jméno „pluku Manchesterského“. Neméně radostně překvapeni byli dnem 1. prosince v Stockportu.

Přebrodivše se přes řeku, jejíž voda plna ledového tříští, sáhala pěším po pás, uzřeli na druhém břehu šlechtu z celého okolí, kteráž je nadšeně vítala. Pětaosmdesátiletá stařena, jistá paní Skyringova, která co děcko viděla na loktech matčiných vracejícího se do vlasti Karla II. — chtěla v nadšení svém líbati ruce milovaného Stuarta a s radostným zvoláním: „Pane, nyní propusť služebnici svoji v míru“, klesla k nohám mocně dojatého Karla.

Avšak ni tato věrná jakobitská šlechta hrabství Cheshirského neměla pro věc zákonného krále svého než — vzdechy a zlato. Domlouvala Karlu, aby zabočil do Walesu, tam že ještě žije statný lid, avšak zde prý panuje tupost bohomrzká. Vskutku také byly Manchester a Stockport jedinými utěšlivými výminkami na celé dráze. Všude jinde setkali se povstalci s mrazivou lhostejností, ne-li s lidem, který před nimi vše ukrýval a hrubě ani vody podati jim nechtěl. Některé osady, kudy táhli, byly jako po vymření; zejména mladý lid byl se rozutíkal a poukryl před nimi do lesův, a náhodou-li přece zastali kdes několik jonákův, ti prosili sepjatýma rukama, aby jich nebrali s sebou. Od hrabství do hrabství rostla muka Karlova. Již v Lancashiru doufal pevně, že přitrhne k němu do kolika set mužův, vedených tamní šlechtou, pak opět v Chestersku očekával s jistotou vzrůst své armády a hle, opět úplné sklamání! Četl na tvářích svých vladyků týž trapný úžas, který mu prsa svíral, i bylo se mu nadlidsky přemáhati, aby utajil před nimi své vlastní rozčilení. Skládal poslední naději v hrabství Derby. Leč ještě večerem téhož dne vyhojeni byli povstalci i z tohoto bludu. Dostihnuvše na nocleh Macclesfieldu, zvěděli tu, že táhne proti nim od Leicestru vévoda Cumberlandský s 8000 muži, aby jim zastoupil cestu, i že stojí již u Newcastle upon Line. Zvěsť ta elektrisovala všecka chrabrá srdce. Bojovní synové škotští, slyšíce, že jsou blízci boje, oživli jakoby jim skočnou zahrál. Nikde stopy po únavě z klopotných pochodův, nikde rozmrzelosti. Karel, procházeje se bojovným svým táborem, zaplesal. Poznával opět své Škoty, a nepochyboval, že příštím dnem bude vévoda Cumberlandský před nimi na útěku. Ale opět rozhodla v radě válečné rozvaha Murrayova; neb ač panoval i mezi důstojnictvem chvíle té duch výborný, ač neozval se ni hlas nestatečnosti, přece na konec všickni seznali, že Murray má pravdu, an radí, aby se přelstil vévoda Cumberlandský právě tak, jako druhdy general Cope na Corry Arraku, aneb onehdy Wade u New-Castlu. Úkol nebyl tak snadný, ale Murray provedl jej znamenitě. S úsvitem 2. prosince vytrhl se svou divisí do Congletonu na řece Dane, přepadl a rozptýlil zde úprkem oddíl anglické jízdy; pronásledovav prchající drahný kus cesty, náhle ustál a zastavil se; jednaloť se mu právě jen o pouhý manévr. Chtěl tím utvrditi nepřítele v domnění, že povstalci táhnou k Straffordu a touží dostati se do Walesu, kdež měli hojného přívrženstva. A vskutku také vévoda Cumberlandský na zprávu o srážce Congletonské horempádem dal se v pochod na Stone, doufaje, že tak nejjistěji povstalce zaskočí, ani z údolí Danu scházeti budou do nížiny Trenta. — Murray ale zatím již dnem 3. prosince byl se obrátil, a místo aby se dal po řece Danu dolů, hnal se proti vodě vzhůru k pahorkům, dělícím ji od poříčí Trentu a uraziv za vánice sněhové v ten den pět mil cesty, dostihl večerem Ahsburnu, kdež zastal již hlavní voj povstalecký, vedený Karlem. Takž měli šťastně i armádu vévody Cumberlandského odsunutou z dráhy, a než se příští den nachýlil k soumraku, slavil Karel Eduard Stuart v čele lidu svého za hlaholu zvonův, za zvuku hudby s vlajícími prapory vjezd svůj do Derby, jehož obyvatelé ať z bázně, ať ze sympatie večerem illuminovali a rozžali slavnostní ohně po návrších kolem města, aby jich záře hlásala široko daleko ten skutek divuplný, že hrstka povstalcův z dalekých škotských hor dovedla projíti nejen celým Škotskem, ale proniknouti bez překážky téměř až do samého středu veleříše anglické! Neznalo se čiro příkladu k tomu v dějinách, vyjma snad jediný vpád Ferdinanda Corteza v zaoceánskou říši krále Montezumy. —

Radost Karlova byla nesmírna. Daleko-liž měl ještě do Londýna? Jedva třicet mil; a nepřítel nemůže mu již vrhnouti žádnou opravdovou překážku v ústrety.

Pouhá píď času a on jest u cíle svého, na vrcholku svého štěstí, obdivován veškerým světem. Po dlouhé době chtěl si opět jednou zahýřiti v kruhu veselých mladých svých důstojníkův. Byl to večer opojné rozkoše štěstí. Nemluvilo se již o jiném než o tom, jak uspořádati vítězoslavný vjezd do Londýna a bouře nadšeného potlesku otřásla besedním sálem, když Karel připověděl, že vjede tam ve svém národním kroji škotském. Pozdě do noci trvalo hodování a mladý Stuartovec byl kralevičem blaha nezměrného jako kdys mladistvý — — zimní král Čechův . . .

X. Procitnutí.

Bylo ve čtvrtek podvečer dne 5. prosince 1745, když pověsť, že horalé škotští obsadili Derby, stihla do Londýna. Rozlétla se bleskem po městě, vyrušila mysl kamkoliv dopadla, ale ne z hluboka. Nikdo jí nechtěl věřit. Lidé na potkání se smíchem si vypravovali o tom zlovolném šprýmu kterés poťouchlé hlavy. Tak nemožnou zdála se býti věc rozumu obecnému. Ale když zprávy příštího jitra zlomily veškeru pochybnost, když nemožné vidělo se býti skutkem, — když nebyl to masopustní šprým ale čirá pravda, že stuartovský nápadník trůnu stojí se svou armádou v nitru země a může býti v týdnu již pánem jejím: tu zvrhla se náhle posavadní tupá lhostejnost v zimničné zděšení a všech vrstev obyvatelstva londýnského zmocnil se postrach k nevypsání. Síla povstalcův páčena na 30.000 mužů, celý Lancashire prý se k nim přidal, vévoda Cumberlandský musil prý před nimi prchnouti. Šmahem zavírány krámy, zámožnější měšťané chvatně sbírali své jmění a prchali z Londýna a nesmírné zástupy hrnuly se k banku londýnskému, aby si rychle vyzvedli odtamtud své vklady. Neboť, — tak soudil rozum lidu, — prvním činem vítězného Stuarta bude, že se zmocní pokladův banky, aby jimi odměnil své horaly. Úředníci bankovní s hrůzou patřili na ty hlučící davy ustrašených vkladatelův. Obávaliť se právem, že zásoby ražené mince v pokladnách banku nestačí na ty miliony poukázek, kteréž se nyní hrnuly jim vstříc v třesoucích se rukou tisícův. Toliko šťastný nápad zachránil tehda bank anglický od úpadku. Dána vlastním zřízencům banku hojnost poukázek a uloženo jim, aby se s nimi co nejrychleji protlačili ku kassám. Zde vyměňovány jim poukázky schválně za drobné peníze (Sixpense), aby výplata co možná se protáhla. Jakmile pak který agent byl vyplacen, zmizel v davu a chvátal s obdrženou raženou mincí zadními vchody opět do banku. Tak získáno času a úvěr banku zůstal neochvěný . . .

Avšak netoliko mezi kupectvem a kapitalisty, i v kruzích vládních panoval postrach nevýslovný. První ministr vévoda z New-Castlu byl se svou moudrostí u konce. Zamkl se v pokoji svém a — stonal. Totéž učinili mnozí jiní peerové říše. Chtěliť vyčkati, jak věci dopadnou.

U prostřed této zbabělosti a zrady jediný člověk zachoval klid a energii ducha. Byl to král Jiří sám. Měl sice i on pád trůnu svého za tak možný, že dal nejdražší své klenoty a poklady odnésti na loď královskou kotvící u nábřeží Toweru a připravenou dnem i nocí k odplutí . . . Nicméně byl odhodlán brániti své koruny do posledních sil. Obklopen svými gardami a svolav národní obranu z Londýna i okolí do zbraně, chvátal nepříteli vstříc do tábora u Finchleye Comonnu. Proslulý obraz Hogarthův zvěčnil výpravu této „poslední armády“ Velké Britanie. Není pochybnosti, že veliký satyrik přeháněl a karrikoval. Neboť to není vojsko, to jest spíše rota spitých vilníkův, nebezpečná toliko obecenstvu, nikoliv nepříteli. Ale jisto, že neskládal lid v tyto obrance vlasti žádné téměř naděje více. Obrazotvornost jeho viděla již Hannibala před branami, Londýn v moci „divokých a otrhaných těch barbarův“ ze škotských hor a zděšení bylo tak hluboké, že do našich dnův zachovala se v národě anglickém paměť neblahého onoho „černého pátku“, jak nazván 6. prosinec 1745.

⁂

Než co se zatím dálo v táboře povstalcův?

Ještě mile vzrušen hvězdným třpytem radostných nadějí, kterým byla obrazotvornost mládí za včerejšího kvasu dopřála tak nezpoutaného rozletu, procitl Karel Eduard Stuart z jitra 5. prosince, pevně odhodlán, že ještě téhož dne vytrhne se svými pluky vesele na jih, na Birmingham. Právě byl si vtiskl škotskou čapku na bohaté své kadeře i chtěl sejíti dolů k vojsku, když tu objevil se sir Jiří Murray a s ním veškeří vyšší důstojníci. Karel jako vždy jindy vítá je s veselou tváří, avšak úsměv jeho divně se odráží od zasmušilých hledů vstupujících. Murray ujímá se slova. Mluvou uctivou, ale rozhodnou prohlašuje, jak výslovně dotýká, jménem všech vladyků, že jest nezbytně nutno, aby se — vrátili do Škotska. Další postupování do Anglie že by nevedlo než k záhubě. Neboť kde že jsou ty povstalecké sbory Jakobitův anglických? Kde že zůstala ta pomoc Francie i Španělska? A bez této posily toliko s hrstkou 5000 lidí chtíti postupovati na Londýn, když deset tisíc nepřátel bude dotírat v boku, 12000 v týle a 8000 před Londýnem, zatím co ve Škotsku královští dobývají znovu města za městem: toť prý by bylo čirým šílením. Dosud jest možno ustoupiti se ctí do Škotska, tam přibrati posil a s prospěchem bojovati. Avšak zítra již může prý býti zpáteční cesta přemocí nepřátelskou zastoupena, a pak jest celá síla Škotska lapena v pasti a vlny posměchu zavrou se nad jménem Stuartův i Škotův. — Karel byl bez dechu. Hlasem, v kterém slzy se třásly, slzy to nevýslovného hněvu a hoře, odpověděl: „Raději bych se viděl dvacet stop pod zemí, nežli že jsem se musil toho dožíti! Nyní, když Bůh takým netušeným zdarem žehnal našim zbraním, jakoby ukázati chtěl nepřátelům našim, jak svaté jest moje právo na korunu této vlasti, — nyní chcete, abych zanechal všeho a couvnul? Pluky Wadeovy a pluky vévody Cumberlandského nejsou nám dnes přece o nic nebezpečnějšími nežli nám byli včera? A s těmi gardovými vojsky, která stojí proti nám pod Jiřím u Finchley, budeme už teprv hotovi. Spolehejte jen ve svou chrabrost a my dobudeme před branami Londýna vítězství tak dokonalého, jako u Preston Pansu. Jakmile však uchvatitel jest poražen, obyvatelstvo Londýna uvítá nás s jásotem. Jen ku předu, pravím, a zdar nás nemine. Jakmile však počneme couvat: veta po nás po všech!“

Avšak ledový krunéř zdál se hraditi prsa těch mužův proti všemu ohni odhodlanosti junácké. Sám starý ten bohatýr Pitsiglo jal se zapřisáhati Karla, aby ustál od nemožnosti: „Nikdy ještě,“ pravil, „Škotové nepronikli se zbraní v rukou tak hluboko do Anglie jako my. Nejdeme vítězství vstříc, nýbrž toliko jisté záhubě, před kterou, ó pane, ušetři ubohý ten škotský lid. Chceme tě dovésti nazpět, chceme tě chrániti těly svými, ústup takový nebude nám ni tobě k necti; ale nerozvážné slepé postupování v tenata nepřátel pokrylo by nás ještě na popravišti hanbou.“ A podobně mluvili všicknì. Dobrou hodinu Karel napnutím veškeré výmluvnosti své vyvracel jejich důvody, tvrdě, že právě tento náhlý nevysvětlitelný ústup zhanobí celou jeho věc a rázem zdvihne klesléko ducha nepřátel zde jako ve Škotsku samém. Ale nadarmo: Murray vyňal ze záňadří list, jenž obsahoval zprávu, že byl právě sir John Drummond, bratr vévody Perthského, sloužící již od let v armádě francouzské, se svým vlastním plukem, zvaným „Royal Scots“ a několika četami brigády irské šťastně přistál v severním Škotsku a slibuje, že za krátko přijdou za nimi ještě další pluky francouzské. —

To rozhodlo. „Ejhle,“ volali všickni: „Spojí-li se tito plukové s oněmi 3000 Škoty, jež má lord Strathallan v horách pohromadě, zatím co my se vrátíme na Edinburk, tož obráníme Škotsko proti celému peklu, kdežto zde v zemi nepřátelské nečeká nás nic než toliko bídné zahynutí.“ — Stále jen o Škotsko a pouze o Škotsko jim běželo, kdežto Karlova duše práhla po koruně Velkobritanské říše.

Jediný vévoda Perthský za celého vášnivého rokování zůstal němým, opřen v koutě o krb a pohlížeje mrzutě před se. „Nuž, kterak soudíš ty, statný druhu?“ oslovil Karel věrného bohatýra. Leč i tento hlasoval pro návrat do Škotska. — —

Jako s bouří zápasivší plavec posléze na smrt zemdlen, zoufale poušti veslo, tak Karel upustil již ode všeho dalšího odporu. Zarývaje levici křečovitě v prsa svá, jakoby chtěl zatlačiti hlubokou tu ránu, jež zdrtila hrdost jeho srdce i víru jeho v lidi — zasténal spíše nežli promluvil: „Nuž staň se!“ Ale v tom ještě jednou vzplála krutě uražená jeho pýcha, a on doložil trpce a velitelsky: „Ale to je také poslední válečná rada, kterou odbývám. Příště chci odpovídat za vše, co podniknu, toliko Bohu a otci svému.“ Ubohý snílek! Podobal se chvíle té nešťastníku, který podává ruce své k spoutání a nicméně doufá, že vždy ještě bude veleti osudu. —

Nežli počal svítati den 6. prosince 1745, nastoupen tedy osudný ústup. Udatní horalé radostně dali se za šera na pochod. Mělit za to, že postupují na Londýn. Když však po nějaké hodině cesty rozednilo se a oni poznali svůj omyl — rozhučel se dlouhými řadami hlahol zděšení a repot nevole vzrůstající. Neboť udatní ti hoši, kdyžtě bez úrazu minuli ony mety, kteréž podání věkův označovalo jim za nepřekročitelné, již těšili se na kořisť a zahýření v hlavním veleměstě nenáviděných „Sasíků“. Než, jak upřímným byl nyní jejich vztek, oddanost a poslušenství jejich ku kmenovým vladykům byly přece ještě silnějšími. Šlo se dále; a šlo se dnem nocí, těmitéž cestami, kudy se bylo přišlo, vždy rychleji a rychleji; neboť předvídání Karlovo se naplňovalo. Pohled na couvajícího lva osměloval lovce.

Titéž lidé, kteří krátce před tím byli před blížícími se povstalci prchali v šíř a dáli — nyní po ustupujících házeli kamením. Což divu, že podráždění Škotové mstili se za to, jak mohli, a poznamenávali ústup svůj krutostmi drancovníkův.

Murray s hrůzou patřil na tuto zmahající se nekázeň; neboť armáda vévody Cumberlandského nebyla více daleko. Zatím co Wade stihal a pronásledoval ustupující, vévoda z Cumberlandu hleděl je zaskočiti. Jedině bezpříkladná otužilost těla zachránila ty syny horské, kteří v dešti a mrazu prosincovém, o hladu a žízni, po necestách konali pochody přímo nadlidské. Však navzdor všemu, dostiženi jsou téměř již na samých hranicích Škotska jízdou vévody Cumberlandského. Zaskočila je u Cliftonu, když vystupovali z lesní oužlabiny na širou paseku.

Každé jiné vojsko bylo by v takém položení zoufalém, takto ztrmáceno nevyspáním, zimou a neustálými pochody, dojista brzy zahodilo zbraň. Avšak statní ti hoši, spatřivše Angličany, kterak jim zastupují dráhu do vlasti, zlítili se na ně právě veškerou divokostí zoufalcův. S pokřikem Claymore! vrhli se na nepřítele a za krátko byla paseka pokryta rozsekanými „červeno-kabátníky“. Prchající zbytek anglické jízdy o něco dále postavil se sice ještě vítězům v cestu a zápolil tenkráte s bravurou úcty hodnou. Ale horalé škotští znali tak mrštně přiskočit ku koňům a protnouti jim nozdry, a byli tak hrozni v útoku, že zničili i tuto druhou živou překážku, jakoby smrtonoš byl zde kosil. Přes sto anglických jezdcův leželo v krvi na bojišti Cliftonském, posledním to bojišti na půdě anglické.

Bylo v pátek 20. prosince o 2. hodině odpolední, když povstalci dostihli hranice své vlasti; bez váhání vrhli se v ledové proudy rozvodněné říčky Esku, a když dosáhli šťastně břehu rodného kraje otčiny, tu zajásali, jakoby byli dostihli spásy své. Jediný mezi nimi nejásal, alebrž pohlížel na vše, co se vůkol dělo, s onou lhostejností mrazivou, za níž skrývá hrdý nešťastník trpkost zmařeného žití. Byl to Karel Eduard Stuart, který takto „slavil“ své narozeniny.

Byltť právě tohoto dne dovršil 25. rok svého věku. Spočíval po celý večer zadumán při planoucím ohni a zasmušený pohled jeho zjevoval, jak trpí ta mladá, ranám osudu posud nezvyklá hruď. „Vzpomíná na domov“ šeptali si soucitně horalé opodál, — avšak starý jeho vychovatel Sheridan soudil, že vzpomíná asi na poslední žehnání nešťastné matky své, nezapomenutelné Klementiny Sobieské . . .

⁂

Měli nyní vůdcové škotští, čeho sobě žádali: byli opět v rodné vlasti; než jaká to s ní změna! Co chvíle zbudovala, opět chvíle zřítila. Vyjma ty hory na severu, opět celá téměř země znala se k praporu anglickému. V jižních městech strana whigistická, či jak jí přezdíváno, hanoveránská, znovu dosáhla vrchu nad škotskými Jakobity, takže většina měst znovu musila býti dobývána. Nikde nebyli povstalci bezpečni před zradou, nikde nebylo jim lze odpočinouti sobě, až teprv 26. prosince v Glasgowě, jakkoliv i zde jevil lid smýšlení na nejvýš nepřátelské. Však na štěstí byl vévoda Cumberlandský ustál od pronásledování, byv na rychlo zavolán ku střežení jižních břehů anglických proti vpádu — francouzskému. Mohla se tedy bez nebezpečí uložiti Glasgowu notná kontribuce, jíž bylo zedranému, obuvi i stanův prostému mužstvu Karlovu právě tak zapotřebí jako několikadenní pohovy.

Však již 3. ledna 1746 vytrhli zotavení a nově odění jonáci horští dále na sever, majíce za cíl důležitý Stirling; v jeho tvrzi, kteráž pokládána za klíč ku horám Grampianským, dlelať posud anglická posádka. Dobytý Stirling měl býti tedy odvetou povstalcův za ztracený Carlisle, jehož posádka škotská musila se dnem 30. prosince vzdáti vůči strašné dělostřelbě vévody Cumberlandského Angličanům na milost a nemilost, aby doznala plné ukrutnosti vítězův. Za čtyři dni byli skutečně také Škotové pány města Stirlingu. Avšak pevná tvrz, vládnoucí městu, nedala se stéci bez děl oblehacích. Drummond sice byl jich přivezl šest z Francie, avšak než bylo lze je dopraviti po zavátých cestách z dalekého Montrose, přikvačil zatím anglický generál Hawley, surový to tyran, dosazený na místo neschopného Wadeho, s 9000 muži k osvobození sevřených. Nezbývalo tedy než ustáti zatím od oblehání Stirlingu a jíti novému nepříteli vstříc. Dnem 17. ledna stála obě vojska, na starobylém bojišti škotském u Falkirku, proti sobě. Nepohoda dne toho byla strašlivá. Prudká vichřice hnala sníh i déšť bez ustání horalům, rozestaveným na táhlém hřbetě pahorkův, do tváře, takže mnohdy nebylo viděti ani na několik krokův V takovém nečase, soudili Angličané, že přece ta „holota horská“ neodváží se útoku. Vařili právě zcela klidně svůj oběd, když několik prchajících sedlákův z Dupinace vběhlo do tábora: „Pro boha, co činíte: Horalé budou tu z lesů co nevidět.“ — „Chopte se těch darebákův, tropí klamný poplach“ — byla jediná odpověď důstojníků anglických. Ale po několika již minutách panoval v přepadeném táboře anglickém zmatek bábelský. Horalé byli zde. Na dvacet kroků přiblížili se k jízdě a pak dali do ní řadový výstřel. 80 jezdců anglických i s velitelem svým kleslo na první ráz ten k zemi. Za dvě hodiny byly šiky anglické v středu i na pravém křídle prolomeny a bitva vlastně již rozhodnuta; avšak dva pluky jízdy, kteréž byly u Prestonu tak hanebně prchly, chtěly nyní napraviti svou skvrnu. Odhodlaně pobodly koně a tryskem vrhli se na vítězné horaly. Strhla se řež prostá všeho pořádku, kde muž bojoval proti muži s divokostí dravce. Ještě půl hodiny strašného krveprolití a zmatku, an náhle zavzní řadami anglickými zoufalý výkřik: „Bratři, dnes budeme všickni rozsekáni.“ Neboť Karlu bylo se zatím podařilo spořádati v záloze rozptýlené mužstvo, kteréž nyní v rozhodné chvíli bez pušek, s tasenými toliko meči jako hromový klín vrazilo do prostřed vřavy. „Claymore!“ znělo opět děsné heslo Škotův a žádná moc lidská nedovedla více vyrvati jim vítězství. Přes čtyři sta Angličanův leželo na bojišti, ostatní prchali bídně směrem na Edinburk. Však i horalé byli tuhou krvavou prací dosti unaveni a zimního dne již příliš na mále, než aby bylo lze pomysliti na pronásledování poražených.

„Přisámbůh, bude-li Karel takto pokračovat, nestane se princ Bedřich nikdy králem Škotska!“ . . . trnul prý sám generál Hawley, prchaje s troskami svých plukův na Linlightown; i byl také pevně přesvědčen, že příštím jitrem bude od vítězův stíhán úprkem. Každým spůsobem byla bitva Falkirkská příliš značna a vítězství povstalcův příliš rozhodné, než aby se mohlo i jen pomyslit, že Stuart z takovéhoto vítězství nedovede těžiti. Měltť nyní s pluky Strathallanovými a Drumondovými Karel na 9000 mužů pod prapory svými ve Škotsku; jediný rázný pochod na Edinburk a Škotsko bylo za krátko opět prosto „Hanoveránův“.

Než nastojte: opět měl křišťálový ten pohár rujného štěstí vysmeknouti se smělci z ruky, an přihyboval jej k dychtivým rtům. Zatím co Edinburkem i Londýnem lomcovalo zděšení, vyzývající veškeru ctižádost činulačného prince Cumberlandského, Karel nemohl pro věc svou učiniti více, leda že pomocí lisu tiskařského, nalezeného v Glasgowě, šířil zprávu o svém vítězství dále než Angličanům milo bylo. Netoliko že den po bitvě pohřešovalo se množství lidu, jenž byl opět s kořistí „odběhl“ si do svých hor — netoliko že dva z nejstatečnějších kmenův rozvadili se z nedorozumění na krev, ale Karel ke všem nehodám ještě uposlechl ctižádostivého inženýra francouzského, Mirabella, který se mu zaručoval, že v 48 hodinách odevzdá mu klíče tvrze Stirlingské, a tím byl osud jeho spečetěn. Mirabille nesvedl ničeho, tvrz nebyla ještě ani po týdnu rozstřílena, ale v tábor oblehatelův zatím stihly zprávy, že do Edinburka přibylo značně jízdy vévody Cumberlandského, ba že tento sám do konce měsíce objeví se s armádou svou v hlavním městě Škotska, aby osobně převzal válečnou výpravu proti horalům. Nyní arci ustal Karel ihned od obléhání Stirlinku a chtěl bez dlení táhnouti na Edinburk. Vladykové zdáli se sdíleti jeho odhodlání. Murray sám předložil 29. ledna kraleviči plán pochodu, který měl se nastoupiti již příštím jitrem. —

Avšak bůh suď, co dálo se za nastalé noci ve sboru vladykův škotských. Murray prý je svolal tajně bez vědomí Karlova i francouzských důstojníkův na radu válečnou. Zkrátka, z rána 30. ledna dostavil se ku Karlovi posel s listem podepsaným všemi náčelníky horskými, v němž tito rozhodně žádají, aby se bez prodlení ustupovalo do hor! Jest prý příliš málo mužstva pohromadě, než aby se mohla vážiti rozhodná bitva. A kdyby se i podařilo poraziti Hawleye, tož není prý možno, ubrániti se s takou hrstkou lidu v nižinách za kruté zimy proti armádě vévody Cumberlandského. Lépe tedy vyhnouti se marnému utrácení sil a uchýliti se přes zimu za ochranné štíty hor. Tam prý se mužstvo zotaví a do jara troufají si míti vladykové 16.000 horalů pohromadě, s nimiž chtějí prý potom sledovati Karla, kamkoliv se mu zlíbí. Ale nyní žádají co nejsnažněji, aby vytrhl na sever do hor.

Karel byl jako hromem omráčen, když dočetl toto prohlášení, které mu zjevovalo, že ztratil lásku i oddanost svých druhův posavadních a sklesl na třtinu v rukou jejich. V prvním záchvatu zoufalství rozehnal se hlavou o zeď a vzkřikl: Ó Bože, což mne necháš žíti, abych se dočkal takovéto pohromy!“ Utišiv se poněkud, vyslal ještě svého věrného Sheridana k vůdcům, ale když i tento vrátil se s nepořízenou, tu beze slov klesl svému starému vychovateli na prsa, zlomen tou balvanovou tíhou neštěstí. Nebránil se více, učil se trpěti mlčky. Dnem 31. ledna dal zatlouci děla oblehací před Stirlinkem a zatím co vévoda Cumberlandský, potomek zimního krále českého, vjížděl do Edinburku, nastupovala armáda povstalecká se synem Klementiny Sobieské osudný, svůj pochod do zasněžených, nepřístupných hor severního Škotska . . .

Opět se armáda horalů rozdvojila. Větší část, vedena Murrayem, dala se od Crieffu pohodlnější cestou na východ, aby podél břehu oklikou dostihla Invernessu, kdežto slabší oddíl, při němž jel ke všemu lhostejný a v sebe zabořený Karel, razil si k témuž cíli dráhu přímo horami, dráhu to sice neskonale namahavější, avšak za to, jak se doufalo, bezpečnější. Bylo ustanoveno skrývati se v horách toliko přes nejtužší zimy. S prvním úsvitem jarního dne obnoví prý se zápas silou zdvojenou . . .

* * *

Té blahé, těkavé mladosti! Jí v pravdě podán nektar života. Jak rychle zhojí se ta peruť mladistvá a byť ji blesku rána byla zchromila!

Zdrceno a k smrti utýráno, dlouho-liž to srdce jaré potřebuje, aby zapomnělo, znovu milovalo a uvěřilo, že

„někdy zadusí centaury
a v nebe sáhne pro laury . . .“

Octnuv se v horách, uprostřed samorostlého toho lidu, který jej vítal i hostil s takou tklivou prostosrdečností, Karel ku podivu rychle zapomněl na přestálá protivenství, mysl jeho znovu se vzpružila a zveselila, až v málo dnech byl opět tím plachým, bezstarostným kavalírem, jehož půvab okouzlil spanilou ženu vladyky Mackintoshského mocněji, než by asi muži jejímu bylo milo bývalo, i kdyby byl stál ku straně Stuartův. Ale laird Mackintosh přešel do tábora královského, ano prodléval právě tou dobou co důstojník anglický v Invernessu, zůstaviv péči o zámek svůj, pouze 10 anglických mil od Invernessu vzdálený, ženě své a služebnictvu. Což mohl tušiti, že rozmarný osud za krátko zanese zrovna sem do těch zapadlých úvalův mladého světoborce, který z čista jasna stál v srdci Anglie? Lze si domysliti leknutí ubohého lorda, když tedy jednoho dne dostihla jej pověst, že mladá jeho choť — častuje na zámku Moyském již přes týden hosta, při němž se jí sotva pozasteskne; ano stala prý se od příchodu princova tak nadšenou Jakobitkou, že netoliko ozbrojila k službám jeho 300 mužů, ale že i sama objevuje se, jako Amazonka, v čele povstalcův... Což divu, že ještě téhož dne zuřící Mackintosh vymohl si dovolení, aby s 1500 muži směl za tmy noční přepadnouti nevěrnou ženu i jejího šohaje. Avšak 16letá dcerka hostinské v Invernessu vyslechla tajně důstojníky, chystající se za soumraku na romantickou tu výpravu. I jí byl Karel Stuart ideálem, za nějž nadšeně chtěla vážiti život. Vykradši se nepozorovaně z hostince statečná dívka, lady Macphersonova, pustila se odhodlaně v mrazivou únorovou noc do hor a lesův. Úzkost křídlila její chvat, ba ubohé děvče zulo si k usnadnění chůze i obuv a pádilo boso sněhem, až i o hodině 10. v noci šťastně dostihlo zámku, kde již vše bylo pohřeno v spánek. Zoufalým pokřikem vyburcovala však rychle všecko z klidu a Karlu zbylo ještě tolik času, aby jakž takž oděn uprchl do úkrytu v skalnaté rokli blízkého lesa; jakmile on byl ukryt, obě milující ženy nabyly žádoucí duchapřítomnosti. Rychle vyslala lady Macintoshova statečného kováře Mac Gillivraye ještě s pěti ozbrojenými muži na skálu, pod jejímž útesem vede roklinou cesta od Invernessu, pověděvši jim, co činiti mají.

Okolo jedenácté hodiny noční blížily se první čety vojska rokli, nad níž kovář v záloze číhal. Vojsko šlo z ticha ale bezpečně. V tom z nenadání zarachotí se skály střelná rána a pištec kráčející v čele klesá k zemi. Hned na to padla rána s druhé strany rokle, po ní třetí, čtvrtá, a mezi tou střelbou slyšeti mohutný hlas: „Tu se kradou ti lotři, aby lapili našeho kraleviče: nežívte jich!“ —

Polekaní vojáci se byli zarazili v rokli, jako by je byl přimrazil. Ale když zahučel s výše nový výstřel a tmou noční rozlehl se strašný, známý pokřik válečný Keppochův a Cameronův: — tu běsný postrach všemi zalomcoval, jiż cítili sobě v týlech břitké claymory neviditelného nepřítele, v jehož upadli zálohu, a — podnes vypravuje si lid horský se smíchem o tom krkolomném, šíleném útěku 1500 anglických vojáků před kovářem Moyským. Zachráněný Karel však hned na druhý den svolal rozptýlený svůj lid z okolí a zvěděv, že v Invernessu anglický general Loudon nevelí než asi 2000 mužův, odhodlal se bez dlení udeřiti na toto hlavní město severního Škotska. A štěstí opět usmálo se na smělého jonáka. General Loudon domnívaje se, bůh ví jaká síla povstalcův naň udeří, nedočkal útoku, nýbrž přeplavil se s celou svou posádkou i s guvernerem Forbesem rychle přes záliv Frith of Murray do hrabství Roshirského.

Bez boje tudíž opanoval Karel dnem 18. února Inverness, kamž téhož dne dorazil i Murray s ostatním povstaleckým vojskem. Osmi nedělní odpočinek, jehož si Jakobité škotští zde dopřáli, poskytl Karlu opět příležitost, aby lahodou svých mravův a své mysli dobýval sobě srdce starých, mladých. Jako druhdy v Edinburce, tak nyní zde oddával se plesům a veselí, honbám i cvikům rytířským; mohlo se říci: bylo to poslední zahýření nad propastí, bylo to poslední hodování zimního krále — Škotův.

XI. Culloden-Moor.

Doufal-li Karel Eduard Stuart, že mu Angličané v horském jeho útulku dopřejí dosti dlouhé lhůty k přípravám na příští výpravu letní, tož neznal ráznou, až do krutosti pevnou vůli vévody Cumberlandského, který sotva že byl přenocoval v hradě Holyroodském, již pustil se za ustupujícími povstalci a byl Karlu takřka již v patách, an tento 1. února ustupoval od Stirlinku do hor. Jen že se nepustil za ním, nýbrž za Murrayem, kterého pronásledoval až do Perthu velmi ostře. Ale odtud všechno úsilí další bylo marné.

Žoldáci jeho nebyli tak otuženi, jako oni synové horští, mrzli a oznobili se v kruté zimě a báli se postupovat do zasněžených těch úvalův, vidouce se v kraji rozhodně nepřátelském. S bídou doniknul vévoda Cumberlandský 25. února do Aberdeenu; dále však to nešlo. Rozloživ tedy lid svůj po blízkém okolí, utábořil se zde po několik neděl nečinně; za to ale rozvinovalo zatím válečné loďstvo anglické pod výbornými admirály Vernonem a Bingem bdělost pro věc Stuartův osudnou. Onen střežil průliv La Manchesský, tento pobřeží škotské tak bystře, že všecky pokusy Francie i Španělska, skytnouti povstalcům žádanou pomoc ať na lidech, ať na zbrani nebo penězích, mařily a tříštily se.

Tak zachycena zejmena 24. února francouzská loď „Hazard“ vezoucí povstalcům několik set dobrovolníků francouzských a 100.000 zl., když tě již bez mála dostihla cíle svého; a nehoda ta byla pro věc Karlovu citelnější, než snad sami Angličané tušiti mohli. Prostředky jeho byly vyčerpány.

Koncem března neměl Karel Stuart více než 500 louisdorů jmění svého, částka to, s kterou věru nesnadno vojnu vésti. Arciť že celý kraj okolní přál věci jeho a skytal co mohl; avšak byl to kraj chudý a Karel nechtěl za žádnou cenu světa zde rekvirovat potravu pro svůj lid násilím.

Jak velká byla tedy radost jeho, když s prvním úsvitem jara sotva že pod dubnovým sluncem počaly sněhy jihnouti, s hor sestupovalo každým dnem hojnější množství válečníkův, tak kormutlivá byla též starost o výživu toho lidstva po delší čas. Do 15. dubna měl Karel opět na 6000 mužů pod prapory svými — avšak neměl jim dáti více čeho k obživě kromě černého ovesného chleba a trochu hrachu. Každým dnem stávala se nouze v táboře a vyssátém okolí citelnější, takže nebyli by mohli povstalci vůbec dlouho prodlévati v tomto stavu žalostném. „Veďte nás k bitvě, anebo nás pusťte domů“ ... žádali již i nejtrpělivější a nejotuženější. Nuže rozhodnutí nebylo více daleké.

Dnem 8. dubna 1746 byltě již vévoda Cumberlandský s 8000 muži pěchoty a 900 jezdci vytrhl z Aberdeenu, a přebrodiv se přes dravou bystřinu Speyi dorazil dnem 13. dubna do pobřežního města Nairnu, odkudž za dva dni mohl zmocniti se Invernessu. Nyní nebylo žádného dlení více. Z rána 14. dubna zavířily bubny a zavřeštěly pibrochy horalů, — vojsko povstalecké hnulo se proti nepříteli zaměříc na pustou vysočinu Culloden-Moorskou, jež rozkládá se mezi Invernessem a Nairnem sotva míli cesty na severovýchod od prvně jmenovaného města.

Zde bylo jim přenocovati na hnědé metlici stepní pod širým nebem za mrazivé a deštivé noci. Očekávali pevně, že příštím dnem dojde k bitvě; avšak v táboře anglickém slavili narozeniny vévody Cumberlandského a neměli se tedy k útoku. Zpráva o tom vnukla Murrayovi myšlénku, že s polovinou vojska v příští noci obejde velikým polokruhem krajinu, aby úsvitem zítřka přepadl tábor nepřátelský, jako druhdy u Preston-Panssu, načež by v chvíli kritické teprv Karel se svou svěží menšinou napadl Angličany s druhé strany a tak bitvu šťastně rozhodl.

S nastalým soumrakem dalo se mužstvo Murrayovo na pochod. Jakkoliv téměř hladovo, postupovalo dosti chrabře za strašné nepohody celou noc téměř až do úsvitu.

Avšak když mnělo se býti téměř u cíle, shledalo, že Angličané tentokráte bděli: celý tábor byl již vzhůru a pluk jízdy vyslán proti blížícím se povstalcům, které z daleka již vítal dostřely. — Namahavý pochod celonoční byl tedy marným a nezbývalo než rychle spěchati nazpět, aby zatím Angličané nezničili ostavený slabší oddíl Karlův.

Dostihl sice Murray v čas stepi Culloden-Moor, ale v jakém zuboženém stavu! Hlady, zimou, nevyspáním ztrmácení ti jonáci klesali jak zabití v spánek, i nejsilnější potáceli se, otupělí na těle i duchu. Za těch okolností radil Murray, aby se ustoupilo aspoň za řeku Nairnu jejíž kolmý břeh skytal by prý dobrou posici obrannou. Ale Karel dbaje již jen rad svých irských a francouzských důstojníkův odpověděl z příkra: „Vy jste mi slíbili, že půjdete za mnou kamkoliv Vás povedu. Nuže já Vás chci vésti ku předu a nikoliv na zad.“

V nevoli šlo se do osudné bitvy, která počala se strany anglické právě o 2. hodině s poledne 16. dubna 1746 prudkou a dobře cílenou dělostřelbou; však hle, dunění děl účinkovalo na statné horaly jako osvěžující hudba. Nedali se držeti. S jásotem vítali povel k útoku a se zvyklou prudkostí vyřítil se střed vedený Murrayem na nepřítele, tak že mžikem byl první šik pěchoty anglické poražen. Než, pravé křídlo poněkud se omeškalo na bařinaté půdě a vrazilo teprv na přední řady levého boku anglické armády, an Murray již útočil proti druhému šiku; a zde vrazili během unavení již junáci na jádro vojska hanoveránského. Chladnokrevně vydrželi v četných bojích Nizozemských otužení válečníci náraz smrtícího klínu horského, pak ale zvedli se sami s pokřikem „Flandry! Flandry!“ a vypálivše hromadný výstřel do zaražených útočníkův, vrhli se na ně bodákem tak mohutně, že v krátce celý střed horské armády úprkem couval strhuje ovšem i pravé křídlo za sebou.

Než, vždy ještě nic nebylo ztraceno, pakli jen teď levé dosud netknuté křídlo pod vévodou Perthským kosmo zaskočí postupujícího nepřítele. Avšak nastojte: Na levém tom křídle stál mohutný kmen Macdonaldův, vítěz z bitvy Falkirkské, na smrt uražen a žárliv, že se mu nedopřálo ve zmatku čestné, zvyklé jeho místo na pravém boku. Vzdorně, zamračeně pohlíželi ti muži před sebe, sekajíce zlostně v metlici a marné bylo všechno velení vévody Perthského, všecko domlouvání ostatních vůdcův: svéhlaví nechtěli se hnouti! Ať prý si to vysekají Cameronští, Mackintoshští a Stuartští sami, když se jim dala přednost. Stará zášť a krevní msta proti kmenu Mackintoshskému vyšlehla tu v nejosudnější podobě své. Nadarmo starý statečný Macdonald z Keppochu se slzami v očích zvolal: „Můj bože, což mne děti vlastní opustili?“ a vrhnul se sám proti řadám nepřátel. Nikdo ho nenásledoval a chrabrý muž skácel se po několika krocích zastřelen k zemi.

Ještě odolávalo pravé křídlo zoufale, než střed povstalecké armády již byl zničen a osud bitvy neúprosně rozhodnut. Neboť nyní, vida, že nepřítel nemá více sil ku všeobecnému útoku, podnikl jej vévoda Cumberlandský sám, rozvinuv celou sílu své jízdy, která za krátko rozpoltila poslední pevné ještě šiky horské. Karel znamenaje katastrofu, chtěl se nyní vrhnouti v krvavou seč, aby nalezl vítanou smrt. Avšak družina jeho mocí jej zadržela. „Pokud tys živ!“ — volali naň nyní vladykové škotští v pozdním pokání — „vždy ještě naděje nám zbývá.“ Irčan O'Sullivan konečně uchopil koně jeho za uzdu a vlékl tak Karla z osudného bojiště. O páté hodině již ustupovali horalé na všech stranách ku řece Nairně, — za řekou však proměnil se klidný dosud ústup již ve zmatený útěk: bitva Culloden-Moorská byla dobojována a s ní věc Stuartovcův poražena na věky! — Když pak vítěz za stínu noci projížděl se po děsném bojišti, an zatím princ Karel Eduard Stuart zničen jako druhdy Bedřich falcký prchal s troskami svého poraženého lidu do západní hornatiny Škotska — ach jaké to ponuré děje vyvstávaly z hrobu věkův, jaké to viny a hříchy dávné smiřovala Nemesis dějin na tomto bojišti! Kdože byl vítězem a kdože poraženým? — Vítězem byl potomek onoho nešťastného zimního krále Čechův, onoho Bedřicha falckého, který obrátil k sobě naděje české svým sňatkem s dcerou krále Jakuba I. z rodu Stuartův. Zřeli jsme ale jakým hrozným spůsobem první Stuart sklamal naděje ty, jak bezcitně obětoval vlastní dítě a s ním celý národ český.

Nuž nyní, po 125 letech spravedlnost dějinná v posledním potomku ztrestala viny otcův a dědů. Opět byl dobojován v dějinách tragický boj za korunu a vlasť, opět vítěz vlékl poražené „rebelly“

na popraviště a lidskosti bylo odvraceti tvář od hrozných těch scén ukrutné pomsty nad přemoženými.

Avšak vlastní trofeje přece mu jen unikla: Karla Stuarta nedovedl vévoda Cumberlandský přivléci do Londýna ani živého ani mrtvého. Nechť vysadil summu 10.000 liber šterlinků na jeho hlavu, nechť hrozil smrtí každému, kdož by jej skrýval, nechť pronikal se svými vojáky a slídiči údolí za údolím, kraj za krajem až po ty nejmenší ostrůvky na dalekém západě: vše darmo, nejvzácnější kořisť mu unikla.

Statečnost a poctivost chudého, surového jinak lidu horského odolala rovněž svodu zlata, jako hrůzám katanův. Přes půl roku skrýval se Karel na skalnatých těch ostrůvcích skupiny hebridské, ba nejednou i v horách na pevnině, sta lidí vědělo o jeho úkrytu, nicméně žádný ho nevyzradil, nýbrž spíše obětovně mu pomahal.

Žádný román, žádná báseň, vůbec žádné dílo fantasie není tak bohatým na podivuhodné osudy a dobrodružství plné svrchovaných nebezpečí a zázračných vyváznutí, jako život pronásledovaného Karla na těchto pustých skalinách mořských. Co tu rekovnosti, co šlechetnosti lidské vyzařuje v oné neznámé světa končině. Muži i ženy odvažují svých životů pro zachránění člověka, který se jim nikdy nemůže odměniti. Ba celé rodiny raději obětují svou existenci, než aby nešťastného prince opustily, nad tož zradily.

Šlechetné a chrabré lady Macdonaldové podaří se posléze zachrániti jej: přispěním jejím, přestrojen za irskou přástevnici dostihuje 30. září r. 1746 Karel Eduard Stuart blíž Borodale spásné lodi francouzské, která jej šťastně 10. října 1746 vysazuje u Morlaixu v Bretagni na hostinný břeh Francie.

Avšak co platno, že zde opět lesk dvoru Versaillského mu kyne, že i v Madridě jej vítají s úctou královskou... Hvězda jeho byla zapadla, a ten dobrý Bůh v duši jeho byl mrtev... Ztrativ víru v sebe, Karel odtud potácí se s výše, na niž byl se povznesl na perutích nadšení mladistvého, utápí obrazy toho krásného nenavratného snu o štěstí v pustém víru života rozkošníkův, až na způsob otce svého končí v Římě co náruživý piják, bez potomstva, — zapomenut od celého světa. Záchvat mrtvice dne 31. ledna 1788 zbavil Anglii posledního Stuartovce.

Z dob zašlých.

Na stupně usedám, jež halí mech,
a hledím dolů do zpustlého sadu.
Dob dávno zašlých tajuplný dech
skráň ovívá, jíž v ruku snivě kladu;
zvuk vody, jež se kalným proudem sklání
v omšený mramor, zní jak tiché štkání
a důlky steré, jež se kolem jeví
ve stupních starých, v kamenné jich mříži,
mně v duši kouzlí sterou nožku děví
a steré bílé ručky půvab svíží.

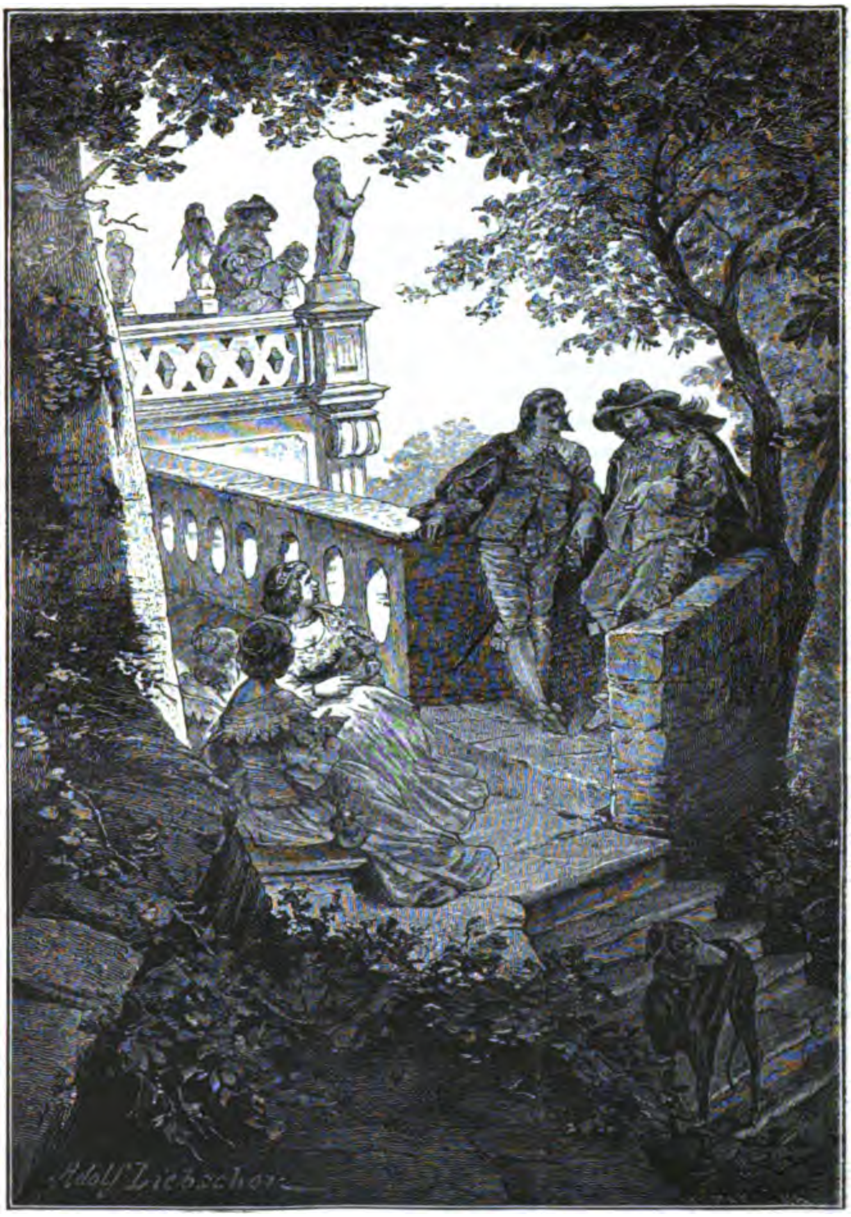
Adolf Liebscher

Z dob zašlých. Kreslil Adolf Liebscher. Ryl Jan Patočka.

Zřím dívky, paní v šatě pestroskvělém,
zřím statné muže, kterým s šíjí vlaje
plášť hedbávný, jimž nade pyšným čelem
vlá zdoba pér klobouků přes okraje;
zřím hrdé zástupy, jež s leskem, šumem
tu v párech šeptavých, tu hlasným tlumem
po stupních těchto spějou k růžím sadu,
neb vzhůru k číším v pyšném letohradu;
tu pod živůtek zlatý lásky bůže
v nejedno srdce toužebné se vkrádá
a šepotem ret schůzi tajnou spřádá,
až luny svit se skloní v sadu růže . . .

Kam poděly se hrdé postavy
v nádherném kroji zapadlého věku?
Kam bujný šum? Taj lásky šeptavý?
Kam tolik lesku, rozkoše a vděku?
Nic nezbylo, než vlhké kamení,
mech na něm, stopy kroků tisícerých,
nic nežli snílka tiché zpomnění,
jenž ze spustlého parku chodeb šerých
sem zabloudil a na skloněné skráni
ucítil minulosti tajné vlání . . .

V. M.

* * *

Bojiště u Hořic.

Z »malebných procházek po bojištích Žižkových.«

Líčí a kreslí

Ed. Herold.

Stál jsem na vrchu sv. Gotharda u Hořic, pohlížeje do krásné žírné roviny, lemované v dáli modrými horami. Posvátný klid panoval kolem. Za zdí tichého hřbitova, ostíněného zevšad vysokými stromy, vypínal se přívětivý kostelíček do jasného letního vzduchu. Původem svým sahá v doby daleké, ale r. 1738 byl obnoven v barokním slohu; snížili při tom jeho věž a přetvořili po svém vkusu starožitná špičatá okna. Ve věži visí ještě zvon z r. 1632, darovaný kostelu od Václava Záruby z Hustiřan.

Dole pod kostelem a hřbitovem jest ovšem živěji. Nalezá se tam lázeňský dům s restaurací a zahradou, kterou Hořičtí rádi navštěvují. Pramen sv. Gotharda má dle pověsti zázračnou léčivou moc. Mnohé věky prýštil se jaře a vesele z kamenité půdy, až kdysi podnikavý jeden sládek vodu jeho zavedl do městského pivovaru; tu zanikl náhle zázračný zdroj. Později vytryskl opět, ač nikoli v hojnosti dřívější; ale roku 1771, smutně památného strašným hladomorem, vydával svou léčivou vláhu s takovou štědrostí, že hrnuly se k němu z blízka i z daleka zástupy lidu, s horlivostí tím větší, poněvadž se mu přikládá vedle léčivosti i zvláštní sytící a výživná moc.

Na úpatí vrchu a z části na vrchu samém roste množství třešňových stromů, jež se právě v tu dobu zardívaly sladkými plody. Pod ruměnnou touto úrodou prochází se nápadně mnoho hořické mládeže obojího pohlaví, kteráž se jistě z procházky své navrátí s fialově zbarvenými ústy, navzdor bedlivosti přísného hlídače, jenž si hoví onde ve stínu slaměné boudy.

Přívětivé to obrázky! Ale duch můj zalétá v dávno minulou dobu, v jeden jarní den r. 1423, kdy nebylo tak milo a klidno kolem tohoto kostelíčka. Hlavní jeho zdi stály nepochybně již za dob husitských a kdyby kameny ty mluviti mohly, vyprávěly by nám zajisté o vítězné bitvě slepého hrdiny, jejížto svědky se staly v památný onen den.

Rok 1423 začínal nepříznivým obratem pro věc husitskou. Již koncem roku 1422 zahájeno bylo vyjednávání mezi králem polským Vladislavem a velikým knížetem litevským Vitoldem s jedné a králem Sigmundem s druhé strany a dospělo dne 21. března 1423 k úmluvě přátelské, následkem kteréž Vitold Sigmunda Korybutoviče z Čech odvolal. Ba, Vladislav oznámil v dopisu Pražanům, že slíbil Sigmundovi i pomoc proti Čechům, kdyby nechtěli po dobrém přijmouti jeho vládu.

Strana katolická v Čechách a část panstva pod obojí, toužící po smíru s králem Sigmundem, čerpala z toho nové naděje. Úskočnému Čeňkovi z Vartenberka, hlavě strany této, podařilo se naklonit i Pražany k záměrům svým. Ale proud tento nalezl mocného odpůrce v slepém vůdci Táborů. Žižkovi bylo ohavou pouhé pomyšlení na smír s věrolomným Sigmundem. Jakmile zvěděl o pletichách páně Čeňkových, urovnal ihned roztržky, které měl s kněžími táborskými pro některé, dle zdání jeho příliš smělé novoty v náboženství a vyzval ráznými slovy všechny pravé sluhy zákona božího ku svornému boji proti „nevěrným pokrytcům, domácím i cizozemcům". Vedení hlavní moci táborské přenechal však Bohuslavovi ze Švamberka; sám vytrhl se skrovným počtem svých nejvěrnějších bojovníků do východních Čech, aby především potrestal hlavního původce oněch pletich.

Spojiv se v Hradci Králové s Divišem Bořkem z Miletínka a s některými zástupy bratrstva Orebského, jal se pleniti okolní statky Čeňka z Vartenberka, nenalezaje z počátku nikde odporu. Když konečně uslyšel, že táhne proti němu pan Čeněk s jízdou svou a s lidem některých pánů strany královské, ustoupil rychle k pohoří u Hořic a zaujal výhodné k bitvě postavení na vrchu sv. Gotharda. Jako podnes, stál kostelík na temeni jmenovaného vrchu. Zde postavil Žižka dvojí řadu svých vozů, mezi nimiž se klidně utábořilo malé jeho vojsko. Stranou k rovině ozbrojena byla vozová hradba četnými houfnicemi a tarasnicemi, jež ohrožovaly jícny svými každého, kdo by chtěl vystoupiti na vrch.

Brzy dorazilo k vrchu též vojsko nepřátelské a Čeněk z Vartenberka rozhodl se po krátké úradě s ostatními pány, mezi nimiž vynikal zejména Arnošt Flaška z Pardubic, že požene útokem na postavení Žižkovo. Ihned sesedli obrnění jezdci s koní a hotovili se k útoku. Tehdáž byl ještě vrch sv. Gotharda úplně holý a také na úpatí jeho,

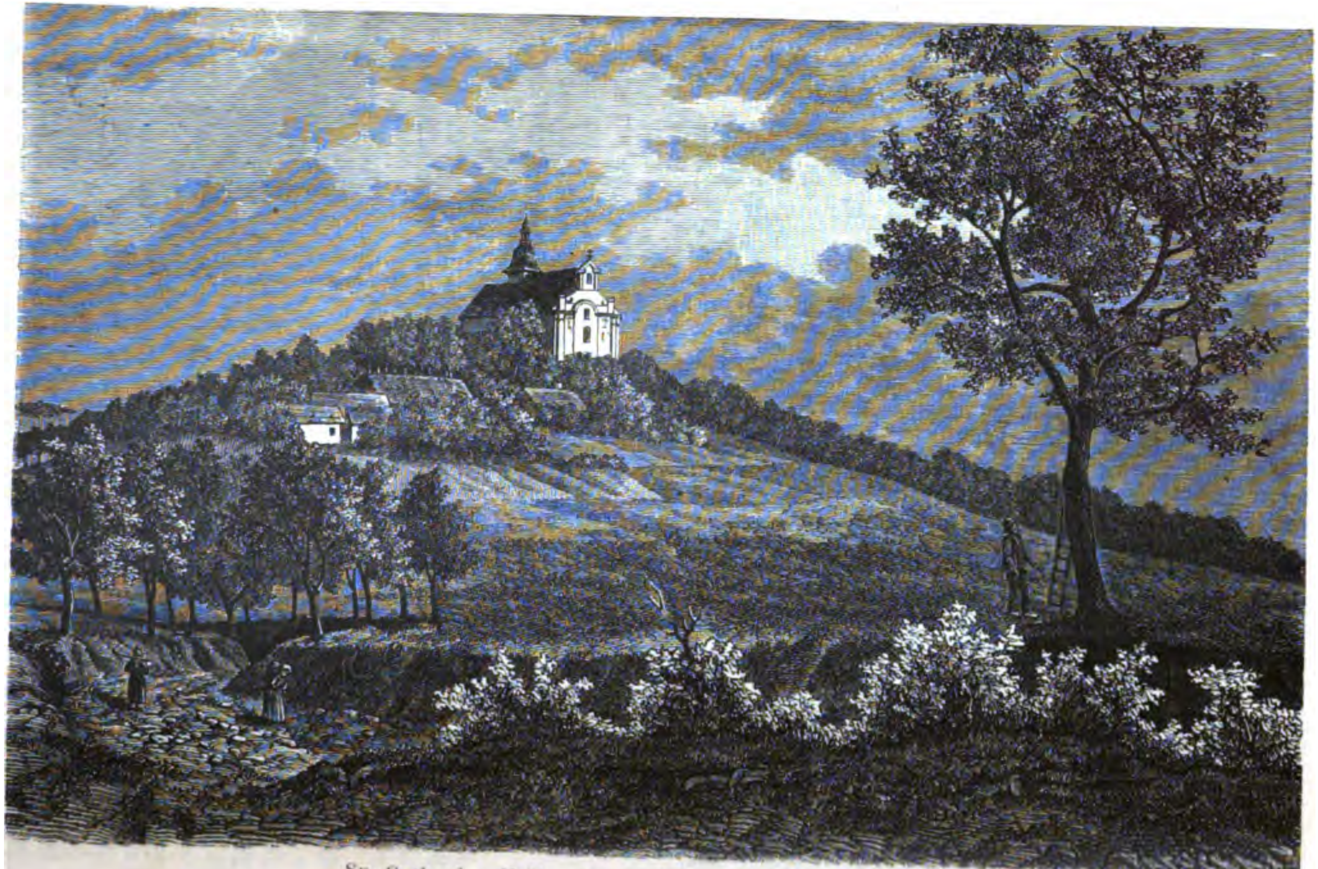

Sv. Gothard u Hořic. Kreslil Ed. Herold. Ryl Jan Patočka.

nyní hojně stromovím porostlém, ohlíželi se jezdci marně po stromu, k němuž by mohli koně přivázati. Nechali je tedy pásti se volně po úbočí.

Vrch sám jest nevysoký a zdvihá se nenáhle; teprv těsně pod hřebenem stává se příkřejším. Z počátku stoupalo panské vojsko statečně a vesele vzhůru pod vlajícími korouhvemi, za hlaholu trub a hromového ryku válečného. Ale brzy začal jim selhávati hlas a docházeti dech — bylot klopotné stoupání do vrchu s železnými pláty na nohou, pod břemenem těžkého odění! Všecek upachtěn a zemdlen dorazil konečně útočící voj ku příkřejšímu svahu pod hřebenem vrchu.

Tu oživla pojednou vozová hradba, která dosud bez hnutí nahoře trčela jako těžké, bouří hrozící mračno. V polokruhu vyšlehly z ní blesky a v zápětí otřásla se půda hromovým rachotem hromadného výstřelu. Oblaka dýmu zahalila temeno vrchu. Válečný křik nepřátel umlknul v bolestném stonu a smrtelném chropotu a když se dým zatáhl do výše, viděti bylo dlouhé ulice v útočícím voji, před tím hustě sraženém. Mezery tyto byly sice brzo vyplněny, ale nové hromobití z houfnic a tarasnic Žižkových rozrazilo opět řady útočníků; v tu chvíli otevřela se náhle též vozová hradba a s bojovným rykem, mávajíce nad hlavou vesele strašnými cepy, vyřítili se Táboři na zmatený voj nepřátel, kteřížto unaveni během do vrchu a sepjati v nepohodlné těžké brnění, nemohli na dlouho odolati svěžím silám zuřivých cepníků. Brzy valila se celá spousta útočníků v divém útěku nazpět k úpatí vrchu, aby se zachránila na svých rychlých koních; ale — ó běda! — ti se byli většinou rozutíkali a následkem toho dostihli a pobili Táboři ještě množství prchajících nepřátel. Stěží spasil se Čeněk z Vartenberka se skrovnou troskou svého vojska hanebným útěkem.

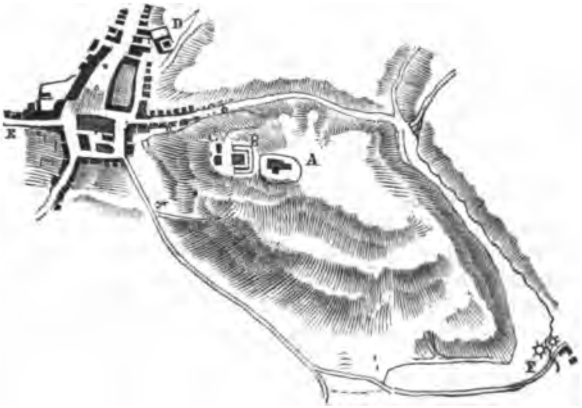

Nárys bojiště u Hořic. Kreslil Ed. Herold.

A) Kostel sv. Gotharda a hřbitov. *B*) Terasa s pomníkem Žižkovým. *C*) Restaurace a lázně. *D*) Zámek hořický a bývalá tvrz. *E*) Silnice k Ostroměři. *F*) Vesnice Březovice.

Takový průběh a konec měla dne 20. dubna 1423 bitva u Hořic, jež zastrašila znovu stranu „nadhončích“ krále Sigmunda a přispěla ku brzkému opětnému přilnutí Pražanů k Táborům.

Zapředen v tyto obrazy minulosti, kráčel jsem od kostelíčka sv. Gotharda nazpět k úpatí vrchu. Ale cestou odbočil jsem ještě k místu zasvěcenému památce našeho největšího hrdiny národního. Nad restaurací, těsně u hřbitova, naleží se terasa, náspem obklopená, a uprostřed ní vypíná se na vysokém podstavci socha Žižkova, zhotovená od nadaného, mladého sochaře Pavla Jiříčka z Hořic, bohužel záhy zesnulého, jenž odpočívá nedaleko výtvoru svého na hřbitově svatogothardském. Socha představuje Žižku stojícího, s palcátem v ruce. Držení těla je vážné a v ušlechtilém obličeji jeví se výraz hlubokého přemýšlení. Na podstavci čteme slova: Jan Žižka z Trocnova, vůdce lidu českého v bojích XV. věku.

Chce-li, může se mnou čtenář pomeškati ještě na krátko v blízkých Hořicích. Přicházíme dlouhou, úzkou ulicí především na malé náměstí, kde stojí farní kostel, v patnáctém století založený a po opětných požárech r. 1741 v nynější své podobě zcela přestavený. Nenalezáme v něm žádných věcí zajímavých, leda úplně bílý oblek několika stařen, které tu konají mezi ostatními svou pobožnost. Jsou to strávnice chorobince, založeného r. 1699 od hraběnky Marie Kateřiny Strozziové, roz. Khevenhüllerové. Za dřívějších časů býval oblek strávníků těchto pestřejší: nosiliť bílé pláště (ženštiny kazajky), při nichž byl jeden rukáv červený a druhý žlutý — barvy to rodin Strozziů a Khevenhüllerů.

Prohlednuvše si v radnici, vystavené v novogotickém vkusu, mezi jinými pamětnostmi starý turecký prapor, od hrab. Petra Strozzi-ho ve válce s Turky roku 1660 ukořistěný, navštívíme ještě zámek hořický. Jednopatrová tato budova, po strašném požáru r. 1749 z bláta (sic!) znovu vystavěná, jest tak svůdně krásná, že ani účastníci selského povstání, když roku 1775 přitáhli do Hořic, po bližším styku s ní nezatoužili a raději slibnější domy židovské navštívili. Za to jeví nám prostranný zámecký dvůr zajímavou starožitnosť v podobě hnědožlutého, nízkého, o samotě stojícího stavení — bývalá to hořická tvrz, přetrvavší bouře mnohých století. V nitru jejím nalezají se ještě prostě sklenuté chodby, sklepy a sklepení s úzkými podlouhlými okny, jakož i gotická ovroubení dveří z 16. století.

Ku konci můžeme se projíti po dlouhém a širokém náměstí, jehož domy zachovaly namnoze stará podloubí, a připomenouti si, že zde někde r. 1866 přenocoval pod širým nebem, ve svém železném, veškerým pohodlím opatřeném povoze — pan Bismark.

Slavia.

Báseň
od
Svatopluka Čecha.

(Dokončení).

Jen Vladimír se straní plavců sboru,
pohroužen v dumy. V různých citů sporu
duch semo tam se kloní rozervaný,
jak peň, jímž bouře zmítá na vše strany.
Má bratra opustit se druhy všemi
v tonoucí lodi, spasit žití s těmi,
k nimž nepoutá jej láska — hněv jen stejný?
Či vyjevit má plavců podnik tejný,
jich útěk zrádně zamezit, je vésti
v boj nový, pod tyranů mstivé pěsti?
A směsí představ těch se v dáli kmitá
ach! vidina, tak čarovábně skvělá,
že snivá duše, krásou její zpitá,
k ní rázem letí, v ní se ztápí celá:
Kdes v leskuplném sídle Východu
zří ukrytého domku ploskou střechu,
k níž jaro věčné s ambrou květných dechů
uklání plodů skvostných lahodu;
a tam, kdy v záři zlaté, siné, rudé
věž minaretů zaplá v nebes klínu
a na nich dozní hlahol muezínů,
kdy bulbul jen své růži pěti bude —
o, rozkoši, až na hrudi tam blahé
ucítí líbezného tílka chvění
a polibkem na zraky, láskou vlahé,
ssát bude sladký pramen zapomnění!
Jen dovede-li záchvat jeho žhavý
též zanítit i její srdce čisté? —
O, snadno ženských srdcí led se taví!
A dívku unese — jen zhoubě jisté . . .

Tak důtky výstražné a hlasy svodné
mu zápolily v duši nerozhodné.
A zraky jeho plaše těkaly
tu k ústí podlubí, tu v lodní přídu,
kde poslední dva plavci meškali,
ždajíce kohos v teskném nepoklidu.
To vůdce čekají, pod lodi krov
jenž odvážil se pro nádherný lov.

I duší Petrovou se mihla letem
tvář milostná, jak temnem kalných vod
když rozvije se leknín sněžným květem.
Ta ladná postava, ten srnčí chod
a hrdla úběl čistý, zlatý vlas,
jež v lodi časem stihl zrakem chtivým,
teď zažehly mu srdce ohněm živým.
Má vše to klesnout moři na pospas?
Ne, zhoubě vytrhne ten kvítek čistý
a pokochá se září jeho zlatou,
sežehne vášní vonné jeho listy
a rozškubaný zdeptá drsnou patou.

Jak dravec lačný, v oku vilné plání,
tam plížil se, kde chodba polosvětlá
se táhla v kajutu, když z nenadání
teď kořist sama ve spáry mu vletla.

Jadviga v kobě na kolena klesla
a teskně naslouchala boje ryku;
modlitba za modlitbou výš se nesla
jak motýl za motýlem z růže rtíků.
Leč kdy ráz blesku ranou hromovou
zanítil stěžeň, v rychlém děva skoku
odemkla dveří sponu kovovou
a v chodbu vlétla s ledem hrůzy v oku.
Po stěnách dřevěných kol šerem tápe —
Však náhle mocné náručí ji chápe
a drsný pás, jenž kolem rtů se svil,
jí v hrdle dusí bázně ston a kvil.

Nadarmo v těsném objetí se zmítá
jak hrdlička, jíž údy rozdírá
zlost supích drápů, v měkké peří vrytá;
rtů pevnou páskou výkřik umírá.
Muž obrovský ji těsně vine k sobě
v mohutná prsa; rámě železné
objímá drsně vděky líbezné,
že jako v poutech vězí ručky obě;
tvář ohyzdná ve zraků chtivém žehu
lne drsně k ňáder odhalených sněhu.

Již na palubu vynesl ji chvatem,
do člunu míří. Náhle lupič dravý
s kořistí stanul. Vladimír se staví
vstříc únosci se hrozbou v oku vzňatém.

„Stůj! Pusť ji!“ velí. „Nenechám ti děvu.“ —
„Pryč! Vari!“ říčí Petr. — „Přes mrtvolu
jen moji, přísahám, ji sneseš dolů!“
zkřik' Vladimír a skočil v jarém hněvu

po lupiči. Ten pod milostným plenem
sáh' do kazajky sklonem ruky hbitým.
„Jdi k ďáblu!“ zvolal. — Blesk — a s bolným stenem
odpůrce klesl, s nožem v prsa vrytým.

Leč dívka lupičovi uletla
v té půtce z uvolněných ramenou
a zvedla hlavinku svou zmámenou
jak něžný květ, jejž noha uhnětla.
Pás klesl se rtů, z nich se vydral křik;
chce útěkem se spasit, než — o, hoře! —
jí v patách náruč zdvihá násilník
a před ní hluboko se pění moře.
Tu smrti klín — tam náruč horší mnohem!
Již málem vilník v objetí ji vine —
Však s úpěnlivým: „S bohem, otče, s bohem!“
teď uvrhla se v náruč hloubky siné.

Ten dívčí výkřik zajel v srdcí dvé
jak ocel břitká. Hrabě orlím letem
sem pádí, z pochvy karabelu rve
a za ním Ivan jarým blesku vznětem.
Než Petra sklamaného minul žas,
již, hroze bambitkou, stál Ivan před ním,
však hrabě lotra šavle rázem jedním
dřív sklátil dolů rybám na pospas.

Teď zraky obou krouží v teskném shonu
po drahé dívce. Marně kolem spějí!
Zří jen, jak plavci po vůdcově skonu
člun od korábu rychle odrážejí.
Až náhle Ivanovi z peřeje
svit' zlatý vlas jak paprsk' naděje.
Týmž okamžikem odhodlaný skok
jej nese ve vln rozčeřený tok
a rámě mohutné sláň valnou dělí;
již dostihuje děvy plavec smělý —
Hle! z vod ji hrouží, vznáší na rameně
a míří nazpět k lodní strmé stěně,
kde nad zábradlím četné druhů hledy
jej provázejí v mocném napnutí
a hrabě obličej svůj, na smrt bledý,
ven pochyluje v čirém ztrnutí.

A „lano! lano!“ všechno vykřikuje,
ruk hejno bouří do lanové spleti;
již provaz dlaněmi se prosmykuje
a jak had žasně dlouhý, za obětí

kdy s větve klesá ve střelhbitém skoku:
v zatáčkách mihotavých vzduchem letí
v šíj' bělohřívou zbouřeného moku.
Rus kolem těla již si lano vine,
blíž vlnami se nese, nohu šine
na řebřík z lan; již nad paluby lem
vznes' tíhu drahou; její vábné rysy
ve vlasů vlhkých zlatě přilnulém
šat, vláhou deštící, těsně ovíjí
a jako zlomených dvé lilií
v dol ruce útlé bez života visí.

III.

Kruh mořský probírá se z nočních stínů
a jitřní šero vlhkou peruť stele
po vodním, lehce rozvlněném klínu,
jenž olovo jak varem rozkypělé
v ohromném prostoru, kam pohled spěje,
nesčetným hrbolem se matně skvěje.
Van ranní nebes širošírým stavem
beztvárných oblak šedou přízi cuchá;
vše charo, bledo; leč v tom šeru plavém
dne krásného již dřímá blahá tucha.

Uprchla bouře. Požár udušen
ve zdravé lodi. Plachtový háv její,
ač leckde potrhán i rozrušen,
přec unik' bouře záhubnému reji.
Než v lodi jeví truchlé výjevy
bledého jitra matné úsměvy.

Na plachet rozestřených tkani režné
tam odpočívá dívčí tělo něžné.
Jak sněním sklíženy jsou zlaté řasy
ve tváři bledé. Vlhké jasné vlasy,
v nichž pestré lasturky a tráva, pěna.
na ňádra splývají pol rozhalená.
Šat vláhou prosáklý jí k údům lne
a lehce kreslí tvary kouzelné.

Kmet nad ní klečí, stěná. Na čele
mu nekrytém vlas pocuchán se sněží;
šat zedrán; pochva prosta čepele,
jenž vedle krví zarumněn leží.
Dav druhů, mlčky shromážděný kol
zří soustrastně na krutý starce bol,
a v pozadí tam Ivan vlhkým šatem
tvář žalnou halí nad raněným bratem.

Teď hrabě, schvácen strastí návalem,
pne ruce k nebi v nářku zoufalém:
„Což nebe bez boha? Což po všem veta?
Což pusto lásky nekonečné sídlo?
Což vyschlo slitování věčné zřídlo
a ledem skřehlo svaté srdce světa?
O, Pane, viz! Už vetchá šíj' se křiví,
líc rozorána strastí, vlas je sivý,
ret spálen jedem z číše utrpení —
což na dnu ještě nejtrpčej' se pění?
Vlasť drahá mrtva, v kusy rozsápána,
památka dědů ve prach zašlapána,
můj národ sražen v potupu a bědu,
mí bratří v okovech a věčném ledu,
syn jedináček, choť mi vzata smrtí —
jsem bídný vrak, mé srdce smutný troud —
a dosud nesmířený boží soud
tu trosku ještě děsnou ranou drtí!
I ty, má hvězdičko, mé kvítko vnadné,
můj holoubku, můj skvoste jediný, —
i ty — —“
A s pláčem líbá ručky chladné,
hruď, líce, čelo; rve si šediny
jak smyslů zbaven, až jej mocí skorem
odloučil druhů zástup od děvy
a potěšlivým, chlácholivým sborem
konejšil strastí burné výlevy.

Malátně Ivan přiblížil se kmetu,
pláč utajený dusí jeho slova:
„Smí aspoň mrtva na srdci a retu
mně prodlíti ta ručka liliová?“

„Mne prosíš?“ zalkal kmet. „Já nemám více
dcerušky žádné — v lůně božím jest —
jen stín tu její zbyl: ty bledé líce,
ty zlatobrvé skrýše zhaslých hvězd . . .
A mrtev jsem též já — vše spony květné,
jež povznášely ještě kmen můj tlící,
kmen vydoupnalý, již již padající,
jsou přervány — nech do propasti slétne!“

A stařec potácel se k lodní mříži,
kde zástup druhů zadržel jej stíží.

Však Ivan k dívce klekl. Z výhně muk
s polibkem slzy žhavé kanuly
na ruček skřížených běl ztrnulý.
V tom — bože! — Záchvěv ten! — To srdce tluk.

Rtem jejím úsměv hrá — teď ze hluboka
vzdech vyřinul a jemným zlatem řas
prosvitl blankyt andělského oka — —
„Jest živa!“ vzkřik'. „Jest živa!“ jásal zas.

Kol radostně se druzí shrnuli,
jen stařec mešká v sochu ztrnulý
a pochybuje, zda to slyšel vskutku.
Než kdy mu zasvitla dvě sluněčka,
kdy ucítil ruch jemný srdéčka,
tu rozprchla se rázem chmůra smutku.
Dceř jímá v náruč, líbá v bouřném plese,
jak chůva děcko v lodní hloub ji nese.
Čech, s lékem přispěvší, mu jedva stačí —
to není starce krok — to let je ptačí!

„Kde Ivan?“ dívčích rtů byl první hles. —
„Zdráv na lodi,“ Čech odvětil jí spěchem
za hraběte, jenž nad tím prvním vzdechem
tvář schýlil zaražen a v dumy kles'.
A brzy zcela minula jí mdloba.
I prosila, by vrátili se oba
v ostatních sbor, že též si vyjde záhy,
co přestrojí se, v jitra půvab vlahý.

V myšlénkách, soudruhem svým z pola tažen,
kmet odebral se z koby. Vyšli vzhůru.
Však tamo hrabě rozhledl se blažen:
Hle, nebe střásalo již sivou chmůru,
jí kmital blankyt, jasší svity hrály
kol po vlnách a rděl se obzor v dáli.

„Nuž opět jednou jitro čarokrásné,“
kmet povzdechl, „rtem vděčným vítat mohu:
má dcera spasena i doufám k bohu,
že dostihne i koráb mety spasné.“

„Jsem víry stejné,“ vece Čech. „Neb klidno
již moře kolem spočívá i vidno,
že spravuje nám koráb zdatná ruka.
Hle, jak se proměnil dav našich druhů
v roj lodníků, jenž pilně sem tam šuká,
an zatím Ivan bystře bádá v kruhu,
jim velí, kyne, volá na vše strany,
jak byl by z dětství rostl mezi lany. —
O, slyš, zaň nyní vroucně ret můj prosí:
Znáš lásku jeho a vzdech její prvý
ti věstil, koho dceř tvá v duši nosí.
Již obměkči se! Nechmuř, pane, brvy!

Ty's poznal, co mu darů skytlo nebe;
však mízu žití v tomto švarném kmeni
ta rána stále otevřená střebe.
Ni tvojí dceři jinde štěstí není,
vše smutno, cizo kol ve světě širém,
jen tu se blaho v její srdce schýlí —
O spoj ty ruce! Uvij krásným smírem
ten svazek vábné něhy, hrdé síly!“

„Ne!“ kmet se brání, chmuře brvu sivou.
„Tvá slova hoře, hněv jen ve mně nítí —
já přísahal, že dokud budu žíti,
Rus neobejme dceru moji živou.“

„Než sama nebesa té přísahy
již rozpoutala úvaz neblahý.
Před chvilkou moře dceru vzalo tobě,
i sebe za živa již měl jsi v hrobě,
tu Ivan dceř ti spasil, život vrátil —
ty žití zmařením by's jemu splatil?!
Již osudnou tu knihu polož stranou,
v níž ruce dějů Slávě k hoři psaly
bratrskou krví, mrzce prolévanou,
nesčetné viny, křivdy, hněvy, žaly!
Což nic tu propasť záště nezacelí,
jež od věků dvé rodných kmenů dělí?
Ne, starče, přej ať aspoň haluz dvojí
nad temnošklebnou propastí se střetne
v úponkách lásky, v něhy léčce květné —
jich blaho oblaží i duši tvoji!“

Tak mluví vroucně. Polák stojí něm
a hlavu k prsům níží. V jeho líci
je zříti jenom krutě zápasící
mrak posupný se slunným zásvitem.
V tom Ivan kráčí kol. Jen skromný hled,
jak po milčině zdraví plachý zvěd,
k nim zalét'. Kráčí dál. Tu zavane
mu ve sluch náhle měkké: „Ivane!“

Zdvih' bleskem obličej radostně zžáslý
a k starci spěl. Ten stál tu beze slova,
rys jeho každý chvěl se, rty se třásly,
rty šeptly cos a zmlkly, šeptly znova,
až pravil pak: „Můj svatý hněv i žal,
led srdce hrdého, žár záští v něm,
i přísahu mou — vše jsi překonal.
O, neklekej! Mně do náručí sem! —

Zas, opět zjevy příšerné se budí? — —
Pryč! Prchni, krvavý ty Pragy stíne!
Ty hlode žhavý, ztiš se v chabé hrudi,
k níž ruka stará syna opět vine!
Mně z jeho čackých očí naděj' svítá,
že v budoucnosti krásnější též mine
dvou nepřátelských plemen zloba lítá,
že kdysi lásky šlechetnými činy
usmíří oněch příšer temný rej
tvůj národ, jenž tak zdárné plodí syny.
Mám poklad jediný. Ty's vyrval jej
ze hloubi vod. Ten za odměnu měj!"

Vztáh' ruku tam, kde právě z lodi nitra
Jadviga vystupuje, k nim se blíží,
tak půvabná ve smavém nimbu jitra
jak v růží keři rosné poupě svíží.
Kol tváře líbezné vlas hebký kane,
v němž vlnivě svit hraje s luzným šerem,
na roucha blankyt; zlatá třáseň plane
nad čistou skrání v čapky rohu čtverém.

Jak zachvěla se vidouc, koho vine
kmet v objetí! Ten s úsměvem jí kyne,
k ní chvátá, vede uzardělou žhavě
vstříc Ivanovi, třasným hlasem praví:
„Hle, chtěl jsem na hrob synův pokleknouti
a jiného jsem syna našel pouti!"
Jak zapletených v sebe vichřicí
dvé stromů hybkých, dvojí tělo mladé
lne k sobě horoucně; kmet slzící
jim v čela ruce žehnající klade.

S jásotem druzí zasnoubence zdraví
a nadšeně host plesá od Vltavy:
„Jak luzný obraz! Kéž i matka Sláva
tak brzy požehná dvou dítek shodě,
jež dosud dělí výheň záště dravá
k nepřátel plesu, k její strasti, škodě!
O, chvíle přežádoucí, až se spojí
ta vábná Polska s ruským obrem žasným,
ne poutem železným, jež srdce dvojí,
než volnou družbou, svazkem lásky krásným!
Až k nim se přimknou ve svornosti stejné
ostatních bratří davy rozervané,
pak slunce nové doby světodějné
nad slávským luhem divulepě vzplane."

V tom Vladimír zve tiše bratra k sobě.
Pot chladný v čele, na rtu bolný sten,
na plachtách spočívá ve smrtné mdlobě
o stožár hlavou lehce podepřen,
jak žádal si, by naposled moh' zříti
v kolébce slunka zlaté, růžné kvítí.

Teď Ivanu vstříc ruku slabě šine:
„I moje přání přijmi — s bohem buď!
Buď šťastnější než já, nech tebe mine
ta bouř, jež moji rozdírala hruď.
Teď pozná věčný klid — Ne, nevrť hlavou!
Vím, že již ležím na svém nuzném štítě,
bojovník slabý, kleslý s chudou slávou.
Však poklesl jsem ve hrob na úsvitě
dne velkého, kdy sen můj skutkem bude.
Laur jistý kyne korouhvi mé rudé.
Ten svět, jímž soběctví duch mrazný vane,
pod jejím vláním rozpadne se v rum —
pak teprv zazní v lidstvo zbědované
Kristovo čisté evangelium.
Té mrzké společnosti klesnou berly,
jež ve ston tisíců se hýříc směje
a vedle hadrů, v nichž se bratr chvěje,
se nestydí za hedbáv svůj a perly.
To lidstva budoucnost. A věř mi, brate,
že úkol velkolepý Slávu čeká
v té za obnovu světa bitvě svaté —
Snad obemkne ji burná krve řeka,
však z mutných červánků té krve valné
jak slunce vyjde v záři triumfalné — —“

Po vlnách lesky červenavé hrají.
Tlum obláčků nad lemem obzoru
vlá jako třiseň rudých praporů,
jak růžné chmyří se zlatými kraji.
Teď před lodí jak zlato tavené
sláň zaplála; však dále k východu
se rdějí vlny skvostně zbarvené
jak purpur v řízy zlaté obvodu.
Ten lem se úží, mění ryzím zlatem
Pojednou vyšleh' na obzoru vzňatém
jak bájný karbunkul svit oslnivý
a mráčků růžných rozptýlený tem
prostřelil sterých šípů plamenem,
prostranstvím širým oheň rozlil živý.
A větší se: jak srpek bleskutný
již svitá z řeřavého vody luhu,
již plápolá z ní v žárném polokruhu
a teď se ohnivý terč mohutný

v nádherné kráse z vody povyhoup'
v obláčků zlatém hemžení. A v moře
své odlesky jak mocný zlata sloup
hluboko vnořil, božským světlem hoře . . .

Vše zaskvělo a zasmálo se blahem
v té svaté záři nebeského oka:
Běl racků mih' se nebes modrým svahem
a čilý delfín vysvit' ze hluboka;
klín moře zahrál smaragdovým třpytem,
v lan síti zlaté zlatem stěžně zplály
a plachty zjasněné se rozevlály
jak dívčí ňadra blahým lásky citem.
Ruch zavlád' jarý v mužů davu těsném,
jenž s paluby pjal v dálku jasné zory
a nyní náhle ve hlaholu plesném
hromovým hurrá! vítal břežní hory —
Hle, nořily se zvolna z moře klínu,
jak vzdušný útvar modravého stínu,
a pod nimi tam plachty v bílém davu
loď bludnou družně zvaly do přístavu . . .

Zář slunce líbá vroucně Slávů tlum,
dvě hlavy mladé, s něhou k sobě lnoucí,
starcovo čelo, plné slavných dum,
i Vladimírův matný pohled mroucí.
A v prsou lodi bájným leskem plane
tvář postavy, tam umně vytesané,
se sněžnou řízou, s jitřní hvězdou v čele,
haluzkou lípy hebce ovitém,
jež volnou kadeří květ rosný stele,
se zlatostrunným v loktech varitem.
I plá též divně velký orel bílý
u nohou jejích; zdá se v tuto chvíli,
že zdvihá zrak, že již již rozvije
ke slunci bleskem křídel bílou tříseň
jak naděj' v jasnou hvězdu Slavie
ve snivé duši, z níž ta tryskla píseň.

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

S procitlým jarem. Písně Rudolfa Pokorného. Illustroval Adolf Liebscher. Nákladem spisovatelovým. — Že změna poměrů životních působívá na mysl básníkovu tou měrou, že se pak obráží také v jeho plodech, jest věcí dávno známou, kterou i u nás měli jsme již často příležitost pozorovati. A že šťastná změna taková blahodárně působí na duševní činnost pěvcovu, toho novým důkazem jest Rudolf Pokorný a vydaný právě jeho svazek písní „S procitlým jarem“. Básník pěje písně lásky a obrací se hned z kraje proti těm, kdož by pohrdali snad věčně platným tímto thematem: „Nesnižujte píseň lásky, necitelní lidé, suší, — láska činí srdce srdcem, láska činí duši duší.“ Láska křísí básníka ze zmalátnělosti, naplňuje jej novým nadšením, ba sama nové písně na rty mu přivozuje: „že srdce mé zas pěje, jásá, touží, — to děkuji jen Tobě“; láska smiřuje jej s celým světem, se životem, s osudem („rád odpouštím mu bědy své a hoře“) — láska jest jeho štěstím, jak sám hlásá: „A já jsem nejšťastnější z lidí;“ ba láska udělí mu docela i „značné bohatství,“ kteréž básník čeká v podobě zlaté hlavičky dětské. Blažen a spokojen směle bude pěvec vzlétati jako skřivan k modru nebeskému a zapěje své nejvřelejší písně. — Toť ráz těchto veršů Pokorného hledíc k jich obsahu. Na kolik formy se týče, sluší jim jméno písní plnou, zaslouženou měrou; jsouť to skutečné jarní melodie, se vším tím zářivým úsměvem štěstí, jímž naplněno srdce básníkovo, právě jako jím oplývá z jara znovu probuzená příroda, — se vší tou harmonií pestrých barev, bujarostí kypícího života a zároveň souměrnou lahodou všech květů, jež máť příroda na naši potěchu rozmanitě vyšatila. Básník líčí nám nové jaro svého života, jež mu teplé, zářivé slunko — láska — vzbudilo, a písně jeho mají také opravdu jarní náladu. Co pak jim větší ceny dodává, jest, že jsou to skutečné písně, o nichž smíme říci s jistotou, že našim hudebním skladatelům budou velice vítány; jmenujeme v té příčině za příklad jen z oddílu „Vítězství jara“ básně „Zas se míhá mezi stromy“, „Co je jaro, zlobím mušku“, „Letí čápi, letí z jihu“, „Škoda je té naší lásky“ a j.

U některých básní se skoro zdá, jakoby byly složeny dle vzoru písní prostonárodních, dle jichž nápěvů jest možno je i zpívati, — jako ku př. „Ta Jinecká dolina“ v oddělení třetím. Některé verše také na Hálka nás upomínají, což platí zejmena o „Prosbě“ v oddílu prvém. Než reminiscencí takových nelze autorovi nikterak ve zlé počítati, neboť nelze ani dokonalému umělci zapuditi při tvoření svém všecky krásné obrazy a představy, jež v mysli jeho jsou odjinud nashromážděny; a umělecký ráz díla tím také netrpí. — Sbírka „S procitlým jarem“, jíž básník věnoval své choti, důstojně rozmnoží řadu našich poesií milostných; zdařilé illustrace Ad. Liebschera, zvláště prvá a druhá, jsou knize nemalou ozdobou a přiléhají svým rázem vhodně k jejímu obsahu. — R. Pokorný odhodlal se vydati staré i nové verše své v souborném vydání; těšíme se zejmena na nové jeho práce upřímně.

F. V. Vykoukal.

Jarní bouře. Básně Aug. Eugena Mužíka. 1883. Nákladem knihkupectví Karla Rathouského v Rychnově n. K.

Kruh mladého našeho básnického pokolení vůčihledě se šíří; každým rokem přirůstá šťavnatá haluz na jarobujném kmeni krásného našeho písemnictví. Je opravdu milo blouditi hájem české poesie, kde zvučí tolik utěšených mladistvých písní, kde ozývá se tak jarý švehol sladkých, jarních zpěvů, že dává nám chvílemi i zcela zapomínati na trudnou, strastiplnou skutečnost.

Nejnověji přidružil se ku zpěvné družině mladý básník, jehož dosavadní činnost sledovali jsme s živým účastenstvím hned od počátku, kdy objevovaly se verše jeho ve spoustě prchavých zjevů časopiseckých. Ve knize, nadepsané „Jarní bouře“, představuje se nám A. Mužík v úhrnném svém dosavadním tvoření, které dává lichotivé svědectví o nevšedním jeho poetickém nadání.

Ráz básní Mužíkových je chmurný, nálada zpěvu jeho veskrze bolná, elegická. Smutný tón základní zvučí všemi oddíly sbírky; nejvíce přiostřen jest v básních nazvaných „Elegie“, které jsou dojemnými variacemi jednoho a téhož teskného motivu. Povrchní pozorovatel odsoudil by Mužíka pro světobol, přičítaje jej ku všední družině moderních lyriků, kteří rozbili skvělý svůj talent básnický o ostré úskalí Byronovo. —

Příkrým tímto úsudkem spáchala by se však křivda na mladistvém tvoření, z něhož sálá v každém verši vzácná poetická individualita.

Na básně Mužíkovy dlužno hleděti se stanoviska vyznačeného přesně již samým názvem. — Jsou to vesměs záchvaty jarní bouře — blýskavice ve skaboněném ovzduší, z něhož prozírá však vždy kus jasného modrého nebe. — Proto jsme také pevně přesvědčeni, že uvítáme brzce mladého, nadějného autora na výsluní nové šťastnější doby, v níž obalí se duch jeho druhým květem, prostým hřbitovní vůně. *O. M.*

Amoroso. Básně Jana Červenky. V Praze 1883, nákladem vlastním. — Náš básnický dorost vede si statně; druh za druhem vylétá jako mladí orlové do širého světa, aby na vlastních, mohutných perutích vznášel se ku plápolavým hvězdám krásna, a vrstevníky své aby vyzdvihoval ke končinám ideálů. A můžeme se vskutku radovati upřímně, že mladí naši orlíci v oboru poesie mají již perutě tak pevné, let tak samostatný; Leger, Šnajauf, Červenka, Mužík vystoupili zajisté na kolbiště umělecké tak, že téměř neklamná jest naděje v jejich konečné vítězství. — Jan Červenka v úhledné knize svých veršů nepodává nám, jak ve „Smutných slokách“ sám praví, látky nové; jestiť na počátku své umělecké dráhy, jest zároveň také na samém kraji mužné pouti životní, — což divu tedy, že nitra jeho dotýká se zlaté kouzlo lásky, jíž věnuje pak své první verše. Ovšem láska jeho není té tvárnosti, aby vyplynuly z ní verše plné štěstí, jaké zříme v dotýčných verších Vrchlického, nebo v nových písních R. Pokorného; láska jeho je, jak říkáme, ideální, nedosahuje svého cíle, ale jest ovšem čistě básnická; jest to starý román ve mladém, nadšeném srdci. Ale proto nelze snad nazvati Červenkovy verše také starým klinkáním o starém předmětě; naopak, mladý náš poeta jak invencí myšlének a obrazů, tak původností formy a přesností dikce dokázal, že i při předmětě na pohled otřepaném jest básníku možno vyhnouti se vyšlapaným cestičkám obyčejnosti a podati pak dílo pravého rázu uměleckého. — Červenka rozdělil své básně hledě k jich obsahu na tři díly, jejichž váha na prostředním oddělení spočívá; snům a tuchám, které víří srdcem, když se ho dotekla zlatá střela čtveračivého bůžka, věnován jest díl první; blaženému štěstí, jež naplňuje duši poetovu, kterému vyplnění jeho snů blízkým se zdá, přikázán jest díl druhý, — nejkratší, právě jako štěstí jen krátké jest, — chladné poznání s mrazivým rozloučením jest předmětem dílu třetího, vyznívajícího v bolné, ale mužné „Zapomeň!“ Takováto látka uvádí téměř pravidelně mysl mladých pěvců v náladu trudnou, ba nezřídka i ve šžíravou skepsi; u Červenky není nic takového! Tam, kde radostně volá „A přec já blažený“, aneb „Jsem šťasten! Zda kdo z vás tak hrdě může říci“ — kde vzpomíná, jak „trpěl v zoufání a tonul v štěstí zas“, — zachovává mysl právě tak pevnou, jako když samoten pozírá k nebesům a myslí, že vábí jej tam „zbytek lásky tvojí, jež dávno prchla ku hvězdám!“ A z tohoto duševního klidu básníkova vyznívá také celkový tón celé jeho sbírky veršové, jenž působí dojmem opravdu příznivým. Jako v básni úvodní shledáváme zdravý názor básníkův, jenž zavrhuje veškerou chorobnou a malátnou nedůvěru v sebe a ve svět, tak také z celé sbírky příjemně k nám vane sobě důvěřující naděje v život, jež zajisté povede básníka — ku práci, ze kteréž, jak doufáme, hojný budeme míti zisk. Vad, které jsme tu a tam v básních Červenkových nalezli, — a který začátek byl by dokonalý? — nebudeme uváděti; básník sám po čase zajisté je nalezne a vyhne se zejmena tomu, aby v některých básních nenaskytal se jakýsi nedostatek myšlének, aneb aby snaha po původnosti formální nespůsobovala úhony originalnosti myšlénkové. *F. V. Vykoukal.*

Řeči Dra. Frant. Lad. Riegra a jeho jednání v zákonodárných sborech Seš. 1. Politické bibliotéky čís. V. Nákl. Ottovým. — Přání, aby řeči Riegrovy byly souborně vydány, pronášeno již od několika let veřejně i v soukromí; před nedávným ještě časem literární spolek kolínský, nemýlíme-li se, učinil projev podobný a před tím již také některé denní listy naše žádost tu vyslovily. A nebylo to přání malicherné; majíť zajisté řeči Dra. Riegra, který již přes třicet roků veškeré politické činnosti naší jest účasten, samy sebou nemalý pro nás význam, nehledíme-li ani k tomu, že se dr. Rieger těmito řečmi jaksi celému světu representuje a zvláště pak národu svému takřka